Originaali tiitel:

ВЛАДИМИР БЕЛЯЕВ СТАРАЯ КРЕПОСТЬ ТРИЛОГИЯ
ИЗДАТЕЛЬСТВО ЦК ВЛКСМ
«Молодая гвардия»
1953

Tõlkinud H. Dresen Illustreerinud H. Rooneem

*NSV Liidu Ministrite Nõukogu otsusega on Vladimir Beljajevile triloogia « Vana kindlus» **eest 1**951. aastal määratud Stalini kolmanda järgu preemia.

ESIMENE OSA VANA KINDLUS

I. AJALOOÕPETAJA

Gümnasistideks saime alles hiljuti.

Varemalt õppisid kõik meie poisid linna kõrgemas algkoolis. Selle kollased müürid ja roheline tara on Jõetaguselt hästi näha.

Kui koolihoovis kella helistati, kostis see meile koju Jõetagusele. Siis muudkui kahmad raamatud ning pinali pliiatsitega ja pistad jooksu, et õigeks ajaks tundi jõuda.

Ja jõudsimegi.

Kihutad Järsaku põiktänaval, tormad üle puusilia, siis mööda kaljust rada üles Vanasse parki ja oledki koolimaja väravas.

Hädavaevalt jõuad joosta klassi ja istuda pinki, kui juba astub sisse õpetaja, päevik käes.

Meie klassiruum polnud just suur, kuid väga valge, pinkidevahelised käigud olid kitsad, laed madalad, mitte nagu gümnaasiumis.

Kolmest klassiaknast paistis Vana kindlus, kahest - Jõetagune. Tüdined kuulamast õpetajat, võid akendest välja vaadata. Kui heidad pilgu paremale, näed kõrgel kaljudel Vana kindlust kõigi ta üheksa torniga.

Vaatad aga vasakule, paistab kohe meie armas Jõetagune. Koolimaja akendest seletab silm seal iga tänavat iga maja.

Näe, Vanamõisas tuleb parajasti õue pesu kuivama panema Petka ema, - on näha, kuidas tuul Petka isa, kingsepp Maremuhha suuri särke põiesarnasteks paisutab.

Ja seal sõidab Järsaku põiktänavast välja koeri püüdma mu sõbra Joziku isa, kõverjalgne Starodomski. On näha, kuidas ta piklik must kummvanker - koertevangla - kividel hüpleb.

Starodomski juhib oma viletsa setuka paremale ja sõidab minu kodust mööda, Meie köögikorstnast tõuseb sinist suitsu. Tähendab, et tädi Marja Afanasjevna on juba tule pliidi alla teinud.

1 Jõzik - loe: juuzik.

Huvitav, mis meil täna lõunaks on? Kas värsked kartulid hapupiimaga, maisipuder kompotiga või keedetud maisitõlvikud?

«Oleksid ometi praetud vareenikud[1]!» unistan ma. Linnusisikonnaga täidetud vareenikud meeldivad mulle üle kõige. Kas saab nendega võrrelda värskeid kartuleid või tatraputru piimaga?

EI ilmaski!

Nõnda tunni ajal akendest Jõetagusele vaadates vajudki unistustesse, ning äkki kuuled üsna kõrva ääres õpetaja häält:

«Noh, Mandžura! Tule tahvli juurde, aita Bobõr'i...»

Kobin aeglaselt oma pingist välja, heidan pilgu poistele, kuid mis asjas pean aitama, sellest pole mul aimugi, löö või maha.

Tedretäheline Saška Bobõr ootab mind tahvli. juures jalalt jalale tammudes. Isegi oma nina on ta kriidiga ära määrinud.

Astun ligi, võtan kriiditüki ja õpetaja nägemata pilgutan silma oma sõbrale Jõzik Starodomskile, kelle hüüdnimeks on Nugis.

Ühtaegu õpetajat jälgides paneb Nugis peopesad toruna suu ette ja sosistab: . .

«Bisektor[2]! Bisektor!» .

Mis loom see bisektor on? Ja seda peab ta etteütlemiseks! Juba astub matemaatikaõpetaja ühetasaste, rahulikkude sammudega tahvli juurde.

«Noh, noormees, kas pahi mõtlema?»

Ent just samal hetkel heliseb hoovis kell.

«Arkadi Leonidovitš, bisektor on . ..» algan südilt, kuid õpetaja; läheb juba ukse poole ega kuule mind enam.

«Osavasti rabelesin välja,» mõtlen ma, «muidu oleks ta mulle «ühe» ära susanud . . .»

Kõrgema algkooli õpetajaist armastasime kõige enam ajalooõpetajat Valerian Dmitrijevitš Lazarevi.

Ta oli väheldast kasvu, valgepäine ja kandis alati küünarnukkide kohalt paigatud rohelist tolstovkat[3]; esimesel pilgul tundus. ta meile kõige tavalisema õpetajana, midagi vahepealset - ei vähk ega kala.

Kui Lazarev esimest korda klassi tuli, köhis ta kaua, lehitses. tükk aega päevaraamatut ja hõõrus oma näpitsprille, siis alles hakkas meiega rääkima.

«Saime enesele kaela veel ühe prillipapa...» sosistas mulle Jõzik. .

Kavatsesime Lazarevile hüüdnimegi välja mõtelda, aga kui me teda lähemalt tundma õppisime, harjusime temaga õige ruttu ning hakkasime teda armastama palavalt, tõeliselt, nagu polnud seni armastanud veel ühtki õpetajat.

I Vareenik =- väike keedetud pirukas või käkk. Toim.

2 Bisektor - nurgapoolitaja. Toim.

3 Tolstovka - lai pealissärk, missugust kandis Lev Tolstoi. Tõlk.

8

Kus seda enne oli nähtud, et õpetaja niisama heast peast õpilastega linnas ringi jalutab?

Kuid Valerian Dmitrijevitš tegi seda. Pärast ajalootunde kutsus ta meid sageli kokku, vidutas prilliklaaside taga kavalalt silmi ja tegi ettepaneku:

«Lähen täna pärast tunde kindlusse. Kes tahab minuga kaasa tulla?» Soovijaid oli palju. Kes siis ei tahtnud Lazareviga sinna minna? Valerian Dmitrijevitš tundis Vanas kindluses iga kivi. Ühel

pühapäeva lolime Valerian Dmitrijevitšiga kindluses varahommikust hilja õhtuni. Sel päeval jutustas ta meile palju huvitavat. Tema käest saimegi siis teada, et kõige väiksemat torni hüütakse Rõžankaks[1] ja et pooleldi lagunenud tornile kindlusevärava juures on antud hoopis veider nimi - Donna. Selle kõrval aga kerkib kindluse kohal taeva poole kõige kõrgem tornidest - Paavsti torn. Ta seisab laial nelinurksel alusmüüril, on keskpaigas kaheksatahuline, üleval katuse all aga ümmargune. Kaheksa mustendavat laskeava vaatavad üle linna Jõetagusele ja alla kindluse õuele.

«Juba vanal hallil ajal oli meie maa kuulus oma jõukuse poolest,» seletas meile Lazarev. «Maa oli siin väga viljakas, steppides kasvas rohi nii kõrgeks, et varjas eemaltvaataja eest kõige suuremagi härja sarved. Tihti kadus põllule unustatud ader kolme-nelja päevaga tihedasse mahlakasse rohtu. Mesilasi oli nii palju, et nad kõik puuõõntesse ära ei mahtunud, ja seepärast pugesid mesilaspered otse maa sisse. Taoti juhtus, et rändaja jalgealt suurepärast mett jugadena laiali pritsis. Metsikult, ilma, inimkäe hooleta kasvasid Dnestri äären igal pool magusad viinamarjad, valmisid aprikoosid ja virsikud.

Eriti ahvatlev oli meie maa naabruses elavatele poola mõisnikele. Kõigest jõust kippusid nad siia, soetasid siin enesele maid, tahtsid ukraina rahvast tule ja mõõgaga alistada.

1 Róžanka - loe: ruž:'inka.

Lazarev jutustas, et alles hiljaaegu, vaevalt sadakond aastat tagasi, oli meie Vana kindlus olnud vanglaks edasisaadetavatele vangidele. Vangla õuel valge hoone varemete müürides võis veel praegugi näha trelle. Nende taga olid istunud vangid, kes tsaari käsul Siberisse sunnitööle saadeti. Tsaar Nikolai Esimese ajal oli Paavsti tornis vaevelnud tuntud ukraina vabadusvõitleja Ustim Karmaljuk. Ta oli Kalinovka metsaskoos oma sõberveljedega varitsenud möödasõitvaid panisid[2], ispravnikuid[3] ja arhiereisid[4], võtnud neilt ära raha ning hobused ja jaganud kõik vaestele talupoegadele. Need varjasid teda keldrites, peitsid põllul viljakuhilaisse, ja kaua aega ei õnnestunud tsaari nuuskurei! Vahvat Karmaljukki tabada. Kolmel korral põgenes ta kaugelt sunnitöölt. Teda peksti, ja kuidas veel! Tema seljal tuli vastu pidada enam kui neljale tuhandele kadalipu- ja kepihoobile. Iga kord pääses Karmaljuk vanglast põgenema ja rändas näljasena ning üleni haavades käreda külmaga läbi sünge taiga, ilma et oleks nädalate kaupa iva hamba alla saanud, ent Jõudis siiski tagasi kodumaale - Podooliasse.

«Ainuüksi oma teekondadel Siberisse ja tagasi,» jutustas meile Valerian Dmitrijevitš, «käis Karmaljuk jalgsi ära oma kakskümmend tuhat versta. Ega's talupojad asjata uskunud, et Karmaljuk võib igast merest vabalt .üle ujuda, ef ta suudab igasugused ahelad purustada, et pole maailmas säärast vanglat, kust tema välja ei pääseks.

Vanasse kindlusse pani Karmaljuki istuma poola pan, mõisnik Janczewski[5], päise päeva ajal põgenes Karmaljuk selle sünge kindluse kivirnüüride vahelt. Pärast seda hakkas ta õhutama ülestõusu poola panide vastu, kuid üks neist, pan Rutkowski[6], tappis ta ühel 1835. aasta pimedal oktoobriööl.

See arg šlahtitš[7] Rutkowski kartis isegi viimsel kohtumisel Karmaljukile näkku vaadata. Rutkowski saatis Karmajukile nurga tagant kuuli selga.

Kui vahva Karmaljuk Paavsti lornis kinni istus,» jätkas Valerian Dmitrijevitš, «luuletas ta laulu:

Siberist on tõusmas päike.,.
Valvel, poisid kanged.
Minti, Karmaljuki peale
oma lootus pange!

Sellepärast et ma tapan,
röövli nime kannan.
Tapan mina ainult rikkaid,
vaeseil andeid annan.

1 Sõberveli, sõbervendlus - lõunaslaavlaste kombe järgi sõpruse arendamine vendluseks. Toim.
2 Pan - härra, isand (põala ja ukraina keeles). Toim.
3 Ispravnik - maakonna politseiülem. Toim.
4 Arhierei - kõrgem vaimulik. Toim.
5 Janczewski - loe:. jantševski.
6 Rutkowski - loe: rutk6vski.
7 Šlahtitš - poola aadlik. Toim.

10
Rikkailt raha võtan ära.
Viletsaile kingin:
nõnda jaotades mu hingel
pole pattu mingit.»

Ümmargune vangikong, kus Karmaljuk tookord kinni istus, oli nüüd prahti täis. Üks kongiaken oli vastu kindluseõue, teine, mida osaliselt katsid kõveraks painutatud trellid,oli tänavapoolses müüris.

Vaatasime läbi Paavsti torni mõlemad korrused ja läksime siis töntsaka Musta torni juurde. Kui me sellesse sisse astusime, käskis õpetaja meid pehastanud palkidele maha heita, ise aga läks ettevaatlikult ristpalki mööda kaugesse pimedasse nurka.

«Hakake lugema. . .» lausus ta, hoides palkide vahele raiutud avause kohal munakat.

Vaevalt jõudis see valendav ümmargune kivi meie silme ees vilksatada ja puukatte alla kaduda, kui me kõik juba sosinal lugesime:

«üks, kaks, kolm, neli. , .»

Mustas tornis valitses täielik vaikus. Oli ainult kuu1da, kuidas sügaval pehastanud palkide all sulises ojake.

«Kaksteist!» jõudsin ma vaevalt sosistada., kui mustast kaevu sügavusest pinevas vaikuses kostis vee sulpsatus. Selle kaja lendas meist mööda kõrgele torni kivivõlvi alla. .

«Nii ta ongi, kolmkümmend kuus arssinat,» ütles Lazarev, mööda pehastanud ristpalki ettevaatlikult meie juurde tulles.

Kui me sellest sumbunud hämarusest kindluse õue tagasi jõudsime, seletas Lazarev, kuidas see sügav kaev Musta torni oli tekkinud.

Selsamal pühapäeval leidis Nugis otse Donna torni kõrval kasvavast kibuvitsapõõsast roostetanud türgi jatagaani. Tänapäevani lebab see linna muuseumis; varustatud sildikesega, millel on tuhmunud kiri: «Kõrgema algkooli õpilase «Jozef Starodomski annetus».

Ühel jalutuskäigul kindlusesse aitasime Valeri an Dmitrijevitšil Paavsti torni müürist välja koukida ümmarguse malmkuuli. See kukkus kõminal maha ja lõhkus pooleks maas vedelnud männipilpa.

Saška Bobõri puldankuuel tassisime selle malmkuuli Lazarevi koju.

Siis saimegi teada, et Valerian Dmitrijevitš elab doktor Grigorenko naabruses, lühikeses põiktänavas arstimaja vastas.

Tema saviga ülepätsitud majake, millel oli puust välistrepp, asetses väikese hoovi sopis. Otsekui

tunnimehed seisid trepil

Jatagaan - kõvera teraga türgi mõõk. Tõlk.

vastu käsipuid kaks ninatut kivikuju. Valerian Dmitrijevi'tš oli need linna lähedalt Nagorjanõ kurgaanist! välja kaevanud.

Hoovis oli mitmel pool näha sammaldunud hauaplaate, mõranenud savikannusid, pronksriste ja lehejäljenditega kivikilde.

Lazarevi hoovi, mis sarnanes väikese vanaaegse kalmistuga, piiras tänava poolt madal savitara. Viskasime - malmkuuli otse trepi ette maha, ja kui oma õpetajaga hüvasti jätsime, lubas ta

meid viia kindluse lähedal algavasse maa-alusesse käiku.

Leppisime kokku, et läheme sinna järgmisel pühapäeval. Nugis võttis enese peale laternate muretsemise. Saška Bobõr aga lubas kaasa tuua terve rulli telefonitraati.

Kui põnev ja huvitavoli meile see retk!

Sellest maa-alusest käigust olin ma esmakordselt kuulnud NugiseIt. Ta seletas mulle, et see käik ühendab meie kindlust poola vürsti Sanguszko2 vana lossiga, kuna see maa oli ennemalt olnud vürsti valduses.

Kolmekümne versta pikkune maaalune käik läheb kaljude vahelt ja kahe käredavoolulise jõe alt läbi ning lõpeb vürstilossi salakambris, millest kellelgi pole aimu. See inimsilmade eest varjatud vürstiloss asub tihedas männimetsas, suure järve kaldal, järves aga on palju kuldkalu ja rasvaseid karpkalu.

Jäin Nugise juttu. uskuma ja kujutJesin vürstilossi süngena,

ning salapärasena, tugevad trellid akende ees.

«Selgetel, valgetel öödel,» mõtlesin ma, «peegelduvad vist lossi sakilised tornid kuuvalgusest sinendavas järves, ja kindlasti on väga õudne ja vahest ehk isegi võimatu öösel selles järves supelda.»

Ootasin kannatamatult pühapäeva.

Kuid. maa-alusesse käiku koos Lazareviga meil minna ei õnnestunud.

II. ÖINE KÜLALINE

Linnas levis kuuldus, et punased taganevad, Petljura koos pilsudskilastega aga läheneb juba Zbrutšile3. Siis ilmusid plankudele valendavad päevakäsud, milles öeldi, et Punaarmee lahkub ajutiselt linnast, paisates oma väeosad Denikini rindele.

Enne taganemist, hilisel õhtutunnil, tuli mu isa juurde meie naaber Omeljustõi. Taloli kaasas veel keegi mees, keda ma ei tundnud.

Lamasin juba asemel, lõuani kaetud isa baikatekiga.

I Kurgaan - muistne kääbas, kuhu olid maetud sõjas langenud. Toim.

2 Sanguszko - loe: sanguško. '

3 Zbrutš - Dnestri vasakpoolne lisajõgi. Toim,

Isa istus .laua ääres ja lõikas teravaks ihutud noaga kollasest kokkupressitud tubakast enesele «pinutagust».

Omeljustõi õlgadel ripnes katkine kasakapaslik, käharatel juustel mustas ümmargune lambanahast

kubankal, ta rohelise frentši taskud olid pungil täis pabereid. Naabri kaaslane, karvase jänesenahkse läkiläkiga väheldane mees, sammus ta taga jalgu vaevaoliselt järele vedades, otsekui kardaks komistada.

See mees oli näost kahvatu, ajamata habemega, ta teraval lõual ning aukuvajunud põskedel tungisid esile mustad karedad habemetüükad. Astunud koos Omeljustõiga üle meie magamistoa läve, võttis võõras karvamütsi peast, teretas tasa, vaevalt kuuldavalt, istus toolile ja .tegi oma vatikuue hõlmad eest lahti.

«Asi on räbal, Mandžura, aita hädast välja,» lausus Omeljustõi, paslikut ära võttes ja isa teretades. «Meie omad taganevad öösel, seltsimees aga jäi ebasobival ajal haigeks. Ta ei saa nõnda mitte kuskile... Kelle jurde teda siin linnas võiks 'panna? Aintilt niiviisi, et keegi teda ei tülitaks. Mis sa arvad, Miron? . . .». .

«Hea küll, eks me pea aru,» vastas isa. «Kõigepealt võta riided maha, joo teed.»

Omeljustõi tõmbas frentši taskust revolvri, pani selle püksi.tasku ning viskas seejärel frentši koos kubanka ja paslikuga .aknal alla korvile. Istus siis laua äärde, toetas küünarnukid lauale ja meelekohti pikkade peente sõrmedega muljudes lausus .aeglaselt: .

«Arvad, et meie omad kauaks ära lähevad? Tühi loba, küll nad varsti on tagasi. Kihutavad Denikini Donbassist välja ja vabastavad siis ka Podoolia.»

Sellal kui Omeljustõi isaga kõneles, tegi Maria Afanasjevna haigele külalisele laia raudvitstega kirstu peale aseme, ja kui võõras oli pikali heitnud, kattis ta tema paksu vatitekiga ning

igasuguste soojade riietega, mis aga kätte sai. Ta andis haigele kuivatatud vabarnatest teed. Haige lamas selili kõrge riidelasu ,all, kust tulikanget koirohu lõhna, ja kuulas kõnelust. Lambivalgus paistis külalisele silmi ja ta vidutas neid kogu aeg.

Äkki pööras ta külili; pilgutas mulle ja osutas pealiigutusega seinale. Ma vaatasin kähku sinna - seinal polnud midagi. Siis pistis haige oma pika kõhna käe teki alt välja ning hakkas sõrmi liigutama.

Seinale ilmusid hüplevad varjud.

Ja äkki tekkisid neist ebaselgetest ähmastest varjudest kindlad kujud. Kõige esmalt märkasin kumera kaelaga luike. Siis hakkas valgel seinal kõrvu liigutades hüplema üpris naljakas jänes. Kui see kadus, nägin akna poole ronimas suurt vähki, kes siputas oma

I Kubanka - teatav karvase äärega nahkmüts. Tõlk.

haardevalmis sõrga. Ma ei saanud vähki veel õieti vaatama hakatagi, kui juba teise kohta, riiuli kõrvale, ilmus haukuva koera koon, kusjuures see koer väga samanes meie naabrite Grzybowskitel Tölpsabaga. Koer ajas äkki keele suust välja ja hakkas lõõtsutama, täpipealt nõnda, nagu koerad suure kuumusega lõõtsutavad.

Kõik kujud ilmusid ja kadusid nii kiiresti, et ma ei jõudnud üldse tähele panna, kuidas neid esile manas see kummaline, kõrvuni tekiga kaetud mees.

Näidanud viimase varjukuju, pilgutas ta mulle uuesti kavalalt, ajas keele suust välja, heitis siis jälle selili ja sulges silmad.

Jõudsin sedamaid otsusele, et ta on vist väga lõbus ja hea inimene, ja mul tuli kange tahtmine, et isa lubaks tal meie juurde jääda, niikauaks kui punased tagasi tulevad.

Isa ja naaber ei märganud neid hookus-pookusi, mis haige mulle näitas. Nad jõid aina teed ja kõnelesid.

Nende vaikse jutukõmina saatel ma jäingi magama. Ärkasin hilja ja esimene asi oli vaadata kirstu, millel eile oli lamanud öine külaline.

Kirju linikuga kaetud kirst seisis nagu ennegi seina ääres. Kuid aset ega haiget seal enam ei olnud.

Aeg oli juba hiline. Söögilaua puhtale, läikivale vahariidele langesid päikesekiired.
Kuskil Kalinovka metsa taga lajatas äkki pauk.
Käigul särki selga tõmmates tormasin kööki. Ka seal polnud kedagi. Tädi Marja Afanasjevna leidsin viimaks juurviljaaiast plangu äärest. Ta seisis väikesel pingil ja vaatas üle plangu. Kindluse sillale.
«Petljuuralased,» ohkas tädi ja astus pingilt maha.
Hüppasin pingile, sealt ronisin plangule ja nägin kindluse juurest kesklinna poole sõitvaid ratsanikke. Nad kihutasid parajasti mööda silda. Käsipuu võrede kohal paistsid nende suurelakaliste hobuste õieliaetud pead.
«Kus haige on?» küsisin Marja Afanasjevnalt, kui me kööki tagasi' tulime.
«Haige? Missugune haige?» imestas ta. «Mina mõtlesin, et sa magasid. Haige läks punastega ära, lapsuke... Kõik läksid ära. Ainult et haigest pea suu.»
«Kas kõik läksid ära? Isa ka?»
«Ei, lapsuke, isa jäi siia, läks trükikotta.»
Mu tädi Marja Afanasjevna on hea ja härda südamega naine. Ta vihastab harva, ja kui ma ennast hästi üleval pean nimetab ta mind lapsukeseks.
1 Grzybowski - loe:- gžib6vski.

Mulle aga see sõna ei meeldi. Mis lapsuke ma enam olen, kui saan varsti juba kaheteistkümne aastaseks!
Ka praegu läks mul tädi peale sellesama «lapsukese» pärast hing täis ja ma ei hakanud temalt rohkem pärima, vaid jooksin Petka Maremuhha poole Vanamõisa, et nende juurest kaljult vaadata, kuidas petljuuralased linna sisse sõidavad. .
Järgmisel päeval, kui petljuuralased olid linnas juba peremeesteks hakanud ja oma kollase-sinise lipu vahitorni lehvima pannud, nägime Józik Nugisega, kuidas meie naaber Ivan Omeljustõi mööda Larinka tänavat jooksis.
Ta paljale ihule tõmmatud roheline frentš oli eest lahti. Juhuslikke vastutulijaid peaaegu jalust maha tõugates tormas Omeljustõi mööda kõnniteed ikka edasi, kusjuures ta rautatud saapad siledatel kiviplaatidel heledasti klõbisesid.
Teda ajasid taga kaks laiade siniste puhvpükstega petljuuralast. Seisma jäämata tulistasid nad jooksul rasketest mausritest.
Ka Omeljustõi. ei peatunud, tõstis nagaani ja tulistas samuti sihtimata üle vasaku õla. Peakiriku juures liitusid kahe petljuuralasega veel mõned mustamütsimehed. Koos kihutasid nad Omeljusfõile järele ja kõmmutasid muudkui umbropsu, kuhu aga juhtus.
Omeljustõi tormas kaljudel looklevaid ra du mööda Jõetaguse poole. Petljuuralased ei tundnud teed ja kippusid maha jääma.
Jõudnud mäest alla, jooksis Omeljustõi üle kõikuva purde jõe teisele kaldale ja vaatas tagasi.
Mausritega vehkides lähenesid petljuuralased juba jõele. Meie naaber hüppas Koniecpolski torni, mis Jõetaguse piiril otse kalda ääres seisis.
Petljuuralased ei jõudnud veel jõe äärde, kui ülevalt tornist lajatas juba Omeljustõi esimene lask. Teist korda tulistades tabas Omeljustõi kõikuvale purdele hüpanud pikakasvulist petIjuuralast. Petljuuralase jalad libisesid laiali. Mees lõi vaaruma, vehkis tasakaalu kaotades kätega ja lartsatas siis käredavoolulisse jõkke.
Nägime Nugisega järsu Uspenski - nõlva harjalt, kuidas petljuuralase valge karvane papaaha

aeglaselt pärivoolu ujuma hakkas.

Petljuuralased heitsid eemal kalju juures kivide vahele maha.. Sellal kui kaks neist pihtasaanut veest välja tõmbasid, olid teised juba jõudnud oma lühikesed austria karabiinid õlalt maha võtta ja hakkasid kõmimutama üle jõe torni pihta, kus end varjas meie naaber. Ilmselt ei julgenud ükski petljuuralqne purret mööda üle jõe joosta. Jõe kohal kaikus paukude kaja. Laskude peale hakkas igalt poolt petljuuralasi kokku jooksma.

1 KoniecpoIski - loe: konjetsp6lski.

Kõige ägedama tulevahetuse ajal kerkis äkitselt meie kõrvale petljuuralaste sotnik[1], valge karakullnahaga ääristatud husaari-kuub seljas.

«Ennäe põngerjaid, — et te siit kaote!» käratas sotnik ja ähvardas Nugist nagaaniga. Pistsime plagama, nii et päkad välkusid.

Koju tagasi lippasime kõrvalisi teid kaudu, möödudes Vanast pargist.

Kui Uspenski kiriku juurde jõudsime, kuulsime, et all jõe ääres hakkas ragisema kuulipilduja. Nähtavasti olid petljuuralased Koniecpolski torni pihta tule avanud.

Kiriku juures lahkusime teineteisest.

Mina läksin koju, kuid köögi ukse ees rippus tabalukk. Vaatasin natuke ringi juurviljaaias, ei kannatanud aga välja ja lippasin Jözika juurde: tahtsin nii väga vaadata, kui palju petljuuralasi Omeljustõi maha on lasknud.

Nugis sõi parajasti maisiputru. Panin talle ette joosta Vanasse parki ja sealt ülevalt vaadata, mis Koniecpolski torni juures sünnib. Nugis murdis mulle kuruga tüki palavat maisiputru ja me andsime jalgadele valu. Kui parki jõudsime, oli Koniecpolski torni juures juba vaikne. Ainult jõe kaldal käis edasi- tagasi petljuuralaste patrull ja kaks võõrast poissi korjasid kaldal padrunikesti.

Ajasime need poisid minema ja hakkasime ise hülsse otsima sel kohal, kus hiljuti oli toimunud tulevahetus. Nugisel oli õnne. Ta leidis tara äärest austria tömbi kuuliga lahingpadruni. Petljuuralased olid selle vist ahmiga maha pillanud. Mul aga ei vedanud. Hulkusin küll tükk aega kalju -lähedal, kus lamasid surmasaanud petljuu.

[1] Sotnik — sotnja ülem; sotnja — kasakate väeüksus, mis koosnes ümmarguselt sajast mehest. Toim.

ralased, kuid ei leidnud midagi peale ühe lõhkenud hülsi, millel oli juures hapukas püssirohulõhn. Neetud poisiklutid olid kõik ara korjanud.

Taevas vilkusid juba tähed, kui ma koju jõudsin, ilma et oleksin naabrist midagi teada saanud.

Isa oli millegipärast heas tujus. Ta oli ajalehe lauaäärele laotanud, võttis lahti meie nikeldatud äratuskella ning vilistas endamisi.

Kui ma isale ütlesin, et küllap meie naaber tabati ja et nüüd ta istub vist juba vanglas, muheles isa oma paksudesse vurrudesse ja üma-tas: «Mis sina sest ka tead!

Sellest õhtust peale ei kuulnud ma naabrist enam midagi.

Enne Petljurat töötas mu isa ladujana maakonna trükikojas. Kui petljuuralased linna sisse tulid, hakkasid tuttavad trükitöölised tihti isa pool käima. Öösiti ajasid nad omavahel juttu. Nad rääkisid, et Petljura olevat kaasa toonud masinaid, millega raha trükkida.

Need masinad seati üles suurde vaimuliku serrfinari hoonesse Seminari tänaval. Seminari akende all hakkasid edasi-tagasi käima juuksetuttide ja karvaste mütsidega sõdurid, karabiinid õlal, ja nad kihutasid möödaminejad nuudiga eemale. Trükikojast võeti viis töölist petljuuralaste raha trükkima.

Üks neist kurtis isale, et töö ajal seisavad nende selja taga relvastatud petljuuralased, pärast tööd aga otsivad need valvurid töölisi läbi nagu vargaid.

Kord hilisõhtul tuli meie majja rõugearmiline väikest kasvu kduja. Ta oli ka varemalt meil käinud. Tädi Marja Afanasjevna lagas juba, isa tahtis parajasti puhkama heita.

«Homme sunnitakse mind ja sind, Miron, petljuuralaste raha trükkima. Kuulsin, juhataja rääkis sellestkontoris,» ütles see laduja süngelt mu isale.

Isa kuulas laduja jutu vaikides lõpuni. Istus siis mornilt laua äärde, ainult aluspesu väel, ja vaatas hulk aeg «tattnina» vubisevat leeki. Ma jälgisin isa ja mõtlesin: «Noh, ütle üksainus sõnagi, mis sa vaikid?»

Viimaks võttis väike laduja julgust, puudutas isa õlga ja küsis:

«Nii et mis me siis teeme, Miron? . . .»

Isa kargas äkki püsti ja vastas nii valjuhäälega, et lambi leek hakkas loitlema:

«Ma trükin neile sihukesi karbovanetseid!, mis Petljurale enesele põiki kõrisse jäävad! Olen trükitööline, mitte valerahategija!»

Seda öeldes raputas isa ähvardavalt rusikat.

Hommikuloli isa linnast juba kadunud.

III. HÜVASTI, KOOL!

Ühel päeval astus matemaatikaõpetaja asemel klassi Valerian Dmitrijevitš Lazarev. Ta teretas meid, hõõrus taskurätiga näpitsprille ja hakkas küürutõmbunult akna ja ahju vahel edasi-tagasi käima. Taloli harjumuseks 'alati enne tunni algust vaikides, otsekui mõtteid kogudes klassis kõndida.

Akki Lazarev seisatas, heitis meile väsinud hajameelse pilgu ja ütles:

«Jätame, poisid, üksteisega hüvasti. Saime omavahel hästi läbi, tüli meil ei olnud, nüüd aga peame lahku minema. Meie kool suletakse, teid viiakse üle gümnaasiumi. Vabatahtlikult nad sinna õpilasi kokku ei saanud, nii et tegid siis sedaviisi...

Praegu võite minna koju, enam kooli ei ole, esmaspäeval aga, olge lahked, ilmuge gümnaasiumi. Te pole enam kõrgema algkooli õpilased, vaid gümnasistid.»

Olime hämmastunud. Mis gümnaasium? Mis gümnasistid?'

See sõnum oli' meile liiga ootamatu. Klassis tekkis äkki imelik vaikus. Esimesena katkestas selle vaikuse tedretäheline Saška Bobõr.

«Valerian Dmitrijevitš, aga meie õpetajad, aga teie - kas teie tulete ka meiega kaasa?» hüüdis ta tagumisest pingist. Seda küsimust kuuldes teritasime kõrvu.

Oli näha, et Saška küsimus puudutas Valerian Dmitrijevitši valusalt.

«Ei, poisid, mul on aeg puhkusele minna. Mul pole pan Pet-

I Karbovanets - rublale vastav rahaüksus Ukrainas. Tõlk.

ljuuraga ühist teed. Mind selles gümnaasiumis tarvis ei lähe,» vastas Lazarev. virilalt naeratades, istus laua taha jal hakkas ilma vajaduseta' päevaraamatut lehitsema. .

Nüüd kargasime pinkidest välja ja kogunesime väikese laua ümber; kus istus Lazarev.

Valerian Dmitrijevitš vaikis. Me nägime, et ta oli tujust ära, et tal oli raske meiega kõnelda, kuid varsti hakkasime teda siiski küsimustega pommitama. Saška Bobõr küsis Lazarevilt, kas peame vormiriietust kandma, Nugis päris, mis gümnaasiumis õppekeeleks on; igaüks püüdis Valerian Dmitrijevitšilt välja uurida kõige tähtsamat ja kõige huvitavamat.

Eriti tahtsime teadq saada, miks Lazarev ei soovi giimnaasiumis õpetama hakata. Kui me olime ta

hinge kallal küllalt närinud, tõusis ta viimaks püsti, hõõrus veelkord aegamisi oma näpitsprille ja lausus: .

«Ega minagi tahaks teist õppeaasta keskel lahkuda, kuid mis, seal teha!» Ta vaikis pisut ja lisas siis: «Peaasi, poisid; seisab selles, et nad võtavad gümnaasiumi omi õpetajaid; petljuuralasi, mina neile ei kõlba. Olen alati arvanud ja arvan ka praegu, et ukraina saatust ei saa otsustada lahus Venemaa rahvaste tulevikust . Ilmaski ei andesta nad mulle seda, et ma õpetajaist esimesena rääkisin teile õigust Leninist, revolutsioonist ja nõukogude võimust. . .»

Sel päeva! läksime nukralt koju. Oli kahju vanast koolist jäädavalt lahkuda. Keegi ei teadnud, mis meid ootab gümnaasiumis, missuguse korra ja missugused õpetajadseal eest leiame.

«Selle kõik on Petljura välja mõtelnud,» ütles Nugis vihaselt, kui me temaga läbi Vana pargi alla jõe äärde läksime. «Sindrinahk niisugune, et ta kõngeks!» .

Vaikisin. Mis. sest rääkida, mitte keegi ei tahtnud vanast koolist ära minna, Ja kuidas küll hakkame õppima koos gümnasistidega?

Neil olid vana korra ajast alles jäänud hallid sinelid, lõkmed krael, sinised mundrid ja hõbedaste palmiokstega vormimütsid.

Pärast petljuuralaste tulekut, hakkasid paljud gümnasistid, eriti need, kes skautideks astusid, kandma miitsil palmiokste asemel petljuuralaste vappi - kullatud läikivat kolmikharki. Vahel panid nad kolmikhargi alla kollase-sinise siidlindi.

Ammust ajast vihkasime neid heledate nööpidega siniseis vormiriideis panipoegi ja neid märgates pistsime alati täiest kõrist kisama:

«Sinine veiseliha! Sinine veiseliha!»

Ka gümnasistid olid meistrid narrima.

Meie vaskpannaldele olid sisse pressitud tähed «K A. K.», mis tähendas «Kõrgemalgkool». See oligi põhjuseks, miks güm-

nasistid kõrgema algkooli õpilasi nähes lõugasid:

«Kakukesed! Kakukesed!»

Kas nad meie Jõetaguse poistelt selleeest veel vähe kolki said! Küll punutud kantsikutega, küll kaheks kokku pandud kummivoolikutega. põngerjad aga lasksid gümnasistide pihta ragulkadest tooreid ploome, kivikesi ja ube.

Kahju ainult, et nad harva näitasid oma nägu meil Jõetagusel, kus peamiselt asus vaene rahvas.

Gümnasistid elasid suuremalt jaolt linna peatänavail: Kiievi ja Zitommiri tänaval, parkide ümbruses, paljud isegi üsna gümnaasiumi lähedal.

Jõudis kätte esmaspäev. Oi, kui vastumeelne oli sel selgel päikesepaistelisel hommikul esmakordselt võõrasse tundmatusse gümnaasiumi minna!

Kui ma Petka Maremuhha ja Nugisega üle väljaku sammusin, kostis juba eemalt palkonilt kellegi gümnasisti hääl:

«Hei, maisipudrulobijad, sibulapanid! Kas jätsite oma täid Jõetagusele?»

Vaikisime. Gümnaasiumi pimedasse külma eeskotta astudes olime tusased ja mossis. Meil kui uutel õpilastel ei olnud sel päeval ühtki tundi. Asjaajaja märkis õpetajatetoas kõikide nimed suurde raamatusse ja ütles siis:

«Nüüd oodake koridoris, varsti tuleb pan direktor.»

Kuid direktor jäi oma kabinetti kauaks istuma ega ilmunud niipea meie juurde.

Me hulkusime ringi võlvitud laega koridorides, libistasime end alla mööda siledaid trepikäsipuid, siis aga läksime aktusesaali.

Seal hiiglasuures tühjas saalis võttis küürakas kooliteenija Nikifor parajasti seintelt maha vene kirjanikkude portreesid.

Need vene kirjanikkude näopildid olid palju aastaid rippunud saali kollase õlivärviga võõbatud seintel: Puškin, Krõlov, Tšehhov, Pissemski, Turgenev, Lermontov, Deržavin kõik nad olid ilusates kuldraamides paigutatud saali voolitud karniiside

alla. Ja nad kõik võeti sel esmaspäeval seintelt maha ning paigutati gümnaasiumi pimedasse räpasesse kolikambrisse, kus tavaliselt hoiti ainult põrandaharju, märgi kaItse ja kriiti.

Direktori korraldusel hakkas Nikifor kirjanikkude asemele klaasi alla panema petljuuralaste ministreid, kuid ministreid on rohkem kui kirjanikke, - üheksateist meest, - ja kõigi jaoks kuldraame ei jätkunud. Siis jäi Nikifor viivuks mõttesse, sügas kukalt ja komberdas loodusloo kabinetti. Ta tõi sealt suure hulga klaasi alla pandud pilte, mis kujutasid mitmesuguseid loomi.

Ent niipea kui ta hakkas pilte raamidest välja võtma, jooksis saali tulivihane looduslooõpetaja Polovjan.

Loodusteadlane tõstis niisugust kära, et arvasime – nüüd lööb ta küüraka Nikifori maha. Polovjan muudkui tiirles ümber redeltrepi ja karjus:

«Mis sul, peletisel, arus on? Sa oled ju peast hull! Ma ei anna oma sipelgakaru! See on ju teaduse teotamine! Teist niisugust sipelgakaru pole terves linnas.»

Nikifor ainult uratas ninakalt:

«Jätke mu hing rahule; pan utšiitel, mis te minuga kärgite! Minge direktori juurde!»

Polovjan jooksis saalis veel natuke aega ringi ja tõttas siis direktorile kaebama, kuid see ainult kiitis küürakat Nikifori ta taibukuse eest.

Kavalalt naeratades hakkas kooliteenija väikestest kirsivärvi raamidest välja tõmbama lõvisid, tiigreid, ninasarvikuid ja koos nendega ka Polovjani sipelgakaru.

«Noh, peletis, roni aga välja,» ütles Nikifor sipelgakaru raamist välja tirides.

Parkettpõrandal istuli, kiskus Nikifor naelad tangidega raamist välja, seejärel eraldus vineerist pil-diaius iseenesest. Nikifor võttis pildid välja, pühkis raamid niiske kaltsuga. puhtaks ja hakkas, ministreid klaasi alla mahutama nii kuidas juhtus, olgu see siis mereminister või kirikuasjade minister või sünge, vurrudega haridusminister.

Kui kõik portreed olid seinale riputatud, pritsis kooliteenija Nikifor saali parkettpõrandale vett ning pühkis prahi ja ämblikuvõrgud koridori.

Meie abiga seadis ta lava ette mitu pikka männipuust pinki. Kõik kõrgema algkooli õpilased kogunesid saali ja istusid pinkidele. Gümnaasiumi habemik direktor Prokopovitš ilmus lavale, köhatas, pani oma parema jala suflöörikastile, ja hakkas kõnet pidama.

Poolest ta jutust ei saanud me midagi aru. Mulle jäi meelde ainult see, et meie - «iseseisva Ukraina noored pojad» - peame gümnaasiumis hästi õppima ja skautideks hakkama, et pärast kooli lõpetamist petljuuralaste sõjakoolidesse astuda.

Maremuhha, Saška Bobõr, Nugis ja mina sattusime ühte klassi.

Esiotsa hoidsime kokku ja suutsime vajaduse korral igale gümnasistile anda vastulöögi. Kuid siis hakkas väikest kasvu paksuke, Petka Maremuhha järjest rohkem lipitsema osava ja hoopleva gümnasisti Kotka[1] Grigorenko ümber.

Nad olid küll ka varem juba Vanamõisa tõttu teineteisega tuttavad. Petka isa, kingsepp Maremuhha, oli doktor Grigorenkolt rentinud Vanamõisa õuemaja. Kotka oli mõnikord isaga Vana-mõisas käinud ja seal Petkaga tutvunud. Gümnaasiumis said nad nüüd kokku kui vanad tuttavad, peale selle võitis Kotka Maremuhha poolehoiu arhiivist saadud paberitega, millel ilutsesid vesitrükis kroonukullid, ja Petka Maremuhha otse sulas ta ees.

Kotka isa oli haigla ülemarst. Ta lubas oma pojal haigla arhiivis tuhnida j a arstirohtude järele lõhnavatest toimikutest puhtaid lehti välja rebida. Kotka võttis tihti ka Maremuhha haigla keldritesse kaasa, et puhast paberit hankida.

Maremuhha oli nii mõnigi kord Kotka juures Zitomiri tänaval külas käinud, korduvalt olid nad üheskoos jõest vähke püüdnud.

Grigorenko oli Petka esimeste hulgas skaudiks võtnud.

Varsti pärast Maremuhhat sattus Kotka mõju alla ka Saška Bobõr. Ta, lollpea, uhkeldas kord Kotka ees oma niklist buldog-revolvriga, Kotka aga ajas talle hirmu naha vahele, ähvardades buldogist petljuuralaste ohvitseridele rääkida. Kartusest hakkaski Saška Bobõr nüüd Kotka ees pugema.

Ainult meie Nugisega jäime lahutamatuiks.

Alguses tundus Maremuhha ja Saška Bobõri truudusemurdmine meile solvavana, pärast aga ei mõtelnud me sellele enam üldse ja saime omavahel veel suuremateks sõpradeks.

Küll oli esiotsa igav gümnaasiumis õppida! Klassiruumid olid siin sünged ja kõledad otsekui kloostrikongid. Kunagi olid siin tõepoolest olnud munkade üksikkambrid.

I Kotka (HOTbKa) - loe: kõtjka.

Varem asus selles majas klooster. Kord räägiti mulle, et kloostri keldritesse olevat munki nende eksimuste eest elusalt sisse müüritud. Seda hoonet oli mitu korda ümber ehitatud, kuid ikkagi meenutas ta nii seest kui väljast kloostrit.

Enne meid selles majas õppinud gümnasistid tundsid end siin peremeestena. Nad valisid enestele paremad kohad esimestes pinkides,. kuna meile, kõrgema algkooli õpilastele, jäi järele ainult «kamtšatka».

Õpetajad olid gümnaasiumis igavad, tigedad, ühtki huvitavat sõna ei tulnud nende suust, nad ei naljatlenud, nagu seda kõrgemas algkoolis mõnikord oli teinud Lazarev. .

Tuletasime tihti meelde Valerian Dmitrijevitš Lazarevi, tema huvitavaid ajalootunde Ja retki Vanasse kindlusesse.

Üldajaloo tunnid kaotati siin gümnaasiumis kohe ära, selle .asemel hakkasime õppima ainult Ukraina ajalugu. Ajalooõpetajaks määras direktor petljuuralaste papi Kijanitsa.

See oli punakatesse karvadesse kasvanud pikk mees rohelises preestrikuues, rinnal raske hõbedast ristilöödukuju. Klassi tavatses ta tulla tükk aega enne kella. Me alles jookseme hoovis ringi, tema aga on juba platsis.

Kijanitsa andis ajaugu igavalt ja. kuivait. Tunnis jäi ta tihti oma kõnes toppama, hakkas ägisema, sakutas end punakast habernest ja läks siis Gruševski õpikust abi otsima. Ja kui teda selle paksu ning raske raamatu lehitsemine ära tüütas, hakkas ta meile küsimusi esitama.

Kord pani Kijanitsa paari Petljura adjutandi ja tuli gümnaasiumi otse pulmast. Tal oli känge viinalõhn juures. Kijanitsa läks üles teisele korrusele, et direktori kabinetist õpikuid võtta. Ta hoidis neid seal kapis. Kuid sel päeval oli direktor haridusministeeriumi kutsutud. Ära minnes oli ta kabinetiukse lukku keeranud. Kijanitsa tammus tükk aega kabineti ukse taga, vaatas läbi lukuaugu, uratas siis meelepahast ja tuli tuigerdades meie juurde klassi. Kaua pobises ta enesele midagi habemesse, pistis taoti oma pikad käed kateedri alla, köhis ja ümatas siis äkki:

«Nõndap . Jah... Nõnda... Täna, lapsed... täna tuletagem meelde, mis ma teile Kodaki kindlusest! jutustasin. Kodaki kindlus on kuulus selle poolest, et selle ehitas Dnepri kärestiku juurde.. . . Kes ehitas Kodaki kindluse? Noh sina, noormees, kuidas, su nimi on?» ja preester näitas näpuga otse Maremuhhale.

Vaene Petka polnud niisugust «nõksuga» küsimust oodanud. Ta nihutas end pingi! siia-sinna, vaatas ringi, kargas siis püsti ja ütles punastades:

I Kodaki kindlus - poolakate poolt Dnepri kärestikust kõrgemale ehitatud kindlus, mis pidi

takistama Zaporožje kasakaid u~raina talupoegade ülestõusude puhul viimastega ühinemast. Toim.

«Maremuhha! »

«Maremuhha?» imestas papp. «Nöndap, eks seleta siis meile, noormees Maremuhha, kes ehitas Kodaki kindluse.»

Klassis tekkis vaikus. Oli kuulda, kuidas kaugel Ternopoli nöIvaku taga sõitis vanker. Keegi vilistas gümnaasiumiesisel väljakul. Petka tammus hulk aega jalalt jalale ja siis, teades, et papp kõikidest hetmanitest kõige rohkem armastab reetur Mazepat ja: soovides õpetajale meeltmööda olla, võttis südame rindu ja prahvatas:

«Mazepa!» .

«Luiskad, lollpea!» katkestas teda papp. «Mazepat polnud siis veel ilmas olemaski... Kodaki kindluse ehitas... ehitas... jah. .. ehitas juut Kaplan, aga meie kuulus rüütel ataman Samoilo Koška vallutas sel1e kohe. . .»

«Ei, mitte Koška!» hüüdis Nugis väriseval häälel üle kogu klassi.

Papp muutus tähelepanelikuks, ajas pea selga ja küsis ähvardavaIt: . «Kes ütles, et mitte Koška? Noh, tõuse püsti!»

Nugis tõusis, lõi silmad erutatult maha, kahvatas, ja vastas
tindipotti vaadates tasa: «Mina ütlesin.»

Mul hakkas Józiku pärast tuline hirm. M'a kartsin, et Kijanitsa talle. rusikatega kallale tormab ning ta siinsamas, meie ~õigi silme ees, läbi peksab. Kuid papp toetus oma vägevate kämmaldega kateedriIe ja ütles laulval bassihäälel:

«Ah sina oledki see tarkpea? Tore küll! Või sina, neetud poola värdjas, kinnitad, et mina ploonutan tõde? Tule õige siia, mu kallis, ja jutusta meile, kes sinu arvates siis Kodaki kindluse ehitas? »

Papp arvas, et Nugis lööb kartma ega vasta, kuid Nugis ajas enese sirgu ja papile otse silma vaadates lausus julgelt: .

«Kodaki kindlust ei ehitanud hoopski mitte Kaplan, vaid prantsuse insener Beauplanel, ja seda ei vallutanud mitte Koška, vaid hetman Sulima.»

«Sulima?» kordas papp ja hakkas köhima.

Ta köhis hulk aega, kattes laia käisega oma karva st suud. Sel hetkel oli klassis veel rohkem tunda viina lõhna. Pärast kaua kestnud köhimist küsis Kijanitsa, ise näost punane ja silmad vesised:

«Kes sulle niisugust lollust on õpetanud?» .

«Valerian Dmitrijevitš õpetas,» ütles Jozik julgelt ja lisas selgituseks: «Lazarev.»

«Teie Lazarev ei tea mitte mõhkugi!» ägestus papp. «Teie Lazarev on jumalasalgaja ja šarlatan!»

1 Beauplane - loe: boplän.

«Ka see pole tõsi!» lausus Nugis. «Valerian Dmitrijevitš teab kõik!»

«Mis?» röögatas papp. «Pole tõsi? Noh, kobi aga nurka! Maisi peale! Kasi nurka, nurjatu jõmpsikas! Põlvili!»

Kijanitsa kärkimine pani sel hetkel aknaklaasidki klirisema. Kahvatu Józik viivitas pisut, läks siis ahju juurde ja laskus nurgas põlvili.

Pärast seda juhtumit hakkasime kõik pa pp Kijanitsat veel rohkem vihkama.

VABA TUND

Täna on meil saksa keele tund. Ootame juba tükk aega saksa keele õpetajat. Kell, helises ammugi, kuid teda pole ikka veel.

Nugisel läks pingis istumine igavaks. Ta ronis aknalauale ja lükkas pikalt aru pidamata niklist

riivi plõksti eest ära.

«Vaata ette, Józik, Zusammen hakkab sinuga riidlema! Ta kardab tõmbetuuIt!» hüüdis viimasest pingist Petka Maremuhha.

Nugis raputas jonnakalt pead, ei vastanud Maremuhhale, vaid tõmbas akna kõverat käepidet enese poole.

Põrandale varises pruuni kitti. Aken avanes pikkamööda ja kriuksudes. .

Soe päikesepaisteline hommik tungis meie tolmuse~se klassi-ruumi; kuulsime akna tagant kuldnokkade lõbusat häälitsemist. Peakiriku katusel kudrutasid. tuvid, teisel pool väljakut, Zitomiri tänaval, sõirnIesid kaks petljuuralast, kes tahtsid möödasõitvait talumehelt kaerakotti ära võtta. Alguses paistis meile, et nad hakkavad taluniku hirmutamiseks õhku tulistama, kuid talumees andis koti neile kätte ja vanker veeres vurinal alla jõe poole.

Meid kõiki tõmbas äkki akende juurde, lähemale linnakärale. Klassis hakkas uitama lõbus tõmbetuul, tühjade pinkide kohal lõi keerlema hõbedane tolm. Ruum muutus avaramaks, laiemaks, nagu oleksid seinad üksteisest kaugemale nihkunud. Oli tunda kevade ning põldude lõhna, ja soov siit vabadusse pääseda aina suurenes.

Heitsin aknalauale Józiku kõrvale. Et mitte kukkuda, haarasin; käega tema nahkvööst kinni ja upitasin keha poolenisti aknast välja.

Meie ees laius tuttav munakividega sillutatud väljak.

Selle teises otsas, just gümnaasiumihoone vastas, kerkis taeva, poole sünge luitunud peakirik. Sõja algusest peale polnud see. remonti näinud. Paksudeit ümarikeit müüridelt oli krohv maha varisenud, mõnes kohas kattis telliseid punakas sammal. Kõrged võlvitud uksed olid pärani. Kirikus peeti parajasti jumala-teenistust.

.Paksuke Petka Maremuhha hüppas äkki aknalaualt maha ja sööstis ahju juurde. Ta kobas käega nurgas, tõmbas sealt välja kortsunud pabertuvi, tuli tagasi -aknalauale, toetus vasakule küünarnukile ja viskas tuvi aknast välja.

Sujuvalt hõljudes lendas tuvi üle kastanite ja kukkus kaugele väljaku kividele.

«Kas siis niimoodi visatakse, oled sina alles käperdis! See pole tuvi, vaid katkutud vares! Vaata, Petka, kõhe viskan peakirikuni!» hõikas kõrvalaknal Kotka Grigorenko. Ta pea kadus sedamaid ja ta hüppas aknalaualt maha.

Vaatasime tagasi.

Hüpeldes ja käigu peal uut kuube sirgu tõmmates jooksis Kotka Äna pingi juurde, tiris sealt halli pehme ranitsa ja tõmbas sellest välja esimese kättejuhtuva vihiku.

Kotka ei vaadanudki, mis vihik see on, vaid rebis sellest puhtad lehed välja. Siis pani ta need ümbrikutaoliselt kokku, meisterdas kiiresti kolm tuvi, seadis neile sabad külge, kõverdas nokad ja kargas osavasti tagasi aknalauale.

Õrna, sujuva tõukega- viskas ta lendu esimese tuvi. Märkasime kõhe, et tuvi liikus raskelt, nagu oleks ta nokk tinast. Ta liigutas kaks korda kohmakalt saba, ja jõudmata isegi Petka tuvini, hakkas pöörlema ning langes püstloodis alla.

«Oh sind, kiidukukke!» pidin juba Kotkale hüüdma. Kuid sellal juba lendasid aknast välja veel kaks tuvi. Need lendasid paremini.

Nagu elusad kukerpallitajad liuglesid nad hõljudes ja jämedate nokkadega õhku lõigates tühja väljaku kohal ja lõpuks, kaotanud hoo, laskusid maha otse peakiriku ette.

Sellal paukus meie selja taga uks ja klassi tormas pikk kõhetu Volodka Martsenjuk.

«Hurraa, poisid! Sakslast pole tulnud!» karjus Volodka päevaraamatuga vehkides. «Ausõna, pole tulnud, meil on kaks vaba tundi!»

Kaks vaba tundi! See on alles vahva!

Mõne päeva.pärast algab suvevaheaeg. Väljas on palav ilm, kastanid puhkevad varsti õitsele. Jõetaguse poisid jooksevad kooli juba ammu palja jalu. Gümnaasiumi hoovis ronivad kivi-müüri pragudest välja punased põrnikad. Suurte hulkadena soojendavad nad end päikese käes, liikumatud ja talve jooksul kõhnaks jäänud. Soojendavad end ja kõigutavad vahetevahel tundlaid. Hoovis on hea olla, klassid seevastu on sünged, tolmused. Küll tahaks joosta välja hoovi, heleda päikese kätte, soojale kivisillutisele. Kas võib siis niisuguse ilmaga klassis istuda? Tore mees see Zusammen, et jälle tundi ei tulnud ... Möödunud nädalal lendas kõva põrinaga üsna madalalt üle linna suur kahemootoriline Saksa lennuk. Üleni hall, läikiv, mus-

tad ristid laiadel tiibadel, nii ilmus ta taeva alla täiesti ootamatult, tegi kaks tiiru Vana kindluse kõhal ja maandus linnatagusel rohelisel aasal küünlavabriku lähedal. Mootorite mürin ei jõudnud veel vaibuda, kui kogu linnast lennuki maandumispaigale poisse kokku jooksis. Mina ja Petka Maremuhha olime kohal esimestena. See aas on Jõetaguselt kiviga visata — mööda Hospidali tänavat ülespoole kuni tapamajani, ja juba ongi küünla-vabrik.

Selle ajaga, kui lennuki juurde jõudsime, olid nahkmütside ja prillidega lendurid juba kabiinist välja roninud. Nad kõndisid rohul edasi-tagasi, ja nende pead olid tiibade kõrgusel. Näod olid neil jämedad ja ülbed, seljas kandsid nad lühikesi kollaseid pealiskuubi, säärte ümber läikivaid nahkkaitseid, jalas pruune pükse, millel olid põlvede kõhal nööbid.

Lendurid ei teinud kokkujooksnud poistekarjast väljagi, vaid hakkasid lennukist tassima mingisuguseid piklikke vineerkattega pakke, mille ümber läikisid plekiribad. Nad ladusid need pakid lennuki juurde rohule nii ettevaatlikult, nägu oleksid neis klaas-nõud.

Varsti sõitsid'pikas vabarnavärvi autos kõhale petljuuralaste ohvitserid. Kätt mütsi aarde tõstes tervitasid nad lendureid ja ajasid kõigepealt poisid lennuki juurest nuutidega minema.

Meie Petka Maremuhhaga ronisime küünlavabriku plangule. Petka oleks äärepealt oma püksid ühe roostetanud naela otsas lõhki rebinud. Meie selja taga oli vaikne rahulik järv, üsna plangu vastas sahises peenevarreline kõrkjastik.

Selle sametised pähikud kõditasid meie jalgu, meie aga istusime plangu peal ja vaatasime aasal seisvat lennukit, Juba olid petljuuralased kõik pakid vabarnavärvi autosse ladunud. Sellal sõitis tuututades kõhale veel teine auto. Sinna istusid lendurid ja kihutasid koos petljuuralastega linna, enne aga jätsid lennuki juurde valve ja katsid mõlemad propellerid rohelise presendiga.

Mitu päeva ei olnud linnas muud juttu kui Saksa lennukist.

Sellega oli Berliinist siia sõitnud endine Keskraada[1] sõjaminister Porš. Mitte ainult Küevis, vaid ka meie väikeses linnas oli kõigil hästi teada, et Porš on häbematu kelm, sest ta,oli ministeeriumist mitu miljonit varastanud, siis Saksamaale putkanud ja selle raha eest enesele Berliini kõige käidavamal tänaval ilusa suure maja ostnud. Ja nüüd tuli ta Ukrainasse tagasi tähtsa, uhke külalisena, et oma vana sõpra Petljurat külastada.

Koos Poršiga olid lennukis siia sõitnud ka mõned saksa insenerid. Nad tõid Petljurale Berliinist kaasa seal trükitud petljuu-

[1] Keskraada — Ukraina kodanlik-natsionalistliku kontrrevolutsiooni juhtiv organ kodusõja ajal. Toim.

ralaste raha ja pidid aitama trükkida samasugust raha ka siin, hiljuti vaimuliku seminari hoones avatud rahaekspeditsioonis.

Meie saksa keele õpetaja, kõhetu Ottersbach määrati Berliinist saabunud sakslastele tõlgiks.

Ottersbach vedas sakslasi linnas ringi, näitas neile kindluse torne ja seletas midagi oma ridvataoliselt pikkade kõhnade kätega vehkides. Päevad läbi käis ta hommikust, õhtuni sakslaste seltsis.

Küllap ta vist tänagi kõlab ringi oma pikakoivaliste inseneridega, sellepärast ta siis gümnaasiumi ei tulnud.

Suufe rõõmu pärast, et Zusammen tulemata jäi, hakkas keegi poistest lauaklappi kõlksutama, otsekui ragistaks kuulipildujast.

«Tasem!».käratas talle korrapidaja. «Prokopovitš luusib ülal ringi. Parem kaduge siit tänavale.»

Me kaomegi. Koos meiega ka Martsenjuk. Täna on tal lõbus korrapidaja olla. Pole vaja joosta kriiti ja märga lappi tooma. Tahvel on eilsest saadik puhas ja puutumata.

Jookseme hanereas kikivarbail mööda niiskeid koridore. Kõikides klassides valitseb vaikus. Igal pool on tund juba alanud, Läbi klaasuste paistavad poiste pead, kõik nagu päevalilled pöördunud ühes suunas — tammepuust kateedrite poole, kus tähtsalt istuvad, õpetajad. Hääli pole peaaegu kuuldagi.

Gümnaasium oma kitsaste võlvitud koridoridega poolpimedate seinaniššidega näib sel silmapilgul väljasurnuna. Kui kõhe võib siin olla öösel, kui kooliteenija Nikifor on paraadukse taba-lukuga sulgenud ja läinud majatiiba õrna korterisse. Klassides valitseb siis tühjus ja pimedus ning kastanite oksad kriibivad aknaklaase otsekui öökullid. Kui kuskil nurgas hõikad, kajavad silmapilkselt vastu kolm tühja pikka koridori. Hüüdele vastavad ka tühjad klassitoad ja kogu selles kõrges vanas ehituses tekib säärane lärm, kära ja müra, et ka kõige vahvamal kaheksanda klassi õpilasel süda saapasäärde langeb.

Mööda peatrepi kulunud marmorastmeid lidume esimese korruse koridori ja kargame sealt tagaukse kaudu hoovi.

Kollane kruusatatud jalgpalliväljak on tühi ja otsekui ootab meid. Kooli koristajad on väljaku puhtaks pühkinud, kohati tärganud rohu välja kitkunud: täna õhtul peetakse siin esimest skautide paraadi.

«Kas tahate sikumängu või nööbimängu?» hüüdis Martsenjuk hoovi keskele joostes.

«Kurni! Siisikest!»

«Võmmi ja varast!» karjus Nugis, kes oli roninud tara ääres olevale kõrgele kännule,

«Juba jälle võmmi...» .pomises endamisi Kotka Grigorenko..

«Jookseme parem võimlemissaali, näitan teile, kuidas rööbaspuudel harkhüpet tehakse!»

Võimlemissaaliks oli endine viljaait dominikaani kiriku lähedal, milles pidas jumalateenistusi ksends[1] Schumann. Saali puupõrandale on seatud võimlemiskangid, rööbaspuud ja kollase nahaga üle tõmmatud kitsed. Õhtuti harjutavad seal petljuuralaste skaudid. Neile annab võimlemist vana Vondra.

Vondra rind on üleni täis lillasid kotkaid, sabadega naisi ja õudseid luukeresid.

Ka Kotka Grigorenko käib igal õhtul oma skautidega ühesilmalise Vondra juures väljaõppel.

Ta hüppab seal osavalt üle kõige pikema kitse ning sooritab rõngastel «kärnkonna» ja «risti», kuid kõige paremini teeb ta kangil tireleid. Tõsi küll, eile «päikest» tehes kukkus ta kangilt ja libises mitu sammu võimlemissaali määrdunud põrandal edasi, ajades oma vasaku põse marraskile. Vasaku silma all on tal praegu puna-lilla laik. Ninagi on sellest kukkumisest natuke paistes. See on talle, kiidukukele, paras! Uhkeldagu vähem oma viguritega! Muhke oskab igaüks saada.

«Pagan võtaks su võimlemissaali!» hüüdsin ma.

«Võmmi ja varast! Võmmi ja varast!» karjus Petka Maremuhha ja heitis kõõrdpilgu oma klanitud sõbrale Kotka Grigorenkole.

Maremuhha on paksuvõitu, kohmakas, kasvult meist vist kõige pisem, näss mis näss. Temal pole võimlemissaalis midagi peale hakata. «Võmmid ja vargad» on see-eest ta lemmikmäng.

«Mis seal ikka, poisid, hakkame siis võmmi mängima. Aega on meil palju,» nõustus Nugis, nähes, et ülekaal on meie poolel.

«Kes hakkab võmmiks, kes vargaks?»

Otsustajaks on nagu alati kepp. See, kelle käsi viimasena pihku haarab kepi oksliku otsa, ongi võmm.

Pärast üldist mõõtmist selgus, et mina, Petka Maremuhha, Volodka Martsenjuk, Józik Starodomski ja veel mõned poisid hakkavad vargaiks.

Saška Bobõr, Kotka Grigorenko ja teised, kes meie kampa ei sattunud, on võmmid. Oma ülemaks valisid nad Kotka Grigorenko.

Esiotsa Kotka keeldus. Ta oli pahane, et poisid temaga võimlemissaali ei tahtnud minna. Kuid pärast mõningat viivitamist ta nõustus.

Ütle mis tahes, kuid võmmide atamaniks olla on auväärt asi.

Küll aga nüüd läheb palavaks! Vargad, hoidke alt!

Ehkki Kotka on memmepoeg, ehkki ta rohkem läbi käib oma sõprade panipoegadega, kes ka varem, tsaariajal, selles gümnaa-

[1] Ksends — katoliku preester, paater. Tolm.

siumis õppisid, on ta siiski osav, kaval, hea ninaga, tunneb kõiki käike ja peidupaiku. Tema eest tuleb end väga hästi peita, — muidu vaata, et saab kätte!

Oma atamani eeskujul võtsid võmmid vöölt rihmad, rullisid need kokku ja venitasid otsapidi välja: olidki valmis omatehtud revolvrid.

Tedretäheline Saška Bobõr tõmbas vaikselt taskust oma väikese läikiva «buldogi». Saška langetas revolvri otsa ja vaatas ringi. Ta kartis, kas ehk mõni petljuuralane ei luura teda tänavalt.

Kotka Grigorenko juhtimisel läksid võmmid keldrisse, tõotades,, et nad ei piilu, kuhu me jookseme.

Kaup oli niisugune: nemad loevad saja kahekümneni ja annavad keldrist esimese vile. Siis loevad nad uuesti saja kafieküm-neni ja vilistavad teist korda. Ja alles pärast kolmandat vilet õrt neil õigus meid otsima tulla.

«Ainult hoidke, et te ei piilu!» karjus võmmidele järele Petka Maremuhha.

«Niikuinii saame teid.kätte!» nähvas talle vastu Saška Bobõr ja näitas Maremuhhale ähvardavalt oma läikivat «buldogit».

Kotka laskis kõik võmmid keldrisse ja seisatas siis lävel. Ta ajas jalad harki, ta halli kuue hõlmad läksid lahti, sinine valgete äärtega vormimüts vajus kuklasse ning lakitud mütsisirmi alt tulid nähtavale mustad juuksed.

«Kuulge te, nugiste sugu,» ütles Kotka pidulikult ja kohendas. mütsi, «seiske siin paigal ja oodake vilet. Kes enne vilet ara jookseb, langeb kohe mängust välja. Saite aru?»

Saime aru.

Jalalt jalale tammudes seisime keldri ees väikesel platsil.

Lõpuks lipsas Kotka oma meeste juurde keldrisse. Kohe ta vilistab.

Kuid vilet pole ikka veel. Miks ta seal tukub? Nii läheb meil aeg asjatult raisku.

Viimaks ometi kostis keldri madalate võlvide alt meieni esimene vile.

Otsekui oleks meid keegi tagant tõuganud, pistsime jooksu ja tormasime üksteise kännul gümnaasiumi kivist kuuride taha.

IV. KONIECPOLSKI TORN

Kellatorni tänav asub gümnaasiumi hoovi kõrgest müürist hulga madalamal.

Tänav on ju üsna lähedal, siinsamas, kuid sinna pääseda ei olegi nii lihtne. Enne tuleboninna väljakule, siis ringi ümber pea-

kiriku järsust Gümnaasiumi põiktänavast alla ja alles nüüd oled Kellatorni tänaval.

Kuid ega me rumalad ole! Seda teed käigu õpetajad ja direktor. Meid viib Kellatorni tänavale meie oma tee.

Mõlemal pool tänavat seisid kõrged telegraafipostid. Üks neist oli üsna müüri lähedal. Tarvitseb ainult müürile ronida ja käed välja sirutada, kui juba ulatudki katsuma kõrgele posti otsa kinnitatud valgeid isolaatoreid.

Kord tuli Nugisel mõte: mis oleks, kui sõita alla Kellatorni tänavale mööda posti? Katsuti järele, kas ehk post ei löö kõikuma. Selgus, et post on sügavasti maa sees-ja siledaks höövel-datud: pinde pihku ei aja.

Esimesena söandas end posti mööda alla libistada Nugis. Sellest päevast peale päästis telegraafipost meid tihti nii vanemate klasside õpilaste .rihmade kui ka habemiku Prokopovitši eest. Ka nüüd jooksime sellesama posti juurde.. E^mesena ronis müürile Volodka Martsenjuk. Ta sirutas käed ette haaras posti ümbert kinni ja libises kähku alla. Kohe pärast teda ronis müürile Petka Maremuhha.

Petka tundis hirmu, kuid ta püüdis näida vahvana. Nägime tema kahvatanud nägu ja pisut värisevaid lühikesi jalgu. Viimaks lendab teine veel tõepoolest alla! Kui me kord temaga suure tamme otsa kanakulli mune tooma ronisime, hakkas Maremuhhal kõrgel pea pööritama ja ta pidi peaaegu alla kukkuma. «Väga kergesti võib juhtuda, et lendab ka praegu,» mõtlesin. Mis me temaga siis peale hakkame? Kuuride tagant kostis pikalt teine vile. Maremuhha litsus kõhu vastu posti ja sõitis lõpuks alla. Paistis, et nüüd on kõik hästi.

Üksteise järel libistasime end siledat posti mööda Kellatorni tänavale.

All ootas meid Maremuhha. «Poisid, kas võin kaasa tulla?» küsis Maremuhha. «Pole vaja, saame ilma sinutagi hakkama!» sähvas Nugis ja pöördus minu poole. «Lähme siia!» sosistas ta, osutades peaga kõhale, kust oli võimalik okaspõõsaste vahelt läbi pääseda.

Jätsime Petka üksi, jooksime üle tänava ja tormasime hooga teravaokkalistesse põõsastesse. Küüru tõmbudes hiilisime järsaku serval lookleval rajal, mis tihedatest põõsastest vaevalt välja paistis.

Ümberringi ja meie peade kõhal olid tihedad teravad oksad üksteisest läbi põimunud just nagu traattõkked. Meie jalge all mustendasid põõsaste väänlevad juurikad ja roostetanud plekiribad.

Jooksime ettevaatlikult, et paljad'jalad haiget ei saaks. Mingisugune kirju lind tõusis otse mu nina alt lendu.

Sibasime vaikides ega vaadanud kordagi üle õla. Meil olid ju tagaajajad kannul!

Sealt paistabki Türgi trepp. Türklased olid selle ehitanud juba õige ammu — oma kolmsada aastat tagasi. Trepp läheb mööda kaljusid järsult alla jõe aarde. Üle jõe, üsna käida ääres, on üksik poollagunenud Koniecpolski torn. Ta seisab siin eemal omaette, kaugel Vanast kindlusest. Ammusest ajast valvab ta linna sissepääsu põhjast, Jõetaguse poolt.

Türgi trepi alumise astme juurest viib üle jõe otse Koniecpolski torni juurde laudadest purre.

Just seda purret mööda jooksis hiljuti teisele kaldale meie naaber Omeljustõi, tulistades tagaajavaid petljuuralasi. «Peidame end torni!» lausus Nugis hingeldades.

Noogutasin peaga.

Türgi trepist alla minna on kõige meeldivam asi. Peaaegu kuni jõeni on trepil mõlemal pool tugevad tammest käsipuud. Pealt on nad siledad, poleeritud.

Heitsime käsipuule ja sõitsime alla, ühest trepivahest teise, ilma et oleksime jõudnud lugeda kaljusse raiutud astmeid, mis meist kiiresti mööda lendasid. Mu krae eest rebenes nööp, kõht läks kuumaks, nagu oleks talle sinepiplaastrit tehtud.

Kohendamata oma kortsunud särke, sassis juustega, nagu pärast kaklust, hüppasime kitsale purdele. Kure veevool kõhises meie jalge all. Lauad nagisesid, painodusid ja purre kõikus meie all, nagu oleks tal elu sees, nagu kõigutaks keegi teda kaldal koeruse pärast.

Tormasime torni kivivõlvi alla ja jooksime sedamaid keerd-trepist üles teisele korrusele. Siit meid juba keegi ei leia!

Üleni higised, langesime väsinult rohule. Nugis roomas otsekohe ainsa laskeava juurde müüris. See sarnanes ümberpööratud lukuauguga. Laskeavast oli hästi näha jõe vastaskallas, Türgi trepp ja pool laudpurret, kust me asja siia olime jooksnud.

Kui võmmid meid otsides Türgi trepist alla tuleksid, märkaks Józik neid otsekohe ja meil oleks aega end kuskile mujale peita. Koniecpolski tornis oli vaikne ja jahe. Müüris valendas peaaegu täiesti lagunenud marmorkamin. Tornil polnud lage, see oli ammu sisse varisenud, ainult üks poolpehkinud tala ulatus välja kivimüürist nagu suurtükk. Sellesse paksu sammaldunud , müüri oli raiutud kolm kõrget avarat niššši. Nähtavasti hoidsid zaporoožlastest sisse piiratud panid Koniecpolskid seal püssirohtu ja raskeid malmkuule. Kogu teise korruse põrand oli kasva-nud lopsakasse rohtu ja kaminast vaatas välja meelespealillede puhmas. Müüri ääres oli rohi ara tallatud. Nähtavasti oli keegi siin viibinud. Kas polnud need viimati Omeljustõist siia torni jäänud jäljed? Selge, et Ivani omad. Alles hiljuti oli ta ju siit petljuuralasi tulistanud. Kindlasti oli ta, nagaan käes, sellesama

laskeava juures lebanud — nõnda, nagu lamab praegu Nugis — kõht vastu pehmet rohtu ning jalad laiali.

Oi, kui osavalt Ivan tookord seda juuksetutiga petljuuralast tulistas. Nähtavasti on ta hea laskja: igaüks niisuguse maa pealt nagaanist märki ei taba. Kui see haavatu ellu jäi, siis mäletab ta veel kaua Koniecpolski torni.

Kas petljuuralastel tõesti õnnestus Omeljustõi kinni võtta?

Aga kui ta isegi seal kesklinnas oskas petljuuralasi ninapidi vedada, kas nad siis tõesti tema siin Jõetaguse läheduses suutsid tabada?

«Kuule! Mina arvan, et ta siiski siit plehku pistis! Küll oleks tore!»

«Kes pistis plehku?» küsis Józik ja pööras näo minu poole. «Kellest sa räägid, Vaska?»

«Ivanist... Kas mäletad, kuidas ta sellest laskeavast neid haidamakke[1] põmmutas?»

«Või Ivanist räägid!» ütles Nugis ja tõmbas müüripraost välja lopsaka rohututi. «Kus nad nüüd. Omeljustõi kätte saavad… Ta on vana rebane, veab kümmet petljuuralast ninapidi... Tead, ma arvan, et ega ta kaugele põgenenudki, elab pisitasa kuskil siinsamas linnas, või on maa-alusesse käiku pugenud. Läksin üleeile Kindluse sillast mööda, istusin jalgu puhkama, minu kõrval aga jootsid kaks meest hobuseid ja rääkisid sellest maa-alusest käigust. Üks neist vandus jumala nimel, et kindluse all maa-aluses käigus on oma kaks tuhat bolševikku. Ütles, et bolševikud lasknud Petljura meelega

linna sisse, sest nad tahavad tal taganemistee ara lõigata. Ühel kottpimedal ööl, kui taevas pole kuud ega ainustki tähte, tulevad kõik bolševikud maatalusest käigust välja, laternad käes, ja võtavad petljuuralased vangi, Petljura enese aga viskavad Kindluse sillalt koske.»

«Kuidas nad saavad seal olla? Neil on ju toitu vaja!»

«Noh, neil on seal palju igasugust kraami. Enne linnast lahkumist vedasid punased sinna küll pekki ja ube, küll hirsitangu ja leiba. Istuvad maa all ja keedavad körti.»

«Pea nüüd ikka! Aga kuhu suits läheb?»

«Suits?» Nugis jäi mõttesse. «Küllap nad tegid kindluse tornidesse lõõrid ja nende kaudu lendab suits üles.»

Minu meelest oli see küll tühi lori. Emb-kumb neist luiskab, kas too mees või Nugis.

«Kas räägid tõtt?»

«Miks ma siis pean valetama?» haavus Nugis.

Ja jäi vait.

[1] Haidamakk — kontrrevolutsioonilisse väesalka kuuluv sõdur (kodusõja ajal Ukrainas). Toim.

V. KAKLUS

Olin varsti Koniecpolski tornis istumisest tüdinenud. Võmmidest polnud kuulda kihku ega kahku. Võib-olla olid nad meid unustanud? Kui õige laseks siit jalga ja peidaks end kuskile

mujale? «Józik,» ütlesin, «tead mis, meie ei pea reeglitest kinni.»

«Kuidas nii?»

«Vaata, mispärast. Sina oled ju meie ataman, sina pead kamandama kõiki vargaid, aga mitte siin koos minuga peidus olema.»

«Ei,» vastas Nugis mulle otsa vaatamata. «Mina just peangi peidus olema. Kui nad lihtsa varga kinni nabivad, pole asi nii hull, kui aga mina võmmide kätte satun, ei jää jõugust enam midagi järele. Ja pealegi . . .» Nugis hakkas kogelema, «vannu, et sa kellelegf ei ütle.»

«Rabagu mind välk, vajugu ma koos selle torniga jõkke, las...»

«Hea küll,» katkestas Nugis mind, «kuula siis. Minu taat pidi täna kuskil meie gümnaasiumi müüri lähedal koeri püüdma. Neid on sinna palju siginenud. Mul pole tahtmist ootamatult tema silma alla sattuda. Kui ta näeb, et ma tundide ajal tänaval ringi kõlan, kütab ta mulle niisuguse sauna et aitab... Ta on praegu kuri. Keegi murdis eile meie kuuri seinast laua välja ja kõik koerad, mis taat turul kinni oli püüdnud, panid jooksu ...»

Selles siis asi seisiski! Nugisel oli hirm isa ees.

Nugise isa püüab kberi linna nülgimišettevõtte peremehele Kumtšenkole, see tapab nad, nülib neilt naha, koerarasva aga müüb seebivabrikule. Nugise isa sõidab tihti linnas ringi oma pikal kummvankril, mida veab hõreda sabaga kirju setukas.

Kui see must koertevangla mööda linnatänavaid veereb, on poisikeste jõuk sellel kisades kännul. Kinnipüütud koerad vinguvad, hüppavad vastu trelle otsekui šaakalid loomaaias. Üksteise võidu jooksevad poisikesed kummvankri järel ja hõikavad:

«Hitsel! Hitsel!»

Nii hüütakse meie linnas koerapüüdjaid.

Sageli kiusavad meie poisid ka Józikut selle solvava hüüdnimega. Siis saab Józik vihaseks ja tormab pilkajaile rusikatega kallale. Kord kakles ta sellepärast Kotka Grigorenkoga. Hea, et neid õigel ajal

jõuti lahutada. Grigorenko jooksis kõhe direktori kabinetti kaebama, kuid Nugise õnneks ei olnud direktorit seal ja kõik lõppes seekord hästi.

Aga möödunud nädalal, kui meie poisid hakkasid skautideks astuma, meenus.Kotkale see vana lugu ja ta võttis nõuks Nugisele kätte maksta. Kotka, kes on skautide pealik, pani ise soovi-

jaid kirja. Saša Bobõr andis Nugisele nõu skaudiks hakata, kuid Kotka polnud ühelgi juhul päri Józikut vastu võtma.

«Sinu isa on hitsel, ja ka sinul endal on kutsikaliha hais küljes. Sina meie hulka ei kõlba!» seletas ta tähtsalt Starodomskile ja lisas: «Pealegi oled poolakas. Laagrivanem ei lubanud mul sind skautide nimekirja võtta.»

Sellest ajast peale vihkas Nugis Kotka Grigorenkot veel rohkem,

«Tead mis, Józik,» ütlesin Nugisele, «täna õhtul kogunevad skaudid gümnaasiumi hoovi. Neil toimub matkaeelne kokkutulek. Kui läheksime vaatama?»

«Mis seal ikka näha on!» sai Nugis äkki pahaseks. «Põlved paljad, õlgadel mingisugused paelanärud, kaikad käes. Oota sa mul, las tulevad punased, siis hakkame nende juures luurajateks.»

Teenida punaste juures luurajana, aidata nõukogude võimu, — see oli Nugise ammune unistus. Ta ootas bolševikkude tagasitulekut, et sõita Kiievi: tema onu teenis seal punaste juures, — onu oli lubanud panna Nugise niisugusesse kooli, kus luurajaid välja õpetatakse. Mina, tõsi küll, polnud kindel, kas niisugust kooli üldse olemas on, kuid Nugis oli mulle sellest tüütuseni jahvatanud.

«Muidugi oleks hea, kui sellesse kooli saaks,» mõtlesin ma, «aga minul pole Kiievis kedagi, vaevalt läheb mul korda luurajatekooli pääseda.»

Oli kuulda, et skaudid lähevad varsti Nagorjanõ metsa matkale. Nagorjanõs aga elab mu onu Avksenti, kelle juures end praegu varjab isa. Skautide kõige suurem pealik, nösuriinaga Marko Grzybowski, kannab viha isa peale.

Kord astus mu isa välja vana Maremuhha kajtseks. See!oli teinud Markole saapad, kuid need Markole ei meeldinud. Ta hakkas tüli norima ning kingseppa sõimama, siis aga lõi temale uue saapa kontsaga vastu nägu. Vana Maremuhha nina hakkas verd jooksma. Isa võttis Markol kraest kinni ja tõukas ta töötoast välja, nii et Marko trepist alla sõiduteele lendas.

«Kus mul kaitsja väljas! Oota, oota, küll sa mind veel tunda saad… Küll sulle näidatakse… Küll sa mind veel meelde tuletad…»

Isaga kakelda Marko kartis, teadis, et isa ta läbi kolgib.

Nüüd on Marko jessaul[1], ta kannab alati kännuseid ja' suurt mausrit.

Püüdsin Grzybowskile mitte silma alla sattuda, kui ta kannuste kõlisedes mööda koridore sammus, et direktori, kabinetti habemiku Prokopovitši juurde minna. Kui Markole meelde tuleb, et minu isa ongi seesama Miron Mandžura, kes ta tänavale viskas.

[1] Jessau! — kasakate sõjaväekapten. Tõlk.

mine tea — ehk pannakse mind siis jalamaid petljuuralaste vanglasse.

«Vaska, kas kuuled?» tõmbas Nugis mind äkki käisest ja surus end kõvasti vastu laskeava.

«Mis on, Józik? Noh, lase ka mul vaadata.»

Kuid Nugis varjas ara kogu laskeava.

«Oota, ara sega, vist jooksevad siia!» sosistas ta.

Tõesti läbi torni katuses oleva augu kändusid meieni väga tuttavad hääled. Räägiti kiiresti ja hingeldades.

Need hääled lähenesid tornile paremalt poolt, umbekasvanud jõekaldalt, — tavaliselt ei käinud seal keegi. Kaljud olid sel kõhal üsna käida ääres, nende jalamit uhtus vesi. Kes siit läbi pääseda tahtfc, pidi palja jalu võtma ja vees sumama.

Äkki eraldasin nende häälte hulgast Kotka Grigorenko tuttava sõnadevulina.

Oh meid, tukunuie! All, üsna torni juures, rudises kruus.

Kuhu põgeneda?

Tornil oli üksainus väljapääs, selle juures on praegu aga võmmid. Kui nina välja pistad, nabivad kohe kinni.

Vahest ehk ronida torni müürile? Hüva, aga mis edasi? Sealt juba alla ei hüppa — on liiga kõrge, kuid mõttetult ülal istuda ja vareseid hirmutada oleks häbiasi.

«Tulevad siia! Heida maha, poe peitu!» sosistas Józik ja hüppas laskeava juurest eemale.

Ümmargune poollagunenud torn oli tühi ja seal ei saanud end tõesti kuhugi peita. Vahest ehk niššidesse? Kõhklemata tormasime mõlemad neisse pimedatesse niisketesse süvenditesse ja tardusime paigale nagu pühakujud dominikaani kiriku katuse serval.

Kuid alumisel korrusel juba praksatas laast kellegi kontsa all.

Puutrepp nagises.

Üks võmmidest tuli üles. Vaevalt hingates surusin end veel tugevamini vastu külmi kive.

Ja äkki lõi mu kõrvad lukku Saška Bobõri kahjurõõmus hüüd:

«Poisid, tulge! Siin nad on!»

Käe alt kinni hoides talutati meid mõne hetke pärast jõekaldale. Olime võmmidest ümber piiratud. Saška Bobõr käis meie kõrval ja plõksutas alatasa oma läikivat laadimata buldogit. Neetud võmmide eest polnud võimalik plehku pista — nad oleksid meid kohe kinni nabinud, pealegi polnud meil mängureeglite järgi õigust ära joosta.

Noh, parem oleksime võinud end väljas peita kas Kellatorni tänava taha põõsastesse või katoliku kiriku keldrisse. Nugis on süüdi. Vedas siia sellesse saatana torni, kartis isa. . .

Neetud võmmid! Kuidas nad meie ümber tiirlesid, kisasid, meid pilkasid!

Kuid kõige rohkem askeldas Kotka Grigorenko. Ta vehkis oma revolvriga, kaks nööpi ta vormikuuel olid lahti, müts kuklas, kavalad, kange tee värvi silmad aga keerlesid rõõmust ta mustade kulmude all.

«Siduge neil käed kinni!» käsutas ta äkki.

«Teil pole selleks õigust!» nähvas Nugis talle vastu. «Röövlitel ei seotud kunagi käsi kinni!»

«Te olete kaltsakad, mitte röövlid, ja sina pole mitte nugis, vaid haisev kärp. Sina nüüd palju tead, mida võib ja mida mitte,» ütles Kotka tähtsa näoga ja pani kuuenööbid kinni. «Noh, poisid, kellega ma räägin? Tõmmake nöör pingule, pole neil siis enam midagi uhkeldada!»

Saška Bobõr pistis buldogi tasku ja jooksis Józiku juurde. Nugis hakkas teda eemale tõrjuma, tormasin talle appi. Kuid sel hetkel jooksis Kotka Grigorenko mulle selja tagant ligi ja hüppas mu kukile.

«Lase lahti!» karjusin. «Lase!» Ise aga ajasin jalad harki ja raskelt tammudes püüdsin läheneda jämedale akaatsiale, et siis kogu kehaga tahapoole viskuda ja Grigorenko vastu puud paisata.

«Lase lahti!» ütlesin uuesti.

Kuid Kotka ei võtnud mind kuuldagi. Ta rippus mu kukil ja kähises nagu hunt. Nägin, kuidas meie ataman end raevukalt nuhkide vastu kaitses. Ta oli sitke ja osav kaklema, mis sest, et oli kõhn. Tema innukus andis ka mulle jõudu. Liikusin äkitselt puu poole, kuid sellal pani Kotka Grigorenko mulle ootamatult jala taha ja ma lendasin, pea ees, teravale kiviprügile.

Ma ei jõudnud käsi lahti rebida — Grigofenko hoidis neid tagant kinni — ja kukkusin näo ja rinnaga otseti vastu kive.

Terav valu põletas mu nägu. Pisarad valgusid silma. Olin oma nina vastu kivi valusalt ara löönud, isegi pea hakkas kumisema ja suu täitus sedamaid soolaka verega. Ent Kotka Grigorenko tormas uuesti mulle kallale ja hakkas mu käsi taha murdma.

Tuline viha summutas äkki mu valu.

Jõudu pingutades tõusin ühele põlvele, andsin peaga järsu hoobi, paiskasin Kotka eemale. Kuigi Kotka on sportlane, kuigi ta igal vahetunnil telliseid surub, pole ka mina just väetike. Ta ei jõudnud veel käsi minu poole sirutada, et uuesti mul käelist kinni võtta, kui püsti kargasin ja ta rästikuna väänlevast libedast lakkrihmast kinni kähmasin.

Samal ajal tõukasin küünarnukiga Kotka peast vormimütsi. See veeres nagu võru jõe poole.

«Või jalga taha panema?! Oota sa, direktori tallalakkuja, küll sa mu käest saad! Ma sulle näitan! . . .» karjusin ma.

Mul läks korda rihm Kotkalt ara rebida. Hakkasin kõhe Gri gorenkole tema enese rihmaga andma, küll selga, küll käte pihta, Mingi isesuguse, koera moodi liigutusega väänas Kotka enese

järsku vabaks, haaras siis jooksu pealt mu käe ning lõi sinna oma hambad.

Ma tõmbusin kühmu ja tõukasin Kotkale peaga rindu. Ta kaotas tasakaalu ja lendas jõkke.

Ma ei jõudnud üldse aru saada, kuidas see kõik sündis. Jõe kohal tõusis lugematu hulk veepiisku pahinal õhku. Vististi oli siin sügav, sest Kotka kadus sedamaid vee alla.

Mul hakkas hirm: mis siis, kui ta äkki upub? Kuid hetke pärast kerkis Kotka märg pea nagu kork veepinnale. Kotka vehkis kätega, tema harali sõrmed haarasid vett, — ilmselt oli tal ujumine ehmatusega meelest läinud.

Lakatades ja hirmunult silmi jõllitades karjus ta kähiseval häälel:

«Appi! Päästke!»

Võmmid sööstsid ta juurde.

Nugis pilgutas mulle silma. Võmmide peataolekut käsutades pistsime plagama.

VI. DIREKTORI JUURES

Jõudsime Türgi trepi lõppu. Siit oli hästi näha Koniecpolski torn ja koht, kust ma asja Grigorenko vette tõukasin. Selle ajaga, kui me Nugisega üles jooksime, olid võmmid Kotka juba veest välja tõmmanud. Seal ta nüüd keksis ühel jalal, üleni must ja märg, — nähtavasti oli vesi talle kõrva läinud. Tema ümber sagisid võmmid.

«Hoia oma nahk, Vassil! Seda Kotka sulle juba ei kingi!» «Arvad, et ma teda nii väga kardan? Ega ma seesugune jänes ole nagu Petka Maremuhha. Kotka kas või ratsutagu ta turjal, temal pole sellest midagi. Noh, mida ta mulle ikka teha saab, mida? Kaebab direktorile, eks? Kaevaku! Tema tuli ju esimesena mulle kallale! Vaata, kas märk on järel?» ja ma näitasin Józikule oma vigastatud nina.

«Märk on järel, tõsi küll, väike, kuid ikkagi on! Ja huule köhal on verd. Pühi ära!»

Tean, see tuli ninast! Kui direktor küsib, räägin talle, kõik ara: kuidas Kotka mulle jala taha pani ja mind niimoodi tõukas, et mu nina verd jooksma hakkas. Katsugu ainult kaevata — hästi see tal ei lõpe!

Ja me jooksime edasi Kellatorni tänava poole.

Terve laulutunni ei saanud ma rahulikult pingis istuda. Ma ei läbenud paigal püsida, vaatasin aina ukse poole; kogu aeg tundus mulle, nagu tuleksid koridorist direktori sammud.

Kogu klassiga õppisime pidulikuks aktuseks laulu «Palju aastaid».

Lauluõpetaja, kõhn pani Rodlewska, meelekohtadel juuksekiharad ja seljas pikk must kleit, ähvardas meid järjest kammertooniga, kopsides sellega vastu kateedrit, ja kui metallihelin mööda klassi laiali valgus, tõusis Rodlewska kikivarbaile ning piuksus:

«Alustage, lapsed! Alustage, lapsed! Mi-mi-la-sol-fa-mi-re-mi-fa-re-mi-mi! Jumala pärast: mi-mi!»

Voiodka Martsenjuk laulab valjusti, nii et isegi ämblikuvõrk tema köhal nurgas vabiseb.

Petka Maremuhha venitab tiiskanti kuidagi väga peene häälega, kaeblikult, justkui nutaks või paluks armuandi.

Maremuhha ise on paks, kuid hääl on tal nagu väikesel tüdrukul.

Mina ei laula, ainult maigutan suud, et pani Rodlewska mulle "külge hakata ei saaks. Mis laulutuju minul saab olla! Milleks, pagana pihta, «Palju aastaid», kui mind iga silmapilk võidakse peapesu saamiseks habemiku Prokopovitši juurde kutsuda.

Kotka Grigorenko koht on tühi. Klassis teda ei ole.

Juba enne laulutunni algust jooksid võmmid ja vargad kooli tagasi ja sedamaid levis kuuldus, kuidas ma Kotka Grigorenkot ujutasin. Poisid kogunesid puuriitade juurde ja arutasid üksteisest üle rääkides igapidi meie kaklust.

Lõpuks ilmus hoovi ka Kotka ise. Ta oli üsna armetu, haletsemisväärne, juuksed olid tal kleepunud laybale, ta nägi välja .nagu uppunud kukk.

Mina otsisin sel ajal gümnaasiumi keldrite lähedal suurt kukeharja, et ninahaava kinni katta. Sünget ja mossis näoga Kotkat nähes unustasin hetkeks, et mind paratamatult direktori kabinetti kutsutakse. Mu süda hüppas rõõmust, et olin seda kiidu-kukke, seda klanitud tohtripoega õpetanud! Maksnud talle kätte kõige eest! Nii Nugise kui ka oma vigastatud nina ja meie röövlite eest.

Nagu ei märkaks ta meid, läks Kotka meie poole vaatamata kiiresti tagatrepist üles, otse Prokopovitši kabinetti, parketile jälgi järele jättes. Veenired, mis tilkusid maha ta märgadelt riietelt, saatsid Kotkat kuni direktori kabinetini. Justkui oleks keegi vett katkise ämbriga üle koridori kandnud.

Kohe pärast kella jooksis Voiodka Martsenjuk direktori kabinetti, et tuua pani Rodlewska jaoks päevaraamat. Ta nägi seal Kotkat ja klassi tagasi tulles jutustas meile:

«Prokopovitš on ta riide sisse mähkinud — mäletate, sellesse, mis osteti pidupäeva lippude jaoks? Istub teine tugitoolis, silmad punased, hambad plagisevad, ise aga on üleni kollane-sinine —

valmis papagoi! Mind nähes pööras selja, ei teinud juttugi. Nikifori aga saatis direktor Kotka isa juurde koju.»

«Hale memmepoeg, see va Kotka,» mõtlesin ma. «Ise veel uhkeldab, et on sportlane, kõige tugevam klassis. Võta keda tahad meie Jõetaguse poistest, kõik käivad veel hilja sügisel suplemas. Hüppad vahel vette, ja vesi on külm, silmade ees läheb mustaks — kuid häda pole midagi. Siin aga tõugati see hoopleja hetkeks sooja vette ja tema, vaeseke, juba lõdiseb külmast, on rammetu, väriseb nagu haavaleht, kisa-kära kõik köhad täis! Ja ise on veel ataman, skautide pealik! Tal oleks paras koht ema süles istuda!»

Tavaliselt möödusid laulutunnid teistest tundidest kiiremini. Kui viis saab selgeks, laulame laulu mitu korda läbi, ja juba helisebki koridoris kell. Kuid sel päeval venis aeg väga pikkamisi. Pani Rodlewska tüütas meid hirmsasti. Kord laskus ta erutusest peaaegu kükakile, siis jälle ajas end kateedris sirgu, otsekui oleks ta risti löödud: pikk ja kõhn, ümmarguse kõrisõlmega, mis tungis esile nagu haki-muna. Pikakoivaline sääsk — nii hüüdsime teda. Ta oli tõepoolest kõhna pikkade jalgadega sääse moodi. Poisid teadsid rääkida, et Rodlewska värvivat oma halle juukseid tindiga.

Ma ei kannatanud enam ja ütlesin pani Rodlewskale, et mu kurk kuivab ja rna tahaksin juua. Sain loa klassist välja minna ja ma ruttasin koridori. Seal polnud ühtki hinge. Hiilisin vaik-. selt mööda tühja koridori saali, läksin üle lava ja astusin palkonile.

Otse malmvõre köhal sahisesid tihedad kastanioksad. Juba üsna pea hakkavad kastanid õitsema. Nagu küünlad näärikuusel kerkivad varsti rohelisest lehestikust ning löövad õitsele sirged kahkjasroosad hüatsinditaolised kastaniõied. Õhtuti sumisevad siis nende köhal lehepõrnikad, soe suvetuul õõtsutab õisi, viies endaga kaasa imalat õrna lõhna.

Tore oleks niisugusel ööl siin palkonil magada. Tuua siia kokkupandav voodi, visata padi pea alla, mähkida end teki sisse, lamada kaua kinniste silmadega ja enne magamajäämist kuulatada, kuidas seal väljaku ja peakiriku taga vähehaaval vaibub unne ikka veel valvas, kuid juba väsinud linn, kus kogu päeva on ärevil oldud Petljura päevakäskude pärast. Kuid silmapilk meenusid mulle gümnaasiumi pikad, sünged koridorid ja kõhe kadus igasugune tahtmine siin ööbida.

Pole viga, varsti lastakse meid suvevaheajale — sõidan Nagorjanõsse, otsin isa üles ja hakkan seal iga öö magama heinakuhjas värske õhu käes. Mu kõrval norskab isa ja teisel pool onu Avksenti. Siis ei kõhuta mind ükski petljuuralane. Lastaks meid ometi rutem suvevaheajale ... Ainult see supluslugu ... Tühja kah! Küll oskan välja rabelda, olen veel täbaramatestki olukordadest puhtalt välja tulnud.

Kuid mis see on?

Otse peakiriku tagant sõidab väljakule kaless. Ta kihutab siia, gümnaasiumi juurde. Kes see küll võiks olla? Kas tõesti Kotka isa? Kes siis veel, kui mitte tema!

Nojah, tema. Tal on seljas väljaõmmeldud särk, ta päevitunud paljas pealagi läigib päikese käes.

Grigorenko peatab gümnaasiumi trepi ees järsult hobuse ja ronib nohisedes kalessist välja. Seob hobuse malmposti külge, võtab kalessist ümmarguse musta kompsu ja kaob siis paraadukse taha.

Tõi vist oma Kotkale teised riided. Ta, va vurruline saatan, kardab, et pojuke end võiks ära külmetada. Jättis oma haigla sinnapaika ja sõitis siia.

Seisin palkonil kastanilehtede varjus. Nüüd pofnud mul tundi tagasiminekuks enam vähematki himu. Parem ootan siin kella helisemist. Päevaraamatusse olen sisse märgitud, .pealegi on sel sääsel Rodlewskal halb mälu. Ta on muidugi juba unustanud, et lubas mul klassist lahkuda.

Kell helises. Õpilased tõstsid klassides kära. Kuulsin nende kisa, jutukõminat, kuulsin, kuidas kõlisesid lauaklapid. Mina aga seisin ikka veel ja pidasin aru, kuidas oleks ohutum klassi hiilida, et mind ei märkaks ei direktor ega Kotka. Ei tahtnud nende silma alla sattuda! Oi, kuidagi ei tahtnud!

Palkoni all langeb kinni raske uks ja kõnniteele tulevad vurrudega doktor Grigorenko, meie direktor Prokopovitš ning Kotka. Hädavares-ataman on juba kuivad riided selga pannud, seljas on tal nüüd kitsas madruseülikond, peas Georgi lintidega müts. Isa oli vist kaasa võtnud esimesena kätte juhtunud riided.

Kotka vaatab ringi ja heidab pilgu akende poole — kas ehk poisid klassidest ei jälgi teda, siis nähtavasti rahuneb ja seab oma mütsi.

«Gedeon Apollinarijevitš, karistage jumala pärast seda värdjat! Pange tähele, ta uputab teil veel kõik gümnasistid ara!» kostab alt tohtri sügav bass.

«Ärge parem rääkige!» kõmistab vastuseks Gedeon Apollinarijevitš «Kui te teaksite, missugust peavalu see Jõetaguse rämps meile teeb! Lihtsalt hirmus! Nad aeti kõrgemast algkoolist minu juurde

ja kohe hakkas kõik tagurpidi minema nad on
meie kasvatajad lihtsalt ara vaevanud. Kinnitan teile et iseseisev Ukraina ei saa neist mingisugust kasu. Maast madalast vaatavad nad metsa poole. Palusin juba ministeeriumis, kas neid ei võiks kommertskooli üle viia…» .

Kaastundlikult pead raputades ronib vurrudega arst kalessi.

«Astuge abikaasaga meie poole sisse, Gedeon Apollinarijevitš, olge nii lahke!» palub ta.

«Tänan alandlikult,» kummardab Prokopovitš.

Arst tõmbab ohjad pingule. Hobune heidab looga kõrgele, sirutab end hoogu võttes ettepoole ja kaless hakkab veerema.

Direktor seisatab natuke, nuuskab nina valgesse taskurätti, kohendab oma tärgeldatud kraed ja läheb siis minema.

Samal hetkel heliseb kell. Vaheaeg on lõppenud.

«Värdjas — see käis minu kohta!» mõtlen koridori joostes.

Tore lugu! Mulle pandi jalg taha, nii et oma nina veriseks lõin ja põlve vigastasin, ja nüüd olen pealegi veel süüdi — olen värdjas? Las kutsub minu välja ja küsib järele — ütlen talle, kes on värdjas!

Viimase tunni lõpul astub klassi kooliteenija Nikifor, palub õpetajalt luba ja kutsub mind järsul kõmiseval häälel gümnaasiumi direktori juurde. Ma ei taha lasta välja paista, et olen kohkunud, vaid hakkan aeglaselt ning ruttamata oma raamatuid ja vihikuid üksteise järel hunnikusse laduma.

Klassis valitseb vaikus. Kõik vaatavad mind.

Tedretäheline laiade põsenukkidega looduslooõpetaja rolov-jan seljas kollane toorsiidist kuub, hõõrub oma kriidiseid käsi niisugusel ilmel, nagu poleks tal minuga vähimatki pistmist

Kõik meie Jõetaguse poisid saadavad mind kaastundliku pilguga.

Väljun väikese küüraka Nikifori järel nagu kangelane, pea püsti, raske raamatupambuga kuuldavalt enesele vastu reisi tagudes. Ärgu keegi arvaku, et lõin kartma.

Musta habemega vimmas Prokopovitš kartis väga igasugust nakkust. Aasta läbi, nii talvel kui suvel, kandis ta pruune glasseekindaid. Igal pool viirastusid talle pisikud, kuid kõige enam maailmas kartis ta kärbseid. Kõdus oli tal seatud kõigile .riiulitele, aknalaudadele, ja isegi pingile õunapuu alla klaasist kärbsepüüdjad, milledesse oli valatud sublimaat!.

Teades, millega direktorit saab pahandada, õppis Saška Bobõr ütlematа osavalt püüdma suuri rohelisi kärbseid, kes vahel meile klassi lendasid ja vastu klaase põrgates nagu kimalased sumisesid.

Saška püüab niisuguse kärbse kinni ja laseb ta vahetunni ajal läbi lukuaugu tasakesi Prokopovitši kabinetti.

Kärbes hakkab direktori kabinetis pirisema ja Prokopovitš pistab nagu pöörane edasi-tagasi jooksma: nihutab toole, avab aknad, kutsub küüraka Nikifori abiks kärbest taga ajama.

Meie aga rõõmustasime, et saime talle, habemikule, meelehärmi teha.

Avasin suure vaevaga direktori kabineti raske ukse, mis. oli iile löödud vildi ja rohelise vahariidega.

Prokopovitš ei vaadanudki minu poole.

Ta istus pehmes nahktugitoolis .pika laua taga, habe paberikuhjas ja pruunis kindas käsi laua äärel. Sulgesin käratult ukse ja jäin seisma.

Seintel rippusid Ukraina hetmanite portreed rasketes kullatud raamides. Siin, direktori kabineti kõrge lae all, oli neid hetmaneid õige ohtrasti.

Hetmanid hoiavad tugevasti käes raskeid kalliskividega kaunistatud kullast valitsuskeppe; mütsid nende peas on ehitud toredate jaanalinnusulgedega. Üksnes Mazepa on ilma valitsuskepita. Palja

peaga, käisteta kuue nööbid eest lahti, sarnane ümberriietatud ksendsiga — nii vaatab ta direktorit kavalal, tigedal pilgul, ja äkki tundub mulle, et laua taga ei istu mitte Prokopovitš, meie gümnaasiumi direktor, vaid keegi portreelt alla astunud habemik hetman. Istub, tige ja pahane, suled kõhevil nagu vanal öökullil, oma paberite juures ega märka mind üldse.

Prokopovitš lõi lahti raske musta raamatu.

Tüdinesin ootamast. Köhatasin tasakesi.

«Mis vaja?» küsis direktor kumedal kääksuval häälel, kergitades sealjuures oma pikka karedat habet.

«Mind ... kutsus . .. Nikifor,» kogelesin. Hirm pitsitas mu kõri.

«Perekonnanimi?»

«Vassili.. .»

«Küsisin: perekonnanimi?!»

«Mandžura ...»

«Kas sina tõukasid Grigorenko jõkke?»

«Mitte mina… Ta ise… Tema lükkas mu esimesena maha…»

Tahtsin tõestada, et ma pole süüdi, jutustada, kuidas asi oli, kuid direktor katkestas mind:

«Kas sul isa on?»

«Ta on maal.»

«Aga kus ema on?»

«Surnud ...»

«Kelle juures sa elad? Kes sul siis on?»

«Tädi, Marja Afanasjevna.»

«Tädi? Noh, siis võta oma raamatud ja marss koju tädi juurde. Võid ütelda, et sind gümnaasiumist välja visati. Huligaane meil vaja ei ole!»

Ja direktori habe vajus uuesti paberitesse.

Hämmeldunult ja vaikides seisin mõne hetke kaleviga käetud « pika laua juures.

«Vaat sulle säh! Ta vist arvab, et hakkan teda paluma, et langen põlvili? No seda sa ei näe!»

Haarasin kurelt ukselingi ega märganudki, kuidas direktori kabineti raske uks minu järel kinni prantsatas.

Läbisin pika tühja koridori, sammusin aeglaselt kivitrepist alla, eeskotta ja astusin tänavale. Õues oli juba üsna palav. Peakiriku kellatornis kudrutasid tuvid. Vanker, kus mõhaka veevaadi äärel istus mees, põrises minust mööda ja kadus peakiriku taha.

Üleval õpetajatetoa kõrval helises katkendlikult kell.

Kohe jooksevad siia poisid. Nad hakkavad pärima: «Noh, kuidas on, kas said kõvasti võtta?» Mis ma siis neile vastan? Et mind välja visati? Seda ma nüüd küll ei tee. Juba niigi on kõik läila, nemad aga hakkavad sind muidugi haletsema ja vaata veel, et lobisevad sellest tädile. Parem annan jalgadele valu. Surusin raamatupambu kaenla alla ja pistsin Jõetaguse poole jooksma.

VII. KUI SAABUB ÕHTU

Kodus ei leidnud ma endale kuskil asu.

Mida ometi ütelda Marja Afanasjevnale?

Möödunud talvel, üsna jõulu eel, ei läinud me kord Nugisega kooli, vaid hoopis metsa kuuski tooma. Isa sai sellest teada ja riidles minuga kolm päeva, mäletan, et ta siis isegi Saška Bobõri minema kihutas, kui see tuli mind uisuteele kutsuma.

Ei, parem ei ütle ma kellelegi, et mind gümnaasiumist välja visati. Ei Marja Afanasjevnale ega poistele. Isegi Nugisele ei ütle, piinlik on ju. Aga kui nad küsivad, miks ma kooli ei tule? Noh, siis mõtlen midagi välja. Ütlen, et mul on sammaspool ja et doktor Bõk ei lubanud mul kooli minna, sest võin nakatada teisi õpilasi: hakkavad kartma ja jäävad mind uskuma.

Petka Maremuhhal oli ju kunagi sammaspool, ja ta, õnneseen, istus tookord kaks nädalat kodus. Tõmban oma kõhule klaasitükiga kriimu, ütlen, et see ongi sammaspool, hakkan seda valge

tsinksalviga määrima ja kodus istuma. Ja õige pea algab koolivaheaeg.

Otsus oli küps — mul oh sammaspool.

Kuid selle päeva õhtul ei saanud ma kuidagi rahu. Olgu sammaspoolega kuidas tahes, tädi petta pole raske, kuid niipea kui mulle meelde tuli, et ma pole enam õpilane, kiskus süda valust kokku.

Kõige halvem oli see, et mind visati välja selle nurjatu Kotka pärast. Oi, kui sant lugu! Kahju, et ma teda nii vähe nahutasin...

Kodus polnud kedagi. Marja Afanasjevna oli keetnud mulle lõunat ja läinud siis juurviljaaeda peenraid rohima.

Kui õige Józiku poole minna? Aga kindlasti on nüüd juba kodus ka Józiku isa. Temaga kokku puutuda ma ei tahtnud. Ta on väga karm, ei naerata kunagi ega vastagi, kui talle ütled: «Tere, onu Starodomski.»

«Ei, Józiku juurde ei tasu minna,» otsustasin ma, «lähen lihtsalt ja jalutan üksi.»

Peagi laskub meie linna kõveratele tänavatele vaikne videvik. Juba vajub päike jahtudes Kalinovka metsa taha. Meie naabrinaise Lebedintseva šokolaadmustad egiptuse haned tatsavad aeglaselt ja tähtsalt mööda Järsaku põiktänavat jõele ujuma. Hanesid ei aja keegi taga, nad tulevad ise värava alt välja ja lähevad jalalt jalale taarudes järjest allapoole, kaelad õieli.

Türgi tänavast üles minnes kuulsin, kuidas ülal gümnaasiumi hoovis põrisema hakkas trumm. Lähemale jõudes nägin, et gümnaasiumi hoovi müüris oleva väikese augu juurde oli kogunenud hulk nooremaid poisse. Nad olid kikivarbail ja vahtisid hoovi.

«Vaata, vaata, kuidas marsivad!» hüüdis keegi neist vaimustatult.

Ja äkki märkasin selles poistesalgas Nugise pöetud kukalt. See on alles tore! Ja mina mõtlesin, et Józik istub kodus!

Tõukasin müüri äärde kogunenud poisid küünarnukkidega eemale, poetasin end Józiku juurde ja patsutasin talle õlale.

Ta võpatas ja vaatas vihaselt kiiresti selja taha, valmis kaklema: Kuid mind nähes sattus ta segadusse ja pomises midagi arusaamatut nina alla.

«Miks sina siia tulid? Kas see huvitab sind, mis?» küsisin ja osutasin peaga hoovi poole.

«Ah, igavene jamps,» vastas Nugis teeseldud ükskõiksusega, «kõnnivad ringiratast, karjuvad: «Elagu!», ohvitserid aga vaatavad neid nagu ahve loomaaias!»

Üsna lähedal, lausa müüri taga, hakkas põrisema trumm. Läbi augu nägin, kuidas gümnaasiumi hoovis ühtlaste ridadena sammuvad skaudid. Neil on seljas uus vormiriietus: lühikesed khaki-

värvi põlvpüksid ja samasugused helerohelised mahakäänatud kraedega pluusid. Iga skaudi vasaku õla külge on kinnitatud kimbuke mitmevärvilisi paelu, varrukale aga on allpool küünarnukki õmmeldud kollased-sinised märgid.

Skaudid marsivad kolmekesi reas ja teevad müürini jõudes igakord pöörde.

Kaugemal sammub uhkeldades «uppunud» Kotka Grigorenko, jalas uued kollased saapad. Ta on salga pealik. Kotka varrukal, ülalpool kollast-sinist märki, väänleb ussina vabarnavärvi pael. See tähendab, et Kotka pole lihtne skaut, vaid ülem. Vihkan selle noorhärra edvistavat kõnnakut ja tema enesega rahulolevat ilmet. Kuidas küll kuulavad ta sõna Volodka Martsenjuk ja Saška Bobör? Varem nad ju kunagi ei sõbrustanud Kotkaga, narrisid teda, nüüd aga on lihtsalt vastik vaadata, kuidas nad selle tohtri-poja ees on valmis nahast välja pugema ... Närused pugejad — neile ei tasu teregi ütelda... Poisid meie selja taga tõstsid kära. Nad surusid meid Nugisega üsna vastu müüri, püüdes näha, mis hoovis sünnib.

«Lähme parem suplema, Jozik! Mul pole enam himu vaadata. Aitab juba_siin seismisest,» soovitasin Nugisele. Nugis nõustus.

Möödusime Poniatowski tänavast ja läksime mööda tuttavat , looklevat rada jõe aarde.

«Noh, mis direktor sulle täna ütles? Said vist mehemoodi?» küsis Nugis.

«Pole kõneväärt, esiotsa riidles küll, aga kui olin talle jutustanud, et Kotka mulle jala taha pani, jäi vait ja laskis mind koju.»

«Ja see oligi kõik... Petka Maremuhha siis luiskas, et sind olevat koolist välja visatud. Ootasime ja ootasime sind, aga nagu läksid, nõnda ka kadunuks jäid. Arvasin juba, et kas habemik ehk ei pannud sind Kotka pärast kartserisse.»

«Mis nad küll välja ei mõtle. Välja ei heitnud, kuid ähvardas. Maremuhha kolgin läbi, kui ta minu kohta luiskama hakkab .. .» All sädeles juba jõgi. «Kas hüppame kaljult vette?»

«Kui kaljult, siis kaljult,» nõustus Jozik. Läksime alla. Jõe teiselt kaldalt paistis tuttav Vana kindlus,. Kogu õu seal on viljapuid täis istutatud. Paavsti torni juures kasvavad madalad tihedavõralised varakult küpseva viljaga õunapuud.

Juba hulk aega enne sügist võid niisuguse küpse õuna puu otsast võtta, ja kui seda kõrva ääres raputad, on koguni kuulda,, kuidas mustad kõvad^ seemned ta sees krõbisevad.

Kui need varased õunad küpseks saavad, lähevad nad pehmeks-ja mahlakaks, vaevalt puudutad nende koort, kui hambad juba; iseenesest õrnroosasse muredasse õuna vajuvad.

Kindluses kasvavad ka mõned, mooruspuud. Neil puudel valmivaid marju nimetame «morvaaks». Nad on mustad ja sarnanevad lepakäbidega. Kui must «morvaa» küps on, ronime üles Paavsti torni ja piilume puid sealt ülevalt raskete kividega. Kivid lendavad vihisedes läbi lehestiku, riivavad tugevaid oksi, need hakkavad võppuma ja marjad varisevad maha.

Pärast otsime lopsakas rohus mahalangenud lehtede seast pehmeid imalaid marju, mis on täis musta mahla. Sööme neid sealsamas põlvili puu all roomates ja pärast seda on meil suud hulk aega sinised, justkui oleksime tinti joonud.

Juba mitu päeva on linna turul müügilaudadel näha esimesi mureleid. Turunaiste nagisevad korvid on täis kollaseid, täiesti läbipaistvaid, kollakas-roosasid, paradiisiõuntega sarnanevaid ja musti, läikivaid, huuli värvivaid mureleid. Müüjad kõlistavad vaekaussidega, sõimlevad omavahel, püüavad ostjaid üksteiselt üle lüüa ja aina kaaluvad marju paberkottidesse.

Oh, kui raske on turust mööda minna, kui müügilaudadele ilmuvad esimesed murelid!

Kuidas kadestame neid, kes vabalt, hinda maha tingimata, ostavad terve naela mureleid ja libe-daid kivisüdameid kõnniteele sülita-des meist aeglaselt mööda lähevad!

Niiviisi murelitest mõtiskledes tõttasin Jõziku kannul alla jõe äärde. Nüüd jäi kindlus — kõrge ja sünge — meist paremale. Nägin jõevees ta virvendavat varju ja mulle meenusid kõrged jämeda tüvega

murelipuud, mis kasvasid Paavsti torni taga kindluse õuel. Nende lehestik on läbipaistev, harv, marjad aga imemagusad.

«Kui naised juba turul mureleid müüvad,» mõtlesin riideid seljast võttes, «siis on nad ka kindluses küpsed.»

Ütlesin seda Nugisele.

«Mis siis ikka? Ega's muud, kui ronime homme sinna!»

«Noh, aga millal siis?»

«Pärast lõunat.»

«Ei, õhtul ei saa,» ütlesin, «seal hakkavad petljuuralased jälle püssi laskma.»

Kindluse püssirohukeldrite taha on petljuuralased rajanud garnisoni lasketiiru. Iga päev pärast lõunat lähevad nad sinna harjutama ja kuni videvikuni müriseb kindlus kuulipildujavalangutest. Kuulid lendavad vihisedes just vastu seda müüri, mida mööda meil tuleb torni ronida.

«Aga millal siis?» küsis Nugis, patsutades enesele vastu puusi. Ta oli juba riidest lahti ja seisis mu ees paljana ning kõhnana. «Lähme hommikul enne kooli. Võtame vihikud kaasa, et poleks vaja enam nende pärast koju joosta, ma tulen sinu juurest läbi, ainult vaata, et sa maha ei maga,» ütlesin, täiesti unustades, et homme mul pole enam vaja kooli minna.

«Mina juba maha ei maga,» vastas Nugis, «kuid hommikuti longib valvur kindluses ringi. Kuidas me murelipuu otsa saame?»

Jah. See on tõsi.

Valvur käib hommikul läbi kogu kindluse, kuid hiljem, just siis, kui gümnaasiumis algavad tunnid, istub ta värava juures pingil. Siis murra puud kas või maha — ei tema kuule midagi. Valvur ei salli, et poisid kindluse aeda tulevad. Hoolikalt kait-seb ta iga puud, kevadel lupjab tüvesid, kaevab õunapuude ümber maa üles ja paneb sinna sõnnikut. Kui vili on küps, korjab ta selle endale. Ronib redeliga puu otsa, kuigi on lombak, ja muudkui tõmbab okste küljest marju, õunu ning isegi metsiku pirni väikesi ümmargusi vilju.

«Leidis, keda karta! Noh, kui märkab, tõstab kisa. Mõni asi! Kas me plehku pista ei oska? Ega ta, vana könn, meile müürile järele roni. Jah, lähme hommikul,» otsustasin ma. «Lähme!» lausus Nugis.

Jätame riided kaldale ja ronime kaljule. Mis huvi pakub ujuda käida ääres, madalikul, kus suplevad Jõetaguse naised? See pole suplus, vaid lausa häbi! Iseasi on kaljule ronida ja sealt ettesiru-tatud kätega, pea ees, kuresse veevoolu hüpata.

Päeva jooksul päikesepaistest soojendatud kaljud panevad jalad kipitama, kivirusu variseb ja sahiseb kahkjasrohelistes pujupuhmastes.

Ronisime kalju otsa ja seisime seal Józikuga kõrvuti. Kaugel tammi taga sukelduvad vees pardid. Alatasa kergitavad nad oma laiu tagumikke ja nende punased jalad välguvad seisva vee siledal rohekal pinnal.

«Vesi on täna vist väga soe!» lausub Nugis ja naerab mõnutundega.

Üle silla veeres kõminal vanker. «Hüppame!» hüüdsin ma ning hüppasin vastust ootamata hooga vette.

Keset jõge tulin veepinnale ja otsisin Nugist. Teda polnud ei kaljul ega vees. Tema, pagan, ujub vee all hästi. Keerlesin vurrina ühel kõhal. Kartsin, et Nugis äkki ujub mu alla ja haarab mul jalast kinni. On väga ebameeldiv, kui keegi sul vees libedate kätega jalast kinni võtab. Nugis kargas nagu kork veest välja üsna tammi juures. Suured ringid jooksid igale poole laiali. Kui kaugele ta veel all oli ujunud! Mina nii palju ujuda ei jõuaks.

Sukeldume teineteise võidu, toome põhjast väikesi ümmargusi kive ja kollast savi, pritsime vett, üles, et näha vikerkaart. Kui ara väsime, pöörame selili ja lamame liikumatult veepinnal. Vool kannab meid tasakesi allapoole, tammi juurde. Ülal laotub helesinine, läänes natuke roosatama löönud läbipaistev taevas, kus pole ühtki pilveraasu.

Homme tuleb haruldane ilm!

Hilja õhtul, kui väljas oli juba üsna pime, läksin küülikulauta, võttes kaasa «tattnina» ja tikud.

Lambi tuhmil valgusel kiskusin särgi seljast ja kriimustasin õllepudeli paksu killuga mitu korda oma kõhtu. Varsti ilmusid nahale verepiisad. Tõmbasin näo valust kipra ja mulle tuli meelde, kuidas mulle kaitserõugeid pandi. Just samamoodi kriimustas arst siis lantsetiga mu kätt.

Vaatan klaasitükki. «Kas kriimustada veel? Aitab!» otsustasin. «Tädi on lühinägelik, niikuinii midagi ei märka.»

Läksin tarre tagasi ja teatasin Marja Afanasjevnale haledal häälel:

«Tädi, homme ma kooli ei lähe, arst keelas ära — mul on sammaspool, võin teisi õpilasi nakatada. Vaadake!»

Marja Afanasjevna pani tulise panni isuäratavalt lõhnavate praetud kartulitega pliidiäärele tagasi ja uuris veidralt huuli liigutades mu kõhtu.

«Mis siis ikka, ara mine, ainult pane kohe joodi peale,» ütles ta ja läks tagasi pliidi juurde, kus tuli vuhinal põles.

Isegi kahju hakkas: mina tegin, mis oskasin, veristasin end, kriimustasin nahka, tema aga heitis ainult korraks pilgu ja pööras ara, nagu poleks midagi juhtunud! Kui ta mind vähemalt oleks haletsenudki, aga ei — praetud kartulid on talle kallimad.

VIII. VANAS KINDLUSES

Ärkasin vara. Päike polnud veel kuuri katuse kõhale jõudnud. Jooksin juurviljaaeda. Tõmbasin seal äärmiselt peenralt üksteise järel üles roosakaid rediseid ja läksin majja tagasi. Hiilisin tasa-

hilju üle köögipõranda, võtsin riiulilt leivapätsi, millest tädi oli juba pisut lõiganud, nüsisin enesele selle küljest kõheda kannika, raputasin soola peale ja istusin taburetile. Varsti jäid köögilauale ainult leivapuru ja terava noaga ära lõigatud karvased redise-lehed, mis olid veel märjad öisest kastest. Pidin parajasti uksest välja minema, kui magamistoast ilmus haigutades tädi.

«Mis sind nii vara enne kukke ja koitu üles on ajanud?» küsis ta ja vaatas mulle uniste silmadega otsa.

«Lähen Józik Starodomski juurde aritmeetikaülesandeid lahendama. Arst keelas mul koolis käimise, nüüd õpin Józikuga kodus.»

«Mis ülesanded teil nii vara hommikul on? Ainult äratate inimesed üles. Sa vist luiskad .. .» pomises Marja Afanasjevna ja astus kergel sammul minu juurde.

«Noh, näita oma sammaspoolt!» käsutas ta.

Ettevaatlikult, nagu oleks mu kehal kardetav haav, paljastasin kõhu ja näitasin tädile punast kohta esimese ribi all. Tädi vidutas uniseid silmi, pistis oma nina peaaegu vastu mu näilist sammaspoolt ja lausus:

«See on tühine asi — läheb mööda. Hakkab juba kaduma .. .»

«Mis kaduma!» hüüdsin ning lasksin kähku särgi alla. «See ainult näib teile nii, aga mul on valus ja kiheleb kangesti. Oi, kuidas kiheleb!» ja ma hakkasin mõlema käega otse tädi nina all kiiresti ja ägedalt oma kõhtu kratsima.

«Oled sa hull peast! ära kratsi! ära kratsi, öeldakse sulle,» vehkis tädi ehmunult kätega, «kratsid kätki ja pärast tulevad veel sügelised. Jäta juba see kratsimine! Parem mine ja pane tsinksalvi peale.»

Lähen magamistuppa. Tõmban kõlinal lahti kummuti vasaku laeka, kus tädi oma arstirohtusid hoiab.

Pistan väikese sõrme portselanpurki, milles on tsinksalv. Kisun siis särgi üles, määrin näilise sammaspoole valge klee-puva salviga paksult kokku ning panen veel ümmarguse plaastritüki peale. See on selleks, et näidata Nugisele. Nähku haav hirmsam välja, siis ta jutustab sellest klassis ja kellelgi ei tule mõttessegi, et mind gümnaasiumist välja visati.

«Joo piima! Siia jäi eile keedetud piima järele!» hüüdis Marja Afanasjevna mulle köögist.

Juba kõlistas ta kastrulite ja pannidega.

«Ma ei taha, kõht on täis!» vastasin tädile ja lipsasin tänavale.

Nugise õuel kõrge värava taga jooksis ringi nende kuri karvane koer. Ma ei jõudnud veel tara taha seisma jäädagi, kui ta juba võõrast haistes vihaselt haukuma pistis ja värava juurde tormas. Neetud peni — ei saa hoovi sissegi. Läksin keset tänavat ja hüüdsin venitades:

«Józik! Jöziu! Tule siia!»

Vaikus. Ainult koer värava all klähvis ja lõrises veel vihasemalt.

Kui Nugise isa viimati minu kisa peale välja ei tule!

Ent siis paukusid uksed ja aiast jooksis välja Józik, tõrjudes koera eemale. Ta silmad olid tursunud, nägu ära magatud, unine, ja vasakul põsel paistis punane triip, mille oli jätnud padjaäär.

«Oi, küll tulid aga vara, Vassil. Meil kõik alles magavad,» pomises Nugis silmi hõõrudes.

«Mis vara see on! Orlowski veski töötab juba ammu.»

«Kus su raamatud on?»

«Milleks neid vaja?»

«Kuidas milleks? Kas sa siis kooli ei tule?»

«Ei tule. Doktor Bõk keelas mul kooliskäimise ara. Mul on sammaspool, võin teisi nakatada,» ja ma lõin enesele uhkelt vastu kõhtu.

«Mis sammaspool? Mis sa veel välja ei mõtle!»

«Näe, vaata,» ja ma tõmbasin nägu krimpsutades särgi üles.

Salv oli üles sulanud ja laiali valgunud, kollane plaastritükk alla vajunud, nii et võis näha punast kohta.

Nugis maigutas suud, raputas pead ja ümises siis kaastundest või ehmatusest midagi arusaamatut.

«On valus?» küsis ta viimaks.

«Mitte väga. Ainult kipitab ja kiheleb hirmsasti, kuid kratsida ei tohi.»

«Oota, oota, aga kuidas sa siis eile vees käisid?»

«Noh, käisin. Mis see ikka teha võis? Ainult sügeles natuke, ma lihtsalt ei rääkinud sulle midagi, arvasin, et läheb niisama üle. Aga öösel ei jõudnud enam välja kannatada. Jooksin tädiga doktor Bõki juurde. Jõudsime sinna, tema magas. Äratasime ta üles. Ta vaatas mulle otsa ja raputas pead: «Asi on halb,» ütles ta. Käskis seda kohta salviga määrida ja plaastreid peale panny. Kooli ei lubanud enne minna, kui kõik möödas on,» valetasin Nugisele, ilma et oleksin sealjuures silmagi pilgutanud ja imestasin endamisi, kuidas kõik nii libedalt läheb. Hakkasin juba ise uskuma niihästi oma haavasse kui ka doktor Bõkisse.

«Kas arst andis sulle direktori jaoks paberi kaasa?»

«Mis ma selle paberiga teen, kui ülehomme algab suvevaheaeg?»

«Sa vist ei saa siis ka kindlusse ronida?»

«Kindlusse lähen, käia tohin. Jookse ruttu raamatute järele.»

«Olgu siis pealegi, tulen silmapilk,» ütles Józik ja lippas minema.

Juba kerkis kaljude tagant välja päike — lõbus ja punetav. Kjndluse vasakule linnapoolsele küljele langesid eredad hommikupäikese kured. Möödusime kindlusest varjupoolsel küljel.

Józik peitis vihikud ja raamatud põue: nii oli tal parem üles ronida.

«Ära alla vaata, pea hakkab ringi käima,» andis ta mulle nõu.

Neljakandiliste kivide nukkidest kinni haarates ja end vastu külma sammaldunud müüri surudes ronisime ettevaatlikult esimese karniisini.

Noh, nüüd läheb juba libedamini! Kui ainult pea ei hakkaks pööritama!

Józik on vahva poiss. Külg ees, oma jalge ette vaatamata» astub ta julgelt mööda kivikarniisi edasi.

Kuskil all, siinsamas kindluse lähedal, valendas looklev sõidutee. Just äsja olime seda mööda tulnud, kuid siit kõrgelt näis ta väga, väga kaugena.

Ma ei saanud teele vaatamata jätta, ja kui heitsin sinna pilgu, hakkas hirm, nii kõrgel olime. Saagu mis saab!

Pöörasin selja kuristiku poole ja sammaldunud müüri huultega peaaegu puudutades ning hinge kinni pidades liikusin kar-niisi mööda Nugisele järele.

Lõpuks jõudsimegi Paavsti torni juurde. Nugise kännul ronisin läbi katkiste trellide torni sisemusse. Nüüd tarvis pääseda kindluse hoovi. Sinna sai teisest aknast, mis oli kindluse õue poole.

Nugis piilus sellest aknast ettevaatlikult välja, kargas äkki ehmunult kõrvale ja tõstis sõrme suu juurde.

Mõne hetke seisime vajkides.

Keda Nugis nägi? Võib-olla longib juba valvur oma raske kepiga kindluse õuel ringi? Või on Jõetaguse poisid meist ette jõudnud ja loobivad juba kividega mureleid maha? Või ehk — mis veel halvem — tulid petljuuralased siia laskmist harjutama?

Sel hetkel kuulsin hääli, siis hirnatas hobune ja summutas need. Aga jälle kostsid hääled. Keset kindluse õue käis vali jutt. Kes võis küll nii vara siin olla?

Kas poleks parem tornist välja hiilida, enne kui meid märgatakse, ja tagasi alla ronida? Seal ei puuduta meid keegi.

Kuid Nugisel oli teine kavatsus.

Ta heitis tolmusele tornipõrandale pikali ja andis mulle märkide abil nõu sedasama teha. Tasahilju roomasime mööda lubjakiviga käetud põrandat akna juurde ja õige vähe pead tõstes vaatasime alla kindluse hoovi.

All, kõige suurema murelipuu varjus, seisab ülestõstetud kummiga must faeton[1]. Selle lakitud porilauad säravad päikese käes ja isegi peentes läikivates kodarates helgivad päikesekiired.

Faeton — kerge neljarattaline sõiduvanker. Toim.

Faetoni ette on rakendatud kaks rammusat korbi. Nad raputavad päid ja venitavad kaelu rohu poole. Kuuleme, kuidas nende suu-rauad kõlisevad.

Kalessi ees olnud kimmel on eemal, Musta torni juures, seotud õunapuu külge. Nii hobune kui kaless sarnanevad väga doktor Grigorenko toreda sõidukiga. Tal on just samavärvi hobune ja samasugune madal kaheistmeline kaless, lakitud look aisade kohal.

Faetoni juures mureli all kõnelevad tasase häälega kolm tumepruunis poolkasukas petljuuralast, pingul rihmad vööl, kollased saapad jalas. Üks petljuuralane toetub püssile ja kibrutab kuidagi veidralt otsaesist. Natuke kaugemal, kindluse müüri varjus, seisavad veel mingisugused mehed. Üks on lühikest kasvu, rohelises ilma vööta särgis, jalas kulunud püksid, masinaga paljaks aetud pea on tal katmata. Ta tundub mulle kohe väga tuttavana. Kus olen ma teda ometi näinud? Mees on pisut kössis, ta väsinud, haiglane, kollakas nägu on meie poole pööratud.

Tema vastas aga seisab Marko Grzybowski. Ta hoiab käes mingit paberit; kuulen katkendlikku ja tasast pominat. Grzybowski loeb seda paberit ilma vööta mehele. Laia rihma külge kinnitatud puust kabuuris kõigub Markol suur revolver, teisel puusal ripub tal pikk mõõk. Grzybowski lähedal seisab halja õunapuu vastu najatudes doktor Grigorenko. «Siis tema kaless ongi Musta torni lähedale seotud!» Grigorenkol on seljas väljaõmmeldud särk, peas helesinise paelaga õlgpanama. Vististi on sellel zaporoožlasega sarnaneval vurrudega arstil kõigi nende sõjaväelaste seltsis väga igav. Ta silmitseb õunapuud ja songib selle all oma tömbininalise austria poolsaapaga laisalt maad.

Misjaoks sõitis ta petljuuralastega siia nii varasel tunnil?

Marko Grzybowski lõpetab lugemise.

Kindluse haljal, hommikupäikesest valgustatud õuel tekib täielik vaikus.

Isegi faetoni juures seisvad petljuuralased jäävad vait.

Marko käänab valge paberilehe neljaks kokku ja peidab selle kaitsevärvi inglise frentši ülemisse tasku. Siis seab ta oma revolvrit ja hõikab midagi kolmele petljuuralasele — need ajavad end sirgu, suruvad püssid keha ligi ja Grzybowski hõige veereb ootamatu ning kauge kajana mahajäetud kindluse õues.

Püssid laskevalmis, nii sammuvad petljuuralased raskel laial kõnnakul selle noruspäise, katkenud rõivais mehe juurde.

Väikest kasvu virila näoga petljuuralane puudutab teda õlast ja näitab peaga bastionidele[1].

Rohelise särgiga mees pöördub väsinult ümber ja sammub rohtukasvanud bastioni poole. Alles nüüd märkan värsket piker-

1 Bastion — kindluse laskevälja nurkadel asetsev muldkeha. Tõlk.

gust auku, mis on kaevatud üsna bastioni juurde rohelisele murule. Augu kõrval kerkib väike must mullaküngas, otsekui kaevikuvall.

Nugis annab mulle valusa müksu vastu külge. Mis ta ometi tahab?

Paljajalgne mees jõuab musta künkani ja hakkab justkui poolunes aeglaselt ja kiirustamata riidest lahti võtma. Kõige enne tõmbab ta seljast pealissärgi. Nõrga käeliigutusega heidab ta selle eemale haljale murule, siis võtab kummargile laskudes maha ka alussärgi. Tal on nähtavasti raske jalul püsida. Nüüd on ta vööni alasti ja seisab murul halja poolümmarguse bastioni ääres — paljas, kõhn, naha alt esile tungivate ribidega.

Vaatan teraselt seda paljast meest ega taipa ikka veel midagi: miks võttis ta riidest lahti, ega ta siin kindluse õuel ometi ujuma minna kavatse?

Ja alles siis, kui kolm petljuuralast oma pruunid läikivad püssid vastu õlga suruvad ja kõhale tarduvad, taipan äkki, mis praegu all sünnib. Saan aru, misjaoks petljuuralased varahommikul siia on sõitnud, misjaoks nad selle kõhna, raskesti haige mehe enesega kaasa on toonud.

Kangesti tahaksin sulgeda silmad ja ära joosta, mitte näha seda, mis parajasti meie silma all toimub.

Kuid püssid petljuuralaste käes on laskevalmis. Kolm sõdurit toetuvad kindlalt harkis jalgadele; kallutades end pisut ettepoole, sihivad nad, nägu vastu poleeritud, püssipära.

Paljas noruspäine mees võtab viimase jõu kokku, võpatab ja ajab enese sirgu. Mustal mullavallil paistab ta äkki väga pika ja peenikesena. Ta tõstab rusika pea kõhale ja hüüab sihtivaile petljuuralastele:

«Elagu Nõukogude Ukraina!»

Tuul toob katkendlikult meieni ta kähiseva ärakülmetanud hääle.

Ja alles nüüd tunnen ma selle kollase näoga haige mehe ära.

See on ju tema, kelle tol lörtsisel kevadõhtul, kui punased taganesid, meie poole tõi Ivan Omeljustõi! See on ju tema, kelle Marja Afanasjevna pani magama raudvitstega kirstule ja keüele ta andis juua kuivatatud vabarnatest teed, tema aga pistis käed teki alt välja ning hakkas valgustatud seinal mulle oma sõrmedega veidraid vigureid näitama. See on ju tema, kellel nii hirmsasti logisesid hambad, kui Ivan mu isaga vestles. Tähendab, ta ei läinud koos punastega ara; tähendab, tädi pettis mind. Kar-gasin püsti ja pistsin pea aknast välja.

«Jätke ta rahule, laske vabaks, ta on väga haige, ta pole kellelegi kurja teinud!» tahtsin karjuda, kuid sõna.d jäid kurku kinni, Nugis aga tõmbas mind sedamaid allapoole ja ma kukkusin põlvili.

Nösuninaline Marko Grzybowski äigas kord mõõgaga.

Kolm püssi petljuuralaste käes liigahtasid peaaegu üheaegselt. Kogupaugu lajatus andis kõmiseva vastukaja bastionidel ja mustade tühjade tornide laskeavades.

Paugust häiritud hakid tõusid oma pesadelt õhku ja hakkasid 'kraaksudes kjndluse köhal lendlema. Tundus, nagu oleks kogu linn seal kindluse taga paukude kumedat kaja kuulates vaikseks

Palja ülakehaga mees vajus otsekui külmast kössi, surus käed vastu rinda, käidus küljeli, langetas aeglaselt-aeglaselt, otsekui magama jäädes pea ja prantsatas maha tema jalge ette kaevatud musta pikliku augu kõrvale.

Kõverale okslikule kepile toetudes läks doktor Grigorenko siis aeglasel sammul augu juurde. Ta pani oma helesinise paelaga panama murule, kummardus ja hakkas mahakukkunu valget keha kompama. Grigorenko lükkas mehe pea tagasi ja puudutas ker-gelt ta silmi.

Siis ajas arst enda sirgu, pühkis käed valge rätiku külge puhtaks ja ütles midagi tasa Grzybowskile.

Marko läks kähku mullavalli juurde ja tõukas tapetu jalaga auku.

Sellal kui petljuuralased veel püssilukkusid lõgistasid, tarvitatud kesti rohu sisse viskasid ja püsse tühjendasid, läksid Marko Grzybowski ja vurrudega Grigorenko kahekesi tohtri kalessi juurde.

Grzybowski kargas pukki, nii et kaless vasakule poole viltu vajus, ning karjus:

«Valvur, valvur; tule korraks siia!»

Marko kisa peale ilmus kulunud õlgkaabuga valvur. Ta lähenes aeglaselt, longates ja kartlikult ringi vaadates. Jõudnud Grzybowski juurde, võttis ta kaabu peast ja tervitas.

«Too sellest sõidukist labidas ja aja see haud kähku kinni. Aga nagu kord ja kohus, ilusasti! Siis viska rohtu peale. Ja katsu sa kellelegi sellest rääkida, mida nägid. Said aru? Muidu...» ja Grzybowski puudutas revolvrit. «Töö eest aga,» lisas ta armulikult, «võta ta kodinad enesele.»

Valvur võttis faetonist labida ja läks augu juurde. Hauda pilku heitmata hakkas ta tõstma haljaste rohututtidega segatud musta mulda ja pildus kähku ning kohmakalt ühe labiclatäie teise järel petljuuralaste poolt maha lastud mehe peale. Labidas värises valvuri käes. Nähtavasti tuli tal esimest korda elus säärast hirmsat tööd teha.

Marko Grzybowski aga oli nagu kutsar kalessi pukki istunud, taskust hõbedase portsigari tõmmanud ja ulatas selle nüüd tohtrile. Portsigari kaas läks klõpsatades lahti ja mehed hakkasid suitsetama. Kalessi köhale tõusis sinine suits. Porilauale najatu-

des seletas arst Markole midagi, näidates käega kord õunapuid, kord mureleid. Siis ta kummardus ja võttis õunapuu alt peotäie kohedat sõnnikuga väetatud mulda. Ta tõi selle mulla peopesal Grzybowski juurde, hõõrus seda ettevaatlikult käte vahel, matsutas siis suud ja viskas mulla jälle maha.

Vist kiitis ta valvurit, kes kindluse puude eest nii hästi hoolitseb. Valvur oli juba augu mulla ja roheliste mätastega kinni ajanud. Mõttes seisis ta hetke haual, siis korjas kähku kokku mahalastu riided, mis olid murul laiali. Need asjad ühes, labidas teises käes, astus ta longates kalessi juurde ja

tegi Grzybowskile uuesti kummarduse. Marko sülitas paberossiotsa maha, hüpuas murule, kohendas oma mütsi ja võttis valvurilt vastu savise labida.

«Hei, poisid!» hüüdis ta petljuuralastele ja viskas neile kõrges kaares labida.

Petljuuralased kargasid kaugemale, ja labidas, teinud õhus keeru, kukkus faetoni tagumiste rataste juurde rohule.

Marko istus Grigorenkoga kalessi.

Kaks petljuuralast, püssid käes, läksid faetonisse, kolmas, väikest kasvu petljuuralane andis oma püssi ka nende kätte, ronis pukki ja võttis piitsa.

Doktor Grigorenko sikutas ohje ja tema kerge sõiduk sõitis valvuri poolt avatud värava kaudu esimesena kindluse õuest välja.

Elastsetel vedrudel' pehmelt kukudes ja hüpeldes veeres kalessi järel kindlusest tänavale must, ülestõstetud kummiga kroonufaeton. Uhketes rakmetes rammusad hobused vehkisid sabadega.

Oli kuulda, kuidas hobused alla silla juurde jõudes kapju vastu kivisillutist plagistasid.

Valvur sulges värava ja tuli hoovi tagasi.

Ta õlgkaabu lebas bastionil kinniaetud haua juures. Okslikule saarepuust kepile toetudes, mahalastu riided kaenla all, seisis valvur süngena ja tusasena keset kindluse õue.

«Vaska, see on ehk seesama bolševik, kes eile Vanamõisas kinni võeti?» sosistas Nugis tasa ja väriseval häälel, hingates mulle näkku tulist õhku. «Nägin pärast seda, kui me vees käisime, Uspenski kiriku juures Saška Bobõr'i ja tema rääkis mulle, et relvastatud sinivatimehed viinud Vanamõisast ära kellegi bolševiku. Võib-olla ongi seesama? Kas sa pole sellest kuulnud?»

Ei, ma ei olnud sellest kuulnud. Ja kuigi oleksin kuulnud, oleks mul raske olnud sellest praegu rääkida.

Olin seda meest varem näinud ainult üks kord. Ma ei teadnud, kes ta on, kuidas ta nimi on, kas tal perekond on, ma ei teadnud temast midagi, ega saagi vist enne teada, kui tuleb Nagorjanõst tagasi mu isa, kui tuleb tagasi nõukogude võim.

Nüüd oli see mees saanud mulle armsaks ja lähedaseks. Mul

oli raske mõeldagi, et ta ei tõuse enam sellest mustast august, ei piluta oma silmi päikesepaistel taevasse vaadates, ei naerata enam kunagi ega tule külla mu isa juurde nagu vana tuttav, nagu oma inimene.

Nugis müksas mind jälle.

«Vaska, ronime õige alla tema juurde, eks?» sosistas ta, näidates peaga alla valvurile.

Ma pöördusin Józiku poole ja märkasin ta silmis pisaraid. Nugis nuttis. Tal oli õudne jääda siia külma, poolpimedasse torni pärast seda, mida olime kindluse õuel näinud. Niipea kui see mulle meelde tuli, jäi ka minul hing kinni ja silmist hakkasid üksteise järel veerema suured pisarad. Katsin otsekohe näo peopesadega, rohelised ringid kerkisid silmade ette, kuid ka see ei aidanud, — pisaraid voolas järjest rohkem. Pöörasin pea kõrvale ja surusin otsaesise vastu külma müüri. Ma nägin pimeduses enda ees haiget kommunisti langevat, kuulsin ta viimset, surmaeelset, ähvardavat ja prohvetlikku hüüdu:

«Elagu Nõukogude Ukraina!»

«Neetud mõrtsukad! Kelle te tapsite?» Sel hetkel andsin enesele tõotuse, et maksan kätte petljuuralaste poolt hukatud bolševiku eest. Juhtugu mulle öösel Järsaku tänaval vastu tulema nösu-ninaga Marko Grzybowski! Sedamaid löön ta pea kiviga lõhki.

Ning valust ja pahameelest selle üle, et me ei saanud Marko-Grzybowskit meie öise külalise mahalaskmisel takistada, puhkesin veel härdammi nutma.

«Ara nuta, Vaska, oi, ära nuta! Lähme siit minema! Noh, palun sind! . .. Noh, lähme alla!» sosistas Nugis samuti nuuksudes ja mind küünarnukist tirides.

Ning vastust ootamata kallutas ta enese aknast välja. Laskis jalad ettevaatlikult kindluse müürile ja hakkas siis julgelt seda mööda edasi liikuma, lükates kõrvale teda segavaid põõsaoksi. Valvur kuulis müra ja tõstis pea. Ta nägi müüril kõndivat Nugist, kuid ei pistnud nagu tavaliselt karjuma, ta koguni ei liikunud paigastki.

Ma pühkisin rusikaga pisarad silmist ja ronisin Nugise järel õuele. Hüppasime müürilt alla ja sammusime mõlemad aeglaselt mööda pehmet rohtu valvuri juurde.

«Onu, kas nad lasksid maha selle kommunisti, kelle nad eile Vanamõisas kinni võtsid? .. . Kas nii, onu?» küsis Nugis valvurilt, nagu oleks see tema vana hea tuttav.

«Kust mina seda tean,» vastas valvur süngelt ja valvsaks muutudes. Ta silmitses meid umbusklikult.

Valvuri nägu polnud lähedalt vaadates sugugi nii hirmuäratav, nagu kaugelt paistis. Mees polnud vist juba hulk aega oma juukseid püganud, pea oli tal üsna karvadesse kasvanud, salgud langesid päevitunud kõrvadele.

«Kelle poisid te olete?»

Ütlesime oma nimed.

Tuli välja, et valvur tundis Józiku isa. Minu omast oli ta ainult kuulnud.

«Kas nägite?» küsis valvur pärast vähest vaikimist ikka veel umbusklikult.

«Istusime tornis!» seletasin mina.

«Jah, sellesama,» ütles valvur nüüd juba kindlamalt. «Ma ei saanud esiotsa aru, misjaoks nad siia sõidavad. Tegin värava lahti ja küsisin: kas lasete päev läbi? See ohvitser aga heitis t mulle pilgu ja puhkes naerma, neetud timukas niisugune. Ja^ndis mulle veel ta riided. Mis ma nendega peale hakkan, ainult võtan patu oma hingele,» ja valvur heitis pilgu hukatu riietele.

Me vaatasime rohelist lubjaga määrdunud pluusi ja katkist särki.

«Onuke, kas lasete meid kindlusse, murrame lilli ja toome siia hauale?» ütles Nugis.

Valvur nõustus.

«Ainult et tulge õhtul,» palus ta, «sest päeval nad harjutavad siin -— näe, kogu müüri on nad kuulidega ära täksinud...»

Lahkusime valvurist nagu omad inimesed.

Vanamees ise avas meile värava.

Möödusime maa-alusest käigust ja läksime üle Kindluse silla linna. Nugis seadis sammud gümnaasiumi, k'us esimene tund oli juba alanud, mina aga läksin koju.

Lahkudes leppisime kokku, et Nugis tuleb täna õhtul minu poole ja siis läheme koos lilli tooma, et neid selle kindluses surmatud mehe hauale panna.

IX. MAREMUHHALE ANTI NAHA PEALE

Nugis tuli meile juba enne pimedat. Läbilõikava vilega kutsus ta mind tänavale. Kuulsin vilet ja jooksin plangu aarde.

«Astu sisse!» hüüdsin Nugisele. «Tulen kohe, ainult söödan, enne küüliku ära ja siis lähme Petka juurde sireleid tooma.»

«Teda pole kodus,» ütles Nugis tusaselt, sammudes koos minuga küülikulauda lahtise ukse poole.

«Sa siis käisid tema juures?»

«Tean ilma selletagi. Ta läks otse koolist koos oma paljapõlvelistega teatrisse.»

«Teatrisse? Kas tõesti?»

«Muidugi teatrisse. Kui tunnid läbi said, seati nad kõik väljakul ritta ja muudkui viidi. Muusikaga. Kõige ees käis Marko Grzybowski,» seletas Nugis vihaselt.

Niipea kui olime küülikulaudas, kummardus Nugis kohe minu poole ja küsis:
«Vaska, miks sa mulle luiskasid?»
«Luiskasin? Millal?»
«Just nagu sa ei teaks. Eile, kui ujuma läksime ... Ja täna hommikul sammaspoole kohta. Habemik viskas su välja, eks?»
«Kuidas ta siis välja viskas? Kes säärast loba ajab? Mitte keegi pole mind välja visanud.»
«Kuidas mitte keegi? Miks siis teade välja pandi?»
«Missugune teade?»
«Noh see, mis õpetajatetoa kõrval seinal ripub. Tule, loe ise, kui ei usu. Täna suurel vaheajal pandi üles. Ja seal on öeldud, et oled huligaansuse pärast gümnaasiumist välja visatud. Prokopovitš ise on alla kirjutanud .. . Saška Bobõr oli täna korrapidaja, ta nägi, kuidas su nimi päevikust rohelise tindiga maha tõmmati. Nii on lood. Ja sina arvasid, et ma ei saa teada, eks? Jahvatad ja jahvatad: «Mind vabastas doktor Bõk . .. Koos tädiga jooksime öösel... Näe, sammaspool — vaata.» Ise aga ei tea, et doktor Bõk istub juba teist nädalat kinni, sest ta ei lubanud petljuuralastel oma korterit läbi otsida. Poisid jutustasid mulle täna. Mina aga kuulasin eile kõrvad kikkis, uskusin sinu juttu.»
Nugis jäi vait ja ainult koputas sõrmedega vastu küülikupuuri. Ütles siis solvunud häälel:
«Täna hommikul pistis Kotka kiitlema, et sind on koolist välja visatud, mina aga ütlesin talle: «Pole ta sugugi välja visatud, ta on haige, aga kui terveks saab, virutab sm teist korda jõkke.» Kotka pahvatas naerma: «Haige,» karjus ta, «või haige! Istub ja tönnib, et gümnaasiumist minema kihutati.» Ja jlist nagu kiuste pandi parajasti see teade seinale. Miks sa mulle valetasid? Kas sul häbi ei ole?»
Mul oli tõesti häbi. Tegin rumalasti, et Józikule sammaspoolest ja direktorist luiskasin. Olgu teistega kuidas on, kuid Józikule oleksin võinud usaldada mistahes saladuse. Ega ta Petka Maremuhha ole. See on argpüks ega pea kunagi oma sõna. Kuid Nugis on ustav poiss.
Möödunud sügisel rebisin koolis vihmaveetoru mafia: tahtsin seda mööda katusele ronida, kuid toru oli roostes ja kukkus äkki alla. Nugis seisis sealsamas. Juhataja päris kaua, terve kuu aega igas klassis: «Kes rebis toru maha? Kes rebis toru maha?» Ka õpetajad küsisid, kuid Nugis ei andnud mind välja, ja sellest ajast meie sõprus aina tugevnes. Kahju, et ma talle kõike niimoodi ära ei jutustanud, nagu oli. Nüüd pidin kuidagi välja rabelema.
«Tead mis, Józik, arvasin, et kõik läheb niisama mööda. Et Prokopovitš ähvardab küll, kuid hiljem andestab . . .»

«Läheb niisama mööda! Völd kaua oodata!» muigas Nugis. «Kui tulevad punased, siis andestatakse sulle, kuid see habemik ei tee seda iialgi. Sa veel ei tea, kui õel ta on. Miks küll viidi meid üle sellesse gümnaasiumi? Kellele seda tarvis läks?»
«Kellele? Petljurale. Ta tahab meid oma poole meelitada, et me hakkaksime, kui oleme suureks kasvanud, tema direktooriumi eest sõdima. Aga võta näpust! Seda ta, neetud mõrtsukas, küll ei näe!»
Sellal hakkas küülik tagumiste käppadega vastu puuri põhja kopsima.
«Oi, küll on sul aga tore küülik! Emane, eks?» imestas äkki Jözik, märganud puuri tagaosas mu küüliku punaseid silmi.
«Jah, emane, angoora. Näe, kui rasvane ta on, oma pool puuda ... Argpüks, argpüks, argpüks! ... Tule siia! ...» hüüdsin küülikut ja pakkusin talle kollast porgandit. Olin rõõmus, et Nugise pahameel nii ruttu üle läks.

Paks küülik hüppas puuri tagaosast välja ja pistis oma palava nina mu peopessa. Teravate hammastega haaras ta porgandist kinni ja hakkas seda kiiresti närima. Erutusest tõusid küüliku rinnal püsti valged kohevad kärvad, mokkade kohal aga liikusid pikad peened vurrud.

«Vaska, ae, Vaska! Missuguse tuvi ma täna püüdsin!» hooples Nugis. «Tiivad sirelivärvi, nokk tilluke nagu pajulinnul, jalgadel suled, kännused, rinnal lehv. Sa ju tead, et lehviga tuvid on väga puhast tõugu. Nõuan ta eest turul vähemalt sada karbovanetsit. Ainult kardan müüa. Äkki ilmub välja ta peremees. Ka sina vaata, et pead suu ...»

«Kas ta ise tuli, või meelitasid?»

«Selles 'see asi seisabki, et meelitasin. Tulin koolist koju, pistsin tasku maisiteri ja ronisin katušele. Tuvid ei ole mul ju praegu kongis, kus nad kevadel olid — taat lõhkus selle ära —, vaid selle kuuri pööningul, milles ta koeri hoiab. Niisiis ronisin katušele, avasin võre, viskasin neile maisiteri, — äkki märkasin, et Vanamõisa kohal tiirleb tuvi. Ja madalal. Noh, mõtlesin, katsun õige õnne. Kodus polnud kedagi: taat läks Kumtšenkole koeri ära andma, ema oli turul. Haarasin tuvid pihku-ja viskasin üles — enne ühe, siis teise. Suled muudkui lendasid. Hakkasin vilistama. Minu tuvi, see valge, torus sabaga, ei oodanudki vilet, soputas tiibu, tõusis õhku ja hakkas kohe kellatorni ümber tiirlema. Noh, ja siis see lehviga tuvi tikkus talle ligi. Tulin krapsti katuselt maha, istusin kanakuudi juurde kõrgesse umbrohtu ja jäin ootama, nöör käes. Nad lendasid natuke ringi ja laskusid koos maha — minu oma ja see võõras. Minu tuvid olid näljased, polnud hommikust saadik midagi saanud, eks siis ruttasidki sööma, ning võõras nende järel. Tõmbasin võre prauhti ette — ja oligi kõik! Lehviga tuvi istub nende juures ja keerleb juba valge

ematuvi ümber. Ma pean nüüd aru: mis oleks, kui värviks ta tiivad üle? Sirelivärvilistest pruunideks? Siis võib ta turul . . .»

«Miks sa ta siis ära müüd? Jäta enesele, aretamiseks. Küll oled sa mul veidrik, ei tea, mis teha! Seo nöör tiiva ümber ja ta «i lenda kuhugi.»

«Ma ju seaksin ja teeksin ta taltsaks, aga äkki taat märkab. Ta on mul kõvasti keelanud üle kahe paari pidada. Kardan, et ta äkki näeb viiendat ja müüb nad kõik ära.»

«Miks siis? On tal kahju või?»

«Aga millega neid toita? Mais on ju praegu kallis ja seda pole kuskilt saada. Külarahvas nüüd turule ei tule. Kardavad, et petljuuralased neilt kõik ära võtavad.»

«Kas teil oma maisi pole?»

«On, aga vähe — ikaldas. Ei jätku meile enestelegi pudruks.»

Maja taga kolksatas jalgvärav. Keegi tuli meile, vist tädi poole. Kuid tema magab.

Jätsin Nugise küülikulauta, ise aga jooksin tulijale vastu.

Välistrepi juures põrkasin kokku Petka Maremuhhaga.

Ta oli näost üleni punane, juuksed sassis ning hingeldas. Nähtavasti oli ta joostes siia tulnud ja seepärast lõõtsutaski.

«Sa oled kodus?» ütles Petja rõõmsalt.

«Kodus,» vastasin ebasõbralikult. «Mis, kas etendus on siis juba lõppenud?» Olin kade, et Petka oli teatris käinud ja etendust näinud.

«Aga sina.... kust sina seda tead, et ma teatris käisin?»

«Kah mõni saladus nüüd! Kõik teavad.»

«Nugis? ... Oli tema siis teatris?»

«Eks ta näinud koolis, kui teid sinna viidi. Mis sa nii kangesti uurid! Lähme kuuri.»

Ka Józik võttis Maremuhha ebasõbralikult vastu. Petkal oli päris paha olla, ta taipas, et me tema tuleku üle ei rõõmusta. Ta tammus natuke aega ühel kohal, siis märkas küülikut ja lausus tõtates:

«Oi, missugune küülik! Kust sa, Vaska, niisuguse said? Kevadel jooksis teie õuel üks teine. Eks ole tõsi? See on ilusam, päris oinas, aga mitte küülik!»

Kuid Petka keksis asjatult mu küüliku ees. Ilmaaegu matsutas vaimustusest suud. Meie mõlemad Nugisega saime väga hästi aru, et Petka ainult tahtis meie ees lipitseda. Kõik see oli asjata. Emb-kumb, kas ta sõbrutseb meiega või läheb paljapõlveliste skautidega teatrisse. Ja me tegime näo, nagu ei märkaks üldse Maremuhhat.

Maremuhha oli natuke aega vait, siis tegi uuesti juttu: «Ma ei vaadanud etendust lõpuni. Üks vaatus jäi veel. ..» «Miks siis sedaviisi? Oleksid pidanud seal ikka lõpuni istuma. Miks sa ennast siia vedasid?» ei kannatanud Nugis enam välja

ning katkestas pahaselt Maremuhha jutu. «Mis sobrad me sulle oleme? Noored panid, skaudid on su seltsilised. Kotka Grigorenko on su sõber. Mine tema juurde külla,» ja Józik torkas vihaselt porgandipealsed küülikule vastu nina.

«Pagan neid võtaks! Et nad kõngeksid ... Enam ma nende juurde ei lähe ...» ohkas Maremuhha, punastas äkki ja prahvatas välja: «Nad peksid mu läbi!»

Jäime kuulatama.

Heitsin umbuskliku pilgu Petka sassis juustele. Paks ja erutatud, seljas roheline skaudivorm — nii seisis ta meie ees ning vaatas süüdlaslikult Józikule silma.

Kes hakkas teda, niisugust lipitsejat, läbi peksma? See polnud võimalik. Arvates, et Petka valetab, ütlesin otsekoheselt välja:

«Luiskad!»

«Jumal« eest! Rabagu mind välk! Kuulake, jutustan teile kõik järjekorras. Ainult ärge rääkige sellest kellelegi,» palus Petka, «kas lubate? Meid viidi teatrisse. Trummi saatel. Pärast teist kella läks Bobõf saali, mina aga jalutasin üksi. Las istuvad kõik kohtadele, mõtlesin, kui kustutatakse tuled, lähen ja sean ennastki kuskile ääreplatsile ... Jalutasin koridoris ja mõtlesin: kustutage, kurjad vaimud, juba kiiremini tuled ara! Sel hetkel lõi keegi mulle patsti õlale. Arvasin alguses, et Saška, tahtsin vastu müksata. Pööran ümber ja näen, et see on hoopis Zorz Galczewski[1], —-teate, see skaut seitsmendast klassist.»

«Missugune Zorz? Kas see, kes Kindluse sillalt koske hüppas?» küsis Józik.

«Ei. Hüppas ju Macyst. Tolle Zorzi nimi on Macyst[2]. Sa kindlasti tead Galczewskit: sihuke kõhn, kondine, pikka kasvu, alati . on tal kasteet[3] kaasas..Ta isa on preester, teenib asunduse taga Preobraženski kirikus ... Niisiis, Galczewski haaras mul õlast kinni ja ütles: «Miks sa, poisiklutt, siin ringi jooksed?» — «Seal on väga umbne,» vastasin talle, «seni kui algab, hingan siin värsket õhku.» — «Kas sul pilet on? Näita oma pilet siia!» nõudis äkki Zorz. Hakkasin piletit otsima, otsisin ja otsisin, kord pistsin käe ühte tasku, kord põue, kord teise tasku, ise aga mõtlesin kogu aeg: kui nad ometi kiiremini tuled kustutaksid, siis ta jätab mu rahule ja jookseb saali oma kohale. Kuid ei midagi sellesarnast. Ta seisis, ootas, andis mulle siis tagant põlvega müksu ja pistis kisaina: «Käsi siit minema, tattnina! Kuni mina siin korrapidajaks olen, ei pääse ükski jänes läbi!» Kõmistasin, pidin ääre-pealt kukkuma, mu õunad veeresid riidevarna poole, jooksin neile järele, Galczewski aga hõikas piletikontrollile: «Ärge seda jänest

1 Zorz Galczewski — loe žorž galtševski.

2 Macyst — loe: matsist.

3 Kasteet — liik külmrelvj rusika löögijõu suurendamiseks (raudrusikas)-
Toim.

siia tagasi laske, argu ta oma nina enam siia pistku!» Korjasin õunad üles ja tõttasin joostes rõdule. Seal võeti mult pilet ja lasti läbi, ei öeldud sõnagi. Jooksin sisse — juba pime. Otsisin enesele kobades vaba köha küljepealsel pingil, täitsa rõdu aare vastas, võtsin istet ja hakkasin õuna närima. Sõin ühe ära, võtsin teise, sain ainult korraks küljest hammustada, kui äkki nägin, et eesriie tõuseb. Noh, mõtlesin, söön pärast edasi. Tahtsin õuna rõdu äärele panna, kuid see hakkas libisema ja lendas alla . .. Oh, küll ma kohkusin! Pillasin õuna, ise aga kartsin alla vaadatagi — hirm hakkas. Kuulsin ainult, kuidas keegi all kirus ja tooliga kõlistas.

Siis jäi kõik vaikseks. Etendus oli. huvitav, zaporoožlastega, tantsu ja muusikaga. Nimeks oli tal «Millest pilliroog sahistas». Vaatasin huviga ja unustasin õunaloo.

Esimene vaatus lõppes, tuled lõid põlema, jäin istuma, ei tõusnud, et keegi kohta ära ei võtaks, ja vaatasin, kus tuttavad poisid istuvad. Äkki võttis jälle keegi mul krapsti õlast kinni. Pöörasin ümber ja nägin — jälle Zorz Galczewski. «Kas sina viskasid ohvitserile õuna pähe?» küsis ta. «Missugusele ohvitserile?» — «Näe, vaata!» Ta võttis mul kraest kinni ja painutas mu pea kaugele üle rõdu aare, nii et pidin peaaegu alla kukkuma. Sealt alt põrandalt aga viipas poola ohvitser Zorzile käega ning ähvardas mind. Siis käratas mulle Galczewski: «Lähme pealiku juurde!» ja viis mu lava taha. Seal sagisid näitlejad, oli tolmune ja pime, kõikjal vedeles lauajuppe, pidin peaaegu kukkuma — jäin mingisuguse nööri taha kinni, kuid Galczewski muudkui tõukab mind tagant.

Tahtsin plehku pista, kuid see ei läinud läbi. Zorz viis mu Grzybowski enese juurde, see aga oli täna näidendis zaporoožlast mänginud, oli üleni ära määritud teine, kulmud ja ninagi olid värvitud. Nina oli tal pikk — ta oli sellele midagi külge kleepi-nud. Galczewski tõstis käe tervituseks mütsi aarde ja jutustas kõik sellest õunast, minult ei küsinud üldse, kas tegin seda meelega või kogemata. Siis ütles Marko Crzybowski Galczewskile: «Andke talle viis korda püssivardaga,» ja näitas peaga minu poole. Ja kus Galczewski kohe mind tonkima! Jalaga!»

«Kas siis peksti püssivardaga?» küsisin ma ega uskunud ikka veel Petka juttu.

«Ei, mitte püssivardaga, vaid kantsikuga.»

«Kus? Kas sealsamas lava taga?» tundis Nugis huvi.

«Või veel . .. lava taga! Viisid lihtsalt teatri taha solgi--augu juurde, võtsid särgi seljast ja lõid viis korda. Vaadake, jäljed on ju järel!» ja Maremuhha tõstis särgi üles ning näitas meile-. oma selga. Ta siledal seljal punetasid lähestikku üksteise kõrval viis ebaühtlast pundunud viirgu.

«Kes lõi?» küsisin.

«Või veel kes, muidugi Galczewski. Marko andis talle käsu. 'Galczewski peksis, kaks skauti — mina neid üldse ei tundnud — hoidsid mind kinni. Üks kätest, teine peast. Siis rabelesin lahti ja jooksin siia, teie juurde .. . Pole viga, küll ta mind veel mäletab ... Löön ta näo segi . . . Ei ma karda tema kasteeti. ..»

«Kellel sa lööd näo segi?» küsis Nugis.

«Galczewskil. . . Ja pealikul... Markol ... kõigil, virutan kõigil ... Öösel valvan neid salaja ja siis muudkui annan ...»

«Galczewski peksab su .läbi nagu kutsika. Ennäe, kui sõjakas! Pealikul on revolver, ta laseb sind revolvrist. Ja pealegi on need ju sinu ülemad, miks sa neid peksta tahad,» nöökis Nugis Maremuhhat.

«Mina nende käsku enam ei kuula. Kes andis neile õiguse mind peksta? Olen mina siis süüdi, et õun iseenesest alla kukkus. Enam ma nende juurde ei lähe. Olgu nad neetud koos oma iseseisva Ukrainaga ... Tuleksid punased ometi kiiremini -tagasi. ..»

«Näe, mis laulu nüüd laulab,» sähvas Nugis. «Kas me sulle vähe oleme rääkinud: «Sihukesi haledaid vendi nagu sina meelitavad petljuuralased enda poole oma mängukannide, vormiriietuse ja maisipudruga. Ameeriklased ja inglased saadavad kõike seda meelega — tangu ja suhkrut, et Petljura neile siin spioone koolitaks, noori poisse ära ostaks. Niisugused poisid nagu sina ja Bobõr kippusid kohe nende juurde, nagu hiir lõksu ...»

«Nüüd olen ka ise aru saanud, missugused lurjused nad on,» venitas Maremuhha nördinult.

«Taipasid alles siis, kui malakaga hea keretäie said,» lausus

Nugis sapiselt. «Liiga vähe anti sulle! Kahju, et ka Bobõr'i sinuga seltsis läbi ei pekstud.»

Oi, küll Józik on kuri, kui ta vihaseks saab!

«Jäta ta juba kord rahule, Józik!» astusin Maremuhha kaitseks välja ning ütlesin: «Noh, kui sa, Petka, oleksid ustav poiss, kes teab, ehk võtaksime sind oma kampa, hakkaksime sõbrustama. Kuid nüüd roa ei usu sind. Sinusugusele ei või midagi usaldada. Täna oled meiega, homme aga jooksed Kotka juurde.»

«Rabagu mind välk — ma ei jookse! Olen tige ta peale, teie ei tea midagi!»

Maremuhha pistis oma sõrmed erutusest läbi puurivarbade. Küülik hüppas kohe ligi ja hakkas neid nuusutama.

«Kelle see punakas müts sul on? Kas mitte Kotka oma?» tuletas Nugis talle karmilt meelde.

«Noh, see oli ju ammu ...» ütles Maremuhha lõpuks kohmetult. «Elasime siis esimest aastat Vanamõisas, ema viis Kotka isale rendiraha, Kotka ema aga kinkis talle selle mütsi. Mul ju polnud talimütsi. Olen mina siis selles süüdi?»

«Sinu ema, Kotka ema ... Aga näe, sina ise oled Kotka tallalakkuja — seda teame kõik. Vannu, et sa enam ei hakka nendega sõbrustama, vannu, et ei lähe skautide juurde, siis me vaatame, kas võtta sind oma kampa või mitte,» nõudis Nugis armulikult.

«Võtate? Tõesti?» kibeles Maremuhha puuri juures. Ja äkki rebis ta meile mõlemale ootamatult oma õlalt mitmevärvilise paelatuti ja virutas selle vihaselt maha. Tõmbas küüntega oma skaudipluusi varrukalt pealeõrnmeldud kollase-sinise märgi ja viskas ka selle jalge ette.

Ta jäi mõttesse, vaatas maha, hüppas siis nagu sikk mõlema jalaga nende skaudimärkide peale ning hakkas .neid tallama, justkui poleks ta jalge all mitte lindid ja väljaõmmeldud märk, .vaid tõeline elus tarantel1.

Maremuhha muudkui hüples, nohises erutusest ja kui viimaks väsis, ütles pidulikult:

«Näete nüüd!»

Vaikisime.

Meid lõplikult veenda tahtes, et tal pole kahju lahkuda oma paljapõlvelistest skautidest, põrutas ta veel kord jalaga vastu maad ja lõi oma paksu kõhu kohal laialt risti ette.

«Näete püha ristimärki — ei sõbrusta ma enam Grigorenkoga! Õige mul teda vaja!»

«Kui sa tõesti temaga enam ei sõbrusta,» ütlesin liigutatuna Petka tõotusest ja sellest, et ta skaudimärgid jalge alla tallas, «siis võtame sind kaasa Nagorjanõsse. Mul on seal onu, tema juures aga elab praegu isa. Lähme ise sinna ilma skautideta.

1 Tarantel — mürkämblik. Toim.

Püüame kalu — oi, kui palju neid seal on! Ja ma näitan teile Rebasekoopaid. Tahad?»

«Muidugi tahan!» erutus Petka veel enam. «Võtan võrgu kaasa ja selle pika bambusridvaga õnge. Võrguga võib ühe korraga palju käiu püüda! Liimukaid vist kaevame enesele siin? Meil

Vanamõisas on neid kivide all palju, rasvased ja pikad teised, — muudkui võta, niipalju kui süda soovib.»

«Ainult pea meeles, Petka: kui lobised tädile, et mind gümnaasiumist välja heideti, läheb sul räbalasti, vaata ette! Viskan su kaljult alla! Ja Nugis aitab mind!»

«Küll ma su, kiidukuke, enese alla viskan!» vastas Petka juba rõõmsamalt ja istus puurile.

Ja silmapilk andestasin talle kõik — selle, et ta oli lipitsenud Grigorenkoga, ja ka selle, et oli olnud skaut. «Ega see Petka nii paha poiss olegi,» mõtlesin ning ütlesin siis:

«Kuule, Petro, kavatseme praegu kuskile minna,» ja jutustasin temale kõik.

«Roheline särk? Sihuke kõhn? Räbalad püksid? Mis sa räägid? Kas ta lasti maha? Ej ole võimalik!»

Petka hüppas silmapilk puurilt alla. Puur lõi kõikuma ja oleks peaaegu ümber kukkunud. Petka kähvatas ja vaatas meile otsa ehmatusest pärani silmadega.

«Kas ikka tõesti?» küsis ta.

«Tapsid ära, viskasid auku ega jätnud jälgegi järele! Raskesti haige inimese, kes ei saanud vastu hakata! .Hädavaevalt püsis jalul. Näe, mida petljuuralased teevad! Nad kõik tuleks Kindluse sillalt koske visata, Petljura ise kõige enne, ning siduda talle kivi kaela, et välja ei ujuks!» ütles Nugis tumedalt.

«Kuule, kust sina tead, et tal roheline särk seljas oli? Kas sa siis nägid teda?» küsisin Petkalt.

«Jah, tema . . . ma . . . ma nägin, kui teda meilt. . . mööda viidi,» pomises Petka.

«Tähendab seesama!» lausus Nugis mõtlikult. «Ta võeti kinni Vanamõisas. Kalju köhal. Eile õhtul. Ka Saška Bobõr nägi.»

«Tahame praegu kohe minna ta hauda kaunistama. Kas tuled meiega kaasa, Petka? Murrame teie juurest sireleid,» panin ette.

«Tulen . .. Ainult kas pole juba hilja? Võib-olla oleks homme hommikul parem?»

«Hommikul pole võimalik. Tarvis on kohe praegu. Lähme!» . käsutas Józik kindlalt ja astus esimesena küülikulaudast välja.

X. TÕOTUS

«Oodake siin, vaatan järele, kes seal kodus on,» ütles Maremuhha, kui Vanamõisa lähedusse jõudsime.

Istusime Nugisega poolpehkinud palgile.

Vanamõisa, kus elas Maremuhha perekond, asus kaljusel järsakul. All voolas jõgi. Jõe teisel kaldal, samuti järsaku kohal, kerkis kõrgele Vana kindlus. Siit olid hästi näha kõik kindluse-tornid ja kõrge sild.

Varemalt, palju aastaid tagasi, oli Vanamõisa kuulunud mõisnik Miaskowskile.

Ta elas erakuna koos õrna vana teenriga. Mõni aeg enne Miaskowski surma põles ta elumaja maha ja pärast tema surma päris Vanamõisa Miaskowski onupoeg doktor Grigorenko.

Ega tal sellega midagi peale hakata olnud. Grigorenkol enesel oli Žitomiri tänaval kahekorruseline maja suure puuviljaaiaga. Vanamõisa ta ei kolinud. Arst rentis Petka isale — kingsepp Maremuhhale — õuemaja, ainsa ehituse, mis tulekahjust oli puutumata jäänud. Maremuhha pidi hoolitsema viljapuude eest ja igal aastal Grigorenkole heina niitma. Selle heinaga söödab doktor Grigorenko oma kimlit.

«Tulge siia!» hüüdis Petka majast välja tormates. «Taati pole kodus, on läinud poodi pigitraati tooma.»

Tundsime end siin kohe vabamana ja läksime Petkaga kalju köhal kasvavate kõrgete sirelipoõsaste juurde.

«Murdke kiiresti, ma jään siia valvama!» ütles Maremuhha ja hüppas kõrgele kännule.

Vanamõisa aias kasvasid haruldaselt ilusad täidisõielised sirelid. Nende lihavad pruunikaspunased õied lõhnasid tugevasti.

Meie Nugisega tõmbasime eneste poole kõrgeid painduvaid oksi ja murdsime praginal toredaid sireleid. Pärast seda põrkasid oksad sahinal tagasi, riivates lähedal seisvaid põõsaid. Murdsime sireleid kiirustades ja halastamatult — seda õnnetust küll, kui Petka isa meile nüüd peale peaks sattuma.

Lõpuks said kimbud valmis. Minu kimp oli raske, pisut niiske varasest kastest. Millega teda kinni siduda, et ta koost ei pudeneks? Hüva, küll seome kinni, niipea kui oleme Vanamõisast kaugemal.

Sirelikimbud käes, läksime mööda Poniatowski tänavat Kindluse silla poole.

Hämardus. Esimesed nahkhiired lendlesid kuuldamatult meie Peade kohal.

«Oodake, vaatame, mis seal on,» peatas Nugis meid kõrgema algkooli juures.

Meie endise kooli plangule oli kleebitud värske, alles märg Petljuuralaste plakat.

«Millal see siia pandi? Kui ennist mööda jooksin, polnud seda veel siin,» lausus Maremuhha tasa.

Nugis vaatas kiiresti ringi, haaras küüntega plakati ülemisest halvasti kleebitud nurgast kinni ja tõmbas seda enda poole.

Kirts-kärts! — me ei jõudnud veel taibata, milles asi õieti seisab, kui plakati keskosa polnud enam olemaski. Nugis kägardas selle kleepuva ja kliistrist märja paberitüki kokku, viskas plangu aarde ja kamandas rahulikult:

«Läki, poisid! ...»

Läksimegi, ja ma kadestasin Nugist ta julguse pärast. Miks mul endal pähe ei tulnud plakatit maha rebida? «Argpüks!» sõimasin ennast. «Samasugune argpüks nagu Petka. Ei olnud ju kedagi nägemas!»

.. . Poniatowski tänav pööras järsult vasakule ja me jõudsimegi kivist Kindluse sillale. Silla lauad olid soojad ja krobelised. Nad nagisesid, kui astusime neile oma paljaste jalgadega.-All kõhises vesi. See murdis läbi sillaaluse tunneli ja paiskus kalju-dele pimestavalt valge kosena, mis mühises ööd.kui päevad läbi.

Linnas leidus uljaspäid: need ronisid silla käsipuule ja hüppasid sealt, jalad ees, kaljude all pulbitsevasse vette.

Oh, küll võib jube olla niimoodi, hinge kinni pidades, alla lennata, kuulata, kuidas süda vasardab, ja juba poolel teel tunda kõrgele paiskuvaid külmi veepiisku!

Räägitakse, et kunagi olevat türklased enne kindlusest lahkumist kogu oma varanduse raudkirstu pakkinud ja selle jões vahutava kose alla matnud. Kirst lebab juba palju aastaid jõepõhjas, ja keegi ei saa seda üles tõsta, sest ka kõige parem ujuja ei sukeldu siin põhjani — nii hirmus sügav on vesi sel kohal.

Jõudsime üle silla. Seal ongi kindlus. Selle järsud püstloodis müürid paistsid õhtul veel süngematena ja salapärasematena. Ega's Petka Maremuhha muidu oleks hakanud nii sagedasti ringi vahtima.

«Lähen valvuri juurde üksi, viimati kohkub veel ära, kui meid kolmekesi näeb. Oodake siin,» käsutas Nugis.

Ootasime teda maa-aluse käigu juures. Kuulsime, kuidas koputati vahimaja uksele. Mõne hetke pärast kutsus Nugis meid kindluse värava juurde. See oli kõrge, raudvitstega üle löödud ehtne kindluseväravav.

Vana lombakas valvur pidas sõna. Ta keeras tabaluku loginal lahti, vallandas kinnituspuu ja avas meile jalgvärava. Meie Pet-kaga astusime Józiku järel üle kindlusevärava künnise.

Maremuhha riivas sirelikimbuga värava kinnituspuud ja suur sirelioks kukkus mu jalge ette.

Tasa hiilides läksime mööda pehmeid teelehti kindluse õuele. Nagu revolver plõksatas me taga raske lukk. Kahtluse vältimiseks pani valvur väravale jälle puu ette.

Möödusime kõrgetest murelitest, madalatest valgeks lubjatud tüvedega õunapuudest ja tihedatest haralistest mooruspuudest.

«Siin!» ütles Nugis, näidates Maremuhhale üsna bastioni juures vaevalt märgatavat väikest kohedat mullaküngast... «Tema ' seisis siin, augu kõhal, nemad aga — ta vastas, ja sihtisid .. . Pärast, kui ta maha kukkus, tuli doktor Grigorenko ja puudutas ta silmi. Me nägime sellest tornist kõik. ..»

Maremuhha vaatas hauda vaikides. Tegin oma kimbu lahti ja värsked lõhnavad sirelioksad langesid üksteise järel kohedale mullale.

«Pea!» lükkas Nugis mu käe eemale ja võttis ootamatult taskust kortsunud punase rätiku. «Tõin kaasa kitaikat1. Zaporoožlased katsid niisuguse riidega oma sõberveljede haudu,» ütles Nugis, korjas laialipillatud sirelioksad üles ja kattis värske haua erepunase riidega. See oli just seda värvi nagu lipp, mis ööd kui päevad lehvis raekojal, kui meil nõukogude võim välja kuulutati.

See oli Nugisel hea mõte.

«Petruss!» sosistas Nugis tasa Maremuhhale. «Mine Musta torni juurde, too sealt sile kiviplaat. Kähku!»

Kuid Petka vaatas kõõrdi tumedate tornide poole ja tammus paigal. Nähtavasti kartis ta minna üle tühja kindluseõue Musta torni juurde.

«Ma ei jõua kända ... Mul käsi valutab .. . Las Vassil tuleb minuga ühes,» pomises Maremuhha.

«Sind küll.. .» vastas Nugis vihaselt. «Noh, jookske siis kahekesi, mina jään siia.»

Sõnagi lausumata hiilisime kõrge Musta torni juurde. Selle terav sakilise krooniga katus eraldus õhtuhämaruses selgelt sinaka taeva taustal. Mõtlesin: «Kas valvur ei pannud meid sihilikult kindlusse luku taha, et petljuuralastele välja anda?» Mul hakkas õudne juba paljalt sellest mõttest. Näis, nagu liiguksid kindluse müürid ja nihkuksid meile üha lähemale ja lähemale. Näe, varsti suruvad nad meid täiesti oma haardesse.

«Kas see?» küsis Petka väriseval häälel, märgates torni müüri ääres valget plaati.

«Jah, seesama! . . . »

Küll oli ikka raske! Hädavaevalt jalgu järele vedades tassisime plaadi Nugisele.

«Nihutage keskpaika. ..» käskis ta. «Mitte niimoodi, ärge päris maha laske ... Näe nõnda, hoidke tasakaalus.» Ja pistnud käed plaadLalla, hakkas Nugis punast rätti seadma. «Tuleb kõik katta. Petka, kergita pisut omapoolset otsa. Hästi, nüüd on kõik korras . . . Laske alla!»

1 Kitaika,— teatav puuvillase riide sort. Toim.

Ettevaatlikult lasksime kiviplaadi hauakünkale. Tundsin, kuidas ta tihedalt liibus vastu punase riidega käetud pehmet mulda.

«Nüüd andke lilled,» sosistas Nugis.

Tegime kimbud lahti ja puistasime valgele hauaplaadile sirelioksi. Haud läks veel kõrgemaks.

Pimenes.

Kollane kuusirp rippus teravatipulise Musta torni kohal.

Kaugel Kalinovka metsa taga, vististi Privorotjes, venitati nukrat ukraina laulu.

Kindlus seisis kõrgel linna köhal, vaikne ja valvas. Rappuva « vankri mürin, kauge kurb laul, Jõetaguse koerte ärev haukumine, Kalinovka teel kappava hobuse kure kabjaplagin — kõik oli siin eriti selgesti kuulda. Kindluse tornide sügavad aknad ja bastionide madalad sissekäigud kõvendasid neid hääli. Tundus, nagu vabiseks neist erutatult kogu kindlus. Seal, Kindluse silla

taga, oli aga varjus uinuv linn, ja võpatas samuti igast häälest — niihästi hilise hobuse hirnumisest kui kaugest lasust, mis ootamatult segas seda õhtuvaikust.

Linnas põlesid vist juba ammu tuled. Kuid siit me neid ei näinud. Isegi kõrgemat algkooli, mis asus üsna ligidal, silla taga, varjas meie eest kõrge kindlusemüür.

Igast küljest ümbritsesid meid sammaldunud müürid, madalad lauged bastionid ja valged vanglavaremed, kus kord oli kinni peetud edasisaadetavaid vange. Kui palju on need kindlusemüürid näinud oma pika ea kestel!

Selge tähistaevas laotus kõrgel meie kõhal. Nägin Petka ja Nugise tusaseid, noorkuust valgustatud nägusid.

Äkki ajas Józik end sirgu, tõstis pea ja ütles haua poole pöördudes:

«Nüüd aga, poisid, tõotame, et seisame üksteise eest nagu vend venna eest ja maksame neetud petljuuralastele kätte selle mehe eest! Andke käed!»

Vaikides ulatasime haua kõhal- üksteisele käed. Haarasin kõvasti kinni Maremuhha pisut higisest ja värisevast kämblast. Nugis aga pani oma külma peo meie käte peale. Ümbritsesime käimu nagu ringmängus ja meie ühendatud kätest langes pikk vari bastioni rohule, kaugele hauaplaadi taha.

«Ja raskel tunnil astume üksteise eest välja! Ja abistame neid, kes võitlevad nõukogude võimu eest! Eks ole? Tõotage!» käskis Nugis karmilt.

«Tõotame!» peaaegu hõikasime kurelt ja väriseval häälel ning sedamaid kordas kaja meie järel kähku ja ehmunult tõotust pidulikke sõnu, mis Nugis suure rutuga välja oli mõtelnud.

Rahunesin alles tagasiteel, kui olime keset Kindluse silda jõudnud. Kindlus jäi selja taha. Siin, vabaduses, kaugel ta torni-

dest, polnud enam sugugi jube. Isegi Petka Maremuhha tuju läks lõbusaks ja ta kopsis käies rusikaga vastu Kindluse silla .käsipuud.

Siis hakkas kuskil, vist Poniatowski tänava pool, mürisema auto. Selle järel veel teine. Kauge mürin kostis siia, summutades kose kohina Kindluse silla all.

«Tasem, poisid!» peatas meid Nugis. Jäime kuulatama. Autod undasid mäe peal, Vana pargi taga.

«Kas see pole mitte kuberneri aias, Józik?» küsis Petka tasa Nugiselt.

«Vist küll kuberneri aias,» ütles Nugis ja samal hetkel tungisid autopõrinasse mingisugused kõrvalised teravad hääled. Otsekui oleks seal üleval korraga mitu. lauda pooleks murtud.

«Lasevad!» sosistas Nugis. «Nad on sihilikult autod käima pannud, et poleks kuulda... Autod mürisevad hoovis seina ääres, keldris aga lastakse inimesi maha.»

Nugis kõneles tõtt. Ka mina olin õige palju neist mahalaskmistest kuulnud.. Öösel käivitavad petljuuralased laskude summutamiseks autod, päeval aga lasevad inimesi maha orkestri saatel. Peaaegu igal äripäeval võtavad kuberneri aia kõrge müüri ääres männipuust pinkidel istet petljuuralaste moosekandid suurte säravate pasunatega. Nad toovad enesega kasarmust kaasa kerged puust puldid ja seavad nendele oma noodivihikud. Väikest kasvu kapellmeistri juhtimisel mängivad pillimehed väsimatult kord kiireid polkasid, kord valjusid marsse, kord lõbusaid krakovjakke.

Kuid pillimeeste selja taga, enne revolutsiooni kubernerile kuulunud kollase sammastega maja madalates keldrites, lasevad petljuuralased-müstakuuemehed selsamal ajal maha areteeritucl bolševikke.

«Kui palju inimesi nad on hukanud! . . .» ütles Nugis tasa, kuulatades kauget automürinat.

Vaikides puudutasin Kindluse silla käsipuud. See oli kastest niiske. Autod mürisesid ikka edasi. Oli hirmus mõtelda, et ainult mõned tänavad meist eemal, kuberneri aia kivimüüri taga, kukuvad üksteise järel külmale põrandale mustakuuemeeste poolt maha lastud inimesed.

Jahtuvate laipade juures aga seisab mustakuuemeeste komandant Dragan, hallis mundris, küllased lakknahast kaitsed ümber säärte. Kes teab, ehk on seal ka doktor Grigorenko? Ning võib-olla pakub Dragan, nagu Marko Grzybowskigi, vurrudega arstile lõhnavaid välismaa paberosse, ja pärast suitsetamist hakkab arst uuesti aeglaselt kompama tardunud inimeste silmi ja rinda, ning olles veendunud, et nad on tõesti surnud, pühib puhta rätiga oma roosasid kibrulisi sõrmi .. .

Mulle meenus tahtmatult isa, kes praegu seal Nagorjanos onu Avktsenti juures petljuuralaste eest peidus oli.

Mu silme ette kerkis isa — rässakas, sõnakehv, lahtise kaelu-sega sinises satäänsärgis. Ma nägin teda nii selgesti, nagu seisaks ta minu, Nugise ja Maremuhha kõrval Kindluse sillal. Mulle tundus, nagu puudutaksin tema käredat kätt, nagu vaataksin ta karmidesse silmadesse.

Kui petljuuralased ka teda viimati kinni ei võta selle pärast, et ta ei tahtnud petljuuralaste raha trükkida. Nad võivad ju temagi kuberneri keldris maha lasta, niipea kui Marko Grzybowskile meelde tuleb, kuidas isa ta Maremuhha töötoast välja viskas. Juba see mõte üksi pani mu värisema. Armastasin väga oma isa ja mul tekkis äkki kange tahtmine teda näha, temaga koos olla.

Kindluse tagant kostis vankri kõlinat. Sõidetakse siia. Tarvis siit kaduda. Kuid ma ei tahtnud sel õhtul nii vara koju, Jõetagusele, tagasi minna.

Kas õige minna kuberneri maja juurde? Kuld mismoodi sinna pääseb, kui Kuberneri väljak on sisse piiratud? Patrullid seisavad vist dominikaani kiriku lähedal ega lase kedagi üle väljaku.

Aga mis oleks, kui pista siit otse Žitomiri tänavale Kotka maja juurde ja Kotkale kätte maksta selle eest, et mind gümnaasiumist välja heideti? Ta veel hoopleb sellega,.niisugune pugeja, tohtripojuke. Ega's Nugis mulle seda valetama hakanud. Praegu ei kohuta mind ükski Prokopovitš, lähen ja kolgin Kotka läbi, poisid on mulle abiks; las kaebab, kellele tahab. Ja ma tegin poistele ettepaneku:

«Lähme, poisid, kohe Žitomirä tänavale Kotka juurde. Anname talle õpetust…»

«Mismoodi?» küsis Nugis asjalikult ja kergitas pükse. «Küll seal näeme. Võib-olla hulgub Kotka oma maja lähedal, tassime ta põõsastesse ja kargame talle kallale . . .»

«Jäta jutt... ära sellele üldse .mõtle ...» muutus Maremuhha rahutuks. «Teeb korraks suu lahti, olemegi kadunud. Kas oled unustanud, et nende korteris elavad kaks petljuuralaste ohvitseri?»

«Noh, sina, Petka, oled tuntud argpüks!» ütlesin Maremuhhale, «Kus sa seda oled näinud, et ohvitserid sel ajal kodus istuvad? 'Nemad on kindlasti koos arstiga kuberneri keldrites, aga sina muudkui kardad. Kas lähme, Józik?» Nugis seisis ja pidas aru.

«On juba hilja, Vaska, vaja oma koju minna,» lõi Maremuhha jälle kõhklema.

«Sa siis tahad, et hommikul? Kui kõik on näha? Küll oled veidrik! Lähme,» otsustas Nugis jonnakalt pead raputades. «Kas,

sa niisama naljapärast tõotuse andsid? Ära karda, keegi meid kätte ei saa!» Ja ta võttis Maremuhhal käealt kinni.

«Poisid ... Vaska ... Józik, oota, ära tiri mind! .. .» püüdis Maremuhha lahti rabelda. «Te ei tea ju midagi... Mu taati juba praegugi kahtlustatakse… Ta peksti läbi... Jutustan teile kõik... Kartsin rääkida, kuid nüüd kõnelen.»

Nugis laskis Maremuhha lahti ja Petka prahvatas õhinal välja:

«See mees, kes täna tapeti, varjas end kogu aeg meie juures!»

«Luiskad!» katkestasin Petkat. «Sa ei tunnegi teda!»
«Mina ei tunne? Kinnitan püha ristimärgiga!» ja Petka lõi risti ette. «Tunnen. Ta tahtis Petljurale vastu hakata. Kogus selleks rahvast. Kuid jäi raskesti haigeks. Omeljustõi tõi ta öösel meie juurde. Palus teda varjata, seni kui ta terveks saab.
Jättis leiba, raha, paberist kotis suhkrut. Taat jäi nõusse. Panime ta ahjule. Ema seadis ahjupealsele kardina ette, seal ta siis haigena lamas. Tal oli nähtavasti külmatõbi. Oi, kui hirmus see on! See vaevas teda ülepäeviti, õhtuks ta toibus, ronis ahjult maha, jõi meiega teed, kuid päeval vabises nii hirmsasti, et mõtlesin juba, et nüüd sureb. Ema ei jõudnud talle nii ruttu pesu pesta kui vaja. Peseb ta särgi puhtaks, kuivatab ara, kuid vaevalt saab haige selle selga tõmmata, kui hakkab lõdisema, vabisema — ja särk on jälle higist märg. Jõi vähe, kuid higistas hirmsasti! Ronisin kord ta juurde särgi järele, tema aga võttis krapsti revolvri padja alt ja sihtis mind. Ei mäletagi, kuidas ma sealt alla lendasin. Otse põrandale. Mis sa naerad, Vaska, jumala eest!

Selle revolvri pärast ta tabatigi. Üleeile sõitis meie juurde doktor Grigorenko. Käis terve krundi läbi, uuris rohtu, tõreles emaga, et maja taga puudelt on kõik murelid ära nopitud, ja läks siis tuppa vett jooma. Haige lamas ahjul. Ma ei tea, kas ta köhatas, kas liigutas jalgu, või ehk oigaski, kuid Grigorenko tõusis äkki laua tagant, võttis oma kepi, lükkas kardina kõrvale ning küsis isalt: «Kes siin on?» Kuid haige ajas end üles, laskus põlvili, ise kõhn, näost roheline, särk seljas märg, ning sihtis arsti nagaanist. Sihtis ja ise pomises midagi.

Grigorenko tõmbas sedamaid kardina ette, läks tagurpidi, selg ees, toast välja, kargas kalessi ja sõitis minema. Isale ei lausunud sõnagi. Isegi õlgkübara jättis lauale.

Arst sõitis ära, isa aga võttis kohe haigelt nagaani ja Jiakkas teda riidesse panema. Nagu väikest last. Tõmbas talle püksid jalga, tema aga vaevalt liigutas end, nii paha oli tal. Sonis. Isa pani ta riidesse, andis juua ja pidas emaga aru: kuhu ta viia? Sel ajal kui nad nõu pidasid, jooksid meie tarre kolm petljuuralast, sidusid selle haige mehe kinni ja käratasid isale:.

«Keda sa varjad? Moskaali[1] varjad, neetud koer?» Ja hakkasid teda kantsikuga utjama. Oi, kuidas peksid! Küll vastu jalgu, küll vastu rinda. Taat haaras tooli, et end kaitsta, ja siis lõi üks petljuuralane talle kantsikuga vastu kätt, nii et veri väljas. Kiskusid tooli ära ja siis muudkui nagaaniga, et küll sai! Isal on praegu põsk üsna sinine, selja peal lillad plekid ja käsi paistes. Ta on sängis pikali ega kõnele kellegagi. Ema nutab ja ütleb: hea, et nad isa veel vangi ei viinud.
Ema kardab, et Grigorenko ajab meid Vanamõisast välja. Kus me siis elama hakkame? Ja sina kutsud mind Žitomiri tänavale . . . Äkki võtavad mu kinni? Siis on meil kõik läbi.» Ja Maremuhha nuusatas hädiselt.
«Lähme, Petka! Lähme!» sosistas Nugis vihaselt. «Lähme, maksame sellele vurrulisele kuradile ja Kotkale kõige eest kätte.
Läki!» .
«Olgu ...» nõustus äkki Petka. «Olgu . . .»
Ja ta tõmbas vöö pingule.

XI. SÜÜTAJAD

Vurrudega doktor Grigorenko elab linna mägises osas, just Žitomiri tänava keskpaigas: See on linna kõige ilusam tänav. Kõnniteede äärde on istutatud palju papleid, Vahtraid ja kollaseid akaatsiaid.

Grigorenko maja on suur, kahekorruseline, tornikestega, ja sarnaneb väikese lossiga. Ta asub keset hoovi puude all, hoov aga on tänava poolt piiratud graniitmüürile püstitatud tugeva raudtaraga. See

tara on väga kõrge ja kokku needitud teravaotsalistest laiade mõõkadega sarnanevatest raudlattidest. Luuderohuga läbipõimunud tara vahelt võib näha, mis Grigorenko hoovis sünnib.

Paljudele meist — nii minule, Nugisele kui ka Saška Bobõrile — teeb suurt lõbu joostes kepiga mööda tara vedada. Kui keegi meist Žitomiri tänavale juhtub, on tal raske vurrudega arsti narrimata jätta.

Oh, kui toredasti need mõõgad kõlisevad, kui lasta kepil neist üle käia! Kogu tara vabiseb ja laulab, kepp aga muudkui laksub ja laksub. Suure jooksuga käod põiktänavasse ja juba ongi kuulda, kuidas uks su selja taga paugatab. Vurrudega arst jookseb vihasena välistrepile.

Kuid meile ta järele ei jõua. Kus nüüd seda!

Moskaal — ukrainlaste pilkenimi venelaste kohta. Toim.

Aga veel parem on vajutada elektrikella valgele nupule kivist väravapostil. Kella köhale on kinnitatud läikiv vaskplaadike:

Arstiteaduse doktor
IVAN TARASSOVITS GRIGORENKO
Vastuvõtt kella 8—10 õhtul

Teadsime, et arstile meeldib oma patsientidele ise väravasse vastu tulla, ja hiilisime sageli õhtul tema värava juurde. Vajutame nupule, ise aga jookseme üle tänava põõsastesse peitu. Kükitame seal hinge kinni pidades. Arsti maja uks avaneb ja arst astub piipu pahvides aeglaselt õue.

Jõuab rauast jalgvärava juurde, kõnniteel aga pole kedagi. Noh, küll pistab siis sõimama:

«Olete aga pätid! Kui kinni nabin, tõmban püksid maha!»

Ent meie istume vaikselt põõsaste all, kuuleme ta bassihäält ja rõõmustame.

Arsti maja õu on alati puhtaks pühitud ja sinna on kollast liiva raputatud. Päeval kõnnivad Hoovis teri nokkides kirjud rasvased pärlkanad ning hallid puhtatõulised kanad — plymouth rockid[1].

Mõnikord klopib toatüdruk madalal plangul, mis eraldab Grigorenko hoovi ta aiast, raskeid pärsia vaipu. Tara köhale tõuseb siis tolmupilv ja kandub aeda, ehmunud kanad jooksevad hoovis ringi ja kaagutavad.. Kuid see on suvel. Kui hakkab tulema talv, kui algavad külmad ja tuleb aeg talveriided selga ajada, otsib arsti toatüdruk kirstudest välja kõik soojad asjad.

Vurrudega tohtri kõrgete nahkkraedega rasked kastorkalevist palitud, ta naise, kõhetu ja tigeda pani2 Grigorenko samet- ja karakullmantlid, Kotka väikesed kalevist palitud, mis on vateeritud ja valge tallenahaga ääristatud, ning ta hallid vormisinelid — kõik need tuuakse niisugustel päevadel plangule. Kotkal on kolm sinelit: üks vana, teise klassi ajast järele jäänud, kaks aga on täiesti uued, õmmeldud rätsep Jakob Husarczyki[3] juures.

Teenija kannab kõik talveriided plangule ja paneb nende lähedale ketti koera. See kähara kärva ja lontis kõrvadega puudel on üsna vilets peni: kui juhtume seisma tara taga ja piilume läbi pragude, ei tee ta häältki.

Ning kõikidele palitutele, kasukatele ja sinelitele on paksult puistatud naftaliini, justkui lund. Naftaliini lõhna on täis kogu Žitomiri tänav. Kui kõnnid Uue pargi puiesteel ja tunned naftaliini lõhna, siis on teada: arstimajas tehakse ettevalmistusi talveks.

1 Plymouthrock (loe: pliimutrok) — -teatav kanatõug. Toim.
2 Pani — proua, emand (poola ja ukraina keeles). Toim.
3 Husarczyk — loe:- husartšik.

Ma pole kordagi Grigorenko majas käinud, kuid Petka Maremuhha jutustas, et lisaks teisele korrusele viivale marmortrepile olevat seal veel üks rauast keerdtrepp, seda mööda võib minna

väikesesse tuppa, mis on ehitatud kõige kõrgema nurgatorni kuplisse. Sel kambril on kitsad aknad nagu kindluses, ja suvel on seal väga palav. Sellepärast seal keegi ei elagi, seal ainult kuivatatakse Grigorenko aia pirne ja õunu ning seeni. Arsti aed pole kaugeltki väike. Ta algab kohe madala plangu tagant ja ulatub kuni Uue pargini. Põiktänava poolt on aed samuti planguga piiratud.

Aias puude vahel on lilleklumbid, kus kasvavad reseedad, võõrasemad, kollased saialilled ja lõhnav tubakas. Lilleklumpidel on peente ümmarguste keppide otsas mitmevärvilised klaaskuulid, igal klumbil isesugune. Missuguseid kuule seal küll ei leidu! Tumerohelisi, punaseid, siniseid, punakaskollaseid, helesiniseid ja erekollaseid. Kõik nad säravad, sillerdavad, ja kui selge ilmaga päikesekiir läbi aia tiheda lehestiku tungib ja mõnele kuulile langeb, siis hakkab see lõõmama, sädelema, ning tumedamates kuulides on nagu peeglis näha puid, ligemaid lille-klumpe ja arstimaja lahtist verandat.

Kui ma hiljuti tedretähelise Saška Bobõriga Lazarevi juures käisin, viskas Saška kivi üle Grigorenko plangu ja tabas kõige lähemat helesinist kuuli. Kuul purunes nagu elektripirn.

Grigorenko ajas meid tookord koos toatüdrukuga kuni pargini taga ja peatus alles siis, kui ette tuli kraav, millest tal oli raske üle hüpata.

Kuidas ta tookord karjus! Olime juba kalju juures, kui ikka veel kuulsime ta kisa:

«Paljasjalgsed! Pätid! Sulid!»

Lähenesime arsti aiale Uue pargi poolt. Plangu pragude vahelt paistis valgust.

Hiilisime planguni. Surusin end esimesena vastu üht laudade-vahelist pragu ja nägin valgustatud verandat.

Arstil olid külalised. Ja missugused veel!

Veranda madala kivibarjääri lähedal seisis kaardilaud.

Laua taga istusid üksteise vastas arst, ta abikaasa — kõhn, tumedas läikivas kleidis pani Grigorenko, meie habemik direktor Prokopovitš ja mis te arvate, kes oli neljas? Punajuukseline papp Kijanitsa! Olgu kes tahes, kuid Kijanitsat ma küll poleks oodanud Grigorenko juures näha.

Verandalt majja viiva klaasukse lähedal põles kõrgel alusel roosa varjuga raske lamp.

Arst mängis külalistega kaarte. Igaühe kõrval oli kriiditükk: nad märkisid kriidiga üles, kui palju keegi kelleltki raha võitis.

Papp Kijanitsa istus sügavalt tugitoolis, pikad kriuksuvate saabastega jalad laua alla sirutatud. Ta oli erutusest isegi oma preestrikuue lahti nööpinud, — nähtavasti püüdis ta vurrudega arstilt kõigest väest raha võita.

Prokopovitš korjas kaardid laual kokku. Märkis siis kriidiga, midagi kalevile, segas kaardid ja jagas nad kätte, loopides neid üksteise järel osavalt arstile, tema naisele ja papile. Doktor Grigorenko seadis oma kaardid lehvikuna pihku. Nägin, kuidas ta paksus sõrmes hiilgas laulatussõrmus. Grigorenko sügas kaartidega nina, pilgutas enda kõrval istuvale papile silma ja ütles kõmiseval bassihäälel, mis kostis üle veranda:

«Padad!»

Kus on siis Kotka? Ahaa, seal ta ongi!

Nägin läbi praokil klaasukse, kuidas Kotka gümnasisti vormi-kuues mööda võõrastetuba edasi-tagasi sõelus. Mulle paistis hästi arsti võõrastetoa punase plüüsiga käetud mööbel: madalad pehmed tugitoolid, kušett ja väike bambusjalgadega laud.

Kotka võttis riiulilt mingisuguse paksu raamatu ja istus kušetile.

Toatüdruk läks läbi võõrastetoa, kandes enda ees rasket aura-.vat samovari. Ta viis selle söögituppa. Küllap läheb arst oma külalistega varsti sinna teed jooma.

«Liigume sinnapoole!» sosistas Nugis ja tõmbas mind särgisiilust. Läksime üle tänava.

Siit oli samuti näha, mis'sündis arsti verandal.

Arst oli kummargil kaartide kõhal, tema vastas aga väristas Prokopovitš oma habet. Ta märkis jälle kriidiga midagi kalevile. Arvatavasti võitis jälle. Kui rahulik ja leebe ta praegu oli, eile aga kärkis minuga ega võtnud mind kuuldagi. Arusaadav, et ta seisab Kotka, eest, kui kaardilauas selle isalt raha võidab.

... Jälgisin kogu seda seltskonda ja hakkasin vurrudega tohtrit ja ta sõpru veel rohkem vihkama.

Oli ju doktor Grigorenko alles täna hommikul seal kindluses oma paksude lihavate sõrmedega puudutanud mahalastud mehe jahtuvaid silmalaugusid. Ta ise oli selle mehe petljuuralastele välja andnud. Kuidas võis ta praegu naljatada, rahulikult naerda, kaarte mängida?

Ka Józik Starodomski vaatas verandale ega pööranud sealt pilku.

«Oodake mind siin,» ütles ta äkki näoga meie poole pöördudes, hüppas lipsti üle Lazarevi savitara ja kadus pimedusse. Varsti oli Nugis tagasi, hoides käes kolme neljakandilist katuse-kivi. Tean, kust ta need välja võttis: niisuguste punaste katuse-kividega on piiratud Lazarevi lillepeenrad.

«Ruutud!» kostis verandalt.

Oodake, kohe saate ruutusid!

Ühe katusekivi ulatas Józik Maremuhhale. Taganesime põiktänava sõiduteele: siit oli kõige käepärasem visata.

Nägin vildakat katust ja kaardilaua taga istujate päid. Keegi puhkes naerma. Vististi papp. Kägises tool. Toatüdruk kõlistas nõudega.

Kuulsin oma südame tuksumist. Mu jalad olid imekerged, «Kas viskame?» vaatas Nugis mulle silma. Taganeda polnud võimalik. Noogutasin peaga ja võtsin hoogu. Nugis viskas enne mind. Tema kivi vihises õige lähedalt, üsna mu kõrva äärest mööda.

Ta viskas teise kivi tagantjärele — oli kuulda, kuidas need kõik, tunginud läbi vana õunapuu lehestiku, kolina ja mürinaga verandale kukkusid. Nägin, et lamp lõi kõikuma ja heledasti lõõmama. Leegi vastuhelk jooksis pika viiruna, justkui kedagi taga ajades, mööda aeda. Olime vist purustanud klaasi.

Naise kisa:

«Tulekahju! Põleme!» saatis meid. Kuid meie, tundmata jalge all ümmargusi munakive ja nende vahel kasva-vaid niiskeid teelehti, tormasime hingeldades ja teineteist tõugates varjupakkuva pargikraavi juurde.

Hirmsasti kohkunud Petka Maremuhha tõttas pargis meie juurde.

Puiestikku mööda joosta on kardetav — võid kokku juhtuda petljuuralaste patrulliga.

Pöörasime vasakule ja hakkasime ettevaatlikult hiilima kalju poole, käed nagu pimedatel välja sirutatud, iga ettejuhtuvat puud kobades.

Nugis peatas meid alles kalju juures, valendava teeraja lähedal, mis piki järsakut keereldes kesklinna viis. Langesime rohule.

Ümberringi oli pime. Kottpime.

«Kes hüüdis «tulekahju»?» küsis Maremuhha minult. Ma ei vastanud, vaid mõtlesin: «Küll aga keetsime supi! Kui Petka meid nüüd reedab, on kõik kadunud! Äkki läks Grigorenko maja purustatud lambist tõesti põlema?»

Kujutlesin selgesti, kuidas purpurpunased tulekeeled vääneldes lakuvad arstimaja seinu, süütavad tasahilju veranda puust katuse ning tungivad aknaraamide kaudu majja ... Ehmunud arst oma naisega, Kotka, Prokopovitš ja papp oma pikas kuues-aga jooksevad ringi ning pilluvad tulle kõike, mis kätte juhtub: vaase lilledega, klaaskuule, kastekanne . .. Kuid tuld summutada ei saa. Maja leegitseb järjest rohkem ja ägedanialt. Talad praksuvad, katus langeb raginal sisse ja väikese lossiga

sarnaneva ilusa maja asemel jäävad järele suitsevad ahervaremed. Hommikul aga otsivad meid, süütajaid, kogu linnas petljuuralaste relvastatud vahisalgad . . .

Tõmmanud hinge tagasi, hiilisime tasahilju linna. Jõudsime-Ternopoli nõlvale.

Tuled olid kõikjal kustutatud.

Valge sõidutee viis mäkke tõustes keskväljakuni. Mendel Barenboimi õllepeod oli suletud pika gofreeritud raudkattega.

Vaikus. Ei inimhingegi.

Ainult kaugelt sealtpoolt silda kostsid kellegi hilise teekäija sammud.

Mõtlesin: «Mis oleks, kui läheksime raekoja juurde?» Seal üleval vahiputkas istub ööd ja päevad valvur. Kui linnas tulekahju puhkeb, annab ta signaali. Küll siis alles algab sagimine, raekoja all avanevad tuletõrjekuuri laiad uksed, kapjade plagisedes-tormavad tänavale platvormide ette rakendatud hallid hobused, vedades pumpasid ja punaseid tünne. Pikkvankritel aga kihu-tavad läikivate kirvestega tuletõrjujad.

Kindlasti peame raekoja juurde minema: Kui Grigorenko-veranda põlema süttis, märkab valvur tuld igal juhul.

Tegime ringi ja läksime raekoja juurde. Tuletõrjekuuri uksed: olid kinni.

Ootasime ligi kümme minutit raekoja ees: äkki kostab sealt ülevalt: «Tulekahju! Põleb!» Kuid seal oli vaikne.

Tuletõrjuja istus üksi vahiputkas unise linna kõhal, luges igavuse pärast taevatähti ega näinud vist midagi peale kastest märgade katuste ja tühjade tänavale.

Raekoja kella suured osutid näitasid pool üksteist. Oi, kui hilja! Tädi on vist juba magama heitnud ja värava lukku pannud…

Värav oli tõesti lukus. Õue pääsesin üle plangu .ronides. Tädi avas mulle ukse ja heitis kohe uuesti magama, küsimata, kus ma nii hilja olin.

Ent minul ei tulnud kaua und. Mulle näis, et iga silmapilk jõuavad siia petljuuralased ja lohistavad mu vanglasse. Ja mis kõige tähtsam — pole kedagi, kes mind kaitseks. Mis siis viga, kui isa oleks kodus.

Kuid isa oli'kaugel . . .

Mõni aasta tagasi, kui elasime teises linnas, purjutas mu isa Ja purjutas tublisti.

Teda ei aetud trükikojast minema ainult sellepärast, et ta. laduda prantsus-, kreeka- ja itaaliakeelset teksti. Trükikoda sai just nende aastate jooksul Odessast palju mitmesugustes keeltes töid.

«Minuta nad toime ei tule,» muigas isa, jutustades nendest tellimustest emale.

Ja tõesti, need tellimused olid tulutoovad, peremees teenis nende pealt hästi ning pidi tahes-tahtmäta isa joomisega leppima.

Ma pole kunagi näinud, et isa oleks kodus joonud.

Tavaliselt jõi ta end kuskil linnas meelemärkusetuseni täis ja lonkis siis joobnuna mööda tänavaid, tõugates vastutulijaid ja lükates ümber prügikaste.

Trükikoja peremees saatis meile koju käskjala. Lävele seisma jäädes küsis käskjalg:

«Kas Mandžura on kodus? Peremees nõuab teda!»

Ema taipas kohe, milles asi seisab. Ta heitis kõhnadele õlgadele oma ainsa, punakaskollase rätiku, mis isale veel silma polnud hakanud, ja võttis mu käekõrvale.

Teadsin, et nüüd läheme isa otsima, ja rõõmustasin.

Õllepoodides tungis ninna tubakasuitsu ja hapuksläinud odraõlle lehk, Tund see-eest oli seal väga lõbus. Toetudes küünarnukkidega väikestele ümmargustele marmorlaudadele, istusid suitsu sees ümmargustel vaatidel võõrad mehed ja jõid ahnete suurte sõimudega valge vahukorraga kaetud läbipaistvat õlut. Mehed sõimlesid valjusti, lõid kämblaga üksteisele õlale ja virutasid põrandale otse oma jalge ette punaseid väljaimemata vähisõrgu.

Kui me isa õllepoodidest ei leidnud, läksime Aleksandri aeda. Käskjalg käis kössis meie kõrval ja ema päris temalt, palju isa raha oli saanud ja kas varsti jälle palka makstakse.

Pargi värava .taga liivaplatsidel mängisid nägusalt riides lapssed.

Valged madruseülikonnad seljas ja sandaalid jalas, kõndisid nad pinkide juures. Tütarlastel olid väikestes juuksepatsides lehvid. Teadsin, et neid lapsi tõid parki nende hoidjad. Need istusid siinsamas pinkidel, krõbistasid päevalilleseemneid ja ajasid üksteisega juttu.

Lapsed veeretasid lilleklumpide ümber kollaseid võrusid, kargasid üle hüppenööride, poisid tuhnisid kuldkollases niiskes liivahunnikus. Nende kõrval lebasid liival väikesed puuvormid — kollased, roosad, lillad karikad ja kausikesed.

Kadestasin neid hästi riides lapsi.

Arvasin, et nad söövad iga päev neid roosasid kooke, mis kondiitriäri vaateaknale olid välja pandud.

Me möödusime mängivatest lastest ja läksime kaugele pargi sisemusse. Seal laskis ema mu käe lahti ja läks üksi edasi.

Ta kummardus alatasa ja vahtis põõsastesse. Käskjalg jõudis hädavaevalt talle järele. Mina jooksin nende kännul, rebisin okstelt rohelisi akaatsiakaunu ja toppisin oma taskud neid täis. Tegin kauntest vilesid.

Isa armastas pargis istukil magada. Toetab selja vastu puu-

tüve ja laseb pea longu. Ta määrdunud sonimüts on tõmmatud silmadele, taskust aga paistab pudelikael.

Isa äratati, ta mõmises ja raputas pead. Siis tõsteti ta jalule, võeti tal käe alt kinni, ema ühelt, käskjalg teiselt poolt, ja talu-fati läbi kogu linna trükikotta.

Mina lonkisin nende kannul, peatusin tihti kuulutustulpade juures, vaatasin kuulutuste pilte, seisin kaua vaateakende taga ja tegin üldse näo, nagu kõnniksid mu ees mulle võõrad tundmatud inimesed. Mul oli häbi isa pärast.

Eriti häbi hakkas mul siis, kui ta äkki ilma mingisuguse põhjuseta laulma pistis.

Ema palus teda vait jääda — laulu eest võis kardavoi ta ju kinni võtta, kuid isa ei kuulanud ja laulis veel valjemini ikka üht ja sedasama kaeblikku ning nukrat laulu:

On ahelad meilt võtnud jõu,
konvoi me kõrval astub.
Laeb nukraks vaese vangi põu—
pea tal norgu laskub.

Kui trükikojani jõudsime, istusime kõrge kivitrepi astmetele. Käskjalg jooksis peremehe juurde. Isa suikus jälle. Ilmus peremees — kõhn punajuukseline keskmist kasvu mees — ja jäi meist kõrgemal trepile seisma. Siis sosistas ta käskjalale midagi kõrva. Käskjalg jooksis minema ja tuli tagasi suure emailitud kannuga, millest vesi üle aare trepile loksus. Ema tõmbas isal seljast enne ühe, siis teise särgi. Isa istus trepil — juuksed sassis, unine, kurnatud ja haletsemisväärne. Ta heitis pilgu kord emale, kord peremehele ja ümises:

«Kasige minema, piinajad! Jumala eest! Noh, laske mind magada!»

Ema astus kõrvale, peremees aga andis käskjalale peaga märku. See tõstis kannu, kallutas seda ja valas pikkamisi isale külma vett pähe.

Nägin, kuidas veenired isa paljal pealael laiali jooksid, ja tõmbusin kössi.

«Mis sa ootad?» sosistasin endamisi. «Tõuse püsti, tõmba käskjala käest kann, anna talle vastu hambaid ja lase jalga!»

Kuid isa ei mõtelnudki jalga lasta. Ta hõõrus loiult oma viie märja sõrmega vett näol laiali. Vesi jooksis ta pükse mööda alla ja sealt edasi — trepi kiviastmed mustendasid nagu pärast vihma. Lõpuks sai kann tühjaks. Siis võttis ema minu käest särgi ja tõmbas selle suure vaevaga isa niiskele ihule. Isa istus vaikselt, magada ta vist enam ei tahtnud. Ta viidi trükikotta, meie aga läksime koju.

Kord võttis ema trükikojas isa eest palga välja ja läks kuhugi. Isa tuli vihasena koju. Nähes, et ema ei ole, kähmas ta riiulilt äratuskella, keeras selle meie söögilaua vahariidesse, võt-

tis veel kummuti pealt lisaks 81 pitsuna ja jooksis kodunt ara, jättes mind üksinda tuppa.

Ema tuli koju õhtu eel. Ta sidus oma riided ja minu pesu; kompsu ja viis mu naabrinaise juurde.

«Hoidke mu poega ja mu asju, Anastassia Lvovna, seni kui; tagasi tulen,» ütles ema, andes naabrinaisele kompsu ja raha.

«Sõidan õe juurde Odessasse, kuulan järele, kas ei saaks sinna üle kolida. Räägitakse, et Odessas olevat arst, kes inimesi viinast ära võõrutab. Võib-olla teeb ta ka minu mehe terveks — niimoodi pole mingit elu.»

Ta jättis Anastassia Lvovnaga hüvasti, suudles mind ja läks toast välja.

Kahe päeva pärast aga kuulsime, et aurik «Merkuur», millega ema Odessasse sõitis, oli Otšakovi juures saksa miini otsa jooksnud. .

Suvorovi tänaval kisasid ajalehemüüjad hilise ööni:

««Merkuuri» hukkumine! «Merkuuri» hukkumine! Saksa miinid Mustas meres!»

Isa käis postkontoris, saatis telegramme küll Odessasse, küll Otšakovi. Ta lootis ikka veel, et ema pääses ega uppunud koos teistega.

Ma ei saanud kaua aru, mis oli juhtunud. Nagu isa, olin minagi esimestel päevadel kindel, et ema on elus, tuleb varsti tagasi ja me sõidame Odessasse, kus elab arst, kes ravib inimesi joomatõvest.

Kaks nädalat pärast «Merkuuri» hukkumist küsisin Anastassia;
Lvovnalt:

«Kas ka kapten uppus?»

«Tema ka,» vastas naabrinaine haledal häälel, ja äkki tuli mul imeväärselt selgesti silme ette, kuidas keset merd üksinda ujub kuldpaelaga ja musta äärisega valge kaptenimüts, kapten ise aga vajub veevulle järele jättes aeglaselt põhja.

Pärast ema surma muutus isa süngeks ja sõnakehvaks. Ta jättis joomise maha, tuli töölt otse koju ja muudkui vaikis. Rässakas, valge laubaga, seljas pikk satäänsärk, vööl raagnahast rihm, nii kõndis ta sõnagi lausumata aina kummuti juurest aknalauani, riivates jalgadega toole.

Istusin nurgas koikul ja jälgisin sealt ta pikki jonnakaid samme, nägin ta küürus selga, kuulsin ta saabaste rasket kompsimist.

Mulle paistis, et isa on hullumeelne, et ta iga silmapilk haarab tooli, virutab selle vastu seina, tõukab kummuti mürinal ümber, viskab üksteise järel kõik supitaldrikud aknast välja, pistab siis kisama ja tuleb mulle kallale.

Kord jõudis isa koju varem kui tavaliselt. Käes oli tal hulk pakke. Algul arvasin, et isa on ostnud mulle maiustusi ja rõõmustasin.

Kuid isa viskas pakid vanale kulunud lauale ja ütles:

«Sõidame siit, pojuke, Marja Afanasjevna juurde. Kui juba kord niisugune lugu juhtus, mis me enam siia jääme.»

Teadsin, et Marja Afanasjevna, isa õde, elab linnas, kuhu tuleb raudteel kolm ööd-päeva sõita.

Järgmisel päeval asusime teele.

Tuletades meelde isa, ja seda, kuidas siia tulime, uinusingi.

XII. VAJA JALGA LASTA!

Hommikul, kui alles magasin, jooksid mu juurde Petka ja Nugis.

Sõnakehv, alati sünge Nugis oli ärevil. Maremuhhast ei maksa rääkidagi.

«Jooksime teisest tunnist ara!» ütles Nugis hingeldades.

«Kotka Grigorenko saadab petljuuralased sulle järele ja sind pannakse vangi!» prahvatas Maremuhha ettevaatlikult ringi vahtides.

«Oota nüüd... Jutusta talle kõik otsast peale!» katkestas Nugis Petkat.

«Olin väljakäigus ... hommikul... kui kooli tulin .. . Kuulen — vaheseina taga Kotka hääl... Vaatan läbi prao, — seal suitsetab seina ääres Zorz Galczewski ning Kotka jutustab talle midagi. Tõusin kikivarbaile ja kuulasin salaja pealt. «Viskasid katusekiviga lambi pihta, petrooleum loksus lauale,» rääkis Kotka. Ahaa, mõtlesin, see käib eilse kohta. «Oleksid peaaegu maja põlema pannud. Hea, et isa haaras põleva laua ja heitis selle aeda lillepeenrale ...» Siis küsis Galczewski midagi Kotkalt, kuid mida just, seda ma ei kuulnud, Kotka aga ütles: «Muidugi sellepärast, et ta koolist välja heideti!» Ahaa, mõtlesin, jutt on sinust, Vassil. Siis aga tuli nagu kiuste keegi väljakäiku, nad jäid vait, mina aga jooksin koridori ja — Józiku juurde. Jutustasin talle kõik, ja nõnda me siis lippasime teisest tunnist ara, et sulle kõik ära rääkida. Oli laulutund, Rodlewska läks nootide järele, meie siis — sinu juurde.»

«Kas ta sind ja Nugist ei nimetanud?»

«Mind? Ei! Mis siis on?» kohkus Maremuhha.

«Ja ei ütelnud, mida ta teha kavatseb?»

«Rohkem ei kuulnud ma midagi!» vastas Petka, hüppas siis äkki üles ja hüüdis rõõmsalt: «Kõige tähtsamat ma sulle, Vassil, veel ei jutustanudki! Kijanitsa kuub põles üleni ära. Ja

punane habe sai tal ka tublisti kõrvetada. Küll on tore! Eks ole?»

Kuid ka see ei lohutanud mind.

«Asi on räbal,» mõtlesin. «Kui Kotka mind katusekivi viskamises kahtlustab, siis pole ta sellest kindlasti mitte ainult Galczewskile jutustanud.»

«Noh, mis sina, Józik, selle kohta ütled?» küsisin Nugiselt.

«Kuula, mis mina arvan,» ütles Nugis. «Peame kõik kolmekesi punaste juurde jalga laskma. Nad on juba üsna lähedal. Linna jääda me ei saa.»

Esimest korda nägin Nugist niisugusena. Ta kõneles meiega kui täiskasvanu. Ta silmad põlesid.

«Hästi, Józik! Olgu nii, nagu ütlesid, aga kuidas seda teha?» küsisin.

«Ma ju ütlesin: tuleb põgeneda bolševikkude juurde. Võtame, kõvasti leiba kaasa ja lähme Zmerinkasse. Bolševikud on Zmerinkas. Hakkame neile luurajaiks. Saate aru?»

«Aga kodused? ...» küsis Maremuhha. «Nemad ei lase . . .»

«Kodused! Kodused! Oh sind, piripilli, küll! Kardad ema? Aga kas on parem, kui sind ema seeliku alt vanglasse viiakse?» hüüdis Nugis.

«Oota, Józik, ära karju,» ütlesin tasa Nugisele. «Aga kui punased ei ole veel Zmerinkas? Kust me siis bolševikke otsima hakkame? Kus oleme ööd? Äkki tuleb vihma? Räägi ainult tasem, ära karju, — tädi kuuleb.»

«Meie omad on Zmerinkas. Ma räägin sulle! Lugesin partisanide lendlehte selle kohta!» ütles Nugis kindlalt.

Olgu pealegi. Kuid Zmerinka on nii kaugel! Kuidas me sinna jalgsi jõuame?

«Józik, kuule,» ütlesin, «lähme enne Nagorjanõsse. Tahan väga oma taati näha. Nagorjanõ on just tee peal, puhkame seal. Sealt on ka Žmerinkasse lähem, eks?»

«Hea küll! Aga kui juba minna, siis sedamaid!» otsustas Nugis.

«Aega ei maksa viita.»

«Mis aega siin ikka viita? Teie jookske, seadke end valmis, mina võtan taskunoa, ragulka ja natuke leiba ning ootan teid Uspenski kiriku taga puiestikus.»

Lahkusime kohe üksteisest.

Lasksin poisid tänavale ja jooksin tuppa. Tädi oli juurvüja-aias. See oli hea — polnud vaja midagi seletada. Haarasin oma tagavarad ja tormasin Uspenski kiriku juurde. Mõne hetke pärast jõudis sinna võrgu ja bambusest õngeridvaga Maremuhha. Käe otsas kõlkus tal valge konservikarp.

«Limukate jaoks!» seletas ta.

Viimasena jooksis kõhale Nugis. Ta hoidis käes veeplaskut ja väikest pakki.

«Siin on leiba ja lambapiimast juustu,» seletas ta hingeldades. «Sul, Petka, on suured taskud, säh, võta.» Petka pistis paki tasku. Nugis kahmas Petkalt õngeridva ja me asusime teele.

õhtu eel, kui roosatama löönud päike valgete kaljude taha laskus, lähenesime juba Nagorjanõle. Teisel pool mäekuru, kus tee järsult alla pööras, silmasin tuttavat kaasikut.

Jah, see oli seesama armas kaasik! Siin peatume puhkuseks!

Kõrged valgetüvelised kased sahistavad oma läbipaistva läikiva lehestikuga, mille vahelt vilgub selge taevas. All nõos, kus savine nõlvak on alla varisenud, vuliseb allikas. Voolav vesi uhab kaskede paljaid pruune juuri.

Józik Starodomski viskas hooga kivi allikasse. Oli kuulda tugevat laksatust ja veepritsmed paiskusid kaldaäärsele rohule.

«Poisid, heidame pikali!» pani ette Petka.

Viisteist versta pole kuigi pikk maa, kuid Petka särk oli selja pealt higine. Ta oli tublisti väsinud.

«Ainult mitte kuigi kauaks!» hoiatasin pehmele rohule laskudes.

Nugis heitis mu kõrvale. Petka pika õngeridva seadis ta kui piigi väikese kase alla.

Pöörasin selili ja jutustasjn poistele, kuidas me siin möödunud kevadel koos onupoja Oskaga kasemahla jõime. Mahl oli imehea. Taskunoa korgitõmbajaga puurisin sel kõige vanemal, üle allika kallakile vajunud kasel üsna juurde ligidalt sitket koort. Tekkinud auku seadsin väikese valgest plekist renni ja Oska pani alla pruuni pudeli. Me ei jõudnud veel eemale minnagi, kui puust hakkas pudelisse juba kollakat kasemahla tilkuma. Kuni pudel mahlaga täitus, lasksime lopsakal haljal rohul kukerpalli, hirmutades lendu metsvinte, ja püüdsime oma mütsidega esimestelt kevadlilledelt karvaseid mustjas-punakaid kimalasi.

Kimalased sumisesid kaeblikult meie mütsides, me surmasime nad ettevaatlikult männipilpaga ja võtsime siis kimalaste kõhust valget vedelat mett.

Pidasime meeles, kuhu üks või teine lind oma pesa ehitab, et pärast tulla nende poegi vaatama. Sattusime värsketele mullahunnikutele, mida pimedad mutid olid üles tuhninud. Püherdasime maas ja üllatasime teineteist järjest uute leiutustega, kuni viimaks väsinult nagu praegugi rohule langesime.

Hiljem, kui pudelisse oli ohtrasti kasemahla tilkunud, jõime selle siinsamas metsalagendikul ära. Ta vulksus meil kõris — esimene pisut mõrkjas kevadine mahl! Keelt limpsates jälgisime, et üks äkki rohkem ei jooks kui teine!

Kahju, et praegu ei saa neist kaskedest mahla lasta — mahl

on nüüd juba ammu lehtedes, — muidu oleksime sellest oma isu täis joonud.

«Jah, see oleks küll tore olnud!» ütles Nugis. «Kuid kas läheme nüüd edasi?»

«Tõsi jah, lähme, enam pole kuigi palju maad,» nõustusin.

Nugis kargas kähku püsti, jättes murule muljutud koha.

Petka Maremuhha tõusis vastutahtmist ja sirutas end kui täissöönud kass. Ta on meil laisk, see väike näss, ega ta muidu nii paks oleks.

«Lähme, lähme, m3s sa sirutad! Küll sa seal puhkad. Eks sa näe, muudkui haigutab,» ütles Nugis ja me jätsime kasetuka seljataha.

XIII. NAGORJANOS

Kaugel Kiievisse viivast Kalinovka peamaanteest, kitsa, kuid sügava jõe lähedal, vähesõidetud külavahetee ääres asub Nagor-janõ küla. Maastik on seal väga ebaühtlane ja küla laiub oma järskude tolmuste tämavatega kinkudel, kaljuste järsakute äärel. Jõudnud üle Mägramäe, nägime Nagorjanõ tarede õlgkatuseid. Onu Avksenti elas küla serval käimistu lähedal.

Tema tare juures kuivasid varbtaral mustendavate põhjadega savipotid ja märg ku lunud jäme lõuend. Kolm kana siblisid välistrepi lähedal, keerutades üles halli tolmu.

«Oodake siin. Lähen tarre, kutsun onu välja,» ütlesin Maremuhhale ja Nugisele.

Viimasel hetkel käis mul südamest värin läbi: kas onu viimati ei tee mulle peapesu kutsumata külaliste pärast? Kuid ma ei jõudnud veel üle läv-e, kui onu Avksenti, kuulnud rääkimist õues, ise uksele ilmus. Pikk, rässakas, jalas kottis püksid ja seljas linane särk, käes lo puni punumata teravaninaline viisk, nii tuli ta meile vastu. Onu Avksenti nägu oli tõmmu ja tuulest kare.

«Ohoo, see on ju Vassil! Kust sa tuled? No tere! Ei oodanud! On loota õnnelikku päeva, kui õhtul külalisi ilmub. Kas need poisid tulid sinuga koos?» küsis onu ja surus oma käredate ja kõvade sõrmedega mu kätt.

«Koos minuga, oruu! Tere õhtust! Tulime teie juurde käiale .. »

«Noh, mis siis iklca, astuge sisse, käia jätkub kõigile. Eile kahlasin Oskaga terve õhtu vees, sain külmetada. Kuule, kuidas hääl kähiseb! Noh, mis te õues seisate. Astuge tarre!»

«Onu, kus taat on?» pärisin targu, kui olin üle läve astunud.

Suitsunud tuba, nurgas lai säng, oli tühi.

«Miron? .. . Teda pole siin ... Miron läks Oskaga Golutvintsõsse . .. Seal on laat. . .» vastas onu kuidagi segaselt.

Tähendab, me olime isaga teineteisest mööda läinud. Golut-

vintso on ju linna külje all. Võib-olia läheb ta sealt ka koju, linna? Küll oleks kahju!

«Istuge, poisid! Miks te seisate?» pakkus Avksenti meile istet. «Jutustage, mis linnas uudist. Kuidas petljuuralastel seal läheb? Meil siin on neid vähe. Üks või teine kihutab maanteel mööda, kuid meie külla sõita nad kardavad.»

Istusin kolmejalgsele, järile ja jutustasin onule, kuidas petl-juuralased öösiti elanike juures läbiotsimisi toime panevad, kuidas papid peakirikus jumalateenistuse ajal Petljura tervise eest paluvad, jutustasin ka sellest, kuidas meie kool suleti. Petka Maremuhha ja Nugis istusid pingil. Nad polnud siin veel kodunenud. Maremuhha silmitses uudistades suitsunud ahju, mis oli kollaseid õlgi täis topitud. Selle lähedal põrandal lebas hunnik karvaseid raagnahast rihmu, millest onu endale jalavarje punus.

Lasknud silmad üle'toa käia, heitis Petka pilgu aknast välja, la nähtavasti kartis, et keegi ta bambusest õngeridva ja võrgu ära varastab. Asjata kartus — ei näppa neid keegi: siin pole linn, kõik inimesed tunnevad üksteist, kõik on näha nagu peopesal.

Nugis vaatas altkulmu onule. Siis sikutas ta mind tasakesi küünarnukist ja sosistas:

«Jutusta kindlusest.. . Ja kuberneri majast. Ja partisanidest, kes öösiti postidele lendlehti kleebivad.»

«Küll ma räägin — ära sega!» tegin tõrjuva liigutuse ja jutustasin onule kähku sellest, mida me kindluses olime näinud.

Avksenti kortsus nägu süngestus. Ataman Draganist ja tema mustakuuemeestest ma ei jõudnud veel jutustada. Onu tõusis äkki püsti ja katkestas mind:

«Teate mis, poisid, lähen õige praegu ühe mehe juurde, tal ori hea väike noot. Räägin temaga läbi, et homme hommikul läheme kõik koos kalale. Ta elab siin lähedal.»

Nägin, kuidas Nugisel ja Maremuhhal silmad heameelest särama lõid.

Hea, et ma neile augu pähe rääkisin tulla Nagorjanõsse. Pikkamööda hakkasid mul linn ning sellega seotud rasked mälestused ja erutused ununema.

«Poisid,» ütlesin, «homme pärast kalalkäimist läheme metsa. Näitan teile Rebasekoopaid!»

«Kuhu, kuhu? Rebasekoobastesse? Kus need siis on?» läks onu nägu pilve.

«Kuidas kus? Teie ju ise viisite mind sinna! Kas mäletate, möödunud aasta suvel?»

«Mina? Jah, tõsi küll... Unustasin selle hoopis ... Oi, küll olete aga kärsitud! Alles jõudsite külla tulla ja juba meelitavad pahad vaimud teid mingisugustesse koobastesse. Ärge minge sinna, oh teid küll! Sinna on nüüd siginenud hirmus palju rästikuid! Mõni veel nõelab teid!»

«Noh, siis läheme jõe aarde murdunud tamme juurde,» ütlesin kõheldes ja mõtlesin endamisi, et Rebasekoopad ei ole murdunud tammest kuigi kaugel.

«Jõe äärde võib,» nõustus onu ja pani õlgkaabu pähe.

Ukse juures vaatas ta tagasi ja kutsus mind:

«Vassil! Tule vähe siia!»

Läksin Avksenti järel õue. Astusime vaikides rehe alla. Tundsin kohe kuiva heina lõhna.

«Vassil,» küsis onu tasa ja karmilt, «kes on need poisid, kes sui kaasas on? Kas tunned neid hästi?»

Avksapti rangest häälest segadusse viiduna jutustasin talle, kes mu sõbrad on.

«Kas Maremuhha isa elab Grigorenko mõisas?» küsis onu.

«Nojah!» kkinitasin ma rõõmustades.

«Tunamullu parandas ta mu saapad,» tuli Avksentile meelde. «Aga kes see teine on?»

«Józik Starodomski. Ta isa püüab koeri. Elab Uspenski kiriku lähedal.»

«Kuule, Vassil!» ütles seepeale Avksenti ja võttis mul õlast kinni. «Homme viin sind isa juurde. Ta pole kuskile ära läinud. Laadast rääkisin muidu niisama. Kuid sa ei tohi kellelegi hingata, et isa on Nagorjanõs. Muidu tulevad kohe petljuuralased ning võtavad ta kinni, ja mind koos temaga.

Minule nad vaatavad möödunud aastast saadik viltu ja ka Mironiga on neil asja. Vangistamiskäsk — saad aru? Kõneldakse, et tema abistavat partisane lendlehtede trükkimisel. Saad aru? Ma ei keela teile midagi, võid poisse igale poole viia, homme läheme koos käiale, ainult kõigest sellest mitte sõnagi. Kas poisid teavad, et isa on siin?»

«Jah, rääkisin .. .»

«Kas ka seda teavad, et ta minu juures elab?»

Vaikisin süüdlaslikult.

«Oh sind, lobasuud. Juba jõudsid kõik välja lobiseda ...» lausus onu etteheitvalt.

«Me ju ...» algasin innukalt ja tokerdusin. Oleks muidugi hea onule jutustada, et kavatsesime bolševikkude juurde minna, kuid siis tuleb ka gümnaasiumist väljaheitmisest rääkida. Ei, parem juba vaikin ...

«Noh, mis oli?» vaatas onu mulle jälle karmilt otsa, «eks räägi, mis sa kõkutad!»

Püüdes ebameeldivat vestlust vältida, nämmutasin: «Me... me…» ja siis prahvatasin välja: «me ise ju vihkame samuti petljuuralasi! Ka meie ootame punaseid! Ärge kartke, onu!»

Onu Avksenti nägu läks silmapilk lahkeks. Ta naeratas. Mina

aga võtsin julgust, ja kuna mulle meenusid tares ootavad poisid, küsisin:

«Onu, aga kas me täna ei saaks kalale minna?»

«Kalale? Täna? Ega teil enam muud mõtet olegi. Noh, tubli, kui kalale, siis kalale! Praegu, tõsi küll, on niisugune aeg, et käsigranaate heameelega ei raiskaks, kuid olgu peale — külaliste jaoks pole mul neist kahju ... Kas oled näinud, kuidas kalu granaatidega uimastatakse? Pole viga, vaatad veel kord! Aga te olete vist teekonnast väsinud? Ja küllap ka näljased?»

«Ei, ei, me sõime tee peal…»

«Noh, siis oodake mind, lippan kohe naabri juurde. Teen kähku.»

Jooksin tarre ja teatasin poistele, et läheme kalale. Seni kui onu naabri juures käis, puhkasime madalas jahedas tares teeväsimust, siis läksime tänavale. Suuri vaevu suutsin Maremuhhat veenda, et ta võrku kaasa ei võtaks. Milleks seda vaja, kui ühe granaadiga võib uimastada kolm korda rohkem kalu!

Varsti tuli naabri juurviljaaiast onu, kummaski peos roostetanud ümmargune käsigranaat.

Maremuhha vaatas neid pelglikult. Ka meie Nugisega tundsime onu kõrval käies ärevust. «Kui ta äkki kõmistab ja maha kukub?» mõtlesin. «Granaadid võivad ju siis lõhkeda.» Kuid onu ei kavatsenud sugugi kukkuda; laiaõlaline, tugev ja päevitanud, sammus. ta rahulikult mäest alla, käes tühi ämber. Granaadid oli ta taskusse pistnud.

Kõht, kuhu onu meid viis, oli tühi ja vaikne. Järsult jõekaldalt paistis läbi puude väike haljendav lagendik.

Nagorjanõ jäi meist kuhugi maha, metsa taha. Vanad mägivahtrad, kõveratüvelised tammed ja leedripuutihnikud jäid meie ja küla vahele. Kaljuse järsaku all voolas jõgi. Siit ülevalt paistis jõevesi mustana.

Kivisel kaldal märkasin kummulipööratud lootsikut. Pisut eemal, kus kaljud nii järsud ei olnud, valendas teerada.

«Kuulge, poisid,» käsutas onu alla vaadates. «Mina jõkke ei

lähe, viskan granaadid vette, kalu aga hakkate püüdma ise. Kuid nüüd kaduge kaugemale! Peitke nende puude taha.»

Jooksime vastuvoolu asuvale põndakule, mida kattis tihe mets. Maremuhha peitis end kõrge saare taha ja võttis kätega selle ümbert tugevasti kinni. Paistis, nagu tahaks ta puud ümber tõugata. Nugis kükitas tamme varju, pistis pea tüve tagant välja ja jälgis Avksentit. Järsaku serval seisev onu oli siia hästi näha.

Onu viskas õlgkaabu rohule, pistis käe tasku, võttis sealt granaadi ja pani selle ettevaatlikult kaabu kõrvale maha. Siis tõmbas ta taskust teise granaadi, kiskus sellest kähku välja kaitse-plindi ja viskas granaadi siis kaugele keset jõge. Vaevalt oli granaar eemale lennanud, kui onu rohule viskus. Ta surus end näoga vastu maad ja lamas nagu surnu. Värelevad ringid ei jõudnud veel laiali valguda ega kaldani jõuda, kui vaikse ja rahuliku jõe sügavast põhjast äkki üles paiskus vahutav, silmipimestavalt valge veesammas. See lendas üles peaaegu järsaku kõrguseni ja mulle paistis, et ei puudu palju ja selle valge vee pritsmed langevad silmili maas lamavale onule.

Plahvatuse mürin kõmises vastu kaugel metsas. Tekkis tunne, et iga silmapilk võivad kõrged tammed meile peale langeda, väike lagendik aga variseb koos onuga järsakult alla jõkke.

Kuid plahvatuse kaja ei jõudnud veel vaibuda, kui onu aeglaselt, otsekui pärast väikest puhkust, tõusis ja teise granaadi võttis. Ta sikutas kaua selle kaitseplinti — traat oli vist roostes ega andnud järele, — mina aga ei läbenud podata. «Noh, kiiremini juba, muidu lõhkeb!» Lõpuks päästis onu hoova ja virutas granaadi alla. See kukkus lähemale, kuskile päris kalda äärde. Teise granaadi plahvatus ei tundunud meile enam nii hirmsana. Õige mul asi, granaadi viskamisega oleksin ka ise hakkama saanud!

Kätega kividest kinni haarates tormasime mööda järsku valget teerada alla jõe äärde.

Onu istus kaldale ja tegi suitsu, meie võtsime kähku riided seljast ja hüppasime jõkke.

Kuid ka onu ei läbenud istuma jääda, — ta pani lõpuni suitsetamata plotski kivile ja hakkas riidest lahti võtma; siis pööras ta lamedapõhjalise lootsiku osavalt ümber, võttis selle alt lühikese aeru, tõukas lootsiku vette ja hüppas hooga ahtrisse.

Avksenti istus ahtris ja sõudis kitsa aeruga. Õõtsudes ja kõikudes jõudis lootsik jõe keskpaika.

Kiirustasime talle järele. Igaüks meist tahtis esimesena ujuda sinna jõe keskele, kus valendasid veepinnale tõusnud kalad.

Suured, libedad, kuulekad ja otsekui elutud käiad libisesid alatasa mul pihust. Püüdsin nad uuesti kinni kord Petka, kord Nugise nina alt ja

-viskasin lootsikusse. Läikivad, hõbedaselt-siniste soomustega

Kalad kukkusid patsudes onu karvašte jalgade ette. Silmad olid neil hirmust meeletud.

Uperpallitasin vees, millest tõusis mudalõhna, ja tagusin peopesadega hoogsalt vastu jõepinda, nii et läbipaistvad pritsmed kõrgele paiskusid. Mu meel oli väga rõõmus.

«Tasem, sa vemmal, ära pritsi!» hüüdis mulle alasti onu, kellele ma vett peale uhtusin.

Pardkala hammaste vahel hoides haaras Nugis mult haugi ja ahvena ning ujus lootsiku juurde, kusjuures ripnevad kalasaba.d patsudes vastu vett lõid.

Visanud saagi onule, pööras Nugis selili, paljastas päikesepaistel oma hambad ja otsekui puhates, peaaegu liikumatult, ujus pikkamööda allavoolu.

Kalu oli palju. Onu kogus suuremad kalad ämbrisse ja viskas väikesed jõkke tagasi.

«Las kasvavad!» muigas ta, märgates, kuidas me kahjutundega vaatasime pärivoolu ujuvaid kalu.. «Kui suuremaks kasvavad, püüame nad uuesti kinni. Minu käest pole veel ükski kala pääsenud.»

Rikkaliku saagiga läksime külla tagasi.

Onunaine Oksana, laiaõlaline nagu onugi, tegi kähku tule üles. Ta rookis meie käiad ara, pesi nad puhtaks, veeretas jahus ja pani pannile kuuma õli sisse.

Sõime praetud käia niipalju kui süda kutsus — kalasuppi lubas Oksana keeta homme — ja läksime siis väsinult rehealla.

«Vassil, küll sul on vahva onu,» sosistas Maremuhha, pöörates end mu kõrval teisele küljele.

«Kui osavasti viskas granaadi, eks ju?» meenutas Nugis kadedustundega ja puges üleni heintesse.

«Noh, granaat on tühine asi, kui te ainult näeksite, kuidas ta püssiga jäneseid põmmutab!» pistsin kiitlema, rõõmus selle üle, et mu onu poistele meeldis. Ning enne uinumist jutustasin Pet-kale ja Nugisele hulk aega kõigest sellest, mida onu Avksentist teadsin.

Talvel laskis onu rindelt toodud tavalise vene vintpüssiga väljadel pikakoivalisi jäneseid.

Kord tulistas ta minu juuresolekul sellesama püssiga alla laia-tiivalise kanakulli. See oli saaki otsides alles nüüdsama sujuvalt puude kõhal tiirelnud, kui ta äkki võpatas seal üleval taevas ja lendas alla nagu rebenenud hall kalts.

Kukkudes jäi kanakull vana mägivahtra oksadesse kinni. Pidin juba puu otsa ronima, et teda alla tuua. Kuid vaevalt sain esimesest oksast kinni haarata, kui ta ülevalt alla langes ja nõrkenud tiibade laksudes poolmädanenud lehtedega käetud maapin-

nale. kukkus. Püüdsin allatulistatud linnu kartlikult kinni, onu aga muigas kavalalt ja keeras enesele plotskit...

Möödunud suvel, petljuuralaste esimese tuleku aegu, kui petljuuralaste politsei hakkas külades inimestelt relvi välja nõudma, kaebas Avksentiga ammust ajast halvas vahekorras olev Nagorjanõ papp petljuuralastele, et onul on vintpüss ja kolm tsinkkarpi padrunitega. Petljuuralased leidsid püssi tare juures olevast kaljust, padrunid aga tühjast koerakuudist onu õuel.

Algul peksti Avksentit küla kiriku lähedal karjamaal, peksti, nagu petljuuralased naerdes ütlesid, «sissejuhatuseks, et oleks taltsas», siis aga viidi ta samast külast äravõetud küüdivankril linna, teel, kui vanker läbi Kalinovka metsa sõitis, lõi Avksenti oma raske rusikaga teda valvavale petljuuralasele silmade vahele ja kadus metsatihnikusse.

Onu ja ta valvureid linna sõidutav küüdimees oli meie tuttav, Avksentiga ühest külast. Samal õhtul tuli ta mu tädi juurde ja jutustas Avksenti pagemisest. Teda sõidul valvavad petljuuralased ei olnud osanud põgenemist karta. Üks neist tukkus, see aga, kellele onu vastu nina äigas, pani parajasti suitsu põlema. Onu rusikahoobist kattus ta nägu üleni verega ja nina paistetas sibulasarnaseks. Küüdimees jutustas, et petljuuralased olevat vankrilt maha ronimata ning sihtimata niisama huupi tulistanud metsa, puude vahele.

Avksenti poeg, mu onupoeg Oska, oli sellal meil. Tädi ei lausunud talle juhtunust sõnagi. Alles hiljem kuulsime ühelt sama küla mehelt, et Avksentil oli õnnestunud petljuuralaste käest ära pääseda, et ta oli elus ning terve, kuid ei elanud kodus, vaid varjas end kuskil metsas.

Sel korral tõi see mees'meile onu Avksentilt kingituse — kärje-tüki metsmesilaste meega. Metsas ringi hulkudes oli onu Rebase-koobaste lähedal puuõõnest mesilaste pesa leidnud, mesilased välja suitsetanud ja mee endale võtnud.

Nüüd sai põgenemisest kuulda ka Oska. Ta oli väga uhke isa kangelasteo ja selle mee üle.

«Vassil! Kas Rebasekoopad on siit kaugel?» müksas mind Petka Maremuhha.

«Lähedal. Kuid nüüd jääme magama,» vastasin. «Homme hommikul viin teid sinna. Näed oma silmaga.»

XIV. REBASEKOOPAD

Magasime väga kaua, ja kui ärkasime, polnud onu enam kodus. Ta oli läinud küla teise otsa soola tooma. Sõime hommikusööki ilma temata.

Niikaua kui onu kodust ära on, vaja Rebasekoopaid vähemalt valjastpooltki vaadata. Viin poisid sinna kivisel kaldal looklevat teerada mööda.

Jõgi aurab vaevumärgatavalt. Meie samme kuuldes sulpsata-vad paksud konnad üksteise järel vette. Kaljudest langeb kaldale vari. Taamal paistab üleni metsaga käetud Vaskmägi, selle järel, jõekäänu taga, Mägra mäekink, ja veel kaugemal valendavad haljas metsas tuultest uuristatud «tovtrad».

Kaugele edelasse, Karpaadi mäestikuharude poole, Galiitsia suunas, kulgeb see valge lubjakivikinkudest koosnev ahelik, mida siin kutsutakse «tovtradeks». Nendes «tovtrades» on rohkesti lõhesid ja koopaid.

Kohalikud elanikud kardavad kaugele «tovtradesse» minna ja lähevad võimaluse korral neist eemalt mööda. Kohalikud elanikud räägivad, et «tovtrades» elavat «kurjad vaimud»: niipea kui inimene lõhe- või koopasuhu astub, haaravat need temast kinni ja tirivat ta kaugemale, maa alla, põrgutulle. Onu Avksenti tunneb naabruses asuvaid koopaid vist paremini kui teised Nagorjanõ talupojad. Viie versta peal pole kaljudes ainsatki tähelepanuväärivat lõhet, mida tema ei teaks. Ja kui kivid säärase lõhe juures on suitsunud ning tahmased, siis võid olla kindel, et onu on siit välja suitsetanud kollase kohedasabalise rebase, leidnud ta varjupaiga valgel lumel vaevumärgatavate jälgede järgi. . .

Metsaserval sarapikus murdsime enestele pikad okslikud kepid ja puhastasime need rohelistest lehtedest.

Läksime ülespoole mööda jääraku põhja, mis oli kattunud mädanenud lehtede ja kuiva rädiga. Haorisud praksusid meie jalge all.

Nii sammusime edasi, kolm südi ja vahvat matkajat.

Kuigi Nugis teed ei tundnud, kõndis ta nagu, ataman kõige ees. Minu kõrval ähkis Petka. Ta nohises — tal oli raske mööda ebatasast jäärakupõhja üles ronida. Mõlemal jäärakunõlval kas-vasid sammaldunud puud. Nende tihe lehestik varjas päikese. Kerged läbipaistvad sõnajalad värelesid meie jalge all. Kui olime jõudnud üsna selle köha lähedale, kus algasid Rebasekoopad, kargasin esimesena siledale, peene kiviprügiga kattunud metsalagendikule.

«Vaadake, midagi pole näha, eks ole tõsi?» näitasin ma poistele uhkustundega kalju juures lebavat musta ümmargust kivi, mis kohati oli sammaldunud. Kivi nagu oleks sinna visatud kuskilt ülevalt, Vaskmäelt.

«Noh, kus siis koopad on?» küsis Nugis.

«Näe, vaata!» ja ma peitsin end kivi taha. Nagu hiiglasuur kõrvits kattis see pääsu maa-alusesse käiku. Otse mu ees

kaljus mustendas nüüd lõhe. Keegi poleks võinud arvata, et siin algavad Rebasekoopad. Tegelikult aga pääses koobastesse kergesti ja ilma vaevata. Mu selja taga hingeldas Maremuhha. Poi-sid olid läinud ümber kivi ja seisid nüüd minu taga.

«Tingimata läheme siia! Juba täna. Muretseme küünlaid ja lähemegi!» lausus Nugis. Pikk ja kõhn, nii seisis ta ja vaatas õhinal kaljulõhesse.

«Veidrik, kust sa siin enesele küünlaid hangid?» vastasin Nugisele.

«Kust? ... Muidugi kirikust. Siin on ju kirik? Mis päev täna on? Reede? Kahju, hommikul jumalateenistust ei ole. Noh, palume lihtsalt külavanemalt või ostame.»

Kaua koopasuu ees seista oli kohedavõitu. Onu jutt rästikuist sundis mind ettevaatusele. Viimaks ronibki mõni lõhest välja ... Andsin porstele nõu kõrgemale tõusta. Ronisime ümmargusele kivile, mis kaugelt koopasuud varjas. Istusime sellele külmale libedale kivile nagu tõelised metsaröövlid, puhkasime ja vaatasime ringi.

Metsas oli väga vaikne. Längus päikesekiir tungis mõnes kohas läbi kõrgete saarepuude tiheda lehestiku, valgustades rõõmsa kuldse helgiga järsaku niisket poolhämarust. Ümberringi oli sünge

ja rõske, otsekui keldris. Metsaserval paistis vist päike kuumalt, kuid siin näis meile, et on juba õhtu saabunud. Äkki sikutas Maremuhha mind jalast ja osutas koobastele. Mis seal on? Kas rästik? Nüüd kuulsin minagi maa alt kostvat kumedat häält. Justkui oleks seal keegi köhatanud või nagu oleks varisenud kivi ja kukkunud patsti maha.

«Kuulsid?» sosistasin Nugisele.

Nugis kuulatas ja laskus kivile pikali. Heitsime Nugise kõrvale. Koopas köhatati jälle, seekord veel lähemal. Võib-olla haugub seal rebane, mängides oma poegadega. Jälle ragises kuskil üsna lähedal kiviprügi. Ja äkki tuli tumedast lõhest nähtavale kellegi käsi, seejärel aga ilmus koopaesisele mees. Võpatasin ootamatusest. See oli ju minu taat! Ta oli üsna habemesse kasvanud. Tema vurrud ja habe olid pikad, kuid ma tundsin ta jalamaid ära niihästi sinisest, satään-särgist kui ka tuttavast laiast rihmast ta vööl. Tahtsin talle hõigata: «Isa, isa! Olen siin!» Kuid hääl jäi mul kurku kinni. Isa pööras selja meie poole ja hüüdis koopasse: «Tulge välja, kuhu te jäite?»

Ja siis hüppas maa alt musta kivi juurde Oska, tema järel aga väljus keegi habemesse kasvanud mees kummist vihmamantlis.

«Need on meie omad!» hüüatasin poisse tõugates ja me veeresime uperpalli alla. Jooksin esimesena ümber ümmarguse kivi ja kargasin isale vastu, kuid põikasin sedamaid kõrvale. .

Isa sihtis mind nagaanist, vihmamantlis mees — samuti.

«Nad on hullumeelsed,» mõtlesin ja tormasin, kuidas jalad kandsid, jääraku poole.

«Vaska! Vassili Oota!» hüüdis isa mulle järele.

Peatusin kohe ja vaatasin kartlikult selja taha.

Isa seisis, revolver langetatud. See oli tõesti minu isa — sõnakehv, sünge, kes peaaegu kunagi ei naeratanud. Ta vöö vahel oli pakk sinisele pakkimispaberile trükitud ajalehti. Tuleks talle kohe kaela langeda, ta tihedaid kõditavaid vurre suudelda, kuid astusin isa juurde nagu võõras — aeglaste, kohmakate sammudega. Ehmunud Nugis ja Maremuhha piilusid kivi tagant.

«Kuidas sa, Vaska, siia sattusid?» küsis isa imestunult, kummardudes ja suudeldes mind otsmikule.

«Tulin linnast... Olime onu Avksenti juures ...»

«Kust sina neid koopaid tead?»

«Onu Avksenti tõi mind möödunud aastal siia . ..»

«Onu Avksenti?» kordas isa ja uratas pahaselt. Siis vangutas ta pead ja küsis eemal seisvaid poisse märgates:

«See on ju Maremuhha? Aga kes see teine on? Pole enam meeles!»

«Józik Starodomski.. .»

Oska pilgutas mulle isa selja tagant silma.

«Need on meie omad, Jõetaguse poisid . . .» ütles isa habemesse kasvanud mehele poolkuuldavajt.

See peitis nagu isagi oma revolvri tasku. Ja äkki... Mis see tähendab? Ei või olla! See on ju Omeljustõi! Nojah, Ivan Omeljustõi, meie naaber, kes tookord Koniecpolski tornist enesekaitseks petljuuralasi tulistas. Ehmatusest ei tundnud ma teda kohe ara. See on alles tore! Tähendab, et Ivan on elus! Küll ta on aga habemesse kasvanud — nähtavasti pole terve kuu aega habet ajanud.

«Tere päevast, onu Ivan!» ütlesin lõbusalt ja sirutasin naabrile käe.

«Ma ju ütlesin Vaskale, et nad teid kätte ei saanud,» lausus Nugis lähemale astudes.

«Kes saab kätte? Kes mind kätte saab?» küsis Omeljustõi kõrvu teritades.

«Eks petljuuralased! ... Tookord nägime Vaskaga, kuidas te torni jooksite. Mäletate? Too juuksetutiga tahtis üle purde joosta, teie aga tabasite teda ja ta kukkus jõkke!»

«Ah, sa räägid sellest,» ütles Ivan ja vaatas imestunult Nugist. «Noh, see oli ju ammu! Pole enam meeleski. Kas siis niimoodi püütakse? Tead, vennas, niisuguse kinnipüüdmise juures «ära puutu mind» ei loe.»

«Onu Ivan, aga kas teate, mis selle mehega juhtus?»
«Missuguse mehega?»
95

«Noh, selle haigega. Kas mäletate, tõite ta öösel meie juurde?» «Kas Sergušin?» tuli naaber mulle abiks.
«Mina ta nime ei tea. Noh, tookord öösel tulite temaga.»
«Jah, jah, Sergušin,» lausus Ivan.
«Ta ju tapeti! Nägime kõike oma silmaga!» Ja ma jutustasin, kuidas Sergušin tabati, kuidas maha lasti ja kuidas me kolmekesi ta hauda kaunistasime.
Isa ja Omeljustõi kuulasid mu juttu väga tähelepanelikult. Isa vaatas pisut umbusklikult mulle otsa.
«Või niimoodi...» ütles Omeljustõi tasa. «Tean, et ta maha lasti, ent kuidas see juhtus, kuulen teilt esimest korda.» «Onu Omeljustõi, kes see mees oli?» küsis Maremuhha naabrile silma vaadates.
«Kes maha lasti? See mees . .. Jutt temast veniks pikale ... Teate mis, olge meile praegu veidi abiks, pärastpoole ehk jutustan teile!»
«Kuidas me teile abiks saame olla?»
96
«Veeretame koopasuu ette kive.»
«Kuid me tahtsime . . .»
«Mida te tahtsite?»
«Tahtsime minna koopaid vaatama,» seletas Maremuhha.
«Koopaisse pole teil asja,» ütles Omeljustõi karmilt. «Kunagi hiljem viin ise teid sinna. Ah ei usu? Küsige Oskalt, kui palju olen talle siin koopaid näidanud. Eks ole, Oska?»
«Olete küll!» kinnitas Oska.

«Nõndap jah. Kuid täna sinna minna ei tolli!» ütles Ivan, vaatas ringi ja lisas: «Noh, poisid, tassige järsakust kive, siis läheb meil töö kähku.»
Polnud parata, tuli hakata kive kõhale tooma.
Seni kui me neid tassisime, täitsid isa ja Omeljustõi kividega koopasuu.
Varsti oli koopasuust ainult väike pragu jäänud.
«Ptüi! Küll väsitas ara!» ütles Ivan käsi hõõrudes. «Lähme. Oska, ära laternat unusta!»
Sammusime murusel järsakuserval. Rohi oli värske ja mahlakas. Siin pehmes ja lõhnavas rohus oleks hea lebada.
Isa heitis eemale kõrge mägivahtra alla pikali. Omeljustõi võttis kummimantli seljast, pani selle kaheks kokku ja laotas murule. Ta seadis end mugavalt mantlile ja alustas jutustamist.
97

XV. LUGU ÖISEST KÜLALISEST

«Tol külmal tuulisel talvel, kui lõppes sõda sakslastega, vooris läbi meie linna suurel hulgal sõjavange. Nii palju polnud neid tol aastal vist üheski teises Ukraina linnas. Kõige tähtsam tee rindelt läks ju siitsamast meie juurest mööda.
Seljas katkised sõdurisinelid, jalad mähitud kaltsudesse, ise kõhnad — nii tulid sõjavangid Ternopoli ja Peremõšli alt ning tõttasid üle meie Kindluse silla raudteejaama, et võimalikult ruttu rongile istuda ja koju sõita.

Tol talvel levis linnas kardetav tõbi — hispaania haigus. See viis inimesi sadade viisi hauda ja kõik olid ta ees hirmul. Selle haiguse vastu jõudsid veel kuidagi võidelda need, kellel oli peavari, soe toit ja küte.

Kuid mida elasid läbi sõjavangid, kes pakasel südaööl läbi Kalinovka metsa liikusid? Haigus tabas neid teel. Näljast ja raskest teekonnast kurnatud inimene taipas äkki, et ta ei suuda enam edasi minna, et kogu keha põleb, jalad nõtkuvad, ja mis kõige hirmsam, külmas, lumme tuisanud metsas pole kelleltki abi loota. Tihtilugu juhtus, et sõjavang istus tee aarde natuke puhkama, kuid üles tõusta enam ei suutnud, kangestus ja suri vaikset hääletut surma vahest ehk ainult viie versta kaugusel inimelamuist.

Ent ka linnas polnud lugu parem.

Sõjavangid lebasid Žitomiri tänava kõnniteil, Ternopoli nõlval ja vaimuliku seminari niisketes kütmata saalides, kus nad hetmani ametnike loal tohtisid end soojendada. Nägin kord oma silmaga, kuidas vaimuliku seminari õuest üksteise järel välja sõitsid kolm laipadega täiskuhjatud rege. Kahel reel olid surnukehad kuidagiviisi roguskist kottidega käetud, kuid viimasele reele kotte nähtavasti ei jätkunud ja küüdimees istus külmunud, siniseks tõmbunud laipadel.

Kuidas juba ainsast sõnast «sõjavang» piisas, et Zitomiri tänava elanikele hirmu peale ajadaj

Sõjavangil maksis abi paludes Zitomiri tänaval mõne rikka maja uksele ainult koputada, kui pererahvas silmapilk valguse kustutas ja majast enam kippu ega kõppu kuulda polnud. Kui aga sõjavang juba liiga kaua koputas, paotas toatüdruk keti klõbisedes ukse ja hüüdis sõjavangile:

«Pererahvast pole kõdus! Küll Jumal aitab!» Doktor Grigorenko võttis isegi kella ja oma nimega vask-plaadikese väravalt maha. Ta kartis, et äkki, hoidku jumal, helistab mõni kurnatud sõjavang.

Kuid meie, Jõetaguse elanikud, kuigi olime vaesed, kutsusime ise tihti sõjavange enese poole tulist peedisupp! sööma-, end pliidi ääres .soojendama või lihtsalt ööbima soojal ahjul.

Kord koidu ajal koputati ka meie uksele, kuid väga tasa, vaevalt kuuldavalt. Mu kadunud ema ärkas ja ütles:

«Ivan, mine vaata, kes seal on.»

Teesklesin, et ma ei kuule, — nii väga tahtsin magada. Siis tõusis ema ise sängist. Ta võttis voodivaiba ümber, astus akna juurde ja hakkas jäätunud ruudule puhuma.

Äkki põrkas ta tagasi ja lausus isale:

«Oh, mu jumal! Meie akna all on inimene tapetud!»

Viivitasime ukse avamisega. Enne panid kõik- riidesse. Siis läks isa tasahilju kööki. Ta vaatas välja ja nägi, et meie trepi jäätunud astmetel lamab inimene. Kedagi teist polnud näha.

Kogunud julgust, avasime ukse ja tassisime mehe kööki. -Mub dugi polnud ta tapetud, vaid ta oli meie maja juures lihtsalt nälja, nõrkuse ja hispaania haiguse tõttu kokku varisenud. ,

Ema hakkas vett soojendama, isa tiris panipaigast suure puuküna välja, koos isaga võtsime haige ettevaatlikult riidest lahti ja panime ta künasse istuma. Ma kallasin sooja vett, isa aga muudkui pesi teda.

Kui palju me tema peale vett kulutasime, seda ei oska. üteldagi. Võtsin pliidilt ühe katla teise järel sooja veega ja valasin selle kõik haigele pähe. Ta tuli varsti meelemärkusele, aina puhkis ja hõõrus silmi. Tassisin musta vee välja. Viskasin selle trepilt otse tänavale. Lumi tõmbus pärast sel kohal nii mustaks, nagu oleks sinna kivisütt maha laaditud.

Isa pani meie külalise pesu ja riided puntrasse, sidus pambule nööri ümber ja viis selle kanalasse külma kätte. Sest mu kadunud ema andis talle säärase käsu:

«Inimene jäägu, kuid tema täisid pole mefl vaja. Las kärvavad külmas ja pakases!»

Haiget hüüti Timofeiks, perekonnanimi oli tai Sergušin. Ta oli teel saksa sõjavangide laagrist koju, Donbassi.

Enne sõda oli Sergušin töötanud Stšerbinovka kaevanduses. Ta silmade alla olid sellest ajast jäänud vaevumärgatavad mustad! joonekesed, — niisugustest joonekestest, poisid, ei pääse peaaegu ükski pikemat aega sütt raiunud kaevur.

Tegime oma sõjavangile aseme köögi kõrvale kambrisse, seat ta meil siis lamaski.

Tol ajal oli hetmani kõikvõimas politsei linnaelanikele kõvasti keelanud võtta enda juurde öömajale teistest linnadest pärinevaid ja koju tagasi minevaid sõjavange. Hetman Skoropadski oli hirmul, et sõjavangide hulgas leidub ehk bolševikke.

Kartes, et ühel heal päeval võiksid hetmani politseiametnikud meid tülitama hakata, ei lausunud me oma sõjavangist kellelegc sõnakest. Isegi Miron, meie naaber,» Omeljustõi näitas peaga isa poole, «ka tema ei teadnud midagi Sergušinist. Arvasime, et ega ta kuigi kauaks meile jää, kuid läks teisiti.

Üle kuu aja lamas sõjavang pimedas kambrikeses, siis hakkas vähehaaval tubades ringi liikuma. Kui mu kadunud isa märkas, et Sergušin kambrist välja tuli, ruttas ta silmapilk ukse juurde ja lukustas selle: isa kartis, et mõni tellija äkki ehk märkab sõjavangi.

Sergušin harjus meie kõduga ja hakkas vähehaaval isa abistama.

Isa tõmbas naha liistule, pani tallad alla ja laskis siis Sergušinil puutikke sisse taguda. Ta harjus seda osavalt tegema — minul ei läinud see kaugeltki nii hästi. Kogus suhu peotäie tikke — ja kus hakkas neid siis üksteise järel välja sülgama otsekui päevalilleseemneid. Sülitas tiku välja, pistis selle auku, kopsas haamriga, ja tikku polnudki enam, ainult väike ruudukujuline täpike vahtis naha seest välja.

Niisama osavasti ajas ta ka habet: võttis isalt tavalise king-sepanoa ja hakkas seda suure hooga luisul teritama. Aina tõmbas ja tõmbas edasi-tagasi — mõnikord ligi tund aega. Pärast ihumist oli see nuga terav nagu habemenuga: lõika kas või juuksekarv neljaks. Siis seebitas ta habet, nii et vaht põrandale lendas, tõmbas paar korda noaga üle põskede — ja habet nagu poleks eales olnudki. Niimoodi habet ajama oli teda õpetatud kaevikuis. Pärast habemeajamist puuderdas ta nägu kartuli-jahuga, mida ema kisselli jaoks hoidis.

Taoti istus ta akna alla ja laulis tasasel häälel oma kaevurilaule.

Aga kui lõbusasse tujju sattus — siis hoia alt! Naera ennast või lõhki. Ta oskas suurepäraselt näidata hiina varje. Küll olid tal osavad sõrmed, aina imesta. Sulgesime mõnikord kõvasti akna-luugid, tema aga viis oma kambrisse lambi, seadis selle korvile ja hakkas lambiklaasi ees oma sõrmi liigutama. Ja sedamaid ilmusid meie ette seinale varjud. Mida kõike ta ei osanud näidata; küll koeri, küll kasse, küll öökulli, isegi vähk tuli tal loomulikult välja. Kord näitas ta suure lambi ees mõlema käega, kuidas kaks kiivritega saksa sõdurit kaklevad. Pidime naerust otse lämbuma.

Sergušin meenutas tihti oma kaevandust. Töö oli tal seal pööraselt raske olnud. Viimased kuud enne mobilisatsiooni oli ta süütajana töötanud: dünamiidiga maa all kive lõhkunud, et jõuda välja puhta söeni.

Mina jutustasin Timofeile koolist, meie õpetajaist ja sellest, kui igav asi on itaalia raamatupidamine.

Kord kuulas, kuulas Timofei mu juttu ja lausus siis: «Viska, Vanja, kogu see kaubandus nurka, — poodnikku sinust niikuinii ei saa, sa ei näe sedamoodi välja. Oled noor terve poiss, peaksid ratsahobusel kihutama, mitte aga raamatu-

pidajana kontoripuldi taga konutama. Nüüd, vennas, vajame teistsugust kaubandust.»

Ma ei vastanud Timofeile midagi, sest ilma tema sõnadetagi o!i mul kaubanduskoolist himu täiesti otsas. Isa oli mind sinna õppima pannud juba vana korra ajal. Kui te ainult teaksite, kui palju vaeva see talle maksis! Kaubanduskooli direktorile pan Kurkowskile tegi ta täiesti tasuta

kolm paari kingi parimast belgia ševroonahast. Iga pedagoogikanõukogu liikme juures käis isa kodus ja palus mind kooli vastu võtta.

Timofei sai täiesti terveks ja kavatses meilt ära minna.

«Kuhu sa, rahutu hing, kipud?» hakkas isa teda keelitama. «Vaevalt ühest surmast pääses, juba läheb teist otsima. Seni kui hetman pole veel minema kihutatud, võid siin samuti käsu tuua kui Donbassis.»

Timofei jäi meie juurde, kuid ütles isale:

«Kuule, sõber, kas tahad või ei, aga ma hakkan sind aitama. Teie pere pole väike, ja mina pole kunagi olnud armuleivasööja. Olen tõesti halb sell, kuid arvan, et söögiraha siiski kuidagiviisi välja teenin. Muidu ma siia ei jää.»

Isa ei tahtnud Sergušinit solvata ja nõustus. Sellest ajast peale ei lahkunud Timofei kunagi enne lõunat töölaua juurest.

Kui koolist tulin, päris ta minult, mis linnas uudist, mida Nõukogude Venest on kuulda. Ta palus mind ajalehti tuua ja ma' tõin neid talle tihti.

Kord ütlesin Sergušinile, et linnas on tulpadele kleebitud päevakäsk sakslaste pealetungist Petrogradile. Ta ei andnud mulle enam rahu: muudkui jutusta ja jutusta, mis päevakäsus on öeldud. Kuid mina ei mäletanud kõike. Nõnda, pidingi, niipea kui pimenes, jooksma turule päevakäsku tooma. Mäletan, kuidas ma seal kaua ringi kõndisin: kartsin, et hetmanimehed märkavad. Kui kedagi lähedal polnud, rebisin päevakäsu tulbalt ja viisin Sergušinile.

Sain Timofeilt küta ja sellest ajast peale luurasin tihti parajat silmapilku, et plankudelt ja tulpadelt igasuguseid hetmani päevakäske maha rebida ja neid Sergušinile tuua. Ta luges kõik läbi ja teadis isast paremini, mis linnas sünnib.

Kord tahtis ema teda teed jooma kutsuda, kamber aga oli tühi. Otsisime siit ja sealt, mina jooksin trepile — Sergušinit ei olnud kuskil. Kadus, otsekui oleksid kurjad vaimud ta maa alla tassinud. Mul oli paha meel: läks ara, mõtlesin endamisi, ja hüvasti ei öelnudki, oleks vähemalt kirjagi maha jätnud. Ema koguni ütles:

«Nõnda on alati: teed inimesele head, tema aga . . .» kuid ei lõpetanud. Isa vaatas talle kuidagi kurjalt otsa, ja ema jäi kohe vait.

Hilja öösel aga kuuleme — keegi taob vastu köögiust. Isa läks ukse juurde ja küsis, kes seal on, selgus, et Timofei. Öösel me talt midagi ei pärinud, kuid hommikul ei andnud talle hingerahu: «Kuhu sa eile kadusid?» Ta pajatas meile üht ja teist, kuid tõtt siiski ei rääkinud.

Sellest ööst peale sai tal harjumuseks linnas käia. Kord tuli ta koju koidu eel, hingeldades, otsekui oleks teda taga aetud, ja vaatas hulk aega aknast välja.

«Istu kodus, Timofei! Kus sa öösiti ringi hulgud?» vihastas kord isa, ja ema lisas:

«Leidis ka aja jalutamiseks, kui kõik magavad. Toote meile veel häda kaela. Mis teid seal tänaval nii väga peaks huvitama? Kas purjus hetmanimehed? Tuttavaid teil ju ei ole?»

«Ei või teada, kallis,» naljatas Timofei, «tuttavaid leida pole raske, olen lõbus sell, terve maailm on mul tuttavaid täis!»

Ja ühel selgel kuuvalgel ööl vallutasid punased ootamatult linna. Varahommikul, kui vaevalt köitis, läks Sergušin kodunt välja — nagu alati ilma mütsita, seljas isa kuub, jalas pikad püksid, kalossid paljastel jalgadel.

Tagasi tuli ta õhtul, ja me ei tundnud! teda ara. Tal oli peas nahkne punase tähega budjonnovka[1], seljas kaitsevärvi sõduri-pluus, jalas heast kroomnahast saapad. Kabuurist paistis

välja nagaanipära. Sergušin tõi isale tagasi ta püksid, kuue ja kalossid. Sergušin jutustas meile, et Sumõ polk oli sakslased ja hetmanimehed linnast välja kihutanud. Ses polgus oli Sergušin leidnud palju omakandimehi.

«Sõpru ja semusid on terve linn täis. Seni olin üksi, aga nüüd on siin kogu Donbass koos! Hobuseajajaid, söeraiujaid, vagoneti lükkajaid — keda aga tahad,» seletas ta lõbusalt ja meie rõõmustasime koos temaga.

Sergušin lahkus meilt hilja, ära minnes aga kutsus mind kaasa.

«Saada mind, kommersant, kirikuni!» palus ta.

Läksin ... ega tulnudki enam tagasi. Timofei meelitas mind punaste teenistusse.

Samal ööl korraldas ta mu vastuvõtu Sumõ polku. Tema sõbrad-kaevurid andsid mulle sedamaid mundri, karabiini ja mõõga ning koidikul lahkus peaaegu kogu polk linnast. Ma ei jõudnud kodustega isegi hüvasti jätta. Meid saadeti teise maakonda — hetmanimeestele lõppu tegema.

Kõik alles magasid, isegi turupoed olid kinni, kui me mööda Wroclawi tänavat Kalinovka maanteele ratsutasime ja lõbusat laulu laulsime:

' Budjonnovka — eriline punaarmeelase kiivermüts (esimese ratsaarmee ülema Budjonnõi nime järgi). Tõlk.

Hei, kaevur, relv pihku sa suru,
ju marsivad tööliste väed!
Löö rikkad ja kaupmehed puruks
ja vabadus ongi sul käes!

Mis seal salata, sõjaväeteenistus polnud mulle esiotsa kerge. Kuna ma ei olnud ratsasõiduga harjunud, lõhkusid jalad pärast esimest päevateekonda nii hirmsasti valutada, et hädavaevalt käia sain. Seni polnud ma kunagi päris tõelises nahksadulas ratsutanud.

Ka hobusega oli mul raske toime tulla — ma ei osanud hobust õigesti saduldada, kord panin sadula talle koguni tagurpidi selga, eespoolse harja saba poole. Timofei õpetas mulle kõike: kuidas sedelgavööd pingule tõmmata ja kuidas jaluseid allapoole lasta, et jalgadel oleks mugavam .. .

Varsti aga vihtusime Tarnoruda juures üheskoos sakslaste sabarakke nõndamoodi, et nende juuksetutid Zbrutši lendasid!

Kihutasime edasi, Žitomirist mööda, ja siis levis rindel kuuldus, et Peüjura, kes sel ajal hetmanit asendas, olevat oma bandiitidega meie linna vallutanud.

Pöördusime tagasi pan Petljura enese vastu, ja kui me koos Kotovski ratsaväega linna tagasi olime võtnud, sain teada, et mu omastest pole enam kedagi elus. Petljuuralaste kindrali Omeljanovitš-Pavlenko väesalga bandiid olid tapnud ema, siis isa ja venna. Kui punased taganesid, oli isa võtnud sõjaväeülema laost kaks vintpüssi ja peitnud nead meile, et bolševike tulekul jälle tagasi anda. Läbiotsimisel leidsid petljuuralased need üles. Nagu räägitakse, olevat neid petljuuralasi meie majja juhtinud Marko Grzybowski.

Pärast seda ei jäänud ma polku enam kauaks.

Meid Sergušiniga viidi kui linna parimaid tundjaid tööle linna revolutsioonikomiteesse. Mina, nagu mäletate, rekvireerisin relvi, Sergušin aga hakkas töötama revolutsioonilises tribunalis. Ta mõistis kohut saboteerijate, petljuuralaste ja nende üle, kes viimaseid salaja abistasid. Seal ma saingi teada, kus ta meie juurest öösiti oli käinud.

Ühel ööl oli Sergušin linnas tutvunud tütarlapsega. Teie vist teda ei tunne — ta elas kaugel, üsna jaama juures; ta isa töötas jaama kaubaaidas. Praegu seda tütarlast linnas ei ole ta läks koos punastega ära. Kuidas nad teineteisega jutule said, kuidas tutvusid, pealegi öösel, seda ma ei tea.

Tean ainult, et see tütarlaps jutustas Sergušinile meie linnast nii paljugi huvitavat. Ta ema pesi paljude rikaste majades pesu ja teadis, missugused pursuid Petljurat abistasid. Tütar aga jutustas kõike seda Sergušinile. Ja kui Timofei revolutsioonilises komitees tööle asus, meenus talle palju üksikasju tütarlapse juttudest ja nähtavasti oli ialle sellest suur kasu.

Sel õnnetul ajal, kui tuli taganeda, kartsid meie omad Sergušinit enesega kaasa viia: kõik teadsid, et ta on elukardetavalt haige. Ma ei saa enesele andeks anda, et me ei osanud Timofeid punastega minema saata.

Kuid pan Grigorenkoga, poisid, me veel kohtume! Kui te ainult teaksite, kui palju inimesi see kiilaspäine timukas juba üles on andnud!»

XVI. OOTAMATU KOKKUSAAMINE

«Onu Ivan,» katkestas Maremuhha esimesena vaikuse, «aga kas te ei karda, et petljuuralased teid kinni võtavad? Mis te siin ootate? Põgenege Zmerinkasse, tõsijutt!»

«Mis seal Zmerinkas siis on?» muigas Omeljustõi. «Kuidas? Seal on ju punased!» lausus Nugis. «Ka Petrogradis on punased,» vastas Omeljustõi, «kas ma siis teie arvates pean ka sinna pagema? Parem juba abistame Punaarmeed siitsamast. Kui kõik siit Zmerinkasse jooksevad, kes hakkab siis põranda all nõukogude võimu eest võitlema? Kas pole tõsi, Miron?»

«Hüva, hüva, kuid meil on juba aeg minna!» vastas isa põiklevalt.

Nüüd istus ta süngelt ja kurvalt nagu alati. Kindlasti oli tal väga kahju Sergušinist. Siis tegi isa ettepaneku: «Kui õige supleksime jões?»

«Muidugi supleme!» nõustus Ivan. «Selle ajani, kui Tšernokozintsõ rahvas pärale jõuab, on meil vähemalt paar tundi aega.»

«Äkki juhtuvad tulema otse koobaste juurde?» küsis isa. «Tulevad — ja meid pole seal?»

«Ei, ei. Seletasin Prokopile. Ta juhib nad veski juurde,» rahustas naaber isa ja meie poole pöördudes pani ette: «Läki suplema, poisid!»

Laskusime terve salgaga järsakust alla jõe aarde. Tulime metsast välja ja sammusime veski aia poole. See oli kõrge varbtaraga piiratud. Selles hooletusse jäetud aias kasvasid sirged hõbepaplid. Jõgi tegi siin käänaku vasakule, mõisnik Trzylatkowski[1] veski suunas.

Läbi aiatihniku oli kuulda, kuidas vesi veskiratastel kõhises. Kividest ehitatud hallis veskihoones kriuksusid jahvatuskivid. Veski müürid paistsid läbi puude lehestiku. Tammi juures kavat-sesimegi vette minna. Paremat kohta suplemiseks oli raske leida. Jõepõhi oli tammi juures puhas, liivane, vesi voolas vaikselt, kallas aga oli sile, veerjas ja käetud kuiva kollase liivaga..

Trzylatkowski loe: tšilatkövsk'.

Kuid mis see nüüd on? Ülevaltpoolt kostis meie kõrvu mingi veider ühetasane kopsimine. Näis, nagu taoks keegi kepiga vastu tühja ämbri põhja. Koerad pistsid ägedalt haukuma, erutatud sellest arusaamatust mürast.

Kas seal mäel põrises tõesti trumm?

Isa ja Omeljustõi jäid liikumatult seisma. Nad kuulatasid. Nüüd polnud enam mingit kahtlust, et löödi tõelist trummi. Ja äkki tuli trummide mürtsudes madala kingu tagant nähtavale petljuuralsste kollane-sinine lipp.

«Petljuuralased!» ütles isa Ivan Omeljustõile. Siis kummardus ta kõhe mu kõrva aarde ja sosistas: «Te pole meid siin näinud. Said aru? Oska jääb teie juurde. Jälgige, kuhu nad lähevad.»

«Laseme, Miron, ruttu jalga!» kiirustas Omeljustõi mu isa.

Me ei jõudnud veel taibata, milles asi seisab, kui isa ja Omeljustõi juba üle veskiaia.varbtara hüppasid. Oli kuulda, kuidas kõrge umbrohi nende ruttavate jalgade all sahises. Mahajaetuina seisime üksi teel kõrge mägivahtra varjus.

Ere kollane-sinine lipp lähenes meile mäelt. Nägime juba lipu ees sammuvat ohvitseri. Tema järel marssisid kure trummipõrina saatel ühtlases rivis petljuuralased.

«Läki aeda!» otsustas Oska ja jooksis varbtara poole. Nüüd oli komandör juba Oska.

Üksteise järel ronisime kõrgele, vankuvale varbtarale. See kõikus me all. Tundus, et iga silmapilk prõksatavad peened vitstega põimitud varvad ja me lendame alla. Kuid kõik läks hästi: üksteise järel hüppasime varbtaralt umbrohtu ja kükitasime maha. Tara vahelt oli tolmune külavahetee hästi näha.

Trumm põrises, üsna lähedal. Kui esimene salk jõudis varbtara juurde, pidin ootamatusest peaaegu hüüatama ja müksasin Nugisele külge.

Küll oleme aga tobud! Need on ju meie gümnaasiumi skaudid!

Oska kargas kähku püsti.

«Vaat kus alles lugu,» ütles ta. «Need noorhärrad võivad ju kogemata Rebasekoobaste peale sattuda . . .»

«Kuid, Oska, mis seal koobastes siis on?» elavnes Mapemuhha.

«Ära asjata pead vaeva!» sähvas mu onupoeg karmilt ja jooksis sedamaid üsna tara ääres kasvava sirge hõbepapli juurde. Oska ronis tarale, haaras siis käte ja jalgadega kinni papli hele-rohelisest tüvest ja ronis nagu kass üles.

Kõrvalasuval pajul mustendas tume risuhunnik — varesepesa. Sealt oli kuulda varesepoegade kraaksumist. Vanad varesed märkasid Oskat. Nad muutusid rahutuks ja tõusid sirevil tiibade laksudes õhku. Varesed tiirlesid puu ümber. Nad vist mõtlesid, et Oska ronis nende poegi röövima. Mõne hetke pärast lendas.

tüütavalt kraaksudes veskiaia köhal juba terve parv musti vareseid. Meie, allolijad, nägime Oskat vaevalt. Ainult mõnes kohas

paistis läbi hõbedase õrna lehestiku ta valge särk.

«Vassil! Ae, Vaska!» hõikas ta mulle äkki papli ladvast.

Vareste kraaksumine summutas ta hüüde.

«Olen siin. Kas ronin sinu juurde?» vastasin pead selga ajades.

«Jookse külla! Otsi mu isa üles, las ütleb Omeljustõile: nad peatusid murdunud tamme juures! ...»

«Aga poisid?» karjusin, pannes käed torusse suu ette. «Las jäävad siia . . . Ka sina tule siia tagasi. Ütle: nad võivad leida Rebasekoopad. Kähku!»

Jõudsin Petkale ja Nugisele veel sosistada: «Istuge vaikselt!», ise aga hüppasin hooga üle varbtara ja jooksin ülesmäge, külla, nii et päikesest soojendatud tolm mu paljaste jalgade all tuiskas. Käimistu juures põrkasin kokku Avksentiga. Ta oli millegipärast erutatud ja vist ei rõõmustanud meie kohtumise üle. Tal oli käes väike kollane vineersumadan, õlal rippus kaheraudne haavlipüss.

«Kuhu sina siis jooksed? Ütle Oksanale, et ta soojendaks sulle kala,» ütles ta hajameelselt ja hakkas Vaskmäe poole edasi sammuma.

«Onu, kuulge!» hüüdsin ma talle järele joostes.

Onu jäi seisma. Siis jutustasin talle, et nägin isa ning Omeljustõid, ja andsin Oska sõnad edasi. «Jooksid veski poole?» usutles onu. Mõelnud hetke, raputas ta pead ja lausus: «Tubli, küll ma vaatan ... Tead, Vassil, mulle näib, et petljuuralased hakkavad jalga laskma. Kalinovka

maanteel on neid juba murdu .. .»

«Lasevad jalga, kas tõesti?» peaaegu hüppasin rõõmust.

«Kas sina siis arvasid, et nad talveks siia jäävad? Aitab peremehetsemisest,» vastas onu vihaselt, pöördus järsku ümber ja läks suurte sammudega Vaskmäe poole.

Jooksin kähku tagasi.

Vaja kiiremini poiste juurde jõuda. Küll oleks tore, kui see tõsi oleks! Peaksid punased petljuuralasi ometi tugevamini pihtide vahele võtma.

Üks asi oli mulle arusaamatu: miks tulid petljuuralaste skaudid siia? Ja veel koos laagriülem Grzybowskiga. Nad võib-olla ei teadnud veel, et Petljura taganeb? Kindlasti ei teadnud!

«Lasevad jalga, lasevad jalga!» hõiskasin endamisi ja ruttasin poiste juurde.

Maremuhha ja Nugis lamasid veskiaias nogesepõõsaste varjus. Pannud käed pea alla, vaata Józik papli latva. Sealt paistis Oska. Kaelad kahtlustavalt õieli, kukusid naaberpuude ladvas

107

mustad varesed ja jälgisid teda. Ronisin üle varbtara ja hüüdsin onupojale:

«Tule alla!»

Poisid kargasid maast üles.

«Noh, kas leidsid onu?» küsis Maremuhha.

Oska ronis kähku puu otsast alla. Ta hüppas otse nõgestesse ja sööstis minu juurde, kohendades jooksul oma särki.

«Kas tead, mida ma kuulsin, Oska! Kuula!» ja ma jutustasin onupojale, mis Avksenti oli ütelnud.

«Või niimoodi!» süttis Oska otsemaid. «Noh, küll me neile siis näitaVne! Teate mis, poisid, tungime nendele noorhärradele kohe kallale! Neid ei tohi Rebasekoobastesse lasta, nad võivad seal kahju teha . . .»

«Neid on ju palju! Nad püüavad meid kinni!» erutus Maremuhha.

«Ega me üksi, kohe hõikame poisid kokku. Läki külla!» kamandas Oska.

Jooksime külla. Poisse kokku kutsudes vedas Oska meid hulk aega mööda kõveraid põiktänavaid. Tema vile peale ilmus varb-tara tagant järjest uusi meile tundmatuid poisse. Mulle olid nad kõik võõrad.

«Läki panipoegi peksma. Võtame neilt kübarad ära!» pani Oska ette.

Poisid said mu onupojast poole sõnapealt aru. Niimoodi tulid nad vist tihti kokku, sepitsesid kaklusi ja käisid koos"metsas. Neil on siin vaba olemine, mitte nii, nagu meil linnas.

Kui meie ümber oli kogunenud juba terve trobikond poisse, käskis Oska:

«Nüüd kõik koju. Tooge lupja ja pudeleid. Ja rohkesti korke. Kokku saame kalmistul, vennashaua juures. Tehke kähku!»

Poisid jooksid kiiresti laiali.

XVII. LAHING MURDUNUD TAMME JUURES

Vennashaud on tugeva raudtaraga piiratud. Siia kõrge tammepuust risti alla on maetud-kakskümmend viis Nagorjanõ talupoega. Üsna hiljuti, tuhande üheksasaja kaheksateistkümnendal aastal, lasti nad maha saksa karistussalga poolt.

See juhtus varsti pärast seda, kui sakslased olid hetman Skoropadski Ukraina valitsejaks pannud.

Kord ühel lämbel juulipäeval, just õhtu eel, ilmus ootamatult Nagorjanõsse saksa jalaväesalk, peas hallid teraskiivrid.

Elanikud said peatselt teada, et sakslased tulid enesele hobuseid viima. Talupojad keeldusid kategooriliselt ilmumast oma hobustega kiriku juurde, kuhu neid saksa allohvitser käsutas. Siis.

108

võtsid saksa sõdurid õlalt rasked lamedate läikivate tääkidega püssid ja hakkasid talupoegi väevõimuga kirikuplatsile ajama.

Okupandid käisid vaikides kõik talud läbi ja tõid hobused välja. Nad ei võtnud peremehe juttu kuuldagi, vaid andsid talle lihtsalt päitsed pihku ja käskisid hobuse kohale tuua, ja kui peremees juhtus vastu tõrkuma, sundisid teda püssipäraga.

Kiriku juurde aetud hobuseid hakkas kohe läbi vaatama looma-velsker, punakate juuste ja vurrudega sakslane, hall nokata müts peas. Sealsamas kuumutasid saksa sõdurid väliääsil musta ruudukujulist märkrauda.

Kui hobune velskrile meeldis, lõid nad ruudukujulise põletusmärgi hobuse reiele, saba lähedale, ja viisid siis hobuse kõhna tigeda leitnandi juurde, kel oli peas teravatipuline läikiv kiiver.

Kärsahaisu pärast nägu kipra tõmmates andis leitnant peremeestele pikki siniseid kviitungeid.

Koos teiste talupoegadega ajasid sakslased kirikuplatsile ka Prokop Dekaljuki — lüheldast kasvu sõnakehva talupoja, kes elas veskile viiva hagutee ääres. Tema juurde tuldi parajasti hetkel, kui ta kavatses sõita põllule viljavihkusid tooma. Kui saksa velsker kirikuplatsil tema kõrbi kompama hakkas, ei kannatanud Prokop välja ning andis velskrile niisuguse matsu, et sel nokata müts sedamaid peast lendas. Saksa sõdurid kargasid Dekaljukile kallale ja hakkasid ta käsi selja taha keerama. Prokop hüüdis:

«Aidake, head inimesed!»

Naabrid jooksid talle appi, ja varsti käis Nagorjanõ kiriku juures avaral haljendaval karjamaal tõeline lahing.

Vihased talupojad ei andnud sakslastele mahti toibumiseks.

109

Nad peksid neid kõigega, rnis kätte juhtus: kantsikutega, ohjadega j a-vankri eest ara võetud aisadega.

Ehmunud hobused haistsid vabadust ja kihutasid koju.

Kui sakslased segadusest üle said, hakkasid nad püssidest tulistama ja ajasid talupojad kiiresti laiali.

Öö läbi oli külas ebatavaliselt vaikne. Sakslased läksid Nagorjanõst teadmata kuhu ja paljud arvasid, et kõik on lõppenud hästi.

Kuid hommikul, kui vaevu koitis, sõitis Nagorjanõsse rammusatel hobustel saksa tragunieskadron. Tragunid sõitsid vaikselt mööda peatänavat ja peatusid kiriku juures, kus keset platsi mustendas sepaäs.

Tragunra ei jõudnud veel hobuste seljast maha hüpata, kui elanikud külast põgenema pistsid. Kuid oli juba hilja: saksa jalavägi piiras Nagerjanõt igast küljest.

Talupojad aeti uuesti kiriku juurde, kuid seekord juba hobusteta. Mehed seati eraldi kahte ritta. Saksa velsker, prillidega leitnant ja sõdurid kõndisid ridade vahel, püüdes pikkuse järgi rivistatud meeste hulgast ara tunda neid, kes neile eile olid liiga teinud.

Valiti välja kakskümmend viis meest, seoti nende käed selja taha ja lasti sealsamas külakiriku müüri ääres kõikide nähes maha.

Kirikuplatsil oli kaua kuulda hirmsat kisa. Kirjusid rätte peast ära kiskudes halisesid tapetute naised, nutsid nende lapsed, nuuksusid sugulased. Nad kippusid tapetute juurde, kuid asjata: saksa tragunid ei lasknud kedagi kiriku ligi. Prokop Dekaljukki mahalastute hulgas ei olnud. Ta oli külast kadunud kohe pärast kokkupõrget sakslastega, ja jiülk aega ei olnud temast midagi kuulda.

Sakslased valvasid tapetuid hilise ööni. Ja kui vaikseks jäänud küla köhale tõusis täiskuu, laadisid nad oma voorikaarikud laipu täis, viisid need üle tamrni jõe paremale kaldale ja ajasid seal auku.

Ja alles siis, kui punased tulid, matsid Nagorjanõ elanikud oma naabrid ja üleaedsed nagu kord ja kohus siia, sellesse vennashauda.

Kõrge kalmuküngas on alles värske ega ole rohtunud. Tammepuust ristile on ülevalt kuni alla tulise naelaga kraabitud ukrainakeelne kiri:

SIIN PUHKAVAD
KAKSKÜMMEND VIIS
TALLJPOEGA-KEHVIKUT,
KES LANGESID
UKRAINA
neetud vaenlaste, saksa okupantide käe läbi

110

Läksime mööda kalmistut edasi. Külapoisid jõudsid varsti-meile järele. Peaaegu kõigil olid omatehtud õlgkaabud, kodukootud linasest riidest särgid ja samasugused jämedakoelised püksid. Palja jalu ja pruuniks põlenud, kargasid nad haudade vahel ja tagusid käies pikkade piitsadega osavalt kuslapuu-, viirpuu-ja lodjapuuoksi vihinal maha. Mõnel olid kaasas kõvad punutud kantsikud.

Vennashaua juurde jõudes oli meid juba terve armee. Oma paarkümmend poissi.

«Poisid, kuulge,» lausus Oska. «Kas nägite, kui petljuuralaste noorhärrad läksid läbi küla? Lipuga. Praegu nad puhkavad Vaskmäe all. Lähme, kolgime nad läbi, nii et aitab!»

«Kolkida muidugi võib, aga nüs siis, kui nad vastu annavad? Neid on suur vägi!» sügas kukalt räbala õlgkaabuga väikest kasvu tõmmu poiss. Oma käe ümber oli ta mässinud paksu valgetest raagnaharibadest punutud kantsiku.

Oska muigas kavalalt.

«Suur vägi!» ütles ta pilkavalt. «Suur vägi! Ja sul sõeluvad püksid juba püüli? Ara karda, teeme käsigranaate ja ründame neid! Noh, näidake, mida kaasa tõite!»

Poisid otsisid taskutest välja vanu korke, tolmuseid kirjude sildikestega pudeleid, valget lupja. Lupja oli palju, seda leidub igas Ukraina tares.

Oska saalis poiste vahel justkui turul. Need näitasid talle oma tagavarasid, Oska vaatas kõik hoolikalt üle, mõnikord kortsutas kulmu.

«Kellel kustutamata lupja on, see puistaku lubi otse pudelisse,» kamandas ta.

«Aga mul on kustutatud,» sõnas ettepoole astudes kõhn poiss. ja näitas Oskale tervet kotitäit valget peeneks tambitud lupja.

«Viska maha,» käsutas Oska karmilt. «Kustutatud lupja meil tarvis ei lähe. Vaadake, poisid, et te pudelisse ainult kustutamata lupja puistate, ja et pudelid kuivad oleksid. Kas saite aru?»

«Aga kui pudelis on ämblikuvõrk?» küsis keegi.

«Puista aga sisse. Ainult et ei oleks vett, muidu lõhkeb kõhe,» seletas Oska.

Poisid istusid haudadele ja hakkasid vaikides lupja kuivadesse-pudelitesse puistama. Lupja varises põlvedele ja rohule. Kiirustades toppisid poisid suuremaid kamakaid pudelisse, kes kepike-sega, kes ragulkaga, kes lihtsalt sõrmega.

Meil oli vaid üksainus naaskel — minu taskunoa küljes. Järgemööda torkisime selle naaskliga augukesi pudelikaela topitud korkidesse. Oska jagas meile hanesulgi, mis kuruga olid parajaks-lõigatud ning hambaorke meenutasid, ja me pistsime need korki; puuritud aukudesse.

«Kuule, Oska, korgid lendavad ju pealt ara,» ütles Maremuhha kõheldes.

«Kohe paneme neile traadi ümber,» rahustas Oska Maremuh-hat ja hõikas Prokop Dekaljuki pojale — katkise õlgkaabuga väidest kasvu tõmmule poisile: «Mihhass! Jookse korraks käimistu teisele servale, tead sinna, kus preester Simaškevitši haual ripub plekist pärg. Kisu sealt traati. Või ei, parem too terve pärg .siia!»

Paari minuti pärast tuli Mihhass Dekaljuk tagasi, lohistades mööda haljaid haudu rasket hõbetatud lehtedega pärga. Iga leht oli pärja raudvõru külge kinnitatud peene pehme traadiga.

Hakkasime kohe kõik koos pärga lahutama. Hõbelehed värisesid me kärmete sõrmede all ja langesid üksteise järel lopsakasse rohtu.

Möödusid mõned minutid ja pärjast jäi järele ainult paljas, tühjaks rebitud võru, ning lehed, mis teda varem olid kaunista-nud, vedelesid nüüd ümberringi haudadel.

Oska näitas meile, kuidas saab kõige osavanani ja tugevamalt kinnitada korke, ja me mähkisime traadiga kõik korgid pudelikaelte külge.

Viimaks, kui kõik ettevalmistused olid lõpetatud, komandas Oska:

«Nüüd laske käia!»

Hiilisime skautide juurde paremalt jõekaldalt läbi tiheda, meid võõraste pilkude eest varjava põõsastiku. Oska saatis kaks poissi ette luurele. Vaevalt jõudsime jõekääruni, kui luurajad meile kätega vehkisid.

Meie ees, vastaskaldal, paistis skautide laager.

Suurel aasal murdunud tamme juures olid skaudid üles löönud rohelised puldantelgid. Telkide vahel põlesid lõkketuled. Metsast korjatud möödunud aasta risu loitis heledalt. Lõketest tõusis keereldes üles tihe suits, tahmates tule kohale riputatud austria katelokke. Neis kees maitsev leem hirsitangudest, pekist ja kartu-leist.

Aas oli päikesest üleni valgustatud. Meiepoolne kallas aga jäi juba varju. Peitsime end koolme juures põõsaste alla; meid polnud sugugi näha, kuigi olime skautide laagrile üsna lähedal.

Pärast lõunasööki kogunesid skaudid laagrilipu juurde. See oli kinnitatud puuvarda külge ja torgatud murdunud tamme lähedale maasse. Lipu ümber sammus aeglaselt tunnimees, puust kepp õlal. Murdunud tamme taga algavast põõsastikust' ilmus Marko Grzybowski. Ta seletas midagi skautidele, ja me nägime, kuidas kõige suurematest poistest koosnev arvukas grupp koos Grzybowskiga lahkus. Teised näisid midagi ootavat.

«Skaudid kavatsevad vist võmmi ja varast mängida,» mõtlesin ja rõõmustasin, et Grzybowski läks laagrist minema, võttes kaasa oma mausri. Tema skaudid oma keppide ja püssidega meid suurt ei kõhutanud. Kuid mis siis, kui skautidele-varastele tuleb pähe end Rebasekoopaisse peita?

«Poisid, kuulge,» hüüdis Oska meid tasa enese juurde.

Roomasime talle üsna ligi.

«Tema ja sina, Fedka,» ütles Oska, näidates näpuga kahele külapoisile, «võtke korgitud pudelid: niipea kui üle jõe jõuame, hiilige mööda kallast kõhani, kus paistab väike känd. Laske kõik pudelid tasahilju vette. Kuid mitte kõik koos — üks siia, teine «inna, muidu lähevad katki.»

Siis pöördus Oska poiste poole, kes soovisid pudeleid «käest» visata:

«Kas veepurgid on alles?»

Nugis näitas mu onupojale valget konservipurki, pikk ja kõhetu poiss — rohelist kaelata pudelit, Mihhass Dekaljuk aga sirutas Oska poole väikese savipoti.

«Ise võtan vett siia,» sõnas Oska, vehkides roostetanud sõduri katelokiga. «Käärige püksid üles!»

Hakkasime kõik oma pükse ülespoole põlvi käänama.

Murdunud tamme juurde jäänud skaudid ei aimanud ikka veel midagi: nad vaatasid sinnapoole, kuhu oma grupiga oli jooksnud Grzybowski.

Ülevalt mäelt kostis akki ootamatult vile. Nähtavasti oli see laagriülema signaal. Ahaa, nii see oligi. Ligi kakskümmend skauti, need, kes olid määratud varasteks, jooksid üksteise võidu metsa. Need, kes jäid telkide juurde, ilmselt ei kavatsenud laagrist lahkuda. Nad istusid lipu lähedal ja ajasid juttu.

«Läki, poisid!» hüüdis Oska.

Põõsaste oksi kergelt kõrvale lükates läksime üksteise järel .alla jõe äärde ja astusime külma vette.

Küüru tõmbudes, nii et käed peaaegu vett puudutasid, kahla-sime läbi jõekoolme umbes viiskümmend sammu murdunud tammest allpool. Põhi oli siin kivine, ümmargused kivid olid libedad ning rohelise kõntsa ja mudaga käetud. Jalad libisesid laiali, .käre vool tõukas omakorda, kandis allavett.

Üsna käida ääres täitsid Oska, Nugis, Mihhass Dekaljuk ja pikk kõhetu poiss oma nõud veega.

Oska hüppas esimesena kaldale ja saatis poisid üsna skautide laagri lähedale, et nad korgitud pudelid seal jõepõhja laseksid.

Poisid jooksid minema. Mulle tundus, nagu hoiaksid nad käes päris tõelisi käsigranaate.

. ... Ootasime nende tagasitulekut, tammudes jalalt jalale. Kal-idal seista oli väga ebameeldiv. Skaudid võisid meid iga hetk märgata: me olime neil ju üsna nina all.

Poisid tulid joostes tagasi. Juba kaugelt noogutasid nad peaga. Valmis! Iga hetk oli oodata plahvatust. Roomasime kähku murdunud tamme poole.

Oh, kuidas süda kärsitusest vasardas! Kui vaid saaks kiiremini joosta päikesest valgustatud aasale, tõsta kisa ja tormata käsitsivõitlusse!

Läbi põõsaste paistis murdunud tamme pooleldi pehkinud pruun tüvi. Oli kuulda, kuidas skaudid aasal vestlesid. «Vala sisse,» käsutas Oska Nugist.

Paikasin kaugemale: äkki aga lõhkeb pudel Nugise käes. Mu kõrval valas lühikest kasvu tõmmu Mihhass savipoti seest vett pudelisse! Ta käed värisesid, rohule pritsis alatasa vett, ainult pool sellest sattus sulpsudes pudelikaela, sulatades juba suitsevat lupja.

Poisid sulgesid märjad pudelid kärmesti korkidega. «Viska ära ja siis pistke jooksu!» sosistas Oska ja samal hetkel plahvatas murdunud tamme taga jões esimene põhja lastud pudel niisuguse müraga, nagu päris tõeline granaat.

Nägime põõsaste tagant, kuidas paljaste põlvedega skaudid hakkasid metsalagendikul sagima.

«H-u-r-r-a-a!» karjus Oska kähiseval häälel ja virutas oma pudeli otse roheliste telkide peale. Ka teised pudelid lendasid sellele järele. Nugis, täitsapoiss, viskas oma pudeli kõige kaugemale.

Pudelid kukkusid lagendikule ja lõhkesid üksteise järel kõrvulukustava müraga, nii et skaudid ei jõudnud taibatagi, milles asi seisis. Märja ning tulise lubja pritsmed lendasid igale poole laiali.

Karjusime samuti «hurraa». Meie hele kriiskav kisa kajas jõe kõhal. Tõukasime jooksul telgid ümber ja, libisedes aasa pehmel rohul, jooksime skautide poole. Ootamatult põrkasin silm silma vastu Kotka Grigorenkoga. Ta põsel valendas lubi. Nähtavasti polnud meie «granaadikild» tedagi säästnud.

Küll sa, madude komandör, mult nüüd saad! Virutasin talle rusikaga, nii et ta telgi otsa kukkus. Vaiad raksatasid, telk langes kokku, ja Kotka prantsatas maha. Ta tahtis mulle saapaninaga vastu kõhtu anda, mina aga põiklesin kõrvale, kiskusin talt kaabu peast ja jooksin edasi.

Viskasime põõsastesse skautide kerged kepid, lükkasime käigul katelokid ümber — leem valgus sisinal kuumadele, alles hõõguvatele tuleasemetele.

«Kähmake lipud, lipud!» karjus Oska kähinal ja vehkis väikese salgalipuga, mille keskosa kujutas lõvi lõugu. Murdunud tamme juures käis aga võitlus laagrilipu pärast. Kaks tugevat skauti, pussid vööl» tirisid lippu enda poole. Nad hoidsid lipuvardast kõvasti kinni ja taandusid põõsastesse. Mitu

külapoiss! rõhus nendele kogukatele skautidele peale. Nad võmmisid neid rusikatega, peksid kantsikutega. Nende hulgas oli ka väikest kasvu Maremuhha. Ta keerles skautide jalge ees, müksas neile peaga vastu kõhtu, näpistas nende reisi. Keegi poistest — vist Mihhass Dekaljuk — hüppas ühe skaudi kukile ja kiskus teda juustest.

Hilinemisega lõhkesid sellal jões veel kaks pudelit teineteise järel. Plahvatuse müra oli nii tugev, et tundes, nagu oleks vastaskaldalt tulistatud tõelistest suurtükkidest.

Üks vanem skaut sattus segadusse, laskis lipuvarda lahti ja putkas põõsastesse. Teine kaotas tasakaalu ja lendas pikali, Mihhass Dekaljuk veeres uperpalli temast üle.

Lipuvarras raksus ja murdus. Siidkanga küljest rebenesid kuldnarmad. Poisid tormasid hulgakesi mahakukkunud skaudi peale. Nad andsid talle- võmmusid vastu külgi, poiss aga pöörles lõhkikärisenud lipul nagu vingerjas, suutmata jalule tõusta.

Sel hetkel jooksis poiste juurde Nugis. Parajal momendil tiris ta ühe tõmbega skaudi alt vardajupi räbaldunud lipuga ja lidus jõe poole.

«Lase jalga! Lase jalga! Saavad su kätte!» hõikas Oska Nugisele järele, märgates, et Józikut ajavad taga kaks skauti boamadude rühmast.

Näe mul naljahambaid, keda kinni püüda tahtsid! Nüüd jääb Jipp igal juhul meile. Ja me tormasime Nugisele järele.

Ülal mäel andsid skaudid kõigest jõust vilet. Oli kuulda, kuidas pragises risu. Keegi, ilmselt Marko Grzybowski ise, tulistas revolvrist. Nähtavasti aimasid ska«did, et laagris oli midagi halba juhtunud, ja tormasid nüüd siia.

Tagasi vaatamata sööstsime läbi põõsaste, hoides kõvasti käes trofeesid — kägardunud skaudikaabusid, kepitükke ja salgalippe.

Ma ei märganud isegi seda, kuidas me läbi jõekoolme tagasi jooksime, kuidas keegi meist libastus ja põgenejaid veega üle pritsis. Mäe jalamil ja lagendikul murdunud tamme lähedal andsid skaudid ikka veel vilet.

Neist viledest tagakihutatuina tormasime järjest kiiremini. Kõrvus kostis ikka veel skautide kisa, silme ees vilksatasid nende ehmunud näod, äratallatud telgid ja kustunud lõkked.

Seni kui skaudid toibuvad, vaja liduda, nii et kannad välguvad.

Otsekui üksteise võidu tormasime mööda kitsast metsarada, riivates küünarnukkidega põõsaste oksi, nii et kuiv rädi aina praksus jalgade all. Peatusime alles Mägramäe taga, kui enam joosta ei jaksanud.

Mägramäe taga oli vaikne, jahe ja rahulik. Poisid tõmbasid hinge tagasi ja võtsid õlgkaabud peast. Nad vehkisid nendega: küll oli palav! Oska nööpis oma särgikaeluse eest lahti. Tema kuuma rinda paitas karastav metsaõhk.

«Küll see rotipoeg sai mult vatti! Juuksetutid muudkui lendasid,» lausus Mihhass ja pühkis tõmmu kämblaga oma laupa. .

«Kas nägite, kuidas ma seda prisket skauti jalast hammustasin. Ilma minuta poleks ta lippu eales ära andnud!» hüüdis Maremuhha.

«Mis sa hoopled? Kui poleks olnud Nugist, siis oleks lipp nende kätte jäänudki,» segasin end jutusse. Tahtsin ohjeldada Petka upsakust.

«Aitab, poisid, ärge tülitsege. Kõik võitlesid hästi,» ütles Oska. «Parem-ütelge, kuhu lipud peita!»
Tõepoolest, kuhu panna lipud? Need väikesed looma- ja linnupeadega lipud võiks pista kas või põue, aga mis teha laagrilipuga? See on ju lai, sellega kata kas või laud. Lippudega külasse minna ei tohi. Mis siis, kui satume äkki kokku mõne petljuuralasega? Pikalt kohelda polnud mahti. Metsast võisid iga hetk välja kärata täiskasvanud skaudid, teravad pistodad käes.
«Peidame kaasikusse,» tegi Oska ettepaneku. «Tõepoolest! Kellelegi ei tule pähe sealt lippu otsida.» Kaht nisupõldu lahutavat kitsast põllupeenart mööda läksime edasi kaasikusse. Tallasime siniseid rukkililli, vaevalt õitsele puhkenud moone ja lillasid äiakaid. Põllupeenral kasvas tihedalt lilli ja umbrohtu. Ümberringi, mõlemal pool põllupeenart, õõtsus tuules alles nõrk, kuid juba üsna tihe ja kõrge nisu: kui põllu kõhal puhus tuul, käis üle viljapeade vaevumärgatav, kuuldamatu virvendus.
Kaskede all oli päris jahe. Kaasik oli kingul, kus igast küljest puhus tuul. Üsna tasakesi õõtsusid ühesuurused sirged kased. Võsastikus laulis heledalt mustlauk-pajuharakas. Ta hääl oli vali, erutatud, ta ei kuulnud meie samme.
Laskusime nõkku, oja äärde. Üsna käida lähedal heitis Nugis põlvili. Ta hakkas vana kase juurte alla mõlema käega auku kraapima. Muld oli siin pehme, niiske, savisegune — Józikul oli kerge kaevata.
«Aitab!» kamandas Oska ja pistis kokkurullitud laagrilipu auku.
Ajasime augu kinni. Nüüd võib koju minna.
Kui me külasse tagasi läksime, kostis kaugelt kumedat kõuekõminat.
«Kisub äikest!» lausus pikk ja kohetu punajuukseline poiss.
«Küll aga ütles,» imestas Maremühha. «Vaata, kui selge taevas!»

«See pole kõu, punased tulistavad,» laususin veendunult.
«Kuidas punased? See on ju kõu,» kordas punajuukseline poiss. «Ega te, linnarahvas, ole eales tõelist kõue kuulnud. Küll näete, et läheb vihmale. Kuulete, kuidas varesed kraaksuvad? See tähendab vihma.»
Vaikisin. Las arvavad, et see on kõu. Eks me näe, kummal meist on õigus.
Jõudsime külla. Juba hämardus. Lehmad tulid karjamaalt ja ammusid värava juures, kaelad õieli. Perenaised lasksid nad õue ja hakkasid lüpsma. Oli kuulda, kuidas varbtarade taga kord ühel, kord teisel õuel sorises piima nagu vihma vastu laiade tsinkämbrite põhju. Õhtu tulekut ette aimates sagisid poolunised kanad juba siia-sinna ja läksid siis õrrele. Kui märkamatult oli kätte jõudnud videvik! Oska käskis poistel homme pärast keskpäeva kaasikusse koguneda.
«Jagame saaki,» lausus ta tähtsalt.
Poisid läksid laiali, igaüks oma koju. Üks neist tõmbas taskust skaudikaabu, võttis peast oma õlest mütsilotu, vaatas korraks kartlikult ringi ja pani kaabu pähe. Saatsin teda pii-. guga. Astunud paar sammu, ehmus poiss millegipärast, kahmas kaabu peast ja pistis selle uuesti tasku. Argpüks! Nagu Maremuhhagi. Aga mina, näe, panen skaudikaabu pähe ja keegi ei tee mulle midagi. Julgelt surusin pähe Kotka kaabu — see oli mulle veidi suur — ja sammusin poistele järele.
Kuid Oska nägi seda ja kortsutas kohe kulmu.
«Võta maha!» käskis ta.
«No muidugi võtan maha. Mul pole kahu...»
Neljakesi astusime Oska koduõuele. Petka Maremuhha õngeritv ja võrk seisid trepi juures nagu ennegi. Oska ema Oksana istus muldrikul, hoides põlvede vahel savipotti ja lüdides sinna mullust maisi. Ta hõõrus üht tõlvikut teise vastu. Maisi kuldsed terad kukkusid kumedalt suurde vaabatud potti.
Avksenti seisis sealsamas, seljas kodukootud pruun kuub. Üle ta õla paistis ikka seesama kaheraudne haavlipüss. Ta kavatses kuhugi minna.

Ta märkas meid ja küsis:
«Kus te olite, poisid?»
«Kolkisime tublisti linna noorhärrasid, isa,» vastas Oska, võttes põuest petljuuralaste lipukese. «Küll tegime neile säru!»
«Missuguseid noorhärrasid? Neid, kes trummiga olid? Nende junkruid?»
«Nojah, nojah, junkruid!» keksis Maremühha. «Kiskusime nende telgid täiesti puruks, võtsime kaabud ara, — ka Vassilil on kaabu. Näita, Vassil, oma kaabut.»
«Kus te neid junkruid sugesite?» küsis Avksenti.

«Vaskmäe juures, jõe kaldal,» ütles Oska ja vehkis hooplevalt skaudilipukesega.
«Need pole junkrud. Need on skaudid. Junkrud õpivad junkrukoolides, aga need on gümnasistid, neid valmistatakse ette Petljura abilisteks,» parandas Nugis tusaselt onu, kuid see ütles:
«Tean seda isegi! Neis salkades koolitatakse välja noori petljuuralaste salakuulajaid. Siis teie paugutasitegi seal? Ja mina murdsin pead: kust tuli säärane madin? Millest te lasksite? Ei eaanud nagu aru... Olid need kärbikud1 või pudelgranaadid…»
«Just, just, pudelgranaadid,» muigas Oska kavalalt. «Pudelgranaadid... Valetad. Mis ajast teil neid on? Kust te need võtsite?».
«Ega me võtnudki, ise tegime,» seletasin Avksentile.
«Tõsijutt, tegime küll,» segas Oska end vahele. «Puistasime pudelisse lupja — ja granaat oligi valmis. Kuidas nad lidusid, isa! Kes põõsastesse, kes kuhu sai. Nad arvasid, et on ehtsad granaadid. Ajasime neil seal kõik segi, Nugis aga ...»
«Kes käskis sul neile kallale tungida?» käratas onu äkki Oskale.
«Meie ise ...» algas Oska.
«Ise, ise. Aga kas sa tead ka, kui palju halba oleksite võinud teha? Hea, et seltsimehed jõudsid kõik relvad .koopast välja kanda, muidu oleks tulnud veel teie keedetud, suppi süüa.»
«Nad on ju Petljura pooldajad!» ütles Maremuhha onu sõnade üle imestades.
«Ja mis sellest? Nende pärast oleks meidki võidud kinni võtta. Parem, kui nad oleksid rahulikult oma teed läinud.»
«Ei nad võta kinni ühtigi! Punased on ju lähedal,» vastasin onule. «Te ju ise ütlesite.»
«Kes seda teab,» vastas onu ebakindlalt, «varem aina põgenesid linna, kuid nüüd hiljuti kihutasid kuus petljuuralast läbi küla jälle Zmerinka poole. Lähen kohe ja vaatan ise, kuidas seal maanteel lood on, teie siin aga olge ettevaatlikud …» «Me tuleme teiega kaasa, onu,» palusin Avksentit. «Kus sa sellega, maanteel on nüüd rahutu, pealegi pean Mironiga kokku saama… Minge tarre, sööge õhtust — ja siis rehe alla. Oksana, anna poistele peedisupp! ja vareenikuid,» ütles onu hüvasti jättes naisele ja seadis sammud Kalinovka maantee poole.
Kui me pärast õhtusööki tarest rehealla läksime, nägin, kuidas Nagorjanõle aina tihedad purpurpunased pilved lähenesid. Kas see punapea tõesti rääkis tõtt, ennustades vihma?
— lühemaks viilisid rauaga vintpüss. Tõlk. .

XVIII. LÄHEME KÜLAST ÄRA

Öösel hakkas tõepoolest vihma sadama. Tugev kõuekärgatus äratas meid. Läbi rehe pärani avatud ukse oli näha, kuidas aias sähvatas välk, valgustades õuna- ja ploomipuude niiskeid lehti.

Käimistu poolt hoovas äkki rõskust. Pugesin sügavamale kuivadesse heintesse ja kuulsin, kuidas vihm rabinal allapoole paindunud lehestikulejianges, kuidas jämedad vihmapiisad maha pladisedes riivasid põõsaste lehti, viljapuude noori vilju ning Avksenti kodu ümbritsevat viltuvajunud ja vormiga läbipõimunud varbtara.

Ja selles öises vihmas ja välgus, mis tihedal mustal taevataustal alatasa rohekassinise leegina sähvatas, ning hirmsa öise kõue kõvades kärgatustes, mis vapustasid märga maad, oli ühteaegu midagi õudset ning lõbusat.

Öisest äikesest üles äratatud, ei tulnud mul enam hulgal ajal und. Tuletasin meelde, mis möödunud päeval oli sündinud, tundsin selle üle rõõmu ning olin ka pisut äreyil.

Mõtlesin, et nüüd peavad punased tingimata tulema. Kui nad «i tule, oleme kadunud. Kotka Grigorenko ja ta sõbrad-skaudid eilset kallaletungi meile ei kingi.

Mis tunne on neil praegu seal lagendikul murdunud tamme juures? Vaevalt jõudsid nad sealt ära minna. Vihmavaling teeb .nad ju läbimärjaks! Telgivaiad on kätki murtud, telgipuldan lupja täis pritsitud ja igal pool laiali — laastasime skautide laagrit üsna tublisti. Neil pole kuskile varju minna.

Ja Marko Grzybowski? Küll võib ta nüüd vihane olla, et me temalt ta salakuulajalipu sisse vehkisime, örzybowskil ei läinud korda skautidele õpetada, kuidas ühe tuletikuga lõkketuld süüda-takse, ei jõudnud nad lõpuni mängida võmmi ja varast ega ära süüa oma leent. Ei aidanud neid ei püha Jüri ega jumalaema. Asjata laulsid nad Nagorjanõsse jõudes oma hooplevat laulu.

Leota, vihm, neid tugevamini, kõvemini, jäägu see retk neil eluajaks meelde!

Aga näe, minul ja mu kõrval norskaval Nugisel, Oskal ja Maremuhhal on hea olla. Ükski vihm ei tungi sellest tihedast ja lugevast õlgkatusest läbi. Meie külje all on pisut ter#v, metsa-Tiiitude ja kummeli järele lõhnav ammuniidetud hein.

Rohukõrred torgivad ning kõditavad kõrvu ja põski, poevad ninna, kuid ma lükkan nad laisalt eemale, surun end vastu pehmet, paksu Maremuhhat ja võttes vasaku käega ta ümbert kinni, vajun väsinuna ja rahulolevana sügavasse unne selle lõbusa sooja vihmasaju saatel.

Ärkasime hilja.

Aias valitses hommikurahu. Õu varbtara taga oli juba päikest läis. Avatud uksest oli näha, et puude lehestik oli värske-

nenud ja veel eredamalt haljendama löönud. Vaabatud savipott läikis varbtaral.

«Tõuse üles, Petro!» müksasin Maremuhhale külge. Kuid tema puges peadpidi veel sügavamale heintesse.

Kõditasin Maremuhhat kaenla alt ja siis kargas ta nii kähku .põlvili, et kogu heinavirn rehe all hakkas sellest liikuma.

«Tõuse üles! Tõuse üles! Unekott!»

Kuid tema hakkas otsekui pakase käes mõlema peopesaga kii-resti oma roosasid kõrvu hõõruma.

«Meie lipp sai läbimärjaks — kuulsid, kuidas öösel vihma valas?» ütles Oska end ringutades.

«Ei ta panud läbimärjaks, matsin puujuurte alla,» rahustas Nugis Oskat, haaras talast kinni ja tõstis end nagu võimlemis-kangil üles. Sarikatelt varises alla peent heinapuru.

Oksana hakkas õuel kellegagi valjusti rääkima.

Läksime tema juurde õuele ja teretasime teda. Keegi elatanud kortsus näoga naine läks sel ajal parajasti minema, Oksana aga kaebas meile summutatud häälel, et külas on «oi, kui rahutu». Muud juttu polegi, kui et punased on lähedal. Juba koidu aegu ajasid inimesed külavanema teadmata oma hobused Vaskmäe taha. Nad kardavad, et võidakse ära võtta petljuuralaste-küütimiseks. Käivad jutud, nagu oleksid petljuuralaste ratsapatrullid Ostrovtšanõs juba öösel kõik hobused minema viinud.

«Küll on mul mehega häda,» ütles Oksana, «läks minema,, sõnagi ei lausunud, jättis majapidamise maha, mina aga vastutagu siin kõige eest. Tahtsin sea keldrisse peita, aga see rabeles lahti, lamab nüüd savi sees ja ruigab. Vististi nikastas jala.»

Ta rääkis meiega, justkui oleksime olnud Avksenti sõbrad. Kuulasime kaastundlikult ta. kaebeid, ise aga mõtlesime: mis meie küll peaksime tegema? Olgu seaga kuidas on, aga mis meil tuleks ette võtta?

Siin pole enam huvitav. Avksenti on kaval. Läks salaja partisanide juurde ja jättis meid siia. Äkki läheb linna all lahing lahti? Siin ei näe me midagi. Kuid ega me titad ole. Oskame-ise koju minna.

Otsustasime linna tagasi minna. «Tule kaasa, Oska,» ütlesin onupojale, kuid Oksana käratas karmilt:

«Mitte kuskile ei lähe ta! Katsu sa minna! Isa käskis tal koju jääda. Istu kodus, Oska, ole vähemalt sinagi mul majapidamises abiks.»

Oska tegi hapu näo, kuid emale vastu hakata ei julgenud.

Pole parata. Läheme üksi. Kui kahju!

Jätsime tädiga hüvasti, surusime tugevasti Oska kätt jaa asusime teele.

Läksime linna metsateed mööda.

Küll on metsas pärast vihma ilus!

Lihtsad metsalilled lõhnavad eriti tugevasti. Tee ääres, kus. väänleb igihali, piiluvad põõsaste alt sinised kellukad, mets-kannikesed ja härgheinad. Roosades kibuvitsaõites sumisevad mesilased. Ja kui toredasti laulavad üleval puude otsas alt nähtamatud linnud! Kogu mets kajab nende kõlavast laulust.

Hallil haaval kukkus kägu kolm korda kumedalt ja jäi äkki vait, vist kuulis meie samme. Kõndisime niiskel, varjulisel teel, millest paljad puujuured alatasa üle looklesid. Hüppasime üle loikude, jalad libisesid ja läksid laiali!

Kaasiku lähedal meenus mulle, et Oska oli siinsete poistega kokku rääkinud, et täna pärast keskpäeva jagame laagrilipu. Meil on ju samuti õigus saada natuke sellest saagist, mille oma vaenlastelt ära võtsime.

«Kas võtame, poisid, oma osa?» osutasin peaga nõo poole. «Las olla, jäägu Oskale. Mis meie sellega teeme?» tõrkus Nugis vastu.

«Võtame, võtame! Kas me siis asjata võitlesime?» hakkas Maremuhha karglema.

Ahaa, enamik on minu poolt. Seame sammud oja aarde. Maremuhha kaevab mõlema käega mulda. Tirin lipu kasejänd-riku alt välja ja raputan temalt kleepuva savi maha. Vihm on lippu siiski leotanud. Siid on märg ja mustaks tõmbunud. Noh, kuidas seda nüüd jagada? Meid oli kaksteist poissi, — kui lõigata lipp kaheteistkümneks ühesuuruseks tükikeseks, saab igaüks väikese, taskuräti suuruse siiditüki. Kuid külapoisid krapsasid ju väikesed salgalipud endale. Kui poleks olnud Nugist, — kes teab, oleks ehk see lai laagrilipp skautidele jäänud. Meil on täielik õigus võtta endale rohkem, kui saavad teised. Aga mis siis, kui teha lipp pooleks? Ma ei kõhelnud, võtsin taskust noa, pistsin ühe lipuääre Maremuhha pihku, tõmbasin oma otsa pingule ja lõikasin lipu pooleks. Siis rebisin järelejäänud narmad lipu küljest ära ja ulatasin kollase kanga Maremuhhale.

«Aga kuidas me nüüd jagame? Tükk kollast ja tükk sinist? Oleksid pidanud teistmoodi, oh sind küll!» vangutas Nugis pead.

«Miks jagada? Võtame poole enesele, ja asi tahe,» rahustasin Nugist.

«Kuid oleme ju kolmekesi!»

Vaat kus sell! Praegu alles muudkui turtsus: «Pole vaja!»,. nüüd aga lõid tai silmad juba põlema.

. «Võtame liisku. Kes välja tõmbab, saab terve tüki. Sellest jätkub kas särgiks või laudlinaks. Milleks meile rätte? Ega's me plikad ole!»

Nugis jäi mõttesse, ent Petka Maremuhha nõustus kohe mu ettepanekuga.
«Anna siia!» hüüdis ta, «kollase jätame, sinise võtame endale. Ma lasen teil tõmmata. Kas pulgakeste või kividega?»
«Noh, sea valmis ... Pulgakestega ...» lubas Nugis pärast vähest mõtlemist armulikult ja raputas korraks pead.
Petka käkerdas kollase siidiriba kokku ja pistis selle uuesti vana kase juurte alla auku. Siis jooksis ta põõsastesse ja tuli sealt tagasi, kokkupigistatud peopesas kolm pulgakest. «&õige lühem tähendab lippu!» teatas ta. Võtsiru liisku esimesena. Maremuhha kartis, et me salaja vaatame, ja hoidis pulgakesi nii kõvasti peos, et neid tuli jõuga välja rebida.
«Huvitav, kes siidi saab?» mõtlesin, vaadeldes oma pulgakest.
Petka oli selle otsad hammastega ära närinud. Nugis tõmbas liisku minu järel ja nõudis siis:
«Näita!»
Petka avas oma higise, ja väriseva peo. Panime sellele ritta
oma pulgakesed ja selgus, et Nugise oma oli kõige lühem. «Võta,» ulatasin mitte just ilma kahjutundeta Nugisele märja siiditüki.
Maremuhha jälgis kurbade silmadega, kuidas Józik riide nagu märja pesu välja väänas ja endale põue pistis. Keelt laksutades ronis Nugis lõbusalt nõlvakust üles, meie, kaks
hädavarest, ta kännul.
Kui läksime üle Mägramäe, silmasin jõe teisel kaldal sedasama lagendikku, kus me eile Petljura noorhärradega olime kakelnud.
Lagendik oli tühi. Ainult lõketest jäänud mustad tuleasemed, tallatud rohi ja valged lubjaloigud meenutasid eilset taplust.

XIX. PAGEMINE

Kärarikas Kalinovka maantee kulges kuskil eemal. Nugis juhtis meid pujuga täiskasvanud põllupeenraid mööda otsejoones üsna linna ligidale; möödusime põldudest, kus kasvas madal tihe tatar, ja tihtilugu läksime üle rohtunud inimtühjade väljateede.
«Kui kaua me juba.kõnnime, niimoodi et jõua me õhtukski koju,» torises väsinud ja tülpinud Maremuhha, Nugisele hädavaevalt järele jõudes.
Petruss vaeseke on täna vatti saanud. Ega’s pole naljaasi nii palju maad ilma puhkamata maha käia.
«Pole viga, Petro, ära hädalda,» ütles Nugis, «kalmistu lähedal puhkame. Paneme auru juurde!»

«Józik, kas käimistu tuleb varsti? Mis?» ei kärsinud minagi enam.

«Varsti, varsti. Kas näed mäekingul viltuvajunud pärna? Selle taga ongi kalmistu.»

Józikul oli õigus. Niipea kui jõudsime kingule, nägime eemal kalmistu haljendavaid mägivahtraid. Nende taga valendas meie linn.

Kalmistu lähedal künkal peatume puhkuseks. Kui tore on pärast pikka teekonda heita pehmele rohule kõrge varjulise mägivahtra alla ja kuulata, kuidas kuskil üsna kõrva ääres valgetel ja roosadel ristikuõitel sumisevad kimalased.

Vasakul, vangla juurviljaaedade taga, läbides rohelisi põlde, läheb linnast kuni silmapiirini valge teeriba. See jookseb kord otse, ühetasaselt, kord teeb kummalisi siksakke ettejuhtuvate roheliste kurgaanide ümber, siis aga kaob tumedasse metsatihnikusse, ja sealt välja pääsedes lookleb jälle läbi heinamaade, arbuusiväljade ning põldude — kitsas, valge, väikeste kividega käetud maanteeriba. See on Kalinovka maantee — meie linnast põhja poole viiv peatee.

Hall maanteetolm keerleb praegu pilvena piki telegraafiposte: üksteise järel kihutavad linna poole küüdivankrid, kaari-'kud, kerged sõidukid. Nende mürinat on kuulda siia üle vangla juurviljaaedade ja väikese metsatuka, mis meid Kalinovka maanteest lahutavad.

Huvitav, kes seal sõidavad — kas punased või ikka veel ipetljuuralased?

«Läki edasi!» ajas Nugis meid jalule.

Me polnud kahte minutitki istunud, kuid kargasime sedamaid püsti ja tõttasime edasi. Paljude jalgade poolt kõvaks tallatud rada viis meid linna.

Möödusime kalmistust. Juba paistsid kaugelt Žitomiri tänava .sirgete hõbepaplite ladvad.

Korraga hüppas Nugis üle kraavi ja pööras äkitselt Vangla tänava poole.

«Kuhu sa lähed, Jozka?» hõikasin teda.

«Tulge!» kiirustas Nugis.

Jooksime selle äärelinna-tänava sõiduteele.

Seal oligi vangla — hiiglasuur kivihoone, neljast küljest ;kõrge telliskivimüüriga piiratud.

«Oi hullu!» kiiksatas Maremuhha ootamatusest ja laskus otsemaid kükakile.

Vanglamüüri tagant oli kuulda puruneva klaasi klirinat.

«Lõhuvad aknaid,» sosistas Nugis ja kükitas mu kõrvale.

Ja samal hetkel avanes pikkamööda umbes viiekümne sammu Scaugusel meist lai rautatud vanglavärav. Sealt kargasid üksteise järel vanglaplatsile viis mustades lühikestes poolkasukates

petljuuralast. Jooksid välja. Peatusid. Näe, esimene, see kõige pikem neist, viipas käega kalmistu poole. Valvurid sirutasid püssid ette ja jooksid üle tänava. Nad hüppasid üle kalmistu-müüri ja kadusid tnarmorristide vahele. Tihedad kuslapuupõõsad lõid pisut õõtsuma, kuid jäid kohe jälle liikumatuks. «Vaata, vaata!» sosistas Nugis kikivarbaile tõustes. Vangla ülemise korruse kõige äärmiste vasakpoolsete trellide tagant lendas välja punane pikergune tellis, purustades klirinal aknaklaasi. Ja siis kukkusid otsekui kellegi käsklusel kord ühe, kord teise akna eest mustad, tolmunud klaasid ning purunesid kildudeks.

Vangid — kõik need, kes olid Petljura vastu — olid end upitanud trellideni. Nad vehkisid kätega, karjusid midagi, kuid sellest oli võimatu aru saada. Näe, teise korruse aknast, vihmaveetoru lähedalt, tõusis valge lubjatolm. Ohoo! Vangikambrist taoti mingi raske metallesemega vastu raudtrelle. Kumedaid läbematuid lööke oli kuulda kogu vanglas. Veel pisut — ja trellid langevad eest.

Kuid kas siis Nugis laseb midagi lõpuni vaadata?

«Läki, poisid!» kiirustas ta meid.

Vastu tahtmist lippasime talle järele, mööda Vangla tänavat.edasi. Jooksin ja vaatasin seljataha. Huvitav oleks olnud näha, kuidas Petljura poolt vanglasse heidetud inimesed, murdnud trellid eest, jooksevad välja vabadusse, nagu see kuulus ülestõusnute juht Karmaljuk. Nugis märkas, et oleme maha jäänud, ja hõikas:

«Kiiremini, hakkavad viimati laskma!»

Nugisel oli õigus. Petljuuralased võisid tõesti iga hetk mässavale vanglale tule avada. Nugis käänas Vana-Posti tänavale. Tore oli palja jalu joosta kõnnitee siledail kivitahvleil — palju? parem, kui torkival sillutamata teel. Kuid miks polnud tänaval kedagi näha? Tühjus, justkui oleksid kõik elanikud hinge heitnud.

Möödusime joostes kirikukoolist. Selle kollase, kitsaste kloostriakendega hoone esikülg on vastu Vana-Posti tänavat. Siin koolimajas asub ataman Dragani bulaavameeste[1] sotnja.

Vaatame õige, kas need mustade poolkasukate kandjad on seal! Mis see tähendab? Koolimaja aknad on pärani. Välisukse juures vedelevad kummuli lükatud taburetid, lõhkised õlgmadratsid ja üsna uus tsinkämber. Koolimajas valitseb vaikus. Pole kuulda inimhääli. Küll on tore, — tähendab, et dragaanlased on siit jalga lasknud!

Bulaava - nuiasarnane kepp-sõjariist, hiljem võimusürabol; bulaava mehed petljuuralaste eriline usaldusvaeosa. Toim.

Äkki kostis jaama tagant püssipauk. Selle järel veel teine. Nugis peatus kohe.

«Eks ma ütelnud?» sosistas ta.

Maremuhha langes näost ara, kähvatas.

«Kas me ei läheks peitu, Józik?» palus ta vaikselt.

«Või veel!» nähvas Nugis. «Kuhu sa peidad? Siin läheb kohe madinaks ... Kas kuuled?»

Üsna lähedal, kuskil kubernerimaja pool, hakkas ragistama Juiulipilduja. Laskude kaja veeres üle vaikse, otsekui väljasurnud linna. Kuulipilduja jäi vait, kuid sedamaid lajatasid jaama taga üksteise järel püssipaugud. Kas tõesti on punased jõudnud nii lähedale? Teadmata kust lennanud juhuslik kuul vihises üleval kirikukooli katuse kõhal.

Nugis jooksis vaikides alla. Meie talle järele. Asi on üsna täbar, kui kuulid juba pea kõhal vinguvad!

Vaevalt kuuldavalt paterdasime palja jalu kõnnitee ruudukujulistel kiviplaatidel, lasud aga kostsid nüüd veel tugevamini, päris lähedal. Seminari tänavani jäi ainult mõni samm, kui Nugis äkki kõrvale hüppas ja meile sosistas:

«Tagasi, apteegi juures on rahvast.»

Maremuhha surus end kohe halli kahekorruselise maja müüri vastu, mina aga kargasin paraaduksest sisse. Huvitav, kes seal on? Kui õige läheks tõesti tagasi? Lasevad viimaks veel pihta.

Kuid Nugis hiilis edasi.

«Lähme vaatame tasahilju!» soovitas ta.

Hanereas liikusime vargsi piki selle halli maja müüri edasi kuni nurgapealse vihmaveetoruni. Seal, kohe majanurga taga, oli tihe kärbitud põõsastega aiake. Pugesime Nugise järel keset aeda kasvavate kollase akaatsia põõsaste alla, ja alles sealt, põõsastest, piilusime tänavale.

Linna parima, Modest Tarpanile kuuluva apteegi hiiglasuur vaateaken oli puruks löödud. Alles mõni päev tagasi seisid selle paksu böömi klaasi taga aknalaual mõhakad pudelid läbipaistva roosa veega, üleval aknaklaasil aga valendasid tähed:

MODEST TARPANI APTEEK

Nüüd polnud näha ei mõhakaid pudeleid roosa veega, ei valgeid tähti ega aknaklaasigi. Kududeks purustatud aken sarnanes hiiglasuure nelinurkse uksega, millel on väga kõrge künnis. Kõnnitee apteegi juures oli klaasikildudega üle külvatud. Sees, lettide juures, läikival kahhelkivipõrandal, peremehetsesid petljuuralased. Üks neist, juuksetutt ees ja papaaha kuklas, kargas otse vitriinile, kus seisid tualettseebid ja lõhnaõlid. Kurisedes purunes klaas ta saapa all ja petljuuralase jalg vajus vitriini põhja. Juuksetutiga petljuuralase järel ronisid vitriinile ta kaas-

lased. Kappidelt, kus seisid ladinakeelsete pealkirjadega purkides-igasugused ravimid, lõid nad peegelklaasid jalgadega välja.

«Otsi piiritust, Ostap, piiritust!» karjus üks neist juuksetutiga petljuuralasele. Käranud vitriinilt põrandale, jooksis juuksetutiga mees apteegi tagaruumi ja lohistas sealt välja pika hallipäise valges kitlis vanamehe.

Me tundsime teda. See oli proviisor Dulemberg. Ta punnis vastu ega tahtnud tulla, kuid juuksetutiga petljuuralane võttis Dulembergil vägisi käest kinni ja virutas ta apteegist otse tänavale.

«Palu jumalat!» käsutas juuksetutiga mees proviisorit ja pistis talle nagaanitoru vastu kõrva.

Pöörasin pea ära. Õudne. Mis nad temaga teevad? Kuid sel hetkel hõigati apteegist:

«Oota, ära lase, Ostap!»

Petljuuralased kandsid apteegist üksteise järel välja mõhakaid valgete sildikestega pudeleid. Bandiidid panid pudelid sõiduteele maha ja sundisid proviisorit ravimeid proovima.

Ja näe, hallipäine Dulemberg avas põlvitades värisevi käsi klaaskorke. Dulemberg tilgutas igast pudelist oma peopesale tilga ravimit ja puudutas seda keelega. Mõned pudelid lükkas proviisor kohe kõrvale ja sõnas tumedalt: «Ei proovi. Mürk.»

Siis haarasid petljuuralased need pudelid kaelapidi pihku ja lõid nad vastu seina puruks. Pudelikillud lendasid laiali. Ravimite ojad voolasid kõnniteelt sõiduteele. Õhus õli tunda tualettseebi, lõhnaõli ja haigla lõhna.

Pudelid Dulembergi poolt proovitud ravimitega laadisid riisujad välikaarikule.

Meil oli väga kahju hallipäisest, keset tänavat põlvitavast Dulembergist, kuid me ei saanud teda kuidagiviisi aidata. Petljuuralased aimasid, et nad lahkuvad sellest linnast jäädavalt, ja olid seetõttu eriti metsikud. Nüüd oli neil kõik ükspuha. Kui me oleksime jooksnud põõsastest välja tänavale, kus kõndisid nende kammitsas hobused, oleks see juuksetutiga mees oma nagaanist otsemaid meie pihta tulistanud.

Ärahirmutatud vana Dulemberg põlvitas oma paljaksriisutud apteegi ees otsekui kirikus. Dulemberg ootas, mis tal veel teha kästakse ja kortsutas kartlikult kulmu.

Apteegist kargas tänavale lühikest kasvu petljuuralane sinises poolkasukas. Ta jooksis Dulembergi juurde ja ulatas sellele suure rohelise purgi. Dulemberg puistas sellest purgist välja peotäie šokolaadivärvi pulbrit, maitses seda keelega ja lausus kumedalt:

«Lagrits. Magus.»

Siis kogunesid kõik teised petljuuralased sinises poolkasukas lühikest kasvu mehe ümber ja ta puistas igaühele pihku kamalu-

täie pruuni pulbrit. Petljuuralased neelasid lagritsat nagu tuhksuhkrut ja limpsasid keelt.

«Noh, lase jalga. Tee kõik korda!» virutas juuksetutiga petljuuralane äkki kõigest jõust Dulembergile jalaga selga, pistis nagaani vöö vahele ja jooksis kaariku juurde.

Dulemberg lendas rinnuli sõiduteele. Tema hall habe sattus mahavalatud ravimite loiku. Siis ajas Dulemberg end ettevaatlikult maast üles ja läks aeglasel sammul, käsi valge kitli külge puhtaks hõõrudes, riisutud apteeki justkui võõrasse, tundmatusse majja.

Sedamaid jäi tänav tühjaks. Ainult kaugel kihutas kesklinna poole apteegipudelitega täislaaditud kaarik ja plagisesid ta järel kappavate hobuste kabjad.

Metsa taga kõmatas äkki suurtükk. Mürsk vihises üle meie peade ja lõhkes mürtsudes kuskil kubernerimaja lähedal.

Täiesti lagedal, inimestest tühjal tänaval jooksime edasi vaimuliku seminari poole.

Seal oli veel õudsem. Igast küljest piirasid meid vaikivad suletud aknaluukidega majad. Ilmselt oli nende majade pererahvas juba hommikul keldritesse pugenud ja kartis oma nina tänavale pista. Ainuüksi koerad jooksid ringi tühjades hoovides. Nad haukusid ja vingusid, kui taeva all õhus vihisesid mürsud. Ka meie, mis seal ikka salata, tõmbusime kössi ja kükitasime maha ning igaüks meist mõtles endamisi:

«Lõhke kaugemal! Noh, kaugemal! Ainult mitte siin.»

Vaimuliku seminari juures polnud petljuuralaste tunnimehi enam näha.

See hall hoone oli tühi nagu kirikukoolgi, ei mürisenud enam masinad, millega siin raha trükiti, polnud näha inimesi akendel, ja seminariõue raudvärava mõlemad pooled olid pärani lahti, justkui oleks siit hiljuti küüdivanker läbi sõitnud.

...Mida lähemale Jõetagusele jõudsime, seda valjemini ja tugevamini kostis rataste mürin, vankrite login ning hobuste hirnumine. Ja kui avanes vaade vastaskalda kaljudel seisvale vanaaegsele mustendavale kindlusele. märkasime tolmupilve, mis keerles Kindluse silla kohal.

Sillal oli täielik ummistus põgenevate petljuuralaste küüdi-vankrite ja kalesside tõttu. Kõigist linna tänavaist tõttasid nad siia, et kihutada üle silla ja jõuda Zbrutši juurde viivale Ussatovi maanteele.

Türgi trepi lähedal seisab otse tänaval suur kott valget nisujahu. Imelik küll — seda ei valva ega varasta keegi.

Jooksime üle laudpurde ja ronisime.kaljusid mööda Vanasse . parki. Kõrgelt samblaga käetud kaljult, millel kasvasid kollased lilled, oli hästi näha Poniatowski tänav, mis kubises sõjaväest.

Pilsudski leegionäride nelinurksed hallid konföderatkad[1] segunesid petljuuralaste karusnahksete papaahadega. Leegionärid lahutasid üksteisest mööda. Higiste ehmunud hobuste suust lendas valgeid vahupritsmeid.

Poniatowski tänava kõrgemas otsas tõusevad taeva poole dominikaani kiriku hallid müürid. Selle kõrged mustad uksed ja tänavalt kirikuaeda viiv jalgrada on kõvasti suletud. Kirikuaed on tühi. Mitte ühtki inimest. Hallist kivist välja raiutud katoliku pühakud seisavad kiriku katuse äärel nukrate nägudega.

Meenub too varakevadine õhtu, kus meie linna parajasti saabusid petljuuralased koos Pilsudski leegionäridega. Siis helisesid sejje dominikaani kiriku köhal kogu õhtu väikesed kellukesed ja poola piiskop pidas pidulikku jumalateenistust kellegi lahja ning pikka kasvu poola kindrali auks.

Kiriku kõrgete võlvide all mängis siis kaeblikult orel, leegionärid kõlistasid parkettpõrandal tähtsalt oma kännuseid ning kohalikud poola panid, seljas vanaaegsed käisteta mantlid, mustad litritega kaunistatud peleriinid ja pikad volangidega siidkleidid, tõusid ühtepuhku tammepuust pinkidelt ning lõid piiskopile järele tehes kuruga oma rangetele looritatud laupadele risti ette.

Praegu polnud näha ei kõrge, kokošnikut[2] meenutava raske mütsiga piiskoppi ega peenutsevaid leinamantlite ja päevavarjudega tädisid. Ei olnud ka kuulda kellahelinat dominikaani kiriku kohal.

Väike hallis riides leegionär jooksis kiriku müüri juures rivist välja kõnniteele. Ta vasaku jala ümbert oli mähis lahti tulnud ning lohises mööda kõnniteed. Sõdur peatus, rebis vihaselt oma jala ümbert mähise, virutas selle kirikuai? müürile ja tõttas siis joostes edasi. Tükk maad kuni tänava lõpuni, oli veel näha, kuidas ta aluspükste valge äär kõnniteel vilkus.

Ta kartis teistest maha jääda.

Alles üsna hiljuti temasugused leegionärid marssisid linna mööda ja laulsid hooplevalt:

Bolševikke löö!

B oi še v ikke löö!

Noh, kas lõite?

«Miks nad veavad kaasa nii palju paberit? Küll on ikka veidrikud, vaata,» lausus Nugis.

Mööda Poniatowski tänavat veeres alla silla poole taluvanker, mis oli täis loobitud siniseid ja pruune aktikaasi. Ilmselt olid need mõne petljuuralaste ministeeriumi toimikud. Näe, üks kaust libises vankrilt maha ja kukkus sõiduteele. Valged lehed

1 Konföderatka — kodanliku Poola armee müts. Toim.

2 Kokošnik — vene naiste peaehe. Tõlk.

lendasid kividele laiali. Neid sõtkusid otsemaid puruks läikiva ohvitserifaetoni ette rakendatud hobuste kabjad.

«Jookseme, korjame üles?» pani Maremuhha ette.

Argpüks mis argpüks, kuid vahel tükib niisugust nõu andma, «et kas või naera. Nagu praegugi.

Mul kargas isegi süda täis.

«Kuhu sa, tola, tormad?» hüüdsin Petkale. «Nad teevad su kantsikuga vaeseomaks, — tead ju küll, kui vihased nad praegu on!»

Maremuhha pööras näo solvunult kõrvale. Sel hetkel jooksis tont teab kust meie juurde tedretäheline Saška Bobõr.

«Tere, poisid!» hüüdis ta meile ja küsis siis Nugiselt: «Oled ehk juhuslikult Kotkat näinud?»

«Juba jälle üks ülejooksik!» ütles Nugis tigedalt Bobõrile otse näkku, «noh, kus on su kallid skaudid? Miks sa nende pealikutega välismaale ei põgene?»

«Mis nüüd mina... Kas arvate, poisid, et olen tõesti Petljura poolt? ... Meil oli puudus majas, seal aga anti tasuta süüa, noh, ja siis paningi end kirja ...» venitas Bobõr kaeblikul häälel.

«Panid end kirja, et siis, kui suureks kasvad, hakata nende ohvitseriks? Tappa vaeseid, eks? Näe, meie ju ei pannud kirja?» pinnis teda Nugis.

«Noh, teie...» kogeles Saša, «teid aitasid omaksed sellest aru saada. Näe, Vassili isa sõbrustab juba amrriu kommunistidega, sul, Józik, aga on Kiievis onu teadlik meremees. Kirjutas, keda vaja abistada. Aga mulle rääkis ema ise augu pähe, et ma selle pudru pärast...»

Saška puhtsüdamlik ülestunnistus nähtavasti liigutas Nugist ning ta küsis pehmemalt:

«Kas tulite tagasi eile öösel?»

«Jah, öösel. Kavatsesime parajasti minna kallaletungijaid taga ajama, kui kohale jõudis kiirkäskjalg korraldusega linna tagasi minna. Kui kalmistu kohale saime, hakkas äkki vihma valama, kõik said üdini märjaks, kõu, pikne, loigud ümberringi — midagi polnud näha. Siis hõikas Grzybowski: «Laiali minna!» ja me jooksime, kuhu keegi sai. Mina, näe, külmetasin end, nüüd on mul isegi nohu!» jutustas Saška Bobõr ja nuusatas.

«Tuleb välja, et retk läks vussi?» tähendas Maremuhha sapiselt.

«Ara parem räägigi. Kui oleksin ette teadnud, et niimoodi läheb, poleks ma oma jalga sinna tõstnud. Vaata — jälle ratsavägi … Ja kõik lipukestega …»

Jah, Saška ei eksinud. Seal sõitis jälle salk poola ulaane. . Nende piikidel lehvisid väikesed valgete kroonitud kotkastega valged-punased lipukesed. Ratsanikud istusid nahksadulais kuidagi ebakindlalt, otsekui kannaksid neid võõrad hobused. Ulaa-

nid kannustasid hobuseid, peksid neid kantsikutega. Äkki lõhkes ümmarguse Paavsti torni kõhal šrapnell. Nägime selle suitsu, see oli valge ja liugles erutatud linna kõhal nagu tilluke ümmargune pilv.

Silla juurest kostis kähisevaid hõikeid ja sõimu. Pika piitsaga oma kõrbi pekstes lõi keegi ulaan kogemata pooleks kollase-sinise lipu, mis kõrval kappaval petljuuralasel oli kinnitatud varda külge.

«Kuhu sa, kurivaim, ronid?» põrutas petljuuralane ulaanile tigedalt peale.

Äkki kostis meie lähedal: «Laske jalga! Laske jalga!» Isegt neeti uljaspead, kes olid julgenud ronida puude otsa, pistsid plehku, jpuuldes, kuidas lähedal lõhkevad šrapnellid.

«Jookseme Jõetagusele!» müksasin Maremuhhat ja Nugist.

Jätsime Bobõri sinnapaika ja panime Vanast pargist minema.

«Vanamõisat . . . Peidame keldrisse . . . Seal on meil kõik näha . . .» kordas ühtesoodu Maremuhha, hingeldades ja meile hädavaevalt järele jõudes.

Möödusime Uspenski kirikust ja läksime mööda kitsast Järsaku põiktänavat Petka kodu poole. Tormasime läbi põõsaste ja lopsaka umbrohu Vanamõisa suunas.

Mürsud lendasid üle linna järjest tihedamini. Nad kukkusid juba Ussatovi maanteele ja tõkestasid põgenevatel petljuuralastel tee.

Kingsepp Maremuhha maja taga põrkasime ootamatult kokku minu isaga. Tal oli kaasas veel keegi õlgkaabuga noormees. Vaat kus lugu! Kuidas isa siia sattus?

Isa tiris koos selle noormehega kõrgest rohust välja üsna uue õlitatud kuulipilduja ja tassis selle küüru tõmbudes sabapidi teele. Talupojarõivais noormees abistas isa, kergitades kuulipildujat tõukesuurendajast.

Ootamatusest ei taibanud me end peitagi. Isa märkas meid ja hüüdis vihasel kähiseval häälel:

«Kasige siit minema, krantsid!»

Sel hetkel kostis sirelipõõsaste tagant Omeljustõi tuttav hääl:

«Miron, anna Prokopile padrunilindid.»

Isa unustas meid ja ruttas umbrohupuhmastikku. Ivanile jooksis padruneid viima Prokop Dekaljuk. Nägin teda kord Nagorjanõs ja siis jäi ta mulle hästi meelde. Tema järel kargas rohust välja onu Avksenti oma pruunis pihtkuues. Ohoo, kuipalju neid siin õige on?!

«Mis keksijatekamp see siis on?» osutas peaga meie poole väike, tõmmu, mustlase moodi Prokop Dekaljuk.

Isa ulatas talle kaks lamedat rohelist kärpi kuulipilduja-lintidega, astus siis teerajale ja hüüdis tulivihaselt:

«Marss koju, mitu korda ma pean seda teile ütlema!»

Tore küll! Mis seal kodus ikka vahtida!

Märgates, et isa seisab näoga Avksenti poole, sööstsime kõik silmapilkselt avatud keldrisse ja heitsime üsna sissekäigu juures niisketele kiviastmetele. Siit nägime suurepäraselt niihästi kõrgel kaljul seisvat kindlust kui ka ulaanidest ja petljuuralastest ummistatud Kindluse silda.

Isa tõi kõrgest umbrohust välja ämbritäie vett ja ulatas Avksentile. Onu haaras ämbri ja jooksis Omeljustõi juurde põõsastesse, kuhu õlgkaabuga noormees oli juba tirirfud kuulipilduja. Natukese afa pärast jooksis ka isa Avksenti järel sirelipõõsa stesse.

Kindluse sild aga oli petljuuralasi täis. Nende hobused tõusid tagumistele jalgadele, ajasid üksteisele otsa. Siiagi oli kuulda, kuidas Kindluse silla puukate nagises ja rappus.

«Rahmeldage aga pealegi, te juuksetuttidega närukaelad! See on teile paras. Küll teil nüüd meelde jääb, mis tähendab inimesi maha lasta!» oleksin neile rõõmu pärast peaaegu hõiganud.

Samal hetkel hakkas sirelipõõsa taga ühtlaselt ja kurelt ragisema kuulipilduja. Neist tärisevaist ja lajatavaist kuulipildujalas-kudest läksid kõrvad paugupealt lukku.

See oli alles tore! Siit, Vanamõisa aiast, tulistasid nad läheda maa pealt Kindluse silda, Poolasse põgenevaid petljuuralasi ja nende peremehi — hiirhalle Pilsudski leegionäre.

Küll isa ja Omeljustõi koos Nagorjanõ partisanidega tulid siia parajal ajal!

Keegi haavatud petljuuralane lendas üle Kindluse silla käsipuu otse jõkke. Näis, et need võnkuvad käsipuud langevad silmapilk mürinal koske: petljuuralaste viimased väeosad surusid ju tagant peale; nad muljusid oma inimesi — silla kitsas puukate ei suutnud mahutada kõiki ületahtjaid, lisaks sellele ragistati külje pealt. Vanamõisast, kogu aeg kuulipildujast, ja selle väikesest võppuvast torust paiskus koos tulega sinna sillale tabavat tulist kuulirahet.

Kõhuli külmadel niisketel kividel lamades vaevlesime erutusest. Kuidas kadestasime täiskasvanuid! Kuidas oleksin tahtnud olla Omeljustõi asemel! Kui oskaksin lasta kuulipildujast, lamaksin koos nendega seal põõsaste taga.

Kuidas oleksin tahtnud välja kärata sellest sumbunud keld-rist, karjuda «hurraa!», joosta kuulipilduja juurde ja vähemalt vaadata, kuidas see töötab!

Kuid meid hirmutas siiski kuulipilduja tugev ragin, mis summutas nii tuulemühina kui ka mürskude kauged plahvatused ja Petka Maremuhha sosina.

Jäime keldrisse senikauaks, kui teistest mahajäänud petljuuralased olid küürutõmbunult jõudnud üle Kindluse silla. Hüpates üle hobuste ja petljuuralaste laipade, kaotades käigul

131

oma karabiine ja karvaseid papaahasid, pilku heitmata haavatuile, unustades kõik — nii pagesid nad kaevikute juurde, et seal, madala veega ja kitsa Zbrutši taga, end Kotovski väledate ratsaväelaste eest varjata.

XX. UUED TUTTAVAD

Suurtükituli et jõudnud veel vaibuda, kui Kindluse sillale kihutas punaste luure. Tolmu üles keerutades kappasid luurajad kincRusest mööda, ja veel kaua oli kuulda, kuidas vastaskaldal kalju lähfdal plagisesid nende väledate hobuste kabjad.

Natuke aega pärast luurajaid traavis sillale suur ratsaväesalk tupest väljatõmmatud mõõkadega.

Varsti oli sild täis ratsanikke, kellel olid peas budjonnovkad või ka karakullnahast kubankad.

Vanamõisast nägime nende väsinud hobuste ühtlast ja haruldaselt rahulikku jooksu. Ratsanikud sõitsid väekaupa üle silla, näis, et neil ei tulegi lõppu. Vaheldumisi punaste lippudega helkisid ratsanike peade kohal kõrgele tõstetud mõõgad.

Aeg-ajalt oli ratsanike rivi vahel näha mürisedes veerevaid kuulipildujatega koormatud rohelisi tatšankasid1.

Pääsenud kitsalt sillalt avarale Ussatovi maanteele, haistsid hobused vabadust ja kappasid oma ratsanikega edasi. Üks salk teise järel kihutas Petljurat jälitama. Ratsanikud tahtsid neid nähtavasti veel enne piiri tabada, neile järele jõuda ja neil oma teravaks ihutud mõõku tunda lasta.

Ratsaväe järel valgusid jaama juurest ning Kalinovka maantee poolt linna jala- ja suurtükivägi ning punaste moonavoorid.

Jooksime linna.

Juba kiriku juures puiestiku taga hakkasid meile vastu tulema punaste tolmunud tatšankad. Neid oli palju. Tömbiotsalised torud ülespoole, hüplesid tatšankadel kulunud ja mahapudenenud värvi tõttu laigulised lahingukuulipildujad. Pleekinud ja luitunud pluusidega päevitunud punaarmeelased heitsid tatšankadelt pilke kord paremale, kord vasakule ning laulsid:

Seisin hilja õhtul õueväravas,
nägin äkki meie polku marssimas ...

Põrinal auklikul teel hüpeldes veeresid mööda Uspenski nõlvakut suurtükid ja suitsevate korstnatega väliköögid.

Pikkamööda ärkas linn jälle ellu. Elanikud tulid tänavale, nende arv linna kõnniteedel kasvas iga hetkega. Paljud inimesed

1 Tatšanka — vanker kuulipildujate veoks. Tolm

käisid juba punaarmeelaste tatšankade kõrval ja kõnelesid võitjatega, püüdes mürast ja kärast üle karjuda.

Naeratlevad väsinud punaarmeelased vaatlesid uudistades järske looklevaid tänavaid, kivimüüridega tõkestatud järsakuid, vanaaegseid poola aadlike maju, millel olid laskeavade sarnased kitsad aknad, ja sakiliste vahitornidega kindlust kõrgel kaljul.

Pimenes. Isa polnud kodus. Ta oli kuruga külma peedisuppi söönud ja ilma et oleks jõudnud tädiga õieti juttugi ajada, Omeljustõi järel Kuberneri väljakule tõtanud.

Revolutsiooniline Sõjakomitee korraldas seal miitingut.

Mina aga istusin koikul ja jutustasin tädile, kuidas me Nagor-janõs käisime.

Äkki avanes uks ja meie kööki astus väikest kasvu linalakk punaarmeelane. Ta teretas valjusti ja küsis:

«Kas ei saaks teie juurde korterisse, perenaisuke?»

«Oi, kullake, meil on ainult kaks väikest tuba ja siis veel see köök...» ütles tädi ehmunult ja astus pliidi juurest valguse kätte.

«Küll on häda!» ohkas punaarmeelane. «Mõtlesin meie ülema teie juurde majutada ...»

«Kas teie ülem on perekonnainimene või poissmees?» küsis tädi ettevaatlikult.

«Mis te nüüd, emake,» läks punaarmeelane kohe rõõmsaks, «kus ta võib perekonnainimene olla, kui meie perekonnad jäid koju! Poissmees, muidugi poissmees!»

Tädi kõhkles natuke aega ja nõustus siis sellele tundmatule ülemale loovutama oma väikese toa, mille ainus aken oli vastu aeda.

Ning järgmisel päeval asus tädi tuppa elama punakomandör Nestor Varnajevitš Polevoi — laia näo ja heledate kulmudega väga pikk mees, kel rohelise budjonnovka sirmi alt paistis välja juuksesalk. Ta oli ratsaluureülemaks sellessamas Tiligulo-Berezanski polgus, kes koos Kotovski ratsaväega kihutas meie linnast minema ulaanid ja petljuuralased.

Talle toodi välikaarikul traatvõrgust põhjaga kokkupandav raudvoodi ja triibuline madrats. Polevoi kandis ise selle voodi tädi tuppa ja pani ta peale madratsi, Marja Afanasjevna aga kattis selle puhta linaga.

Polevoi laotas voodile kaasatoodud halli karvase teki. Oma laia selga painutades peitis ta teki ülearused otsad osavalt madratsi ja traatvõrgu vahele.

Samal päeval tuli meile telefonist ja seadis riiulile kollase välitelefoni. Ta tõmbas läbi õhuakna musta läikiva juhtme aeda, sealt puuokstele, siis tänavale ja poste mööda kuni kiriku-koolini, kus asus meie korterikaaslase polk.

Õhtul kõneles Polevoi juba telefoniga ja meie magamistuppa oli kuulda, kuidas ta aparaadi vänta keerutas ja kumedal häälel küsis:

«Polgu staap? Ühendage staabiülemaga!»

Meie küülikulaudas oli samuti ümberkorraldusi. Puur angoora küülikuga on viidud Grzybow-tara aarde. Sealpool tara on vaikne, isegi Tölpsaba istub kogu päera keti otsas ega haugu kuigi palju,

vorstitegija pan Grzybowski aga käib oma õuel ringi süngena ja tigedana — kohe näha, et tal on kahju oma Markost, kes petljuuralastega jalga laskis.

Küülikupuuri panime Grzybowski tara äärde vaat mispärast: Polevoil on hobune Kastan — pruun, siledakarvaline, valge lauguga otsmikul. Polevoi käskjalg — tõmmu, päevitunud puna-armeelane Kožuhhar — paigutas Kastani koos oma mära Psychega meie küülikulauta. Kožuhhar ise asus elama naabrusse, Lebedintseva juurdle, seal aga polnud hobust kuskile panna.

Isa pole nüüd päevad otsa kodus. Alates esimestest punaste saabumise päevadest trükib ta trükikojas tugevale sinisele paberile ajalehte «Bolševik Granitsõ». Pärast seda tööd on ta üsna tihti revolutsioonikomitees valves või kõnnib öösiti, püss seljas, linnas ringi. Möödus kaks nädalat.

Gümnaasiumi lähedal, mille uksed ja aknad olid suveks kinni löödud, varisesid kastanitelt õied. Uspenski kiriku juures olid pärnad ära õitsenud. Uue pargi alleedel puhkesid õitsele valged akaatsiad, juurviljaaedades aga õitsesid juba kartulipealsed. See- tähendas, et varsti keedab tädi meile lõunaks värskeid kartuleid, riputab neile tilli ja valab nad hapukoorega üle.

Väikesed pirnid vana õõnsa pirnipuu laiadel okstel aina kõvenesid ja täitusid mahlaga. Suvi saabus tasahilju, ja tema tulekut märkasime sellest, et turule ilmusid esimesed varased õunad, punased sõstrad ja hilised, lindude nokitud tumedad vabarnapunased kirsid.

Mulle paistis, nagu oleksid bolševikud juba ammu linnas, nagu lehviks kirikukooli kuplil juba talvest saadik punane lipp ja nagu oleks Nestor Varnajevitš meie juurde elama asunud veel varem.

Kündusin Polevoi käskjalga Kožuhhar'i. Ta ei elanud küll meie majas, kuid viibis siin sagedamini kui Polevoi. Viimast kutsuti järjest telefoni teel polku. Juhtus, et tal tuli ühtelugu telefoni helisemist kuuldes südaööselgi voodist välja karata, ja pärast niisuguseid telefonikõnesid kadus ta kauaks ajaks kodunt. Ümberkaudsetes metsades tegid bandiidid röövlitempe ja ratsa-luure jälitas neid tihti mööda tundmatuid jäärakuid ja laiu metsasihte.

Kožuhharil oli tööd vähem. Polevoi võttis teda harva operatsioonidele kaasa. Kožuhhar veetis oma vaba aja meie juures, puhastas küülikulauta, hoolitses oma Psyche eest ja abistas .Marja Afanasjevnat majapidamises.

Mõnikord pesi tädi pesu neile mõlemale — nii Polevoile kui ka Kožuhharile. Siis askeldas Kožuhhar koos temaga pliidi ää-res, kandis vett, väänas osavasti märgi särke ja käterätte ja seejärel jutustas koikul puhates tädile igasuguseid olematuid lugusid.

Kožuhhar kutsus tädi ainult isanime järgi — Afanasjevnaks. Minule andis ta kohe nimeks «Mahhamuz».

«Miks «Mahhamuz»?» küsisin, taipamata, mis see sõna tähendab.

«Niisama,» naeratas rässakas ning tõmmu Kožuhhar, «niisugused need mahhamuzid ongi.»

«Missugused siis?»

«Aga just... niisugused.»

Ja nii jäigi Mahhamuz. «Kui mind küsitakse, Mahhamuz, ütle: läks turule, tuleb varsti tagasi.», «Prõksuta päevalilleseemneid, Mahhamuz!», «Kas sa ei tahaks hobust ujutada, Mahhamuz?»

Mina pahaseks ei saa. Olgu pealegi Mahhamuz, ükspuha. Kõige rohkem meeldis mulle muidugi hobuste ujutamine. Mõnikord ratsutasime selleks koos jõe aarde: mina Kastani, Kožuhhar Psyche seljas.

Sõitsime Järsaku põiktänavast alla. Mida lähemale jõele, seda järsemaks ja käärulisemaks kallak muutus, hobused astusid ettevaatlikult, ja siis ei tundnud ma enda all hobuse selga, vaid imelikku tühjust. Tahtmatult haarasin mõlema käega kinni Kastani siidpehmest lakast.

Kuid Kožuhharil polnud viga midagi! Istus silmi pilutades aukrai Psychel, ei liigutanudki ja ainult vahel harva vangutas hobuse sammude taktis pead. Pronksivärvi, päikesest põlenud,

naervate pilukil silmadega, sellisena näis ta mulle erakordselt lõbusa,- osava ja — peaasi — julge noormehena.

Käänakuil, kus hobused külgedega teineteise vastu põrkasid, meeldis mulle põlve või pahkluuga puudutada Kožuhhari jalga.

Tore oli alasti istuda hobuse seljas, tõmmata ratsmeist ning juhtida hobust vette! See sammus jõkke alguses vastutahtmist ja puristades, kuid siis järjest julgemalt, sirutades pea ettepoole, liigutades kõrvu ja kobades jalgadega põhja. Kui aga põhi muutus sügavamaks ja vesi ulatus hobusel üle laudja, tõmbas loom end kössi, võpatas, ja kaotanud põhja jalge alt,, hakkas kõrgelt ujuma. Istud hobuse märjal seljal, vesi kannab su jalgu tahapoole, hobuse saba ujub veepinnal — istud ja ainult tõmbad õrnalt ratsmeist, juhid hobust sinna, kuhu tahad. Pärastpoole aga, kui ta on juba väsinud, lased tal ujuda madalasse kohta. Märg, läikiva karvaga hobune puristab, puudutab mok-kadega kiiresti voolavat vett, sina aga tõused ta libedale laudjale, sirutad käed välja, võtad hoogu ja hüppad vette — sinna, kus on sügav.

Seistes jões, vehkisid hobused sabadega, hammustasid teineteist ja hirnusid lõbusalt, ent meie Kožuhhariga ujusime teisele kaldale.

Nüüd saan poistega harvemini kokku. Juba nädal otsa polnud? Nugis meil käinud. Petka Maremuhha, kellega ma hiljuti Uspenski kiriku juures kokku sain, ütles, et Józik hakkab sõitma onu juurde Kiievisse — ta tahab merekooli astuda.

Ühel varahommikul jooksis Maremuhha meie tarre ja kutsus-mind salapärasel ilmel välja. Läksime juurviljaaeda, kus tädi ümmargused tomatid juba muutusid mahlaseks, ja Petka ütles mulle tasakesi:

«Kas tead, kes meie juurde elama asus? Arva ära!»

Mõistatasin hulk aega, nimetasin talle kõiki tuttavaid sõjaväelasi, kes Polevoid ja Kožuhhar'i olid külastanud, ja tundsin isegi pahameelt, et nüüd hakkab ka Petka hobuseid ujutama, kuid ei osanud ära arvata, kes see üüriline õige on. Siis prahvatas Maremuhha ise välja:

«Tead, kes? Doktor Grigorenko! Selle peale poleks sa eales tulnud, eks ole?»

«Nojah, luiska aga luiska! Arstil nüüd vaja teie juures elada» kui tal endal on Zitomiri tänaval nii suur maja.»

«See maja ei kuulu enam temale!» seletas Petka.

«Kellele siis?»

«Kust mina seda tean? Bolševikud võtsid ta maja ära; kes seal elama hakkab — ei ole teada. Arst aga elab meie juures. Ta sõitis eile meile ja tõi isale kaks kotti valget saiajahu. Tead,

niisugusest jahust küpsetatakse lihavõttesaiad. Ja raha ei võtnud.. Palus ainult, et isa lubaks teda tarre elama. Tegime siis ruumi ja lasksimegi. Ta ütles, et selle tasuks ei nõua ta meilt tulevikus enam rendiraha. Kuid oma asju tassis kõik köhad täis. Öö läbi muudkui vedas neid ning isa aitas teda. Ja tead mis veel...» tokerdus Maremuhha. «Ta kinkis emale riidekapi. «Ükspuha,» ütles ta, «mul pole sellega midagi peale hakata, aga teil läheb tarvis ...»»

«Kuhu ta siis kõik need asjad pani?»

«Pööningule. Meil päris hirm: äkki langeb lagi sisse. Muist asju on keldris... Ainult hoia, et sa kellelegi ei räägi.» «Ja sinu isa aitas teda?»

«Noh... ta palus ju. Esialgu isa ei tahtnud, kuid pärast.. .»

«Palus ... palus ...» osatasin Petkat. «Teie mõlemad — su isa ja sa ise — olete lipitsejad. Kui petljuuralased su isa peksid, mis sa siis arsti kohta ütlesid? Nüüd aga kinkis ta teile kapi ja jahu — ning teil süda kohe sulab.»

«Ei midagi sellesarnast...» ägestus Maremuhha. «Isal on hea süda ja mis sellega siis kätki on, kui inimene teda palus. Maja pole ju meie, vaid Grigorenko oma ...»

«Kas Kotka elab ka teie juures?» pärisin.

«Ei, Kotka sõitis Krementšugi,» vastas Maremuhha pärast vähest vaikimist. «Seal elab tema ema õde.»

«Mis sa seletad, ta ei sõitnud kuskile. Küllap on enda kuhugi ara peitnud, sina aga ei taha ütelda, kardad, et ma ta üles otsin. Sul on oma noorhärrast kahju. Mäletad, kuidas sa tal paberit aitasid tassida?»

«Tassisin, ja mis siis sellest? Kuid nüüd ei mõtlegi seda enam teha ... Kas lähme Nugise poole?»

Ma ei läinud Józikü poole. Selle asemel tõttasin õhtuhämaruses Vanamõisa.

Vaja järele vaadata, kas Petka rääkis mulle tõtt. Vanamõisa järskudel nõlvakuil lookleb kadaka- ja kuslapuupõõsaste vahel vaevumärgatav rada. Hiilisin seda mööda kuni täidisõieliste sirelipõõsasteni ja lükkasin need tasahilju laiali. Kolme sammu kaugusel valendas mu ees Maremuhhade õuemaja. Tubades põlesid juba tuled, kuid kes seal oli, seda ei olnud näha, sest akendele olid tumedad eesriided ette tõmmatud. Maja vastas seisis arsti kaless, täis värskeid heinu. Kalessi esimesed rattad olid sõitnud rohtunud lilleklumbile. Õuemaja taga hirnatas hobune. Maja eeskojas logises ukseriiv ja lävele ilmus doktor Grigorenko ise, valge särk seljas. Ta astus kalessi juurde, võttis sealt sületäie heinu ja viis maja taha oma hobusele.

«Tähendab, et Petka ei valetanud! Mis nüüd teha? Vaja jutustada Nugisele, missugune naaber meile Vanamõisa on ilmunud,» mõtlesin ja hakkasin Józiku poole jooksma. Teel nägin Lebedint-

seva tara juures Omeljustõid. Tema juuksed olid kräsus, heleda särgi kaelus lahti, kaenla all kandis ta paberipakki.

«Kuhu sa lähed, Vassil?» peatas mind Omeljustõi.

«Nugise juurde!»

«See on tore! Mul on teid mõlemaid parajasti tarvis. Too ta siia, lähme kohe koos kindlusse. Ootan teid trepil.»

«Kuid praegu on juba hilja, onu Ivan, valvur ei tee väravat lahti.»

«Pole viga, küll ta teeb,» rahustas mind Omeljustõi. «Arge te asjata aega viitke! Otsin teid juba ammu taga.»

Pblnud midagi parata. Jooksin Nugist kutsuma ja koos temaga tulime Ivan Omeljustõi juurde tagasi. Naaber istus trepil ja ootas meid juba. Käes oli tal käterätik.

«Tagasi tulles lähen suplema,» seletas ta. «Pole aega saunagi minna, pesen end siis vähemalt jões.»

«Sääsed hammustavad. Õhtul on jõe kohal palju sääski,» lausus Nugis.

«Sääsed rnind ei armasta. Olen kondine!» ütles naaber naerdes.

Kuid mida lähemale me Vanale kindlusele jõudsime, seda sõnakehvemaks Omeljustõi muutus. Sillal pani ta käterätiku neljaks kokku ja pistis tasku. Kui valvurimajakese juurde jõudsime, koputas ta julgelt vastu äärmist aknaluuki.

Valvur tuli majakesest välja ning silmitses meid süngelt, toetudes mõlema käega enda ette asetatud okslikule kepile.

«Tee värav lahti!» ütles naaber karmilt.

Valvur tõmbas kepi tagasi ja astus paar sanfmu tahapoole.

«Aga kes te siis olete?» küsis ta kumedal ning kartlikul häälel.

«Olen revolutsioonikomiteest. Kas sa neid poisse mäletad?» osutas Omeljustõi minule ja Nugisele.

«Onu, mäletate, tõime siia lilli — sellele mehele . . .» tuletas Nugis meelde.

«Nojah, nojah,» noogutas vanamees, «nüüd tundsin ära!...» Longates sammus ta meie poole. «Aga mina, seltsimees ülem, pole milleski süüdi, ausõna. Nad andsid mulle ta riided, kuid ma ei ole neid tarvitanud. Sinnasamasse torni nad jäid,» pomises valvur.

«Miks sa ilmaasjata erutud, vanataat? Keegi ei süüdista sind,» vastas meie naaber vaikselt. «Kas haud on alles? Bandiidid ei rüüstanud?»

«Alles, alles, isake,» pomises valvur kuruga ja avas värava, «ainult ma viskasin talle umbrohtu peale, sest mõtlesin, kes teab, äkki mõni petljuuralane märkab seda kiviplaati, mis siis saab?»

Valvur rääkis tõtt.

Teinud ringi ümber Paavsti torni, silmasime juba eemalt

bastioni ääres tumedat rohuhunnikut. Koos Nugisega sööstsime kohe selle juurde ja puhastasime kähku haua teravate kipslillede puhmastest, alles kuivamata maltsast, väikestest teelehtedest ja pujust. Kollasel liivsavimullal, keset närtsinud rohtu, tuli sedamaid nähtavale seesama nelinurkne kiviplaat, mille me Maremuhhaga siia olime tassinud.

Sirelioksad olid juba närtsinud. Valvur pühkis nad kõik oma kepiga kõrvale.

«Siia ta maetud ongi!» ütles Nugis.

Omeljustõi langetas pea ja vaatas kurvalt hauaplaadile. Seisnud nõnda vaikides mõne hetke, ajas ta end äkki sirgu ja lausus tasa läbi kokkusurutud hammaste:

«Missuguse inimese mõrvasid . .. rieed närused panid. Kui palju kasu oleks ta veel võinud Ukrainale tuua!»

Siis pööras ta end järsult valvuri poole ja lausus käskivalt: «Sina, vanataat, valva veel natuke aega seda hauda. Püstitame siia mälestussamba.»

Valvur noogutas vaikides pead.

Nugis tõstis närtsinud sirelioksad maast üles.

«Missugusest tornist te vaatasite?» pöördus Omeljustõi meie poole.

«Sellest äärmisest, kõrgest. . . Näete seda suurt akent?» näitasin ma Paavsti tornile.

«Sealt?» imestas Omeljustõi. «Ja kuidas teid ometi ei märgatud, seda on raske mõista .. . Noh, see oli teie õnn, poisid.»

«Ma juba siis mõtlesin, seltsimees ülem, et kuidas nad sinna ometi said ... Mis paha vaim neid sinna ajas?»

«Noh, hüva, aitab juba sellest pahast vaimust.. .» ütles naaber virilalt muiates. «Lähme koju, poisid, vanataadil on aeg magama minna.»

Teel kindlusest sillani kohtasime maa-aluse käigu lähedal tunnimeest. Püssi käes laskevalmis hoides kõndis ta aeglaselt piki kindluse müüri.

«Valvab silda?» küsis Nugis tasa Omeljustõilt, kui olime tunnimehest möödunud.

«Jah, bandiitide eest!» vastas Omeljustõi. «Sina, näe, poed sängi, tema aga sammub öö läbi siin, et bandiidid linna sisse ei pääseks. Said aru?»

«Sain,» kostis Nugis.

«Noh, kui aru saite, siis jookske, vemblad, koju. Teil on aeg magama heita,» ütles ta, ja nähes, et me just heameelega temast ei tahtnud lahkuda, lisas: «Noh, minge aga minge. Küll homme suplete.»
«Läki, Jozka!» kutsusin ma Nugist haavunud häälel.
Noh, kui ta ei taha, et me koos temaga supleksime, pole tarvis. Olin solvunud, et Omeljustõi peab meid lasteks. «Aeg

magama heita!» Küll aga leiutas! ... Nugis sammus ühtelugu; tagasi vaadates mu kännul. Käida ääres paistis ähmaselt naabrt valge särk. Ta vist juba võttis riidest lahti.

Nädal hiljem tuli linnast Vanasse kindlusse sõjaväelasi ja töölisi — kohalike ametiühingute liikmeid: trükitöölisi, raudteelasi ja kommunaaltöölisi. Neil olid kaasas punased lipud ja leina-lintidega pärjad.
Hämardus. Ilm oli sompjas ja sügisene. Polnud märgata, et oli alles juulikuu. Mustad sünged pilved ujusid taevas läände. Kuiv külm tuul rebis pingul lipukangaid, keerutades maast üles tolmu ja kuiva rohtu.
Sammusime Nugisega kolonni lõpus viimastena Vanasse kindlusse.
Meie hauaplaati polnud enam. Halja bastioni ääres Sergu-šini haua kõhal seisis lihtne sile hallist marmorist mälestussammas. Samba keskele oli pisut ebaselgete tähtedega raiutuds kiri:

NÕUKOGUDE UKRAINA EEST VÕITLEJALE
REVOLUTSIOONILISE SÕJATRIBUNALI
ESIMESELE ESIMEHELE
TIMOFEI SERGUSINILE,
KES LANGES PETLJURA BANDIITIDE KÄE
LÄBI

Hauasamba ümber on värskelt värvitud raudtara. Selle juures seisab süngelt ja palja päi kräsusjuukseline Omeljustõi. Ta hoiab lühikest kasvu sinise pearätiga noorel neiul käealt kinni. Neiu nutab. Tema tumedad kastanpruunid juuksekiharad on pearätt alt välja libisenud ja langevad ta pisaraist märgadele silmadele. Kes ta on? Kas õde, tuttav või siis mõni võõras neiu, kellele meenub ta enda mure? Võib-olla on see toosama tütarlaps, kellega Sergušin tutvus, kui ta öösiti sõpru otsides julgelt hulkus, vaenlase poolt vallutatud võõras linnas?
Sõjaväelaste hulgas, meie korterikaaslase Polevoi kõrval, seisab mu isa, hoides käes oma määrdunud sonimütsi. Tema lähedal hauast kuni Paavsti tornini on kahes reas töölised — trükikoja, Orlowski jahuveski ja elektrijaama töötajad. Linna haigla teenistujate hulgast tundsin ära proviisor Dulembergi: ta oli kõhn ja hallipäine ning toetus kepile.
Bastionile ronis Tiligulo-Berezanski polgu rässakas komandör. See tüse helerohelise kasakakuuega mees seisis mõni hetk vaikides rahva ees vallil, hoides käes sissepoole painutatud sirmiga vormimütsi. Siis hakkas ta kõnelema. Ta esimesed katkendlikud karmid sõnad kõlasid väga selgesti vaikselt kuulava rahva kohal.

Komandör ütles, et Donetsi kaevur Sergušin langes nõukogude võimu eest võideldes petljuuralaste käe läbi. Komandör jutustas, et Sergušin oli juba hetmani võimu ajal pidanud põranda all võitlust Ukraina okupantide vastu, kogudes enda ümber ja kas-vatades meie linna parimaid inimesi — trüki-

ja veskitöölisi ning lukkseppi. Komandör tuletas meelde ohvreid, mis töölisklass oli loonud töötajate õnneliku tuleviku nimel. Ta kutsus kõiki üles Sergušini surma eest kätte tasuma.

Puhanguline põhjatuul segas alatasa komandöri kõnet, kord summutades üksikuid sõnu ja lauseid, kord vastuoksa kandes neid laiali üle kogu õue ning üle hallide sammaldunud tornide.

Minu ja Nugise kõrvu kostis ainult katkendeid komandöri tulisest kõnest ja üha selgemini kerkis meie silme ette hiljutine päikesepaisteline hommik, kui siin, selle kindluse bastioni ääres, Ukraina vaenlased Sergušini maha lasksid.

Tuletasin meelde, kuidas ta tookord talvel -hilise ja ootamatu öise külalisena meile tuli, seljas vateeritud sõdurikuub ja peas kohev jänesenahast läkiläki. Tundus, nagu oleks see olnud alles eile.

Kirst, millel ta tol ööl lamas, seisab ikka sealsamas akna all. Samuti on veel terve see petrooleumilamp, mille ähmase vilkuva tule juures ta mulle seinal niisuguseid naljakaid varjukujusid näitas.

Mul seisab veel praegu silme ees, kuidas voodi juurde astub tädi. Vilttuhvleid tasa järele lohistades toob ta meie külalisele suure kruusiga kuuma, kuivatatud vabarnatest teed. Sergušin tänab tädi, pistab oma kõhna, peene käe teki alt välja ja võtab kruusi.

Ta käsi väriseb — näib, et kuum tee loksub iga silmapilk üle ääre otse tekile. Külalist oma voodist jälgides kirun endamisi tädi — kas ta poleks võinud tooli kirstu juurde nihutada! Kuid kõik läheb hästi. Sergušin joob mõned sõõmud ja paneb kruusi ettevaatlikult aknalauale pitskardina taha. Kruus aurab aknalaual nagu suitsev, omapead põlev pabeross.

Märgates, et ma teda jälgin, pilgutab Sergušin mulle äkki, asja eest, teist taga kavalalt silma. Ning siis ilmuvad seinale hiilivad hiina varjud. Kord hüppavad nad lausa laeni, kord muutuvad üsna tillukesteks nagu hiired.

Kunagi ei unusta ma Sergušini pilku — lihtsat, lõbusat, pisut kelmikat...

Kõned on lõppenud. Toodud pärjad pannakse ettevaatlikult liauale. Nad katavad üleni hauakünka, millele on kollast liiva puistatud. Keegi elatanud naine riputab mõned pärjad raudtarale. .Must-punased leinalindid lehvivad tuules.

Tara tihedalt ümbritsenud rahvahulk muutub hõredamaks, läheb laiali, ja nüüd on pärgadega kaunistatud haud näha igalt poolt,

isegi Paavsti torni jalamilt. Punaarmeelased tõstavad püssid, Püssilukud plõksatavad. Keegi komandöridest annab käskluse. Tuliseid leegivihukesi lendab üles sünge ja uduse taeva poole, kindluses on kuulda lajatavate paukude kaja, mille tuul silmapilkselt kaugele-kaugele Jõetagusele kannab.

Neist kogupaukudest ja kurvast pidulikust laulust «Täis piiritut ohvrimeelt leegitsev rind» läks meel veel nukramaks ja hakkas külmi, justkui oleks tibanud niisket, üdini tungivat sügisvihma.

XXI. MIND KUTSUTAKSE TSEKASSE

Sergušini hauasamba avamisest oli möödunud nädal aega.

Kord äratas Marja Afanasjevna mind väga vara hommikul.

«Tõuse üles, Petka tuli su juurde!»

Missugune paha vaim küll Petka niisugusel ajal siia ajas? Akendel sädeles varajane päike, mis juba vaatas välja küüliku-lauda katuse tagant.

Isa voodile oli tekk siledalt peale tõmmatud, laual seisis pooleli joodud teeklaas. Nähtavasti oli isa alles hiljuti kodunt ära läinud.

Unine ja pesemata, jooksin õue.

Petka ootas mind väravas. Ta oli kuidagi imelik ja erutatud.

«Noh, mis vaja? Ime, et sa juba öösel siia ei sibanud!»

«Vassili, tead mis — arst võeti kinni! Ja pani Grigorenko ka!» prahvatas Maremuhha vastuseks.

«Millal?»

«Ikka täna! Alles nüüdsama, vaevalt kui valgeks läks. Ja kas tead, mismoodi. Arst kuulis, et meie ukse peale koputatakse, jooksis aluspükste väel isa juurde ja äratas ta üles. «Varja mind, jumala nimel, varja!» Siis aga, kui nägi, et isa läks ust avama, puges keldrisse. Mitte sellesse õuepealsesse, vaid meie väikesesse, mis köögi alla on ehitatud. Ema pani õhtul sinna trepi peale hapupiima, pimedas lõhkus Grigorenko kõik savipotid ara. Aga mehed tulid püssidega sisse, panid lambi põlema ja ronisid talle keldrisse järele. Ta punnis vastu, ei tahtnud ise välja tulla. Nagu orikas tiriti ta üles. Küll oli ta must! Aluspüksid savised, käed hapupiimaga koos, isegi kõrv määrdinud.»

«Asjad võeti kaasa?»

«Ei võetud. Nende toatüdruk pistis plehku, vist kardab, et teda ka vangi pannakse. Ja asjad jäid meie juurde — kõik on alles; vaibad, kapid ja voodid — kõik on meil. Isegi hobune. Nüüd hakkan mina teda jootma.»

«Ja kõik jääb teile, mis?»

«Meile?» Petka viivitas vastusega pisut. «Ei, vist viiakse Zito-

miri tänavale klubisse. Sinna veetakse kõik rekvireeritud asjad — diivanid ja peeglid. Seal hakatakse teatrit mängima ja udupilte näitama, ja kõik tasuta. Tead, mis, Vaska,» tuli Maremuhhale äkki meelde, «nähtavasti jutustas mu isa arstist kõik! Eile hommikul tuli meile Omeljustõi. Majja sisse ta ei tulnud, palus ainult, et ma isa salaja välja kutsuksin. Ma kutsusin, ja nad istusid hulk aega kalju kõhal põõsastes, siis läks isa Omeljustõiga kuskile. Tuli tagasi ega kõnelnud enam arstiga. Seepärast ma arvangi, et isa vist jutustas kohtus kõik tema kohta ara, eks ole?»

«Poisid, kus elab siin Mandžura?» küsis sel hetkel keegi üsna meie lähedal.

Hüppasin isegi kõrvale. Värava juures seisis punaarmeelane — tedretäheline noormees. Tal oli vööl sõduririhm, mille vask-pandlal ilutses kahe peaga kotkas. Kaenla alla oli ta pistnud vihiku, käes hoidis ta õhukest sinist ümbrikku.

«Isa pole kodus! Ta on trükikojas.»

«Trükikojas? Kes siis ametliku kirja vastu võtab?»

«Kutsun kohe tädi. Oodake.»

«Pea kinni!» hõikas punaarmeelane mind karmil häälel. «Muudkui tädi ja tädi. Sa oled ju ise kirjaoskaja?»

Noogutasin jaatades.

«Tema poeg?»

«Jah.»

«Noh, näed nüüd,» naeratan punaarmeelane. «Kirjuta alla, aga hästi korralikult,» käskis ta ja ulatas mulle avatud kanderaamatu,

«Otsi siit üles Vassili Mandžura, seal kõrval on ristike. Ristikese juurde kirjutadki oma nime.»

«Vassili? Aga isa nimi on ju Miron?» vastasin. .

«Miron? . .. Miron? ...» venitas punaarmeelane murelikult, vangutas siis korraks pead ja jõudis otsusele: «Ükspuha, pole seal mingit vahet: Miron, Vassili. Meie kirjutaja on jälle midagi segi ajanud. Kirjuta alla.»

Surusin raamatu vastu põlve ja kirjutasin sinna oma perekonnanime. Mu käsi värises. Teise «a» kirjutasin viltu, nii et see ulatus kõrvalruudule.

Punaarrneelane võttis kanderaamatu tagasi, andis ümbriku mulle pihku ja läks minema.
Petka Maremuhha nõudis sedamaid:
«Noh, näita siia!»

Istusime trepile ja hakkasime uurima seda õhukest ümbrikku, milles oli mingisugune paber. Seda võis kobades tunda. Ümbrikule oli suurte, tähtedega kirjutatud:

«Siin, Jõetagusel, Järsaku põiktänav 3, Vassili Mironovitš Mandžurale,»
«Vaska, see kiri on ju sulle! Tee lahti,» ütles Maremuhha.

Petkal on õigus. Minu nimi on Vassili ja ma olen Mironi poeg. Kuid ma polnud ju eales kellegi käest kirju saanud. Kes see ometi võis mulle kirjutada?
«Ei, see on nähtavasti eksitus,» vastasin aeglaselt Petkale. «Näitan isale, las tema selgitab seda asja.»
«Küll oled naljavend! Argpüks!» hakkas Petka järjest rohkem kibelema. «Noh, tõmba ümbrik lahti, mõni asi nüüd!»
Mul aga tuli tahtmine Petkat lihtsalt narrida.
«Mis see sinusse puutub? Kiri on minu: kui tahan — teen lahti, kui ei taha — ei tee.»
Petka sai pahaseks.
«Tean seda juba ammu, et sa ei ole kellegi seltsimees!» lausus ta tasa.
«Mina pole seltsimees? Või nii? Noh, siis käo minema! Otsi oma Kotka üles! Sõida tema juurde Krementšugi!» sähvasin Maremuhhale.
Südamepõhjani haavunud Petka tõusis, nohistas nina ja lonkis sõnagi lausumata jalgvärava poole.
Mul hakkas kahju. Olin teinud talle ilma mingi põhjuseta liiga. Ta on kõige peale vaatamata siiski tubli poiss! Kui jookseks talle järele? Ei, pole mõtet. Õhtuks ununeb tal niikuinii kõik. Kuid mis seal ümbrikus siis on?
Rebisin ümbriku ettevaatlikult lahti ja võtsin välja pooleks kokkumurtud valge paberi. Kui seda lugesin, tantsisid masinal kirjutatud tähed mu silme ees:
Kod. V. M. Mandzura!
Maakonna Erakorraline Romisjon palub teid ilmuda 20. augustil kell 10 hommikul uurija sm. Kudrevitši juurde (Seminari tän. nr. 2, tuba 12, II korrus). Mitteilmumise puhul vastutate seaduses ettenähtud korras. Tšeka komandant Ostapenko.

Kiri oli saadetud sellest Seminari tänaval asuvast suurest kahekorruselisest majast, kus töötab Erakorraline Komisjon. Selle maja alumise korruse akende ees on trellid. Maja-esises väikeses aias kasvavad kõrged hõbepaplid ja hommikuti langeb nende vari Seminari tänavale. Ööl ja päeval kõnnivad selle hoone ümber alati budjonnovkatega tunnimehed. Tean; et raudtrellide taga istuvad kohut oodates kaks petljuuralaste ministrit, siis veel krahvinna Rogal-Putkowska[1], vesiveski omanik Owszyja[2], Orlowski ja hulk petljuuralaste ohvitsere. Kui Petljura ära läks, jäid need ohvitserid siia meie maakonda ja astusid ukraina preestritena autokefäalse kiriku[3] teenistusse. Nad pidasid sidet

1 Rogal-Pi^tkowska — loe: rogäl-piontkovska.
2 Owszyja — loe: ovšija.
3 Autokefaalne kirik — iseseisev, teisest kõrgemast kiriklikust võimust mitteolenev kirik. Toim.

nende bandiitidega, kes röövivad paljaks inimesi üheteistkümnenda verstaposti ümbruskonnas.

Kuid miks läheb Erakorralisel Komisjonil mind vaja? Vahest tahavad nad mind värvata nooreks luurajaks, et aitaksin külades petljuuralasi püüda? Aga tõepoolest? Lähen homme sinna ja mulle antakse hobune ning nahksadul, antakse kaks käsigranaati, vintpüss ja öeldakse: «Sõida!» Arvate, et ei sõida? Muidugi sõidan! Kas mina siis ei suudia kinni püüda neid Petljura ohvitsere? Ja kuidas veel! Tšeka väesalgas teenib ju üks minust ainult natuke vanem poiss. Tihti kihutab ta mööda tänavaid tuhatnelja, ja sillalgi, kus kiiresti sõitmine on keelatud, kappab ta nagu pöörane. Sel poisil on punase põhjaga must karakullnahast kubanka ja mõõgarihmaga vöötatud lühike nahast pealiskuub. Talle «on antud puukabuuriga mauser ja traavides hoiab ta ikka sellest käega kinni. Nugis jutustas mulle, et Tjutjunniki jõugu bandiidid tapsid Proskurovis kõik selle poisi omaksed -- ainult tema üksi pääses ja põgenes bolševikkude juurde.

Kuidas me seda poissi kadestame, kui ta möödaminejaile pilku heitmata kannustab oma tähnilist hobust ja end rinnaga vastu sadulaharja surudes kihutab Žitomiri tänavat mööda koju, Erakorralisse Komisjoni! Iga poiss, kes sel hetkel juhtub olema tänaval, peatub ilmtingimata ja vaatab talle hulk aega järele.

Meil linnas tunnevad kõik seda poissi. Küll tahaksin saada tema abiliseks! Ma kuulaksin iga tema käsku, kui ainult saaksin temaga kahekesi ratsutada vabas looduses, teades, et meid oodatakse linnas kui tõelisi punaarmeelasi. Kuid vaevalt küll mind niisugusesse teenistusse võetakse. See poiss on kindlasti osa võtnud lahinguist, on võidelnud petljuuralaste vastu — kõik tunnevad teda ...

Mul oli kange himu Petkale järele joosta. Näitaksin talle, argpüksile, kutset ja hoopleksin sellega tema ees.

Või lipata õige Józiku juurde? Ei. pole mõtet. Pigem kannatan homseni ja jutustan siis kõik.

Küll see aeg venib aga pikkamööda!

Õnneks tuli mulle meelde, et Kožuhhar oli mind kord palunud jaapani padruneid otsida. Tema sõbral polgu staabist on suur liikuva rauaga revolver — «Smith-Wesson». Sellele «Smith-Wessonile» aga sobivad suurepäraselt jaapani vintpüssi padrunid.

«Kui leiad — hakkame laskma!» oli Kožuhhar mulle lubanud.

Tarvis otsida. Mul on ju pööningul kuskil peidus pide jaapani padrunitega. Neid oli viis tükki — punasest vasest piklikud läikivad padrunid õige peente kuulikeste ja lamedate korralikkude sütikutega.

Kus nad ometi võiksid olla?

Ronisin pööningule ja otsisin umbses tolmuses hämaruses kaua

padruneid. Ent padrunipide oli sattunud mine tea kuhu. Ma ei leidnudki teda, ja mul oli väga kahju. Siis söötsin ma küülikule tükk aega suurt kukeharja, pärast seda jooksin juurviljaaeda vaatama, kuidas valmivad rasked mahlakad tomatid. Kuni õhtuni ei olnud mul kuskil kauaks püsi. Oleksin tahtnud, et aeg oleks kiiremini läinud. Õhtul tuli isa trükikojast. Ma sööstsin ta juurde ja laususin talle kutset ulatades:

«Vaata, isa, mis mulle toodi!»

Ta tõstis selle ettevaatlikult silmade juurde ja hakkas lugema, Vaatasin äraootavalt isale. Isal oli seljas must nankingpluus, ta lõhnas trükivärvist.

«Mis siis ikka,» ütles isa kutset tagasi andes, «mine, kui kutsutakse.»

Isa vaikis pisut ja lisas siis naeratades:

«Eks see Omeljustõi aina sobitab sind.»

«Kuhu ta sobitab, isa?»

«Kannata natuke, küll saad kõik teada,» naeratas isa salapäraselt ja läks kätepesunõu juurde. «Ja peaasi — ära karda, kõnele ainult tõtt. Seal töötavad õiglased inimesed.»

Isa sõnad rahustasid mind natuke. Kuid aeg venis ikkagi pikkamööda. Heitsin koos kanadega magama, aga mul ei tulnud hulk aega und. Kuulatasin isa ühetasast rahulikku norskamist ja aina mõtlesin

ta sõnade üle. Kuhu Omeljustõi mind sobitab? Miks kutsutakse mind Seminari tänavale? Kes on see Kudrevitš,. kes mind homme üle kuulab? Säärast nimegi kuulen esmakordselt. ,

Hommikul olin esimesena voodist väljas. Isa ja tädi alles magasid. Jooksin tasahilju õue, loputasin nägu külma veega ja astusin tänavale.

Teel kobasin mitu korda tasku pistetud kutset. Tänaval oli vaikne ja jahe. Vormiga läbipõimunud tara kõhal pirisesid kärbsed. Mis kell praegu on? Kes seda teab: võib-olla kuus, kuid vahest ehk juba üheksa. Suvel tõuseb päike väga vara ja teda
ei või usaldada.

Kindluse sillal kõndis tunnimees. Aeglaselt sammus ta käsipuude ääres edasi-tagasi, püss käes ja sinel seljas. Temale polnud vahetust veel tulnud, ta kaitses linna bandiitide eest. Mis siis, kui bandiidid kunagi tõepoolest püüavad linna tungida?

Nad ju varjavad end siinsamas lähedal, naabruses asuvates metsades, kuid kõige rohkem on neid üheteistkümnenda verstaposti ümbruses. Kalinovka maanteed piirab selles kõhas tihe põlismets, täis järakuid ja nõgusid. Neid järakuid mööda hiilivad bandiidid tihti kuni maanteeni ja riisuvad möödasõitvaid talupoegi, tapavad kommuniste ning tungivad isegi punaarmee-

lastele kallale. Nad võivad mistahes ööl hiilida kindlusepoolsest küljest ringi ümber linna, tappa tunnimehe ja läbi murda kesklinna. Ega's revolutsioonikomitee ja kehvtalurahva komiteed ilmaaegu pane igaks ööks elanikke valvele. Revolutsioonikomitees antakse nendele püssid ning padrunid ja nad kõnnivad relvastatult mööda linna tänavaid.

Kõrgema algkooli rohelisele tarale olid riputatud nahksadulad. Koolimaja puuvärav oli pärani lahti. Õuel suitses väliköök. Üsna trepi ees rohul kuivas pesu. Kuberneri väljak oli tühi. Kuberneri-maja vastas paistis kuuseokstega kaunistatud puust tribüün. Sellelt tribüünilt peetakse revolutsiooniliste miitingute ajal kõnesid.

Läksin üle Kuberneri.väljaku kitsašse põiktänavasse ja jõudsin niimoodi välja trükikoja juurde. Selle uks oli veel suletud. Trepil istus valvur. Kellaosutid raekojal näitasid pool kaheksa. Mul tuli veel kaks ja pool tundi oodata. «Kui minna õige koju? Ei, koju ma niikuinii ei lähe,» otsustasin ma ja sammusin aeglaselt, tõttamata mööda Ternopoli nõlvakut edasi Uude parki. Järjest sagedamini ja sagedamini tuli mulle vastu üksikuid teekäijaid. Vuras mööda vanker viie punaarmeelasega. Neil olid püssid käes. Tuhatnelja ratsutas vankrist mööda üleni musta rõivastatud ratsanik, välibinokkel rinnal.

Oh, kuidas oleksin tahtnud praegu kokku sattuda mõne tuttava poisiga! Kui nad ainult teaksid, kuhu ma lähen! Näitaksin neile sinist ümbrikku või kutsel seda kohta, kus masinakirjas on trükitud mu nimi. Kuid nagu kiuste polnud näha ühtegi tuttavat.

Et aeg kiiremini mööduks, peatusin iga kaupluse ees, uurisin vahast naistepäid Mrotško juuksuriäri vaateaknal, fotograaf' Tokarjovi juures välja pandud luitunud ülesvõtteid ja kootud jakke Larinka tänaval Samuel Fischmanni kaupluse vaateakendel. Siis käänasin parki.

Siin Uue pargi puiesteedel oli üsna jahe. Kuskil üleval vahtralehestikus siristasid linnud, õhk oli siin puhas, hingata oli kerge ja mõnus. Sealsamas põõsaste all me puhkasime tol ööl pärast Grigorenko majale ettevõetud rünnakut. See oli ju alles hiljuti, kuid kõik on juba ununenud, ja tundus, nagu oleks sellest ööst juba terve aasta möödas.

Hulkusin veel tükk aega Uue pargi alleedel ja pöörasin siis kõige äärepoolsemale, kalju kõhal kulgevale teerajale. Siit teerajalt on hästi näha üle katuste kerkiv hall raekojatorn ja sellel linnakella kullatud numbrilaud. On kuulda, kuidas kell lööb — kumedalt, pikkamööda — algul veerandeid, siis täistunde.

Kui suur kellaosuti roomates poole kümne lähedale jõudis, kobasin veel kord kutset ja läksin siis julgelt nõlvakust üles Seminari tänava poole. Imelik küll: iga sammuga mu ärevus kasvas.

147

Oli küll häbi tunnistada, ent siiski kartsin millegipärast. Oleks minuga veel keegi kaasas, kas Nugis, Saška Bobõr või vähemalt Petka Maremuhha, oleksin ise neid õhutanud edasi minema. Kuid üksi oli pisut kohe.

Seminari tänava nurgal valendas juba läbi puude Erakorralise Komisjoni hoone. Jooksin kähku üle tänava, jõudsin tunnimehe juurde ja ulatasin talle vaikides kutse.

«Mine majja. Üleval teine uks,» ütles tunnimees rahulikult. Avaras vestibüülis istusid punaarmeelased pruuni tahvli juures, millel rippusid uksevõtmed. Niipea kui sisse astusin, pöörasid nad kohe pea minu poole.

«Kus on ... siin ... tuba .. . kaksteist?» küsisin kogeldes. Samal hetkel tundsin punaarmeelaste hulgast ära käskjala — tedretähelise noormehe, kes mulle eile kirja oli toonud. Ka tema tundis mu ära, naeratas ja astus mulle vastu.

«Tähendab tulid? Anna oma kutse, ega's midagi — tutvuse poolest hakkan sulle teejuhiks. Sind kutsuti kaheteistkümnendasse?» Ulatasin talle kortsunud ümbriku ja püüdsin samuti naeratada, kuid mu naeratus oli kuidagi viril. Käskjalg luges kutse läbi ja lausus: «Lähme, noormees!»

Ta viis mind teisele korrusele ja osutas mingisuguse toaukse juures seisvale pingile:

«Istu siin ja oota! Kutsutakse!»

Pärast ta äraminekut märkasin, et selle mugava kumera seljatoega lakitud pingi teises otsas istub veel keegi poiss. Pöördusin tema poole ja pidin rõõmu pärast peaaegu kiljatama. «Józik, kas sind kutsuti ka?» Mu meel läks kohe rõõmsamaks.

«Kutsuti jah!» venitas Nugis hämmeldunult. «Kuid milleks — ei tea ...»

«Ka mina ei tea!» jõudsin vaevalt öelda, kui kaheteistkümnenda toa vildiga üle löödud uks avanes ja lävele ilmus kõrgete nööritud saabastega neiu.

«Astuge sisse, poisid!» kutsus ta.

«Mul on tarvis minna ... Kudrevitši juurde!» ütlesin segadusse sattudes.

«Tean. Mina olengi Kudirevitš!» lausus neiu pisut muiates. «Tulge ruttu sisse ja võtke istet.»

Väga valge pikergune tuba. Selle kolm akent on otse- vastu Seminari tänavat. Akendest paistavad maja ees aiakeses kasvavate hõbepaplite ladvad. Üsna ukse lähedal ripub seinal suur kaart ja selle kõrval on käpp.

148.

Ilmselt on see neiu tähtis ülemus, kui tal on selles majas omaette tuba, peaaegu samasugune nagu gümnaasiumi direktori Prokopovitši kabinet.

Istusime ettevaatlikult toolidele rohelise kaleviga käetud kirju-tuslaua ääres. Laud oli täiesti puhas, justkui alles hiljuti ostetud, — sellel polnud näha ühtki paberit.

«Noh, kuidas käsi käib, poisid?» küsis neiu, tõmbas tugitooli suure kõlinaga endale lähemale ja istus põiki meie vastu kirjutuslaua taha.

Tal olid pisut suured põsenukid, kuid muidu oli ta ilus. Tõm-mukas puna kattis ta põski. Ta silmad olid tumepruunid ja rahulikud, ühtlaselt lõigatud kastanpruunid juuksed olid kõrvade taha lükatud. Kõrvad aga olid väikesed ja roosad. Nad ei seisnud sugugi peast eemal, nagu näiteks Nugisel. Kudrevitši nägu oli lahke ja lõbus.

«Noh, mis te ootate, eks jutustage,» jätkas neiu. «Mis siin linnas sündis, kui meie omad ära olid?»

«Meie ... me läksime ju linnast ära . ..» vastas Nugis aeglaselt ja kogeldes.

«Kuhu?»

«Nagorjanõsse!»

«Kas see on Dumanovo lähedal?»
«Jah!»
«Olite seal kaua?»
«Ei, mitte kaua, kaks päeva,» tulin Nugisele abiks.
«Aga ülejäänud aja elasite linnas, kas pole nii?» küsis Kudrevitš.
«Ülejäänud aja elasime linnas!» kordas Nugis neiu sõnu.
«Jalutasite linnas ringi, kaklesite, käisite kindluses, eks ole?» küsis neiu silmi pilutades.
«Kindluses käisime küll!» nõustus Nugis. «Läksime sinna, seal aga tapsid petljuuralased selle mehe.»
«Missuguse mehe?»
«Või missuguse!» läks Nugis äkki ärevaks. «Justkui te ei teaks. Ikka sellesama, kelle doktor Grigorenko petljuuralastele välja andis — Sergušini. Kindluses püstitati talle ju mälestussammas. Meie olime need, kes ta haua kätte näitasid. Kas Omeljustõid tunnete? Küsige tema käest... Kuid te ju teate ...» sattus Nugis äkki segadusse, märgates, et neiu muigas. «Miks te siis pärite?.» venitas ta haavunult ja jäi vait.
«Jah, ma tean kõik,» vastas Kudrevitš rahulikult ning juba tõsiselt. «Teate mis. Kohe räägin teie juuresolekul kellegi inimesega, teie aga kuulake pealt...»
Kudrevitš tõusis püsti ja läks kiiresti toast välja, kuid rne ei jõudnud teineteisele veel paari sõnagi ütelda, kui ta koos doktor Grigorenkoga tagasi tuli. Grigorenko vaatas kõõrdi meie poole

ja istus uurija vastu toolile. Ta käitus nii, nagu oleks temale täiesti, ükspuha, mida Kudrevitš talt hakkab pärima. Grigorenko oli habemesse kasvanud. Silmade all olid tal kotid. Särgil puudus vöö ja ta pruunid kingad olid kinni nöörimata.
«Pöördun vana küsimuse juurde tagasi,» lausus Kudrevitš, võttes laualaekast toimiku. «Arvan, et te viimaks ometi jutustate, kuidaviisi teie pärast seda, kui olite reetnud Sergušini liitlaste palgalistele agentidele, saite tunnistajaks ja kaasosaliseks tema mahalaskmisel?»
«Ma pole kedagi reetnud ... Pole ka tunnistajaks olnud ... See on laim ... Puha laim ...» pomises arst.
«Kuulae,» küsis Kudrevitš uuesti, ilma et oleks Grigorenkot kuulanud, «te olete vist hästi tuttav Grzybowskiga? Olete sõbrad, eks? Millega te seletate seda, et ta abi paludes just teie poole pöördus?»
«Missugune Grzybowski? Missugune kindlus? Mida te, preili, küll välja mõtlete?» ütles arst end pisut toolilt kergitades.
«Muide pole ma teilt, doktor, kindluse kohta praegu midagi küsinud!» muigas Kudrevitš.
«Jah muidugi, praegu ei küsinud, kuid see-eest küsisite varem!» püüdis arst kähku seisukorda päästa ja nihutas end toolil, nii et see nagises.
«Tähendab, et te pole ka kindluses käinud?»
«Issand olgu teiega, missugune kindlus? Muidugi pole ma seal käinud. Elan teises linna otsas, kas mul. siis muud teha pole kui kindluses käia?» vastas arst oma vurrusid liigutades.
«Kuidas te, onu, siis seal ei käinud, te ju ometi sõitsite sinna omaenese kalessiga? Ja katsusite mulda,» segas Nugis end ootamatult kõnelusse.
Arst vaatas süngelt ning põlglikult Nugist ja pöördus uurija poole.
«Kannata, noormees!» katkestas Kudrevitš Nugist ja vaatas jälle arsti poole.
«Tähendab, teie kinnitate ka täna, et pole kunagi kellegagi Vanas kindluses käinud ja et teie ei ole tuttav Marko Stepanovitš Grzybowskiga. Kas sain teist õigesti aru?»
«Õigesti!» õhkas arst kergendustundega.
«Noh, hea küll,» nõustus Kudrevitš ja lõi toimiku kinni. Arst võttis taskust määrdunud ja kortsunud räti ja pühkis sellega oma käredaid vurrusid. Kudrevitš aga tuli laua tagant välja ja astus

kurel sammul, kõrgetel kontsadel pisut õõtsudes, käpi juurde. Ta kergitas end saapaninadel, avas käpi ja võttis ülemiselt riiulilt ajalehepaberisse mähitud paki.

Ta astus arsti juurde ja tegi selle paki tema ees laual lahti.

Need olid ju tapetud Sergušini riided!

«Kas te ka neid asju ei tunne?» küsis Kudrevitš arstilt, pannes Sergušini rohelise lubjase pluusi vaba tooli korjule.

«Ei tunne, aga mis siis?» võpatas Grigorenko. «Ei midagi, küsisin niisama!» ütles Kudrevitš uuesti tugitooli istudes ja arsti tähelepanelikult silmitsedes. See kibeles toolil.

«Kuulge, mademoiselle[1], ütlesin teile juba kord ja kinnitan seda teile praegugi,» hakkas arst äkki kurelt seletama, «ma pole kunagi oma elus Petljurast lugu pidanud, olen 'alati ütelnud, et ta on tõusik, seikleja ja kelm, ma pole kunagi teda toetanud ...» «Jätke juba,» katkestas Kudrevitš ta vadina. «Praegu nimetate teda seiklejaks, aga kui ta linnas viibis, andsite oma kodus peavarju tema bulaavameeste sotnja ohvitseridele — Dogale ja Krivenjukile! Ja missuguse kõne te pidasite petl-juuralaste direktooriumi kohta siis, kui petljuuralased linna sisse tulid! Ei mäleta? Ja kes andis Petljurale Kuberneri väljakul palvejumalateenistuse ajal auaadressi üle? Ja nüüd te seletate mulle, kes see Petljura õieti on! Teame teietagi, kes ta on. Samasugune inglaste, prantslaste ja Pilsudski palgasõdur, nagu kõik need vinnitšenkod, ogijenkod ja muu natsionalistlik rämps. Teenivad seda, kes rohkem maksab. Jutusta nüüd sina, noormees, kuidas asi oli,» pöördus Kudrevitš äkki minu poole.

Ma kaotasin pea ega suutnud algul kaht sõnagi õigesti siduda. Kuid siis hakkasin segi minnes ja sõnu otsides jutustama, kuidas petljuuralased Sergušini tapsid. Rääkisin Kudrevitšile ühtlasi kõik, mis Petka mulle oli jutustanud sellest, kuidas doktor Grigorenko kingsepp Maremuhha juures Sergušiniga kokku sai.

Kudrevitš noogutas pead. Oli näha, et ta kõike seda meietagi hästi teadis ja mu jutu veel kord ainult selleks ära kuulas, et sundida arsti üles tunnistama.

Grigorenko aga nihutas end mu jutu ajal rahutult toolil edasi-tagasi ja köhatas kõmisevalt, otsekui tahaks ta mind hirmutada, et ma kõike ei jutustaks.

«Ja siis, kui nad olid tulistanud, kompas arst seda meest ja hõõrus siis käed taskurätiga puhtaks!» tuli Nugis mulle abiks. «Mis sa luiskad, paljasjalgne!» sähvas arst ootamatult ja kargas püsti, kuid taltsutas end kohe ja laskus jälle raskelt toolile. «Te mõnitate mind, mademoiselle! Lõpetasin Lvovis ülikooli, olen arstiteaduse doktor, ja teie panete mind silm silma vastu niisuguste paljasjalgsetega! Need on ju värdjad — paljugi mis iaimu te minu kohta kuulete... Mina ei olnud ...»

«Ise olete värdjas… ja… valelik!» katkestas Nugis äkki arsti, endal silmad vihast välkumas, kuid Kudrevitš peatas teda samal hetkel.

Mademoiselle (loe: madmuazell) — preili (prantsuse keeles). Tõlk.

«Tasem!» lausus ta. «Kui on vaja — küsin.»

«Seda ma ju ütlesin... Kui neile voli anda, teevad nad ka teie kohta laimujutte,» rõõmustas arst. «Ma seletan teile kohe, miks nad minu peale valetavad. Mul on aed. Teate... iga sorti pirne ja õunu. Kui jõuab sügis — oled püsti hädas, vaata aga, et kõike okstelt maha ei rebita. Puha niisugused poisiklutid, ja mina neile armu ei anna. Kui mõne kätte saan, kohe ta vanemate juurde. Aga mis teevad poisid? Kannavad muidugi viha mu peale. Kutsuge neid veel rohkem siia, nad võivad teile öelda, et olem varas, röövel, mida aga tahate ...»

«Pidage!» katkestas Kudrevitš arsti ja hõikas: «Seltsimees Kušnir!»

Koridorist astus tuppa punaarmeelane püssiga.
«All tunnistajatetoas ootab kodanik Blažko. Kutsuge ta siia!» palus neiu valvesõdurit.
Punaarmeelane väljus, kolksutades püssipäraga.
«Ja teie, poisid, võite nüüd minna,» ütles meile Kudrevitš.. «Andke oma kutsed, märgin ära.»
All ukse juures põrkasime kokku Vana kindluse valvuriga.. Või nõndaviisi! Siis tema ongi Blažko. Ta hoidis käes samasugust kutset, nagu meiegi olime saanud, ja tuli meile longates vastu. Valvur meid ära ei tundnud.
Tänaval ütles Nugis tulivihaselt:
«Kas sa näed, kas näed, kuidas vastu puikleb!»
«Küll ütlesid talle hästi, et ta on valelik. Nüüd ta siis teab,, mis tast arvatakse!»
Läksime Uude parki päris kerge südamega, olgugi et olime omajagu väsinud ja ärevil. Linnud laulsid okstel nii ilusasti. Kollased päikeselaigud sädelesid kord siin, kord seal savistel kõvaks tallatud puiesteedel. Kärsitud teekäijad tõttasid oma talitustele. Lonkisime neile järele.

Täna valab hommikust saadik vihma. Trummeldades langevad; veejoad plekk-katusele. Vesi voolab vulinal vihmaveetorusid pidi alla ja tekitab õuele sogaseid vahutavaid loike. Aknaid mööda jooksevad loogeldes läbipaistvad veenired. Tubades on nii pime, nagu oleks juba õhtu käes.
Niisugusel ajal tormas äkki õuest mu juurde kööki Nugis — läbimärg ja läikiv vihmast.
«Vaska, ma sõidan ara!»
Jäin hämmastunult talle üksisilmi otsa vahtima.
«Kuhu?»
«Kiievi! Onu juurde! Võta, loe!»
Nende sõnade juures ulatas Nugis mulle niiske, pisut kortsus; kirja. Kiri on ta onult — selleltsamalt, kellest Nugis mulle kordu-

valt oli jutustanud. Ta sõidab vanemmehaanikuna Dnepri aurikul «Delfiin». Onu kutsub Nugist enda juurde Kiievi. Lubab teda merekooli .panna. Nugis ootas, kuni ma koikul istudes kirja lugesin. Ta märgades juustes särasid suured piisad otsekui kastetilgad. Peened veenired jooksid mööda Nugise põski alla.
«Millal sa sõidad?»
«Ülehomme: Ema küpsetab juba reisiks pirukaid!» ütles ta uhkusega ja istus mu kõrvale.
Nugis pühkis kirjale jäänud vihmapiisa ettevaatlikult ara' ja pistis kirja püksitasku. Ma jälgisin ta liigutusi ja mu meel läks millegipärast väga kurvaks. Näe, Nugis sõidab ära suurde linna ja meie kahekesi Petka Maremuhhaga jääme siia. Meie kamp laguneb. Ega's kahekesi pole enam see. Kas Petka saab asendada Nugist? Eluilmaski. Koos temaga ei roni sa isegi Vanasse kindlusesse.. . Küll on kahju, et Nugis ära sõidab.
Tema aga otsekui aimas mu mõtteid ja lausus:
«Õpin merekoolis kapteniks, tule siis mulle külla, sõidutan sind aurulaeval tasuta!»
«Jah, sõidutad . . . Millal see kord tuleb,» vastasin kibestunult.
«Millal? Millal siis ikka ... Üsna varsti . ..» lohutas mfäd Nugis, kuid ta ütles seda ebakindlalt. Küllap aimas, et läheme kauaks ajaks lahku.
Vihmasadu hakkab nagu üle minema. Läheb selgemaks.
Józik astus akna alla. Ta tõmbas sõrmega üle märja klaasi ja lausus, ilma et oleks minu poole vaadanud:
«Kui tahad, palun onu, et ta sokutaks ka sind sinna kooli. Sõidad Kiievi, hakkame koos elama. . .»
«Kus ta nüüd ikka sokutab . . . Ta ju ei tunne mind .. .»
«Pole viga . . . Küll sokutab . . .» venitas Nugis jälle ebakindlalt.

Nüüd oli see mulle täiesti selge, et ka tal endal polnud usku oma lubadustesse.
«Vaska, tahad, ma kingin sulle oma kükerpallitajatuvid? Need lehviga tuvid?» pakkus Nugis äkki. «Nad on head, ära arva ühti, hauvad sulle veel toredad pojad välja!»
«Kingi!»
«Muidugi! Meelitad Petka tuvid enda juurde. Tulg homme pärast lõunat.»
«Tulen, kuid vaata, et sa kellelegi teisele ei anna.»
«Mis sa õige mõtled!» pahandas Nugis. «Aga kas kirjutama mulle hakkad? Jätan sulle onu aadressi.»
Märkisin üles Józiku uue, Kiievi aadressi ja me lahkusime: teineteisest kuni järgmise päevani.

Jõudis kätte Nugise ärasõidupäev. Õhtul läksime Maremuhhaga Józiku juurde koju.
Starodomskite väravas tammus nende lahja, pikkvankri ette rakendatud hobune. Józiku jaamasõidu puhul oli isa musta kumm-katte — koertevangla — pikkvankrilt maha võtnud.
«Teeme rutem, isa. Jääme hiljaks,» kostis värava tagant Nugise hääl, ja ta tuli joostes tänavale.
Nugis oli pidulikult riides. Seljas oli tal sinine siidsärk, õmmeldud liisuga saadud skaudilipu tükist. Särgikaeluse nööbid olid kõik kinni; üsna uued pärlmutternööbid muudkui sädelesid hele-spisel siidil. Jalas olid tal mingisugused erilised, peaaegu täisvillasest riidest hallid püksid, jalas puusandaalid. Nii nägusais roivais ja siledaks kammituna polnud ma Nugist veel kunagi näinud. Ennäe, kuidas ta end on ehitinud, justkui mõni moenarr!
«Noh, kohe läheb sõiduks,» ütles Nugis meid nähes tasakesi. Nähtavasti ei tundnud ta end sedaviisi ehituna sugugi hästi — ta häbenes oma uue särgi kui ka pükste pärast.
«Kas need on kõik sinu asjad?» küsis Maremuhha, näidates väikesele punutud korvile.
«Jah. Pesu, pirukad...» vastas Józik korvi pikkvankrile seades.
Kõverjalgne Starodomski tuli tänavale, pikk piits käes. «Taat, kas poisid võivad meiega kaasa sõita?» palus Nugis. «Nad tulid mind saatma.»
«Hüva, istuge peale!» lubas Starodomski. Ja kuni ta ohje kohendas, võtsime pikkvankril istet.
«Kas su ema ei sõidagi kaasa?» sosistas Maremuhha. «Emal on jalad paistes, jooksva,» lausus Nugis. Vanker hakkas liikuma.
Sõitsime jaama poole. Lahja setukas laskis parajat traavi. Pikkvanker mürises ja hüples kividel nii kõvasti, et meil oli raske üksteisega kõnelda. Alles siis, kui jõudsime pehmele ja tasasele külateele, hakkasime rääkima, ja Nugis tuletas mulle meelde:
«Vaata, et sa kirjutad!»
«Täna jooksis Grigorenko naine koos Kotkaga meie juurde asjade järele. Naine lasti vabaks, aga arst ise istub kinni. Võibolla on ta juba maha lastud?» sosistas Maremuhha, heites pilke Nugise isale. «Koos Kotkaga? Kust siis Kotka välja ilmus?» teritas Nugis kõrvu.
«Sõitis Krementšugist. Toatüdruk vist kirjutas talle kõigest, nii ta siis tuligi tagasi,» seletas Maremuhha.
«Ja elab teie juures, eks?» küsis Nugis mossitades.
«Ei, mis sa nüüd! Ta ei ole meie juures. Ta elab direktor

Prokopovitši juures. Prokopovftš võttis nad enese juurde korterisse,» vastas Petka.

«Vaadake, et te Kotka pilli järele tantsima ei hakka!» lausus Nugis.

Juba tuligi nähtavale raudteejaam. Rong, mis Nugise pidi Kiievi viima, oli juba sees. Nägime rongi viimaseid vaguneid.

Küll Jozik on õnneseen, et ära sõidab! Kiievis on vist tore elada! Kiiev on ju suur ja kaunis linn, seal on palju tramme ja sealsamas voolab Dnepr. Meeleldi sõidaksin Nugisega kaasa.

Jaamaaiakese raudtara juures peatas Starodomski hobuse, hüppas pukist maha ja sidus ohjad vahtratüve külge. Läbi väikese räpase saali läksime jaamaesisele. Juba lasti rahvast vagunitesse. Vaguniakendel oli näha inimesi.

«Läki siia, Jözia[1],» kutsus Starodomski poega, osutades eelviimasele vagunile, kus oli vähem rahvast. «Kas see sõidab otse Kiievi?» küsis ta vaguniplatvormil seisvalt punaarmeelaselt igaks juhuks.

«Kiievi, taat, otsejoones Kiievi,» vastas punaarmeelane rihma kohendades.

«Kas sina, sõjamees, sõidad päris Kiievini välja?» küsis Starodomski targu punaarmeelaselt.

«Mina sõidan kaugemale, Brjanski. Kiievis tuleb mul ainult ümber istuda,» seletas punaarmeelane meelsasti.

«Ole nii lahke, vaata teel mu poja järele!» palus Starodomski. «Ta sõidab mul esimest korda raudteel.»

«Hüva, ei juhtu talle midagi. Minu kõrval on magamiskoht vaba,» lausus punaarmeelane.

Ja Nugis ongi vagunis. Läbi akna on näna, kuidas üleval riiulil valendab ta korv. Ta on juba särgikaeluse Jahti teinud ja tallutab end vaguniaknast välja. Meie aga seisame jaamaesisel Nugise väikese ning kõverjalgse isa kõrval. Raske on saata tuttavaid, näha enda ees eemalduva rongi möödavilksatavaid aknaid, «nt veel raskem on saata sõpra, seltsimeest, kellega on koos läbi elatud nii palju lõbusaid ja ärevaid päevi...

Kui vedur viimast korda huilgas ja rong liikuma hakkas, tundsin, kuidas eemalduvatele vagunitele järele vaadates mul .pisarad silma tulid. Viimase vaguni ruuduke muutus üha väiksemaks ja väiksemaks, kauge ratastemürin vaibus, rahvas valgus jaamaesiselt ära ja varsti kadus Nugist kaasa viiv reisirong pöörangu taha, kus algas avar kollendav väli.

1 Jözia — loe: jüzja.

XXII. ÜHETEISTKÜMNES VERST

Järgmisel päeval pärast Nugise ärasõitu tõi Maremuhha mulle jõhvsae. Päev varem olin seda talt palunud. Tahtsin sellega küülikulauda seina sisse augu saagida, et ehitada sinna kukerpallitajate jaoks tõeline tuvila. Olin selleks juba laudu ja naelir kokku otsinud. Enne tööleasumist kutsusin Petka enesega koos sööma. Tädi oli läinud jõe aarde pesu loputama ja jätnud mulle savikaussi tatraputru piimaga.

Võtsime kätte puulusikad, istusime Petkaga laua aarde ja hakkasime putru vihtuma. Sel hetkel tuli Polevoi oma kambrist meie juurde kööki.

«Tasem! Murrate lusikad katki!» ütles ta naerdes ja seisatas lävel.

Petka Maremuhha jäi kohe vagusaks ja pani lusika käest. «Kuulge, poisid, kes teist tunneb teed Nagorjanõsse?» küsis Polevoi äkki.

«Mina tunnen. Mis sellest?»

«Kas tunned hästi?» heitis Nestor Varnajevitš mulle uuriva pilgu. Laiaõlgne, juuksed sagris — nii seisis ta lävel, täites kogir ukseava. Ta sõduripluusi kaelus oli lahti, rinnal punetasid kölni; teravaotsalist punast paelariba — neid kutsuti «kõnelusteks».

«Kuidas siis? Muidugi hästi. Mu onu elab seal,» ütlesin, aimates, et on oodata midagi huvitavat.

«Mul on vaja sõita hobusemoona järele,» seletas Polevoi aeglaselt. «Kas tahad kaasa tulla?»

Või veel! Kuidas siis mitte? Ent ma vastasin rahulikul, ükskõiksel häälel:

«Kas sõidame ratsa või kuidas?» «Ei. Kalessiga. Hobused jäävad siia.»

«Kas Petka tohib ka tulla?» osutasin Maremuhhale.

Ta, vaeseke, vaatas nii haledalt ja kurvalt Polevoile otsa. See heitis pilgu Maremuhhale ja lausus: «Mis siis ikka, hästi, sõitke mõlemad.»

Petka pidi rõõmu pärast peaaegu keksima hakkama. Mõtelda, missugune õnn: sõita niipalju maad kroonuhobustega ja veel koos Punaarmee kornandöriga!

Ja pärast lõunat jooksimegi Polevoi juurde kirikukooli. Nägime koolimaja õuel palkidest hobusetalli juures kollast polgukalessi, mille ette olid rakendatud kaks rammusat hobust. Polevoi seisis talli ukse ees. Ta jälgis tähelepanelikult, kuidas väikest kasvu linalakk punaarmeelane rakendas hobuseid muda-pritsmetega käetud veovankri ette. Polevoi oli õlgadele heitnud pikahõlmalise ratsaväesineli, peas oli tal vabarnavärvi põhjaga lambanahkne kubanka. Meid nähes küsis Polevoi karmilt: «Miks te soojalt riidesse ei pannud?»

«Täna pole ju külm, onu Polevoi!» vastasin imestunult.

«Või pole külm! Öösel on lagedal väga külm. Jookske koju ja võtke palitud! Ainult kähku, pole aega viivitada!»

Mis teha? Kalessil on juba hobused ees. Senikaua kui jõuame Uspenski kirikuni, on kutsaril ka veovanker sõiduvalmis. Kas nad hakkavad meid ootama? Võtavad kätte ja sõidavad üksi Nagorjanõsse. Ei, koju palitu järele joosta pole kuidagi võimalik.

«Nestor Varnajevitš, meil ei ole palituid! Me sõidame niisama! ära me end ei külmeta, ausõna ei külmeta!» ütlesin mina.

«Oh teid laiskvorste küll,» vangutas meie korterikaaslane pead. «Ei viitsi joosta? Eks ole? Noh, hüva!» Ta tõmbas oma sinelihõlmad koomale ja läks talli. Natukese aja pärast tuli ta sealt tagasi, käes kõrgete õlgadega kulunud kaukaasia burka, mis oli täis õlepuru.

«See on mu isiklik, põline,» ütles Polevoi. «Kunagi sõitsin temaga moonavooris. Ei arvanudki enam, et teda veel vaja tuleb, nüüd aga kulub ära. Sellesse võib veel viis teiesugust põngerjat mässida. Noh, ronige kalessi, kähku!»

Istusin Polevoi kõrvale, Petka ronis Kožuhhari juurde pukki. Kokkurullitud must burka oli Polevoi jalge ees. Tal oli hobusehigi hais küljes. Polevoi pani burkale kaks rihmaga vintpüssi ja mõned padrunipidemed, milles olid valgete teravate kuulidega vene padrunid.

«Sõida!» käsutas ta Kožuhhar'i.

See võttis ohjad kätte ja matsutas huultega, hobused hakkasid liikuma ja me sõitsime kirikukooli hoovist otse Uspenski nõlvakule. Ees seisis õige pikk teekond, saame hea sõidu. Kaless hüples lõbusalt sõidutee munakividel. Mõlemal tänavapoolel vilksatasid meist mööda madalad, kolletama löönud pärnad, juuksuriäride kirjud sildid, vask- ning plekkseppade puust putkad.

Möödusime Starodomskite kodust. Kui kahju, et Nugis Kiievi sõitis. Ta oleks võinud veel mõni päev oodata — oleksime tedagi täna Nagorjanõsse kaasa võtnud.

Meist möödus sõjalis-poliitilistest kursustest osavõtjate rood, peas uued budjonnovkad. Roodu komandas elatanud ning vimmas komandör, seljas tumepruun sõduripluus.

Kursandid laulsid:

Hei, poisid, kommunistlikud noored,

ühte meil liituda tuleb!
Musta merre peksime panid —
Pariisis see mõjus kui pomm!
Küllalt jumalast ja paksust panist —
Poolakad meie eest putku panid,
neid orjata enam ei tule.
Varssavi anus: «Dajom!»

Tundsin seda laulu. Kommunistlikud noored laulsid seda alati.

1 Burka — kaukaaslaste karvane viltmantel. Tõlk.

Sõitsime nüüd Uspenski turul. Laudadest kokkulöödud ja plekk-katusega turuputkad on tugevate raudlattidega suletud. Poisid vahivad meid imestunult. Kui uhked oleme sellele, et sõidame polgukalessis koos komandör Polevoiga. Vahtige pealegi. Aga näe, teid ei võeta kalessi, kui palju te ka ei nuruks!

Kaless ronib mäest üles. Oleme jõudnud Žitomiri tänavale-Mõlemal pool teed kasvavad reas noored akaatsiad, kastanipuud! ja kõrged valged poogid. Seal ongi doktor Grigorenko maja! Arstimaja tammepuust nikerdatud ukse kõhal lehvib valge Punase Risti lipp. Nüüd asub seal diviisi laatsaret. Värava juures postil on näha heledamat laiku: see tuletab möödaminejaile meelde, et siin oli kord vasksilt Kotka isa nimega.

Kaless veereb Vangla tänavale. Vasakut kätt valendab vangla.. Meie silmade ees laiub avar väli silmapiiri taha kaduva Kali-novka maanteega. Oleme juba linnast väljas. Kuskil kõrgete päevalillede taga karjub hiline vutt: «Pikk-nii-pikk!» Ninna tungib mägi- ja piparmündi ning koirohu lõhn.

Polevoi tõmbab piipu. Sinine suits keerleb kalessi kõhal, kuid vabalt puhuv avaruste tuul kannab selle kohe eemale.

Olime juba Nagorjanõ kalmistu lähedal — jäi veel umbes-pool versta —, kui äkki meie kalessil murdus tagumine telg, Polevoi hüppas maha. Ta vaatas murdunud telje üle, turtsatas meelepahast, võttis kalessist oma sineli, püssid, padrunid ja musta burka ning viskas need rohule.

«Vaat kus täbar lugu, võtku teda see ja teine!»-kirus Kožuh-har südametäiega.

Järelsõitev veovanker jõudis meieni. Linalakk punaarmeelane hüppas pukist maha ja astus Kožuhhari juurde. Nad vaatasid kahekesi telje üle ja pidasid nõu.

Külast tuli meile vastu vimmas talumees, seljas pikk pruurs kuub. Jõudnud meieni, võttis ta mütsi peast ja teretas.

«Tere päevast.»

«Tervist, papi,» vastas Nestor Varnajevitš. «Ütle, kus on siin sepikoda?»

«Sepikoda? Seal kiriku taga kingul.»

«Kas Mandžura on praegu külas? Tunnete teda?» küsisin vanamehelt.

«Avksenti? On küll, on küll. Ta on meie külaraada vanem!»

«Kes, kes?» tundis huvi Polevoi. «Mandžura? On ta külanõukogu esimees?»

«Seda küll,» kinnitas talumees.

«Su onu?» küsis Polevoi minult tasa.

Noogutasin peaga.

«Tähendab, tegin hästi, et su kaasa võtsin,» muheles Polevoi. «Lähme siis su onu otsima.» Nestor Varnajevitš astus Kožuhhari juurde ja käskis: «Petro» säh võta püss ja padrunid. Sõida

tasahilju sepikoja juurde. Ehk saad kuidagi sinna. Siis aga kihuta linna üksi — me sõidame veovankriga ... Noh, istuge peale, poisid.»

Möödume käimistust ja pöörame Avksenti juurde sisse. Onu pole kodus, kuid Oska lidub külanõukokku teda kutsuma.

Avksenti rõõmustab meie tuleku üle. Tutvustan teda Polevoiga.

Tares jutustab onu:

«Küll meil külas on nüüd uudiseid! Endine külavanem Bohhotko, neetud koer, pistis koos petljuuralastega plehku. Mõisnik Trzylatkowskilt võtsime ära vesiveski. Peamölder on meil nüüd Prokop Dekaljuk' — te vist tunnete teda? Mina aga, kes mina olen — mis te arvate?» naeris onu. «Niisugune tähtis nina, et jumal hoidku! Olen küraraada vanem! Tõsijutt! Oli koosolek — kehvikud valisidki mind. «Sina, Avksenti,» ütlesid nad, «said petljuu-ralaste läbi kannatada, ole siis nüüd meie vanemaks.» Selge mis selge, et kulakud pole sellega põrmugi rahul. Teavad, et ma neile tuule alla teen, et ma nad pihku võtan! Nad ongi mulle juba kirju poetanud: «Ära sa, Avksenti, talita omapead — pistame tule räästasse!» Päris hirm hakkas! See on halb, et nad salajas bandiitidega sõbrustavad, need võivad külale suurt kahju teha. Neid luusib nüüd metsades palju ringi.»

Vahepeal toob Avksenti naine lauale kausi värskest aedviljast keedetud peedisuppi ja suure leivapätsi. Söögi ajal lepib Nestor Varnajevitš onuga kokku hobusemoona hankimise suhtes.

«Panen sulle neljapäevaks valmis kümme koormat, kuid praegu annan koorma,» lubab Avksenti.

Oksana on lauale laotanud väljaõmmeldud käteräti. Ta toob rüpes õunu — «mustlannasid» — ja puistab need lauale. Õunad on kõvad ja pisut pikergused.

«Noh, vennapojuke, kas oled selle aja jooksul palju aknaid lõhkunud?» küsib Avksenti, nähes, kuidas ma koos Maremuhhaga õunu vehin süüa.

«Ta on tubli poiss, juhatas meile teed,» kiidab mind Polevoi. «Küll võtame ta varsti kommunistlikuks nooreks, las ta kasvab ainult natuke suuremaks.»

Hämardub. Oksana tuleb kambrisse, tatsates palja jalu savi-põrandal. Siis süütab ta «tattnina».

«Küll aga sattusime jutuhoogu!» ütles Polevoi. «Noh, peremees, aitäh õunte ja heinte eest. Neljapäeval saadan siia voori järele.» Ta tõusis lauast ja sirutas Avksentile käe.

Seni kui hüvasti jätsime, tõmbas Polevoi sineli selga ja pani kõik haagid kõvasti kinni. Siis viskas üle õla rihma, millel rippus ta raske mauser, õues oli juba jahe. Küll on hea, et Polevoi meie jaoks burka kaasa võttis!

Jätsime veel kord Oksana, Oska ja Avksentiga hüvasti ja ronisime Polevoi järel kõrge koorma otsa. Heitsime kõhuli pehmetele allavajuvatele heintele ja katsime end burkaga. Polevoi heitis meie kõrvale. Ta oli suur, juuksetutiga otsmikul, ja lõhnas tugevasti tubaka järele.

Kutsar — väikest kasvu punaarmeelane — istus, püss käes, kuskil allpool pukis; tema köhal rippuvad kuivad heinad varjasid teda meie eest peaaegu täielikult. Nägime ainult, kuidas all võbisesid pingule tõmmatud ohjad. Hobused tundsid ette, et ees on kodutee ja raputasid tõrksalt päid, — tugevad trengid hõõrusid alatasa nende siidpehmet nahka.

Vaatame enda ette maanteele, mida mööda hüpeldes ja õõtsudes sõida! meie vanker.

Kaski täis kasvanud nõo tagant tõuseb kuu. Mida kaugemale sõidame, seda rohkem ujutab ta sinakas valgus üle kogu ümbruse.

Kui kõrvalteelt siledale maanteele pöörame, keerab Polevoi end pisut külje peale ja tõmbab kabuurist oma mausri. Kaitsevinn plõksatab.

Maantee ääres kasvab tihe männimets. Üha harvemini vilksatavad meist mööda juhuslikud metsasihid ja lagendikud. Mida lähemale linnale jõuame, seda tihedamaks mets muutub. Nüüd piirab tihe puudemüür siledat Kalinovka maanteed juba mõlemalt poolt.

Olime jõudnud ühele kingule ja hakkasime parajasti mäest alla sõitma, kui äkki kolm meest teeäärsest kraavist meile põiki ette kargasid.

Kes need on? Kas tõesti bandiidid? Muidugi bandiidid!

«Pea kinni, lur-jus! ...»

Seda karjus bandiit, kes kõigest jõust meie hobuste valjastest kinni oli haaranud.
Ehmunud hobused hakkasid norskama ja pöörasid järsult kõrvale, tõmmates bandiidi enesega kaasa.
Vanker jäi teele põiki seisma. Pööre oli nii ootamatu, et pidin peaaegu alla lendama.
«Noh, roni maha, sunnik!» kamandas hobuseid peatanud bandiit kutsarit. Revolvreid langetades lähenesid aeglasel sammul vankrile ka teised kaks bandiiti. Nad vist arvasid, et peale kutsari pole vankril kedagi.
«Tiri see reo sealt maha!» nõudis üks bandiit ja vandus kähiseval häälel.
Sel hetkel lajatas meie lähedal kuiv, järsk pauk. Ehmunult haaras Maremuhha mõlema käega mu õlgadest kinni.
Laskis Polevoi. Ta oli end pisut heintel kergitanud. Ta karakullnahast kubanka lendas peast ara. Ta tulistas bandiite, surudes oma pika mausri peaaegu vastu silmi. Oli näha, kuidas pee-

nest mausrirauast teravaid tulejugasid välja lendas. Üks bandiit karjatas ja langes prantsatades maha. Teised sööstsid kaugemale. Võtnud hoogu, hüppasid nad teineteise järel üle kraavi ja kadu-sid tihedasse metsa. Meie all lajatas pauk. Kutsar kõmmutas põgenevaid bandiite vintpüssist. Kaja kandus üle hääletu lehestiku ja vaibus.

Kui vaikseks jäi äkki ümberringi! Oli ainult kuulda, et vasakut kätt metsas, kuhu bandiidid põgenesid, praksus rädi. Näis, nagu tormaks puude vahel uut urgast otsides mõni kesköises rahus segatud metsloom. All rataste vahel oigas bandiit, keda Polevoi oli haavanud.

«Oota, Stepan, ära lase!» andis Polevoi kutsarile käsu valjul, kuid täiesti rahulikul häälel. Siis hüppas ta, mauser käes, maha.

«Vaata tähelepanelikult ringi!» käskis Polevoi tasa kutsarit, ise aga läks bandiidi juurde.
Meil Petkaga oli kõhe üksi koorma otsa jääda.

«Kas ronime alla, Petka?» sosistasin Maremuhhale ja osutasin teele.

Haarasime köiest kätega kinni, hüppasime tasahilju maanteele ja läksime Polevoi juurde. See kükitas haavatud bandiidi kõrval ja otsis teda läbi. Oli küll jube, kuid minulgi oli kange himu bandiiti vaadata. Sain hirmust võitu ja kummardusin.
Bandiit ei liigutanud enam. Ta nägu oli verine. Vasak käsi oli kaugele tahapoole sirutatud, otsekui tahaks ta kivi haarata.
Võpatasin ... Ei... ei või olla ... eksisin ...
Kummardusin üsna bandiidi ligi ja külmajudinad jooksid mul uuesti üle ihu. Bandiit oli väga Marko Grzybowski sarnane.

«Petka, kas see pole mitte Marko?» müksasin Maremuhhale vastu külge.

Petka kummardus samuti bandiidi köhale, kuid põrkas otsekohe tagasi.

«Marko!. . .» sosistas ta ehmunult ja taganes laiba juurest kaugemale.

No muidugi oli see Marko, laia otsmiku ja nösuninaga Marko, vorstitegija pan Grzybowski poeg. See oli tema jonnakas laup, ta järsk käel. Ja paistis, et seljaski oli tal seesama inglise lõikega, kõrge püstkraega frentš, milles me Grzybowskit Nagorjanõs viimati nägime.

«Onu Polevoi! See on Marko Grzybowski! Tunneme teda!» ütlesin meie korterikaaslasele. Kuid vastuse asemel käsutas Polevoi karmilt: «Ronige kähku koorma otsa! Küll selgitatakse teietagi!»
Talle vististi ei meeldinud, et vaatasime surmasaanut. Astusime kõrvale ja tahtsime parajasti heinakoorma otsa ronida, kui teiselt poolt mäekinku kostis vali rattapõrin.

Sõideti meie juurde.

Mis siis, kui Marko Grzybowski sõbrad tõttavad teda abistama? Peitsime end Petkaga kohe koorma varju, heinte alla. Mulle paistis, et igalt poolt hiilib salaja meie juurde mets oma pika-tüveliste mändide, haraliste leppade ja võsaga. Hobusekapjade plagin ja rataste põrin kostsid järjest valjemini. Äkki kihutas. kingu tagant välja kahehobusekaless ja peatus viie sammu kaugusel meie veovankrist.

«Kožuhhar, kas sina?» hüüdis Polevoi tasa ja tõstis mausri.

«Seltsimees ülem, peaaegu ei tundnud sind ära,» hüüdis Kožuhhar kalessist rõõmsalt vastu, hüppas, püss käes, maha ja jooksis Polevoi juurde, ent kõmistas Marko käe vastu, põrkas tagasi ning venitas kohmetult:

«Oi, teil on ju siin . .» kuid ei lõpetanud. Hämmastunult vaatles ta Grzybowski kuust valgustatud elutut nägu.

«Hea küll, sõidame edasi!» tegi Polevoi lühidalt korralduse ja peitis mausri kabuuri.

Ja mõne minuti pärast sõidame jälle linna poole. Lamame Petkaga heintel vaevalt hingates ja liikumatult. Uurin kogu aeg teraselt metsapadrikut. Nüüd näib mulle, et iga lepatüve tagant piilub bandiit. Puude varjus on bandiitidel end hea peita, meie aga, vastupidi, oleme kuuvalguses ja igalt poolt hästi näha. Miks küll kutsar hobuseid nõnda taga kihutab? Sõidaks ometi tasemini1. Hobuserauad klõbisevad ju nii valjusti kividel!

Hobusekapjade plagin ja rataste põrin kandub kajana üle kogu metsa. Küllap vist Marko Grzybowski sõbrad — hirmsad karvadesse kasvanud bandiidid — kuulevad seda mürinat ja roomavad juba tee aarde, et meile kätte maksta. Käes on neil granaadid ja kärbikud. Selles pimedas laanes on nad peremehed — iga teerada on neil teada.

Kuid juba vilguvad metsa tagant kirikukooli kauged tuled. Linn on lähedal. Seal asub Polevoi polk, seal elab mu isa. Linnatänavatel põlevad elektrilambid ja kindluse juures sillal seisab tunnimees. Kui bandiidid kihutaksidki meile järele, tema neid linna ei laseks. Rõõmu pärast surun end tugevasti vastu Petka Maremuh-hat. Kui hea on siin heintel sõita. Paks burka soojendab meid nagu tekk. Jõuame linnale ikka lähemale. Mu sõber Kožuhhar aga sõidab kollases kalessis meie vankri ees, vedades Marko Grzybowski laipa, mis viiakse maakonna Erakorralisse Komisjoni.

XXIII. RÕÕMUKÜLLANE SÜGIS

Koolitöö algab hilja sügisel. Juba langevad puudelt viimased kollased lehed. Paljud Jõetaguse pereemad koguvad neid Uues pargis hulgana kottidesse. Talvel on nendega hea pliiti kütta ja kitsesid sööta.

Ilmad on pusivad: karged külmad päevad, taevas sinine, selge, päevad otsa pole näha ühtegi pilvekest. Nendel Jdrgastel sügispäevadel tiirlevad varesed tervete parvedena Vana kindluse ja selle koltunud bastionide kõhal. Dominikaani kiriku lähedal pihlakaokstel kiiguvad juba mustapäised leevikesed. .Oma kõvera tömbi nokaga näksivad nad üksteise järel mõrkjaid pihlakamarju. Ka meie Jõetaguse aedades vilksatavad leevikeste erepunased kõhualused. Küll on neid sel sügisel meie juurde palju lennanud! Varsti hakkame neid püüdma püüniste, linnupaelte ja liimiga määritud vitstega.

Meie endise gümnaasiumi palkoni kõhal kastani paljaste okste
taga punab uus ukrainakeelne silt:

TARASS SEVTŠENKO
nimeline
I t ö ö k o o l

Gümnaasiumiga on nüüd igaveseks lõpp! Tulin klassi nagu vana tuttav: võeti uus päevaraamat ja mind märgiti sinna sisse koos kõigi mu kaaslastega. Koolis on meil tohutu hulk uudiseid! Käivad jutud, et varsti valitakse õpilaste komitee.

Lauluõpetaja pani Rodlewska käib igavusest haigena mööda koridore. Ei see loid sääsk saa meile enam õpetada«Pole surnud veel...» Ja meie uusi laule pole ta veel tundma õppinud. Ta viidi üle naaberklassi. Räägitakse, et kui õpilased teda «seltsimees õpetajaks» nimetavad, krimpsutab ta nägu, otsekui oleks keegi ta kleidisabale astunud. Rodlewska asemele määrati meile lauluõpetajaks Tšibissov, seesama, kes meid varem kõrgemas algkoolis õpetas. Tšibissov on väga kõhn ja kannab tumedaid prille. Kui õpetajaga võib temaga päris rahul olla, ta on vaikne, ei karju, kui tema tunnis natuke koerust teed, — häda seisab aindlt selles, et ta läheb iga päev pärast tunde peakirikusse. Tšibissov on koorijuht: ta kamandab kliirosel kirikulauljaid. Ta on kirikusuit-suga täiesti läbi imbunud, juba versta maa pealt hoovab tema riietest viirukilõhna ja küünalde kärtsahaisu nagu papil.

Looduslooõpetaja Polovjan on rahul, ta jookseb treppidest üles-alla nagu meeletu. Oma käega võttis ta saalis kõik petljuuralaste ministrite portreed maha, kiskus need raamidest välja ja pani nende asemele klaasi alla jälle vanad ülesvõtted oma elajaist, esmajoones kuulsa sipelgakaru pildi.

163

Kõhetut Zusammenit pole millegipärast näha. Kuulsin, et ta olevat-haige ja põdur, kindlasti tundis ta igatsust oma sakslaste järele. Või ta lihtsalt kartis bolševikke? Kuid kõige tähtsamaks ja rõõmustavamaks uudiseks, eriti meile, endistele kõrgema algkooli Õpilastele, oli see, et meie töökooli juhatajaks määrati Valerian Dmitrijevitš Lazarev.

Juba esimesel koolipäeval kutsus ta meid aktusesaali kokku ja ütles:

«Ärge naerge, poisid, et ma kõnelen halvasti ukraina keelt! Olen küll ukrainlane, kuid õppisin vene ülikoolis — tol ajal tsaar ei lubanud üliõpilastel õppida nende emakeeles, ukraina keeles. Olen mõned sõnad muidugi unustanud. Kuid praegu elame teiega Nõukogude Ukrainas, kus rahva enamik kõneleb ukraina keelt. Sellepärast saabki meie nõukogude töökoolist ukraina kool. Teie liakkate põhjalikult õppima oma emakeelt, ukraina keelt, et oskaksite seda hästi. Elagem sõbralikult koos, poisid, ärgem tülitsegem. Sõda on lõppenud ja nüüd võime õppida rahulikult. Meie koolile anti suure ukraina luuletaja Tarass Ševtšenko nimi. Ärge kunagi unustage tema tarku lihtsaid sõnu: Lugege, õppige, ka võõrastelt õppige, kuid ärge põlake oma . . . »

Meie, «kakukesed», olime rõõmsad, et saime pärast pikka vaheaega jälle kuulata armastatud õpetaja.leebet, rahulikku häält, ja ka nendele, kes teda esmakordselt nägid, jättis Lazarev hea mulje. Ta meeldis kõigile.

Laupäeval, kolm päeva pärast kokkutulekut aktusesaalis, koh-tasime Petkaga Valerian Dmitrijevitši õpetajatetoa lähedal, Võtsin julgust ja küsisin:

«Valerian Dmitrijevitš! Millal te meid maa-alusesse käiku viite?»

«Missugusesse maa-alusesse käiku?» imestas Lazarev.

Siis kargas Petka Maremuhha ettepoole ja seletas kogeldes:

«Kas te ei mäleta, Valerian Dmitrijevitš, te andsite meile lubaduse siis, kui veel polnud Petljurat.»

«Pidage . . . Pidage .. . Kas kavatsesime minna kindluse juures asuvasse maa-alusesse käiku?»

«Nojah!» hüüdis Petka Marernuhha.

«Mis siis ikka, seal võib ju ära käia.»

«Kas tõesti, Valerian Dmitrijevitš?» ei julgenud ma seda esiotsa kuidagi uskuda, ent Petka Maremuhha küsis venitades:

«Kuidas me siis sinna läheme, kui meil pole laternat?»

Valerian Dmitrijevitš muigas.

«Tõesti, see on juba tõsine takistus. Kuid olgu pealegi, ütlen

Nikiforile, et ta muretseks meile laterna.»

Sellal, kui meil oli viimane tund, otsis meie vana tuttav kooliteenija Nikifor laost laterna ja valas sellesse kroonu poolt antud petrooleumi.

Kell ei jõudnud veel lõpuni kõliseda ega looduslooõpetaja Polovjan klassi päevaraamatut kinni lüüa, kui ma juba klassist koridori sööstsin.

Petka Maremuhha tormas mulle järele ja unustades, et naaberklassidest pole õpetajad veel välja tulnud, hüüdjs, nii et maja kajas:

«Vaska, oota, Vaska!»

Õpetajatetoa ukse juures põrandal seisis vana roostetanud tormilatern.

Haarasin selle, ilma et oleksin pikemalt aru pidanud. Natuke hiljem päralejõudnud Maremuhha krimpsutas nördinult nägu, kuid ütles siis teeseldud rahuga:

«Õige mul vaja käsi petrooleumiga määrida . . .»

Õpetajatetoast tuli välja Valerian Dmitrijevitš, vormimüts peas ja nöörikera kaenlas.

Toorsiidist kuue alt paistis tal väljaõmmeldud ukraina särk, vormimütsi sametäärisel, seal, kus varem oli olnud mütsimärk, oli näha väikest auku.

«Juba kohal?» küsis Valerian Dmitrijevitš meid vaadeldes ja ulatas siis Maremuhhale nöörikera: «Kanna sina!»

Täis uhkustunnet Lazarevi usalduse üle tormas Petka kähku trepi juurde.

Tänaval vaatas Petka Lazarevile otsa ja küsis:

«Aga kus on teie mütsimärk?»

Lazarev kobas kiiresti mütsi ja ütles kohmetult:

«Kaotasin ära!»

Ja hakkas mütsimärki maast otsima.

Siis alles märkasin, et ta naeratab. «Olgu peale,» mõtlesin, «mind sa alt ei vea!» Ka Maremuhha taipas, et direktor teeb nalja ja küsis venitades:

«Kas tõepoolest, Valerian Dmitrijevitš?»

Lazarev muigas ning lausus:

«Küll olete mul terased. Kõike märkate. Noh, võtsin maha. Enam pole teda vaja.»

«Kas te . . . viskasite ta ära?» küsis Petka kõheldes.

«Ei, ta vedeleb mul kuskil kodus.»

Petka vaikis pisut, nuusatas siis, ja vaadates Lazarevile otse näkku, palus väriseval häälel:

«Kinkige ta mulle, Valerian Dmitrijevitš.»

«Mütsimärk? Milleks sul seda vaja?»

«Niisama . . . kogun igasuguseid märke . . . »

«Küll aga oskab manguda!» mõtlesin Petkasl «Kas tal häbi pole?»

165

«Mis siis ikka, kingin,» lausus Lazarev. .«Kas tõesti? Suur tänu!» ütles Petka rõõmsalt õhetades. Kui me mõne minuti pärast alla Kindluse sillale jõudsime, ütles Petka rahuloleval ilmel:

«Teate, Valerian Dmitrijevitš, arad inimesed kardavad seda maa-alust käiku. Kuid mina mitte põrmugi. Käisime suvel Vaskaga Nagorjanõs. Seal on niisugused vägevad Rebasekoopad. Kolasime nad otsast otsani läbi — ja ei juhtunud midagi!»

«Noh, mis sa ometi luiskad?» pidin juba välja prahvatama. «Rebasekoobastesse me ju sisse ei saanudki.»

Ka Petka ise taipas, et oli suurest rõõmust luiskamishoogu sattunud. Ta punastas häbelikult ja heitis mulle nii haleda pilgu, et mul temast kahju hakkas.

Otsustasin Petkat mitte välja anda. «Vaata mul kiidukukke!» mõtlesin. «Ei karda põrmugi? Eks me näe, mis häält sa seal maaaluses käigus teed!»

Maa-alune käik algas järsaku lähedalt kõrge müüri juurest. Väljastpoolt sarnanes ta kõige tavalisema keldrisissekäiguga. Prahi ja sõnnikuga poolenisti kaetud valged kiviastmed viisid kuskile alla. Sissekäigu ees prahihunnikul kasvasid suures puhmas mürgised surmaputked. Maa-alusest käigust hoovas meile vastu rasket hallituse ja pehkinud puu lehka.

Sõna lausumata võttis Valerian Dmitrijevitš taskust tikutoosi, tõmbas tuld ja varjates seda peopesaga tuule eest, süütas laterna. Laternas süttis ja kustus sedamaid ämblikuvõrk, ning ühetasane, siin tänaval vaevalt märgatav tulekeeleke tõusis ülespoole ja hakkas nagu toas vaikselt põlema. «Nüüd kinnita nöör!» käskis Lazarev Maremuhhat. Petka laskus põlvili, endal keeleots ärevuse tõttu suust väljas, ja sidus nööri üsna tee ääres oleva väikese posti külge.

«Noh, kas hakkame liikuma?»

Nende sõnadega läks Lazarev esimesena maa-alusesse käiku. Ta valge selg kadus hetke pärast pimedusse. Lazarevi järel astmeid mööda alla astudes märkasin, et halli papaahaga tunnimees meile hüvastijätuks käega viipab. Tõstsin käe, et temale vastu lehvitada, kuid Petka tõukas mind parajasti ja juba olingi pimeduses, mida laternavalgus hädiselt hajutas. Saime astuda ainult mõne sammu, kui maa-alune käik järsult pööras paremale poole, Vana kindluse alla ning väljapääsu hele avaus kadus silmist.

Ma ei tea, kui palju me kõndisime. Kuid kõndisime hulk aega. Hallitusega kattunud kivid ümbritsesid meid igast küljest. Maaalune käik sarnanes kitsa koridoriga. Edasi pääseb ainult küürutades. Sammusin Valerian Dmitrijevitši järel ja peale tema valge selja ei näinud peaaegu midagi. Kuskil üsna lahedal nohises Maremuhha, harutades lahti nöörikera. «Ettevaatust. Noh, näita tuld!» ütles Lazarev.

166

Andsin talle laternaga tugeva müksu selga. Tõstsin laterna ja näitasin valgust. Meie kõrval olid kivid müürist alla varisenud, otsekui oleks maa-alune jõgi nad välja uhtunud. Kivid vedelesid jalus, paiguti üleni savised ja liivased. Kuskilt alt hoovas niiskust.

«Tasemini, poisid!» ütles Lazarev ja võttis minult laterna.

Alguses sattusin segadusse. Mis ma nüüd ilma laternata peale hakkan? Mis siis, kui see käik viib meid otse Musta torni kaevuni ja me sulpsatame käredavoolulisse maa-alusesse jõkke?

Kuid Lazarev ronis laternat enda ees -hoides juba julgesti üle kivihunniku. Kui ta sellest oli üle pääsenud, peatus ta ja näitas mulle tuld. Laternavalgus pimestas silmi, jalad libastusid, peaaegu kobamisi läksin üle nende ebatasaste ja varisevate rusude ja peatusin Valerian Dmitrijevitši kõrval. Edasi liikusime kõrvuti. Pärast seda ummistust muutus käik laiemaks ja puhtamaks. Jalgealune oli nüüd juba kõvem, otsekui oleks seda sihilikult tasaseks tambitud.

Arvasin, et nüüd enam miski ei takista meie edasiliikumist, ent Lazarev peatus äkki.

Tihe puust vahesein tõkestas meie tee. Keegi oli selle maaaluse käigu sihilikult, ja vist juba ammu, laudadega kinni löönud. Pakse laiu laudu kattis hallituskord ning otstes, seal, kus nad posti külge olid kinnitatud, kasvas neil terve pesakond mittesöödavaid seeni.

«Säh sulle pirukat!» sõnas Lazarev vaheseina silmitsedes. Ta pööras end näoga meie poole, pilutas silmi ja küsis kavalalt muiates: «Ega's muud, kui pöörame ümber?»

«Aga sinna?» küsisin vaheseinale osutades.

«Kuidas sinna pääseda? Näed ju, et tõke ees.»

Tekkis vaikus.

Polnud tahtmist tagasi minna. Maksis siis üldse siia alla tulla, kui esimese takistuse puhul kohe ümber pöördume!

Kargasin vaheseina juurde, pistsin mõlemad käed libedate laudade vahel olevasse prakku ja jalgadega vastu alumist lauda toetudes tõmbasin vaheseina tugevasti enda poole; Ma ei jõudnud veel asjast arugi saada, kui juba olin pikali maas. Lauad olid vanadusest mädanenud ja sellepärast õnnestuski mul .ülemist lauaotsa kergesti välja kiskuda, alumise aga lükkasin sisse. Mu jalad olid nüüd sealpool seina ja niiske libe laud lebas mu rinnal.

«Äkki tõmbab mind keegi sealtpoolt jalgupidi enda poole?» turgatas mulle pähe ja ma hüppasin maast üles.

«Sina, Mandžura, oled ju tõeline vägilane,» kiitis mind Lazarev.

Ilma suurema vaevata kiskusime veel ühe laua ära ja ronisime üksteise järel läbi vaheseina.

Nüüd läksime edasi mööda toelist maa-alust käiku, kus võibolla juba aastaid polnud käinud mitte keegi.

Läksin ja tundsin rahuldust, et olin lammutanud vaheseina. Kui poleks olnud mind, oleksime tõepoolest tagasi pöördunud. Nüüd võin poistele koolis paljustki jutustada. Isegi Lazarev nimetas mind vägilaseks. See juba tähendab midagi!

Käia oli kerge ja mõnus — ei tea, oli see tolm või pahn, aga samme polnud kuuldagi. Äkki prõksatas ja kõlises midagi mu talla all.

«Valerian .. .» hüüatasin, kuid ei jõudnud lõpetada.

Lazarev laskis sedamaid laterna madalamale ja ma silmasin vana külma müüri ääres kellegi luid ja nende kõrval valget, silmakoobastega maa sisse vajunud ümmargust kolpa.

«Mis seal on, Vaska? Ütle!» sosistas Maremuhha ja langes; mulle selja tagant otsa.

Ma ei vastanud Maremuhhale. Mul hakkas jube. Nüüd kahetsesin, et olime tulnud siia neetud maa-alusesse käiku. Luukere lamas pikana ja kitsana, käed välja sirutatud. Nende vahel, otsekui ümmargune munakivr, valendas kolp. Lazarev kummardus julgelt ja tõstis kõlinal maast ahela. Nägin vangiraudu. Käeraudade ümmargustest avadest varisesid otsemafd maha valged käeluud.

«Kes see on?» küsis Maremuhha võõral summutatud häälel.

«Kes see on?» kordas Lazarev rahulikult, kõlistades vangiraudu ja tõstes need peaaegu vastu oma nägu. «Raske ütelda. Võib ainult oletada... Mõtleme järele ...»

Maa-aluses käigus tekkis täielik vaikus.

Latern põles vilkudes. Selle leegi ebaühtlane kuma helkis müürridel. Maa-aluses vaikuses oli selgesti kuulda meie kõigi hingamist.

«Mõtleme järele,» kordas Lazarev aeglaselt. «Kui Umani polkovnik Gonta koos Maksim Zeleznjakiga korraldas poola panide vastu ülestõusu, mis ajaloos on tuntud Koli-ivštšina nime all, siis surusid panid selle ülestõusu maha ja hakkasid püüdma Gonta kasakaid. Ka siin meie kindluses peeti enne hukkamist kinni kasakaid, keda panide haidukid[1] olid kinni võtnud. Kes teab, vahest ongi see mees üks nende hulgast?»

Lazarev vaikis pisut ja lausus siis:

«Võib ka olla, et see raudus vang on mõni kuulsa vabadusvõitleja Karmaljuki sõpradest. Sellest ei võigi nii väga kaua tagasi olla, kui see vaeseke siin hukkus. Otsustan ahelate järgi. Need on umbes poolteistsada aastat vanad, mitte rohkem. Igal juhul polnud see inimene mõni pan, muidu poleks ta siin raudus, surnud...»

1 Haiduk — siin: hetmani ihukaitseväelane. Toim.

Kummardusin, et ainult puudutada kolpa, kuid Maremuhha pistis kisama:
«Ei maksa, Vaska, ei maksa!» ja kargas eemale.
«Pole tarvis puudutada. Jäta rahule!» ütles Lazarev mulle karmilt.
...Mu silme ette tõusis, kuidas siin maa-all oli surnud see tundmatu mees. Arvatavasti tagus ta kaua oma ahelais kätega vastu vaheseina, kuid ei suutnud ometi seda purustada .. . Mitu korda läks ta tagasi vangla lukustatud ukseni, pöördus siis jälle ringi, otsis teist väljapääsu maa alt, kuni ta lõpuks, olles nõrk ja piinamistest vaevatud, igaveseks siia niiske maa peale kokku varises.
Muidugi oli see Karmaljuki sõber! Ainult Karmaljuk ja ta sõbrad võisid tulla mõttele põgeneda sellest õudsest kindlusest. Arvatavasti oli. see mees koos Karmaljukiga varitsenud Podoolia mägistel teedel panisid ja maksnud neile kätte vaeste inimeste mõnitamise eest. Ehk oli see mees koos Karmaljukiga end varjanud Podoolia tihedates metsades ja puhates kuskil kõrvalises, panidele tundmatus tihnikus, vaiksel tähisel ööl poolüminal laulnud vahva Karmaljuki laulu:

Vaesed, vaesed inimlapsed,

näen te saatust valju.

Teie vaeva, häda nähes

nutnud olen palju.

Õnnelikuks mind on peetud,

ei, see tõsi pole.

Pisaraid nii sagedasti

valanud ma olen.

Kõikjal rikkad valitsevad,

kuhu iial vaatad,

võivad suures toreduses

aega mööda saata ...

... Ja kui lõppes see kurb ja venitades ümisetud laul, hakkas vist juba köitma ja taevas tuhmusid üksteise järel tähed. Siis korjasid Karmaljuki sõbrad kustuva lõkketule kumas kokku oma relvad, ja valmistudes retkeks, alustasid uut julget laulu:

Kuulge, poisid! Mind te peate

kohe kaasa võtma,

kolki andma härrastele,

sauna soojaks kütma.

Ja küllap see oli vist Ustim Karmaljuk ise, kes esimesena alustas seda laulu. Mulle tuli meelde kõik, mida Lazarev oli meile . jutustanud Ustim Karmaljukist, ja ma nägin, kuidas ta pikakasvulise ja laiaõlalisena koidueelses metsas sünge jääraku poolhämaruses kokku lööb oma pruuni kodukootud talupojakalevist

kuue hõlmad; ma nägin ta hirmuäratavat ja julget nägu ning laiale otsmikule tulise rauaga poletatud märki. Nägin, kuidas Ustim Karmaljuk endale rihma vööle tõmbab, papaaha silmile

vajutab, ühte kätte vanaaegse kukega püstoli, teise kätte oksliku kepi võtab ja oma sõpradele ütleb: «Läki, poisid! Teeme panidele säru!»

... Nii mõtlesin Karmaljukist ja sammusin Lazarevi kännul mööda maa-alust käiku edasi. Mu kõrval nohises ehmunud Maremuhha. Sirutasin käe välja ja kobasin nöörikera, mida Maremuhha enda«ees hoidis. Nööri oli üsna vähe järele jäänud. Aga mis siis, kui siia ära eksime?

TahtsinWalerian Dmitrijevitšilt paluda, et me tagasi pöörduksime, kuid ei söandanud. «See on vähemalt hea, et punaarmeelane nägi, kuidas me siia tulime,» mõtlesin, «kui midagi peaks juhtuma, saadab ta oma seltsimehed meile appi.»

«Pidage!» ütles Lazarev ja tõstis käe.

Laternat viibutades astus ta ettevaatlikult väheldasse saali. Paremat kätt seinas oli näha must nelinurkne auk, vasakus saali-nurgas mustendasid kaks pragu. Lazarev pöördus vasakule, ja kui me koos temaga jõudsime pragudeni, siis nägime, et käik läheb siit edasi. Tõsi küll, käik oli tõkestatud suure nelinurkse kiviga, kuid Lazarev vajutas ühe käega tugevasti kivile ja see hiiglasuur graniitmürakas pöördus raudteljel ning jäi põikasendisse. Nüüd mustasid mõlemal pool kiviust kõrged ja kitsad lõhed. Inimene võis neist mõlemast läbi ronida. Lazarev ulatas Petjale vaikides laterna, ise aga toetus vastu kivi ja vaatas mustendavasse lõhesse. Petka näitas tuld.

«Oletame, et siit läheb peakäik. Hea küll, aga mis see siis on?» Nende sõnade juures astus Lazarev väikese ruudukujulise augu juurde, mis mustendas eemal üsna lae all. Me tõttasime Valerian Dmitrijevitšile järele ja ma kõmistasin vastu kivi. «Näita ometi valgust!» sosistasin Maremuhhale. Maremuhha sirutas käe laternaga ettepoole, otsekui lebaks maas jälle mõni kolp. Ta rahunes alles siis, kui oli hästi järele vaadanud, et mu j alge .all on harilik ruudukujuline kivi. Seesama vist ongi katnud seda musta auku, millesse praegu vaatas kikivarbaile tõusnud Lazarev. Äkki pistis Lazarev oma käe auku ja hakkas kive üksteise järel kõrvale loopima. Kivi d kukkusid raskelt prantsatades maha ja maa-aluse käigu poolümar võlv rappus iga mürtsu juures.

Lazarev kõrvaldas julgelt kive, millede taga haigutas must tühjus. Kui auk oli küllalt suur ja ümmargune, osutas Lazarev mustale avausele ja lausus:

«Siia minna on minu arvates huvitavam. Mis te, poisid, sellest .arvate?»

Vaikisime, ja tõtt ütelda mõtlesime ainult sellele, kuidas siit kiiremini pääseda vabadusse, päikese ning kärge sügisõhu kätte. Vastust ära ootamata osutas Lazarev käigu suunas, mida tõkestas kivi, ja lisas:

«Peatee on muidugi seal. Kuid sinna jõuame igal ajal minna. Vaatame parem siia salaurkasse.»

Valerian Dmitrijevitš võttis Petkalt laterna ja sammus müüri tehtud augu poole. Ronisime talle järele.

Käia oli nüüd palju halvem kui varemalt.

Alatasa juhtusid jalge alla teravad kivid ning tee viis mäkke. Aga me ei jõudnud teha viitkümmend sammugi, kui tõusul tuli lopp ja me hakkasime kuskile allapoole minema. Mida kaugemale läksime, seda järsemaks ja kitsamaks muutus maa-alune käik. Kahekesi kõrvuti siit läbi ei pääsenud. Lazarev sammus ees, kõlistades ahelaid ja viibutades laternat. Kuid siis aeglustas ta sammu ja kompas vaba käega müüre. Jalad libisesid vägisi allapoole, toetusin samuti kätega vastu märgi müüre, et mitte Laza-revile otsa kukkuda. Maa muutus jalge all üha ligedamaks. Alt hoovas rõskust.

«Valerian Dmitrijevitš! Oodake!» hüüatasin, kuid mu hääl kustus selles rõskes, sumbunud õhus. Krae vahele tilkus vett. Mööda müüre sulisesid veenired. Jalad olid mul juba vees, ja mulle paistis, nagu kuuleksin konnade krooksumist. Kuid äkki puhus kuskilt ülevalt värsket tuult. Tegin mõne sammu ja tundsin, .et tõuseme jälle ülespoole. Seal oli kuivem. Vett polnud enam kuskil.

«Oota, Vaska! Mitte nii ruttu!» palus Maremuhha mulle järele tõtates.

«Lähme kiiremini!» käratasin Petkale peale ja me hakkasime järjest kõrgemale ronima, kuni jälle põrkasin vastu Lazarevi.

Ta seisis küürus ja valgustas peene kiviprügiga kattunud müüri.

Siin lõppes maa-alune käik.

«Jälle viperus. Oleme ummikus!» lausus Valerian Dmitrijevitš murelikult.

Tõesti, paistis, nagu oleks siin ummik, kuid õhk oli puhas ja värske.

«Hoia, Mandžura,» ütles Lazarev ja ulatas mulle laterna. «Noh, katsume õige!» ja Valerian Dmitrijevitš lõi kõigest jõust jalaga vastu müüri.

Ta jalg vajus otsemaid pehmesse, pudenevasse pinda, ja kui Lazarev oma jala tagasi tõmbas, nägime ümmargust auku ning selle taga päikesevalgust.

Kraapisime mulla kiiresti kätega laiali ja kui koobas avaramaks muutus, läksime natuke kaugemale, et Lazarevile teed anda. Mina pugesin maa-alusest käigust välja viimasena ja algul ei

taibanud kuidagi, kus me viibime. Põõsastega ümbritsetud koopa kõrval tõusis taeva poole mingi torni kõrge sakirine müür. Kähe sammu kaugusel tornist algas järsak; kaugel all voolas kaljuste kallaste vahel päikese käes sädelev jõgi. Ning alles siis, kui heitsin pilgu vasakule ja nägin seal kingul tagaküljega meie poole pööratud Vana kindlust, taipasin, et olime sattunud Tatariski agulisse, mis asub poolteise versta kaugusel meie Jõetagusest.

«Arvasin, et tuleme välja Kalinovka metsa, aga nüüd oleme nii lähedal!» ütles Maremuhha kurvalt ja lisas: «Oleksime pidanud teist käiku mööda minema.»

«Noh.lähme!» olin nõus. «Kas ronime tagasi?»

«Mis sa nüüd!» ehmus Maremuhha. «On juba hilja.»

Ja otsekui kartes, et ma tirin ta uuesti sellesse musta auku, läks Petka eemale, kõrge vahitorni juurde.

«Valerian Dmitrijevitš! Valerian Dmitrijevitš!» hõikas ta äkki, «Vaadake, siia on midagi kirjutatud!»

«Kuhu on kirjutatud?» küsis Lazarev ja astus Petka juurde.

«Näe, vaadake!» osutas Petka ja ajas pea kuklasse.

Kivimüüri ehitatud vahitorni sissekäigu kohal valendas kitsas marmorplaat. Sellesse olid raiutud sõnad: «Felix regnum, quod tempore pacis tractat bella.»

«Seda on poolakad kirjutanud, kas pole tõsi, Valerian Dmitrijevitš?» hüüdis Maremuhha rõõmsalt.

Viimaks ütles Lazarev lõbusalt:

«See on kirjutatud ladina keeles,» lausus Lazarev. «Umbes kahesaja viiekümne aasta eest. Ainult kuidas seda tõlkida? Oodake . . .» ja Lazarev hakkas oma huuli liigutama, sosistades endamisi mingisuguseid sõnu.

Vaatasime teda äraootavalt.

«Noh, siia on kirjutatud umbes niimoodi: «Õnnelik on see riik, kes rahu ajal valmistub sõjaks.»

Sellest hetkest peale hakkasin Lazarevi veel enam austama. Petka Maremuhha vahtis Lazarevile otse suhu. Petka tundis ilmselt heameelt selle üle, et esimesena oli märganud seda valendavat plaati ja näidanud Valerian Dmitrijevitšile.

Lazarev laskis pilgul ringi käia, võttis ahelad maast üles ja lausus: «Nüüd, poisid, muudkui lähme koju! Oleme täna küllalt koos jalutanud — nüüd vaja lõpp teha.»

«Kas tuleme veel kunagi siia?» küsisin ma.

«Tingimata!» andis Lazarev meile lubaduse. «Kogume rohkem soovijaid ja pühapäeval läheme kogu päevaks retkele. Kas mäler tate, kuidas me teiega omal ajal kindluses käisime?»

«Kõrgemas algkoolis, eks ole,» lisas Maremuhha kähku.

Saatsime Lazarevi kuni pargini, seal jätsime temaga hüvasti ja läksime Jõetagusele lõunat sööma. Vanamõisa lähedal heit-

sime liisku, kes ülehomme laterna kooli viib. Tuli välja, et laterna viib Maremuhha.

Mina aga, rahul tänase jalutuskäiguga, panin tühjade kätega kodu poole jooksma.

Oska tuli Nagorjanõst meie juurde linna kooli. Tihtilugu putkame temaga vahetundide ajal väljakule kastaneid korjama. Otsime neid kolletanud lehtede hunnikuis, topime taskud täis ja lidume kiiruga tagasi kolmandale korrusele. Tore on palkonilt kastaneid üle väljaku visata — nad lendavad nagu kuulid. Petro Maremuhha on juba nii osav, et loobib neid kuni peakirikuni. Kord virutas isegi Prokopovitšile kastaniga vastu selga. Oma vana habemikku direktorit näeme tihti. Ta on hakanud papiks ja peab peakirikus jumalateenistusi. Kui me teda esimest korda nägime pikas, rohelises papikuues, raske hõbedast ristikuju rinnal, tundus ta meile veidrana. Kui me Prokopovitšit nüüd kuskil silmame, pistame kohe kisama:

«Kärbsepüüdja! Kärbsepüüdja!»

Ligi kolm nädalat õppisime rahulikult ega mõtelnudki enam sellele, et meie kooli võidakse veel õpilasi vastu võtta, kui äkki ilmus klassi Kotka Grigorenko.

Ma isegi võpatasin, kui märkasin teda meie klassitoa uksel. Meil algas tund. Looduslooõpetaja Polovjan kinnitas tahvli külge mammuti luukere jooniseid. Tasahilju, kikivarbail, et Polovjan ei märkaks, hiilis Kotka klassi lõppu. Seal istus ta käratult viimasesse pinki. Kogu tunni ajal piinas mind tahtmine tagasi vaadata, heita silmanurgast pilk Kotkale, et näha, mis ta teeb, kuid ma sain enesest võitu: oleme ju vaenlased!

Suureks vahetunniks oli Kotka juba kodunenud ja tundis end nii, nagu polekski ta siit suvevaheajaks minema läinud. Ta määris kogu tahvli kriidiga ära, joonistades õlgkatusega tare, hüppas mitu korda üle pingi ja vahetas Jaška Tiktorilt kähe pliiatsi vastu austria padruni. Minu ja Maremuhhaga Kotka ei kõnelnud. Kuid järgmisel päeval, kohe pärast kolmanda tunni lõppu, istus meie pinki tedretäheline Saška Bobõr.

«Poisid, aidake mind!» sosistas ta ja heitis pilgu naabreile.

«Mis siis on?» küsis Oska.

«Poisid, kuulge,» ütles Bobõr paluvalt, «Kotkal on minu buldog. Ta tõi selle kooli kaasa. Nägin pealt, kui ta seda Tiktorile näitas. Poisid, ma annan teile selle eest haavleid, mul on terve nael haavleid. Ainult aidake, poisid!»

«Kus Kotka siis on?» küsis Maremuhha ja tõusis püsti. Ta silmad lõid põlema. Ta astus pingist välja.

«Üles jooksis teine, üles!» vastas Bobõr erutatult.

Ta oli nii ärritatud, et ta tedretähedki punetasid.

Leidsime Kotka kolmanda korruse tühja koridori otsas. Ta tuli käimlast ja sammus, käed taskus, meile vastu. «Kuule, Kotka!» peatas teda väriseval häälel Saška Bobõr. «Mis on?» küsis Kotka hädaohtu haistes ja võttis käed taskust välja.

Ta seisis meie ees, seljas hall gümnasistikuub, pea pisut ette kallutatud; ta tigedalt helkivate silmades oli märgata kartust ja ärevust.

«Kotka, anna buldog tagasi!» ütles Bobõr otsustavalt. «Buldog?» läks Kotka ärevaks. «Mul pole buldogit.» «Ära peta, on küll!» kähistas Bobõr. «Ta on sul taskus.» Samal hetkel kargas Kotka tagasi akna juurde. Petro tormas talle põiki ette ja karjus: «Võtke tal jalust kinni!»

Hea on öelda «— võtke jalust kinni! Kuid see pole nii lihtne» nagu Petruss seda arvab. Kotka vehib jalgadega nii kiiresti ja hoogsalt, et pole võimalik talle läheneda. Seljaga tõukab ta Maremuhhat enesest eemale, kuid see surub kõvasti Kotka käsi ega lase neid lahti. Grigorenko ägiseb vihast ja raputab pead, kuid lahti rabelda ei suuda.

«Noh, võtke ometi kinni! Virutage talle! Mis te kardate,» julgustas meid Petruss.

Sel hetkel õnnestus mul Grigorenko jalast kinni haarata. Ma krapsasin ta saapa tugevasti pihku ja tõmbasin seda kõigest jõust enda poole. Bobõr võttis hoogu ja virutas Kotka üsna ahju lähedale Maremuhha. jalge ette põrandale maha. Nüüd me Grigorenkot enam ei kartnud. Kohe otsime ta läbi! «Laske lahti, annan ise tagasi,» sisistas Kotka läbi hammaste. «Annad tagasi?» küsis umbusklikult Bobõr, kes istus kaksiti Kotka turjal.

«Annan tagasi.. . Jumala eest, annan,» tõotas Grigorenko. «Noh, poisid, laske ta pealegi lahti,» käskis Bobõr ja kargas jalule.

Täitsime selle käsu mitte just päris hea meelega. Riided kortsus, juuksed sassis, tõusis Kotka aeglaselt maast, ilma et oleks meie poole vaadanud, ja raputas pükstelt tolmu. Siis pistis ta käe tasku ja tõmbas sealt pikkamisi välja nikeldatud buldogi. See oli väga hea buldog — uus, läikiv: küllap oli sellest väga vähe lastud.

Bobõr isegi nilpas keelt.

«Noh, anna siia,» palus ta ja sirutas välja oma pika kõhna käe. «Mis asja? Mida ma pean andma? Mis sa tahad? ...» küsis Kotka imestunult ja surus buldogi tugevasti pihku. «Revolvrit!» oigas Bobõr ja sirutas välja ka teise käe. «Revolvrit? Võta näpust!» ja seda öeldes virutas Kotka buldogi.

täie hooga lahtisest aknast välja. «Sähke!» sisistas ta tigedalt, ja samal hetkel lajatas all väljakul revolvripauk.

Vaat kus lugu! Nähtavasti oli Saška buldog vastu kivi põrganud ja lahti läinud. Kükitasime maha. Äkki surmas kuul väljakul mõne inimese? Maremuhha taganes trepi juurde. Kotka aga kohendas oma särki, naeratas sealjuures tigedalt ja küsis:

«Saite nüüd?»

Alles siis me toibusime ja taipasime, kui osavalt Grigorenko meid alt oli vedanud.

«Sina... sina... kas tahad isa juurde?» hüüdis kähvatanud Saška Bobõr kogeldes.

«Oota!» peatas Petka Bobõri, «jookseme palkonile, vaatame sealt!»

Tormasime mööda koridori palkoni poole.

«Kas ta on sul iselaadija?» küsisin Bobõrilt kaastundlikult, kui talle järele jõudsin.

«Muidugi iselaadija . ..» vastas Saška kaeblikult.

Piilusime palkonilt ettevaatlikult tänavale. Väljak oli tühi.

Kividel lebasid kollased lehed. Koolimaja nurga juures, selle akna all, kust Grigorenko asja revolvri välja oli visanud, seisis punaarmeelane ja vaatas üles kolmandale korrusele, kus tuul lahtisi aknapooli liigutas.

Punaarmeelane seisis natuke aega akna all, pistis siis revolvri tasku ja läks seejärel aeglaselt, alatasa ringi vaadates, minema.

Saška jälgis kurvalt iga ta sammu. Nüüd ei näe ta enam kunagi oma buldogit! Ka meie kõik vaatasime kahetsedes puna-armeelasele järele,' mina koguni mõtlesin: «Kui talle järele joosta?» Arvasin, et kui punaarmeelast tõesti kogu südamest paluda, annab ta buldogi tagasi. Mis ta selle väikese, lühise, pehmete tinaküulidega revolvriga peale hakkab? Punaarmeelasel on ju kindlasti

nagaan. Sellal kui ma nii mõtisklesin, kadus punaarmeelane peakiriku taha. Nüüd oli juba hilja talle järele joosta.

Kui olime jälle klassis, läks Kotka õpetaja kateedri juurde ja ähvardas meid:

«Küll me veel teiega arveid õiendame! Oodake ainult. . .»

«Aitab, aitab juba! Või on sulle ikka veel vähe? Petljuuralaste rästik niisugune!» vastas Maremuhha vihaselt. Noodid kaenla all, tuli Tšibissov klassi ja Kotka istus ringi vahtides oma pinki.

Varsti pärast seda vahejuhtumit saime Jaška Tiktorilt teada, et Ternopoli nõlvakul asuvas teises töökoolis õpitakse vanemates klassides uut, meile tundmatut õppeainet — poliitharidust. . «See on nähtavasti poliitikast,» seletas Bobõr tähtsalt.

«Kust sina seda tead?» küsis Maremuhha umbusklikult.

«Näe, tean ... tean kõike ...» kelkis Saška. «Minu vanem vend;

käib trükitööliste komsomolirakukeses, tema ütles mulle just sellesama sõna.

«Aga miks meil pole niisugust. . . kuidas see oli, Jaška?» küsis Maremuhha.

«Poliitharidust,» tuli Tiktor talle appi.

«Või miks ei ole? Kas sa siis ei tea, miks?» vastas Bobõr. «Õpetajad ei taha, vaat mispärast! Kas nad siis mõtlevad poliitikale? Lähme, kaebame ...»

«Kuhu sa kaebama lähed, kuhu?» küsis Maremuhha, tammudes Saška kõrval. Selle suve jooksul oli ta tõmmuks muutunud ja pisut kasvanudki.

«Eks ü|ka sellesse punasesse majja seal Uue pargi taga,» soovitas Bobor julgelt. «Mu vend ütles, et selles majas võtavad kõik ülemad rahva kaebusi vastu.»

«Või punasesse majja .. .» ehmus Maremuhha. «Miks sinna? Vaja paluda Lazarevi. . . »

«Küll sa oled naljakas,» ütlesin mina, «Lazarev ei saa meid aidata. Tema on praegu veel üksi, aga neid Rodlewska-taolisi närukaelu on palju. Nad teevad ta elu juba niikuinii kibedaks.»

Järgmisel päeval läksime pärast tunde koju Jõetagusele. Mu . südames oli kerge ja rõõmus tunne — kodused ülesanded polnud kuigi rasked, ilm oli ilus. Päike paistis heledalt, ta kuldas oma eredate kiirtega meie vanaaegset kodulinna, heitis valgust pisut ninakatele kuivadele kõnniteekividele, peegeldus veeloikudes, mis pärast öist vihmahoogu polnud veel jõudnud ära kuivada.

Päikest vaadates vidutasin silmi ja mõtlesin: küll oleks tore, kui suvi kestaks aasta läbi! Kuid varsti jõuab jälle kätte talv; ta algab kergete öökülmadega, hommikuti on katused valged, juurviljaaias närtsib haljas rohi ja langeb elutult vastu maad, ning siis tulevad pakased, üks käredam kui teine — ja jõgi Vana kindluse juures ei voola enam. Kui viskad sinna kossi, hakkab see jää peal hüplema, libisedes edasi, ega jäta jälgegi järele: nii sile, libe ja läbipaistev on esimene, alles väga õhuke jää. Sealsamas kujutlesin, kui tore on hommikuti esimese vahetunni ajal joosta mööda koolihoovi ja purustada öö jooksul veeloikudele tekkinud õhukest jääkirmet.

Küll on mõnus, kui selgel külmal hommikul jalad sind nagu iseenesest üle kergelt külmunud mätaste viivad! Kui kiirel jooksul satud saapaninaga loiku, puruneb jää prõginal, otsekui kõliseb, sina aga jooksed juba edasi ning tallad on sul kuivad. Ja kui tore on pärast vahetundi joosta külma käest valgesse klassiruumi
ning enne õpetaja tulekut suruda oma kõht vastu sooja, pärast kütmist pisut värvi järele lõhnavat ahju! Ja mul polnud enam

põrmugi kahju, et sügis on lõppemas ja et varsti algab talv. See on isegi parem. Ihun teravaks oma uisud . . .

Äkki oli eestpoolt kuulda Saška Bobõri tugevat ning värisevat häält.
Saška alustas laulu:

Me isad vapralt võitlesid ja lõid Ukraina Raadat, nad jätsid maha veduri, et võita barrikaadil …

Saška laulis halvasti, kitse moodi, kaugeltki mitte nõnda, nagu laulsid seda laulu kirikukooli majutatud punaarmeelased. Tahtsin Saškale hüüda, et ta vaikiks, kui Maremuhha äkki talle kaasa laulma hakkas.

Me vedur, lenda edasi!
Kommuunis alles peatu!
Teed teist meil üldse polegi,
on relvad valmis seatud . . .

laulsid nad juba kahekesi, marssides ümmargustel munakividel. Nüüd ei suutnud ka mina ennast pidada. Kõndisime keset sõiduteed nagu tõelised sõdurid. Marssisime ja laulsime:

Koos isadega paljud meist said lahingusse minna, kes kandis mürske, padruneid ja ühte soovi rinnas . . .

Vastutulijad peatusid ja vaatasid meile järele. Ent meie ei pööranud neile üldse tähelepanu. Kes sai meile midagi teha? Kes sai meid keelata laulmast? Lõbusalt lauldes jõudsime Uude parki. Edasi viival kitsal teerajal oli kõrvuti käia raske. Läksime hanereas, ja laul kätkes sedamaid. Pargis oli otsekui metsas: palju avarust ja raagus puid, kuskil ei ühtki kivi, ainult künkad ja kraavid.

Tuul ajas pargis kollaseid kuivi lehti taga. Jalad vajusid lehtedesse isegi siis, kui me mööda teerada läksime. Bobõr võttis hoogu ja hüppas lehtedega täidetud kraavi. Nagu kärnkonn sirutas ta end seal välja.

«Poisid, küll on pehme, vaadake!» kutsus ta meid, ise lehtedes püherdades.

Hüppame talle kraavi järele nagu vette, ajame lehed laiali, loobime neid peotäite viisi õhku, puistame üksteist üle kuldse vihmaga. Lehed lendavad meie köhal nagu hiiglasuured punakad liblikad ja kukuvad oma kõveraid sabakesi liputades väsinult koltunud rohule.
Lõpuks lahkume pargist ja läheme tänavale.
«Saška, kas sa sellest majast kõnelesid?» küsis Maremuhha.
177

osutades sõrmega punasele kahekorruselisele hoonele postkontori kõrval.
«Sellest, sellest jah,» lausus Bobõr erutatult. «Siia tulekski minna.»
«Mul töötab siin majas keegi tuttav,» hooples Petka.
«Mis sa luiskad . . . või tuttav kohe,» vastasin Maremuhhale.
«Kuidas ma siis luiskan,» nähvas Petka pahaselt. «Kas Omeljustõi siis siin ei tööta? Või oled unustanud?»
Petkal on ju õigus! Omeljustõi töötab tõesti siin. Ka isa on mulle sellest rääkinud. Omeljustõi elab praegu kuskil kesklinnas,. linnanõukogu ühiselamus, ja me kohtame teda väga harva.
«Siis rmiudkui lähme Omeljustõi juurde,» ütles Bobõr otsustavalt. «Kohe praegu. Tule!»
«Ei, miks siis just praegu,» muutis Maremuhha meelt. «Lähme pärastpoole.. .hiljem.»
«Nojah, nojah!» rõõmustas Bobõr. «Nähtavasti pole sul siin majas kedagi. Ja sa luiskasid meile oma tuttavast.»
«Või mina luiskasin? Lähme pealegi... Küll näed!» sattus Petka hoogu ja sammus tellistest ehitatud maja poole.

Selle maja pruunist tammepuust uksele oli kinnitatud ukraina-keelne pappsilt:

UKRAINA KOMMUNISTLIKU (bolševike) PARTEI MAAKONNAKOMITEE

UKRAINA KOMMUNISTLIKU NOORSOOÜHINGU
MAAKONNAKOMITEE

«Kas läheme sisse?» küsis Maremuhha kõheldes meilt kõigilt, kui oli lugenud silti.

Sõnagi lausumata tahtis Šaška Bobõr Maremuhhat esimesena laiast tammepuust uksest sisse tõugata. Kuid Maremuhha surus tõrkuvalt käed vastu uksepiita.

«Noh, mine juba, mis sa mängid?» ütlesin mina. «Ainult vähid liiguvad tagurpidi.»

Raske uks prantsatas meie järel kinni.

Hakkasime kitsast marmortrepist üles minema; paremat kätt viis esimese korruse ruumidesse poolpime koridor. Kuhu minna?

Lähme parem juba mööda koridori.

Kauges nurgas klõbiseb kirjutusmasin. Astume hämaras koridoris mõne sammu ja peatume ühe ukse ees. Selle tagant kostab kellegi vali hääl. Uks avaneb ootamatult ja koridori tuleb meie endine naaber Omeljustõi. Tal on jalas pikad puldansaapad ja sinised kalifeepüksid, seljas väljaõmmeldud särk.

«Mis teie siit tahate, poisid?» küsib Omeljustõi ja silmitseb imestunult meie kampa. «Onu Omeljustõi, meie tulime ... Tervist!» ja poisse kõrvale lükates astun esimesena Omeljustõi juurde.

«Vaska? Ma ei tundnud sind ara. Noh, astuge sisse, kui mulle külla tulite,» kutsub meid Omeljustõi. Ja me järgneme oma naabrile suurde kahhelkivist kaminaga tuppa.

Toas istuvad laudadel tundmatud mehed ja vestlevad. Meid nähes jäävad nad vait. Ruum on täis tubakasuitsu. Sinised suitsupilved tõusevad lae alla. Kamina juures seisavad üksteise najal kolm vintpüssi.

«Näe, minu juurde tuli delegatsioon,» naerab Omeljustõi, näidates käega meie peale.

«Millega sa neid kostitad?» lausub selle peale paljaspäine tüse mees kaitsevärvi sõduripluusis. «Võiksid nei-le vähemalt rõngassaiugi tuua,»

«Kust ma neid võtan?» ütleb Omeljustõi käsi lahutades ja kutsub meid: «Istuge aknalauale, poisid. Toole on meil ainult kaks, inimesi aga — näete kui palju.»

Jutustan esimesena Omeljustõile meie koolist ja õpilaskomiteest. Ta kuulab mind tähelepanelikult ja ainult vahetevahel sügab oma lõuga.

«Direktor on meil tubli, aga uus lauluõpetaja Tšibissov laulab kirikus, usub jumalat!» segab end jutusse Petka Maremuhha.

«Oota ometi,» sähvan talle. «Rodlewska ei tunnusta üldse õpilaskomiteed. Ütleb, et sinna kuuluvat ainuüksi jõhkrad ja ninakad poisid.»

«Meie vajame poliitharidust... Teises töökoolis on, miks meil et ole?» prahvatas Saška äkki julgelt välja.

Omeljustõi naeratas. Puhkesid naerma ka ,|a seltsimehed seal kirjutuslaudadel, üks neist võttis taskust väikese vihiku ja märkis sinna midagi.

«Hea küll, poisid, saate kõik: nii poliitharidusе kui ka head õpetajad, eined ja kivitahvlid. Ainult kannatage pisut,» tõotab Omeljustõi laupa hõõrudes. «Nüüd tuleb meil kõigil palju õppida. Ka mina kavatsen astuda parteikooli.»

Enne lahkumist kutsusin Omeljustõi kõrvale ja ütlesin talle tasakesi:

«Me käisime Tšeka's. Kas Kudrevitšit tunnete?» «Tunnen, Vaska, tunnen,» pilgutas Omeljustõi mulle silma ja andis nõu: «Ara ainult palju lobise!»

Täpselt nädal hiljem ilmus pärast teist vahetundi meie klassi pikk noormees, seljas lihtne pruun särk, jalas jämedakoelised rohelised püksid ja rasked põdranahast taldadega sõdurisaapad. Jooksime parajasti klassis ringi ja jäime sisseastujat märgates silmapilk seisma: kes tahvli, kes ahju juurde, Maremuhha isegi kateedrisse.

179

«Istuge,» soovitas see noormees meile ootamatult. «Istuge,» kordas te ja köhatas.

Arusaamatuses istume pinkidesse, nii kuidas juhtub.

«Poisid,» lausub see noormees kähedal häälel ja köhatab jälle. «Seltsimehed . .. Saagem tuttavaks. Mu nimi on Pantšenko, mind saatis teie juurde komsomoli maakonnakomitee. Hakkan teile poliitharidust õpetama. On teil selge, mis tähendab poliitharidus?»

Klassis valitseb vaikus.

Mida vastata? Sõnatult ja imestunult silmitseme oma uut õpetajat, kes on kuidagi isesugune ega sarnane teiste õpetajatega.

TEINE OSA DNESTRI KALLASTEL

XXIV. KOLIME ÜMBER

Oleksin väga tahtnud enne Petka tulekut uue tuvila keset õue üles seada. Terav, hästi pinnitud labidas vajus järjest kiire-mini niiskesse mulda, lõigates katki etteuhtuvaid rohujuuri ja limukaid. Kui jalg koos ülemise labidaäärega maad puuduas, tõmbasin siledat labidavart mõlema käega enda poole. Terve hunnik mulda lendas üles. Viskasin selle kohati valgete juure niidikestega läbikasvanud musta mulla osavalt kõrvale.

Varsti mustendas keset meie väikest õue sügav auk. Tirisin posti ühes tuvilaga köhale 3ja lasksin postiotsa auku. Tuvilat ühe käega kinni hoides loopisin posti toeks auku mitu munakivi, ja kui tuvila enam ei kõikunud, ajasin augu kiiresti värske mullaga kinni. Mul jäi veel maa ühetasaseks teha, kui maja taga kriuksatas jalgvärav.

«Noh, juba Petka tuligi!» mõtlesin ja astusin kõrvale.

Eemalt vaadatuna oli tuvila veel ilusam. Ta oli õhukestest laudadest kokku löödud, ookriga kollaseks värvitud ja paistis vanade kuuride vahel eriti silma. Mis mu tuvidel viga selles majakeses elada! Küll Petka Maremuhha nüüd kadestab. Puhkigu ta niipalju kui tahab, sellist tuvilat ta igatahes valmis ei ehita. Juba kostsid sammud mu selja taga. Pöörasin end aeglaselt ümber. Mu juurde sammus isa. Ta seisatas mu kõrval ja lausus:

«Tuvila on päris kena, aga ilmaasjata tehtud.»

«Miks ilmaasjata?»

«Homme kolime siit ära,» vastas isa. «Lähme sisse, seal jutustan pikemalt.»

Petka Maremuhha tulekuks oli mul juba kõik teada. Partei maakonnakomitee oli isa nõukogude- ja parteikooli tööle määranud. Isa pidi parteikoolis sisse seadma väikese trükikoja ja seal trükkima parteikooli ajalehte «Kursandi Hääl». Kuna aga kõik parteikooli töötajad elasid riigikortereis, pidi ka isa meiega sinna üle kolima.

Mis saab siis mu uuest tuvilast? Kas tõesti jätta see kingituseks uutele üürnikele, kes pärast meid siia korterisse elama asuvad ...

«Taat, võtan tuvila sinna kaasa!» ütlesin isale.

«See veel puudus!» muigas isa. «Sinu arvates kõik kursandid muudkui ootavad, millal sa seal oma tuvila sisse sead.» Ja Lenini pilti seinalt maha võttes jätkas isa tõsiselt: «Ära tembuta, Vassil, tuvila jätad siia.»

«Hea öelda, jätad. Aga kus ma tuvisid pidama hakkan?»

«Kes lubab sul tuvisid pidada?» Pomisesin üsna tasa: «Kas seal siis ei tohi?»

«Ja mis sina arvasid?» lausus isa. «Küll oled ikka naljakas, saa ometi aru, seal õpitakse — peab valitsema vaikus, sina aga hakkad mööda katuseid tuvisid taga ajama . ..»

«Ei hakka, taat, ausõna, ei hakka. Teen tasakesi...» «Tean, kui tasakesi: olen ise omal ajal tuvisid pidanud. Tuvi armastab õhku ja avarust. Ega ta kana ole. Kana võib kuskil urkas hoida, kuid sellelgi hakkab igav .. .»

Samal hetkel kääksus õuevärav ja keegi hüüdis tasa:

«Vassil!»

Tundsin Petka Maremuhha kohe häälest ara ja haarasin mütsi

Isa heitis pilgu aknast välja ja ütles: «Sinu sõber tuli. Anna tuvid tema hoolde — ja sellega on lool lõpp.»

Algul Petka Maremuhha ei uskunud mind. Kuulates mu juttu ja mulle umbusklikult silma vaadates arvas see väike ja paks, rihmaga vöötatud linases särgis jomm, et ma teda petan.

Alles siis, kui jõudsime linna peatänavale, Posti tänavale, hakkas Petka lõpuks mu sõnu uskuma ja kõigest võis näha, kuidas ta selle üle kurvastas, et lähen Jõetaguselt ära.

«Petro, teeme vahetust sinu revolvri vastu,» panin ette.

«Mis sa õige mõtled!» vihvatas Maremuhha. «Revolvrit ma ei vaheta. Seda läheb mul enesel vaja.»

«Vaja, vaja,» osatasin Maremuhhat. «Niikuinii võetakse see sult ära.»

«Kes võtab?» erutus Maremuhha. «Teadagi kes: miilits.»

«Kellel nüüd niisugust tarvis. Ta on ju roostes.»

«Noh, mis sellest. Ikkagi relv.»

«Mis relv see ka on! Sa ju tead, et Podzamtšes on igal poisil kümme sihukest revolvrit. Kärbikuidki peidavad, ja pole midagi kaätki.»

Petka jutt oli õige. Pärast kodusõda, pärast hetmanit, petljuuralasi ja poolakaid jäi meie linna palju igasuguseid relvi, ja poisid varjasid neid ikka veel mitmesugustes salakohtades.

Kuid otsustasin siiski Maremuhhat hirmutada ja ütlesin kindlal toonil:

«Revolver võetakse sinult ära, küll sa näed! Enne võis relvi hoida, nüüd aga on sõda lõppenud ja enam ei tohi. Anna ta parem ära, enne kui hilja on, teen sinuga vahetust.»

«Noh, kui minult võetakse, siis võetakse ka sinult!» vastas Petka Maremuhha kärmesti ja lisas silma pilgutades:

«Vaska, sa oled kaval, arvad, et leidsid lolli.»

«Ei midagi sellist. Kolin ju ümber parteikooli, seal ei ütle keegi mulle midagi. Seal elavad sõjaväelased.»

Istusime natuke aega vaikides.

Tundsime teineteist ammu, ja ma teadsin, et Petka on aravõitu. «Parem olen vait,» otsustasin ma. «Las mõtleb mu sõnade üle järele.»

Pärast vähest kaalutlemist hakkas Petka erutusest nohisema ja küsis:

«Noh, mis sa siis revolvri eest annaksid?»
«Tuvisid võin anda …»
«Kas kõik?» küsis Petka kõrvu kikki ajades.
«Miks kõik? Ühe paari…»
«Või ainult paari... paari eest ma ei anna . . .»
«Pole vajagi, lähen homme Podzamtšesse ja saan seal paljalt oma tutiga tuvi eest poole tosina revolvreid ....»
«Noh, eks mine, proovi .. . Sillal võtab militsionäär sind' kinni…»
«Lähen alumist teed, veski juurest.»
«Noh, eks mine ...»
«Muidugi lähen . ..»
Vaikisime jälle.
Kaugel all jõe ääres pesi keegi naine pesu. Ta tagus seda kurikaga, nii et laksus, siis väänas, siis loputas.uuesti käredavooluli-ses jões. Vaevalt märgatavate valgete täppidena ujusid ta lähedal haned. Jälgisin silmadega hanesid. Äkki sosistas Maremuhha kiiresti:
«Vaska! Anna kõik tuvid, annan sulle siis veel kaksteist tagavarapadrunit. Kas tahad?»
Eks olegi! Petka kukkus sisse. Minu võit! Tõusin püsti, ringutasin ja ütlesin vastumeelselt:
«Hea küll, kuid ainult sõpruse poolest. . . Mõnele teisele poleks, mingil juhul andnud.»

XXV. KOTKA PARANDAB NÕUSID

Läksime mööda teerada ja tundsime rahuldust, mõeldes, et kumbki on teist tüssanud. Petka - nohistas vahetevahel nina. Ammugi himustas ta minu tuvisid, juba möödunud talvest saadik, ja nüüd kukkus talle õnn ootamatult sülle. Ent mina saan

püstoli. Juba homme leotan teda petrooleumis, et rooste kaoks, pärast saab temaga lastagi. Uus park oli meil ammu seljataga. Kõndisime juba Jõetagusel. ..» Möödusime turuplatsil reas seisvatest puust kaubaputkadest ning kingseppade, klaasseppade ja vaskseppade väikestest madalatest töökodadest. Zitomiri tänava nurgal kuulutustulba taga paistis ühe parima Jõetaguse vasksepa, poola aadliku Zacharzewski[1] töökoda. Töökoja lähedal tänaval vedelesid valge korraga kattunud samovaritorud, kummulipaisatud punasest vasest katlad, roostetanud katkiste põhjadega kastrulid, emailitud kausid ja tsinkvannid. Määrdunud puldanpõll ees, väljus töökojast Zacharzewski ise. Ta hakkas õrna rämpsu sees tuhnima. Järskude tigedate liigutustega loopis ta ühest hunnikust teise keerdus pleki-tükikesi ja läikivaid valgevase ribasid; kõik seeklirises ja tärises. Kui olime veel ainult mõne sammu kaugusel töökojast, ajas Zacharzewski end sirgu ja hüüdis töökotta valju ning tigeda häälega: «Kostek, tule siia!»
Ja selle hõike peale astus töökoja avatud uksest tänavale meie vana tuttav ja minu rivaal Kotka Grigorenko.
Tema tõmmu nägu oli tahmane. Tal oli samasugune määrdunud puldanpõll ees nagu Zacharzewskil. Kotka hoidis oma käredas .. ja soolhappest söödud käes rasket sepahaamrit.
Meid nähes Grigorenko pisut hämmeldus, kuid läks siis kohe taaruval sammul ja raske vasaraga hooletult vehkides Zacharzewski juurde.
Sellal kui Zacharzewski Kotkale valjul ning toriseval häälel käske jagas, möödusime neist ja käänasime nurga taha.
«Räägitakse, ta olevat end oma emast lahti ütelnud,» sosistas Petka Maremuhha mulle tasa kõrva sisse ja vaatas sealjuures tagasi.
«Lahti ütelnud? Kus ta siis elab?»

«Kas sa's ei tea?» imestas Petka Maremuhha. «Podzamtšes, aednik Korybko juures. Ta on seal kosti peal.»
«Kas tõesti?»
«Noh, muidugi. Ta on seal juba ligi kuu aega elanud!» vastas Petka.

Mida see kõik küll tähendas?

Kodus oli peaaegu kõik juba pakitud. Mu tädi Marja Afanasjevna, pikka kasvu hallipäine naine, puuvillasest riidest põll ees, odavast satäänist pruun rätt peas, mässis ajalehepaberisse sööginõusid. Selle ajaga kui rae kinos käisime, oli isa pildid seintelt maha võtnud; igal pool tapeetidel, nii magamis- kui ka söögi-

Zacharzewski — loe: zahhaževski.

toas, oli näha tumedaid nelinurkseid pildikohti. Me polnud ammu tapeete vahetanud, need olid päikese käes ära pleekinud ja ainult piltide all oli säilinud nende endine värvus. Tädi pani korvi kõik sööginõud ja kuus hõbedast supilusikat ning hakkas siis kummutilaekaid pesust tühjendama. Isa võttis maha seinakella, haakis lahti pommi ja mässis pika kellaketi numbrilaua ümber. Mul hakkas siin lagedaks tehtud toas igav ja ma läksin õue, et tuvisid kinni püüda. Avasin tasahilju kuurikse. Sealt hoovas mulle vastu puude lõhna. Läbi une kudrutasid üleval õlgkatuse all tuvid. Tundsin 'häälest ära lehviga kukerpallitajatuvi. Seal oligi redel. Pistsin koti vöö vahele ja ronisin redelit mööda tuvide juurde. Üks neist, aimates halba, tegi tigedat häält ja lendas robinal nurka. Rumaluke, mis sa kardad, ka Petka juures hakkad maisi saama! Tuvid pekslesid oma raskelt painduvate tiibadega. Kähku üksteise järel rabasin nad kinni — mu soojad ja nii puhtad tuvid — ning valuga südames viskasin nad lahedasse kotti. Teel Petka Maremuhha juurde Vanamõisa rabelesid tuvid kotis nagu kassid, tegid tigedat häält, sabistasid ja pekslesid tiibadega. Lehviga kukerpallitaja isegi oigas hirmust.

Maremuhha ootas mind oma viletsa õuemaja lävel. Vaevalt sain ta juurde astuda, kui ta mulle kaltsudesse mähitud saueri-tüüpi revolvri pihku pistis; samas haaras ta mu käest koti tuvidega ja pomisedes: «Oota, tulen kohe,» sööstis kuuri.

Soojal kivil istudes kuulsin, kuidas ta kuuriust avades võtmega lukus lõgistas, kuidas redel ta jalge all nagises ja kuidas ta pööningule jõudes kiunuval häälel hüüdis: «Kulu-kulu-kulu!»

Mul hakkas tuvidest veel rohkem kahju. Kui palju olin ma nendega jännanud! Kui raske oli olnud neile nälja-aastail hankida maisi ja otra. Tol ajal kartsin ma väga, et naabripoisid nad minult ära varastavad ja nahka pistavad. Ja nüüd sain ma vastu ainult revolvri. Huvitav, kas rooste tuleb sellelt ära või mitte? Küll oleksin tahtnud nööri lahti päästa, paberi revolvri ümbert ära võtta, pimeduses vähemalt puudutada ta külma ja äratäkitud rauda ning kombata ta krobelist pära, kuid ma talitsesin end.

Ootamatult ilmus pimedusest Petka. Kurest jooksust hingeldades ulatas ta mulle padrunipaki ja lausus kogeldes: «Kaksteist... Üle lugeda pole vaja .. .»

Kui olime jõudnud väljakule, tõmbas Petka mind käest ja sosistas ringi vaadates:

«Vaska, kas tead, kuulsin, et selles parteikoolis, kus sa elama hakkad, kummitavad vaimud!»

«Naljavend, mis vaimud seal võivad olla?»

«Päris ehtsad vaimud. Tõsi jutt. Koridorides hulgub valge nunn. Seal oli ju varemalt katoliku klooster!»

«Ja mis siis sellest? Meie gümnaasiumis oli ka kord klooster, kuid vaimusid ei näinud keegi.»

«Ütlen sulle, et selles parteikoolis on nähtud!»
Alt, meie maja juurest, läks keegi kiriku poole.
«Tasem!» käratas Petka mulle peale ja tõmbas mind küünarnukist.
Surusime end vastu müüri, mis piiras kirikut, ja lasksime teekäijal mööda minna. Kui ta nurga taha kadus, ütlesin:
«Petka, küll oled sa argpüks!»
«Miks?» ägestus Petka.
«Miks sa ehmusid?»
«Arvasin, et militsionäär. Ja sul on revolver.»
«Seda sa valetad. Arvasid, et on tont. Ja nüüd kardad kojugi minna. Sul pole mõtet mind enam saata.»
«Ei ma karda ühti,» haavus Petka. «Võin keskööl poola kalmistule minna, aga sina ...»
«Noh, hea kõll, tunneme juba niisuguseid vapraid ...»
«Arvad, et ei lähe?» vihastas Maremuhha juba tõsiselt.
«Usun, usun .. .» rahustasin Petkat ja sirutasin talle käe.
Jätsime hüvasti. Kuid vaevalt olin kadunud nurga taha, kui kuulsin Petka sandaalide plaginat. Ta, julge mees, ei pidanud' vastu ja pistis tuhatnelja kodu poole.

Ma ei tea, kui kiiresti uinusid isa ja tädi Marja Afanasjevna, kuid mina vähkresin peaaegu koiduni küljelt küljele. Ikka ja jälle tuli mulle meelde Kotka Grigorenko.
Sel kevadel lõpetasime töökooli. Poisid murdsid hulk aega pead, kuhu minna edasi õppima. Meie Petka Maremuhhaga tegime kindla otsuse, et kirjutame end sügisel sisse töölisfakul-teeti. Suurem osa meie klassi õpilastest valmistus keemiainsti-tuuti astuma, nõrgemad aga tahtsid minna teistesse koolidesse. Enne viimaseid arvestusi kõnelesid kõik sellest, ainult Kotka ei lausunud sõnagi.
Ta teadis hästi, et teda kui surma jnõistetud petljuuralase poega instituuti kindlasti vastu ei võeta.
Mis Kotka pärast töökooli peale hakkab, seda ei teadnud keegi.
Äkki levis kuuldus, et Kotka on astunud õpilaseks vasksepp-Zacharzewski juurde.
Algul ei taibanud keegi, miks hellitatud tohtrivõsukesel läks äkki vaja tunda lukksepaametit.
Hommikuti tööle minnes tuli Kotka alati jooksuga siit Jõetaguselt läbi, ajalehepaberisse keeratud toidumoonapakk kaenlas. Iga päev laskis ta kuni õhtuni alasil paukuda rasket sepahaamrit, õppis tinutama kastruleid ja teritama väikesi, propelleriga sarnanevaid lihamasinanuge.
Kui ta töölt tulles meist möödus, levis temast soolhappe, maarjajää ja sepasöe lõhna.

Enam kui pool ööd seisis see neetud Kotka mul meeles — puldanpõll ette seotud, raske sepahaamer käes.
Kas tõesti Galja, kellega ma juba töökoolist saadik pisitasa kurameerisin, võis mind vahetada Kotka vastu? Tõsi küll, ma polnud Galjat mitu päeva näinud, kuid see ei tähenda veel midagi. Kas ta võis mind nii ruttu unustada, kui ma talle vähegi meeldisin? Ehk rääkis Maremuhha mulle kadedusest säärast laimujuttu, et Galja sõbrutsevat Kotkaga? ...
... Siis, juba uinudes, meenusid mulle Petka sõnad, et parteikoolis, kuhu elama asume, kummitavad vaimud. Vaevalt sain uinuda, kui nägin unes luukeret, terav vikat seljas. See läbipaist-vasse tüll-loori mähitud luukere tuli mulle vastu maa-aluses käigus ja sirutas minu poole oma kondised sõrmed. Pistsin jooksu, luukere mu kännul. Lõpuks sattusin maa-aluses käigus kuskile pimedasse umbsoppi ja seal jõudis surnu mulle järele. Tundsin, kuidas ta selja tagant mu kõrist kinni haaras ja mind kägistama hakkas. Kangestusin õudusest ning karjatasin.

«Tõuse üles, tuvikasvataja, ära kisenda!» ütles isa naerdes ja raputas mind äratades tugevasti õlast. «Vanker tuli juba kraami järele!» lisas ta nähes, et olin virgunud.

Pöörasin pead ja tõmbasin kergendustundega hinge. Hommikune päike paistis rõõmsalt ja kevadiselt aknast sisse.

XXVI. UUES KORTERIS

Saime korteri valgesse ühekorruselisse majja, mis asetses suure koolihoovi parempoolses osas, mõne sammu kaugusel peahoonest. Korter oli suur — kolm ruumikat tuba, nende kõrval väike, kuid väga mugav köök ja üle lühikese koridori veel üks suurem köök, milles oli raudpliidiga kõrge vene ahi.

Marja Afanasjevna astus sellesse avarasse kööki, puudutas sõrmega raudpliiti, mida kattis tolmukord, ja ütles isale:

«Mis ma selle köögiga teen? Mulle jätkub sellest teisestki.»

«Ei tea,» vastas isa, «ei tea.»

«Taat,» turgatas mul äkki pähe, «kas lubad, et hakkan suvel siin elama?»

«Ela, ons mul kahju?» Ja isa muigas oma tihedatesse mustadesse vurrudesse.

«Oled sa arust ara, Miron?» ehmus tädi. «See ei tule kõne allagi!»

«Miks siis?» küsis isa.

«Ta hakkab pliidi peal püssirohtu kõrvetama, laseb terve maja õhku…»

«Ei hakka, tädi, ausõna — ei hakka!» palusin mina. «Mul polegi püssirohtu. Otsige või läbi!»

«Noh, näed nüüd,» ütles isa, «püssirohi on tal otsas, — kardad ilmaasjata. Vaska on juba suur. Ei sobi talle säärased mänguasjad^»

«Või suur!» osatas tädi järele andes. «Hakkab siin üksipäini meisterdama ning jääb veel jalgadest ilma .. .»

«Ei ta jää!» vastas isa lõbusalt ja lisas minu poole pöördudes: «Nii et sea end sisse, Vassil!»

Nad läksid tädiga asju lahti pakkima; mina aga jäin üksi oma kööki.

See on alles tore! Kähe päeva eest ei võinud ma unistadagi sellest, et mul oleks omaette tuba, kuid nüüd sain selle ootamatult.

Siia võin, millal aga tahan, vabalt tuua Petka Maremuhha ja teisi poisse. Kargasin akna juurde, tõmbasin loginal riivi eest ja lükkasin hooga mõlemad aknapooled lahti, rebides kätki vanade üürnike poolt kunagi ammu siia kleebitud pikad ajalehepaberiribad.

Tühja ning õhutamata tuppa tungis soe tuul. Ma sirutasin end aknast välja ja oma särgiga aknalaualt tolmu maha pühkides vaatasin alla. Pole viga! Esimene majakord küll, aga aken on päris kõrgel.

Sel ajal kui isa ja Marja Afanasjevna asju lahti pakkisid, hakkasin mina kööki korda tegema.

Pühkisin põranda puhtaks, võtsin märja lapiga igalt poolt tolmu ära — nii karniisidelt kui ka aknalaualt ja raudpliidilt. Palusin Marja Afanasjevnalt kaks männipuust taburetti ja panin need toa vabadesse nurkadesse. «Külaliste jaoks,» mõtlesin ma. Pliidi katsin ajalehepaberiga. Pliit asendab mul lauda. Kui hakkame töölisfakulteedis õppima, võin siin tunde ette valmistada. Saueritüüpi revolvri peitsin algul praeahju, kuid pärast mõtlesin ümber, ronisin ahju peale ja panin ta sinna. Tagavarapadrunid viskasin samuti ahjule. Roostesele, suitsust lõhnavale plekist praeahjupõhjale seadsin ritta kõik oma tööriistad — tangid, haamri, kaks viili ja katkise peaga

kruvikeeraja. Sinna puistasin ka vanast pinalist kogu oma naelte ja kruvide tagavara. Jäi veel teha magamisase. Laotasin ahjule mitu ajalehte, panin siis nendele heintega täistopitud punasetriibulise aluskoti, katsin selle linaga, ja peale viskasin sinise kulunud äärtega vatiteki. Seina vastu lükkasin puhta püüriga padja. Ase oli suurepärane! Heitsin tekile ja sirutasin jalad välja. Siit ülevalt oli hästi näha avatud akna nelinurk ja väike osa hoovisillutist.

Koridorist kostsid sammud. Hüppasin ahjult põrandale. Põrandalauad nagisesid mu jalge all. Keegi tõmbas ust, kuid nähes, et see on kinni, koputas. Lükkasin riivi eest. Kööki astus isa. Ta seisatas akna juures, ja vaatas ringi. Jälgisin kartlikult ta pilku. Mulle paistis, et isa. käsib mul voodiriided jälle alla

tuua. Kuid isa katsus aknaraame, tõukas taburetid jalaga päris seina aarde ja lausus siis: «Päris kabinet kohe!» Pärast vähest vaikimist lisas ta:

«Näed nüüd, ja sa ei tahtnud siia kolida. Siin on sul palju lõbusam kui Jõetagusel.»

õlgedest punutud nokkmütsi sügavamini pähe surudes astus isa ukse poole ning ütles:

«Lõunat sööme täna hilja. Sõidan praegu trükikotta tähtede järele. Mine tädi juurde, võta natuke lõunaoodet.»

Marja Afanasjevna juurde ma ei läinud, vaid panin köögiuksele väikese musta tabaluku ette ja jooksin hoovi. Kaugelt nägin, kuidas isa sammus värava juurde, kus teda ootas kõrgete ratastega sõjaväesõiduk, ja kuidas ta pukki hüppas. Budjonnovkat kandev tunnimees avas laia raudvärava ja sõiduk veeres tänavale.

Hoov oli tühi. Nähtavasti olid kõik kursandid õppetööl. Kuskil kaugel, parteikooli pika kolmekorruselise hoone taga, laulsid linnud. Kuulasin natuke aega nende lõbusat siristamist ja mul tuli tahtmine aeda minna.

Sinna pääses läbi väikese, kuid väga valjusti kriuksuva jalgvärava. Avasin selle tasakesi ja hakkasin alla aiatihniku poole sammuma mööda kitsast alleed, mille ääres kasvasid kõrged kukerpuupõõsad, leedripuud ja lõhnavad sirelid. Paremal pool lahutas pikk kivitara aeda sõiduteest, vasakul valendas koolimaja akendeta külgmüür. Selle ääres märkasin madalaid, väga tuttavaid põõsaid. Karusmarjad! Kui tore! Okstel lehtede vahel kollendasid küpsed karusmarjad. Kui õige nopiks mõned? Aga äkki saan riielda? Tühja kah!

Kummardun ja hakkan teravatelt okstelt üksteise järel rebima pikergusi raskeid marju. Nõges kõrvetab jalgu. Ma ei pane seda tähele. Kuskilt lähedalt kostab rääkimist. Tõmban käed põõsaste juurest ära ja teritan kõrvu. Oh mind narri küll! See ei kosta ju siit. Müüri taga teel lähevad jõe aarde mingisugused mehed ja ajavad omavahel juttu. Üle müüri paistavad nende õõtsudes edasiliikuvad bambusest õngeridvad.

Korjasin oma taskud karusmarju täis, läksin jälle alleele ja sammusin seda mööda edasi.

Küll need karusmarjad on siin maitsvad! Pisut karused ning kollaka tolmuga kattunud, rudisevad hamba all. Ja kui magusad! Sihukesi karusmarju võiks terve mütsitäie ära süüa ja hambad ei läheks sugugi hellaks. Parteikooli valge hoone jääb seljataha.

Satun järjest suuremate puude keskele. Lihtsate valgete pöökide ja saarte vahelt vilguvad õuna- ja pirnipuude lubjatud tüved. Neid on palju. Puude all tihedas rohus kasvavad takjad. Takjaid

on siin maailmatu hulk. Sügisel, kui lehed langevad ja kured lõunasse lendavad, võib siin linnupüügiks leida palju sobivaid kohti. Kui vaikne on selles aias! Ainult linnulaul summutab mu samme. Ega siin muidu olekski niipalju erisuguseid linde — tundsin ära siisikeste, aedpõõsalindude

ja vintide hääled. Keegi ei riku siin nende rahu, ei aja neid taga, — vahest ehk ainult naabruses elavad Belanovka poisid, kes vist ronivad siia aeda, et kiskuda puudelt õunu ja pirne.

Allee käänas üsna müüri juurde, — mul ei olnud enam huvi edasi minna, ja ma sammusin otse mööda pehmet haljast muru aia Keskele. Mulle meeldis siin kõik, ja mis peaasi — tundsin end siin juba oma inimesena.

Sireli- ja laukapuupõõsastest ümbritsetud suure vana mooruspuu lähedal kerkis kõrge mäekink. See oli tihedalt kattunud rohuga, üleval tipul aga paistis valge värvimata pink. Mul tuli himu ronida sinna, istuda pingile ja sealt ülevalt vaadata kogu aeda. Kuid ma ei jõudnud veel kinguni, kui põõsaste tagant kostis sahin ja vilksatas midagi valget. Kükitasin sedamaid rohu sisse ja peitsin end mooruspuu taha. Sealt piiludes nägin, et vanale kuivanud puule, mida sirelilehestik minu eest pisut varjas, ronib valge särgiga poiss.

Käes hoidis ta väikest valget kähva. Ettevaatlikult, otsekui kedagi ehmatada kartes, lähenes poiss puu hargnemiskohale.

Tulin varitsuspaigast välja ja hiilisin tasahilju sirelipõõsaste juurde. Nüüd nägin juba täitsa hästi poisi selga, fa halle triibulisi pükse ja läbikulunud saapataldu. Poiss pistis marlist kähva vöö vahele, tegi niimoodi oma teise käe vabaks ja ronis edasi. Ajasin pea kuklasse ja jälgisin all seistes iga ta liigutust. Kuulsin, kuidas kuivanud puukoor tema jalgade puudutusest krõbiseb ning kriibib poisi valget särki. Nüüd jõudis poiss puu hargnemiskohale, haaras jämedast oksast mõlema käega kinni ja vinnas end natuke ülespoole. Siis sirutas kaela ja vaatas puuõõnde. Puuõõne mustast praost sööstis vuhinal välja üks tavaline hall lind ja lendas kaeblikult häälitsedes jõe poole. Poiss põrkas tagasi, valge kahv pidi ta vöö vahelt peaaegu maha libisema. Ehmunud linnu kaeblik kisa kõlas nüüd aia teisest otsast. Poiss istus kaksiratsi jämedale oksale ja võttis kahva vöö vahelt.

Ta lõi kahvaga vastu puutüve ja kuulatas. Siis piilus ta puuõõnde, ja kuna ta seal midagi ei märganud, pistis kähva kergelt sinna sisse. Puhanud pisut, heitis ta rinnuli oksale. Nõndaviisi / lebades ja parema käega vastu oksa toetudes sikutas ja liigutas ta mitu korda kähva puuõõnes ja tõmbas selle siis tasahilju, üsna tasahilju välja. Kahvas oli midagi. Poiss vaatas kähva ja kummutas selle oma peopesal. Marlikahvast veeres välja ümmargune valge muna. Poiss pistis selle osavalt suhu ja laskis kahva seda-.

maid jälle õõnde. Miti korda lükkas ta kahva puu õõnde, mitu korda tõmbas ta selle ealt välja, kuni ta oli pesast välja urgitsenud kõik linnumunal Siis viskas ta, ilma et oleks alla vaadanud, kahva rohule ja hakkas ettevaatlikult mööda puutüve ronima. Kui ta puu oiast maha tuli, lükkasin põõsad laiali ja läksin talle julgelt vastu.

Mul oli kange tahtmine teada saada, mis linnu munad ta oli puuõõnest välja võtnud. Kuid enne, kui ma tema juurde jõudsin hüppas poiss maha, ja samal hetkel kargasin kõrvale.

Mõni samm minust eemal seisis Kotka Grigorenko ja kohendas oma särki. Mul poleks kunagi pähe tulnud, et võiksin teda siin kohata. Mis tema, härraste poeg, siia parteikooli otsib? See veel puudus! Mis õigus on tal siia pugeda ja pealegi veel mune varastada? Kas ta omaenese aias vähe on jalutanud?

Tundsin end siin juh peremehena ja sellepärast sain väga pahaseks, et see petljuuralaste sabarakk ilmus niisugusesse kohta nagu parteikool. Aga ehk olid kursandid talle loa andnud võibolla nad ei teadnud, ke ta on?

Noh, hea küll, kursarlid võisid seda mitte teada, kuid see-eest teadsin mina!

Kui ma Kotkat oleksin kohanud tänaval, poleks ma temaga kõnelema hakanudki, kuid siin, aias, taipasin, et olen kohustatud ta kohe välja kihutama.

«Pane jalamaid tagai!» hüüdsin ma ja astusin kiiresti Grigorenko juurde.

Kotka võpatas, kuid nähes mind, hakkas uuesti oma särki puhastama.

Ta ei heitnud mulle pkugi, vaat kus krants!

«Oled kurdiks jäänud voi?» karjusin seisatades.. «Sinuga räägitakse!»

Ikka niisama aeglasel ja minu poole vaatamata äigas Kotka oma linaselt särgilt kooreprahti maha.

«Kas sa kuuled?» karisin maruvihaselt.

Kotka ajas end sirgu,äülitas viis märga väänkaela-muna osavalt peopesale ja küsis imestunult:

«Kas ütlesite seda minule?»

«Mis sa sus mõtlesid. .»

«Mõtlesin, et kes seal ometi piuksub? Mitte ei saanud aru ...»

«Miks sa pesa ära lõhkusid?»

«Kas räägid tõsiselt või teed nalja?» küsis Kotka kulmu kortsutades.

«Roni puu otsa ja pae munad tagasi...» kamandasin mina «Kas sa, tattnina, endle ehk liiga palju ei luba?» küsis Kotka pilkavalt.

«Mina ... tattnina? Mina ...»

«Mis sinul selle aiaga pistmist on?»

193

Kotka küsimus viis mind verest välja.

«Kuidas? Olen oma inimene ... Mu isa on siin ... Aga sinul pole õigust!»

«Noh, küllalt!» ütles Kotka äkki valjusti. «Seekord jätan niisama, sest mul pole tuju sulle aru pähe hakata panema. Aga pea silmas, et järgmisel korral võime ka hoopis teisel toonil vestelda ...» Ja justkui kogemata tõmbas Kotka taskust välja parema käe. Ta sõrmenukid välgatasid päikese käes. Märkasin, et Kotka oli sel ajal, kui ma temaga kõnelesin, jõudnud kätte tõmmata raske niklist kasteedi.

Kasteediga mängides läks Kotka kiirel sammul värava poole, jättes mind jahmunult üksi puu alla seisma.

Oleks mul vähemalt kepp käes olnud — oleks teine jutt. Kuid nüüd ma teadsin, et kasteediga relvastatud Kotka on minust

märksa tugevam. Kotka'sammus kiiresti mööda teed. Kui jookseks talle järele?

Ei, nüüd on juba hilja!

Kõige soodsama hetke olin mööda lasknud. Ma ei oleks pidanud temaga rääkima hakkama, vaid virutama talle siis, kui ta mune suus hoidis, taiest jõust vastu nä-gu ning pärast seda kasteedi ta käest ära kiskuma. Küll ta siis oleks näinud, kellele jääb võit!

XXVII. KOSE JUURES

Jõge piirasid mõlemalt poolt kaljud justkui kõrged pruunid müürid. Surutuna nende püstloodsete roostevärvi müüride vahele, oli jõgi siin madal ja kivise põhjaga. Läksin mööda kitsast teerada ja terav kiviprügi torkis mu jalatäielu. Jõekääru taga nägin Galja kodutare valgeid seinu. See madal kõrkjakatusega tare seisis üksildaselt, toetudes vastu kaljut. Teisi taresid läheduses ei olnud. Ainult juba üsna kõrgel kaljul, kus mustendasid Vana kindluse vooljad, siksakiliste kroonidega tornid, paistsid Podzamtše valged tared, kollased õlekuhjad ja auruveski pikad tel-liskivihooned. Seda alumist tühja jõekallast, kus ma sammusin, nimetati Saarmakülaks. Varemalt oli siin palju saarmaid. Nad elutsesid jõeäärsetes kaljuurgudes.

Peatusin varbtara juures, seisin seal paar minutit ja hõikasin siis:

«Galja!»

Ülevalt kindluse juurest kostis voorivankrite kõlinat. Galja tares oli vaikne.

«Galja-a-a-a!» hüüdsin pisut valjemini, pannud käed torusse suu ette.
Eeskojas logises ukse käepide ja tare künnisele ilmus Galja isa — kiilaspäine Kušnir.

Tahtsin end tara taha ära peita. Kuid oli juba hilja: Kušnir tuli üle õue minu poole. Jõudnud väravani, toetus ta küünarnukkidega selle põikpuule, võttis suust suitsunud piibu ja küsis tasa:
«Mis sa kisad?»
«Tahtsin Galjaga kokku saada.»
«Galjaga?» imestas Kušnir. «Kus mul kavaler väljas! Paha lugu, vennas! Galjat pole kodus.»
«Kus ta siis on?»
«Kus? ...» Kušnir vaikis pisut, ringutas, laskis läbi nina kaks suitsujuga ja ütles siis rahulikult piipu vastu tara tühjaks koputades: «Läks vett tooma. Teisele poole jõge. Kui oled õige kavaler ja mitte laiskvorst, siis jookse talle vastu. Aitad vett kanda .. .»

Vanamehe poole tagasi vaatamata läksin otsemaid mööda kive üle kiiresti voolava madala jõe, mis Galja tare taga kääru tegi ja siis vahutades Kindluse silla alla musta tunnelisse kadus, et selle teisest otsast valge kobrutava kosena välja paiskuda.
Jõudnud üle jõe, jooksin trepi juur.de. See viis mööda kaljusid üles sillale.
Viimaks ometi sain tänavale, mis linnast alla Kindluse silla juurde viis. Üleval Galjat ei olnud. Tõmbasin natuke hinge, läksin siis üle ümmarguste munakividega sillutatud sõidutee ja vaatasin alla. Siit paistsid Karvassarõ linnaosa, valge vahutav kosk, tema köhal kõrvuti Kindluse sillaga üle jõe ehitatud puust purre, kosetagune lai rahulik veeavarus, kaljused Smotritši kal-dad, millel kasvasid kopsurohi ja viirpuud. Alla kose juurde viisid vaevaliselt kaljudesse uuristatud trepiastmed. Galjat trepil ei olnud. Ta vist askeldas veel kaevu juures. Ent kaev siia ei paistnud, — ta oli teisel pool koske ja teda varjasid puukirik ning käimistu, kus kasvasid kõrged paplid.
Mis nüüd teha? Kas oodata Galjat siin või joosta alla?.. Jooksen pealegi, las näeb, kui hea ma olen! Aitan tal ämbreid kända juba kaevu juurest alates.
Ja ma jooksin alla jõe äärde. Tormasin nii suure kuruga, et oli raske peatuda. Täie hooga sööstsin kose köhal rippuvale laud-purdele ja otsemaid piserdasid mind üle külmad veepiisad. Valged pritsmed paiskusid kõrgile üles, kuni laudadeni. All mühises ja kõhises vesi, nägin teda läbi purde pragude, ja see kosemühin sulas kokku müraga, mis kostis ülevalt: seal kihutas Kindluse silla puukattel vanker. Olin juba peaaegu üle purde jooksnud, kui äkki läbi vee kohina ja vankrimürina kuulsin oma nime.
«Vassil! Vasja-a-a!» kostis kaugelt.
Ajasin pea kuklasse ja vaatasin sillale. Kuid käsipuude juures polnud kedagi. Sillalt kukkus mulle prügi silma ja silm hakkas vett jooksma. Hõõrusin silma rusikaga, kuid siis kuulsin jälle:

«Vassil! Vasja ... Tule siial» Vaatasin ringi. Eemal kaljul istus Galja ja tema kõrval veel keegi, kuid kes, seda ei saanud ma algul aru.
«Tule siia!» hüüdis Galja ja viipas käega. «Huvitav, kes seal tema kõrval istub?» mõtlesin ma läbi põõsaste Galja poole rühkides. Ptüi, pagan võtaks! Peaaegu pidin põrkama vastu veega täidetud ämbreid, rms Galja siia põõsastesse oli jätnud.
Graniidirahn tõkestas mul tee. Rohututtidest kinni haarates ronisin rahnule ja peatusin.
Galja kõrval istus Kotka Grigorenko. Nagu kivi oleks langenud mu südamele. Nad võisid ju mõtelda, et ma meelega neid siia piiluma tulin. Kas pista plehku?

«Tule alla, Vassil, aga kähku!» käskis Galja ja ma pidin tahes-tahtmata rahnult alla hüppama ja minema murule, kus nad istusid.

Kotkale pilku heitmata sirutasin Galjale käe.

«Miks sind nii kaua pole näha olnud? Mõtlesin juba . . . Istu ometi!» lausus Galja.

Nohisedes laskusin pehmele rohule.

«Üleeile kolisime ju siit ara!» Ja ma osutasin peaga Jõetaguse poole.

«Kuhu te kolisite?» tundis Galja huvi.

Pidin Galjale jutustama meie asumisest parteikooli hoonesse. «Kui tore aed seal on! Tohutu suur. Nüüd tulen sulle külla, mureleid sööma!» ütles Galja. «Tule,» vastasin ebakindlalt.

«Mina tassisin vett, tassisin ja väsisin päris ara. Näen — Kotka tuleb vastu. Võtsime siis nõuks natuke aega istuda. Kuhu sina tahtsid minna?»

«Mul vaja sinna . ..» luiskasin, osutades peaga puukiriku suunas. «Podzamtšesse! Ühe poisi juurde.»

«Poisi juurde?» küsis Galja sõnu venitades. «Kas siis. . .» Ja ta tokerdus.

Tühja kah, olgu peale! Las mõtleb, et läksin poisi, aga mitte tema juurde.

Kotka tõusis meie kõneluse ajal püsti, ringutas, kohendas oma valget batistsärki, tõmbas allapoole raskete hõbenaastudega kau-nistatud kaukaasia vöörihma ja tõstis maast kivi.

Ta ajas jalad harki, võttis hoogu ja ümmargune kivi lendas kaugele-kaugele keset tammi. «Hästi visatud!» lausus Galja ja ta sõnad otsekui põletasid mind.

Ent Kotka võttis veel teise kivi ja ütles Galjale tähtsalt:

«See polnud veel midagi. Vaadake, kuhu ma nüüd viskan!»

Ta ajas end sirgu ja võttis hoogu. Kuid kivi libises ta käest ja kukkus üsna meie lähedale kalju juurde.

«Ahah, ahah, paras sulle,» pidin peaaegu hüüdma. «Ära asjata hoople!»

Galja puhkes naerma, Kotka aga lausus vabanduseks:

«Noh, see oli juhuslikult. Väänasin käe ara.» Ta isegi krimpsutas justkui valu pärast nägu ja küsis: «Kas te, Galja, jääte siia või lähme edasi?» Minu poole Kotka ei vaadanud.

Galja tõusis, kohendas oma kleiti. Ronisime kolmekesi üle kivirahnu ja Galja kummardus ämbrite kõhale.

«Laske ma aitan teid!» ütles Kotka, tõrjus Galja eemale ja haaras mõlemad ärnbrid käe otsa. «Ei, mispärast? Ma ise!» Kuid Kotka läks juba ämbritega trepi poole.

«Kas sa, Vassil, pead tingimata minema Podzamtšesse? Kuidas on selle poisi nimi?» küsis mult Galja.

«Missuguse poisi?»

«Noh, ikka selle.. . kelle juurde sa lähed?» «Ah selle? ... Tiktor!» prahvatasin umbropsu.

«Tiktor? Kuid Tiktor ei ela ju Podzamtšes. Ta elab jaama lähedal.»

«Nojah, kuid praegu on ta tuttavate juures Podzamtšes, meil oli nii räägitud, et saame seal kokku,» püüdsin kuidagi välja rabelda.

«Kas sa ehk . . . ei võiks temaga mõni teine kord kokku saada?» Ja Galja vaatas mulle arglikult silma.

Kuid otsustasin jääda lõpuni julmaks! Tahtsin Galjat käristada selle eest, et ta oli Kotkaga käinud, ning ütlesin kuivalt:

«Ei; teiseks korraks ei saa jätta. Pean Tiktoriga täna kokku saama!»

Jõudsime trepi juur.de. Seal seisis kähe ämbri vahel Grigorenko ja ootas meid.

«Noh, tänan, Kotja,» ütles Galja väga leebelt. «Nüüd kannan ma nad ise koju.»

«Ah, ärge olge nii tagasihoidlik! Aitan teid!» ütles Kotka bassihäälel.

«Ei, ei, Kotja, tänan. Teie lähete ju teisele poole, teil on temaga üks ja sama tee,» ütles Galja minule osutades.

«Luba, Galja, ma aitan sind!» palusin mina.

«Mul pole abi tarvis,» vastas Galja. «Kas ma neid siis ise kõhale kanda ei jaksa? Minge aga koos. Noh, nägemiseni!»

«Ei, tänan. Mul pole just suuremat tahtmist niisuguse seltsilisega teed jätkata!» ütles Kotka ja pööras mulle selja.

Mul jäi hing kinni.

«Vait... sa ... sa ...» pidin juba hüüdma.

Ent Galja vaatas algul mind, siis Kotkat ja puhkes naerma.

«Oi, kui rumal ma olen!» ütles ta naerdes. «Teie ei räägi teine-

teisega? Eks? Ja mina aina-mõtlesin: miks te kogu aeg vaikite? Kas olete omavahel riius?»

«Jah, meil on omad arved õiendada!» ütles Kotka, haaras mõlemad ämbrid ja hakkas nendega trepist üles minema.

«Mina seda ei märganud. Noh, mis siis ikka, nägemiseni, Vassil,» ja Galja ulatas mulle pikkamisi käe. Surusin ta külma käekest ja ta hakkas raskelt, pisut õõtsuvalt astudes Kotka järel astmeid mööda üles minema.

Seisin trepil ja vaatasin neile järele. Aga kui äkki Galja, või veel halvem — Kotka tagasi vaatab? Mul hakkas häbi, läksin kiiresti alla ja sammusin mööda purret üle kose. Küll ma kirusin end sel hetkel! «Oh sind, argpüksi,» mõtlesin ma. «Milleks oli mul vaja Tiktorist luisata? Oleks pidanud Galja juurde jääma ja Kotka minema ajama. Ei osanud Kotkale nina peale anda või lihtsalt võtta ämbrid ja tassida neid ise. Siis oleks Kotka ära läinud. Lasksin niisuguse juhuse mööda. Nüüd aga, vaat kuidas asi läks: kangesti tõttasin siia, et näha Galjat, tulin kaugelt parteikoolist, ja nüüd muudkui rõõmusta — eks näinudki teda! Praegu kõnnivad nad kindlasti koos. Ja »Kotka hakkab Galja ees hooplema, kui tugev ta on, ütleb, et ma lõin teda kartma, räägib igasuguseid laimujutte mu kohta. Tingimata hakkab mu peale keelt peksma.»

Läksin ringi ümber puukiriku. Kaevu juures loigus ligunes kol-lane paberossikarp, milles olid olnud «Salve» paberossid. Suitsevat paberossi kujutav trükitud etikett oli juba kärbilt ära tulnud ja ujus veeloigus. Heitsin pilgu ujuvale etiketile ja mulle meenus, kuidas me mõne aasta eest niisuguseid paberossikarpe kogusime. Hakkasin kiiresti sammuma mööda järsku mägiteed, mis Karvassarõ poolt ümber Vana kindluse viib. Läksin Podzamtše suunas ega saanud ise põrmugi aru, milleks ma sinna lähen.

Pärast, kui koju minnes läbi linna kõndisin, peatusin Mrotsko juuksuriäri vaateakna juures. Seal böömi klaasi taga ilutsesid puust alustel peeneninaliste kaunitaride vahapead, kõik parukaga. Kaks peeglit läikisid mõlemal pool nägusat vitriini, mis oli käetud kirju paberiga ja väljalõigetega moelehtedest. Teesklesin, et silmitsen kaunitaride vahanägusid, mille meelekohtadel paistsid liimitilgad, ise aga vaatasin vargsi peeglisse. Mul oli häbi end niisama peeglist vaadata. Möödaminejad hakkavad viimaks naerma: ise nii suur poisivolask ja vahib peeglisse nagu plika. Vaatasin vargsi ja mõtlesin: «Kotka on õlgadest laiem kui mina—ja ongi kõik.» Nägin küljepeeglis oma tigedat nägu, pungis silmi, rihmaga vöötatud apašš-särki, musti terveid moleskiinpükse, millel

polnud ainsatki lappi. Hall sonimüts oli pisut kuklasse lükatud. Ainult see polnud hea, et olin palja jalu. Oleksin pidanud sandaalid jalga panema. «Oh sind küll!» sõimasin iseennast. Kui olin end küllalt imetlenud, ajasin õlad laiaks ja

maadleja kombel küünarnukist kõverdatud kätega vehkides sammusin sõiduteed mööda parteikooli poole. Linna kõnniteed olid siledad ja soojad päikesepaistest.

XXVIII. ESIMENE MATS

Parteikooli õuel mängisid kursandid haljal murul jalgpalli.

Tunnimees värava juures, noor tõmmu näoga pilusilmaline noormees, peas helesinine budjonnovka, toetus vintpüssile ja jälgis oma postilt mängu. Jäin võimlemiskangi juurde seisma.

Võimlemiskang — peopesadest läikima poleeritud vihmaveetoru — oli ühe otsaga kinnitatud vahtraharude vahele. Toru teine ots oli klambritega löödud maasse kaevatud posti külge. Post ja rohule visatud riided olidki mängijaile väravaks. Teine värav — kaks kändu — paistis üsna meie õuemaja akende all. Seal väravas seisis püüdevalmis mu vana tuttav Polevoi, parteikooli parteirakukese sekretär. Pärast Punaarmeest demobiliseerumist oli ta otsustanud oma kodukohta Jekaterinoslavi mitte tagasi minna ja jäi meie juurde Podooliasse; maakonna parteikomitee suunas Nestor Varnajevitši parteikooli.

Minu läheduses oleva värava juures sagis poliitilise ökonoomia lektor, masinaga paljaks pöetud peaga Kartamõšev, jalas laiad sinised kalifeed ja pehmed saapad, seljas punakaskollane käisteta spordisärk. Kuulsin eile, et sellele Kartamõševile ja loodusteaduse lektorile Boikole oli antud hüüdnimeks «vennad-röövlid». Nad sarnanesid teineteisega — kandsid siniseid ülikondi ja punasest sametist pealaega karakullpapaahasid.

Praegu tegutses «vend-röövel» Boiko keset mänguväljakut. Algul ma üldse ei taibanud, kellena ta mängib — kas kesktorma-jana või vasakäärena. Ta jooksis keset muru läikiva nahkkaitsega pükstes ja lõpuks, saanud palli, juhtis selle minu lähedale võimlemiskangi poole. Siis sain aru, et «vennad-röövlid» olid määratud eri meeskondadesse ja et nad mängivad teineteise vastu.

Jooksnud umbes viie sammu kauguseni väravast, sööstis Boiko ettepoole, hüüatas ja andis pallile säärase hoobi, et see pidi õmblusest peaaegu lahti kärisema. Pall lendas vurrina õhus keereldes ja rohtu riivates väravast läbi, libises üsna mu jalge eest mööda ning veeres hüpeldes tunnimehe poole, õnnelik Boiko aga pühkis » näolt higi ning hüüdis hämmeldunud väravavahile:

«Kas püüdsid jänese kinni?»

Kartamõšev ei vastanud midagi, hingeldades tormas ta oma raskete rautatud saabastega palli järel vahiputka poole.

Kartamõšev oli vihane, et talle värav löödi, ja ta lonkis pikkamisi värava juurde tagasi, lasknud oma pöetud pea norgu.

Boiko seisis ikka veel vastaspoole värava juures ja naeratas pilkavalt:

«Ja ise veel räägite: küll on meie meeskond tugev! Meil on kaks mängijat puudu, aga siiski lööme teile väravaid.»

«Kes teid keelab? Võtke endile mängijaid juurde!» vastas .Kartamõšev süngelt.

Kõik mängijad tammusid jalalt jalale ja ootasid kannatamatult mängu jätkamist.

«Kust neid mängijaid siis veel juurde Võtta?» ütles Boiko ja vaatas ringi.

Tahtsin, et ta mind märkaks. Oi, kuidas tahtsin! Kuid Boiko laskis oma pilgul ükskõikselt minust üle libiseda, tõusis kikivarbaile ja vaatas hoone ette rajatud aiakesse. Seal istusid maja lähedal pöetud sirelipõõsaste taga kaks kursanti ja lugesid ajalehte.

«Hei, Bažura, tulge jalgpalli mängima!» hõikas Boiko üle terve hoovi.

«Ei taha!» kostis põõsastest.

Ma olin siin mõne kursandiga juba tuttav, kuid ometi ei söandanud paluda, et mind mängima võetaks. Ma mängisin ju jalgpalli üsna hästi. Noh, kutsu, kutsu ometi mind! Erutusest peaaegu keksisin oma kõhal, — nii väga tahtsin mängida. Ja mis peaasi — praegu oli nii sobiv hetk hakata kaasa mängima, kuid see hetk möödub, niipea kui Kartamõšev on palli kinni nöörinud. Ja ma jälgisin, kuidas väravavaht raagnahast rihmajuppi palli kätte alla toppis. Noh, nüüd oli rihmaots juba nahkkatte all peidus. Tähendab — lõpp. Kartamõšev asus palli välja lööma, ta juba tõstis palli enda ette; et seda jalale visata, ent heitis siis kõõrdpilgu minule. Ning peatus.

«Kuule, kapten!» hüüdis Kartamõšev. «Näe, siit saad endale noormehe. Mis ta ilmaaegu igavust tunneb.»

Boiko vaatas ruttamata minu poole. Oli näha, et ta kõhkles. Siis küsis vastumeelselt:

«Hei, noormees! Kas mängida oskad?»

«Oskan, ainult et mitte just väga hästi!» vastasin väriseval häälel ega uskunud ikka veel, et mind mängima võetakse.

«Noh, kas meistki siin keegi nii väga hästi mängib,» ütles Boiko naerdes ja käsutas siis karmilt: «Jookse värava juurde. Jääd kaitsjaks. Said aru?»

Noh, mis siin veel aru saada!

Ning paljaste jalgadega niiskeid teelehti riivates sööstsin Polevoi juurde. Mäng oli juba täies hoos, ja pall vuhises mu selja taga. Polevoi seisis väravas püüdevalmis ja jälgis palli.

«Jään kaitsjaks!» hüüdsin ta juurde joostes.

Mulle pilku heitmata ütles Polevoi:

«Tubli, asu paigale!» ning ta ei pööranud silmi keskväljakult-

Jäin värava ette seisma, kohendasin oma sonimütsi ja valmistusin lööma.

Nüüd tundsin end siin juba oma inimesena. Kui ma hästi mängin, kutsuvad nad mind igal õhtul mängima. Lähen siis pühapäeviti koos meeskonnaga moonaladude lähedal asuvale avarale väljakule. Küll see Boiko on tubli mees, et kutsus mind siia. Nüüd on ainult tähtis, et mängiksin hästi. Vaja lüüa kõvasti, tugevasti. Peaks ometi keegi palli siia lööma!

Kuid mäng jätkus endiselt keset väljakut. Näe, Boiko juhtis palli jälle vastaspoole värava juurde. Sellele sööstis põiki ette 'kaitsja, kel olid jalas valged spordipüksid ja põlvedeni ulatuvad läikivad saapad. Boiko pidurdas palli, et petta kaitsjat. Äkki lõi ta palli värava poole. Kohe tuleb värav.

Pagan võtaks! Väravavaht Kartamõšev päästis meeskonna. Ta püüdis kergelt palli saapaninale, ja pall lendas õhku. Tore «küünal»! Vaevalt oleksin suutnud niimoodi lüüa. Pea kuklas, jälgisin palli lendu. Pall kukkus alla ja kohe sai selle endale Kartamõševi meeskonna kesktormaja Maruštšak. See Maruštšak mängis vahvasti. Oli näha, kuidas .mängijate vahel vilkus ta lakksirmi, punase põhja ja kollase äärisega kasakamüts. Maruštšak jooksis otse minu poole — pikakasvuline ja tugev. Must pall veeres Maruštšaki ees. See siili meenutav must pall aina lähenes ja lähenes. Maruštšak lõi. Pall tõusis maast ja tormas rohul sahistades nii soodsalt ja madalalt minu poole.

Kohe ma talle … -

Hakkasin karglema, hüppasin, tõstsin jala löögiks . .. ning äigasin mööda.

Polevoi ei oodanud palli. Näis, et iga silmapilk on tulemas värav. Kuid sel hetkel, kui pall oli väravast umbes kähe sammu .kaugusel, laskus Polevoi äkki maha ja püüdis palli kinni. Siis hüppas ta kohe püsti, viskas palli õhku ja andis talle rusikaga tugeva hoobi. Pall lendas uuesti mänguplatsi keskele.

Polevoi valgetel spordipükstel rohetas nüüd suur ümmargune laik. Ta raputas pükstelt rohukõrsi ja hüüdis pahaselt:

«Ara ilmaasjata keksi. Mõtlesin, et lööd. Miks sa enneaegu vehid? Kogemata, kogemata,» ümatas ta ja lisas: «Löö alati pihta. ära vehi jalaga, kui pall on alles kaugel. Said aru? Aga kui tuleb lähedale, — siis anna muudkui pihta. Ja väravast hoia kaugemale.»

Nagu oleksin saanud piitsahoobi, sööstsin ettepoole otse mängijate hulka. Maruštšak jooksis mulle jälle vastu, kuid ilma pallita. Vastased sepitsesid midagi. Nii see oligi. Me polnud veel teineteise juurde jõudnud, kui nende vasakäär söötis palli- Maruštšakile. Maruštšak valmistus löögiks.

«Noh, tulgu mis tuleb!» tegin otsuse. «Kui mu jalaluud lähevad — mis sellest.» Ja ma,sööstsin suurekasvulise Maruštšaki

poole. Tema mõtles mind ninapidi vedada ja tahtis palli kerge löögiga üle pea lüüa. Seda ei tohtinud sündida! Üksainus hetk, ja pall oleks mul selja taga olnud, kuid ma hüppasin üles ja lõin palli otsmikuga nii tugevasti, et mu sonimüts peast maha lendas. Ma ei jõudnud veel kummarduda, et mütsi üles tõsta, kui Boiko palli sai ja kaarlöögiga väravasse lõi.

Pall hüples jälle sillutatud hoovil vahiputka poole. Kartamõšev sörkis talle järele, ent Boiko naeratas ja hõikas mulle üle mänguväljaku:

«Mängi alati niimoodi. Said aru? Pass! Pass!»

Olin õnnelik. Hea, et ma peaga lõin, kui oleksin löönud jalaga, poleks pall Kartamõševi väravasse läinud.

Mängu jätkati elevusega. Pall lendas vuhinal ühest hoovi otsast teise. Juba hämardus. Tihedalehelise vahtra köhal sumisesid põdrapõrnikad. Ümberringi seisid kursandid ja jälgisid mängu.

Mulle meeldis, et nad vaatavad ka seda, kuidas mina mängin. Tormasin aina ühest väljaku otsast teise ja unustasin täiesti, et kaitsja ei tohi oma väravast kaugele joosta, ning kord proovisin ise väravat lüüa, kuid Kartamõšev püüdis palli. Mu jalad olid üleni ära kriimustatud, kannas torkis pind — nähtavasti oli akaatsiaokas sinna sattunud, ja vasaku jala suur varvas oli verine — toksasin sellega kogemata vastu kivi, kuid ei tundnud valu. Oli palav. Kihutasin väljakul edasi-tagasi, üleni märg ja higine, ning püüdsin palli vastasmängijatelt enesele saada. Sellal tahtis Maruštšak mind alt vedada ja kaugelt väravat lüüa, kuid lõi mööda. Pall põrkas vastu müüri, sai enesele külge heleda lubjalaigu ja lendas värava juurde tagasi. Oht oli möödas ja ma jälgisin rahulikult väljaku keskel arenevat mängu.

Kõik mängijad olid märjad nagu minagi, ja neist hoovas higi, tubaka ja saapamäärde lõhna. Meie väravavahi Polevoi spordi-püksid olid veel rohelisemaks värvunud ja ta põlvedel punetas kriimustus.

Tänavalt hõigati:

«Vaska! Vaska!»

Virutades pallile jalaga andsin ta üle vasakäärele ning alles siis vaatasin, kes mind kutsub.

Seal seisis Petka Maremuhha, nina surutud tara põikpuu vastu. Ta jälgis mängu põnevusega ja nähtavasti kadestas mind hirmsasti. Palli tara lähedalt mööda ajades hüüdsin Petkale:

«Ara sa ära mine, varsti lõpetame!»

Petka noogutas pead ja seadis end tara kivialusele mugavamalt istuma. Põrutasin pallile juba lennult pihta ja tegin suurepärase «küünla», ainult veidi vasakule, üle mängujoone. Pall kukkus vahtraoksale, langes sahinal läbi lehtede, põrkas vastu

võimlemiskangi ja veeres siis nurgalöögi-joone taga Kartamõševi jalgade juurde.

Kusk'il hoone koridoris helises kell.

«Seltsimehed, õhtust sööma!» hüüdis Polevoi, kähmas osava liigutusega kännu juures lebavad riided ja tuli väravast ära.

«Võtke pall kaasa, seltsimees Maruštšak!» käsutas Boiko, astus väravavaht Kartamõševi juurde ja tegi ettepaneku: «Lähme, Volodja, enne õhtusööki jõkke suplema.»

Kartamõšev nõustus ja nad mõlemad suundusid värava poole, tõmmates käigu peal selga oma siniseid pluuse.

Ma jooksin neist ette ja kargasin esimesena tänavale.

«Tere, Retruss!» ütlesin rõõmsalt Maremuhhale, surudes tugevasti ta plhmet kätt. «Noh, kas nägid, kuidas ma oleksin peaaegu värava löönud? Kas polnud tore, mis?»

«Aga sa vussisid ka toredasti. Kuidas see «küünal» sul mokka läks,» vastas Maremuhha mulle väga külmalt.

«Kas sinul poleks läinud?» ütlesin mina, kuid Petka küsis, nagu poleks minu küsimust kuulnudki:

«Millal sa juba jõudsid nende kõigiga tuttavaks saada?»

«Noh, mitte kõigiga, ainult pooled neist on mulle tuntud — eile mängisid nad siin kurni, siis saingi teada, mis kellegi nimi on.. Tule mulle külla!» tegin ettepaeku.

«Kuidas? Sinna?» Maremuhha vahtis umbusklikult meie maja. «Kas ma siis tohin sinna tulla?»

«Kui tuled minuga ühes, siis tohid!» ütlesin, tähtsalt ja me sammusime värava poole.

Minu köögis meeldis Petka Maremuhhale kõik: nii mu ase ahjul kui ka praeahju mahutatud tööriistad ja mu aken, kust oli näha hoov. Sellal kui Petka kõike vaatles ning oma lühikeste ümarik-kude ja pehmete sõrmedega, mis olid kangesti plikade sõrmede moodi, jga asja puudutas, istusin mina taburetil ja urgitsesin vedrunõelaga pindu välja.

Minu lähedal pliidi serval põles vilkudes «tattnina».

Viimaks sain pinnu vedrunõelaga kätte ja lõin kanna vastu põrandat — kriimustus andis end õige vähe tunda. Loputasin pesunõu all käed puhtaks ja murdsin pead, millega Petkat kostitada. Ent äkki meenus mulle, et olin Grigorenkoga aias kokku saanud, ja ma ütlesin Petkale:

«Kas sa, Petro, tead, et Kotka siin käib?»

«Kus? Parteikoolis?»

«Selles see asi seisabki, et siin!»

Ja ma jutustasin Petka Maremuhhale kohtumisest Kotkaga.

«Oleksid pidanud talle tuupi tegema!» ütles Maremuhha sõjakalt.

«Sul on kerge ütelda — tuupi tegema. Oleksin talle küll kõvasti

naha peale andnud, kuid lugu on sihuke, et Korybko ju lubas tal siia aeda tulla.»

«Kas Korybko töötab siis siin?»

«Nojah! Selles see konks ongi. Alguses ma seda ei teadnud ja kui Kotkale aias peale sattusin, imestasin ise ka, et miks ta nii ennast täis on nagu omas kodus. Eile õhtul aga näen äkki — nad kõnnivad kahekesi hoovi peal. Korybkol on käes suured käärid ja lubjaämber. Küsisin ühelt kursandilt, mis see vanamees siin teeb, ja kursant vastas mulle: «Töötab aednikuna.»

«Või nõndamoodi!» venitas Maremuhha. «Nüüd on asi selge. Kui Kotka on Korybko üüriline, võib ta muidugi vabalt siia tulla. See vana saatan laseb ta aeda ka siis, kui õunad on valmis.»

«Fakt!» kinnitasin mina.

«Noh, nüüd lõhub Kotka teil kõik linnupesad ära. Kas tead, missugune munade kollektsioon tal on?» ütles Petka. «Linna muuseumiski pole säärast. Ta ju korjab juba ammu mune. Sihuke suur poiss, aga kõlab ikka veel puude otsas. Tead mis, Vaska!» tuli Maremuhhale äkki meelde. «Mul on sinu jaoks kiri.»

«Kellelt?»

«Arva!»

«Noh, ütle!»

«Ei, arva ara!»

Petka võttis taskust väikese sinise ümbriku ja peitis selle selja taha.

«Anna siia!» karjusin.

«Annan; kuid vannu jumala nimel, et teed üht asja.»

«Missugust?»

«Kui sult küsitakse, millal sa selle kirja said, siis ütle, et hommikul.»

«Kuid praegu on ju õhtu!»

«Justkui ma ei teaks. Aga sa ütle, et tõin sulle kirja hommikul. Oled nõus?»

«Kellelt see kiri on?»

«Vannu, siis ütlen!»

«Noh, sel juhul võtan ise. Anna kiri siia!» Astusin Petka juurde ja haarasin tal käest kinni.

«Ma ei anna, Vaska. Tõesõna — ei anna. Rebin kätki, aga ei anna. Oi, ära vääna kätt!»

Kirja ta käest ära kiskuda oli raske. Lasksin Petka lahti ning ütlesin:

«Noh, hea küll. Vannun.»

«Mida vannud? Oled kaval. Ütle kõik nagu kord ja kõhus.»

«Vannun, et kui minult küsitakse, millal ma kirja kätte sain, ütlen, et hommikul.»

«Noh, võta siis!» Ja Petka ulatas mulle kortsunud ümbriku. Ma rebisin selle kiiresti lahti ja hakkasin kirja lugema.

Vasja!

Kui sul aega on, tule täna õhtul minu poole ja lähme koos kinosse.

Galja.

Pidin peaaegu rusikatega Petka kallale tormama.

«Miks sa siis seda kirja mulle hommikul ei andnud?»

«Ma ei saanud, juba hommikul sõitsin isaga juurviljaaeda.»

«Ja millal Galja sulle kirja andis?»

«Täna hommikul. Läks turule piima tooma ja andis. Mis sea! on kirjutatud?» Ja Petka püüdis kirja lugeda.

«Oota,» ütlesin Petkat eemale lükates. «Kas sa ei saanud minu juurde sisse joosta, kui juurviljaaeda sõitsid?» .

«Muidu^P ei saanud. Vedasin käru: oleksin ma selle tänavale jätnud, oleks keegi võinud ära varastada.»

«Noh, olgu pealegi,» laususin ma, «ütlen Galjale, millal sa kirja mulle andsid.»

«Oi, ära tee seda, Vaska! Ta mõtleb, et olen valelik.»

«Miks?»

«Tulin praegu läbi pargi sinu juurde. Tema oli kiigel. Jooksis mu juurde ja küsis: «Kas andsid kirja ara?» Vastasin: «Andsin.» Aga kiri oli mul taskus. Tema küsis siis: «Millal sa andsid?» — «Juba hommikul,» vastasin.»

«Miks sa siis luiskasid?»

«No luiskasin! Mis seal parata?» Ja Petka nohistas kaeblikult nina. «Ta palus mind hommikul, et ma tingimata süite kirja viiksin. Vandusin, et viin. Kuid pärast läks meelest ara. Mul oli häbi üles tunnistada, et olen sihuke unustaja.»

Petka sai aru, et oli oma valega liiale läinud. Ta vaatas ring! ning ütles siis hämmeldunult:

«Juurviljaaiast lobisesin sulle niisama ... Ma lihtsalt unustasin.»

Oh, kuidas Petka mul kõik oli ära rikkunud! Kui ta seda ainult teaks!

Nüüd oli mul kõik selge. Uhkustundest ei küsinud Galja minult Kotka kuuldes, kas ma kirja kätte olin saanud. Nähtavasti oli ta mind täna õhtul väga oodanud. Ja mina, lollpea, mõtlesin välja selle Tiktori ja olin Galja vastu nii külm! Oleksin Petka hea meelega läbi kolkinud, kuid ma ohjeldasin end ning küsisin:

«Kellega Galja pargis oli?»

«Kellega? Teadagi kellega: Kotkaga!» vastas Maremuhha ega aimanud, kui valusalt ta sõnad mind riivasid.

«Kotkaga!» kordas Petka lõbusalt. «Just nii! Kotka kiigutas teda kiigel. Galja kiljus, kartis, kuid tema muudkui kiigutas edasi — kiik lendas puuladvani!»

Petka juttu kuuldes unustasin isegi jalgpallimängu, tundsin vastikust omaenda toa ning kõige, kõige vastu. Mu silme ette-

kerkis pilt, kuidas Kotka Grigorenko kiigutab Galjat kriuksuval raudkiigel, kuidas seejuures nagisevad kaks kõrget saarepuud, kuidas Galja helesinine kleit lehvib tuules, ja mu südant ängistas. meelehärm.

XXIX. MEID TULISTATAKSE

«Kas sa revolvri ära puhastasid?» küsis Maremuhha lipitsevalt..

«Puhastasin.»

«Kas oled temaga juba lasknud?»

«Veel mitte.»

«Proovime siis lasta.»

«Proovime pealegi.»

«Aga millal?»

«Millal?» Jäin mõttesse. Mis siis, kui laseks nüüd kohe? «Kuule,» ütlesin Maremuhhale kindlal toonil, «lähme proovime praegu kohe.»

«Kus sa siis proovima hakkad?»

«Lähme aeda,» vastasin ma, ronisin ahjule ja võtsin oma saueri.

«Aeda? Oled arust ara! Kuuldakse,» ütles Maremuhha.

«Ei kuule keegi midagi Seal on palju puid, pime, mitte ühte hingegi. Seal mürtsuta või pommidega — siia ei kosta midagi: maja summutab kõik hääled. Kursandid söövad praegu kõik õhtust,» vastasin ma ning hüppasin, revolver käes, prantsti põrandale.

«E-i, Vassil. Ma ei taha aeda minna. Lähme parem homme Paradiisi värava juurde. Seal on kaljud ja ei käi inimesi.»

«Kuid ka siin pole kedagi. Oled veidrik!» vastasin mina ja viskasin põrandale õliga läbi imbunud paberi, mis oli olnud saueri ümber.

Petka vaatas revolvrit nagu elusat rästikut, — poleks võinud uskuda, et alles mõne päeva eest oli see sauer kuulunud temale.

«Noh, ma ju palun sind. Lollime Paradiisi väravasse. Toon kaasa oma padruneid. Noh, lähme sinna, Vassetška.»

«Ole juba kord vait!» käratasin Petkale peale. «Homme ei lähe me kuskile, hakkame tulistama täna. Ja kui sa täna minuga aeda ei tule, ei räägi ma sinuga enam kunagi. Said aru? Jutustan kõigile poistele, missugune argpüks sa oled. Said aru? Ja samuti kõigile tüdrukutele. Noh, läki. Pole siin midagi viriseda!»

Pistsin revolvri põue, astusin ukse juurde ja tõmbasin kõlinal haagi lahti. Petka tuli mulle vaikides järele.

Kui me Petkaga mööda pimedat aeda hiilisime, kahetsesin juba oma algatust. Pimedas oli aias kõik kangesti võõras. Kukerpuu-põõsad paistsid hiiglasuurte puudena, mooruspuud ning pirni- ja õunapuud sulasid kokku mustendavaks müüriks. Kuskil kaugel

seljataga, parteikoolis, paukus summutatult uks ning jälle jäi kõik vaikseks. Liikusime edasi, hoides end kivimüüri ligi, mille pragudes siristasid ritsikad. Ajuti jäid nad täiesti vait, justkui kuulatades meie sammude kähinat, siis aga siristasid edasi.

Läbi puude lehestiku paistis selge taevas, üleni täis siravaid tähti ja poolitatua valgest täherohkest Linnuteest.

Me ei läinud mööda teerada, vaid otsesihis. Nõgesed kõrvetasid jalgu, puurisu ja kuivanud umbrohi prõksus taldade all. Eespool polnud näha ühtki tulukest. Seal, aia taga, oligi linna serv. Petka sibas vaikides ja sammugi maha jäämata mu kannul.

««Nüüd vasakule!» käskisin Maremuhhat, haarasin tal käest kinni jf pöörasin kõrvale. Tahtsin minna võimalikult kaugele, üsna aia soppi, jääraku lähedale. Äkki kerkis meie ette sirelipõõ-sastest ümbritsetud mäekink.

«On see kuur?» sosistas Petka.

«Naljavend, see on ju mäekink!» rahustasin teda ja seisatasin.

«Kas hakkad siin laskma?»

«Ei, ma ainult laen,» vastasin Petkale. Võtsin siis taskust kumera padrunipideme, lükkasin selle revolvripärasse ja tõmbasin luku tagasi. Lukk plõksatas ja läks vanasse asendisse, — kõik oli korras. Revolver oli laetud. «Lähme!» kutsusin jälle Petkat. «Vassil, enne kui laskma hakkad, ütle mulle. Panen kõrvad kinni!» nurus Petka.

Ma ei vastanud midagi, ainult mõtlesin: «Oota sa mul! Küll ma sulle ütlen, kui laskma hakkan! Mis lõbu see mulle pakub? Kõmmutan ootamatult, nii et siruli lendad.»

Puudutasin juba sõrmega tasakesi päästikut, kuid siin oli veel kardetav lasta: võidi kuulda. Pugesin läbi kastest märgade põõsaste, nende oksad lõid mu kannul käivale Maremuhhale valusalt näkku.

Siis jäid puud harvemaks ja madalate põõsaste tagant tuli nähtavale heledatest tähtedest valgustatud vana aiamüür, mis omal ajal oli piiranud kloostrit.

Astusin veel sammu kolm edasi ja peatusin. «Kaugemale minna ei maksa,» mõtlesin ma, «ja vastu müüri lasta on ka kardetav. Kuul võib tagasi põrgata.»

Meie ees mustendas kõrge kõver puu. Üks tema paksudest okstest oli müüri poole välja sirutatud otsekui hiiglasuur käpp. Kaugel jõe ääres hakkas huikama öökull. Siis tegin järsku nõksatuse, hüüdsin heledal kätkeval häälel: «Seis!», ja põmmutasin otse selle musta kõvera puu tüve pihta. Vappuvast revolvrist lendas välja punane tulekera.

Pauk ei jõudnud selles pimedas metsistunud aias ning lähedal olevais jäärakuis veel vastu kajada, kui müüri äärest kuuldus kähinat ja keegi väga setgesti hüüdis:

«Prgdzej![1]»

Ja kohe selle hõike järel lajatasid seal põõsastes üksteise järel kaks tugevat kõmisevat pauku. Nägin püssirohu-plahvatuse sädemeid, kuulsin, kuidas peenel herilasehäälel vingusid kuskil mu pea kõhal kuulid.

«Lase varvast!» hüüdis Maremuhha ja tormas põõsaid kätki murdes tuldud teed tagasi.

«Müüri juurde!» sosistasin talle jooksu peal ja me pöörasime kohe ümber. Seal pähkliallee taga paistis seesama kivimüür, mis kolmest küljest piiras aeda.

Jooksin selle juurde, võtsin hoogu ja haarasin veerjast müüri äärest mõlema käega kinni. Nõgesepuhmastesse varises mürinal :kive, alla sahises peenikest kiviprügi.

Juba rinnuli müüril olles ja jalgu üle müüri tõstes kuulsin, kuidas Maremuhha krabinal üles ronis.

Hüppasime maha peaaegu ühel ajal. Müüri taga oli tolmav sillutamata maantee, mis viis Privorotjesse. Kui mõnus oli joosta sel siledal teel pärast sumamist aias, kus nii terav oli astuda! Jalad vajusid pehmesse ning veel sooja tolmu.

Peatusime alles üleval, parteikooli valge hoone juures. Selle vasak, maanteepoolne tiib oli pime. Ainult üsna kõrgelt kolmanda korruse aknast paistis tuhm valgus.

«Kes see oli?» küsis Maremuhha kurest jooksust lõõtsutades.

«Kust mina seda tean?»

«Kellele sa siis karjusid: «Seis!»?»

«Bandiitidele!» vastasin kindlalt.

Muidugi ei karjunud ma seda bandiitidele.«Ma lihtsalt kartsin asja ees teist taga päästikule vajutada. Karjusin iseenesele: «Seis!», et hirmust võitu saada.

«Kuid kes seal oli? Kes karjus: «Predzej!»? Kes tulistas meid?»

Alles nüüd, sel tolmusel teel, mõne sammu kaugusel parteikooli väravast, kus oli nõnda palju relvastatud mehi, aheldas mind äkki hirm. Ja ma kahetsesin, et olime siia linnaserva kolinud oma vaikselt Jõetaguselt, kus minuga kunagi midagi säärast polnud juhtunud.

«Petka, milleks sa koju lähed?» ütlesin Maremuhhaje väga rahulikult. «Tule parem minu poole, magame ahju peal. Homme läheme varakult aeda, annan sulle karusmarju.»

«El, tänan!» keeldus Maremuhha kindlalt. «Ütlesin ju sulle, et siin teie juures pole kõik korras. Vanakurat võib teil magada, mina küll mitte. Nägemiseni!» Ja ta pistis mööda Žitomiri tänavat Jõetaguse poole liduma ning ta valge särk kadus varsti pimedusse.

i Prgdzej (loe: prendzei) — kiiremini (poola k.). Tõlk.

Hommikul tõusin juba enne valget, siis kui isa ja tädi kõrvaltubades veel sügavasti magasid, ja läksin aeda. Kaste säras kõikjal — ploomipuu lehtedel, kukerpuu ümmargustel tumepunastel lehekestel ning suurtel takjatel.

Läksin alla müüri juurde ning isegi imestasin: miks jne eile nii hirmsasti kohkusime? Vahest ehk tulistas lihtsalt mõni kursant? Kes seda teab! Raske oli uskuda, et see kõik oli juhtunud just siin, sellessamas aias. Mulle tundus koguni, et olin kõike, nii paukusid kui ka meie põgenemist aiast, näinud ainult unes, kuna öö oli nii lämmatav ja raske, sest aken oli mul magamise ajal kiani olnud.

Kuid mida enam lähenesin jäärakule, seda aeglasemaks muutusid mu sammud. Äkki lamab seal põõsastes inimene, kelle tappis mu revolvrikuul?

Müüri ääres kasvavatele põõsastele liginesin juba üsna pikkamisi. Jalutasin algul neist mitu korda mööda. Põõsad seisid, vaikselt, ühes neist laulis heledalt kanepilind. Rohi põõsaste all oli tallatud. Lõpuks võtsin südame rindu ja lükkasin põõsad ettevaatlikult laiali. Kanepilind piuksatas haledalt, peksles tiibadega okstes ja lendas siis aiast minema. Põõsastes polnud kedagi. Pidin juba edasi minema, kui äkki märkasin kännu juures rohul kumera äärega alumiiniumkaussi. Selle lähedal lebas samasugune alumiiniumlusikas. Kausis oli külm rasvakorraga kattunud odrapuder, mida polnud jõutud ära süüa. Niisugust putru anti tihti kursantidele õhtusöögiks. Seda putru olid tõenäoliselt eile söönud need mehed, kes meid tulistasid. Kes nad olid? Miks pidid nad siin aias põõsaste all õhtust sööma? Ehk oli see kursantide patrull? Kuid miks jätsid nad siis kausi siia? Pidin veel rohu seest padrunikesti otsima, kuid mul hakkas kuidagi kohe ses vaikses, hommikukastest niiskes aias.

Seisaks mu kõrval Petka, oleks teine asi. Kuid Maremuhha oli kaugel. Ta vist magas veel sügavasti oma õuemajas seal Jõetagusel. Ka parteikooli valges hoones magasid veel kursandid. Mul tuli äkki tahtmine tagasi minna oma koduseks saanud kööki.

Võtsin kausi maast ja läksin kõrge kõvera puu juurde. See oli vana jalakas, tema pihta ma tulistasingi eile. Tundsin ta nüüd kohe ära kõverast müüri poole sirutatud kuivanud oksast. Näe, siin me eile Petkaga seisimegi, siin ma hüüdsin: «Seis!»

Jalaka koorel punetas ühes kõhas värske pruunikas kriimustus. Tore! Sihtides üles, olin tabanud puud: tüvest paistis lähedalt lastud uushõbedast kuuli lõhestunud ots.

Kuhu sööginõu panna?

Mul oli kahju kaussi niisama rohu sisse visata. Natuke maad eemal, kõrvaltee ääres kasvas kõrge sileda helehalli koorega kreeka pähklipuu. Minu rinna kõrgusel oli puu sees lõhe, kust mustendas vastu sügav õõs. Lükkasin kausi lõhesse, see kukkus poolviltu lõhetpidi alla ning»langes üsna õõne põhja.

Silmitsesin veel kord vana jalakat ning tüvesse tunginud kuuli ja otsustasin Maremuhha tingimata siia tuua, — las näeb, kui osav laskja ma olen.

Sammusin kiiresti teed mööda värava poole, olles öise hirmu täiesti unustanud.

Jalgväravani jäi ainult mõni samm, kui karusmarjapõõsaste tagant ilmus nähtavale kütiga sarnanev aedtiik Korybko, vanaaegne püss seljas. Ta kandis musta pikk-kuube ja punakaspruunide saabaste sisse topitud siniseid nankingpükse. Peas oli tal musta äärega sinine müts, millel oli lakknokk ja must pael. Kortsus näoga ja vurrudega aednik Korybko tuli longates minu poole.

«Seisa! Seisa!» hüüdis ta, olgugi et mul mõtteski polnud plehku pista. «Küll ma sulle näitan, kuidas karusmarju varastatakse!» Ja Korybko võttis õlalt oma kaheraudse püssi.

Kartes, et ta mulle soolalaengu pihta saadab, pomisesin:

«Mis te mõtlete, onu? Olen ju oma inimene, siinne.»

«Mis siinne sa oled?»

«Olen ju Mandžura!» teatasin väga uhkelt, otsekui oleks mu isa vähemalt parteikooli juhataja. «Olen ju trükkija Mandžura poeg'»

Korybko vaatas mulle uurivalt otsa, et kas ma ehk ei luiska, pilgutas oma tursunud pruune silmalaugusid ja pani püssi aeglaselt jälle õlale.

«Asusite elama valgesse õuemajja?» küsis Korybko jiiba pehmemalt. «Varem elasite Jõetagusel, eks?»

Noogutasin pead.

«Miks sa siis nii varasel tunnil aias hulgud? Mis sul siin otsimist on?»

«Käisin jalutamas.»

«Jalutamas!» torises aednik. «Inimesed magavad veel, tema aga jalutab. Leidsid enesele promenaadi, ega midagi! Vaata sa mul: kui hakkad karusmarju noppima, siis hoia alt! Ütlen isale ja...»

«Hea küll, onu!» hüüdsin ja ruttasin koju, ilma et oleksin tema juttu lõpuni kuulanud.

«Selle va saatana eest tuleb end siiski hoida,» mõtlesin meie maja poole sammudes, «ja usaldada teda ei või. Kui ta juba nüüd, kus ainult karusmarjad küpsed on, läheb varahommikul aeda valvama, huvitav, mis ta siis teeb, kui õunad ja pirnid valmis saavad?»

Hommikueine oli väga maitsev. Tädi Marja Afanasjevna oli jahust ja riivitud toorest kartulist küpsetanud pannkooke. Need otse sulasid suus, olid väga kohevad ning pealt krõbedad ja roosakad. Glasuuritud savikausis keset lauda auras lasu praetud pannkooie. Kogu tuba täitis kõrbenud päevalilleõli lõhn. Istusin isa vastas ja olles pärast hommikust jalutuskäiku väga näljane, haarasin pannkooke üksteise järel raudkahvli otsa. Ahmisin neid, põsed pungis, ja põletasin oma huuli tulise õliga. Isa näris pannkooke sõnagi lausumata, aeglaselt oma tihedaid musti vurrusid liigutades.

Vaatasin oma sõnakehvale isale otsa ja mul oli kange himu jutustada talle sellest, mis me eile öösel olime läbi elanud. Kuid ma kartsin. Võib kergesti juhtuda, et isa mulle peapesu teeb või isegi revolvri ära võtab. Olgu pealegi! Ei ma jutusta midagi. Aga mis siis saab, kui Petka Maremuhha äkki sellest kellelegi lobiseb? Ei, vaevalt küll: tal on hirm.

«Millal algab töölisfakulteedis õppetöö, Vassil?» küsis isa kahvlit kõrvale pannes. «Õppetöö?» Mu mõtted olid teisal ja sellepärast ma võpatasin.

«Viieteistkümnendal septembril.»

«Kas tead kindlasti, et katseid ei tule?»

«Ei tule, taat. Ma ju ütlesin sulle: neid, kes töökooli lõpetasid, võetakse vastu katseteta.»

«Noh, vaata ette! Muidu jääb hiljaks.»

«Mis jääb hiljaks?»

«Katseteks ettevalmistamine. Oleks parem, kui sa praegu, selle asemel et oma Petkaga ümber hulkuda, pisut õpiksid. Muidu unustad kõik suve jooksul ära.»

«Ei unusta. Kõik on meeles. Eks küsige.»

«Sa oled mul kaval. Mis mina sinult ikka küsida oskan!» muigas isa.

See oli tõsi. Tal polnud midagi küsida. Kuigi isa mõistis laduda prantsuse, itaalia ja isegi kreeka keeles, seda, mis on prefiks või sufiks, poleks ta ikkagi osanud vastata. Kord tegin murdudega ülesandeid, mis kuidagimoodi välja ei tulnud. Läksin tema juurde, kuid ta ei teadnud isegi seda, mis on nimetaja.

Tädi tõi köögist pruuni emaileeritud teekannu, puistas kannu näputäie vabarnateed, laskis seda tõmmata ja hakkas meile tee-

vett tassidesse valama. Siis andis ta meile kummalegi kaks monpansjeekompvekki ja istus laua taha.

«Kas töölisfakulteedis tuleb kaua õppida?» küsis tädi, mulle otsa vaadates ja oma pearätti kohendades.

«Aastat kolm.»

«Ja siis?»

«Noh, siis viiakse meid üle instituuti.»

«Kas sinna, kus oli vaimulik seminar?» küsis tädi.

«Nojah!»

«Siis sa oled juba päris suur, kui lõpetad instituudi!»

«Olen praegugi suur,» solvusin mina. «Mul kasvavad juba vurrud.»

Ja ma tõmbasin õlist läikiva sõrmega mööda ülahuult. Mingisuguseid vurrusid seal muidugi polnud, — tahtsin lihtsalt hoobelda.

«Noh, hea küll, vuntsimees,» ütles isa ja tõusis lauast. «Sõidan praegu linna, sina aga aita tädil puid raiuda.»

Samas avanes tasa uks ja tuppa astus Polevoi. Ta tervitas kõiki, isegi mind, kättpidi.

«Istuge, jooge teed,» pakkus isa ja hüüdis tädile kööki: «Too puhas kruus, Marja!»

«Oh ei, tänan!» keeldus Polevoi. «Jõin juba.»

«Noh, proovige siis pannkooke, oma küpsetatud!»

«Ei, ei, ärge tehke endale tüli. Tulin just hommikueinelt.» Polevoi vaatas toas ringi ning küsis siis: «Olete end juba sisse seadnud?»

«Palju selleks vaja läheb?» vastas isa.

«Millal sa end meie rakukeses arvele võtad?»

«Lähen täna trükikotta saadajäänud trükitähtejde järele, toon siis sekretärilt ka arvestuskaardi ära.»

«Mida varem, seda parem,» ütles Polevoi. «Õppimisega on meie inimesed tootvast tööst kõrvale jäänud. Sina tood meie hulka ometi ehtsat töölisverd. Tugevdad meie ridu.»

«Minu abil sa neid suurt ei tugevda!» ütles isa muiates. «Teie siin olete kõik õpetatud mehed, mina aga olen harimatu. Näe, mu oma poeg,» isa osutas minule, «ka see teab minust rohkem.»

«Hea küll, hea küll, ära ole nii tagasihoidlik,» vastas Polevoi. «Parem ütle, kas su eriülesannetega väeosa[1] kaart on korras? Missugusesse salka sa kuulud?»

«Kolmandasse.»

«Kas sul relv on olemas?»

«Ainult nagaan. Vintpüssi andsin staapi tagasi.»

1 Kommunistidele ja kommunistliku noorsooühingu liikmeile, kes sel ajal kuulusid eriülesannetega väeossa, anti vastavad kaardid. Ukraina piiriäärsetes ringkondades tegutsesid eriülesannetega väosad kuni 1925. aastani.

«Pole viga, kirjutame siin laos su nimele vintpüssi. Lase end salga koosseisust maha arvata ja tule meile üle. Saad isegi aru, et alarmi puhul on sul tülikas väeosa staapi joosta. Lase end täna tingimata koosseisust maha arvata ning siis jääd täielikult meie varustada.»

Kui isa ja Polevoi ära olid läinud, pühkisin käterätiga oma suu rasvast puhtaks, panin satäänist pidupäevasärgi selga, sandaalid jalga, kammisin terava harjaga juukseid ja jooksin Saarmakülla.

XXX. ARMUKADEDUS

Keskväljakul, raekoja all, avati juba ärisid. Kaupluste omanikud vinnasid lonksuga üles akende goireeritud raudkatteid, tõu-, käsid neid veel tagant ja aknakatted lendasid mürinal kõrgele karniiside alla ning jäid nende varju. Selles müras ja käras tulid üksteise järel nähtavale toredad vaateaknad. Möödusin neist, sammudes külmal, öörõskusest niiskel kõnniteel edasi. Aronsoni kompvekiärist hoovas vastu padjakompvekkide vänget ja magusat lõhna. Poolhämaras poes askeldas juba leti taga Aronson ise. Küll tal on toredad maitsvad padjakesed! Kui mitut sorti tal neid on! Tumepunased on kirsitäidisega, õrnkollased on sidrunist, need läbipaistvad on meest, siis on veel pähklist, mustast sõstrast ja kukerpuumarjadest, kuid kõige maitsvamad on muidugi hapud sidrunipadjakesed. Eriti mõnus on neid süüa kuuma ilmaga, kui ajab jooma. Nad kustutavad ruttu janu. Aronson tilgutab nende sisse pisut piparmünti ja niisugused kompvekid jätavad tükiks ajaks suhu jaheda tunde — justkui oleks tuul suust läbi puhunud. «Kui õige minna ja osta veerand naela sidrunikompvekke ning

kostitada Galjat? Aga mul on ju ainult kümme kopikat. Ei jätku. Kui kahju!» Ja kobades taskus oma kahte järelejäänud viiekopikalist, läksin edasi.

«Hakkaks ometi töölisfakulteedis õppetöö kiiremini peale,» mõtlesin ma. «Räägitakse, et töölisfakulteedi üliõpilastele antakse stipendiumi — viisteist rubla kuus. Siis ehk saab vabalt padjakesi osta, pole tarvis isalt raha küsida.»

Hommikupäikese valguses läikisid kuljassepa-äri vaateakendel pruugitud nikkeläratuskellad, kuldkäevõrud ja tuhmunud hõbedased teeklaasihoidjad. Nurga tagant paistis meie linna parim kohvik-kondiitriäri, mis kuulus poola aadlikule Szypulinskile.

Selle kohviku kõrgete puhaste vaateakende tagant paistsid valged marmorlauakesed, ukse ees rippus raske tabalukk: Szypulinski ei olnud veel tulnud.

Ülevalt raekoja tornist kostsid kellalöögid. Osutid näitasid täpselt üheksa. Galja on tingimata juba ärganud. Tarvis rutata!

Lisasin kiirust ja pöörasin kitsasse põiktänavasse, mis mõlemalt poolt oli surutud kõrgete kolmekorruseliste hoonete vahele. Nende aknad olid väikesed, ilma õhuakendeta, vanaaegsed majad seisid tihedalt üksteise kõrval. Ühel neist oli seina sisse müüritud vanaaegne vapp — kumera kaelaga luik, selle alla oli rooma numbritega märgitud mingi aastaarv, mis oli nähtavasti väga vana.

Läksin läbi varjulise kitsa ning väga räpase põiktänava ja jõudsin välja Kellatorni tänavale. Siin oli puhtam, kuigi ühes kõhas ümmargustel munakividel vedeles sõnnikut ja paiguti oli Idvide vahele umbrohtu kasvanud. Odrateri otsides siblisid tänaval kanad. Ühel pool teed oli endise sõjaväeasutuse pikk kõrge hoone, õue sügavuses paistsid kiriku kuplid ja nende taga algas Vana pargi puust kaitsetara. Tõukasin parki viiva väikese kriuksuva värava lahti ja sain ainult paar sammu astuda, kui suure allee käänaku juures kohtasin Galjat.

Mõtlesin, et leian ta kodunt, ja olin üllatatud teda siin kohates. Tundsin end Galja ees süüdlasena ega teadnud, mis on parem — kas lasta tal mööda minna ja teda siis seljatagant hõigata või söösta talle kohe vastu.

Galja sammus .kiiresti, käe otsas oli tal ümmargune punutud korvike, mis oli pealt kaetud marlitükiga.

«Tervist!» ütles Galja väga külmalt. Ta noogutas mulle peaga ja sammus kähku edasi.

Hüüdsin talle järele:

«Galja!»

Ta peatus. Suurekasvuline, punapalgeline, lihtsas helesinises suvekleidis, nii seisis ta keset alleed ja valtas mulle imestunult otsa. Ta tumedad juuksed olid tahapoole kammitud ja väikesed roosakad kõrvad paljad.

«Kuhu sa jooksed?» küsisin.

«Niisama, ühte kohta!»

«Aga kuhu — ühte kohta?»

«Kui uudishimulik sa oled! Ei tea mis põhjusel? Noh, kui see sind huvitab — isa juurde. Viin talle hommikueinet!» ja Galja õõtsutas korvi.

Vaikisime. Galja vaatas kõrvale, järsaku all voolava.jõe poole. Siis, mulle pilku heitmata ja teeseldes, nagu oleks ta minu suhtes täiesti ükskõikne, küsis:

«Ja sina . .. kuhu sina lähed?»

«Mina . .. sinu juurde.»

«Minu juurde?»

«Noh, muidugi. Mis sa selle üle siis imestad?»

«Ei oleks seda kunagi arvanud.»

«Miks siis?»

«Ma ju palusin sind tulla, kuid sa ei tulnud.»

«Galja, ausõna, mina pole süüdi. Tule, istume sinna kaljts juurde, jutustan sulle kõik.»

«Mida sa jutustad?»

«Kuidas asi oli. Kõiges on süüdi Petka. Lähme istume.»

«Ei, ma ei istu. Mul pole aega. Kui tahad, siis saada mind. Varsti on tehases vaheaeg ja isa jääb söömata ...»

Sammusime kõrvuti. Kui olin Galjale jutustanud, kuidas Petka teda ja mind oli petnud, ütles ta venitades:

«Oh seda paksu, küll on aga petis! Oota sa mul! Ja mina mõtlesin, et sina oled mu peale pahane. Ei tule ega tule! Mõtlesin, et kirjutan õige kirja. Saatsin ära, kuid sina ikkagi ei tulnud. Saime kokku, aga tema ei tee juttugi. Kus alles uhke! Noh, mõtlesin, et ega siis ole vajagi.»

«Oli sul igav?» küsisin virilalt naeratades. «Ei tahaks nagu uskuda. Sa ju jalutasid Kotkaga!»

«Noh, see oli ju ammu,» vastas Galja ükskõikselt. «Siis, kui sa Podzamtšesse läksid. Olime Kotkaga kiigel, vaatasime kinos naljapilti ja kui päris pimedaks läks, astusime siia sisse.» Ja Galja osutas rahulikult peaga Szypulinski kondiitriärile.

«Szypulinski juurde?» küsisin ja isegi lakatasin erutusest. «Nojah. Kui sa teaksid, missuguseid mandlikooke me sõime, ja pärast veel roheliste mandlitega jäätist.»

«Õige mul asi! Ma käin igal pühapäeval poistega siin.»

«Tõesti?» jäi Galja uskuma. «Oh sind küll! Ja mind kostitasid tookord tänaval jäätisega. Parem oleksime võinud siia tulla.» «Noh, küll me tuleme ka. Muidugi tuleme.»

«Kus lollpea, pistsin hooplema!» kirusin end samas. «Kuidas, saan Galjat Szypulinski juurde viia, kui mul pole raha?» Kuid nagu mu mõtteid aimates küsis Galja: «Aga kust sa raha saad, Vaska? Sa ei tööta ju?»

«Mul on rohkem raha kui sinu Kotkal. Olen endale raha kogunud.»

«Noh, oletame seda,» ütles Galja sõnu venitades, «kuid rohkem raha sul kindlasti ei ole. Kas tead, kui palju Kotka vasksepa juures teenib? Noh, ütle. Mingi hinna eest ei arva sa seda ara! Ta saab ainult üheksa rubla vähem kui isa tehases. Kotka teenib kolmkümmend viis rubla kuus, vaat mis!»

«Noh, sellega ta ainult hoopleb su ees!»

«Miks hoopleb? Zacharzewski ise jutustas mu isale, kui palju ta Kotkale maksab.»

«Eks ta või makstagu» ütlesin. «Zacharzewski on petis. Ta on eraettevõtja! Ta saab oma töökojas inimesi tüssata, niipalju kui tahab, sellepärast ta Kotkale nii palju maksabki. Ainult, et see suu peaks.»

«Noh, seda ma ei tea,» vastas Galja ja jäi vait.

Jutt katkes.

Kõndisin vaikides ja mõtlesin Kotkale.

Järjest enam jäi Kotka mulle risti teele ette.

Mida lähemale me Haigla väljakule jõudsime, seda valjemini kostis sealt tehase mootori ühetasast mürinat. Varsti nägime punastest tellistest tehasehoonet ja läksime selle poole otse üle väljaku, mis oli täis teelehti. Väljaku ühel äärel asus varjuline õu, kus kasvasid kõrged paplid ja vanad niined, ning puude keskelt paistis pikk hoone, endine maavalitsuse haigla, mis ulatus ühe tänava nurgast teiseni.

Selle vastas üle väljaku asus tehas, mille nimeks oli «Mootor». Miks teda nii nimetati, on raske ütelda. Mootoreid tehas ei monteerinud, seal valmistati ainult väikesi hekslimasinaid ja harva remonditi raskeid valtse naabruses asuvate veskite jaoks. Tehase kõrval oli kollane

kolmekorruseline maja — tehase kontor. Siia tulid talumehed, maksid raha. ja viisid koju roheliseks värvitud hekslimasinaid, mille külje peal olid malmist hoorattad.

See tehas oli meie linna kõige suurem ettevõte: seal töötas sada kümme töölist, hommikuti undas tehase vile sedavõrd valjusti, et oli kuulda nii Jõetagusel kui ka meil parteikoolis.

Tehasehoonel suitses peenike kattega plekk-korsten, mis oli nelja trossiga maa külge kinnitatud. Kui üsna lähedale jõudsime, hoovas meile vastu kivisöe lõhna.

«Kas... sul on väga kiire?» küsis mult Galja ja peatus.

«Ei, mis siis?»

«Oota mind, Kas tahad? Viin isale toidu ära ja tulen siis kohe tagasi.»

«Tee ainult kähku. Üks-kaks-kolm!»

«Ma ei jää kauaks!» hüüdis Galja ja jooksis minema. Tuulepuhang paisutas ta helesinist suvekleiti. Galja jooksis kergelt, kohendades jooksul vaba käega oma juukseid. Kui ta värava taha kadus, läksin lähemale ja hakkasin tehase ees kõnniteel edasi-tagasi käima

Tehas oli ehitatud tugevale telliskivist vundamendile. Mõned malmraamistikus asetsevad aknaklaasid olid kätki ja läbi nende kostis tööpinkide kriuksumisi Keegi hüüatas. Raskelt mürtsus pealelöögivasar.

Tore on vist töötada seal tehases tööpingi juures ja vaheda lõiketeraga treida kõva rauda. Ning pärast, kui jõuab kätte lõunavaheaeg, istuda tehase hoovis päikese paistel, keset vanu: roostetanud hoorattaid ja rauarusu, ning süüa rätikust värsket leiba krakovi vorstiga. Päike kõrvetab, naabruses haiglaaias laulavad puudel linnud, sina aga istud omaette ja närid tõttamata vorsti. Lõunavaheks antakse tehases palju aega — terve tund, . niisama palju kui töökoolis suureks vaheajaks.

Ja kui meeldiv võib olla vastata küsimusele, kes sa oled, sõnaga: tööline! Ja siis mõne silmapilgu pärast lisada: töötan

tehases «Mootor»! Töötada tehases «Mootor», olla metallitööline — see tähendab väga palju! Meie väikeses linnas on trükitöölisi, raudtee- ja jahuveskitöölisi, puutöömehi, kuid kedagi ei austata nii, nagu metallitöölisi. Nende kohta ütlevad kõik: need on puhastverd proletaarlased, tõeline töölisklass!

Suurtel revolutsioonipidupäevadel, kui linnaelanike kolonnid endisel Kuberneri väljakul männipuust tribüünist mööda marsivad, sammub tehas «Mootor» kohe peaorkestri järel. Lähevad nahkmütside ning siniste töörõivastega valajad, lukksepad ja sepad. Tehase lipp, see kuldnarmastega ääristatud raske satnet-lipp, on üle linna kõige kaunim. Sellele punasele sametile on õlivärviga maalitud suurekasvuline nahkpõlle kandev tööline, kes laseb kõrgest mustast ahjust välja sulametalli joa.

Tehase lipp ei ole õmmeldud meie linnas, nagu teiste ametiühingute lipud. Metallitööliste sametlipp telliti Kiievist ja selle valmistasid parimad meistrid. Tavaliselt kannab seda rasket sametlippu kõige tugevam metallitöölistest-valajaist, Kozakevitš, kes harrastab prantsuse maadlust ning on väga lõbus sell. Hiljuti, kui linna töötajad korraldasid Bessaraabia anastamise aastapäeval rumeenia bojaaride poolt täitevkomitee ees demonstratsiooni, nõudes, et Bessaraabia tagasi antaks, oli ilm sompus ja tuuline. Tuul rebis kõigest jõust lipu sametkangast, lipuvarras-paindus, kuid Zora Kozakevitš käis kolonni ees püstipäi ning tema lihaselised, pruuniks päevitunud käed hoidsid lipust kindlalt kinni.

Mis seal rääkida! Metallitöölise amet on väga auväärne. Kahju, et ma praegu tehasesse tööle minna ei saa. Vaja töölisiakulteet lõpetada ja siis . . .

Läksin suitsunud heitgaasi-torule üsna lähedale. See must, pisut allapoole painutatud toru ulatus otse müürist välja. Torualused kõnniteekivid olid suitsunud, naftasadestusest libedad ning läikisid. Toru pahvis õrna sinakat suitsu.

Huvitav, kas see on kuum või mitte? Tõmbasin ettevaatlikult käe toru alt läbi. Peopesale õhkus tihedat ja sooja gaasi. Katsu-sin toru — ka see oli soe.

Mis siis, kui toru täiesti sulgeda, kas mootor jääb siis seisma või mitte? Kuid vaevalt sain panna peopesa musta libeda avause ette, kui soe tugev õhuvool ta kohe allapoole lõi. Siis seadsin toru ette mõlemad kokkusurutud pihud, kuid gaasivool paiskas ka need kaugemale.

Peopesad kattusid varsti õliläikega ja neil oli nüüd nagu torulgi ärapõlenud nafta, tehase ning tööpinkide lõhn.

«Nõnda vist lõhnavad kõik metallitöölised,» mõtlesin ma, ja mul hakkas kuidagi hah\ et mina, päevavaras, hulgun mööda iänavaid sel ajal, kui kõik töötavad, ja peaasi — südant ängistas

see, et ümberhulkumiseks on jäänud veel palju aega, kuni sügiseni, mil algab õppetöö töölisfakulteedis.

«Vassil!» kostis kaugelt. «Läki!»

Vaatasin tagasi. Galja ootas mind värava juures ja õõtsutas tühja korvi.

Jalutasime Galjaga veel pisut aega pargis, käisime seal kiigel, ja kui nägin, £t Galja pole mulle enam pahane, saatsin ta koju ja läksin lõbusas tujus kose juurde suplema.

Ent kui päev hakkas lõppema ja parteikoolis kõik kuus kursantide klubi akent valgeks lõid, läks mu meel väga nukraks. Väljusin köögist, ilma et oleksin omaste juurde läinud, ja istusin välis-irepi kiviastmeile.

Suur põrnikas lendas mägivahtra okste kõhal ja tõusis järsku tiireldes õhku. Vastas, punases õuemajas, kus elas kooli juhtkond, -oli üks aken heledasti valgustatud. Sellest aknast kostsid bala-laikahelid. Seal elasid KartamÕšev ja Boiko..Ilmselt mängis üks neist praegu balalaikat.

Köögis pesti pärast kursantide õhtusööki nõusid. Oli kuulda, kuidas kuuma veega täidetud toobrites klõbisesid alumiinium-lusikad, supianumad ja suured kastrulid, milles keedeti kastet.

Mulle tuli meelde, et olin täna lubanud viia Galja Szypulinski kondiitriärisse. Pärast keskpäeva, kui olime küllalt pargis ringi jalutanud ja hakkasime teineteisega hüvasti jätma, oli Galja .mulle kavalalt silma pilgutanud ja küsinud:

«Kas varsti läheme kooke sööma, mis?»

«Aga muidugi!» vastasin bassihäälel ja otsekohe oli mul ära-minekuga kure. Nüüd ei võinud ma enne Galja näole ilmuda, kui raha saan, muidu ta mõtleb, et olen Petka Maremuhha sarnane valetaja ja petis. Ent kust raha võtta? Laenata Retkalt? Ta ei ;anna! Ja tal polegi niipalju raha — kakskümmend kopikat ehk leidub. Kahju, et vahetasin oma tuvid Petkale revolvri vastu. Mis ma selle revolvriga peale hakkan? Tuvid aga võiksin viia linnu-turule ja ära müüa. Saaks nelja rubla ümber.

Missuguse asja võiks veel ära müüa? Arutasin mõttes terve foma varanduse läbi: tangid, haamer, mürsusütikud ja postmargi-album. Müümiseks need ei kõlvanud.

Köögis kolistati veel valjemini nõudega. Kujutlesia, kuidas .ülemkokk valab vaskpaagist kuuma vett rasvastele kaussidele ja lusikatele.

«Lusikad ... lusikad . . . lusikad . . .»

Kordasin endamisi mitu korda tasa seda sõna.

"Tädi Marja Afanasjevnal oli väikeses punutud korvis paberisse mähitud pool tosinat hõbelusikaid. Tädi oli need mitu korda . sealt välja võtnud ja alati ütelnud:

«Need on sulle kaasavaraks, Vassil. Kui võtad naise, kingin sulle oma majapidamise asutamiseks lusikad.»

Miks ei võiks ma lusikaid võtta juba praegu, kui need on minule määratud? Noh, kui mitte kõik, siis näiteks pooled neist?

«Kuid see on ju vargus,» mõtlesin ning vaatasin ringi, otsekui oleks keegi võinud mu mõtteid salaja pealt kuulata. Ümberringi polnud aga kedagi.

«Kui võõras võõralt näppab, siis on see vargus,» mõtlesin ma, «mina aga olen oma inimene ja lusikad on minule määratud. Oige mul vaja neid kaasavaraks hoida, olen ma siis mõni pursui?»

Ja sel soojal õhtul maja kivitrepil istudes tegin kindla otsuse tädilt pooled ta lusikaist ära võtta.

XXXI. KULLASSEPAÄRIS

Läbi vaateakna võis näha vana hallipäist kullasseppa, kes istus; väikese puust laua taga. Taskus käega kinni hoides kolme hõbelusikat, et nad ei kõliseks, läksin mitu korda kullassepaärist mööda, kuid ikka ei söandanud sisse astuda.

Kullassepa juures oli inimesi. Kaks meest. Nad kõnelesid kullassepaga, see aga vaatas kõõrdi nende poole, ilma et oleks laua. tagant üles tõusnud.

«Noh, paganad, katsuge, et kiiremini minema saate! Kiiremini,, noh! ...» sosistasin, olles nende jutukate meeste peale vihane.

Mul polnud tahtmist kullassepa juurde teist korda tagasi tulla ja ma läksin üle tänava, kus jäin seisma Arorisoni äri vaateakna juurde. Tolmuse klaasi taga olid vaagnal päikesepalavusest pooleldi sulanud padjakompvekid. Mööda vaagnat kõndisid kärbsed,, liigutasid tiibu ja puudutasid oma peente nokkadega õrnalt magusat kompvekivedelikku. Piilusin kullassepaäri poole. Viimaks paugatas uks ja mehed tulid tänavale. Üks neist, väikest kasvu, seljas sinine põlvedeni ulatuv tolstovka, hoidis peos valget taskukella. Kõnniteele astudes vaatas ta seda, sülitas siis lõbusalt ja ulatas kella teisele mehele, kes oli pikk, kiilaspäine ning mustade sarvprillidega. Külaspea kehitas õlgu, pistis kella tasku ja läks siis vastassuunas, ent sinist tolstovkat kandev mees sibas hüpeldes alla silla poole. Nähtavasti oli kiilaspea tahtnud väikest tolstovkas meest tüssata, kuid see ei läinud tal korda.

Sammusin üle tee, võtsin südame rindu ja lükkasin poeukse lahti.

Nurgas tiksus suur seinakell. Oli tunda haput lõhna. Väikese puubarjääri taga seisis vastu seina surutuna raske tulekindel kapp.

Hallipäine kullassepp istus küüru tõmbunult ja vaatles läbi suurendusklaasi ümmargust tumerohelise kiviga käevõru. Kui

ma puubarjääri juurde astusin, tõstis kullassepp pea üles ja heitis mulle pilgu.

«Kas te ... hõbedat ostate?» küsisin tasa.

Kullassepp võttis silma eest toruga suurendusklaasi, pani selle 'lauale ja ütles:

«Noh, oletame, et ostan ... Mis siis?»

«Tahan müüa ...» sõnasin ma ning taskut peaaegu kätki kiskudes rebisin sealt lusikad välja. Ladusin nad üksteise kõrvale puubarjäärile.

Kullassepp tõmbas nad kiiresti enda poole ja hakkas igaühel proovi uurima. Siis vaatas ta mulle umbusklikult otsa ja küsis:

«Kelle lusikad need on?»

«Minu omad,» vastasin üsna tasa, tundes, kuidas veri näkku lööb. Ja lisasin: «Ema käskis nad ära müüa. Ta on haige.»

«Ema käskis?» küsis kullassepp. «Tähendab, et lusikad ei ole sinu, vaid ema omad?»

Noogutasin vastuseks.

«Kus te elate?»

«Jõetagusel,» luiskasin.

«Aadress?»
«Vanamõisas . .. Kiriku lähedal...»
«Kalju juures?»
«Nojah …»
«Nimi?»
«Maremuhha!» prahvatasin välja ja- tõmbusin kössi, kartes, et kullassepp mul kohe kraest kinni võtab ja militsionääri kutsub.
Kuid vanamees kirjutas nime paberossikanbi kaanele ja küsis kuivalt:
«Kui palju?»
«Palju annate?»
«Sinu kaup — sinu hind!» lausus kullassepp karmilt ja vaatas aknast välja.
Pingutasin veidi pead ja ütlesin võimalikult kindlamal toonil:
«Kuus rubla!»
«Palju!» vastas kullassepp tõustes. «Neli?»
«Noh, andke neli!»
Kullassepp tõmbas laualaeka käsikaudu lahti, võttis sealt kollasest nahast rahatasku, luges paraja raha välja ning pani barjäärile. Haarasin pihku need neli räpast paberraha ja jooksin poest välja.
Koduteel möödusin majade ette rajatud haljastest aiakestest norgus päi, püüdes juhuslikele vastutulijaile mitte näkku vaadata. Oli kuum. Nägu õhetas häbist. Alles siis, kui mul jäi parteikoolini minna veel ainult kähe

põiktänava vahe, avasin pihu, ajasin niisked kortsunud paberrahad sirgeks ja pistsin need tasku.
«Vassil! Oota!» hõikas keegi kaugelt.
Vaatasin tagasi. All Zitomiri tänaval jooksis Petka Maremuhha. Kui ta lähemale jõudis, märkasin, et ta otsmik läigib higist.
«Puhh, kuidas ära väsitas!» ütles Petka mu kätt surudes. «Terve hommikupooliku rohisin maisi, neli peenart kitkusin puhtaks, nüüd lubas taat mul kodust ära minna… Kus siis sina,. Vaska, oled olnud, miks sa enam minu poole ei tule?»
«Pole aega olnud!»
«Kas tead nüüd, kes tookord tulistas?»
«Kust mina seda tean, kes! Võib-olla olid sulipoisid Podzamtšest aeda roninud karusmarju varastama.»
«See pole kellegi jutt!» ütles Maremuhha tähtsalt. «Missugune, loll siis öösel karusmarju varastama läheb? Saab neid siis öösel korjata? Õunad — see oleks hoopis teine asi.»
Olin vait ega vastanud Petkale sõnagi. Neetud lusikad ei andnud mulle rahu. Äkki on tädi nende puudumist juba märganud ja hakkab mind küsitlema Petka juuresolekul? Mul polnud taht-mist Petkaga kahekesi koju minna.
«Lähme teie aeda, Vassil!» palus Petka. Nähtavasti himustas ta karusmarju.
«Jätame selle parem teiseks korraks. Seal hulgub praegu Korybko. Parem lähme suplema.»
«Kuhu?»
«Paradiisi värava juurde.»
«See on kaugel!» irises Maremuhha. «Praegu on kuum.»
«Pole viga, lähme läbi käimistu. Seal dü jahe!» ütlesin otsustavalt ja hakkasin parteikooli taraäärset teed mööda Paradiisi värava poole sammuma. Petka Maremuhha lonkis vastumeelselt mulle järele …

Suplus tegi mu tuju pisut rõõmsamaks ja ma unustasin täiesti', taskus oleva raha. Alles siis, kui olin Petkaga hüvasti jätnud ja kodu poole sammusin, tulid jälle lusikad meelde ja mu süda' hakkas valutama. «Kui nad ainult ei märkaks! Kui nad ainult et märkaks!» mõtlesin, sammudes läbi hämara koridori omaste poolele.

Ukse taha oli kuulda tädi häält.

Astusin tuppa ja nägin isa lauas istumas. Ta sõi lõunat, tädt aga võttis riiulilt tühja kastrulit.

Istusin tujutult isa vastu laua äärde.

«Sain täna sinu pärast peapesu,» ütles isa.

«Mis peapesu?» küsisin valvsaks muutudes.

«Polevoi küsis kogu aeg sind taga.»

«Polevoi?»

«Nojah. Sa vist meeldid talle. Muudkui päris: kus ta varem õppis, kus kavatseb edasi õppida? Jutustasin talle kõik ja tema ütles siis: «Noh, noormehel oleks aeg kommunistlikku noorsoo-ühingusse astuda. Sina, Mandžura, oled kommunist, eesrindlik inimene, poiss aga logeleb sul niisama ringi. Las ta tuleb meie komsomolirakukese koosolekule . . .» Said aru?»

Tädi nihutas mulle lähemale taldriku klimbisupiga. Selle rammusa supi peal ujusid peenekshakitud rohelised tillilehed.

«Kas said aru, Vassil?» küsis isa uuesti.

Mul oli sel hetkel kangesti häbi. Miks ma ometi võtsin need lusikad? Isa ei aimanud veel midagi nende kaotsiminekust, kuid see võis talle iga hetk teatavaks saada.

Ma ei kannatanud ta pilku välja, lõin silmad maha ja lusikaga tulist suppi liigutades ütlesin vaevalt kuuldavalt:

«Sain aru.»

XXXII. VIHMASADU LAKKAS

Juba mitu kuud ei saanud ma rahulikult vaadata neid poisse, kes kandsid oma rinnal Kommunistliku Noorsoo Internatsionaali tumepunast märki. Kuidas ma neid kadestasin!

Kui kommunistliku noorsooühingu trükitööliste rakukese liikmed rivis Vanalinnas ŽitomirMänavale oma klubisse läksid, jäin alati seisma ja vaatasin neile hulk aega järele.

Kui tore oli, kui nad äkki laulma hakkasid:

Tuleb, tuleb Vander, Vander.
Vastuvõtt on lõbus meil:
menševik-lakeide hulgas
kõige suurem see lakei!
Ta meile külla saabumas —
maailma suurim kaabakas ...
Meil külaline rõõmu teeb,
kuid siiski, siiski kahju see,

et me ei saa, et me ei saa
siin teda oksa tõmmata![1]

Olin unistanud, et sügisel astun töölisfakulteeti, hakkan käima kommunistliku noorsooühingu rakukese koosolekuil, pärastpoole

1 See omal ajal levinud kommunistlike noorte laul on loodud esseeride (sotsialistide-revolutsionääride) protsessi puhul, mis 1922. aastal Moskvas aset leidis. Sellele protsessile tuli

esseerlikke bandiite välismaalt kaitsma II Internatsionaali liider Vandervelde. See laul on pühendatud tema saabumisele.

aga annan avalduse sisse. Mul ei tulnud ettegi, et võin siinsamas, parteikoolis, komsomoli astuda. Arvasin, et olen kursantidele võõras, ainult sama maja elanik, kuid nüüd tuleb välja, et see pole sugugi nii.

«Mul vaja Polevoiga ise komsomolist rääkida!» tegin otsuse. Kuid justkui kiuste polnud Polevoid kuskil näha. Kogu õhtu lonkisin mööda hoovi, istusin võimlemiskangi juures pingil, keerle-sin tunnimehe lähedal, jalutasin hulk aega kooliköögi ümbruses, — minust jooksid mööda kursandid ja parteikooli töötajad,. kuid Polevoid polnud nende hulgas.

«Oleksin võinud ju ükskõik kellelt küsida, kus ta on, kuid häbenesin, - õigemini, ma ei tahtnud, et Polevoi sellest tagaotsimisest teada saab. Lootsin teda juhuslikult kõhata ja siis temaga kõnelda.

Järgmisel päeval pärast lõunat hakkas sadama. Hommikul oli taevas selge, päike paistis heledasti, võis arvata, et ilm jääb kogu päevaks ilusaks, kuid siis kerkisid läänest ootamatult pilved ja ma ei jõudnud Petka Maremuhha juurest tagasi tulles veel kuigi kaugele, kui äkki kange tuul tänaval tolmu üles keerutama hakkas ja inimesed end küresti väravate taha peitsid. Ka mina pistsin jooksu. Tuul ajas mu silmad tolmu täis ja juuksed sassi. Tormasin kõigest jõust keset tänavat vastu tuult edasi ja tõmbusin kössi, oodates esimest kõuekärgatust. Pilved kuhjusid taevas järjest enam, keerlesid madalal linna kõhal, tormasid sinakate ja paksudena üksteisele otsa. Läks silmanähtavalt pimedamaks. Näis, et praegu polegi enam keskpäev, vaid juba videvik.

Kaugel põõsaste taga välkus parteikooli roheline tara ja siis paiskusid esimesed rasked vihmapiisad tolmusele, päikesest soojendatud maale. Varesed hakkasid puude otsas kaeblikult kraak-suma. Justkui kartes esimesi vihmapiisku, vaibus tuul järsku ja tolmukeerises tiirlemisest väsinud paberitükike langes jõuetult maha.

Vaevalt jõudsin joosta hoovi ning mööduda vahiputkas tunnimehest, kui ränka vihma valama hakkas. Kui meie majani jõudsin, oli maa juba must ning märg, rohi ja põõsad läikisid, ning võis kuulda, kuidas vihm vastu plekk-katust trummeldas. Jõudnud oma kööki, tõmbasin kohe märja särgi seljast ja vaatasin aknast välja. Veenired jooksid mööda klaase, vihm rabises viltu nende vastu, aken tõmbus kohe märjaks ja polnud peaaegu üldse näha, mis hoovil sünnib.

Avasin akna, kööki hakkas kohe kostma kära, kuskil kindluse taga raksas järsult kõu, kuid vaibus sedamaid, solgutatud vihmavalingust. Parteikooli valge hoone paistis läbi vihma' tühjana ning mahajäetuna; ta aknad läikisid ja sulasid müüridega ühte, justkui päikese loojangu ajal. Heitsin kõhuli külmale aknalauale •.ning kummardusin aknast Välja. Ja kohe hakkas vihm vastu mu.

juukseid ja kaela peksma. On väga mõnus lamada palja kõhuga siledal külmal aknalaual ja panna oma kukal jaheda tiheda vihma alla. Mu ligiduses jooksis maja nurgal rippuvast vihmaveetorust sorinal vett otse roostetanud ümmargusse raudsanga-dega katlasse. Vesi voolas katlasse laia joana, milles paistsid katuselt alla uhutud lehed ning väikesed helesinised munakoored. Kätel oli juba ääreni vett täis, vesi voolas liivasele maapinnale ja tekitas seal järvekese. Prääksudes ja taarudes ilmusid äkki ei tea kust vihmaveetoru juurde kaks rasvast parti. Üks neist ajas kaela õieli ja avas oma kollase noka, et püüda üle katla aare voolavat vett, kuid tüdines sellest varsti, prääksatas, saputas oma märgi, vihmast hästi puhtaks pestud valgeid tiibu ja tatsas siis pead raputades oma kaaslase järel värava poole.

Sel hetkel kuulsin läbi vihmapladina rataste mürinat. Tänavalt sõitsid kuruga teineteise järel hoovi kaks kõrget sõjaväe-veo-vankrit, kus istusid kottide ja puldaniga käetud mehed. Vankrid pöördusid vasakule ja kadusid tagahoovi võlvi alla.

Sadu möödus ruttu, nagu iga suvine vihm. Hoovis muutus vaikseks, otsemaid läks valgemaks, pilved kadusid tasahilju, päike tuli nähtavale ja aia kõhale ilmus ere mitmevärviline vikerkaar, mis toetus ühe otsaga parteikooli märjale plekkkatusele.

Kas võib tuppa jääda, kui väljas särab vikerkaar? Võtsin sandaalid jalast, panin kuiva särgi selga, ning käärinud niisked püksisääred üles, jooksin trepile. Ja peatusin sedamaid.

All vihmaveetoru juures pesi end puristades Polevoi. Ta kummardus malmkatla kõhale, tõstis sealt laia pihuga roostest vihmavett ja uhtis end üle. Ta pritsis kiiresti vett kord oma rinnale, kord seljale, siis pani pea üsna vee ligi. Ta kõrval kivil oli väike hall seebikild. Vesi katlaaluses loigus oli sogane, täis valget vahtu, Polevoi oli end ilmselt juba seebiga pesnud ja loputas praegu seebivahtu ära. Ta seisis katla juures spordipükstes ja ta suured tugevad jalad olid pahkluudeni poripritsmeid täis. Sealsamas sirelioksal rippusid Polevoi riided. Läksin trepist alla. Polevoi pesi end valjusti puristades ega kuulnud mu samme.

Kuidas teda hõigata? Kas ütelda «Onu Polevoi»? Ei mingil tingimusel! «Onu» ütlevad ainult poisikesed, kuid mina olen juba suur. Tammusin Polevoi selja taga niiskel maal jalalt jalale, köhatasin siis ja ütlesin kähku:

«Tervist, seltsimees Polevoi!»

Ta vaatas küresti tagasi. Ta nina mööda jooksis veenire. Pehmed tumedad juuksed olid langenud päevitunud laubale ja ulatusid peaaegu kulmudeni.

«Tervist, noormees!» ütles Polevoi. «Ega sa ometi mind ära ajama tulnud?»

«Kuidas ära ajama?»

225

«Noh, siit. Sellepärast, et teie vett raiskan. Küllap katel kuulub vist teile?»

«Ei, see on riigi oma.»

«Noh, siis põie viga midagi. Näed, sain tee peal kangesti tolmuseks. Jõudsin siia, näen, et vihm jääb üle. Tarvis end õige puhtaks pesta, mõtlesin. Armastan väga vihmaveega pesta. Vihmavesi, vennas, see on parem igasugusest saunast.»

«Kus te olite, seltsimees Polevoi?»

«Püüdsime bandiite,» vastas Polevoi lühidalt, lükates harali sõrmedega läbi juuste. «Ja minul tuli veskis varitseda. Tervelt viis tundi. Kas sa tead, missugune tolm veskis on? Võib lämbuda. Eriti pööningul.»

«Kas saite bandiidid kätte?»

«Võitlus käis Poltaava juures![1]» muigas Polevoi.

Nüüd taipasin, miks teda nii kaua polnud näha. Kuidas ma varem selle peale ei tulnud? Alles täna hommikul jutustas ju isa, et linnast oli üht jõuku likvideerima läinud suur eriülesannetega väeosa, mis koosnes kommunistidest ja kommunistlikest noortest. Tähendab, ka Polevoi kuulus sellesse väeossa. Vaatasin nüüd teda vaimustuse ja kadedusega. Ent tema, silitades käega oma rinda, kummardus seepi võtma. Ja loputanud katlas jala, hakkas teisel jalal hüpeldes pükse jalga tõmbama.

Kui Polevoi oli end riidesse pannud, märgadele juustele luitunud budjonnovka asetanud ning kavatses ära minna, küsisin uurivalt:

«Ütelge, kas on tõsi, et tohin tulla komsomoli koosolekule?»

«Tõsi!» vastas Polevoi naeratades. «Rääkisin sellest Mironile.»

«Millal võin tulla?»

«Millal? Mis päev täna on? Neljapäev? Nojah, neljapäev. Tähendab, et koosolek on homme. Niisiis tule kella viieks klubisse.»

Tulin klubisse mitte kella viieks, vaid poole viieks. Klubiruum oli teisel korrusel, endises kirikus. Veel praegugi paistsid kuskil üsna lae lähedal loosungite alt välja tumedad pühakutenäod ja sein liitus laega mitte täisnurga all, nagu tavalistes tubades, vaid poolkaares. Selles suures klubis seisid

lava ees reas mustad koolipingid, eesriidele aga oli maalitud vööni paljas tööline, kes vasaraga lõhub maakera ümbert ahelaid. Vasakpoolses nurgas, üsna lava ees, oli klaver. Klaveri taga väikesel pingil istus kursant Maruštšak, seesama, kes jalgpallimängus oli olnud kesk-tormajaks. Kui ma sisse läksin, istus Maruštšak mõttes; kuid vae-

1 Nende laulusõnadega vihjatakse sellele, et toimus midagi, millest ei taheta täpsemalt rääkida. Tõlk.

valt sain pinkide juurde astuda, kui ta otsekui mind tervitades hakkas sel viletsal klaveril «koeravalssi» mängima. Astusin klaveri juurde ja istusin selle lähedale pingile. Maruštšak kõõritas minu poole ja jätkas mängu. Ta õõtsutas end kergelt siia-sinna, vehkis peaga, sulges mõnikord silmad, — oli näha, et talle väga meeldis klaverit mängida. Mõnikord tõstis ta mõlemad käed kõrgele klahvde kohale ja siis, otsekui vihastudes, laskis nad hooga alla. Klaver mürises nii, et näis — nüüdsama kätkevad keeled. Kui «koeravalss» teda ära oli tüüdanud, hakkas ta mängima «Ema, sa suvila osta». See tükk tuli tal välja paremini, vaiksemalt ja selgealt. Toredasti tuli välja!

Saali hakkas kursante kogunema. Lauaklappidega kõlistades istusid nad pinkidesse.

Tõusin tasahilju, läksin kõrvale ja võtsin siis üsna taga viimases pingis istet. Mul- polnud siin kuigi mõnus: ümberringi olid ainult tundmatud inimesed, Polevoi aga ei ilmunud ikka veel.

Eesriie lükati kõrvale. Lava poolhämaruses seisis väike punase sitsriidega käetud laud ning sellel veekarahvin.

Niipea kui eesriie avati, laskis Maruštšak klaveri kääne prantsatades kinni ja pani mütsi pähe. Peaaegu kõik kursandid kand-sid siin parteikoolis helesiniseid suvebudjonnovkaid, kuid Maruštšak ei raatsinud oma keigarlikust vormimütsist lahkuda. Ilmselt oli see elegantne, vabarnavärvi põhjaga, kollase äärisega ja väikese sissepoole painutatud lakksirmiga vormimüts tal kodu-sõja ajast järel. Varem kandsid sääraseid vormimütse punased kasakad, need, kes Petljura meie linnast välja kihutasid. Isegi Kotovski, punase kasakkonna korpuse kehakas laiaõlgne komandör, sõitis kord meie linna paraadile, peas niisugune müts, nagu oli Maruštšakil.

Koosolek algas. Kuidas koosoleku juhataja ja sekretär valiti, seda ma hästi ei kuulnud, ma ei pannud ka tähele, kuidas juhataja, üsna noor, tohutu laiade siniste pükste ja samettolstovkaga kursant, päevakorra ette luges. Ja kohe läks Maruštšak mööda kriuksuvat puutreppi saalist lavale. Ta esines ettekandega sellest,
kuidas elab šeflusalune punaste kasakate sotnja. Selgus, et Maruštšak oli hiljuti seal käinud ja viinud sotnjale komsomoli poolt saadetud kingitusi.

Maruštšak rääkis aeglaselt, takerdus tihti, nähtavasti oli tai raske esineda koosolekul. Vahel ei leidnud ta kaua sobivat sõna, vehkis siis vihaselt käega, otsekui oleks raiunud midagi. Maruštšak lõpetas oma ettekande kuidagi ootamatult. Kõik arvasid, et ta veel jätkab oma kõnet, ja istusid, vaikides, kuid tema naeratas ja lausus:

«Noh, ongi kõik. Mis seal ikka rääkida?»

Talle esitati paar küsimust. Ta vastas neile kiiresti ja lühidalt.

Siniste pükstega noormees helistas kella ja tegi ettepaneku

läbirääkimisi mitte alustada, seltsimees Maruštšaki informatsioon aga võtta teadmiseks ja juhendiks.

Maruštšak lahkus lavalt, klobistades oma raskete rautatud saabastega, ja istus minu kõrvale. Ettekande ajal oli ta nähtavasti närvitsenud, sest ta otsmik oli higine. Lavale vaadates võttis ta

nüüd kobamisi taskust rätiku ja hakkas sellega nägu pühkima. Jälgisin silmanurgast Maruštšakki ega kuulanud, mis laval sünnib. Mul oli hea meel, et Maruštšak minu kõrvale istus, ja ma otsustasin temalt küsida, kas on tõsi, et ta võitles Kotoyski väesalgas, või räägiti mulle tühja juttu. Sel hetkel märkas Maruštšak, et ma teda vaatlen, ning heitis mulle uuriva pilgu. Pöörasin kohefpea ära ja hakkasin seinal rippuvaid portreesid silmitsema. Äkki lõi pink kõikuma, lauaklapp kolksatas, tundsin, et Maruštšak püsti tõuseb, ning kuulsin ta häält:

«Üks hetk. Seltsimees juhataja!» ütles Maruštšak valjusti, nii .. et kogu saalis oli kuulda. «Mulle näib, et siin on ka neid, kes pole kommunistlikud noored.»

Kahin käis läbi saali, siis tekkis vaikus. Kõigi kursantide pilgud pöördusid meie pingi poole.

Koosoleku juhataja helistas kella ja küsis:

«Kust need siis siia said, seltsimees Maruštšak? Ma ju teatasin pärast ettekannet, et koosolek on kinnine. Kõrvalised isikud lahkusid.»

«Minu arvates pole see poiss kommunistliku noorsooühingu liige,» ütles Maruštšak valjusti ja mu küünarnukki puudutades küsis: «Kas sul on komsomolipilet?»

«Seltsimees, kas olete kommunistlik noor?» hüüdis juhataja üle kogu saali.

«Ei,» vastasin tasa. . .

«Ei ole kommunistlik noor! Ei ole kommunistlik noor!» andsid mu läheduses istuvad kursandid lavale edasi.

«Siis palun teid saalist lahkuda,» ütles koosoleku juhataja. «Praegu on meil kinnine koosolek, ja sellest võivad osa võtta ainult kommunistlikud noored.»

Ilma et oleksin kõigest juhtunust täiesti aru saanud, tõusin püsti ja sammusin aeglaselt ukse poole. Tundsin, et kursantide pilgud mind saadavad, — koosolek katkestati ainult minu pärast: kõik ootasid mu lahkumist.

«Visati välja! Visati välja!» mõtlesin ja sammusin sandaale lohistades mööda libedat põrandat. Veri valgus näkku. «Miks tulin ma siia? Nõndamoodi end häbistada! Nüüd näitavad kõik kursandid minule näpuga ja sosistavad üksteisele: «See on see, keda paluti kinniselt komsomolikoosolekult lahkuda!»

Kõige enam tegi mulle tuska see, et nende arvates olin ma vist kull meelega jäänud sinna pealt kuulama, kuid ma ju lihtsalt, ei pannud tähele, millal juhataja teatas, et koosolek on kinnine.

Küll see Maruštäk ora käi naljakas: ei võinud mulle lihtsalt kõrva sisse sosistada, et oma välja läheksin, ei, ta pidi mind terve koosoleku ees häbiiama .

Vaevalt jõudsin tänavale,. kui silmasin Polevoid. Ta tuli kiiresti mööda kõnnited.

Juba eemalt küsi Polevoi :

«Kas koosolek algas?»

Noogutasin vaikies pead .

«Küll on häda! Polnucd parata, mind peeti maakonnakomitees kinni!» ütles Polevi justkui vabanduseks ja küsis minu juurde jõudes:

«Kuhu sina siis tahad minna? Läki koosolekule!»

Parem kui ta sea pooleks ütelnud! Solvusin veel rohkem, ja hoides tagasi silmivalguvaid pisaraid, lõin vaikides käega ning sammusin kiiresti mööda tänavat allapoole.

XXXIII. SZYPULINSKI KOHVIKUS

Just Uue silla alul istus kivibarjääri juures järil keegi kaubaeit. Tal oli peas mst villane rätik. Kividel seisis korv, mis oli ääreni täis päevalleseemnid.

«Kaks klaasitäit! ütleksin. Ja ulatasin, süda täis valu, eidele paberrubla.

Esmalt andis ta mulle raha tagasi. Panin vaskrahad ära ja tõmbasin siis püksitasku laiemale. Eit puistas sinna teineteise järel kaks klaasitäit lõhnvaid päevalilleseemneid.

Sammusin aeglaalt silla puust kõnniteel, prõksutasin seemneid ja sülitasin kestad üle käsipuu. Kestad lendasid pikkamööda alla. Siis puudutasid nad vett ja hakkasid vaevalt märgatavate punktikestena pärivoolu ujuma. Rohelistel jõekallastel seisid kaljude köhal väikesed sindelkatusega majad, mis sarnanesid mahavisatud tikutoosidega.

Sild tundus mulle täna väga pikana; ta kulunud lauad nagisesid jalge all, ja kui ma läbi nende pragude kaugel all virvendavat jõge nägin, läks süda veel rahutumaks. Kui rõõmus ma olin, teada saades, et Pcvoi tunneb kaasa mu soovile astuda komsomoli, ja kui paha oli mu tuju pärast seda, kui mind koosolekult lahkuda paluti.

Vahest olid nad kõik ming:il kombel teada saanud, et olin lusikad ära võtnud, ja lihtsalt mõtlesid välja ettekäände, et mind koosolekult minema kihutada ?

Miks ma müüsin lusikad ära? Nüüd ei anna need mulle rahu kogu eluaeg.

Kuid maitsvad, hästi küpsetatud päevalilleseemned tegid varsti

229

mu tuju paremaks — süda läks kergemaks, ja mulle meenus Galja. Olin lubanud eile tema poole minna, kuid ei läinud. Otsustasin teda kohe praegu külastada ja ta linna kutsuda.

Ja juba tunni aja pärast istusime kahekesi pargis suvises vabaõhukinos ja vaatasime huvitavat filmi «Mustade kaljude isand». Pink oli seljatoega, kõrge, — kui ma sellele istusin, ei ulatunud mu jalad maha ja ma võisin vabalt neid kõlgutada. Seljataga pragises tuvikongi meenutavas putkas aparaat ja ruudukujulisest aknakesest tungis läbi pimeduse hele valguskiir. Mõlemal pool väljakut mustendasid kõrged puud ja nende tihe lehestik summutas Jdimberduse, mis tuli kuskil ekraani kõrval tinisevast klaverist. Meie kohal laotus tumesinine tähistaevas. Galja vaatas vaikides ekraanile, ainult siis, kui ilmusid pealkirjad, luges ta neid kiirel sosinal, ja kui ma kord teda lugemisel abistada tahtsie, tõrjus ta käega ning käratas mulle peale, et ma ei segaks. Heitsin vargsi pilgu Galjale, ta pöetud juustele, veidi püstisele ninale, puhastele siledatele põskedele ja väikestele roosadele kõrvadele, millesse olid tehtud augud kõrvarõngaste jaoks, ning olin rõõmus, et istun tema kõrval ja ta pilet on mu särgi väikeses taskus.

Tahtsin nii väga, et Kotka Grigorenko oleks siin kuskil meie lähedal olnud. Kmdlasti läheb ta nägu virilaks, kui ta silmab meid kahekesi koos.

Kui juba viimast osa näidati ja mustade kaljude habemik isand paati otsides kivisel merekaldal ringi hulkus, tõusis äkki tuuleiil ja puud meie ümber pargis hakkasid kohama, nende ladvad kõikusid sahinal siia-sinna, valge lõuend aga tõmbus puhevile nagu puri, ja näis, et merel on tõesti torm, et valged lained ei paisku vastu kaljusid mitte ekraanil, vaid kuskil meie lähedal, — tuulekohinas kuulsin nende lainete mühinatki.

«Külm!» ütles Galja kössi tõmbudes ja end minu vastu surudes.

Algul tahtsin end eemale nihutada, kuid siis kogusin julgust, pistsin oma käe Galja küünarnuki alla ja võtsin tal käealt kinni.

«Pole vaja,» sosistas Galja ja tõmbas käe ära.

Ma ei teadnud, mida talle vastata, ja kahetsesin, et polnud kaasa võtnud oma kalevist pintsakut. Oleksin selle siis Galjale andnud.

Klaverimängija lõi viimast korda valjusti klahvidele ja kõigil tulpadel süttisid ühtaegu lambid. Tuules kõikudes heitsid nad rahvale ebaühtlasi valgusjugasid, puude oksad sahisesid järjest kõvemini ja kui me alla silla juurde viivale pimedale puiesteele astusime, tugevnes lehestiku mühin sedavõrd, et tundus, nagu käiksime mahajäetud inimtühjas metsas.

232

Sillal hakkas meil üsna külm. Tuul puhus läbi kaljuse ning sügava jõeoru. Galja hoidis ühtlugu käega juukseid kinni, kohen-das seelikut, ta madrusepluusi krae tõusis üles. Hoidsin Galjal tugevasti käealt kinni ja sammusin kiiresti, et rutem jõuda üle selle pika kõrge silla, mis sügaviku kõhal toetus kuuele kivisambale.

Mu taskus krõbisesid päevalilleseemned, kuid süüa ma neid ei tahtnud. Keel oli neist juba hell, kestad olid mu suulae ära hõõrunud.

«Küll lõõtsub!» ütles Galja. «Justkui sügisel.»

«Pole viga,» vastasin. «Linnas on vaiksem, ainult siin sillal on nõnda külm.»

Linnas, kõrgete majamüüride vahel, kitsal tänaval, oli tõesti vaiksem. Tuul vuhises nüüd üleval katuste kõhal ja oli kuulda, kuidas seal kriuksusid plekist tuulelipud ja vahetevahel paugatasid õhuaknad.

Käänaku taga algas peatänav — Posti tänav. Vorstikaupluse avatud uksest langes kõnniteele hele valgus. Kobasin veel kord taskus raha ja kui me vorstikaupluse kõhale jõudsime, ütlesin Galjale nii hooletult, kui vähegi suutsin:

«Tead, olen kõvasti külmetanud ... Astume sisse .. .»

«Kuhu?» katkestas Galja mind ehmunult ja heitis pilgu vorstikaupluse vaateaknale.

«Ei, mitte siia . .. Szypulinski juurde!»

«Szypulinski juurde? Ei maksa. Lähme mõni teine kord.»

«Lähme praegu!» anusin teda. Tahtsin nii väga Galjat Szypulinski juurde viia, mitte kunagi pärastpoole, mitte homme, vaid just sel külmal tuulisel õhtul, just täna ära kulutada kogu raha!

«Nojah, unustasin hoopis!» puhkes Galja naerma. «Me ju tookord kõnelesime kondiitriärist, ja sul on see meeles, eks ole? Arvad, et ma seekord tõsiselt rääkisin? Oled ikka naljakas!»

«Ma ei arva midagi. Lihtsalt tahan .. . kohvi...» laususin solvunult.

«On juba hilja. Kuidas ma koju saan?»

«Pole viga, tulen sind saatma!»

Galja mõtles silmapilgu ja tegi siis kähku otsuse:

«Noh hüva, lähme.»

Astusime tasahilju kondiitriärisse ja istusime akna alla äärmi-sesse lauda. Me oleksime muidugi võinud puhvetile lähemale istuda, kuid seal askeldas pika leti taga ilus kollasejuukseline pani Szypulinska, seljas roosa siidkleit, ees valge pitspõll. Ma ei tahtnud, et ta meie juttu pealt kuulaks.

Mõne hetke istusime vaüddes. Galja vaatles pilte seintel, kuid mul ei olnud siin kuigi mõnus olla. Mul oli veidi kohe Galjaga valjusti kõnelda selles tühjas kondiitriäris, kuhu gaasilampidest nii ebatavalist rohekat valgust langes. .

Meie linnas polnud kuskil mujal sääraseid lampe, ainult Szypulinski juures olid nad veel alles, need gaasi-hõõglambid, mis kullateid kettide otsas laest alla rippusid.

Szypuliriska pühkis vaikides puhta lapiga puhvetit ega heitnud meile pilkugi. Tüdinesin ootamisest ja köhatasin.

«Franek!» hüüdis Szypulinska vaheseina taha.

Sealt kargas välja roosapõseline, juba hõrenevate juustega Szypulinski, seljas hästi pressitud must ülikond. Ta vaatas meie poole ja lausus naisele poola keeles tigedalt ning tasakesi, kuid nii, et me kuulsime:

«Miks sa ei ütelnud, et siin on külastajad?»

«Ma arvasin, et sa ise seda teadsid! . . .» vastas Szypulinska ja nihutas letiäärele kõrge peenikese jalaga puuviljavaasi, millel olid kunstlikud taigenpaberist õunad.

Pea püsti ja pisut kätega vehkides astus Szypulinski aeglasel kõnnakul meie laua juurde. Vaevalt märgatavalt silmi vidutades vaatas ta esmalt Galjat, siis laskis pilgul minust üle libiseda, ja ma tõmbasin kähku laua alla oma tolmustes sandaalides jalad.

«Mida soovite tellida, noored inimesed?» küsis pan Szypulinski. Ta vaatas Galjat ja lisas: «Mida preili soovib?»

Galja punastas, osutas minule ja lausus tasa:

«Ma ei tea. Vaat. ..»

«Andke meile!» ütlesin bassihäälel ja luksatasin ärevusest. «Andke meile kohvi ja siis veel kooke . ..»

«Missugust kohvi noored inimesed soovivad? Kas varssavi või viini kohvi, või ehk musta . . . »

«Ükspuha!» ütlesin mina, kuid Galja parandas mind:

«Ei, musta pole vaja.»

«Tubli!» nõustus Szypulinski. «Soovitan teile varssavi kohvi. See on maitsvam. Ja missuguseid kooke?»

«Mulle napoleoni-kook,» ütles Galja.

«Kuid mulle ükskõik missugune!» vastasin mina.

«Ühe sõnaga toon lauale ja teie valige ise,» ütles Szypulinski ja läks lakk-kingade kriuksudes vaheseina taha. Ja kohe hakkas ta seal klaasidega kõlistama.

Nüüd oli mu enesetunne juba parem. Kohv ja koogid olid tellitud, nüüd tuli ainult oodata, seejärel süüa ja maksta. Olin siin soojas kondüträris juba külmast jagu saanud ning mul polnud enam meeleski, et väljas on tuuline ilm.

«Näed, kuidas ta üksi kõigega hakkama saab,» sosistas Galja mulle tasa, kummardudes üle laua, ja üks juuksekihar vajus tal laubale.

«Või veel,» vastasin. «Ta ei võta sellepärast teenijat, et pääseda maksudest.»

«Kas need, kel pole teenijat» on maksudest vabad?»

«Seda mitte, kuid nad maksavad vähem!» ütlesin üsna sosinal,. kuna meie pole sammus Szypulinski, käes läikiv kandmik.

Ta tõi kohvi klaasides, mis olid asetatud hõbedast klaasihoidjatesse, iga laasi peal ujus vahukoor, mis meenutas veidi üles-sulanud jäätet, ning alustassidel olid väikesed kullatud keerdvartega teelusikad.

Galja võttis lusika ja pistis selle kohvi sisse.

Szypulinski läks jälle vaheseina taha ja tuli sealt kiiresti tagasi.

«Miks nii palju?» pidin peaaegu hüüatama.

Szypulinski kandis lauale vaasi, kuhu oli laotud oma kümme kooki. Seal d küll napoleoni-kooke, küll pikergusi kreemikooke, küll kõrgeid roosa kreemiga täidetud korvikesi, milledele oli peale pistetu kirss, küll lamedaid õunakooke.

«Meile pole vaja nii palju kooke! Tahame ainult kaks. Ainult kaks! Meil ei jätku kõikide eest maksmiseks raha!» tahtsin hüüda, kuid t suutnud sõnagi kuuldavale tuua, ja neetud Szypulinski, justku aimates, et talle võidakse ta koogid tagasi anda, lõi kiiresti kontsad kokku ja läks vaheseina taha.

Minu tuju oli nüüd täiesti rikutud, kobasin taskus raha ega teadnud, mis peale hakata. Kahetsesin, et olime siia tulnud, heameelega olekin niihästi kohvi kui ka koogid tagasi andnud, et aga ilma skadaalita pääseda. Kui mul rahast puudus tuleb, ei lase Szypulirki mind siit ara, vaid nõuab midagi pandiks, aga mis talle jätt — särk, püksid, vöörihm? Ja pealegi, missugune häbi see Galja ees oleks!

Kuid Galjaei aimanud mu erutust, istus rahulikult ning jõi väikeste sõõmudega kohvi.

«Mis sina siis ootad? Joo ometi!» lausus ta.

«Mul pole tahtmist!» ümatasin.

«Küll on abs lugu — pole tahtmist? Miks me siis siia tulime? Joo!» Ta nihuas mulle kohviklaasi lähemale ja küsis: «Missuguse koogi ma sulle annan?»

«Ah, tulgu mis tuleb!» mõtlesin ma, pigistasin silmad kinni ja ütlesin suure pingutusega:

«Mida ise tahad …»

«Panen sulle ühe keedutaignast, see on maitsev ja sees on palju kreemi. Söö.»

Murdsin lusikaga tasahilju tükikesi selle rasvase koogi küljest ja erutuse tõttu ei tundnud kollase kreemi maitsetki.

«Söö, söö!» sundis Galja mind tagant. «Muidu istume siin hommikuni.»

Peaaegu vägisi toppisin enesele suhu tüki kooki ja tahtsin kohvi . peale rüübatakui mu enesetunne äkki üsna räbalaks muutus.

Vaateakna taga, toetudes kähe käega ümmargusele kaitserauale, seisis mu isa. Tugeva kehaehitusega, seljas valge linane

ülikond, peas õlest müts, vaatas ta, pisut silmi vidutades, läbi klaasi mulle ainiti otsa; oleksin sedamaid heameelega laua alla pugenud: isa pilk põletas mind.

Lõin silmad maha ja kui ma oma pilgu jälle aralt tõstsin, polnud isa enam akna taga.

Ta oli ootamatult ilmunud ja kadus niisama ootamatult ööpimedusse.

«Miks sa nii kahvatu oled, Vassil?» küsis Galja. «Ehk juhuslikult külmetasid?»

«Pole viga. Küljest käis piste läbi!» valetasin ma ja lükkasin müraga raske tooli tagasi.

Nagu maa alt kerkis meie laua juurde Szypulinski. «Kas noored inimesed soovivad arvet õiendada?» küsis ta leebelt.

«Jah!» ütlesin väriseval häälel ja tundsin, et külm judin üle keha käis mõtte juures: «Noh, nüüd algab.»

«Kaks klaasi varssavi kohvi ja … kaks kooki,» sosistas vaevalt kuuldavalt Szypulinski vaasile vaadates, raputas siis lõbusalt oma pead, mis kippus.juba paljaks minema, ja sõnas valjusti:

«Üks rubla nelikümmend kopikat!»

Mu meel muutus silmapilk rõõmsaks, võtsin kiiresti taskust kortsunud paberrubla, silusin seda ja siis puistasin marmor-lauale nelikümmend kopikat vaskraha. Koos rahaga kukkusid lauale ka mõned päevalilleseemned, kuid mul oli häbi neid tagasi võtta, vajutasin sonimütsi pähe ja astusin kähku ning tagasi vaatamata Galja kannul tänavale.

Tuul puhus ikka veel ja meil hakkas tänaval jälle külm, kuid nüüd ei pööranud ma sellele enam tähelepanu. Kui tore, et kõik nii hästi'lõppes.

Siiski ei läinud mul meelest isa ilmumine vaateakna taha. Mulle näis ikka veel, et isa varitseb mind.

Läbi kitsa Sepa tänava minnes möödusime restoranist «Veneetsia» ja rahandusosakonnast ning sõja ajal maha põlenud teatri varemeist. Kaugel paistis hiiglasuur seitsmekorruseline Stephan Bäthory torn. All, torni jalal, mustendas avaus. See oli Tuulte . värav — pääs Vanalinna põhja poolt. Kohe kui me sinna jõudsime ja madala kaarja võlvi alla kadusime, hakkas sõiduteel kostma me sammude kõmin ning tuul vihises veel rohkem kõrvus…

«Ohoo-hoo-hoo!» hõikasin ma ja see kajas vastu nagu tõrrest.

«Tasem, sa hull!» hüüdis Galja. «Mõni arvab, et röövitakse!»

Ja ta ruttas ettepoole, kus helendas väljapääs tornist.

All torni taga polnud ainustki inimhinge, tähti peegeldav jõgi välgatles me jalge ees, ta vastaskaldal krooksusid konnad. Meie mõlema ebaselged, laialivalguvad varjud libisesid kiiresti vee-

pinnal. Vaevalt olime möödunud valgest Türgi trepist, mis mööda kaljusid töökooli poole tõusis, kui eemal jõe kõhal ähmaselt paistma hakkas must kivirahn. Ta rippus vee kõhal, otsekui oleks ta sinna kaljult visatud, — ülevalt lai ja sile, äärtest järsk, ja tundus, et iga silmapilk võib ta kõikuma hakata ja mürinal täiesti alla langeda. Kivi uhtudes tegi jõgi siin järsu käänaku. Kõrgemal voolas ta tasa ja vaikselt, ent siin kõhises ja isegi nüüd pimedas võis ta pinnal märgata virvendust ja väikestest veekeeristest tekkinud ringe.

Musta kivi lähedale jõudes tõmbusin kössi ja kahetsesin, et polnud kodust kaasa võtnud oma roostetanud, kuid hea tabavusega sauerit. Kõht, kust me praegu läbi läksime, oli kardetav ja halvas kuulsuses. Alles hiljuti rööviti siin teekäija paljaks ja täiesti alasti pääses see hädavaevalt bandiitide käest ning jooksis varju otsima meie juurde parteikooli.

Möödusime mustast kivist, järsak jäi seljataha, nüüd lähenesime pukkjalgadele toetuvale madalale sillale. Silla taga algas Saarmaküla, Galja kodu polnud enam kuigi kaugel. Äkki haaras Galja mu käest kinni ja sosistas:

«Tasem! Kes see on?»

Sillal seisis keegi mees ja toetus käsipuule. Ta vahtis vette ja oli meile siit alt hästi näha.

«Vassil,» sosistas Galja. «Ma kardan. Ehk on bandiit? Lähme tagasi.»

«Kuhu?»

«Ringi!»

«Ringi?»

«Nojah, läbi Poola abimõisa.»

Praegu oli meil Galja majani jäänud ainult viie minuti tee, kuid Poola abimõisa kaudu oleks tulnud meil Saarmakülla minna oma tubli tund aega. Me oleksime pidanud uuesti minema läbi Tuulte värava, mööda Posti tänavat üle Uue silla, siis tegema ringi läbi pimeda pargi, käänama Podzametski nõlvakule .. .

.. . Mees sillal liigutas end ning silla käsipuu nagises.

«Saagu mis saab!» otsustasin ma ja kummardusin. Otsisin kähku teeäärsest märjast kastesest rohust raske, terava nukiga kivi, surusin selle pihku ja sosistasin Galjale:

«Lähme!»

«Ma ei tahaks, Vaska! Lähme parem tagasi.»

«Tagasiteel on ju järsak. Oled unustanud?»

Galja hakkas kuuldamatult mu kännul astuma. Läksin mpöda silda tasa, püüdes sandaalitaldadega mitte klobistada. Kivi hoidsin selja taga.

Mees käsipuu juures pööras end kohe ümber ja ootas meid.

Galja kartis minust maha jääda, poetas end minu ja käsipuu vahele ja lükkas mind tahtmatult küünarnukiga silla keskkohta,

aina selle tundmatu mehe poole. Nüüd juba püüdsin teda üldse mitte vaadata ja ootasin vaid hüüdu: «Seis!»

Kui olime sellest mehest veel ainult paari sammu kaugusel, kogusin julgust ja vaatasin tema poole.

Põiki mu vastas seisis, seljaga käsipuule toetudes, tavaline militsionäär karabiiniga, mille toru oli allapoole suunatud.

Lõin sedamaid jalaga valjusti vastu sillalaudu ja võtsin Galjal käe alt kinni.

«Peaks militsionäär ainult mitte märkama kivi mu käes,» mõtlesin edasi sammudes.

«Kas teil, noored, tikke on?» küsis militsionäär ootamatult.

Oli mõnus kuulda selles kardetavas kohas rääkimas inimest, kes ei võinud meile halba teha.

«Me ei suitseta,» vastasin kähiseval häälel. «Ehk soovite päevalilleseemneid!?»
«Päevalilleseemneid?» küsis militsionäär. «Kui raatsite, andke!»
«Võtke, seltsimees,» ütlesin ma, puistasin militsionääri soojadesse pihkudesse kamaluiäie seemneid ning pistsin käe uuesti tasku.
«Aitab, aitab!» hoidis militsionäär mind tagasi. «Olen juba niikuinii su lahkust liialt käsutanud. Aitäh. Nüüd on lõbusam seista.»
Militsionääril oli heasüdamlik nägu. «Head ööd!» hüüdsin ära minnes. «Head teed!» ütles militsionäär vastuseks.

«Kahju, et ta alati siin ei seisa, eks ole?» ütles Galja.
«Kas ta siis alati ei seisa?»
«Muidugi mitte. Seisab ühe öö, siis pole teda jälle terve nädal näha.»
«Sõidavad küladesse, püüavad bandiite, sellepärast.» Kaljud lõppesid. Algas Kindluse sild. Läksime vaikides mööda ebatasast kitsast tammi. Jõevesi oli alanenud ja praegu paistis veest välja hulk kive, mida päeval üldse näha polnud. Kõrge kivisilla taga, mis linna Vana kindlusega ühendas, kõhises tumedalt kosk. Jõudsime Galja tare juurde. Pimeduses valendasid puude vahel tare seinad. Sillapoolne äärmine mustendav aken oli lahti. Kui jalgvärava juurde jõudsime, küsis Galja:
«Sa maksid Szypulinskile rubla nelikümmend kopikat?»
«Seda küll!»
«Noh, siis võta minu osa,» lausus Galja ja sirutas käe välja.
«Mis see tähendab? Kas pilkad mind?»
«Sugugi ei pilka. Võta. Mul on raha, sul aga on vähe. Tean ju.»

Sattusin segadusse. Oleksin pidanud Galjale näitama ülejäänud raha, oleksin pidanud ütlema, et mul on raha veel koduski, kuid ma nämmutasin ainult:
«Ei taha!»
«Noh, siis läheme riidu!»
«Kui sa tahad riidu minna. . .» alustasin pikemat seletust, kuid Galja ei 'kuulanud mind lõpuni, vaid ütles jonnakalt:
«Võta raha, Vaska, noh, kas kuuled!»
Ja nende sõnadega pistis ta mulle peenraha tasku.
Ma ei jõudnud veel seda taskust tagasi võtta, kui Galja värava juurde jooksis. Tormasin talle järele, kuid värav paugatas mul nina all kinni.
«Viskan maha, Galja! Viskan siiasamasse värava juurde!» kähistasin talle tagantjärele, püüdes summutada häält, et mitte äratada Galja isa.
«Viska pealegi!» vastas Galja kaugelt puude vahelt. «Head ööd!»

XXXIV. ALARM

Kui koju jõudsin, oli mul kange nälg. Tõmbasin meie korteri ust — see oli lukus. Vahariidega üle löödud tugeva ukse tagant kostis tädi vaikset norskamist.
Nüüd kahetsesin, et elan omaette. Kui ma poleks elutsenud köögis, oleksin praegu käpi kallale läinud ja toidu üles otsinud. Tüki leiba lambapiimast juustuga või koogi.
Köögis polnud mul leivaraasugi.
Siis tuli mulle meelde, et tädi peidab mõnikoud söögipoolist külma kätte, meie maja lähedale mahajäetud kaevu. Võtsin püstoli ja läksin õue.

Dolžoki metsa taga oli kogu taevaserv purpurpunane. Mis see tähendab? Mõne hetke eest oli ju taevas olnud tavalist värvi. Kuma kasvas silmanähtavalt, puude ladvad paistsid selle taustal üha selgemini, tulipunane viir ulatus nüüd Vana kindluse juurest kuni moonaladudeni ja kustus kaugel Poola käimistu taga Paradiisi värava juures. «Küll aga põleb!» mõtlesin. «Kümmekond taret. Kas see pole juhuslikult Privorotjes? Kindlasti Privorotjes!»

Kuid sel hetkel hakkas üha suurenedes kuma keskelt tõusma tulesammas, ja puude tagant tuli nähtavale purpurpunane kuuketas.

Ja kohe pärast seda, kui kuu aia kohale oli ilmunud, hakkas tulipunane viir silmapiiri ääres kustuma ning kuu muutus ikka kähvatumaks ja kahvatumaks ning sarnanes nüüd järjest rohkem tavalise kollase kuuga.

Läksin ringi ümber meie maja mahajäetud kaevu juurde. Selle lähedal kasvasid mõned kidurad ploomipuud ning nõgesepuhmad.

Kobasin käega ümmarguse kaevu kiviäärt ja käe alla sattus nöör.

«Kalake on otsas!» mõtlesin lõbusalt ja tõmbasin kaevust välja midagi rasket.

Nööri otsa oli seotud emailitud kastrul. Kui ma kääne pealt ära võtsin, nägin kõva, hangunud, jäätaolist rasvakorda. Äkki on põhjas rasvakorra all liha? Kuidas seda kätte saaks? Kas sõrmedega? Ei, sõrmedega ei maksa. Murdsin kaks sirelioksakest ja tõmbasin nende abil enesele supist välja raske lihatüki. See juhtus olema kont — teravaääreline, hangunud üdi täis. Tore oli öösel kaevu tsementrakkel istudes inimtühjas, kuust valgustatud aias õhtust süüa. Palju parem kui Szypulinski juures. Kahju ainult, et Galjat siin polnud. Huvitav, kas see ikka oli isa, kes kondiitriärisse sisse vaatas, või nägin ma vaimu? Noh, ja kui oligi isa, — kas ma ei tohi siis tuttava tütarlapsega minna Szypulinski juurde? Muidugi tohin, kuid missuguse raha eest, selles see küsimus seisabki. Koputasin kondiga vastu kivi ja puistasin peopesale külma üdi. Kui ma selle ära olin söönud, oli mu suu seestpoolt üleni käetud kleepuva ja tiheda rasvakorraga, ja liha, mida ma kondi küljest hakkasin närima, kaotas oma tavalise maitse. Sõin seda ilma isuta, nagu kooki Szypulinski juures. Mulle meenus isa, ja ma ei saanud enam hingerahu.

Oleks hea, kui ta lihtsalt minu kulul nalja teeks, et jalutan juba neiudega, viin neid kohvikusse. Kuid isa võib ju küsida, kust ma raha sain. Siis olen kadunud! Miks me küll istusime selle pagana vaateakna juurde! Kas nurgas oli vähe vabu laudu? Seal poleks meid keegi näinud.

Tõstsin raske kastruli koos nööriga üles ja surusin huuled vastu suitsunud kastruliäärt. Aias kivimüüri juures hakkas laksutama ööbik. Ta õrn ja kõlav laul kostis siia üle terve aia, kus valitses rahu ja vaikus. Kurku voolas mul vulksudes külm, pisut kaevulõhnaline supp ja kõva rasvakord puudutas mu huuli. Kallutašin parajasti kastrulit, et rasva eemale ajada, kui Vana kindluse taga lajatasid üksteise järel kolm püssipauku. Panin kastruli kivile. Paukude kaja oli kuulda kogu linnas. Siinsamas lähedal, üle tee asuvas vanglas, vilistas tunnimees. Äkki kostis sellest kohast, kus olid lajatanud püssipaugud, veel lühike kuulipildujaragin.

Koerad ladude juures vastasid sellele kiunuva haukumisega. Tunnimees parteikooli väravas muutus rahutuks. Ja kohe paukus hoones kuskil klubi lähedal uks, seejärel teine ja kolmas! Keegi tormas mööda laudpõrandaga koridori kursantide ühiselamu poole. Sealt kostis müra ja summutatud kõnelust.

Ma ei jõudnud veel meie majani joosta ja välistrepist üles-minna, kui peahoone sisemiselt kivitrepilt hakkas kostma saabaste klobinat ja hoovi jooksid üksteise järel kursandid. Oli kuulda, kuidas pannaldega klõbistati ja vöörihmu pingule tõmmati. Üks kursant jooksis pisut eemale, kummardus ja lõi jalga: vastu kõnniteed, — nähtavasti pigistas tal saabas.

Uksest sööstis välja pikka kasvu kursant ja hüüdis budjonnovkat pähe vajutades:

«Tulge püsside järele, seltsimehed kommunaarid!»

Neid sõnu öeldes jooksis ta juba relvalao madala ukse juurde, mis mustendas hoone peasissekäigu kõrval, keeras luku lahti ja kadus lattu.

Maapinna kõrgusel süttis sedamaid ähmane valgus kahes kriidiga üle võõbatud ja trellidega kaitstud keldriaknas, kõik teised majaaknad jäid aga pimedaks, ainult kahes äärmises aiapoolses aknas peegeldus kahvatult madalal asetsev kuu.

Kursandid jooksid üksteise järel laost välja. Püsse kõrgel hoides plõksutasid nad lukke, toppisid padruneid salve, tõmbasid tagasi raskesti liikuvaid kaitsevinnu.

«Kas sidemehed on siin?» kostis Polevoi rahulik summutatud hääl.

«Siin, seltsimees sekretär!» vastas ühtaegu mitu inimest. «Äratage juhtiv koosseis ja töötajad! Kiiremini!» käsutas Polevoi.

Sidemehed jooksid mööda hoovi laiali. Üks neist lükkas sirelioksad sahinal kõrvale ja sööstis läbi umbrohu otsesihis meie maja poole.

«Kus elab trükkija Mandžura?» küsis ta hingeldades.

Sidemeheks oli väikesekasvuline kornmunistlik noor, seesama, kes tookord koosolekut juhatas ja mind saalist lahkuda palus.

«Siia!» hüüdsin lühidalt ja jooksin esimesena koridori.

Sidemees tõmbas tikku. Selle ähmasel valgusel näitasin talle omaste korteri ust ja ta hakkas sellele kohe rusikaga taguma.

«Kes seal on?» küsis isa kumedal häälel.

«Alarm! Kiiremini!» hüüdis sidemees ja jooksis tagasi.

Kuni isa end riidesse pani, seisin mina välistrepil.

Peahoone valge müüri ääres rivistusid juba kursandid. Ma nägin neid hästi siit ülevalt, ainult rivi paremat tiiba varjasid veidi sirelipõõsad.

«Taat, kas rna võin sinuga kaasa tulla?» sosistasin isale, niipea kui ta lävele ilmus.

«Kuhu kaasa? Marss magama!» hüüdis isa vihaselt, ilma et oleks mulle pilkugi heitnud, ning jooksis ettevaatlikult trepist alla hoovi.

Peahoone juurest kostis Polevoi summutatud hääl:

«Valvel! Esimene rühm, minu järel käies — marss!»

Kursandid hakkasid neljakaupa reas peahoonest mööda marssima. Ees sammus Polevoi ilma püssita. Isa liitus käigu peal riviga ja ma kaotasin ta kohe silmist.

Ilma lauluta, ilma valjusti hüütud käsklusteta, välgatades tääkidega, marssis kursantide — eriülesannetega väeosa meeste - kolonn kindlal ja ühtlasel marsisammul väravast välja tänavale ja tunnimees sulges sedamaid kõrge raudvärava.

Tundsin end nüüd siin trepil väga üksildasena. Tädi juurde ma minna ei tahtnud. Teadsin, et sellesse suurde hoonesse, sellesse tohutusse, ühest põiktänavast teiseni ulatuvasse parteikooli hoovi olid jäänud ainult mõned parteitud töötajad ja juhtiva koosseisu naised lastega. Linnas oli vaikne, täiesti vaikne, kuid see vaikus oli petlik. Teadsin, et praegu, kus anti alarm, ruttavad eriülesannetega

väeossa kuuluvad kommunaarid — nii gruppides kui üksikult — kõigist linna tänavaist ja isegi kaugest jaamast Kišinjovi tänaval asuvasse eriülesannetega väeosa staapi.

Läksin üle parteikooli inimtühja kuust valgustatud hoovi ja suundusin värava poole.

«Seis! Kes tuleb?» hüüdis, tunnimees valjusti. Ta hääl tundus mulle tuttavana. «Omad,» vastasin tasa.

«Missugused omad?»

«Elan siin.»

«Nimi?»

«Mandžura.»

«Noh, tule ...» .

Tunnimees ootas mind kõrge künnapuu varjus ja mul oli algul raske teda pimeduses näha; kui ta puu varjust valgusesse astus, tundsin temas ära Maruštšaki.

«Vana tuttav!» muigas Maruštšak sõnu venitades ja pani püssi rihmale.

«Miks sa ei maga?»

«Tore küll! On ju alarm!»

«Missugune alarm?»

«Jah, missugune? Justkui teie ei teaks!»

«Kuulen esmakordselt!»

Sain aru, et Maruštšak mind narrib, kuid küsisin siiski:

«Kuhu kursandid läksid?»

«Kes neid teab, — võib-olla sauna!»

«Öösel sauna? Arvate, et olen loll?»

Maruštšak puhkes naerma ja ütles:

«Näen, et sa loll ei ole, kuid uudishimulik — seda küll.»

Ma ei osanud midagi vastata ja tammusin jalalt jalale. Maruštšak pani ette:

«Võtame istet, kui asi kord juba niisugune on.»

Istusime võimlemiskangi juurde pingile. Kohendasin tähelepandamatult revolvrit taskus ning küsisin Maruštšakilt:

«Kas tunnimees tohib siis istuda?»

«Armees ei tohi, meil aga on see lubatud,» vastas Maruštšak midagi taskus kobades. Ta tõmbas sealt välja tubakakoti, keeras enesele suitsu ja süütas tikust tuld.

«Kas sinu papi läks ka?»

«Eks ikka!»

Maruštšak pahvis suitsu ja ütles meelepahaga:

«Küll on aga saatanad, mind nad kaasa ei võtnud. Ikka peab see nii juhtuma — juba teist korda olen alarmi ajal vahipostil.»

«Ega ometi Petljura üle piiri tulnud?»

«Petljura? Vaevalt küll. Vahest ehk mõni ta sabarakk. Inglismaa, Ameerika ja Pilsudski käivad neile muudkui peale, et nad tasa teeksid need kulud, mis nende kodanlus välja annab selle natsionalistliku rämpsu ülesupitamiseks. Sellepärast nad siis tikuvad ühtelugu siia meie juurde.»

Kaugel Dolžoki metsa taga lajatas pauk. Natukese aja pärast veel teine.

«Põmmutavad, bandiidireod!» lausus Maruštšak.

«Millal need bandiidid kord kinni püütakse?»

«Kellega sa neid püüad? Õiget sõjaväge siin pole. Piirivalvurid on piiril, meil on ainult eriülesannetega väeosa ja miilits. Kui me Poolaga rahu alla kirjutasime, lepiti kokku, et regulaarväge piiri lähedal ei hoita.»

Maruštšak tõmbas viimase mahvi suitsu ja sülitas suitsuotsa osavalt maha. See langes suures kaares kaugele rohule, põles seal veidi aega väikest punast jaaniussi meenutava punktina ning kustus siis.

Kuu paistis heledasti. Praegu oli ta just vangla kõhal. Parteikooli aias laulsid valjusti ööbikud. «Nüüd on eriülesannetega väeosa vist juba linnast kaugel,» mõtlesin ja kuulsin sel hetkel seljataga vaevalt kuuldavat kellahelinat. Algul arvasin, et mu kõrvad petavad, ja heitsin pilgu Maruštšaki poole. Kuid ka tema kuulis, pöördus ümber ja hakkas silmitsema peahoone avatud aknaid, kust kandus meieni see ootamatu helin.

«Pimm-pamm, pimm-pamm!» löödi ühetasaselt kella, justkui peakiriku kellatornis.

«Pagan võtaks! Mis nalja see seal teeb?» ütles Maruštšak ja kargas püsti.

«Kes teeb?»

«Oota.»

Keegi tõttas mööda koridori ning tuli kivitrepist alla, uks paugatas ja ma nägin, kuidas üks mees õue kargas. Ta vaatas ringi, hüppas üle traadist kaitsetara, mis ümbritses majaesiseid lillepeenraid, ja jooksis meie juurde. See oli üks vanem, mulle tundmatu, pisut vimmas kursant, suur kõrvuni ulatuv budjonnovka peas.

241

«Kas kuuled, Panass?» küsis ta tasa Maruštšakilt.

«Kuulen, kuulen,» vastas Maruštšak, «alguses mõtlesin, et ehk sina ...»

«Mina nüüd ...» solvus kursant. «See veel puuduks, et hakkan öösiti kella helistama .,.»

«On sul nagaan kaasas?» küsis Maruštšak karmilt.

«On küll!» vastas päevnik, lüües vastu oma kabuuri.

«Valva siis väravat, ma lähen ja uurin järele,» jätkas Maruštšak, heitis mulle pilgu ja küsis:

«Kas tahad kaasa tulla?»

«Miks mitte!»

«Noh, vaata sa mul,» ütles Maruštšak, «proovime, kui suur sangar sa oled.»

XXXV. KELLAHELIN

Kust sa ka ei vaataks parteikooli kõrget kolmekorruselist hoonet, mida tänava poolt haljas õu, tagant aga hiiglasuur aed ümbritseb, — ikka paistab ta väga suur ja väga ruumikas. Näib, et pikad ja niisked kongitaolised toad, mida vaevaliselt valgustavad kitsad kloostriaknad, ulatuvad sügavale maja sisemusse.

Ent kui keegi juhtus sattuma parteikooli siseruumidesse, siis-veendus ta kohe, et maja paistab tänavalt vaadates väga ruumikas ja suur ainult sellepärast, et ta keskele on rajatud väike puu-viljaaed. Seda eraldab suurest aiast õppekorpuse kõrge müür. Selles ümmarguses aias kasvavad ainult väga vanad ja õõnsad

pirnipuud.

Kui ma esmakordselt seda pirniaeda nägin, paistis mulle väga imelik, et sel polnud sissekäiku; ainult ühes kohas kähe söökla-akna vahel võis näha ammu kinnimüüritud ukse aset. Aeda pääses ainult esimese korruse koridoriakende kaudu. Vist ronib ka aednik Korybko sinna samal kombel, kui ta kevadel tahab puutüvesid lubjata ja sügisel küpsi pirne korjata.

Koridorid on siin parteikoolis väga, väga pikad. Kõik nad on omavahel ühendatud, välja arvatud kõige ülemise, kolmanda korruse koridor. Koridore mööda võib läbi käia kogu selle pimedate püsttreppide, võlvitud akende, nagisevate põrandate ja läppunud kloostrilõhnaga vanaaegse hoone. Kõigil korrustel on koridorid madalad, võlvitud laega, koridoride aknad, mis oma kallakate aknalaudadega laskelävesid meenutavad, on kõik vastu pirniaeda. Mõnes kohas ulatuvad

kapitaalseintest välja ja võtavad enda alla poole läbikäigust nelinurksed valgeks lubjatud ahjud, milledel on rasked vintidega malmuksed ja kitsad tõmbeaugud.

Kursantide köök selles hoones on teiste ruumidega ühendatud pika koridoriga, mis läbib kõik keldrid. Köökiminek pole kuigi

mõnus, eriti siis, kui oled üksi: madalad võlvid, kiviplaatidest põrand, mitte ühtki akent päevavalgusesse, ainult üsna lae all' põlevad tuhmilt väikesed söelambid, heites ebaühtlast valgust tugevatele rautatud sahvri- ning kuuriustele, milledesse on tehtud väikesed ümmargused aknad. Enam kui pooled kuuridest on tühjad.

Köögi kõrval asuvasse kuuri on end sisse seadnud aednik Korybko. Ta hoiab seal oma rehasid, kablisid ja aiakääre, riiulitel aga on tal lilleseemned. Tee kööki näitas tädi mulle kätte selsamal päeval, kui ma talt lusikad ära võtsin. Läksime temaga kahekesi kööki ja tema jäi sinna kokaga juttu ajama, kuna mina tagasi ruttasin, hoides käes katelokki tatrapudruga. Mööda koridori joostes märkasin, et ühe kuuri uks oli lahti, ja heitsin sinna! pilgu. Müüri ääres pingil istus hallipäine kortsus näoga Korybko ja teritas oma kuivetanud ning värisevate kätega kablit. Nii ootamatu oli teda kohata siin maa all, et ma üsna kohkusin.

Kõik see tuli mulle meelde hetkel, kui me Maruštšakiga parteikooli hooneni jõudsime, kust meie kõrvu üha selgemini kostis värisevat kellahelinat.

Kujutlesin, missugune see maja praegu öösel on, kui seal pole ühtki elavat hinge, ainult see saladuslik kellalööja ning tühjad koridorid igal korrusel. Mis siis, kui Maruštšak mind üksinda sügavatesse kloostrikeldritesse luurele saadab? «Käigu ta kus see ja teine! Ei lähe! Parem ootan Maruštšakki siin!» mõtlesin ma, kuid oli juba hilja.

Maruštšak avas tasa ukse ja hoidis seda paokil. Vaevalt olin üle läve astunud, kui ta ukse kuuldamatult laskis klnai langeda, minust ette läks ja mööda hämarat vestibüüli edasi sammuma hakkas.

Sedamaid tundus, et kell heliseb kuskil esimese korruse toas — kas söögisaalis või raamatukogus. Maruštšak peatus, tahtis juba sinnapoole minna, kuid raputas pead ja läks trepist üles. Jõudsime teise korruse trepipealsele, — kell helises ikka samamoodi ja nüüd paistis, et ta heliseb teisel korrusel.

Lõpuks olemegi kolmandal korrusel. Me ees on tammepuust nikerdustega klubiuks, mis on kõvasti suletud. Trepp viib otse selle juurde. Pöörame vasakule ja avame ukse, mis viib kat-manda korruse koridori, — kellahelin ei vaibu.

Kell helises siin nagu allgi, pisut summutatult, kuid selgesti kuuldavalt, niisama tugevalt, otsekui oleks keegi sel ajal, kui me üles tulime, kella meile järele kandnud.

Ma ei kannatanud enam välja, tõmbasin ettevaatlikult õrna taskust saueri ja sihtisin sellega koridori. Maruštšak kõõritas mu poole, märkas revolvrit, kuid ei öelnud sõnagi.

Klaasuksest paari sammu kaugusel seisis väike laud päevniku jaoks ja selle lähedal männipuust taburet. Lauakesel oli ajalehepaberist kattega lamp. Selle valgus langes kirju kaanega raamatule.

See lamp oli koridoris ainukeseks elektrivalguse allikaks. Längus kürtena immitses siseõuest läbi avatud akende kuuvalgust. Akendega ühel kõrgusel paistsid vanade pirnipuude ladvad. Jändrikud ning õõnsad puud seisid liikumatult, ümbritsetud neljast küljest maja müüridega. Maja katus läikis kuupaistel.

Uks, mis viis koridorist kursantide ühiselamusse, oli avatud. Hämaruses paistsid sealt alarmi tõttu segipaisatud voodid ja ümbertõugatud taburetid. Tubadest hoovas meile vastu eluruumi, Inimkehade

ning nahksaabaste lõhna. Liikusime kikivarbail, väga tasa, põrandalaudade nagisedes, püüdes kellalööjat mitte ehmatada ning leida üles täpne koht, kust meieni kandus seda mõrase kõlaga nukrat helinat.

Kuid imelik — just see oli kõige raskem. Jõudsime poole koridorini — kell helises meie lähedal, sealsamas kõrval, aga kus. nimelt, seda polnud võimalik kindlaks teha. Algul näis, et helin tuleb põrandalaudade alt, siis paistis, et ahjust, lõpuks tundus mulle, et siseõuelt. Pistsin pea aknast välja, kuid peale puude ei näinud ma seal midagi.

Hoidsin oma sauerit kõvasti käes. Sõrm oli kogu aeg päästikul. «Ole nüüd tasa!» sosistas mulle Maruštšak. Seisatasin ja pidasin hinge kinni. Nüüd, kus valitses täielik vaikus, kostis kellahelin veel selgemini. Maruštšak surus kõrva vastu paksu kivimüüri, mis lahutas koridori ühiselamust. Kuulatas, kehitas õlgu, astus siis kikivarbail mu juurde ja sosistas vaevalt kuuldavalt:

«Ma pean sest pagana vigurist jagu saama!» Ta laskis pilgul ringi käia ja tegi ettepaneku: «Heidame õige maha.» Heitsime põrandale. Nii oli mugavam kuulata. Koridori umbsopini, kursantide klubi tagumise seinani paistis me ees veel umbes viiekümne sammu pikkune koridor, mis oli kuuvalgusest vöödiline.

Maruštšak pööras end pisut küljele, tegi luku lahti ja laadis püssi. Siis kuulatas. Kell helises nagu varemgi — nukralt ning tüütavalt.

Maruštšak kargas maast üles ja sööstis avatud akna juurde. «Lurjus, närukael, jäta helistamine järele, kas kuuled? Küll ma su, kaabaka, üles leian, pea mu sõnu meeles!» karjus Maruštšak kähinal, tõstis püssi ja tulistas alla puude lehestikku. Ta lasu kaja, mis oli tugev ning lajatav, tungis läbi akende tagasi koridori, ja minagi, otsekui oleks mind keegi tagant tõuganud, tulistasin kohe pärast Maruštšakki kõrvalaknast.

Vaatasime mõlemad aknast välja. .

Ja imelik asi: kohe pärast seda, kui vaibus laskude kaja, lakkas ka kellahelin. Ümberringi muutus vaikseks. Ainult kuskil kaugel, Saarmakülas, üsna jõe ääres, pistsid haukuma koerad.

Seisime avatud akende juures vaikides tublisti viis minutit, alles siis läksime tagasi hoovi.

Päevnik ootas meid kannatamatult, Maruštšak ei jõudnud veel majaesise aiakfese kaitsetarast üle ronida, kui päevnik juba ta juurde ruttas ning küsis:

«Noh, mis oli?»

«Ei midagi erilist.»

«Noh, kes põrguline seal helistas?»

«Põrguline, põrguline!» ümatas Maruštšak. «Noh, vennas, on .see siis mõni põrguline, kes pauku kardab ... Kas kuuled — jäi vait! Need põrgulised on nähtavasti ilma sabata . . .»

«Aga kuidas teda kätte saaks?»

«Küllap sellega toime tuleme. Näe kuidas .eksisime — ilmaaegu naersime Neverovit.»

«Kes see Neverov on?» ei taibanud päevnik.

«Neverov? See on ju kommunistlik noor kolmandast rühmast. Möödunud nädalal oli ta päevnikuks ja valvel olles kuulis samuti öösel kellahelinat ning äratas hirmuga poisid üles. Äratas nad üles, aga siis juba kella enam ei helistatud. Me naersime ta välja, aga nüüd näed ise, et asi pole sugugi nii lihtne .. .»

«Sellest tuleb Neverovile jutustada,» ütles päevnik.

«Ei, ei maksa. Lepime kokku, et mitte kellelegi,» vastas Maruštšak karmilt.

«Aga kooli ülemale?»

«Temale ütleme. Ja Polevoile. Kuid mitte kellelegi muule. Nõus?»

«Nõus!»

Maruštšak vaatas minu poole ja ütles:

«Ja sina, poiss, vaata, et sa kellelegi ei piuksata.»

«Milleks siis mina?»
«Ükskõik milleks, ainult mitte sõnakestki kellelegi.»
«Lähen nüüd tagasi, Panass?» segas päevnik end jutusse.
«Hästi. Mine. Aga kui midagi juhtub, tule kohe mulle järele.»
Kui päevnik oli lahkunud, istusime pingile ja Maruštšak küsis:
«Kas saad aru, miks sellest pole tarvis lobiseda?»
«Natuke saan.»
«Siin pole muud midagi, kui et keegi tahab meid hirmutada. Et näe, nii vaprad nad ongi... Ja sellepärast tuleb vait olla, kuni me selle asja pisitasa välja uurime, kui aga hakkame enneaegu lobisema, on linn kohe kõma täis.»
Siis võtsin äkld südame rindu ja jutustasin Maruštšakile, kuidas meid Maremuhhaga aias tulistati. Maruštšak kuulas mind tähelepanelikult. Mida kaugemale ma õrna jutuga jõudsin, seda

tõsisemaks läks ta karm päevitunud veidi esiletungivate põsenukkidega nägu.
«Kas see juhtus ammu?»
«Möödunud nädalal.»
«Ja tõepoolest hüüti poola keeles?»
«Nojah. Nii kui karjus:
«Pre.dzej!», kohe meie pihta — põmm, põmm! Meie pistsime plehku! Üle aia!»
«Küll on hea, et sa mulle sellest jutustasid. See on hoopis teine tubakas! Nähtavasti oleme kellegi teele risti ette jäänud.»
«Kellele te siis paha teinud olete?» küsisin ettevaatlikult.
«Eks me seda ju kavatse. Mõtle ise — meid koguti siia kokku tervest kubermangust, noori ja vanu. Kes tuli armeest, kes külast. Paljud poisid võtsid raamatu esimest korda tõsiselt kätte. Noh, võta või mind. Mis olin ma seitsme aasta eest? Lasksin ragulkaga koeri ja püüdsin kiriku kellatornis linnupaeltega tuvisid. Kasva-sin suuremaks, siis algas revolutsioon, jälle sõda — tuli hetman, siis Petljura, Pilsudski ja veel igasuguseid, kes neist aru sai. Onu võttis mu punaste hulka kaasa ning aasta pärast kutsus eskadroniülem mind enda juurde. «Seltsimees Maruštšak,» ütles ta, «võtke rühm vastu.» Võtsingi. Ise aga olin lollim kui saabas. Vurrusid mul veel polnud. Hüüan: «Valvel!» — enesel aga kätkeb hääl nagu noorel kukel. Ja siis läks lahti! Küll lahingud, küll laatsaretid. Sain viis korda haavata. Popelnja juures lasti rhulle lõhkekuuliga külge, — mõtlesin, et nüüd on lõpp käes. Aga lähme edasi. Sõda lõppes, teenisin veel natuke aega, uued poisid vahetasid meid välja, mõtlesin — nüüd tarvis koju minna. Kuid sõja-komissar kutsus mind enda juurde. «Kas sa, Maruštšak,» ütles ta, «ei tahaks edasi õppida?» — «Tahan küll,» vastasin. Noh, ja sõitsingi siia. Siin olen ühe nädalaga rohkem raamatuid läbi lugenud kui kähe aasta jooksul algkoolis. Ja need on kõik väärt raamatud, soliidsed raamatud. Näiteks poliitiline ökonoomia. Kas tead, mis on poliitiline ökonoomia?»
«Ei, ei tea.»
Maruštšak vangutas laitvalt pead.
«Aga mina tean. Tõsi küll, muidugi mitte kõike, aga siiski tean. Kuid alles hiljuti ei teadnud veel midagi. Õpime siin natuke tarkust juurde ja sõidame siis ära — kes külasse, kes rajooni, kes suhkruvabrikutesse, kes raudteele. Muudame kõik uueks. Hakkame kulakuid pinnima — las piuksuvad, kõik korralikud inimesed tõmbame tööle kaasa ja vaat kuidas tugevdame nõukogude võimu! Nüüd otsusta ise, kas see on meelt mööda igasugustele panidele, kes varem siinkandis peremeest mängisid?»
«Mitte väga,» ütlesin tasa.
«See'p see on,» lausus Maruštšak ja patsutas mulle vastu jalga. Ta.peopesa puudutas püstolisuuet. Maruštšak katsus seda veel kord läbi pükste ja küsis:

«Kust sa selle plakspüstoli said?»

Tõmbasin püstoli taskust ja laususin:

«On see siis plakspüstol? See on ju sauer!»

Maruštšak võttis mu käest püstoli, vajutas päästikule ja tiris püstolipärast padrunipideme välja. Ta pani selle pingile ja tõmbas raua tagasi. Ja vajutas uuesti päästikule. Torus plaksatas heledalt löökraua nokk.

«Pole viga. Vedru on tugev. Ainult määrida ja puhastada tuleb sagedamini. Padruneid on palju?»

«Kümmekond on veel alles.»

«Kehvasti. Katsu juurde muretseda. Neid on vist raske saada?»

«Miks raske? Brauningu number kaks padrunid sobivad hästi.»

«Kas tõesti?» imestas Maruštšak. «Siis on hea. Ma pole juhtunud varem nägema seda süsteemi püstolit. Vist saksa oma. Sauer!» ütles ta pikkamisi. «Nojah, saksa oma.»

«Ma vahetasin ta ühelt poisilt tuvide vastu. See poiss leidis selle püstoli seminari lähedal tänavalt, kui sakslased Ukrainast jalga lasksid. Vist pillas mõni sakslane selle hirmuga maha ...»

«Ehk pillas, kuid võib-olla viskas meelega, et oleks kergem liduda,» nõustus Maruštšak.

«Seltsimees Maruštšak!» alustasin ettevaatlikult. «Kui astun kommunistlikku noorsooühingusse, kas mul lubatakse seda siis kabuuris kanda?»

«Miks mitte? Kui saad kommunistlikuks nooreks, kirjutatakse laskeriista number kaardile, mis tõendab, et sa kuulud eriülesannetega väeossa, ja asi tahe.» »

Maruštšak oli natuke aega vait ja küsis siis naeratades:

«Said sa minu peale ennist pahaseks?»

«Mispärast?»

«Või mispärast! Eks sellepärast, et sind koosolekult lahkuda paluti!»

«See on tühine asi…»

«Sina, vennas, ära ole pahane. Sõprus sõpruseks, aga seadus on seadus. Peaksid sellest ise aru saama. Paljugi mis juhtub.»

«Saan aru.»

«Kui aru saad, — tähendab, oled täitsapoiss!»

Ma ei jõudnud veel Maruštšaki kütusest toibuda, kui ta juba küsis:

«Kas elad selles linnas juba ammu?»

«Kuueteistkümnendast aastast peale.»

«Meie juurde kolisid hiljuti?»

«Hiljuti.»

«Kas sa varem ei olnud sellest majast midagi kuulnud?»

«Keegi poiss ajas mulle küll niisugust jama, nagu kummitak-

sid siin vaimud, aga ma ei usu teda. Juba meie töökooli direktor Valerian Dmitrijevitš Lazarev ütles meile, et maailmas pole olemas mingisuguseid vaime, et see kõik on tühi loba.»

Ja ma jutustasin Maruštšakile lähemalt meie armsast ajalooõpetajast.

Maruštšak kuulas mind väga tähelepanelikult ja küsis siis: «Nähtavasti on teie Lazarev väga õpetatud mees?»

«Te veel pärite! Ta teab kõik. Teab, kus mingi torn' asub, kes on selle ehitanud ning mis aastal. Ja kui palju on ta meile jutustanud Vanast kindlusest! Ning Ustim Karmaljukist!»

«Kui sa mind temaga tuttavaks teeksid! Mulle meeldib kuulata jutustusi muistsest ajast!» ütles Maruštšak.

«Kas tõesti tahate? Noh, mis siis ikka.»

«See on tore. Elab ta kaugel?»

«Mitte väga. Kišinjovi tänava lähedal, seal, kus on komsomoli klubi.»

«Kas läheme homme?»

«Lähme!» olin heameelega nõus.

Rõõmustasin, et viin Lazarevi juurde Maruštšaki, selle tugeva, laiaõlgse, sõjaväevormis kursandi. Las Lazarev näeb, missugused sõbrad mul nüüd on. See pole Petka Maremuhha. See on Maruštšak. Ta on võidelnud Petljura vastu.

XXXVI. KÕIK ON LÄBI

Niipea kui Marja Afanasjevna mu kööki ilmus, taipasin, et lusikate kadumine on avastatud. Ta tuli ootamatult, tõukas ukse järsu liigutusega lahti, oli pahane ja murelik. Vaevalt jõudsin libeda läikiva saueri tasku peita: parajasti olin seda lahti võtnud ja püssiõliga määrinud.

Tädi läks pliidi juurde ja tegi lahti praeahju. Ta pistis sinna oma käe ja tõmbas kõik mu tööriistad kõlinal plekist praeahjuuksele. Rahutusega jälgisin ta liigutusi, kuid lõpuks ei suutnud ma end enam pidada ja küsisin:

«Mis vaja, tädi? Mida te otsite?»

Tädi lükkas tööriistad praeahju tagasi ja lõi ukse prauhti kinni. Siis tõmbas ta pliidilt paberi, nihutas sõrmega eemale malmist pliidirõngad ja vaatas pliidi sisse.

«Mida te otsite?» kordasin oma küsimust.

«Ega sa, Vassil, ole lusikaid võtnud?» küsis tädi. Ta hääl oli murelik ning kaeblik.

«Missuguseid lusikaid?»

«Ikka neid hõbelusikaid.»

Raputasin vaikides pead; Ei saanud argusest võitu. Ja kuidas

end hiljem sellepärast kirusin! Kõige lihtsam oleks olnud kohe üles tunnistada, ja mingisugust kära poleks tulnud.

«Kas tead, lusikad on kadunud,» jätkas tädi. «Kolm on alles, teisi pole. Arvasin, et võib-olla on nad sinu käes.»

«Aga tädi, mis mina lusikatega teen?» ütlesin nii rahulikult, kui suutsin.

Tädi jäi uskuma ja läks ara. Isa ja tädi tubadesse minna oli mul piinlik ja polnud ka tarvidust. Jäin kööki. Selgesti tõusis silme ette pilt, kuidas tädi kirstus tuhnib, kümnendat korda kõik puhvetikapi laekad välja tõmbab, voodite alla vaatab. Lusikaid pidas ta väga kalliks. Kõige väärtuslikumateks asjadeks meie perekonnas. Teadsin seda, kuid mul ei jätkunud jõudu minna ja tädile üles tunnistada.

Pärastpoole, kui laegaste kõlin tubades vaikseks jäi, tuli minu juurde isa. Teadsin, et ta. tuleb, ja valmistasin end selleks, kuid oli väga raske välja kannatada ta esimest pilku.

Isa tuli sisse, pani ukse enda järel kõvasti kinni ja istus keset kööki taburetile.

«Vassil!»

«Mis on, isa?»

«Räägime õige nagu seltsimehed. Ütle, kas sa võtsid lusikad ära?»

«Ei võtnud, isa!» vastasin koheldes.

«Kas tõesti ei võtnud?»

«Ei võtnud!»

«Noh, kes need siis võttis?»

«Kust mina seda tean? Võib-olla varastati.»

«Kes neid sinu arvates võis varastada?» t
«Kust mina seda tean? Võib-olla keegi võõras ... Kerjus.»
«Vassil, sa ju tead, et kerjused siin ei käi, tunnimees kerjust sisse ei lase.»
«Aga ehk ronis ta läbi akna s:sse, kui tädi kodus polnud.»
«Pärisin juba järele. Marja Afanasjevna ütleb, et ta pole veel kordagi tänavapoolseid aknaid lahti teinud.»
«Noh, siis ma küll ei tea.»
«Vassil, tunnista ise üles, ma ei ütle sulle sõnagi, küll näed.»
Veel hetk, ja ma oleksin üles tunnistanud, kuid ma ei tea, mis mind sundis pead kõrvale pöörama ja nämmutama:
«Mul pole mitte midagi üles tunnistada, isa.»
«Mitte midagi?» Isa hääl väratas. «Siis ütle, Vassil, kelle rahaga sa Szypulinski juures istusid?»
«Laenasin Petkalt kaks rubla.»
«Missuguselt Petkalt?»
«. . . Maremuhhalt.».
«Vanamõisast?»
«Nojah.»

«Kas tõesti laenasid?»
«Päris tõesti... Ning ta andis mulle veel rubla tuvide eest.»
«Tubli. Lähme ta juurde …»
«Kuhu?»
«Maremuhha juurde.»
«Teda pole ju kodus.»
«Pole viga. Küllap leiame ta üles!» Ja isa pani oma õlest nokkmütsi rahulikult pähe.
Jalgu suure vaevaga järele vedades läksin isa kännul hoovi. Õppetunnid olid juba läbi ja kursandid mängisid lõunasöögi ootel väljakul jalgpalli. Mängijate seas vilksatas Maruštšaki vormi-müts ja ma pöörasin pea kõrvale. Mulle paistis, et kursantidel on juba kõik teada.
Norus päi nagu vang sammusin isale järele. Varsti jõuame Maremuhha juurde. Seal siis selgubki kõik Petka, selle isa, vana kingsepp Maremuhha ja Petka ema silme ees. Nad saavad teada, et ma pole mitte ainult varas, vaid ka argpüks.
Olime vaikides juba tükk maad ära käinud. Kui tööstuskooli hooneni jõudsime, paistis nurga tagant Zacharzewski töökoda. Kohe näeb mind Kotka Grigorenko. See vist ongi tema, kes seal suure sepahaamriga mürtsutab. Kuulutustulba juures peatus isa järsult.
«Vassil! Mul on häbi sinu pärast, saa aru. Ma ei taha sulle häbi teha. Sina oled mu poeg, Vassil, ja mina olen kommunist. Tahan, et sa kasvaksid õiglaseks ja ausaks noormeheks. Kui ma sinuvanune olin, elasin palju raskemates tingimustes, kuid ma ei petnud kunagi oma isa, ära ka sina mind peta.»
Meist möödus keegi naine ja vaatas imestunult meie poole; niipea kui ta samme enam kuulda polnud, võtsin kõik oma jõu kokku ja ütlesin:
«Isa! Ma müüsin lusikad ära!»
«Kellele?»
«Arvasin, et need on minu omad. Tädi ütles ...»
«Kellele?»
«Tädi ütles, et see on mu kaasavara...»
«Kas kuuled, küsin sinult: kellele sa nad müüsid?»

«Viisin linna, kullassepa juurde.»

«Lähme!» ütles isa ja kobas taskus oma rahakotti.

Meenutadagi on raske, kuidas me kullassepaärisse sisse astusime. Teada saades, et isa nimi on Mandžura, heitis kullassepp pilgu paberossikarbi kaanele, hakkas naerma ja ütles:

«Teete asjata lärmi! Lusikad pole ju teie, vaid kodanik Maremuhha omad!»

Nägime palju vaeva, enne kui kullassepp nõustus lusikaid tagasi andma. Nende eest tuli maksta protsente: nelja rubla ase-

andis isa kullassepale neli rubla üheksakümmend kopikat. .See vana spekulant teenis iga lusika pealt kolmkümmend kopikat.

Tagasiteel, kui me Kindluse silla keskele jõudsime, peatasin isa ja ütlesin tasa, püüdes temast mööda vaadata:

«Isa, kuule! Annan ausõna, et ma kunagi enam ei valeta, ainult palun ära räägi sellest kellelegi. Enam ma seda ei tee. Vannun sulle. Ega sa ei räägi?»

«Eks me vaata.»

«Mida?»

«Eks me vaata, ütlesin.»

«Kas sul on raske lubada, mis? Noh, enne oli sul kahju lusikatest. Nüüd said need kätte. Miks sa ei taha? ...»

«Ah mul oli kahju lusikatest?» katkestas mind isa. «Arvad, et mul on neid kannisid vaja? Ma võin ka puulusikatega süüa. Näe!»

Ma ei jõudnud veel asjast aru saada, kui isa kõik kolm lusikat taskust välja tõmbas ja nad täiest jõust üle käsipuu vahutavasse koske virutas, Keereldes ja sädeldes lendasid nad alla ja keegi laial kaarikul möödasõitev rõugearmiline õlgkaabuga mees jäi koguni ammulisui vahtima.

Üksisilmi jälgisin ma lusikate kukkumist ja vaatasin isale otsa alles siis, kui lusikad üksteise järel kose valgesse vahtu olid kadunud.

Sel päeval ma lõunat sööma ei läinud. Lonkisin kaugele Paradiisi värava taha, et tuttavaile mitte silma alla sattuda, ja heitsin pikali järsakuäärsele lagedale platsile. Tõmbasin maast lõhnava tarinõgese ja hakkasin närima ta punakat mõrkjat mugulat.

Mustad kimalased ning mesilased sumisesid minust mööda. Vikerkaarevärvilisi tiibu soputades lendas metsast kirju vaenukägu, laskus minu vastas olevale kivile, raputas oma tanu, märkas siis mind ning kadus künka taha. Kaks käosulast kiigutasid end mu lähedal kasvava põõsa peentel okstel ja alustasid siis oma lõbusat laulu. Kuid see kõik mind praegu ei huvitanud. Ma isegi ei viitsinud käosulaste pesa põõsast üles otsida, — kuid seal ta ju kindlasti oli, täis tähnilisi sooje mune, ega's nad muidu nii kaua ühe ja sama põõsa ümber oleks keerelnud.

Tihe rohi kirendas tulikatest, lilladest äiakatest, kopsurohust, udejatest rukkililledest ja teistest põllulilledest ning lõhnas magusasti; üsna mu näo lähedal liikusid vaevalt märgatavalt teravad haljad rohukõrred. Vaatlesin neid mitte midagi nägevate silmadega ja mõtlesin ainult ühele ja samale asjale.

Kui olime alles teel kullassepa juurde, ütles mulle isa:

«Vassil, kas mäletad, kuidas sa siis, kui linnas olid petljuuralased, koos oma poistega mu juurde Nagorjanõsse jooksid? Kas mäletad — sa jutustasid mulle esimesena, kuidas petljuuralased

Sergušini maha lasksid. Pärast mõtlesin tihtipeale: kui tore poiss mul kasvab ... Aga nüüd ...»

Ja isa lõi käega. Ning see oli mulle kõige valusam. Ta oleks parem võinud mind ükskõik kelleks nimetada, sõimata kõige hirmsamate sõnadega, ta oleks võinud mind isegi pannaldatud rihmaga läbi peksta, nagu peksis oma nooremat poega Stach'i meie ammune naaber Jõetaguselt vorstitegija Grzybowski, — miski poleks olnud nii paha ja valus kui see isa käeliigutus ning pärastine vaikimine.

Üks mis kindel — isa jutustab nüüd kõigile, et mina varastasin lusikad.

Kõige enne räägib ta sellest tädile, see aga kaebab Polevoile. Pealegi teatab isa sellest talle ka ise. Komsomoli astumisest ei maksa enam rääkidagi, kõik on läbi. Pole mõtet edasi elada, kõik hakkavad mind põlgama, ja Galja esimesena. Ütleb: laimasid Kotkat, et tema on halb, aga ise oled varas. Ei anna mulle kättki.

Ei, edasi elada pole enam mõtet. Tuleb elu enesetapmisega lõpetada. Mitu korda laususin endamisi seda sõna ning, unustades kõik enda ümber, ütlesin valjusti ja väga aeglaselt:

«Enesetapmine!»

Kuuldes oma häält, mis kõlas kuidagi ebatavaliselt ja võõralt,, sulgesin silmad. Hakkas kohe. Nagu oleks keegi mu sõnu salaja kuulanud. Sundisin end seljataha vaatama. Mitte kedagi. Tühi kaljune kallas. All voolas aeglaselt jõgi. Noor mets kajas- ja helises linnulaulust ning taamal seisid nagu kaks tunnimeest Paradiisi värava kõrged roostevärvi kaljud.

Tuleb teha lõpp. Ent kuidas? Hüppan sillalt sügavasse koske? Ei! Otsin teise köha. Kui hüppaks õige siit kaljult kivimurdu? Pole kuigi mugav. Hunnikutesse laotud kivid varisevad maha, kisun veel püksid lõhki, ja kui ma saaksingi surma, siis tühjast kivimurrust mind keegi niipea ei leia. Enne närivad hulkuvad koerad mu luud lihast paljaks, ja alles siis leiab mõni karjus mu kondid.

«Pea nüüd, pea!» ütlesin endale. «Aga milleks on siis minarett?» Mitu inimest on sealt juba alla hüpanud ja surma saanud. Minarett seisab keset linna — kõrge, kitsas, üleval on näha jumalaema kuju. Selle minareti ehitasid türklased, kui nad linna poolakate käest endale vallutasid. Hiljem, kui türklased minema aeti, ehitati muhameedlaste mošee ümber katoliku peakirikuks. Aga siis tuli mulle meelde, et sellelt minaretilt hüppas kord alla poola panna[1]. Hüppas õnnetu armastuse pärast. Kuid surma ta ei saanud, ainult murdis jalad.

Võtku tont seda minaretti! Sealt ma alla ei hüppa. Võib-olla ei saa ka mina surma, vaid lõhun, nagu too pannagi, ainult oma

Panna — preili (poola keeles). Tõlk.

konte ja pärast jää veel poiste naerualuseks! Täitsapoiss oli, öeldakse, lõpetas tänavu töökooli, aga nüüd tahtis käe elu külge panna.

Elule tuleb teistmoodi lõpp peale teha. Aga kuidas? Küll olen naljakas! Revolver oli täiesti meelest läinud! Lasen enese maha ja asi tahe. Minna pole tarvis kuhugi. Jätan omastele kirja maha — ja, sealsamas köögis. . . Pistan revolvriotsa suhu ning tulistan! Siis jooksevad kõik kokku, tädi hakkab nutma; võib-olla nutab ka isa, kahetseb, et ütles: «Eks me vaata.»

Kuid ega mina seda kõike näha ei saa. Olen ju siis surnud. Mis mul sellest siis on, et keegi mind taga nutab?

Otse läbi käimistu tagasi minna oleks muidugi'olnud palju lähem, kuid õhtuti on seal liiga hämar ning kõle ja ma läksin põlde pidi käimistu tara äärest ringi ning sammusin siis mööda pehmet külavaheteed linna poole. Seal tee ääres istusid kaks kivitahujat ja raiusid graniiditükist välja. mälestussammast. Nende meislid klõbisesid haamrilöökide all.

Huvitav, kas mu hauale pannakse mälestussammas, kui ma ise oma elule lõpu teen. Ei, ei panda. Isegi kalmistule ei maeta mind, vaid aetakse kuskil üksikus kohas auku nagu kodutu koer.

Parteikooli hoovis raudvärava juures seisid Maruštšak ja Valerian Dmitrijevitš Lazarev. Lazarevil oli seljas vana küünarnukkide kõhalt kulunud toorsiidist kuub, peas õlgkübar. Ma algul isegi ei uskunud, et see on Lazarev. Sel päeval, kui olime Maruštšakiga kokku leppinud külastada Lazarevi polnud teda kodus. Läksime sinna, aga ta naine ütles meile, et Valerian Dmitrijevitš oli sõitnud Kiievisse õpetajate konverentsile. Otsustasime ta juurde minna hiljem, siis, kui ta koju tagasi jõuab.

«Tervist, Valerian Dmitrijevitš!» ütlesin mütsi peast võttes.

«Aa, Mandžura! Tervist!» vastas Lazarev hajameelselt. «Kas sina siis elad siin?»

Mu meel läks veel kurvemaks. Maruštšak oli Lazareviga ilma minu abita tuttavaks saanud, vähe sellest — ta ei olnud Valerian Dmitrijevitšile isegi ütelnud, kes teda esimesena ta juurde juhatas.

«Siin. Näete selles valges õuemajas,» vastasin jahedalt ja mõtlesin juba ära minna, kui kuulsin oma selja taga isa rahulikku tuttavat häält:

«Tuleksid ehk siiski lõunat sööma?»

«Ma ei taha, isa. Sõin juba.»

«Kus sa siis sõid, Vassil?» küsis isa muiates. «Mis restoran see niisugune oli?»

«Polnud mingi restoran. Sõin . . . Petka Maremuhha juures . . .»

«Pole viga. Sööd teist korda veel. Lähme,» ütles isa.

253

Kui me minema hakkasime, kuulsin, et Lazarev ütles Maruštšakile:

«Niisiis oleme kokku leppinud — pärast õppetööd?»

«Tulge tingimata. Ootame!» vastas Maruštšak.

«Mis ta minust tahab?» mõtlesin, aeglaselt isa kannul rohus: sammudes. «Enne vaikis ja tegi siis mulle etteheiteid, ent nüüd äkki on õrn — kutsub lõunat sööma. Õige mul ta «õrnust vaja!»

Isa esilekerkivate abaluudega lai selg liikus kõndimistaktis, valge särgi äär oli trükivärviga koos.

«Muuseas huvitab mind, Vassil,» ütles isa tagasi vaadates, «millal jõudsid sa oma Petkaga lõunat süüa? Natukese aja eest tulin Jõetaguselt läbi ja läksin neile sisse. Ja Petka küsis mintflt: «Ütelge, miks Vassil minu poole ei tule. Mul oleks vaja temaga rääkida.» Kui »a õige astuksid sealt läbi, Vassil.»

Isa viis mind jälle kimbatusse.

«Noormees! Noormees!» kostis tagantpoolt. Maruštšak jooksis meile järele.

«Seltsimees Mandžura,» küsis ta isalt, «ega sest midagi ole, kui ma su poega natuke kinni pean?»

«Ainult mitte väga kaua, ta lõunasöök on juba niigi jahtunud,» lubas isa ja sammus trepi poole.

Ja niipea kui isa majja oli läinud, küsis Maruštšak:

«Vassil, kes rääkis sulle vaimudest?»

«Mis siis?»

«Ara karda, olen sellest niisama muidu huvitatud.»

«Maremuhha rääkis ...»

«On ta su sõber või kuidas?»

«Sõber.»

«Kas sa ei saaks temalt välja uurida, kelle käest tema seda kuulis. Ainult tead, tasa ja targu, nagu muuseas.»

«Saan küll.»

«Kuid ara liiga peale käi, las jutustab ise kõik. On selge.? Tähendab, sa uurid temalt välja?»

«Uurin küll.»

«Tubli. Lippa siis nüüd lõunat sööma!»

Lõunalauas leiget paksu hernesuppi süües ei jõudnud ma kuidagi otsa peale, kas tädi teab, kuhu lusikad jäid, või mitte. Sellal kui ma sõin, tõmbas isa päevateki voodilt ara, heitis pikali ja võttis

ajalehe. Ta luges ajalehte, pööras krabinal selle lehekülgi ega lausunud kogu selle aja kestel ainustki sõna. Tädi vaikis samuti. Kas nad olid nüüd omavahel tülis või olid mõlemad minu peale vihased. Selgust saamata sõin ara oma magusa hirsipudru külma piimaga ja läksin tasahilju välistrepile.

Kursantide ühiselamustJpštis lõbus laul:

Hei, valjemini, pasun, võitu puhu;
me võitsime — ju pageb vaenlane. ..
Ta järel nüüd!
Ja olgu tervitatud noorsooühing,
ta auks nüüd kõlagu me võimas hüüd: hurraa!

Kuidas ma praegu kursante kadestasin! Ma kedestasin neid' sellepärast, et nad olid minust vanemad, et neil oli lõbus. Miks polnud ma sündinud aastat seitse varem? Siis oleks minulgi või-malus olnud võidelda petljuuralaste vastu, oleksin ehk saanud kuskil lahingus haavata ja oleksin tingimata olnud kommunistlik noor. Aga mis ma praegu olen?

Sel hetkel hakkas puu otsas laulma kuldnokk.

Kohe kui siia kolisime, märkasin, et kuldnokad olid enesele meie maja katuseräästa alla pesa teinud. Vahetevahel lendasid need nobedad, tähnilised, tumesiniselt helkleva sulestikuga linnud siia. Hiljuti kuulsin juba linnupoegade piiksumist. Iga päevaga läks nende häälitsemine tugevamaks; kui pesa juurde lendas vana kuldnokk, pistsid nad müüriaugust välja oma kollased nokad ja igaüks neist püüdis esimesena kähmata neile toodud ussikest. Päevad läbi oli katuseräästa alt kuulda valju sädinat, alles õhtuks, kui päike oli käimistu taha veerenud, vaibus täissöönud linnupoegade häälitsemine ning vanad kuldnokad, väsinud ja rahul oma tööga, lendasid naabruses kasvavale akaatsiale ja hakkasid laulma. Ka praegu alustas üks neist oma õhtulaulu. Läbi hõreda akaatsialehestiku nägin kuldnoka musta rinnaesist, ta ülespoole tõstetud peent ja värisevat nokka. Kuldnoka varjundirikas, järjest muutuv laul oli väga tare. Kord matkis ta peoleod, kord laksutas ööbikuna, kord vilistas nagu pajulind, kord sirtsus justkui varblane. Ta hääl muutus järjest valjemaks ja selles kõlas ikka enam erutust, ta otsekui püüdis kursantide häältest üle laulda. Jäin imetledes kuldnokka vaatama ega pannud tähelegi, et minu juurde jooksis Petka Maremuhha. Ta hingeldas ja punetas näost.

«Ma.. mind ei lastud su juurde ... Suure hädaga sain tunnimehele ... augu pähe rääkida ... Lähme ...»

Vahtisin Petkale otsa ega taibanud midagi.

«Lähme ... Jookseme …»

«Kuhu?»

«Kas sa siis ei tea ... Jookseme …»

«Kuhu siis, ütle ometi!…»

«Maadlejad tulid!» prahvatas Petka.

Neist sõnadest jätkus, et ma kõike unustades Petka järel tänavale lidusin. • Kui olime juba väravast välja jooksnud, seletas Petka:

«Ma ei .tea, millal algab. Võib-olla kell kümme, aga võib ka olla, et kell üheksa. Kui kell üheksa, siis jääme hiljaks.»

«Kus nad maadlevad?»

«Nõukogude kaubandustööliste klubis.»

«On neid palju?»

«Oi, palju! . .. Ali-Burhan . . . ja Dadiko Barzašvili.. . Kõik. . .»

«Aga piletid?»

«Ara hädalda!»

«Vist ainult kõige kallimad ongi veel järel?»

«Ära hädalda, ütlen sulle!» «Tore küll — ära hädalda!»

«Piletid on olemas ... Saad aru?» teatas Petka rõõmsalt, ise mulle hädavaevalt järele jõudes. «Üks maadleja, Ljova Anatema-Välk, sihuke mürakas mees ... Tasem, ära nii ruttu jookse . . . Sihuke mürakas mees. . . Tõi isale saapad parandada. . . Nägi mind ja küsis? «Poiss, kas tahad maadlust vaatama tulla?»-Mina küsima: «Missugust maadlust?» Tema selle peale: «Kas teil siis kuulutusi veel väljas ei ole?» Vastasin: «Ei ole.» Tema ütles. .. ära käi nii ruttu, Vaska. Tema ütles: «Küll on aga häbematud, pole veel kuulutusi tulpadele kleepinud, nii ei saa ju üldse kas-sat. ..» Mitte nii ruttu . . . Ja andis mulle kohe kolm kontramarki. «Säh võta,» ütles, «tule klubisse vaatama, kuidas ma Aasia tšempioni Ali-Burhani maha panen .. . Aga selle eest,» ütles ta, «teata kõigile oma tuttavatele, et oleme siia jõudnud . . . Ja et maadlus toimub nõukogude kaubandustööliste klubis.»

«Kas teatasid?»

«Sa veel küsid! Terve päeva olin ametis, ütlesin kõigile poistele. Jooksin isegi Podzamtšesse Saška Bobõri poole . ..»

Ma ei tahtnud uskuda, et Petka räägib tõesti tõtt. Väike ja paks, juuksed lahku kammitud, nii jooksis ta hüpeldes minu kõrval kõnniteel ja nohises kõvasti.

«Kus need kontramargid siis on?» küsisin.

«Küllap on . . . On ...»

Petka pistis käe enne ühte, seejärel teise püksitasku, ja seisatas. «Oota, kuhu nad siis jäid?» küsis ta ja läks näost kaameks. Mulle paistis koguni, nagu oleks Petka otsmikul püsti tõusnud niiske juuksesalk, kuid siis hüppas Petka rõõmsalt üles ja torkas kaks sõrme oma särgi väikesesse tasku. Sealt tõmbas ta välja kokkupandud roosaka paberi.

«Ptüi. .. kuidas ma kohkusin!» ütles ta kergendusohkega. «Arvasin, et olen ära kaotanud. Vaata!» Ja Petka keeras käigul paberi lahti. Ta higises käes oli tõesti kolm piletit. «Need on ju päris ehtsad piletid!»

«Noh, kas see pole ükskõik — piletid või kontramargid. Fakt, et sisse saame.»

«Aga mis selle kolmanda piletiga teha?»

«Kolmandaga? Müüme ära ja ostame maiustusi.»

«Maiustusi, maiustusi,» osatasin Petkat. «Kas oled pisike? . .. Tead, parem ... võtame Galja kaasa maadlust vaatama . . .»

«Galja? On ta kodus? Olgu pealegi, kui ta kodus on!» nõustus Petka kiiresti.

Õnneks juhtus Galja kodus olema ja me ei andnud talle isegi aega ümberriietumiseks. Ta tuli meiega linna kaasa lihtsas hallis suvekleidist, õlgadel villasest lõngast kootud helesinine käisteta jakk.

Kui me põiktänavast Peaväljakule jõudsime, nägime juba eemalt, et etendus polnud veel alanud: kõik kaheksa nõukogude kaubandustööliste klubi saaliakent olid valgustatud. Kell linna raekojal näitas veerand kümme, üks kahest: kas etendus oli määratud kella kümneks või polnud rahvas veel kohal.

Läksime lähemale ja saime teada, et rahvas polnud veel kohal. Klubi uksel oli pikk kollakaspunaste tähtedega trükitud kuulutus, aga meie seda vaatama ei hakanud, vaid läksime kitsast

kivitrepist kohe üles teisele korrusele. Petka Maremuhha andis meie piletid hallipäisele rohelises velvetkuues vanamehele, see rebis kontrolltalongid piletite küljest ära ja laskis meid läbi.

Heledasti valgustatud saalis olid ritta seatud lihtsad männi--puust pingid. Saali põrandat oli hiljuti pestud, see oli üleni täis märgi laike, isegi pinkidel helkisid veepiisad.

Pühkisin meie pingi käisega kuivaks ja me istusime.

«Head kohad, eks ole?» küsis Petka uhkelt ja vaatas ringi.

«Pole viga,» lausus Galja. «Kuid seal esimeses reas oleks veel parem.»

«Või parem!» venitas Petka. «Pole seal sugugi parem. Sa lihtsalt ei tunne asja. Kui see oleks teater, siis oleks seal parem, aga maadlust on tarvis vaadata just siit, neljandast reast.»

«Miks neljandast?» toetasin Galjat. «Esimesest on ju paremini näha?»

«Paremini küll, aga seal on ohtlik istuda. Kas tead, mis Proskurovis juhtus? Üks maadleja haaras seal teisest maadlejast kinni ja kus viskas selle üle oma pea, nii et see lendas täie hooga saali ja pidi oma jalgadega peaaegu ühe naise ära tapma. See viidi haiglasse. Tõejutt! Mis te naerate?»

«Ühest asjast ei saa ma aru,» ütles Galja, «kust see tuleb, et kõik maadlejad on nii tugevad?»

«Või kust see tuleb!» vastas Petka tähtsalt. «Esiteks suruvad nad iga päev pomme ja siis — kas tead, mida nad söövad? Ei tea? Arvad, et seda, mis tavalised inimesed — kaugeltki mitte. Esiteks söövad nad toorest liha — see on üks põhjus! Panevad soola peale ja söövad. Teiseks joovad nad tooreid mune. Ja verd joovad…»

«Kuule, Petka, ära nüüd luiska,» katkestasin Maremuhhat. «Kuskohalt nad seda verd saavad?»

257

«Kuskohalt?» hüüatas Petka ja hüppas pahaselt püsti. «Sa arvad, et ma valetan, eks? Aga ei valeta! Kas tead, mida Ljova Anatema-Välk minult täna küsis? Noh, arva ära.»

«Ei tea.»

«Kuula siis. Läksime õue ja tema küsis: «Ütle, Petja, kust võiks siin verd saada?» Mina vastu: «Missugust verd?» Tema naeris ja ütles: «Ara karda, ära karda, — mitte inimese verd. Mul,» jätkas ta, «läheb vaja tavalist sooja seaverd. Pean sooja verd jooma.»

«Noh, ja mis sa talle vastasid?» küsisin ma.

«Minge,» ütlesin, «vorstitegija Grzybowski juurde, ta tapab iga päev sigu, temal on.»

«Küll aga luiskasid — kus t« siis iga päev!» ütlesin Petkale. «See oli varemalt, enne revolutsiooni tappis ta sigu iga päev, aga nüüd ainult enne laata ja kui on turg.»

«Mis sina ka sellest tead,» lausus Petka puudutatult.

«Aga näe tean. Kas me polnud temaga naabrid? Olime. Sa siis nägin kõik.»

«Tähendab, soe veri annab jõudu juurde. Vaata aga vaata. Seda ma ei teadnudki!» ütles Galja.

«Muidugi,» vastas Maremuhha veendunult, «ta on hirmus kasulik. Sa ju tunned Saška Bobõr'i? Selsamal Saškal oli kohe päris eht tiisikus. Ta köhis hullumoodi. Siis hakkas ta ema teda arstima. Igal hommikiil käis Saška tapamajas ja jõi seal sooja verd. Jõi palju. Oma nelikümmend klaasitäit jõi ara. Ja mis sa arvad? Sai terveks. Ja praegugi joob mõnikord. Ütleb, et on maitsev.» «Ptüi, kui vastik!» Galja krimpsutas nägu ja pigistas silmad kinni.

«Ole tasa, vaata!» ütles Petka.

Saali tulid üksteise järel tuletõrjujate pillimehed. Peas hästi puhastatud vaskkiivrid, seljas tugevad kollased kuued, üle õla suured hõbedased pasunad — nii sammusid nad saabastega klobistades rneist mööda vasakusse saalinurka lava ette ja võtsid seal istet. Noodid olid kinnitatud pillimeeste selgadele, ainult esimesel neljal mehel polnud midagi ees: nähtavasti mängisid need kuulmise järgi. Kapellmeister Karassev — väikest kasvu kiilaspäine ja kõrge otsmikuga küürakas mees, kel oli seljas valge väljaõmmeldud särk ja vööl raagnahast rihm, tõstis taktikepi ja orkester mängis alguseks lõbusa marsi «Sõprade hüvastijätt». Nende valjude marsihelide saatel hakkas

rahvas jalutusruumist, suitsetamistoast ja tänavalt saali valguma. Mul oli üsna paha olla. Algul paistis mulle, et meie piletid on võltsitud ja meid võidakse saalist välja ajada. Ka see polnud sugugi mõnus, et meie kõrval kedagi ei istunud, oli ebamugav.

Sel hetkel tuli lavale viivast uksest välja Kotka Grigorenko. See veel puudus!

Kotka nägi tähtis ja tore välja oma batistsärgis, millest paistsid läbi ta treenitud lihased, särgi peal oli tal läikivmustade naastudega kaukaasia vöö. Ta astus aeglaselt trepist alla, läks, õõtsutades õlgu nagu maadleja, esimese pingi juurde ning istus sinna.

Raske oli end talitseda ja ma ütlesin Galjale nii sapiselt, kui vähegi sain: «Näe, sinu kavaler tuli.»

«Ah jäta!» lausus Galja ükskõikselt ja lõi käega, kuid küllap oli pahane, et Kotka teda polnud teretanudki. Valgus kustus ja eesriie liikus pisut. Petka Maremuhha kibeles pingil. Eesriie tõusis, rulludes puust kepi ümber. Juba keerdus kokku eesriidele kujutatud lüüra ja me nägime valgustatud seina. Dekoratsioone polnud, ainult tahapoole oli üles riputatud tükk musta kalevit.

Lavale jooksis seesama hallipäine vanamees, kes meie piletitelt oli kontrolltalongid ära rebinud. Vahepeal oli ta jõudnud selga panna teised riided — rohelise velvetkuue asemel kandis ta nüüd pikka, põlvedeni ulatuvat vööga samettolstovkat ja kaelas musta lipsu. Vanamees tegi sügava kummarduse ja samal hetkel kuuldus saalis müra. Üksteisest ette joostes tormasid pealtvaatajad esimestele pinkidele. Keegi lõi mulle küünarnukiga valusasti selga, ja ma tõmbusin kössi. Teises reas kukkus pink kolinal ümber, mitu inimest tormasid sellest üle; pingile istudes ajas igaüks end kohevile nagu hauduja kana, püüdes võimalikult rohkem ruumi enda alla võtta.

«Jookseme, istume sinna!» sosistas üldisest erutusest kaasa kistud Petka ja kargas püsti.

«Istu paigal!» käratasin talle peale. «Kuhu sa tormad? Vaata!» Kõik pingid olid juba istujaid täis, ja kaks hilinenut läksid aeglaselt-tagasi, justkui jalutaksid nad saalis. Vanamees tõstis käe ja ütles:

«Austatud kodanikud! Täiesti ettenägematu saatusliku juhuse tõttu sõitsid meie suurepärasesse linna maailmakuulsad tšempionid. Kohe saate siin näha meie aja parimaid jõumehi. See, mida te näete, jääb teile kauaks ajaks meelde ja, uskuge mind, teie lapsed ja lastelapsed kadestavad kord teid. Pean vabandust paluma, austatud kodanikud, meie kavas tuleb mõningaid muudatusi. Asi seisab selles .. .»

Saal jäi täiesti vaikseks, kõik teritasid kõrvu.

«Asi seisab selles,» ütles vanamees väga kindlal häälel, «et Kaukaasia ja Kaspia mere tšempion Dadiko Barzašvili ei ole kohale saabunud . . .»

«Pettus!» hüüti meie selja taga. Keegi laskis lahti pika vile, Trambiti jalgadega.

«Üks hetk!» hüüdis vanamees. «Pole siin mingit pettust.» «Päris sahkermahker!» karjus bassihäälel ja püsti tõustes

keegi pikka kasvu laiaõlgne veidi määrdunud lameda sonimütsiga mees.

See oli Zora Kozakevitš, valaja tehasest «Mootor». Räägiti, et ta võib ühe käega vabalt veskivaltsi üles tõsta.

«Te arvate, et pettus, eks?» karjus vanamees Kozakevitšile. «Aga mina ütlen — ei ole pettus. Dadiko Barzašvili sõitis meiega koos. Kogu hingest igatses ta külastada seda auväärset linna, kuid oh häda, missugune ettenägematu saatuseiroonia. Odessa linnas,» kõrgendas vanamees häält, «Odessa linnas, just hetk enne ärasõitu, hammustas Dadiko Barzašviiit marutõbine koer. Arstide nõudel jäi ta sinna süstimisele. Kuid selleks, et austatud vaatajaskonda mitte kurvastada,» vanamees laskis pilgul

üle saali käia, «me laiendame oma kava. Volga jõumees, raudse surve meister. Zot Zeguljov on nõus iga siinviibijaga jõudu katsuma kuni täieliku võiduni. Niisiis algame ... Maestro, palun mängida marssi…»

Kui kõik maadlejad, ajanud ette oma tugevate lihastega rinna, nagu paraadil vaatajaskonna eest mööda marssisid, nii et puust lava kõikus, ja siis kulisside taha kadusid, palus samettolstovkas vanamees lavale tulla kolmel pealtvaatajal, kes tunnevad prantsuse maadlust. Esimesena läks sinna hallipäine vormimütsiga raudteelane, tema järel konvoiroodu komandör Polagutin, tugev mustajuukseline sõjamees, jalas punased püksid ja kannustega saapad, seljas valge sõduripluus. Puudus veel kolmas. Vanamees silmitses ootavalt saali. Ja siis hüppas kergelt lavale Kotka Gri-gorenko. Batistsärki kohendades sammus ta julgelt vanamehe-korraldaja juurde ning surus selle kätt, siis läks tahapoole ja istus Polagutini kõrvale viini toolile, mis seisis rohelise kaleviga käetud madala laua juures. Kuigi ta püüdis paista südikana, oli siiski näha, et ta end seal laval kuigi hästi ei tundnud. Kotka pani rusikad lauale ja kuni maadluse alguseni ei pööranud neilt silmi. Neetud hoopleja! Alati ja igal pool tahtis ta esimene olla, igale poole toppis ta oma nina. Noh, võta või praegugi — kes teda palus lavale minna? Tunneb tema siis hästi prantsuse maadlust? Mitte sinnapoolegi! Nõndapalju tunneb seda igaüks — nii mina kui Petka Maremuhha.

Mulle polnud põrmugi meeltmööda, et Kotka istus meie ees ja et Galja sai teda kogu aeg vaadelda. Kotka on minust ilusam. Galja võib teda armastama hakata, ja siis jään mina pika ninaga, — seda kartsin ma ja mõtlesin: «Peaks maadlus ometi kiiremini algama!»

XXXVII. RAUDSE SURVE MEISTER

Kahe esimese paari maadlust oli igav vaadata: oli kohe näha, et nad olid ainult «sissejuhatuseks» lavale saadetud; kui aga korraldaja teatas: «Ali-Burhan — Ljova Anatema-Välk!» tõusis saalis kära ja kõikide pilgud olid suunatud lavale.

Puhkpilliorkester mängis oma kolm minutit — maadlejad ei ilmunud lavale. Nad vist tahtsid sellega oma väärtust tõsta.

Lõpuks tuli kulisside tagant kõikuval sammul esimesena välja Aasia tšempion, kuulus Ali-Burhan.

... Ta oli tüse, rõugearmiline, juuksed olid tal ees harjastena püsti, pea piklik, rind lai ja rasvunud. Raskete sammudega astus ta rambi juurde. Ta kummardas tervituseks ja otsekui tahtes kontrollida, kas lava ehk sisse ei vaju, lõi jalaga vastu lava laudpõrandat nii tugevasti, et elektrilamp üleval vilkuma hakkas nagu enne läbipõlemist. Ali-Burhanil oli üle õla sinine atlasslint, millel olid kaks medalit. Ali-Burhan võttis lindi pikkamisi ümbert ära ja ulatas korrapidajale. Sel hetkel kargas kulisside tagant kergelt välja Ljova Anatema-Välk, ja enam ma Ali-Burhani poole ei vaadanud. Ljova Anatema-Välk oli päevitunud ja väga sileda läikiva naha ning paljaksaetud peaga, jalas olid tal brokaadist spordipüksid ja laval liikus ta hiilides, otsekui kikivarbail. «Tema andiski kontramargid!» sosistas Petka. «Ole tasa!» sosistasin talle vastu.

Ljova Anatema-Välk kummardus ja pistis oma kergetest saabastest välja tulnud nööriotsa tagasi. Ta hõõrus saapataldu peenekstõugatud kampolil ja pöördus siis Ali-Burhani poole. Konvoiroodu komandör Polagutin võttis laualt nikeldatud kella ja kõlistas seda.

Kellatilin ei jõudnud veel vaibuda, kui maadlejad juba teineteise käsi püüdma hakkasid. Ali-Burhan ei meeldinud mulle põrmugi, ja ma tahtsin väga, et Ljova Anatema-Välk ta maha paneks.

Kuid see pole sugugi nii lihtne.

.. . Ali-Burhan paistab ainult välimuse poolest paksu ja kohmakana. Ta on vana ja kaval maadleja. Painutanud allapoole oma kortsus ja üleni rasvavoltidega käetud kaela, seisab'ta kind-lalt harkis jalgadel ega liigu peaaegu üldse paigast, ainult ta kitsad ja kavalad silmad jälgivad Ljova iga liigutust.

Anatema-Välk ei tea, kust küljest tal oleks parem Ali-Burhan'i haarata. Ta vist mõtleb tal kaenla alt kinni võtta. Üks, kaks! — ei tulnud midagi välja. Ali-Burhan lõi oma raskete kätega Ljova päevitunud käsi, ja Anatema-Välk hakkas uuesti ta ümber tiirlema. Ali-Burhan haaras käigu pealt Ljova käest kinni ja tõmbas teda enda poole. Ljova langes pikali maha.

Ali-Burhan tegi korra ringi ümber Anatema-Välgu. Tegi teise ringi. Miks peaks ta ruttama? Ta uurib tähelepanelikult oma vastase asendit.

Äkki tõstis ta oma raske karvase käe ja kus virutas siis sellega Ljovale vastu kaela! «Makaronid» — seda ma arvasin!

Ljova lõi kõikuma, kuid pidas veel vastu. Ali-Burhan virutas talle teist korda. Veel ja veel! Nagu pikkhöövel välkus ta raske käsi Ljova kaelale hoope jagades. Kogu saalis oli kuulda neid mürtsuvaid lööke. Ljova kukal muutus purpurpunaseks, veri valgus talle näkku, põlved kippusid vägisi laiali.

«Tal on ju valus! Mis ta ometi teeb?» hüüdis Galja.

«Aitab.» karjuti viimasest reast.

Komandör Polagutin võtab kella. Ali-Burhan märkab seda ja ajab end sirgu.

Ta kehitab rahulolematult õlgu ja viskub sedamaid rinnuli Ljova peale. Anatema-Välk prantsatab kogu kehaga matile. Ali-Burhan haarab temast kinni ja pöörab ta kiiresti selili. Noh, nüüd on lõpp! Kohe seljatab ta Anatema-Välgu. Veel umbes kaks verssokki ja Ljova selg puudutab matti.

Ali-Burhan surub mõlema karvase käega Ljovat vastu maad. Anatema-Välk on toibunud ja püüab end silda ajada, teha tamm-šeisakut ja välja libiseda, ta vajutab oma pea vastu lava, lauad nõtkuvad ta all, kuid on juba hilja. Ähkides ja puhkides surub Ali-Burhan teda juba maa ligi. Ikka vähemaks ja vähemaks pääb vahe Ljova muljutud selja ning mati vahel, ikk'a .vähemaks ja vähemaks . . . Valmis . .. Kuid võib-olla ta rabeleb veel välja . .. Rabele, libista end välja, noh kiiremini, kiiremini! — mida sa veel ootad? . . . Oi, juba hilja! Kella pihku surudes ja kännuseid kõlistades jookseb maadlejate juurde peakohtunik, komandör Polagutin. Vaatab allapoole. Laua tagant tõusevad vana raudteelane ja Kotka Grigorenko. Kell.

Parem poleks seda olnud!

«Küll on kahju! Need on need makaronid, millega ta teda pehmeks tegi,» pomiseb Petka Maremuhha, pingilt püsti karates. Galja on kahvatu. Tal on ehmunud silmad.

Kohtunikud pidasid nõu. Kulisside tagant jooksis nende juurde korraldaja. Kohtunike juurest tuli ta kohe rambi ette. Tõstis käe. Saalis tõusis kära. Plaksutati.

«Anatema-Välk, braavo!» hüüti üsna meie lähedal.

«Anatema!» karjus Maremuhha heledal häälel. «Must äri! Kokku räägitud!» hüüti esimesest reast. Korraldaja ootas. Noh, nüüd hakkab ta rääkima, saal on juba vait!

«Pärast käe haaramist üle õla seljatas kuulus Aasia tšempion Ali-Burhan Kubaani tšempioni Ljova Anatema-Välgu täiesti määruste kohaselt!» hüüdis korraldaja ja andis peaga märku kapellmeister Karassevile. Orkester mängis tussi.

Tähtis ning upsakas Ali-Burhan tegi kummarduse. Üks kord. Teist korda. Kolmandat korda. Pilku pealtvaatajaile heitmata ning oma spordipükstelt tolmu maha raputades, kummardas Ljova Anatema-Välk ainult üks kord ja jooksis siis kulisside taha, hõõrudes oma muljutud puusa.

Üksinda esines soolonumbriga Zitomiri tšempion Jossif Oržehhovski, ilus, kõhn, punastes spordipükstes maadleja. Ta oli laiaõlgne, tema õlalihased olid hästi arenenud, ta piht oli kitsas. Nahk oli tal tugev, täiesti ilma rasvata. Ega's ta muidu nii vabalt saaks selili heita lauale, mis on üleni naelu täis. Tihedalt üksteise kõrval ulatuvad need teravad naelad lauast välja, — näib, et nad kõik tungivad sügavale Jossif Oržehhovski naha sisse. Kuid ei midagi. Rahulikult, käed risti rinnal, lamas ta neil naeltel justkui sulgpadjal. Orkester mängis sõjaväevalssi «Polgu hing».

Kui Oržehhovski kergelt matile hüppas ja oma selja pealtvaatajate poole pööras, oli kõikjal ta nahal näha väikesi punktikesi, mitte aga verd. Küll on alles nahk! Tugev nagu metsseal.

Oržehhovski jooksis vabalt palja jalu, mööda sedasama pikka lauda, ta seadis end pingile pikali ja pistis enesele pea, abaluude ja jalge alla kolm kasakamõõka, teravad otsad ülespoole, ta tagus pikki naelu palja pihuga pingi sisse — viis naela üksteise järel! Ta painutas oma rinnal paksu raudkangi, purustas tugeva ahela, sealsamas laval lõhkus ta kaks pudelit, tampis neid vaskuhmris, puistas siis klaasikillud tuletikkude oakkimiseks käsutatud vineerkasti ja astus jalgupidi sisse. Jalgupidi kasti, klaasi otsa!

Ja kõik läks tal hästi! Vaheaeg.

Kas minna välja? Ei tasu! Võetakse veel kõhad ära ja siis tuleb vaadata sealt «kamtšatkast». Mina jäin Galjaga saali. Ainult Petka pani pingile oma mütsi ja jooksis päevalilleseemneid tooma.

Hoidsin Petka mütsi käega kinni, et keegi seda ära ei varastaks, ja vaatlesin saalisolijaid. Seal laval, tiheda eesriide taga naersid maadlejad valjusti ja trampisid jalgadega. Ma olin ikka veel pahane, et see rasvane Ali-Burhan pani maha niisuguse osava poisi. Saalis oli umbne. Läbi avatud akende hoovas tänavalt sisse akaatsiaõite magusat lõhna. Need õitsvad akaatsiad kasvasid klubi kõrval kõnnitee ääres. Saabuva õhtu hämaruses olid nende valged oksad selgesti näha.

«Huvitav, kes küll pealtvaatajaist selle jõumehega maadlema iäheb?» küsis Galja, taskurätiga endale tuult tehes.

«Küll keegi läheb. Vahest ehk sinu Kotka.»

«Kes sulle ütles, et ta minu oma on? Mis sa norid?»

«Sa ju tunned suurt igatsust ta järele. Arvad, et ma ei tea?»

«Sugugi ei tunne ... Õige mul...»

«Ole tasa!» katkestasin Galjat.

Üsna lähedal, tänaval, lauldi valjusti «Internatsionaali».

«Kes seal laulavad?» küsis Galja.

«Vaata, et meie kohti ära ei võetaks,» käskisin ma ja ruttasin lahtise akna juurde. Kallutasin end aknast välja ja nägin, et trükikoja ülemine korrus on valgustatud. Trükikoda oli katoliku' [. peakiriku kõrval. Must minaretitipp madonnakujuga oli heledat taevataustal veel selgesti näha. Läbi valgustatud trükikoja-akende paistsid inimesed. Nad seisid ja laulsid.

«See on trükitööliste rakukeses,» seletasin tagasi tulles. «Neil vist lõppes komsomoli koosolek.»

Jah, mu oletus oli õige. Vaevalt olid vaibunud viimased «Internatsionaali» helid, kui kõlas laul «Noor Kaardivägi»:

Nüüd köidikule mingem kõik yastu võitlushoos. Relv käes ja vaprus hinges — nii teed me loome koos.

Samm kindlaks, võitlev seltsimees,
lipp kõrgemale meie ees!
On töölis-talupoegade
noor kaardivägi teel.

kostis trükikojast väga selgesti.

Ja mu meel läks äkki väga nukraks siin selles umbses kärarikkas saalis võõraste inimeste keskel. Seal kõrvalmajas laulsid üksmeelselt kommunistlikud noored, nähtavasti otsustasid nad seal tähtsaid asju. Võib-olla leppisid nad kokku, kuidas hõlpsamini tabada bandiite; võib-olla võtsid nad uut liiget komsomoli vastu? Mu süda läks raskeks, et ma polnud nende juures. Ja isegi see, et mu kõrval istus Galja, ei suutnud hajutada mu nukrust, mis koos selle valju lauluga äkki mu südamesse tulvas. Mulle tuli meelde, kui raske mul oli olnud kõik need päevad, meenutasin kogu oma

kurvastust ja mu süda läks järjest raskemaks ning mulle tundus, et miski ei saa leevendada mu muret. Kuid siis kuulsin Maremuhha tuttavat häält: «Päevalilleseemneid pole, ainult monpansjeed. Võta, Galja, need on hapud!» ütles Petka.

Maremuhha hoidis ajalehepaberil kaheksat kompvekki. Nad olid mitut värvi ja kokku kleepunud. «Võta, Galja, säh!» pakkus Petka.

Galja võttis ettevaatlikult kähe sõrmega kleepuva kompveki ja hakkas seda ragistama. Ka minul tekkis isu magusa järele. Kiskusin paberi küljest lahti kaks kompvekki korraga ja pistsin nad koos suhu.

264

Nii ootasimegi eesriide avamist, ragistades hapusid kompvekke.

«Maailmameistri Musta Maski võitja, tuntud Volga jõumees, raudse surve meister, võitmatu Zot Zeguljov!» hõikas korraldaja ja jooksis otsemaid kõrvale. Ta surus end vastu seina ja vaatas kulisside poole niisuguse pilguga, justkui peaks sealt välja kar-gama mitte maadleja, vaid päris tõeline metsloom.

Arvasin, et Volga jõumees eputab rohkem kui teised ega ilmu niipea lavale, aga Zot Zeguljov tuli kohe, kui orkester marssi mängima hakkas. Ta ilmus, ja mulle näis algul, et meie poole ujub ainuüksi jalutu mehe keha. Ent see tundus nii ainult sellepärast, et Zot Zeguljovil oli seljas vööni ulatuv must trikoo. See tihe, villane trikoo oli pingul ümber ta pikkade kõhnade jalgade, mis olid kängitsetud kergetesse mustadesse ilma kontsadeta saabastesse. Selle mehe nägu oli kuri ja tige: üleni armiline, kortsuline, tõmmu ja kuivetu, otsmik külgedelt lage, hõredad mustad juuksed ja peenike terav nina, justkui röövlinnu nokk. Kui Zot Zeguljov rambi juurde astus ja kummardades naeratas, nägin ta valgeid ning suuri hambaid. See mees oli mulle kohe algusest peale vastumeelt. Tundsin, et Zot Zeguljov naeratab teeseldes, raha pärast.

Tervitanud saalisolijaid, läks Volga jõumees lava keskele ning jäi sinna seisma, käed rinnal ja parem jalg ettepoole asetatud.

Korraldaja teatas:

«Niisiis, austatud kodanikud raudse surve meister Volga jõumees Zot Zeguljov võtab vastu ükskõik kelle väljakutse ja maadleb täieliku võiduni, kui te seda soovite! Zot Vassiljevitš, palun kinnitage oma nõusolekut.»

Volga jõumees kummardas sõnatult.

Saalis tekkis vaikus.

Zot Zeguljov vidutas silmi, surus kokku oma kitsad huuled ja vaatas otse saalisolijate poole.

«Noh, kuidas on, kodanikud?» küsis korraldaja vanamees. «Kas keegi soovib oma jõudu proovida maadluses austatud Zot Vassiljevitšiga?»

Saalis oli endiselt vaikne. Ainult tagantpoolt kostis kellegi naeruturtsatus.

Zot Zeguljov seisis ikka veel, käed risti rinnal, ja ootas. Mu kõrval hingas raskelt Petka Maremuhha. Tema, näss, oleks pidanud jõudu proovima selle pika jõumehega,

«Soovijaid nähtavasti pole ega saagi olema,» ütles korraldaja kavalalt muiates ja pilgutas Volga jõumehele silma. «Siis . . .»

«Oota, ära kiirusta!» kuuldus tagantpoolt. Kõik vaatasid seljataha. Läbikäigus seisis Zora Kozakevitš. .

«Vabandage,» küsis korraldaja, «kas te ütlesite midagi?»

«Mina maadlen!» hüüdis Zora kindlalt.

«Vabandage, kas teil maadlustrikoo on olemas?»

«Kuidagi saab!» hõikas Zora ja hakkas kohe särki seljast maha kiskuma.

Vaevalt oli ta selle seljast võtnud, kui nägime ta laia tätoveeritud rinda ja väga tugevaid käsi.

«Neiud, palun mitte vaadata!» hüüdis Kozakevitš, kummardus ja heitis osavalt püksid jalast, nii et tal jäid jalga ainult spordipüksid ja rasked saapad.

«Kostik, anna oma spordikingad!» palus ta, ulatades pingiridade vahele oma särgi ja püksid,

Talle anti kohe vastu põdranahast taldadega valged spordikingad. Kozakevitš võttis saapad ara, pani jalga spordikingad, proovisrkas need on head, ja selles veendunud, silus sõrmedega oma sassis juukseid ning läks siis meist mööda lava poole. Kaela õieli ajades püüdis tolstovkas vanamees teda silmitseda. Kui Zora lava juurde jõudis, küsis korraldaja: «Kodanik, aga kas te tunnete prantsuse maadluse reegleid?»

«Kuidagi ikka!» vastas Zora, vinnas jala üles ja kargas lavale. Seal pimestas teda hele valgus ning pani silmi pilutama, ta jäi seisma rambi tahedale, seljaga Volga jõumehe poole, ja lõi enesele muheldes peopesaga vastu rinda. Saalis puhkes naer. Siis pöördus Zora Zeguljovi poole ja sirutas käed välja, et alata maadlust.

«Oodake, noormees,» peatas korraldaja Zorat. «Küll jõuate.

Ütelge oma nimi.»

«Kozakevitš, Georgi Pavlovitš!» vastas Zora'ja raputas korraks lõbusalt pead.

Saalist hüüti:

«Zora, kas boržommi jõid?»

«Zora, tee testament, Zora!» karjus mu naaber, tüse ning vurrudega sepp Prihhodko.

«Pole viga, ehk läheb kuidagi!» hõikas Kozakevitš pealtvaatajaile, pannes käed torusse suu ette,

Zot Zeguljov kohendas sellal oma laia kummivööd, võttis siis laualt kriiditüki ja hakkas sellega aeglaselt peopesasid hõõruma.

«Ütelge oma elukutse, kodanik Kozakevitš,» sõnas vanamees ettevaatlikult.

«Metallitööline.» vastas Kpzakevitš uhkelt.

«Zora, jäta oma aadress,» lõõpis tagumistes ridades keegi kisakõri.

Vanamees-korraidaja sosistas midagi Volga jõumehega ja teatas pärast seda:

«Niisiis, rne jätkame. Järgmine paar: Volga jõumees, raudse surve meister, võitmatu Zot Zeguljov ja prantsuse maadluse harrastaja metallitööline Georgi Pavlovitš Kozakevitš! Orkester, palun!» »

Läikivad pasunad vgpatasid tuletõrjujate käes. .

Maadlejad astusid teineteise vastu. Zeguljov tõmbas end küüru.

Ta sirutas Zora poole oma pikad käed, — nähtavasti tahtis ta teada, kas Zorast võib lihthaardega jagu saada. Kuid Zora ei viivitanud, haaras Zeguljovil otse vöö kohalt kinni ja tõstis ta üles. Jõumehe mustad jalad olid juba õhus, ta vehkis nendega, valmis kõigeks.

Noh, raputa teda hästi, viruta ta jalgupidi vasjtu maad!

Zeguljov heitis oma käed äkki osavalt ettepoole, ühega surus ta Kozakevitšile vastu kaela, püüdes temast tõuke abil eemalduda. Zora oli näost punane, kuid ei lasknud jõumeest lahti. Zeguljov surus teda tugevamini. Siis pööras Zora end järsult ümber ja püüdis põlvele laskuda, kuid Zeguljov kiskus enese ta käest valjusti röögatades lahti.

Nad tormasid uuesti teineteise peale.

Zora tegi kohmaka pöörde ja Zeguljov haaras kohe ta käe oma kaenla alla. Surus, Surus tugevasti! Oli kuulda, kuidas luud ragisesid. See oligi see raudne surve!

Zora laul oli lauldud, ega ta muidu näost nii punane oleks olnud. Äkki pööre.

Küll läks toredasti!

Zora libistas enese välja ja tõstis Zeguljovi sedamaid oma puu-K sale. Jõumees püüdis vabaks saada, tahtis Zoral ümbert kinni võtta, kuid Zora oli osav ja vöökohalt jäme. Zora haaras Zeguljovist kähku kinni, laskus siis täie hooga põlli vele ja virutas vastase seljakile.

Jõumees suutis välja rabelda.

Ta kukkus külili. Mõlemad rüselesid matil, jõumehes ähkis, püüdis lahti pääseda, kuid Zora hoidis teda mõlema käega tugevasti kinni ja sundis teda jätkama maadlust parteris.

Ja see must pikakoivaline maadleja ronis sõnakuulelikult lava keskpaika ja võttis matil asendi; ta kurjad silmad läikisid, küünarnukil punetas kriimustus.

«Zora, anna talle «makarone»,» hüüdis Prihhodko.

Zora ei kuulnud. Ta patsutas jõumeest kergelt seljale, — nähtavasti ei teadnud ta, missuguse võttega temast kinni haarata.

«Võta topeltnelsoniga, Zora!» karjuti «kamtšatkalt».

Nüüd Zora kuulis.

Ta püüdis Zeguljovist topeltnelsoniga kinni haarata, kuid see surus kiiresti mõlemad käed vastu keha, — topeltnelson ei tulnud välja. Siis haaras Kozakevitš osavalt ja otsekui kogemata Žeguljovil mõlema käega õlast kinni ja rebis teda enese poole. Jõumees tahtis üles kärata, kuid libises, — jäi ühele küljele lamama, Žora langes täie hooga talle otsa. Veel natuke, ja Zeguljov olekski olnud seljatatud. Oli kuulda, kuidas ta puhkides vastu

punnis, ta väledad jalad siblisid matil, ta katsus end nendega kinni hoida.

«Noh, veel, veelt» «Suru teda tugevamini!» Saalis tõusis kära.

Kõik kargasid püsti. Pingid kõlisesid.

«Anna, anna talle, Zora! Pane survet juurde!» karjus vurrudega Prihhodko.

«Zora, sa ju jõid boržommi! ära vea alt!» hõigati tagantpoolt; isegi pillimehed jätsid oma pasunad kus seda ja teist ning tunglesid rambi ääres.

Kozakevitš surus jõumeest oma laia rinnaga, üks ta jalanõudest lendas kohtunike laua alla. Zora toetas end vasaku õlaga Zeguljovi vasüi, rõhus teda kõigest jõust maha, — veel, õige natuke, ja Kozakevitši põsk oleks puudutanud jõumehe teravat nina. Kui see Zeguljov aga viha pärast meie Zoral kõrva ära ei hammustaks! Täielik võit oli juba käega katsutav, kui Kozakevitš. äkitselt üles kargas ja hingeldades üle kogu saali karjus: «See on sulitemp! Ta tahab mind määrida!» Zeguljov aga

hüppas sellal maast ja tormas Kozakevitšile tagant kallale, — nähtavasti ei tahtnud ta, et see teda paljastaks.

Zeguljov haaras Kozakevitšit topeltnelsoniga, surus ta kaela, — see on väga ohtlik võte, kuid Kozakevitš oli tõsiselt vihane. Ta võttis kokku oma viimase jõu — kummardus, langes ühele põlvele ja viskas jõumehe üle oma pea.

Zeguljov kukkus selili ja ta jalg prantsatas plekkrambi vastu. Nagu oleks ämbrit visatud! Ramp paindus kõveraks. Zora tormas jõumehe juurde, haaras tal õlgadest kinni, tiris ta mati keskele ja seljatas ühe ropsuga. Polagutin helistas kella.

Zeguljov toibus. Ta tahtis end lahti kiskuda, väherdas matil, justkui poleks see maadlusmatt, vaid tuline pliit. Nüüd oli ta hirmuäratav, isegi väga hirmuäratav oli see jõumees, keda veel keegi polnud võitnud ja keda võitis Kozakevitš, kuid ta ei saanud lahti rabelda. Nüüd oli Zora ta peale viskunud ega lasknud teda kuhugi.

«Aitab! Aitab!» karjus Polagutin Zorale kõrva sisse.

Maadlejate juurde jooksis Kotka Grigorenko ja puudutas Zorat küünarnukist, — Kozakevitš lõi küünarnukiga tahapoole,

Kotkale vastu põlve.

Paras! Ära topi oma nina igale poole!

Kotka kargas eemale.

Polagutin naeris. Ajanud laiali oma punastes sametpükstes-jalad, pani ta kella üsna»Zora kõrva äärde. Kozakevitš taipas. lõpuks, et on võitnud, kargas üles ja jooksis rambi juurde. .

«Kodanikud! Kodanikud!» püüdis ta kärast ja käteplaksutami-sest üle karjuda.

2ora oli ka õrna teise spordikinga ära kaotanud, ta seisis laval ainult hallides sokkides, ta juuksed olid otsmiku külge kleepu-nud, nina läikis, põsed olid märjad, ta higisel rinnal paistis väga selgesti tätoveering: pika kalasabaga näkineid ning sirp ja vasar.

«Tasem, las ta räägib!» karjus pealtvaatajate poole pöördudes bassihäälel vurrudega Prihhodko.

Kui kära vaiksemaks jäi, hüüdis Zora Kozakevitš raskesti hingeldades ja ilma et oleks Zeguljovi poole vaadanudki:

«Ma maadlen selle härjaga .. . tema aga ütleb .. . annan sulle kümnelise, ainult lase end maha panna ... Kas kuulete?»

«See pole meister, vaid suli!» karjus Prihhodko vastuseks.

«Ta valetab!... Valetab!» hüüdis lavalt Zeguljov ja kippus Žorale kallale.

Polagutin ei lasknud teda lähemale.

Vanarnees-korraldaja päästis värisevi käsi eesriide nööri lahti.

«Noh, maadleme siis veel. Eks vaatame, kes keda!» karjus jõumees.

Žora Kozakevitš hüppas prantsti saali.

Alles sealt alt vastas ta Zeguljovile:

«Aitab. Otsi enesele vastaseid Odessas. Moldavankal, mina niisuguste sulidega enam ei maadle …»

«Žora, kingad!» hüüdis üle terve saali Kozakevitši sõber.

Kotka Grigorenko kuulis seda hüüdu, korjas valged spordikingad üles ja ulatas need Kozakevitšile. Neid tugevasti käes hoides sammus higide ja erutatud Zora, ainult sokid jalas, kiiresti saali lõppu. Veel polnud ta sinna jõudnud, kui õlivärviga ülevõõbatud raske lõuendist eesriie lahti rulludes juba alla langes ja lava, kohtunikud ning tigeda võidetud Volga jõumehe, raudse surve meistri Zot Zeguljovi enese taha varjas.

Me ei väljunud kohe. Mulle paistis, et skandaal polnud sellega veel lõppenud, ja ma tegin ettepaneku pisut oodata. Me polnud vähem ärritatud ja erutatud kui Žora, ja läksime puhvetiruumi, kus akna sees vuhises ventilaator, mis toast tubakasuitsu välja tõmbas.

Siin hakkas meil kohe jahe. Tuul tõmbas läbi. Petka Mare-muhha kostitas Galjat kihiseva seltersiga. Ka mina tahtsin juua, kuid häbenesin Petkalt Galja juuresolekul joogi jaoks raha küsida, tema, näss, aga ei taibanud mind kostitada.

Skandaali ei tulnud.

Žora Kozakevitš astus tänavale spordipükstes, ilma riideid selga panemata. Ma kahetsesin, et olime Galja kaasa kutsunud. Oleksime üksi olnud, oleksime võinud vabalt Žora järel käia ja

kuulata, mis ta sõpradele jutustab. Nüüd aga läksime kiirustamata läbi umbse ja tühja saali trepikotta ja sammusime aeglaselt trepist alla.

«Vassil!» ütles Petka. «Ühest asjast ma aru ei saa. Miks hüüdis Zora: «Ta tahab mind määrida.» Millega ta teda määrida tahtis?»

«Tohman!» vastasin naerdes. «Määrima — see tähendab meelehead andma. Ta pakkus talle altkäemaksu.»

«Ahaa! Altkäemaksu! Ja mina ei taibanud,» lausus Petka ja läks hüpates trepist alla, ikka üht astet vahele jättes. «Mis Volga jõutnees ta siis on? Ta on lihtsalt üks meistrite hulka ära eksinud petja!»

Tänaval oli üsna jahe. Üleval välistrepi köhal põies lamp, mis osa kõnniteest ja kõverat akaatsiat valgustas.

Väljakul olrd tuled juba kustutatud. Siinsamas mustas trükikoda, katoliku kiriku võlvitud värava all oli üsna pime.

«Galja!» kostis kuskilt meie lähedalt.

Silmasin pimedas Kotka valget särki. Galja võpatas, vaatas ringi, ütles koheldes: «Oodake mind, poisid,» ja sammus kiirestt Grigorenko juurde.

Ma ei tea, millest nad kõnelesid. Tean ainult, et oli väga valus seista siin valgustatud kõnniteeserval ja teada, et tütarlaps, keda sa armastad, sosistab siinsamas su vaenlasega. Kohmetunud Petka vaikis ja ainult nohises. Galja tuli tagasi lõbusas tujus.

«Noh, lähme, poisid!» ütles ta, võttis juustest välja kõvera kammi ja suges tagasi oma ühtlased ja paksud juuksed.

Kuni pargini läksime vaikides. Oleksin tahtnud Galjalt küsida, milleks Kotka teda ära kutsus, aga uhkus ei lubanud seda teha. Oli häbi. Kuid nähtavasti tundis Galja ise, et see mind huvitab, sest vaevalt olime parki viiva jalgvärava kivikünnisest üle astunud, kui ta ütles:

«Ei tea, miks ta mulle külge kleebib. Luba, ütles ta, et ma sind koju saadan. Tänan, laususin, ma lähen ju poistega, kas sa siis ei näe? Noh, panigi siis kodu poole minema.»

Meie ei vastanud. Olime solvunud, kõndisime vaikides, Petka Maremuhha aga, see tubli poiss, taibates, et Galjaga ei maksa kõnelda, et teda tuleb karistada, ütles mulle:

«Kas tead, Vaska, mida Anatema-Välk täna hommikul mulle ütles? Katsus mu lihaseid ja rinda. «Poiss, sinust võib hea maadleja saada,» ütles ta, «sul on atleetiline kehaehitus.» Atleetiline! Nägid, Vaska?»

«Palju sinu Anatema nüüd aru saab,» rapsasin meelepahaga. «On ta siis mõni maadleja? Poisiklutt, mitte maadleja. Isegi Ali-Burhanist ei saanud võitu .. .»

«Noh, see on veel küsirrfus!» vastas Maremuhha pahaselt, ja

ta hääl väratas. «Ta on hea maadleja ja rääkis tõtt. Noh, katsu, missugused lihased mul on.»

«Katsu, katsu . . . Miks peaksin katsuma? Parem maadleme.»

«Olgu pealegi!» vastas Maremuhha.

«Vassil, ära hakka maadlema, Petka paneb su maha,» ütles Galja naljatades.

«Mis? Paneb maha! Noh, seda me veel vaatame. Viska vöö ümbert ara!» andsin käsu.

«Kuidas? Siinsamas?» ehmus Petka.

«Sa siis tahaksid tänaval? Siinsamas, sellel lagedal platsil!» «Noh, olgu pealegi!» jäi Petka nõusse ja plõksutas pannalt. «Vaata, Galja, et keegi riideid ära ei.varastaks,» ütlesin ma. Rohi oli kastest märg ning libe ja vaevalt olin ma Petkal kaenla alt kinni haaranud, kui me mõlemad maha prantsatasime. Ainult kõrvalt vaadates, kui istud saalis, paistab, et maadelda on kerge. Petka nohises, kaitses end rusikatega,- kuid ma lükkasin ta küresti pikali, surusin enda alla. Tahtsin temast rutem võitu saada, et Galja ees oma jõudu näidata. Võit polnud enam kuigi kaugel, kui Petka äkki välja rabeles ja mulle selga hüppas. Ta seadis end minu selga nagu hobusele ja püüdis mind maha tõugata, vastu maad suruda. Võtsin jõu kokku, läksin alguses parterisse, tõusin siis põlvili ja tõukasin Petka maha. Ma oleksin muidugi võinud asja kiirendamiseks talialast kinni haarata, kuid kartsin, et Galja seda märkab.,

Petka kargas püsti ja püüdis mu] kätest kinni võtta. Meie peod olid kastest märjad, mul oli jändamisest villand. Ma haarasin Petkal otse vöökohalt kinni ja teda kõigest j«ust surudes läksin . temaga edasi. Petka punnis vastu ja taandus. Kes teab, kui kaua me niimoodi edasi oleksime läinud, kuid õnneks juhtus me selja taga olema auk. Petka astus sellesse, lõi vaaruma, mina vajusin talle peale, me mõlemad prantsatasime maha ja seal ma lõpuks seljatasingi Maremuhha.

«Noh, see pole määruste järgi!» ähkis Petka ja ajas end maast üles. «Siledal pinnal oleks sul minuga tulnud veel hul"k aega maadelda. Niimoodi võib iga tohman teist maha panna!»

«Aitab küllalt. Vaata, kus mul maadlejad väljas!» ütles Galja
ning ulatas meile kummalegi vöö ja mütsi.

«Läki!»

Sammusime edasi. Pime puiestee laskus kaljusid mööda alla Saarmakülla viiva trepi poole. Meie jalge all rudises alleele puistatud jõeliiv. Mul oli mõnus tunne, et panin Maremuhha Galja nähes maha. Ja tema veel arvas, et Petka on tugevam.

Teisel pool jõge valendasid nõlvadel Jõetaguse majakesed. Tuled olid juba kõikjal ära kustutatud. Ainult ühest aknast pais-.tis valgus. Ka meie endises korteris oli pime. Huvitav, missugused üürnikud kommunaalmajanduse osakond sinna elama oli pannud?

Kui me Galja koju olime saatnud ja kitsast puupurret mööda üle jõe tagasi tulime, ütles Petka: «Vassil! Teeme õige Kotkale tuupi, et ta Galjale liialt külge ei kleebiks.»

«Millal?»

«Ei! Parem hirmutame teda!»

«Juba sa teda hirmutad! Vaevalt!»

«Ei, tõepoolest — hirmutame! Kuula. Kui ta koju Podzamtšesse hakkab minema, varitseme teda põiktänavas ja paneme talle kõrvitsa teele ette. Arvad, et ta plagama ei pista? Küll näed, et pistab plagama!»

«Aga kust sa praegu kõrvitsat saad? Nad on ju veel väikesed.»

«Mul on üks möödunud aastast järel. Seest ära kuivanud. Ainult koor veel ümber. Lõikame lellele suu ja silmad sisse, kleebime nendete kohtadele punast paberit, keskpaika aga paneme küünla. Küll kohkub teine! Arvab, et on vaim…»

«Oota, Petka,» katkestasin Maremuhhat. «Kes sulle rääkis, et meie parteikoolis on vaimud?»

Petka vaatas ringi ja küsis tasa:
«Mis siis?»
«Ei midagi. Elame juba pikemat aega seal, kuid mitte midagi. Ei kippu ega kõppu.»
«Mulle rääkis seda Saška Bobõr. Ehk luiskas, kust mina seda tean!»
«Aga sina küsi, kes temale seda rääkis, — see huvitab mind.»
«Tubli!»
«Ega sa teda juhuslikult homme ei näe?»
«Ehk näen. Lähen hommikul Podzamtšesse maisi järele.»
«Mine, Petka, tema juurde sisse. Mis see sulle maksab? On ju huvitav teada, kust tema seda võttis. Missugused vaimud?»
«Noh, hüva, eks ma siis lähe.»
«Tulen sinu juurest õhtul läbi.»
«Ainult tule varem,» palus Petka.
«Tule kella seitsme paiku.»
«Tulen tingimata,» lubasin talle.
«Ara unusta, küsi Bobõrilt.»
«Tubli, tubli!» vastas Maremuhha ja me lahkusime teineteisest.

XXXVIII. ASUME TEELE

Saška Bobõril ehk Bobõrjuugal, nagu me teda töökoolis hüüdsime, vedas kõikidest mulle tuttavatest poistest alati kõige vähem.

Siis, kui oli veel olemas gümnaasium, laskusime kord telegraafiposti mööda gümnaasiumi hoovist Kellatorni tänavale. Kõik sõitsid kiiresti alla, kuid Saška Bobõr tahtis eputada ning hakkas pidurdama: libistas end posti mööda natuke allapoole, siis piduridas täie sõidu pealt. Maa polnud enam kuigi kaugel, kui Saška

äkki karjuma pistis, ja nii valjusti, et isegi need poisid, kes juba jõe äärde olid jõudnud, ta kisa peale jälle mäest üles jooksid.

Saška hüppas postilt sõiduteele ja tormas, kõhtu mõlema käega kinni hoides ning lakkamatult karjudes, Kellatorni tänavat mööda üles linna poole. Meie lidusime talle järele.

Ta sööstis suure jooksuga doktor Gutentagi korterisse. Ka meie tahtsime sisse joosta, kuid valges kitlis õde ei lasknud. Saška Bobõri hädakisa oli avatud akende kaudu kuulda tänavale. Näis, nagu oleks doktor Gutentag teda tükkideks lõiganud.

Seisime akna all ja tegime mitmesuguseid oletusi. Petka Maremuhha kinnitas, et kui Saška end mööda posti alla libistas, läks tal kõht lõhki.

Mu sõber Józik Nugis ütles, et küllap teda hammustas tarantel. Ronis praost välja ja hammustas.

Varsti jäi kisa järele. Me juba arvasime, et nüüd pole Saškat enam elavate kirjas, kui ta äkki kahvatuna ja kõhtu kinni hoides välistrepile ilmus. Bobõri järel tuli välja doktor Gutentag ise, peas valge arstimütsike, kullatud näpitsprillid ninal. Käes hoidis ta valge vati sisse pistetud musta verist puukildu.

Saška ei jõudnud veel trepist alla tulla, kui arst teda hõikas ja talle verist puukildu ulatades lausus: «Võta mälestuseks!»

Kui nurga taha jõudsime, tõmbas Saška särgi üles ja näitas kõigile joodiga mustaks määritud ja pisut paistetanud kõhtu. Naha alla tunginud pind olid ulatunud nabast rinnani. Allapoole, pinnu sissetungimise kohale, oli kleebitud ümmargune viiekopikalise raha suurune sidemetükk.

Valu pärast nägu krimpsutades jutustas Saška Bobõr, et doktor Gutentag oli selle pinnu ta naha alt välja tõmmanud tohutu suurte tangidega ja et isegi arsti tütar Ida oli olnud isale abiks. Käisime ta kõrval ja vaatasime jubedusevärinaga seda pindu. See oli tõesti suur, palju pikem kui need pinnud, mis igaühele meist paljasse jalga olid läinud.

Saška oli juhtunu üle uhke. Kuigi meie kõrvus veel kostis ta kisa, kinnitas ta, et ta polevat kõige vähematki valu tundnud. «Miks sa siis karjusid?» küsis Nugis.

«Miks ma karjusin? Meelega! Et arst mind ilma rahata vastu võtaks.»

Joodi ja kolloodiumi järele lõhnav Saška oli mitu päeva meie klassi kangelaseks.

Varsti oli see lugu ununenud, kuid möödus paar kuud, ja Saškast hakati jälle kõnelema.

Suurel vahetunnil mängisime püüdemängu. Saška jooksis gümnaasiumi kuuride taha ja hüppas kogemata solgiaugu puust kaanele. See käidus sedamaid viltu ja Saška lendas nelinurksesse auku.

Kõik arvasid, et nüüd on Saška laul lauldud. Kuid vaevalt jõudsime mustendava auguni, kust haput solgilohna vastu hoovas, kui alt äkki oli kuulda kumedat summutatud hüüdu:

«Appi!»

«Kas jõuad end kinni hoida?» küsis Nugis ettevaatlikult auku vaadates.

«Ma seisan. Siin on madal!» kostis alt august.

Direktori faetonilt suure kuruga võetud ohjadega tõmbasime Saška august välja.

Märjana, riiete küljes paberi- ja kapsaleheprahti, ronis ta august ja hakkas kohe hüppama. Ta punastesse juustesse oli jääud kartulikoori, ta lehkas halvasti.

Küllalt karanud, võttis Saška end alasti ja pani oma märjad riided kuuri nurka. Poisid pumpasid kaevust vett, tassisid mitu ämbritäit Saška juurde ja kallasid ta lennult nagu hobuse selle külma veega üle; puhtad veepritsmed lendasid kaugele, särades päikeses. Külmast lõdisedes hüppas Saška kord ühel, kord teisel jalal, puristas, nuuskas nina ja hõõrus peopesadega kiirelt oma tedretähelist nägu, punaseid juukseid ja kogu oma kõhna, kananahaga käetud ihu.

Kooliteenija Nikifor andis Saškale oma vana, tubakast lõhnava livree. Saška lippas selles kuldtressidega kaunistatud, tema.le kandadeni ulatuvas livrees saali ja istus seal lava taga päev läbi seni, kui Nikifori naine pesi ja kuivatas ta riideid. Vahetunnil jooksime Saška juurde saali.

Suurest heameelest meie tuleku üle võttis Saška livree seljast ja lõi saali parkettpõrandal ihualasti hundiratast.

Töökooli lõpetamiseni oli jäänud umbes aasta; kõik poisid olid,-suureks sirgunud, targemaks, saanud, mind isegi valiti õpilaskomiteesse, — ainuüksi Saška Bobõr oli peast ogaraks läinud, hakkas äkki arhiereile altaripoisiks. Päeval õppis, ent kui saabus õhtu, läks Kolmainsuse kirikusse. Mine tea, mis talle pähe oli läinud. Paar korda käisime just sellepärast kirikus, et vaadata, kuidas Saška seal arhiereid abistab. Punajuukseline, toredas kullaga kaunistatud rüüs, rinnal pikk väljaõmmeldud põll — nii kõndis Saška hallipäise arhierei kännul, õõtsutades siia-sinna viirukipanni. Saška süütas kirikus küünlaid, kustutas sõrmedega küünlajuppe ja mõnikord käis isegi, kandmik käes, kõik usklikud läbi, korjas vaskmünte. Kogu klassiga kuulutasime Saškale'boikoti, joonistasime ta pildi seinalehte «Punane Õpilane», me isegi palusime Lazarevi, et see pappide sabarakk meie juurest ära teise gruppi koristataks. Ainult Kotka Grigorenko üksi kõneles noil päevil Bobõriga, — endised vaenlased olid äkki südamesõpradeks saanud. Nad läksid koos koju ning istusid ühes pingis.

Mine tea, kui kaua Saška veel arhiereid oleks teeninud,

võib-olla oleks temast saanud diakon või kõige ehtsam papp, kui Kiievist poleks ootamatult tagasi tulnud Saška vanem vend Anatoli Bobõr, kes oli kommunistlik noor ja kuulus trükitööliste rakukesse. Anatoli oli Kiievis kolm kuud kursustel õppinud ja hakkas pärast kojutulekut Saška kallal kohe kihutustööd tegema, et see oma altaripoisiameti maha paneks.

Tema töö kartdis vilja, sest paar päeva pärast venna tulekut Saška enam Kolmainsuse kirikusse ei läinud. Ja kuu aega hiljem ütles ta juba ise valjul häälel, et papid on petised, ning hallipäine arhierei on see kõige suurem suli. Saška rääkis meile, kuidas arhierei iga kord pärast jumalateenistust kõikidest karpidest ja kandmikult poole rahast endale võttis, ülejäänud osa; aga pappidele jagas. Saška vandus jumala nimel, et Kolmainsuse kiriku papid koos arhiereiga teenivad ainuüksi vahaküünalde pealt kolm korda rohkem, kui meie töökooli direktor Lazarev paika saab.

Selgus, et arhiereile altaripoisiks oli Saška saanud ootamatult. Kord õhtul oli ta koos kahe tuttava poisiga roninud papp Kijanitsa aeda õunavargile. Saška istus puu otsas ja puistas õunu alla, poisid aga korjasid. Nad olid juba oma põue õuntega täis toppinud, kui äkki Kijanitsat märkasid ning jalga lasksid. Vaene Saška jäi puu otsa, ja mõistagi ei saanud plehku , pista. Aeglaselt alla ronides mõtles ta, et Kijanitäa rihmutab ta läbi, võtab ära särgi, ja mis veel halvem — viib ta vanemate juurde. Midagi sellesarnast aga ei juhtunud.

Vaevalt oli Saška õunapuu otsast alla hüpanud, kui Kijanitsa tal lahkesti käest kinni võttis ja lausus:

«Sa, poiss, tahtsid õunu? Noh, mis siis ikka, võta kuipalju tahad.»

Saška,võttis maast ettevaatlikult kaks õuna ja ootas, et papp ta kohe läbi roogib, -aga Kijanitsa ütles:

«Miks siis niimoodi? Võta, võta rohkem. ära häbene!»

Saška mõtles, pidas aru, otsustas: «Tulgu mis tuleb,» ja hakkas maast küpseid lõhnavaid õunu korjama. Ta toppis õunu taskutesse, pani mütsi täis, pistis neid põue. «Kui juba hukkuda, siis uhkesti!» otsustas Saška.

Väsinult ja äkki raskeks muutununa seisis ta Kijanitsa ees ja ootas, mis edasi saab. Saška suureks imestuseks ei puudutanud Kijanitsa teda sõrmeotsagagi ega võtnud temalt õunu tagasi, vähe sellest, ta isegi avas Saškale värava ja ütles hüvastijätuks:

«Kui sul tuleb õunaisu, siis küsi aga. Annan. Kuid varastada pole vaja.»

Kolm päeva hiljem võttis Saška südame rindu ja läks jälle papi juurde. Enne kui ta Saška aeda viis, päris Kijanitsa poisilt hulk aega, mida töökoolis tehakse, kas on uusi Õpetajaid, kuidas Lazarev toime tuleb.

Ta küsitles teda lahkelt ning leebelt ja pakkus siis Saškale oma abi tundide ettevalmistamiseks. Ja nõnda hakkaski Saška papp Kjjanitsat külastama, algul käis ta temaga koos kirikus, aga pärastpoole, kui Kjjanitsa ta altaripoisiks oli sokutanud, jooksis ta juba ise sinna igal õhtul, kui toitnus jumalateenistus.

Mind pani väga imestama, et parteikooli vaimudest oli Maremuhhale kõnelnud Saška Bobõr. Pärast seda, kui me kevadel töökooli lõpetasime, polnud ma Saška Bobõr'i meie pool kandis näinud: ta oli kogu aeg seal oma Podzamtšes. Huvitav, kelle käest ta küll võis kuulda, et parteikoolis vaimud kummitavad? Ootasin kannatamatult järgmist õhtut.

Kuit ma ei saanud midagi teada. Ja mis veel olulisem: ma ei saanud kella seitsmeks Petka Maremuhha juurde minna, nagu olin lubanud.

Hommikul, kui ma end sirelipõõsa all pesin, sõitsid üksteise järel õue neli taluvankrit. Esimese vankri kutsar küsis midagi tunnimehelt. See osutas käega tagumisse hoovi, ja vankrid sõitsid sinna.

Pärastpoole, kui päike juba kõrgel pea kõhal seisis, nägin, kuidas kursandid majast mitu pesu- ja tekipundart välja kandsid ning need vankrile ladusid. Arvasin, et kindlasti on petljuura-laste jõuk jälk kuskil üle piiri tulnud ja kursandid lähevad neid püüdma. Jõudis kätte lõunaaeg.

Jooksin omaste juurde tuppa ja kuulsin, kuidas isa tädile ütles:

«Noh, aitab juba!»

«Sugugi ei aita!» karjus äkki tädi. «Sina mu suud kinni ei pane. Olen rääkinud ja räägin veel.»

«Noh, räägi siis pealegi,» lausus isa leebelt.

«Näe, räägingi. Teadlikud, teadlikud, kuid . . .»

«Hakkad jälle peale, Marja?» ütles isa häält kõrgendades.

«Kas ma siis tõtt ei räägi? Ikka tõtt! Elasime Jõetagusel — midagi ei juhtunud. Kuid niikui siia kolisime, algas kohe: varastati supp, lusikad . . .»

«Tasem, Marja!» hüüdis isa.

«Lusikad varastati...»

«Tasem, ütlen sulle!»

«Mis tasem! Lusikad varastati, ning homme ...»

«Vait! Ja ära virise!» hüüdis isa juba üsna valjusti ning tõusis laua tagant üles. «Sa oled mind oma lusikatega juba ära tüüdanud. Siis kuula nüüd! Ma ise võtsin lusikad ja andsin need kodutute laste abistamise komisjonile. Kas said aru? Ja kui hakkad palju virisema, annan ära ka järelejäänud lusikad.»

tädi jäi sedamaid vait. Ta vaatas isale umbusklikult otsa. Ma ei tea, kas ta isa sõnu uskus.

Tahtes mind tädi etteheidete eest päästa, võttis isa süü enda peale. See on alles mehetegu! Mul hakkas isast kahju. «Olen

lojus, lojus!» mõtlesin ma. «Noh, milleks mul oli vaja müüa neid lusikaid? Oleksin isalt raha palunud, ta oleks kindlasti andnud ...» Ja nüüd tuli supp ka veel siia vahele! Selle supiga kukkus ju päris naljakalt välja.

Järgmisel päeval pärast öist alarmi tuli isa koju üleni mudaselt. Hommiku eel oli linna taga tugevasti vihma sadanud. Isa mustad püksid olid põlvedeni maanteeporiga koos, saapad olid läbi ligunenud ja sarnanesid eemalt vaadates kahe saviklombiga. Isa seisis välistrepil ja puhastas pilpaga oma saapaid mudast puhtaks. Ta pildus neid kleepuvaid kollakaid mudakamakaid trepilt alla ja jutustas mulle alarmist. Selgus, et Soltõssi jõuk oli eelmisel õhtul Vapnjarka lähedal peatanud Odessa—Moskva kiirrongi. Bandiidid röövisid postivagunist raha ja lahkusid Rumeenia piiri poole. Eriülesannetega väeosa varitses jõuku Proskurovi maantee ääres väljal, kuid bandiidid muutsid suunda ja põikasid teelt kirvale Mogiljovi poole.

Kui isa mulle jutustas, kuidas nad olid lebanud varitsemiskohas, jooksis meie juurde tädi, hoides käes tühja kastrulit, ja küsis:

«Kas sina tõmbasid supi kaevust välja, tunnista üles?»

«Jätke juba, tädi. Pole ma teie suppi võtnud,» sähvasin talle vastu.

Alles hiljem, kui tädi oli ära läinud, meenus mulle, et olin supikastruli unustanud katmatult kaevuäärele. Nähtavasti oli öösel selle juurde hiilinud koer või mõni teine loom, sest tädi oli leidnud tühja kastruli umbrohust. Pärast seda, kui olin ütelnud «ei», oli juba hilja üles tunnistada, et mina olin supivargil käinud, ja
ma arvasin, et sellega see asi jääbki.

Kuid eksisin ka seekord. Vahest on parem minna tädi juurde ja tunnistada üles, et mina olin supi välja tõmmanud? Argu ta kahtlustagu kursante. Tulgu mis tuleb! Lähen ja tunnistan üles.

Läksin ukse juurde, avasin selle ja silmasin isa.

«Kuhu, Vassil?»

«Ma tahtsin . . .»

«Lähme, ajame natuke juttu,» ütles isa ja astus kööki.

Tõmbasin ukse paukudes kinni ja läksin pliidi juurde.

«Istu,» ütles isa ja osutas taburetile.

Võtsime mõlemad istet.

«Kas sul, Vassil, pole logelemisest ikka veel himu täis?»

«On küll natuke,» vastasin tasa.

«Mina arvan ka, et see on sind ära tüüdanud. Luusid ja longid ringi nagu mõni rahutu vaim. Tegevusetusest kipuvad.kergesti kõiksugused rumalused pähe . . . Näiteks lusikad .. .»

«Kuid ma pole selles süüdi, isa. Õppetöö töölisfakulteedis veef niipea ei alga. Mida pean tegema, ütle? Ka teised poisid ei tee midagi...»

«Ma ei tea, mis su poisid teevad, kuid arvan, et seni, kui seal seda asja venitatakse, poleks sulle kahjulik natuke töötada.»

Vaatasin äraootavalt isa poole. Tüli tädiga ei olnud kuigi palju ta tuju rikkunud, — rahulikuna, sõnakehvana istus ta taburetil, vaatas mulle otsa ja muheles.

«Noh, kuidas sellega jääb, Vassil?» «Ma ju ei tea...» «Jälle ei tea?»

«Noh, sa ütle, ja ma…»

«Noh, tubli, ütlen.»

Isa üjusis püsti ja hakkas edasi-tagasi käima. Pärast vähest vaikirmist astus ta üsna mu juurde ja lausus:

«Tead, Vassil, meie parteikoolil on sovhoos. Mitte just väga kaugel, kuid. ka mitte väga lähedal. Dnestri ääres. Koht,on seal ilus — aiad, jõgi. Grupp kursante sõidab täna sellesse sovhoosi tööle. Mis sa arvad, kas sa ei tahaks nendega kaasa sõita?»

«Kas mind siis võetakse?»

«Võetakse küll. Rääkisin juba kooli ülemaga.»

«Hästi. Ma sõidan.»

«Sõidad?»

«Sõidan.»

«Kuid sul, Vassil, tuleb sovhoosis tööd teha. Logelda seal ei saa. Ja seal pole ka võimalik õhtuti neiudega kohvi juua. Ühe sõnaga, teenid enesele ise ülalpidamist. Oled nõus?»

«Nõus.»

«Siis hakka kähku pakkima ja marss Polevoi juurde. Tagumisse hoovi.»

«Kas Polevoi sõidab ka?»

«Jah. Ta on salga ülem. Sea end kiiremini valmis.»

«Hea küll, isa, hea küll!» hüüdsin ma, kargasin pliidile ja tõmbasin alla madratsi, linad ja padja.

«Madratsit pole vaja kaasa võtta,» ütles isa. «Kuid muud voodiriided võta. Ja palitu võta ka.»

«Miks palitu? On ju kuum!»

«Võta, ütlen sulle. Läheb vaja.»

Võtsin kõnksu otsast oma vana sügispalitu, panin ta kaheks kokku ja sidusin ühte kompsu käteräti, linade ja padjaga. Isa seisis mu selja taga ja vaatas, kuidas ma pakin.

XXXIX. VALGEIS RÕIVAIS MEES

Sõitsime ära — üldse kaheksateist inimest — ja ma koguni ei saanud enne ärasõitu enam kokku Galjaga. Kui meie vanker mööda Kindluse silda sõitis, kergitasin end istmelt ja silmasin all kaljude vahel Galja tare-katust. Mu meel läks väga nukraks, et

ma polnud Galjaga hüvasti jätnud. Võib-olla istus ta sel hetkel toas ega teadnud aimatagi, et ma pikemaks ajaks linnast lahkun ja praegu mööda sõidan. Ma ei saanud sinna joosta ega seda talle ütelda. Keegi poleks hakanud mind ootama. Juba niigi ei suutnud ma uskuda, et kursandid mind sovhoosi kaasa võtavad, et mina sõidan tööle koos nendega justkui täiskasvanu.

Vaevalt jõudsime linnast välja Dnestri äärde viivale teele, kui juba kiiresti pimenema hakkas. Juurviljaaiad ja maisipõllud olid üsna tee ääres. Maas läikisid veeloigud. Suured porikamakad pudenesid alatasa ratastelt ja lendasid maisipõllule, oli kuulda, kuidas hobuste kabjad mudasse kinni jäädes plätsusid, kuidas peenikesed pritsmed paiskusid vastu puust vankrikülgi. Varsti läks tee nii mudaseks, et tuli pöörata suurele maanteele, kuigi see polnud külahobuste tervisele hea: neil olid ainult esimesed jalad rautatud. Maanteel tegime kiiremat sõitu, vanker hakkas kohe rappuma, hambad plõksatasid kokku iga augu kõhal. Sõitsin teises vankris, istudes oma tekikompsul, aga see ei aidanud kuigi palju, ja kogu aeg ma unistasin sellest, et kiiremini pööratakstagasi pehmele külateele. Meie küüdimees Seršen, umbes kolmekümneaastane mees, jalas linasest riidest püksid, seljas pikk pruun pealiskuub, peas katkise nokaga sõdurimüts, ergutas väikesi, kuid erksaid hobuseid alatasa raagnahast piitsaga, mis oli kinnitatud pika painduva varre otsa.. Piits plaksus valjusti ja mul oli hobustest kahju; nad said juba niigi vatti: pidi jujga terav kivike torkama valusalt nende tagumisi rautamata ja õhukeseks kulunud kapju. Ma ei söandanud küüdimehele ütelda, et ta hobuseid ei peksaks, ja olin kogu tee vait. Viimasel küüdivankril laulsid kursandid:

Sind me välja vahetame,

vana, väsind seltsimees!

Ja me leeki õhutame

töölisrahva südames!

See rataste kõlinast summutatud laul kandus üle vaikivate põldude kaugele äsjasest vihmast värskes õhus.

Mu kõrval istusid neli mulle tundmatut kursanti. Kolm neist naljatasid, ajasid omavahel juttu, neljas aga magas, kaerakott pea all.

Kuulasin kursantide jutlemist, vaatasin tee ääres kasvavate niinepuude möödavilksatavaid musti latvu ning mõtlesin rahutusega sellele, mis mind ees ootab.

Äkki peetakse sovhoosis mu tööd halvaks ning aetakse mind minema? Tuleb täiskasvanutega sammu pidada, et keegi ei saaks minu kohta ühtki halba sõna ütelda.

Kuigi meie linn asetses viieteistkümne versta kaugusel piirist, polnud ma veel kordagi Dnestri ääres käinud ja teadsin ainult

jutustuste järgi, et see on lai ja väga käreda vooluga jõgi. Tõsi küll, jaamast viis kuni Dnestrini üherööpmeline raudteeliin, kuid reisirongid seda mööda ei käinud. Ainult vahel harva, paar korda kuus, sõitis Dnestri äärde liiva ja kiviklibu järele ballastirong, mis koosnes lahtistest logisevatest platvormidest. Selle rongi viis umbrohtu kasvanud ja sõja algusest saadik remontimata raudteeliinil aeglaselt köhale manöövrivedur, mida kutsuti «ovetškaks»[1].

Petka Maremuhhal oli kord õnnestunud koos demonstrantidega pääseda niisugusele rongile. Ka tema oli mööda kallast kõndinud laule laulnud ja pärast, olles juba tagasi, jutustas ta meile veel kaui kui hea olnud supelda Dnestris, missugune tore liivane põhi seal olnud, missugune lauge kallas, ilma aukudeta ja järsakuteta, palju parem kui Smotritšil.

Petka vandus, et meiepoolselt kaldalt olevat suurepäraselt näha Bessaraabia, ta ütles, et üks rumeenia sõdur olevat talle isegi peale käratanud.

Mis seal salata — kuulasin kadedusega Maremuhha juttu. Ka mul oli kange tahtmine Dnestri äärde pääseda, kuid ma ei arvanud, et see nii ruttu sünnib.

Sõitsime tükk aega, möödusime magavast külast, kus puude vahel seisid väikesed valged tared ja külatara juures vilksatas tumeda taeva poole kerkiv kõrge kaevukook. Seršen tõmbas ohjadest, me pöörasime sillutatud maanteelt vaiksele külavaheteele ja siin tundsin ma, et Dnestr on lähedal. Sealt, meie ees paistvalt silmapiirilt, kus vihmapilvedest selginenud tähistaevas sulas ühte mustendavate nõlvadega, hoovas niiskust. Maa meie all oli kuiv, vihma polnud siin sadanud, ja ma taipasin, et see niiskus tuleb Dnestrilt.

Varsti pärast seda, kui olime kingult alla sõitnud, saadetuna koerte kaugest haukumisest, silmasin jõelt tõusva udu valget viiru. Udu hõljus madalal Dnestri kohal, käänas vasakule ja kadus jõekääru taga kaugele Dnestri-äärsetesse jäärakuesse. Paistis, nagu oleks üsna hiljuti keegi meie ees põleva heinakoormaga kihutaud, ja tihe suitsune rada näitas nüüd meile tundmatu veomehe teed.

Mida lähemale Dnestrile jõudsime, seda külmemaks muutus õhk ja ma juba mõtlesin, kas mitte sügisepalitu selga tõmmata, kui äkki jäärakust nähtavale ilmus esimene valge tare.

«Noh, olemegi köhal,» ütles minu kõrval istuv kursant.

«Mitte laulda! Äratate külarahva,» kostis viimaselt vankrilt Polevoi hääl.

1 Hüüdnimi «ovetška» (oseiKa — talleke) on tuletatud vastava veduri see riamärgist «OB» Tõlk. *

Laul katkes ja siis oli kuulda ainult meie voori vankrirataste kõlinat.

Küla oli pikk, tared asetsesid siin-seal kinkudel, kaugel üksteisest. Tuttavaid kohti aimates hakkas vasakpoolne hobune rõõmsalt hirnuma ja Seršen lõi talle ohjadega sõbralikult laudjale.

«Onu, kas see ongi sovhoos?» küsisin Seršenilt.

«Jah, poju,» vastas see. «Enne revolutsiooni oli siin pani mõis, kuid nüüd on sovhoos.»

Vanker peatus kõrges raudväravas, mille tagant paistsid mustendavad hooned ning aed.

Seršen hüppas pukist, astus värava juurde ning koputas sellele piitsaga.

«Hei, vanataat!» hüüdis Seršen.

Värava raudvarbade taha ilmus valvur, püss õlal.

«Oled see sina, Seršen?» küsis ta umbusklikult.

«Mina, mina. Ja tõin külalisi. Tee ruttu lahti,» ütles Seršen vastuseks ja kõlistas ketti, millega värav oli suletud.

Kui mõlemad väravapooled lahti tehti, sõitsime kohe sovhoosi õue ja jäime seisma talli juurde, kust kostis hobuste tasast hirnumist. Pärast pikka teekonda on mõnus hüpata kindlale pinnale.

Ümberringi oli vaikne ja soe. Meie juurde sõitsid teised vankrid; seni kui küüdimehed hobuseid lahti rakendasid, kogunesid kursandid Polevoi ümber.

«Kas asjad maha võtta, seltsimees Polevoi?» küsis keegi.

«Oodake,» vastas Polevoi ja pöördus valvuri poole. «Vanataat, kus juhataja on?» «Juhatajat ei ole!»

«Kuidas ei ole?»

«Juhataja sõitis Vitovtov Brodi.»

«Ammu juba?»

«Väljas oli veel valge. Sealt kihutas siia kiirkäskjalg ja nad sõitsid kahekesi minema. Ei tea, kas see on tõsi, mis külarahvas rääkis, nagu oleks mingisugune jõuk jälle üle püri tulnud. Kõik parteilased kutsuti sinna, rajooni, kokku.»

«Seltsimees ülem, kui tahate, äratan Kovalski,» soovitas Seršen Polevoi juurde astudes.

«Kes see niisugune on?»

«Vanem tööline.»

«Ei maksa. Las magab. Küll saame temaga hommikul tuttavaks,» vastas Polevoi. «Sa parem ütle, kas heinaküün on siit kaugel.»

«Heinaküün? Näete, sealsamas. Sinna on möödunud aasta heina sisse jäänud,» ütles Seršen, viibates piitsaga pika tumeda hoone suunas.

«Noh, see on tore,» ütles Polevoi.

«Öömaja on kindlustatud, aga kuidas on õhtusöögiga? Tilgake teed kuluks ara…»

«Kus sa seda teed keedad?» küsis keegi mornilt.

«Noh, see on tühine asi,» vastas Polevoi.

«Tühine asi küll, aga meil pole kaasas, millest teed teha,» ütles minu kõrval seisev pikakasvuline kursant. «Kas tõesti?»

«Tõejutt,» kinnitas kursant.

«Pahasti, vennas,» lausus Polevoi kurvalt. «Kuidas keeta teed, kui teed pole olemas? Kuigi...» Ja märganud mind, küsis ta ootamatult: «Mandžura?»

«Jah,» vastasin kartlikult.

«Kas tunned niisugust puud, mida nimetatakse ploomiks?» Vaikisin, sest arvasin, et Polevoi mind narrib.

«Mis, oled tummaks jäänud või? Kas ploomipuud tunned? Näiteks ungarlannat või renkloodi sorti?»

«Muidugi,» vastasin tasa Polevoile.

«Noh, ole siis meheks, jookse aeda ja murra ploomipuu oksi. Ainult noori. Ja puhtamaid. Said aru?» «Sain küll,» vastasin ja küsisin valvurilt:

«Aga kus teie aed on?»

«Seal hobusetalli taga. Eespool on arbuusiväli, selle taga aed,» vastas valvur plotskit tossutades.

Taeva tumedal taustal näisid kõik puud ühte liiki kuuluvat. Kui keegi teine mind oleks käsutanud, poleks ma iialgi läinud, kuid Polevoi käsku täitmata jätta oli raske. Ja heitnud pea kuk-

les vesi oli keema minemas, kuid paistis, et ta väga teraselt kuulatas, püüdes tabada vähematki aia tagant kostvat sahinat. Vesi malmkatlas hakkas keema. Vesi lausa pulbitses ja katla kohale tõusis kohe aur.

«Noh, hea küll, poisid!» ütles Polevoi. «Pidasime veidike vaikust, nüüd aitab. Nähtavasti ei avastanud meie luure midagi, Aga näe; tee saame enestele toreda.» Nende sõnadega raputas Polevoi kaste ploomiokstelt maha ja viskas need keevasse vette. Oksakesed keesid katlas hulk aega. Juba tulid kursandid koos valvuriga luurelt tagasi, ilma et oleksid midagi leidnud. Juba olid kõik

vankrid tühjaks laaditud ja varustus siiasamasse rohule maha pandud, kuid Polevoi ei pööranud ikka veel pilku keevalt veelt, liigutades seda vahetevahel lusikaga. Viimaks kuulutas ta:

«Toit on vannis! Andke lusikas ja tulge tee järele.» Ta valas ise kõigile teed alumiinium-kruusidesse ja kui kõik olid ringis katla ümber istet võtnud, kallas ta järjest kaks kulbitäit keeva vett lõkketulle.

Tähistaeva all rohul istudes jõime kõik kruusidest väga kuuma ja veidi mõrkjat, sügisese aia järele lõhnavat teed. Sõime juurde , leiba, segades vahetevahel puulusikatega kruusis suhkrut. Kui maitsev tundus mulle see tee! Jõin seda koguni kaks kruusitäit, põletasin oma huuli ja suud ning lõpetasin viimasena teejoomise.

«Tulge püsside järele!» kostis eemalt Polevoi hääl. Kursandid läksid püsse tooma. Istusin rohul ja nägin, kuidas Polevoi neile padruneid ja püsse jagas.

«Kes pole veel püssi võtnud?» küsis Polevoi karmilt.

«Kõik võtsid,» vastas keegi.

«Kuidas kõik, kui üks püss on üle jäänud?» lausus Polevoi.

«Vahest läks keegi ära?»

«Kõik on siin,» vastas Švedov kindlalt.

«Mandžura!» hüüdis Polevoi.

«Olen siin!» vastasin ja tõusin püsti.

«Kas püssi võtsid?»

«Kas siis tohib?»

«Mis sina siis mõtled — kas tõime su siia kaasa kurni mängima?» ütles Polevoi. «Tohib, tohib!» Ja ta astus lähemale ning ütles püssi ulatades: «Võta! Mitte mänguasjaks. Kui hakkad sellega lapsetempe tegema, siis komsomoli ei pääse.»

Kui kursandid kesköö paiku jätsid asjade juurde valvurile abiks tunnimehed ja läksid heinaküüni magama, oli mul käes tõeline raske kolmeliiniline vintpüss, mille külge oli kinnitatud lõhnav nahkrihm. Ühes käes püssi hoides, teisega voodiriideid enda

vastu surudes kõndisin kursantide järel mööda heinu. Nad läksid järjest kõrgemale katuse alla ja ma ei tahtnud neist maha jääda. Igal sammul kuivadesse heintesse vajudes ronisin ikka kõrgemale ja kõrgemale talade juurde, pimeda katuse alla ja olin väga rahul sellega, et minule püss välja anti. Mulle valmistasid rõõmu Polevoi sõnad komsomolist.

Tähendab, isa oli hoidnud salajas selle esimese kuriteo, mis ma oma elus olin toime pannud, ega olnud rääkinud kursantidele lusikaist.

Kursandid seadsid end magamiseks valmis, laotasid heintele oma tekid ja linad, ning see suur mitmepuudane heinavirn kõikus me all; väga pehme, soe ja hubane oli seal katuse lähedal.

«Ainult mitte suitsetada, poisid, hoidke selle eest!» kostis pimedusest Polevoi käsk.

Tegin oma aseme Polevoi lähedale. Hoides püssi, et see kogemata alla küüni ei libiseks, laotasin lina heintele, võtsin riidest lahti, heitsin pikali, surusin püssi jalgade vahele ja mässisn end õhukesse pikeetekki. Lamasin mõne minuti liikumatult ja lahtiste silmadega, kuulates tunnimeeste kauget kõnelust ja hobuste hirnumist tallis. Siis tundes, et jään magama, pistsin käe püssi-rihma vahelt läbi ja'nii ma suikusingi, surudes vastu keha libedat ning külma püssi. Magasin sügavasti, kuid hommiku eel hakkasid mind piinama painajalikud unenäod, üks hirmsam kui teine. Tundsin, kuidas mu peale langes raske koorem, hingata sain suuri vaevu. Tahtsin seda eemale tõugata, kuid tegin endale haiget. Avasin silmad ega saanud algul aru, kus viibin. Olin üleni heintes. Püss lamas mu rinnal, ise aga olin kuskil koopas, heinte alla jäetud vana kalessi all. Nähtavasti olin Önd unes liigutanud ja üle pea tekki mähituna järk-järgult madalamale libisenud ja lõpuks kalessi alla kukkunud. Kuskil lähedal kostis"

rääkimist ja naeru. Keerasin teki ja lina ruttu kokku ja neid enese järel tirides ning ühe käega teed rajades jõudsin viimaks välja takjatesse, kus hele päikesevalgus silmad vidukile kiskus.

«Näe, siit tuleb ka see viimane metsloom, palun vaadata!» ütles Polevoi, kursantidele mind näidates.

Ma vist tõesti sarnanesin metsloomaga: unine, salkus juustega, aluspesus, ja lisaks veel püss käes.

Kursandid seisid küüni kõrval juba riietatult ja kammitult. Kõik naersid rnind. Veeloigud ja seebivaht valendasid mu taga rohul. Nähtavasti olid kursandid end juba ammu pesnud.

Polevoi märkas mu kohmetust ja ütles:

«Noh, hea küll, korja oma asjad kokku ja tule meiega korterit otsima. Lähme, seltsimehed!» pöördus ta kursantide poole. «Aega on vähe jäänud, — vaevalt jõuad ringi vaadata ja juba kutsutaksegi tööle.» Keerasin lina ja teki kähku ühte kompsu, tõmbasin püksid

jalga Ja särgi selga, võtsin püssi õlale ja jooksin kursantidele järele. Nad olid koos Polevoiga juba jõudnud kõrge kahekorruse-lise plekk-katusega maja juurde, mis seisis mõisaõue serval, tallidest ja aitadest eemal. Seda maja ümbritsesid kõrgesse umbrohtu kasvanud lilleklumbid, aknad olid sisse löödud ning seinu ja roostetanud vihmaveetorusid mööda väänles metsviinamari.

XL. TARZAN BALTAST

Mind määrati käealuseks sellelesamale kursandile, kes mind linnas komsomoli koosolekult oli minema ajanud. Keskpäevani vedasime koos temaga nisu viijapeksumasina juurde. Pealtnäha oli see kursant üsna noor — väikest kasvu, kõhn ning sileda tõmmu nahaga. Tuli välja, et ta on minust ainult kolm aastat vanem, aga alguses käitus nagu täiskasvanu ja kõneles minuga üleolevalt.

Kui põllule jõudsime, hooples ta, et ajab üks-kaks-kolm koorma peale.

«Vaata, et sa koorma tegemisega jalgu ei jää,» sõnas ta tähtsalt ja võttis hangu.

Kuid juba pärast seitsmendat vihku hakkas hang ta käes võbisema, suure vaevaga ulatas ta mulle raske vihu, pühkis higi otsmikult ja uratas:

«Pagan, rasked ikka kah! Selle peale kulub suitsu teha.» Selle ajaga, kui ta enesele plotskit keeras, hüppasin vankrilt maha, haarasin läikiva hangu ja pistsin selle täiest jõust ülemisse kohevasse vihku, mis kattis järgmist veel alustamata hakki. Hinge tagasi tõmbamata oli väga väsitav libedaid ning raskeid vihke üksteise järel vankrile visata. Kuid ma loopisin neid, ilma et oleksin vahepeal puhanud. Tahtsin kursandile näidata, et olen temast tugevam. «Sina sundisid mind lahkuma kinniselt koosolekult, sul on laiad püksid, budjonnovka ja säärikud, sa oled minust vanem, kuid mina töötan paremini. Eks vaata!» mõtlesin, torgates teravat hangu kuivadesse kokkuvajunud vihkudesse. Krae vahele varises nisupäid ja piimohakaid. Juba valutasid mul selg ja kael, juuksed olid täis õlepahna, kuid ma ei jätnud järele, vaid aina pildusin, kuni olin vankrile visanud terve haki — viisteist vihku. Alles siis, kui haki .endisele kohale jäi muljutud äiakate ja rohuga kaetud lage platsike, kust paistis sügav hiire-auk, panin hangu vankri najale. Hingeldades ning aeglaselt, nagu poleks midagi juhtunud, läksin torkival kõrrepõllul istuva kursandi juurde.

«Oled, nagu näen, äge, töömees,» ütles ta üles tõustes. «Ega's sind asjata mulle paarimeheks määratud. Ka mul oli kord jõudu.

rohkem, kuid nälgimine on seda tublisti vähemaks võtnud. Noh, tore, roni nüüd üles, ma hakkan peale pilduma ...»

Niimoodi vaheldumisi töötades oli vili varsti vankril, surusime vihud pika koormapuuga kokku, ronisime üles ja sõitsime kiirus-tamata, et vihkusid mitte laiali puistata, sovhoosi tagasi. Vaevalt olime tolmusele teele pööranud, kui ma ettevaatlikult küsisin:

«Kuidas on teie nimi?»

«Esiteks, sa ära mind teieta. Ma ei ole parun ega vürst. Olen: Tarzan Baltast,» lausus kursant tähtsalt. «Nimi on mul aga Kolomejets, Nikita Fjodorovitš Kolomejets, mul on au!» Ta võttis budjonnovka peast, kummardus istudes, ja kohe ajas tuul ta juuksed kohevile.

«Kas sa olid kodutu laps?»

«Miks sa seda arvad?» küsis Kolomejets imestunult.

«Noh, kus… sa siis nälgisid? Kas sul omakseid pole?»

«Miks? On küll. Jäid Baltasse. Kuid ma lõin neist lahku usuliste veendumuste pärast,» vastas Kolomejets hooletult ja salapäraselt.

Vaatasin umbusklikult Kolomejetsi poole, kuid nähtavasti rääkis ta tõtt. Siis tulin otsusele, et mu uus tuttav on papi poeg. Justkui aimates mu mõtteid, vidutas Kolomejets silmi, sähvas hobuseid piitsaga ja lausus:

«Ära ainult arva, et olen vaimulikust seisusest. Vastupidi. Mu isa peeti Baltas kõige tähtsamaks proletaarlaseks, ta oli masinistiks valtsiveskis, kuid selle peale vaatamata uskus ta jumalat ja peksis mind nagu suslikut. Mul ei läinud kuidagi korda teda ümber kasvatada. Igas toas ikoonid, põlevad,lampaadid, ja kui oli paastuaeg — liha mitte suutäitki, ja mina pidin seda kanna-tama. Ning kannatasingi hulk aega omaste sunni all, aga kord läks meelest ara, et on tarvis paastuda, tõin koju vorstirõnga. Nii maitsev oli teine — pipraga, küüslauguga ja nii õrn, et nagu paistaks läbi. Istusin omaette muldrikul ja närisin vorsti. Tare aken oli lahti, isa luges tares pühakirja. Mina ei teinud sellest väljagi. Ahmisin vorsti süüa, nii et aitas. Oleksin kõik ära söönud, aga isa tundis toast lõhna ja kus tuli äkki rihmaga minu juurde. Peksis mu vaeseomaks. Valusalt. Tal oli sõduririhm, tead, vaskpandlaga. Jooksin linna, hulkusin tänaval ja nutsin. Selg valutas, süda valutas, ja eluisu oli läinud. Tundsin, et mulle tehti ülekohut — tühipalja vorsti pärast sain keretäie. Pöörasin pea-tänavale, seal aga oli komsomoli klubi, kõigist akendest paistis valgus, ukse juures oli kuulutus: «Loeng usu tekkimisest, sissepääs tasuta.» Ja tead, minu õnneks juhtus kõnelema hea lektor. Sihuke äge. Juuksed olid tal pikad nagu papil ja tihedad, muudkui jooksis laval ringi ja karjus: jumalat pole olemas, usk on kodanlaste loba, tegelikult aga põlvneb inimene ahvist. Mul kargas hing täis. Jumalat pole olemas, mõtlesin, aga mina sain selle-

sama jumala pärast keretäie. Läksin koju — tare tühi. Kõik otid kirikusse läinud, võti oli koerakuudi all. Tegin tare ukse lukust lahti, panin lambi põlema. Ikoonid ümberringi lõid sädelema, pühakud vaatasid mulle igast kandist otsa, — sihukesed vanad ja tigedad. Haarasin kõige tähtsamad seinalt ja virutasin nad solgiauku — ise pidid ikka pühakud olema, aga põhja läksid otsekohe. Viskasin nad minema ja siis hakkas hirm. Noh, mõtlesin, nüüd olen omaga läbi — surmalaps oled, Nikita. Ei sa enam omastega ühe katuse all elada või. Kui isa kirikust tagasi tuleb, mõtlesin, teeb ta mulle otsa peale. Jätsin talle sedeli, kir-jutasin: «Isa, te peksite mind, sest et ma paastu ajal vorsti sõin. kuid. tegelikult pole jumalat olemas, see kõik on kodanlaste loba ja rattemaksuks loopisin teie pühakujud solgiauku. Seniks nägemiseni.» Tormasin komsomolilt abi otsima, sain tööd komsomoli klubis valvu-rina, nälgisin, nii et aitas — vägev paast oli mul siis, parem, kui seda meelde ei tuleta. Noh, pärastpoole saatis komsomoli maakonnakomitee mind parteikooli.»

«Seltsimees Kolomejets…»

«Võid kutsuda mind Nikitaks.»

«Nikita, miks sa kursantidega jalgpalli ei mängi?»

«Jalgpalli? See on ju lausa rumalus!» Kolomejets kehitas õlgu. «Jalgpalli mängivad ainult kollanokad, mina end määrima ei hakka!»

«Kuidas kollanokad!» karjatasin peaaegu. «Aga Polevoi, aga Maruštšak? Isegi Kartamõšev ei pea halvaks jalgpalli mängida, kuigi ta kutsutavat koguni maakonnakomiteesse tööle.»

«No-noh! Ära sellepärast põlema mine. Ma tegin lihtsalt nalja. Kuid üldiselt pean ma jalgpalli mõttetuks ajaraiskamiseks. Parem juba lugeda Rubakinit. Oled ta raamatuid lugenud?»

«Ei.»

«Huvitavad, neist õpib elu tundma. Lugesin neid suure mõnuga siis, kui Baltas komsomoli klubi valvasin. Õhtuti, kui kõik olid ära läinud, korjasin suitsuotsad pinkide alt ara, kustutasin igal pool tuled, ainult lavale jätsin lambi põlema, tassisin sinna raamatukoguruumist väikese diivani, heitsin pikali, võtsin punase riide peale ja hakkasin lugema. Mul oli metsik nälg, kuid süüa polnud midagi. Siis muudkui suitsetasin ja lugesin.»

«Kas sa «Spartacust» oled lugenud?» püüdsin Kolomejetsi ees uhkeldada, kuid tema ei kuulanud mind, vaid ütles unistavalt:

«Jah, Balta .. . Balta on ilus linn. Mul jäi sinna tütarlaps, nimega Ljusja. Aga ma mõtlen, et sina kui alaealine neist asjust veel midagi ei taipa.»

«Või mina ei taipa? Ohoh!» ütlesin solvunult. «Mul on enesel linnas tütarlaps.»

Kolomejets heitis muile pilgu ja puhkes naerma.

288

sind, keigarit ja kangelast! Nähtavasti tuleb sinuga rääkides ettevaatlik olla!» lausus ta lõbusalt ja äigas hobustele.

Sõitsime mööda arbuusiväljast. See oli täis madalaid vastu maad looklevaid arbuusivarsi ja -lehti. Mõnes kõhas paistsid tumeroheliste lehtede vahelt ümmargused arbuusiküljed ning kol-lased melonid. Keset välja mustendas roigastest kokku seatud ja maltsaga käetud valvurionn.

«Onuke!» hüüdis Kolomejets, pannud käed torusse suu ette.

Onnist tuli välja pruunis kodukootud kuues valvur, käes jämeda otsaga raske malakas.

«Mis vaja?» küsis ta umbusklikult.

«Onu, müüge meile üks arbuus!» palus Kolomejets.

«Kust te pärit olete?»

«Linnast. Töötame sovhoosis.»

Vanamees seisis viivu vaikides ja hakkas siis arbuuse kopsides mööda välja liikuma. Ta ei otsinud kuigi kaua, tuli teele ja ulatas Kolomejetsile väikese pikliku arbuusi.

«Võtke. Hea arbuus.»

«Aitäh, onuke. Palju meil maksta tuleb?»

«Mitte midagi!» vastas valvur.

«Kuidas nii?» imestas Kolomejets. «Tasuta me ei võta.»

«Võtke, võtke,» vastas vanamees. «Olete noored poisid, raha on teil vist vähe, — võtke niisama. Mõni teine saatananahk oleks ise arbuusiväljale kolama tulnud, aga teie olete korralikud iniimesed, küsisite nagu kord ja kohus, — seepärast võtke niisama.»

«Noh, aitäh, vanataat!» ütles Kolomejets, hobuseid käima sundides. «Andku teile jumal veel samapalju elupäevi!»

Vaevalt saime liikuma, kui Kolomejets arbuusi juba vastu koormapuud lõi, arbuus raginal pooleks läks ning ta valget mahla kuivadele nisupeadele valgus.

«Kollane. Vaata!» imestas Kolomejets. «Noh, olgugi et kollane, ikkagi küps. Kas näed, seemned on mustad. Võta.»

Võtsin väiksema arbuusipoole, surusin selle vastu suud ja lõin hambad südamikku. Arbuus oli väga mahlakas ja pisut soe, magus mahl tilkus mu särgile, neelasin arbuusitükikesi ja olin Kolomejetsile

kostitamise eest tänulik. Mis seal rääkida., ta on nähtavasti osav ja leidlik poiss. Tema seltsis juba hätta ei jää.

Hobused vedasid aeglaselt rasket koormat. Kõrgel sinise taeva all laulsid päikese kurtes nähtamatud lõokesed. Kuskil roheliste kinkude taga voolas Dnestr. Ja kaugel sovhoosi rehepeksuplatsil puhkis ühtlaselt lokomobiil, selle korstnast kerkis must suits sovhoosi aia kohale.

Üksteise järel viskasin puhtaks näritud arbuusikoored teele ja nad kadusid kohe tihedasse ning halli tolmu.

Sovhoosi silla juures ootas rneid Polevoi.

Ta seisis käsipuu ääres palja jalu ning ilma mütsita, ta pluusi kaelus oli lahti nööbitud.

«Teid, poisid, võib ainult surma järele saata,» ütles ta süngelt. «Miks nii kaua?»

«Kuidas kaua?» sai Kolomejets pahaseks, «Jõudsime esimestena, seltsimees Polevoi.»

«Oota, tulen koorma otsa,» palus Polevoi. Kiiresti ronis ta meie juurde üles ning komandas: «Sõidame kiiremini!»

Kolomejets vihistas piitsa, hobused sööstsid edasi ja vanker veeres kõikudes mööda sovhoosi puuviljaaiast, mida piiras kivimüür.

«Kas teised saavad varsti valmis?» küsis Polevoi.

«Teevad veel koormat,» teatas Kolomejets. «Meie jõudsime esimestena.»

«Saad aru, meie poisid vihtusid seal kõvasti tööd teha — nüüd on nisu lõpukorral, pole enam midagi peksta,» seletas Polevoi juba veidi leebemalt. «Noh, kui olete esimesed,» lisas ta, «minge tööle rehepeksumasina juurde. Sovhoosi töölised hakkavad vihke vedama. Arvan, et see nende käes läheb kiiremini.»

Alguses olin pahane, et meid nii ruttu vihkudeveost vabastati, kuid vaevalt olin roninud rehepeksumasina restplatvormile ja end seadnud Kolomejetsi selja taha, valmis teda aitama, kui taipasin, et uus töö on märksa huvitavam.

Jõudsime oma koormaga õigel ajal pärale. Niipea kui rehepeksuplatsile sõitsime, lõppesid seal parajasti varem kõhale veetud vihud. Pikk telliskivivärvi rehepeksumasin «Elworthy» töötas praegu tühjalt. Kursandid sidusid kinni viljakotte, koristasid kõvaks tallatud maa pealt viimast põhku. Sovhoosi rehepeksu-plats asus sovhoosist natuke1 maad eemal, lagunenud savikuuride juures. Nähtavasti olid siin kord olnud pani majapidamishoo-ned, kuid nüüd olid neist ainult savimüürid järele jäänud.

Meie kõrval puhkis väheldane kõrge suitsunud korstnaga lokomobiil, mis rehepeksumasinaga oli ühenduses laia nahkrihma abil. Alatasa puistati sellele pingulolevale rihmale peeneks tõugatud kampolit ja õhus oli tunda vaigu lõhna. Eemal paistis kõrge põhukuhi. Kuhja otsas kõndisid kirjude pearättide ning jämedast linasest pluusidega külatüdrukud ja tasandasid hangude ning rehade abil põhku.

Kursandid lohistasid rehepeksumasina juurest kuhjani põhu-sületäisi, mis keskelt olid nööriga kinni seotud, ulatasid need üles tüdrukutele, kes põhu vastu võtsid ja selle tasaseks sõtkusid. Ülevalt kuhja otsast kändusid meieni tüdrukute rõõmsad hääled ning naer, — nähtavasti edenes töö hästi.

«Noh, noormees, võta vastu esimene, teeme algust,» ütles muile alt meie eilne küüdimees Seršen, kes oma koha trumli juures oli

loovutanud Kolomejetsile. Nende sõnadega ulatas Seršen mulle vankrilt vihu; kui sellest kätega kinni haarasin, lõin kõikuma ja pidin peaaegu alla lendama — vihk' oli väga raske. Võtsin kiiresti ära pingule tõmmatud ning hästi keeratud sideme, poolitasin vihu ja lükkasin ühe vihupoole Kolomejetsile.

Nikita ajas nisu laiali ja lükkas selle siis, viljapead ees, trumlisse. Kõverad läiklevad tihvtid haarasid nisupäid, muljusid neid, tirisid enda poole kõrsi, toitu saanud rehepeksumasin lõi võbisema, mürisema ning trumlist tõusis tolmu üles.

«Juba liigub!» hüüdis Kolomejets, lükkas budjonnovka kuklasse ja vilistas, nii et oli kuulda kogu rehepeksuplatsil.

«Tarzan vilistab, tähendab, asi edeneb. Pressime peale, poisid!» ütles Polevoi naerdes ning põhku lokomobiili juurde jalaga, koomale tõmmates.

Kuna Polevoi ei tahtnud ilma tööta kõrval seista, abistas ta kütjat. Praegu polnud kütjat näha. Polevoi kummardus, võttis maast sületäie põhku ja viskas selle osavalt lokomobiili koldesse. Põhk kukkus hõõguvasse tuhakasti ja hakkas suitsema, esimesed tulekeeled tungisid välja ja põhk lõi silmapilk üleni lõõmama.

«Anna, anna! Mis sa vahid?» Kolomejets müksas mulle vihaselt külge. Lükkasin teise vihupoole talle kiiresti lähemale.

Trumlist paiskus järjest enam tolmu, ninas kõditas. Aevastades lükkasin Kolomejetsile üksteise järel sidemeteta vihke. Päike kõrvetas kuumalt, ohakate peenikesed okkad tungisid peopesadesse, kuid polnud aega neid välja urgitseda. «Võtan nad pärast nõelaga välja,» mõtlesin sidemeid kätki rebides. Mu meel oli rõõmus, et töötan võrdselt täiskasvanutega, pealegi trumli juures — mitte mõnel tähtsusetul töökohal. Kui Petka Maremuhha mind praegu näeks! Ta pole midagi sarnast uneski näinud — seista rehepeksumasina platvormil. Maremuhha on ju kade isegi Kotka Grigorenkole, et see töötab vasksepp Zacharzewski juures. Kuid mis on Kotka minuga võrreldes? Õige mul asjamees! Olin: uhke ja enesega rahul, võttes Seršenilt vihke vastu. Katkised linased püksid jalas, kõnnib Seršen vihkudel, käes hang. Nüüd alustab ta uut rida.

«Noh, anna aga see äärmine tüse vihk, sellest vist jätkub kolmeks portsjoniks,» mõtlesin ma.

Otsekui aimates mu mõtteid, viskaski Seršen mulle selle vihu. Vaevalt sain sideme lahti päästa, kui midagi rasket kõhnal mu jalge ette kukkus. Ma kummardusin ja nägin restil tellist.

«Nikita, vaata,» sosistasin Kolomejetsile.

Tarzan tõstis tellise üles ja süngestus.

«Kas see oli üsna vihu sees?»

«Just nii!»

«Anna, anna juurde, Tarzan!» hüüti alt.

«Oota ometi!» ümatas Kolomejets, lülitas rihma tühikäigu-hoorattale ja kutsus Polevoi enda juurde.

Kui olin seletanud, kust tellise leidsin, ütles Polevoi:

«Mis muud, kui kulakute vigurid. Tellised kogemata vihkudesse ei satu, need pole vutid.» Ja ta hoiatas mind tasa: «Sa, Mand-žura, vaata hästi, ehk leiad veel midagi. Pistsid vihku tellise, võivad peita sinna ka pommi.»

Rehepeks jätkus.

Nüüd kompasin iga viljakõrt, enne kui vihu Kolomejetsile lähemale lükkasin, tema aga ajas mind vahetpidamata taga. Olin ülefti märg, särk kleepus selja külge, soolane higi valgus silmadesse, pljikisin neid käisega ja mõtlesin: tuleks juba rutem lõpp.

«Hei, liiguta ennast, Tarzan!» hõikasid kursandid järjest sagedamini.

Nad olid tööhoogu sattunud, riisusid kärmesti põhu kõrvale, seadsid plekkrennile tühje roguskist kotte alla ja vihastasid, kui soojad viljaterad peenikese nirena voolasid.

Alles pärast töö lõppu sain teada, miks kursandid Kolomejetsit Tarzaniks kutsuvad. Enne lõunasööki läksid kõik Dnestrisse suplema. Tee jõele läks sovhoosi puuviljaaia müüri äärest.

Möödusime sealt, kus ma eile umbrohtu hüpates olin ehmatanud tundmatut meest. Sovhoosi aed seal kivirnüüri taga ei paistnud päeval enam niisuguse tihnikuna kui öösel.

Otsekohe kui müür lõppes, lõi helkima Dnestr. Esimesel pilgul tundus ta mulle väga laiana — umbes viis korda laiem kui meie Smotritš. Sellest ujusin ühe valuga üle, kuid siin oleks vist tulnud tublisti ähkida. Istusime Kolomejetsiga üsna vee äärde. .Mägine Bessaraabia kallas oli ka siit alt hästi näha.

Savikatel nõlvadel haljendasid viinamarjaväljad, nende taga mäekingul, kaugel Dnestrist, paistis küla — valged õlgkatusega tared ja aiad, küla serval läikis tuhmilt kiriku kuppel. Sealt laskus mööda järske nõlvakuid alla Dnestri aarde mitu teerada. Nad viisid kähe vee peal mustendava veski juurde. Need laudadest ehitatud mustad veskid, mis keset jõge olid kinnitatud ankrute külge j a mida kaldaga ühendasid kitsad purded, sarnanesid kau-gelt vaadates suurvee poolt ära kantud kanakuutidega. Bessaraabia kallas oli tühi, ainult vasaku veski juures seisid kaks naist purdel ja pesid pesu. Kui nad kurikatega tagusid, kostsid heledad plaksud koos veskikivide kriginaga siia meie juurde.

«Noh, kas lähme suplema, Vassil?» ütles Kolomejets ja tõmbas tolmuse saapa jalast.

«Nikita, miks sind Tarzaniks kutsutakse?» küsisin ettevaatli-

.kult.

«Kas sa tead, kes see Tarzan oli?»

«Mingisugune metsloom, eks?»

«Mitte metsloom, vaid poolmetsik inimene — ahvide kasvandik, kes suureks sirgus keset ürgset džungliloodust, kus inimest varitsevad ohud!» seletas Kolomejets tähtsalt.

«Noh, hea küll, aga miks kutsutakse sind Tarzaniks?»

«Küll sa kohe näed,» ütles Kolomejets ja hakkas kiiresti lahti riietuma.

Kui ta oma kalevist püksid ja alussärgi seljast ära oli võtnud, nägin, et kogu ta selg ja rind olid käetud tihedate mustade karvadega.

Kolomejets tõmbas peopesaga õrnalt üle oma karvase rinna ja ütles uhkusega:

«See on mul lapsepõlvest saadik ja sealjuures veel päritud. Ka mu isa on karvane — lihtsalt jube!»

«Hei, Tarzan!» hüüdis kaugelt Kolomejetsile laiaõlgne pikka kasvu kursant Bažura. «Ujume vastaskaldale.»

«Sinna ma ei jõua ujuda,» vastas Kolomejets püsti tõustes ja õlgu väristades, «olen väsinud. Lähme ujume natuke siinsamas, ja aitab sellestki.»

Nad mõlemad — laiaõlgne Bažura ja väikest kasvu kidur Kolomejets — astusid Dnestri puhtaisse voogudesse ja hakkasid vaikselt ujuma.

Mu kõrvale istus Polevoi.

«Noh, Mandžura, kas said Tarzaniga sõbraks? Kas teil töö hästi läks?» küsis Polevoi.

«Te ju ise nägite, kuidas meil töö läks.»

«Kolomejets on hea poiss, armastab seltsi.»

«Kuid jalgpalli ei mängi, ütleb: laste mäng,» vastasin Polevoile.

«Noh, see on vana lugu,» lausus Polevoi naerdes. «Tahtis sulle kui uustulnukale puru silma ajada. Esimestel päevadel, kui ta parteikooli tuli, käis ta nii uhkelt ringi, et ära mine ligi. Ja muudkui kiitles: tema olnud Baltas kõige parem jalgpallimängija. Olevat linna koondmeeskonnas olnud väravavahiks. Koh-tamisel Odessaga polevat ühtki palli väravasse lasknud. Kõik kuulasid kõrvad kikkis ja mina mõtlesin: küll on aga õnn. Taevas saatis meile vähemalt ühe ehtsa mängumehe. Noh, läksime treeningule ja võtsime Kolomejetsi kaasa. Ta asus väravasse, ja siis tekkis piinlik olukord. Ei ta saanud ühtki palli kinni püütud. Vehib kätega nagu kurg tiibadega, meie aga saadame talle ala-

tasa palli jalgade vahelt väravasse. Küll oli pärast naeru. Noh, ta muidugi vihastas ja pärast enam ei mänginudki.»

Sel hetkel tuli Kolomejets jõest välja ja sammus meie poole. Ta karvasel rinnal särasid veepiisad.

«Jutustan praegu, Nikita, sinu paarimehele, kuidas sa meiega Jalgpalli mängisid,» ütles Polevoi ja pilgutas mulle silma.

293

«V-õ-i jalgpalli!» venitas Kolomejets kohmetult ja hakkas ühel jalal hüpiema, teeseldes, nagu oleks vett kõrva läinud. Küllalt hüpelnud, ütles ta mulle, Polevoi poole pilku heitmata: «Noh, mis sina siin istud? Lähme suplema!» Dnestri vesi oli külm ja vool väga kiire. Ma ei jõudnud veel kümmet sammugi ujuda, kui vool mu kaugele alla viis.

Järgneda Kolomejetsile otsesihis jõe keskpaika ma ei söandanud, vaid ujusin aeglaselt piki kallast. Ujusin üsna vähe, kuid vool kandis mind õige kaugele. Tagasi oma riiete juurde 'jooksin mööda rannaäärset madalikku.

«Kuhu sa, Mandžura, endale elamise sisse sead?» küsis Polevoi, jälgides, kuidas ma riietun.

«Palkonile.»

«Hakkad palkonil magama?»

«Jah.»

«Noh, aga kus su asjad on?»

«Samuti palkonil.»

«Aga kui vihma sadama hakkab?»

«Pole viga. Eks kuidagi ikka saa.»

«Vaata sa; mul,» ütles Polevoi, «et sa oma valikut ei kahetse.

«Parem koli meie juurde alla. Üks koht on parajasti nurgas vaba. Seal on kuiv, soe, pole vihma karta.»

«Ei, seltsimees Polevoi, tänan. Mul on palkonil parem.»

«Kuidas arvad,» ütles Polevoi, proovis käega vett ja hakkas riidest lahti võtma.

XLI. KODANLIKUD EELARVAMUSED

Palkonil mul polnud sugugi halb. See oli mõlemalt poolt metsviinamarja kasvudega käetud ja meenutas lehtlat. Viskasin õlekoti nagisevatele, päikesest kokku kuivanud põrandalaudadele, asjad aga peitsin seinatühimikku ukse kõrval, mis viis endisesse1, mõisniku söögituppa. Seal seadsid end sisse kursandid, ladudes põrandale krabisevaid kotte. Ma oleksin muidugi võinud ka oma aseme sinnasamasse teha, kuid see hämar saal, mille aknaluugid olid väljastpoolt kinni taotud, ei meeldinud mulle. Seal oli liiga sünge ja jahe.

«Noh, sul on siin ju suurepärane!» ütles Kolomejets, mulle palkonile külla tulles. «Nagu troopikametsas. Isegi liaanid kasva-vad sul siin!» Kolomejets puudutas viinamarjavääti, mis põimus ümber palkoni rauast tugialuse, ja vaatas logiseva palkoniääre vastu najatudes kaugele.

Dnestr siia ei paistnud: ta voolas sügaval nõos, see-eest oli siit hästi näha vastaskaldal asuv Bessaraabia küla.

«Tead mis, noormees!» lausus Kolomejets ümber pöördudes.

294

«Mulle siin tõesti meeldib: maastik, õhk ja kõik muu — ühe sõnaga, kolin sinu juurde. Ega sa selle vastu ole?»

«Miks peaksin ma selle vastu olema? Koli ümber!» vastasin rõõmsalt.

Kui juba üsna pimedaks läks, seadsime koos Kolomejetsiga õlekotid mugavamalt teineteise kõrvale ja heitsime pikali.

Mõnda aega lamasime vaikides. Mu kõrva ääres pirises sääsk. Bessaraabia-poolsel kaldal venitati nukrat moldaavia doinat. «Otsekui mataksid kedagi,» ütlesin.

«Mis neil rõõmustada,» vastas Kolomejets. «Küll rõhuvad neid, vaesekesi, rumeenia bojaarid, küll sandarmid, küll igasugused papid, — niisuguse eluga, vennas, sa krakovjakki ei tantsi!» «Mis sina arvad, kas Bessaraabia saab kunagi meie omaks?» küsisin Kolomejetsilt.

«Kogu maailmas pannakse kehtima nõukogude võim!» ütles Kolomejets unistavalt ja tõmbas suitsu sisse. «Seda enam Bessa-raabias. See ori ju meie maa. Kas sa siis ei tea, et rumeenia bojaarid haarasid selle suli kombel endale sel ajal, kui meie kindraleid kolkisime?»

Tõusis tuul ja paplite ladvad hakkasid palkoni juures tasakesi sahisema, katusel krigises tuulelipp. Tuul puhus mu peale tubakasuitsu. Kolomejets lamas oma kotil, karvase sõduriteki oli ta lõuani tõmmanud. Ta hammaste vahel hõõgus pabeross. Ta pigistas seda kõvasti oma valgete hammastega nagu vana harjunud suitsumees. Heitsin Kolomejetsile silmanurgast kadeda pilgu: ainult kolm aastat minust vanem, kuid ma ei saa temale ligigi! Ma ei suuda kuidagi suitsetamist ära õppida, — küll olen mitu korda proovinud, kuid iga kord jääb see asi kätki. Mis lõbu see pakub neelata vastikut tubakasuitsu? Suus on kaua pärast seda paha ning jõle tunne, kõris kipitab ja söögiisu on kadunud. Ükskõik kui maitsev toit ka oleks — justkui näriksid paberit.

«Küll tal, kuradil, oli siin hea. Elas teine üksi, aga näe, missugune maja!» ütles Kolomejets. «Kellel oli hea?» ei taibanud ma. «Eks sel Grigorenkol ikka.»

«Kellel, kellel?»

«Noh, mis sa seal kelletad? Siinsel mõisnikul Grigorenkol.»

«Missugune Grigorenko see on? Kas sa tunned teda?»

«Või veel!» muheles Kolomejets. «Igal laupäeval sõitsin ta juurde külla, sellel palkonil jõime teed ja . . .»

«Ei, räägi tõsiselt. Sa ei tunne teda?»

«Kust mina teda tunda võin? Küll oled naljavend!» vihastas Kolomejets. «Olen ma siis mõisniku soost või mõni ispravnik? Seršen jutustas mulle täna, et selles mõisas elas pan, kelle nimi on Grigorenko.»

«Ega ta juhuslikult arst olnud?»

«Tema? ... Oota ... oota . .. Seršen rääkis mulle ka arstist midagi. Las ma tuletan meelde. Ei, see mõisnik ei olnud arst, aga tal oli linnas vend — arstiteaduse doktor või midagi sellesarnast. Kas sa siis tunned teda?»

«Muidugi!»

Ja ma jutustasin Kolomejetsile, mispärast bolševikud doktor Grigorenko maha lasksid.

«Kus alles raisk,» imestas Kolomejets. «Tuleb välja, et mõlemad vennad olid meie vaenlased! Üks reetis bolševikke Petljurale, teine aga piinab veel praegugi inimesi teisel pool jõge.»

«Elab see mõisnik siis seal?»

«Noh, selles, mu kallis, see konks seisabki. Kui nõukogude võim kehtima pandi, ajasid talupojad ta siit mõisast minema, mõis võeti sovhoosile, tema aga pani kolid kokku ja laskis jalga vastaskaldale. Ja elab praegu seal bojaaride juures väga hästi. Vastaskaldal on tal samuti mõis.»

«Mis siit on näha?»

«Nojah. Kõik kuulub temale... Tuleb siis välja, et ta vennapoeg on elus? Ütlesid, et töötab vasksepa juures?»

«Just nii. Zacharzewski juures.»

«Praegu nad, koerapojad, püüavad kõik saada töölise nime!» ütles Kolomejets. «Ilma staažita on neil ju kibe käes. Neid ei võeta kõrgemasse õppeasutusse ega kuhugi. Sellepärast püüavad end ümber häälestada.»

«See Kotka käib meie parteikoolis.»

«Mis tema parteikooli otsib?»

«Ta käib aednik Korybko juures ...»

«Pea, olen seda noort pani vist näinud ... On ta sihuke tõmmu ja osav?»

«Just, just!»

«Tähendab seesama. Tulin kord võimlasse ja nägin rööbaspuudel kiikuvat mulle tundmatut poissi. «Mida te, kodanik, siit otsite?» küsisin. «Võõrastele,» ütlesin, «on sissekäik siia keela-tud.» Kuid tema viskas jalad rööbaspuudele ja vastas: «Mina pole võõras. Tulin teie töötaja aednik Korybko juurde.» Tähendab tema ongi see viimne mohikaanlane?»

«Tema pole sugugi mohikaanlane, tema nimi on Grigorenko…»

«Oh, Vassil, Vassil!» puhkes Kolomejets naerma. «Oled, nagu näen, üsna harimatu. Naljatilk!»

«Hei, Tarzan,» kostis toast kellegi kume hääl. «Kas sa oma linnupesas mõtled varsti uinuda? Kui sa ise ei maga, siis ära vähemalt sega teisi…»

Kolomejets ei pannud seda tähelegi, vaid jätkas:

«Miks nimetasin seda Qrigorenkot viimaseks mohikaanlaseks — näe, milles seisab küsimus. Sellepärast, et ta on väljasureva

mõisnike- ja feodaalideklassi viimane võsu. Meie maal niisuguseid subjekte tulevikus enam ei ole. Said aru?»

Ma ei vastanud midagi. Ma ei tahtnud, et toast, kus magasid kursandid, oleks ka minu peale käratatud.

Dnestri vastaskaldal venitati ikka veel laulda doinat. «Sel ajal kui ma siin tööd teen,» mõtlesin ma, «lööb see nadikael minult Galja üle. Võib-olla ei tea Galja veel tänaseni, et olen ära sõitnud, et mind pole linnas. Tarvis Galjale tingimata kirjutada!» otsustasin uinudes.

Kuid päevad aina möödusid ja minust ei saanud kuidagi Gal- ƒjäle kirjutajat. Hommikul, kohe pärast päikesetõusu, jooksin Dnestri aarde, võtsin end kaljul riidest lahti ja hüppasin hooga käredavoolulisse jõkke, puristasin, pesin end vees, peletades viimase uneraasu, siis tormasin söögituppa, kus juba nõudega kolistati. Hommikuti anti meile lihtsat, kuid toitvat einet — maisiputru. Pudru juurde saime kord hapupiima, kord kuivatatud puuviljast keedetud külma kompotti, kord eelmise päeva külma peedisuppi, kord oli puder üle valatud hapukoorega, kord ujus puder, kui ta lauale toodi, värskes, hommikul lüpstud soojas pi:mas, kord pandi ta kaussidesse ja puistati talle peale pruuniks küpsenud ning suus krõbisevaid rasvavinde.

Ja iga kord oli puder maitsev, mure, kuum, silmipimestavalt kollane, aurav ning lõhnav! Meie poolt linnast kaasa toodud sügavatesse alumiiniumkaussidesse olid alati kuhjatud kollased pudrukamakad.

Kui olid kõhu niisugust maisiputru tugevasti täis söönud, polnud võimalik ilma tegevuseta logelda. Käed lausa sügelesid töö järele, lõbusa ühise töö järele rehepeksumasina jliures, värske nisu lõhna sees, külatüdrukute laulu, veorihma sahina ja suitsunud lokomobiili puhkimise saatel seal sovhoosi peksuplatsil, kuuma suvepäikese käes, mõnikümmend sammu eemal kurest ja jaheda j/eega Dnestrist.

Ka lõunaks anti meile maisiputru, kuid nüüd juba leiva asemel — esimese ja teise roa juurde. Kokk lõikas paksu pudru neljakandilisteks tükkideks, ja pani sel ajal, kui me pärast tööd suplesime, igaühe kausi kõrvale säärase pudrutüki.

Pärast lõunat oli väga palav, lihtsalt võimatu päikesest kuumaks köetud majja jääda. Läksime sovhoosi aeda ja puhkasime seal — kes lopsakal rohul kõrgete paplite varjus, kes tühjades jahedates aitades kuivadel heintel, mis sinna möödunud aastast veel järele olid jäänud. Pärast lõunat muutus sovhoosis vaikseks:
karjused olid seks ajaks kõik loomad Dnestri aarde ajanud, lehmad seisid põlvini külmas vees ja vehkisid vahetevahel sabadega tüütuid parme eemale, hobused krõmpsutasid tallides kaera. Kogu hiiglasuur sovhoosi õu oli täis tühje veokeid. Talumehed

andsid hobustele toidu ette ja läksid siis minema— kes külasse, kes aeda.

Tore oli pärast lõunat lamada kuskil puu all rohus ja vaadata, kuidas mõne sammu kaugusel sinust virvendab päikesest kuumenenud õhk, kuidas selges taevas aeglaselt mööda ujuvad juhuslikud läbipaistvad pilvekesed, kuulata, kuidas lehmad Dnestri ääres oma kellasid tilistavad, kuidas vastaskaldal heliseb ja siis vait jääb voorimehe-balaguli kelluke.

Küll oli mõnus niimoodi pehmes rohus lamada ja tunda, kui-daJ pakitseb päeva jooksul ära väsinud keha. Rõõm oli vaadata oma päevitunud ja viljakõrtest kriimustatud käsi, — olin oma peopesaaele juba kaunis suured rakud hõõrunud. Meeldiv oli teada, et leib, mida sa sööd, pole enam isa oma, vaid su enese teenitud, et maitsev mure maisipuder, mida kokk Mahteitš lõunaks lauale annab, kuulub õigusega sinule, sest et oled selle-nagu teisedki kursandid ära teeninud nendesamade kriimustatud ja rakkus kätega. Tore oli lebada kõrge teravaladvälise papli all, mõteldes sellest, et aled alanud iseseisvat elu, et su ees on lahti tee suurde ja nii ahvatlevasse.ellu.

Tavaliselt juhtus nii, et kui ma mõne papli või tiheda jasmiini-põõsa alla puhkama heitsin, ilmus sedamaid teadmata kust sovhoosi koer Tähni, musta-valge kirju, lühemaks raiutud kõrvadega ja tokerja sabaga, mis olid täis takjaid. Juba kaugelt vaatas Tähni mulle heade silmadega otsa, liputas saba ja püüdis mu ees igati lipitseda, et lubaksin tal mu jalge juurde maha heita. Kuid Tähnil olid kirbud, seepärast ajasin ta kohe eemale. Ta heitis kuskile mu lähedale varjulisse kohta siruli, pani oma karvase, musta ninaotsaga koonu määrdunud käppadele, pistis kuumusest kuiva keele suust välja ja' lõõtsutas. Siis rahunes varsti, sulges
silmad ja jäi tukkuma.

Proovisin lugeda Kolomejetsi antud raamatut «Poliitharidus», kuid pärast lõunasööki ei tahtnud lugemine põrmugi edeneda. Ma ei taibanud paljusid asju, mis selles raamatus oli kirjutatud, ja unistasin kogu aeg Galjast.

«Puhkan nüüd natuke,» mõtisklesin ma, «siis lähen punasesse nurka ja kirjutan talle pika ning õrna kirja.» Mõtlesin selle kirja jaoks välja kõige hellemad sõnad. Kujutlesin, kuidas Galja imestab minult kirja saades, ja Galjale mõteldes uinusin pikkamööda. Kui ärkasin, oli mu pea kuumusest raske. Maja juures lärmitsesid kursandid, mängides kurni. Vahepeal oli juba saabunud õhtu. Sellest ööst saadik, kui ma müüriäärsesse umbrohtu hüpates tundmatu mehe ära ehmatasin, oli sovhoosis vaikne. Kuid naaberkülades tegid bandiidid röövlitempe: Rumeenia saatis üle Dnestri meie kaldale ühe jõugu teise järel. Neid tuli ka Poolast. Vaevalt oleksid nad ise säandanud nii jultunult tegutseda, kui .nende peremeeste — Poola ja Rumeenia kodanluse — selja taga

poleks seisnud niisugused riigid nagu Ameerika, Inglismaa ja Prantsusmaa.

Nende maade kapitalistid valmistasid ette uut kallaletungi Nõukogudemaale, käsutasid igasugust inimrämpsu, keda rahvas välismaale oli kihutanud ja kes nõukogude võimu vihkasid. Eriti pimedatel sompus öödel tulid bandiidid tihti Nõukogude-poolsele kaldale ja valgusid naaberküladesse laiali. Nad ühinesid kohalike kulakutega, endiste petljuuralastega, riisusid teedel, sõitjaid, tungisid kallale külanõukogudele ja kehvtalurahva komiteedele, süütasid vaeste taresid ja tapsid kommuniste. Mida enam lähenes sügis, seda jultunumaks muutusid bandiidid: n-ad teadsid, et põldudelt on kogutud rikkalik viljasaak, et talupojad elavad paremini kui varem. Bandiitide peremehed aga tahtsid, et kõik oleks vastupidi, et panid ja mõisnikud tuleksid välismaalt jälle tagasi siia viljakandvatele maadele, et meie sovhoos, kus praegu töötasid kursandid, uuesti muudetaks pani mõisaks.

Kuna välismaa kapitalistid kartsid nõukogude võimu vastu avalikult välja astuda, püüdsid nad meile kahju teha oma siia-saadetud bandiitide kaudu.

Varustatud inglise kergekuulipildujatega «Shash»1 ja «Lewis»2, vööl käsigranaadid ja taskus kaukad, mis olid täis tuubitud Ameerika dollareid, nii sõelusid nad öösel teesid mööda. Päeval varjasid nad end metsades, kohalikkude kulakute aitades või nende tarede all sügavates niisketes keldrites.

Sovhoosi juurde hiilida bandiidid kartsid, nähtavasti teadsid nad, et meil kõigil on püssid. Kuid tundus, et meie sovhoos, esimene sotsialistlik majapidamine Dnestri kaldal, kus töötab palju kommuniste ja kommunistlikke noori, ei anna bandiitidele hingerahu. Ei andnud sovhoos rahu ka neile, kes elasid Dnestri vastaskaldal. Teisel pool Dnestrit paistis mäekink, kust hästi võis näha sovhoosi rehepeksuplatsi. Tihti peatasid möödasõitvad mõisnikud sel kingul oma kerged kahe- ja neljarattalised sõidukid ja vaatasid hulk aega läbi binoklite, kuidas edeneb sovhoosis rehepeks.

Rehepeks aga edenes hästi — aitadesse veeti kokku järjest enam suuri raskeid uudsenisu kotte. Peksuplatsi taga kerkis taeva poole määratu suur kuhi: päevade kaupa riisuti sinna kokku põhku ja tõmmati sületäite viisi üles. Sellelt kuhjalt võis näha Vitovtov Brodi alevikku, mis asus kahekümne versta kaugusel, üsna Rumeenia piiri ääres.

Laupäeval, pärast kahenädalast tööd sovhoosis, sain oma esi-tnese palga — üksteist rubla kolmkümmend seitse kopikat. Algul otsustasin kogu raha kuni linnasõiduni alles hoida, kuid pärast ei pidanud vastu ja läksin külakooperatiivi. Seal ostsin enesele

1 Shash — loe: šäš.
2 Lewis — loe: ljuuiz.

pool naela mooniseemnekoogikesi, roosat takjaõli, et juuksed paremmi seisaksid, väikeses nahk vutlaris kammi ja pudelikese kölni vett «Maikelluke». Tagasiteel nuusutasin kölni vett ja kui olin juba sovhoosi tallide juures, ei suutnud end talitseda, võtsin pudelilt korgi, valasin peopesale natuke kölni vett, pritsisin seda väljaõmmeldud särgile ja hõõrusin nägu. Kölni vesi oli kange. Mul läks silme ees pimedaks. Pistsin pudelikese kuidagi tasku ja jooksin silmi k'ssitades teerada mööda maja poole. Tahtsin, et kölni vesi kiiremini haihtuks. Aga olin ainult mõne sammu jooksnud, kui põrkasin kellegi väljasirutatud käe vastu. Avasin ühe silma ja nägin läbi pisarate Kolomejetsit.

«Kas sa, armas sõber, mängid pimesikku või?» küsis Kolomejets lõbusalt. Kuid samal hetkel võttis ta nägu teise ilme, ta ajas ninasõõrmed laiali ja hakkas õhku haistma. Siis haaras Kolomejets mul õlgadest kinni, nuusutas mu särki ja küsis kurjalt:

«Sa, noormees, oled vist lõhnaõli tarvitanud?»

«Seda küll,» vastasin muretult ja pühkisin pisarad ara. «Lõhnav kölni vesi, eks ole? «Maikelluke».»

«Mis kodanlikud eelarvamused need siis on!» pistis Kolomejets kisama. «Pani enesele lõhnaõli peale! Võib-olla sead ehk homme veel lipsu või krae kaela! Kes sulle seda tarkust õpetas?»

«Aga — kas siis ei tohi?» küsisin ja mu hääl väratas.

«Ta veel küsib — eks sa näe!» ütles Kolomejets. «Kas sa, mu

armas, mängid õige lolli või? Kas sa tahad, et me sind kursantide koosolekul nende mineviku igandite pärast käsile võtaksime?»

«Kuid ma ju ei teadnud, et kölni vett ei tohi tarvitada. Mõtlesin: kui kooperatiivis kölni vett müüakse, tähendab, ma võin seda osta ja tarvitada.»

«Kui kooperatiivis müüakse,» osatas mind Kolomejets. «Seal müüakse ka viina, nii et homme sa võib-olla jood end täis? Kölni vesi, vennas, on kodanlik narrus, seda tarvitavad noored keigarid — igasugused lordid ja aristokraadid, kuid sul, töölis-poisil, pole säärast luksust vaja.»

«Mis lordid!» hüüdsin ma. «On meil siis lorde?»

Kolomejets vastas nagu muuseas:

«Noh, kui mitte just lordid, siis igasugused nepmanid, kellel on palju raha. Ühe sõnaga erakapital. Kuid sina oled töölisnoor. Said aru? Sina tahad komsomoli astuda. Ja mina annan sulle kui sõbrale nõu, mitte kui kommunistlik noor parteitule, vaid kui sõbrale, — said aru? — see alpus viska peast välja. Kölni vesi, lipsud ja kõik säärane tühi-tähi on väikekodanlus, ja ma soovitan sulle see kõik unustada, muidu ei pääse sa küll kunagi kommunistlikku noorsooühingusse.»

Ta ajas mul pea nii pulki täis, et ma otsemaid hoonetest kaugemale end tuulutama läksin. Vastutulevate kursantide eest põikasin juba tüki maa pealt kõrvale, kuna kartsin, et ka nemad mind selle maikellukese lõhna pärast pilkama hakkavad. Alla Dnestri äärde ulatuvas varjurikkas jäärakus jooksis mu juurde saba liputades Tähni. Mul oli raske kölni veest lahkuda, kuid teist väljapääsu polnud. Tõmbasin pudelikese taskust, võtsin korgi pealt ära ja valasin kogu kölni vee Tähni karvadesse, mis olid sassis ja täis maanteetolmu. «Et kaotsi ei läheks!» nii mõtlesin ma. Tähni ei aimanud midagi halba, kiunatas rõõmsalt, ja arvates, et talle toitu viskasin, hakkas ninaga maad nuusutama, kuid ajas siis kõrvad kikki, krimpsutas nina, asus luureseisakusse ning vaatas tahapoole, otsekui oleks kimalane ta selga istunud. Lõpuks võttis Tähni julgust, tõmbas keelega üle kölni veest niis-kete karvade, põletas keele ära ja jooksis, saba sorgus, niutsudes tagasi sovhoosihoonete poole. Ta kiunus järjest kõvemini, justkui oleks keegi ta jalaluu kätki teinud, ja äkki pistis haukuma. Mul hakkas Tähnist kahju. «Oh sa tõbras,» mõtlesin enese kohta. «Mida koer sulle kurja tegi?» Otsustasin Tähni poolehoiu tagasi võitmiseks koguda talle õhtusöögi ajal rohkem konte.

Dnestri ääres tõmbasin riided seljast, lehvitasin tuulutades kaua oma särki, läksin siis vette ja pesin hästi oma nägu, et kölni vee lõhnast täiesti lahti saada. Tagasiteel kohtasin Polevoid.

«Kas käisid ujumas, Mandžura?» küsis Polevoi.

«Jah, natuke.»

«Noh, lähme nüüd peksuplatsile, vaatame, kuidas mehaanikud rehepeksumasinat lahti võtavad.»

«Kas siis rehepeksumasin läks katki?»

«Ei, katki ta veel pole, kuid võll ei jookse enam vabalt, ja ma siis kutsusingi tehasest töölised välja, et nad vaataksid, milles viga seisab.»

Vaevu Polevoi kännul püsides küsisin talt ettevaatlikult:

«Ütelge, seltsimees Polevoi, miks müüakse kooperatiivis kodanlikke eelarvamusi?»

«Missuguseid kodanlikke eelarvamusi?» muutus Polevoi tähelepanelikuks.

«Aga kölni vett?»

«Kölni vett. . . Ja mis siis?»

«Noh, kommunistlik noor seda näiteks tarvitada ju ei tohi?»

«Üldiselt. . . Ei, miks siis mitte? Näiteks pärast habemeajamist, hügieeni mõttes. Kuid milleks sina kölni vett vajad? Sul vurrusid ju veel ei ole.»

«Aga kui vurrud kasvavad, kas siis tohib?»

«Mida tohib?» .

«Kölni vett tarvitada?»

«Miks ei tohi? Kui raha jätkub, tarvita niipalju kui süda kutsub.»

Mul hakkas otsemaid kahju, et olin Tarzanit kuulda võtnud ja kalli kölni vee pudelist välja valanud. Rubla nelikümmend kopikat kallasin koerale selga! Milleks? Kartsin, et rnulle peapesu tehakse? Poleks vaja olnud Kolomejetsit kuulata.

Sovhoosi rehepeksuplatsil olid kaks töölist peksumasina lähedale roguskist kotid maha laotanud ja vaatasid malmdetaile läbi. Kui lähemale jõudsime, tundsin ühes neist ära .Kozakevitši, valaja tehasest «Mobtor». Ta oli väntvõlli juurde põlvili laskunud ja mõõtis selle diameetrit.

Zora Kozakevitši määrdunud sonimüts oli kuklasse lükatud, ta tolstovkaga sarnanev pluus, mis kord oli olnud sinine, kuid nüüd päikesest helesiniseks pleekinud, hoidis tihedalt ta laiade abaluude vastu.

«Noh, seltsimehed, kas asi on tõsine?» küsis Polevoi.

«Kui teil babiiti[1] on ja ka sepaääs leidub,» ütles Zora püsti tõustes, «valan uue laagrivoodri, seltsimees kaabitseb nad veel üle ja asi tahe.»

«Babiiti on,» ütles Polevoi. «Ääsi palume külast sepa käest. Kui kaua see aega võtab?»

«Remont? Mitte väga kaua. Päeva või poolteist. Ühe sõnaga,, püüame kiiresti toime tuua!» ütles Zora, märkas siis, et ma teda silmitsen, ja küsis:

Babiit — metallisulami, mida kasutatakse laagri sisepinnaks. Toim.

«Mis sa, noormees, mind.nii teraselt vahid?»

«Olin kord klubis, kui te seljatasite sissesõitnud maadleja Zeguljovi,» ütlesin kohmetult.

«Või niimoodi!» lausus Zora lõbusalt. «Tähendab, sinagi oled maadleja. Mis siis ikka, väga meeldiv, saagem tuttavaks!» Ja ta ulatas mulle oma raske tõmmu käe.

Ka mina andsin talle kohmakalt käe, ja Polevoi, kes siinsamas lähedal seisis, muigas. Olin rõõmus, et sain Zoraga tuttavaks.

Õhtusöögi ajal ütles mulle Kozakevitš, et ta järgmise päeva õhtul pärast remondi lõpetamist kavatseb linna tagasi sõita. Ta oli nõus minult kirja kaasa võtma ja linnas postkasti viskama. Kohe pärast õhtusööki läksin punasesse nurka ja hakkasin seal Galjale kirja koostama.

«Mu hallis Galja!» kirjutasin selles kirjas. «Sa muidugi mõtled, et olen linnas ega taha sinu juurde tulla, kuid ma pole sugugi linnas, vaid Rumeenia piiri ääres sovhoosis, kus töötan masinistina rehepeksumasina juures. Teatan muuseas, et see sovhoos asub mõisas, mis varem kuulus Kotka Grigorenko onule. Siin on väga hea olla, teenin palju raha ja käin iga päev kolm korda Dnestris ujumas. Esimesel päeval, kui siia jõudsime, — see oli öösel, — avastasin bandiidi, kes müüri ääres meie kursante varitses. Bandiit kohkus mind nähes ja pistis plehku, nii et me teda kätte ei saanudki, aga kui oleksime saanud, oleks tal räbalasti läinud. Üldse on siin väga ohtlik, sest et ümberringi luusib ringi palju bandiite, meil kõigil on siin relvad, ka mina sain vintpüssi ja nelikümmend padrunit. Varsti tuleb minu kord olla öö läbi meie maja juures valvel, kõik magavad siis, ja mina kaitsen neid. Galja, olen juba õppinud hästi töötama ja olen väga rahul, et ma siia sõitsin, varsti saa-

vad siin valmis toredad pirnid ja kui ma linna tagasi tulen, toon neid pirne rohkem kaasa. Säilisploomtd on juba praegu küpsed, neid võib puu otsast võtta ja süüa nii palju, kui keegi tahab — mitte sedamoodi, nagu linnas. Ja kui palju mahavarisenud puuvilja võib siin kofjata, sellest ei maksa rääkidagi. Mul on sinuta, Galja, mõnikord väga igav. Tõsi küll, siin on palju kursante, kellega ma sõbrustan, sovhoosis töötab palju külatüdrukuid, kuid keegi neist ei suuda mulle asendada sind. Nii-moodi. Olgu see sul teada!!!

Kui sul aega. on, kirjuta mulle, kuidas elad, kas käid kmos ja missuguseid filme oled vaadanud, mida etendatakse praegu kaubandustööliste klubis ja missugused ilmad on linnas. Siin on väga palav, magan:

öösel palkonil ja peale võtan ainult lina, aga vastu hommikut tuleb tekk lisaks otsida, sest hommikuti tõuseb Dnestrilt udu. Kui sa mind mäletad ja... minust
lugu pead, siis kirjuta tingimata, sest ilma sinuta on mu meel nukker. Ja kui sa Petka Maremuhhat näed, ütle talle, et olen huvitatud, kas ta sai Saška Bobõrilt
seda teada, mis ma teda enne ärasõitu palusin teada saada. Kui Petka Maremuhha on seda teada saanud, mis ma teda palusin teada saada, las ta läheb partei kooli, otsib seal üles kursant Maruštšaki ja jutustab talle kõik, mis ta Saška Bobõrilt teada sai. Ütle Petkale. et mul on siin hea olla, ja las ta kirjutab mulle, kuidas mu tuvid tema juures elavad. Las Petka kirjutab kõigest üksikasjaliselt. Pidin, Galja, peaaegu unustama sulle kirjutada, et siia sõitis rehepeksumasinat parandama Zora Kozakevitš tehasest «Mootor», — seesama asjaarmastaja-maadleja, kes kaubandustööliste klubis seljatas raudse surve tšempioni Zot Zeguljovi. Ta tegi minuga tutvust ja näitas mulle juba kahte niisugust prantsuse maadluse võtet, et lausa jahmud! Kui ma nüüd need võtted kätte õpin, panen, maha mitte ainult Petka Maremuhha, vaid isegi maadleja Ljova Anatema-Välgu enese. Olen siin kosunud, meid toidetakse hästi ja töö on mu lihased nii tugevaks teinud nagu maadlejal. Mu käsi on. juba väsinud; sellepärast lõpetan, kirjuta mulle vastus. Seltsimeheliku tervitusega

Vassili Mandžura.»

Kui kirjutamise olin lõpetanud, kuivatasin kirja ajalehe «Bednota» vana numbriga ja enne, kui täiskirjutatud paberilehe ümbrikku panin, võtsin taskust pudelikese, kus oli sees olnud kölni vesi «Maikelluke». Mattklaasist pudeli põhja oli veel jäänud mõni tilk läbipaistvat rohekat vedelikku. Avasin korgi ja piserdasin viimased kölni vee tilgad Galja kirjale. Ümberringi oli jälle tunda head lõhna. Kartes, et see meeldiv lõhn kaob, pistsin kirja kähku ümbrikku, tõmbasin keelega mööda läikivaid ümbrikuääri ja kleepisin kirja kõvasti kinni.

XLII. KASTANI SELJAS

Lõikus oli juba peaaegu läbi ja viimane nisu tuli kiiresti rehepeksumasina juurde vedada. Kuid nagu kiuste olid ilmad ikka nii kuumad, et vihke võis siduda ainult öösiti või koidu ajal. Kui vihkudele palavaga tugevad sidemed ümber seoti, varisesid kuivad terad viljapeades tolmusele ning üleni pragunenud maale.

Ööd aga olid kuupaistesed, üks valgem kui teine, õhtuti tõusis kõrgete paplite tagant täiskuu, valgustas luuderohu ja metsviinamarja-kasvudega kaetud sovhoosi peahoonet, varjurikast aeda, mida läbis sügav jäärak, ja laia Dnestri järsku kallast.

Niisugustel kuuvalgetel öödel oli meie palkonilt hästi näha, kuidas rehepeksuplatsil kuupaistel helkis lokofnobiili kõrge korsten. Kuid iga päevaga ilmus kuu taevasse järjest hiljem, — me teadsime, et varsti kaob ta täiesti ja saabuvad teistsugused ööd — küll täherohked, kuid pimedad. Oli vaja täiskuud ära käsutada ja vili koristada, kuni polnud veel hilja, — sellepärast sõitsidki reedel kõik vabad inimesed juba varahommikul kõige kaugemale põllule viimast nisu lõikama.

Seal järsul savisel jõekaldal, kuue versta kaugusel sovhoosist, ragisesid hilisõhtuni niihästi lihtsad kui ka automaatse viljaviska-jaga lõikusmasinad; nende rehatiivad lendlesid ühetasase nisu-põllu kõhal ja viskasid alatasa vahedate teradega mahaniidetud viljapeade parmaid torkivale kõrrele.

Kursandid lõikasid selle päeva jooksul palju vilja: seal, kus Zvanetsi viivast tolmusest külavaheteest kuni jäärakuni laius varem tihe nisupõld, paistsid nüüd ainult teravad kõrred ja lõi-gatud raske vilja pikad ribad.

Mutimullahunnikud, hiireaugud, jäljed endistest talupõllu-peenardest, mätaste juurde ehitatud lõokesepesad — kõik see, mis varem oli peidetud tihedasse nisusse, tuli nüüd nähtavale ja paistis silma.

Kursandid sõitsid sovhoosi tagasi alles siis, kui juba pimedaks läks, nad olid näljased ja päikesest põlenud, piid töötanud päev läbi päikese käes. Ka mina tulin nendega koos tagasi. Õhtupoolikul viisin sinna kaugele põllule terve vaaditäie külma allikavett, mis joodi' peaaegu kõik ara, ainult põhjas, tammepuust prundi kõrgusel, loksus veel ülejäänud vesi. Vaevalt jõudsin armetu hobusekronu vaadikaariku aisade vahelt lahti rakendada, kui mu juurde astus Polevoi.

«Tead mis, Vassili,» ütles ta. «Ega sa väga väsinud ole?» «Mitte sugugi. Ma ju vedasin vett. On see ka mõni töö?»

«Siis kuula. Meie rahvas töötas täna rängasti. Kui poisid peale õhtusööki põhku poevad, ei ärata neist enam kedagi. Sul tuleb täna põllul vahti pidada. Kui tõuseb kuu, hakkavad külatüdrukud seal vihke siduma. Noh, ja teie Seršeniga kahekesi võtke hobused ning sõitke nende juurde põllule. Kui tüdrukud sidumisega valmis saavad, heidavad nad puhkama, teie aga jääte valvama, et mõni kulak vihke ära ei tassiks. Aga niikaua kui tõuseb kuu, maga pärast õhtusööki mõni tund. Šeršen äratab su üles.»

«Milleks peaksin magama? Saan ilma selleta läbi,» keeldusin ning mõtlesin ise: «Huvitav, missugune hobune mulle valvekorraks antakse?»

Mulle anti Kastan, väle kõrb, kes keskpäevani vihke oli vedanud, ülejäänud aja aga puhanud jahedas tallis.

Seni oli mul võimalik olnud sovhoosi hobuste seljas ratsutada ainult jõotmiskohani — Dnestrini, ja sealt tagasi. Jõe äärde läksid hobused vaikselt, astusid aeglaselt käredasse voolu ja seisid seal puristades mõned minutid, kuid tagasi kihutasid nad nelja, püüdes üksteisest ette jõuda, — nad teadsid, et puust sõimedesse oli juba pandud kaeru. Pidin kõigest jõust välja id pingul hoidma, et mitte maha lennata. Kord ujutasin halli täkku, kel oli veider nimi — Koolera, see laskis tagasiteel niisugust galoppi, et mõtlesin juba — nüüd on lõpp!

Tagusin Koolerale kandadega vastu pehmeid külgi, tõmbasin kõigest jõust valjaid, kuid kõik oli asjata; täkk kihutas kõikidest hobusteet mööda ja sööstis norsates sovhoosi õue poole. Puud ja postid vilksatasid mööda, juba olime ümber kivimüüri nurga, juba kihutasime avatud väravast sisse. Talli nähes sööstis täkk edasi nii kiiresti, et ma kohe hobuse laudjale põrusin ja valjad käest lahti lasksin. Talli palkseinad lähenesid, järjest laiemaks muutus must ukseava.

Hobust peatada ma enam ei suutnud ja sain aru, et ta viib mu otse latrisse. Kuid see poleks veel nii hull. Kui tallini oli jäänud veel-ainult mõni samm, taipasin, et löön oma pea vastu uksepiita.

Kuigi Koolera kõigest jõust kihutas, hüppasin ta seljast maha ja langesin jalgupidi pehmesse sõnnikuhunnikusse. Ainult see päästis mu, muidu oleksin lamanud seina ääres murtud jalaluudega.

Olgugi et Kastan, kelle seljas pidin valvele sõitma, oli tõrges noor hobune, oli ta siiski Koolerast palju rahulikum. Seršen viskas ise Kastani selga nahksadula, tõmbas sadulavöö pingule, patsutas hobuse kaela ja kui kõik valmis oli, kamandas:

«Istu selga, noormees. Sõidame!»

Kohendasin püssi seljas, tõmbasin kabuuri peidetud saueri tahapoole, et ta pealeistumisel ei segaks, ja läksin hobuse juurde. Kuid ma ei jõudnud veel tal lakast kinni haarata, kui Seršen naerma puhkes ning lausus:

«Kes siis niimoodi hobuse selgajstub? Hobuse selga tuleb vasakult küljelt ronida. Kas sa siis varem pole kunagi ratsutanud?»

«Olen küll, aga sadulaga mitte kunagi...» vastasin kohmetult ja läksin ümber Kastani.

Ja tõesti, — vasakult poolt peale hüpata oli märksa mugavam.

Ronisin hob.use selga ja pistsin kohe jalad sügavalt jalustesse. Maa paistis kaugel all, pime ja ohtlik. Kastan seisis rahulikult ja ainult näris suuraudu. Seršen kohendas oma Kimli ratsmeid ja karga.s sadulasse nagu tõeline ratsaväelane.

«Nõõ, kihuta nii et tolm taga!» ütles ta ja võttis ratsmed.

306

Õuest sõitsime välja traavi ja sus taipasin, et ma põrmugi ei oska ratsutada. Kastan pildus mind alatasa õhku, nii et mul hambad plagisesid. Lisaks tagus püss mulle vastu selga: olin rihma liiga lõdvale lasknud. Hoides, et keel hammaste vahele ei jääks, püüdsin kergitada end hobuse sõidu taktis, kuid algul see mul ei õnnestunud. Jalad kõlkusid jalustes vabalt ja ma hüppasin sadulas nii hirmsasti, et mulle paistis — iga silmapilk kätkeb sadulavöö ja ma kukun kraavi. Hea, et Seršen minust ligi kümme sammu eespool ratsutas ja midagi ei märganud. Kuid kõige rohkem oli mul kahju hobusest. Tundsin, et taon ta turja valusaks, näis, et iga mu hüppe juures kriimustab sadul Kastani selja-nahka, hõõrub talle veriseid haavu.

Lõpuks sain saapaninad jalustesse pista ning proovisin end veidi kergitada. Nii oli parem. Kui Kastan parema jala ettepoole viskas, püüdsin teda abistada ja kergitasin end pisut jalustes. Aegapidi ma enam nii hirmsasti ei rappunud, nüüd õõtsusin juba sujuvamalt ja tundsin, et hakkan hobusest paremini aru; saama. Võtsin julgust ja ajasin end sirgu nagu tõeline ratsanik.

«Kui Galja mind praegu näeks,» mõtlesin ma. «Ratsa ja veel püss seljas! Mis oleks, kui õige praegu linna sõidaks ja ta välja kutsuks? Ta jookseb ehmunult ja unesegasena tarest õue, ega taipa midagi, ent mina ütlen hobuse seljast maha ronimata: «Andesta, et äratasin su üles, Galja, kuid mind saadetakse teele tähtsas salajases asjas. Kuhu — seda ma ütelda ei tohi, ja seepärast otsustasin sinuga hüvasti jätta. Võib-olla saan surma., ära siis kellelegi räägi, et ma sinu juurde sõitsin, kuid pea meeles, et ma armastan sind elu lõpuni!»

Ütlen seda kõike rahulikult, jäädes hobuse selga istuma, ning ulatan üle varbaia Galjale käe. Ta surub seda, ilma et ikka veel millestki aru saaks. Võib-olla palub ta mind hobuselt maha ronida, kuid mina seda ei tee, vaid pööran hobuse otsemaid ümber ja kihutan tagasi vaatamata pimedusse.

Ja kindlasti ei saa Galja sel ööl hommikuni sõba silmale, ta peapadi on pisaraist märg. Galja pöörab end küljelt küljele, ohkab, nutab; sel ööl kahetseb ta kogu südamest, et oli käinud .Kotkaga...

Mis oleks, kui tõesti kihutaks linna?

Kuid sel hetkel kõmistas Kastan, mu jalad libisesid jalustest välja ja ma pidin peaaegu üle hobuse pea maha lendan». «See oleks olnud alles number!» mõtlesin, otsides kobamisi jaluseid! ja hoides ikka veel kinni sadulakaarest. Koos tõukega hajusid ka mõtted Galjast. Silmist vilksatasid jälle mööda aiad, nende tihedas roheluses valendasid tared, siin-seal paistis juba väikestest aknaruutudest «tattnina» valgus ja väljade kõhale tõusis varajane punetav kuu ...

Küla serval sundis Seršen oma Kimli nelja sõitma, Kastan sõõs-

tis samuti neile järele, ja rna taipasin, et nelja sõita on palju mõnusam kui traavida. Sa otsekui lendad kuhugi kaugele, kau-gele, ja siis jälle nagu laskud kuskile alla, tumedalt mütsudes vajuvad hobusekabjad alatasa külavahetee pehmesse ning veel sooja tolmu, hobuse keres otsekui kõmaks midagi, ent sinu keha peaaegu ei tunnegi enese all sadulat ja sulle ujuvad vastu talupoegade pooleldi koristatud põllud, millel mustavad lõigatud vilja hakid.

Sõitsime umbes neli versta edasi ja jõudsime järele külatüdrukuile, kes oma seelikud kõrgele üles olid sidunud.

Tüdrukud kandsid toidukompsusid ja ma taipasin, et nad ruttavad sinnasamasse, kuhu meiegi. Üks tüdrukuist tundis Seršeni ära ja hõiskas meile teed andes:

«Hei, onu Seršen! Kas sõidate meid valvama?»

«Jah, valvama, tütreke, et vanatont teid rumeenlaste juurde ei tassiks,» vastas Seršen lõbusalt ja peatas hobuse.

Kuust valgustatud laial väljal vilksatasid kõikjal tüdrukute linased pluusid.

Tüdrukud korjasid sületäite kaupa lõigatud nisu, küresti valmis nende käes side ja varsti langes raske tume vihk kõrrepõllule. Mõnes kohas tegid tüdrukud hakke, ladudes igasse hakki viisteist valmisseotud vihku: väljale näisid äkki üles kerkivat väikesed tared. Lõbusas meeleolus edenes töö hästi, kastemärgadest viljapeadest ei varisenud terad maha nagu päeval. Oli. tore samasugusest niiskest ristikust punuda tugevaid sidemeid.

Mõned tüdrukud laulsid, korjates nisu ja sidudes seda vihkudeks:

Oi, on puhkend õues roosipuu,
oi, on puhkend õues roosipuu,
oi miks sain ma meheks,
oi miks sain ma meheks,
oi miks sain ma meheks
joodiku.

Kui kerge ja vaba oli hingata sel kuuvalgel selgel ööl Dnestri kaldal! Õhk oli puhas, täis lõhnu, ta andis inimesele niisugust jõudu, et näis, nagu võiks mõne hetkega valmis teha ükskõik missuguse töö. Sügavalt sisse hingates mägimündi, koirohu ja kuivanud piparmündi lõhna ja kuulates, kuidas kuskil kaugel häälitseb rukkirääk, ratsutasin sovhoosi välja valvates aeglaselt mööda põllupeenart. Kindlasti magavad kursandid juba ammu oma õlekottidel. Dnestri vastaskaldalt kostis siia kuljuse helin. Kes sõidab seal jõekaldal veel nii hilisel tunnil? Võib-olla vaatab mõni mõisnik oma põlde üle? Või asub unine papp teele, et võtta pihile surijat? Või viivad rumeenia sandarmid uut vangi Hotini vanglasse? »

Oli isegi kuulda, kuidas kalessi rattad seal Dnestri kaldal maisipõllul kriuksusid.

Ära löö ja nuhtle mind, mu mees,
maha jätan lapsed, jätan väetid lapsed,
ise sõidan üle Doonau veest.
Oi, kui paati mina istusin,

oi, kui paati mina istusin,
käega paremaga,
valge rätikuga,
valge rätikuga
viipasin …

laulsid tüdrukud venival viisil nukrat laulu.

Kastan sammus aeglaselt ja püüdis hammastega mõnikord rohtu naksata. Ma lasksin ratsmed lõdvaks ja hobune jäi seisma, kiskus põllupeenralt rohüpuhma ning hakkas 'seda närima: oli kuulda, kuidas kõlisevad ta suurauad, kuidas krigisevad hobuse hambad, püüdes vabaneda raudadest.

Kuid äkki puristas Kastan, ajas kõrvad kikki ja hirnatas ootamatult. Hetke pärast vastas Dnestri vastaskaldal lõbusa hirnumisega kalessi ette rakendatud hobune ja see summutas hetkeks kellahelina.

«H-e-i! Vassil!» kostis välja teisest servast.

Tundsin ära Šeršeni hääle ja tõmbasin ratsmeist. Kastan hakkas kohe nelja jooksma. Kihutasin otse üle välja, sõites ringi juba mõnes köhas ülesseatud hakkidest. «Võib-olla tahab seal mõni kulak vihke ära tassida ja Seršen kutsub mind appi?» mõtlesin ja tegin igaks juhuks kabuuri lahti.

Kuid Seršen seisis haki juures ja kõneles rahulikult pikakasvulise neiuga. Sellel oli pähe seotud valge rätik.

«Roni maha, hakkame õhtust sööma!» käsutas Seršen. «See on mu perenaise tütar, tal on meie jaoks leivakott kaasas.»

«Miks õhtust sööma? Me ju sõime juba sovhoosis,» ütlesin ma,

«Sööme, sööme,» käis Seršen peale. «Millal see oli? Kella üheksa paiku. Kuid praegu on kell juba kaks. Varsti hakkab koitma.»

Hüppasin hobuse seljast maha j'a Seršen sidus Kastanile osavalt ratsmed jala külge. Jalustega kõlistades läksid Kastan ja Kimmel rohtu sööma, meie kolmekesi aga istusime haki kõrvale torkivatele kõrtele.

Neiu tegi kompsu lahti ja võttis sealt kõige enne välja lõhnava leivapätsi.

«Lõigake leiba, onu Seršen,» palus ta.

«Ohoo!» imestas Seršen ja viskas pätsi käe peal üles. «Tuline teine alles. Millal te siis küpsetasite, Natalka?»

«Seda ei küpsetanud meie. Kutšmenkova küpsetas ja andis meile laenatud leiva eest tagasi,» lausus Natalka, võttis linase riidetüki alt laia kausi ja valas sellesse potitäie värelevat hapupiima. Ta laotas kõrrepõllule väljaõmmeldud käteräti ja pani igaühele ette puulusika. Sellal lõikas Seršen leiva suurteks viiludeks ja ladus need kausi kõrvale.

«Ja siin on lambapiimast juustu, onu,» ütles Natalka paberit lahti võttes.

«Eks jõuame ka juustuni,» ütles Seršen, võttis lusika ja pistis selle hapupiima sisse. «Küll on külm! Ega sa kogemata ole kärnkonna siia sisse lasknud?»

«Mis te nüüd, onu! Küll aga ütlesite,» vastas Natalka tõrjuvalt. «Kas tohib söögi ajal niisugust jälkust meenutada?»

«Jälkust? Pole see sugugi jälkus. Sa oled veel noor ega tea, et paljudes külades naised meelega kärnkonni piimapottidesse lasevad.»

«See on niisama rahva jutt,» lausus Natalka.

«Sugugi mitte,» vaidles Seršen tuliselt vastu. «Kui ma Benderõ lähedal ühe pani mõisas töötasin, tegi ka minu perenaine niisugust asja. Tal ujusid keldris piimapottides alati kärnkonnad. Kord tulin väga kuurna ilmaga koju. «Kas teil, perenaine, pole mingit külma jooki?» — «Miks ei

ole,» ütles ta, «roni keldrisse ja joo seal külma piima.» Ronisingi. Haarasin esimese kättejuhtuva piimafioti ja muudkui tühjaks. Ohe sõõmuga. Ja siis tundsin, kuidas mul piimaga koos üks kõva asi kõrist alla läks, — arvasin algul, et hapukoor on sedaviisi tükkis, aga siis tundsin, et see asi end liigutab. Ja kärnkonn muudkui jalutas mu kõhus. Nagu laadal! ...»

Puhkesin naerma, taibates, et Seršen teeb nalja, kuid Natalka lükkas lusika kõrvale ja ütles:

«Ptüi, räägite niisugust asja, et söögiisu ajab ara!»

«Tõsi, tõsi!» luuletas Seršen edasi, ilma et oleks naeratanudki. «Kuula, mis edasi juhtus: parajasti sel ajal oli oodata ilma muutust, ühe sõnaga — vihma. Niipea kui öö kätte jõudis, hakkas see kärnkonn mul kõhus häält tegema. Ja perenaine ei saanud magada. Ja siis ütles ta äkki välja: «Sa, Seršen, koli teise korterisse, mina sind enese juures kauem ei pea, oled väga rahutu üürnik.» Mina vastu: «Mis rahutu ma olen, see ju teie oma kärnkonn, kes mu sees laulab. Kuulutab ette ilmamuutust.»»

«Noh, ja mis siis edasi juhtus?» küsis Natalka juba huvitatult ja naeru tagasi hoides.

«Selle neetu,d kärnkonna piinasin ma viinaga surnuks. Ja sellest ajast peale küsin alati, kui mulle piima pakutakse: «Kas kärnkonni pole?» Kui ei ole, söön rahulikult.» Ja justkui oma sõnade kinnituseks tõstis Seršen enesele lusikatäie hapupiima suhu.

Ma ei jäänud Sersemsi mana, lusikas käis aina kausi ja suu vahet. Jääkülma hapupiima juurde sõin maitsvat koduküpsetatud leiba. Varsti jäi väljaõmmeldud rätile ainult tühi kauss ja valge juustutükk. Olime kolmekesi terve leivapätsi ära söönud.

«On see teie sugulane, onu?» küsisin Seršenilt, kui olime hobustele hüpanud ja Natalkast kaugemale sõitnud.

«Ta on mu perenaise tütar,» vastas Seršen. «Olen nende juures kosti peal ja öömajal.»

«Kas teil külas oma taret ei ole?»

«Oma taret?» Seršen laskis kuuldavale lõbusa vile. «Seni mul veel taret pole, poju. Sealpool jõge oli mul küll tare, kuid rumeenlased põletasid selle üheksateistkümnendal aastal Hotini ülestõusu ajal maha.»

«Kas teie ka ülestõusust osa võtsite?»

«Kuidas siis muidu? Kõik võtsid siis osa. Lugu oli nii, et olin kuni revolutsioonini kogu aeg sulane. Kord ühe, kord teise pani juures. Töötasin Benderõ lähedal, Tsõganeštõs. Teenisin neli kuud isegi Kišinjovis kellegi kaupmehe juures tallipoisina. Kas oled tähele pannud, et meie sovhoosi vastas paistab teisel pool jõge Ataki küla? Noh, olen ise pärit sellest külast. Kogusin endale raha, kõik oli nagu kord ja kõhus, ja üsna sõja eel tulin külasse tagasi. Võtsin enesele ilusa noore naise, kolm aastat minust noorema, tundsin teda juba lapsepõlvest saadik. Ja vaevalt jõudsin oma elu sisse seada, ehitada tare, rajada viinamarjavälja, terve tiinu istutasin batuga-negra sorti viinamarju täis, kui äkki — põmm-põmm — sõda lahti, ja mind võetakse sõjaväkke.

Teenisin Kaukaasia rindel, jõudsin kuni Erzerumini välja, kuid revolutsiooni ajal tulin koju tagasi. «Noh,» mõtlesin, «nüüd ma enam paigast ei liigu! Poeg oli selle ajaga päris suureks kasvanud, oli juba nelja aastane, praegu, kui ta veel elus peaks olema, oleks ta sinuvanune.»

«Kuidas nii — mina olen sündinud üheksasaja üheksandal aastal,» solvusin ma.

«Noh, pole tähtis, ühe sõnaga — suur poiss. Ja kas tead, vaevalt olime mõisniku maa omavahel ära jaganud, kui kuulsime, et on liikumas säärased jutud, nagu tahaksid rumeenia bojaarid Bessaraabia enestele võtta. Ja tõesti tuli varsti otse Bukarestist meie külasse keegi pan Radulescu, asus elama papi juurde ja — kuidas nad seda papiga korraldasid, seda ei tea ma tänapäevani — sõitis justkui meie külaelanike saadikuna Kišinjovi Sfatul-Tseri[1] istungile. Seda Radulescut polnud keegi valinud ja paljud talupojad polnud teda oma silmaga näinudki. Ja siis jõudis meie külasse ajaleht ja sealt me lugesime, et Ataki küla saadik Radulescu nõudis, et Bessaraabia ühineks oma vana sõbra

1 Sfatul-Tser — Bessaraabia kodanlik-natsionalistlik parlament.

Rumeeniaga. Siis tuli pööre, nägime — juba sandarmid köhal. Ja läks lahti! Pani maa võeti tagasi ja neid, kellele see maa oli antud, peksti püssivarrastega. Ka mind röögiti läbi. Noor viina-marjaväli võeti ära.

Missugust viha me rumeenia bojaaride vastu hinges kandsime, on raske sõnadega kirjeldada. Ja kui siis teatavaks sai, et Hotinis ja ümbruskonna külades on rahvas üles tõusnud, ühinesid ülestõusuga kõik, kes olid vaese rahva hulgast. Kõik tõttasid Hotini poole, — kes hobuse seljas, kes jalgsi, kes hanguga, kes haavlipüss käes. Mäletan, et oli külm jaanuarikuu algus, kuid mina, nii kuidas olin, kalevist sõduripluus seljas, haarasin rindelt kaasatoodud kolmeliinise vintpüssi ning läksin Hotini. Ei me rumeenlastele armu andnud! Kui palju me nende talusid maha põletasime, kui palju sandarmeid Dnestri jää alla matsime, seda ei jõua jutustada, kuid vaat mis häda: polnud kedagi, kes meid oleks aidanud, meie hulgas ei olnud niisugust peameest nagu näiteks Kotovski: tema võitles tookord Petljura vastu ega saanud meie juurde läbi murda. Sandarmid surmasid üksteist tuhat meie meest, mina sain Hotini all, kindluse lähedal, haavata. Oled seda kindlust näinud? Haava sain jalga kuulipildujast. Siis ma roomasin öösel mööda jääd siiapoole kaldale, — kuidas külm mind ära ei võtnud, seda ma ei taipa. Roomasin jääd mööda, värvisin lume oma verega punaseks ja minu kõrval hiilisid mu haavatud seltsimehed samuti ükshaaval Ukraina-poolsele kaldale. Ja Rumeenia väed tulistasid meid suurtükkidest. Kõvasti andsid pihta, — ühes köhas võttis jää mürskudest liikuma justkui keva-del. Roomasin siia kaldale, kuid siin mängis peremeest tookord Petljura, — kõik oli just samamoodi nagu rumeenia bojaaride juures.

Varjasin end ühe külamehe pool, kuni jalg paranes, siis aga kuulsin, et ma ei tohi koduküllä tagasi minna. Teadsin nüüd, et nad mu tapavad. Rumeenia sandarmid tapsid kõik, kes bojaaride

vastu olid üles tõusnud. Mulle teatati ka veel seda, et sandarmid on mu tare maani maha põletanud, et maa ja viinamarjaväli on kõigega mu naiselt ära võetud ning antud uuele mõisnikule Grigorenkole. Niimoodi ma siis jäin siia Dnestri äärde mul olnud maad valvama. Ja sestsaadik ei raajsi ma sellest külast lahkuda.

Mitmed tuttavad mehed töötavad Bakuus nafta puurimisaukude juures, kirjutavad, et teenistus on hea, kutsuvad sinna: sõida, Šeršen, kuid ma ei saa sõita. Ikka ootan seda tundi, millal me Bessaraabiat vabastama hakkame. Mul on Zvanetsis tuttav piirivalveülem. Alati, kui sinna sovhoosi posti järele sõidan, tüütan teda küsimustega. «Noh, millal siis,» ütlen ma, «läheme teisele kaldale? Vaadake te mul,» ütlen, «kui minema hakkate, võtke mind tingimata kaasa. Teejuhiks. Tunnen sealseid kohti hästi. Iga teerada, iga kraavi. Olen kõik läbi käinud. Pealegi tahaksin seal mõnega arveid õiendada. Vaadake mul,» ütlen, «kui te ilma minuta üle piiri lähete, siis oleme igaveseks ajaks riius!»

See ülem on sihuke tore noormees, tuli siia otse Moskvast, ta muudkui naerab ja ütleb: «Esiteks pole siin mingit piiri, nii et vareni- või hiljem tuleb meil tingimata vastaskaldale minna, oleme siia ajutiselt peatuma jäänud. Kui käsu saame, ei unusta me sind, Šeršen!»

«Aga kas te oma naisest olete midagi kuulnud?» küsisin ma natukese aja pärast.

«Kahekümne kolmandal aastal tuli sealtpoolt jõge keegi ülejooksik. Põletas panil kõik maani maha ja põgenes meie juurde. Ajasime temaga juttu, seni kui piirivalvurid talle järele tulid.

Ütles, et on mu naist näinud. Pärast ülestõusu teeninud ta kellegi kulaku juures, kuid hiljem olid sandarmid ta külast ära kaugemale sisemaale ajanud: küllap oli neile hais ninna läinud, et olen elus ja töötan sovhoosis ...

Nüüd on juba palju aega möödas — ei mingit elumärki. Aga kuni kahekümne teise aastani me isegi huikasime vastamisi. Mina lähen jõe äärde kingule, — tead, kus sovhoosi hobuseid ujutatakse? — tema aga tuleb alla veski juurde ja teeb, nagu peseks purdel pesu, ,ise aga kuulab, mida mina hüüan, ja hõikab mõnikord vastu. Kord hõikasime jälle niimoodi vastastikku ega pan-nudj tähele, et maisipõlul istus sandarm. See kuulatas, kuulatas, ja kus jooksis siis mu naise juurde ning hakkas teda nuudiga vemmeldama! Naine laskis pesul kukkuda — see ujus allavoolu, ta ise aga kisendas valu pärast. Mina jooksin mööda kallastv nägin, kuidas see näru mu naist piinas, ja krigistasin viha pärast hambaid. Sel silmapilgul läks minust mööda piirivalvur. Mäletan, kuidas hakkasin teda paluma: «Anna mulle, sõber, oma karabiin, lasen selle reo ühe pauguga maha.» Piirivalvur aga vastas mulle: «Pole viga, kannata. Tuleb aeg — ja su sünnimaa Bessaraabia saab jälle vabaks.»»

Üsna lähedal, jõe uduvöödi taga, paistis kuust valgustatud Bessaraabia kallas. Seršen peatas Kimli ja vaatas nüüd sinna ahne pilguga, mis oli täis igatsust ja viha.

Taipasin, et kogu oma eluaja jääb ta ootama seda hetke, millal võib üle Dnestri minna ja oma jala tõsta sellele maale, mis on ta hingele nii lähedane ja kallis.

XLIII. HIRMUS ÖÖ

Palkonile, kus ööbisime, siginesid herilased. Enne lendamist katusealusesse prakku, kus nende pesa oli, tiirlesid nad igal hommikul hulk aega meie asemete köhal ja peletasid une.

«Jäägu see rõdu kus see ja teine!» ütles Kolomejets ühel hommikul. «Vaja siit ära kolida.»

«Suitsetame nad välja,» andsin nõu.

«Enne kui sina nad välja suitsetad, on nad sind ennast juba välja suitsetanud. Mul pole mingit tahtmist paistes näoga ringi käia,» ütles Kolomejets kollast tüütut herilast eemale tõrjudes.

Kuid herilane ei jätnud teda rahule. Siis kargas Kolomejets pesu väel asemelt ja jooksis tuppa, kus kursandid veel magasid.

Sellest ajast peale hakkasime ööbima rehepeksumasina läheduses põhukuhjas. Seal oli veel parem kui palkonil. Laotasime; põhku külje alla niipalju kui süda soovis, üleval meie köhal rippus samuti põhk; pealegi oli siin kuhja juures mõnus ööbida ka sellepärast, et olime üsna sovhoosi arbuusivälja lähedal. Kui tuli

tahtmine, võis öösel enesele kobafnisi valida arbuusi või küpse meloni ja ta kinni pista sealsamas väljal tähise taeva all. Ainult üks asi oli halb: tekid ja linad tuli kaugelt kaasa tassida.

Nähtavasti sellepärast krimpsutaski Kolomejets nina, kui ma teda kähe päeva pärast ööbima kutsusin.

«Tead mis, Vassil, kui otsekoheselt öelda, ma millegipärast ei taha sinna ööbima minna. Liiga kaugel. Parem magame koos poistega toas.»

«Kus sa seal magad, kui juba praegugi on kitsas. Juba nüüd lähevad paljud meist ööseks aitadesse.»

«Küll me kuhugi ikka ära mahume.»

«Kuule, Nikita, mis mõte sel on. Toas jõuame küllalt ööbida, kui jälle linnas oleme. Kuid siin kuhja juures on õhk värske, lõhnab hästi, ja arbuusiväli on nii lähedal — kõik mõnusused on olemas. Sa ju ise ütlesid, et sulle väga meeldib ööbida seal põhus.»

«Ütlesin nüüd küll,» hakkas Kolomejets kogelema, «kuid praegu millegipärast ei taha enam. Tead, tassi alati seda kremplit nii kaugele kaasa — oh, ei maksa...»

«Kas tahad, ma kannan ise su voodiriideid? Mis? Sa lähed tühjade kätega.»
«Ei, Vassi! Millegipärast ei tõmba see mind. Võib-olla hakkab veel vihma sadama. Kas näed?»
Dnestri taga sähvatas välk ning valgustas hetkeks tumedat pilvist taevaäärt. Täna õhtul oli taevas tõesti väga pilves, ainult mõnes kohas oli pilvede vahel näha vilkuvaid tähti.
«Mis puutub siia vihm, Nikita? Kuhja alla vett ei tule. Sa ju mäletad — üleeile ...»
«Üleeile küll ei tulnud, aga täna võib .:.»
«Nii et sa ei lähe kuhja juurde?»
«Ei lähe.»
«Noh, siis lähen üksi.»
«Üksi?» Kolomejets laskis kuuldavale pika vile. «Oi, küll sa oled aga vapper!»
«Arvad, et ei lähe?»
«Arvan, et sul hakkab hirm ning jooksed öösel tagasi.»
«Eks me vaata!» ütlesin kangekaelselt.
Kui ma, teki- ja linapundar kõvasti kaenla all, kuhja poole sammusin, oligi mul juba kange tahtmine jääda ööbima sovhoosi hoonete ja kursantide lähedusse. Oleksin võinud leida mõnusa koha kuskil aidas või heita vankrisse värsketele heintele, kuid kangekaelsus ei lubanud mul seda teha. Kui Kolomejets sellest siis teada saab, ei anna ta mulle enam hingerahu, võtab mind jälle käsile, ning jutustab kõigile, et kartsin öösel üksinda magada. «Ah, tühja kah,» julgustasin ennast. «Mis seal ikka! Magan üksind? öö ara, ja mulle ei juhtu midagi. Mis seal karta?
315
Mõni asi nüüd! Kuid missuguse pilguga ma see-eest homme Kolomejistsile otsa vaatan. Ütlen talle: «Huvitav, kellel siis lõpuks hirm oli?»

Vaevalt jõudsin põhku kohendada ja kuhja juurde pikali heita, kui mu juurde jooksis Tähni. Nüüd ei tulnud mul meeldegi teda ära ajada. Vähemalt üks elav hing su kõrval. «Tule siia, Tähni!» kutsusin koera. Koer tuli üsna lähedale ja lakkus mu kätt. «Heida maha, Tähni!» ütlesin käskivalt, «siia, tekile.» Koer oli kahevahel ja taganes veidi. Siis tõmbasin ta väevõimuga siruli, ta heitis mu jalge juurde ja, rahul sellega, hakkas kohe kirpe otsima.
Nüüd sähvisid Bessaraabias juba päris tihti põuavälgud ning taevas läks sähvatuste vaheaegadel üsna, üsna tumedaks-ja tähed seal üleval kustusid iga välgunoole järel.
Kuhi vajus järjest rohkem rnulle peale, ta surus oma raskusega alumistele põhukihtidele, nii et polnud võimalik enam kätt nende vahele suruda. Kuhja juurest polnud mõne sammu kaugu-selegi näha, koguni valge aiamüür, mis ka kõige pimedamatel öödel" siia selgesti ära paistis, kadus praegu pimedusse ja ainult siis; kui Dnestri taga pahvatasid kauged välgusähvatused, võis silm seda seletada. Neil välkude sähvatamise hetkil langes tumedale taevale ning lokomobiilile valgust. Oma kõrge korstna poo- , lest sarnanes see lokomobiil elevandiga, kes londi on üles tõstnud; lokomobiili- lähedal paistsid veevaadid, pimedusest kerkisid esile rehepeksumasina selged piirjooned.
Homme hommikul seisame jälle ta trumli juures restplatvormil. Kolomejets võtab mult vastu esimese vihupoole, tihvttrummel hakkab rappuma, purustades viljapäid, ümberringi on palju kära . . . Kuid praegu valitseb rehepeksuplatsil tühjus ja üksindus. Pole siin kedagi. Mitte ühtki elavat hinge, ainult meie Tähniga magame siin põhukuhjas. Panin enesele külma vintpüssi paremini külje alla ja seadsin sauerit, mis mul särgi all raagnahast. rihma küljes rippus.
Ma kartsin ikka veel revolvrit kõigi nähes kända, arvasin, et mõni kursant selle minult ära võtab. Palusin Seršenilt pika raag-nahast rihma, sidusin selle mõlemad otsad saueri pärale kinni-tatud rõnga külge ja kandsin püstolit õhtuti särgi all paljal kehai. See oli alati soe ega

läinud enam rooste. Ainult see oli halb, et ta magamise ajal külje peale pressis ja ma magasin rahutult, tihti väherdes.

Peatse vihma ootel jäin magama hilja pärast keskööd ja ärka-sin tundest, nagu oleks mu jalgadelt võetud raskus. Tähnit ei olnud enam mu kõrval. Ta haukus valjusti kuskil üsna lähedal. Ta tormas kellegi võõra kallale, kes Dnestri poolt mööda põlde

sovhoosi poole tuli. Kuulsin selle tundmatu mehe samme. Neeu jõudsid aina lähemale. Ei, seal polnud ainult üks inimene, neid oli mitu: kuulsin, kuidas kõndijate jalge all kartulipealsed rudisesid. Surusin end sedamaid vastu kuhja. Tähni haukus kähinal, ta kargles juba käijate jalge ees.

«Kutsu, kutsu, tule siia — annan pekki!» püüdis keegi koera meelitada. Hääl oli tasane, lipitsev ning salakaval.

«Viruta talle mõõgaga, et ta ei klähviks!» uratas keegi teine tigedalt.

Ning sel hetkel kuulsin ma tumedat matsu ja Tähni viimset hirmsat kiunatust. Ta vist roomas eemale ja, kaotanud lõplikult jõu, vingus kaeblikult ja kurvalt ning jäi siis äkki vait. «No nüüd ta sai. Lõin teise pooleks! Isegi käel oli valus,» ütles lööja ja kähistas naerda.

«Tasem, poisid!» kamandas keegi.

Bandiidid jäid mõne sammu kaugusel. minust lokomobiili juurde seisma. Alt vaadates nägin ma hästi nende kogude maast üles kerkivaid piirjooni.

Bandiidid kuulatasid. Kartsin end liigutada. Mulle paistis, et ma enam kunagi ei saa oma kätt või jalga välja sirutada, keha oli otsekui halvatud, ainult pea oli selge, äärrniselt selge. Kuulsin selle hirmsa öö vähimatki krõbinat. Kuulsin, kuidas mu pea kohal tuules sahises iga üksik õlekõrreke, kuidas kuhja taga laulsid ritsikad. Kuulsin, kuidas kaugel külas ärevalt haukusid koe-rad, keda Tähni vingumine üles oli äratanud.

«Kuulge, poisid!» ütles pärast hetkelist vaikust kähinal keegi, vist bandiitide pealik ise. «Kas näete seda kuhja? Paneme ta põlema, ja siis tulge kõik mu järel siia kraavi. Jääme ootama. Kui nad kustutama jooksevad, näeme neid pimedusest hästi ja kõmmutame nad kui jänesed maha. Seadke granaadid valmis! Oleksa, mine süüta!»

«Anna tikud,» palus see, kes pidi kuhja süütama, läks siis teistest eemale ja hakkas sedamaid kohmakate ettevaatlikkude sammudega ning maad kobades minu poole tulema.

Kargasin silmapilkselt kuhja juurest üles ja poolalasti, ainult revolver kõlkumas kõhul, tormasin pimedusse. «Rutem, rutem sovhoosi, kuni bandiit pole veel kuhja jõudnud põlema panna.» Ja ma jooksin üle arbuusivälja sovhoosi peahoone poole, et hoiatada kursante, äratada nad ja tulla koos nendega siia tagasi. Kuid ma ei jõudnud veel kolme sammugi teha, kui jalaga libeda meloni lömastasin ja täie hooga maha prantsatasin. Kargasin sedamaid üles ja pidin peaaegu valu pärast karjatarna. Olin kukkudes oma jala nikastanud. Terav valu jalas summutas hetkeks hirmu. Tundes, kuidas silma valguvad pisarad, vaevu jalul püsides, tõmbasin saueri kaitsevinna tagasi ja lasksin bandiitide pihta esimese kuuli.

Pimestatud lasu sähvatusest, taipasin, et olen oma asukoha reetnud, j a et mind nüüd ei päästa isegi kõrge kuhja vari. Tundsin jälle suurt hirmu, aga ma ei saanud enam oma konksutõmbunud sõrme sirgeks ajada ning vabaks lasta saueri päästikut. Nüüd tulistasin bandiite automaatselt. Enese ees

ei näinud ma midagi — ümberringi ainult pilkane pime öö ja laskude heledad sähvatused saueri üleshüppava suudme kõhal.

Kui viimane tühjakslastud kest oli välja lennanud, kuulsin bandiidi kähedat häält:

«Granaadiga!» hüüdis ta.

Samal hetkel paiskus arbuusiväljal, üsna mu jalgade lähedal, taeva poole hiiglasuur tulesammas, jäin otsekohe kurdiks ja tundsin ainult kuidas arbuusipealsed mulle vastu nägu lõid.

Minu esimene mõte oli appi karjuda, kuid avatud suhu oli varisenud mulda; tahtsin selle välja sülitada, aga tundsin, et kukun — pikkamööda ja kuhugi väga kaugele —, ent kukkumine ei teinud mulle hirmu. Veel üks granaat lõhkes mu kõrval, kuid ma ei võpatanudki. Äkki hakkas nii hea, mõnus, valu jalas vaibus, midagi sooja libises mööda.otsmikku. Võtsin viimase jõu kokku, et mulda välja sülitada, kuid tundsin, et huuled ja keel ei kuula enam sõna: nad olid nagu võõrad, pehmed ning tuimad, — nii-moodi, mullamaik suus, prantsatasin maha.

Ma ei mäleta, kuidas mind linna toimetati, kuidas linnahaigla arst Jevgeni Karlovitš Gutentag mulle koiduaj-al väga ohtliku operatsiooni tegi: ta tõmbas mul peast välja kaks kildu, mis olid tunginud koljuluusse. Ta opereeris mu murdunud roiet ja pani paigale nikastatud jala. Kõigest sellest sain teada hiljem, siis, kui ärkasin.

Virgusin pikkamööda ja vaevaliselt. Algul, kui ma veel kinni-silmi lamasin, kuulatasin hulk aega üht ja sama kauget monotoonset kopsimist. Ma ei suutnud taibata, mis see oli. Näis, nägudeks keegi kuskil kaugel suures majas, kuus tuba minust eemal, väsimatult koputanud vastu suletud ust.

«Võib-olla töötab rehepeksumasin, ja ma olen jäänud kauaks magama?» mõtlesin ma ja tahtsin üles kärata, kuid ei saanud: jalad ja kogu keha olid rasked, otsekui oleksid nad voodi külge seotud. Avasin silmad ja mu pilk kohtus Petka Maremuhha omaga. Ta istus valge tabureti äärel, see naljakas, eemalseisvate kõrvadega Petka Maremuhha. Silmad pärani, vaatas ta mulle ainiti otsa, otsekui ei lebaks ta ees mina, vaid koolnu.

Petka Maremuhhal oli pingul ümber keha valge linasest-riidest kittel. Kitli kõrge krae ulatus Petka lõuani. Maremuhha märkas, et olin silmad avanud, nihutas end toolil siia-sinna ning lausus kaeblikul häälel:

«Maga, Vaska, veel on vara!»

«Mis vara, tõusen kohe üles.»

«Sa tahad üles tõusta?» Petka ehmus ja kargas püsti. «Sa ei tohi veel tõusta. Maga. Või tahad ehk morssi? Võta, joo,»

Mulle tuli meelde, et juba hulk aega tahan juua. Võtsin Petka värisevast käest klaasitäie roosat jõhvikamorssi ja surusin huuled aplalt vastu kandiüst klaasiäärt. Morss oli hapukas ja külm. Mind kogu aeg ehmunud silmadega vahtides jälgis Petka Maremuhha, kuidas klaas tühjenes. Vaevalt olin joomise lõpetanud, kui Petka, enne kui ma oma kätt liigutada sain, juba klaasi mu käest kähmas ja selle laua marmorplaadile asetas.

«Ja nüüd maga!» kamandas Petka.

«Mis seal põksutab, Petro?» küsisin ma, kui olin natuke hinge tagas; tõmmanud.

««Mootor» põksutab. Küsid, mis põksutab? Maga!»

«Missugune mootor?» küsisin arusaamatuses.

«Noh, jõumasin «Mootoris», kas sa siis ei tea?»

«Mis jõumasin? .. . Kus ma olert . . . Aga sovhoos?»

Sel hetkel ilmus palatisse mu tädi Marja Afanasjevna, kellel oli seljas samasugune valge kittel nagu Petkalgi. Pikakasvulisena, hallijuukseiisena,'kittel seljas, sarnanes ta arstiga. Maremuhha sööstis ta juurde.

«Marja Afanasjevna, vaadake, ta tahab, juba üles tõusta. Ütlesin talle, et ta veel magaks, tema aga ei kuula mind ...»

«Vaja aken kinni panna. Õhk on juba puhas,» ütles tädi vaikselt ja läks akna juurde.

«Pole vaja, jäägu niimoodi!» pomisesin nõrgalt, sõnu venitades, ja uinusin jälle sügavasti ning kauaks afaks.

Uuesti ärkasin alles hilja öösel. Tädi ega Marerruihhat polnud enam mu juures, kõrgel lae all põles sinine elektrilamp. Minu aseme kõrval toolil tukkus tundmatu haigetalitaja, toetanud mõlemad käed lauale.

Avatud akna taga krabisesid vastu haiglasema vaevu kuuldavalt vahtraoksad. Nende taga vilkusid lehtede vahelt tähed, — väljas oli soe sügisöö. Seal akende taga magas linn, tehases «Mootor» oli jõumasin juba ammu vaikinud, juba ammu magas Petka Maremuhha kodus oma koikul, juba ammu magasjd minu omaksed.

Nüüd öösel tundsin, et jään vist ellu, kuigi mul ikka veel valutas jalg, valutas haavatud rind; kui ma natuke kaela liigutasin, käis mul terav valu peast läbi. Võtsin käe ettevaatlikult teki alt välja ja tõmbasin sõrmedega õige tasa üle otsmiku. Kogu pea oli kinni mähitud. Sõrmed tundsid meelekohal lühikesi tera
vaid juukseid. Taipasin, et mu juuksed olid pöetud sellal, kui olin meelemärkuseta. Oleksin tahtnud kellegagi rääkida, küsida, kuidas ma siia sattusin, mis minuga on juhtunud, kuid mu lähedal.

polnud kedagi, — ainult magav haigetalitaja. Lebasin mõne hetke pärani silmadega, vaadates ainiti lakke. Püüdsin meelde tuletada, mis minuga oli juhtunud, kuid väsisin varsti, uinusin, ja magasin jälle kuni hommikuni.

XLIV. KUIDAS MARUSTSAK TABAS VALGE NUNNA

Isa käis igal hommikul enne tööleminekut haiglas minu juures. Ta vaatas mulle kaua otsa. Ma ei kannatanud ikka veel ta terast pilku: kohe tuli meelde lusikatelugu, ja ma pöörasin pea kõrvale. Isa ei küsinud minult midagi, nähtavasti teadis ta kõike juba ise. Ta tõi mulle iga kord parteikooli aiast õunu ja pirne. Ta päris minult ainult, kuidas, tervis on, käis arstide juures nõu pidamas ning tõi mulle raamatukogust huvitavaid raamatuid. Neil päevil ma mõistsin, kui kallis on mulle isa, kui kallis on' mulle Marja Afanasjevna, kui kallis on paksuke Petka Mare-muhha. Aga veider küll: maksis mul ainult pärima hakata, mis oli juhtunud tol ööl, kui magasin põhukuhjas, kui nad kõik nagu kokkuräägitult pomisesid: «Pärast, pärast.» Ainult isa ütles täpselt ja selgelt: «Parane kiiremini, Vassil, siis saad kõik teada!» Vist olid arstid neil käskinud mind asjata mitte erutada mälestustega tollest hirmsast ööst, kus ma tulistasin bandiite.

Möödusid mõned päevad. Kord õhtul lamasin üksi tühjas väikeses palatis ja kuulasin, kuidas poisid «Mootori» ees väljakul jalgpalli mängisid-. Haigla koridorist kostsid äkki kõmisevad kiired sammud ja palati lävele ilmusid Nikita Kolomejets ja Maru-štšak. Nende päevade jooksul, mis ma haiglas lamasin, oli Nikita nii pruuniks põlenud, et ma teda esiti ära ei tundnud. Talle antud kittel ei vastanud ta kasvule, oli liiga suur, Taržani must paljakspöetud pea paistis laiast kitlikaelusest naljakalt välja. Pikka kasvu laiaõlgne Maruštšak, jalas toredad saapad ja seljas põlvini ulatuv kittel, vaatas mulle naeratades otsa. Ma polnud teda hulk aega näinud, sellest ajast saadik, kui sõitsin sovhoosi tööle. Ja mul oli eriti hea meel näha teda sel hetkel enda juures.

Tarzan laskis pilgul üle palati käia, krimpsutas nina, tõmbas tooli kõlinal lähemale ja ütles:

«Sul, vennas, on siin ju hiigk tore! Isegi Curzon1 pole kunagi maganud niisuguses palatis.»
«Kas on parem kui palkonil?» küsisin ma.
«Palkon — see on džungli metsik loodus,» vastas Nikita. «Kuid siin, nagu • näed, on tsivilisatsioon. Kas haigla poolt antakse morssi juua või on see kodunt toodud?»
«Siit antakse. See on haigla oma,» laususin.

1 Curzon (loe: köözn) — omaaegne tuntud Inglise riigitegelane.

«Ja mina parajasti tahaksin nii väga juua!» ütles Nikita.
«Kas võib?» Ning vastust ootamata tõstis ta morsiklaasi huultele.
«Jäta juba, Tarzan!» käratas Maruštšak Kolomejetsile. «Noormees lebab haavatult, ta võib-olla tahab iga silmapilk ise juua, ja sina riisud temalt joogi.»
«Joo, joo, Nikita,» sõnasin kähku. «Morssi võin saada niipalju kulub.»
«Noh, näed nüüd, ma ju ütlesin — tsivilisatsioon!» lausus Kolomejets rõõmsalt ja hakkas lurinal morssi jooYna. Ta kõhn kumer kõrisõlm liikus sealjuures. Mõnutundest Kolomejets isegi kissitas silmi.
«Maitsev,» ütles ta keelt limpsates. «Suurepärane! Peaksin ise vist haiglasse tulema, et mind tasuta morsiga joodetaks.»
«Morssi, Nikita, antakse ainult nendele, kes on raskesti haiged,» ütlesin nii rahulikult kui suutsin. «Sind haiglasse ei võetagi, palu niipalju kui tahad.»
«Kust sina seda tead? Aga võib-olla siiski võetakse,» ütles Kolomejets muretult. «Kui ma sel ööl sinuga rehepeksumasina juurde oleksin läinud, oleksin minagi vatti saanud. Aga ei...» lisas ta suureliselt.- «Pigem oleksin mina nad maha põmmutanud. Ja mitte ainult ühe, vaid kogu kamba.»
«Kas siis mina põmmutasin kellegi maha?» küsisin ma end istukile ajades.
«Tore küll!» puhkes Kolomejets naerma. «Võiks öelda, et saatis korda vägiteo, aga nüüd teeb näo, nagu poleks tal millestki aimu.»
«Ma ei tea ju midagi, Nikita. Pärast seda kui arbuusiväljal maha kukkusin, tulin alles siin meelemärkusele.»
«Kas sa ikka tõesti midagi ei tea?» küsis Kolomejets uuesti.
«Muidugi ei tea ma midagi!» kinnitasin ma.
«Noh, me siis informeerime sind. Ega sa selle vastu ole, seltsimees Maruštšak,» pöördus Kolomejets Maruštšaki poole, kes kogu aeg oli vaikinud.
«Lase aga käia, jutusta, küll ma aitan sind!» nõustus Maruštšak.

Bandiidid, keda tulistasin, olid tulnud kaugelt: salaluure oli nad saatnud Bessaraabiast Nõukogude-poolsele kaldale ataman Satana-Maloletkale abiks.
Noil päevil, kui me sovhoosis töötasime, oli Satana-Maloletka olukord täbar. Piirikaitse tugevdamiseks oli Moskvast meie linna saabunud banditismi vastu võitlejate löökrühm. Sellesse kuulusid kõige julgemad ja hästi läbiproovitud tšekistid. Bandiitide käsi hakkas käima halvasti. Peaaegu igal öösel sõitsid piirivalveüksuse valitsuse ja ringkonna GPU väravast üksteise järel välja väikesed

salgad löökrühmlasi-tšekiste, kes suundusid ümbruskonna metsadesse. Ratsa, seljas nahkkuued, vööl rasked mausrid puust kabuu-rides, nii kihutasid löökrühmlased tugevatel vastupidavatel hobustel mööda unise linna tänavaid. Nende hobuste rauad plagisesid heledalt Vana kindluse võlvi all. Jõudnud linnast välja pehmetele külateedele, kadusid löökrühmlased ööpimedusse, ja ainult selles

Seminari tänaval asuvas majas, kust nad välja olid sõitnud, teati nende retke eesmärki ja selle lõplikku marsruuti.

Öö läbi põles selles majas elektrivalgus. Tšekistid töötasid koiduni, täites valitsuse käsku: puhastada meie maa piiriäärsed rajoonid bandiitide jõukudest.

Tihti, kui GPU suuremaid operatsioone ette võttis, tulid löökrühmlastele-tšekistidele abiks meie parteikooli kursandid ja eriülesannetega väeosa kommunaarid — meie linna partei- ja komsomolirakukeste kommunistid ja kommunistlikud noored. Sageli ilmusid nad kõik alarmi puhul isegi päeval Kišinjovi tänaval asuvasse eriülesannetega väeosa staapi, said seal püssid ja lahkusid pikemaks ajaks linnast, et löökrühmlaste-tšekistide komando all naabruses asuvaid metsi «läbi kammida».

Tuli välja, et sel ajal, kui meie grupp sovhoosis uudsevilja peksis, ei istunud ka Maruštšakiga koos linna jäänud kursandid, käed rüpes. Nad olid mitu korda õppetöö katkestanud, käinud haaranguil ning püüdnud bandiite.

Võis oletada, et bandiidid tõmbuvad linnast eemale ja hakkavad parteikooli kursante kartma hullemini kui tuld, aga tegelikult, nagu jutustas Maruštšak, läks hoopis teisiti. Bandiitidel oli sõpru isegi linnas ja üheks' niisuguseks sõbraks osutus vana aednik Korybko. Tuli välja, et ta oli juba tsaariajal teeninud kirikukoolis, kus nüüd asus parteikool. Ka siis, kui linnas keh-testati nõukogude võim, astus Korybko sageli sellesse hoonesse sisse nagu oma inimene.

Tihtilugu võttis ta vana harjumuse järgi palitu taskust raske i teravad käärid j-a pügas hoolikalt, ilma et ta selle eest kelleltr raha oleks nõudnud, peahoone ees õuel kasvavaid elupuupõõsaic lõikas akaatsiatüvedelt ülearused võsud, kitkus maja ette rajatu aiakeses umbrohtu. Vana aednikuga harjuti ara, ja kui hooletuss jäetud aed tuli korda seada, võttis parteikooli ülem Korybko kooli koosseisu, Korybko sai nagu teisedki parteikooli töötajad lõunasöögi kursantide sööklast ja askeldas päevad läbi kääridega ning kabliga aias või parteikooli õuel. Ta oli sõnakehv ja vaikne ega äratanud kelleski kahtlust. Tihti töötas Korybko hilisõhtuni ja jäi siis ööbima, oma laoruumi, mis asus köögi lähedal; seal seisis tal õlekotiga laudkoiku. Keegi ei teadnud, et vanal aednikul on täiskasvanud poeg nimega Zbigniew[1]. Saanud Juba esimestel kuu-

1 Zbigniew — loe zbignjev.

del pärast revolutsiooni teada, et poola panid koguvad enestele leegione, sõitis noor Korybko, tookordne Kiievi polütehnikumi üliõpilane, Varssavi ja astus seal Pysudski juurde väeteenistusse. Ta kuulus Poola armees nende hulka, kes vallutasid Zitomiri. Siis kui Budjonnõi ratsavägi Poola leegionid Ukrainast minema kihutas, putkas ta koos nendega Poolasse. Kohe pärast punaste tulekut meie linna jutustas vana Korybko Podzamtšes oma naabritele, et tema üliõpilasest poeg olevat Kiievis surnud plekilisse soetõppe. Naabrid tundsid vanamehele kaasa, kahetsesid teda ja unustasid varsti, et tal oli olnud poeg. Kuid Zbyszko1 elas edasi, ja kui Poola kaitseväel oli vaja sidet pidada Nõukogude'poolel ringiliikuvate jõukudega, saadeti ta meie linna sidepidajaks. Ja siis läks noorel Poola luureteenistuses seisval leitnandil väga tarvis oma vana isa. Tihtilugu, kui oli vaja ööbida või saada toitu, tuli noor Korybko oma isa juurde parteikooli ja ööbis siin — kord aias, kord pööningul, kord ruumis, kus aednik väikesel tulel kuivatas rattakesteks lõigatud pirne ja õunu.

Võib-olla poleks Korybko surnuist üles tõusnud poega niipea kellelegi meelde tulnud, kui selleks ei oleks andnud põhjust minu sauer.

Parajasti tol ööl, kui me Petka Maremuhhaga aeda läksime revolvrit proovhna, kohtus aednik Korybko tagaaias oma pojaga. Ta tõi pojale õhtusööki koolisöökla ümara äärega alumiiniuim-kausis.

See lihtne kauss aitaski Maruštšakil aednik Korybko kohta teada saada kogu tõde.

Kui ma Maruštšakile alumiiniumkausi andsin, hakkas ta tasapisi uurima, kes selle aeda maha pillata võis. Juhtus nii, et mõne päeva pärast ilmus aednik Korybko koka juurde ja palus enesele anda uus kauss vana asemele, mille, nagu aednik ütles, olevat ta laost ära viinud keegi «saatananahk».

Kokk andis aednikule uue kausi ja unustas selle loo, kui aga , Maruštšak temalt pärima hakkas, kas köögist pole kaduma läinud mõnda sööginõu, tuli talle kausi kaotsiminek meelde ja ta kaebas Maruštšakile, et keegi varastas aednikult kausi. Maruštšak tegi näo, nagu oleks see jutt tal kõrvust mööda läinud, kuid hakkas vana aednikku silmas pidama. Varsti sai ta teada, et aednik on poolakas, väga usklik inimene, kes ei jäta katoliku kõikus ühtki jumalateenistust vahele. Tol ööl aias, kui ma sauerist lasksin, oli aga mees, kes mulle vastu, tulistas, just poola keeles hüüdnud: «Predzej!» Kuid vahest oleks Korybko saanud kahtluse enese pealt kõrvale juhtida, kui poleks olnud seda kellahelinalugu.

Kui Maruštšak minult kuulis meie endisest töökooli direktorist Valerian Dmitrijevitš Lazarevist ja temaga tutvus, päris ta Laza-

Zbyszko — loe: zbõško.

revilt hulk aega, mida see parteikooli hoone ajaloo kohta teab. Kahekesi kõndisid nad pikkades koridorides ja püüdsid välja selgitada selle arusaamatu kellahelina põhjust. Ja siis meenus ühel päeval Lazarevile kunagi õpilaspõlves kuuldud lugu valgest nunnast, kes öösiti kirikukoolis ringi kõnnib ega leia rahu, kutsudes jumalateenistusele frantsiskaani nunnasid ammu suletud katoliku kloostrist.

Kust tuli legend valgest nunnast, kellele seda tarvis läks, milleks oli see välja mõeldud? Õige ammu oli ses vanaaegses hoones pikemat aega olnud frantsiskaani nunnalooster. Mõnikord tulid nunnad oma valgetes rü%les sellest kõrge müüriga piiraud kloostrist välja, käisid külades ja püüdsid talunaisi katoliku usku pöörata. Nunad tahtsid, et Poolal oleks siin rohkem poolehoidjaid, et kloostril oleks rohkem head maad. Kuid Vene valitsus sulges üksteise järel katoliku kirikud ning kloostrid. Ja ühel päeval suleti tsaari käsul katoliku nunnaklooster. Selle asemele käskis tsaar avada tütarlaste jaoks kirikukooli, kus võisid õppida vaimulikku seisusse kuuluvate perekondade tütred. Sellesse süngesse ja niiskesse hoonesse koguti papitütreid kogu kubermangust. Kloostri kirik ehitati ümber õigeusukirikuks. Kongidest tehti klassitoad. Vaimulikud isad, kes olid siin õpetajaiks, pidid papitütreist tegema hästi kasvatatud naisi piiskopkonna vaimulikkude jaoks. Kuid oma kloostrist välja aetud frantsiskaanlannad ei andnud venelastele seda ülekohut andeks. Nad hakkasid neid hirmutama. Aeg-ajalt iimus kirikukooli koridoridesse üleni valges rüüs pikk naine ning kõndis vaikides hoones ringi.

Teda nähes kilkasid papitütred nii, et kogu hiiglasuur hoone vastu kajas.

Kuuldus valgest nunnast levis linnas, poola aadlikud ütlesid, et issand jumal ise ja Rooma paavst tasuvat venelastele kätte kloostri sulgemise eest, et valge nunna tulek olevat taeva ilmutus, et varsti puhkeb katkutaud, rnis kõik õigeusulised maha niidab, ja ainult paavstitooli ustavad teenrid, katoliiklased jäävad ellu.

Pimeduse saabudes kartsid noored papitütred minna oma magamistubadesse, nad kogunesid ühte ruumi kokku ja tõstsid lauad kaitseks ukse ette, kooli juhatajanna aga langes kord köögi lähedal valget nunna kohates sügavasse minestusse. Ta leiti alles hommikul keldri kivipõrandalt. Kukkudes oli juhatajanna löönud endale muhu otsaette.

Pärast seda juhtumit saatis kohalik ispravnik ööseks kirikukooli politsei, ja — imelik lugu! — nunn kadus, kuid see-eest oli aegajalt koridorides kuulda kaeblikku kellahelinat. Lugu valge nunna ilmumisest ja selle kellahelina põhjused jäid avastamata tol kaugel ajal, kust need legendid pärinevad. Ehk hiilis majja,

kirikukooli õpilasi hirmutama mõni usuhulludest nunnadest, kes pärast kloostri sulgemist katoliiklaste juures erakortereis elasid. Võib-olla et siis, kui politseinikud teda takistasid majja pääsemast, hakkas ta kellegi äraostetud kooliteenija kaudu enesest kellahelina varal märku andma.

Selle kellahelina saladuse avastas Maruštšak siis, kui viibisin sovhoosis. Kahtlustades Korybkot selles, et tal on sidemeid mingisuguste meile võõraste inimestega, tungis Maruštšak kord, kui Korybko oli läinud katoliku kirikusse palvetama) tema laoruumi, kus vanamees hoidis igasuguseid aednikuriistu. Midagi erilist selles laos ei leidunud, kui mitte arvesse võtta palveraamatu vahele pandud sedelit, millel oli lugeda:

«Isa! Homme kell 9 õhtul ootan sind käimistul kanoonik Trzytatkowski hauakambri juures.
Zbyszko.»

Maruštšak otsis lao hoolikalt läbi ja tahtis juba ära minna, kui äkki märkas all seina ääres, just väikese tahmaukse all, musta tahmapuru. Oli suvi, praegu korstnaid ei pühitud, — tähendab, vanal aednikul oli lõõri vaja läinud muuks otstarbeks. Maruštšak nihutas pingi vastu müüri, avas tahmaukse ja heitis pilgu lõõri sisse. Seal märkas ta midagi valget. Ta pistis käe sügavamale lõõri ja tõmbas sealt välja raske paki. Selles oli riidesse mähitud revolver: 1918. aasta väljalaske mauser koos kähe tagavara-padrunipidemega.

Maruštšak sulges ettevaatlikult tahmaukse, nihutas pingi endisele kohale ja ruttas GPU ringkonnaosakonda teatama oma leiust. GPU-s tehti otsemaid selgeks, et mauser nr. 6838, 1918. a. väljalase, kuulus tšekistile-löökrühmlasele Grištšukile, kes kahe nädala eest leiti tapetuna ja kaevu visatuna piiriäärse aleviku Vitovtov Brodi lähedal. Mausrit tapetu juures ei leitud.

Selsamal ööl võeti kinni aednik Stanislav Korybko. Läbiotsimisel leiti tema juurest kaks ampulli tundmatu mürgiga.

Järgmise päeva õhtul areteeriti poola surnuaial kanoonik Trzylatkowski hauakambri lähedal ka noor Korybko, Pilsudski salaluure leitnant, kes oli ühtlasi ka inglaste spioon. Kui löökrühm-lased ta juurde läksid, püüdis ta põgeneda ja proovis koguni vastu tulistada, kuid ta püüti kinni, temalt võeti ära revolver ja varsti sai ta ülekuulamisel kokku oma isaga.

Tuli ilmsiks, et Zbigniew oli Poola salaluure poolt saadetud sidet pidama Satana-Maloletka jõuguga. Koos bandiitidega, kellel polnud küllaldaselt relvi, pidid nad ründama parteikooli relvaladu. Vana aednik oli välja uurinud, et selles laos on ligi kakssada vintpüssi, hulk nagaane ja kaste lahingupadrunitega. Ta
jutustas seda kõike pojale, ja poeg andis isa kätte mürki. Bandiidid otsustasid parteikooli tulla südaööl. Juba õhtul pidi vana

Korybko puistama mürgi kursantide toidukateldesse. Koos mürgiga andis poeg isale igaks juhuks ka mausri, sellesama mausri, mille ta kähe nädala eest oli võtnud Satana-Maloletka jõugu poolt tapetud tšekistilt Grištšukilt.

Pärast seda, kui vanamees ja ta poeg olid areteeritud, otsisid; tšekistid veel kord hoolikalt läbi aedniku lao. Vaatasid sisse ka lõõri. Seal märkasid nad seda, mida Maruštšak kuruga ei jõudnud avastada. Lõõri sügavuses mustendas roostetanud raudvõru, mis oli kinnitatud kuhugi kõrgele mineva traadi külge. Kui seda tugevasti enda poole tõmmati, kostis kuskilt ülevalt kaeblikku kellahelinat. Traat ulatus alumiselt majakorralt päris üles ja oli seal kinnitatud seinatühikusse sissemüüritud väikese vaskkella külge. See tolmu ja tahmaga kattunud kell oli siin hoones rippunud juba palju, palju .aastaid, nähtavasti juba enne seda, kui mööda koridore oli hakanud kõndima valge nunn, hirmutades kirikukooli õpilasi. Võib-olla müürisid selle kella õige vanasti seina sisse katoliku kanoonikud, Vatikani agendid, et hirmutada ebausklikke munki ja vahetevahel seda saladuslikku

kellahelinat esitada kui imet, kui taeva ilmutust. Ja võib-olla sai sissemüüritud kella saladus teatavaks alles nüüd, meie päevil, kuna üks meie linna katoliku preestritest oli seda jutustanud katoliku usku kuuluvale aednik Korybkole. Tuli ainult all kongis, kus asus praegu aedniku laoruum, tõmmata traadist, ja otsemaid kostis pikaldane kellahelin, täpselt niisugune, nagu olime Maruštšakiga kuulnud, kui me eriülesannetega väet>sa alarmi ajal mööda tühja hoonet hulkusime.

«Miks helistasite kella?» küsiti ülekuulamisel aednik Korybkolt.

«Tahtsin hirmutada,... kommuniste ...» ütles Korybko süngestudes.

«Kas kommunistid on siis kirikukooli õpilased?» küsis uurija.

«Tegin seda rumalast peast!» tunnistas Korybko. «Nüüd ei ole vaimud enarn moes. Ja mina olin nii juhm ja andsin enese ilmaasjata välja!»

Aednik Korybko võeti kinni just selsamal vihmasel ööl, kui mina üksinda põhukuhja juurde magama läksin.

Üle piiri tulnud bandiidid kavatsesid tappa kursandid leegitseva põhukuhja juures ja siis liikuda edasi linna poole, et ühineda Satana-Maloletka jõuguga. Minu lasud segasid bandiite selle plaani elluviimisel. Nad ei jõudnud isegi kuhja süüdata. Kui kursandid, kuulnud granaatide lõhkemist-arbuusipõllu lähedal, sovhoosist põllule jooksid, tormasid bandiidid Bessaraa-biasse tagasi ilma võitlusse astumata. Kuid üks neist ei saanudki ära minna. Olin teda oma saueri kuuliga jalast haavanud, kuul oli purustanud tal jalaluu. Oma seltsimeeste poolt maha jäetud

bandiit roomas läbi juurviljaaedade Dnestri poole ja seal, üsna vee ääres, leidis ta piirivalve patrull, kes pauke kuuldes naabruses asuvast valvepunktist kohale oli jooksnud.

XLV. MIND KÜLASTAB GALJA

Kõike seda jutustasid mulle minu voodi ääres istudes Maruštšak ja Kolomejets. Kuulasin neid pinevil ja kahetsesin, et ma niipea ei saa minna parteikooli, vaadata kloostrikella lahtimüü-ritud seinatühimikus ning pilku heita aednik. Korybko laoruumi.

«Aga ... kas minu revolver leiti üles?» hakkasin Nikitalt ääri-veeri pärima.

«Missugune küsimus!» vastas Nikita. «Ta oli ju su enda kõrval. Valvur korjas ta hommikul üles. Sinu revolver on praegu Polevoi juures hoiul.»

«Kas teda mulle tagasi ei anta?»

«Mispärast mitte?» imestas Maruštšak. «Märgivad eriülesannetega väeosa liikmekaardile numbri ja annavad tagasi.»

«Missugusele eriülesannetega väeosa liikmekaardile? Ma pole ju veel kommunistlik noor!»

«Noh, vennas, see on praegu ainult vormiküsimus!» ütles Maruštšak veendunult. «Ainult parane kiiremini!»

«Ja tule koosolekule!» lisas Nikita tähtsalt. «Seal vaatame, kaalume, arutame läbi.»

«Jah, tule!» ütlesin aeglaselt, meenutades seda, kuidas Kolomejets mind kunagi oli solvanud. «Tulen, ja sa kihutad mu jälle minema.»

«O-o-oi, kui pika vihaga!» naeris Maruštšak. «Ära karda, seekord valime teise koosoiekujuhataja, heasüdamlikuma.»

«Kas mina olen sinu arust verejanuline?» küsis Kolomejets.

«Muidugi teada, Tarzan ...» ütles Maruštšak.

Sel hetkel veeretasid kaks naissanitari suure müraga minu palatisse kõrge rullratastega haigeraami. Seda nähes kiskus mu süda kokku ja ma unustasin otsemaid oma külalised.

«Sidumisele!» teatas täidlane sinisilmaline sanitar Hristja.

«Kas siis täna?» küsisin kaeblikult. «Parem homme. Täna ei maksa.»

«Noh, kas sul häbi ei ole? Niisugune sangar, kuid sidumisi kardab,» ütles Hristja, kummardus mu lähedale ja pistis oma tugeva pehme käe mu selja alla.

Sidumist juhtis doktor Gutentag ise. Ka täna, kui mind valgesse sidumistuppa veeretati, seisis ta juba, pintsett käes, ja ootas. Ta oli väikest kasvu, suurte põsenukkidega ja kiilaspäine,

valge arstimütsike oli tal laubale nihkunud. Vaevalt olid sanitarid mind raamilt kõvale lauale tõstnud, kui Gutentag kiirel sammul mu juurde astus ja otsemaid minu jalast kinni haaras. Ja hakkas seda põlvest kõverdama ja kompama. Kergi-tasin end pisut ja jälgisin hirmuga arsti kõvu ning tugevaid sõrmi.

«On valus?» küsis viimaks Gutentag kõmiseval rinnahäälel.. «Natuke on!» laususin kaeblikult ja krimpsutasin nägu. «Natuke ei loe,» sähvas arst ja tegi korralduse: «Võtke sidemed ära!»

Väle kõhn õde Tomaševitš hakkas sidemeid lahti võtma. Purpurpunane pikk haav, niidijäljed äärtel, tuli rnu rinnal nähtavale kohal, kus oli opereeritud roiet. Gutentag heitis pilgu haavale,, laskis kuuldavale vile ja lausus:

«Suurepäraselt kokku kasvanud. Mõne päeva pärast võib talle juba plaastri peale panna. Määrite kolloodiumiga — ja ongi kõik. On arusaadav?»

Õde, kes pesi haava piiritusega ja sellele puhast marlit pani,, noogutas kinnituseks pead.

Kõik läks hästi selle ajani, kui õde, lõpetanud rinna sidumise, võttis kinni peasideme otsast. Juba aegsasti hammustasin alumisse huulde ja hakkasin laual jalgadega rübelema.

«Mis vigurid need on?» küsis Gutentag karmilt ja kortsutas kulmu.

«Valus on, doktor!» ulgusin läbi hammaste.

«Seda kurjemaks lähed,» nähvas arst. «Järgmisel korral ei lase enesele jalge ette granaate visata. Kah mul sõjamees! Ise jää terveks, kuid vaenlane põmmuta maha. Said aru?»

Taipasin, et arst räägib ainult selleks, et mu tähelepanu mujale juhtida, ja kuulatasin hirmuga, kuidas õde Tomaševitš oma osavate ja väledate sõrmedega sidet lahti kerib: üha vähem jäi seda pea ümber ja lõpuks vilksatas mu silme ees viimane sidemejupp. Kissitasin silmi. Nüüd algas see kõige hirmsam. Õde hakkas tasakesi tampoone ära võtma.

«Oi, oi, oi, oi!» hüüdsin kaeblikult. «Tasem, oi!»

«Kannata, kärinata!» ümises kuskil kõrval Gutentag.

Ma ei näinud enam arsti, ei näinud õde: minu silmad olid täis pisaraid, mis voolasid mööda põski alla, soolased ning tulised, ja ma limpsasin neid keelega oma huultelt. Oli väga valus, kui õde rebis tampoone, need olid kuivanud haava ümber kasvanud juustekarvade külge, vähkresin valu pärast kõval laual, vehkisin kätega, ulgusin tasa.

«Noh, aitab! Kas kuuled, juba on valmis, valmis!» karjus mulle kõrva Gutentag, kuid ma lamasin ikka veel, vehkisin jalgadega, ei kuulnud midagi ning ulgusin edasi.

«Kas näete,» ütles arst tasa õele, «saime läbi ilma kolju tre-

panatsioonita[1], ja kõik läheb hästi. Tugev poiss!» Ta patsutas vastu mu jalga.

Hea oli pärast sidumist tagasi minna palatisse: ees seisid kaks päeva rahulikku ilma piinadeta elu.

Pikad kahhelkivitahvlitega kaetud koridorid läbisid kogu hoone, haigeraam veeres neil tahvlitel, vilksatasid mööda kitsad, ülevalt kaarjad aknad, nende taga paistis sügavsinine taevas, kaugele

Dolžoki metsa varju vajus päike. Kuidas tõmbas mind neil silmapilkudel sinna vabadusse, metsa, tuttavate poiste juurde!

Juba sõidutati mind palati juurde. Nägin koridoris tammepuust pingil istumas Saška Bobõr'i, Petka Maremuhhat ja ... Galjat. Galja oli siin! Galja oli tulnud mind vaatama! Olin valmis raamilt maha hüppama, jooksma Galja juurde, et teda tervitada.

Maremuhha kargas püsti, ja sammudes minu kõrval, seletas kiiruga:

«Uksehoidja ei tahtnud meid kolmekesi korraga su juurde lasta, Vassil, ma siis jooksin Gutentagi juurde ja meil lubati tulla.»

Petka tahtis minuga ühes palatisse tulla, kuid Hristja tõstis käe ja ütles:

«Oodake, poisid. Paneme haavatu voodisse ja tulge siis.»

Lamades puhtau kohendatud patjadel, käetud halli karvase tekiga, mille otsad Hristja oli korralikult keeranud madratsi alla, nii võtsin ma külalised vastu. Esimesena tuli minu voodi juurde Galja. Ma ots"ekui oleksin näinud teda esmakordselt. Ta oli väga ilus, minu meelest oli ta sel hetkel kõige nägusam ja kõige kallim. Ta.punastas, sattus segadusse, tema väikesed kõrvalestad läksid erutusest purpurpunaseks. Ulatades mulle käe, mida ma kõigest jõust surusin, ütles Galja tasa:

«Kas said minu kirja kätte, Vassil? Ma vastasin kohe ...»

«Ei saanud. Kuid see on tühine asi, küllap saan veel. Küll tuuakse. Ka minu asjad jäid veel sinna,» pomisesin kohmetult. Ma poleks tahtnud, et Saškä ja Maremuhha meie kirjavahetusest teada saavad. .

«Aga mina mõtlesin . ..» algas Galja. «Kas on väga valus, Vassil?» küsis ta, osutades minu kinnimässitud peale.

«Keskmiselt,» vastasin muretult.

«Kes tegi sulle operatsiooni, Vassil?» uudishimutses tedre-täheline Bobõr.

«Gutentag.»

«Noh, siis muidugi polnud valus. Kui ta mind opereeris, et tundnud ma üldse valu,» ütles Bobõr ja nuusatas ninaga.

1 Trepanatsioon — kolju operatiivne avamine. Tõlk.

«Küll leidis, millega võrrelda!» sain ma pahaseks. «Sul oli lihtne pind, kuid siin — kas näed?» Ja ma osutasin käega oma haavadele.

«Noh, ütleme, et see polnud pind, vaid terve puukild,» solvus Bobõr. «See tungis luuni sisse.»

«Sinul luuni, aga mul on pealuu niivõrd puru, et aju paistab!»

«Peaaju?» küsis Maremuhha õudusega.

«Nojah,» vastasin nii rahulikult kui suutsin. «Kahest köhast on peaaju näha.» Heitsin silmanurgast pilgu Galjale.

Ka tema vaatas ehmunult minu sidemes pead. Tahtes seda asja veel rohkem üles puhuda ja suure märtrina näida, ütlesin nagu muuseas:

«Kuid see on tühine asi. Kui minu haavad natuke paranevad, joodab arst mulle naha alla kuldplaadikesed. Luud muutuvad siis tugevamaks.»

«Kas joodab tinaga?» küsis Bobõr.

«Tinaga? Ei, milleks ... Mitte tinaga ... On niisugune ... Noh, on niisugune eriline kliister. Nimi on meelest läinud,» suutsin hädavaevalt välja rabelda.

«Kas sa, Vassil, kuulsid, et teie Korybko areteeriti? Nüüd võib aeda ronida, niipalju kui süda soovib!» ütles Maremuhha. «Ma ei tahtnud sulle varem ütelda, sest...»

«Tean kõik ...» vastasin ma. «Kursandid jutustasid mulle ... Aga ... mis teeb .ijüüd Kotka?»

«Kotka kolis üle oma Zacharzewski juurde,» seletas Maremuhha. «Ja kas tead, ta käib nüüd trükitööliste komsomolirakukeses.»

«Kas tõesti?» ei tahtnud ma kuidagi uskuda. «Nojah!» kinnitas Bobõr. «Käib igal lahtisel koosolekul. Ja kindlasti annab varsti avalduse, et soovib komsomoli astuda.»

«Sellest ei tule midagi välja,» ütles Galja ootamatult. «Kõik teavad ju, et Kotka ei läinud niisama lihtsalt vasksepa juurde tööle. Ta tahab enesele töölise nime ja staaži saada — vaat mis!»

Heitsin pilgu Galjale ega uskunud oma kõrvu. Ta oli ju alles hiljuti veel käinud Kotkaga ja täna ... Vaatasin rõõmsalt Gal-jat, tema kõrget laupa, üle pea kammitud ja mõlemal pool kõrva taha lükatud tihedaid, pehmeid juukseid ning tema pisut püstakat nina. Galja pööras oma rohekate silmade pilgu kõrvale, kohendas kootud jakikest ja ütles hämmeldunult:

«Mis sa vaatad, kas arvad, et valetan? Ma räägin tõtt... Ta ise kõneles mulle sellest...»

«Kes? Kotka? Mida ta rääkis?» uudishimutses Maremuhha. «Eks muidugi Kotka. Siis, kui Vassil ära sõitis,» Galja osutas pead noogutades minule, «tuli ta minu juurde1 koju ja ütles: «Lähme rahvapeole!» ... Noh, läksimegi. Teel tegi Kotka oma

rahakoti lahti ja hakkas kiitlema: «Kohe sõidutan sind karussellil, kas näed, kui palju mul raha on! Ja kõik selle olen tööga teeninud. Aga raha,» ütles ta, «on tühine asi. Raha saan rohkemgi. Peaasi on — staaž. Töötan veel natuke aega, saan töölise staaži kätte, siis keegi ei piuksatagj, kes minu isa oli, töölise staažiga jõuan tulevikus veel kaugele ...»

«Ja sina ... sina kõnelesid veel temaga pärast seda?» küsisin nördinult.

«Milleks?» vastas Galja rahulikult. «Ütlesin: «Mul pole vaja sinu raha, pole vaja karusselli, sina ise aga oled suli ja autu inimene.» Pöörasin ümber ja läksin minema.»

«Kas tõesti; Galja?» küsis Maremuhha vaimustatult.

«Küsi temalt eneselt, kui ei usu,» lausus Galja.

«Õige mul seda vaja!» ümatas Petka halvakspanevalt. «Juba kolm aastat ei kõnele ma temaga.»

«Noh, kas noored tulid külastama oma kannatada saanud kaaslast?» kostis äkki palatis kellegi tuttav hääl.

Vaatasin kurelt ringi, teised aga kargasid püsti. Lävel seisis Polevoi ja muheles. Tema pea oli üsna paljaks raseeritud ja niisama tugevasti päevitunud nagu nägugi.

«Istuge, istuge. Ärge laske end segada! Ka mina istun,» ütles Polevoi ja võttis vaba tabureti.

Polevoi nihutas tabureti kõlinal minu voodi juurde, istus ja vaatas mulle otsa. Ka poisid võtsid uuesti istet. Oma helesinist kleiti kohendades istus Galja ettevaatlikult Polevoi lähedale taburetile.

«Ara ole vihane, Vassil, et ma eile pärast meie kohalejõudmist sinu juurde ei tulnud: mul oli palju tegemist. Kuid ma saatsin su juurde Kolomejetsi. Kas Kolomejets käis su juures? ...»

«Käis. Ka Maruštšak oli temaga kaasas.»

«Noh, nähtavasti pole mul siin enam midagi teha. Kuid ma ju kavatsesin ise sulle su kangelastegudest jutustada. Kuidas tervis on?»

«Pole viga!»

«Küllap ehk tean seda isegi,» tunnistas Polevoi» üles. «Enne sinu juurde tulemist uurisin kõik arstilt välja. «Pole viga,» ütles ta, «kõik on hästi kokku kasvanud, varsti saab juba jalgpalli taga ajada.» Kas hakkame jalgpalli mängima, Vassil?»

«Miks mitte, mängime!» ütlesin vastuseks.

«Siis püüa kiiremini paraneda, et kursantide lõpupeoks jalul oleksid,» käskis Polevoi ja sõnas vaikselt istuvat Maremuhhat vaadates: «Seda noormeest ma tunnen, ka seda valgetverd noorukit justkui oleksin kuskil kohanud,» lisas ta, osutades Bobõrile, «kuid seda neiut näen ma esimest korda. Võib-olla pruut?»

Polevoi vaatas kavalalt minu poole. Ma ei leidnud, mida talle

vastata, et Galja pahaseks ei saaks. Ka Galja punastas, sattus segadusse ega teadnud, kuhu peita silmi.

Püüdes piinlikku vaikust katkestada, pöördus Polevoi Galja poole ja ütles ikka veel muheldes:

«Kuulge, neiu, hoidke seda kangelast tugevamini ohjes,» Polevoi viitas peaga minule. «Olen kuulnud, ta külastavat juba koos tütarlastega kohvikuid.»

Mul jäi hing kinni. Polnud kahtlust, et Polevoi oli Szypulinski kohvikust kuulnud minu isalt. Aga mis siis, kui isa jutustab talle ka lusikatest? Punastasin häbist ja vaatasin kõõrdi Polevoile, püüdes mõistatada, kas tal on kõik teada või mitte. Kuid Polevoi naeratas kavalalt ja salapäraselt ning tema pilgust oli võimatu midagi välja lugeda. Siis tõusis ta püsti ja ütles ootamatult:

«Kuid ühtlasi tahaksin teiega, noored inimesed, ka asjalikku juttu ajada. Kuhu te sügisel siirdute? Mida kavatsete ette võtta?»

Tekkis vaikus.

Siis võttis Bobõr julgust ja küsis:

«Kuidas mida?»

«Töökooli olete ju lõpetanud?» küsis Polevoi asjalikult.

«Seda küll, juba kevadel,» lausus Petka.

«Noh, aga praegu?» küsis Polevoi ja laskis oma tähelepaneliku pilgu ühejt teisele käia.

«Ma ei tea, kuidas Bobõr ja Galja, kuid meie Petkaga,» ütlesin tasa, «kavatsesime sügisel astuda töölisfakulteeti.»

«Töölisfakulteeti?» Polevoi jäi mõttesse. «Noh, töölisfakulteeti astumine pole halb asi, kuid mul on teile huvitav ettepanek. Te teate, poisid, et meie maal lastakse praegu vanu tehaseid üksteise järel käiku, ja tuleb oletada, et ehitame varsti uusi. Nende tehaste jaoks on meil tarvis väljaõppinud käsi. Kui mitte täna, siis juba homme ehk vajame neid oi, oi, oi, kui palju. Nüüd avatakse paljudes linnades vabriku-tehasekoolid. Ka meie oma linnas saame niisuguse kooli. Just eile öeldi mulle partei ringkonnakomitees, et olea määratud selle kooli direktoriks. Noores eas ma ju töötasin Jekaterinoslavis tehases. Raha on selleks juba assigneeritud. Seatakse sisse eritöökojad. Õpilastele antakse stipendiumi. Muretseme head instruktorid. Varsti hakkame õpilasi vastu võtma. Noh, tahaksin sinna valida tublisid, südikaid noori. Vaatlen teid, ja mulle paistab, et üldiselt pole teie kambal viga. Mis oleks, kui tuleksite sügisel vabrikukooli?»

Vaatasime üksteisele otsa.

«Olen vabrikukoolist kuulnud,» ütles Galja tasa. «Minu isa kutsuti sinna tisleritsehhi. instruktoriks.»

«Noh, näed kui tore. Saad isaga koos koolis käia,» rõõmustas Polevoi.

«Kas mind ka võetakse?» küsis Galja umbusklikult.

«Miks siis ei võeta?» muigas Polevoi.

«Noh, ma pole ju poiss!» lausus Galja tasa. «Kas tütarlapsed võivad siis astuda vabrikukooli?»

«Kas sinu arvates tuleks teie jaoks avada eri kirikukool?» küsis Polevoi. «Nüüd on teised ajad. Kas sa siis ei võiks välja õppida mehaanikuks või näiteks treialiks? Hakkad tööle, saad kvalifikatsiooni.»

«Kas selles vabrikukoolis saab õppida ka lukksepaks?» küsis tedretäheline Bobõr Polevoile ikka veel umbusklikult otsa vaadates.

«Just lukksepaosakond tulebki meil see kõige suurem,» sõnas Polevoi ja lisas, meid kõiki kordamööda silmitsedes: «Niisiis, noored, mina lähen nüüd minema, teie aga mõtelge järele, pidage nõu. Kui teil tahtmist on, tere tulemast minu juhtimise alla.»

XLVI. KOTKA GRIGORENKO LÜÜASAAMINE

Haiglast kirjutati mind välja alles pärast lõpupidu. Nii ei saanudki ma ärasõitvate kursantidega viimast korda lõbutseda, ei saanud nendega hüvastijätuks mängida jalgpalli. Kui ma koos isaga voorimehel Zitomiri tänava lõpus asuva tuttava raudara juurde sõitsin, pani mind hämmastama see kooliõuele nii ebatavaline vaius. Polnud näha loengusaalidesse .tõttavaid helesiniste budjonnovkatega kursante, ei olnud vahiputka juures nagu varem edasi-tagasi kõndimas püssiga kursanti-tunnimeest, värav oli lihtsalt suletud raske roostetanud lukuga. Peahoone akendel valendasid lubjapritsmed: seal sees tehti remonti ja ka hoone väliskülge puhastati uueks õppeaastaks; vihmaveetorude juures rippusid köitel väikesed puust tõstukid ja parteikooli katusel paistsid eredad rohelise ja pruuni värvi laigud: maalrid olid proovi teinud, missuguse värviga oleks sobivam üle võõbata juba ammu päikesest luitunud katus.

Isa soovis, et ma niikauaks, kui pole veel täiesti terve, tuleksin tema ja tädi juurde elama, kuid ma viisin oma tahte läbi ja asusin elama kööki. Kui doktor Gutentag mind haiglust välja kirju-tas, käskis ta mul algul vähem liikuda ja rohkem lamada, aga kui olin jälle kord sattunud sellesse tuttavasse majja ei mallanud ma kauaks tuppa jääda, ja ma läksin pärast lõunasööki oma köögist välja vaba õhu kätte. Isa vanale kepile toetudes astusin aeglaselt trepist alla hoovi teelehtedesse kasvanud munakividele ja läksin peahoone poole. Seal oli vaikne, väga vaikne. Kulunud astmetega kivitrepi käsipuid kattis tolmukord, koridoride puupõrandad olid täis lubjapritsmeid ning seinte ääres seisid loengusaalidest väljatassitud koolipingid. Kursantide klubi uks oli pärani lahti, ja mööda minnes lugesin ma lava kõhale pandud

tuttavat loosungit: «Rahu onnidele, sõda lossidele!» Jõudnud aknani, kust Maruštšak oli püssist tulistanud, taipasin, et olin siia tulnud ilmaasjata. Auk laias ahjus oli juba kinni müüritud; ainult »tihe punaste telliste kiht tähistas kohta, kus oli rippunud vana kloostrikell, mis nii kaua aega oma salapärase helinaga siinseid elanikke oli hirmutanud. Puudutasin käega telliste nelinurki, urgitsesin nende küljest tüki kuivanud krohvi ja lonkisin aeglaselt alla aeda.

Juba kollendasid puudel lehed; aia murule olid ilmunud umb-rohupuhmastikud; kukerpuupõõsad punasid väikestest, koralle meenutavaist marjadest; suureks kasvanud linnupojad o'id ammu pesadest välja lennanud. Piki kivimüüri kulges pähkliallee. Suurte puude hallid siledad tüved kerkisid kõrgele naabruses asuvate ploomi- ja õunapuude kõhal, kõige vanema pähklipuu-tüves märkasin musta õõnsust, kuhu ma tol kevadhommikul olin-pistnud alumiiniumkausi.

Aias oli väga vaikne ja kui ma pähklialleeni jõudsin, kostis kuskil kõrgel lehestikus vaevu kuuldav kahin: läbi läikivate käpataoliste lehtede langes kestast maha pähkel. Panin tähele rohus köha, kuhu see kukkus, ja lonkasin sinna.

Pähkel oli suur ja küps ning tal oli pisut joodi lõhna juures. Pistsin pähkli tasku ja hakkasin maast teisi otsima. Siin tihedas rohus takjate all ning umbrohtu kasvanud kraavides oli pähkleid palju. Ühed olid kestast väljas, täitsa kuivad, kõva koorega, teised aga olid veel lihavas valgekiulises kestas. See kest läks kergesti käte vahel kätki ja puhas, niiskevõitu tuum veeres sealt peopesale. Taskud olid korjatud pähklitest juba rasked, jalg valutas põlvest, isa kepi olin jätnud kuhugi kaugele allee algusesse, mu laubale oli ilmunud higi, sest ma polnud ju veel täiesti terve, kuid ma ei pannud midagi tähele, vaid püüdsin korjata võimalikult rohkem pähkleid.

Põlvili liikudes meenus mulle lapsepõli ja ma sattusin nii hoogu, et ei märganudki, kuidas aias järjest hämaramaks läks. Oli käes videvik, päike oli ammu Belanovka aguli taha vajunud, oli aeg tagasi minna. Kui ma hoovi jõudsin, olin päris väsinud ja ära vaevatud, aga see-eest olid mu taskud pähkleid täis. Istusin jalgvärava juurde pingile ning hakkasin pähkleid puruks taguma. Pistsin pähkli värava vahele, tõmbasin väravat pisut enese poole, pähkel läks raginal puruks, peopesale kukkusid katki-litsutud koored ja valmimata tuumade valged tükid.

Kui põõsaste tagant äkki kostis Petka Maremuhha hääl, oli mul pingi all juba ohtrasti pähklikoori.

«Kui me sellele nadikaelale nüüd hästi õpetust ei anna, siis hoiab ta pärastpoole nina veel rohkem püsti!» püüdis Petka erutatult kedagi veenda.
«Tule siia, Petka!» hüüdsin püsti tõustes.

334

«Eks sa näe; ta käib juba hoovis ringi!» imestas Petka, koos Bobõriga põõsaste vahelt välja tulles. «Ja meie mõtlesime, et oled veel voodis. Anna pähkleid!»
Puistasin Maremuhha pehmele peopesale viis pähklit ja kostitasin ka tedretähelist Bobõr'i. Saška pistis otsekui ahv kohe ühe pähkli suhu ja hammustas katki.
«Hull oled!» ütlesin Saškale. «Nagunii puuduvad sul juba kaks hammast — kas tahad ka teistest ilma jääda? Suru väravaga. Näe, õpi!»
Nüüd käis värav hingedel vahetpidamata edasi-tagasi.
Maremuhha sõi nohistades pähkleid ja heitis alatasa pilke mu pungis taskule.
«Kust te tulete, poisid?» küsisin neilt.
«Läksime...» algas Maremuhha. «Kas tead, Vaska, Grigorenko võetakse komsomoli vastu.»
«Mis, komsomoli?» hüüdsin ma.
«Nojah,» kinnitas Saška pähklit puredes rahulikult. «Vend Anatoli jutustas mulle seda, — ta kuulub ju trükitööliste rakukesse, ja Kotka käis samuti seal rakukeses. Vend ütles, et Kotka andnud neile eile ankeedi ja avalduse sisse.»
«Ega pole veel arutatud?» küsisin kähku.
«Laupäeval koosolekul arutatakse,» teatas Bobõr.
«Noh, siis pole asi kindel, eks vaatame veel!» laususin kergendustundega.
«Arvad, et ei võeta,vastu?» erutus Petka. «Võetakse, küll näed. Kas sa siis ei tea, missugune pugeja ja suli ta on?»
«Miks siis sina, Saška, vait oled?» tungisin Bobõrile kallale. «Sinu vend on trükitööliste rakukeses, jutusta temale, mis tüüp see Grigorenko on, las viskab Kotka avalduse solgiauku — ja asi tahe.»
«Nagu ma poleks rääkinud? Rääkisin. Kohe, kui täna teada sain, jutustasin talle kõik. Aga kuula, kuidas lugu on: Anatoli sõitis šeflustöö asjus maale ja ta tuleb alles neljapäeval tagasi. Kui olin talle Kotkasi jutustanud, ütles ta mulle, et ma
koguksin oma poisid kokku ja läheksin nendega laupäeval koosolekule.»
«Noh, asi on selge, me peame tema vastu protestima!» ütlesin ägedalt.
«Kuid võib-olla sa, Vassil, ehk läheksid protestimise asemel voodisse?» kuulsin seljataga isa häält. Ta seisis tara juurtes tunnimehe putka kõrval. «Miks voodisse? Olen juba terve!» «Kas pea ei valuta?» küsis isa teele astudes. «Mitte põrmugi!»
«Aga jalg?»
«Õige pisut,» petsin isa.

335

Jalg valutas veel, põlv pakitses, ent kui oleksin seda tunnistanud, oleks isa mu kohe voodisse pannud.

«Noh, poisid, istuge koomale,» palus isa Maremuhhat ja Bobõr'i Need tegid kohe ruumi.
«Kes siin pähkleid pakub?» küsis isa.
Tõmbasin taskust peotäie pähkleid ja ulatasin isale.
Isa vaatas mulle silma ja ütles:
«Tähendab, oleme juba jõudnud aias ära käia? Eks ole? Oi, Vassil, Vassil, sulle kuluks hea keretäis ära, aga mu käsi ei kuula sõna. Ma ju palusin: ära käi palju, lama. Aga ei, sa pidid kohe aeda tormama. Aga mis saab siis, kui haavad lahti rebenevad, kas tahad haiglasse tagasi minna, mis?»
«Ei nad rebene,» vastasin ebakindlalt ja katsusin otsemaid oma ribisid.
Isa vaikis natuke aega, litsus pähkli peopesaga raginal vastu pinki puruks ning küsis:
«Kelle vastu te kavatsesite protestida?»
«Kotka Grigorenko, selle arstipoja vastu. Sa tead ju?» seletasin ma.
«Mispärast?» küsis isa rahulikult.
«Ta isa lasti ju Tšeka poolt maha!» ütlesin ägedalt.
«Mis mees see Kotka ise on?» küsis isa.
«Kuidas, mis ta on? Ta pole meie hulgast!» ütles Maremuhha vihaselt.
«Ta oli Petljura ajal skautide patrulliülemaks, nüüd aga läks ta selleks vasksepp Žacharzewski juurde tööle, et enesele töölise staaži saada!» lisasin ma juurde.
«Kui me gümnaasiumis õppisime,» teatas Saška Bobõr tähtsalt, «kuulsin oma kõrvaga, kuidas Kotka hooples, et meie kindluse vallutanud hetman Petro Dorošenko olevat tema sugulane.»
«Sa küsid, kes ta on, eks?» seletasin isale ägedalt edasi. «Tal oli ju oma maja, meie poisse nimetas see Kotka lojusteks ja kui Petljura juhtuks praegu tagasi tulema, tapaks Kotka meid kõiki. Kas tema tohib olla komsomolis?»
«Tähendab, tungite talle koosolekul kallale?» küsis isa rahulikult ja otsekui ergutades meid.
«Ohoo! Ja kuidas veel!» vastasin tormakalt.
«Noh, ja ongi õige!» nõustus isa. «Aga liiga ägedaks minna pole vaja. Kui olete kindlad, et ta on komsomolile võõras, tõestage seda. On tähtis tõestada, et ta isa on lurjus, — selles seisab asi. Kommunistlikku noorsooühingusse astudes peavad noorte südamed ole,ma puhtad, ja kui te olete veendunud, et selle Kotka südames on kõntsa, rääkige sellest julgelt ning ausalt ja ärge kartke midagi.»

Isa nõuandeid meeles pidades arutasime kolmekesi hulk aega, missuguseid põhjusi ette tuua protestiks Kotka vastu.
Otsustasime väikesi pahandusi mitte meelde tuletada, vaid koosolekul esitada kõige tähtsama, nftgu isa ütles — põhilise ja printsipiaalse. Sealsamas leppisima kokku, et koosolekul esineb esimesena Saška Bobõr, kuna ta vend on trükitööliste rakukese liige, seejärel võtab sõna Petka Maremuhha, ja mina ütlen lõppkokkuvõttes selle kõige tähtsama: mis mulle haiglas Kotkast jutustas Galja. Mina pidin koosolekule tõestama, et Kotka on kaval karjerist, et ta on ainult selleks töölispluusi selga tõmmanud, et kiiremini maskeerida oma minevikku. Kui mu sõbrad olid lahkunud, hakkasin üksi tühjas köögis eelseisvat esinemist harjutama.
«Seltsimehed!» hüüdsin täiest kõrist, -pöördudes vene ahju poole. «See võõras tüüp, see töölispluusis ettetükkija, see räpase hingega karjerist tahab astuda kommunistlikku noorsooühingusse ainult selleks .. . ainult selleks .. .» Siin jäin toppama. Ma ei teadnud, mis edasi ütelda. Hästi alanud sõnavõtt kätkes ootamatult.
«Noh, pole viga!» lohutasin ennast. «Küll kuidagi läheb! Ja kui ma ei ütlegi kõike, tulevad sõbrad appi. Küll kolmekesi juba hakkama saame.»
Kuid juba reede õhtul selgus, et komsomoli koosolekul tuleb sõna võtta ainult meil Petkaga kahekesi. Saška Bobõr langes rivist välja. Tal ei vedanud jälle. Saime kuulda, et reedel pärast lõunat

hakkavad Jõetaguse poisid jalgpalli mängima «Mootori» kõrval asuval staadionil. Jõudsime väljakule juba enne mängu algust ja Bobõr hakkas kohe nuruma, et teda võetaks mängima vasakut äärt, kuid mängida soovijaid oli külluses ja talle öeldi ara. Selge, et see Saškat kurvastas, kuid ometi tegi ta näo, nagu ei hoolikski ta suurt mängust, ja ütles meeskonna kaptenile Jaška Tiktorile:

«Noh, olgu peale, lähen end siis päevitama, kui aga keegi jalust vigaseks lüüakse, kutsuge mind!»

Värava juures, väljaspool mänguplatsi piire, seisis logisev kohtunikupult. Tavaliselt tõmmati see pult seks ajaks, kui staadionil mängisid võrkpallimeeskonnad, üsna väljaku äärde, sellele asus kohtunik ja vilistas sealt ülevalt nagu militsionäär. Saška Bobõr ronis sellele puldile, võttis: riidest lahti, jättes jalga ainult vabarnavärvi spordipüksid, ja laskis päikesel paista omi kõhnale tedretähelisele ihule. Puldipealne polnud just väga lai ja seepärast ulatusid Saška jalad üle ääre.

«Ega sa niikuinii pruuniks ei lähe, Bobõr!» hüüdis alt Petka Maremuhha. «Tedretähelistele ei hakka päike peale! Tule parem meie juurde!»

Saška isegi ei vastanud kutsele. Ta oli solvunud, et teda ei võetud mängima, ja ta otsustas olla üksinda. Meie Petkaga heitsime üsna väljakujoone juurde pikali, jälgisime mängu ja olime

varsti Saška unustanud. Jõetaguse poisid ei mänginud algul sugugi hästi, ma koguni mõtlesin, et asjata algasid nad mängu kahe väravaga, neil oleks paras olnud end veel ühe väravaga treenida: pealetung oli nõrk, kesktormaja ja meeskonna kapten Jaška Tiktor mängis kogu aeg nii saamatult, et hale oli vaadata. Kuid mida enam mäng edenes, seda rohkem tuli ette häid lööke ja esimese poolaja lõpul hakkasid esimese meeskonna poisid väga osavalt palli peaga söötma.

Korraga kostis värava tagant Saška Bobõri meeleheitlik hädakisa.

Saška hüples puldil, vehkis kätega, karjus, ta pea köhal aga keerles terve parv mesilasi. Nad lendasid Saška kallale ja nähtavasti nõelasid teda, sest Saška röökis järjest valjemini ja tormas käsipuu juurde. Pult vajus küljeli ja Saška lendas sealt kaugele rohu peale maha. Kuid ka nüüd ei andnud mesilased Saškale rahu. Nähes, et tal ei õnnestu end mesilaste eest peita, kargas Saška püsti ning karjudes: «Poisid, tulge appi — nad söövad mu ära!» sööstis väljaku keskpaika mängijate sekka.

Mäng katkes otsekui käskluse peale.

«Poisid, see on mesilaspere! Kaduge minema!» karjus üle terve jalgpalliväljaku kapten Tiktor ja plagas ise esimesena tänavale.

Kuuldes oma kapteni arukat käsku, tormasid nüüd mõlemad jalgpallimeeskonnad terves koosseisus ühes pealtvaatajate ja väravataguste poolkaitsjatega põiki üle rohelise väljaku haigla poole. Otsajoonel valendasid mahajäetud riiete hunnikud, nukras üksinduses kollendas värava juures tuliuus pall, nõelamisest poolpimedaks jäänud Saška aga hõõrus kogu aeg kätega nägu ja sibas kõigest jõust appi karjudes oma vabarnavärvi spordipükstes jalgpallimängijatele järele, kuna raevunud sülem — selle suve viimane imekombel ilmunud mesilaspere — lendas ta kannul.

Pool tundi hiljem, kui Saška juba lamas proviisor Dulembergi apteegis vahariidešt kušetil ja paistetas kõikide nähes, saime täpsemalt teada, mis oli juhtunud.

Kui Saška päikesepaistel oli tukkuma jäänud, istus lähedalt mööda lendava mesilaspere ema ta vabarnavärvi pükstele, neid nähtavasti lilleks pidades. Emamesilane ei jõudnud veel Saška ihule ronida, kui sinna silmapilkselt laskus terve sülem. Kas oli Saška ehmatusega emamesilase tapnud või oli ta selle lihtsalt hoolimatult maha visanud, aga igal juhul nõelasid mesilased teda nii rängasti, et Saška silmad muutusid õhtuks väikesteks kitsas-teks piludeks,- nägu aina paisus nagu kerkiv leivataigen ning tedretähed ta nahal läksid laperguseks, ka ta käed ja jalad olid saanud nõelata ning paistetasid üles. Proviisor Dulemberg vaias suure klaasitäie nuuskpiiritust Saška ihule, meie panime nõela-

tud kohtadele niisket mulda, kuid neist abinõudest polnud palju kasu. Saška aietas valust ja muutus järjest paksemaks ...

Järgmisel päeval, laupäeval, oli Saška seisukord pisut parem, paistetus vähenes, kuid oli selge, et Niisugusel kujul komsomoli koosolekule ilmuda tähendaks kogu asja nurjumist. Jätsime haige Saška koju ja läksime Petkaga ilma temata trükitööliste juurde.

Kui köhale jõudsime, oli koosolek juba alanud ja kommunist-likud noored laulsid seistes «Noort Kaardiväge». Selles pikasja kitsas madalate võlvidega saalis olid esimesed kohad juba võetud ja meil Petkaga tuli saali tagaosas istuda pingile, mille kohal rippus plakat üleskutsega annetada raha «skadrilli jaoks, mille nimeks on «Meie vastus Chamberlainile».

Esimesed kaks küsimust huvitasid mind vähe, ma peaaegu ei kuulanudki, mis koosolekul kõneldi, vaid kordasin sosinal oma sõnavõttu ja ootasin, et liikmeks vastuvõtmine kiiremini algaks. Nägin hästi Kotkat, ta kukalt, ta laiu õlgu, mille vastu tihedalt liibus batistsärk. Kotka tundis end siin juba nagu kodus, ta pidas end juba kommunistlikuks nooreks: sellal, kui teised külalised tagapool istusid või seisid -ukse juures ega tikkunud ette, oli Kotka Grigorenko jultunult kohe esimesse ritta roninud. Ta istus seal koos vanade kommunistlike noortega ja mulle paistis kogu aeg, et küsimus tema vastuvõtmisest kommunistlikku noorsooühingusse on juba ammu otsustatud ja et meie oma protestiga ainult häbistame end siin, linna parimas komsomolirakukeses.

«Võib-olla pole üldse mõtet midagi rääkida? Kes meie sõnu kuulda võtab? Siin istuvad ju täisealised kommunistlikud noored, paljud neist on jõudnud juba võidelda kodusõjas, peaaegu kõik nad kuuluvad eriülesannetega väeossa, nemad kõik saavad poliitikast paremini aru kui meie ning teavad ise hästi, keda kommunistlikku noorsooühingusse vastu võib võtta ja keda mitte. Kui õige istuksime vaikselt koosoleku lõpuni ja, ära näinud, mismoodi asi laheneb, esimesena tasahilju jalga laseksime? Ja keegi ei pane meid tähele ja keegi ei naera meid välja, kui ütleme midagi sobimatut, ega näita pärast meile näpuga.»

Tundsin, kuidas niisugused mõtted mind järjest enam erutasid. Ma polnud veel ühtki sõna ütelnud, kuid mu suu oli juba kuiv, pea valutas pisut ja hirmu tõttu näis mulle, et mu halvad rinnal ja otsmikul on lahti rebenemas. Kuid sealsamas taipasin, et nüüd ma oma väljaastumisest enam taganeda ei tohi. Esiteks naerab mind välja Petka Maremuhha, teiseks võidakse Kotka komsomoli vastu võtta ja lõpuks, — mida ütlen isale, kui ta minult kodus küsib, kuidas me koosolekul Grigorenko vastu võitlesime? «Ei, sa pead igal juhul sõna võtma, muidu oled argpüks. Sa pead sõna võtma, kas kuuled?» sosistasin endale, ja just sel

hetkel märkasin samas reas, kus istus Kotka, Nikita Kolomejetsi tuttavat kukalt.

Tarzan Baltast oli tulnud koosolekule! See oli alles tore! Olin kuulnud, et Tarzan oli pärast kooli lõpetamist v<eel linna jäänud ning ootas, et komsomoli ringkonnakomitee teda määraks rajooni, kuid seda, et ta võiks trükitööliste koosolekule ilmuda, polnud mulle pähegi tulnud.

Nüüd tundsin end juba palju julgemana. Teadsin, et kui vää-ratangi, ei jäta Tarzan mind hätta. Tahtsin, et Nikita mind märkaks, kergitasin end pingil ja hakkasin talle sõrmedega märku andma, kuid äkki sikutas Petka mind särgist ja sosistas:

«Ole valmis!»

«Miks?» küsisin ma.

«Kuula! Juba ...»

Kaugel presiidiumilaua taga hakkas tasa kõnelema koosolekujuhataja, mustade kohevil juuste ja prillidega pikakasvuline noormees.

«On tulnud kornmunistlikku noorsooühingusse astumise sooviavaldus Konstantin Ivanovitš Grigorenkolt, teenistujate perekonnast, sotsiaalne seisund tööline, vasksepa õpilane, töötab palgalisena kodustöötaja juures . .. Ta on neli kuud käinud meie rakukeses, büroo^ ülesandel on ta Jõetaguse noorte kodustöötajate hulgas toime pannud rahakorjanduse külaga kontaktiastumise ühingu heaks ...» »

«Mul on küsimus!» kostis Tarzani hääl.

Mu meel läks sedamaid rõõmsamaks. «Noh, Nikita, ütle mõned krõbedad sõnad!»

«Või jätame ehk küsimused pärastiseks?» pöördus juhataja koosoleku poole.

«Mina, seltsimees juhataja, tahtsin ainult küsida, missuguse grupi järgi võetakse vastu kõnesolev seltsimees?» jätkas Nikita südilt.

«Kuid mida see tähendab, missuguse grupi järgi?» imestas juhataja. «On ju selge, missuguse järgi. Töölisgrupi järgi.»

«Arusaadav!» ütles Tarzan valjusti.

Ma ei taibanud: kas ta nõustus juhatajaga või valmistus teda ründama.

Kui koosoleku juhataja oli ette lugenud Kotka avalduse ja ankeedid, tundsin, kuidas pind mu jalge alt ära libiseb ja meil Petkaga ei jää peaaegu midagi ütelda.

Grigorenko kirjutas ise oma ankeetides, et ta isa on Erakorralise Komisjoni poolt kontrrevolutsioonilise tegevuse pärast maha lastud ja et ta seetõttu on end omastest eluajaks lahti ütelnud. Kui ankeedid olid ette loetud, tehti teatavaks kohalikust ajalehest välja lõigatud ja ankeedile juurde lisatud tekst, milles oli lugeda, et Konstantin Grigorenko, 16 aastat vana, ütleb usuliste ja idee-

liste lahkuminekute tõttu end lahti oma isast ja emast ning palub end lugeda orvuks. See kuulutus oli trükitud poole aasta eest.

«Kus ema praegu asub?» küsis Nikita köha pealt karmil toonil.

«Kas lubate vastata, seltsimees juhataja?» pöördus Grigorenko juhataja poole.

«Vasta!» ümatas juhataja, tõstes Kotka ankeedid üsna silmade ligi ja süvenedes nende lugemisse.

«Ema elab siin linnas,» vastas Kotka rahulikult.

«Ja sul, pole temaga mitte mingisuguseid suhteid?» päris Tarzan.

«Absoluutselt mitte mingisuguseid!» Ja Kotka raputas kõrgilt pead.

«Aga mispärast?» küsis Nikita.

«Kuidas — mispärast?» ei taibanud Kotka. «Ma ju ütlesin end temast lahti.»

«Seda me teame, et sa end lahti ütlesid!» lausus Nikita. «Üldiselt ütelda on see väga huvitav: inimene teeb end ise orvuks. Aga vahest sa tahad, et sind loetakse heitlapseks, mis? Ja mispärast ütlesid sa ennast lahti, kas võiksid seda seletada? Su isa, saan aru, oli vastane, tema suhtumine revolutsiooni oli nii-öelda nurjatu, ja sul oli põhjusi. Noh,.aga kuidas emaga lugu on?»

«Ma ei taipa hästi küsimuse olemust,» ütles Kotka aeglaselt, kuid nähtavasti erutatult. «Naine, kes füüsiliselt on mu ema, on moraalses mõttes mulle võõras ja tolle meile vaenuliku mehe naine… . Sellepärast ma . . . Ja peale selle oli ta ju ka kaudne ekspluataator.»

«Huvitav, keda ta siis ekspluateeris?»

«Kuidas keda?» lausus Kotka nördinult. «Toatüdrukut... lõpuks haigeid, see tähendab patsiente…»

Saalis kostis naeru. Ma ei taibanud, kas naerdi Tarzani küsimuse või Kotka vastuse üle. Nikita ei pööranud naerule vähimatki tähelepanu ning küsis:

«Tähendab, sa kinnitad kategooriliselt, et sul pole emaga mingisuguseid suhteid?»

«Kinnitan kategooriliselt,» teatas Kotka uhkelt.

«Arusaadav! Tähendab, täieline orb,» ütles Nikjta ja pöördudes juhataja poole, lisas: «Rohkem mul küsimusi ei ole!» Seni kui teised kommunistlikud noored esitasid Kotkale igasuguseid tähtsusetuid küsimusi, kui vana ta on, kui palju ta oma kodustöötaja juures tasu saab ja kas ta juba ammu on lakajiud jumalasse uskumast, mõtlesin kähku, mida ütelda, kui algavad läbirääkimised.

Kotka käitus koosolekul väga vahvalt, ta tarvitas sõnu nagu «küsimuse olemus», «füüsilises ja moraalses mõttes», «kaudne ekspluataator» ... Nähtavasti oli keegi teda õpetanud siin niisuguste tarkade sõnadega esinema.

«Lähme üle asja arutamisele,» ütles juhataja. «Kes tahab vastu rääkida?»

Saali läbis kähin ja siis tekkis täielik vaikus. Juhataja tõusis kikivarbaile ja vaatas kaugele saali lõppu. Praega, paistis ta väga pikana; näis, nagu litsuks ta iga silmapilk oma laiade peopesadega puruks punase puuvillase riidega kaetud väikese laua. Tarzan pöördus ümber ja hakkas silmitsema tagapool istuvaid kom-. munistlikke noori, otsekui tahaks ta ette ära arvata, kes neist esineb protestiga.

Kotka vaatas ainiti juhatajale otsa. Oli näha, et ta oleks väga tahtnud näoga pöörduda koosolijate poole, kuid tal oli hirm.

Kuulsin, kuidas selles äraootavas vaikuses mu seljataga istuv päevitunud kommunistlik noor ütles oma naabrile:

«Huvitav juhus!»

Juhataja kuulis sosinat ja küsis:

«Kas sa, Polivko, tahad vastu rääkida?»

Päevitunud kommunistlik noor sattus ootamata esitatud küsimuse tõttu segadusse ja pomises:

«Ei, ma niisama.»

«Kõnele, Petruss,» ütlesin ma ja müksasin Maremuhhat. «Tore küll. Miks mina? Räägi sina esimesena!»

«Me ju leppisime kokku. Mina räägin viimasena,» ütlesin ma. «Kuid Saškat pole ju!» halises Petka. «Mina esimesena ei räägi. Kõnele sina!»

«Kas keegi ei soovi protestida? Ärge häbenege, seltsimehed! Mis?» küsis juhataja.

«Noh, Petka!» sisistasin ähvardavalt Maremuhhale kõrva.

Petka ainult nohises.

«Mina soovin protestida!» hüüdsin südant rindu võttes ja tõstsin üles kaks sõrme nagu töökoolis tunni ajal.

«Noh mis siis ikka — lase käia!» elavnes juhataja. «Tule lavale.»

«Ei, ma räägin siitsamast...»

«Tule siia, tule siia ...» kutsus juhataja. Mitte kuidagi ei tahtnud ma minna sinna kaugele, koosoleku juhatuse laua juurde ja tingisin: «Parem räägin siit. See on ju ükskõik!»

«Las noormees räägib kõhalt. ära teda sega!» hüüti juhatajale.

See lõi käega ja istus taburetile, vaadates mulle uurivalt otsa.

Kuid mu mõtted olid juba niikuinii segi aetud. Olin unustanud kõik, mida tahtsin ütelda. Nägin enese ees kümneid tähelepanelikke ning võõraid silmi, ainult kuskil kaugel paistis Kolomejetsi 'naeratlev nägu. Ka Kotka vaatas mulle otsa ja ma nägin ta pilgus varjamatut viha. Mida ütelda? Kuidas alata? Kas jutustada

sellest, kuidas Grigorenko töökoolis peksis Maremuhhat? Kuid me ju olime otsustanud sellest mitte rääkida? Millest siis veel?

Koosolek ootas.

Oli vaikne. Ja õudne.

Tundsin, et kui seisan nõnda vaikides veel ühe hetke, naerdakse mind välja. Oli tarvis kõnelSa. Mida, see polnud tähtis. Ainult kõnelda!

«Seltsimehed!» ütlesin erutusest hingeldades ja mu hääl kip-pus muutuma kriiskavaks. «Me tunneme hästi... Mina tunnen hästi,» ma läkastasin ja laususin suuri vaevu kähedal häälel, «seda tüüpi... Hetman Petro Dorošenko oli tema sugulane, ta ise aga oli Petljura ajal «boamadude» patrulliülemaks ...»

Vali naerulagin katkestas mind. Koosolijad naersid. Nägin enda ümber kommunistlike noorte naervaid nägusid.

«Mis te naerate?» karjusin kõigest jõust, summutades kära. «Kas ma ei rääkinud tõtt! Kõik on tõsi! Ta oli Petljura ajal skautide patrulliülemaks, tema isa aga...» Kuid mulle meenus, et isast pole tarvis enam rääkida, läksin oma kõnes jälle segi ja pärast hetkelist pausi sõnasin kurel pominal:

«Ta tahab astuda kommunistlikku noorsooühingusse, et teha karjääri, ta on alati olnud nõukogude võimu vastu, ärge uskuge teda!...»

Oleks vaja olnud veel edasi rääkida, palju oleks tarvis olnud rääkida, kuid tundsin, et ma ei oska enam midagi ütelda, — mu peas polnud ühtki ladusat mõtet, ka keel oli muutunud kangeks.

Lõin käega ja vajusin pingile. Ma ei söandanud Petkale otsa vaadata, mul oli häbi ta ees, et olin end naeruvääristanud.

«Kas lõpetasid, noormees?»

«Jah,» vastasin tasa ja saalis kuuldus jälle naeru.

«Lubage anda seletust selle protesti puhul!» kuulsin äkki Kotka kalki ja rahulikku häält.

«Mis seletuste aeg see praegu on?» ütles juhataja. «Seletuseks saad sõna, kui asi on läbi arutatud. Mis?»

«Mul on seletus koosoleku pidamise korra kohta!» ei andnud Kotka järele. «Paar sõna ja kõik on selge.»

«Las räägib!» hüüdis juhatajale päevitunud kommunistlik
noor. «Anna talle sõna.» :

Juhataja noogutas Kotkale peaga:

«Kõnele, ainult lühidalt.»

«Ütlen väga lühidalt!» alustas Kotka veel kindlamini. «Vaevalt saab protestiks nimetada seda loba, mida laskis kuuldavale praegu see seltsimees, te saate kõik aru, et see on lollus. Asi seisab selles, et siin õiendatakse minuga isiklikke arveid ...»

«Põhjused? Faktid?» katkestas juhataja Kotkat.

«Kohe ütlen,» teatas Kotka soliidselt. «Kogu asi seisab selles, et me mõlemad selle seltsimehega kurameerisime ühe ja sama

tütarlapsega, see tütarlaps aga eelistas mind, tema muidugi nüüd ...»

«Pole tõsi! Sa valetad!» karjusin oma kõhalt.

«Taserr^ Mandžura. Küll pärast räägid!» hüüdis ..mulle sõbralikult Nikita ja ta hääl rahustas mind. Taipasin, et Kolomejets on minu poolt.

«Ja endastmõistetavalt vihkab ta nüüd mind isiklikel põhjustel!» jätkas Kotka ja tõmbas suu irevile, lootes koosolijates esile-kutsuda kaastundlikku naeratust. «Peale selle,» jätkas Kotka,

«kui veel oli elus mu isa, kellest end hiljem lahti ütlesin, ronis see poiss korduvalt koos teiste Jõetaguse poisikluttidega meie-aeda. Kord püüdis isa ta kinni ja peksis nõgestega läbi. Kuid ega mina selle eest vastuta?» Ja lahutades käsi nagu tõeline näitleja ning tundes end võitjana, istus Kotka oma köhale.

Kõik, mis ta oli ütelnud, oli väga solvav. Kotka oli mind kogu koosoleku ees häbistanud. Nüüd vihkasin teda veel rohkem, kuid imelik asi: tundes end solvatuna, taibates, et olin end oma väljaastumisega naeruvääristanud, kuna rääkisin tühiseid asju ega teatanud koosolijaile seda kõige tähtsamat, sain samal ajal siiski aru, et koosolek on minu poolt, et Kotka oma seletusega on endale veel rohkem kahju teinud.

«Luba mulle veel üks väike küsimus, juhataja!» ütles Nikita ja tõusis klaveri 'juures püsti.

«Kuid küsimused on ju lõppenud, eks?» ütles juhataja rahulolematult kulmu kortsutades, aga lisas sedamaid: «Noh, küsi!»

«Kuule, Grigorenko,» ütles Tarzan juba teisel, karmil häälel ja vaatas ainiti Kotkale otsa. «Jutusta koosolijaile üksikasjaliselt,, mis suhted sul olid aednik Korybkoga!»

«Ma ei saa aru ... Ma olin . . . olin ta juures korteris . ..» vastas Kotka kähku.

Koosolijad teritasid kõrvu. Kotka kures kõnes märkasime kõik erutust.

«Ja veel?» nõudis Nikita karmilt.

«Pärast, kui Korybko juures pandi toime läbiotsimine, olin tunnismeheks ...» lisas Kotka juurde.

«Noh, aga kas sa tema poega tundsid?»

«Ei. .. õigemini...» läks Kotka segi.

«Mis «õigemini», Sina, sõber, ära põikle. Räägi otsekoheselt ja ilma viguriteta.»

«Tundsin, kuid ei teadnud, et see ta poeg on ... Minu juuresolekul teietasid nad teineteist.»

«Tähendab, sa nägid, kui see Zbigniew isa juures käis?» küsis Nikita.

«Nägin. Seda-juhtus kaks korda. Kord tuli ta öösel, ma juba magasin, teisel korral tulin parajasti linnast — aemad istusid köögis ja sõid lõunat.»

«Ja sa, ei aimanud midagi?»

«Mida võisin ma aimata?» küsis Kotka.

«Noh, et see inimene on meie vaenlane ja nii edasi?»

«Kust mina seda võisin teada?» imestas Kotka,

«Kuidas siis niimoodi? Kas sa ei teadnud, et see aedniku poeg oli Poola ohvitser ja nagu juurdlusel selgus, lisaks kõigele veel inglaste salakuulaja, et ta tuli sealtpoolt. Kas sa sellest midagi ei teadnud?» küsis Tarzan Kotkalt.

«Muidugi ei teadnud!» Seda öeldes väratas Kotka hääl ja ta vaatas ringi, otsekui tahtes kaduda.

«Kuid mida sa rääkisid Seminari tänaval?»

«Kus?» küsis Kotka juba üsna tasa.

«Ara tee end lolliks. Sa ise tead ju. väga hästi — kus!» ütles Nikita Kotkale tigedalt ja palus juhataja poole pöördudes: «Anna mulle sõna!»

Nikita tuli läbikäigu juurde ja jäädes seisma peaaegu Kotka kõrvale, ütles:

«Mõnikord juhtub, seltsimehed, et võtame oma ühingusse neid, kes on pärit võõrast ühiskonnakihist. Me jätame siis tähele panemata vanasõna, et käbi ei kuku kännust kaugele, ja vahel juhtub, et õigus oli meil, mitte vanasõnal. Kuid me toimime niimoodi juhul, kui uue tee valinud inimesed ausalt katkestavad kõik sidemed minevikuga, ei varja midagi komsomoli eest ega peta meid. Vaat siin istub see… kui lubate öelda, see viimne mohikaanlane ... Kõik näib olevat korras: jutustas kõik, tunnistas kõik üles, käed on tal töölise omad ja kuidas ta veel kõneleb — aina kuula! Tetia võib otsemaid

rakukese agiteerijaks-propagandistiks valida. See kõik aga ainult paistab nii, tõeliselt pole sugugi nõnda. Näe, teie kuulasite teda, suud ammuli, tema aga vedas teid kõiki siin ninapidi. ..»

Nikita tõmbas hinge, koosolek ootas ärevuses, mida ta veel ütleb. Kotka istus, pea longus, juhataja aga oli oma tabureti nihutanud rambile lähemale.

«Tema aga vedas teid ninapidi!» kordas Nikita, pühkides peopesaga higist laupa. «Parteikooli aedniku Korybko kohtuasja te teate, olete seda ajalehest lugenud. Aednik Korybko koos oma pojaga on juba ammu Duhhonini staabis, toimik on arhiivi antud ja kõik see on nii-öelda kauge minevik. Kuid milleks valetada? Tekib küsimus, milleks valetada? Valetada võib ainult see inimene, kelle südameunnistus pole puhas. Ja see tüüp, nagu teda siin õigesti nimetati, valetas. Mina olen, nagu teate, teie rakukeses uus inimene. Mind on komsomoli ringkonnakomitee töö edendamiseks ajutiselt siia määranud. Kui Grigorenko andis avalduse komsomoli astumiseks, küsisin tema kohta andmeid tuttavalt GPU uurijalt, kes Korybko kohtuasja ajas, kuna teadsin, et Grigorenko oli olnud aednik Korybko juures korteris. Toimikus

leiduvad ka Grigorenko tunnistused. Seal GPU-s ta ütles, et ta mitte kaks, vaid isegi kolm korda on näinud, kuidas aednik Korybko majja tuli ta poeg Zbigniew, kusjuures Grigorenko oma sealsetes tunnistustes on otsekoheselt ja selgesti kirjutanud, et ta juba Petljura võimutsemise ajal teadis, et aedniku poeg on Poola ohvitser, et ta pages välismaale ja nõnda edasi... Grigorenko ütles uurimisel, et ta ei teatanud võimudele sellest kõigest ainult kartuses, et see Zbigniew võiks ta maha lasta. Me ei hakka siin rääkima, kas Grigorenko toimis õigesti või mitte, — arvan, et te kõik sellest ise aru saate —, kuid tekib küsimus, milleks oli vaja valetada. Miks petta koosolekut, teeselda teadmatust,'paisata siin suust välja igasuguseid revolutsioonilisi sõnu, toonitada emast lahtiütlemist, ja samal ajal siiski kõhata ema salaja? Kõik see ei meeldi mulle mitte põrmugi, seltsimehed. Ettepanek: kõne all olevat.. . subjekti kommunistlikku noorsooühingusse mitte vastu võtta!» Ja ütelnud viimase lause järsult, otsekui raiudes, istus Nikita ootamatult oma kõhale. «Kas jätkata arutamist või...» märkas juhataja ütelda: «Pane hääletusele!» kostis saalis mitmelt poolt hüüdeid. «Kes on seltsimees Kolomejetši ettepaneku poolt?» küsis juhataja.

Kommunistlikud noored tõstsid käe ja varjasid mu eest Tarzani.

«Kes on vastu?» küsis juhataja.

Keegi ei tõstnud kätt.

«Siis ... üks hetk. ..» teatas juhataja, otsis laualt üles päevakorra ja tõstis selle prillide ligi. «Asume järgmise küsimuse juurde,» jätkas ta. «Kuid enne seda palun parteitutel noortel saalist lahkuda.»

Seni kui me Petkaga end kähe pingi vahelt läbi poetasime, püüdes läbikäiku pääseda, läks Kotka Grigorenko, pea püsti ja nagu maadleja kätega vehkides, kurel sammul meist mööda ning kadus ukse taha. Kui me Keskväljakule jõudsime, vilkus Grigorenko hele särk kaugel Sepa põiktänavas. Kotka sammus kodu poole ikka samal jultunud väljakutsuval kõnnakul. Täna ta oli lüüa saanud, kuid kõigest paistis, et ta on otsustanud mitte alla anda.

See pühapäev juhtus olema vilu ja tuuline.

Kõrgel Vana kindluse vallidel oli üsna külm. Ronisime sinna Galjaga mööda valli nõlvakuid, mida kattis kõrbenud ning koltu-nud rohi, ja terve linn laotus äkki meie ees, ümbritsetud kitsast jõest, mis ülevalt vaadatuna sarnanes ojaga. Vasakul paistsid Joetaguse väikesed majad, kuskil kaugel linnaserval valendas aia sees parteikooli hoone esikülg; paremal pool, kindlusest linna viiva Kindluse silla taga, üsna kalju kõhal, asusid laiali pilla-

tult Vene abimõisad — nii nimetati läänepoolset agulit. Kaugel all, jõekäärus, Stephan Bäthory torni juures, silmasin vee köhal musta kivimürakat. Siit vaadates paistis ta üsna tillukesena, veekeerist ta all polnud nähagi. Mulle meenus, kuidas meid tookord öösel, kui Szypulinski kohvikust tulime, oli ehmatanud sillal vahil seisev militsionäär.

Kui ammu see kõik oli! Tundus, et mitte kolm kuud, vaid oma kaks aastat oli sellest ajast möödunud.

Seisime ja puhkasime mõned minutid. Külm tuul sasis Galja tihedaid juukseid. Galja oli enesele isa kuue selga tõmmanud. See kulunud käistega nahkkuub oli Galjale suur, käised olid väga pikad — ainult sõrmeotsad paistsid neist natuke välja. Galja põsed punetasid tuulest.

«Tore on siin, eks ole?» küsisin ma.

«Jah!» vastas ta ja pöördus minu poole.

Ei tea, kust ma selle julguse võtsin, kuid samal hetkel haarasin mõlema käega kartmatult Galja ümbert kinni ja surusin ta pea enda vastu.

«Lase lahti! Hull peast! Oled sa ogaraks läinud?» ütles Galja ja püüdis lahti rabelda.

«Sugugi mitte hull... Lihtsalt. .. tahan sind suudelda ...» kogelesin.

Minu huuled puudutasid Galja nägu. Ma suudlesin teda väga kohmakalt, umbropsu, külmale ninaotsale ja laubale.

«Noh, kas sul pole häbi, Vassili» hüüdis Galja ja tõukas mind mõlema käega eemale.

Kartsin, et Galja tõsiselt pahaseks saab, et nüüd ta enam ei räägi minuga.

«Noh, tead mis, Vassil!» ütles Galja eemale joostes. «Kui ma ei teaks, et olid haavatud, võtaksin su kõrvad pihku.»

«Ära ole vihane, Galja … ma ju … kogemata ...» pomisesin kohmetunult. Galja punastas ja sattus samuti segadusse. Ja püüdes oma kohmetust varjata, ütles kiirelt:

«Lähme siit minema. Mu kõht on juba tühjaks läinud.»

«Kohe annan sulle süüa. Mul on kaasas õunu ja leiba. Vaata!»

Ja ma võtsin taskust paberisse mässitud värske rukkileivakannika ja neli õuna. Kuna ma polnud jõudnud einetada, olin kõik selle kodunt kaasa võtnud.

«Kas teie aiast?» küsis Galja, võttes vastu suure, külje pealt pisut pruunikas-kollase õuna.

«See on kuldrenett. Nuusuta, kuidas lõhnab!»

Galja nuusutas õuna ja hammustas, sellelt ära pruunika külje. öunakoorele jäid ta ühetasaste hammaste jäljed.

«Proovi süüa koos leivaga! Leivaga on maitsvam!» andsin nõu.

«Ja toitvam!» nõustus Galja, võttes mult leivakannika.

347

Närides värsket, hästi küpsetatud ning krõbeda läikiva koorukesega leiba, küsisin punastades:

«Galja .. . mul on … sulle üks küsimus.»

«Missugune?»

«Kas sa … tõtt räägid?»

«Oleneb sellest, mida küsid.»

«Kas Kotka … on sind suudelnud?»

«Või veel!»

«Kas räägid tõtt, Galja?» küsisin rõõmsalt.

«Noh ütle, milleks peaksin sulle seda valetama?»

«Miks ta siis tookord koosolekul hooples?»

«Jälle hakkad peale, Vassil?» ütles Galja pahameelega. «Paljugi mis see lollpea välja mõtleb. Ma ju ütlesin sulle, et ta mind mitte põrmugi ei huvita. Mu meel oli nukker, kui olin üksi, noh, jalutasin siis temaga.»

Suure kergendustundega võtsin taskust õuna ja sõin selle üks-kaks-kolm ara.

«Meie linn on ilus, eks ole, Vassil?» ütles Galja mõtlikult, vaadates kaugel kaljudel valendavate hoonete poole. «Kahtlemata!» nõustusin.

«Kas Ukrainas on veel niisuguseid linnu?»

«Ei tea.»

«Aga Venemaal?»

«Võib-olla on!» ütlesin ebakindlalt.

«Küll meie linn on huvitav!» sõnas Galja pikkamisi. «Kahju on siit ara sõita, kui vabrikukooli lõpetame. Kas pole tõsi?»

«Kas arvad, et meid kõiki võetakse vabrikukooli?»

«Sind kindlasti võetakse,» lausus Galja pisut kadedalt. «Sa ju tunned Polevoid, ta on sinu tuttav.»

«Noh, kui mind võetakse,» ütlesin tähtsalt, «küll ma siis- ka sinu asja korraldan. Ausõna, Galja. Hakkame koos õppima!»

XLVII. MALM VOOLAB

Juba on süüdatud sulatusahi, pragisedes põlevad seal männi-laastud ja töökojas on tunda kerget suitsulõhna. Kuid see suits ei kõhuta: suure töötoa nurgas on lagi läbi murtud, üleval paistab selge sinine taevas, längus päikesekiir langeb läbi selle avause valukoja lavapõrandale, seina aarde, kus punetab kuhi gatšina liiva.

Kui pidulik ja puhas on meil täna! Kõik ülearused asjad, tööriistad, plaadid suitsunud ning liivaste kärnidega[1], kõik on ära

1 Kärnid valmistatakse vormimismulla erikoostistest, nad asetatakse valamisvormi eeneks, et seal tekiksid valu juures tühikud.

koristatud kõrvalasuvasse lattu ja lamavad seal laudadel. Siin, endise maksuameti suures saalis on sulatusahju lähedal mitmes reas liivapõrandale üles seatud uued puukastid, mis on laotud üksteise otsa ja kõvasti täidetud liivaga. «Ülalt vaadates on need vormkastid[1] ühesugused: puukülgede kõrguseni on nad ühtlaselt täidetud liivaga, ümara musta kausiga valukanalid läbivad sügavalt iga vormi.

Liivapõrandal seisavad mitmes reas väikesed kastid, nende vahel aga lamavad suured ruudukujulised võrevahedega vormkastid. Nendesse on vormitud hoorattad. Küll on aga rasked need suured hooratastega kastid: kui palju vaeva nõuab meie instruktori Zora Kozakevitši juhatusel nende ülestõstmine ja mahapanek!

Täna toimub meil töökojas esimene valu. Zora pole mitte ilmaaegu enesele uut puldanülikonda selga pannud. Ta kõnnib ettevaatlikult vormkastide ridade vahel, kontrollib, kas kõikjal on olemas õhuaugud gaaside väljapääsuks, vaatab alatasa, kas ehk tuli sulatusahju koldes pole kustunud. Kuid tuli pole kustunud, läbi avatud ahjuukse on näha, kuidas valged laastud põlevad keerdu tõmbudes ja hävides, kuidas tulekeeled tõusevad üles peeneks raiutud männipeergude poole. Peergude peale on laotud puuhalud. Niipea kui tuli hakkab tugevasti põlema, võib õhukindlalt sulgeda tõmbeaugu, kinni pätsida külgukse ja lasta sisse tuult.

Sulatusahi nõjatub vastu seina, ta seisab kõveraks painutatud terasjalgadel, mis toetuvad telliskivist alusele.

Esimese valu puhuks olime oma sulatusahju määrinud masinaõliga: piduliku välimusega must mõhakas sulatusahi aina säras ja läikis.

Sellest päevast, mil mind haiglas külastas Polevoi, oli möödunud vaid poolteist kuud, ent kui palju oli selle lühikese aja jooksul olnud muudatusi mu elus! Mõte vabrikukoolist ei andnud mulle rahu, kõik meie poisid otsustasid minna õppima sellesse kooli. Meid võeti kergesti vastu, ent tsehhidesse määramisel selgus, et pooled vabrikukooli õpilastest tahavad saada valajaiks, see töökoda aga oli kõige väiksem — kümne õpilase jaoks. Ma ei teadnud veel tookord, mis see valaja õieti on, ent palusin end just valukotta õppima võtta. Kuid oh häda: Polevoi keeldus mind valukotta määramast.

«Sind alles hiljuti opereeriti, Vassil,» ütles ta, «valaja töö ei kuulu kergete tööde hulka, see on kuum tsehh. Arsti loata ei saa ma sind valukotta vastu võtta, vali endale midagi kergemat!»

Kuid ma ei andnud alla.

1 Vormkast — metall- või puuraam, mille otstarbeks on vormimulda vormimisel ja valamisel koos hoida.

Kuum tsehh! Kui palju oli selles sõnas salapärast ja ohtlikku! Sulatada malmi, muuta vanade masinate kõvad rasked riismed heledaks sulamassiks. Kui palju oli selles töös uut, teadmatut ning ahvatlevat: see oli hoopis midagi muud kui tisleritöökojas; treida puust käepidemeid hekslimasina jaoks, nagu teeb seda Petka Maremuhha, või viilida nagu Galja Kušnir lukksepatöökojas kruustangidel uksevõtmeid. Tahtsin saada valajaks, olgugi et ma veel täpselt ei teadnud, mis mul teha tuleb. Polevoi juurest tormasin linna haiglasse, kuid seal öeldi mulle, et doktor Gutentag on puhkusel. Terve tunni hulkusin Kellatorni tänava ääres pargi alleedel ta maja läheduses, lootes Jevgeni Karlovitši tänaval kohata, kuid nagu kiuste polnud teda kuskil näha; siis võtsin julgust ja tõmbasin ta ukse juures kella. Mulle avas Jevgeni Karlovitši tütar, väga kena mustajuukseline neiu Ida. Õhtuti tavatses ta seista arstimaja juures tara kõrval ning ma olin korduvalt salaja vaadelnud ta tõmmut ilmekat ja kõrgele tõstetud kulmudega nägu. Nüüd avas Ida mulle ukse ja vastanud mu tervitusele, vaatas nii teraselt mulle otsa, et tundsin, kuidas mul kiiresti puna palgesse tõuseb.
«Mida soovite, noormees?» küsis Ida.

Ta märkas mu kohmetust. Nägin ta suurte pruunide silmade sügavusse peidetud naerusädet.

«Tahtsin ... kas Jevgeni Karlovitš on kodus?»

«Jevgeni Karlotitš on puhkusel ega võta praegu haigeid vastu.»

«Ma ei tulnud kõnetundi, ma ... ütelge talle, et temaga tahab kokku saada Mandžura. Arst teab… Olin haiglas, ta juures ravil…»

Ida läks ukse poole, jättes mind üksinda ooteruumi, kuid jõudnud ukseni, pööras ta end oma kõrgetel kontsadel kiiresti ringi, heites mulle veel terasema pilgu, ning küsis:

«Mis te ütlesite — Mandžura? Olete teie see, keda bandiidid granaadiga haavasid?»

«Mina ...» kinnitasin ma teatud mõnutundega. «Isa!» hüüdis Ida valjusti ooteruumist.

Sellal, kui ma arstilt valukojas töötamiseks luba palusin,.istus Ida kogu aeg isa kabinetis. Arst kirjutas Polevoile tõendi, et olen juba täiesti terve. Viisin selle tõendi vabrikukooli ja teel mõtlesin kogu aeg, et Ida on minusse armunud.

Gutentagi poolt antud tunnistusega võeti mind valukotta vastu ja Kozakevitš, meie ainsam instruktor, hakkas meile kõhe ettevalmistusteta õpetama vormimist. Päevad läbi roomasime Zora juhatusel niiskel liival, rõhudes sinna põlvedega ümmargusi auke: vormisime hekslimasina hoorattaid,

pukse taluvankrite jaoks ning ahju-uksi. Alguses tundus mulle see; mida tegime, mänguna: õige mul töö — tuhni nagu poisike liiva sees ja tee

liivakooke. Ent mida lähemale jõudis päev, kus pidi toimuma esimene valu, hakkas vormimine mulle paistma järjest huvitavamana. Hakkasin juba pisut taipama, miks puumudelid tuleb nii õrnalt välja tõmmata, miks nii hoolikalt tuleb vormi äärtelt terasest siluriga tasandada iga ülearune kühm, miks tuleb ära pühkida väiksemgi prügikübe sügavatest tumedatest kanalitest, mida mudeli väljaulatuvad osad liiva olid vajutanud.

Taipasin, et vormimine pole veel see kõige tähtsam ega kõige huvitavam, et see kõige tähtsam ja kõige huvitavam tuleb alles siis, kui algab valu. Seepärast ma siis nüüd, kui oli saabunud see kauaoodatud päev, jälgisin Kozakevitši iga sammu ja ootasin, mis juhtub edasi.

Kaugel teisel pool väljakut, seal, kus asus tehas «Mootor» ja selle kõrval meie vabrikukool, põksutas ühetasaselt tehase jõumasin. Seal, vabrikukoolis, töötasid praegu lukksepad, treialid ning tislerid, seal, jalaga pedaali vajutades, laskis Maremuhha oma treipingil keerelda, treides kuivast saarepuust käepidemeid tööriistade jaoks, seal teisel korrusel viilis Galja praegu võtme-keeli. Seal oli nüüd, lõuna eel, palju kära, meil valukojas aga valitses veel vaikus, ja selles vaikuses oli kuulda, kuidas sulatusahju põhjas praksusid puud. Männilaastud olid juba ara põlenud, tuli leegitses nüüd suurte kuivade halgude ümber. Zora Kozakevitš heitis pilgu sulatusahju ja ütles: «Vassili Ütle õige motoristidele, las annavad õhku, ise aga hakake poistega sööma.»

Tormasin kõrvaltuppa ja hüüdsin murduval häälel: «Käivitage mootor!»

Väikest kasvu instruktor-mehaanik Gumenjuk kohmitses pisut Pejot-tüüpi vana automootori kallal ja asus suure pingutusega vänta keerutama. Mootor turtsatas paar korda ja hakkas lõpuks põrisema, täites toa sinaka bensiinisuitsuga. Kõrval puualusel seisis ümarate äärtega vann, millelt email oli poolenisti pudenenud. Vannist mootorini ulatusid pikad kummivoolikud. Kuna tavalise autoradiaatori eest oli kohalik kommunaalmajanduse osakond vabrikukoolilt väga kõrget hinda nõudnud, olid Polevoi ja Gumenjuk mootori jahutamiseks kohandanud selle vanni. Viimase olid nad Kellatorni tänavalt ühe endise sõjaväeasutuse hoovilt igasuguse risu hulgast välja tuhninud.

Mootor töötas rappudes ja turtsudes ning hakkas vardli vett sisse tõmbama; vesi vannis lõi pulbitsema, Gumenjuk naeratas rahuldatult, võttis mütsi peast ning pühkis oma higiseks läinud paljast pealage.

Mootori lähedal seisis tähtsa näoga Saška Bobõr. Ta oli õpilaste kirjas küll lukksepatöökojas, kuid töötas automootorite lahtivõtmise alal, ja Polevoi oli tema koos Gumenjukiga saatnud valamise ajaks meie juurde valukotta. Saška käitus üleolevalt,

meiega, valajatega, ta peaaegu ei kõnelnudki. Nüüd, kus Saška märkas, et ma üksisilmi jälgin mootori tööd, tegi ta näo, nagu oleks temal mootori kohta juba kõik teada. Ta kähmas kaltsu, hõõrus puhtaks mootori õlised küljed, vaatas rmgi ja küsis instruktorilt tähtsalt:

«Kas ventilaatorid võib käima panna, seltsimees Gumenjuk?»

Instruktor noogutas pead ja Saška lülitas soliidselt ning kiirustamata kangi abil käiku mõlemad rihmad, mis ühendasid mootorit ventilaatoritega. Mõlemad mustad, tigusid meenutavad ventilaatorid võpatasid, hakkasid ringi käima, nende vildakad tiivad surusid õhku sulatusahju. Nüüd polnud siin enam midagi vaadata.

Sööstsin valukotta. Siia oli mootori müra vähem kuulda. Sisinal tungis õhk torusid mööda sulatusahju; leek lõi värelema, algul tundus, et ta tugevast õhuvoolust kustub, kuid siis loosklesid kärmed tulekeeled kõrgele, süütasid aplalt puuhalud ning püüdsid pääseda mustade koksikamakate ligi, mida allapoole surus raske malmikiht. Sulatusahju vaatepilude siniste klaaside läbi oli näha,

kuidas leek üles paiskus, — tõmbetuul oli tugev, nagu ta olema pidigi, ja ma nägin Zora näost, et meie instruktor on rahul.

Ta vaatas lõbusalt ringi ja oma puldankuue käiseid küünarnukkideni üles käänates ütles meile:

«Noh, nüüd sööma, meistrimehed! Küll jõuate veel vaadata!»

Istusime valukoja tühja nurka Zora kõrvale niiskele liivale ja hakkasime sööma, heites pilke1 undavale sulatusahjule. Või ja meega määritud leib krudises mu hammaste all, — võisin oma leiva kuitahes hästi paberisse mässida, ikkagi sattusid peened liivaterad võileivale, aga olin sellega juba harjunud. Zora Koza-kevitš hoidis oma suures tugevas käes pekitükki. Ta lükkas sellelt taskunoaga soolaterad maha ja hakkas seda siis sööma otsekui õuna suurte tükkide kaupa. Ta hammustas otse pekikamaka küljest, kuigi tal oli nuga käes; ta oli niivõrd ametis, et ta tõmmt posenaha all justkui oleksid siia-sinna liikunud suured muhud Vaatlesin Zorat, ta suuri pisut karvaseid käsi, — need nagi polekski olnud käed, vaid pihid — ja mulle meenus, kuidas Zora oli kord võitnud meie linna sõitnud raudse surve meistri Zot Zeguljovi. Olin uhke sellele, et meil on niisugune instruktor. Kui olin söömise lõpetanud, läksin kõrvaltuppa, kus hoidsime plaatidel kärne ning mudeleid, ja seal, selles toas, käänasin salaja oma käised küünarnukkideni üles. Tahtsin sarnaneda Zoraga.

«Tilgub, tilgub, vaadake!» kuulsin kõrvaltoast Saška Bobõri kiunuvat häält.

Läksin valukotta tagasi ja, lükanud seltsimehed eemale, poetasin end sinise vaatepilu juurde. Jah, tõesti, läbi sinise klaas

oli näha, kuidfas mööda leegitsevaid koksikamakaid veeresid alla esimesed väikesed libedad malmitilgad.

Sulatusahi oli nüüd kuum, õli, millega me teda olime määrinud, suitses.

Pisaraid meenutavad malmitilgad muutusid järjest suuremaks, — nüüd, kus nad olid juba raskemad, ei libisenud nad enam kõksi mööda, vaid langesid üsna väikeste vaheaegade järel püstloodis alla, need pimestavalt eredad sulametalli tilgad, mida ma kunagi varem polnud näinud.

«Noh, kas piim juba voolab?» kuulsin enda selja taga Polevoi häält.

Temagi oli kummargil ja vaatas üle meie peade pilusse.

«Varsti hakkab voolama, seltsimees direktor,» lausus Kozakevitš.

«Vaata ette, Zora, et sul «kits»[1] sisse ei jää, teed enesele häbi kogu linna ees. Parem pisut oodata,» hoiatas Polevoi.

««Kits» ei tule kõne allagi. Ärge muretsege. Küll läheb!» muheles Zora ja pilgutas Polevoile silma.

«Noored palusid minult luba esimest valu pealt vaadata,» ütles Polevoi. «Lubasin. Kõhe lõpeb seal töö ja nad tulevad siia. Ühe sõnaga, saad veel pealtvaatajaid, nii et ära vea alt!»

«Oi, ei ole mul neid noori pealtvaatajaid vaja!» erutus Kozakevitš. «Nad lõhuvad mu vormid ara või teevad muud pahandust.»

«Oota, Zora,» rahustas Polevoi Kozakevitšit. «Vabrikukooli õpilastele tuleb valamise pealtvaatamine suureks käsuks, mis aga puutub vormidesse — ära muretse, hoiatan neid.»

«Jah, hoiatate küll,» lausus Zora pikkamööda. «Kuhu nad siia seisma mahuvad? Siin pole teater ega prantsuse maadlus, vaid valamine. Näete, kui kitsas.»

«Küllap seisavad ukse juures.»

«Ukse juures?» Kozakevitš muigas halvakspanevalt. «Mis te räägite, seltsimees Polevoi! Aga kui näiteks juhtub õnnetus või on vaja joosta savi tooma — mis siis? Läbikäik peab olema vaba ja pole vaja mingisuguseid pealtvaatajaid.»

«Noh, tubli, siis avame aknad ja las nad vaatavad õuest läbi akna sisse, — oled nõus?» käis Polevoi peale.

«Õuest võivad vaadata,» nõustus Zora. «Ega mul kahju ole. Seal on juba teie territoorium. Seal võite kas või maskiballi korraldada, mul ükspuha.»

Kui Zora haaras raske terava kangi, et seda sulatusahju avausse lüüa, tunglesid iga akna juures pealtvaatajad — vabrikukooli õpilased. Ega's esimene valu ole naljaasi! Õpilased vaatasid põnevusega valukotta. Siin oli juba palav ja tuuletõmbus ei

1 «Kits» — sulatusahjus hangunud metall. Tõlk.

päästnud kuumuse eest. Teadsin, et ühe akna taga on Petka Maremuhha, ja mõtlesin, et kindlasti on ka Galja tulnud vaatama esimest valu, kuid ma ei saanud end enam ümber pöörata. Mul oli tähtis ülesanne: hoidsin käes kolme puuvarrast, mille otsa olid pandud savitopised. Kozakevitš võttis hoogu ja lõi kangi otsa kinnipätsitud-avausse. Kuiv savi pudenes laiali, selle tükid veeresid mööda renni alla, kuid esimese löögiga kang malmini ei ulatunud. Zora lõi teist korda, kang tungis savist läbi ja pääses sulatusahju sisemusse. Zora pingutas end, tõukas kangi järjest kaugemale ja hakkas seda siia-sinna kõigutama. Ta kõigutas seda tugevasti, näis, et sulatusahi langeb mürinal alustelt maha. Vahetevahel puutus kang vastu renni, Zora puldankuub tõmbus seljal pingule; Kozakevitš seisis, jalad harkis, üsna renni ees, nohises ja keerutas julgelt kangi.

«Kuidas ta ometi ei karda!» imestasin ma. «Malm võib ju kangi välja tõugata ja Zorale vastu kõhtu paiskuda!»

Äkki viskus Kozakevitš kogu oma suure kehaga järsult tahapoole ja tõmbas avausest välja kangi, mille ots lausa hõõgus.

Sealt avausest veeres välja punane räbukera ning seejärel voogas sealt kohe kiire malmijuga nagu vesi vallapäästetud allikast. Tasa sisisedes voolas ta pimestavalt eredana ja valgena mööda savirenni, uhades ära savipuru ja tolmu.

Kozakevitš viskas kangi kõrvale ja haaras koos vabrikukooli õpilase Tiktoriga kopa. Malmijuga ei jõudnud veel õieti rennist ära voolata, kui Zora selle juba koppa püüdis. Eredad pritsmed lendasid kopa põhjast kuni laeni; alla langedes puistasid nad meid kõiki, sulatusahju juures seisjaid, otsekui bengaali tule sädemekestega üle, õhus tundus kõrbelõhna, juga oli lai ja voolas tugevasti koppa.

«Haara kinni, Gumenjük!» hüüdis Kozakevitš. Gumenjuk kähmas osavasti pihku kopa kandekangi käepideme. Zora vabanes ja võttis rahulikult mu käest topisega varda. Ainiti malmijuga vaadates kpmpas ta sõrmedega topist, tegi selle teravamaks. Kopp täitus kiiresti. Malmi peal ujus punakas kleepuv räbu — nagu nahakord keedetud piimal. Malm kergitas nahakorda üha kõrgemale. Noh, nüüd on lõpp, — paistis, et kohe voolab ta üle ääre, paiskub rennialusesse süvendisse. Kuid Zora ei sattunud segadusse.

Ainult hetk! Ja ta pistis savitopise otse avausse, kust voolas malm. Sädemed lendasid laiali, kuid väike malminire jooksis ikka veel koppa.

Pilku minu poole heitmata haaras Zora mu käest teise varda ja torkas täiest jõust otse niresse veel teise topise. Ja sedamaid tekkis savitoojse ümber tumepunane pärg;, jahtudes hakkas malm avauses tarduma-ja koppa kukkusid viimased tilgad, läbides räbu tumeda nahakorra. Valukojas muutus jalamaid hämaramaks,

ainult kopast, mis Tiktori ja Gumenjuki käte vahel tasa õõtsus, tuli pimestavat valgust. Zora Kozakevitš võttis kähku pika männipuust labida ja eemaldas sellega malmi peal ujuva rabu Nüüd lõõskas hele, kergelt mullidega kaetud malm veel eredamalt.

«Lähme!» hüüdis Zora, lükkas Tiktori kõrvale ja asus ise tema

Ettevaatlikult läksid Kozakevitš ja Gumenjuk vormkastide ridade vahelt läbi kõige kaugemasse nurka, kand.es kopa. suure ruudukujulise vormkasti. juurde, kuhu oli vormitud hooratas, Zora kallutas koppa, kuid samal hetkel hüüdis üle kogu valukoja:

«Mandžura, kähku takud!»

Tormasin vormkasti juurde ja tõmbasin varukanali kausist takututi. Ma ei jõudnud veel eemale kärata; kui.Zora juba koppa kallutas ja malmijuga vormi voolas. Otse minu ees, umbes kolme sammu kaugusel, sätendas kopp, sädemed lendasid mu peale sulamalmi kuumus hõõgus, mulle: näkku, seisin seljaga. vastu seina toetudes ega võinud ära minna, ja kui sädemed lähedalt mööda lendasid, ainult pilgutasin silmi.

Vormi mahtus palju malmi.

See voolas ja voolas suure joana laia valukanaihkaussi:.ning .paistis, et terve kopatäis kulub ära selle hooratta jaoks, kui ootamatult üsna mu jalge ees mööda tagavara-ava —, tõusupead— kerkis vormi teisest küljest väike punane malmisammas.

«Aitab!» hüüdis' Zora ja tõmbas kopa teise vormka.sti.juurde.

Malm tardus täisvalatud: vormis kiiresti — esimesena muutus tumedaks peenike tõusupea, siis hakkas jahtuma, punetama lai koonusekujuline valukanalikauss.

Järgmisi koppe kandsid vabrikukooli õpilased paaris Kozakevitšrga Zora juhtis valukoppa kandekangi käepidemetest, valas täpselt malmijoa valukahali suudmesse, vabrikukooli õpilased ainult hoidsid koppa ümmargusest käepidemest, mis oli kopa teisel küljel. Jälgisin erutatult, millal siis minu kord tuleb malmi
kanda Võib-olla tegi Polevoi salaja korralduse, et Zora ei laseks mind vormidesse valamisest osa võtta? Viimaks tulevad nad jälle selle vana jutuga, et olen hiljuti opereeritud, et ma ei tohi end pingutada? Kui aga Zora tõesti ei peaks mind kordagi laskma koppa kanda vormkastide juurde, oleks see mulle suureks häbiks.
Õppida valajaks, oodata nii kaua seda päeva, mil.toimub esimene valu, ja mitte ühtki vormi täis valada!

Püüdsin kõigest jõust enda .peale tähelepanu juhtida: jooksin topiseid tooma ja tulin joostes nendega tagasi, .hulkusin vormkastide ridade vahel, hoidsin käes puhastusriista,; et see oleks vajaduse korral käepärast, ulatasin Zorale kangi.:

Viimane malm lasti välja.

Kõrvaltoas oli mootoripõrin juba ammu lakanud, valukojas oli vaikne, oli kuulda ainult iseda, kuidas .praksusid vormkastid

hõõgusid ja suitsesid nende kohati söestunud küljed, oli kuulda, kuidas omavahel kõnelesid pealtvaatavad vabrikukooli õpilased Kopa käepideme juurde astus jälle heledajuukseline ning esile-tungivate põsenukkidega Tiktor, ta kavatses koppa teistkordselt kanda, mina aga hoidsin ikka veel vajaduse korraks oma käes puuvardaid. Nüüd polnud valamine mulle enam sugugi meelt mööda.

Kas nüüd unustati mind või teeseldi meelega, kaastundest, et mind ei märgata. Seisin sulatusahju kõrval, pea norgus, kuumusest üleni higine, väsinud ja tüdinenud. Ja äkki kuulsin ma Zora häält:

«Oota, Tiktor, sa juba valasid, lase nüüd Vassilil!»

Viskasin topised põrandale ja võtsin kohe kandekangi raudkäepidemest kinni.

Kozakevitš sammus ees.

Ta käis küüru tõmbudes, nägin enda ees hõõguva kopasõõri taga ta laia selga, palavuse tõttu kuklas kokkukleepunud juukseid ja ta tugevate lihastega paljaid ning tätoveeritud käsi, mida mööda nirises higi. Käisin ta järel, hoides mõlema käega kinni kandekangi käepidemest ja astudes lühikeste sammudega valukoja pehmel põrandal. Jalad vajusid liiva sisse, mul oli nüüd vaid üks mõte: ainult mitte kukkuda. Kui kukun, paiskub sula-malm jalgadele, peletab näo.

Viimasesse vormkasti oli valada väga raske. Valukanal oli üsna nurga sees, hulk aega ei õnnestunud meil kopaga sinna ligi pääseda, seisin juba kikivarbail ja pidasin hinge kinni, Kozakevitš aga tõstis oma kandekangi mõlemad käepidemed võimalikult kõrgemale.

«Sa ara keksi!» hüüdis Kozakevitš. «Seisa paigal. Valame ülevalt!» Ja ta kallutas koppa.

Malmijuga voolas minu rinna kõrguselt vormkasti. Vähemalt oli hea, et Zora vajas täpselt õigesse kohta: ümmargune valu-kanalikauss võttis kohe joa vastu. Malm langes sinna raskesti, väikesed pritsmed.lendasid igale poole laiali, nad kõrvetasid mu laupa, nägu ja käsi. Oli nii palav, et tuli tahtmine karjuda kuumuse pärast. Arvasin, et juba koorub nahk mu näolt, ja siis hakkasid veel silmad lähedase tule tõttu vett jooksma; nagu udus nägin enda ees allalangevat juga ja püsisin suuri vaevu jalul. Täis lootust ootasin seda hetke, mil kopp tühjeneb, see hetk jõudis järjest lähemale, kopp muutus ikka kergemaks ja kergemaks, vorm täitus juba malmiga. Kuid siis justkui kiuste kostis üsna lähedalt Galja erutatud hääl:

«Vassil! Püksid põlevad!»

Liigutasin end otsemaid ja juhtisin seega joa valesse suunda. Selle asemel, et voolata valukanalisse, paiskus malm niiskele liivale. Pritsmed lendasid igale poole laiali. Vabrikukooli õpilased

hüppasid akendelt, maha, kuid samal hetkel summutas kogu kära, malmi sisina ja Zora hüüu: «Tasemini, Vassil,» Saška Bobõri ahastav karje.

«Ai, ai, ai, ai!» hädaldas Saška Bobõr kuskil sulatusahju lähedal.

«Vala kiiresti, noh!» käsutas mind Zofa.

Ülejäänud malmi me ei valanud, vaid õigemini paiskasime kiiresti vormkasti, viskasime kopa liivale ja sööstsime kõrvaltuppa, kust kostis Saška Bobõri kisa.

Käigul kustutasin hõõguva püksisääre ja jooksin Zora kannul mootoriruumi.

Seal keerles Saška Bobõr hirmsasti uludes mööda tuba, hoides» mõlema käega katkisest saapast kinni ning toetudes paremale jalale. Ta kisendas täiest kõrist, kraapis sõrmedega saapa nahka, püüdis kätki rebida oma saapanööre, trampis jalga nii tugevasti vastu maad, et paistis nagu variseks katus sedamaid meile pähe. Seejärel seisatas Saška hetkeks ahastuses, laskis oma hullunud pilgul meist üle libiseda ja sööstis siis, otsekui ajaksid teda taga terve kari marutõbiseid koeri, emailitud vanni poole.

Ma pole kunagi elus näinud niisugust hüpet! Vahetpidamata karjudes lendas Saška jooksu pealt jalgupidi sooja veega täidetud vanni. Vann ei pidanud vastu ja, kukkus koos Bobõriga ümber, veejoad loksusid vastu seina, voolasid meie poole ja Saška, kes nähtavasti tundis hetkelist kergendust, kargas püsti ja ronis nagu kass avatud aknast välja.

Leidsime ta murult, sammu viiskümmend töökojast eemal. Üleni märg, nutetud silmadega, kuid juba rahunenud Saška istus türklase kombel rohus ja vaatas tähelepanelikult oma punakat jalga, millel olid pikad, nähtavasti kaua lõikamata

küüned. «Mis sul viga, mu kallis?» küsis Kozakevitš, võttes kergelt Bobõri õlast kinni.

Saška pööras meie poole oma kõhna tedretähelise näo ja lausus väga kaeblikult ning nutuselt:

«Vaadake!»

«Mida?» ei taibanud Zora.

«Näe, vaadake!» halises Saška, näidates sõrmega oma peopesale. Seal märjas pihus mustendas väike, kanepiiva sarnane tardunud malmiterake.

«Noh, ja mis siis? Malmitilgake!» ütles Kozakevitš naeru tagasi hoides. »

«Või tilgake!» halises Saška veel kaeblikumalt. «Te ainult vaadake, see tilk on mu jalal kuni luuni augu sisse põletanud.»

«Kus ta nüüd ikka luuni! Noh, näita!» palus Zora.
Taibates, et kannatajat mängida ei õnnestu, näitas Bobõr juba tagasihoidlikumalt jalalabal punetavale väikesele täpile.

«Ei,.mu kallis,» ütles Zora, «see paistis ainult ehrriatusest sulle, et luuni. Luu on veel terve, kuid ...»

«Seltsimees instruktor,» kostis Polevoi hääl, «järgmisel korral tuleb enne valamist kontrollida jalatseid. Kellel, on katkised saapad, see valukotta ei pääse. Kas ikka kõik poisid saavad enestele töösaapad?»

«Mina ei saa, seltsimees direktor,» hädaldas Saška, «mina pole valaja, vaid motorist.»

«Noh, kuigi oled motorist,» ütles Polevoi muheldes, ja tõstis maast Saška saapa, «oled ikkagi kohustatud oma saabaste eest hoolt kandma. Vaata, eks saabas ole ju õmblusest lahti hargnenud? Õmblusest. Kas on raske kinni õmmelda? Oleksid võtnud pigitraati ja üks, kaks, kolm — oleks kõik korras olnud! Ime, et sa veel palja jalu valamist vaatama ei tulnud. Noh, kas tahad, ma parandan su saapa ära?»

«Ei, mispärast!» ehmus Saška ja tõusis püsti. «Parandan ise.» Ta astus Polevoi juurde, lohistades enda järel rohul oma jala rätti ja kähmas kurelt saapa.

«Ka jalarätid tuleb puhtaks pesta,» ütles Polevoi alla vaadates. «Vigastus pole sul jumal teab kui suur — niisugusest põletushaavast saab jagu, aga määrdunud jalaräti tõttu võib asi halvaks minna. Jookse kõhe kooli sidumisele. Kähku!»

Saška jooksis minema, Zora aga laskis pilgul meist üle käia ja käsutas:

«Nüüd aga oma kohtadele, mu kotkad. Kas arvate, et hakkan üksi sulatusahju tühjendama?»

Sel päeval läksime koju hiljem, kui tavaliselt.

«Lähme Vanalinna kaudu,» ütlesin Petka Marefnuhhale, kui olime vabrikukooli väravast välja jõudnud.

«Miks läbi linna?» imestas Petka. «Läbi pargi saame ju kiiremini.»

«Pole tähtis, lähme linnast läbi. Mul vaja osta raamat mehaanika kohta.»

Muidugi polnud mul vaja osta mingisugust raamatut.

Ma lihtsalt tahtsin, et mind nähtaks linnas töörõivastes, läbipõlenud püksisäärega, määrdununa ning väsinuna.

Sel päeval oli mingi kirikupüha, ja kui me Uuest sillast üle läksime, tuli meile ühtelugu vastu hästi rõivastatud kaupmehe-poegi koos oma preilidega. Neil olid peenest salakaubana sissetoodud kalevist uued ülikonnad, jalas madalate kontsadega kitsa-ninalised džimmi-saapad; nende preilid — nägusates siidkleitides neiud, lindid juuksepalmikutes, jalas valged sukad ja lakk-kin-gad — sõid päevalilleseemneid, koori maha sülitades, või imesid monpansjeekompvekke. Kuidas oleksin sel hetkel tahtnud kogemata riivata kedagi neist logardeist, neist mammapoegadest, kes päevad läbi lonkisid parkides ja end päevitasid Kindluse silla

all jõekaldal. Oleksin mõnuga end nende vahele poetanud, et määrida oma musta suitsunud särgiga nende toredad välismaisest riidest ülikonnad!

Neetud hangeldajad! Ikka veel elasid nad tol ajal meist paremini, pettes ausaid töötajaid. Möödusin neist püsti päi, olin uhke sellele, et olen tööline, et saan kaheksateist rubla stipendiumi kuus, kuna igaüks neist võib igal ajal oma isalt saada taskurahaks viiskümmend või isegi sada rubla.

«Miks sa, Vaska, end koolis puhtaks ei pesnud?» küsis Maremuhha minust ette minnes ja mulle näkku vaadates.

«Pesen kodus seebiga,» vastasin ja tõmbasin käega üle näo, määrides end veel rohkem tahmaseks.

Mu nägu õhetas, käed valutasid, kõri kipitas väävlilõhnast, mis valamise ajal oli täitnud valukoda. Jõudsime Kellatorni tänavale, kus elas doktor Gutentag. Aeglustasin sammu, oleksin väga tahtnud, et Ida seisaks tara ääres ja näeks mind nõndaviisi määrdunult. Kuid Idat polnud seal ja maja akende ette olid kardinad tõmmatud. Sammusin edasi Petka kannul ja kahetsesin, et ei näinud Idat.

«Kuhu Kolomejets sõitis?» küsis Maremuhha ootamatult.

«Tarzan?» küsisin hooletult. «Tarzan töötab Järmolintsõs rajoonikomitee agitaatorina-propagandistina. Tarvis pühapäeval tema juures ära käia. Kas läheme, Petruss?»

«On see kaugel?»

«Jarmolintsõ? Tühine maa.»

«Noh, lähme siis pealegi!»

«Aga tingimata lähme,» sattusin ma hoogu. «Kutsume vabrikukooli õpilasi enesega kaasa. Lähme terve kambaga. Võtame toitu kaasa ja asume juba hommikul teele. Sellest tuleb tore matk, kas pole tõsi? Noh, keda kaasa kutsuda — võiks Saška Bobõri, võiks Tiktori ja ka ... Galja.»

«Mina aga võtan oma alumiiniumist välipudeliga vett ühes.»

«Ja tead mis,» ütlesin ma, «me ei lähe sinna ainult jalutama. Me võime seal Järmolintsõs mingisuguse töö lugemistares läbi viia. Oleme ju töölisnoored, kas pole tõsi? Lugesin ajalehest «Tšervonõi Junak», et töölisnoored peavad külanoorsoo oma šefluse alla võtma. Ja Tarzan veel tänab meid selle sest.»

«Aga Galjat pole mõtet kaasa vedada. Las tulevad ainult poisid.»

«Ara räägi nii! Ka teda läheb vaja,» ütlesin nii rahulikult kui suutsin. «Ta võib agiteerida külatüdrukuid ...»

Tundsin äkki, kuidas muutusin kohmetuks. Seniajani ei saanud ma ilma erutuseta meenutada seda, kuidas tol külmal, tuulisel pühapäeval Vana kindluse vallil olin suudelnud Galjat. Ma ei suutnud unustada seda suudlust ja seda meenutades tundsin suurt hellust Galja vastu. Igatsesin ta järele, kui polnud teda

kaua aega näinud. Rõõmustasin, kui Kozakevitš mind saatis lukksepatöökojast midagi tooma, siis ei läinud ma sinna kõndides, vaid joostes, kuna teadsin, et näen seal kruustangide juures oma Galjat, sinine tööpõll ees. Ka Galja suhtus nüüd minusse kuidagi teisiti. -See on selge — täna näiteks hüüdis taj «Vassil, püksid põlevad!», kuna tal oli hirm, et võin end ära põletada.

Kui me kõnelesime, pööras ta nüüd tihtilugu oma silmad kõrvale ja punastas; teiste poistega käitus ta südilt ja julgelt; minuga aga kõneles ta tasa ja katkendlikult, otsis kaua vajalikke sõnu, justkui kartes mind solvata. Olin kindel, et Galja mind armastab. Olin uhke juba ainuüksi selle mõtte juures ja tundsin hirmu oletades, et see kõik on ehk ainult ettekujutus.

Taoti oli mul soov kõigile jutustada oma armastusest Galja vastu, ja eeskätt muidugi Petkale, kuid iga kord sain õigel ajal enesest, võitu. Mulle näis, et niisuguseid asju ei räägita parimale sõbralegi, et armastus Galja vastu tuleb peita südame põhja ega tohi kiidelda sellega.

Praegu tajusin Petka sõnades mingit tagamõtet. Kas ei taha ta mult välja uurida, missugused on mu suhted Galjaga? Kuid Petka, mu paks lihtsameelne sõber, kõndis, nagu poleks tal midagi sellesarnast mõttes, ja ma ütlesin talle:

«Sa, Petruss, räägi ise Galjale auk pähe, et ta tuleks meiega kaasa. Oled nõus?» «Ei, ma ei taha. Ta väsib ära.»

«Vaata, et sa ise ei väsi. Sa näiteks kardad kaugele ujuda, aga kuidas Galja ujub? Kuigi ta on tütarlaps, on ta sinust palju vastupidavam.»

«Nonoh, eks me seda veel näe,» ütles Petka meelepahaga, ja et ebameeldivat juttu teisale juhtida, lausus viivu pärast:

«Mulle räägiti, et tuleval nädalal organiseeritakse ka meie juures komsomolirakuke. On see tõsi?»

«Täitsa tõsi!»

«Kas sinna . . . võetakse kõiki?»

«Ei, miks kõiki, ainult neid kõige kindlameelsemaid.»

«Aga . . . mis sa arvad . . . kas mind võetakse vastu?»

«Eks me näe, Petro . . . Tuleb kaaluda, läbi arutada, järele mõtelda,» ütlesin tähtsalt, otsekui oleksin ise juba kommunistlik noor.

«Kas tead, . Vassil, taat hüüab mind ammu komsomolistiks. Küll oleks kahju, kui ei võetaks,» ja Petka Maremuhha ohkas kurvalt.

Kaugelt kostis suure sepahaamri lööke.

Seal oli Kotka Grigorenko, kes Zacharzewski töökojas sepa-ääsi purpurpunases kumas tagus hõõguvat rauatükki. Seal eraettevõtja tolmuses töökojas töötas ja pingutas ta end, ikka veel püüdes enesele saada töölise staaži. Ta polnud veel kaotanud loo-

tust meid kord kavalusega võita. Oli näha, et ta oma hinges needis kogu seda tööd, temagi oleks tahtnud linna pidutsema minna, kuid Zacharzewski oli katoliiklane ega tunnistanud õigeusu kiriku pühasid. Nüüd siis paugutaski Kotka seal vasaraga, kui me temast teisel tänavaäärel möödusime.

Maremuhha vaatas silmanurgast töökotta sisse, mina heitsin sinna ainult korraks pilgu ja möödusin kõhe Kotkast püsti päi määrdunud, väsinud, põlenud püksisäärega, lastes rippu käed. Pihkudesse olin juba ammu hõõrunud kõvad rakud.

Nurgal seisva kuulutustulba taga algas lai Zitomiri tänav. Kuskil üsna selle lõpus, aedade roheluse taga, päris linna serval valendas parteikooli kõrge hoone. Petka pööras Jõetagusele,. mina aga läksin edasi selle maja poole.

KOLMAS OSA

LINN MERE ÄÄRES

Selle osa triloogiast pühendab autor lahinguülesande täitmisel langenud kirjaniku-bolševiku Jevgeni Petrovitš Petrovi mälestusele

XLVIII. RUTTU KISINJOVI TÄNAVALE!

Oli õppetööst vaba õhtu ja me läksime linna jalutama. Petka Maremuhha kõndis tähtsalt oma lühikeses kasukas, millest levis lambanaha lõhna. Saška Bobõr oli oma vanade katkiste saabaste peale tõmmanud läikivad kalossid ja üleni kinni nööpinud oma kollaka, inglise sinelist ümber tehtud pika palitu, minul aga oli seljas õlgadest natuke kitsaks jäänud hall tšumarka, mis sarnanes kasakakuuega. Tšumarka käised olid mulle lühikesed ja ta haagid ulatusid vaevalt eest kinni: see tšumarka õmmeldi mulle juba ülemineval

aastal isa palitust, kuid ma olin tema üle väga uhke, sest et samasuguseid tšumarkasid kandsid meie linnas komsomoli ringkonnakomitee töötajad ja paljud aktivistid.

Laupäeva puhul oli Vanalinnas liikumas palju rahvast. Kuigi kõik kauplused polnud avatud, heitsid nende heledates tuledes vitriinid valgusjugasid kiviplaatidega sillutatud kitšastele kõnniteedele. Neil meie linna peatänava — Posti tänava — kitsastel kõnniteedel oli murdu jalutajaid.

Ka meie oleksime muidugi võinud ühineda selle kärarikka inimvooluga, kuid me ei tahtnud. Peale Karvassarõ, Saarmaküla ja teiste meie agulite noorte jalutasid siin praegu, nagu laupäevaõhtuti ikka, noored nepmanid-spekulandid. Kommunistlikel noortel ja töölisnoortel oli jalutamiseks teine koht — puiestee komsomoli klubi juures.

Me kõndisime keset sõiduteed. Alles oli olnud sula, päike soojendas päris kevadiselt, õhtu eel aga külmetas jälle veidi. Loigud kattusid jääkirmega, auklikeks roostetanud veetorudelt rippusid alla läbipaistvad jääpurikad.

«Asjata panid kalossid jalga, Bobõr! Näed, kui kuiv on,» ütlesin Sašale ja lõin saapakontsaga vastu kinnikülmunud loiku, kus jää praksatades murdus.

«Ara hulla!» kiunatas Saška eemale hüpates. «Säh sulle «kuiv»!»

365

Mudanire pritsis Saška läikivale kalossile. Bobõr seisis keset sõiduteed ja näis olevat nii rusutud, et *me* Maremuhhaga end taltsutada ei jõudnud ja naerma puhkesime.

«Mis sa naerad!» sai Bobõr järjest vihasemaks. «Ja ise veeF büroo liige... Teistele eeskujuks!» Ta võttis taskust tüki vana ajalehte ja hakkas muda ara pühkima.

Vihaselt nohisedes vaatas Saša ühtelugu oma kalosse. Ma» teadsin, et Bobõr solvub kergesti ja saab sageli iga tühja asja pärast vihaseks. Et teda mitte ärritada, ütlesin tasa ning lepitavalt:

«Ara solvu, Saška, ega's ma meelega. Ma ei arvanud, et seal on muda.»

«Või ei arvanud ...» venitas Saška, kuid Maremuhha katkestas meid ja hüüdis:

«Tasa, poisid!-... Kuulete?»

Üsna lähedal, pargi taga, täristas kuulipilduja. Esimesele valangule järgnes teine, siis kolmas ja lõpuks, pärast väikest vaheaega, kuulsime viit üksteisele järgnevat kumedat püssipauku.

See eriülesannetega väeosa alarm, mida tundis iga kpmmu-nist ja kommunistlik noor, kõlas üle linna. Noil aastail olid kommunistid ja vanemad kommunistlikud noored ühendatud eriotstarbeks moodustatud väeosadesse ja kutsuti vajaduse korral kokku just niisuguste alarmisignaalide abil. Kus me ka parajasti ei-viibinud — kas ühiselamus või vabrikukooli valukojas, komso-moli koosolekul või jalutuskäigul, — see kokkulepitud signaal pidi meid üles leidma igal kellacjal, olgu öösel või päeval. Seda signaali kuuldes olime kohustatud jätma kõik sinnapaika ja jooksma kõigest väest Kišinjovi tänavale, tuntud kahekorruselise maja juurde, kus asus meie linna eriülesannetega väeosa staap.

Meil oli hästi teada, et elame ainult viieteistkümne kilomeetri kaugusel panide Poola ja bojaaride Rumeenia piirist ning et niisuguse alarmi järel võidakse meie vaikses ja väikeses linnas välja kuulutada sõjaseisukord. Siis oleme meie, eriülesannetega väeossa kuulujad, koos piirivalvuritega kohustatud kuni regulaarvägede saabumiseni võtma enda peale esimese löögi.

«Alarm ... Eks ole, Vassil?» katkestas Bobõr sosinal vaikuse.

«Alarm!» kinnitasin ma. «Joostes, seltsimehed! Kiiremini!»

.. .Staabi ukse juures, mis viis parki ja Proreznaja tänavale, võttis meid vastu eriülesannetega väeosa ülem Polagutin. Tema pikk puust mausrikabuur oli lahti; Polagutini erutatud ilmest taipasime kohe; et seisukord on tõsine.

«Missugusest rakukesest?» küsis Polagutin.

«Vabrikukooli omast!» teatas Saša kähku.

Polagutin -kontrollis dokumentide järgi meie kuuluvust eriülesannetega väeossa ja käskis:

«Minge relvi vastu võtma!»

Läbisime joostes pika valgustatud koridori ja jõudsime relvalattu. Siin anti meile kätte juba möödunud aastal meie nimele kinnistatud vintpüssid ja viis pakki padruneid iga mehe peale.

«Kas laadida siin või tänaval?» Küsis kahvatu ja pisut erutatud Petja Maremuhha, toppides padruneid püksitaskutesse.

«Ootame käsku,» andsin nõu.

«Mul on juba laetud,» ütles Bobõr ja viskas padrunipideme põrandale.

«Pane kaitsevinna!» sosistas Petro kartlikult.

Bobõr tõstis vintpüssi üles ja hakkas seda poolviltu käes hoides kaitsevinna tagasi tõmbama. Kuid kaitsevinn oli õlist libe ja Bobõri näpud kohmetanud. Püss ei seisnud ta käes paigal. Oli karta, et iga silmapilk võib sõrm kogemata vajutada päästikule ja Saša kõmmutab laes rippuva tuhmi söelambi pihta.

«Anna siia, käpard!» hüüdis Petro ja võttis Bobõrilt püssi. «Vaata!»

Kuid löökvedru Saša püssilukus oli kange, nähtavasti üsna uus, ja ka Maremuhhal ei läinud otsekohe korda kaitsevinna. tagasi tõmmata.

Suurde avarasse saali, kus tavaliselt pühapäeviti iga rakuke kordamööda relvi puhastas, oli kogunenud juba palju eriülesannetega väeossa kuuluvaid kommunaare.

«Kuidas te nii kiiresti jõudsite?» küsis meilt vabrikukooli direktor Polevoi. Tal ei olnud püssi, kuid ta küljel, vatikuue peal, rippus revolver.

Maremuhha nuuskas nina ja seletas:

«Jalutasime kolmekesi linnas ringi, Nestor Varnajevitš, ja äkki kuulsime…»

«Küllap teised vabrikukooli õpilased alles jooksevad!» ütles Saša Bobõr mõnuga.

Saali hakkasid ilmuma meie kommunistlikud noored — vabrikukooli õpilased, — «Polevoi kaardivägi», nagu teiste rakukeste poisid meid linnas nimetasid. Saabujad olid higised ja näost punased, palitudja kuued olid neil eest lahti, nägudel läikisid higipiisad.

«Väga hea!» ütles Polevoi saabunuid silmadega üle kontrollides. «Jõudsime õigeaegselt... Aga kus on siis Tiktor?»

Kokkujooksnud poisid vaatasid ringi ja otsisid pilkudega Jaškat.

«Tiktorit, seltsimees Polevoi, nähti joobnuna ...» tahtis hakata rääkima vabrikukooli õpilane Furman, kuid sel hetkel ilmus uksele Polagutin ja komandas järsult:

«Tähelepanu, seltsimehed kommunaarid!»

Kõik jäid korraga vait.

«Olukord on järgmine: Petljura jõugud, kellele Pilsudski-mehed

ja rumeenia bojaarid kordoni taga peavarju andsid, on nüüd uuesti hakanud tegutsema. Meil on andmeid, et nad juba täna päeval jõudsid meie piiri äärde. Ise poleks nad kunagi julgenud niisugust sammu astuda. On selge, et nende selja taga seisavad inglise ja prantsuse kapitalistid. Täiesti tõenäoline, seltsimehed, et juba täna öösel paisatakse need Petljura jõugud meie territooriumile. Teile, eriülesannetega väeossa kuuluvaile, on tehtud ülesandeks koos piirivalve-väesalkadega vaenlasele nii nagu tarvis vastu astuda ...» Siis muutis Polagutin äkki tooni ja koman-das selgelt ning valjusti: «Kõigil, peale vabrikukooli kommunaaride, rivistuda! Vabrikukooli õpilaste rühma vanem — minu juurde!»

Tõmbusime koomale, jättes endi vahele läbikäigutee. Vintpüsse kõrgel hoides jooksid meist üksteise järel mööda kogu linna komsomoli rakukeste kommunaarid. Mida vähem neid saali jäi, seda rahutumaks läks mu süda. «Aga meie? Mis saab meist? Nemad lähevad linnast välja, piiriäärsetesse metsadesse, sõjaväe-patrullideks ja salajasteks vahipostideks, meid, nooremaid, aga saadetakse, nagu endiste alarmide ajalgi, valvet pidama moonaladude juurde — heina valvama — või pannakse meid

linnas kaitsma Kindluse silda, et mõni salakuulaja seda õhku ei laseks. On siis huvitav valvata laeni hobusemoonaga täistuubitud puuaitasid või varitseda kõigile nähtaval kõhal elektrituledest valgustatud Kindluse silla juures, kus käib palju rahvast.»

Saali jooksis vormimütsi kandev elatanud kommunaar-raudteelane ja hüüdis:

«Kõik mehed on rivistatud, seltsimees ülem! Jõudis kohale ringkonnakomitee sekretär.»

«Kartamõšev on juba siin?» küsis Polagutin rõõmsalt ning lisas tugevasti Polevoi kätt .surudes: «Õnnelikku kojujäämist, Nestor Varnajevitš! Soovin edu. Olge valvas: teile on usaldatud palju. Nägemiseni, seltsimehed!» Ja ta kadus ukse taha.

«Meil on oma ülesanne. Jääme kaitsma eriülesannetega väeosa staapi ja ladusid,» teatas Polevoi pidulikult. «Rivistuda!»

XLIX. OHTLIK VAHIPOST

Otse minu ees on puutulpadele pingule tõmmatud okastraat. Kaugemal okastraadi taga kaovad pimedusse jaurviljaaiad — mitu tessatiini raudlabidatega läbituhnitud külmanud maad. Kuskil kaugemal, juba külatee ääres, on teine okastraataed, kuid seda pole siit näha. Kogu aeg viirastub mulle, et see kauge okastraat on juba läbi lõigatud ja et diversandid roomavad minu poole mööda musta külmunud maad. Kõrvad külmetavad,

külmetavad väga, kuid ma ei tõsta meelega üles palitukraed, et paremini kuulda, ning pigistan kangestunud sõrmedega külma vintpüssi.

Siis niisugune ta ongi, see vahipost «number kolm», millest ma nii palju olen kuulnud siin varem valvet pidanud kommunistlikelt noortelt!

Selja taga kõrgub kuuri külm kivimüür, mis eraldab mind sisemisest hoovist. Otse pea kohal mustab väljaulatuv katws. Selle kivimüüri ja okastraadi vaheline pime kitsas tee tunnimehe jaoks on umbes kolmkiimmend .sammu pikk ning lõpeb naabermaja tulemüüri juures. Kuuri ja elumaja kaks kõrget kiviseina ühtivad, moodustades täisnurga.

«Koerakuut» — nii nimetavad eriülesannetega väeosa liikmed vahiposti «number kolm». Siia käsutatud kommunaar tunneb end nagu ara lõigatuna niihästi seltsimeestest kui ka kogu maailmast.

Kõhe oma valvekorra algusest peale ei saanud ma silmi lahti kiskuda mügaralt, mis mustendas juurviljaaias, kümmekond sammu minust eemal. Ta sarnanes maas lamava inimese peaga. Mul oli väga kahju, et ei küsinud enne mind siin seisnud põllu-majandusinstituudi üliõpilaselt, kommunistlikult noorelt, kas ta ehk ei pannud tähele seda mügarat. Äkki viirastus mulle, et mügar liigatab,ja hakkab aeglaselt lähenema. Võpatasin, pistsin püssitoru traataiast läbi ja pidin peaaegu tulistama, kuid talitsesin end. «Aga järsku see polegi inimene, vaid kipslill, mille tuul on kaugelt siia kandnud? Või väike kuhi kartulipealseid? Või lihtsalt mullahunnik kartulivõtmisest tekkinud augu ääres? Mis siis? Küll oleks piinlik! Poisid naeraksid mu välja. Esimest korda niisugusel ohtlikul kõhal ja juba jäi omadega vahele. Ütleksid: «Lõi araks!»»

...Tuul puhub, vilistab läbilõikavalt ja kõledalt, üleval kõliseb katuseplekk. Justkui käiks keegi katusel?... Ajan pea kuklasse ja vaatan kuuriräästa alla, oodates, et iga silmapilk võib sealt välja ilmuda diversandi must pea. Kui tahab, saab ta kerge vaevaga elumaja katuselt kuurile hüpata.

Pea kohal kostavad kahtlased kumedad löögid. Kas need on tõesti sammud?... Tõusen kikiyarbaile. Kõrv püüab kinni ming»i-suguse kopsimise Kišinjovi tänaval, sahinad juurviljaaias, tuulelipu kriuksumise mustava tulemüüri taga. Silme ees juba virvendab paljudest tähtedest, mis siravad külmas taevas, jäise õhu tuhmis vinas.

Tume kõlin katusel tugevneb. Ma hoian kõvasti käes vintpüssi niisket pära, kergitan püssitoru üles kõlina suunas. Kuskil taeva all, kõrge korstna kohal, helgib ja sirab kauge täht.

«Hoidke kõrvad lahti,» ütles Polevoi meid vahipostidele välja saates. «Teie kaitsete terve ringkonna kommunistide ja kommu-
369
nistlike noorte relvavarusid! Kogu maailma kodanluse agendid peavad eriülesannetega väeosa relvaladusid väga ahvatlevaks eesmärgiks.»

Kuid ka ilma nende meie kooli direktori sõnadeta teadsime väga hästi, missuguse usalduse osaliseks sai sel ööl meie rakuke, kes esmakordselt kaitses eriülesannetega väeosa: maja keldrisse oli peidetud palju dünamiiti, tooli ja padruneid.

«Kõrvad lahti! Kõrvad lahti!» kordasin endamisi Polevoi poolt nii sageli öeldud sõnu ja mulle hakkas tunduma, et mu külmetavad kõrvad kasvavad, pikenevad, muutuvad kitsaks ja vahedaks nagu kirvetera.

Katusel oli täiesti vaikne.

See oli vist tuul, mis kõlistas lahtise katusepleki kallal. Aga kuhu jäi siis must mügar? Unustasin juba selle... Silmad harjusid pimedusega. Otsisin kiiresti mullahunnikut, mis mind peaaegu segadusse pidi viima. Liikumatult lebas see väljal.

... Kõndisin aeglaselt kuuri ääres edasi-tagasi, naersin endamisi oma hetkeliste hirmude üle. Mõtlesin — varsti köidab ja kõik minu kartused on nagu käega pühitud. Ei ole ju tingimata vaja, et just minu vahiloleku ajal juhtuks midagi erilist. Kui palju vahikordi möödub, ilma et midagi sünniks! Ka minu oma möödub märkamatult. See-eest aga ei julge ükski poiss mind hiljem pilgata, nagu oleksin kollanokk, kõige noorem rakukese liikmetest. Ja kui nad veel tetiksid, et ma endale meelega lisasin aastakese juurde ainult selleks, et saada eriülesannetega väeosa kommu-naariks, siis ei antaks mulle üldse enam hingerahu. Niimoodi aga lõpetan vahikorra täisväärtusliku võitlejana ja olen veel hulk aega uhke sellele, et seisin vahipostil «number kolm». Siia juba mõnda molutajat ei panda, kuidas see ka ei kipuks!

Mind siia vahipostile tuues käskis Polevoi lühidalt ja lihtsalt:

«Kui kedagi juurviljaaias silmad, põruta kohe! Juhuslik teekäija või joobnu ei või siia kuidagi ära eksida.»

«Põruta kohe!» Hirmsalt ja karmilt kõlab see käsk.

...Jälle hakkas puude paljastes jäätanud okstes uluma tuul, kähises kuiv, mullune stepihein, kähisesid takjad, traataia ääres kasvavad krussitõmbunud juurviljapealsed, kõlises, kõmises katuseplekk, kriuksatas tuulelipp üleval müüriserval.

Ja koos selle uue tuulepuhanguga kostis ootamatult Saša Bobõri kauge karje.

«Mis teil tarvis on? . .. Seis! ... Seis!... Käed .. . Siia, poisid!»

Hetkeks jäi kõik vaikseks ja siis äkki käis tärisev vile. Vahihoones paukusid uksed. Seal kuuri taga hoovil jooksid inimesed ... ja siis uuesti Saška karje:

«Seal! . .. Sfeal!.,.. Püüdke kinni! ...»

«Redel siia! ... Kähku!» kuulsin Polevoi häält.
370

Kuidas oleksin tahtnud söösta sinna poiste juurde, neid abistada, näha, mis seal toimub! Kuid oma vahipostilt lahkuda ma ei tohtinud. Kas või leegitsegu kõik ümberringi või varisegu kokku, siit ara minna ei olnud mul õigust.

Kuulatades seda, mis toimub sisenfisel hoovil, neljanda ja viienda vahiposti juures, puuris mu pilk kogu aeg tähelepanelikult pimedust. Selleks aga, et keegi mind ei haaraks tagant, surusin selja vastu kuuri seina ja tardusin paigale.

Mu süda peksis, vintpüss kõlksus käes, ootasin midagi ebatavalist.

Üsna mu lähedal, kuuri pööningul, lajatas pauk. Siis teine. Ja otsekohe hakkas keegi kaugemal — juba tulemüüri taga — oigama. Seejärel jäi kõik jälle vaikseks.

Möödus umbes viis minutit. Kitsas vahekäigus, mis viis sisemiselt hoovilt minu vahiposti juurde, kostsid kured sammud. Tulija jalge all praksus jää. Kargasin nurka ja valmistusin tulistama ... Niipea kui inimese vari seina tagant välja ilmus, hüüdsin murduval häälel:

«Seis!»

«Oled sa elus, Mandžura?» küsis Polevoi äreval toonil. «Kas sinu juures on kõik korras?»

«Korras!», vastasin kähedalt ja samas taipasin, et olin teinud vea, jättes Polevoilt parooli küsimata.

Polevoi tuli üsna mu juurde. Ta hingas raskelt ja oli palja päi.

«Kas keegi siit mööda ei jooksnud?»

«Mitte ükski. Aga kuuri taga oigas keegi ja pööningul lasti.»

«Seda ma tean isegi. Aga seal,» Polevoi osutas nagaaniga juurviljaaedade poole, «kas sa seal ei märganud midagi?»

«Ei.»

«Väga imelik! Kuidas ta siis läbi pääses?»

«Aga kes seal tulistas?» küsisin ma.

«Vaata ette, Mandžura, pane kõike teraselt tähele. Eriti praegu. Kui midagi näed — tulista hoiatamata. Mõistad? Koiduni on veel natuke aega jäänud. Tulen sind varsti jälle vaatama.» Ja Polevoi läks kiiresti tagasi sisemisele hoovile.

Kahe tunni pärast, kui oli juba täiesti valge, sain sooja valveruumi kogunenud poistelt teada, mis oli juhtunud sel äreval ööl.

Sel ajal kui välispostidel seisjad põldudelt ja Karpaatidest puhuva vinge tuule käes lõdisesid ja külmast kangeks jäid, oli Sašal päris hea olla. Hoovil asuvate kuuride ja peahoone seina taga tuulevarjus jalutas ta oma läikivate kalossidega sisehoovil edasi-tagasi. Staabihoone nurkadele üles seatud elektrilambid valgustasid kuiva ja üleni sillutatud nelinurkset hoovi.

Kuid peagi hakkasid Bobõril jalad valutama. Ta kobi| kuuri Puust trepile ja istus seal maha rõdu varju, kus valgus talle Peale ei paistnud. Bobõr vandus Polevoile ja meile kõigi püha-

kute nimel, et ta oli istunud seal ainult natuke aega, võib-olla ainult viis minutit, kuid muidugi ei uskunud teda keegi. Küllap oli Saša trepil veidi tukastanudki.

Hoovi kivisillutisele tagasi tulles kuulis Saša enda taga vaevalt kuuldavat krabinat. Ta pööras ümber ja ... tardus.

Ülal ronis parajasti keegi tundmatu mees üle pööningurõdu käsipuu, kavatsedes end nähtavasti mööda tulpa hoovi libistada, Kuidas ta sinna katusele sattus, jäi tumedaks.

Selle kutsumata külalise oleks pidanud kohe siinsamas maha kõmmutama. Just seal rõdul oleks tulnud talle tina anda. Kuid Saška tegi halvasti, hüüdes väriseval häälel:

«Mis teil tarvis on? ... Seis! Seis!»

Tundmatu kargas otsekohe läbi kitsa ukse tagasi pööningule. eda-oleks nüüdki veel võinud kuuliga tabada. Alles sel hetkel tuli Sašale meelde ta vintpüss. Ta pani püssi palge ja tahtis tulistada, kuid olgugi et päästik lõpuni alla vajus, ei järgnenud ometi pauku: vahipostile asudes oli Bobõr unustanud püssi kaitsevinnast vabastada ... Kuulnud Bobõri hüüatust, hakkas

laskemoonakeldri ees vahil seisev Maremuhha püssipäraga vahitoa uksele taguma ning Kišinjovi tänaval andis vilet Kolomejets.

«Seal... Seal... Seal seisis bandiit!» muudkui pomises Saša, hoovi tormanud kommunaaridele ja Polevoile, ise sealjuures hingeldades.

Silmapilk seatfsid kommunistlikud noored redeli üles ja esimesena ronis katusele Polevoi. Tõtates bandiiti tabama ja kartes varitsust, ruttas Polevoi katust mööda äärmise aknani ja hüppas selle kaudu pööningule.

Jõudnud sarikate vahele, märkas Polevoi, et pimeduses paistab kuskilt kaugelt vastu nõrka valgust. Seal oli avaus, kust pärajasti surus end läbi keegi mees. Polevoi tulistas kaks korda. Tundmatu hakkas oigama, kuid trügis sealt välja ja jooksis suure] kõlinaga mööda naaberelamu katust edasi.

Polevoi käskis kahel juurderutanud kommunaaril tundmatut: mööda katuseid taga ajada, ise aga hüppas uuesti hoovi, kontrollis mind mu vahipostil ja saatis veel kolm kommunistlikku noort järele vaatama staabiga külgnevaid hoove ning ümber piirama Kišinjovi tänavale viivat Trinitarski põiktänavat. Kuid bandiidil õnnestus põgeneda, enne kui meie patrull jõudis joosta Trinitarski tänavani. Hüpanud läbi avause hoone katusele, mis asus eriülesannetega väeosa maja kõrval ja kus elasid keemiatehni-kumi üliõpilased, oli tundmatu viivitamatult hüpanud suurele« sõnnikuhunnikule ühiselamu aias ning põgenenud läbi tara põik- f tänavale. Siin kadusid tema jäljed.

Arvatavasti oli ta jooksnud üle Trinitarski põiktänava ja põgenenud läbi- hoovide Turuplatsile. See tee oli raske, eriti haavatule: tal tuli mitu korda ronida üle plankude, pugeda hoovide-

vahelistest okastraatidest läbi ja joosta lõpuks valgustatud Turuplatsile. Seal aga, Tööliste Keskkooperatiivi peakoloniaalkaupluse juures, istus lambanahksesse kasukasse mähkunud valvur, haavlipüss käes. Võib-olla ta magas, see valvur? Vaevalt! Valvur vandus kõigi pühakute nimel, et ta polnfd.maganud. Kümmekond minutit enne seda sündmust oli valvuri naine talle õhtusöögiks toonud palavat tatraputru guljašiga. See savipotis puder, mida valvur ei olnud jõudnud veel ära süüa, kui kohalerutanud kommunaarid teda küsitlema hakkasid, oli veel soe. Raske oli kujutleda, et haavatu oleks võinud nii osavalt joosta üle Turuplatsi, et valvur, vana kogenud sõdur, poleks teda märganud. Ja ometi viis tundmatu tee just Turuplatsile! Okastraat, mis piiras juba teisel pool Trinitarski põiktänavat asuvat punastest tellistest maja, oli laiali tõmmatud. Ühele tema okkale oli rippuma jäänud tükk kollakat inglise kalevit, mis oli rebenenud siit rutuga läbipugenud mehe rõivast. See kaitseyärvi sõjaväemundri kalev polnud meie piirilinnas harulduseks: niisuguseid inglise kalevist sineleid kandsid kõik Petljura sõdurid, keda kodusõja ajal varustasid Inglismaa ja Prantsusmaa, aga kui Petljura mehed välismaale põgenesid, kandis kohalik elanikkond nende ladudest osa vara laiali. Peale selle kaitsevärvi inglise kalevi tüki okastraadil polnud tundmatu järele jätnud mingisuguseid jälgi.

Pisut kaugemal, juba tellistest maja trepil, kus elasid ringkonna rahvaharidusosakonna töötajad, leiti hüübinud vere .plekk. Üks vähestest õnnelikest, kellel lubati lahkuda vahiruumist ja osa võtta bandiidi jälitamisest — endine kodutu laps, nüüd aga vabrikukooli õpilane Furman, — nägi vereplekki trepil ja rõõ-' mustas selle üle väga. Furman arvas juba, et see on bandiidi veri, kuid üks telliskivimaja elanikest, ringkonna rahvaharidusosakonna juhataja naine, ütles, et ta oli reedel tapnud siin trepil kana. Edutu jälgedeotsija Furman tõmbus kohe mossi ja lonkis edasi.

Ei jäänud muud üle, kui oletada, et bandiit oli jooksnud valgustatud Turuplatsile, lipsanud märkamatult lambanahkses kasukas ja pisut suikuma jäänud valvuri nina eest mööda ning jooksnud üle silla Vanalinna, sealt aga Poola või Rumeenia piiri äärde.

Eriülesannetega väeosa kuuri pööningule oli diversant maha pillanud bickfordi nööri puntra ühes sütikuga. Nähtavasti tahtis ta esmalt kõrvaldada valvuri, siis hiilida lõhkeainekeldri juJrde ja see kogu staabiga õhku lasta. Kuurirõdule tulles ei märganud bandiit hoovis tunnimeest ja arvas, et see on magama jäänud. Bobõril oleks küll räbalasti läinud, kui ta pelgupaigast poleks väljunud ja tagasi vaadanud! Tuli ju nii välja, et Saša seisis oma vahipostil niisama hästi kui ilma relvata.

L. KOORIME KARTULEID

Vahipostilt välja vahetatud Saša Bobõr heitis koikule ja teesk-i les magajat. Pärast ärevat ööd ei maganud vahiruumis keegi.; Üksteisest üle rääkides jutustasid kommunistlikud noored sellest, mis oli, ja tegid igasuguseid oletusi. Väike kuivetu Furman tõestas juba lugematuid kordi, et kahtlemata jõudis bandiit ennast kuskil aias naiseriidesse panna ja sel viisil lipsata üle Turuplatsi ning .minna Podzamtšesse. Ainult Bobõr ei võtnud arutamisest osa.

Poisid rääkisid, et Nikita Kolomejets oli jooksnud hoovi ja hakanud Bobõri «läbi võtma». Sekretäri etteheiteid kuulates katsunud Saška ennast õigustada ja siis oli Kolomejets talle otse näkku paisanud:

«Ah sind, argpüksi! Just see sa oled! Kaotasid pea? Ei teadnud oodata? Ei arvanud? Aga kui kõik need chamberlainid, cur-zonid ja pilsudskid hakkavad lennukitelt sinu peale pomme pilduma? Kas sa siis kah pea kaotad ja hakkad karjuma: «Härrased! Mis teil vaja on? Seis! Seis! .. .» Molutaja oled, aga mitte kom-munistlik noor!»

Kolomejetsi noomitus mõjus nähtavasti väga rängalt. Saška ei osanud välja mõtelda midagi muud, kui teeselda haiget. Ta lebas koikul, kollakas raglaanlõikeline palitu üle pea tõmmatud. Tal oli tänase öö pärast väga häbi. Ja kellel poleks tema asemel häbi olnud! «Haigestunfist» alustas Saša nii: astunud vahiruumi, kaebas ta nõrkuse üle jalgades ja ütles, et tal hirmsasti valutavat pea. Silme ees pidid tal ujuma mingisugused kollased rõngad.

Ka nüüd, kuulatades meie erutatud vestlust, laskis Saška aegajalt välja paista, nagu vaevaksid teda külmavärinad. Ta lõgistas hambaid, siputas jalga ja oigas sealjuures haledalt, õigust öelda, ta isegi ei oianud, vaid kiunus nagu öösel soojast tarest pakase kätte heidetud kutsikas. Ilmselt oli tal kange soov tõeliselt haigeks jääda. Mine tea, mis Saša selle eest oleks andnud, et talle mingi sarlakihaigus või hispaaniatõbi külge oleks hakanud. Siis kahetseksid teda kõik, ei naeraks tema üle ja arvaksid, et Bobõr sattus segadusse haiguse tõttu. Aga Saška oli terve kui purikas, me teadsime seda ja saime väga hästi aru tema meeleolust.

Hoovilt tuli vahiruumi Kolomejets. Ta hoidis käes suitsunud malmpotikest.

«Poisid,» ütles sekretär naljatades, «vaatamata tänase öö tõsistele sündmustele nõuab loodus oma osa. Ma ei eksi, kui ütlen, et me kõik tabaksime süüa. Lühidalt öeldes, ahju taga on kartu-lid. Me koorime neid suure hulga siia potikesse, mõttes lisame nendele praetud rasvakõrnede lõhna ja varsti ori meil tagasihoidlik, kuid toitev söök. Kes on vastu?»

Vastu ei olnud keegi. «Kes on poolt?» küsis Kolomejets. Kõik peale Bobõri tõstsid üksmeelselt käed. «Enamus! Senjööride-konvent on lõppenud!» ütles Kolomejets .lõbusalt, astus Saška juurde ja tiris tal otsustavalt pa[itu pealt ara: «Aitab juba, Sašok, magamisest, linnud juba ammu sädistavad! Nüüd aga kartuleid koorima!»

«Ma ei saa ... Olen väga haige,» kiunus Bobõr. «Sašenka, sa meie kallis ja ainulaadne seltsimees Bobõr!» ütles Kolomejets laulval ja väga õrnal toonil, pilgutades ise meile silma. «Meie kõik teame, et sa oled haige, raskesti ja tõsiselt haige, meie kõik teame väga hästi sinu haiguse põhjust, kuid sellest hoolimata me kõik palume sind mitte kehastada siin kogu maailma kurbust ja soovime sinu kõige kiiremat paranemist. Sul pole õigust langeda meile tundmatu melanhoolia kütkesse ... Kallis Sašenka,» jätkas Nikita, võttes oraatori poosi, «me palume sind siiralt ja tungivalt paraneda nukrusest ja koorida kartuleid, sest varem või hiljem läheb sul endalgi kõht tühjaks, aga kes ei iee tööd, see ei pea ka sööma ... Mis aga sinu tõve tõelisse põhjusesse puutub, siis ara kurvasta, Sašok, ning ära ole minule väga kuri nende teravate sõnade pärast, mis ma sulle väljaspool selle maja piire ägedushoos-paiskasin. Isegi vana inimene võib eksida! Meie kõik oleme veel noored, meie kõik teeme vigu ja meie kõik, peale täiesti lootusetute idiootide, saame sellest targemaks. Miks siis, kui tohib küsida, kurvastada ja nukrusega rikkuda oma nii väärtuslikke närve?»

Meie kõik suutsime Nikita Kolomejetsi kõnet kuulates hädavaevalt naeru pidada ja katsusime aru saada, kus ta naljatab, kus räägib tõsiselt.

Bobõr püüdis veelgi teeselda, haaras peast kinni ja hõõrus punast tedretähelist nägu, kuid tõusis siis kössi tõmbunult koikule istuma.

Kolomejets tiris ahju tagant välja kartulikoti, tõstis selle keset vahiruumi ja ütles:

«Peremees palub kalleid külalisi lõunale tulla!»

Kähmasime pihku krobelisi kartuleid.

Hakkasid välkuma taskunoad ja nööriga mähitud pidemetega kingsepanoad, Furman aga tõi välja tõelise soome pussi, mille pea oli noore põdra sarvest: see puss oli tal säilinud veel sellest ajast, mil ta oli olnud kodutu. Seda oma kõige väärAslikumat eset hoidis Furman argipäevil väikeses rohelises kohvris vpodi all ja võttis kaasa ainult vahipostile. Ta kätles, et selle soome pussiga ei karda ta ühtki bandiiti.

Kolomejets laotas ahju ette vana ajalehe. Peagi libisesid keerdus kartulikoored nugade alt ja kukkusid kerge sahinaga ajalehepaberile.

«Kes see ometi võis olla?» küsis nohisedes Maremuhha, kes oli ikka veel vapustatud tundmatu isiku ilmumisest kuurikatusele.

«Naiivne küsimus!» ütles Kolomejets muiates. «Nagu oleksid tütarlaste kirikukoolist välja tulnud. Selge, kes. Kas mäletate, sügisel tõid ajalehed teateid selle kohta, et kuskil seal Soome piiri ääres kõmmutasid meie piirivalvurid maha mingisuguse inglise salakuulaja? Ka siin on piiriäärne, tuleb alati olla valvel.»

Petro küsis uuesti:

«Ja mida nad kõik tahavad, need salakuulajad? Mis neil siia on jäänud?»

«Oh, vennas, palju on seda, mis neil siia on jäänud! Sina pole uneski näinud, mis neil kõik siia on jäänud!» ütles Nikita nüüd juba tõsisena. «Tsaariajal oli nende käes peaaegu kdgu Donbass. Aga Krivoi Rogi ümbrus, aga rauamaak? Võib-olla satute pärast kooli lõpetamist neisse paikadesse. Kuulake tehaste endisi nimetusi: Providence, Dumont, Balfour ... Need on kõik inglise ja prantsuse nimed. Välismaa kodantastel on sinna kadurna läinud miljardeid rublasid. Mis sellest rääkidagi, nõukogude võim on neile kõvasti varba peale astunud! Kas arvate, et nad Denikinit, Wrangelit ja Petljurat niisama varustasid? Nad lootsid, et need bandiidid neile tagasi annavad kõik, mis nad on kaotanud. Neil polnud kahju rahast. Ja kõik lendas, korstnasse…» Uks avanes ja vahirujjmi astus Polevoi. «Mis uudist?» päris Kolomejets, talle küsivalt näkku vaadates. «Esialgu mitte mingisugust. Kadus nagu maa alla ... Teete süüa?» küsis Polevoi kartulikotti märgates. .«Mul on teile palve, poisid,» ütles ta ja võttis vatikuue maha. «Kui kartulid on valmis, jätke ka mulle ivake. Tahan natuke magada ... Jääd minu. asemele vahtkonna ülemaks, Kolomejets.»

«Just nii, jään vahtkonna ülemaks, seltsimees Polevoi!» raporteeris Nikita püsti tõustes.

Meie direktor noogutas pead ja heitis koikuie. Kuid ta ei jõudnud end veel välja sirutada, kui juba hoovist kostis vile, millega kutsuti vahtkonna ülemat. Polevoi kargas üles, aga Kolomejets haaras vintpüssi ja ütles:

376

«Lamage, puhake. Uus vahtkonna ülem on juba asunud oma kohuste täitmisele!» ning jooksis nende sõnadega hoovi.

Katkestasime kartulikoorimise ja jäime kuulatama kõnelust ukse taga.

Kuulatas ka Polevoi. Tema päevitunud, kuivetu, harvade habemetüügastega käetud nägu oli tõsine ja pinevil.

Alles mõni minut tagasi oli Polevoi hoovis hüvasti jätnud GPU piirivalvesalga voliniku Vukovitšiga. GPU ringkonnaosa-konna kommunistlikelt noortelt saime teada, et Vukovitšile usaldati tavaliselt kõige keerukamad ja sootuks segased asjad. Meie direktor näitas Vukovitšile, kus Bobõr esmakordselt oli silmanud bandiiti ja kuidas see eriülesannetega väeosa staabi juurde oli hiilinud. See pikka kasvu heledapäine tšekist, kes kandis rohelist, läikiva nokaga piirivalvemütsi, kuulas meie direktorit tähelepanelikult, ja sellest saime aru, et tema, Vukovitš, peab Polevoi arvamust väga tähtsaks. Ta küsitles Polevoid vaikselt ja rahulikult. Kõik, kes me eemalt tema liigutusi jälgisime, oleksime andnud palju selle eest, kui Vukovitš juba siis oleks teinud meile teatavaks oma oletused!

Koos Polevoiga istusid nad hulk aega kuuri pööningul ja naga arvata võis, ei jätnud nad tolmusel ja savisel pööningupõrandal

377

läbi uurimata verssokisuurust lappigi. Siis, pidades silmas põgeneja teed, ronisid nad avausest läbi, laskusid Furmani poolt kõhale toodud redelit mööda keemiatehnikumi ühiselamu katuselt väikesesse aeda ja läksid nii samm-sammult bandiidi jälgi taga ajades kuni Turuplatsini välja. Tükk aega küsitles Vukovitš seal Tööliste Keskkooperatiivi ees seisvat lambanahkses kasukas valvurit ja tuli siis tagasi eriülesannetega väeosa staabi juurde, kus nad Polevoiga teineteisest lahkusid.

«Nüüd peab ta tugevasti ajusid pingutama!» ütles Kolomejets pärast Vukovitši lahkumist. «See juisimus tuleb arutusele partei ringkonnakomitee bürool. Kartamõšev ise selgitab välja, kuidas ja mis ...»

Nüüd, kuulatades hääli hoovil, arvasime juba, et Vukovitš on uuesti tagasi tulnud. Polevoi ei pidanud vastu, viskas kuue õlgadele ja sammus ukse poole. Kuid ta ei jõudnud veel puudutada ukselinki, kui uks avanes: hoovilt astus sisse Nikita Kolomejets.

Ta oli erutatud ja pani oma vintpüssi kärarikkalt püramiidi; sellest saime aru, et seal värava juures oli toimunud mingisugune jutuajamine, mis meie sekretäri oli vihastanud.

«Mis seal oli?» küsis Polevoi.

Kolomejets istus maha kartuleid koorima ja sõnas vastumeelselt:

«Kärnase lamba ilmumine, millel pealegi pole midagi ühist va hiteenistusega!»

«Ehk siiski? Kõnele selgemini!» nõudis Polevoi juba karmimalt.

«Jõudis kohale Tiktor. Kas näete, tal tuli tahtmine olla koos kõigi kommunistlike noortega valvel eriülesannetega väeosa vahtkonnas. Ütles, et alles praegu olevat teada saanud, et rakuke viibib

valveteenistuses. Teeskles süütukest, ise aga haises viinast nagu puskaritõrs,» ütles Nikita ärritatult, lõigates suurelt kartulilt paksu koore.

«Noh, ja edasi?» ei andnud Polevoi rahu.

«Edasi — ütlesin Tiktorile, et saame läbi ilma tema teeneteta, tema käitumisest aga räägime hiljem.»

«Kuidas tal jätkus julgust sulle silma vaadata?» ütles Polevoi pikali heites. «Te olete paadunud liberaalid, poisid, kui andestate Tiktorile selle öö!»

Kuid ka ilma selle Polevoi märkuseta sai meist, vahitoas viibijaist, igaüks hästi aru: Kolomejets ei unusta kunagi, et Jaška Tiktor oli purjusoleku tõttu jäänud alarmi puhul ilmumata eriülesannetega väeosa staapi.

LI. KUTSUMATA KÜLALINE

Kui palju kordi oli Nikita komsomoli koosolekul, ühiselamus ja töö juures vabrikukooli tsehhides meil rääkinud:

«Käituge hästi, poisid! Pidage meeles: meie peale on pööratud kogu meie linna elanike pilgud, teie olete töölisnoored, siinse noorsoo avangard, partei järelkasv.»

Kolomejets ei rääkinud seda niisama. Tol ajal oli meie väikeses linnas vähe töölisnoori: mõni noor tööline kohalikus trükikojas, kaks õpilast elektrijaamas, viis noort raudteelast vaksalis ja kaheksa õpilast meie kooli kõrval asuvas tehases «Mootor», kus oli üldse sada kümme töölist, kuigi seda tehast loeti kõige suuremaks kogu ringkonnas. Need noored töölised, kes kuulusid korn-munistlikku noorsooühingusse, olid' sageli arvele võetud asutuste kommunistlikes rakukestes. Meie aga, vabrikukooli õpilased, töötasime koos ühes ja samas kollektüvis ja meie kommunistlikku rakukest peeti tugevaks ja võimsaks. Me andsime tooni kogu meie linna noorsoole. Kõigil noorsookonverentsidel istusid meie delegaadid presiidiumis, võtsid sõna vaidlustel ja nende arvamus — suure töölisnoorte kollektiivi esindajate arvamus — oli alati kaaluv.

Mäletan, et üks rahvavaenlane, trotskistlik pugeja, keegi Jegudis, Podzamtše poodniku poeg, püüdis möödunud aasta sügisel sõna võtta linna komsomoli. konverentsil. Meie poisid tirisid ta lavajt alla ja tõukasid saalist tänavale. Jegudis tahtis uuesti sisse tungida, kuid võta näpust: meie poisid seda lurjust ja lõua-lõksutajat konverentsile ei lasknud.

Meie komsomolirakukesse kuulusid innukad ja julged poisid; nad lugesid palju, unistasid tulevikust ja pidasid kõige kõrgemaks ausat suhtumist töösse ja oma töökaaslastesse.

Paljude nende omaduste eest olime tänu võlgu Nikita Kolomejetsile, meie sekretärile ja poliitõppuse juhatajale. Ta oli meile niihästi vanemaks seltsimeheks kui ka heaks sõbraks. Vahel laulis meiega laule, töö juures aga oli vali ja nõudlik, armu ei heitnud.

Tol ajal hakkasid meie maal üksteise järel suitsema tehase-korstnad. Hakati avama vabriku-tehasekoole, et õpetada välja vahetust vanadele meistritele. Neisse koolidesse astusid tuhanded töölisperekondadest pärit noored, kes soovisid aja jooksul $man-dada treiali-, lukksepa-, valaja-, sepa- või freesijakutset.

Kuid hea oli neil noortel, kes 'elasid suurtes tööstuskeskustes. Tunduvalt raskemaks osutus lugu väikestes linnades. Võtkem näiteks meidki: kuuldus uutest vabrikukoolidest hakkas levima juba kahekümne kolmandal aastal, ja esimesed ametit õppida soovijad olid muidugi linna lastekodu kasvandikud, kelle vanemad olid kodusõja ajal surma saanud; kuid kaua aega ei avatud

ühtki vabrikukooli ei meie piiriäärses linnas ega ka kogu ringkonnas. Paljud poisid kavatsesid juba teistesse linnadesse elama asuda . .

Kas võis siis loota, et vabrikukool avatakse niisuguse väikese tehase juures nagu «Mootor», kes valmistas hekslimasinaid põllumeestele ega kavatsenud hoopiski oma tootmist laiendada! Uusi töölisi tehas niipea veel ei vajanud — oma saja kümnest inimesest jätkus talle täielikult.

Ja siiski võtsid Nikita Kolomejets, Dmitri Pantšenko ja teised komsomoli ringkonnakomitee büroo liikmed nõuks avada meil vabrikukool. Kõige rohkem nägi selleks vaeva Kolomejets. Parteikooli õppetööst vabal ajal käis ta partei ringkonnakomitees, ringkonna kutsehariduse osakonnas ja rahvaharidusosakonnas, pidas läbirääkimisi tehase «Mootor» vanade töölistega, kaalutledes juba ette, kes neist võiks saada tulevase vabrikukooli instruktoriks.

Partei ringkonnakomitees toetati kommunistlikke noori. Nikita Kolomejetsil ja teistel aktivistidel läks korda tõestada, et kool-töökoda teeb kiiresti tasa tema organiseerimiseks tehtud kulutused. Haigla väljakul, «Mootori»-nimelise tehase kõrval, seisis tühjana suur poolpurustatud hoone; enne revolutsiooni oli selles
majas olnud juudiusuliste kool — «talmud-tora». See maja koos tühjade kõrvalhoonetega kinnistati vabrikukoolile. Uuele õppeasutusele anti täielikuks käsutamiseks peremeheta treipingid: ainuüksi endises viinevabrikus leidis Kolomejets neid üle kümne. Poisid juubeldasid, kui said teada, et nad võivad õppida kvali
fitseeritud tootmistöölisteks, ilma et tarvitseksid kodulinnast ara sõita!

Kooli direktoriks nimetati vana kommunist Polevoi. See oli tõeline bolševik — aus ja heasüdamlik, inimeste eest hoolitsev. Olime temaga tuttavad juba sellest ajast, kui elasin isaga parteikooli hoones. Siis töötasin Polevoiga koos ka Dnestri-äärses sovhoosis.

Nestor Varnajevitš.tegi mulle ja mu sõpradele Saša Bobõrile, Petka Maremuhhale ning Galja Kušnirile ettepaneku astuda uude kooli. Maremühha asus õppima tisleritöökotta, Bobõr tahtis saada motoristiks, mina aga läksin valukotta.

Kuumtsehhis õpetas meile vormimist ja valamist vilunud instruktor, tehase «Mootor» parim valaja Kozakevitš. Tema juhtimisel õppisin üsna kiiresti iseseisvalt vormima rattapukse ja väikesi hammasrattaid separaatorite jaoks. Harjutamise mõttes vormisin ning valasin kord isegi Austria keisri Franz Josephi rinnakuju — mudeli järgi, mille leidsin pärast kõrgvee alanemist Smotritši jõe kaldalt Kindluse silla alt. Keisri põskhabe ja vurrud, tõsi küll, ei õnnestunud, vask ei olnud voolanud ninaotsani, kuid ometi oli mul Selle., väikese rinnakuju pärast sekeldusi! Jaška Tiktor kasutas juhust ja nimetas mind «monarhistiks», põhjendu-

sega, et mina fabritseerivat «türannide kujusid». See süüdistus oli niivõrd rumal, et Kolomejets ei tahtnud seda küsimust rakukese koosolekul üles tõsta, kuid ometi saatsin ma nösuninalise monarhi ümbervalamiseks sulatusahju, et üleliigseid jutte vältida. Ka mu sõbrad tegid oma tsehrudes edusamme. Maremühha treis hekslimasinatele ja sirpidele käepidemeid. Tal valmisid väikesel treipingil ka toredad kabenupud: muudkui eemalda suport, jaota nupud ara ja lao kohe lauale mängimiseks. Saša Bobõr askeldas päevade kaupa mootoritega ja lippas meie juurde ainult valamise ajal — jälgima, kuidas tekivad toorikud kolvirõngaste jaoks.

Nii me õppisime ja unistasime sellest, et poole aasta pärast lõpetame kooli ja sõidame tööle suurte tööstuslinnade tehastesse.

Kõik oleks olnud suurepärane, kui Harkovist poleks äkki meie linna tulnud uus ringkonna rahvaharidusosakonna juhataja Petšeritsa.

Tema tulekust ei läinud mööda kuud aegagi, kui vabrikukoolis sai juba omaseks uus kõnekäänd: «Kui hästi kõik laabus, kuni Petšeritsa saabus!» . Olles parajasti ringkäigul linna koolides, ilmus Petšeritsa ka meie vabrikukooli.

Eelmisel päeval oli toimunud valu. Laadisime valatud vormkaste, lõime neis tambitsaga lahti kuiva liiva, sõelusime selle liiva läbi, tagusime meislite ja haamritega rauaräbu maha alles soojadelt, äsjavalatud hooratas-telt. Tsehhis oli palju tolmu ja kuumust.

Selles müras ja käras ei pannud me tähelegi, kui valukotta ilmus väikesekasvuline vurrudega mees, jalas kalifeepüksid ning kollased säärsaapad, seljas lihtne linane särk, mille kogu rinnaesine oli välja õmmeldud. Imelikud vurrud olid sellel mehel — punased, kahused, allarippuvad.

1 Suport — treipingi osa. Tõlk.

2 Tambits — eriliik kiilutaolise otsaga tampimisriistu, mida kasutatakse niihästi vormrmismassi tihendamiseks kui ka eemaldamiseks. Tõlk.

Ilma et oleks teretanud, laskis vurrudega mees hoolimatu pilgu meist üle käia, läks kärnitegemisruumi ja puudutas sõrmega läikivat värvitud rattapuksimudelit. Silmi kissitades vaatas ta mürsust tekkinud auku laes ja andis mööda minnes jalahoobr malmist hoorattale, justkui proovides selle tugevust. Läikivmust hooratas kõmises ning lõi kõikuma. Vurrudega mees seadis ta uuesti tasakaalu, väljus kellelegi sõnakest lausumata peremehelikul sammul valukojast ning läks Haigla väljakule, kaenla all erekollane portfell.

«Edaspidi ei tohi ühtki inimest minu loata siia sisse lasta. Igasugused kõrvalised isikud kõlavad siin ringi ja vaata veel, et näppavad mõne mudeli,» tegi korralduse meie instruktor Koza-kevitš, kui oli sellest külastusest kuulda saanud.

Kožakevitši kõige suuremaks mureks oli see, et temalt võidakse varastada saja-aastasest saarepuust treitud hammasrataste mudelid. Ta oli need laenuks võtnud oma endisest töökohast, tehasest «Mootor».

... Kaks tundi hiljem olime klassis ühiskonnateaduse tunnis. Kolomejets' jutustas meie maa riiklikust struktuurist, luges valjusti ette seda teemat käsitlevat artiklit ajalehest «Bednota».

Uks avanes ja klassi astus seesama väljaõmmeldud särgiga mees, kes täna hommikul valukojas oli käinud. Kolomejets arvas, et ta tahab läbi klassi kooli kantseleisse minna, ja jätkas artikli ettelugemist, tulijale tähelepanu pööramata.

Siis läks vuntshabe tahvli juurde, ajas jalad harki ja ütles Kolomejetsile valjusti ukraina keeles:

«Kui klassi astub teie juhataja, siis olete kohustatud ette kandma, millega tegelete.»

Nikita ei kohmetunud. Ta ainult kähvatas veidi ja ütles teravalt:

«Kui klassi astub juhataja, siis ta kõigepealt teretab. Mis aga puutub teie külaskäiku, siis teid ma ei tunne.»

Otsesest vastusest kõrvale põigeldes küsis vuntshabe:

«Miks te õpetate vene keeles?»

«Ma ei õpeta, vaid loen ette artiklit vene ajalehest ja kõik: saavad minust väga hästi aru.»

«Kas te siis ei tea, et õppetöö Ukrainas peab toimuma eranditult ukraina keeles?»

«Kordan teile: ma ei õpeta, vaid loen ette artiklit ajalehest.»

«Siin pole Moskva ümbrus! Ukrainas elavad ukrainlased.»

«Kuid seltsimees Stalin ütles, et Ukraina linnades on veel ülekaalus vene elemendid. Aja jooksul, mõistagi, võtavad nad omaks ukraina kultuuri, kuid ma ei näe selles erilist pattu, kui loen praegu ette vene keeles: minust saavad kõik aru. Tulge meie

1 Kärnitegemisfuum — valutsehhi osakond, kus valmistatakse kärne.

juurde homme ja te kuulete, kuidas me loeme ette artikleid! ajalehest «VISTI» ukraina keeles. Olge nii lahke ja tulge!»

«Jätke filosofeerimine! Olete alles noor! Enne kui hakata õpetama, tuleb teil riigikeel ara õppida.»

«Teie aga peate end kõigepealt asitlema, siis alles võite teha märkusi ja segada vahele minu ja mu seltsimeeste õppetöösse,» ütles Nikita nüüd juba erutatult sulaselges ukraina keeles, nagu sooviks-ta näitlikult tõestada, et valdab seda keelt väga hästi.

«Võib-olla, noormees, palute mind veel klassist lahkuda?» küsis vuntshabe salakavalalt muiates.

«Jah, palun!» käratas Nikita ootamatult. «Kas kuulete! Emb-kumb — kas ütlete, kes te olete, või me näitame teile kõik koos, kust kõige lühem tee välja viib!» Ja näost punaseks läinud Kolomejets osutas aknale.

«Kardan, et teil tuleb õige pea minult vabandust paluda!» ütles vuntshabe pahaendeliselt, lõi õrna punapea uhkelt selga ja väljus klassist.

«Nii on õigem!» hüüdis Nikita talle järele ning jätkas artikli ettelugemist, nüüd juba hoopis teise, rahuliku häälega.

Tuli välja, et seesama oligi kuulus Petšeritsa.

Mõni päev enne tema tulekut oli meie vabrikukooli külastanud Kartamõšev. Partei ringkonnakomitee sekretär käis läbi tsehhid ja vaatas oma peremehesilmaga kõik üle; ta ajas vabrikukooli õpilastega hulk aega juttu, pahandas meistriga, et kuumtsehhis, puuduvad keedetud vee paagid ja et poiste käpikud on katkised, ning siirdus siis valukotta. Siin tegi ta korralduse, et enne sügisesi vihmasadusid parandataks laes olev mürsuauk.

Monka Husarczyk oli tol päeval haige ning oli jäänud ühiselamusse. Ta jutustas meile, et pärast vabrikukooli ülevaatust oli Kartamõšev läinud ka sinna, soovides nähtavasti oma silmaga veenduda mitte ainult selles, kuidas me ametit õpime, vaid ka selles, missugustes tingimustes elame. Ta nõudis kokalt meie toitlustamiseks määratud produktide jaotustabelit ja tegi tubli peapesu ühiselamu direktorile selle eest, et meie vooditel on õige viletsad, kulunud tekid ja et puudub teine lina. Nagu hea ja hoplitsev isa püüdis Kartamõšev tungida õpilaste elu-olu kõigisse pisiasjadesse. Meie austasime teda ja hääldasime tema perekonnanime — Kartamõšev — kuidagi eriliselt, armastusega. Kuid Petšeritsa ei meeldinud meile juba esimesest pilgust…

Järgmisel päeval kutsuti Nestor Varnajevitš kures korras rahvaharidusosakonda.

Petšeritsa nõudis kategooriliselt, et Polevoi vallandaks koolist Nikita Kolomejetsi. Vuntshabe karjus, et Kolomejets olevat «õõnestanud tema autoriteeti». Mis seal nende vahel edasi juhtus, seda me täpselt teada ei saanud, kuid komsomolr ringkonnakomi-

Sees oli Furman juhuslikult kuulnud, nagu oleks Polevoi vastuseks nendele sõnadele järsult ütelnud: «Tõelise bolševiku autoriteeti ei saa keegi õõnestada. Autoriteedi võitleb bolševik kätte omaenese käitumisega.» Ei tea, kas poisid rääkisid õigust, andes just niisugusena edasi Polevoi vastuse, kuid selge oli see, et direktor seisis meie Kolomejetsi eest. Ja kuigi lahing oli võidetud, said kõik aru, et Petšeritsa kannab endas salaviha vabrikukooli õpilaste peale.

Kohe pärast saabumist hakkas Petšeritsa meie väikeses ja vaikses linnas suurt tähelepanu äratama. Rajoonidesse sõites läbis ta sageli meie linna järske tänavaid oma kõrges kollases kabrioletis, millele oli ette rakendatud paar hästisöödetud musti hobuseid. Mässituna halli, seljal ripneva peakotiga puldanist tolmumantlisse, istus Petšeritsa vankris ja silmitses sealt ülalt möödakäijaid, vastates hooletu peanoogutusega tuttavate kooliõpetajate tervitustele.

Varsti sai linnas teatavaks, et uus rahvaharidusosakonna juhataja on suur lauluarmastaja. Mitu õhtut järgemööda kogus Petšeritsa suurde võimlemissaali kokku kõik üliõpilaste ning õpilaste laulukoorid ja harjutas nendega laule. Mõne aja pärast esines ta oma kooriga linnateatris

pidulikul koosolekul. Noormehed seisid laval poolringis, peas talle- ja lambanahast mütsid, seljas väljaõmmeldud kraedega särgid ning jalas sinised puhvpüksid, mis olid topitud kõrgetasse säärsaabastesse. Tütarlapsed olid oma patsidesse põiminud värvilisi paelu. Ka nende pluusid olid tikitud kaunistustega ja nende seelikutel rippusid kirjud pallapooled. Reflektoritest valgustatuna kujutasid kogu teatrilava täitvad mees- ja naislauljad endast maalilist pilti.

Meie, vabrikukooli õpilased, istusime koosoleku ajal rõdul. Kui eesriie pärast vaheaega kerkis ja me saalis valitsevas pinevas vaikuses laval pidurõivas kooriliikmeid nägime, ei oleks ükski meist võinud arvata, et Petšeritsal on julgust juhatada .seda suurt koori. See ei sobinud kuidagi kokku tema kommetega.

Tema aga, lasknud lauljaid mõne hetke liikumatult seista publiku ees, astus kindlai ja hoogsal sammul rambi juurde, raputas korraks energiliselt oma punast pead ja teat.as:

««Igavene revolutsionäär», Ivan Franko laul.»

Keegi publiku hulgas köhatas viimast korda, et siis mitte enam segada, ja saalis tekkis täielik vaikus.

Seljaga kuulajate poole pöördudes tõusis Petšeritsa kikivar-baile, võttis saapasäärest taktikepi ja viibutas sellega kord järsult pea kohal. Vaikus otsekui rebenes: noored, tugevad kõlavad

1 Pallapooled—«riidetükk, mis on seelikuna lahtiselt ümbef puusade mähitud. Ukrainas - tarvitatakse selleks otstarbeks vöödilist või ruudulist kodu-kootud riiet. Tõlk.

hääled alustasid jaulu niisuguse kindlusegä, et me kohe tähelepanelikuks muutusime. Kord jäid lauljad taktikepi märguandel vaikseks ja siis jätkas laulu ainult eeslaulja; kord paisusid tugevaks bassid — nagu valitud kõrget kasvu sihvakad poisid, kes olid asetunud teistest eemale, ja siis käis läbi saali tume, kuid meeldiv köhin; kord jälle kerkisid helisevalt esile diskandid — sada neiuhäält haaras kinni lauluviisist. Saalis nagu oleks läinud valgemaks, tuli tahtmine üles kärata ja kooriga kaasa laulda.

Lauljate ees aga, kord kikivarbaile tõustes, kord põlvi nõtkutades, kord laulutaktis kukudes, seisis enesekindlalt mingil kastil seesama Petšeritsa, keda Nikita Kolomejets nii julgelt oli klassisf välja ajanud.

Petšeritsa juhatas hästi! Ta valitses kindialt seda paljuhäälset, alles hiljuti asutatud koori. Ja kuulates, kuidas üliõpilased laulavad, vaadates, kui osavalt juhatab neid see vuntshabe, ma tundsin, et Petšeritsa hakkab mulle meeldima.

Siis alustas koor laulu «Galiitslannade nutulaul». See oli hoogne viis, mida Petšeritsa eriti agaralt juhatas, vehkides taktikepiga nagu osav ratsanik, kes mõõgaga rajab endale teed läbi okste: Saalitäis rahvast kuulas kiiretempolist sõjalaulu galiitsia naistest, kes on kurvad «Setši laskurite» ärasõidu pärast Ukrainasse ja seepärast, et ei ole enam kedagi suudlemas nende «vabarnapunaseid huuli, pruune silmi ja musti kulme», mind aga piinas mõte, kus küll võisin ma juba varem kuulnud olla seda viisi ja neid sõnu.

Meie nõukogude ajastul tundus see laul uuena, võõrana ja ootamatuna. Noil aastail laulsid töölisnoored «Karmanjooli», «Vedurit», «Me ise kaevasime endile hauda», «Kõik kahurid, kahurid mürtsusid», «Oi, kuidas mäe peal naised niidavad», «Jääraku kohal hõljub udu», siin aga — säh sulle imet! — on Petšeritsa kuskilt välja koukinud kelmika laulukese kurvastatud galiitslannade vabarnapunastest huultest. Ja alles siis, kui koor viimast salmi laulis, tuli mulle meelde, et selle lauluga, marssisid 1918. aastal üleni halli rõivastatud Galiitsia Setši laskurid ehk «ussussid», nagu nad ise end nimetasid, koos austerlastega üle Kindluse silla. Vormiriietuse järgi "ei;.saanud neid eraldada nende käsuandjaist austria ohvitseridest, ka huligaanitsemises ei jäänud nad oma peremeestest maha: kalju lähedal asuva Orlowski

1 «Setši laskurid» — Ukraina kodanlike natsionalistide poolt Esimese maailmasõja ajal moodustatud sõjaväeüksus. See üksus tegutses Austria-Ungari poolel Vene armee vastu. Austria kindralstaap käsutas «ussusse» laialdaselt Venemaa-vastaseks sõjaväeliseks spionaažiks. Läbi teinud spionaažikooli Austria-Ungari armees, teenindasid Ukraina «Setši laskurid» hiljem panide Poola ja hitlerliku Saksamaa salaluuret, nüüd aga on nad Inglise-Ameerika spionaažiteenistusc ja Vatikani palgalisteks agentideks.

veski puistasid nad läbi, riisusid talupoegade teravilja ja viisid selle Austriasse, sellal kui meie linna elanikkond nälgis. Ja kuulates seda «Setši laskurite» laulukest, ei mõistnud ma siis, õigust öelda, veel mitte, miks pidi koor seda laulu laulma just meie, nõukogude ajastul.

Kuid nagu taibates minu kahtlusi ja püüdes neid hajutada, laulis koor nüüd Petšeritsa juhatusel Tarass Sevtšenko «Testamenti» ja seejärel meile kõigile nii tuntud ja armast «Internatsionaali»! «Internatsionaali» ja «Noore Kaardiväe» laulmisega lõpetasime tol ajal eranditult kõik koosolekud. Kuid seda «Internatsionaali» määratu suure koori võimsas ettekandes ei saanud võrreldagi selle ülemaailmse proletariaadi hümniga, mida laulsime meie oma ebakindlate nõrkade häältega kas rakukese koosolekul yõi komsomoli klubis. Tol õhtul näis mulle juba, et Kolo-mejets toimis ebaõigesti, ajades Petšeritsa klassist välja. Sellest polnud midagi, et ta käitus jämedalt, upsakalt ega tahtnud ütelda oma nime. See-eest — missugune talent!

Kuid järgmisel päeval pärast kontserti tuli mul uuesti Petšeritsas pettuda.

Meil oli joonestusõpetajaks Maksim Jakovlevita Nazarov. See oli hall vanake, kutselt tehnik. Ta oli tulnud meie linna Sormovost, Volga .äärest. Palju huvitavat ja uut leidsime selles, mida Maksim Jakovlevita meile jutustas oma kodulinna tehasest «Punane Sormovo». Töötades niisugustes tsehhides, kus töölisi on rohkem kui neljakümnes meie «Mootori» taolises tehases, oli see vanamees oma elus palju näinud. Inimesed, kellel oli suurr kogemusi tootmistöös, nagu Nazarovil, olid meie vabrikukooli jaoks väga vajalikud.

Järgmisel päeval pärast kontserti kutsus Petšeritsa enda juurde kõik vabrikukooli õpetajad ja instruktorid, et kontrollida nende ukraina keele oskust. Oli täiesti arusaadav, et joonestusõpetaja Nazarov, kes hiljuti oli tulnud Venemaalt oma tütre, piirivalvuri naise juurde, ei osa.nud ukraina keeles ei kirjutada ega kõnelda.

Siinsamas, kõikide ees, tegi Petšeritsa Polevoile ülesandeks vanake koolist vallandada. Meie direktor kaitses Nazarovit kõigest väest, kuid parata polnud midagi.

Jutustades meile hiljem oma visiidist Petšeritsa juurde, seletas Polevoi:

«Te tahate vene töötavat inimest,» ütlesin Petšeritsale, «sundida vägivaldselt loobuma vene keelest ja järsku üle minema ukraina keelele? Tema pole ju meil Ukrainas kuigi kaua elanud. Andke talle aega, ärge sundige teda moonutama oma emakeelt ja rääkima teie meeleheaks jumal teab kuidas. Niisuguste sunnivahenditega te äratate temas ainult vaenu Ukraina vastu ...»

Ent kuidas 'Petšeritsat ka ei keelitatud, ta olf heldimatu. Ta pistis kõigile nina alla mingisuguse range ringkirja, kus oli

tingimusteta öeMud, et kõik pedagoogid Ukrainas on kohustatud lapsi õpetama ainult ukraina keeles.

«Lubage, mis lapsed meil siis on? Puha täiskasvanud noored. Ja pealegi on meil tehniline kool,» püüdis ikka veel tõestada erutatud Polevoi. «Me õpime ametit».

«Ma ei tea sellest midagi ega tahagi teada,» vastas Petšeritsa külmalt. «Elate Ukrainas, juhend on siin ja palun seda täita. Mis aga teie kooli tüüpi puutub, siis on see üldse keeruline lugu. Ja teie vabrikukool — see on värdjas, halva isa surnultsündinud poeg.»

«Tuleb aeg ja ka siin kerkivad tehased nagu Donbassis, ning inimesed ütlevad meile aitäh, et me esimestena hakkasime neile kaadrit ette valmistama,» ütles Polevoi.

«Lora!» katkestas Petšeritsa direktorit. «Keegi ei luba teil Podoolia sinist taevast tehaste suitsuga tahmata.»

«Eks vaatame!» ütles Polevoi kangekaelselt ja kiristas isegi hambaid, et mitte vanduma hakata, — nii seletas meile Kolomejets.

«Küllap vaatavad teised, aga mitte teie!» katkestas vuntshabe meie direktorit. «Teid aga käsin olla distsiplineeritud töötaja minu haridussüsteemis ja täita minu korraldusi ilma igasuguse vasturääkimiseta.»

Nestor Varnajevitšil tuli Nazarov vabrikukoolist vallandada. Meie vähesest stipendiumist üle jäänud viimaste krosside eest ostsime vanakesele-mälestuseks hea sirklikarbi. Furman kinnitas sellele vaskptaadikese, millele ta osavalt sisse kratsis pealkirja: «Meie palavalt armastatud õpetajale Maksim Jakovlevitšile lahkumise puhul, mis pole jäädav. Vabrikukooli õpilased.»

Õigust öelda ei kaotanud Maksim Jakovlevitš selle Petšeritsa käsuga suurt midagi. Häid tehnikuid oli meie linnas vähe. Nazarov võeti otsekohe tööle teedekontorisse. Ta hakkas joonestama uute, piiri aarde viivate teede plaane.

Auruteerulle nende teede jaoks remonditi meie vabrikukoolis ja sellepärast astus Nazarov vahel meie juurde sisse. Kcrd ütles Kozakevitš, tervitades Nazarovit: «Aa-a! Maksim Jakovlevitš, Petšeritsa režiimi ohver! Noh, kuidas on, kas ta teie kontorini pole veel jõudnud?»

«Meie juurde on tal tee kinni,» ütles Nazarov. «Töötame praegu sõjaliseks otstarbeks. Meie tööst on Moskvas huvitatud Mihhail Vassiljevitš Frunze, temal aga on ükskõik, mis keelt keegi räägib, peaasi, et oleks nõukogude inimene!»

Kui me õhtul Maremuhhaga eriülesannetega väeosa vahipostilt ühiselamusse läksime, ütles mulle Petro:

«Küll on siiski kahju, Vassil, et me seda bandiiti elusast peast kinni ei saanud. Missugune prohmakas! Kardan, kui Petšeritsa sellest teada saab. Saab haisu ninna ja hakkab Nestor Varna-

jevitšile auku kaevama. «Näete nüüd,» ütleb, «missuguseid tölplasi on ta üles kasvatanud!» Hakkab Polevoid mustama.»

«Ara karda, Petruss! Kartamõšev Polevoile liiga teha ei lase. Ta tunneb Polevoid juba parteikooli ajast. Polevoi oli ju seal parteirakukese sekretäriks. Ta on vana bolševik, endine tööline ... Bobõr aga on narts, fakt. Kujuta ette, kui maru oleks olnud, kui Saška selle diversandi maha oleks kõmmutanud!»

«Mis sellest rääkida!» ütles Maremuhha nukralt.

LII. TIKTORI ÄHVARDUSED

Päraet seda ööd, kui olime vahil eriülesannetega väeosas, muutus ilm. Kolmandat päeva sadas paksu lund, hanged ulatusid akendeni ja igal hommikul enne töö alustamist rookisime puulabidatega lumest puhtaks raja, mis viis suurelt teelt valukotta.

Täna hommikul tegi Kozakevitš mulle ülesandeks homse valu jaoks kärnid valmis seada.

Mul oli juba käsil teine plaat kärnidega, kui minu juurde tuli Jaška Tiktor. Tema hele juuksetutt lehvis minust kähe sammu kaugusel. Tiktor laskus kükakile ja hakkas suitsetama, puhudes ahjuuksest

sisse sinakat suitsu. Jälgisin teda ühest silmanurgast ja vaikisin, mõistes, et Jaška tahab minuga juttu alustada. Pärast seda õhtut, kui Tiktor ei olnud alarmi puhul kõhale ilmunud, hoidus ta meist eemale, ei kõnelnud kellegagi ja läks pärast õppetööd otsekohe koju, Tsõganovkasse. Selles vaksalilähedases linnaosas elas ta koos oma isaga.

Tõmmanud plotskist viimase mahvi, viskas Jaška koni hõõguvaile koksikamakaile ja lausus minust mööda minnes nagu juhuslikult:

«Noh, seltsimees-büroo liige, millal te minu üle kohut mõistma hakkate?»

«Sa tahad küskla, millal hakatakse bürool sinu küsimust arutama?»

«Noh, kas see pole ükskõik!» nämmutas Jaška hooletult, tiris enesele tooli asemel lähemale plekist grafiidikasti ja istus minu vastu.

«Kui sind huvitab, millal toimub rakukese büroo istung, siis võin sulle ütelda: neljapäeval.»

«Muidugi, teil on kasulikum pidada komsomolis niisuguseid nolke nagu Bbbõr, kes ei oska püssigi käes hoida, ainuüksi sellepärast, et nad on mõnede bürooliikmete sõbrad, töölisnoori aga heidate organisatsioonist välja mingisuguse juhusliku eksimuse pärast. . . »

Ma sain aru, kelle pihta Tiktor sihib.

«Juhuslikust eksimusest ei saa siin juttugi olla.»

«Just nimelt juhuslik eksimus. Noh, trimpasin natuke . . . andsin siis kellelegi spekulandile vastu vahtimist, teie, aga juba tõstate kära.»

«Mitte kellelegi spekulandile, vaid oma töötellijale Bortanowskile.»

«Kuidas ta minu töötellija on? Naljakas!» Jaška tegi naiivse näo.

«Kelle töötellija ta siis on, kas minu oma või? Ara mängi lolli, bürool on kõik teada.»

«Mis võib bürool olla teada, ma ei saa aru. Mõni vihamees laimas mind, teie aga . . . »

Ma ei suutnud end enam talitseda. Vähe sellest, et Jaška ei tahtnud avameelselt oma süüd tunnistada, nagu see on sünnis kommunistlikule noorele, lisaks teeskles ta veel lolli! Ütlesin rangelt, karmil häälel:

«Bürool on teada, Tiktor, et sa töö ajal sulatasid detaile Bortanowski eratöökojale, sa müüsid nad temale, sa .. .»

«Noh, ja mis siis sellest?» õigustas end Tiktor. «Seda kõike tegin omaenese kätega, omia isiklikust alumiiniumist, ja sugugi mitte töö ajal.»

«Pole tõsi! Just töö ajal. Noh, miks sa valetad?»

«Sa ise valetad! Jäin pärast sinu äraminekut tööle ja vormisin.»

«Ah nii? Aga liiv, aga tööriistad, aga mudelid — kelle omad need on, kas mitte riigi omad? Ütle siis, mida sa tegid tol päeval, kui Kozakevitš viis lukkseppadele ümber teha hooratta mudeli? Mul on meeles, et sa vormisid hammasratast mootorratta jaoks.»

Kimbatusse viidud Tiktor pomises kohmetunult:

«Mul oli siis ju töö vaheaeg. See on teine asi. Mul polnud midagi teha, noh, siis võtsingi käsile selle hammasratta. Ja kas sina siis tohtisid toda keisrit-vereimejat vormida? Ka mina tegin hammasratta harjutamiseks.»

«Harjutasid, et pärast spekulandilt viina ostmiseks raha saada.»

«No kuule!» hüüdis Tiktor ähvardavalt. «Ara hinduta mind oma spekulandiga! Vihkan spekulante rohkem kui sina. See aga tuleb veel kindlaks teha, kas Bortanowski ongi spekulant, ta on kodutööndaja, see on õigus, kuid ta on meister ja töötab ise. Varemalt aga töötas ta Odessas, Oktoobrirevolutsiooni-nimelises tehases. Niisuguseid meistreid võib tulega otsida! Kes parandas Petšeritsa mootorratta? Bortanowski! Sina aga nimetad teda spekulandiks!»

«Pea nüüd ikka, Tiktor,» tähendasin väga rahulikult, «minut aega tagasi sa ju ise nimetasid Bortanowskit spekulandiks.»

«Mina? Mitte sugugi!» vihastus Jaška.

«Kuidas nii! Ise ju ütlesid, et andsid vastu vahtimist kellelegi spekulandile. Mul on hea mälu. Kukkusid sisse.»

«Sina, Mandžura, jäta järele, ara mind hirmuta!» karjus Jaška täiesti segadusse aetuna ja sellest raevudes. «Sina, vennas, oled veel kollanokk selleks, et minuga niimoodi kõnelda! Mina olen puhastverd tööline. Ma saan aru, miks te kõik mulle kallale tungite. Olete kadedad, et ma teenin teist paremini! Te tahaksite ise saada Bortanowskilt tellimusi, kuid tema ei anna neid teile, isegi ilma rahata ei anna, — te rikute ara! Elavad ise oma stipendiumist kuidagi peost suhu, aga kui mina ei taha viletsuses elada — hakkavad taga kiusama. Visake mind komsomolist välja! Vilistan teie peale. Mina pole karjerist, olen töölisnoor!»

«Nüüd ma näen, et sind tuleb tingimata komsomolist välja heita!» ütlesin Tiktorile, talle otse silma vaadates. «Kui sa niisuguseid sõnu võid pilduda ...»

«Noormehed, mis miiting see teil töö ajal on?» küsis Kozakevitš karmilt, astudes kärnitegemisruumi. «Kas kärnid on puhastatud, Mandžura? Vaat need? Ehk jätkub tänaseks. Pane. nüüd riided selga ja jookse vabrikukooli. Tood sepikojast meile lamedaid tambitsaid.»

Ärritatud tülist Tiktoriga, astusin tänavale, unustades sulgeda tšumarkahõlmu.

Oli haruldaselt vaikne ja lumine. Silmad tõmbusid kissi, niipea kui heitsin pilgu sügava lumega käetud juurviljaaedadele ja valukoja väikesele hoovile.

Puude okstel lebas kohev lumi. Minu eest lendas mööda nobe musttihane, must tutt peas, puudutas tiivakesega vahtraoksa» ja terve patakas lund pudenes kuuldamatult puu otsast alla.

Üle Haigla väljaku oli juba tallatud kitsas rada. Läksin aeglaselt justkui ahtakest koridori mööda ja mu tšumarkahõlmad pühkisid lund. Väljakuäärsete väikeste majade katused olid täis lund; majaesistes aiakestes paistsid sireli- ning jasmiinipõõsad lume alt välja nagu ülespidi pööratud luuad, isegi tehase «Mootor» kitsas, kõrge plekk-korsten oli ühest küljest lund täis tuisanud.

«Küll sähvasin hästi Tiktorile: «Niisugust huligaani nagu sina 'pole meil vaja!» Ja tõepoolest, — ise teeb niipalju kurja, teotab kommunistliku noore nime ja nüüd veel protesteerib, nagu oleksid kõik ümberringi süüdi, tema aga üksipäinis õiglane. Kui ta on hea ja aus, kes talle siis halba sõna ütleb! Minule endale pole ta ju mitte kui midagi paha teinud: mina olen väljas organisatsiooni au eest. Kutdas ta sellest aru ei saa! Kui ta juba noores eas harjub sulitempe tegema, petab riiki, eraldub rahvahulkadest,

mis saab temast sifs veel edaspidi? Soovitati ju talle juba möödunud aastal lõpetada see Kotka Grigorenkoga jahtimine. Rääkisime Petroga temale: «Vaata ette, Jaška, ara tee rumalusi! Tunneme seda Kotkat juba lapsest saadik: tema isa oli äge petljuuralane, reetis meie inimesi, ja ka sellel tema võsukesel on hing võõras sees. Ons tema siis sulle mõni sõber?» Kas Tiktor kuulas meid? Kus sa sellega! Küll ma ise tean, mida teen! Mis teie, kollanokad, tulete mind õpetama! Kotkaga kaelastikku kaaberdasid nad mööda Posti tänavat, käisid naaberkülas kulakute laste juures pulmades ja piduõhtutel, siis aga põgenes see Kotka Poolamaale. Pidid tal küll suured patud südamel olema, et otsustas astuda niisuguse sammu. Tiktor aga oli lasknud end eksiteele viia: ta kui kommunistlik noor kutsuti kaks korda välja ja temaga kõneldi tõsiselt kui Grigorenko lähedase sõbraga. Siis käis ta nina maas, nüüd aga algab kõik jälle otsast peale...»

Keset suurt lumelagendikku iseendaga nii mõtteid vahetades läksin üle väljaku ja laskusin sepikotta.

Tambitsad ei olnud veel valmis ja nende töötlemise lõpetamist oodates läksin trepist üles lukksepatöökotta. Algas juba lõunavaheaeg ja kõik läksid laiali. Lukksepatöökojas oli imelikult vaikne. Kruustangide juures, mille ümbrus oli täis mahapudenenud viilipuru, ei olnud enam kedagi. Läksin punanurka ja seal nägin meie poisse seismas vitriini juures, kus oli üles pandud värske ajaleht. Üksteist vastu vitriini surudes lugesid nad erilise tähelepanuga ajalehte.«Tšervonõi Kordon». Trügisin lähemale. «Surnultsündinud kool», lugesin artikli pealkirja ja sain kõhe aru, millest on jutt. Selles «Dr. Zenon Petšeritsa» poolt kirjutatud artiklis üteldi, et vabrikukooli direktor Polevoi on saboteerinud-ukrainiseerimise läbiviimist, pidades kaua aega oma koolis pedagoogi, kes ei osanud kõnelda ukraina keelt; kui siis pedagoog vallandati, organiseeris Polevoi raha kogumist selleks, et temale osta väärtuslik kingitus. Artikli lõpul kirjutas Petšeritsa muuseas, et vabrikukooli olemasolu meie väikeses linnas, kus pole tööstust, on iseenesest juba veider.

Koridorist kostsid kõmisevad sammud. Nestor Varnajevitš tuli kantseleist. Tal oli seljas kaitsevärvi vatikuub ja peas»sonimüts, mis oli lükatud kuklasse ning jättis paljaks ta kõrge päevitunud otsmiku. Me astusime kõrvale, jättes Polevoi jaoks tee ajalehevitriini juurde vabaks, kuid ta naeratas ja ütles:

«Lugege, lugege! Ma tean juba väga hästi, mis seal on kirjutatud.»

Jooksnud Polevoi juurde, küsis Saška Bobõr ootamatult: «Nestor Varnajevitš, aga mis tähendab «Dr.»?» Poisid puhkesid naerma. Polevoi viivitas pisut ja ütles naeratust varjates Bobõrile tõsiselt:

««Dr.» — tähendab kõige tõenäolisemalt «doktor».»

«Mis doktor see Petšeritsa siis on?» ei jäänud Bobõr rahule.

«Doktorid arstivad haiglates inimesi, aga tema juhatab laulukoori ja samuti ka õpetajaid. Kas on olemas niisuguseid doktoreid?»

«On olemas mitmesuguseid doktoreid,» ütles Polevoi. «Mitte ainult meditsiinilisel alal. Petšeritsa on galiitslane. Peab ütlema, et Galiitsias armastatakse väga uhkeldada niisuguste nimetustega nagu «doktor». Vaat selles Galiitsia Setši laskurite leegionis, kes maailmasõja ajal koos austerlastega Vene armee vastu võitles, nimetasid peaaegu kõik ohvitserid end doktoriteks. Nende hulgas oli igasuguseid doktoreid: juriidiliste teaduste, filosoofia, filoloogia ja veterinaar-teaduste doktoreid... Võib-olla on ka Petšeritsa säärane, näiteks muusikateaduste doktor.»

«Kui, galiitslased koos austerlastega meie vastu sõdisid, miks neid siis siia lastakse? Kas siia on jäänud veel vähe kohalikke Petljura sabarakke?» ei saanud Bobõr rahu.

«Ei tohi nii rääkida, Bobõr!» hüüdis Polevoi. «Ära kunagi arvusta tervet rahvast tema reetjate järgi. Galiitslased on hea, töökas ja aus rahvas, nad on meie suguvennad. Nad räägivad meiega ühte ja sama keelt, elavad põlise Ukraina maa peal.»

Ja Nestor Varnajevitš tuletas meile meelde, et üsna hiljuti, partei XIV kongressil, oli seltsimees Stalin ütelnud, et Versailles'i leping tükeldas hoolimatult ara rea riike ja ainuüksi selle tõttu kaotas meie Ukraina Galiitsia ning Lääne-Volõõnia.

«Arvaku teised, mis tahavad, aga mina tunnen galiitslasi hästi,» jätkas Polevoi. «Pärast Peremõsli vallutamist sain seal Galiitsias raskesti haavata... Armee lahkus,, mina aga jäin teadvusetult üksinda lahinguväljale lamama. Nii et mis sa siis arvad, kas andsid need inimesed mind austerlastele välja? Mitte midagi selletaolist! Rohkem kui aasta lebasin ühe talupoja tares Kopõsna külas. Nad tõid mulle salaja Peremõslist arsti see opereeris mind kaks korda lihtsas talutoas, galiitslased hoolitsesid minu kui oma sugulase eest... Oh, kunagi tahaksin nende ini-

mestega veel kord kokku saada. Kui ainult mõtelda: väike Zbrutš eraldab meid nendest! Ja ega see ole nende lihtsate Galiitsia töötajate süü, et nad on sattunud võõra rahva orjusesse ja vaevlevad seal juba mitmendat aastat.»

... Kui väljusime vabrikukoolist ja läksime ühiselamusse lõunatama, tungis Maremuhha, kes oli väga tundeline poiss ja valmis Polevoi eest oma elu ohverdama, Saškäle kallale:

«Sa ka ei leidnud pärimiseks teist aega? Näed, inimene on tujust ara, teda sõimatakse ajalehes, sõimatakse eimillegi eest, sina aga oma küsimustega väljas: «Mis on «Dr.»?» Kas tahad teada, mis on «Dr.»? - See on niisugune lollpea nagu sina!»

«Ole tasa, ära karju!» pomises Saša ennast õigustades. «Ma võib-olla tahtsin meelega ta mõtteid kõrvale juhtida, et ta nii ei

kurvastaks. Mis siis?» Ja Saška muheles rahulolevalt ning aevastas.

Mul oli meeles, kuidas parteikooli kursandid armastasid ja austasid Polevoid, kui ta oli neil parteiraklikese sekretäriks.

Kord, veel parteikooli ajal, tuli Polevoi meile. Me elasime peahoone kõrval õuemajas. Isa ei olnud kõdus, ta trükkis väikeses trükikojas kooli ajalehte «Kursandi Hääl». Polevoi nägi mu laual väikest albumit, kuhu olid sisse kirjutatud laulukesed. Harjumuse soetada endale niisuguseid albumeid võtsime meie, töökooli õpilased, üle gümnasistidelt. Kooliõed kleepisid albumisse pildikesi, joonistasid igasuguseid lillekesi — nartsisse ja tulpe, kõrvale aga kritseldasid südantliigutavaid laulukesi toredatest roosidest, valgetiivalistest inglitest, harfidest, meelespealilledest ja teistest vana maailma igandeist.

Nüüd on küll häbi tunnistada, kuid niisugune väike album oli ka minul. Sõbrad kirjutasid sellesse laulukesi mitmesuguste soovidega. Ma peaaegu tardusin, kui Nestor Varnajevitš lehitses mu salmialbumit, muigas, istus siis laua aarde, võttis sulepea ja kirjutas puhtale lehekesele:

... Kaugel muremere taga

on üks õnnis rahumaa:

seal on helge vaikus vaga,

seal ei mustu taevakaar.

Aga lained sinna viivad

ainult hingelt tugevaid! …

Julgelt, vennad! Purjetavad

meil on kindlad, vägevad.

Kirjutas selle, ilma et oleksin palunud, tõusis siis üles ja läks sõnagi lausumata ära.

Mäletan, et see kõik pani mind väga imestama. Algul mõtlesin, et see luuletus on akrostihhon1. Lugesin ara kõik esimesed tähed ülevalt alla — mitte midagi ei tulnud välja. Mulle meeldis Polevoi teguviis. Oli mõnus tunda, et ta ei pea end uhkeks ja teeb minusuguse poisiga tegemist.

Siin vabrikukoolis sai ka igaüks aru, et Polevoi on väga hea südamega inimene, kuigi välimuselt karm ja toorevõitu. Päevad läbi viibis ta koolis ja püüdis kõigest jõust teha meist vilunud töölisi ning häid inimesi.

Me kõik armastasime oma direktorit. Petšeritsa artikkel viis meid segadusse. Kuigi Polevoi ei lasknud välja paista, et jsee artikkel teda väheselgi määral riivas, ometi saime aru, et ta käitub nii rahulikult ainult meie ees, tegelikult aga on tal väga raske.

1 Akrostihhon — luuletus, milles värsiridade algustähed moodustavad teatud sõna või lause.

Kaks tambitsat kaenla all, sammusin pärast lõunat sepikojast koolimaja poole. Väravas hõikas mind Nikita Kolomejets:

«Täna pärast õppetööd on erakorraline büroo.»

«Hästi. Tiktor juba küsis minult...»

«Tiktori suhtes jõuame vaevalt täna seisukohta võtta. Meil seisab tähtsam asi ees,» ütles Kolomejets.

«On midagi juhtunud?»

«Kas sa siis midagi ei tea?»

«Ei... Aga mis siis?»

«Petšeritsa tahab meie vabrikukooli sulgeda.»

«Kas tõesti?»

«Sulatõsi.»

«Kuhu meie siis jääme?»

«Kes läheb kodukäsitööliseks, kes tööbörsile, kes perekonda — isa-ema ülal pidada,» lausus Kolomejets virila naeratusega, ja mulle koguni tundus, et ta mind narritab.

«Ei või olla! Sa naljatad, Nikita?»

«Mis nalja siin saab olla! Ühe sõnaga — tule büroole,» ütles Kolomejets järsult.

LIII. EBAMEELDIV UUDIS

Kogu meie kooliajal ei olnud meil veel ette tulnud niisugust ägedat ja tormilist bürooistungit nagu tol õhtul. Ammu olid kustunud tuled naabermajade akendes, ammu olid kahinal alla lastud Vanalinna kaupluste gofreeritud aknakatted, meie aga vaidlesime ikka veel, tõestasime üksteisele kdhisema löönud häälel, kuidas tuleb toimida ...

Presiidiumilaual aga lebas Petšeritsa käskkiri kooli sulgemise kohta.

Keegi meist ei saanud leppida mõttega, et fcahe nädala pärast, see on poolteist kuud enne kooli lõpetamist, lahkume siit igaüks ise tuulde.

Sellal kui me vaidlesime, ägestusime, mõtlesime, kuidas Petše-ritsat paluda oma viha armuks muuta-ja antud käskkiri tühistada, istus Polevoi, meie direktor ja ainuke parteiliige kogu meie vabrikukoolis; vaikselt pimedas nurgas ega rääkinud midagi. Nähtavasti tahtis ta kuulda meie arvamusi ja pärast partei esindajana ütelda ka oma sõna. Lõpuks, kui kõik olid öelnud, mis neil öelda oli, vaatas Kolomejets küsivalt direktorile.

«Minu olukord, poisid, on rumal, väga rumal, ja ma ei tea, kas te minust õigesti aru saate,» ütles Polevoi püsti tõustes väriseval häälel, ia me jäime kõik nii vait, et võis kuulda, kuidas akna taga kõnniteel hilinenud teelise jalge all lumi rudiseb. «Vaatan teid ja näen: olete noored tulipead ega oska kujutleda,

kuidas võiksime üksteisest lahkuda. Selle aja jooksul oleme, saanud suurteks sõpradeks ja ma usun, et teist kõigist saab asja. Siin komsomoliorganisatsiooni bürool võin ma teile kui partei liige avameelselt ütelda: kõik see on algusest lõpuni väär. Ei ole õiglane, et teid sunnitakse õppetöid

katkestama ainult poolteist kuud enne kooli lõpetamist. Ei ole õige tegu, et vabrikukool suletakse. Säärane otsus on vastuolus partei põhimõtetega ...»

Polevoi otsis midagi oma soduripluusi taskust, tõi välja mingisuguse sedeli ja jätkas:

«... on vastuolus partei neljateistkümnenda kongressi juhenditega. Noh, heakene küll, olgu pealegi: praegu ei ole meie ringkonnas tõepoolest vastavaid tehaseid, kuhu teid võiks pärast kooli lõpetamist tööle suunata. Kuid niisugused tehased on juba olemas teistes Ukraina linnades. Miks ei taha siis Petšeritsa kokku leppida keskusega? Tal pole usku meie tööstuse tulevikku — selles seisab asi. Tema, kas näete, ei taha, et Podoolia sinist taevast tahmaks tehaste suits!... Kuid nõukogude võim ei saa ju selleta püsima jääda! Kui me ei ehita kõikjale uusi tehaseid, me hukkume, vähe sellest — me ei saa ka appi minna rahvastele, kes meie abi ootavad. See peaks ojem,a selge, nagu kaks korda kaks on neli. Ainult too koorijuht ei taha mõista sääraseid ilmseid tõdesid ... Ja olen selles kindel, et Petšeritsa taktika tuleb kasuks ainuüksi ukraina natsionalistidele. Kui Kartamõšev praegu viibiks meie linnas; saavutaksin kõhe täna selle käskkirja äramuutmise. Kuid-Kartamõšev külmetus alarmi ajal, protsess tema kopsudes teravnes ja ta sõitis Jaltasse end ravima. Tema ase-täitjaks jäi Sokorenko — uus inimene meie organisatsioonis. Ta on kuulda saanud, et Petšeritsa läkitati siia Harkovist, ja kardab teda puudutada. Mul tuleb Sokorenkoga kõnelda, temaga vaielda. Kuid mulle näib, et ka teil ei maksaks istuda käed rüpes sellal, kui ma siin kohapeal protesteerin. Miks ei võiks teie samme astuda Harkovis? Seal ei tuleks võidelda mitte üksnes meie kooli allesjätmise eest, vaid tuleks juba nüüd taotleda, et meie vabrikukooli esimene lend, et teie kõik saaksite lähetuskirjad tehastesse tööleasumiseks. Teil on selleks täielik õigus.»

Ja me otsustasime võidelda.

Lepiti kokku, et otsekohe pärast komsomoli koosolekul saadetakse õpilaste delegatsioon viivitamatult partei ringkonnakomiteesse. Mind aga otsustas büroo saata Harkovi, et pöördukiin komsomoli keskkomitee poole.

Seda ma nüüd küll ei oleks oodanud! Kui kõik poisid hakkasid läbisegi karjuma: «Saata Mandžura, Mandžura!», istusin ja kuulasin ega suutnud uskuda, et nimetatakse minu nime.

Alguses polnud ma nõus, kuid Nikita Kolomejets ütles kindlalt:

395

«Pote viga, Vassil, pole viga! Kõik see on tühine asi, et sa pole veel kordagi rongiga sõitnud, et sa eksid ara ja nii edasi, see kõik pole oluline. Küll keel-meel sind Kiievini juhatab. Ja Harkov on vaid üsna pisut kaugemal. Kas siis säärased vahemaad meie-suguseid kohutavad? Kes teab, võib-olla saame veel Berliinis või Pariisiski ära käia. Sina aga kardad sõita Harkovi, meie nõukogude linna! Oled ju üldiselt julge noormees ja me ei kahtie sinus, küllap tuled kõigega toime. Ja nüüd, õnn kaasa pikale teekonnale, kaitse meie vabrikukooli huvisid! Võitle elu eest, aga saavuta õigus! See on kõik!»

Büroo koosolek kuulutati lõpetatuks.

... Pärast koosolekut, kui me väsinult ja erutatult mööda meie. linna vaikseid ja täistuisanud tänavaid koolist ühiselamu poole sammusime, ei suutnud ma kogu tee kuidagi toibuda. Otsus Har-kovi-sõidu kohta oli mind rabanud nagu puuga pähe. Mind rõõmustas sõprade usaldus ja ma tõotasin endamisi teha kõik, mis seisab minu võimuses.

LIV. VAGUNIKAASLANE

Keegi ei tulnud mind jaama saatma, isegi mitte Maremuhha. Sel õhtul oli koolis õpilaste koosolek. Oodati Petšeritsat. Teda oli käidud kaks korda kutsumas, viimaks oli ta järele andnud ja lubanud «sisse astuda». Kõik tahtsid kuulda, missuguse seletuse annab vurrudega bürokraat oma käskkirja kohta. Suurem osa
vabrikukooli õpilasi valmistus sõna võtma, kavatseti Petšeritsaga pidada tõsine lahing, nõuda

käskkirja äramuutmist. Rong aga läks õhtul kell seitse viisteist minutit. Ja ma ise ütlesin poistele, et ärgu nad tulgu mind saatma, vaid astugu parem selle bürokraadi vastu ühiselt välja.

Jõudsin vaksalisse pool tundi enne rongi minekut. Perroonile ei lastud veel kedagi. Ühe käega oma taskus poiste poolt kokkupandud rahaga ostetud piletit kombates ja teises käes portfellil hoides kõndisin vaksalis ringi ja heitsin aeg-ajalt pilgu kellaosuteile.

Pealt kahe vedrunõelaga kõvasti kinni pistetud sisemisse pintsakutaskusse oli mul varjule pandud nelikümmend kolm rubla kuuskümmend, kopikat. Lõunavaheajal jagati stipendiumi ja enamik vabrikukooli õpilasi andis sõidu jaoks ühe rubla — sellest koguneski nii suur summa.

Eluaeg polnud mul korraga olnud nii palju raha! Sõidudokumendid olid portfellis — selle oli mulle peaaegu vägisi kätte toppinud Nikita Kolomejets. Ta oli just sellepärast käinud komsomoli ringkonnakomitees ja laenanud portfelli organiseerimis- ja instrueerimisosakonna juhatajalt Dmitri Pantšenkolt. Kartes pil-

keid, ei tahtnud ma portfelli võtta, kuid Nikita ütles mulle väga mõjukalt:

«Saa aru, mu armas: kui portfell on käes vajadusest, siis pole selles midagi hirmsat. Ega see just tingimata tähenda, et oled bürokraadiks muutunud. Kui sul portfelli pole, kus sa siis hoiad oma tõendit, kooli eelarvet, õpilaste nimestikke? Kas taskus? Kortsutad kõik ara. Lõpuks, kuhu sa paned käteräti, seebi ja hambaharja? Mitte kuhugi pole sul panna, eks ole õigus? Kõike seda aga võib toredasti mahutada portfelli. Lähed, näiteks, Kesk-komitee kooliosakonna ülema enese juurde. Kas hakkad taskutest välja koukima kortsus pabereid? Portfelliga on palju mugavam.»

Ma vaidlesin kõigest väest portfelli kaasavõtmise vastu, sest mul oli väga hästi teada, et neid kommunistlikke noori, kes kan-navad portfelle, nimetatakse bürokraatideks ja tšinovnikuteks. Paneb aga niisugune portfelliomanik endale veel lipsu kaela, siis on kindel, et teda hakatakse hüüdma kodanlaseks ja rahvast irdunud sotsialismivaenlaseks. Enne kui ühiselamust välja tulin, mähkisin portfelli ümber ettenägelikult vanu ajalehti ja kandsin portfelli kaenla all nagu pilti. Alles vaksali-esise aiakese juures vaatasin ringi ja .viskasin ajalehed kraavi.

Tuttavaid vaksalis ei olnud. Einelauas auras samovar ja elatanud puhvetipidaja, kel oli seljas poolkasuka peale tõmmatud valge kittel, valas kandilistesse klaasidesse teevett. Pagasijaoskonnas kontrollisid tolliametnikud reisijate kohvreid — et kas nad ei vea sisemaale salakaupa.

Jalutasin mööda koridore, läbisin mitu korda külma vestibüüli ja reisijaid vaadeldes püüdsin mõistatada, kes neist saab minu vagunikaaslaseks. Siis läksin perroonile.

Peagi jäi perroon tühjaks: kõik reisijad kadusid oma vagunisse. Ainult jaama korrapidaja jalutas aeglaselt mööda jäätanud asfalti, vaadates aeg-ajalt kella. Siis ajas ta end sirgu, võttis ametliku poosi, pistis uuri tasku ja lõi kolm korda kõlavalt vaskkella.

Ma näitasin vagunisaatjale pileti ette ja ronisin vaevaga järsust trepist üles sooja vagunisse, mis lõhnas kivisöe jfrele. Oli selge, et keegi enam sellesse vagunisse ei tule ja ma pean sõiima üksinda. Läksin läbi tühja vaguni kõige kaugemasse kupeesse ja võtsin akna all istet.

Mulle tundus, nagu oleks õhukese puuseina taga, tualettruumis, keegi kobistanud ja summutatult köhatanud, kuid ma ei pööranud sellele tähelepanu, vaid hakkasin mugavas, tubakasuitsust läbiimbunud kupees ringi vaatama.

Missuguse rõõmuga meie, poisijõmpsikad, alles mõni aasta tagasi just samasugustesse rohelistesse tagavarateedel seisvatesse vagunitesse ronisime! Ja kui mulle mõne päeva eest. oleks

öeldud, et ma astun niisugusesse vagunisse päris ehtsa reisijana, ei oleks ma seda uskunud.

Ärasõidueelses vaikuses oli kuulda, kuidas pägasi-hoiuruumi juures vestlevad kaks masinaõlitajat, siis hakkas keegi jälle seina taga tualettruumis köhima, seekord selgemini, ja lõpuks hüüatas lõbusalt rongi ees olev vedur.

Sama reipalt vilistas ta siis, kui me Petka Maremuhhaga mõni aasta tagasi siitsamast vaksalist ara saatsime Kiievi sõitvat lapsepõlvesopra Józik Starodomskit, hüüdnimega Nugis. Kuidas me siis Józikut kadestasime, et ta sõidab rongiga nii kaugele. Nüüd aga lähen pikale reisile mina, Vassili Mandžura! . . .

... Tõuge.

Vaatan üksisilmi aknast välja, tunnen ära tuttavad kohad, külateed, — kui palju kordi oleme seal jooksnud palja jalu. Silme ees vilksatas mööda küünlavabriku tiik, pajud ümberringi. Kui igav näeb ta välja lume all! Ja kui tore on siin suvel! Missuguseid mürakaid vähke püütakse selle tiigi järskude kallaste ääres, söödaks halvaksläinud liha või nülitud konnad! Pool tiiki on kinni kasvanud pikkade kõrkjatega, mille saledate varte otsas kõiguvad pruunid tutikesed.

Mu selja taga kääksatas valjusti uks.

Pöörasin ümber. Kahe sammu kaugusel, väike kohver käes, seisis... Petšeritsa.

«Läbi!» sähvatas mul peas. «Petšeritsa on kõik välja nuhkinud, teada saanud, et sõidan keskusesse tema peale kaebama, ja otsustanud mu teele põiki ette as-

tuda. Kindlasti hakkab ta mind kõhe hirmutama ja viimaks käsib veel viivitamatult linna tagasi minna.»

Ehmatusega ei pannud ma algul tähele, et Petšeritsa oma vurrud maha oli ajanud. Seetõttu paistis ta kohe nooremana ega polnud pealtnäha enam nii upsakas kui varem. Mind pani väga imestama, et Petšeritsa oli teistmoodi riides kui tavaliselt: ta kandis vana budjonnovkat, millelt viisnurk oli ära harutatud, ja pikka, kandadeni ulatuvat ratsaväelase sinelit.

Mul ei jätkunud kauaks mehisust vaadata Petšeritsale otse näkku, ma teesklesin, nagu vaataksin väga tähelepanelikult aknast välja, ja heitsin ainult vahetevahel põgusa pilgu tema poole. .

Surusin end vastu vaguni seina ja ootasin küsitlemist, kuid Petšeritsa vaatas vaid korraks ümber ning küsis lahkelt, ja mis peaasi — vene keeles: «Kas kaugele sõidad, noormees?»

«Kiievi,» valetasin, otsustanud mitte mingil viisil tõtt tunnistada, endamisi aga mõtlesin: «Käe, kus silmakirjateener! Teisi laseb selle eest ametist lahti, et räägivad vene keelt, ise aga jõudis vaevalt rongi astuda, kui juba vene keel suus! Või tema ise tohib, teised aga mitte?»

«Tähendab, me oleme sinuga reisikaaslased,» lausus Petšeritsa rahulikult. Ta tõstis ülemise lamamisaseme osavalt üles ja viskas sinna oma väikese kohvri. Katsunud sõrmega, kas seal üleval pole tolmune, küsis Petšeritsa: «Kes sind siis üksinda niisugusele kaugele teekonnale saatis?»

Märkasin, et Petšeritsa silmitseb kuidagi liiga tähelepanelikult mu portfelli, milles oli meie rakukese kollektiivne kiri, ja nihutasin end kähku oma portfellile lähemale, kattes selle nagu kogemata küünarnukiga:

«Sõidan tädi juurde. Mul jäi tädi Kiievis haigeks.»

«Nüüd on kõik haiged,» nõustus Petšeritsa kohe. «Aeg on räbal, kevad lähedal. Ka minu tervis pole korras, külmavärinad käivad peale, köha piinab ja uni tikub kangesti kallale.» Ja Petšeritsa hakkas köhima.

Ma sain aru, et see oligi tema, kes enne rongi ärasõitu seal seina taga köhis ja askeldas.

Petšeritsa köhis veel pisut aega, kummardus siis minu poole ja küsis veel lahkemalt:

«Kas sina, noormees, ei kavatse niipea magama heita?»

«Ei, ma loen enne natuke.»

«Kuule, sõber, siis on mul sulle palve. Võta mu pilet ning sõidutunnistus ja kui tuleb piletikontroll, siis näita ette. Mina aga heidan pikali ja teen väikese uinaku. Ainult argu nad mind ära-tagu. Kui küsitakse, siis ütle lihtsalt: «See on mu onu, ta on haige, tema pilet on minu käes. Eks ole?»

«Olgu!» nõustusin mina, võtsin Petšeritsalt vastu sõidutunnis-tusse keeratud kõva pileti ja peitsin selle pintsaku tasku.

Petšeritsa ronis üles, pööras näo seina poole, asetas kohvri pea alla,ja uinus kiiresti, käsi ikka veel pika sineli taskus.

Nii me siis sõitsimegi — mina ja mu uus «onu».

Mis seal salata, olin niisuguse asjakäigu üle koguni rõõmus. Mul oli hea meel, et ma Petšeritsa nii osavasti kavalusega üle trumpasin. Arvasin, et Petšeritsa hakkab mulle peale käima, minult välja pinnima, kas ma pole mitte seesama vabrikukooli õpilaste delegaat, kellele tehti ülesandeks kaevata tema peale Harkovis, aga kõik läks hoopis teisiti: vaikselt, perekondlikult. «Aga kuhu ta, raisk, sel jahul siis sõidab?» mõtlesin, heites aegajalt pilgu üles, kust ripnes alla Petšeritsa sineli põõn.

Võtsin portfellist välja kaasavõetud põneva romaani — Voinitši teose «Kiin». Tahtsin selle raamatu rongis läbi lugeda ja seda isegi konspekteerida, et koju tagasi jõudes kooli järjekordsel koosviibimisel esineda teemal: «Mis uut me oleme lugenud?».

Selliseid koosviibimisi korraldati meie komsomolirakukeses sageli. Veel rohkem oli moes kohtuistungite pidamine. Kelle üle me küll tol ajal kohut ei mõistnud: nii Kochi tuberkuloosipisikute üle kui ka oportunist Vandervelde üle, küll Don Quijote üle, kes täiesti asjata võitles tuuleveskitega, kui ka inglise lordi Cur-zoni üle, kellel oli jultumust saata igasuguseid häbematuid noote ja ultimaatumeid norele Nõukogude riigile . ..

.. . Ent lugemisest ei tulnud midagi välja.

Segas vaguniratastе kõlin. Pliiats hüples käes, kui togin märkmeid bloknooti. Süda oli rahutu, Kuna Petšeritsa oli liiga lähedal. Tahtsin väga heita pilku sõidutunnistusele, kuid kartsin, et Petšeritsa pole veel täiesti magama jäänud.

Piletikontrolör tuli pärast Dunajevtsõ jaama, kui väljas oli juba täiesti pime, ja just nagu märku andes, et teda ei ära-tataks, hakkas Petšeritsa sel hetkel nii valjusti norskama, et tema norskamine käis üle piletit nõudva raudteelase hääle.

Küünlad vagunis veel ei põlenud ja ainult väikese laterna värisev tuluke heitis minu nurka tuhmi valgust. Kontrolör võttis võtmeja tahtis sellega koputada ülemisele asemele, et äratada Petšeritsa, kuid ma ütlesin kiiresti:

«Ärge teda äratage, ta on haige, pilet aga on minu käes. Siin.»

«Haige, haige, aga norskab ise valjemini kui mõni terve,» pomises kontrolör pileteid uurides.

Vaadates Petšeritsa saapaid, ütles kontrolöri taga seisev vagunisaatja imestunult:

«Kust ta küll võis peale tulla? Mitte ei mäleta. Mulle paistis, et vagunis on. ainult üks reisija, just sina, noormees, aga kust see siis välja tuli?»

«Me ju sõidame algjaamast peale,» laususin ma.
«Ümberistumine on Kiievis,» ütles kontrolör kuivalt ja ulatas piletid mulle tagasi.
Arvates, et üleval võivad peidus olla «jänesed», tõstis ta laterna üsna pagasiriiuli juurde. Valgusjuga virvendas korraks laes. Üleval ei olnud kedagi. Kontrolör rahunes ja liikus koos vagunisaatjaga edasi.
Kuulatades vaguniratate ühetoonilist kõlinat jäin tukkuma . . .
«Kas piletikontroll käis juba ara?» äratas mind kähe hääl. - Rong seisis. Perroonil, üsna vaguni lähedal tulbal, põles roheka valgusega latern.
Valgustatud aknaruudu taustal nägin minu poole kallutatud Petšeritsa pead.
«Jah.»
«Noh, siis ma põõnan veel natuke, sina aga, mu kallis, näita neile veel kord piletit ette, kui vaja.»
Noogutasin vaikides pead, vaatasin hetkeks aknast välja ja sulgesin silmad.
Oli soe ja hubane. Vagun kõigutas mõnusalt. Tšumarkat seljast võtmata heitsin pingile, panin portfelli padjaks pea alla ja uinusin päris kiiresti. Kui kaua olin maganud, ei tea, kuid ärka-sin selle tõttu, et minule oli suunatud taskulambi valgus.
«Piletid!»
«Siin on kaks, minu ja naabri omad .. .» pomisesin, kobades taskutes. «Lebab seal üleval. Ta on haige.»
Kontrolör juhtis taskulambi valguse kõrvale ja võttis piletid. Tema taga seisis keegi vatikuuega mees ja kontrollis samuti pileteid.
«Kas äratada?» küsis kontrolör tasa ja suunas valgusvihu Petšeritsa seljale, kes magas kerra tõmbununa, jalad krõnksus.
«Tuleb äratada,» ütles vatikuuega mees, kuid parandas end kohe: «Oodake, siin on ju sõidutunnistus!» Ta võttis piletite ümbert pika valge paberilehe ja hakkas seda tähelepanelikult lugema.
Unisena silmi kissitades, ei saanud ma millestki aru ja ootasin ainult, et kontrolörid kiiremini lahkuksid.
«Võib jätta äratamata,» ütles vatikuuega mees tasa, sõidutunnistust kokku murdes ja seda kontrolörile ulatades. «Ei õiekee ... Läki edasi.»
Kontrolör andis mulle tagasi mõlemad sõidutunnistusse keeržf-tud piletid. Mehed läksid ära ning ma jäin kohe magama, ja nii tugevasti, et ärkasin alles mingisuguses suures jaamas. Hele-dasti valgustatud perroonil lükati mürinal edasi käsivankrit, inimesed jooksid, käes pudelid ja teekannud.
Jaama tulede valgus tungis vagunisse. Nüüd ma nägin, et ülemine ase oli tühi: Petšeritsat seal ei olnud.
End vastu vaguniakent surudes lugesin jaamahoone esiküljelt, katuse alt, nime:

2 M E R I N K A

Olime kaugele jõudnud!
Rühkisin ukse poole, unisest peast magavate reisijate jalgu riivates.
Rahvast oli meil vagunisse juurde tulnud. Ninna tungis lambanahksete kasukate ja mahorka lõhn.
Kuhu ometi kadus Petšeritsa? Võib-olla läks ta einelauda? Säh sulle reisikaaslane! Isegi ei äratanud mind. Ja kohvrit kartis maha jätta! Arvas vist, et olen suli.
Juba vaguniplatvormil oli tunda pakase öö värskust. Loigud perroonil olid kattunud jääga. Siinsamas lähedal, seal, kus lõppes jaamahoone katus, sirasid tähed.
Kokkukeeratud lipuke käes, kõndis vaguni juures edasi-tagasi uus, noor vagunisaatja, raudteelase märk nahkmütsil.

«Kas me kaua veel siin seisame, seltsimees vagunisaatja?»
«Jajah!» ütles see lõbusalt. «Küllap seisame. Tuleb Odessa kiirrong läbi lasta.»
«Kas jaamahoones jõuan ära käia?»
«Jõuad küll. Enne tundi aega me siit ei liigu.»
«Kas mu kohta ära ei võeta?»
«Kui võetakse, palume vabastada. Sul on ju platskaart...»
Käisin läbi hiiglasuure ja väga puhta Zmerinka vaksali, mida tollal tunti Nõukogude Ukraina kõige parema vaksalina, ja läksin hetkeks isegi kuulsasse tunnelisse, mille seinad olid käetud valgete kahhelkividega.
Esimese klassi einelaualetist möödudes silmitsesin roosasid sinke, piimvalget põrsast, mis lebas tatrapudrul nagu sulgpadjal, praetud kanu roheliste hernestega, läikivaid kohevaid pruune pirukaid keedetud liha- ning riisitäidisega, tumepunaseid suitsutatud keeletükke ja täidetud kohakala, mis nagu oleks ujunud värisevas läbipaistvas tarretises. Ma tahtsin nii väga maitsta kas või kübekestki neist maiuspaladest, et kaotasin igasuguse enesevalitsemise: .sõin ära tükikese keedetud sealiha kurgiga, jõin kolm klaasi külma ahjus keedethd piima, millele nahk oli peale tõmbunud, ja hammustasin juurde värskeid pirukaid ning seejärel sõin veel ära kaks kollase keedetud kreemtäidisega kooki ja kõige selle peale klaasi kompotti kuivatatud puuviljast.
Kuid juba jaamahoonest värske õhu kätte astudes hakkas mu südametunnistus mind vaevama. «Vaat kus pillaja!» sõimasin ennast. «Säärase isuga ei jõua Kiievinigi.» Ja pealegi oli mul häbi veel sellepärast, et ma endale niisugust laristamist lubasin olukorras, kus meie poisid said süüa halvasti. Hapukapsasupp, ja läätsed teiseks, roaks — see oli ühiselamus "tavaline lõuna-menüü. Ja oad, oad, oad! Õhtusöögiks oad, eineks enne tööle-

minekut oad ja isegi magusroad pühapäeval oad mingisuguses lääges siirupikastmes. Tõsi küll, Nikita Kolomejets trööstis meid sellega, et kaunviljad sisaldavad palju fosforit ja neid süües saame kahtlemata targemaks, kuid igaüks meist oleks muidugi eelistanud vahetada neetud oad portsjoni heade kotlettide või pipraga valmistatud guljaši ning soojade kartulite vastu.
Kurvana ja kahetsusest piinatuna ronisin uuesti vagunisse ja otsisin üles oma koha.
Petšeritsat polnud.
Pärast sööki tundsin soojas vagunis_roidumust ega viitsinud enam kuskile minna: oli mõnus vastu kõva seina toetudes isfuda ja tukkuda . . .
Mürinal ja aurupilvedes sõitis esimesele teele Moskvast saabunud kiirrong. Jaam elavnes. Unega võideldes vaatasin just meie ette seisma jäänud vaguni valgustatud akendest sisse. Linade ja tekkidega käetult lebasid seal magamiskohtadel reisijad. «Laiutavad nagu kodus!» kadestasin neid.
Odessasse minev kiirrong peatus natuke aega, hakkas siis käratult liikuma ja kui tema viimane vagun oma punase laternaga aknast mööda oli vilksatanud, tulid uuesti nähtavale jaamahoone kollased liikumatud seinad.
Varsti sõitsime edasi ka meie.
Petšeritsa oli ikka veel tulemata. Tema pilet ja sõidutunnistus jäid minu kätte.
Alles päevavalgel heitsin pilgu sõidutunnistusele ning kohe torkas mulle silma, et see polnud välja antud Petšeritsa, vaid Põllumajandusinstituudi teise kursuse üliõpilase Prokopi Trofimovitš Sevtšuki nimele. Sõiduloa all oli ringkonna rahvaharidusosakonna juhataja Petšeritsa ilustatud tähtedega allkiri ja ma
taipasin kohe, et asi ei ole korras. Ainuüksi Petšeritsal oli meie linnas õigus välja anda tunnistusi tasuta raudteesõiduks. Mul oli meeles, et enne seda, kui ta andis käskkirja vabrikukooli sulgemise kohta, palusime Petšeritsat saata koolivaheajal mõned kõige paremad õpilased ekskursioonile Donbassi tehastesse. Petšeritsa puikles kangekaelselt vastu: «Vabrikukooli õpilastele ei anna ma

ühtki sõidutunnistust. Neid antakse välja ainult üliõpilastele.» Ise aga nurjatu sõidab säärase loaga! Ja ma tegin otsuse, et kui koju tagasi jõuan, paljastan Petšeritsa vähemalt
selleski asjas.
Kuhu ta siis ometi jäi? Sõidutunnistusele oli sihtkohana märgitud Millerovo. Mulle paistis, et tee sinna viib samuti läbi Harkovi. Rongile hilineda ta ei võinud — selleks seisime Zmerinkas liiga kaua. Selle aja jooksul oleks jõudnud niihästi õhtust süüa kui ka lõunatada. Võis ainult oletada, et Petšeritsa ostis endale uue pileti, istus ümber kiirrongile ja et ta jõuab Harkovi enne mind.

LV. HARKOVI TÄNAVAIL

Raudtee oli kohati täis tuisanud ja rong jõudis Harkovi alles õhtul kümnetunnilise hilinemisega.

Ettevaatlikult üle sõidutee loovides sammusin piki Jekaterinoslavi tänavat kesklinna poole. Minust mööda vuhisesid valgustatud elektritrammid, alatasa süttisid juhtmetel rohekad sädemed.

«Õhtune raadio! Õhtune raadio! Õhtune Raadiioleht! Viimased telegrammid Roomast! Lurjus Mussolini jäi ellu!» karjus täiest kõrist väike ajalehepoiss.

Kaupluste tuled pimestasid mind. Röstitud pähklid, ingver, präänikud, terved virnad pastilaad, korvid kaukaasia kuivatatud aprikoosidega, rosinatega, datlitega, antoonovkaõunad, sidrunid ja apelsinid õhukeses läbipaistvas paberis — kõik see oli vitriinidele välja pandud. Kahekorruselise luitunud maja uksel märkasin vineerist silti: «Koorevõiga valmistatud kodused lõunad. Ewa Kapulska. Lausa nauding. Maitsev. Tagasihoidlik. Odav! Road justkui kodus ema juures!!!»

Koduste lõunate söökla avatud õhuaknast tungis tänavale praetud lambaliha ja küüslaugu isuäratavat lõhna.

«Kui õige lõunataksin!» mõtlesin ja limpsasin keelt. Juba,.üle kähe ööpäeva olin olnud ilma sooja söögita. Kogu tee toitusin kas vorstilõikudest või külmast piimast. Ainult jah, tõsi küll, Zmerinkas pisut einetasin. Täna polnud ma aga hommikust saadik peaaegu midagi söönud . .. Olin juba astumas Ewa Kapulska poole, kuid tema valdkonna lävel mõtlesin ümber. Ei ole veel teada, mis tähendab «odav». Temale, eraettevõtjale, võib-olla pole kallis, minule on aga-vägagi kallis. Ei tohi pillata ühiskonna raha. Kes teab, kui kaua tuleb siin viibida!

Nähtavasti olid mu jalad vähesest söömisest väga kerged ja pea käis ringi, nagu oleksin just asja haiglast tulnud. Kuigi ma teed ei teadnud, sammusin edasi, oletades, et Jekaterinoslavi tänav viib mind kesklinna. Jalge alt lendasid pritsmed — kõnnitee oi L käetud sulava lumelörtsiga. Kui hea siiski, et laenasin Bobõrilt sõiduks tema uued kalossid! .

Kitsast põiktänavat mööda jõudsin avarale väljakule ning nägin seal Üleukrainalise Kesktäitevkomitee kollast sammastega hoonet. Väikesed lund täis tuisanud kuused olid talle nagu kaitseks. Vahel harva sõitsid autobussid tuututades mööda; kellukeste tilisedes kihutasid üle väljaku voorimehesaanid, käetud karunahast tekkidega; kaugel Sumõ tänaval säras värele-vais tuledes pealkiri: «VISTI» — nii nimetati tollal Ukrainas valitsuse peahäälekandjat.

Sel hetkel meenus mulle meie kauge piirilinnake ja vabrikukooli ühiselamu vaikses agulis. Võib-olla kõnelevad poisid just

sel hetkel minust, lootes, et toon neile häid teateid? Aga voib-olla istuvad nad veel Kišinjovi tänaval asuva komsomoliklubi pikkadel pinkidel? Noh muidugi, sel kellaaj.al viibivad nad seal! Täna on ju klubis isetegevusõhtu. Selleks valmistuti juba ammu. Ja mis peaasi: sel õhtul pidid

muusikalises pildis «Troika» esinema meie õpilased: Monka Husarczyk, minu kauaaegne tuttav Galja Kušnir, «filosoof» Furman ja isegi Saška Bobõr!

Ja mu meel läks jälle kurvaks mõtte juures, et ma ei näe klubi näiteringi esinemist, ei saa koos poistega naerda tedretähe-lise Bobõri mängu. Kuid seistes üksinda selle tundmatu linna väljakul, ma teadsin, et isegi seal klubis meelt lahutades meenutavad poisid tingimata ka mind ...

Valgustatud aknaid silmitsedes lonkisin pikkamööda sealsamas lähedal asuvale Rosa Luxemburgi väljakute.

Üleukrainalise Ametiühingute Maja juures oli vineertahvlile üles pandud värske number Harkovi ajalehte.

Mu tähelepanu köitis lühike märge:

«Atentaat Mussolinile. Täna hommikul kell 11 tulistas tundmatu. elatanud naine läheda maa pealt revolvrist Mussolinit, kes tuli Kapitooliumi väljakule hoonest, kus peetakse parajasti rahvusvahelist kirurgide kongressi. Kuul haavas Mussolinit kergelt, tungides tal läbi ninasõõrmete. Tulistaja areteeriti.»

«Kah laskur!» mõtlesin ma. «Mitte parem kui Bobõr. Olla nii lähedal sellele fašistikoletisele — ja teda mitte jäädavalt hävitada! Seda poleks maksnud ette võttagi, kui lasta ei oska. Paneb muigama: «Tungis läbi ninasõõrmete»! ... Siis sellepärast hõikaski poisiklutt Jekaterinoslavi tänaval: «Viimased telegrammid Roomast!» Tuleb vaadata, võib-olla on ajalehes veel midagi huvitavat!»

Selle teate kõrval oli ära toodud sõnum, kuidas Bulgaaria fašistlikud võimud mõnitavad kommunist Kabaktšijevit. Veidi kaugemal oli teade sellest, et varsti sõidab Itaaliast Leningradi dirižaabel1 «Norra». Kui ma aga heitsin pilgu teisele leheküljele, siis nägin seal keskel lühikese habemega mehe pilti. Portreest kõrgemal oli pealkiri:

«PARTEI JÄRJEKORDSED ÜLESANDED. Ukraina K(b)P Keskkomitee peasekretäri lõppkõnest Ukraina K (b) P Keskkomitee pleenumil.»

Vaatasin tähelepanelikult peasekretäri pilti, tema häid, naervaid silmi, ja mulle tundus, et olen teda kuskil näinud. «Noh, selge kus — meie ühiselamus, ajakirja «Vsesvit» kaanel.»

Portfelli viibutades lonkisin piki kõnniteed. «Ma olen Harkovis, ma olen Harkovis!» tagus mul peas üks ja seesama mõte.

' Dirižaabel — juhitav õhulaev.

Minust tõttasid mööda jalakäijad ja ma püüdsin mitte millegagi neist erineda, vaid liikusin edasi raskel, kindlal sammul, ei millegi üle imestades, ja mulle hakkas tunduma, et olen selle suure pealinna ammune elanik...

Tollest hetkest saadik, kus ma Harkovis vagunist välja astusin, näis mulle kogu aeg, et just praegu kapsab kuskilt nurga tagant välja Petšeritsa, niisama äkitselt, nagu ta oli ilmunud rongis.

Vana Moskva tänava nurga taga, telliskivimaja seinal, süttis järsku ja seejärel kustus ahvatlev kiri: «Põrutav, haarav ameerika löökfilm «New Yorgi haid». Kaks seeriat ühel seansil. Närvilistele ja lastele sissepääs keelatud!!»

Seda kirja nähes kaotasin pea juba teist korda oma reisi kestel. Samal hetkel unustasin kõhutühjuse ja hakkasin kõigest hingest liduma selle reklaami poole. Millal jõuab niisugune huvitav film kord meie väikesesse linna!

Kassa asus pimedas ja niiskes kangialuses. Üksteist küünarnukkidega tõugates trügisid umbes kaheksa poissi närviliselt kassa poole ja sellest tegin järelduse, et müüakse viimaseid pileteid viimasele seansile.

Üks, kaks — ja ma olin järjekorras.

Hoides tugevasti kaenla all protfelli, püüdsin värisevate kätega avada oma vedrunõelu. Minu järjekord lähenes.

«Järgmine! Missugusesse ritta?», hüüdis piletimüüja putkast. Sain lõpuks lahti teise nõela ja ühtelugu ringi vaadates tõmbasin oma pintsaku sisemisest taskust raha välja. Tirisin rahapakist käsikaudu kaks rublast paberraha ja tundsin endal võõraid pilke.

Käed taskus, seisid kassa juures kaks kahtlast poisivolaskit, peas otsmikule lükatud ruudulised sonimütsid ja jalas laiad kloššpüksid.

406

«Kaabakad,» mõtlesin ja pistsin rahapaki sügavamale pintsaku-tasku. Suskasin tagasisaadud raha kuruga tšumarka taskusse, haarasin sinise pileti ja jooksin portfelli viibutades järele poisile, kes minu ees pileti oli võtnud.

«Ruttu, kullake! Juba algab,» kiirustas mind platsinäitaja ja rebis ühe käega kontramargi mu piletilt, teisega aga keeras puust ristseadeldist sissepääsul.

Vaevalt olin jõudnud söösta kärarikkasse, kähinat täis saali, kui valgus kustus ja seinast tungis pimedust hajutades välja sinine kiir. Pimedas astusin kellelegi jalale. Mulle käratati: «Vaat kus käru, taevas hoidku!» Prantsatasin esimesele ettejuhtunud istmele ja püüdsin minuga torisevast mehest mitte välja teha ... Möödus umbes kümme minutit... Olin unustanud, et viibin Harkovis, et õues on pime ja et ma veel ei tea, kus ööbida.

... New Yorgi murdvargad — hirmuäratavad, habemesse kasvanud, kuidagi loomastunud nägudega, lömmilöödud ninade ja neljakandiliste esiletükkivate lõugadega mehed — luusisid ekraanil ringi määratu suurte «koltide»- ja «parabellumitega». Nad saagisid läbi terasvõresid, puurisid auke rahakappidesse ja. murdsid sisse nende uksi, 'ajasid üksteist taga kiirrongides, lennukitel, mootorpaatidel ja autodel ning osavalt, mingisuguse arusaamatu naudinguga, tulistasid üsna läheda maa pealt surnuks oma võistlejad.

Mulle näis, et olen kümme korda pihta saanud, ja tundus koguni imelikuna, kuidas ma pärast seda hirmsat vaatepilti ikka veel terve olen. Ja alles tänaval, ärritatuna, erutatuna ning rahul selle üle, et hing veel sisse jäi, tuli mulle meelde, et mul puudub öömaja.

Ja kõik ainult sellepärast, et rong oli jõudnud Harkovisse suure hilinemisega! Oleks ta saabunud varem, valges, oleksin läinud kommunistlikku noorsooühingusse, kus mulle oleks antud talong ühiselamusse. Aga kuhu minna nüüd? Kangialuses kustutati

407

juba valgus ja kinokülastajad väljusid käsikaudu, peaaegu astudes üksteisele kandadele.

«Ärge tõugelge, jumala pärast, mister Douglas!» ütles keegi mu taga, ja samal hetkel anti mulle müks selga.

«Mis sa trügid?» ütlesin, pöördudes kiitsaka noormehe poole, kellel oli sonimüts silmadele tõmmatud.

«Pardon, see polnud mina, vaid tema,» ja jultunult irvitades osutas poisivolask oma kaaslasele.

Nüüd anti mulle uus müks. Ja missugune veel! Peaaegu oleksin portfelli käest maha pillanud. Ja siis äkki astus keegi kontsaga mu jalale. Hüpatasin valu pärast.

«Parem on nendega mitte tegemist teha, pigem juba välja kannatada,» mõtlesin, surusin portfelli tugevasti enda vastu ja sööstsin, hämarast kangialusest välja valgustatud tänavale.

«Pagana sulid! On nendelt ameeriklastelt kaabaka kombeid õppinud! Kohe näha, et kinos jäid neile kõik kaklusviisid meelde! Tallasid mul laenatud kalossid ara!»

Vaksali peaeinelaud oli veel lahti ja ma otsustasin keha kinnitada, siis aga heita kuskile pingile ja hommikuni tukkuda.

Ees seisid suured kulutused, Harkovi õhk tegi söögiisu, sellest see tuligi, et klaasvitriinidest ümbritsetud einelaualeti juurde minnes pistsin viivitamatult käe küljetasku, kus pidi varjul olema mu raha, ja äkki raeenus mulle, et pärast pileti ostmist polnud ma taskut vedrunõeltega kinni pistnud.

«Oi, mis see on?»

Tundsin, et mu jalad nõtkuvad; Kristall-lühter kõrge, kaunistustega lae all hakkas vilkuma, sädemeid pilduma ...

Raha küljetaskus ei olnud!

«Rahu, rahu,» ütlesin endale. «Peaasi, mitte paanikasse sattuda. Rohkem kannatust!»

Tühja, kurva pilguga vaatasin haugi irevil suud ja'silme eest ära ujuvaid süldikausse ning vaikselt, meeleheites taganesin einelaualeti juurest kaugemale:

«Pole viga, pole viga, ei tohi erutuda,» lohutasin ennast. «Ajasin lihtsalt taskud segi.»

Astusin aknalaua juurde, viskasin portfelli sinna ja hakkasin värisevate kätega kärmesti kompama iga voldikest oma taskutes. Kõik oli asjata: raha ei olnud kuskil, see oli kadunud «New Yorgl haide» kätte.

Ainult tšumarka taskus leidsin kortsutatud rubla ja kinoteatri kassast mulle tagasi antud peenraha. Kuid mis tähendasid need krossid, võrreldes selle rahaga, rnis mult varastati! Teisiti see ei saanud olla, kui et need võllaroad «douglased»
selle sisse vehkisid!

Kuidas ma ometi koju tagasi pääsen?

.. .Lidud, lidud mööda liipreid,

mööda liipreid...

tulid mulle äkki meelde ammuunustajud laulukese sõnad. ,f

Jah, liipreid mööda! ... Pole midagi parata! Teel palkan end kulakute juurde päeviliseks. Töötan talusulasena ja nii jõuangi lõpuks koju!

Aga kui tšumarka ära müüa? Kes seda ostab, niisugust vana, ümbertehtud asja?

Kolomejets oli soovitanud meile kõige raskematel juhtumitel elus meenutada iidset meremeeste kõnekäändiu: «Nühi silmi nina suunas — ja kõik läheb mööda.» Ma tõmbasin küünega nii tugevasti üle nina, et vist isegi nahk tuli maha. Ei mingit kergendust!...

Kas saata telegramm Kolomejetsile, et ta mind hädast välja aitaks? Telegrafeerida üsna lühidalt: «Varastati paljaks» ja aadressiks anda «Vaksal, nõudmiseni»? ... Aga kuidas see kooli kihama paneb!

«Säh sulle,» öeldakse, «saatsime käpardi, kes selle asemel et kaitsta meie elulisi huvisid, uitab niisama ringi, logeleb — narts niisugune!» Ja kõigist kõige suuremat kahjurõõmu tunneb Tiktor.

Ei, telegrammi saata ei või! , .

Tuleb endal välja rabejda. Ise oled süüdi, ise söö oma supp! Nüüd sain aru, kuivõrd õigus oli Nikita Kolomejetsil, kes meid , väsimatult hoiatas: «Vaadake ette, poisid, ärge laske end douglas fairbanksidest ja rudolph valentinodest kaasa tõmmata — see on mürk, mida toodab ameerika kodanlus. Need filmid on banditismi kooliks. Need ei too head!»

«Kui tuline õigus tal oli, kuivõrd hästi märki tabasid ta sõnad! Miks ma ometi läksin vaatama neid «haisid»! Poleks midagi kätki, kui mul poleks ajmugi sellest filmist! ...»

«Mis nüüd teha? Mida ette võtta? Kuidas sellest lõksust välja pääseda?» küsisin eneselt. «Nii palju raha varastati, nii palju raha!»

Siinsamas hakkasin üle lugema raha, mis vargad mulle olid alles jätnud. Rubla ja nelikümmend kaks kopikat. Ei ole just palju! Kuid leivaks ja seltersiks jätkub. Kuidagi'venitan välja kaks päeva, teen kõik, mis vaja, siis aga sõidan «jänesena» koju. Ronin vagunis pingi alla ja laman seal üsna tasa, et pileti-kontroll ei märkaks. Aga võib-olla poetan end kaubarongile.

LVI. KEVADINE HOMMIK

Koitis. Vaksalit hakati koristama ja ma läksin tänavale. Olin unine ja näljane ning tundsin, et vaevalt suudan päevagi seltersil ja leival vastu pidada. Pikast teekonnast, näljast ja rasketest

elamustest olin üsna nõrgaks jäänud. Läksin mööda tänavat ja vaarusin.

Trammid ei sõitnud veel, kuid inimesi liikus juba. Kojamehed avasid väravaid. Rahakotid käes, ruttasid koduperenaised toiduaineid sisse ostma. Kõik nad läksid ühes ja samas suunas, ning et aega viita, lonkisin neile järele.

Esimesena Harkovis ärkas kuulus Blagoveštšenski turg.

Üksteise järel avati turuputkad. Kurvas meeleolus ja pesemata näoga käisin Blagoveštšenski turul ringi, kuni mu ninna tungis väga magus ja terav lõhn. See käis üle hapukapsa, selleri ning vaatides ära jahtunud ja sulatatud kirjalakiga sarnaneva tomati-püree lõhna. Nagu vutti haistev jahikoer, nii läksin ka mina, ninasõõrmed laiali, selle lõhna poole.

Kähe aurava söepanni juures, millel keesid hiiglasuured malmist pajad, kiigutas end siia-sinna kõhn vatikuues turunaine, ja hüüdis kogu aeg:

«Fljatškiid, soojad fljatškiid[1]! Hei, võtke, head inimesed! Hei, odavasti annan! Ei kuskil ega kunagi, ei ühelgi maal, ei üheski riigis leia te niisuguseid toredaid fljatškiisid! See on lausa toredus, see on nagu taevariik keele peal, see on ju kõige parem ja kõige odavam .toit! Sööge minu fljatškiisid!»

. .. Kes teist on aurava söepanni juures seistes kohe sealsamas turul savikausist ja tingimata krobelise puulusikaga söönud palavaid, suud põlatavaid hakitud loomamao tükkidest valmistatud värskeid ja lõhnavaid fljatškiisid (venelased nimetavad neid «rubtsõdeks»), mis on pipardatud ja hapukoorega üle valatud, millesse on segatud koreandrit, peeneks lõigatud sibulat, küüslauguliblesid ning punakaskollast paprikat ja milledest hoovab loorberilehtede ja petersellilõhna ning mis on üle puistatud riivjuustuga, — see saab aru, kui raske oli oma viimast rubla kulutamata jätta.

Kui asutused kell üheksa hommikul avati ja ma sammusin kõrge maja poole Karl Liebknechti ja Veterinaari tänava nurgal, hõõgus mu suu ikka veel punasest piprast, millega lärmakas turunaine

vähimagi südametunnistusepiinata oli pipardanud oma toitvad, kuid kaugeltki mitte nii väga odavad fljatškiid.

Maksta pool rubla niisuguse tühise-toidu eest! Ja mis siis pärast peale hakata? Aga kui järsku komsomoli keskkomitee kooliosakonna juhataja on ära sõitnud ja -teda tuleb oodata?

Ei, lõpp naljal! Tänaseks aitab luksusest! Kuni homme lõunani ei tohi ma kulutada ühtki kopikat. Ei mingit seltersit! Sama eduga jood keetmata kraanivett ega maksa selle eest midagi. Raha tuleb hoida selleks, et kui sõidan «jänesena» tagasi oma kodulinna, võiksin teekonnale vähemalt tüki leibagi kaasa osta.

Komandantuuris' sain sissepääsuloa kiiresti kätte. Vaadati

minu komsomolipiletit ja komandeerimistunnistust ning- kõik dokumendid anti tagasi kops väikese pääsmega.

Astusin avarasse vestibüüli ja esitasin loa tunnimehele. See võrdles seda minu isikutunnistusega ^a juhatas siis mulle teed. Juba suures vestibüülis tundsin endal uuesti argust südamesse .pugevat. Veel halvemaks läks mu enesetunne, kui pidin ülerõivad ära andma: siin riidevarnade juures tundus, nagu oleks mult koos mütsi, kalosside ja tšumarkaga ära võetud ka pool minu julgusest.

«Mitmendale korrusele, seltsimees?» hõikas mind. liftiteenija. Olin varemgi kuulnud, et pealinnas on olemas niisugused masinad, mis tõstavad inimesi kas või pööningule, kuid oma silmaga nägin lifti esimest korda elus.

«Mul on vaja minna tuppa number kakssada nelikümmend kuus,» vastasin pääset vaadates liftiteenijale. «Istuge, viin kohale.»

«Ah ei, tänan väga,» ütlesin ja hakkasin vaibaga käetud trepist kiiresti üles minema. «Lähen jalgsi, nii on rahulikum. Võibolla arvas liftiteenija, et ma siin töötan?»

Kürustamata sammusin mööda pehmet vaipa ülespoole. Teel harjusid mu jalad soojade kalossidega ja nüüd, kus olin äratallatud kingades, tundus mulle, et käin palja jalu.

Trepil pöörasin koridori, kus mind pani imestama puhtus ja ümberringi valitsev vaikus. Nägin paljusid uksi mingisuguste väikeste numbritega ning ma ei leidnud kooliosakonda kuidagi üles. Kaugelt koridori otsast tuli mehisel kindlal kõnnakul ja saabaste kriuksudes mulle vastu keskmist kasvu tüsedavõitu mees. Tema nägu ma ei näinud — aknast tungis valgus mulle otse silma. «Ütelge, palun, seltsimees...» sõnasin ja ruttasin selie mehe poole.

«Palun väga,» ütles vastutulija ja peatus sedamaid. Kuid rohkem ei suutnud ma enam midagi küsida . .. Otse minu ees pehmel põrandavaibal seisis toosama mees, kelle pilti ma eile öösi vaatasin Üleukrainalise Kesktäitevkomitee juures välja pandud ajalehes.

Ootamatusest unustasin, missugust tuba mul vaja läks. Ta sai aru, et olin segadusse sattunud, ja mind aidata püüdtes küsis lõbusalt:

«Oled ära eksinud? Kust sa tuled, noormees?»

«Sõitsin siia piiri äärest…»

«Piiri äärest? Tähendab, et oled kaugelt külaline. Ja mis asjas?»

Siin sähvas mulle pähe pöörane mõte: aga mis siis, kui meie murest jutustada peasekretärile enesele? Ja ma küsisin: «Kas võin teiega rääkida?»

Niipea kui olime jõudnud avarasse valgesse kabinetti, mille suured nelinurksed aknad olid vastu aeda, pakkus ta mulle istet, ja ma tundsin end järsku väga julgena. Mulle näis, et mu ees istub mu vana tuttav Kartamõšev. Ikka veel pisut ärevil ja alatasa heites pilke telefoniaparaatidele, mis

hulgaliselt seisid suure laua aare peal, hakkasin järjekorras välja laduma põhjusi, miks meie vabrikukooli õpilased mind olid Harkovi saatnud.

Ukraina Kommunistliku Partei Keskkomitee sekretär kuulas mind väga tähelepanelikult, kaks korda võttis ta suure rohelise pliiatsi ning kirjutas endale midagi märkmikku, ja siis ma peatusin oma kõnes, kuid ta noogutas mulle peaga, et ma jätkaksin.

Kui hakkasin jutustama, kuidas Petšeritsa Polevoile ülekohut tegi, kirjutas temast terve artikli ajalehes, küsis sekretär:

«Täheldab, Petšeritsa nõudis instruktori vallandamist ainult sellepärast, et see ei olnud veel õppinud rääkima ukraina keelt?»

«No muidugi! Ja kuidas veel nõudis! Nimetas Polevoid imperialistlikuks šovinistiks. Aga mis šovinist see on, kui tohib küsida, kes juba esimestest revolutsioonipäevadest saadik on bolševik? Ja milleks, öelge palun, vägisi sundida Nazarovit õppima paugupealt ukraina keelt, kui ta pole Ukrainas elanud veel aastatki?» küsisin ägedalt.

Sekretär naeratas, ja ma jätkasin, ergutatuna tema naeratusest:

«... Nüüd lõpuks veel niisugune lugu: vabrikukool suletakse. Noh, heakene küll, «kui kellelgi ätt või memm linnas elavad, siis need muidugi aitavad, seni kui ta ise jalad alla saab. Mis aga peavad tegema need poisid, kes lastekodudest meile on tulnud? See on ränk küsimus. Nende isad on ju petljuuralaste poolt tapetud ja neil pole linnas.kedagi, ja mis peaasi — neil pole kuskil kohta, kus elada. Siiamaani nad magasid vabrikukooli ühiselamus, aga nüüd, kui kool suletakse, tahab Petšeritsa sellesse hoonesse majutada muusikatehnikumi õpilased. Need on tema meelest üle kõige, nad laulavad tema kooris. Kuhu siis vabrikukooli poisid peavad minema? Meie väljaõpetamine pole riigile ju midagi maksma läinud: kool on täielikul isemajandamisel. Teeme hekslimasinaid, müüme need talupoegadele ja sellest pearriegi end ülal. See on kasulik niihästi meile kui ka talupoegadele, kes saavad masinaid. See on koostöö linna ja maa vahel. Meie arvasime, et lõpetame kooli, saame töölisteks, meid saadetakse tehastesse, Donbassi ning meie asemel võetakse kooli teised poisid. Nüüd aga järsku läheb hoopis teisiti. Ja kõik selle Petšeritsa pärast...»

Sekretär naeratas jälle ja ütles:

«Oota natuke, ära üleliia kurvasta. Olukord pole veel nii lootusetu, nagu sulle näib.»

«Aga ei, tõepoolest, te mõtelge ainult,» ütlesin, ergutatud tema sõnadest ja veel rohkem hoogu sattudes, «meie linna tööbörsil on

juba niigi palju töötuid, sedamoodi tuleb neid aga sinna veel juurde. Õppisime, õppisime — ja nüüd korraga tööbörsile .. . Noh, heakene küll, tööbörs saadab meid laiali — õpilasteks era-käsitööliste juurde. Mis tööd me hakllame seal tegema, mõtelge ainult, — kas perenaistele kastruleid tinutama või plekkvanne kinni jootma? Kas me siis sellest unistasime, kui vabrikukooli astusime! Ja kas see on siis meie süü, et ringkonnas ei ole veel olemas suuri tehaseid?»

Sekretär katkestas mind, pöördudes tagasi selle juurde, mida ma varem olin jutustanud:

«Kas ta tõesti ütles: «Keegi ei luba teil Podoolia sinist taevast tehaste suitsuga tahmata» või mõtlesid sa selle jutujätkuks välja?»

«Kas arvate, et luiskan?» sain pahaseks. «Just nõnda ta ütles.»

«Huvitav. Väga huvitav. Ma ei teadnud, et ta nii avalikult tegutses. Missugune loodusearmastaja! See on meie õnn, et ukraina rahvas temalt ei lähe küsima, kuhu tuleb ehitada tehased. Sinna, kuhu vaja, sinna ehitamegi. Mõnes kohas küll tahmame taeva, kuid kogu maailmas muutub õhk sellest värskemaks.»

«Ka Polevoi on meile kogu aeg seletanud, et ilma industrialiseerimata ei suuda meie maa püsfda. Muidu panevad välismaised kapitalistid meid nahka,» nõustusin sekretäri sõnadega.

«Kas tõesti? See on hea! Teid võib õnnitleda targa direktori puhul. Õige juht peab tajuma ka kõige väiksemas ürituses alati-revolutsioonilist perspektiivi. Ütle, kui palju teid, sääraseid tublisid noormehi, vabrikukoolis on?»

«Viiskümmend kaks… Ja kõik me kuulume juba metallitööliste ametiühingusse.»

«Kommunistlikke noori on palju?»

«Rohkem kui pooled.»

«Ja millal te peaksite plaani järgi kooli lõpetama?»

«Maikuus. Varsti. Selles see asi seisabki!»

«Kas kõik teie poisid tahavad sõita teistesse linnadesse?»

«Ja kuidas veel! Kas või jalgsi läheksid! Milleks me siis õppisime? Kui me kooli astusime, siis meile ju lubati, et asume tööle suurtesse tehastesse…»

«Kas sa jõudsid siia täna?» küsis sekretär minult äkki, ja kirjutas endale jälle midagi märkmikku.

«Eile õhtul. Oleksin juba eile siia tulnud, kuid rong hilines.»

«Ja kus sa peatusid?»

«Vaksalis. Magasin natuke pingil …»

«Vaksalis? Miks sa siis võõrastemajja ei läinud? Või talurahvakodusse? Tead, seal Rosa Luxemburgi väljakul on niisugune suur maja?»

«Mina ju … Vaksalis … ka seal pole viga . ..»

«Sa nagu püüad midagi varjata. Olid nii jutukas, aga nüüd korraga — stopp. Tunnista üles: raha on sul vist vähe?»

«Mul oli küll raha, aga nüüd …»

Ja ma jutustasin sekretärile vähehaaval oma õnnetusest.

Sekretär raputas kaastundlikult pead ja muigas, siis aga puhkes valjusti naerma ja ütles:

«Vedasid sind sisse, sõber, need «New Yorgi haid»! Vahest oled praegu näljanegi?»

«Ei… Ei, tänan, ma juba kinnitasin keha. Sõin turul fljatškiisid.»

«Tead, mis, noormees,» ütles Keskkomitee sekretär püsti tõustes. «Ei ole mingit kahtlust, et see otsus ära muudetakse. Täna uurin kõjk järele ja arvan, et teie unistused lähevad täide. Mitte ükski teist ei jää saatuse hooleks — see on kindel. Sääraseid noori kirjaoskajaid töölisi läheb meil üsna peatselt kõikjal vaja. Nii Donbassis kui ka Jekaterinoslavis. Alles möödunud aastal Moskvas toimunud aktiivil ütles seltsimees Stalin otse välja: «Me vajame miljonit 15—20 tööstusproletaarlast, meie maa tähtsamate piirkondade elektrifitseerimisi, koopereeritud põllumajandust ja hästi arenenud metallitööstust. Ja siis ei kohuta meid ükski oht. Ja,siis me võidame rahvusvahelises ulatuses.» Aga kas noorsugu pole siis kutsutud abistama parteid selle ülesande lahendamisel? Muidugi on! Nii et ole rahulik — partei ei jäta teid saatuse hooleks. Mis aga puutub sinu isiklikesse äpardustesse, siis on ka see asi parandatav. Mine kolmekümne teise tuppa seltsimees Kirillovi juurde. Ta muretseb sulle öömaja ja kõik, mis tarvis. Annan sulle tähekese kaasa.»

Ta kirjutas paar sõna märkmikku, käristas sellest lehe ja ulatas minule.

«Täna puhka, õhtul mine teatrisse. Vaata, kuidas mängib Saksaganski. See on kuulus ukraina näitleja, vennas! Hiljem, kui suureks kasvad, hakkavad inimesed sind kadestama, et oled isiklikult tema mängu näinud. See on kasulikum ja hoopis huvitavam kui «New Yorgi haid». Ööbid ja homme sõidad koju ... Kartaraõševit aga tervita minu poolt. Las vaivab paremini piiri! Noh, nägemiseni, noormees!» Ja sekretär ulatas mulle käe.

Jätsin temaga hüvasti ja rõõmust tiivustatuna kiirustasin toast väljumisega sedavõrd, et kõmistasin põrandavaiba äärele ja pidJn peaaegu kukkuma.

Ust avades kuulsin, kuidas sekretär mu selja taga ütles telefonitorusse: .

«Kohe tuleb teie juurde üks sissesõitnud seltsimees. Ta on siin paljaks varastatud. Teda tuleb abistada ... Jajah, abivajavate kommunistide fondist…»

414

Ma ei tea, kui kaua olin viibinud Keskkomitees. Võib-olla tunni, võib-olla ka kauem. Aeg oli möödunud märkamatult. Kui ma tänavale astusin, lõi ere päikesevalgus mulle näkku. Hommikune udu oli haihtunud ja teisel pqol teed asuva ülikoolihoone-esisel väikesel platsil kraaksusid raagus puude otsas valjusti varesed, tundes lähenevat kevadet. Räästad tilkusid ning lumi, mis oli määrdunud ja urbne nagu teega üle valatud suhkur... sulas silmanähtavalt.

No küll vedas! Ma ei suutnud ikka veel õnnest toibuda. Arvasin, et tuleb kolm päeva käia, joosta, tõestada, siin aga üksainus kõnelus ja kõik on korras. Ning peaasi, et kiiresti. Ja kui kiiresti veel! Lausa imesta. Võib-olla oli. see kõik unes? Aga ei! Kompasin oma taskus uusi, krabisevaid paberrahasid. Need olin saanud Kirillovilt, kellele igaks juhuks jätsin õpilaste nimestiku ja, meie kaebekirja komsomoli keskkomiteele. Kui läksin seltsimees Kirillovi juurde, ei osanud ma aimatagi, et mulle antakse raha. Astusin sisse, näitasin sedelikese ette vanale sinises frentšis mehele,, tema aga küsitles mind pisut ja andis mulle siis, ise südamest naerdes, tervelt viiskümmend rubla ning kirjutas veel lisaks, orderi sissesõitnud parteitöötajate ühiselamusse Artjomi tänaval, justkui oleksin juba partei liige.

Mul oli tunne, nagu oleks mu õlgadelt veerenud määratu suur koorem, olin rõõmus ja muretu meie vabrikukooli poiste pärast, läksin üle tänava ning lonkisin sihitult mööda tühja, sula lumega käetud parki.

Selle aasta viimane lumi, hallikas ja vedel nagu kissell, vajus jalge alla. Siin-seal küngastel oli juba näha paljast maad, mis oli käetud möödunud aasta kulu ja külmunud rohuga. Hea oli olla sel päikeselisel hommikul tühjas pargis, kus veel keegi ei jalutanud, ainult mina üksi, veidrik, olin sattunud siia oma suurest rõõmust.

Pöördusin ümber ja nägin läbi raagus puude kõrge maja tuttavat siluetti. Mulle viirastus, et laia akna taga seisab päikese käes silmi kissitades üks seltsimees Stalini ustavaid sõpru, Ukraina Kornmunistliku Partei Keskkomitee peasekretär, ja viipab mulle lahkelt naeratades käega.

Rõõrnu pärast lõin jalaga nii tugevasti vastu maad, et fmrdsin. läbi kõva külmunud lumekooriku teerajal ning mu jalg vajus pahkluuni lumme. Niimoodi seistes jäin kuulatama.

Kaugel kilisesid trammid, kaskedel askeldasid kraaksuvad varesed, kõrvaltänaval prääksatas pardi kombel veoauto signaal, kuid kõiki neid hääli summutasid mu südame löögid.

Oli saabumas kevad, varane päike paistis järjest soojemini ja sel kevadhommikul läks mul hoopis meelest, et viibin suures ja alles tundmatus linnas …

415

LVII. TÕRVIKUTE VALGEL

Kevadtuul puhub tõrvikud lõkkele. Nad põlevad, kukudes keppide otsas. Pikad tahmakeeled looklevad kommunistlike noorte peade kõhal, kes marsivad rivis mööda teed. See kivitee viib jaa-mast linna. Mõlemal pool teed, sulaveega täitunud kraavide taga, laiuvad mustad, paijad juurviljaaiad. Imelik, kui ruttu on sula--nud lumi minu Harkovis oleku jooksul! Ainult linna taga, sügavais Dnestri-äärseis jäärakuis, üsna piiri ääres, on vististi veel alles viimased määrdunud lumehanged.

Kolonni ees lehvib tuulest pingul lipukangas. Kommunistlikud noored peavad 'munakividel täpset sammu. Esimestest ridadest kostab eeslaulja kõlav hääl:

Oktoobri tormikeerus

me väesalk formeerus
komsomoli vaprast noortäperest.
Ja lahinguteel
neil kindel on meel, —
usk oktoobrivõitudesse veres!

Ja marssijate read laulavad kooris järel neid tuttavaid sõnu:

Kõik härrassulid

nüüd hukkuvad,
las haarab tuli
kõik ilmamaad.

Puhtas kevadises õhus on kerge laulda. Ka mina laulan, hoides kaenla all portfelli, mis jälle on ajalehte pakitud.

. . . Raudteelaste rakuke oma põlevate tõrvikutega oli juba rivistunud jaamaesisele väljakule, kui rong perrooni ette sõitis ja mina vaguni trepilt alla hüppasin ning jaamahoone trepile jooksin. Rivi ees kõndis koos rakukese sekretäriga ringkonnakomitee iiige Pantšenko, peas karakullpapaaha.

«Tere, Mandžura!» ütles ta mööda minnes. «Jõudsid tagasi? Tule, astu rivisse. - Läheme demonstratsioonile, et bulgaaria kommunist Kabaktšijev vabaks lastaks. Ruttu, ruttu, muidu jääme hiljaks!»

Läksin kiiresti rivisse ja me hakkasime kohe liikuma, kandes
punasest riidest loosungit:

ME NÕUAME BULGAARIA FASISTIDELT TULISE VÕITLEJA-REVOLUTSIONÄÄRI HRISTO KABAKTSIJEVI VABASTAMIST!

«Lähen nendega kuni Nõukogude väljakuni, siis aga otsin üles omad poisid,» mõtlesin ma teistega kaasa lauldes.

Pimedusest' tulid nähtavale valged majakesed — esimesed linna hooned.

Kodulinn! Juba tundsin tema õhtuvaikust, mida-rebestas meeleavaldajate valjuhäälne laul. Need laulud ehmatasid igakord

naftaliinist lõhnavaid elanikke — endisi tšinovnikuid, pappe, era-kaupmehi ja kõiki neid, kes veel lootsid, et tsaarivõim kunagi jälle tagasi tuleb.

Vaenulik maruhoog torrrftb meist üle,

tumedad jõud meid on rõhumas veel...

alustasid meeleavaldajad uut laulu.

Küll oleksin tahtnud rivinaabritele jutustada, et tulin äsja Harkovist ja kõnelesin partei Keskkomitee peasekretäri enesega, oleksin tahtnud kõigile teatavaks teha, et sekretär nimetas Petšeritsat pilkavalt «loodusearmastajaks», ja siis veel jutustada sellest, et nägin näidendis «Sekeldus» Saksaganski mängu! Kuid naabrid laulsid ega pannud mind tähelegi.

Isegi Pantšenko ei pärinud rninult, kuidas reis läks. Ta kohtles mind nii, nagu oleksin käinud naaberkülas, mitte aga pealinnas ... Pantšenko sammus rivi kõrval peatamatult edasi. Tema pehme, pisut kõmisev rinnahääl kostis teiste häälte hulgast selgesti välja.

Teisel pool Haigla väljakut, seal, kus tõrvikute valgus langes vabrikukooli tumedale hoonele, liikus kesklinna suunas teine noortekolonn.

Kas vabrikukooli õpilased? Noh, muidugi nemad! Nii heledad tõrvikud on ainult meie rakukesel!

«Hüvasti, poisid! Aitäh kaasakutsumise eest! Nüüd lippan omade juurde!» hüüan raudteelastele ja jooksen rivist lahkudes otse üle väljaku, et eemal marssivale kolonnile järele jõuda.

Jalad vajuvad porri. Staadioni savine pind lörtsub mu jalge all. Kui ma kleepuvas mudas ainult ei kaotaks Saška kalosse!

Muda ja külma sulavee pritsmed lendavad igale poole laiali. Püksisääred on alt juba märjad. Järjest lähemale ja lähemale jõuan tuttavaile tõrvikuile. Hingeldama võtab. Ainult mitte okastraati kõmistada! Siin see kuskil maas vedeles. Nojah, siin ta ongi! Üks, kaks — ja ma jõuan kolonni viimase reani, joostes juba mööda kõva tänavasillutist.

«Poisid, tere! Hurraa!» hüüan ja viibutan rõõmu pärast rasket portfelli. Ajaleht lendab ümbert ara. Mis sellest! Nüüd see enam ei kõhuta. «Puguu!» hüüan zaporoožlaste koinbel,.silmates tedre- (tähelist Saškat. «Bobõr, võta oma kalossid!»

«Vassil on tagasi! Mandžura on tagasi!» lõid poisid kihama.

«Tule, astu siia, Vassil,» kostis esiridadest Nikita Kolomejetsi hääl. »

Poetasin end rivisse. Surusin tugevasti meie sekretäri kätt. Mu ümber olid tuttavad näod — Saša Bobõr, paks Maremuhha, kõiketeadja Furman. Vaatasin ringi — ja nägin oma selja taga mossis näoga Jaška Tiktorit.

«Noh, kuidas on? Kas kilbi all või kilbi peal?» küsis Kolomejets, mulle teraselt otsa vaadates.

417

Ma ei teadnud, mis tähendab «kilbi peal», ja vastasin lihtsalt:

«Kõik on hästi, Nikita! Sõidame Donbassi. Kohe seletan . . .» Ja erutusest hingeldades, püüdes marsisammu mitte sassi ajada, jutustasin kiiresti Kolomejetsile kohtumisest Keskkomitees.

Tõrvikust kukkus mu ninale tilk kleepuvat masuuti. Nühkisin nina kiiresti rusikaga puhtaks ja kõnelesin edasi, ühelt asjalt teisele hüpates. Poisid hoidsid nii tihedalt üksteise ligi, et raske oli astuda. Püüdes kuulda mu juttu, tallasid nad mu jalgu, litsusid tagant peale.

«Kas täpselt nii ütleski: «Teie unistused lähevad täide»?» katkestas Nikita.

«Nojah. Ja ütles veel, et: «Noori kirjaoskajaid töölisi läheb varsti kõikjal vaja. Nii Jekaterinoslavis kui ka Donbassis.» Nõnda on ütelnud seltsimees Stalin!»

«Noh, tore! Tähendab, maailmas valitseb ikkagi õigus! Kas näete, Polevoi ei eksinud. Saate nüüd aru, kui taibukas mees on Nestor Varnajevitš?» lausus Nikita võidukalt ja hüüdis taganttulijate pooie pöördudes: «Varsti sõidame Donbassi, poisid! Eks ma öelnud? Laskem nüüd sel puhul laul lahti, meie oma, vabrikukooli laul!»

Ja me laulame kõik üksmeelselt laulukest, mille meie vabrikukoolile on luuletanud noor poeet, töölisfakulteedi üliõpilane Teren Massenko:

Me oma tööstusele kindlad oleme,
me enda kätetöö on see!
Me kõigega toime tuleme,
jäämurdjana rajame teed.

«Loobiksime sind õhku, Vassil, aga on alles mudane,» naljatab Kolomejets, katkestades hetkeks laulmise. «Mõni tänulik sõber laseb järsku käed lõdvaks, sa lendad maha ja määrid end veel ära.»

Rahulolev ja uhke, laulan poistega kaasa:

Me tehaseist reipaina tuleme,

üksmeelne on alati me koor!

Me oma tööstusele kindlad oleme:

sest samuti kui meie on ta noor …

«Kas Petšeritsa ei ole veel tagasi?» küsisin Nikitalt.
«Otsi tuult põllul!» nähvas Kolomejets süngelt.
«On ta siis juba kohalt maha võetud? Küllap vist telegraafi teel?»
«Ta ise võttis end maha.»
«Kui ma temaga koos sõitsin . . .»
«Kuhu sa temaga koos sõitsid, oleks huvitav teada?» küsis Kolomejets, mlille otsa vahtima jäädes.
««Kuhu, kuhu»! Zmerinkani sõitsime koos, siis aga . . .»

«Kuidas, kuidas?» hüüdis Nikita kuulatama jäädes. «Sa sõitsid Petšeritsaga kuni Zmerinkani?!»
Ma ei jõudnud veel jutustada oma kohtumisest Petšeritsaga rongis, kui Nikita äkki jalapealt seisma jäi ja mulle otse näkku karjus:
«Veidrik! Saa ometi aru: see kõik on pagana tähtis! Miks sa siis varem ei rääkinud? Nüüd aga — marss kohe minuga kaasa! Furman, juhi minu asemel kolonni!»
Me kargasime rivist välja.
Tõrvikuist valgustatud rakuke marssis edasi, Nõukogude väljakule, tribüünide suunas, kandes suurt Kabaktšijevi portreed, meie aga jooksime tuhatnelja Seminari tänavale, suure kahekorruselise maja poole.

LVIII. TELEFONIKÕNE MOSKVAST

Juba varem oli mul teada üks Kolomejetsi iseloomujooni: ta armastas salapäratseda.
Pärid temalt, näiteks, mõnda huvitavat asja. Paistab, et pole midagi lihtsamat kui vasta, ära aja inimest vihale oma mõistujutuga. Aga kus seda! Nikita hakkab sind piinama, räägib muudkui ääri-veeri, ja just siis, kui sa lausa põled kannatamatusest, alustab nagu kiuste juttu millestki muust, mida sa ei tea oodatagi.
Umbes nõnda juhtus ka nüüd.
Kutsudes mind meeleavaldajate kolonnist ära ja viies endaga kaasa Riikliku Poliitilise Valitsuse ringkonnaosakonna maja poole, vaikis Kolomejets kogu tee. Kõigile mu küsimustele vastas ta üheainsa lausega: «Oota natuke!»
Siniseid sissepääsulube pihku surudes jookseme trepist üles. Kõigest on näha, et Kolomejets on siin ka varem käinud: ta läheb trepist üles julgelt ja kindlalt. Mina tema kännul. Ongi juba maja ülemine korrus.
Nikita astub enesekindlalt poolpimedasse koridori ja seisatab tammepuust ukse juures. Ta koputab valjusti uksele.
«Sisse!» kostab toast.
Akende ees tihedad, rasked kardinad. Kaks klaasustega kappi. Kolmas, suur tulekindel käpp nurgas. Akende vahel seiaal pooleldi eesriietega käetud maakaart, millesse on torgatud lipukesi. Selle kaardi all, mis nähtavasti kujutab piiriäärset rajooni, istub laualambi varjus piirivalveüksuse volinik Vukovitš — toosama pikakasvuline valgetverd piirivalvur, kes koos Polevoiga eriülesannetega väeosa staabi juures hulk aega ringi käis pärast toda ärevat ööd, kus Bobõr laskis ära joosta katusele roninud bandiidi.
«See noormees tuli just praegu tagasi Harkovist. Ütleb, et on

Petšeritsat näinud Zmerinkas,» lausub. Nikita volinikule ilma mingisuguse sissejuhatuseta.
«Zmerinka lähedal,» parandan ma.

«Huvitav!» sõnab Vukovitš ja lisab kohe: «Istuge, palun, seltsimehed. Kuulan teid.»
... Peaaegu kõik on juba jutustatud.
«Mis jaam see siiski oli, kus te Petšeritsat viimast korda nägite?» küsis Vukovitš.
«Magasin, kui ta maha läks.»
«Sellest ma saan aru, ent kus jaamas te viimast korda Petšeritsat nägite?» päris Vukovitš.
«Pärast Dunajevtsõ jaama … Ei, ei… Seal kontrolliti pileteid esimest korda.»
«Ja teist korda? Siis, kui see vatikuues mees luges sõidutunnistust?»
«Ei tea … Rong sõitis ja mind äratati.»
«Üks hetk!» Ja Vukovitš vaatas märkmikku. «Te ütlesite, et Petšeritsa küsis, kas piletikontroll käis juba?»
«Küsis jah.»
«Kus see oli — kas rong liikus või seisis?»
«Rong seisis ... Minu arvates jaamas.»
«Niisiis, mis jaam see oli? Mis oli kirjutatud jaamahoone seinale?»
«Jumala eest ei mäleta ... Kui oleksin teadnud... Sõitsin ju esimest korda raudteel …»
«Võib-olla Deražnja?»
«Ei... Vist mitte.»
«Tšornõi Ostrov?»
«Ei… ei…»
«Kotjužanõ?»
«Ei.»
«Kas perroon oli hästi valgustatud?»
«Oli.»
«Ja missugune valgustus?»
«Tavaline. Noh nii keskmine, mitte väga hele.»
«Pidage,» Vukovitš kortsutab kulmu, «mitte seda ma ei küsi. Kas oli elektri- või petrooleumivalgustus? Võib-olla küünlad?»
«Niisugune rohekas laternavalgus, ümara klaasiga latern, gaasisukk keskel ja nööriga tõmmatakse üles tulbale. Noh; mäletate, meil Posti tänaval olid Szypulinski kohviku ees samasugused lambid …»
«Gaasi-hõõgjambid?»
«Just-just. Needsamad.»
«Kas jaamahoone ei asunud juhuslikult mäekingul? Kivitrepp, perroon üleni auklik, eks? Kui näiteks tuleb tugevat vihma, jäävad perroonile loigud? Eks ole?»

420

«Vist seesama. Vaguni juurest oli sinna tükk maad.»
«Ja sa mäletad kindlasti, et Petšeritsa seal maha ei läinud,
vaid sõitis edasi?» küsib Vukovitš suure huviga, mind ootamatult sinatama hakates.
«Aga muidugi! Kui kontrolör pilejeid vaatas ja tema sõidu-tunnistust luges, see oli hiljem, pärast seda jaama, ja ta põõnas siis veel.»
«Kas päris kindlasti?»
«Fakt. Kuigi... võib-olla teeskles, kes teda teab. Ühte mäletan: nägin teda selgesti.»
«Noh, ja siis jäid sa ise magama ja ärkasid Žmerinkas?»
«Täpselt.»
«Ja Petšeritsat ei olnud?»
«Ei!»
«On see kindel?»

«Kindel.»

«Sul vedas, noormees! Pääsesid kergesti. Niisuguste vagunikaaslastega, ja veel tühjas vagunis, võib igaveseks magama jääda,» lausus Vukovitš kuidagi salapäraselt, ja küsis, vaadates uuesti märkmikku, kuhu ta sissekirjutusi oli teinud: «Aga mis sulle Petšeritsa välimuses silma torkas?»

«Mingisugune räbal sinel. Varem ei ole ma teda kunagi selle sineliga näinud.»

«Ja veel?»

«Ah jaa! Vurre ei olnud.»

«Kas üldsegi polnud?»

.«Mitte raasugi. Kõik oli maha aetud.»

«Noh, seltsimees Kolomejets,» ütles Vukovitš võidutsevalt, «tähendab, need olid ikkagi tema vurrud, mis me paberi sees ringkonna rahvaharidusosakonna ukse eest leidsime. Ütlesin, et need vurrud kuuluvad Petšeritsale, aga volinik Džendžuristõi vaidles vastu. «Ei see hani lahku kunagi oma vurrudest,» ütles ta. «See on ju natsionalistide traditsioon — toredad kasakavurrud. Ennem lõikab ta endal habeme maha!» Mis traditsioon! Ega harjumus alati loe! Petšeritsa asemel oleks iga vaenlane jätnud maha kõik oma traditsioonid, kui talle niimoodi, varba peale astuma oleks hakatud. Oma nahk on ikka kõige kallim!» Ja nüüd juba minu poole pöördudes jätkas Vukovitš: «Tähendab, sa räägid tõtt, Mandžura!...»

«Miks ma peaksin valetama?» ütlesin haavunult. «Valetab ainult see, kelle süda pole puhas ja kes kardab. Ma ju ise tahan teil aidata seda närukaela kinni võtta ...»

«Õige, Mandžura!» kütis Vukovitš mind naerusui. «Kõigi töölisnoorte kohus on meid aidata. Oleme ohtlikud ainult revolutsiooni vaenlastele, ja mida paremini me töötame, seda kiiremini pühime nad oma teelt minema!»

«Suur töö seisab ees!» ütles Kolomejets vahele.

«Kuni puhastame parasiitidest kogu maailma,» nõustus Vukovitš. «üks hetk.» Ja ta võttis hargilt telefonitoru. «Semetova? Vukovitš räägib ... Kas ülem on oma kabinetis? Me läheme kohe tema juurdle, teata, palun.»

GPU piirivalveüksuse ja ringkonnaosakonna ülema kabinetis põlesid üsna lae all valgest mattklaasist lambid, levitades toas mahedat valgust. Nii üllatav ja ebatavaline oli leida siin inimesi sel hilisel tunnil, kui kõik linna asutused olid juba ammu suletud.

Pehmed, mugavad tugitoolid; klaas kanget teed auras laia pähklipuust laua serval. Peanoogutusega palus ülem meid istuda, ise aga surus telefonitoru vastu kõrva ja kuulas tähele-panelikult.

Nähtavasti vastati talle. Ülem hüüdis torusse:

«Kas Vitovtov Brodi komandantuur? ... Kuhu te siis kadusite! ... Ja mis siis juhtus? ... Kuulan ... Kuulan ... Oodake, Bogdanov, mitte nii kiiresti, laske ma kirjutan üles! (Ülem võttis hästiteritatud pliiatsi, surus telefonitoru vasaku käega veel tugevamini vasta kõrva ja.paremaga kirjutas midagi avatud märkmikku.) Kes juhtis rühma? Mis!?? Jälle see bandiit? Noh, see on talle paras! Revolutsioonilisel tribunalil jääb vähem tööd... Aga kes areteeris? ... Nii. Nii. Nii. Väga hea! Avaldage temale minu tänu ... Mis? ... Noh, muidugi... Viivitamatult valitsusse! ... Mis? ...»

Seda jutuajamist tahtmatult pealt kuulates vaatasin suures toas tasapisi ringi ja õigust öelda muutusin veidi araks. Esimest korda nägin GPU ringkonnaosakonna ülemat nii lähedalt.

Varem olin teda näinud ainult eemalt, kui ta oma valge hobuse seljas piirivalvurite ja konvoiroodu võitlejate rivi eest mööda sõitis. Sale ja kuivetunud, rihmad risti-rästi rinnal, justkui sadulas sündinud, näolt pisut sarnane hiljuti hukkunud Kotovskiga, kergitas ta end veidi jalustes, tõstis käe rohelise piirivalvuri-mütsi lakeeritud noka juurde ja tervitas kõiki kõlaval, rõõmsal häälel, garnisoni väed aga vastasid talle üksmeelsel kõminal, millesse kadusid vana raekoja kella löögid.

Nüüd aga istub ta meie ees ilma mütsita, seljas hästiõmmeldud, heast kalevist frentš. Tema kummalgi rohelisel lõkmel on kaks rubiinpunast rombi. Heledad juuksed on kammitud tahapoole ja jätavad vabaks kõrge, pisut kumera otsmiku.

... Lõpetanud kõneluse, paneb ülem toru hargile, heidab Nikitale ja minule kiire pilgu ning pöördub lõbusalt Vukovitši poole:

«Zabintsõ juures on uuesti katset tehtud läbi murda. Üheksa salakaubavedajat. Ja kõik nad tabati. See kordoniülem Gusšev

on tubli mees. Tuli omaenda jõududega toime, ilma et oleks alarmrühma välja kutsunud. Ja eestvedaja tegi Gussev granaadiga vagaks.»

«Mida nad siis üle piiri toimetada tahtsid?» küsib Vukovitš. «Kas jälle sahariini?»

Ülem vaatab märkmikku ja ütleb aeglaselt: «Sahariini oli vähevõitu. Üksainus «koorem» — 30 naela. Kõik muu oli mitmesugune kribu-krabu: sallid, sukad, kindad, habemenoad, lipsud ja isegi tubli seljatäis ungari kassi nahku.»

«Kellel siis seda ungari kassi nüüd tarvis läheb, kui talv läbi!» lausub Vukovitš naeratades.

«Noh, võib-olla andis mõni tagavarasid soetav nepmaninaine tellimise juba aegsasti sisse?» ütleb ülem. «Kuid teine leid oli hoopis tähtsam: kepi sees,'mille jõugu juht kohe tulevahetuse algul maha viskas, leidis Gussev 70 sajadollarilist pangatähte.»

«7000 dollarit?» tähendab Vukovitš, teinud mõttes kure arvestuse. «Viisid kellelegi kena palga ...»

«Küll me välja uurime,» sõnab ülem juttu katkestades ja vaatab küsivalt meie poole.

«Seltsimehed vabrikukoolist toovad tähtsaid uudiseid Petšeritsa asjas,» kannab Vukovitš ette.

«Räägi, Mandžura!» Ülem lülitab telefonid ümber ja noogutab mulle pead. Jutustan vaikselt, ruttamata. Ülem vaatab mulle oma heledate läbitungivate silmadega väga tähelepanelikult näkku. Äkki tõstab ta käe ja peatab mind:

«Kas Petšeritsa kõneles sinuga kogu aeg vene keelt?»

«Kogu aeg. Selles see asi seisabki! Aga meie õpetaja Nazarovi kihutas koolist ainult vene keele pärast minema!»

«Ja kas ta kõneles vene keelt hästi, ladusalt, ilma aktsendita?» küsib ülem huvitatult.

«Jah! Nagu päris venelane kohe. Kui ma poleks teadnud, et ta ukrainlane on, poleks ma seda ta kõnest kunagi arvanud.»

«Seda tuleb eriti silmas pidada,» pöördub ülem Vukovitši poole. «Tähendab, tema tegevuspiirkonnaks võib olla kogu Nõukogude Liit. Kaugelt saadetud agent... Jätka, noormees!»

Räägin ara, kuidas ma avastasin Petšeritsa kaclumise, ja ülem ütleb Vukovitšile:

«Noh, näete? Džendžuristõi oletused, et ta piiri poole jalga laskis, ei pea paika. Ei ole see niisugune vaenlane, kes kohe hädaohtu tormaks. Ja võib-olla on tal täita ka teine, kolmas või neljas ülesanne. Mõtleb kuskil vaikselt ära oodata, et võib-olla ehk unustatakse ta ära ...»

Ülema ukse tagant kostab läbilõikav ja pikk kellahelin. Uksele ilmub Seremetova:

«Moskva, seltsimees ülem!»

«Tooge kiiresti viimased kokkuvõtted võitlusest salakaubitsejatega!» käskis ülem ja võttis telefonitoru. Hetk vaikust.

«Telefoni juures on GPU, ringkonnavalitsifse ja piirivalveüksuse ülem. Kuulan teid, Feüx Edmundovitš,» ütleb ülem valjusti ning selgelt ja annab Vukovitšile märku, et me lahkuksime.

... Kommunistlikud noored on juba ammu igaüks oma koju läinud. Kustutatud tõrvikud on kindlasti juba hulk aega rakukeste ruumes jahtumas. Meie linna järskudel, tuledest valgustatud tänavatel on vaikne. Kaugel jõe taga kirevad kuked.

«Kas tead, kes ülemale kõlistas?» küsib Nikita Kolomejets pidulikult ja peatub keset sõiduteed. «See oli Felix Edmundovitš Dzeržinski! Kas saad sellest aru, Vassil, või mitte? Dzeržinski ise! Revolutsiooni esimene tšekist!... Niisugusel ööl ei taha magadagi... Ega sa sõidust väga väsinud ole, Vassil? Kui mitte, siis huigume natuke linnas ringi.»

... Kunagi ei unune see kevadine vaikne öö katoliku peakiriku lähedal kõrgel jõekaldal.

Läbi käinud kogu linna, istume väsinult vanaaegse trepi tammepuust käsipuule. See trepp läheb järsult kaljusid mööda alla jõe äärde. Ta astmed on õnardunud ja neile siin-seal kogu-nenud loigukestel sillerdab kuu vastupeegeldus.

Meie selja taga, katoliku peakiriku portaalidel, tõusevad taeva poole kivist pühakute tumedad siluetid. Need tantsivad pühakud on nagu igaveseks tardunud imelikku, meile arusaamatusse ekstaasi. Unised varesed kraaksuvad juba kevadisest mahlast paisunud raagus puude otsas. On kuulda elektrijaama mootori puhkimist. Kuskil kaugel allpool, üsna kaljude vahel, läigib rahnulise järsaku põhjas voolav Smotritši jõgi. Teda läbistab värelev kuu-viirg. Vaevalt märgatavalt helendab Dolžoki huutori taga läheneva koidu vööt.

«Nii on lood, Vassil,» ütles Nikita justkui valjusti mõtiskledes. «Kogu maailmas käib hirmus, meeleheitlik võitlus rõhutute ja parasiitide vahel. Ka meie sinuga võtame sellest võitlusest osa. Meie kodumaa näitas esimesena maailmas rõhututele teed paremasse ellu. Ole alati sellele uhke! Meil tuleb võidelda kavalate ja osavate vaenlaste vastu. Neid kaitseb kirik, sest kui ei ole enam parasiite, kaob ka kirik, kaovad kõik need katoliku preestrid, kes säärased templid püstitasid. Sa ei kujuta endale ettegi, missuguste alatustega nad hakkama saavad… On sul ajaloost meeles, — nad põletasid Giordano Bruno, niipea kui see nakkas nende valet paljastama. Või jälle Galilei — mis tegid nad Galileiga! Ja jesuiidid! Säärased usumäratsejad, silmakirjateenrid,, et hoia alt!... Praegu toetavad kiriklased kogu maailma kodan-lust. Võitjaiks selles võitluses jääme aga ikkagi meie, võitjaks jääb proletariaat. Usun seda kindlasti.»

Vanaaegsete majade tagant, trükikoja tagant kostavad siia kõrgest raekojatomist meile nii tuttavad linnakella löögid.

«Kolm,» loeb Nikita Kolomejets. «Kell kolm hommikul. Jah, Vassil, elame huvitaval ajal, oi kui Huvitaval ajal! Usu mind, ükski meie järeltulijaist ei saa oma nooruses näha nii palju nagu meie sinuga, sest see ei ole mitte ainuüksi meie noorus, vaid ka kogu Nõukogudemaa noorus. Ja me jutustame kunagi kas või sellestki ööst. Noh, sina näiteks jutustad: «Elasin kord noores eas ühes väikeses piirilinnas. Kodusõda oli hiljuti lõppenud. Ümberringi luusisid veel bandiidid — viimased vana korra jäänused, kes astusid meie vastu välja, relv käes. Oli palju inimesi, kes vihkasid nõukogude võimu sellepärast, et see nendele tugevasti varba peale astus. See võim ütles neile: «Aitab! Olete oma eluajal küllalt varandust kogunud, ausaid töötajaid mõnita-

•nud, nüüd aga, olge lahked, asuge ise tööle.» Nemad aga ei kõs-sanudki! Ikka püüdsid nahka vedada ja tööst ning võrdsusest jkõrvale hiilida, sisisesid nagu ussid, ootasid päevast päeva nõukogude

võimu hukkumist... Ja ükskord,» jutustad sa, «läksime seltsimehega tähtsas asjas GPU-sse (võid kindel olla, et sul siis juba tuleb seletada, mis asutus see GPU oli!) ja parajasti sel ajal kõlistas sinna-ülema kabinetti Felix Edmundovitš Dzeržinski Moskvast. Seesama Felix Edmundovitš Dzeržinski, kes tekitas hirmu kõigis revolutsioonivaenlastes ja kes päästis tüüfusest ning näljast, täidest ning kärnadest kümneid tuhandeid kodutuid lapsi, et kasvatada nad terveteks ja õnnelikkudeks inimesteks...» Kasutades aega, kui Nikita Kolomejets suitsu süüdates hetkeks vait jäi, katkestasin teda ja palusin mulle selgesõnaliselt jutustada, miks õieti Petšeritsa meie linnast ära põgenes. Pean tunnistama, et tahtsin seda küsida Vukovitšilt endalt, kuid ei julgenud.

Nikita seletas mulle, et igasugune üleliigne lobisemine võib Petšeritsa otsimist ainult kahjustada. Lubasin kindlalt meie sekretärile, et ma sellest mitte kellelegi midagi ei räägi: kui keegi minult seda, mis ta mulle nüüd jutustab, teada saab, siis alles
kakskümmend aastat pärast seda ööd.

«Mitte varem kui kahekümne aasta pärast? Ausõna?» küsis Kolomejets. «Ausõna!» ütlesin väriseval häälel. «Kommunistliku noore ausõna. Võid kindel olla!»

«Noh, vaata ette!» ütles Nikita ja alustas jutustust, mille iga üksikasja püüdsin endale võimalikult hästi meelde jätta.

LIX. PAPIPOEG ROVNOST

Selgus, et Petšeritsa naine, öeldes Furmanile, et ta oli telliskivimaja trepil kana tapnud, oli jultunult petnud kõiki vabrikukooli õpilasi, keda Polevoi oli saatnud otsima tundmatu bandiidi jälgi. Kuid Vukovitšit petta ta ei suutnud.

Kui Polevoi Vukovitšile ütles: «Näete, me oleksime kana verd juba peaaegu inimese vereks pidanud!», tegi volinik näo, nagu libiseksid need sõnad tal kõrvust mööda. Veel enam: silmakirjaks ütles ta valjusti, et trepile kogunenud majaelanikud seda kuulda võiksid:

«Ega see bandiit nii rumal ole, et ta siia lähedusse peatuma jääks!»

Väljakule jõudes sõimas Vukovitš tublisti läbi Tööliste Kesk-kooperatiivi valvuri selle, eest, et see niivõrd ohtliku bandiidi maha magas ega pidanud diversanti kinni, kui ta kangialusest välja jooksis. Valvur vandus jumala nimel, et ta pole näinud ühtki bandiiti, kuid Vukovitš ei uskunud teda ja läks tagasi GPU-sse. Seal ta sai teada, et suur Petljura jõuk, kes sel ööl püüdis Nõukogude territooriumile üle tulla, on Vitovtov Brodi komandantuuri rajoonis piirivalvurite poolt purustatud. «Järelikult on ülejõoksikul-galiitslasel, talusulasel Okopa külast, õigus, kui ta teatas nõukogude piirivalyureile bandiitide kogunemisest Zbrutši lähedale,» otsustas Vukovitš.

Astudes telefoni teel piirivalvepostidega ühendusse, ei unustanud Vukovitš naist, kes oli vajinud kana tapmiseks niisuguse ebasobiva koha. Noh, kus seda enne oli nähtud, et kanu tapeti kivitrepil, hoone peaukse ees, pealegi veel majas, kus elasid nii intelligentsed, haritud inimesed! Tavaliselt tapavad perenaised kanu, hanesid, kalkuneid ja teisi kodulinde puukuuris või kuskil nurga taga, mitte aga kõigi nähes, naabrite akende all.

Juba sama päeva õhtul tundis Vukovitš naist, kes olevat oma trepil kana tapnud, niisama hästi, nagu oleks ta temaga noorest east tuttav olnud. Ta sai teada, et naise isa oli olnud Gnivani suhkrutehase omanik, kes 1922. aastal maha lasti osavõtmise eest ataman Angeli jõugu tegevusest.

Oli teada, et doktor Petšeritsa oma naisega elab Turuplatsil asuvas telliskivimajas, kus tal on koimetoaline korter.. See oli hea, valge ja soe korter, millel oli ainult üks puudus — ei olnud kööki. Asi seisis selles, et enne revolutsiooni oli selles suures majas elanud$_t$ rikas advokaat Velikošapkp, kelle päralt oli kogu teine majakord. Koos pilsudskilastega põgenes advokaat kahekümnendal aastal Poolasse ja varsti jagas linna kommunaalosakond tema seitsmetoalise korteri kaheks iseseisvaks korteriks. Köök jäi suuremasse neist. Kolmetoalisse korterisse, mille Zito-

mirist saabumisel sai Petšeritsa, ei olnud kommunaalosakond veel jõudnud kööki ehitada.

Ja Petšeritsa ei nõudnudki nii väga köögi ehitamist. «Oleme rändajad inimesed,» ütles ta tema korterit mõõtma tulnud tehnikule. «Täna siin, homme seal. Kui saadetakse Mogiljovi, sõidan Mogiljovi, saadetakse Korsuni, sõidan Korsuni. Hariduse rahva-komissariaat mängib inimestega. Majapidamisega ma ei kavatse end siduda. Kas on mõtet bivakis1 kööki asutada, inimesi hullutada. ära elame ka niimoodi, poissmehe kombel, kommunistlikult, ilma köögita!»

Kaks korda päevas — keskpäeval ja õhtul — käis Petšeritsa abikaasa Ksenia Antonovna, pikka kasvu mustajuukseline naine, läikivate alumiiniumnõudega kindluseväravate juures asuvas resioranis «Veneetsia». Selle restorani köögis andis ülemkokk Martsõnkevitš ise Petšeritsa naisele välja lõunaid ja õhtusööke.

Kogu toidu tõi Petšeritsa naine kaussidega koju, soojendas väikesel piirituslambil j'a nii nad mehega kahekesi sõid lõunat ning õhtust.

Nad elasid omaette ega kutsunud endale kunagi külalisi; isegi Petšeritsa kaastöötajad ringkonna rahvaharidusosakonnast ei käinud kunagi tema korteris.

Neil polnud ei priimust ega petrõoleumikeetjat, oli ainult väike sinise leegiga põlev piirituslamp, millel Ksenia Antonovna keetis hommikuti oma mehele musta oakohvi. Petšeritsa pidas sellest kangest joogist väga lugu.

Seda enam imestas Vukovitš selle üle, et Petšeritsa naine olevat tapnud kana. Kus ta seda mooris? Kas väikesel piirituslambil? Ja miks oli vaja niisuguseid askeldusi inimestel, kes toovad lõunaid restoranist? ...

Vukovitš sai teada, et juba järgmisel päeval pärast öist alarmi eriülesannetega väeosas, alates pühapäevast, hakkas Petšeritsa naine restoranist «Veneetsia» võtma iga kord kolm lõunat ja kolm õhtusööki. Ei jätkunud nõusid. Ta tõi siis punutud korvikeses kaasa savipotid kolmanda, täiendava õhtusöögi jaoks.

«Küllap vist saabusid külalised?» küsis osavõtlikult «Veneetsia» väga viisakas ülemkokk Martsõnkevitš.

«Seda küll... Minu õde Zitomirist...» vastas Ksenia Antonovna veidi hämmeldunult.

Kuid tundus väga imelikuna, et ükski naaber seda õde p«lnud näinud. Pealegi oli Vukovitšil pärast Ksenia Antonovna mineviku väljaselgitamist kindlasti teada, et ta oli Gnivani suhkrutehase mahalastud omaniku a i n u s tütar.

Samuti teadis Vukovitš, et Petšeritsal polnud teenijat, et

1 Bivakk — välileer. Tõlk.

igal esmaspäeval käis tema juures põrandaid pesemas rahva-baridusosakonna käskjalg tädi Pasa.

Esmaspäeva hommikul tööle tulles ütles Petšeritsa tädi Pasale:

«Teie, tädike, ärge täna meile tulge, mu naine on haige. Tulge järgmisel esmaspäeval.»

Kuulanud ära valju ülemuse niisuguse korralduse, oli tädi Pasa väga imestunud, kui kohtas õhtul töölt tulles Uuel sillal «haiget» Ksenia Antonovnat. Petšeritsa naine kõndis kiiresti teisel pool teed, kandes oma sööginõusid.

Ksenia Antonovnal oli kojujõudmisega nii suur rutt, et ta tädi Pašat tähele ei pannud ega vastanud, kui käskjalg tervitades ütles:

«Tere,-pani!»

...Täpselt kell kuus kolmkümmend minutit selle päeva õhtul, kui ma pidin Harkovi sõitma, astus GPU ringkonnavalitsuse vahituppa erutatud arst-kirurg Jevgeni Karlovitš Gutentag.

Jevgeni Karlovitš ütles, et ta peab kiiresti kokku saama volinikuga, kes ajab eriti tähtsaid asju. Korrapidaja saatis doktor Gutentagi Vukovitši juurde ja kirurg jutustas tšekistile järgmist. '
Hommikul, kui doktor Gutentag alles magas, jooksis tema juurde ringkonna rahvaharidusosakonna juhataja Petšeritsa naine ja ütles, et ta mees on haige. Ksenia Antonovna seletas, et Petšeritsal on nähtavasti pimesoole atakk ja ta palub väga arsti koju tulla.

Gutentag tundis Petšeritsat: hiljuti oli ta tema kaelalt opereerinud rasvamuhu. Pealegi armastas Gutentag väga laulu ja muusikat ning kuulas mõnuga Petšeritsa poolt juhatatava koori kontserte. Sellepärast seadis Gutentag, hoolimata varasest kellaajast, end kiiresti valmis ja läks Turuplatsile.

Kui suur aga oli ta imestus, kui haige ise avas temale ukse! Petšeritsa kutsus arsti tühja söögituppa ja ütles:

«Teate mis, kolleeg! Võiksin teiega muidugi mängida kassi ja hiirt, võiksin teie jaoks kuruga välja mõtelda mingisuguse loo oma vaesest sugulasest, kes kogemata haavata sai, näiteks jahil, kuid seda ma teha ei taha ega teegi. Meie mõlemad oleme täiskasvanud inimesed ja muinasjutud meile ei sobi. Pealegi tean, et te olete vanaaja inimene, lõpetasite arstiteaduskonna Varssavis, ja ma ei usu, et te just väga pooldaksite nõukogudfe võimu. Lühidalt öeldes — selle ukse taga lamab haavatud mees. Kuul sattus talle jalga. Ta seisukord halveneb, jalg on paistes; võib-olla on juba veremürgitus. See isik on tagaotsitav. Keegi ei tohi teada, et te temale abi annate. Kui täidate oma kohust, nagu arsti eetika seda nõuab, ja päästate mu sõbra, siis läheb teil hästi, samuti ka teie lihasel vennal — apteekril, kes elab koolas, Rovno-linnas Pilsudski tänaval.»

428

Enne kui doktor Gutentag jõudis oma loo lõpuni jutustada, sai Vukovitš aru, et ta mitte asjata polnud täna välja kirjutanud orderi läbiotsimise toimepanemiseks Petšeritsa korteris.

Umbes viis minutit pärast seda, kui arst oma jutustuse oli lõpetanud, ratsutasid piirivalveüksuse hoone väravast välja kaks rühma operatiivtöötajaid.

Üks rühm, keda juhtis Vukovitš ise, sõitis Turuplatsil asuva suure telliskivimaja ette.

Tädi Pasa, kes teise tšekistiderühma kohalejõudmisel veel ringkonna rahvaharidusosakonna kantseleis juhtus olema, ütles neile, et umbes viie minuti eest oli Petšeritsa hetkeks oma kabinetti jooksnud, võtnud kohvri, ladunud sellesse tulekindlast kapist mingisuguseid pabereid, palunud tädi Pasalt käteräti ja ütelnud, et teda olevat kiiresti välja kutsutud piiriäärsesse alevikku Tšemirovtsõsse, ning enne majast lahkumist jooksnud veel pesemisruumi, kus viibinud paar-kolm minutit.

Kuruga tegi volinik Džendžuristõi ringkonna rahvaharidus-osäkonnast telefoni teel korralduse saata ratsapiirivalvurid Tšemirovtsõsse, Petšeritsat taga ajama.

Sellal nihkus kellaosuti juba üle seitsme. Kui GPU töötajad jaama jõudsid, oli rong, millega ma Harkovi sõitsin, juba möödunud esimesest väikesest jaamast Balinist.

Samal ajal piirasid operatiivtöötajad Vukovitši juhatusel igast küljest sisse Turuplatsil asuva suure telliskivimaja.

Vukovitš teadis, et Petšeritsa korteril pole köögitreppi, kuid tal oli samuti teada, et magamistoa viimase akna juures seisab maast katusele ulatuv tuletõrjeredel. Selsamal hetkel, kus üks tšekist lähenes uksele, millel oli sildike «Dr. Zenon Petšeritsa», ja vaskkella helistas, ronis Vukovitš juba seda libedat kitsast redelit mööda üles.

Nagu ta oli oletanud, ust ei avatud. Tšekistid hakkasid kõvemini kloppima. Kõik jäi endiselt vaikseks. Oli ainult kuulda, kuidas keegi tasahilju kikivarbail ukse juurde tuli, ukseaknakese vaskklappi tõstis, ja ära näinud, kes on ukse taga, uuesti tahapoole läks. Siis otsustasid tšekistid ukse sisse murda.

Mööda kõikuvat redelit üles ronides kuulis Vjikovitš avatud aknast tigedat mehehäält:

«Ksenia Antonovna, ütlen teile: hakkame ennast kaitsma!»

«Kõik on kadunud!» vastas naine.

«Pani Ksenia, uskuge mind!» hüüdis mees.

«Hilja!» vastas Petšeritsa naine. Toast kostis revolvripauk.

Kozyr-Zirka1 tulistas Petšeritsa naisele selga ja roomas seejärel akna juurde, kuid siin kargas Vukovitš nagu tuulispask, talle aknalaualt vastu.

1 Kozyr-Zirka — loe: kozõr-zirka.

Ootamatusest jahmunud külaline ei osanud sihtida ega tabanud: kuul läks mööda. Jalahoobiga lõi Vukovitš linoleumil roomava bandiidi käest üheksalaengulise mausri ja sel hetkel langes raginal sisse Petšeritsa korterisse viiv ainus uks.

Bandiit eitas algul, ei just tema oli kavatsenud õhku lasta eriülesannetega väeosa staabi koos relvaladudega, ent kui doktor Gutentag vangla haiglas tema jalast välja võttis kuuli, selgus, et see oli lastud küllaltki haruldasest Wobley-Scotti[1] süsteemi revolvrist.

Tol unustamatul ööl, kui Bobõr end häbistas, oli bandiiti Wobley-Scotti süsteemi revolvrist tulistanud meie eriülesanne tega väeosa vanem ja vabrikukooli direktor Polevoi.

Teisel ülekuulamisel hakkas bandiit vähehaaval üles tunnistama, ja varsti selgus, et tema ja julmuste poolest kuulus Petljura rüüstajatepolgu ataman Kozyr-Zirka on üks ja seesama isik.

See oli tema, kelle käsul olid omavolitsejate jõugu mehed toi aastal, kui pilsudskilased ja petljuuralased jäädavalt Ukrainast jalga lasksid, Ovrutši alevikus tapnud suurema osa rahulikest, ei milleski süüdi olevaist elanikest ja ühtlasi meie Monus Husarczyki vanemad … See oli tema, Kozyr-Zirka, kellest Ukraina piiriäärsete alevike ehmunud elanikud lasksid lendu kuulujutu, et ta on kas Belaja Tserkovi krahv või ärakaranud Galiitsia sunnitööline ... See oli tema, Kozyr-Zirka, kes, olles Privorotje külas partisanide väesalgast sisse piiratud ja nähes, et asi halvaks läheb, tappis oma tentsiku, samasuguse tõmmu kõrgekasvulise noormehe nagu ta ise, pistis selle tasku oma dokumendid, mis kandsid Simon Petljura allkirja, ja põgenes, osates ninapidi vedada partisane, kes arvasid, et tapetu on tõeline Kozyr-Zirka.

Tema asja uurimist toimetas Vukovitš ise.

Juurdlusel selgus, et Kozyr-Zirka pole mingi krahv ega sunnitööline, vaid kõige tavalisem papipoeg, kelle isa oli preestriks Rovno linnas.

Pärast seda, kui Petljura oli Pilsudskiga sõlminud ebaõnnestunud liidu, põgenes Kozyr-Zirka Punaarmee eest Poolasse ja teda peeti mõni aeg Poola koonduslaagris Kaliszis[2]. Kahel korral käis selles laagris keegi hästiriietatud mees Varssavist, kes kandis erariideid, peas musta ülespidi pööratud kõvade äärtega kübarat ja käes rasket keppi. Ta oli kõhn, tõmmu ja kõneles väga hästi vene keelt. Nagu paljudki, kes elasid selles Volõõnia osas, mis kunagi oli kuulunud Vene riigile, oskas ka Kozyr-Zirka vene keelt. Ta vestles tulijaga hulk aega vene keeles, ja Kozyr-Zirka oli täiesti veendunud, et see mees oli mingi tähtis vene valgekaartlane nende hulgast, kes olid Poolas koondunud

tuntud terroristi ja nõukogude võimu vaenlase Boris Savinkovi ümber.

Suur oli Kozyr-Zirka imestus, kui koonduslaagri ülem pilsudskilane Nalecz-Bukojemski[1] ta varsti pärast neid visiite enda juurde kutsus ja ütles:

«Võin teid õnnitleda, ataman! Teie meeldisite Inglise salaluure esindajale härra Sidney George Rayleigh'le[2]. See on vana bolševike vaenlane. Ta tunneb Venemaad nagu mina Kaliszit. Teiega toimunud vestlus rahuldas teda täiestL Kapten Rayleigh sõidab praegu marssal Pilsudski loal läbi kõik laagrid, kus peetakse Petljura interneeritud väeosasid. Ta valib välja kõige kogenenumaid ja julgemaid iseseisva Ukraina pooldajaid. Kapten Rayleigh' isiklikul palvel luban teid koju Rovnosse puhkusele. Sõitke, puhake, parandage tervist. Kui vaja, otsitakse teid üles. Seniks aga unustage meie jutuajamine.»

Kozyr-Zirka paranes priil kirikukostil oma isa juures kogudusemajas; vähe sellest — pääsenud tõmmu inglase eestkostmisel traataia tagant vabadusse, hakkas Kozyr-Zirka otsima oma sõpru, kes temaga koos Petljura juures olid teeninud.

Pärast seda, kui Punaarmee oli Petljura väesalgad purustanud, viibisid paljud mitmesuguste petljuuralaste jõukude endised juhid maapaos. Ühed olid põgenenud Tšehhoslovakkiasse, teised Kanadasse, kolmandad Austriasse ja Saksamaale, kuid enamik neist logeles tegevuseta Poolas ja eriti Lääne-Ukraina pealinnas Lvovis. Neid hakkasid vähehaaval värbama ja oma salajastesse nimekirjadesse kandma endine austria ohvitser ja «Setši laskurite» polkovnik Jevgen Konovalets. Ta oli tuntud ka Nõukogude Ukrainas Kiievi tööliste julma piinajana, oma «laskuritega» oli, ta maha surunud revolutsioonilise ülestõusu tehase «Arsenal» tööliste hulgas, kes ei tahtnud töötada «iseseisvuse» pooldajaile.

Raske oli Kozyr-Zirkal ainuüksi kirja teel üles otsida oma vanu sõpru-atamane. Ta otsustas ise kihutada Lvovi, mis noil aastail kihas petljuuralastest ja endistest «Setši laskuritest».

tollal klopsis Konovalets neist ukraina rahvareetureist kokku oma kuritegelikku «Ukraina sõjalist organisatsiooni».

Kui salajase kontrrevolutsioonilise organisatsiooni peamehed Kozyr-Zirka oma liikmeks vastu võtsid, varjas ta, miks just temal nii kiiresti õnnestus vabaneda Kaliszi koonduslaagii okastraadi tagant. Kozyr-Zirkal oli hästi meeles Nalecz-Bukojemski nõuanne unustada temaga toimunud vestlus ja tõmmunahalisi inglase teistkordne külaskäik. Õigupoolest polnud tal enam suurt usku, et teda võidaks üles leida ja talt nõuda teenet tema kure vabanemise tasuks laagrist. Kuid inglise kaptenil Sidney

' Wobley-Scott — loe; uöb!ei-skot 3 Kaiisz — loe: kaališ.

1 Nalgcz-Bukojemski — loe: nalentš-bukajemski.
3 Sidney George Rayleigh — loe: sidni džoodž reili.

George Rayleigh'l jäi hästi meelde see varesetiivs värvi juuste ja keigarliku põskhabemega rüüstaja ning bandiit ja ta otsis Kozyr-Zirka oma inimeste kaudu üles isegi Rovnost kaugel.

See juhtus 1925. aasta suvel Lvovis. Ühel päeval sõitis Kozyr-Zirka Lvovi ja peatus «Rahva võõrastemajas». Ta ei jõudnud veel õieti vannis ära käia ega oma käredaid, sinakalt helkivaid juukseid kuivatada, kui portjee numbritoa uksele koputas ja ütles, et «Rovno pan'i» palutakse telefoni juurde. Telefonis palus naisehääl teda otsekohe tulla tähtsas intiimses asjas naabruses, Kolmanda Mai tänaval asuvasse võõrastemajja «Imperiaal». Väga huvitatud sellest, kuidas teda nii kiiresti Lvovis üles leiti, riietus Kozyr-Zirka, kammis end ja läks tundmatu naise kutsel võõrastemajja «Imperiaal», kus tavaliselt peatusid Galiitsia "kolkaalevikest Lvovi sõitnud kaupmehed.

Suur oli tema hämmastus, kui pärast koputamist tundmatu naise poolt nimetatud numbritoa uksele teda vali mehehääl sisse palus tulla. Niipea kui Kozyr-Zirka oli üle läve jõudnud, astus talle vastu keigarlik ohvitser-pilsudskilane.

See oli üks Poola sõjaväelise salaluure, niinimetatud «dwojka»[1] vanu kaastöötajaid, major Zygmund Florek[2], kes Lvovis töötas üheaegselt nii marssal Pilsudskile kui ka Inglise salaluurele «Intelligence Service»[3].

«Näete, leidsimegi teid üles, härra ataman!» ütles major Florek. «Vabandage, et ma teid tülitasin, ja siia palusin tulla. Linnas tunnevad mind paljud ja kui ma oleksin teile visiidi teinud, oleks see saanud teatavaks küllaltki laialdasele ringkonnale. Teie organisatsiooni aga süüdistatakse selletagi salajase kontakti pidamises Poola võimudega.»

Juba esimesed majori sõnad hämmastasid Kozyr-Zirkat, kuid veel rohkem imestas ta selle üle, kui Florek andis temale edasi kapten Rayleigh' tervituse ja soovis kapteni-nimel talle edu tema J esimese üsna ohtliku ülesande täitmisel.

Lvovjs asuva Poola kindralstaabi teise osakonna esinduse ülem major Florek ütles Kozyr-Zirkale, et kogu maailma kodanlus valmistub sõjaks Nõukogude Liidu vastu. Soovides veenda Rovno papipoega selles, et lugu on just nimelt nõnda, võttis major Florek oma mapist välja värske inglise ajalehe ja tõlkis temale tsitaadi selleteemalisest artiklist: «Bolševismile tehakse Venemaal lõpp juba käesoleval aastal; niipea kui see on toimunud, pöördub Venemaa tagasi endise elu juurde ja avab oma piirid neile, kes soovivad seal töötada.»

«Ja ka teile «avab, mu kallis ataman!» ütles Florek papipojale.

1 Dwojka — loe: dvujka.
2 Zygmund Florek — loe: zõgmunt florek.
3 Intelligence Service — loe: inteligens soovis.

«Kas teate, kes seda kirjutab? Henry Deterding[1], suurim naftatööstur maailmas. Selleks, et bolševismi lämmatada, on ta kulutanud juba miljoneid kuldrublasid ega ole tal kahju kulutada teist niipalju, kui ainult tema plaanid teostuksid. Tema sõna võib uskuda!»

Lubades Kozyr-Zirkale hea teenistuskoha Ukrainas juhul, kui nõukogude võim purustatakse, palus Florek teda täita inglise kapteni — Inglise ministri Churchilli[2] lähedase sõbra — tähtsa ülesande.

Major Florek tegi Kozyr-Zirkale ülesandeks minna Nõukogude ierritooriumile ja õhku lasta meie linna eriülesannetega väeosa staap koos kõigi ladudega. Major Florek ei liialdanud, üteldes Kozyr-Zirkale, et sõda Nõukogude Liiduga on lähedal. Churchilli ja Chamberlaini[3] poolt üles

kihutatud Pilsudski kindralid olid esimesed, kes valmistusid sõjaks Nõukogude Liidu vastu, mis 'pidi algama juba samal aastal. Varsti tappis nende palga-sulane Varssavi vaksali perroonil Nõukogude täisvolilise esindaja, kommunist Pjotr Voikovi, Poola kindralstaap aga tõi Nõukogude piiri äärde oma mobiliseeritud korpused. Peaaegu sama-:-aegselt nende sündmustega heitsid inglise salakuulajad pomme Leningradi parteiklubis.

Major Zygmunt Florek lubas nii omalt poolt kui ka Sidney Rayleigh' nimel Kõzyr-Zirkale hea rahalise tasu, kui maja Kišin-jovi tänaval õhku lastakse.

«Kogu maailm kuuleb selle plahvatuse mürinat ja teie nimi, mu ataman, läheb ajalukku,» ütles Florek papipojale hüvastijätuks, andes temale aadresse ja märgusõnu käsutamiseks Nõukogude territooriumil.

Sellal kui Florek ja Kozyr-Zirka yõõrastemaja «Imperiaal» numbritoas vestlesid, istus seal mugaval plüüšdiivanil, sõnagi lausumata lõhnavat sigarit suitsetades, kuivetu keskealine mees mustas ülikonnas, ees kuldraamidega suitsuvärvi prillid. Kozyr- Zirka sõnade järgi pidi see mees, keda Florek nimatas oma paremaks sõbraks, olema inglise ajalehe «Manchester Guardian»[4] «kirjasaatja». «Kirjasaatja» nimi, mis oli väga keerukas. polnud Kozyr-Zirkale meelde jäänud. Olgu kuidas tahes, aga Wukovitš teadis väga hästi, missugune «kirjasaatja» nimelt tahtis isiklikult näha uut Petljura bandiiti, kelle Sidney George Rayleigh oli värvanud Inglise salaluure teenistusse.

... Vukovitšil oli Nõukogude territooriumil kinnipeetud diversantide-natsionalistide ülekuulamiste põhjal hästi teada, et Lvovi salakorterites Florekiga toimunud kõneluste juures viibis hari-

1 Henry Deterding — loe: henri detörding

2 Churchill — loev tšöötšil.

3 Chamberlain — (loe: tseimberlin) tolleaegne Inglise minister.

4 Manchester Guardian — loe: mäntšister gaadian.

«Mis pole enam kuigi kaugel!» tähendas Polevoi, keda bandiidi sõnad olid riivanud. «Tegid tempe, eks nüüd anna vastust!»

Kozyp-Zirka kiristas hambaid, kuid sai endalt kohe võitu, naeratas uuesti ja jätkas oma seletusi endisel küünilisel viisil, otsekui polekski juures ei Polevoid ega Kolomejetsit.

... Järgmisel päeval pärast Kozyr-Zirka areteerimist tulistas tundmatu isik doktor Gutentagi.

Tulnud tütrega linna teatrist koju, süütas arst oma toas elektri ja läks akna juurde, et luuke kinni panna. Majaesise aia põõsastes kärgatas lask, ja revolvrikuul, tunginud läbi aknakarnüsi kähe sentimeetri kaugusel Jevgeni Karlovitši peast, lendas vihisedes riiulil seisvasse vanaaegsesse hiina vaasi.

Tulistajal läks korda põgeneda, kuid tema lask andis Vuko-vitšile teada, et linnas viibib veel keegi, kes on seoses Kozyr-Zirka Nõukogude territooriumile saatnud inimestega.

Pisut hiljem kuulis Vukovitš Lääne-Ukrainast üle piiri tulnud talupoegadelt, kes olid põgenenud Nõukogude territooriumile panide rõhumise eest, et umbes samal ajal tapeti Rovno linnas tundmatute riisujate poolt apteeker Tomasz[1] Gutentag. Tapjad lasksid ta maha apteegis ja viisid sealt ära osa arstimeid.

Samal ööl, kui toimus ebaõnnestunud atentaat doktor Jevgeni Karlovitš Gutentagile, tabasid nõukogude piirivalvurid kakskümmend versta meie kodulinnast eemal, kõige kaugema piirivalvekordoni Medvežje Uško küla rajoonis, vana totaka kerjuse, kes püüdis lipsata üle piiri Poolasse. Tema räpase, täitanud särgi kitsa krae vahelt leiti väike rullikeeratud ja salakirjas kirjutatud sedel:

Katlis ema!

Doktor müüs härjavärsi võõrastele, võtan käsiraha tagasi. Goguss, pagan teda võtaks, kolis teise korterisse. Otsige teda nüüd juba ise ja kõnelge peremehelikult apteeker G-ga.

Teie poeg Jurko.»

Vanglahaiglas lamades j a-haava paranemist oodates ei teadnud Kozyr-Zirka selle kerjuse — Nõukogude territooriumil tegutsenud spioonirühma sidepidaja — kinnivõtmisest. Kozyr-Zirka oli samuti täiesti kindel selles, et Petšeritsa naine oli enne surma põletanud kõik saladokumendid, mis võisid tema meest paljastada.

Tõepoolest, kui tšekistid bandiidi kinni olid võtnud, avas Vukovitš kohe Petšeritsa kabinetis oleva ahju vaskukse ja, leidis seal suitsunud restilt alles sooja tuhahunniku. Kuid enne oma ootamatut linnast põgenemist oli Petšeritsa nähtavasti unustanud' naisele teatamast, mis peitus nende perekonnakapi vasakpoolses pesulaekas. Võib ka olla, ,et Ksenia Antpnovna paanikas selle laeka unustas . ..

1 Tomasz — loe: tornaš.

Üsna laeka põhjas, mis oli täis monogramme «K. P.» ja «Z. P.» kändvat puhast pesu, leidis Vukovitš neljanurgeliselt kokku pandud puhta taskurätiku.

See oli hästi Jriigitud, helesinise§niidiga palistatud rätik. Selle kõrval, laeka põhjas, oli veel mitu niisugust rätikut. Kuid Vuko-vitšile tundus, et see rätik erinefi pisut kõigist teistest. Materjal ja töö oli üks ja seesama, kuid see rätik paistis veidi paksem olejat.

Ja kui Vukovitš taskurätiku lahti tegi, nägi ta, et rätikusse oli pandud õhukesele batistile trükitud tõend:

Selle ettenäitaja, Ukraina Setši Laskurite sotnik Zenon Petšeritsa, on meie vägede Galiitsiasse taganemise] jäetud linna, et töötada Podoolias iseseisva, suveräänse Ukraina käsuks. Kui meie väed suurde Ukrainasse uuesti fagasi tulevad, palume kõiki sõjaväe- ja tsiviilasutusi selle ettenäitajat Zenon Petšeritsat mitte mingil juhul bolševismis süüdistada.

Setši Laskurite Korpuse Komandant polkovnik Jevgen Konovalets.

See oli kõik. Mingisuguseid muid Petšeritsa jälgi ei leitud.

Tõsi küll, tänu totakalt kerjuselt äravõetud salakirjale arvas Vukovitš, et teise korterisse kolinud Goguss ja Petšeritsa on üks ja seesama isik.

Minu kohtumine Petšeritsaga rongis oli Vukovitšile abiks ülejäänud mõistatuste lahendamisel.

Petšeritsa ankeetidest, mis olid jäänud ringkonna rahvaharidusosakonna dokumentide hulka, selgus, et ta on pärit Kolomõ-jast, teeninud esmalt «Setši laskurite» leegionis, siis aga ühes niinimetatud Ukraina Galiitsia armee väeosas ja pärast seda, kui rühm tema ohvitsere koos «laskuritega» keeldus tagasi minemast Galiitsiasse pilsudskilaste võimu alla, jäänud Proskuro-visse ning kolinud seejärel Zitomiri.

Just sellest kõnelesid ankeedid, endiste kaastöötajate andmed ja nende organisatsioonide head iseloomustused, kus doktor Zenon Petšeritsa oli töötanud enne meie linna tulekut.

Kuid unustatud batistiräbal väikeste staabimasina tähtedega, ja mis peaasi — Jevgen Konovaletsi poolt kustumatu tušiga antud allkiri veenis Vukovitšit vastupidises.

Vukovitšil oli väga hästi teada, et polkovnik Jevgen Konovalets töötas salaja juba Esimesest maailmasõjast saadik Saksa sõjaväe salaluures, sai selle eest tasuks Saksa markasid ia viis «Setši laskurid» Ukrainast välja; lahkudes jättis ta oma teele pali.u salaagente, tehes neile ülesandeks teeselda maskeerimiseks revolutsionääre ja nõukogude võimu pooldajaid Mõnedel neist läks korda tungida salaja isegi väga kõrgetele ametikohtadele Ukraina Hariduse Rahvakomissariaadis. Hiljem, kolmekümnendatel aastatel, paljastati need spioonid.

Sääraseid kaitsetunnistusi ei andnud Jevgen Konovalets välja mitte igale «Setši laskurile». Et pälvida tema usaldust ja saada mälestuseks niisugust batistiräbalat, oli vaja korduvalt «pan komandandiga» kaasas käia tema veristel retkedel mööda Ukrainat.

Inimestel, kes aastate kaupa parajat aega oodates peitsid oma batistiräbalaid, oli sõpru ja abilisi.

Kahtlemata oli neid ka linnast teadmata suunas põgenenud Zenon Petšeritsal. Muidu ei oleks ta nii kiiresti saanud välja selgitada, kuhu nimelt oli läinud doktor Jevgeni Karlovitš Gutentag pärast seda, kui ta oli lõpetanud linnahaiglas kiireloomulised operatsioonid. Need olidki just Petšeritsa abilised ja sõbrad, kes saatsid major Zygmund Floreki juurde Poolasse «saadikuna» sidepidajana vana totaka kerjuse. See kerjus latras ülekuulamistel väsimatult igasugust loba. Jäädes üksi vangikambrisse, hakkas ta järsku öösel laulma kasakalaule, tantsis hopakki ja püüdis kõik teha, et teda peetaks hullumeelseks.

Kuid Vukovitš ootas kannatlikult, kuni kerjus tüdineb teesklemisest ja hakkab kõnelema õiget keelt. Vukovitš taipas, et peale. selle kerjuse olid Petšeritsa sõbrad saatnud Poolasse ka veel teise «saadiku», kes saigi Rovno linna apteekri Tomasz Gutentagi mõistatusliku surma põhjustajaks.

Oli täiesti selge, et Petšeritsa kaaslased olid jäänud linna. Kõige soodsam oleks muidugi olnud nende jälile saada Petšeritsa enese abiga. Kuid Petšeritsa oli «vahetanud korteri».. .

Kõike seda jutustas mulle Nikita Kolomejets tolsamal ööl, kui me temaga väljusime GPU ringkonnavalitsuse majast. Muidugi ei olnud Kolomejetsi jutus mitte kõik nii selge, nagu ma seda keerukat lugu täna esitan. Oli palju asju sel kevadööl, mida Nikita alles aimas, paljude üksikasjade kohtajtegi ta ise oletusi, ja ka mina, pean tunnistama, aitasin teda kõik need kaksküm-mend aastat, selgitades välja küllaltki palju tumedöid kohti Rovno papipoja ja Zenon Petšeritsa eluloos, kontrollides hiljem juba nõukogude Lvovis, kas see kõik tõeliselt nõnda oli, nagu me seda kujutlesime kaugetel noorusaastatel.

Ühte võin tunnistada: hirmus ja väga ohtlik näis mulle too salajaste võitluste maailm, mille mulle ootamatult avas Nikita Kolomejets tol mälestusväärsel ööl, kus me temaga koos kuni koiduni istusime kaljuse järsaku ääres, alla viiva trepi laiadel käsipuudel.

Enne seda jutustust olin ma olnud väga lihtsameelne. Mul ei tulnud varem mõttessegi, et meie keskel leidub lurjuseid, kes nagu Petšeritsa. elavad kahepaikset, salakavalat spioonielu. Ma ei osanud kujutledagi, et peaaegu meie kõrval elavad libahundid,

kes teesklevad, nagu armastaksid nad siiralt nõukogude võimu, tõeliselt aga soovivad tema langemist ja ootavad aina juhust, kuidas salamahti anda talle võimalikult valusamat ja võimalikult õelamat hoopi... «Kui suur, õilis ja ohtlik on piirivalvurite-tšekistide töö, kes nagu Vukovitš elu kaalule pannes astuvad vapralt sellesse kõhutavasse ja pimedasse maailma, kus sepitsetakse kuritegusid, ja kes oskavad õigeaegselt tabada vaenlast siis, kuf ta seda sugugi ei oota!» mõtlesin ma.

Nikita jutustusest sain lisaks selge ettekujutuse ka sellest, kuidas maailma kodanlus koos oma agentidega meid, nõukogude inimesi vihkab, ja ma taipasin, kui valvsad me peame olema, kuni kas või üksainus kapitalist veel elusana maailmas ringi hulgub.

LX. RIUGAS

Kolm päeva hiljem, natuke enne lõunavaheaega, ilmus valukotta instruktor Kozakevitš. Ta tuli aeglasel sammul üle Haigla väljaku kooli kontorisse juba ilma sonimütsita, jätnud valukotta oma malmipritsmetest läbipõletatud raske pealiskuue. Tema sinise pleekinud pluusi varrukad ol[d üles kääritud; võis näha tema võimsaid muskleid.

«Mandžurets! Tsaar Peeter Kotšubeilt saab kirja, et hetman plaanitsemas kurja!» naljatab ta, ulatades mulle naelakesega kokkupandud paberilehe.

Tema häälest sain ma selgesti aru, et Kozakevitš on hiilgavas meeleolus. Võtan ja loen. Kiri on Maremuhhalt:

«Vassil, astu lõunaajal tingimata minu juurde sisse, asi on tähtis.

Kommunistliku tervitusega,
Petro.

Libe tambits hakkab mu käes kiiremini liikuma,. Lõunaks tuleb iga hinna eest valmis vormida see hekslimasina hooratas. Tõukan tambitsa kõvasti vastu puust vormkasti küljelaudu. Vajutan tara-bitsakiiluga sinna niisket liiva. Ongi juba käsil viirflane ruut. Kuskil tambitud liivakihi all lebab niiske külm hooratas. Viskan tambitsa kõrvale, heidan vormkastilt ühe rapsuga ära üleliigse liiva. Kuhu jäi ora? Ahaa, siin ta ongi. See terav traadiots otse lendab mulle pihku. Torkan augu igasse vormkasti ruutu. Ora vajub sahinal tihedasse liiva, vahel põrkab hooratta malmist mudeli vastu ja paindub.

Valmis! Võib avada.

Lähikonnas pole ühtki poissi. Ainult Kozakevitš laob hoolikalt riiulitele uusi, värskelt värvitud mudeleid.

«Georgi Pavlovitš, kas tõstame üles?» pöördun instruktori poole.

Tammudes liivas tuleb Kozakevitš minu töökohale:

«Kas kiilud lõid sisse, õhku andsid?»

«Kõik on tehtud, ärge kartke.»

«Ega ma kardagi, aga juhtub, et läheb meelest ara. Eriti sinul. Pärast Harkovi-sõitu käid sa kuidagi hajameelsena ringi. Noh, võtame!» Kozakevitš kummardub ja haarab kinni vormkasti' pidemeist.

Jõudu pingutades tõstame kästi üles. Pööre — ja vormkasti ülemine pool ongi juba külili akna juures. Üleskääritud pluusi-varrukat kohendades heidab Kozakevitš pilgu vormkasti alumisele poolele, mis on grafiidipulbrist hall. Nüüd on vormimiskoha! näha ümarat ja läikivmusta hoorattapöida. Pärast valame sellesse tühemikku malmi ja peagi hakkab uus rhooratas talupoja juhtimisel keerlema tema hekslimasinal, andes hoogu hekseldavate nugadega varustatud trumlile.

Ühes kohas oleks vorm peaaegu «varisenud», nagu ütlevad valajad: väike liivakuhi oli ülemise vormipoole küljest kleepunud mudelipöia külge.

«Täidad augu,» näitab Kozakevitš sõrmega.

Kaugelt kostab tehase «Mootor» vile. Vaheaeg.

«Kas ma võin pä«ast täita, seltsimees Kozakevitš? Tahan korraks kooli joosta.»

«Ega ma sind lõunavaheajal töötama sünnigi. Mine, kuhu sul vaja!»

Päike on kuivaks tõmmanud teeraja, mis alles eile oli märg ja täis loike. Hea on lipata mööda seda rada üle väljaku ainult ülikonna väel esmakordselt pärast pikka talve! Aga veel parem on sellel väljakul siis, kui ta on üleni kaetud teelehtedega, liduda kerge jalgpalli järel ja kuulata, kuidas tuul vihiseb kõrvus! ...

Ja olengi koolimaja juures. Ikka kaks astet korraga, nii. jooksen üles kolmandale korrusele. Ülevalt tuleb alla Furman. Tal on toidumoon käes. Vist läheb hoovi. Igal kevadel, niipea kui ilm soojaka muutub, ronivad vabrikukooli õpilased nagu sitikad lõunavaheaegadel koolihoovi ning einetavad seal kevadise päikese paistel, istudes roostetanud kateldel ja katkistel väliköökidel.

«Kas Marernuhha jäi üles?» küsin Furmanilt.

«Treib kabenuppe šeflusaluse klubi jaoks,» vastab Furman, trepil rautatud kontsadega kõlistades.

Petka tööpink seisab just ukse vastas. Jooksen tisleritöötuppa ja näen sedamaid Marernuhha laia selga. Ajades ühe jalaga ringi tööpinki, treib ta poolümmarguse peitliga pikka kasepuust keppi. Terava peitli alt pudeneb peenikest kollakat laastupuru ja langeb maha. Kedagi teist tisleritöötoas pole, ainult tsehhi

teises otsas einetab puuseppade instruktor Kušnir, Galja isa, istudes kägiseval puust höövelpingil ja vaadates mõtlikult aknast välja. Tsehhis on tunda värske mämti-saepuru toredat lõhna.

«Võta, söö,» ütleb Petro, tööpingi hoolikalt ringi ajades. «See sai aknal ja vorst paberis on sinu jaoks.»

«Ja sina ise?»

«Olen juba söönud, see kõik on sinule.»

«Äh, Petruss, pillaja oled! Kulutad oma stipendiumi kähe päevaga ara, siis aga hakkad jälle päkka imema nagu möödunud kuul!»

«Tühja kah! Niikuinii on stipendiumil varsti lõpp peal, hakkame palka saama,» lausub Petro kindlalt, tükeldades treitud keppi lapiku peitli tera abil.

On ikka tubli poiss see Petruss, hoidis minu jaoks toidupoolist. Kambamees! Ei ole nagu Tiktor, kes õgib oma vorsti kõige kaugemas nurgas ja muudkui vaatab ringi, et teised temalt midagi ei paluks. Marernuhha jagab alati ka sõpradele.

Värske, pruunika ja krõbeda koorukesega sai krõmpsub hammaste all. Niisuguseid saiu toob esimestel päevadel pärast stipendiumi maksmist vabrikukooli värava juurde maksuinspektori lesk madaam Podnebesnaja.

Ja vorstijuppe «koera rõõm» ostame koloniaalkauplusest. Need jupid, või nagu neid Tööliste Keskkooperatiivis teaduslikult nimetatakse — «priima-sortimendi vorst» — on midagi oivalist. Väga odav ja, mine tea, võib-olla ka kõige maitsvam. Ostsin kord veerand naela ja mida kõike seal küll ei leidunud: punaseid fileevorsti tükikesi, maksavorsti, rasvaseid krakovi vorsti rõngakesi, jahimehe-siisikesi, nööriga seotud salaamevorsti otsakesi, verivorsti lõigukesi, Saška Bobõriie juhtus aga kord suur tükk kallist lõhnavat sinki.

Krõmpsuva saia juurde vorstilõike süües jälgin Petro tegevust. Kui osavalt ja kiiresti ta töötab! Äkki jätab Petka tööpingi seisma ja ütleb pidulikult:

«Oleme sinuga vanad sõbrad, eks ole, Vassil? Kas mäletad meie vannet Vanas kindluses, Sergušini haua juures? .Saladusi meil omavahel ei saa'olla, eks ju? Noh, siis tea, et Jaška Tiktor kaevab sulle auku.»

«Säh sulle uudist! Missugust auku?»

«Jajah, ära naera midagi. Ega see ole naljaasi. Ta esitas eile sinu peale kaebuse rakukese büroole.»

«Ara mind hirmuta, Petruss. Mis kaebus see saab olla?»

«Ega ma sind ei hirmutagi, Vassil, ma räägin tõtt: Tiktor nõuab selles kaebuses, et sind komsomolist välja heidetaks.»

«Mind? Komsomolist?... Petka, mis sul viga on! … Kas arvad, et olen Bunja Hohh ja et minuga võib mängida? Arvad või?» (Bunja Hohh Vene abimõisast oli meie linna tuntud hull.)

«Vassil,» ütleb Petro väriseval häälel, «niisuguste asjadega ei naljatata. Ma hoiatan sind kui sõber, nagu vana hea semu, sina aga arvad, et ajan lapsejuttu!»

«Pea, Petruss, ja mida ta siis selles kaebuses kirjutab?»

«Kas arvad, et ma tean? Ma ei tea. Ma pole ise seda kaebust lugenud, kuid nägin, kuidas Tiktor andis selle Kolomejetsile.»

«Kolomejetsile? Nikitale? Kuid miks sa arvad, et see kaebus käib just'minu kohta?»

«Noh, hoia kõrvad lahti! Jooksin eile Nikita juurde ajakirja tooma, tema kõrval aga seisis Tiktor. Kuulsin, et ta ütles Kolomejetsile: «Saad aru, Nikita, ma ei tahtnud end segada sellesse räpasesse loosse, kuid töölisnoore südametunnistus ei luba mul kõrvale jääda. See on tähtis asi. Ühe sõnaga — panin siia kõik kirja. Loe ise. Ma ei tea, mis on sinu arvamus,» ütles ta, «kuid minule näib, et Mandžura tuleb selie eest tingimata komsomolist välja heita. Niisugused inimesed ainult määrivad meie kuulsusrikast organisatsiooni.»»

«Ja sa kuulsid oma kõrvaga, et Tiktor nimetas minu nime?»

«Ega ma kurt ole, Vassil… Ja edasi, tead, ulatas ta Nikitale paberi. Mis mina siis pidin tegema? Tahtsin paberile pilku heita, kuid Tiktor märkas, pani käe varjuks ette ja ütles: «Mis teil, noormees, asja oli? Juuksed või habe? Olge rahulik, kui teie kord tuleb, küll siis kutsume.» Polnud midagi parata, võtsin ajakirja ja tulin tulema.»

«Ja ei lugenudki läbi?»

«Kuidas ma siis sain … Kuule, Vassil,» ütles Petka ja heitis mulle põgusa pilgu, «aga kas sa midagi niisugust, noh, kahtlast pole viimasel ajal teinud?»

«Mida ma võisin teha? Sa oled naljakas, Petja!»

«Noh, kõike võib juhtuda ... Äkki kirjutasid mõnele võõrale soovituse?»

«Pärast seda, kui möödunud aastal soovitasin Bobõr'i, pole ma enam kellelegi soovitust andnud.»

«Aga Harkovis?»

«Mis Harkovis? Ma ju jutustasin sulle, kuidas seal kõik oli.»

«Kuid võib-olla tegid seal midagi niisugust?»

«Mis halba ma. seal teha sain? Imelik küsimus!»

«Noh, midagi... võib-olla lärmitsesid kuskil… või jõid end täis, hoidku taevas … või andsid kellelegi võmmu kuklasse... Võib-olla lõid kaupluses vitriini sisse?»

«Mis sa ometi arvad, Petruss! Ega's ma Tiktor ole… Spekulandilt ostsin turul fljatškiisid, see on õigus, mind varastati paljaks, noh ja siis käisin vaatamas «New Yorgi haisid», seda ameerika filmi — Tuis .pagan mind sinna ajas —, aga rohkem mitte kui midagi.»-

442

«Kas tõesti mitte?»

«Tõesõna!»

«Huvitav, mida see sasipea sinust siis tahab?»

«Ei tea.»

«Kuule, Vassil,» lausus Maremujiha pidulikult, «mine Nikita juurde ja küsi temalt otseselt: «Milles mind süüdistatakse?»»

«Nikita juurde? Milleks peaksin Nikita juurde minema? Just nimelt ei lähe. Kui mina esimesena pärima hakkan, siis tuleb välja, nagu oleksin süüdi ja kardaksin midagi. Aga mis on mul karta? Naljakas!»

«Jah, võib-olla on sul õigus ...» venitas Maremuhha.

«Sina, Petruss, võid ju ise küsida, kui tahad.»

«Kas arvad, et ma pole küsinud?» vastas Petro kiiresti. «Küsisin ... Jaška läks ara, mina aga Nikita juurde. «Mis salakaebus see on, mille Tiktor sulle esitas?» küsisin. «Noh nii,» vastas Kolomejets, «üks suuremakaliibriline süüdistus.» — «Milline süüdistus, ütle ometi, Nikita?» — «On üks poliitilist laadi kaebus Mandžura peale,» ütles Nikita. «Seni aga, Maremuhha,» ütles ta, «vaikime sellest. Ilma liigse lobisemiseta. Kuni büroo istungini hoia keel hammaste taga!» Noh, siis ma alles hakkasin Nikitale peale käima. «Tähendab, midagi väga tähtsat, eks ole?» küsisin. «Kuidas sulle öelda,» vastas mulle Kölomejets, «see on üks ennenähtamatu riugas. Ja üldse, kõik see on näide inimese alatusest!»»

«Mis, mis?» katkestasin Maremuhhat.

«Näide inimese alatusest!»

«Kelle kohta see käis?» küsisin väriseval häälel.

«Arvad, et minagi taipasin? Sa ju tead meie filosoofi! Ta armastab niisuguseid segaseid sõnu... Aga ma annan sulle ikkagi nõu: räägi temaga isiklikult.»

«No tead, seda ma ei saa! ...»

Tisleritöökotta jooksis väga sobimatul ajal sisse Galja Kušnir. Tal oli seljas sinine põlvini ulatuv töökittel, peas aga helesinine valgete täppidega rätik.

Juba enne vabrikukooli astumist olin olnud Galjasse väga armunud ja ühel külmal sügispäeval isegi suudlesin teda Vana kindluse vallil, kirjutasin talle Dnestri äärest krrju. Varjasin armastust Galja vastu ka siis, kui me temaga koos asusime õppima vabrikukooli. Tõsi küll, temale hakkasid silma heüma teised poisid, ja ma kannatasin selle all väga. Keegi oli seda tähele pannud ja kirjutanud kriidiga sepaääsi kummile: «Vassili Mironovitš Mandžura kannatab hirmsasti Galja Kušniri pärast!» Selle lause alla oli joonistatud süda, mis pigem sarnanes neeruga. See oli noolega läbi torgatud ning sellest nirises verejuga, tihe ja tugev nagu malmisulam, mis voolab renni mööda sulatusahjust. See kirjutus õõnestas kahtlemata teiste poiste juures minu kui rakukese büroo liikme autoriteeti. See on ju väga halb; kui sa

isiklikud läbielainused saavad avalikkusele teatavaks. «Armastus peab olema ... suurimaks saladuseks maailmas!» olin ühest loetud romaanist enesele pähe tuupinud lause ja isegi kirjutanud selle jnärkmikku poliitõppuse konspekti äärele. Meie konspekte kontrollides sattus Kolomejets sellele lausele ja küsis: «Kust sa, Vassili, oled selle kodanliku jama välja koukinud?» Mul ei jätkunud julgust talle kohe ütelda, et selle lause oli öelnud keegi tsaarikindral, ja ma puiklesin: «See on seltsimees Kollontai1 raamatust.» — «Olgu pealegi — ikkagi on see tühi eelarvamus!» lausus Nikita teravalt, ja mul tuli see lehekülg märkmikust välja rebida. Kuid ka sellest sepaääsi köhale kirjutatud lausest poleks ma välja teinud ning oleksin Galja Kušnir'i ikkagi edasi armastanud, kui tema enese käitumine oleks olnud teistsugune.

Franz Josephi loos asus ta Tiktori poolele! Ütlesin temale, ei Tiktor sõimas mind «monarhistiks», Galja aga vastas külmavereliselt:

«Ja sina arvad, et kommunistlikul noorel on sobiv järele vormida türannide ja despootide kujusid?»

«Aga ma ju tegin seda harjutamiseks! Eh, Galja!» ütlesin häälega, mis oli täis etteheidet, lootes, et ta minuga nõustub.

Selle asemel aga ütles Galja Kušnir nii jahedalt, nagu räägiks ta võõra inimesega:

«Harjutamiseks oleksid võinud vormida mingisuguse linnu-; kese. Mu isal on «vasest kanakulliga kirjutuslauagarnituur. Oleksid mulle ütelnud, oleksin kulli ära kruvinud ja sulle mudeliks,! toonud.»

«Suur tänu sulle ... Võid mõnele teisele viia,» ütlesin jämedalt, ja sellega meie suhted lõppesid.

Tõsi küll, nii minul kui ka temal jäi ometi midagi südame soppi püsima. Me ei saanud teineteisega rahulikult juttu ajada ja teineteist kohates kohmetusime.

Ka nüüd sattus Galja segadusse, kui nägi mind Petka tööpingi juures, kuid sai siis hämmeldusest võitu ja tuli meie juurde. Ta põskedele ilmus vaevalt märgatav puna.,
«Sinust, Vassil, räägivad poisid praegu hoovil,» ütles Galja. «Kõneldakse, et Tiktor olevat sinu peale mingisuguse kaebuse esitanud ja kiitlevat kõikjal, et sul läheb halvasti. Millega sa küll oled hakkama saanud, Vassil, mis?»
«Mina? Millega ma olen hakkama saanud? ... Ei millegagi!»
«Miks siis kaebus?»
«Eks sa küsi temalt.»
«Tema ju ei räägi. Ütleb, et enne büroo istungit ei tohi seda välja pasundada. Aga ikkagi, kui kirikus kella lüüakse, siis ...»
«Ma sülitan tema kaebuse peale! Ja su kirik ei tähenda siin

1 Aleksandra Kollontai — omaaegne tuntud nõukogude diplomaat.

midagi!» prahvatasin Galjale. «Kirjutagu kas või kümme salakaebust, ma pole midagi niisugust teinud!»

«Kas sa Kolomejetsiga juba rääkiftid?» küsis Galja kaastundlikult.

«Milleks?»

«Kuidas «milleks»?» imestas Galja. «Noh, ikkagi … Ta on meie .sekretär, ringkonnakomitee liige, tunneb sind ammu ...»

Galja. hoolitsus ajas mind nüüd juba vihale. Mis see siis ometi on?...

Üksteise Järel hakkasid vabrikukooli õpilased õuest sisse jooksma. Lõunavaheaeg oli läbi. Et mind ei kahtlustataks arguses, ütlesin võimalikult rahulikumalt:

«Noh, ma lähen nüüd tagasi oma valukotta, mul jäi seal vorm lahti.»

LXI. NIKITA VAIKIB

Millegipärast juhtub Tiktor täna mulle liiga sageli silma alla. Kord võtab ta nurgast labida, kord kähmab üsna mu nina alt meisli, koputab ja kõlksutäb sellega pisut kõrvaltoas, lüües valmistehtud hoorattailt eeteid1 maha, tarvitseb mul aga jälle üles vaadata, kui juba näen vilkumas Jaška punakaks kulunud parknahast saapaid, mis vajuvad niiskesse liiva. Näe, nüüd läks tal vaja traatharja! Tema silmis mängleb kayal irve, ta kohev juuksetukk lehvib nagu doni kasakal. Jaška on lõbus ja enesega rahul, ta näeb välja kui võitja. Kogu päeva laulab ta üht ja sedasama moodsat laulukest:

Nukralt seisab Bataavias seal

üksik tareke lageda peal...

Kui Jaška minu lähedale ilmub, teen näo, nagu oleksin kibedasti töös. Ärgu arvaku, et lõin kartma, va sasipäine salakaebaja!

... Noh, viimaks on seegi tööpäev lõppenud. Pesen kiiresti käed ja jooksen esimesena tänavale …

Tavaliselt viib mu tee pärast tööd Seminari tänavat mööda ühiselamusse. Kuid täna lähen ma vasakule, Trinitarski põiktänava poole.

Möödun varbtaradest ja aedadest, kus puud pole veel tehes. Väljakult kostab vastu linnaturu kära. Lähen turust mööda ja sean sammud Proreznaja poole, isegi teadmata, miks ma sinna lähen. Tükk aega hulgun kuivadel ja inimtühjadel puiesteedel. All voolab alles asja jäästvabanenud kollane jõgi, mis teeb ringi ümber Vanalinna, mõnes kohas loksub vastu kaljusid ja ujutab üle juurviljaaedu. Pargis põletatakse möödunud aasta kulu. Siin-

1 Eede — rauaräbu. Tõlk.

seal suitsevad lehtede ja peene rädi kuhilad nagu väikeste vulkaanide tipud, suits voogab madalalt puiesteede nõlvakuil kaljuse järsaku kõhal ja tema kibekas lõhn, tuntud kevadlõhn, hõljub mull» järele isegi üsna pargi servale. Seal, väikese jalgvärava taga, mustab eemal üksik pink. Lähen sinna ja istun. Sõrmed kompavad tuttavaid tähti «V» ja «G». Juba enne vabrikukooli astumist, siis, kui olin meeletult armunud Galja Kušnir'i, tema aga sõbrustas minu võistlejaga, hiljem välismaale põgenenud Kotka Grigorenkoga, tulin ma ühel vaiksel suvehommikul siia ja viha pärast hambaid käristades ning käsi rakku hõõrudes lõikasin taskunoaga need tähed kõvasse tammepuust pinki.

Kui tühistena näisid tolle aja kurvastused võrreldes sellega, mis mind nüüd ees võis oodata!

Tiktori mõistatuslik kaebus jälitas mind kõikjal. Maremuhhalt ja Galjalt kuuldud hoiatussõnad ajasid mind veel rohkem ärevusse. Terve vabrikukool teadis juba salapärasest kaebekirjast. Kui täna koolimajast väljusin, tuli mulle väravas vastu Monka Husarczyk. See oli heasüdamlik,.pisut kohmakas, punaste vesiste silmadega poiss.

Juba esimesel kooliaastal sai Monka Husarczyk ootamatu päranduse oma vanaemalt. Monka polnud teda eales oma ihusilmaga näinud, kuid vanaema, kes juba tsaariajal oli New Yorki sõitnud, pärandas surres kõik oma hoiused lapselaps Monkale. Mingisugused katoged sugulased otsisid ta notari kaudu üles ja ühel heal päeval sai Monka Husarczyk Nõukogude rahas kätte kolmsada kakskümmend viis rubla. Muidugi oleks olnud kõige lihtsam annetada see summa ühingule «Laste sõber» kodutute laste abistamiseks või siis anda raha Saška Bobõrile lennukite ehitamiseks Punaarmeele. Kuid Husarczyk läks niisuguse suure summa saamisest ogaraks ja kui ta laupäeval pangast koju tuli, viis ta osa poisse restorani «Veneetsia». Ta näitas restorani direktorile raha ja ütles: «Ma lõbutsen! Võõraid mitte sisse lasta!»

Mis nad seal tegid, kuidas lõbutsesid, ei ole teada: tol õhtul kuulasime poistega klubis loengut «Mis oli varem — kas mõte või sõna?». Tean ainult, et järgmisel päeval kõndisid lõbutsejad koos ameerika vanaema lapselapsega ringi nagu lastud varesed. Neid vaevas iiveldus. Nad olid end torte ja kooke täis puginud, olid söönud, järjest kõike, mis menüüs oli loetletud: heeringaid, küpsiseid, musta kalamarja, põrsapraadi, sufleed, biifsteeki,.tuurakala … ja rüübanud peale mingeid keerukate nimedega veine. Terve Ameerikast saadud päranduse prassisid nad läbi ühe õhtuga.

Omal ajal lõi see lugu laineid kogu linnas ja kui Monka Husarczyk esitas avalduse komsomoli astumiseks, ei võtnud me teda vastu. «Sa oled küll töölisnoor, aga laaberdaja. Su hing, vennas, on väikekodanlik!» sähvas Kolomejets bürool Monkale. «Niimoodi

lõbutsesid varem hangeldajate võsukesed, ja sina käid nende jälgedes. Oota veel, eks vaatame!»

Nüüd elas Monka Husarczyk ofna tööga teenitud rahast, stipendiumist, ja armastas enda kohta irooniliselt ütelda: «Mina kui parteitute kiht...»

Kohates mind täna väravas, sosistas ka Monka:

«Ai-ai-ai, Vaska! Kuulsin, et Tiktor on sinu vastu protsessi alustanud, mis? Nõuab sinu väljaheitmist komsomolist. Eks? Oh sa vaeseke küll! Tähendab, jääd minuga mesti.»

Nüüd olen küll omadega rabas, kui juba Husarczyk mind haletseb!

Silmitsesin nukralt jõe vastaskallast, Kindluse silda, mis ühendas mõlemaid kaljusid, ja Vana kindlust. Kui petljuuralased linna olid vallutanud, andsime meie — Petka Maremuhha, ma ise ja meie sõber Józik Starodomski, hüüdnimega Nugis, — selles kindluses haidamakkide poolt tapetud bolševik Sergušini haual vande üksteise kaitseks välja astuda kui vennad ja maksta neetud petljuuralastele kätte Sergušini surma eest. Seni olin ma seda vannet ausalt pidanud ja ustavalt teeninud revolutsiooni üritust. Miks siis esitati minu peale see kaebus ja miks lähedased sõbradki haletsevad mind enneaegselt? ...

Kindluse silla alt paiskus läbi poolümara tunneli mürinal ja raginal välja kosk. Vesi langes alla raskete kollaste jugadena; ainult seal, kus ta vastu kive põrkas, sädeles valge vaht.

Meenus rhuistne legend, et palju aastaid tagasi, kui türklased lahkusid jäädavalt meie linnast, heitnud nad Kindluse sillalt alla raudkasti, mis olnud ääreni täis Ukrainas kokkuriisutud kuld-tsekiine[1], teemante, rubiine, kuldkäevõrusid ja määratuid, kanamunasuurusi pimestavaid briljante.

Enne sügavasse jõepõhja kukkumist teinud raske kast, mille kosk oma hiiglajõuga alla viis, teravatel kividel mitmekordse kukerpalli. Kaas lennanud pealt. Ja rahvas räägib, et igal aastal pärast jääminekut toovat kevadine tormine vesi jõepõhjast välja kuldmünte ja kalliskive. Räägitakse, et kunagi tsaariajal leidnud Saška Bobõri vanaisa jõe kaldalt kividelt ühe kulu rubiinidega käetud kuldkroonist. See kroon olevat kuulunud mingisugusele Zaporožje ja Vene vägede eest ülepeakaela Ukrainast ära põgenenud türgi vesiirile. Rõõmu pärast läinud Saška vanaisa kõrtsi, urgitsenud kroonitükist ühe rubiini välja ja saanud selle eest vanalt kõrtsmikult nii palju viina, et oli kaotanud meelemärkuse. Saška vanaisa ärganud alles teises linnaservas,

Tuulte värava all, kuid nüüd juba ilma kroonita. Selle olevat temalt ära näpanud hulkuvad hobusevargad. Saška vanaisa kaotanud kurvastusest mõistuse ja sattunud hullumajja. Seal ta siis veetiski

1 Tsekiin — vanaaegne kuldmünt. Toim.

ülejäänud elupäevad, luusides haiglaaia varjurikastel puiesteedel, seljas pikk linane särk ja peas takjakroon.

Kui Saška Bobõr komsomoli vastuvõtmisel jutustas ka selle kurva loo oma vanaisast, et jätnud Nikita kasutamata juhust, et ütelda: «Näete, poisid, mida teeb rikkus! Sellepärast peame meie, noor sugupõlv, olema vabad raha ja asjade võimusest.»

Kuid meie linna vanad inimesed räägivad sellest krooniloost-pisut teisiti. Türklased olevat Kindluse sillal nööriga kägistanud noore Jurko Hmelnitšenko, hetman Bogdani poja, sidunud talle kivi jalgu ja heitnud ta sillalt alla vahutavasse koske. Ja siis olevatki noor Jurko enne surma ära neednud türklased ja ühtlasi ka kõik nende aarded.

Kui palju kordi olime meie, Jõetaguse poisid, hoolimata hetmani needmisest, luusinud kõrgvee ajal piki jõeäärt, üksisilmi tema kõntsast kallast uurides ja lootes, et keset laaste, märga ! heina ja sulavaid lumepanku välgatab äkki vähemalt mingisugune vilets müntki, et selle eest siis Modest Tarpani apteegist osta kumme ragulkade jaoks ...

See polnud Jaška kaebus, mis mind heidutas. Sugugi mitte! Mõtlesin kogu selle asja läbi ja jõudsin veendumusele, et kaebus rnind ei eruta. Ükskõik, mida Tiktor sinna ka kirjutas: kas seda, et ma olevat petljuuralane või et see olevat mina, kes kavatses õhku lasta eriülesannetega väeosa laskemoonaladu, kõik see on tühine asi. Varem või hiljem saab igasuguse valesüüdistuse ümber lükata.

Ma ei nukrutsenud praegu mitte kartusest. Mind kurvastas poiste kaastundlik jutt ja kõige enam Nikita Kolomejetsi arusaamatu vaikimine.

«Kui rakukese büroo liikme peale esitatakse kaebus, ja sina oled sekretär, siis tule ja ütle inimesele selge sõnaga, ausalt, avameelselt, milles teda süüdistatakse; kontrolli järele, kas see on nii või mitte, aga ära mängi tumma ega sunni inimest ilmaaegu piinlema!» mõtlesin endamisi, kõndides järsaku serval. «Kas pole mul õigus? Muidugi on!»

Kolomejetsi vaikimine oli see, mis mind imestas, häiris ja erutas.

Eile olime terve õhtu koos ühiselamus, aga oleks ta sellest sõnakestki lausunud! Ometi oli Tiktori salakaebus tal juba käes.

Saates mind Harkovi, oli Nikita mulle ütelnud: «Sõida, oled hakkaja poiss!»

Kas ütles: «Oled hakkaja poiss!»? Järelikult usaldas «mind? Usaldas!

Nüüd Nikita vaikib. Ja laseb lendu mingisuguseid uduseid lauseid: «Näide inimese alatusest» ...

Aeg hakkas, käiduma õhtusse. Jõest hoovas jahedust, otsekui oleks oodata, külma. Läksin ja istusin uuesti madalale pingile,

millesse olid lõigatud tuttavad tähed «V» ja «G», Pink seisis lagedal köhal, lausa tuule käes. Millegipärast pistsin käe taskusse ja tõmbasin sealt välja saueri. Sain selle kunagi Maremuh-iialt kõigi oma tuvide eest ega lahkunud hiljem enam sellest revolvrist. Isegi vabrikukooli tööle minnes võtsin revolvri kaasa ja Nikita Kolomejets heitis nalja mu üle:

«Milleks sul, Vassil, tsehhis revolvrit vaja läheb?»

«Kuhu ma ta siis panen?»

«Jäta ühiselamusse.»

«Sul hea rääkida — sinu voodikapike on lukustatav, minul aga lahti.»

«Palu lukkseppi, las teevad luku.»

«Mis see lukk aitab! Lukku on kerge lahti muukida.»

«Oh, Vassil, Vassil, sa oled parandamatu! Oled relvaga kokku kasvanud. Sa elaksid muudkui aina sõjakommunismis! Raske on Vassili Mironovitš Mandžural üle minna rahuolukorda.»

Teadsin, et Nikita naljatab, kuid tema naljad riivasid mind pisut. Tore rahuolukord, kui ümberringi seesuguseid asju sünnib!

Veel polnud möödunud aastatki sellest, kui pilsudskilased tungisid kallale Jampoli juures asuvale Nõukogude piirivalvepunktile ja tapsid kordoniülema. Alles üsna hiljuti lasksid meie vabariigi vaenlased Lätis maha Nõukogude diplomaatilise kulleri Teodor Nette. Ja Kotovski tapmine? «Mitte üksnes mina, vaid ka kõik piiriäärsed töölisnoored peavad olema relvastatud ja .kõigeks valmis,» mõtlesin ma. Ja kandsin revolvrit ka edaspidi töö juures kaasas ...

Võtsin kirbule ühe Vana kindluse sakilise torni ja sihtisin. Aga oli juba pimedavõitu ja hämaras polnud kirpu kuigi selgesti näha.

«Mida küll sisaldab see Tiktori salapärane kaebekiri? ...»

Pistsin revolvri kiiresti tasku ja lonkisin tujutult ühiselamusse.

Meie ühiselamus oli harukordselt vaikne. Mulle tuli kohe meelde, et täna näidatakse linna komsomoliklubis kinofilmi. Poisid olid muidugi sinna .läinud. Kahju, et hilinesin.

Toas põles lamp nii laes kui ka Nikita voodi juures.

Meie sekretär elas meiega koos. Tema öökapil lebas terve vion raamatuid. Nagu alati, oli Nikita jäänud koju. «Meelt lahutama hakkan siis, kui olen vana,» tavatses ta ütelda, «aga nüüd, senikaua kui silmad terved, on parem raamatuid lugeda. Armastada raamatuid tähendab vahetada igavusetunnid tundide vastu, mis on täis naudingut. Raamat — see on inimese sõber, kes kunagi ei reeda!» kordas Kolomejets meile sageli mingisuguste ainult temale teada olevate filosoofide mõtteteri. Ja ta luges suure innuga: kodus hilisööni, teel internaati, sammudes kõnniteel

nagu pime ja hoides lahtist raamatut silme ees; luges lõunavaheaegadel, istudes koolihoovis roostetanud katlal.

Oli näha, et Nikita ei kavatsenud täna enam kuhugi minna.

Ta lamas lahtiriietatuna koikul, tema kõrval toolil aga mustasid korralikult kokku pandud rõivad.

Läksin vaikides oma aseme juurde ja võtsin sonimütsi peast.

Nikita pööras pead ja ütles:

«Sul on padja all ankeet, Mandžura. Täida see ja anna mulle hommikul ära.»

Mu süda võpatas. Juba algab!

Vist on see miqgisugune eriline, keerdküsimustega ankeet!

Pärisin vaevalt kuuldavalt: «Mis ankeet?»

«Relva kohta,» ütles Nikita lugemist katkestamata. «Eriülesannetega väeosa kaardid ei ole nüüd enam kehtivad ja me peame esitama individuaalavaldused relvakandmise õiguse saamiseks.»

... Tasa krabisesid raamatu lehed. Kobamisi võttis Kolomejets öökapilt pliiatsi ja märkis midagi üles, nagu andes mulle mõista, et jutt on lõppenud.

Noh, heakene küll! Peale tükkima me ei hakka . . .

Vaikus. Läbi lahtise õhuakna kostsid kevadise tänava hääled. Eriline, kordumatu kevadkahin! Kas olete tähele pannud, et ke-vadel kuuleb inimene kõiki hääli nii selgesti nagu esmakordselt? Nüüd kires naaberõuel kukk, ja mulle näis, et ma kunagi varem pole kuulnud nii heledat kuke kiremist. . .

Selles vaikuses uurisin trükikojas trükitud ankeeti relvakandmise õiguse kohta ja ootasin, et nüüd kohe hakkab Nikita minuga lõpuks ise rääkima Tiktori salakaebusest.

«Ah jaa, Vassil, oleksin peaaegu unustanud,» ütles Nikita minu poole pöördudes nagu muuseas. «Sul on öökapis postipakk Andsin sinu eest allkirja ning sain kätte.» Ja ta süvenes uuesti raamatu lugemisse.

Nööriga risti-rästi õmmeldud nelinurksel raskevõitu postipakil oli roguski ja õunte lõhn. Pakile oli keemilise pliiatsiga maalitud: «Saatja — Miron Mandžura, Tšerkassõ linn, Ringkonna Riiklik Trükikoda.»

Pärast seda kui isa meie linnast Tšerkassõsse tööle sõitis, saatis ta mulle sealt vahel postipakke. Kõik, mis pakis oli, läks mööda ühiselamut laiali: kellele õun, kellele sädelevate soolateradega käetud pekitükk. Täpselt samuti tulid jagamisele ka teistele poistele tulnud saadetised.

Ka nüüd leidus kastis vineerkaane all mitmesuguseid maitsvaid palasid. Pealegi olin näljane. Kuid ma ei võinud pakki avada. Kui hakkan just nüüd, enne poiste saabumist, Nikitat kostitama, võib ta mõtelda, et olen kuulda saanud salakaebusest ja lipitsen tema ees, tahan teda kodustehtud moonikoogikestega ära osta. :

Ja kui kurb see ka oli, kuid ma jätsin isa saadetise poiste kinost tagasitulekuni vanasse kohta — voodiäärseese öökappi.

Võtsin riidest lahti ja heitsin magama, kuuldes, kuidas Nikita raamatu lehed krabisesid.

LXII. BOBÕRIL EI VEA

Unustasin ütlemata, miks eriülesannetega väeosa kaardid relvakandmise õiguse kohta polnud enam kehtivad. Asi seisis selles, et pärast minu ärasõitu Harkovi peatus meie linnas Proskurovist tulnud punase kasakkonna polk. Need punased kasakad, kuulsa brigaadikomandöri Grigori Kotovski kasvandikud, paigutati vaksali taga asuvaisse kasarmuisse, kus tsaariajal oli asunud Starodubi tragunipolk. Veokid tõid sinna igalt poolt kokkü heinu, kaeru ja ristikuvihke. Oli väga palju moona tarvis, et toita nii suurt hulka hobuseid.

Õhtul aga, niipea kui kasakad olid oma uues peatuspaigas aset võtnud, kõlas läbi meie linna tänavate eriülesannetega väeosa tuntud alarm — kolm kuulipildujavalangut ja viis üksikut lasku. Ja nagu tavaliselt säärase alarmi puhul jooksis eriülesannetega väeosa staabi -juurde Kišinjovi tänavale kõikjalt kokku kommunaare.

Meie vabrikukooli õpilasi tabas alarm komsomoliklubi saalis, kuhu nad olid kogunenud isetegevusõhtule ja kus nad vaatasid parajasti muusikalist pilti «Troika» vabrikukooli näiteringi ettekandes.

Pärast eesriide avanemist kargasid kulisside tagant lavale kolm ühte rakmesse pandud näitlejat-«hobust», vehkides raskete külgekinnitatud sabadega. Nad polnud kuigi hästi grimeeritud ja kõik tundsid kohe ara, et paks, jässakas «hobune» Rumeenia kuningaväe ohvitseri eredas mundris., kuldtressid punastel pükstel, pole keegi muu kui Petro Maremuhha. Peab ütlema, et mu sõbral Petkal oli päris korralik bassihääl ja seda hinnati näiteringlaste hulgas kõrgelt.

Endine kodutu laps, kõiketeadja Furman kujutas petljuuralast.

Saapasäärtele langevad laiad puhvpüksid,. sinine tšumarka, mille ümber oli seotud punane voorimehevöö, must valgete täppidega koeranahkne papaaha helesinisest atlassist lotiga küljel ja lisaks veel pikad vurrud — hulga pikemad kui did Petšeritsa omad — sihuke oli Furman. Peale selle oli Furman oma tähtsuse rõhutamiseks pistnud saapasäärde pudeli. Neid poisinolke, kes tänavalt läbi akna saali vahtisid, huvitas muidugi kõige rohkem see, kas pudelis on ehtne viin või kõige tavalisem kraanivesi. Kuid poiste jutu järgi nägi kõigist kõige toredam välja väike marssal Pilsudski, kelleks oli Saša Bobõr. Tal oli peas helesinine kodujänese nahaga ääristatud kõrge konföderatka, millel värises

valgetest hobusejõhvidest tutt. Klubi rõivastusmeister oli Saška jaoks kuskilt välja otsinud päris tõelise Pilsudski-ohvitseri frentši, millele olid kinnitatud ordenid, õlanöörid ja kotkastega nööbid ning mille kõrgel püstkrael sädelesid põimitud tressid. Frentš oli Saškale pisut suur. Selle varrukate massiivsetest mansettidest paistsid Bobõril välja ainult näpuotsad: ohvitser, kes siis,

kui pilsudskilased põgenesid, oli linna unustanud oma ing-lislõikelise paraadfrentši, oli nähtavasti olnud mürakas mees. Univorm oli täiuslik, puudusid ainult head ohvitserisaapad. Rõivastusmeister oli Bobõrile andnud koliasest seanahast säärekaitsed, kuid nende alt vaatasid välja meie tavalised mustast juht-nahast töösaapad. Aga kus seda enne oli nähtud, et ohvitseride-leegionäride säärekaitsed on teist värvi kui saapad? Kuid-Bobõr'i see ei kurvastanud.

Ta oli rõõmus ja uhke, et teda vaatab nii palju noori, ja tahtis hea mänguga tasa teha oma eksimust vahikorral eriülesannetega väeosa staabis. Bobõr pani mängu kogu oma hinge ja tegi mis suutis: trampis jalgu nagu ehtne täkk, hirnus uljalt ja heledalt, no täiesti nagu täkk, kiristas hambaid veel valjemini kui öösiti, tegi nagu näriks ta suuraudu, ühe sõnaga — tagus kontsadega, nagu üldse veel võis. Ta mängis niisuguse hooga, et tal teisel ringil lendas saba ära.

«Vaata, vaata, Pilsudski jäi ilma sabata!» pistsid poisikesed akna juures kilanua. Kuid Bobõr ei läinud vaost välja — otsekui mängiks jalgpalli, andis ta mahakukkunud sabale nii tugeva löögi, et see teise ritta lendas, kust pealtvaatajad ta kinni püüdsid ja kus ta hakkas käima käest kätte nagu taskukunstniku võlukepp.

Kõige raskem oli valida kostüümi Entente’ile[1] — kogu selle kontrrevolutsioonilise «troika» perenaisele. See ülesanne usaldati Furmanile kui parimale ajalootundjale kõigi näiteringlaste hulgast. Ta hakkas meelde tuletama, missugused riigid nimelt olid pilsudskilasi, petljuuralasi ja rumeenia bojaare ässitanud noore Nõukogudemaa vastu ja kes- nimelt oli varustanud ning relvastanud interventide armeesid.

Šepetovka lähedalt pärit Furmanil oli hästi meeles, kuidas poola krahvi Potocki palvel oli Jassõs viibivast Ameerika esindusest sõitnud Antoninõ alevikku ameerika sõdurite ja ohvitseride komando ja maani maha põletanud naaberküla ainuüksi sel põhjusel, et selle küla talupojad hakkasid revolutsiooniaastal jaotama krahvi maid.

Furman teadis, et Pilsudski vägedes, kes olid läinud Kiievi peale, eriti kindral Halleri armees, oli palju ameerika instruktoreid, aga veel rohkem ameerika vintpüsse, kuulipildujaid ja muud

1 Entente (loe: aniänt) — siin: kodusõja ajal võitluseks noore Nõukogude riigi vastu liitunud riigid. Toim.

relvastust Seda teades tegi Furman korralduse, et rõivastusmeister õmbleks pool Entente’i kleiti Ameerika vöödilis-tähelisest lipust. Kleidi teine pool õmmeldi Inglise lipust. Nii oli «Entente», s. o. Galja Kušnir, kes juhtis panide Poolat, Petljurat ja bojaaride Rumeeniat, mähitud Ameerika ja Briti lippu justkui linasse. Peale selle oli lipuriide esiküljele õmmeldud kullatud näärikuusepaberist kaks kroone kandvat sabadega lõvi. Et vaatajaile mõista anda ka Prantsuse kodaniuse osavõttu interventsioonist, oli rõivastusmeister torganud Galja valgele, jahuga ülepuistatud parukale kõvera pappmütsi, mis meenutas pisut neid kül-lussarvi, mis veel vana korra ajast rippusid meie linna pagarite ustel. Niisuguse mütsiga kujutati karikatuuridel tavaliselt Marianne’i-Prantsusmaad.

Sääraselt rõivastatuna keset lava seistes ja ohje pingutades ergutas Galja-«Entente» piitsaga Pilsudskit, bojaaride Rumeeniat ja Petljurat.

Kolmanda ringi lõpul oli neil lavastusplaani järgi ette nähtud pöörduda peaga oma emanda — Entente'i poole. Hobused pidid tõusma tagajalgadele, see tähendab — tõstma käed üles, väga haledasti hirnuma, jooksma siis lava eesäärele ning kurvalt publikule laulma:

«Ei Moskvat me näe, ei me näe, nagu kõrvugi peas ...»

Kui mitte arvestada seda, et Bobõr kaotas oma saba, läks, nagu poisid mulle rääkisid, kõik suurepäraselt. Näitlejad mängisid elavalt, tõmbusid piitsaplakse kuuldes küüru, Galja oli vali ja kõrk nagu tõeline inglise leedi, režissöör— «Rahvatoitlustuse» rakukese kultuuri- ja propagandajuht Kolja Drakokrust hõõrus rõõmu pärast käsi, et tema väljamõeldud number .sedavõrd hästi õnnestus, kuid niipea kui Maremuhha alustas oma sügaval bassihäälel: «Ei Moskvat...», hüüti saalis:

«Alarm!»

Klubis tõusis kära. Pinke ümber lükates jooksid kommunistlikud noored tänavale. Igaüks neist tahtis võimalikult kiiremini jõuda eriülesannetega väeossa, saada oma püss ja oodata käsku. Režissöör Kolja Drakokrust tõmbas eesriide ette ja ilma et oleks pikemalt aru pidanud, hüppas saali, et ka ise paremini välja pääseda.

Petljura-Furmani tavaline riietus lebas lava taga aknalaual. Sinnasamasse, nagu suplema minnes, oli oma kodinad jätnud [1] ka Maremuhha. Nad mõlemad vahetasid ruttu riided ja$ visates teatrikostüüme lavale laiali, kiskusid käigu peal vurrud eest, pühkisid maha grimmi ja kargasid läbi akna tänavale.

Kuid mida pidi tegema Bobõr, kelle rõivad olid lava taga asuva klubiraamatukogu tühjas käpis? Isetegevusõhtutel muutus see raamatukoguruum ajutiselt grimeerimistoaks. Seal hoiti ka tavaliselt parukaid, grimmi ja vanaaegseid kukega püstoleid,

ning Kolja Drakokrustil, kes kartis üleannetust vastutustundetute klubikülastajate poolt, oli kombeks etenduste ajal raamatukogu lukustada.

«Kus on Drakokrust? . . . Kus on Drakokrust? Poisid, kas te pole näinud Kolja Drakokrusti?» möirgas nüüd juba täiest kõrist vaene Saša, joostes mööda tühjenevat saali ja riivates puupinke nikeldatud mõõgatupega.

Kuid kommunistlikud noored — eriülesannetega väeosa liikmed — isegi ei vastanud Bobõrile. Mis huvi neile pidi pakkuma välja uurida, kus viibib Drakokrust, kui pärast ebaõnnestunud kallaletungi eriülesannetega väeosa staabile kõiki tõsiselt erutas uus alarm ja kui igaüks mõtles ainult sellest, kuidas kiiremini jõuda staapi. Isegi poisipõnnid, kes ei olnud veel kommunistlikud noored ja kellel polnud kuskile kiiret, isegi nemad olid üldisest ärevusest kaasa kistud ja trügisid tänavale. Ainult kõige rahulikumad nendest silmitsesid mõnuga lähedalt näitlejat Sašat, vabrikukooli õpilane Monka Husarczyk aga lõi Bobõrile õlale ja hüüdis:

«Olge hea, pan! Arge närvitsege! Olge hea, pan, kui pan soovib, siis võiksin mina, ehk küll parteitute kihist, laenata panile oma püksid.»

Saša sai väga hästi aru, et Husarczyk ainult lõõbib ega oie kunagi valmis niisuguseks ohvriks, ning sööstis ukse poole. Bobõr kargas tänavale, peatus, hingas suure sõõmu värsket kevadõhku, vaatas ringi ja hüüdis täies meeleheites: «Noh, kus on see Drakokrust, susi teda söögu, kus on võtmed?» Ilma kaua mõtlemata jooksis ta, käsi mõõgal, kitsale ja pimedale Jampoli tänavale.

Kõik arvasid, et panide Poola jookseb ühiselamusse ümber riietuma. Kuid Saša ei olnud nii loll, et traavida teise linnaserva ja siis tagasi ainult selleks, et vahetada pilsudskilase munder oma kulunud töörõivaste vastu.

Saša otsustas eriülesannetega väeosa staapi joosta teatrikostüümis.

«Pole viga,» mõtles ta nähtavasti, selle väljapääsematu olukorra tõttu meeleheitel olles, «algul muidugi vahivad kõik mind, aga kui ära seletan, milles asi seisab, jäetakse mind rahule. Peaasi, et alarmi puhul ei tohi hilineda. Kui pärast seda, mis juhtus möödunud korral vahipostil, veel peaksin hilinema, ütlevad poisid, et Bobõr on ikka tõesti argpüks.»

Pealegi otsustas Saša üle trumbata kõiki klubis viibinud eriülesannetega väeosa liikmeid ja jõuda staapi esimesena., Vähe oli neid, kes teadsid, et Jampoli tänava lõpul on räpane hoov, millest läbi minnes pääseb otseteed Turuplatsile. Ja Saška sibas mööda pimedat ja sopilist tänavat selle hodvi poole, soovides võita pisut maad.

Juhtus aga nii, et sööstes suure jooksuga sellesse hoovi, mis oli loike täis, sattus Saša otse hulkuvate koerte karja sekka. Koerad algul jahmatasid, kuuldes kännuste kõlinat ning silmates seejärel jooksvat Bobõr'i, ja mõned väikesed pitsud pistsid punuma, arvates, et see on nende kõige kurjem vaenlane hitsel — koertepüüdja — kes neid linguga tahab tabada. Suuremad penid, kisklemistes juba pureda saanud koerad, haistsid kohe pettust ja sööstsid lõrinal Saškale kallale.

Esmalt otsustas. Bobõr end kaitsta. Hiljem jutustas ta poistele, et oli tahtnud tõmmata tupest mõõga ja raiuda hulkuvaid koeri lausa mõõgaga. Kuid vaevalt oli Saška käsi mõõgapideme haaranud, kui maksuinspektori lese ja prantssaiadega kaubitseja madaam Podnebesnaja muri naksas hooga kinni Saška paremast reiest. See muri oli juba mitu korda koertepüüdjate puurist välja rabelnud ja teadis, et kõige parem meetod vabadusse jäämiseks on vaenlasele esimesena kallale tungida.

Vaesel Saškal jäi üle ainult üks pääsetee — põgeneda ilma võitluseta. Valguse kätte! Sinna, kus hulkuvad koerad ei julge inimest pureda.

Koeri jalgadega eemale tõugates ja neid mõõgatupega kaugemale peletades jõudis Bobõr, Püsudski ohvitseri munder seljas ja peas pidulik valge kahuse tutiga konföderatka, koerte valjust haukumisest saadetuna viimaks Turuplatsile välja.

Sel õhtul aga oli Turuplatsil asuva Tööliste Keskkooperatiivi koloniaalkaupluse juures valves jälle toosama valvur, keda omal ajal oli üle kuulanud GPU volinik Vukovitš. Valvuril oli hästi meeles, kuidas Vukovitš teda oli noominud ja kuidas GPU volinik Polevoi poole pöördudes oli avaldanud arvamust, et bandiit, kes kavatses õhku lasta eriülesannetega väeosa staabi, on nähtavasti põgenenud Poola piirile.

Nüüd, erutatud uuest alarmist, hoidis valvur oma silmad paremini lahti. Koerte haukumist kuuldes pöördus ta ümber ja nägi imelikus riietuses jooksvat Bobõr'i.

Vanamehele tulid sedamaid meelde kodusõja aastad ja just täpselt samasugused pilsudskilased Halleri armeest, kes marssisid meie linna tänavail ookeani tagant saabunud ameerika instruktorite juhatusel. Nüüd oli valvuril paras juhus agarust üles näidata.

Värisevate sõrmedega tõmbas ta oma haavlipüssi kuked vinna ja kaupluse trepist alla joostes hüüdis ähvardavalt:

«Seisa, tõbras!»

Mõõga kõlina ja koerte haukumise tõttu ei kuulnud Bobõr hüüet. «Ah sind, panilõusta!» röökis valvur ja kõrvetas mõlemast vanaaegse jahipüssi rauast Saškale otse jalge ette.

Bobõr tegi äkilise hüppe ja käänas järsult paremale. Üle Turuplatsi olid veetorudepanijad juba sügisel kaevanud sügava

kraavi, mis oli nüüd täis sulavett. Saša Bobor mõtles hoogu võttes hüpata üle kraavi, kuid ta saabas libastus savisel pervel ja Saška lendas, pea ees, jääkülma vette…

Kõige naljakam aga oli asjaolu, et seekord ei olnud tegemist mitte tõelise, vaid proovialarmiga. Selleks, et kõiki kommunaare viimast korda kokku koguda, kasutas eriülesannetega väeosa staabiülem Polagutin vana läbiproovitud signaali.

Igaühele, kes staapi jooksis ja püssi tahtis, osutas Polagutin käega viibates sõiduteed ja ütles:

«Rivistuge, seltsimehed. Ilma relvata.»

Kui kõik kommunaarid olid hoone ees rivistunud, kusjuures püsside puudumine tundus neile harjumatuna, tuli Polagutin kärmuste kõlinal künkalt alla sõiduteele ja ütles:

«Tahan teile, seltsimehed kommunaarid, teatada uudist, mõnele ehk päris ootamatut: eriülesannetega väeosad saadetakse laiali ka Ukraina piiriringkondades. Kogu relvastus läheb ringkonna sõjakomissariaadi käsutusse. Selles liinis toimub kutsealuste ja

tagavaraväelaste sõjaline ettevalmistus üldistel alustel. Oleme tugevamaks muutunud, seltsimehed, sellepärast võttiski meie partei juhtkond vastu säärase otsuse. Nüüd suudab Punaarmee tarbe korral üksinda kaitsta meie maad ja meie piire. Vist olete kuulnud, et siia saabusid punased kasakad? ...»

... Sellal kui Polagutin vaikselt ja lihtsalt vestles kommunaari-dega, kostis majade tagant Turuplatsilt kaks lasku ja öövaikust lõhestas Bobõri meeleheitlik kiljatus. Seejärel kostsid valvurite viled, ja siis jäi kõik jälle vait. Kui oleks tulistatud vintpüssist, oleksid kommunaarid muidugi kohe sinnapoole tõtanud, kuid paljusid rahustas asjaolu, et lasud olid kumedad nagu lihtsast jahipüssist.

Polagutin kuulatas ja tähendas nagu möödaminnes: «Saeveski ladude juures on midagi juhtunud,» ning teatas siis valjusti ja rahulikult:

«See oleks kõik, seltsimehed. Võite lauldes koju marssida!»

Kommunaaride teed läksid lahku: ühtedel tuli minna Podzamtšesse, teistel Vene abimõisate poole, kolmandatel Saarmakülla, möldrite rakukesel aga veel kaugemale — Dolžoki huu-torisse, kuid kõik rühmavanemad viisid oma rühmad nagu kok-kuräägitult Kišinjovi tänavat mööda Turuplatsile, et teada saada, mis küll võis juhtuda saeveski ladude juures.

Viimast korda Kišinjovi tänavat mööda eriülesannetega väeosa rivis sammudes laulsid kommunaarid oma armast laulu:

Vana iganenud pärand,:
korista end tee pealt ara, —
Vene noorus tuleb nüüd!
Kindlas rivis vapralt astub,
vaenlastele läheb vastu,
huultel laul ja võitlushüüd —
maha sund ja piinamine,
vabaduse piiramine!
Vägivalla teenijad
peavad põrmu varisema!
Meie, kes me nainud kurja,
kellel piits on tantsind turjal,
kes me teame, mis on nälg,
ahelad kõik purustame,
oma õnne ehitame,
et käoks viimne vaevajälg.
Elu peavad valitsema

vabadusevoitlejad
.

Nagu poisid jutustasid, ei jõudnud Tööliste Kooperatiivi kaupluse poole marssivad eriülesannetega väeosa liikmed oma lauluga veel lõpule, kui nende silmadele avanes unustamatu vaatepilt.

457

Valvuri poolt kinnipeetud märg ja tulivihane Saška Bobõr katsus ühtelugu oma koertest puretud reisi ja röökis:

«Kes andis sulle õiguse tulistada, ogar inimene? Sa oleksid võinud mu tappa, vaimuhaige niisugune! Olen ju näitleja!»

Valvur oli niisama tusane kui tema eksituse ohver Bobõr. No kuidas see ometi võis juhtuda, et viimase kuu jooksul juba teist korda viltu veab? Ja riigi padruneid oli raisatud asjata! Kuid kas võis valvur, vana tsaari-veltveebel, nii järsku ja veel kõigi kommunaaride nähes oma süüd tunnistada ja Bobõri lahti lasta?

Murelikult, hoides püssi laskevalmis ja alatasa ringi vaadates, pomises ta:

«Näitleja ... Tunneme niisuguseid näitlejaid .. . Lähme aga GPU-sse, küll seal selgeks tehakse, kes sa sihuke oled ja mis õigus sul on võõras univormis mööda Nõukogude linna ringi joosta ...»

LXIII. KÕIK ON SELGE

Büroo tuli õhtul kokku vabrikukooli lukksepaosakonda. See pikk ruum näis liialt suur selle väikese koosoleku jaoks, eriti õhtusel ajal, kui koolfs oli vaikne.

Me võtsime istet tööpinkidel. Minu vastas istus Jaška Tiktor ja vilistas tasa. Õigemini öelda, ta ei istunud, vaid pooleldi lamas, toetudes küünarnukiga tööpingi tsinkkattele. Tiktori alumine huul oli ripakil, tema hele juuksetukk kukkus laiale otsmikule, halliruudulise sonimütsi nokk oli ülespoole lükatud. Ta tundis end hästi.

«Alustame, seltsimehed!» ütles Nikita pead tagasi heites ja astus tööpinkidevahelisele läbikäiguteele. «Meie päevakord on täna lühike, jääb veel aega arvestuste õppimiseks. Arutame kahte küsimust: esiteks — komsomoli liikme Jakov Tiktori käitumist, teiseks — Tiktori avaldust kommunistliku noore ja büroo liikme Vassili Mandžura teguviisi kohta. Kui aga keHelgi on mingisugune eriküsimus esitada, arutame muidugi mõista ka selle läbi. Kas vastuväiteid on?»

«Palun minu avaldus võtta arutusele esimesena,» pomises Tiktor.

«Miks nii?»

«Sellepärast, et ma esitasin ta sulle kaks päeva tagasi.»

«Noh, ja mis siis sellest?»

«Mina esitasjn avalduse, sina aga tahad kõnelda minu käitumisest! Missugusest käitumisest, seda ma ei mõista. Ja kus on su põhjendused?»

«Põhjendused?» Nikita nägu läks kipra ja ta karvased mustad kulmud tõmbusid ninajuure kõhal koomale. «Noh, mis siis ikka,

Jakov, lähme sinuga koos Keskväljakule ja ma näitan sulle sealses õllepoes katkilöödud akent — veel tänaseni on see paberiga kinni kleebitud —, ja poisid ootavad meid siin .. . Kuidas on, seltsimehed, kas olete nõus? Kas ootate?»

Poisid pahvatasid naerma ja Tiktori näoilme muutus.

«Ara tee rumalat nalja,» ütles ta Nikitale tigedalt. «Pane parem hääletusele!»

«Hääletada võib alati,» ütles Kolomejets imekspanuväärt rahulikult. «Enne tuleb kokku leppida, mida nimelt hääletada. Ja ma arvan, et me arutame antud küsimusi järjekorras, niiöelda ajaloolises järjestuses.»

«Mismoodi?» ei saanud Tiktor aru.

«Näed nii: kahekümne esimese veebruari õhtul läks kommunistlik noor Jakov Tiktor nepman Barenboimi õllepoodi, jõi end seal täis, noris joobnud peaga tüli, lõi kätki vitriini, ei ilmunud eriülesannetega väeosa alarmi puhul kõhale.»

«Eriülesannetega väeosa pole enam olemas, see pole tähtis!» katkestas Tiktor.

«See on väga tähtis!» ütles Kolomejets järsult. «Eriülesannetega väeosasid ei ole, kõik võtavad nüüd osa üldisest sõjaväelisest õppusest, see on tõsi, kuid meil oli ja on range sõjaväeline distsipliin, mis on kohustuslik igale kommunistile ja igale kom-munistlikule noorele. Kordan: kahekümne - esimese veebruari õhtul käitus kommunistlik noor Jakov Tiktor teisiti, kui on sünnis Leninliku Kommunistliku Noorsooühingu liikmele. See esiteks. Teine küsimus: ööl vastu kuuendat märtsi sõitis kommunistlik noor Vassili Mandžura ühes ja samas vagunis põgenenud kontrrevolutsionääri Petšeritsaga ja Tiktori arvates ei pidanud teda meelega kinni. Selles järjekorras hakkamegi arutama neid mõlemaid küsimusi.»

Üllatavatena ja kohutavatena kõlasid hämara lukksepatöökoja vaikuses Nikita karmid sõnad: «. .. sõitis ühes ja samas vagunis põgenenud kontrrevolutsionääri Petšeritsaga ja Tiktori arvates ei pidanud teda meelega kinni.»

Siis niisuguse augu kaevas mulle Tiktor! «Oh sind, lurjust!» oleksin peaaegu hüüatanud.

«Panen hääletusele,» ütles Nikita. «Kes on Tiktori ettepaneku poolt — arutada esimesena tema avaldust?» .

Büroo liikmed istusid vaikides. Kõigi näod olid karmid ja mõtlikud.

«Ja kes pooldab ettepandud järjekorras arutamist?»

«Mis siin hääletada, seltsimees Kolomejets?» hüüdis Galja.

«On ju selge…»

«Aga võib-olla on erapooletuid?» ütles Nikita ja hakkas hääli lugema.

Ka Maremuhha tahtis kätt tõsta «poolt» hääletamisel, kuid

siis meenus talle, et ta on alles büroo liikmekandidaat ning et tal pole hääleõigust, ja ta pistis oma lihava kämbla selja taha, nagu oleks saanud põletada.

«Mintf arvates enamus ... Kas asume asja juurde?»

«Muidugi kokku räägitud . .. Kõik ju üks kamp,» urises Tiktor, altkulmu Kolomejetsi poole vaadates.

«Sjna vist tahtsid midagi ütelda, Jaša?» küsis Nikita kahvatades.

«Ta ... ta tahab ütelda, et teda tuleb korrale kutsuda!» prahvatas äkki väga piiksuval ja ärritusest murdunud häälel Petro.

«Tasa, Maremuhha, sulle ma sõna pole andnud,» peatas Kolomejets Petkat ja ütles Tiktori poole pöördudes tasa ning väga rahulikult: «Räägi, Tiktor, räägi julgesti, ära karda, räägi kõik, mis südamel, et hiljem ei saaks kaevata: «Kolomejets lämmatas mu enesekriitika.» Nagu näen, oled ka niisugustele provokatsioonidele valmis ...»

«Mis siin veel rääkida — läheb ludinal! Hakka peale, lase käia, anna pihta ...» lausus Tiktor laisalt ja nihutas jalgu viibutades end mugavamalt tööpingile.

Kolomejets pidas end vaos ja laskis need Tiktori viimased sõnad kõrvust mööda ning alustas siis tasa:

«Kui komiministlik noor joob ja huligaanitseb, siis sellega ...»

«Ma jõin omaenda raha eest ja teil pole sellega midagi pistmist!» karjus Tiktor jämedalt.

Ja nüüd toimus see, mis pani meid kõiki võpatama. Kogu koolielu jooksul polnud me kunagi näinud Nikita Kolomejetsit nii ärritatuna, erutatuna, nagu tol väiksel õhtul vabrikukooli lukksepatöökojas.

«Närukael!» hüüdis Nikita nii järsult, et kõrvalasuv treialiosakond vastu kajas. «Sa kiitled veel, et jõid omaenda raha eest. Kes sulle andis selle «omaenda raha»? Kes õpetas sulle tööd? Kes kasvatab sind inimeseks? Kes näeb vaeva, et sa oma elu, elaksid ausalt, nii et ühiskonnal sinust käsu oleks? Kas selleks võitlesid meie isad sulle kätte vaba_d,jse, et sina, täis kui siga. määriksid esimeses ettesattuvas kõrtsis kommunistliku noore ausat nime, et sa oleksid semuks igale raisale, igale nepmanile-spekulandile, kes magab ja.näeb unes meie kadu? Vangla igatseb neid juba ammu taga! Nemad tüssavad sind, sina aga lööd nendega klaase kokku, jood nendega sinasõprust. Kus on nüüd Bortanowski, sinu töötellija, «aus kodutööndaja», nagu sa teda nimetasid? Ta on salakaubavedamise eest istuma pandud. Mine miilitsa rakukesse, kõnele kriminaalasjade uurimise voliniku Gra-natiga oma sõbrast. Ta ajab tema asja. Kas sellepärast pidid Venemaa parimad inimesed hukkuma sunnitööl, surema tsaari-vanglates ja võllapuudel, et töölisnoor Jakov Tiktor magaks Proreznaja tänaval mudaloigus, sel ajal kui tema seltsimehed,

püssid käes, kaitsevad linna igasuguste petljuuralaste riismete vastu, kogu maailma kapitali agentide vastu? ... Vähe sellest: ise teeb pahandust ja siis hakkab veel teist süüdistama. «Oota,» mõtleb, «katsun õige vett sogaseks teha. Võib-olla tõuseb kära, ja ma pääsen sellal terve nahaga?»

Eh sind! Arvad, et meil pole selge, miks sa Mandžura peale kaebuse esitasid? Kas arvad, et oleme lapsed või? Kas me ei saa aru, miks sa järsku tervelt kolmelehelise avalduse valmis treisid? Pealegi on selles üksteistkümmend grammatilist viga! Oi, Jaša, Jaša, küll oled ikka inetu asjaga hakkama saanud, kui ütelda otsekoheselt... Me pole kokku tulnud selleks, et sind käristada, — oled meie seltsimees ja me tahame sulle ütelda: kuule, Tiktor, mõtle oma käitumise üle järele! Sa võid oma elu elada ilusasti, sisukalt. Pühi ära mineviku saast! ära vala ennast üle sopaga!» Nikita tõmbas hinge ja ütles juba vaiksemalt ning märksa rahulikumalt: «Mõni teine sinu asemel oleks ütelnud lihtsalt: «Noh, eksisin, juhtus nii, et sattusin sellesse neetud ämbiikuvõrku. Püüan, et seda enam ei juhtuks.» Ja olekski kõik. Sina aga teed skandaali, tahad näidata, et ainult sinul on õigus, et sina üksi oled õigel teel, kõik teised kommunistlikud noored aga tahavad sülle jalga taha panna.»

«Jäta juba järele, ära agiteeri! See on vana jutt!» nähvas Tiktor.

«Kuidas sa ütlesid?» küsis Nikita. «Ma ei kuulnud. Korda, palun, veel kord.»

«Palu kägu Proreznajal veel kord korrata, ta lendab seal tihti, mina küll sulle kukkuma ei hakka.» Ja Tiktor raputas väljakutsuvalt oma tukka.

Kahvatuna, kokkusurutud huultega, vaatas Nikita üksisilmi Tiktorile.

Jaška muigas.

«Luba, Nikita, minule sõna,» palus Galja Kušnir väriseval häälel.

Ma arvasin, et Galja hakkab Tiktorit manitsema. Ja kõik arvasid nõnda.

«Räägi, Galja,» ütles Nikita.

«Ma arvan, seltsimehed, et on kõige parem, käi Tiktor paneb oma kommunistliku noore pileti otsekohe lauale. Mul on väga häbi, et pilet on tal veel taskus,» lausus Galja kõlaval häälel ja vaatas Jašat niisuguse põlgusega, et see, suutmata taluda tema pilku, langetas silmad, nakkas asja ees, teist taga askeldama, tõmbas ülemisest taskust välja kollase, pappkaantega komsomoli-pileti ning ütles:

«Palun väga, preili,» ja ulatas pileti Galjale.

«Oota, Kušnir,» ütles Nikita ja esitas küsimuse: «Kes on selle poolt, et vabastada Tiktor sellest dokumendist?»

Kõik tõstsid käe. Ja nüüd Jaška Tiktor vist taipas, et oli läinud liiga kaugele.

«Vaatame veel, mida koosolek ütleb,» lausus ta vaevalt märgatava lootusega hääles.

«Muidugi! Eks vaatame, Tiktor, mida koosolek veel ütleb,» kordas Kolomejets Jaška sõnu ja teatas: «Asume järgmise küsimuse juurde.»

Jaška hüppas tööpingilt prantsti maha, kohendas oma kuube, puistas endalt höövlilaaste ja hakkas väljapääsu poole rühkima.

«Kuhu sa tõttad,«Tiktor? Nüüd arutame sinu avaldust,» peatas. Kolomejets Jaškat.

«Tulete ka ilma minuta toime. Mis siin veel kaebust arutada1 Niikuinii te ei usu.» Ja Tiktor kehitas õlgu.

«Sa võid jääda bürοole sinu kaebuse arutamise ajaks,» ütles Nikita.

«Aitüma! Lähen parem jalutama: väljas on kevad!» ütles Tiktor, katsudes näida lõbusana, ja läks lukksepatöökojast minema.

Püüdes nähtavasti muljet jätta, et ta midagi, ei karda, läks Jaška saabastega klobistades pimedas treipinkidest mööda ja hakkas laulma:

«Kolm Hulgust» nimeks on

sel urkal seal Marseille's ...»

Ootasime, kuni välisuks ta järel kõminal kinni prantsatas, siis laskis Nikita silmad meist üle käia, ohkas ja ütles kibedalt:

«Jaa ... Asume järgmise küsimuse juurde.»

Kuid tuli välja, et Jaška lahkumisega langes ära ka «küsimus». Keegi ei tahtnud toetada tema poolt minu vastu tõstetud süüdistust.

Pärast istungit kutsusin Kolomejetsi kõrvale ja küsisin:

1 Marseille (loe: marsei) — linn Prantsusmaal.

«Ütle, Nikita, miks sa seda avaldust minu eest varjasid? Kuidas mu süda valutas ...»

«Varjasin sinu eest? Sa eksid rängasti.»

«Aga muidugi! Sa ei lausunud r§ulle ju sõnagi.»

«Miks siis enneaegu igasugust rumalust rääkida! Ma ei tahtnud asjata sinu närve rikkuda. Saa aru: selle kaebusega näitas Tiktor oma õiget palet. Ja ma hoidsin seda selleks, et kõik poisid mõistaksid, kui kaugele on langenud see Tiktor. Juhtub ju niisuguseid asju: isa on proletaarlane, raudteelane, poega aga ahvatleb meie linna väikekodanlik ümbrus.»

LXIV. OTSIME MAAKAARTI

Ilus on meie linn, eriti kevadel, kui Vanas pargis löövad õitsele pajud ja Vana kindluse põlised sammaldunud müürid, kivist linnaväravad ning kaljudele nõjatuvad jõeäärsed vahitornid kattuvad rohu ja lilledega! Iga prao vahelt tungivad päikese poole noored kasvud, igal tornikarniisil, kuhu tuul on mitmesaja aasta jooksul kokku pühkinud palju peent mulda, puhkeb õitsele kollakas, peenikestel õõnsatel vartel küguvad õrnad udejad võililled, kuskil järske müüre mööda lookleb tahmjas kõvade ja nagu elutute lehtedega kahjulik luuderohi, puurides oma juured igasse prakku; isegi ülemistel sakilistel tornimüüridel kasvab pehme mahlakas rohi, ja ükski teda seal ei kitku ega

niida, vahest ehk'ainult hulkuv kits ronib mööda kindluse müüri torni-karniisile ja uitab seal kõrgel rohtu näksides ringi.

Lähed läbi Vanalinna kivivärava — kuigi ilm on päikesepaisteline, puhub külm tuul sinust ikkagi läbi. Vaatad tagasi ja näed, kui kõrgele taeva poole kerkivad Poola kuninga käsul ehitatud seitsmekorruselise Stephan Bäthory[1] torni järsud müürid, .mis näivad süngetena, eriti varjupoolsest küljest. Tuleb mõte, et siin ei kasva enam midagi; kuid ei — kuskil neljanda korruse müürinukil haljendab nagu imeväel võrsunud okkaline laukapuu-puhmas või viirpuu, ja selle okstel kukudes laulavad kõlavalt linna köhal kaks käosulast.

Jõe kõrgetel kallastel, mis on veel niisked kevadisest suurveest, löövad esimeste kevadetähistena õitsele raeremmeigad. Nende kuldsed lõhnavad urvad ilmuvad okstele varem, kui kleepjad pungad jõuavad välja ajada esimesi läikivaid lehekesi. Ja kui remmelgas on juba ära õitsemas, lähed päeval mõnutundega Vanasse parki ja kuulad seal, kuidas praksuvad käbid okkaliste mändide poolpaljastel okstel.

Stephan Bäthory — loe: stefan baatori. Tõlk.

Hulgud Vana pargi puiesteedel ja ainult kuuled siin-seal õrna, vaevalt tajutavat praginat, otsekui roniks kribinal kuskil ladvas mööda puutüve suure sabaga orav, ja äkki vilksatab silme ees pruun käbi, langeb oksalt maha, põrkab kruusaselt teelt korraks tagasi ja veereb alles noorde rohtu. Ühtelugu puistab soe tuul okkalistelt mändidelt maha pilvede viisi kollast tolmu.

Kui oled tüdinenud hulkumisest mändide all, istud pingile ja näed kullendavat lilledega ülekülvatud muru kindluse bastionidel ning lõhnava kollaka eredaid laike ümmarguste lasketornide müüridel, kus türklaste kahurikuulide jäljed meenutavad aegu, mil need müürid pidasid vastu Konstantinoopoli «rünnak-ratsanike» piiramisele. Aga silla algul oleks nagu keegi käsipuudele laotanud kuivama kirjusid lippe. Kuid need pole lipud, vaid Privorotje naised, kes on tulnud linlastele lilli müüma. Nende korvid on tulvil punaseid, valgeid, kollaseid ja kahvatu-roosasid tulpe; valged maikellukesed on köidetud kimpudesse ja mähitud märgadesse lappidesse. Vanade kalmistute hauaplaati-del roomavad juba ammu läikiva igihali — «hauataime» — noored varred, Podzamtše agulis on savionnide ees löönud juba haljendama juurviljaaiad, ja türgi oa, lillherne ning lilla vormi esimesed, alles värsked võrsed on põimunud varbtara külge, et juunikuuks juba tänavale vaadata.

Kurb on mõtelda, et niisugusel kevadisel ajal tuleb meil kodu-linnast lahkuda.

Harkovist polnud mingit vastust?

Ärkasin vahel öösiti ja nähes, kuidas läbi avatud akende tungib ühiselamusse kuuvalgus, ning 'kuulatades oma naabrite ühetasast norskamist, mõtlesin hirmuga kooli lõpetamise päevale.

Harkov vaikis.

Puhuti näis mulle, et ma pole seal üldse käinud, et ma pole näinud Keskkomitee peasekretäri tema kabinetis Kärl Liebknechti tänaval ja et ma silmitsesin ainult tema päevapilti ajakirjas «Vsesvit».

Kuid üks minu muredest haihtus juba tol õhtul, kui Nikita viis läbi büroo istungi. -Kuidas ma olin eksinud, arvates, et Kolomejets võib mõtelda minust halba ja kavatseb midagi kurja minu vastu! Lugenud tookord bürool ette Tiktori kaebuse, ütles Nikita kõigi kuuldes:

«Tiktor kirjutab oma avalduses: «Kuna Vassili Mandžura aitas kaasa kontrrevolutsionäär Petšeritša põgenemisele, arvan mina kui teadlik töölisnoor, et Mandžura tuleb selle eest tingimata kommunistlikust noorsooühingust välja heita.» Ma arvan, poisid, et te saate aru, mis mõte on neil süüdistustel? Mandžura ei lasknud Petferitsat põgenema ju mitte sellepärast, et ta teda meelega oleks tahtnud põgenema aidata. Mandžufa eksimus seisab selles, et ta ei teadnud, mis tüüp see Petšeritša on ja mis

põhjusel ta linnast ära sõidab. Ma ei tea, kuidas teie, aga mina isiklikult usaldan Mandžurat täielikult.»

Ja kaks päeva hiljem ütles Nikita komsornoli lahtisel koosolekul:

«Mandžura täitis oma kohuse, ta sõitis Harkovi ja saavutas seda, et teie võite pärast vabrikukooli lõpetamist sõita tehastesse …»

Tiktor hüüdis tusaselt oma köhalt:

«See on veel suur küsimus, kas saavutas! . . .»

«Jah, me usume teda,» käratas Nikita, summutades Tiktori porina, «sina aga ei ole seni meie usaldust ära teeninud!»

Ja kuigi Nikita kõikide ees ütles, et ta mind usub, usub sellesse, et me kõik saame sõita Ukraina suurtesse tehastesse, kartsin ma väga, et tal ehk tuleb hiljem ütelda vastupidist.

«Sõidame, kuidas siis muidu!» ütles kord Furman Petka Maremuhhale, märkamata, et ma seisan ta selja taga. «Sõidame… sõnnikuhunnikuid ümber kaevama!»

Kooli lõpetamiseni jäi ainult üks nädal...

Oli õppetööst vaba laupäevaõhtu ja me läksime poistega pärast tööd Vanalinnast läbi kose poole. Suurvee ajal veerikkamaks muutunud jõgi oli ammu läinud tagasi oma rohetavate kal-laste vahele, ta oli nüüd igasugusest prahist puhas ja meelitas juba ligi suplejaid.

Oleksime heameelega vaadelnud, kuidas Vanas pargis hakkavad maha varisema kastaniõied, ja pealegi kiitles Bobõr täna lõunasöögil, et ta võiks ehk juba supelda. Me tahtsime näha, kuidas esimesed suplejad hüppavad otse kose köhal rippuvalt puusillalt külma vette. Teadsime muidugi, et Saška ei hakka hüppama sillalt vahutavasse koske — ta pole säärane hull, kes pea vastu kaljusid puruks lööks; ta läheb kuskilt kaldalt tasapisi .vaiksetesse veevoogudesse.

Mete Petroga võtsime Saškai sõnast kinni, ta katsus küll põigelda, kuid võta näpust. Tegime siis maha, et Saša läheb meie juuresolekul õhtul suplema.

Tol laupäevaõhtul oli Vanalinnas elav liiklemine. Posti tänav oli jalutajaid nii täis, et kõnniteel oli võimatu edasi pageda.

Maremuhha oli endale hiljuti lasknud õmmelda uue sinise, väikese rinnataskuga särgi. Täna oli see särk tal esmakordselt seljas. Satään oli pingul ümber ta laia rinna.

Isa oli mulle viimases pakis saatnud triibulised püksid ja küljelt nööbitava helepruuni satäänsärgi, mille kraele olid tikitud helesinised lilled. Ka mina otsustasin isa kingitused täna esimest korda tarvitusele võtta.

Saša Bobõr, kes ammusest ajast kogus raha ega olnud kahe kuu jooksul söönud ainustki saiakest, hakkas lõpuks laiutama: ta ostis tekstiilikaubamajast endale ülikonna — kuue, vesti ja püksid — .kõik hallist kalasabamustriga ševiotist. Nähes teda esmakordselt selles ülikonnas, ütles Nikita:

«Kas tead, Sašake, mis sul nüüd veel puudub? Esiteks, kuldketike soliidsuse pärast, ja siis veel lips. Kuldketikese jaoks sul muidugi raha ei jätku, aga lipsu, ma arvan, ei võtaks sa isegi ilma rahata, sest sa tead, mis tähendab tõeline kultuur ja mis tähendab pursuilik väikekodanlus, ega taha, et sind järjekordsel enesekriitika õhtul valjult käsile võetaks. Kas pole nii, Sašenka, sa meie kallis seltsimees Bobõr?»

Silla juures seisvalt kaubitsejalt ostsime «kokoškasid» — kuumal praepannil lõhkenud maisiteri, ning kõndisime lõbusalt keset sõiduteed. Peletades kurbi mõtteid, naeratasin ka mina, kujutledes, kuidas meie sõbrake külma vette ronib.

Jõudsime juba raekoja juurde. Raekoja all säras meie linna esimese eeskujuliku kommunistlike noorte kohviku uus vaateaken. Kohvik oli seestpoolt heledasti valgustatud. Selle kohviku avasid üsna hiljuti «Rahvatoitlustuse» rakukese kommunistlikud noored . endise Barenboimi õllepoe ruumides. Rahandusosakond pigistas eraomanikkii kõrge maksuga, nepman ei pidanud vastu ja andis alla, ning kogu tema ettevõte koos kõigi juurdekuuluvate maja-pidamisruumidega, mis ulatusid kaugele raekoja alla, anti üle noortele. Linna elektrijaama kommunistlikud noored korrastasid siin elektriseadmed, kommunaaltööliste rakukesed värvisid seinad ja tegid põrandad korda, meie vabrikukooli puusepad valmistasid komsomoli laupäevakul Kušniri juhatusel uuele kohvikule tore-dad lauakesed; isegi meie, valajad, tegime kohviku jaoks oma tsehhis uue pliidi koos rõngastega.

Esimene komsomolikohvik oli kõigi meie linna kommunistlike noorte uhkuseks, ja mitte ainult sellepärast, et temas oli osake ka meie tööst: me nägime ja saime aru, et just. niimoodi tuleb rünnata eraettevõtjat ja ta nõukogude kaubandussüsteemist jäädavalt välja suruda.

Läbi uue vaateakna nägime nüüd mõnutundega, kuidas meie vabrikukooli õpilaste valmistatud laudade vahel liiguvad noorukesed ettekandjad, valged põlled ees, tuues külastajaile lõhnavat hiina teed kandilistes klaasides, kohvi vahukoorega ja tina-kraaniga varustatud sinistes sifoonides1 seltersit ning siirupit, mille nimeks oli «värske hein». Puhtus ja kord, ning-mis peaasi — teadmine,

et siin sind keegi ei tüssa, olid kohvikusse meelitanud palju rahvast. Peaaegu kõik köhad laudade taga olid kinnL

Kui me kohviku ees peatusime, astus sealt välja Vukovitš,

1 Sifoon — nõu, mis on varustatud toruga vedeliku ülekandmiseks. Tõlk.

lastes oma naise ette ja avades tema ees ukse. Võtsin mütsi peast ja tervitasin.

Vukovitš naeratas mulle ja tõstis tervituseks käe laitmatult mütsisirmi juurde: ta tegi seda nagu kord ja kohus, mitte ükskõik kuidas, vaid puudutas väljasirutatud käe sõrmeotstega piiri-valvurimütsi lakitud nokka.

«Vassil, kes see oli?» küsis Saša Bobõr uudishimulikult. «See oli… seltsimees Vukovitš,» ütlesin teeseldud ükskõiksusega.

«Kas see ongi Vukovitš? Seesama Vukovitš?» küsis Bobõr pikkamisi, vaadates eemalduvale piirivalvurile järele ja kades-tades ilmselt minu tutvust. «Vaata aga vaata… Ja ma ei teadnudki.» Ning ta lisas: «Teie tervitasite-teineteist…»

«Mis selles siis imelikku? Ta on mu hea tuttav.»

«Kas sa siis, Saška, teda ei näinud, kui me eriülesannetega väeosas valvet pidasime?» küsfs Maremuhha.

«Ei … näinud,» kogeles Bobõr hämmeldudes. Ja mulle meenus äkki, kuidas Saša oli teeselnud haiget, sellal kui Vukovitš ja Polevoi luusisid staabi hoovil, selgitades, kuhu ometi võis põgeneda see tundmatu diversant. Kõik poisid vaatasid siis vahitoast välja ja nägid Vukovitšit, ainult Bobõr lamas laudkoikul ja lõgistas hambaid, kujutades palavikuhaiget...

«Teate, poisid, kas me ei läheks jõe äärde homme hommikul?» ütles Bobõr äkki. «Hommikul on ju vesi veelgi külmem ...»

«No kas tead!» kargas Maremuhha Bobõrile ninna. «Tähendab, kaotasid kihlveo! Nüüd aga tule ja kostita meid seltersiga. Kuid pane tähele — kummalegi kaks portsjonit siirupit!» «Hei, poisid!» kostsid lähedusest tuttavad hääled. Üle iluaiakese kaitsetara hüppasid Furman ja Husarczyk ning jooksid meie poole.

«Nii valmistute oma arvestusteks!» ütles Maremuhha manitsevalt.

«Mis arvestused seal enam!» otse kisendas õhetav Husarczyk. «Ütle parem, kust võiks praegu saada Ukraina kaarti?»

«Õige mul veidrikud väljas! Meil vabrikukoolis on ju kaart olemas. Selles kapis, mis kantseleis asub,» ütles Maremuhha.

«Milleks teil kaarti vaja on?» küsis Bobõr.

«Tean, et kapis,» pobises Husarczyk küsimusele vastamata jättes ja ringi vaadates, «selle kapi võti on ju asjlajaja käes, tema aga tuleb alles ülehomme.»

«Mis sa kaardiga peale hakkad, ütle ometi!» küsisin ma. «Te õpite ju tehnilise mehaanika arvestust.»

«Mis tähendab «peale hakkan»? Naljakas jutt! Kas sa siis ei tea?» Ja äkki, lüües endale vastu otsmikku, hüüdis Monka. «Rumalad, te ei teagi! Me sõidame!!!»

«Kuhu me sõidame?» virgus Bobõr.

467

«Sõidame, sõidame, sõidame!!! Hurraa! Vivat!!!» röökis Monka ja hakkas kõnniteel tšetšotka taktis hüplema.

«Rääkige ometi selgemini, saatanad!» karjusin Husarczykile.

«Meie istusime, tead, õppisime tehnilist mehaanikat — ja äkki nägime: kirjakandja! Ja ta käes oli kiri. Sihuke paks, lakkpitse-ritega. Küsis: «Kus on teie direktor? Mul on tema jaoks väärt-kiri.» Viisime, tead, kirjakandja Polevoi tuppa. See kirjutas alla, meie aga ei läinud ära. Ootasime. Justkui oleksime aimanud. Ütlesin kohe: «Lubage meid, seltsimees direktor, kiiresti pitserid lahti võtta.» Võtsimegi. Avasime ümbriku — seal olidki lähetuskirjad!» Kui Furman oli kuruga selle uudise välja pahvatanud, hakkas ta erutusest isegi köhima.

«Tunni aja pärast on koolis erakorraline koosolek!» ütles Monka vahele. «Kästi kõik õpilased linnast kokku kutsuda!»

«Kuhu need lähetuskirjad on?» küsis Bobõr kärsitult.

«Tehastesse üle kogu Ukraina. Meile! Saad aru? Rahvamajanduse Ülemnõukogult!» Furman kobas taskutes ja koukis sealt välja pika paberilehe. «Ma kirjutasin kõik ära ... Loe, Husarczyk!»

««Odessasse — kaks kohta...»» luges Monka laulval häälel niisuguse uhkusega, nagu oleks ta ise lähetuskirjade koostaja ja nende jagaja.

«Mina sõidan Odessasse, fakt!» lõi Bobõr särama.

«Jah, sind sell just oodataksegi,» ütles Furman pilkavalt. «Seal keedetakse niisugustest tedretähelistest seepi.»

«Noh, sina ära uhkelda!» vastas Bobõr solvunult.

«Jäta juba, Saška,» palus Märemuhha. «Las inimene loeb ... Edasi, Mõnus!»

««... Družkovka, Toretski tehas — kolm kohta, Jenakijevo — neli kohta, Grišino — kaks kohta ...» Furman, kas sa tead, kus on Grišino? Ega sa seal vagunite all ole juhuslikult ööbinud?»

«Pole aimugi!» andis Furman soliidselt oma bassihäälel vastuseks.

««... Makejevka — viis kohta, Altševsk — neli kohta, Lugansk — üks koht...» Kas näed, Lugansk näikse olevat suur linn, aga miks sõidab sinna ainult üks inimene? Imelik!»

«Loe, loe!» müksas Märemuhha Husarczykit.

«Küll ma loen... «Kramatorskaja — kaks, Zäporožje — neli, Mariupol — viis ...» See on vist kuskil mere ääres.»

«Mere ääres jah,» möönis meie kõiketeadja Furman, «ainult väga madal põhi: lähed, lähed, aga ikka ainult põlvini.»

««... Slavjansk — kaks kohta, Kiiev — viis kohta ...» Isegi Kiievi, kas sa näed! Tore linn! «Bolšoi Tokmak — neli...»»

«Vilets asi — niimoodi lugeda!» peatas Petro Morikat. «Nagu pimedad … *Mine ja uuri välja, mis see Bolšof Tokmak on, kus ta asub! Valid, ja siis ...»

«Ega keegi sulle enesele valida annagi!» ütles Furman.
«Ükskõik... Ma tahan ette teada, mis mulle tuleb,» sähvas Petro. «Lähme kaarti otsima. Võib-olla et komsomoli klubis on? Lähme, poisid, klubisse! Jõuame veel enne koosolekut ära käia.»
Ja me suundusime viiekesi klubisse, hingeldades kurest käimisest. Läksime kätega veheldes, möödusime äraõitsvaist kastaneist, möödusime varjurikkast, tihedast pargist, kust kostsid mahedad kitarrihelid ja keegi laulis:

Sind me välja vahetame,

vana, väsind seltsimees!

Ja me leeki õhutame

töölisrahva südames!

Hea on marssida selle laulu taktis, teadtes, et kõik kartused on juba seljataga!
Poisid ajasid omavahel juttu ja naljatlesid; ainult mina läksin vaikides, kuigi olin kõikidest rõõmsam: kui möödusin varjurikkast pargist, meenus mulle Harkov, kevadine hommik sula-lumega käetud ülikooliesisel skvääril, hele, silmipimestav päike, ja mu süda põksus niisama rõõmsalt nagu siis ...

«Inimene, kes ei sea endale elus mingit eesmärki, on kadunud inimene,» nii alustas Polevoi oma kõnet õpilaste erakorralisel koosolekul, mis toimus meie lukksepatöökojas. «Säärane inimene muretseb ainult oma kõhutäie eest,» jätkas Nestor Varnajevitš. «Teie aga, poisid, olete töölisklassi reserv, ainsama jõu reserv, kes võib maailma uueks luua. Tähendab, igaüks teist, kui ta ainult tahab olla tõeline inimene, on kohustatud seadma endale üha uusi ja uusi eesmärke. «Miks ma ei või, kui ma võin?» nii ütelge endale alati, kui satute raskustele! Kasvatage eneses viha ebaõnnestumiste vastu. Need raskused aga paratamatult satuvad teie teele. Te nägite neid juba siin. Karvapealt oleks meie kool suletud. Ukraina rahva vaenlased — natsionalistid, maailma kodanluse palgasulased, tahtsid meile ka siin kahju teha. Ja mis juhtus? Saime õiguse Harkovis, partei Kesjdromitees. Saime õiguse! Ja siin näete tulemust!» Nende sõnade juures tõstis Polevoi laualt paki lähetuskirju. «Need on mandaadid teie tulevasse ellu. Kuid nad võivad osutuda tühjadeks paberitükHideks, kui te kunagi seisma Jääte ja enesele ütlete: «Küllalt, olen kõik saavutanud, nüüd võib jalad seinale panna!» Ärge pöörduge kõrvale, kordan ma, kui teie teele satuvad raskused. Ärge andke alla. Pigistage hambad kokku ja — uuesti edasi! ... Saage aru, te olete maailma ümberkujundajad!

Kellele siis veel, kui mitte teile, nõukogude noortele, kuulub tulevik! Teie, mu poisid, olete revo-lutsiooni esimesed võrsed. Suur Lenin on isiklikult hoolitsenud

teie saatuse eest. Olge sellele uhked! Teie lapsepõlv möödus veel vanas maailmas. Paljud teist mäletavad Posti tänava nurgal seisnud kardavoid kui vana mineviku sümbolit. See minevik jääb teile veel jalgu. Heitke endalt maha vana saast.» Teil seisab ees suur tulevik, teiega peab sammu kogu meie maa noorus. Olge selle üle rõõmsad!

Ma tahaksin väga, sõbrad, teid köhata kümne aasta pärast, kui-te olete noortest töölistest saanud meistriteks, insenerideks, tootmise juhtideks, aga peaasi — kommunistideks.

Niipea kui uutes tehastes tööle asute, hakake kohe valmistuma parteisse astumiseks. Raskuste ja rõõmu hetkil koonduge partei ümber. Juba enne parteisse astumist kasvatage endas parimaid bolševistlikke omadusi...

Te lugesite eile Mihhail Ivanovitš Kalinini kõnet, millega ta pöördus Sverdlovi ülikooli lõpetajate poole.

Seal, selles kõnes, on tähelepanuvääriv lause: «Kõige väärtuslikum parteitöölise juures on see, et ta oskaks pidumeeleoluga töötada ka tavalises, äripäeva-olukorras, et ta oskaks päevast päeva võita üht takistust teise järel, et need takistused, mida tegelik elu tema ette iga päev, iga tund, veeretab, ei pidurdaks tema hoogu, et need igapäevased, mitte küllaldasest aktiivsusest tekkinud takistused arendaksid ja tugevdaksid tema jõupingutusi, nii et ta näeks selles igapäevases töös lõppeesmärki ega laseks kunagi silmist neid sihte, mille eest kommunism võitleb.»

Ja korrates praegu neid sõnu, soovitan omalt poolt teile, poisid, töötada pidumeeleoluga, kartmata takistusi, nähes enda ees kogu aeg kommunismi helget tulevikku.

Seal, kus te tööle asute, arendage endas alati suurt soovi teada saada seda, mida te veel ei tea. Ärge peatuge! Ärge kunagi peatuge! Kartke kahte sõna: «väsimus» ja «rahulolu».

Pärast teid tulevad teised. Neil kujuneb kõik hoopis kergemaks, nad kadestavad teid, sest ükski neist ei saa näha seda, mis tuleb läbi elada ja näha just teil ... Varsti, õige varsti te lahkute sellest koolist. Me kirjutame teile välja sõidutunnistused ja te sõidate suurtesse tehastesse. Seal ootab teid suur töö. Armastage tööd,.suhtuge ausalt oma kohustustesse. Head teed! ...»

Kuulates seda meile nii ebatavalist, Polevoi poolt erutusega ette kantud kõnet, mõistsime, et tal on väga kahju meist lahkuda. Ta rääkis seda kõike kogeldes ja segi minnes, nagu valjusti mõ-tiskledes, ja ta hääl värises ajuti, kuid oli näha, et ta sõna'd tulevad südamest. Ja mulle jäid kõige paremini meelde sõnad: «Teie olete revolutsiooni esimesed võrsed!» Nendes sõnades oli midagi kordumatult Kaunist. Ma nagu oleksin näinud laia — niikaugele ii kui silm ulatab — haljast nisupõldu, mis varakevadel suure inimese käega külvatud. Juba on põllust üle käinud? esimesed kevadised äikesehood, juba tekivad peakesed saledatel mahlakatel

varrekestel, ja nad tõusevad järjest kõrgemale, kuskil taevasinas helendava palava päikese poole …

Koosolek lõppes ruttu.

Polevoi rõõmustas meid teatega Jähetuskirjade saamisest.

Jäi veel üle viimane mõistatus: kuhu keegi sõidab?

See mõte erutas meid ja me läksime uuesti hulkuma mõõda kodulinna, puudutades viimast korda oma taldadega tema tänava-sillutist ja kuuldes juba praegu, kuidas vedur vilistab rongi ees, millega meil tuleb siit linnast ära sõita.

LXV. UUES LINNAS

Me astusime vaksaliesisele väljakule ja samal hetkel kiskus lugev tuulehoog õiest nokkmütsi peast voorimehel, kes oma pikk-vankriga jaama juures reisijaid ootas. Hüpeldes nagu kerge männipuust ratas, veeres nokkmüts üle väljaku.

Päevitunud rässakas voorimees kargas sedamaid pukist ja sööstis mütsile järele.

«Pea! Pea! Hoia kinni, Volodka! Veereb teine üles Kobazova mäele!» kisasid naerdes teised voorimehed.

Tuulest aetuna veeres müts siksakiliselt edasi, ja jõudnud temale järele, laskus Volodka kükakile ning ajas jalad laiali, nagu püüaks ta kana.

Vaatamata sellele, et maikuu hakkas juba lõppema, oli siin haruldaselt sume ja jahe. Niiske meretuul pani virvendama väljakul läikivad loigud. Väikesed, valgeks lubjatud tüvedega akaat-siad painduvad tuules ning üsna madalal taeva all, jaamahoone katuse külge peaaegu kinni jäädes, ujusid pilved — sünged, mustad, vihmast pundunud.

Noil hetkil, mil esmakordselt tutvusime uue linnaga, meenus väga selgesti kuskile kaugele,«meie maa piiri äärde maha jäänud väike kodulinn: kaljune, haljas, päikeseküllane, Karpaatide tuulte käes seisev linnake. Meenusid viimased sõiduettevalmistused, jaamaperroon, miiting jaamas ja sõnad, millega meie komsomoli sekretär Nikita Kolomejets meid teele saatis: «Teie ees laiuvad helge tuleviku avarad kaugused. Olge ka edaspidi neil uutel eluteedel partei ustavateks abilisteks!»

Vali vedurivile katkestas Nikita sõnad. Kõik vabrikukooli õpilased poetasid end teiste reisijate vahelt läbi, pistsid pead #knast välja ja laulsid oma armastatud laulu:

Kui meie üksus piiril käib,

on panid hirmu täis!

Jah, küllap näed —

Oktoober peagi
ka neil on käes!…
471

Kui selge oli kevadtaevas noil hetkil, mil meie eest mööda libisesid jaama tuntud ehitused, kui päikesepaisteline oli kõik ümberringi! … Ja säh sulle — järsku paisati meid hilissügisesse. Ja seda nimetatakse veel lõunaks.

... Raputades oma mütsipõhjalt veetilku, jooksis voorimees Volodka meie juurde ja hüüdis:

«Noh, noored, kas sõidame? Krahv Bengalski tõld on teie teenistuses!» Ja ta lõi kämblaga vastu pikkvankri lakitud käsipuid.

Voorimehe palkamise üle meil rongis juttu ei olnud. Vaatasime üksteise otsa.

Meie kassapidaja Maremuhha nohises murelikult ning hoidis kätt selles püksitaskus, kus tal oli ühiskondlik raha. Bobõr oli kõhklematult valmis sõitma ja silmitses mõnuga pikkvankril. Sääraseid pikkvankreid meie linnas ei leidunud, olid ainult vanamoelisad faetonid.

Tiktor seisis eemal seina ääres, käes raske kohver. Silmi kissi-tades uuris ta väljakut enda ees ja tegi näo, nagu ei puutuks voorimehe ettepanek temasse.

Maremuhha küsis minult ebakindlalt:

«Kuidas on, Vassil, kas sõidame?»

«Aga võib-olla läheme jalgsi?» ütlesin ma.

«Kuhu me jalgsi läheme?» pahandas Bobõr. «Kauge!»

«Sõidame siis,» nõustusin. «Huvitav ainult, kui palju ta võtab. Küsi õige, Maremuhha.»

«Mis on teie taks?» päris Petro.

«Õiglane,» uratas voorimees, jooksis trepile ja võttis Petrolt tema korvi, milles oli valgest plekist teekann. «Istuge aga peale, poisid! Liiga ma teile ei tee! Kas see on terve teie majapidamine?» Ja ta osutas ülejäänud asjadele.

«Hei, oodake, niimoodi me ei sõida!» peatasin voorimeest. «Ütelge, kui palju maksab, ja siis istume peale.» Endamisi mõtlesin: «Teame teie vigureid! Nüüd»on lahke, lubab mitte nöörida, pärast aga soolab sulle, et hoia alt!»

«Kas olete neljakesi?» küsis voorimees tagasi vaadates. «Kuhu sõita, kas kuurordini või Kobazova mäele?»

«Kesklinna,» ütlesin kindlalt. «Kui palju läheb maksma nelja pealt?»

«Ärge mind arvestage, ma ei sõida!» hüüdis Tiktor.

«Miks?» küsis Maremuhha.

«Voorimees — see on kodanlik luksus. Enne tuleb otsida korter, siis alles voorimehega sõita,» nähvas Tiktor. Ja kohvrit viibutades sammus ta aeglaselt astmeist alla väljakule.

«Oota, Jaška, kuule nüüd ...» püüdis Maremuhha Tiktorit peatada, kuid mina käratasin:
«Las läheb... Algavad jälle need vanad vigurid!»
«Tormakas noormees,» ütles voorimees solvunult ja vangutas

pead. ««Kodanlik luksus» — vaata sa mul! Pursuisid ei vea ma isegi miljonite eest. Mul endal partisanikaart olemas.»

«Noh, kui palju maksab siis kesklinna?» katkestasin teda. «Noh, mis seal ikka. Igalt sellilt pool rubla.» «Palju,» ütlesin ma. «Kauple alla, Petro!» «Kui palju siis annate?» kohkusVoorimees. «Kakskümmend kopikat nina pealt!» pahvatas Petka. «Heakene küll,» nõustus voorimees. «See ju täna esimene sõit!» Eelkõige asetas ta pikkvankrile Petka korvi koos teekannuga ja tahtis siis peale tõsta minu vineerkohvri, kuid ma tegin poistele kohe ettepaneku:

«Kuhu me asjadega sõidame? Jätame need parem hoiule. Siis on me käed vabad.»

«Kas ära ei varastata?» küsis Maremuhha. «Veidrik niisugune, kes siis varastab? Pakkide hoiukoht on ju riiklik ettevõte!» rahustasin meie kassapidajat.

Asjade vastu saadud ühise kviitungi usaldasime samuti temale, ja Petro, keda heidutas minu paljaksvarastamise lugu Harkovis, kõõritas kartlikult tõmmunäolise voorimehe poole ning peitis selle väärtusliku dokumendi tolstovka tasku.

Võtsime kohad sisse. Pikkvanker hakkas kividel lõbusalt kõlisema.

Mõlemal pool sõiduteed olid kivitatud kanalid, kus voolas kol-lane vesi. Puhastes väikestes hoovides, mis olid liivased ja täis teokarpe, asusid madalad valged punaste või hallide katustega majakesed.

Siin-seal paistsid läbi taravarbade viinamarjaaiad ning noored kirsi-, mureli- ja aprikoosipuud; lõõmasid tulipunaste kresside ja pujengide klumbid.

Ahnelt vaatlesime esimest tänavat selles linnas, kus meil tuli nüüd hakata elama ja töötama.

Ühel nurgamajal asetsevalt sildilt lugesin: «Kolmeteistkümne Kommunaari prospekt» ja see meenutas mulle uuesti meie piiriäärset linna, eriülesannetega väeosa ja meile kallist sõna «kommunaar».

«Kas juba ammu sajab?» küsis Petro voorimehelt. «Sellest ajast saadik, kui algas torm. Juba kolmandat päeva,» ütles Volodja ja laskis oma kõrvi aeglasemale käigule. «Ja eile tuli rahet. Oli see alles rahe! Nagu kartetšiga põrutas! Noored viinamarjapõõsad lõi päris maha.» «Kas enne seda oli palav?»

«Täitsa Aafrika!» vastas voorimees..«Pooled päevad olin meres — niisugune kuumus oli. Näed, kui pruun ma olen.»

Nendest voorimehe sõnadest läks meel rõõmsamaks. Tähendab, tuul ja loigud tänavail, see on mööduv, ajutine nähtus, ning kui

meil ei vea ja kui me niipea ulualust ei leia, pole suurem häda ka puiesteel pingi peal ööbida.

Meie ees kõnniteel vilkus Tiktori tuttav selg. Ta vehkis linna poole pikkade, hoogsate sammudega, kandes õlal väikest rohelist kohvrit.

Oma kangekaelsusega andis ta meile selgesti mõista, et tal ei kõlba meie seltsis olla. Ja kuigi me sellest aru saime, hakkas meil kõigil piinlik: «Seal sammub meie vabrikukooli-kaaslane, meie semu, läheb asjadega jalgsi, meie aga sõidame luksuslikul pikkvankril, tõepoolest nagu mingisugused pursuid!» Maremuhha, kes oli meist kõigist kõige tundlikum ja heasüdamlikuni, ei kannatanud välja ja sosistas:

«Kui õige hõikaksime teda, poisid?»

«Hõigata ju võib,» ütlesin, «ainult siis ajab ta veel rohkem nina püsti. Kas oled unustanud, kui ninakas ta oli kogu tee? Tahab, et temaga lipitsetaks, et teda palutaks. Võta näpust!»

«Vassilil on õigus,» nõustus Bobõr. «Jaška on teadagi... indualist. Palugu nüüd juba ise, kui ära on väsinud.»

Kuid Jaška ei mõtelnudki pikkvankrit peatada. Ta sammus püsti päi. Tuul lehvitas tema kohevat heledat juuksetukka, mis tal uljalt halli sonimütsi alt välja tikkus. Ta kissitas oma tigedaid silmi. Tiktor teeskles, nagu ei märkakski meid

«Kodanlik luksus! Ptüi!» sülitas Volodka. «Kus mul Surematu Kaštšei väljas, arvab, et ma tema kahekümnest kopikast rikkaks saan! Kanna, ihnuskoi, ise oma kohvrit!... Olete ühe kandi poisid või?»

«Ah niisama, lähedalt,» vastasin põigeldes, sest ei soovinud kõrvaliste isikute ees. paljastada meie vastastikuseid suhteid.

«Tulite vist puhkekodusse?» küsis voorimees hobust ajades.

«Miks te seda arvate?» imestas Bobõr.

«Metsikud, eks?»

«Missugused «metsikud»?» ei saanud ma voorimehe jutust aru.

«Küsin, kas metsikud supelkülalised? Üürite endile eraviisil toad ja hakkate, jalad' ülespoole, päikesevanne võtma nii umbes kuu või kaks?»

Mind panid voorimehe mõistatamised hämmeldama ja ma ütlesin karmilt:

«Sõitsime siia tööle. Lõpetasime oma kodulinnas vabrikukooli ja saime lähetuskirjad punase leitnandi Schmidti nimelisse tehasesse. Kas teil on ikka olemas niisugune tehas?»

«Või veel! Endine John Kayworthi[1] tehas. Kuid sinna pole ju ammu uusi töölisi võetud! Omad elanikud käivad iga päev kon-toris küsimas ...»

Me vaatasime üksteisele otsa.

1 John Kayworth — loe: džon keivort.

«Võib-olla kuuluvad nad kõik madalasse töökategooriasse, ehk sellepärast?» küsis Maremuhha väriseval häälel.

«Neid on igasuguseid. Nii madalama kui ka kõrgema kategoo-riaga. Aga kui teil on lähetuskirjad olemas, siis võib-olla ...»

«Ja veel missugused!» kiitles Bobõr. «Harkovist, Ukraina Rahvamajanduse Ülemnõukogult. Felix Edmundovitš Dzeržinski ise tegi Moskvast korralduse. Ja neis lähetuskirjades on öeldud: «Igal juhul vastu võtta.» Näita, Petruss, minu lähetuskirja!»

«Mis sa veel ei taha!» nähvas Maremuhha vastu. «Hakkan ma sul niisuguse tuule käes dokumente laiali laotama!»

«Imelik tõesti, see Bobõr!» mõtlesin ma. «Isegi seltsimees Dzeržinskit nimetas tähtsuse tõstmiseks. Esimest korda näeb inimest ja juba kohe satub hoogu: kipub talle nii tähtsaid dokumente esitama.»

Hüpeldes veeres vanker mööda pikka Kolmeteistkümne Kommunaari prospekti. Puhuti äigas Volodka laisalt ohjadega kõrvi siidselt läikivat laudjat.

Tänav oli täiesti tühi. Üsna harva tuli vastu juhuslikke teekäijaid. Linn näis väga vaiksena. Tundus, et inimesi võib siin näppudel üles lugeda.

«Kui isegi kõik kohalikud elanikud siin tööd ei leia, mis siis meist saab? Oleme ju sissesõitnud inimesed, pealegi mitte just väga kogenud spetsialistid. Ja meie omaksed on kaugel, samuti Polevoi, Kolomejets ja Pantšenko... Ei ole kedagi, kes meid tarbe korral aitaks,» mõtlesin ma ja need mõtted tegid mind järjest rahutumaks.

«Kuhu te, poisid, siis elama tahate asuda?» küsis voorimees.

«Ei-tea veel,» venitas Bobõr.

«Kas tulete siia praktikale või päriseks?» küsis voorimees ilmse huviga.

«Kui vastu võetakse, siis kauaks ajaks,» seletasin ma.

«Kuulge, noormehed!» ütles voorimees pidulikult. «Mul on teie jaoks korter olemas. Otse muinasjutt! Nõiduslik unelm! Linna park asub sealsamas, muusika mängib terve suve läbi. Kui katusele ronida, võib sealt igal neljapäeval vaadata maksuta kino. See korter asub minu tädi juures. Ausõna! Ja ka meri on kohe sealsamas.»

«Meil pole korterit vaja. Meil võiks olla ainult üks tuba.» ütlesin umbusklikult. »

«Miks sa siis, Vassil, korterit ei taha?» küsis Saša. «Kui oleks kaks väikest toakest, siis ...»

«Jah! Võib-olla on sul seal veel klaverit ja eraldi võõrastetuba vaja, nagu krahv Potockil?» tungis Petro Bobõrile kallale. «Kui tahad korterit, siis võid seda ise endale otsida, meie aga Vassiliga mahume ka ühte tuppa ara. Eks ole, Vassil?»

«Muidugi!» pomisesin ma, taibates, et isegi ühe toa üüri on meil raske kokku kraapida, rääkimata veel kähe toa üürist.

«Just minu tädi juures ongi teie jaoks paras tuba,» nõustu? Volodja lahkelt. «Tädi on mul väga sümpaatne. Elab üksinda terves majas. Tema poja tapsid mahnoolased ja ta ise...»

«Kas aga tädi meid vastu võtab?»

«Miks siis mitte. Kui mina juba soovitan, siis pole kahtlust. Elate paremini ära kui mõned nepmanid. Need sõidavad siia mere äärde rasva maha võtma, ise aga veel rohivad: «Teine korrus, kõrgevõitu, süda haige!» Tüli on nendega palju. Teie aga olete minu tädile otsekui loodud.»

«Teie tädil järelikult on oma isiklik kahekorruseline maja?» küsisin ma.

«Just nii! Kahekorruseline!» tunnistas Volodka, nagu oleks see iseenesest mõistetav. «Ainult mööblit pole, see on halb. Aga mis teil sellest? Teie olete noored inimesed. Ostke endale esialgu troopiline mööbel — noh, ütleme, mitmesuguseid apelsinikaste. See on siinsamas lähedal... Nõõ, Sultan!» Ja nende sõnadega pööras voorimees vasakule.

Pikkvanker sõitis sillutatud teelt kitsale tolmusele tänavale ja veeres pehmelt edasi.

See veel puudus: elada eramajaomaniku juures! Tema kahe korruselises üksikelamus.

Iga hetkega pingestusin järjest enam ja enam. Miks me ometi hakkasime jändama selle lõbusa ja ülearu jutuka voorimehega!

Ent kui pikkvanker vaiksel mereäärsel tänaval, mis oli täis hiljutisest vihmast tekkinud loike, järsku peatus ja meie, sirutanud oma jalgu, koheldes niiskele liivasele maale hüppasime, ja kui Volodka meid oma tädiga, pikas seelikus kõhna eidekesega, tuttavaks tegi, selgus, et see tädi näeb täiesti proletaarlase moodi välja.

Tädi nimi oli Marja Trofimovna. Tema juuksed olid hallid ja tal oli peas lihtne mustatäpiline sitsrätik.

Ta tuli meie juurde tänavale, käes läikiv raudlabidas — selle labidaga kaevas see «pursui» juurviljaaias ise oma peenraid.

.«Vaata, iädi, tõin sulle üürilised. Palun lahkesti vastu võttab ütles Volodka lõbusalt, laksatades pika piitsaga.

LXVI. KARTUSED HAIHTUSID

«Kahekorruseliseks eramajaks» osutus tegelikult väike, kollaka telliskatusega tare, mis asus lilli täis istutatud hoovil. Eemal, tare taga, paistsid linnapargi puud ning helesiniseks värvitud kõlakoda.

Poolpime väike köök ja valgeks lubjatud puhas magamistuba, mille uks viis otse eeskotta, oligi õi-gust öelda uhke «üksikelamu» kogu esimene korrus.

Otse eeskojast, mis oli täis korve, tammepuust pütte ja köögiriistu, viis üles hirmsasti nagisev ja järsk trepp, millel puudusid käsipuud. See trepp läks vist pööningule.

Kui me sellest trepist perenaise järel üles ronisime, tuli tahtmatult mõte, et need kaks viltust tala, mis treppi üleval hoiavad, varisevad kokku ja me kukume viiekesi alla igasuguse koli otsa.

Ülemine, teise korruse ainuke tuba hakkas meile kohe meeldima. See oli nähtavasti hulk aega tagasi tavalisest pööningust ümber ehitatud: lagi oli vildak ja aken viis otse katusele.

Volodka pani piitsa nurka ja lükkas osavasti, peremehelikult, riivid eest. Ta paiskas raginal lahti väikese tolmunud akna.

«Pugege siia välja ja ekraan on näha nagu esimesest reast, isegi veel paremini. Möödunud nädalal vaatasin siit «Metslooma». Ei mingit trügimist, kõik on prii, ja mahe tuul puhub nii, karastavalt! Kust te mujal niisugust mugavust saate?» küsis Volodja.

Ja tõesti, aknast paistis hästi ära linnapargis asuva kino valge ekraanilina. Pistsin pea veel rohkem aknast välja, nägin enda ees kogu katusekallet, naaberaeda varbtara taga ja veel kaugemal, sealpool raudteed — merd.

Voorimees oli rääkinud tõtt: umbes saja sammu kaugusel Marja Trofimovna tarest tormitses päris tõeline Aasovi meri, kaldaäärne vesi tuulest sogaseks pekstud. Läbi akna nägin selgesti valgeid laineharju. Lahes kukus voogudel palja kõrge mastiga suur kaluripaat.

Vanaeideke-perenaine jälgis kartlikult, kuidas me tema tuba vaatleme. Tundus, et ta oli selle väljaüürimisest väga huvitatud, ja sellepärast käitus Saša Bobõr nagu tõeline korteriüürija. Kus ta küll seda oli õppinud — ei tea.

Tähtsa näoga jalutas Saša mööda pragunenud põrandat, pistis oma krimpsus nina iga prao vahele ja avas millegipärast madalaahju lõõriklapi. Siis märkas ta uksepealisel sinna lihavõtteööl vahaküünlaga suitsutatud risti, tõmbas rangel ilmel sõrmega mööda ristimärki ja vaatas lõpuks trepist alla: siit, ülevalt, paistis järsk trepp veelgi ohtlikum.

«Miks pole käsipuid?» küsis Saša karmilt. «Siin võib öösel pimedas unisest peast endal kaela murda.»

«All põleb mul kogu öö ikooni ees lampaad,» ütles vanaeit teenistusvalmilt.

«Mis? Lampaad? Lampaadidest tekivad aina tulekahjud!» ütles Bobõr tähtsalt.

«Mis sa nüüd, poju! Jumal hoidku!» pistis eideke hädaldama.

«Millega talveltuba kütta?» ei jätnud Bobõr järele. Ja ta patsutas tähtsalt ahjupealsele.

«Noh, kui te tehases tööd saate, küll teile siis kütet antakse,» ütles perenaine. «Tehase töölised saavad igal talvel sütt. Volodja toob teile ara, panete sinna kuuri, kus kits asub, ja ongi kõik.»

«Kui me aga tehases tööd ei saa?» mõtlesin ma. «Järsku ei võeta meid vastu ja tuleb sellest linnast hoopis lahkuda? …»

«Mulle, seltsimehed, on see katusekamber päris meelt mööda!» ütles Saša väga soliidselt, otsekui oleks tema arvamus otsustav. «Häda seisab muidugi selles, et siin on nii tühjavõitu.»

«Ma ju ütlesin teile, noormehed,» segas voorimees kiiresti vahele, «ostke endale esialgselt troopiline mööbel, ja siis edaspidi, talve poole, kui raha saate, võite muretseda igasugust luksustki.»

«Noh aga kus siis magada?» vaidles Bobõr. «Apelsinikastidel just hea magada ei ole!»

«Ostke endale välivoodid, kokkupandavad voodid. Kuid need on märksa kallimad!» ütles Volodja juba ebakindlamalt.

«Kas siis lihtsalt põrandal magada ei saa?» märkas äkki Maremuhha. «Mulle meeldib suvel väga põrandal magada. See on kasulik. Kas teil, memmeke, põhku ei leidu?»

«Võin anda heinu. Möödunud aastal ostsin kitse jaoks, talvest jäi natuke üle.»

«Heintest tulevad kirbud,» ütles Bobõr nägu krimpsutades. «Heintes ja saepurus sünnivad kirbud iseenesest, paratamatult! Magagu Denikin heintel, meie aga ostame endale parem välivoodid. Kuid…»

«Pea kinni, Saša,» katkestasin Bobõr'i. «Aitab sulle tühjast targutamisest!» Ja perenaise poole pöördudes küsisin: «Kui olete nõus, siis ehk asume tõesti teie juurde elama. Aga kuidas te soovite: kas maksame teile käsiraha nüüd kohe või pärast?»

«Tõesti ei tea...» sattus eit segadusse. «Võib-olla Volodja ütleb.»

«Kuulake mind, poisid!» lausus Volodja, piitsavarrega vastu puupõrandat lüües. «Oleme ju omad inimesed, eks ole? Keegi ei kavatse teile siin liiga teha. Tutvustasin teid tädiga — hoidke nüüd temast kõvasti kinni. Siitpeale jääb ta teile ema asemele: kui vaja pesta, siis peseb, kui toitu valmistada, siis valmistab. Teil pole mingit muret, teie käed on vabad, aga ka tädile langeb teie poolt osaks leivapaluke äraelamiseks. Eks ole? Hinna suhtes aga lepite pärast kokku. Kuulake mind, ma olen kogenud inimene. Jookske kiiresti tehasesse, näidake seal ette seltsimees Dzeržinski poolt välja antud lähetuskirjad ja tehke rutemini kmdlaks, missugused kohad saate. Muidu aga olete nagu peata kanad. Te ju ei tea, missugusesse kategooriasse teid arvatakse. Kui palju teenima hakkate? Teie ei tea. Eks ole tõsi? Kui aga

olete tehases, ära käinud, saate kohe targemaks. Sellal aga liigutab ka tädi siin oma ajusid ja mõtleb välja, kuidas saaks teilt rohkem küsida, et mitte endale liiga teha ja et jätkuks ka vennapojale Volodjale liikude tegemiseks, noh, kas liigume nüüd siit ülevalt patuse maa peale?» .

Sel esimesel päeval, kui olime jõudnud meile veel tundmatusse linna, oli muidugi vaja ära käsutada iga minutit. Tuli kuulda võtta Volodja nõuannet ja otsekohe jooksujalu tehasesse tõtata. Kuid meil oli kange himu vaadata, kuidas lähedalt välja näeb tõeline meri. Me polnud teda kunagi näinud, välja arvatud piltidel.

Meie kodukandi suurimaks jõeks, mida meil oli õnnestunud näha, oli Dnestr, ja seegi asus meie linnast, kui minna külateid kaudu, oma tubli viieteistkümne kilomeetri kaugusel. Pealegi sai tolles

Dnestris supelda ainult käida ääres — muidu, kui jõudsid ujuda jõe keskele, võis sind tulistada rumeenia sandarm.

Hoovist väljudes pöörasime mere äärde viivale põiktänavale, läksime üle sadamasse minevate raudteerööbaste ning jäime seisma kaldapealse kivist kaitsemüüri juurde.

Meri, mida nägime esimest korda elus, tormas vihaselt vastu kallast. Raevukas vahus pekslesid lained mürinaga vastu kivi-rinnatist ja veeresid jõuetuna tagasi; viies endaga kaasa väikesi rannakive, limaseid vetikaid ja teokarpe ning andes ruumi uutele vastu kallast paiskuvaile laineile. Meri aina tõusis ja. vajus, oli rahutu ja kuri.

Külmad pritsmed lendasid meieni. Bobõr kortsutas rahulolematult kulmu, pühkis kämblaga oma tedretähelist nägu ja astus sammu tagasi.

Pean tunnistama, mitte säärasena polnud ma varem endale kujutlenud merd! Arvasin: lähen randa ja näen enda ees kaugele-kaugele, lausa taevavõlvini ulatuvat laia ning vaikset veevälja, mis on puhas ja helesinine.

Kunagi kinkisin Galja Kušnirile oma päevapildi, mille taha kirjutasin: «Mu armastust, mis avar nagu meri, ei elukaldad ära mahuta.»

Neid sõnu olin kuulnud teatris, kui etendati näidendit seitsmest vangist, kes tsaaripolitseinike poolt üles poodi. Mulle jäid need sõnad meelde ja ma kordasin neid sageli. Meenub, et Galja minult veel küsis:

«Kas sa selle ise luuletasid, Vassil?»

Oli piinlik otse näkku valetades ütelda:

«Jah, ise!» Aga samal ajal ei tahtnud ma kaotada oma autoriteeti ning seepärast tuli vastata põiklevalt:

«On see siis nii halvasti?»

Praegu merd vaadates, meenusid mulle need mitte nii ammused päevad, kus olime veel poisikesed, meenus Galja, mu sõbra-

tar, ja värsid armastusest, «mis avar nagu meri», viisid mind tahtmatult tagasi meie kaugesse linna.

Mul oli kurb meel, et siin uues linnas polnud meri sugugi mitte nii avar. Vasakult piiras teda kitsas liivane neem. See oli nagu pikk sarv, mis kergelt paindus edela poole. Üsna maanina tipul, otse meie ees, mustasid mingisugused ehitused ja neist eemal, eraldi, paistis kaunis kõrgel vee kohal koonusekujuline sammas. Nagu pärast kuulda saime, oli see majakas.

Meist paremal asuvat sadamasuud varjas hall kivist laine-murdja. See nagu oleks jätkanud sadamamuuli joont ja paistis siit vaadatuna väga madalana. Ainult mõnikord harva kerkisid

lairiemurdja graniitrahnude köhale valged vahulained: ulgumerelt tulevad vood, võimsamad kui need, mis veeresid kaldale, püüdsid lainemurdjast üle paiskuda.

Seisime niiskes meretuules, kus soolast vett meile näkku pritsis, olime kurdiks jäänud kaldale rulluvate lainete mühast ega kuulnud, kuidas meile lähenes tütarlaps.

Me nägime teda alles siis, kui ta jooksult kargas kaitsemüürile. Tal oli seljas sinine suurte valgete lilledega supelmantel, mille hõlmu tuul vastu sääri surus; jalas olid tal roosad kummist rannakingad.

Pöörasime kõik kolm pilgud tundmatule tütarlapsele.

Meile tähelepanu osutamata 'seisis ta betoonrinnatisel saledana ja painduvaga ning hingas ahnelt sisse tormist õhku. Seisnud nii pisut aega, pöördus ta ümber, silmitses meid kolme tähelepanelikult ja küsis siis valjusti:

«Kas te jääte veel natukeseks ajaks siia, noormehed?»

«Jääme küll,» vastas Bobõr hämmeldunult.

«Sel juhul valvake, palun, minu asju!» ütles tütarlaps ja võttis meie nõusolekut ootamata tihedatest juustest kiiresti välja helkivate kivikestega sarvkammikese, pistis selle supelmantli tasku, äigas käega üle juuste ja viskas mantli just Saška ette kivist kaitsemüürile.

Jäänud villasesse supeltrikoosse, asetas tütarlaps jala trepile ja hakkas alla minema.

Arvasime, et tütarlaps kastab end kalda ääres paar korda vette, hoides kinni pehkinud vaiaotstest, ja ronib siis tagasi, ise külmast lõdisedes. Sest just niiviisi suplesid meil Smotritšis pal-jud naised. See aga tõukas hoogsalt jalgadega eemale roostetanud redeli ja sukeldus kaldale veereva laine harja alla nagu tõeline mereneid. Ei möödunud minutitki, kui nägime tundmatut juba kaugel rneres. Tema kollane supeltrikoo tõusis aeg-ajalt valgete vahulainete harjale ja kadus siis uuesti. Tütarlaps ei põiganud pealesööstvatest lainetest kõrvale, vaid vastupidi, laskus neisse, pea ees. Tema ette kerkisid ootamatult hiiglasuured vee-vällid, kuid ta sukeldus kindlalt nende alla, et siis üsna pisut

hinge tõmmata ja uuesti vastu võtta tormitseva mere löökе. Ainult mõnikord harva pöördus tundmatu tütarlaps näoga meie poole, pistis veest välja päevitunud käe ja heitis laisalt tagasi oma juuksed. Need olid märjad niftg tihedad ja tikkusid talle kogu aeg silme ette.

«Näed, kus tsirkusprintsess!» ütles Bobõr vaimustatult. «Kuidas sukeldub! ... Kas sina saaksid nii, Maremuhha?» Ja üksisilmi merele.vaadates istus Saška kaitsemüürile tütarlapse supelmantli kõrvale. .

«Tuleb enne proovida, missugune vesi on,» vastas Petro põiklevalt. «Kui see on soolane, siis miks mitte. Räägitakse, et soolases vees on kerge ujuda; see ise hoiab inimest peal.» ' «Hoida ta ju võib, kuid mäherdused lained! Kas sa siis ei näe?» ütlesin ma. «Kui niisugune laine ikka sinust üle käib, kao-tad paugupealt aja ja ruumi mõiste... Kuidas ta küll välja saab?»

«Käida poole ujuda on tal tõesti raske,» nõustus Bobõr.

«Aga kus ta on, poisid?» hüüdis äkki Maremuhha. «Ma ei näe teda.»

Tõepoolest, tütarlast polnud enam üldse näha.

«Võib-olla on ta juba lainemurdjal?» venitas Saša ebakindlalt.

«Sinna juba nii kiiresti välja ei uju!» ütlesin ma ja hüüatasin sedamaid kergendatult: «Seal ta ju ongi, narrid!»

Ankruketist kinni hoides ronis tundmatu lainetel kiikuvale pargasele. Tõusev laine paiskas ta üles ja ta -kargas ühe ropsuga tekile. Haaranud käega mastist kinni, silus ta teisega oma juukseid ja hakkas seejärel käsi eest kokku lüües ja end nagu kaisu-tades sooja tegema, nagu seda voorimehed pakase ilmaga harilikult teevad. Nähtavasti oli tal seal hea puhata! Mind aga hak kas tema suplemine juba tüütama. Palus, et me vaataksime «natuke aega» ta asjade järele, ise aga ujub ehk veel tõepoolest lainemurdjale välja.

«Sina, Saška, oled ikka veidrik!» noomisin Bobõr'i. «Kes sind käskis ütelda, et me siia ootama jääme. Tema lahutab seal oma meelt, meil aga on tarvis tehasesse minna. Kus mul riietehoidja väljas! ...»

«Noh, hakkame siis minema!» lausus Bobõr tagasi vaadates.

«Meie läheme küll minema, aga tema supelmantel varastatakse ara. Ta arvab, et oleme sulid,» tähendas Maremlhha arukalt.

«Meie Petrussiga läheme, aga sind jätame siia .. . kavaleriks,» hirmutasin Bobõr'i.

«Üksinda ma siia ei jää. ära mõtlegi!» uratas Bobõr ja nihkus supelmantlist kiiresti eemale.

Otsekui aimates meie arutelu, hüppas tundmatu, pea ees, pargaselt vahutavasse vette. Ilmudes uuesti, lainetele, ujus ta hoog-

säte mehiste tõmmetega käida poole. Lükates teda tagant, olid lained talle ujumisel abiks. Kuid jõudnud juba üsna käida lähedale, sattus tütarlaps tuuletusse lainetusse. Ujuja ei liikunud peaaegu 'paigast. Rinnatise juurest tagasi põrganud sogane, rädi-vahus sisisev vesi ajas tütarlapse kord merre, kord tõi ta jälle tagasi. Tundmatu oli nähtavasti väsinud. Laisalt ujudes kogus ta jõudu.

Siis sööstis mühina ja kohinaga kalda poole kõrge veevai!. See haaras kaasa tütarlapse, kes tugevasti klammerdus raudredeli külge, seda peaaegu haakidest lahti kiskudes.

Siis ronis tütarlaps vaevaliselt välja betoneeritud kaldapealsele. Ta tuikus. Ta juuksed tilkusid ja rippusid alla nagu märjad takud. Ta päevitunud jalgadel mustasid kõntsatükid.

«Merci, et valvasite,» ütles tütarlaps raskelt hingates. Ja haaranud supelmantli, jooksis kõrvale, jättes kaitsemüürile väikesi märgi jälgi.

«Läki, poisid!» kutsusin sõpru, pöörates rinnatisele selja.

... Hüvastijätul näitas voorimees Volodja meile kaugel mäe all kõrget telliskivist korstnat ja piksevardal lehvivat punast lippu.

«See ongi leitnant Schmidti nimeline tehas,» ütles Volodja. «Võtke kurss korstna peale ja te satute otseteed kontorisse!»

Linn oli kõikjal puhas ja haruldaselt tasane, vastupidi meie väikesele kodulinnale, mis oli täis järsakuid ja kuristikke. Nüüd, kus sammusime jalgsi mererannast kesklinna poole, pidades silmas korstnat, sai meile selgeks,' et sogane vesi, mis piki tänavaid olevaid kivitatud kanaleid peaaegu ääreni täidab, tuleb tuulest aetuna merelt, ja tänu sellele pole linnas tolmu.

«Jah, seltsimehed, ei ole midagi öelda, küll ujub hästi, see printsess!» tunnistas Bobõr kadedusega hääles. «Mina küll poleks niisuguse tormiga merre roninud. Veel praegugi mühab kõrvus! ...»

«Sulle näib hirmus, sest sa pole harjunud,» ütles Maremuhha. «Oota ainult, seame end siin sisse, käime suve läbi vees — ja läheme veel suuremagi tormiga ujuma. Ujume selle majakani välja, mis seal neemel paistab.»

«Kus mul hoopleja! Selle majakani on oma tubli kümme versta,» tähendasin ebakindlalt.

«See on ikka tore küll, et me üsna mere äärde korteri' saime! Eks ole!» ütles Petro, vaevu meile järele jõudes. «Mõtelge ometi, kui vahva see on: hommikuti jookseme kähku mere äärde ning sulpsti merre! Ja siis tehasesse. Hommikuti pole vaja kodus pes-tagi. Küll T.iktor kahetseb, et -meist lahku lõi.»,

«Ara hõiska enne õhtut, Petro!» ütlesin, meenutades voorimehe sõnu töötute kohta, keda siin linnas nii palju leidub. ««Ja sulpsti

merre!» ära siin niipalju sulpsata! Ei ole veel teada, kuidas tehases meisse suhtutakse.»

«Kuidas siis ikka võidakse suhtuda? Kentsakas!» imestas Bobõr. «Meil on ju lähetuskirjad!»

«Mis siin tühja arutada!» komandasin ma. «Lähme kiiremini!» Ja kohe tabasin end sellelt, et mu silme ees hõljus lillelises supel-mantlis tütarlaps. Julge tüdruk!

LXVII. KUIDAS SAADA TEMPEREERITUD MALMI

Tundes kivisöe lõhna, taipasime, et tehas on ligidal. Sama lõhn oli meie vabrikukooli sepikojas.

Kuskil läheduses põksus mootor. Tänav, kus kõnnitee ääres Rasvasid kollased akaatsiad, lõppes teise, ristuva tänavaga. Pöörasime sellesse uude tänavasse ja nägime juba nurgalt, et see tänav on terves ulatuses piiratud kõrge rohelise liistudega ülelöödud planguga. Plangu keskel oli samasugune liistudega ülelöödud värav. Värava köhal rippus ilus poolümar silt, mis koosnes traatvõrgule kinnitatud raudtähtedest:

LEITNANT P. P. SCHMIDTI NIMELINE MASINAEHITUSTEHAS

Sel hetkel, kui me nurgal, tehase plangu ääres seisime, avanes ootamatult värav ja tehase hoovist sõitis-välja terve voor automaatse viljaviskajaga lõikusmasinaid. Mehed, kes ajasid hobuseid, istusid masinate kõrval vedruistmeil. Väikeste tuuleveskite tiibadega sarnanevad rehad olid välja lülitatud ega liikunud. . Meist möödasõitvad lõikusmasinad olid uued, nähtavasti alles hiljuti musta ja punase emailvärviga üle tõmmatud.

Kuuldes, kuidas lõikusmasinate laiad malmrattad klõbisevad kõva diabaasiga1 sillutatud sõiduteel ja nähes, kuidas päevitunud mehed, jämedad puldankuued seljas, vetruvatel istmetel hüplevad, meenus mulle tahtmatult kauge piiriäärne sovhoos Dnestri kõrgel kaldal, kus ma olin töötanud kolm aastat tagasi. Umbes sääraste lõikusmasinatega koristati seal sovhoosis nisu.

Kuid need sovhoosi lõikusmasinad olid vanad, ära logistatud, välismaiste kirjadega, jäänud sovhoosile panide majapidamisest. Need meie ees olid aga uued, nõukogude omad. Pilves ilmale vaatamata helkisid need masinad nagu päikesepaistel. Nende laiad platvormid särasid. Nende vikatid liikusid praegu tühjalt nagu juuksepügamismasinal ja tundus, et kui nisu või rukis, neile nüüd ette satub, lõikavad nad selle sedamaid maha ja asetavad esimese kihi ilma vaevata ühtlase viiruna lõikusmasina avarale ja siledale platvormile.

1 Diabaas — tume, sageli rohekas mineraal. Tõlk.

«Kas siin tehaksegi niisuguseid masinaid?» hüüdis Pjotr vaimustatult. «Käe, kui palju detaile! Need pole enam meie hekslimasinad!»

«Mõistagi, et siinsamas. Eks sa vaata kirja.» Ja teravapilguline Bobõr näitas Maremuhhale lõikusrnasina küljel olevat tehase märki: «UPMT. Leitnant P. P. Schmidti nimeline Masinaehitustehas.»

«Ja mis tähendab «UPMT»?» ei jäänud Petro rahule. «See on vist jaam, kuhu neid saadetakse.»

«Kui vähe sul taipu on!» ütlesin, sest mulle tuli meelde sama lühend meie lähetuskirjadel. ««UPMT» tähendab: Ukraina Põllumajanduse Masinaehituse Trust.»

«Mäherdused masinad!» vaimustus Bobõr. «Kui palju vaeva küll nõuab-nende monteerimine! Keerukam kui tsiklimqotor. Tore, et meid siia saadeti! …»

Valvur juhatas meid tehase hoovis asuvasse väikesesse ühekorruselisse majja. Peatusime kõhklevalt musta vahariidega üle-tõmmatud ukse ees. Uksel oli silt: «Tööjõu osakond».

«Kes meist rääkima hakkab?» küsis Bobõr meile kordamööda otsa vaadates. Nagu näha, oli ta sel otsustaval hetkel ärevil.

«Vassil on meie brigadir, las ta siis räägib,» sähvas Maremuhha kiiresti.

«Andke lähetuskirjad!» ütlesin ma.

Pikas madalas toas klõbises kirjulusmasin. Lokitud heledajuukselise masinakirjutaja kõrval seisis pikk hallis ruudulises ülikonnas noormees, kes hoidis paberossi hammaste vahel ja samal ajal dikteeris. Ta juuksed olid pumatiga võitud. Kohe torkasid silma ta määratu suured, pikkade teravate ninadega sidrunivärvi kin-gad. Must lips tärgeldatud särgi kõval krael oli lehvi seotud. Noormehel olid jalas moodsad torupüksid, — hästi pressitud ja lühikesed — vaevalt üle pahkluude. «Kae, kus kehkenpüks!» mõtlesin ma — ja vist mitte mina üksi —, asudes selle keigarliku noormehe suhtes kahtlevale seisukohale.

«... Seega kasvab järk-järgult tehase tööliste kontingent,» dikteeris masinakirjutajale pumatiga võitud noormees läbi hammaste ja küsis siis meid silmates imestunult: «Mis asjas?»

«Tere!» Astusin keigarile lähemale. «Siin!» ulatasin talle oma lähetuskirjad.

Ta nägu tõmbus kipra, ta _võttis äranäritud paberossi suust, luges vaikides üksteise järel kõik lähetuskirjad läbi ja neid mulle tagasi andes ütles kumedal bassihäälel:

«Aut1!»

«Mis?» küsisin ma.

«Ei ole vaja,» vastas keigar põlglikul ilmel.

1 Aut — väljas (oskussõna jalgpallimängus).' Toim.

«Need lähetuskirjad anti meile koolist. Rahvamajanduse Ülemnõukogult,» võttis Bobõr agaralt sõna.

«Olen kirjaoskaja,» ütles torupükstes noormees, heites Bobõrile viltuse pilgu. «Kordan: antud kvalifikatsiooniga töölisi meie ei vaja.»

«Seltsimees, meie oleme ju lähetatud teie tehasesse!» ütlesin ma ja vaatasin otse keigari hallidesse silmadesse.

«Aga mina pole teid kutsunud!» Ta lahutas käsi nagu teatris. «Imelik, missuguste pretensioonidega siia tullakse! Pealegi võtsin juba umbes poole tunni eest tehasesse vastu ühe teie kooli lõpetanu ... Leokadia Andrejevna, kuidas on selle blondiini nimi? Noh selle, kellest te ütlesite, et ta sarnaneb teie tuttava seltsimees Krjütškoviga.»

«Tiktor, Jakov Denissovitš!» ütles masinakirjutaja loiult, uurides mingisugust paberit. «Mitte minu tuttavaga, vaid doni kasaka Kuzma Krjütškoviga!» Seda öeldes pööras masinakirjutaja keigarile selja ja vaatas igavust tundval ilmel aknast välja.

«Näete. Oli üks vaba koht — võtsin Tiktori vastu. Ja õigust ütelda, võtsin ta vastu omaenda riisikol, sest kui linna tööbörs sellest teada saab, võidakse mulle tubli peapesu teha! Omasid, kohalikke inimesi on palju järjekorras. Isegi jalgpallureid on... Nii! Teid aga, noormehed, kahjuks .. . Paraku!» Ja keigar lahutas jälle käsi.

«Meil on ju viies kategooria!» hüüdis Petro. «Oleme nii palju õppinud...»

«Tean ja saan aru,» katkestas keigar Petrot ja viskas koni õhuaknast välja. «Ma ju ise olen töölisklassist pärit ja saan teie raskest olukorrast väga hästi aru, kuid täielik apsait[1]!»

Liigutatud keigari sõnadfes kostvast osavõtlikust toonist, küsisin:

«Mida me siis peale hakkame?»

Ta kehitas õlgu ja vastas:

«Sõitke Harkovi. Ühe öö sõit. Saatku Rahvamajanduse Ülemnõukogu teid teistesse tehastesse. Näiteks Donbassi. Teil on ju ükskõik.»

«Mis tähendab «ükskõik»?» pahandas Mareirmhha. «Kust võtame raha veel Harkovi sõiduks? Kuidagiviisi saime viimase stipendiumi eest siia reisida.»

«Mina ei saa sinna midagi parata,» ütles keigar ja vaatas aknast välja, nähtavasti soovides, et see temale ebameeldiv jutuajamine kiiremini lõpeks.

Vaatasin ta kitsa pintsaku pressitud revääre, ta päevitunud, tugevat, noh, päris härjakaela, ta hoolikalt sõlmitud lipsu ja mõt-

1 Apsait —. kõrval (moonutatud kuju ingliskeelsest jalgpalli-oskussõnast) Toim.

lesin: «Mis teha? Mida veel peaks ütlema sellele volaskist kehkenpüksile, kes ei taha aru saada meie hirmsast olukorrast?»

Kuid mõistes, kui rumal ja mõttetu on igasugune seletamine, ütlesin tasa sõpradele:

«Noh, mis siis ikka ... Hakkame minema, kui asi niimoodi on…»

«Au revoir[1],» pomises keigar ja astus .masinakirjutajale lähemale, et edasi dikteerida.

Läksin esimesena hoovi ja istusin külmale kivitrepile. Kaks roosteplekkidega puldankuues töölist veeretasid mööda rööpaid vagonetti, mis oli täis peenikest, kuid millegipärast roostes toorvalu. Vaatasin töölisi suure kadedusega, kuigi nad tegid lihtsat tööd, milleks polnud vaja palju oskust.

«Mida me küll nüüd peale hakkame, mis, Vassil? Miks sa maha istusid? Kuuled?» pomises Maremuhha, seistes mu kõrval.

«Olime lollid, et hakkasime jändama selle voorimehega! See on minu süü. Oleksime pidanud Tiktoriga minema. Nüüd on ta juba tööle võetud, meie aga oleme tänaval!» tunnistas Bobõr kohmetult.

Bobõri sõnad ja tema ehmunud tedretäheline hale nägu tõid mulle külma vere uuesti tagasi.

«Voorimees ei mängi siin mingit rolli, Saša. Noh, heakene küll, oleksime kõik neljakesi korraga siia jooksnud, olemas aga on ainult üks koht. Mis edasi? Sind võib-olla oleks vastu võetud, aga meie?»

«Ara vihasta, Vasja! Anna parem nõu. Sa ju ise olid see, kes Harkovis käis, kes need lähetuskirjad hankis ...» ütles Bobõr väga rahuarmastavalt.

Äkki sähvasid rnul peast läbi meie vabrikukooli direktori Polevoi sõnad, millega ta meid oli teele saatnud: «Ärge astuge kõrvale, kui satute raskustele. Ärge andke alla! Pigistage hambad risti — ja jälle edasi!»

Need Polevoi sõnad ja kogu tema hüvastijätukõne meenumine äratasid minus veelgi suuremat viha pumatist läikiva juustega bürokraadi vastu.

«Tuleb minna kõige kõrgema ülema juurde, kes siin olemas on. Vaat mis! Direktori juurde… Ja kui tema ei aita, siis parteikomiteesse!» ütlesin kindlalt.

… Tehase direktoriks osutus väheldast kasvu hallipäine sinises tööriietuses mees. Me algul isegi ei uskunud, et just tema ongi peremees selles valgusküllases kabinetis, mis. oli täis masinaosi, kõblasmasinaid, mingisuguseid detaile, liivaga katse-klaase ja vasepuru.

Direktori kabinet meenutas pigemini laboratooriumi või mon-

1 Au revofr (loe: orövoaar) — nägemiseni (prants. k.). Tõlk.

teerimistöökoda. Kui poleks olnud diagramme seintel ega. suurt tammepuust lauda telefonide, tindipoti ja mugava nahktugitooliga, oleksime arvanud, et eksisime uksega.

Kui me hanereas kabinetti astusime, seisis direktor kruustangide juures, käes meisel ja haamer. Kruustangid olid kruvitud aknalaua külge. Nende vahele oli surutud punaka roostetolmuga kaetud detail.

Hoides vasakus käes meislit, tagus direktor kindlalt ja hoogsalt, kätele vaatamata, nagu tõeline lukksepp, raske haamriga vastu meisli lössilöödud pead, raiudes detaili pooleks.

«Millega võin teile kasulik olla, noormehed?» küsis ta meid märgates, pani siis haamri aknalauale ja hõõrus käsi. Ta sarnanes vana meistriga ja meenutas üsna pisut vabrikukooli lukksepatöökoja instruktorit.

Juba tema häälest tundsime, et direktor on rahulik, tähelepanelik mees. Tõsi küll, kõiki meie lähetuskirju ta lugema ei hakanud. Ta vaatas läbi ainult esimese ja kui ma talle meie olukorra ära seletasin, küsis: «Kas olete kõik Podooliast?»

«Jah, kõik ühest ja samast linnast,» ütles Maremuhha. «Olete kaugelt tulnud! Mõtle ometi, peaaegu Karpaatide alt, ja kohe Tauriasse! Ma tunnen pisut teie linna. Läksime sellest Austria rindele minnes läbi. Seal on mingisugused kuristikud, palju kaljusid ja neil kaljudel seisab mingisugune kindlus.»

«See on Vana kindlus, praegugi veel ajles!»'ütles Bobõr rõõmsalt ja meie kõigi tuju tõusis.

«Kuid seda mul meelde ei tule, kas seal tööstust ka oli...» ütles direktor. «Kust teil siis vabrikukool sinna tekkis?»

«Vabrikukool on olemas, kuid suuremat tööstust praegu veel pole,» vastasin direktorile, tehes seejuures liiga mootoritehase töölistele, kes oma tehast tõsiselt suureks ettevõtteks pidasid.

«Sellepärast meid teie juurde saadetigi, et meid oma linnas polnud kuskile panna. Ukraina Kommunistliku Partei Keskkomitee sekretär ütles meile, et sääraseid noori töölisi läheb varsti kõik-jal vaja — nii Donetsi basseinis kui ka Jekaterinoslavis ja ... siin!» lisasin ma.

Direktor kergitas oma kahuseid kulme ja vaatas mulle tähelepanelikult otsa, nagu tahaks kontrollida, kas ma ehk ei valeta.

«Seda ma näen isegi, et teid saadeti...» ütles ta venitades!

«Kuid meilt pole küsitud, kas meil teid praegu vaja läheb. Ja kuhu ma teid esialgu paigutan, on alles küsimus.»

Ta võttis uuesti laualt meie lähetuskirjad, lehitses neid ja vangutas mõtlikult pead.

«Kes teist on Maremuhha?»

«Mina olen Maremuhha,» hõikas Petro, nagu oleks ta eriülesannetega väeosa loendusel, ja astus direktori juurde.

«Mis me siis ka teha oskame, Maremuhha?»

«Olen puusepp ja ... veel... treial puutöö alal. Oskan treida.»

«Puutöö alal?» Direktor imestas. «Ja mina arvasin, et sa treid leiba. Kehaehitus on sul, tead, niisugune ... sobiv.»

Meie Bobõriga puhkesime naerma, vaadates kohmetuvat ja silmapilkselt punastuvat Maremuhhat. Veidi saamatu ja täidlane, seisis ta tehase direktori ees praegu nagu sõdur: käed kõrval! Ainult ta püksid olid kortsus, üleni volte täis kauasest lebamisest kõval vagunilavatsil.

«Kujuta ette, Maremuhha, sa oled päris õnneseen,» ütles direktor. «Headest puuseppadest on meil just puudus. Ja tööbörsil neid vist polegi. Noh, aga kes on teist Vassili Mironovitš Mandžura?»

Nüüd astusin mina sammu direktori poole.

«Kes sina siis oled, kas galiitslane?» küsis direktor.

«Miks?» hämmeldusin ma.

«Perekonnanimi on niisugune ... galiitsiapärane ... Kuid tõsi küll: Galiitsia on teie juurest otse kiviga visata. Mõtle ometi, olete nendega ju üks ja sama rahvas. Ainult Zbrutš eraldabki... Niisiis, millega meid võib rõõmustada Vassili Mironovitš Mandžura?»

«Olen.valaja!»

«Valaja?» Direktor astus kohe väikese lauakese juurde. Ta võttis esimese ettesattuva detaili, ulatas selle mulle ja küsis: «Missugusest metallist see valatud on?»

«Malmist,» ütlesin, silmitsenud detaili murdekohta.

«Kas tõesti?» Direktor kissitas kavalalt silmi ja heitis mulle läbitungiva pilgu.

Sõnagi lausumata läks ta kruustangide juurde, võttis sealt vana ärатäksitud detaili, surus kruustangide vahele uue ja lõi sellele hoogsalt haamriga pihta. Detail paindus nagu kõige tavalisem raud, kuid ei mõranenud.

«Niisiis, on malm?» küsis direktor ja vaatas oma kahuste kulmude alt mulle veelgi kavalamalt otsa.

«Noh, ja mis sellest!» ütlesin pikkamisi. «On olemas igasuguseid malmiliike. Sitked, näiteks …»

«Sa tahtsid ütelda — tempereeritud[1]? Eks ole?» parandas mind direktor, märgatavalt elavnedes.

«Tempereeritud!»

«Aga" kuidas saadakse tempereeritud malmi?»

«On vaja... tavalisele, hallile malmile lisandada rohkem rauda … noh, natuke terast…»

«Terast? Pea ometi, kuid siis, just vastupidi, hakkab valu pudenema! Teras teeb teatavasti pudedaks.»

Tempereeritud malm — taotav malm. Tõlk.

«Enne tuleb detail valada, siis vaja teda tempereerida erilises maagis ... Vist mangaanmaagis,» ütlesin, meenutades meie instruktor Kozakevitši seletusi.

«Või tempereerida!» elavnes direktor veel enam ja ta näole ilmus rõõmus naeratus. «Siia see koer maetud ongi! Mina, vennas, jändan selle tempereerimisega juba teist aastat, sellest ajast peale, kui töölised mind punaseks direktoriks panid. Võtsime ju selle tehase pärast revolutsiooni üle inglastelt, nemad aga põgenesid- koos valgetega ja viisid kõik tootmissaladused kaasa. Arvasid, et jääme ilma nende abita jänni. Meie aga hakkame vähehaaval ise taipama, kuidas midagi tuleb teha. Praegu näiteks tungime tempereerimise saladustesse nii-öelda teaduslikust seisukohast, et mitte valu alal huupi toimida. Tahan saavutada ja saavutangi, et mul tehases oleks malm samuti taotav kui raud. Saad aru? Et kui talupoeg hakkab meie lõikusmasinaga nisu niitma ja sõidab juhuslikult vastu kivi, ei juhtuks masinaga midagi halba. Et hambad ei pudeneks laiali! Hambad, vennas, see on tähtis asi. Need kaitsevad lõiketerasid igasuguse rikke eest. Saad aru? Ja niisiis ma tahaksin, et ukraina talupoeg tänaks meid lõikusmasinate eest! Vähe sellest, et aina räägitakse linna ja maa koostööst. Koostöö — selleks on tähtsad ka niisugused hambad!» Ja direktor silitas roostetanud detaili nagu elusat kassipoega. «Noh, aga kelleks sind, noormees, välja õpetati?» küsis ta, pöörates pilgu Saška Bobõri poole.

«Lukksepatöö alal sain viienda kategooria tunnistuse, kuid kõige rohkem armastan lahti võtta mootoreid ...» ütles 'Saša.

«Isegi mootoreid võtad lahti? Kus mul kangelane! Noh, aga kes neid siis pärast sind kokku hakkab panema?» Ja direktor vaatas kavalalt naeratades Bobõrile otsa.

«Eks ma ise pane kokku, kui vaja tuleb. Oleneb sellest, missugune mootor. Kui mootor on näiteks «Sambimi»-tüüpi mootorratta oma, siis on see isegi väga lihtne,» ei saanud Saša juhust kasutamata jätta, et tehase direktori ees uhkeldada.

«Tähendab, sind tuleb saata RTJ-i,» otsustas direktor.

«Mis see. «RTJ» on?» Saška hääl väratas märgatavalt.

«Meil on niisugune tsehh: «Remont- ja Tööriistatsehh ning Jõujaam». Lühemalt lihtsalt «RTJ». See tsehh teenindab kõiki teisi töökodasid.»

Direktor vaatas veel kord meie lähetuskirju ja ütles:

«Niisiis, noormehed, kas õigusega või õiguseta, aga tehasesse võtan teid.siiski vastu. Mispärast pidada seda nii suureks vastutulelikkuseks, küsite minult. Aga sellepärast, et kogu meie maal ja ka siin on veel tööpuudust. Inimesi on palju, tehaseid aga alles vähe. Kuid usun kindlästi, et see on

ajutine nähtus. Õige varsti vabaneme ka tööpuudusest, ehitame üles uued tehased ja võib-olla keegi ei usugi pärast, et kunagi nõukogudte võimu ajal

tuli ette tööpuudust. Kuid praegu on ta olemas . . . Niisiis: käige täna tsehhid läbi, laske oma nimed kirja panna, aga homme, kui kuulete tehasevilet, palun ilmuda meistrite juurde. Kui te oleksite siinsed elanikud, oleksin.teid lasknud minna järjekorda, tööbörsile. Nagu juba ütlesin, tuleb mul teiega teha erand. Kuid töötage ausalt, südametunnistuse järgi! Saate aru? Mitte pummeldada ega hilineda! Meie tehas on nõukogude tehas. Saate aru? Inglise kapitalisti John Kayworthi kihutasime siit Londoni ja võtsime tehase, meie vaevaga ehitatud tehase, enda kätte. Omaenese käsuks peame seda tehast majandama ja hoidma. Niisuguseid töölisi, kes oma tehasesse peremehelikult suhtuvad, hinnatakse ja austatakse meil .. . Kas teie hulgas kommunist-likke noori ka on?»

«Meie kõik oleme kommunistlikud noored,» ütles Bobõr kiiresti. «Vassil aga oli meie juures isegi büroo liikmeks.»

«Seda parem!» rõõmustas direktor. «Kommunistlikud noored on meile suureks abiks. Kui olete oma tsehhides vormistatud, astuge sisse TKK-sse, Golovatski juurde, laske end arvele võtta ja alustage uut elu!»

LXVIII. SEAME END SISSE

Perenaine andis meile kolm pikka lõuendist kotti. Kahekesi Maremuhhaga toppisime need täis teravaid vanu heinu, õmblesime kotiotsad piginööriga kinni ja panime kotid püsti jmuri najale, milles määgis kits, oodates aega, millal teda lõpuks lüpsma tullakse.

Meie toa põranda tahtis Marja Trofimovna ise ära pesta, kuid olime harjunud seda tööd tegema juba ühiselamus ja otsustasime läbi saada ilma tema abita. Maremuhha tassis hoovis asuvast väikesest kaevust tsink-ärnbriga üles külma kõva vett, mina aga võtsin saapad jalast, käärisin püksisääred kõrgele ja küürisin pragunenud põranda märja kaltsuga puhtaks. Seejärel pesin ära akna. Niipea kui aken oli kuivaks hõõrutud, läks tuba hoopis valgemaks ja suurest puhtusest ümberringi muutus meel rõõmsamaks. Naabermajas, mis paistis

puudetihnikast ja mille esikülg oli mere poole, mängiti klaverit. Selle maja aknad olid lahti ja klaverihelid hõljusid meie .katusekambrisse, segunedes kitse määgimise ja lähedase mere kohinaga, mis õhtuks hakkas vaibuma.

«Kui puhas aken! Klaasi polegi enam näha!» ütles Petro, silmitsedes minu lööd.

«Tassi magamiskotid sisse!» käsutasin, ergutatud seltsimehe kiitusest.

Ja seni kui Petro kotte toomas käis, pidasin plaani, kuhu need asetada. Oma koti otsustasin panna üsna akna alla. «Öösiti hakkab küll jahe, aga see-eest on õhk värskem. Ka tehasevilet kuulen esimesena.»

Toas oli nüüd tunda meeldivat männilaudade ja heina lõhna.

Klaverimängu kuulates tekkis minu hinges ärev soov, et aeg, mis on jäänud homme hommikuni — meie esimese tehasetöö-päeva hommikuni — mööduks kiiremini.

Kui mitte arvestada kõnelust direktoriga, jäi mulle kõigest sellest, mis tehases nähtud, meelde ainult valutsehhi pikk ja tolmune lööv. Seda löövi mööda olin läinud tsehhi kontorini. Sulatusahjust väljalastava malmi kauge vastuhelk, vormimismasina ühetasane toksimine, signaalkella löögid, talide vingumine, millede abil vormijad tsehhi kontori juures raskeid vormkaste tõstsid, — kõik see hämmeldas mind sedavõrd, et ma isegi õieti ei vaadanud, kuidas töötavad minu tulevased töökaaslased — valajad.

Kui erinev oli see määratu suur madala klaaslaega tsehh meie vabrikukooli tibatillukesest valukojast, kus alati valitses vaikus ning jahedus ja kus isegi valamispäevil polnud müral

Parajasti tsehhi kontoris viibinud vahetusmeister Fedorko, lühikest kasvu umbes neljakümne-aastane punase ja tuulest pargitud näo ning harvade pleekinud kulmudega mees, ei imestanud sugugi, kui ma talle ulatasin direktori poolt kirjutatud sedeli. Võib ju ka olla, et temale minu tulekust tehasevalitsusest ette helistati.

Fedorko kirjutas mind tsehhitööliste tabelisse, andis mulle töölise järjekorranumbri ja ajutise läbipääsuloa ning ütles:

«Homme asute masina[1] juurde tööle!»

«Kuid ma ei ole ju vormimismasinatel kunagi varem töötanud,» ütlesin tasa meistrile. «Olen töötanud platsil .. . Kas teie juures platsil vormimist ei ole?»

«Harjute,» katkestas mind meister lühidalt. «Kaks nädalat katseaega — see on pikk aeg.»

Ja see oli kõik. Mitte sõnagi rohkem.

Mul jäi üle ainult hüvasti ütelda ja väljuda.

Suure vaevaga leidsin tehasevalitsuse hoone lähedal üles majakese, kus, nagu mulle ütles vastutulnud tööline, «tegutsevad komsomolistid».

Lugenud uksel silti «Tehase komsomolikollektiiv», lühendasin seda kohe mõttes. Tuli välja «TKK». Meenus direktori soovitus TKK-sse sisse astuda ja ma lükkasin ukse lahti.

Seljaga minu poole seisis suure kaardi ees toolil püsti pikka kasvu mees ja vedas joonlauda mööda Hiina territooriumi. Peale kirjutuslaua, raamaturiiuli, väikese käpi ja kümne tooli polnud toas mingisugust muud mööblit. Üksteise külge kinnitatult rippusid seintel maakaardid.

Pikka kasvu mees pöördus ümber ja ma nägin oma imestuseks, et tal oli kaelas hästi seotud vabarnavärvi lips.

«Kellega soovite kokku saada?» küsis ta, vaadates mind oma hallide ja — peab tunnistama — tarkade silmadega.

«Tahan rääkida TKK sekretäriga,» ütlesin vastumeelselt. «Kui aga teda siin pole, astun hiljem sisse.»

Pöörasin juba ümber, et ära minna, kui joonlauaga mees prantsti põrandale hüppas.

«Noh, tere siis!» ütles ta ja ulatas mulle oma suure soonilise käe. «Uurin Hiinas valitsevat olukorda. Nüüd alles saab säru see Tšang Tso-ling1!»

Kuigi selle tundmatu mehe täpilise tumepruuni ülikonna revääril ilutses Kommunistliku Noorsoo Internatsionaali märk, olin ikkagi häiritud tema elegantsest välimusest, peaasjalikult aga lipsust, ja tahtes ära minna, ümatasin:

«Tulen homme.»

«Miks mitte täna?»

«Millal täna?»

«Kas või .praegu. Mina olengi sekretär. Saagem tuttavaks. Mu nimi on Golovatski. Ja kes sina oled?»

Mulle oleks nagu puuga pähe löödud ja esimesel silmapilgul ei saanud ma sõnagi suust. Säh sulle uudist! Tehase komsomoli-kollektiivi sekretär kannab lipsu! Kus seda enne on nähtud? Kõik

1 Masin — siin on mõeldud vormimismasinat, mida valutsehhis käsuta takse vormimiseks. . •,

2 Tšang Tso-ling (1876—1928) — Hiina kindral, äge revolutsiooni vastane.

meie varasemad vaidlused kultuuri ja kodanluse üle olid meile just õpetanud, et mida enam tähelepanu noormees osutab oma välimusele, kõigele sellisele tühjale-tähjale, nagu seda on pressi-, tud püksid, eriti aga lips, seda enam eemaldub ta kollektiivist, muutub formalistiks ja kalgiks inimeseks, kellele on võõrad töölisklassi huvid.

Ometi tuli mul Golovatskile seletada, miks olin siia tulnud. «Ja kuidas sa suhtud opositsiooni? Kelle poolt sa möödunud aastal hääletasid, kui komsomoli keskkomitee otsust arutati?» küsis ta targu, ilmselt minu meelsust uurides.

«Oli teil siis veel olemas opositsionääre?» vastasin ma küsimusele küsimusega.

«Omi opositsionääre ei olnud. .Kuid siia sõitis kokku igasuguseid kaabakaid, need lasksid end tööle palgata, katsusid rahvast segadusse ajada — sellest aga ei tulnud midagi välja. Üleeile, kui rajooni parteiaktiivil arutati Keskkomitee aprilliplee-numi kokkuvõtteid, hääletasid kõik üksmeelselt Keskkomitee seisukohtade poolt. Rahvas on meil ühel meelel, reeturid toetust ei leidnud. Nii et vasta mulle: missugune on sinu isiklik suhtumine opositsiooni?»

«Minu suhtumine?» küsisin- juba rahulikumalt, mõistes, et mul on tegemist tõsise, ausa noormehega. «Ma arvan, et see trotskistlik rämps oleks tulnud juba ammu parteist ja komsomolist välja heita. Meid ümbritsevad vaenlased, kes tahavad lämmatada nõukogude võimu. Me peame olema ühel meelel, peame koonduma partei ümber, need opositsionäärid aga tahavad meie vahel tekitada lahkhelisid.»

«See on tore, et sind valukotta suunatil» rõõmustas Golovatski. «Seal on tõesti head poisid, ja kui me möödunud aastal ründasime trotskiste, kes tahtsid end poetada tehasevalitsuse rakukesse, astusid valajate kommunistlikud noored esimestena Keskkomitee seisukohtade eest välja ning koos kpgu kollektüyiga ei lasknud nad neid vaenlasi oma tehases võimust võtta. Kuid pärastpoole sõitis mitu poissi valukojast Punalipulisse laevastikku, Baltikumi, ning aktiiv jäi vähemaks. Ja pealegi oleks juba ammu aeg uued valimised läbi viia ... Ütle kõjgepealt, missugused on sinu kalduvused?»

«Ma ei joo!» sõnasin tusaselt.

«Ega ma seda küsi.» Sekretäri nägu tõmbus kipra. «Aüssugust komsomolitööd sa varem oled teinud? Noh, kas sul on miilgi

vastu erilist huvi?»

Tahes-tahtmata tuli Golovatskile jutustada ka meie komsomoli-klubist ja vaidlusõhtutest, mis olid korraldatud nimetuse all «Mis oli enne — kas mõte või sõna, kana või muna?» Ma jutustasin talle, kuidas me olime mõistnud kohut La Mancha Don Quijote üle ja meenutasin enesekriitika õhtuid, kus iga kommunistlik noor

sai eksimuste eest «pähe». Poetasin ka mõne sõna vaidlustest kultuuri ja kodanluse üle, silmitsedes seejuures sekretäri vabarnavärvi lipsu.

«Ohoo!» rõõmustas Golovatski. «Sul on head kogemused, pealegi veel vanade töövormide ümberkujundamise ja uute otsimise alal. See on suurepärane. Kõik edeneb, kõik muutub! Kommunistliku noore loov mõte peab igavesti olema rahutu, peab alati otsima uut. Alles siis võib igaüks meist kindel olla, et teda ei ähvarda nüristumise oht. Võtan arvesse kõik, mida sa mulle jutustasid.» Ja Golovatski tegi kuruga märkmikku mõned ülestähendused. «Sul on ilmselt kalduvused kultuurmassiliseks tööks. Võib-olla teeme sulle ülesandeks organiseerida valukojas ühing «Aja liiga». See, vennas, on suur üritus!» Nende sõnade juures vaatas Golovatski kella. «Noh, nägemiseni, sõber, palun sind pingutada- kogu oma jõudu võitluses praagi tootmise vastu. Sinu tsehh töötab tükitöö alusel. Kuid iseasi on tükitöötasu kapitalisti teenistuses ja iseasi meie nõukogude korra

juures, kus töötame enesele ja kus meid ei huvita ainult toodangu hulk, vaid ka selle kõrge kvaliteet. Aga on inimesi, kes sellest aru ei saa. Need vehivad kõigest jõust tööd teha ja toodavad suure hulga praaki. Erilist tähelepanu pööra just neile nokkosadele.» Seejuures võttis Golovatski riiulilt samasuguse detaili, nagu meile täna oli näidanud direktor. See hüppas ta käes nagu suleke. «See peab olema kõige veatuift detail,» jätkas sekretär. «Muide, nagu kõik teisedki detailid. Kuid see just eriti. Ja sina kui kommunistlik noor pead pidama vihast võitlust praagitootjate vastu, pead üles leidma konkreetsed isikud, kes seda pahet levitavad ...»

«Kuid ma pole varem masina peal töötanud!» katkestasin Golovatskit, korrates talle sedasama, mida olin ütelnud meistrile. «Vormisin platsil... Oskan valmistada hoorattaid isegi ilma alumise vormkastita.»

«Küll harjud,» ütles sekretär, kellele valutöö, nagu mulle näis, polnud mitte võõras, «Kus on sinu arvestuskaart?»

Nüüd, kus vaatlesin puhtakspestud aknaklaase, meenusid mulle niihästi meistri külmad, karmid sõnad: «Küll harjute!» kui ka jutuajamine Golovatskiga ja ma mõtlesin: «Mis siis, kui ei õnnestu? Mööduvad kaks katsenädalat, ma ei õpi masinal .töötamist ära ja mulle üteldakse: «Mine aga siit, vennike, minema!» Mis siis?»

Mulle tundus vahel, et ma pole kunagi lõpetanud vabrikukooli, et, mulle antud'viies kategooria ei mängi siin mingit rolli, et ma üldse ei oska midagi teha ja et kogu mu töö algab alles homse päevaga. Kuna ma ei teadnud, missuguseks see homne päev kujuneb, olin veel enam ärevil.

Trepp hakkas-nagisema Maremuhha jalge all. Petro tassis sisse pika treitud jalaga ümmarguse laua-.

«Vaata!» ütles Maremuhha hingeldades ja nähtavasti heakskiitu oodates.

«Kas Marja Trofimovna andis?»

«Tema jah! «Võtke ja kasutage niikaua, kuni saate oma mööbli,» ütles ta. «See laud on mul nagunii üleliigne.»»

«Nüüd läheks meil veel taburette vaja, siis oleks kõik korras.»

«Perenaine küsis minult, mida teha homme lõunaks: kas värskest aedviljast peedileent või külma murelisuppi? Mina vastasin: «Ei tea. Las poisid ütlevad.» Mida sina, Vassil, parema meelega tahaksid?»

«Kas ta kavatseb meid toitma hakata nagu restoranis?» küsisin tusaselt.

«Noh, kui võttis endale täie kostiga üürilised, las hoolitseb meie eest!»

«Veel ei ole teada, kui suur meie teenistus on!»

«Pole viga, küll teenime niipalju kui kulub,» ütles Petja kindlalt. «Kui ma end vormistamas käisin, siis ütles mulle keegi puusepp, et neil puutöö-osakonnas ei teeni ükski vähem kui sada rubla. Isegi mitte kolmanda kategooria tööline.»

«Sul on hea, Petruss, hakkad tegerna oma harjunud tööd. Muudkui aga lase pikkhöövlil liuelda. Minul aga tuleb kõik ümber õppida. Pagan teab, kuidas neil masinatel vormitakse! Näen neid ju esimest korda elus.»

«Ara enneaegu halise, Vassil! Kui läheb raskeks, küll me Bobõriga aitame sind.»

«Kuhu see Bobõr nüüd jääb?» küsisin ma vahele, vaadates vanaaegset kast-äratuskella, mille perenaine ahjupealsele oli; pannud. «Kus see Saška ometi hulgub? Juba rohkem kui tund aega on ta ara!»

«Noh, jaama polegi nii vähe maad. Kunas ta Volodja üles leiab, kunas asjad kätte saab. Ja siis tuleb tal veel toitu osta. Pidi ju perenaine meid kostile võtma alles homsest päevast peale,» astus Maremuhha Bobõri eest välja.

Saša olime saatnud jaama oma asjade järele. Mei» pidime selle aja jooksul täitma -madratsid heintega, pesema põranda — ühe sõnaga, seadma toa ööbimiseks valmis.

«Kas ta vähemalt aadressi üles kirjutas?» küsisin Maremuhhalt. «Tal läks ehk tagasitee meelest ära ja nüüd hulgub ta mööda linna.»

«Milleks tal aadressi vaja? Leppisime ju kokku, et ta voorimeeste seisukohal Volodja üles otsib, see aga toob ta koos asjadega tasuta koju.»

«See on küll õige,» ütlesin rahunedes. «Noh, mis siis ikka, meie töö on valmis, lähme natuke jalutama.»

Möödusime perenaisest, kes triikis meile voodilinasid, ja avasime jalgvärava.

«Lähme, Petro, vasakule,» tegin ettepaneku.

Sammusime Ranniku tänavat mööda sadama poole ja läksime mööda majast, kust hiljuti oli kostnud muusika.

Nüüd oli klaver vaikinud, majas kõlistati Maasidega, nähtavasti joodi seal teed. Selle kivimaja ees hoovis kasvasid kõrged tokkroosid, noored viinamarjapõõsad, okkalised teeroosid, erepu-nased nelgid ja lillad ilu-oad. Lõhnav tubakas polnud veel ava- lj nud oma noolekujulisi õienuppe, kuid meeldivalt, hiljutisest vihmast värskendatud lillede lõhna hoovas sealt madala tara tagant. Mingisugused erilised roosid, mille sarnaseid ma veel kunagi polnud näinud, tõusid isegi kõrgele maja katuse alla, ümbritsedes õitsva kaarena üht avatud akendest. Akaatsia kõrval kasvasid tumeroosade õitega juudapuu-põõsad.

Üsna tara ääres krundi nurgal asus lehtla, mis oli üleni kasva-nud tumerohelisse läikivasse luuderohtu. Selle keerdus varte ümber lookles omakorda lilla vorm.

Kui jõudsime lehtla kõhale, kuulsin seal kõnelust ega suutnud jätta sinna pilku heitmata.

Päevitunud jalgu viibutades istus lehtla käsipuul seesama tütarlaps, kelle supelmantlit olime mere ääres valvanud. Tema kõrval maas aga, laskunud ühele põlvele, pumpas jalgrattakummi keigar tööjõu osakonnast.

Vaatasin tütarlast, nagu näeksin teeta esmakordselt. Püüdnud kinni mu pilgu, tõstis ta silmad, raputas korraks rahulolematult pead ja vabastas juuksed luuderohu alt. Mul hakkas piinlik. Muutusin kohmetuks ja noogutasin nagu tervituseks. Pöörasin siis pea kurelt kõrvale ja märkasin, et tütarlaps naeratab.

«Kas tundsid ara, Vassil?» küsis Petro, müksates mind küünarnukiga.

«Kelle?»

«Noh, selle printsessi?» Ja tütarlast osatades piiksus Petro venivalt: «Valvake, palun, minu supelmantlit!»

«Kas sa ka selle pika ära tundsid?»

«Missuguse pika?»

«Noh, selle, kes seal jalgratast pumpas.»

«Ei tundnud. Kes see siis oli?»

«See oli ju seesama keigar, kes meid ei tahtnud tehasesse võtta.»

«Tõepoolest?» imestas Petro. «On need tõesti meie naabrid?»

«See supelmantlis tütarlaps kindlasti!»

«Ja keigar on tema vend!» otsustas Petro.

«Miks jtfst yend? Küllap vist kavaler.»

Mõte, et keigar on meie naabriga tuttav ja võib temale igal

ajal ära jutustada, kuidas me tehasesse vastuvõtmist nurusime, oli mulle ebameeldiv.
Aeglaselt lonkisime Petkaga mööda Ranniku tänavat edasi. Meist vasakul läikisid sadamasse «viivad raudteerööpad, nende taga, sealpool kaitsevalli, laius 3ga kuni silmapiirini avar meri.
Tuul oli üsna vaikseks jäänud, murdlainetust polnud enam. Vood ei paiskunud enam vastu betoonrinnatist nagu hommikul, vaid .veeresid kergelt loksudes liivasele rannale. Rööbaste järel algas pikk laudadest plank, mis varjas meie eest mere. Plangu taga oli näha võnkuvaid mastitippe. Lipud mastide otsas vaevalt liikusid. Läänes, seal, kus pilvede varjus loojus päike, punetas ühetasane ehaviirg.
Valgel laudplangul oli kiri:.
VETELPÄÄSTESELTSI SUPELRAND
Meie taga kõnniteel anti äkki kella.
Surusime end vastu planku ja teokarpide krigisedes kihutas jalgrattal meist mööda see meile tuntud keigar koos tütarlapsega, kes istus tema ees raamil. Keigar sõitis küüru tõmbunult, raskelt, kuid kiiresti jalgu liigutades.
«Mis ta ometi mõtleb, kas tal sõiduteest veel vähe on?» uratas Petro.
«Kas sa siis ei näe, et seal on loigud: ta kardab oma toru-pükse märjaks pritsida,» ütlesin varjamatu vihaga, heites põgusa pilgu eemalduvale paarile.
Jalgratta tagumine ratas, mis oli pooleldi käetud kollase võrguga, muutus järjest vähemaks ja vähemaks, jättes liivasele kõnniteele vaevalt märgatava vahvlitaolise jälje .. .

Sellal kui me läbi raudtara vaatasime sadamat, juurdeveoteid ja hallist gofreeritud plekist kaubaaitu, mis ulatusid kaugele viimase kai juurde, kus oli üles seatud signaalkell, oli Saša Bobõr jõudnud kõhale tuua kõik kohvrid ja asjad välja pakkida.
Kui me koju tulime, valmistas ta juba õhtusööki. Saša lõikas kolmeks suurt kuivanud saia, mis meile reisist järele oli jäänud.
«Kus teie kõlate?» hüüdis Bobõr meid nähes.» «Kas teate, keda ma kohtasin!»
«Kas krahv Bengalskit?» küsisin mürgiselt. Ma ei sallinud seda Saška viisi kõnelda meiega kui lastega niisugusel kriiskaval, kõrgel toonil.
«Naera aga pealegi!» nähvas Bobõr. «Nägin Petšeritsat. Just!»
«Petšeritsat?» turtsatas Petro. «Noh, Vassil, hoia alt: algab vana lugu. Kas tead, kus on kraadiklaas? Tal oleks vaja temperatuuri mõõta. Ega sul külmavärinad peale käi, Sašok?»
«Mis kraadiklaas! Milleks mulle kraadiklaas!» Bobõr otse ulgus vihast. «Ma räägin teile tõtt, aga teie naerate.»
«Oota, Sašenka,» peatasin sõpra. «Keda sa nägid, räägi!»
«Petšeritsat!»
«Kas tõesti?»
«Tõsijatt.»
«Kus sa teda siis nägid?»
«Vaksali lähedal.»
«Vaksali lähedal?» segas end meie jutusse Maremuhha, võttes asja juba tõsisemalt.
«Nojah, vaksali juures,» tõttas Bobõr seletama, «ta jõi seal buzaad ...»
See oli juba liig ja meie Petkaga puhkesime naerma.

«Kas kuuled, Vassil?» küsis Petro naerust kõõksudes. «Ta nägi Petšeritsat, Petšeritsa jõi buzaad, buzaa aga lõi meie tedretähelisele buzaahimulisele pähe, ja see jooksis siia meie päid segi ajama ...»

«Jajah!» karjus Saša juba üsna vihaselt. «Kui te ei usu — pole vaja. Kuid see on tõsi! Buzaa — see on üks siinne jook, hapu ja valge ning hirsist tehtud. Müügil kõigis kioskites. Ma olen juba proovinud, aga kui teie seda ei tea, ei ole mina süüdi...»

Pole ilus sõpra naerda, liiatigi siis, kui ta tõsiselt on pahane, kuid seekord oli raske naeru pidada.

Me teadsime küll, et mitte ainult Bobõr, vaid ka paljud teised vabrikukooli õpilased unistasid kuni ärasõidupäevani sellest, kuidas tabada Petšeritsat. Ukraina linnadesse laiali sõites andsime kõik endale tõotuse, et kui ta kellelegi meist juhtub vastu tulema, ei lase me teda peost libiseda.

Kuid kõige rohkem unistas just Saša Bobõr köhata Petšeritsat. Ta lootis, et kui ta Petšeritsa kinni püüab, teeb ta heaks need kahetsusväärsed eksimused, mis tal eriülesannetega väeosa alarmi ajal olid juhtunud. Varsti hakkas meie innukas Saška lihtsalt hallutsinatsioone nägema: Petšeritsa viirastus talle igal pool.

Teel siia Aasovi mere äärde oli Saška juba kaks korda arvanud end olevat Petšeritsa jälil. Kord, kui meie rong Fastovis peatus, vaatas Saška aknast välja ja hüüatas äkki kähiseva häälega:

«Seal ta on, poisid! Võtke ta kinni!» ja sööstis ukse poole.

Mees, kes jalutas perroonil ja keda Bobõr Petšeritsaks oli pidanud, sarnanes väga vähe põgenikuga. See osutus kühmus vanameheks, kes kandis puldanist tolmumantlit. Vahest ainult ta kahused punased vurrud meenutasid pisut Petšeritsat.

Kui sõime lõunat Jekaterinoslavi einelauas, pidi Saša peaaegu ümber lükkama-ukraina rasvase peedisupiga ääreni täidetud taldriku, kuna ta ärevusse sattunult kähedal häälel karjus:

«Vaadake!» ja viitas lusikaga ajalehekioski poole.

Kioski klaasvitriini juures seisis hallis reisitolrftumantlis mees ja valis piltpostkaarte. Saška arvas, et ka see on Petšeritsa. Kuid

vaevalt sai hallis tolmumantlis reisija end ümber pöörata, kui sedamaid selgus, et see on noor mees, Petšeritsast peajagu pikem.

... Kas võisime meie, kes me teadsime Bobõri reisinägemus-test, usaldada tema sõnu! … Ja ma ütlesin:

«Noh, hea küll, Petšeritsa seisis ja jõi buzaad. Kuid mis tegid sina?»

«Vaatasin — ja kohe teie juurde!»

«Miks sa teda siis kinni ei nabinud? Oleks vaja olnud tal kraest kinni võtta, talle jalg taha panna ja pikali virutada.»

«Sul on hea rääkida! Aga asjad?»

«Missugused asjad?»

«Missugused? Meie omad! Kartsin asju maha jätta. Tema pistab jooksu, mina talle järele, sellal aga näppab keegi meie asjad.»

«Kus siis Volodka oli?»

«Ega ma Volodkaga sõitnud, selles see asi seisabki. Sõitsin teise voorimehega. Volodka pettis meid.»

«Pea, kas tal vurrud olid?» otsustasin ma Saškat kontrollida.

«Vurrud? ... Vurre ei olnud ... Vurrukesed. Niisugused väikesed, nagu kummiaraabiku pintslid.»

«Et Saškale meeldida, laskis ta habemeajaja juures isegi vurrusid pügada,» pilkas Maremuhha.

«Hea küll, hea küll! Eks te naerge, kui teil lõbus on!» urises Saša pahaselt. «Mina aga lähen sinna kuhu tarvis ja annan üles.»

«Aitab, Sašok, oled meile juba küllalt kärbseid pähe ajanud,» ütlesin pehmelt. «Näita parem, mida sa õhtusöögiks ostsid.»

«Siin on lambapiimast juust,» ütles Saša täiesti alistunult ja tegi lahti pärgamentpaberi, milles oli tükk lambapiimajuustu, kaalult tubli nael.

«Ja see on kõik?» pahandas Maremuhha.

«Ei, mispärast kõik. Ostsin veel kalu ... ära puuduta, need on redised. Kalad on siin.» Saša võttis lahti rasvase paberi. «Vaadake, missugused väikesed kalad!» Ja ta kiskus vanast ajalehest välja kolm nöörijuppi, millele olid lükitud väikesed suitsukalad. Need-olid paksud, ja läikisid rasvast. «Neid nimetatakse tülkadeks!» teatas Bobõr uhkelt ja tõstis nööri käiadega mõlema käega üles nagu kaelakee.

«Oleksid võinud veel pisemaid osta!» nurises Petro. «Küll on tillukesed! Kes neid siis puhastama hakkab?»

«Mis neisf puhastada?» imestas Saša. «Ei ole tarvis puhastada. Neid süüakse niisama, tervelt. Vaata, mulle poes näidati...»

Meie varustusülem kiskus niidilt paar rasvast kala ja pistis nad suhu. Saša näris pisut, avas siis suu nagu silmamoondaja ning neelas tülkad kõigi peade ja nahkadega julgelt alla.

499

«Vaata, et sa nüüd pimesoolepõletikku ei jää!» ütles Petro. Kõigist haigustest kõige enam kartis Maremuhha millegipärast pimesoolepõletikku. Isegi kirsikivi ei julgenud ta alla neelata.

Kuid Bobõri näitlik eeskuju sundis Petrussi unustama teda ähvardava haiguse. Ta võttis nöörilt ettevaatlikult väikese käia ja hakkas seda närima.

«Maitsev...» sõnas Maremuhha pikkamisi. «Ja luid pole sugugi tunda. Kas see on komsaa?»

«Mitte komsaa, vaid tülka!» parandas Bobõr soliidselt.

«Tülka, tülka!» narrisin ma Sašat. «Aga kas sa buzaad juhuslikult ei toonud?»

«Ei olnud pudelit,» ütles Saša, võttes mu sõnu tõsiselt. «Kui tahad buzaad, võime pärast õhtusööki jooma minna. Siinsamas nupga taga kioskis müüakse.»

«Kuule, Petruss,» kamandasin ma. «Jookse õige alla, too perenaiselt teevett ja tasse. Lambajuustu tuleb aurutada.»

Sellal kui me tülkadega jändasime, muutus marmoritaoline lambajuust pehmeks ja väga maitsvaks, kuna ta oli kaotanud aurus osa oma soolast ja kibedast maitsest ning jättis tulisele veele rasvarõngaid.

Lõikasime seda juustu jahimehenoaga ja sõime tee juurde, milles ujusid laiaks paisunud väikesed teelibled.

Pärast õhtusööki viisime toidunõud alla ja pesime end hulk aega hoovil, (Ase kaevu ääres. Siis aga, kõhud täis ja kehas meeldiv värskus, läksime üles oma katusekambrisse ja heitsime kohevatele magamiskottidele.

Aken jäi lahti. Väljas oli juba pime. Möödaujuvate pilveräba-late vahelt vilksatas harva noorkuu. Niipea kui kuu pilvede vahelt pääses, läks toas valgemaks.

«Kas märkate, poisid, kui rahulik siin on?» ütles Petruss vaikust katkestades. «Ei laskusid ega vilesid. Vaat mis tähendab, kui piir on kaugel! Kogu linna kohta on võib-olla kaks militsionääri, ja needki magavad ...»

Marja Trofimovna kõlistas all sööginõudega. Temal suhises köögis priimus. Ta tegi nähtavasti meile juba õhtul eine valmis, • «Küll olime lollid!» alustas Petro uuesti. «Kohe vabrikukooli astudes oleksime pidanud valima ühe ja sama eriala. Oleksime nüüd kõik kambas töötanud ühes ja samas tsehhis. Oleks palju lõbusam. Nüüd aga läheme laiali, kuhu keegi satub.»

Ja jällegi ei vastanud meist kumbki Maremuhhale. Ma sain aru, et ka Bobõr, kes teeskleb vahvat meest, mõtleb sellele, kuidas ta hojnme tööga toime tuleb.

Väljas läks järjest pimedamaks. Jälle oli taevas üleni pilvedega käetud ning kuud polnud enam näha. Meri oli lähedal ja lainete ühetasane loksumine suigutas, just hagu oleksime ikka veel sõitnud rongis . . .

LXIX. MASINA JUURES

«Siin on sulle, Naumenko, uus paarimees!» ütles vahetusmeister Fedorko, juhtides mind elatanud töölise juurde, kes üksinda askeldas kähe vormimisjnasina lähedal.

Tööline pöördus ümber. Ta võis olla juba üle viiekümne. Kõrget kasvu, hallipäine, seljas jämedakoeline linane särk, mille käised olid küünarnukkideni ära lõigatud, — nii vaatas ta imestunult Fedorko poole.

«Näita temale, mis ja kuidas tuleb teha,» ütles meister minule osutades. «Väljaõpetamise eest arvestame sulle keskmise tariifi järgi.»

«Halastage ometi, Aleksei Grigorjevitš! Andke ta kellegi teise hooleks!» püüdis vanamees vastu puigelda, kuid vahetusmeister katkestas kohe ta jultu ning ütles kätega vehveldes:

«See on tarvilik, Naumenko! Sa oled vana vormija ning kohustatud uut vahetust välja õpetama.»

Nende sõnadega kadus meister tühjade malmist vormkastide varju.

Jäime kahekesi. Naumenko silmitses mind umbusklikult. Rahulolematus ei kadunud ta näolt. Kõigest oli näha, et tal on hoopis hõlpsam vormida üksi kui sekeldada õpilasega, ja pealegi veel vastutada tema töö eest.

Kui meister oli kaugemale läinud, sülgas minu õpetaja vähimatki piinlikkust tundmata lärtsu oma jalge ette ja ütles tema vaatas madala vaheseina taga töötavale kahele vormijale:

«Küll aga veab mul, viletsaj: kord saadetakse joodik mulle parandusele, kord poisike väljaõpetamiseks!»

Naabrid puhkesid naerma. Üks neist, kõhn ja pikka kasvu, «nulliga» paljaks aetud pea ja väljaulatuvate põsenukkidega tõmmunäoline tööline, sarnanes mongoliga. Teine, terava pilguga mees, jätkas vormkasti täitmist ja ütles:

«Mis sa räägid, onu Vasja, sul on partnereid aina valida!»

«Ei, päris tõesti!» kaebas oma naabritele minu õpetaja. «Kõik -klappis täna nii hästi, mõtlesin, et kuni söögiajani jõuan valmis seada oma' poolsada vormkasti, nüüd aga tuleb jälle jääda ainult soola väljateenimise peale.» Ja minu poole pöördudes küsis ta süngelt: «Noh, mis sa norgu jäid? Mis su nimr on?»

«Vassili Mandžura.»

«Said nimekaimu, onu Vasja, ja ise veel nutad! Hakkate koos nimepäeva pühitsema. Tuleb odavam . . .» hüüdis terava pilguga nobe valutööline, ise kiirelt vormides.

«Oled enne töötanud?» küsis Naumenko, osutades masinatele.

«Pole neid kunagi näinud. Olen töötanud vormimisplatsil, masinatega pole mul kunagi tegemist olnud.»

«Ohoo, onu Vasja, sul on spetsialist kunstvalu alal!» hüüdis vilgas naaber. «Küllap tema hakkab veel sind, vanameest, õpetama, kuidas kujusid valatakse.»

«Kus sa siis vormimisplatsil töötasid, huvitav1 teada?» küsis Naumenko ilmse uudishimuga.

Ma sain aru, et vormimisplatsil töötamist hinnatakse siin kõrgemalt kui masinatööd. Pidin jutustama, kuidas ma sellesse linna sattusin.

Naumenko kuulas mu jutu kannatlikult ära ja kamandas siis:

«Noh, aitab juba muinaslugudest. Asu kohale!» Ja ta osutas vasakul seisvale masinale.

Masina juurde viis kitsas käik. Niipea, kui olin masina juurde astunud, eraldas mind Naumenkost peaaegu inimese kõrgune ahi. Meie masinate vahel seisis sügav kast erilise vormimullaga, mida siin nimetati koostiseks. Minust vasakul, onu Vasjast paremal pool, seisid kõrged virnad üksteisele asetatud tühje malmist vormkaste.

Vajudes kuivas liivas, läksin üsna masina juurde. Sellele oli kinnitatud mingisuguste pukside babiidist mudel.

«Sinu teha jääb alumine pool. Said aru?» hüüdis mulle Naumenko. «Neid pukse nimetatakse «vorstikesteks». Sina täidad alumist poolt, mina ülemist. Vaata, kuidas seda tehakse.»

Ma ei saanud nii järsku oma masina juurest ara. Ma õõtsutasin raudvardaid, mis tolknesid tema nurkades, — nende otstarve oli mulle arusaamatu — ja kompasin mudelplaadi külge tinutatud kaht hiilgavat ja libedat koonusetaolist polti.

«Vaata siia, hei, noormees!» käratas Naumenko vihaselt.

Ühe käeliigutusega asetas ta malmraami külgkr.uvidega osavalt samasugustele läikivatele tihvtidele, võttis pimesi tagumiselt realt vormkasti, pani selle raami sisse ja hakkas nobedalt kruvisid kinni keerama. Kui vormkast oli kruvidega raami sisse kinnitatud, võttis onu Vasja riiulilt kotikese ja raputas selle sisu mudelile. Babiidist «vorstikesed» kattusid ühetasase pulbrikorraga nagu puudriga. Samuti pimesi pistis mu õpetaja käe kästi, võttis sealt pihutäie koostist ja puistas selle mudelile.

Üks, kaks — ja Naumenko käes välkus labidas. Ta pistis selle hooga meid lahutavasse liivakuhja ning viskas.vormkasti labidatäie liiva, siis teise. Puudutatud liivahunnikust tõusis aur. Nähtavasti ei olnud liiv eilsest valust veel jõudnud jahtuda.

Oma painduvate sooniliste sõrmedega tasandas onu Vasja niiske, kuid palava liiva, haaras lühikese tambitsa ja hakkas liiva kiiresti tihedaks tampima.

Jälgisin üksisilmi ja tähelepanelikult iga tema liigutust, pidades kõik meeles.

Musklid mänglesid Naumenko vanadel, soonilistel kätel. Tambitsa raudpidemesse asetatud terav puukiiluke lõikus liiva sisse

niisuguse jõuga, et näis, nagu tahaks Naumenko kogu selle masina purustada või paremal juhul maa alla ajada.

Niiskele liivale sattudes litsus tambits selle kõvasti kokku, tampis tasaseks ja ajas täis mudeli õnatused. Liiv kadus vormkasti sisemusse, muutus tihkeks nagu muld külavaheteel. Onu Vasja silus vormkasti ebatasast lamedat pinda neljakandilise tambit-saga, heites ära plekist kokkuneeditud pealisosa ja tasandas malmjoonlauaga vormkastis oleva liiva servade kõrguseni, lükates maha üleliigse segu. Siis võttis ta pika ora ja torkas sellega ventilatsioonikanalid. Naumenko kummardus üsna madalale, koputas nuiakesega, nii et mudel hakkas vormkasti liivas logisema, ning tõstis täidetud vormkasti koos malmraamiga, millel oli neli nurgavarba, oma, sujuva liigutusega üles. Kui oli vaja mudel liivast eraldada, läks mu õpetaja mõne hetke jooksul tugevatelt, pingelistelt liigutustelt, millega ta kangekaelselt ja visalt vormkasti täitis, üle õrnadele, varglikele ja delikaatsetele liigutustele.

Mudeli kumerad babiidist puksid tegid oma töö ja jätsid siledaks tambitud liiva sisse oma jäljed — tulevaste detailide pesad. Naumenko keeras liiva sees konksu abil valukanalikaussi. Ma ei märganudki, kust äkki ilmus mu õpetaja kätte painduv kummivoolik, mille vaskots sarnanes sekersisifooni peakesega. Onu Vasja surus otsanupule ja kohe paiskus sisinal voolikust voog suruõhku. Suunates õhujoa vormkasti külgedele, puhus Naumenko sellega läbi raami ääred, viskas siis vooliku tagasi masina taha ja ütles:

«Kohe hakkame kinni katma. Tule mu järel!» Jõudu pingutades võttis ta tasakesi masinalt raami surutud üsna raske vormkasti. Hoides seda enda ees tasakaalus, ruttas Naumenko kiiresti valamisplatsile.

Meie masinate taga kuival liival lamasid juba neli vormi, mis onu Vasja oli täitnud enne minu tulekut. Viies vorm oli avatud ja lebas pehmel liival nagu padjal. Tema sees mustasid neli kärni, tulevast ava malmist «vorstikestes».

Pehmelt astudes läks Naumenko alumise vormkasti juurde ja kattis selle asja minu silmade ees vormitud ülemise poolega. Ülemise raami libedad grafiidiga määritud tihvtid mahtusid vaevu alumise raami avadesse ja sellepärast läks ülemine vormkast väga täpselt alumisele kastile, ühendades ettevaatlikult kuskil seal sees vormi keskpaigas toitekanalid malmi jaoks ning tulevaste «vorstikeste» ääred.

Kuigi see kõik, mida praegu nägin, oli mulle uus, kujutasin noore valutöölise vaistuga, kuidas seal vormi seesmisel äärel kuivad kärnid nüüd ülemiste süvenditega tihedasti allapoole vajuvad. Samas kujutlesin, kuidas pärast valamist sellest vormist välja hüppavad rasked malmist «vorstikesed» — tähtsad detai-

lid masina juurde, millega väljalõikamise ajal meie laiadel põldudel palju maad ära sõidetakse. Ja mu meel läks uuesti rõõmsaks, et olin valinud enesele just niisuguse huvitava ja targa eriala.

Sellal keeras Naumenko ettevaatlikult raamide kruvid lahti, püüdes vormi paigalt mitte nihutada, ja jättes vormkasti liivale, tõstis raami üles, viskas minule alumise poole ja hüüdis:

«Püüa kinni!»

Kuna ma polnud harjunud, oli raske kohe ropsupealt kinni püüda küllalt rasket malmraami. Ma suutsin sellest haarata alles siis, kui ta oli juba peaaegu maha kukkumas, ja ka siis ainult mõlema käega korraga; kruvi pea lõi mulle vastu põlve.

«Nüüd tööta iseseisvalt. Pinguta, pinguta!» ütles Naumenko, võttes taskust paberossikarbi. «Meie aga teeme sellal suitsu.»

Püüdes mitte eksida ja jäljendades oma õpetajat, kordasin kõiki tema liigutusi, mis olid läbi proovitud ja välja arvestatud paljude aastate töökogemuste põhjal. Kruvisin kinni vormkasti, haarasin pimesi peotäie koostist ja puistasin selle osavasti mudelile, surusin siis labida liivahunnikusse. Täitsin masina juures innukalt kästi ja tampisin liiva niisuguse vihaga, et kogu mu keha rappus ja tundus, nagu tahaksid käed keha küljest lahti tulla.

Mind solvas see, et Naumenko arvates olin talle koormaks. Sain ju aru, et temal kui vanal kogenud vormijal on võib-olla omast kohast õigus. Muidugi mõista, üksinda vormida on palju mõnusam kui välja õpetada mõnda algajat. Ma ei teadnud veel, mis tähendavad meistri sõnad: «Arvestame sulle keskmise tariifi järgi», kuid mõistsin, et niisuguse paarimehega saab Naumenko kindlasti kahju.

Täitmise juures tundsin, kuidas mu otsmik higiseks lõi. Nagu alati niisugusel puhul tegin nüüdki ülemäära palju liigutusi, liiv tungis mu saabastesse, krigises hammaste all. Alatasa tajusin endal onu Vasja pilku. Ta vaatas mind kahtlustavalt, umbusklikult, kontrollides minu iga liigutust.

«Kas võib üles tõsta?» küsisin ma.

«Proovi,» lausus mu õpetaja põiklevalt.

«Tõstan,» ütlesin, ja koputanud enne nuiakesega, surusin kangi käepidet.

Liivaga täidetud vormkast tõusis sujuvalt üles.

Ma ei jõudnud teda veel üle puhuda ega ära võtta, kui mu naabrid naerma puhkesid.

«Mis koogike see sul seal, noormees, mudelile jäi?» hüüdis mulle pikka kasvu tõmmu naaber.

Vaatasin vormkasti alla — ja mu meel läks kurvaks: mudeli külge oli kleepunud suur liivalasu. Ja tõepoolest, nagu küpsetatud koogike! Naumenko seisis itsitades mu selja taga.

«Tore töö, eks?» ütles onu Vasja minu peale osutades vilkale

lühikest kasvu vormijale, keda kutsuti Lukaks. «Puistepulbri unustasid, sellepärast tuligi välja ahjukook,» seletas mulle Naumenko.

Juba nende sõnadetagi sain oma veast aru. Tõtates olin unustanud mudeli üle puistata kuiva pulbriga, mis lebas riiulil väikeses kotikeses. «On see üks saatana vanamees! Nägi minu viga ega parandanud, et mind naabrite ees naeruvääristada.»

Kui olin liiva vormkastist välja kloppinud, ütles Naumenko:

«Küllap on su mudelgi juba jahtunud. Ma pole plaati ammu kuumutanud. Võta pihid, näe sealt kästi tagant, lähme kamina juurde.»

Hoidsin käes pikki sepapihte ega teadnud veel õieti, miks neid mul vaja läheb, — nii sammusin onu Vasja järel mööda valukoja pealöövi.

Minu õpetaja kõndis rahulikul ja laial sammul, kallutanud veidi oma halli pead, mida kattis roheline määrdunud sonimüts. Ma sörkisin ta kännul nagu paha teinud koolijüts. Taipasin, et mu õpetaja ei saa oma südames rõõmu tunda. Küllap ta endamisi mõtleb, et näe, saadeti mulle kuskilt Podooliast käealune kaela, nüüd muudkui jända temaga, näita ja õpeta, selle asemel et ise tõelist tööd teha!

Läksime läbi tsehhi just pealöövi mööda.

Siin-seal koputati maakestega, masinate taga seisid terved virnad alles tühje vormkaste, valmisvormitud kastid aga lebasid kaugel valamisplatsil, oodates, millal neid.hakatakse valama.

Tsehhi kõrge telliskivimüüri ääres sisisesid ühetooniliselt tugevad ventilaatorid, surudes õhku sisse. Nad puhusid õhku sulatusahjudesse, ajades hõõgvele koksikamakaid, sulatades ülalt luukide kaudu sisse visatud malmitükke. Tulist koksi mööda voolas malm valgete jugadena alla, kogunedes seal sulatusahjude põhjas vedelaks sulatatud massiks, mis oli valmis tungima ahjudest välja, niipea kui sulatusahju tööline teraskangiga ahjuava läbi torkab.

«Vaata aga vaata! Seal kõmbib Naumenko oma uue adjutandiga!» kostis tsehhist hääl.

Seda hüüdis keegi päevitunud,ja ebasõbraliku näoga valutööline. Pähe oli tal seotud punane rätik nagu naisel.

«Vasja, sõbrake, õnnitlen sind abilise puhul!» hüüdis ta veel valjemini, kuna arvas, et Naumenko seisma jääb ja «maga lobisema hakkab, kuid minu õpetaja ei peatunud, vaid kumendas sammu.

Siinsamas, naabermasina juures nägin ma Tiktorit. Polnud kahtlust, et ka tema mind märkas, kuid teeskles, et ei näe, justkui oleksin temale võõras inimene.

Kindlate liigutustega viskas Tiktor liiva vormkasti. Ta töötas paarimehena vormijale, kelle pea ümber oli seotud rätik.

Õues, valukojast eemal, hõõgus lahtise taeva all väike «kamin». Nii nimetati ümmargust trellitatud ahju, mis oli põlevat koksi täis kuhjatud. Iga praokese vahelt oli selles põlevas koksis näha väikeste-hõõguvate metallplaatide otsi.

«Vaata, kuhu ma oma plaadid panen. Pea meeles!» ütles Naumenko ja suskas hõõguvate koksikamakate vahele kaks paksu rasket plaati.

«Kas iga kord tuleb siia joosta?» küsisin ma.

«Aga kuidas siis muidu?» imestas Naumenko ja vaatas mulle vihaselt otsa.

«Nii pikk tee!»

«Kui tahad puhtalt vormida, pead plaati hoidma kuumutatud olekus. Teist pääsu pole!» ütles onu Vasja. Samas haaras ta pihtide vabele tema poolt varem kuumenema pandud plaadid, mis juba täiesti hõõgusid. Tundus, et kui me poleks just praegu nende järele tulnud, oleksid nad vedelaks muutunud nagu malm sulatusahjus. «Nüüd aga jookse kiiresti ja pista need masinate alla!» käskis Naumenko, ulatades mulle pihid.

Hõõguvaid plaate väljasirutatud pihtide vahel hoides ruttasin tagasi oma töökohale.

«Niisugune suur tehas, aga lugu nende plaatidega pole küll õige!» mõtlesin, kihutades läbi kogu tsehhi. «Kas «kaminaid» poleks võimalik olnud lähemale tuua?»

Plaadid olid veel erepunased, kui pistsin nad mudelite alla õnarustesse. Babiidil lasuv märg liiv muutus varsti halliks ja tõmbus kuivaks. Mudelid läksid sedavõrd kuumaks, et oli raske neil kaua kätt peal hoida, aga Naumenko ei tulnud ikka veel. Aja säästmiseks hakkasin oma masinal täitma alumist vormkasti.

Nüüd, kus viibisin masinate juures üksinda, olin juba rahulikum. Keegi ei pannud mind tähele. Naabri.d askeldasid kuskil oma masinate taga valamisplatsil, külje peal polnud meil aga kedagi. Vormimismasinad siin nähtavasti seisid või olid rikkis.

«Las vanamees kõnnib pealegi tsehhis ringi,» mõtlesin kasti täites, «üht-teist me oskame tematagi!»

Teine vormkast täitus hästi. Liiv ei kleepunud mudeli külge nagu esimese kästi täitmisel ja ma julgesin iseseisvalt, ilma õpetaja käsuta, asetada vormkasti platsile. Langetasin vormkasti pehmelt liivale justkui padjale ja võtsin käed küljest.

Siis tormasin tuulekiirul masina juurde. Lasksin voolikust õhku kuumale mudelile, asetasin sellele tagavararaami ja hakkasin valmistama teist alumist poolt. Ma ei mõtelnud, et suudan õpetajale järele jõuda, kuid otsustasin ikkagi kas või pisut plaani ületada! Olin vormimisega niivõrd ametis, et ei märganudki Naumenko tagasitulekut.

«Kes siis kärne hakkab panema? Kas onu või?»

Kuuldes enda kõrval õpetaja ranget häält, võpatasin ootama-

tusest, raske iambits muutis suunda ja lõi mulle kõigest jõust vastu vasaku käe pöialt.

Löök oli hirmus.. Pisarad tungisid mul silma. «Küüs tuleb tingimata pealt ara!» sähvatas mu peas mõte.

Oleksin tahtnud karjuda, hüpata, kärata valu pärast ringiratast, virutada kaugele liiva sisse selle neetud malmtambitsa, hirmsasti vanduda! Kuid taipasin, et kutsun seega välja uusi pilkeid, ja.valu alla surudes hammustasin huule veriseks. Pöördumata Naumenko poole, et ta ei näeks mu silmis pisaraid, ütlesin tasa läbi hammaste, rõhutades iga sõna:

«Enne vormin veel selle alumise poole, siis hakkan seadma kärne.»

Lõunavaheajaks paistetas sõrm üles ja tõmbus siniseks. Luu oli vist mõranenud.

«Kes ometi niisuguse raske tambitsa välja mõtles? Sellega võib inimese eluksajaks vigaseks teha. Ent kui tambits on kerge, ei tambi ta liiva tihedalt kokku. Teinekord muudkui tambi, aga ära vahi asjatult ringi!» arutlesin endamisi.

Kui pidin vormkasti ära tõstma, võtsin oma jõu kokku, et välja kannatada valu sõrmes. Varjates Naumenko eest oma häda, keerasin kruvid kuidagiviisi lahti, haarasin raami ja sööstsin tagasi, soovides iga minutit tasa teha. Polnud aega isegi liiva saabastest välja puistata.

«Kurnad noormehe hoopis ara, Naumenko!» hüüdis Luka üle vaheseina minu õpetajale.

«Tõmbaksite ometi vahepeal suitsu!» soovitas temale Luka paarimees Gladõšev, vormija, kes sarnanes mongoliga.

Kuigi nende naljad mind solvasid, püüdsin sellele mitte tähelepanu osutada. «Naljatage pealegi!» mõtlesin ma.

Anti signaali lõunale minekuks. Tehase vilet ei olnud valukoja mürinas kuulda ja sellepärast lõid siin sulatusahjutöölised iga kord, kui tuli lõunavaheaeg, sulatusahjude juurde riputatud terasrööbast.

Ma ei teinud vaheaega, vaid aina töötasin edasi: muudkui täitsin ja täitsin vormkasti.

Üksteise-järel vaikis nuiakeste kopsimine. Ainult sulatusahjud seina ääres undasid vaibumatult.

«Aitab juba. Küllalt. Lähme lõunat sööma!» ütles Naumenko rangelt. «Hakkame käsi pesema.»

Külm kraanivesi pritsis tolmustele kätele ja valu sõrmes jäi kohe natuke vähemaks. Nähes, et minu õpetaja pani plekktoosi sisse peoga kollast sõmerjat liiva, tegin samuti. See jäme savine liiv pesi käed hästi puhtaks. Varsti nägin oma punaseid, tööst vaevatud pihkusid ja värskete rakkude jälgi.

Läksin Naumenko järel vaikides masina juurde, võtsin oma

eine, mis perenaine mulle oli kaasa pannud, ja istusin õpetaja lähedusse vormimisplatsile, tarvitades tooli asemel vormkasti.

Aeglaselt ja väärikalt võttis Naumenko lahti rätiku. Kolm muna, tükk suitsetatud pardikala, lopsakate pealsetega redis, viilukas peenleiba võiga ja kange tee pudelis — see oli tema eine.

«Kuid sina, noormees, ära käota julgust!» ütles Naumenko akki lahkelt. «Praegu me sinuga teenime välja ainult leiva-ja vee — see on tõsi. Noh, homme juba peedisupi, edaspidi aga vaata et juba kotletid. Iga algus on raske... Ka mul on poeg, aastatelt sinust natuke vanem. Töötas enne siinsamas valukojas. Nüüd aga õpib Jekaterinoslavi mäeinstituudis. Algul saatis haledaid kirju. «Ei pea vastu, tulen tagasi! Tehases on elu hoopis lahedam!» Nüüd juba pole viga midagi. Hakkas meeldima. Nähtavasti suutis sellest alistamatust teadusest jagu saada. Naljatab: «Saan kaevanduse ülemaks — tabelipidaja koht on sulle, isake, alati kindlustatud...» Pea, aga mis su sõrmega lahti on?» Ja vaadates minu kätt, kortsutas onu Vasja kulmu.

Pärast seda kui olin grafiiditolmu ära pesnud, sai hästi nähtavaks, kuidas vigastatud sõrme küüne alla oli kogunenud veri.

«Lõin kogemata ara,» ütlesin võimalikult ükskõikselt. .

«Tore küll — lõid ära. Ta on sul ju üles tursunud nagu papp lihavõtte ajal. Miks sa varem mulle ei näidanud? Jookse ambulantsi. Saad bülletääni.»

«Mis ambulantsi!» ütlesin nii rõõmsalt kui suutsin. «Kas niisuguste tühjade asjade- pärast maksab arste vaevata!»

«Oled kange poiss, nagu näen!» ütles Naumenko pead vangutades. «Tahad välja kannatada. Noh, tead ise paremini. Aga niisuguse asja pärast antakse bülletään igal ajal.»

Tema, hääles kõlas austus. Ta rääkis minuga nagu oma ammuse paarimehega. Ja see ali muidugi rohkem väärt kui otsene kiitus või ergutus.

LXX. NAABRINEIU ÄRATAB MIND

Sõbrad polnud veel koju jõudnud: nende tsehhid lõpetasid töö hiljem kui valukoda. Kuigi vastupidiselt eilsele valitses täna väljas kuumus, oli Marja Trofimovna hämaras köögis haruldaselt jahe, samuti oli rneie toakeses kergem hingata kui väljas, vaatamata katuse lähedusele.

Mererand oli inimesi täis. Ühed suplesid: nende märjad ihud läikisid päikese käes. Teised lamasid liikumatult liival.

Nägin seda vaatepilti läbi akna ja mul tekkis tahtmine minna sinna päikesepaistele, et kuni Maremuhha ja Bobõri tulekuni päevitada ja end ühtlasi ka tööhigist puhtaks pesta.

Pikemalt aru pidamata võtsin töösaapad jalast, keerasin puhta pesu käteräti sisse, panin sonimütsi pähe ja teatanud perenaisele, kust mind tarbe korral otsida, jooksin palja jalu hoovi.

Ainult mõne hetke sain käia maja varjus, siis aga hakkas päike mulle uuesti näkku paistma ja ma läksin silmi kissitades jalgväravani. Kuumast päikeselõõmast virvendavas õhus oli raske eraldada kõrgete tokkrooside piirjooni.

Kaldapealse betoonrinnatis oli päikesest kuum. Jooksnud seda mööda mõne sammu, pidin hüppama alla pehmele liivale. Kuid liivas osutus käimine veelgi raskemaks: ülemine liivakiht oli nii-võrd kuum, et näis, nagu oleks seda meelega praetud määratu suurel pannil.

Oleksin tahtnud kiiremini pääseda vee juurde.

Ümberringi lebasid suplejad ja soojendasid end päikese paistel. Ma ei kadestanud neid sugugi.

Pärast tehases veedetud esimest tööpäeva olin väsinud ja kurnatud, kuid enesele uhke ja pidasin suplejaid päevavargaiks. «Sellal kui need siin tegevusetult end ühelt küljelt teisele keerasid, kattes oma ninasid siidpaberi tükkide ja sirelilehtedega, tassisime meie seal tsehhis raskeid metallkoppi sulamalmiga,» mõtlesin ja tundsin, et minul on siin õigust puhata rohkem kui kellelgil teisel.

Üsna vee ääres oli vaba madal pink. Ühel pingiäärel lebasid kellegi riided, mis olid kaetud kaheks kokkukeeratud pikeetekiga. Nähtavasti ujus nende asjade omanik suplejate hulgas, kes sulistasid kaugel meres, punaste poide taga. Võtsin aeglaselt riidest lahti, viskasin töörõivad pingi alla ja sammusin vee poole.

Öösel oli meri kaldaäärse liivariba siledaks uhtunud. Vette viiv liivane kallak oli sile ja kõva, justkui meelega tasaseks rullitud.

509

et suplejatel mugavam oleks. Seda kallakut mööda libisesid väikesed vaevalt märgatavad puhtad lained — tormidest vaevatud Aasovi mere viimased ohked.

Ujusin.natuke aega kalda lähedal, tulin siis veest välja ja heitsin märjana liivale. Ja alles siin, lebades kinniste silmadega pehmel liival ja kuulatades murdlainetuse tasast kohinat, sain aru, kuivõrd see päev mind oli väsitanud. Ja olgugi, et lebasin liikumatult, lastes oma väsinud kehal täielikult puhata, tundus mulle ometi, et mu sõrmed suruvad tugevasti tambitsat ja et see mu ees alatasa hüppab, lõikudes musta ja eelmisest ööst veel auravasse vormimulda. «Küremini, kiiremini! Suru peale! Ei tohi Naumenkost maha jääda!» sosistasin endamisi. Labidas aina lendas mul käes. Siis helises kuskil kaugel laevakell. «Meie järjekord,» kostis justkui taevast Naumenko range hääl. «Jäta kõik pooleli. Lähme malmi tooma!»

... Läheme mööda pealöövi kuiva liiva. Minu ees, sirutanud oma tugevad käed tahapoole, sammub Naumenko. Ta kortsuline käel on pingutusest punane. Mõlemad kämblad hoiavad kinni kandekangi käepidemest. Ta särk on higine ja paiguti seljale kleepunud. Mina aga käin õpetaja järel ja kandekangi käepidemest kinni hoides tunnen, et olen kokku varisemas. Jõud on otsas. Vean vaevaliselt jalgu järel ja vaatan aina ühte punkti: venivale pruunile räbuplekile, mis tasa õõtsudes ujub kopas nagu nahakord ahjus kuumutatud piimal, ning pärjana tema ümber on pimestavalt hele sulamalm.

Käimine läheb järjest raskemaks. Masinad on veel kaugel. Jõuaks juba kiiremini nendeni! . Võiks juba rutemini panna raske kopa kuivale liivale, tõmmata hinge, pühkida käisega ära soolase higi, mis voolab palavalt laubalt silmanurkadesse, tunda kas või minutiks kergendust pihkudes!

«Kiiremini, kiiremini!» mõtlen, kuid tunnen, et jalad vajuvad kuhugi... Auk! See on valamisplatsi keskele kaevatud auk, kuhu valutöölised viskavad malmijäätmeid ...

Püüan viivitada, kuid onu Vasja sammub kiiresti edasi ja teda tagasi hoides prantsatan selili. Kopp kukub rõngakujulisest pidemest välja. Malm pritsib mulle vastu rinda, siis jalgadele. Hakkab väga palav ...

Olen jtaotamas teadvust, surm seisab mul silme ees, oigan hinge põhjast ja samal hetkel kuulen enda köhal naeru ning tunnen kellegi külma puudutust. . .

.. .Mu rinnale langesid külma vee tilgad. Nad hajutasid lühikese ja hirmsa unenäo silmapilkselt.

Juba enne, kui avasin silmad, püüdsin mõistatada, kus viibin. Olin hoopis unustanud, et uinusin kaldal. Poolurtes näis mulle, et olen jäänud magama meie katusekambris sõprade ootel ja et

mind magavana leides valab Bobõr mulle reisiteekannust külma vett rinnale, nagu see tal rumalaks kombeks on.

«Jäta järele, noh, mis poisikesetembud need on!» pomisesin pahuralt ja silmi hõõrudes nägin endja ees hoopis kedagi teist kui Bobõr'i.

Varjates päikest, ise üleni kaetucf sätendavate veepiiskadega, seisis mu ees meie naabrineiu, käes minu käterätt.

«Päikesepaistel magada pole soovitav, eriti päevitamata nahaga. Põletate end ära!» ütles ta.

Kargasin sedamaid jalule ja tuikusin veel poolunes. Ümberringi lebavad inimesed näisid mulle mingisuguste viirastustena, justkui oleksin vaadanud neid läbi suitsutatud klaasi.

«Tahtsin teid katta käterätiga, kuid kogemata tilgutasin vett peale. Andke andeks.»

«Pole viga, tänan!» pomisesin ma ja tundes häbi selle üle, et mind leidis magavana naerev tütarlaps, sumasin läbi liiva mere poole.

Rasket vett laiali lüües sukeldusin voogudesse ja ujusin avamere poole. Kuid varsti puudutasid mu sõrmed põhja. Rannast eemal oli liiv laineline ja kõva, selles polnud ühtki kivikest. Vesi tundus väga külmana ja ma hüppasin kaldale, nagu oleksin kõrvetada saanud.

Naabrineiu istub pingil. Nüüd võin temaga vabalt vestelda, kuna ta mind esimesena kõnetas, ent mida temale ütelda — ei tule pähe. Kas küsida, kus ta on õppinud nii hästi ujuma? Ei, see oleks rumal! ... Kõik sobivad sõnad olid peast kadunud, isegi köhatada on raske. Kuid minu olukorda kergendades pöördus tütarlaps ise minu poole:

«Ja nii järsku kohe .merre hüpata ei maksa. Vesi on veel külm, teie aga olete liiga palju päikest saanud. Külmetate oma kopsud ära.»

«Tühi jutt!» venitasin vastuseks.

«Sugugi mitte tühi jutt. Elan ammust ajast mere ääres, teie aga alles tulite ega tea pooli asjugi. Palun kuulata vanemaid elanikke.»

«Miks te arvate, et olen uustulnukas?»

«Ei arva, vaid tean!»

«Imelik küll, kust võite seda teada?» Ja haarates kinni võimalusest vestlust pikendada, vastasin ise: «Ei midagi selle-sarnast. Olen kohalik inimene ja elan Madruste agulis.»

«Mulle puru silma ajada ei saa. Tean absoluutselt kõik.»"

«Mis te siis teate?»

«Tean, et tulite siia alles hiljuti.»

«Kes selle küll välja mõtles?»

«Harakas tõi sabaotsal sõnumeid. Linnuke sihuke.»

«Siin ei ole harakaid. Need elavad metsas, siin aga on meri ja stepp.»

«Noh, kui mitte harakas, siis kormoran ... Noh, hea küll, ei maksa -enam intrigeerida. Olen teie naaber ja nägin eile õhtul isegi seda, kuidas te kaevu juures hambaid puhastasite. Ja pealegi jutustas meile Marja Trofimovna, et tal on uued üürilised, väga sümpaatsed noormehed.»

«Ka Marja Trofimovnaga olete tuttav!» prahvatasin välja, mis esimesena pähe tuli.

«Või veel! Juba kolmandat aastat ostame temalt kitsepiima. Isal on kopsud haiged ja arstid soovitasid tal kitsepiima juua.

«Kitsepiim aitab väga hästi,» nõustusin ma. «Meiega koos elab praegu seltsimees, keegi Bobõr, temal oli kord päris tõeline tiisikus. Ema sundis teda vägisi arsti retsepti järgi jooma kitsepiima ja sulatatud rasva ...»

«Kas sai terveks?»

«Terve kui purikas. Ainult mõnikord veel krigistab öösel hambaid.»
Tütarlaps puhkes naerma ja küsis pärast vähest vaikimist:
«Miks te … siia sõitsite?»
«Tööle.»
«Kuhu nimelt?»
«Asusime tööle leitnant Schmidti nimelisse tehasesse.»
«Ja mis te seal teete, kui see pole saladus?»
«Töötame tsehhides. Mina näiteks töötan valukojas, minu sõbrad aga teistes tsehhides: Maremuhha puutöökojas, Bobõr…»
«Tehnikutena, eks?» katkestas mind tütarlaps.
«Miks tehnikutena? Töölistena!»
«Töölistena?... Kas lihttöölistena?»
«Nojah! ... Töölistena. Mis siin siis imestamisväärset on?»
«Ah, ei midagi, ma niisama küsisin … Ja siis astute instituuti? Teil puudub vist sisseastumiseks töölise staaž?»
Nüüd oli mul juba täiesti selge, et tütarlaps peab meid mingisugusteks spekulandipoegadeks. Ta arvab, et me kindlasti sõitsime võõrasse linna töölise staaži taga ajama. Oleksin pidanud solvuma ainuüksi säärase oletuse pärast, kuid ma ei teinud sellest väljagi ja ütlesin soliidselt:
«Töötame, näeme. Vara on veel homse peale plaane teha!»
«Teil valukojas on vist raskem kui teistel?»
«Miks? Tavaline töö!»
«Kõige kahjulikum tsehh kogu tehases. Seal on alati niisugune kibe suits. Väävli hais ja ruumid hirmus madalad.»
«Katus tõstetakse varsti kõrgemale. Postid on väljastpoolt juba valmis j5and,ud.»
«Ah, kunas sest veel asja saab! Mul on teist väga kahju.»

«Kust teie valukoja üle kõike teate?»
«Isa viis mind kord sinna. Näitas, kuidas malmi valatakse. Suure vaevaga sain juuksed sellest tolmust šampooniga puhtaks.»
«Imelik, kuidas teid sisse lasti. Võõraid tehasesse ei lasta.»
«Lasti,» sõnas tütarlaps muretult. «Pealegi pole ma võõras: mu isa teenib tehases peainsenerina. Te oleksite pidanud teda nägema.»
«Ei ole veel näinud,» laususin ma. «Oleme olnud tööl ainult ühe päeva.»
«Unustasin ... Kuidas teie nimi on?» «Vassil.»
«Noh, siis saagem tuttavaks. Minu nimi on Angelika. Tuttavaile aga olen lühidalt Lika.»
«Tore,» ümatasin ma.
«Kui imelik te siiski olete!» Tütarlaps puhkes naerma. «Päris tahumatu! Mis «tore»? Tuttavaks saades peavad inimesed üksteisele kätt andma. Noh?»
«Kuidas ma siis tahumatu olen? Minu arvates oleme juba tuttavad, kui teineteisega vestleme. Ent kui tahate, miks mitte!» Sirutasin Likale kohmetult oma ikka veel märja käe.
Ta surus seda oma peente sõrmedega ja just sel hetkel kostis mu selja taga Bobõri pahane hääl:
«Ah sind küll, Vassil! Me hõikasime ja hõikasime, Maremuhha ronis isegi katusele, sina aga …»
Tõmbasin käe Angelika peost, justkui oleksin kõrvetada saanud.
Meie ees seisid jooksust õhetavad Bobõr ja Petruss. Hämmastunult vaatas Saša kord mind, kord Likat.
Naaber aga, tundmata vähimatki hämmeldust, silmitses mu sõpru.
«Lähme lõunale,» suskas Maremuhha.

«Need ongi teie sõbrad, eks ole, Vassil?» küsis Angelika.

«Miks le siis meid ei tutvusta?»

«Saage tuttavaks, poisid,» ümatasin ma omadega lõplikult segi minnes. «See on … see on …»

Justkui soovides mind välja .päästa, tõusis neiu püsti, astus sõpradele vastu ja ütles:

«Angelika!»

Ka poisid sattusid segadusse. Petro surus käigul tütarlapse paremat kätt, Bobõr vasakut, ja mõlemad ütlesid oma nimed.

«Niisiis, nüüd tuleb välja, kes teist on Bobõr!» ütles Angelika uudishimulikult, vaadates rahunenud Saškale üksisilmi otsa. «Tähendab, et siis teie krigistategi öösel hambaid?»

Midagi poleks olnud Saškale valusam ja salvavam. Ta vaatas mulle tulivihaselt otsa: tema pilk, mis oli täis põlgust ja solvan-

gut, oli paljuütlev! Tuli ju välja, et ma olin meie naabrile Bobõr'i taga rääkinud sooviga teda häbistada, ennast aga ülendada. Kuid mul polnud meeldegi tulnud sõpra alandada: lihtsalt libises kuidagi üle huulte …

Jutt neljakesi ilmselt ei sobinud, me jätsime Angelika randa ja ise tulime koju.

«Vaata seda .... indualisti!» ütles Saška, kõmistades jälle sellele raskele sõnale. «Meie kahekesi karjusime oma kõrid haigeks, tema aga, nagu välja tuleb, surub Aasovi lainete mühas kaunitaride käpakesi! Ja alles eile pahandas, et ma olin nõus valvama tema supelmantlit.»

Kas kõnelda neile, kuidas see kõik juhtus? Nad ju ei usu! Vannu ja püüa kuidas tahad, ikkagi ei usu! Ja ma otsustasin vaikida.

LXXI. JALUTUSKÄIGUL

Päris linna keskel, turu lähedal, seisis grupp tihedalt üksteise vastu ehitatud maju. Nende majade akende all kõnniteedel jalutasid õhtuti noored. Ja kuigi kõik neli kõnniteed kuulusid eri tänavatesse, nimetati seda sihitut uitamist «jalutuskäiguks prospektil». Jalutajad kõndisid kaupluste valgustatud vaateakende ees, noh, täpselt samamoodi nagu meil Posti tänaval! Tõsi küll, õhtuti oli selles mereäärses linnas palju soojem kui meie kodu-linnas, seal Podoolias. Päevitunud noored mehed lonkisid jõude . mööda kõnniteed, seljas valged kerged apaššpluusid, jalas heledad püksid, sandaalid paljastel jalgadel.

Oli hirmus palav ja Bobõr, kes tahtis uhkeldada oma kala-sabamustrilisest riidest ülikonnaga, pidi siiski tõmbama pintsaku seljast ja võtma selle käe peale.

Mitu korda peatusime veetranspordités tööliste klubi valgustatud paraadtrepi ees. Klubis näidati koomilist filmi «Paberossimüüjanna Moskva Põllumajandus- ja Tööstuskaubastust», milles peaosasid mängisid Julia Solntseva ja Igor Iljinski. Kuid iga kord punnis keegi, meist vastu ja me pöördusime tagasi. Arvasime,, et meil pole veel õigust kulutada raha kino peale.

Maremuhha oli täna välja teeninud kolm rubla nelikümmend kopikat, mina kaks üheksakümmend viis ja Bobõr, — kuigi ta kiitles, et on teeninud ligi viis rubla, oli siiski kõigest näha, et ta õieti ei teadnudki, kui palju temale tõeliselt kirja pandi. Kuid ka seda raha meil praegu veel käes ei olnud.

Tõsi küll, peaaegu juba otsustasime osta kõige odavamad piletid, kuid siis just kuulsin pealt kinost tulijate omavahelist kõnelust, et tuleval nädalal hakatakse sedasama filmi näitama linnapargis, vabas õhus. Ja kohe läks süda kergeks. Ongi tore! Ronime katusele ja vaatame tasuta.

«Hei, noormehed, tulge siia!» kuulsime tuttavat häält teiselt poolt tänavat, veetransporditööliste klubi esisest väikesest aiast. Astusime sõiduteele ja nägime voogmees Volodjat. Ta istus kahe teise mehe seltsis pingil ja suitsetas. Volodja kandis kulunud meremehekuube ja laiaäärelist õlgkaabut. Kui lähemale läksime, nägin tema kõrval oma masinanaabreid — valajaid Luka Turundat ja Gladõševi.

«Nihkuge koomale,» käsutas Volodja oma kaaslasi, ja need tegid meile pingil ruumi. «Istuge, jutustage. Noh, kuidas on, kas teid võeti tehasesse vastu?»

«Sina, vennas, oled elust maha jäänud,» lausus Luka end kaugemale nihutades. «Oleme Vassiliga nii-öeldia masinanaabrid.» «Kes teist siis Vassil on?» küsis Volodja. Lõin endale sõrmega vastu rinda. «Kas teised ka vastu võeti?» uuris voorimees. «Kuidas siis!» ütles Maremuhha toonil, nagu ei võiks teisiti ollagi.

«Tähendab, mul on hea käsi,» rõõmustas Volodja. «Nüüd kuluksid liigud ära!»

«Liigud tulevad omal ajal,», segas Bobõr soliidselt vahele, «aga kuhu te eile jäite? Lubasite jaamas oodata, ise aga kadusite ei tea kuhu.»

«Sõitsin kellegi inseneriga Mariupolisse,» ütles Volodja. «Kohe pärast seda, kui olin teid tädiga tutvustanud, sõitsin Mariupolisse.»

«Kas sinna rongiga sõita ei saa?» imestasin ma. «Saab, kuid Volnovahhas on tülikas ümberistumine. Mõtle ometi, terve päev tuleb rongi oodata. Sellel inseneril aga oli vaja kiiresti Mariupoli jõuda, sellepärast sõitsimegi nii pika otsa maha.»

«Ja tagasi tulite tühjalt?» küsis Maremuhha. «Äärepealt olekski nõnda juhtunud,» ütles Volodja elavnedes. «Sõin sissesõiduhoovis, söötsin Sultanit ja mõtlesin, et nüüd traavime kerge koormaga koju. Äkki ilmus nagu maa alt mu juurde mingi veidrik, kohver käes: «Kas te ei võtaks mind sinna kaasa?» — «Miks mitte, kahekümnelise eest kas või maailma otsa,» vastasin talle. Arvasin, et hakkab alla tingima, aga ei: võttis raha pikema jututa välja. «Sõidame aga kiiremini,» ütles ta. Mis minul selle vastu? Niisuguse raha eest võib sõita.»

«Kas tõesti andis kakskümmend rubla?» tundis Gladõšev huvi. «Kas arvad, et teen nalja? Kaks tuliuut tšervoonetsit siin nad kallikesed ongi!» Ja Volodja patsutas õrnalt oma põuetaskut. «Oli lõbus sõit. Laulsime terve tee.»

«Sul, Volodja, on tulus amet,» ütles Luka. «Makstakse raha ja laulda saad veel pealekauba!»

«Mis seal rääkida!» naljatas Volodja. «Mul on raha nagu

515

konnal sulgi. Ühes taskus läheb hämaraks, teises köidab ... Kuid ära mind sellepärast üleliia kadesta. Ega iga päev ühteviisi vea. Teinekord muudkui seisa ja seisa seal jaamahoone ees ja mõtle, et sõidaks keegi kas või nalja pärast Madruste agulissegi!»

«Alati saad olla värske õhu käes,» ütles Gladõšev. «Pole vaja tolmu neelata nagu meil valukojas.»

«Pole viga, Artjom, oota, kuni katus kõrgemale tõstetakse, siis on meilgi vähem tolmu,» tähendas Luka ja mulle sai selgeks, et katuse kõrgemaletõstmist ootab kogu valukoda.

«Sina, Artjom, räägid värskest õhust,» ütles voorimees Volodja tasa ja nagu endamisi mõtiskledes, «aga mina läheksin sellest kergest, värskest õhust kas või käpukil tehasesse tagasi, kui mitte mu käsi...»

«Kas teiegi varem töötasite tehases?» küsisin oma imestust varjamata niisugusel toonil, et Luka ja Artjom naerma puhkesid.

«Mis sina siis arvasid!» ütles Volodja tuliselt, nähtavasti hinge põhjani puudutatud minu umbusaldusest. «Ega ma siis alati pole olnud oma käe peal töötaja. Kaksteist aastat käisin tehases tööl. Poisikesepõlvest saadik. Siis, kui veel inglased meid ekspluateerisid. Kes teab, kui poleks olnud seda õnnetust käega, võib-olla oleksin nüüd ehk meistergi.»

«Aga mis teie käel siis viga on?» küsis Bobõr kiiresti, silmitsedes Volodja päevitunud käsi, mida see hoidis põlvedel ja mis esimesel pilgul näisid tervetena.

«Juhtus üpris rumal lugu,» ütles Volodja. «Mu kodunurga mehed (ta osutas Lukale ja Gladõševile), need juba teavad, ja ka teil, uustulnukail, on seda kasulik teada. See oleks teile nagu õpetuseks.

Kui Mahno kahekümne teisel aastal Rumeeniasse põgenes, jäi meie linna maha palju tema käsilasi. Ei tea, kas nad nüüd ise kartsid oma sasipäise ninamehe järel võõrale maale pageda või jättis tema nad siia Tauriasse laiali, fakt on see, et meie maa neist kihas. Eriti palju oli .neid ringi hulkumas vaksalitaguses asunduses. Viimane kui talu oli seal varem kuulunud kulakuile. Asunduses elasid jõukad inimesed: neil olid kivimajad ja suured viinamarjaaiad, meres käi ääres seisid nende isiklikud paadid, ja mööda randa majakast kuni Madruste agulini olid meres ainult nende võrgud. Juhtub, et viinamari jääb kiduraks — saadakse raha merest. Noh, tuli nälg ja töölismalevlased hakkasid.nende asunike keldreid kontrollima — kas pole kuskile vilja peidetud. Ja tõesti: -linnas nälg, lapsed paistes, tänavailt kõik nõgesed ja.kalmistult viimane kui malts toiduks ära kitkutud, kui aga lähed üle raudtee, leiad eest hoopis teise maailma. Asunduses on kõike külluses: pidupäeviks suitsutatakse isegi sinke ja aetakse puskarit. Kõnnid näljasena mööda tänavat, vaevalt vead jalgu järel, siin aga tungivad sulle ninna lõhnad nende pidulaudadelt — kas

või kisu need parasiidid elusalt tükkideks! Rahvas kannatab üldist puudust, need aga lõbutsevad, tantsivad grammofoni saatel «two-steppi» ja «oirat».

Arusaadavalt ei meeldinud asunikele, et me neid läbiotsimistega tülitame, nende varandust puutume. Hakkasid malevlasi tulistama. Siia tehasesse aga oligi jäänud veel inglased. John Kayworth koos lastega laskis kohe jalga Inglismaale, oma vähemtähtsad ülevaatajad aga jättis siia. Need tema usaldusmehed muretsesid kuskilt relvi ja toimetasid need öösiti salaja asunikele.

Ja ühel ööl astusime sisse ühe siinse kaupmehe — Butšilo oli ta nimi — korterisse. Ei me jõudnud veel enese järel ustki kinni panna, kui kuulsime sammusid. Meie järel tulid sisse kaks Butsilo naabrit, vennad Varfolomejevid. Mõlematel olid seljas nahast kuued, peas kubankad, jalas vabarnavärvi sametist püksid, käed taskus. «Noh, nüüd läheb palavaks!» mõtlesin ma.

Teadsin peaaegu kindlasti, et mõlemad vennaksed teenivad batko Mahno'd. Nendega koos astus sisse ka kolmas, pealtnäha nende teener: hüüdnimega Kaškett, õigupoolest Jentuta ...»

«Pea, Volodja,» katkestasin voorimeest, «kas ta töötab valukojas? Kas ta kannab peas punast rätikut?»

«Tema, just tema!» kinnitas voorimees nõus olles. «Niisiis ... Vaatasin tagasi ja nägin, et kaupmees ise seisab voodi juures ja muheleb. Nähtavasti ei hirmutanud teda mingisugune läbiotsimine, kui abi oli kohal. Tema naabrid Varfolomejevid aga seadsid Kašketi ukse juurde valvama ja tormasid mulle kallale. Mina aga, pean ütlema, olin üksi. Minu abi Kolja Smorgunov, kuigi oli osav poiss ja oskas karabiiniga ümber käia, oli näljast nõrkemas. Ta poleks isegi noorema Varfolomejeviga hakkama saanud. Ja tuli siis niimoodi välja, et pidin löögi üksinda vastu võtma.

Vanem Varfolomejev astub mu juurde ja ütleb:

«Nõndaks, Volodja, räpane hing, oled naabri juurde külla tulnud — istu ometi.»

«Pole viga, tänan väga, eks ma istu,» vastan ja istun tooliservale.

«Peremees,» ütleb vanem Varfolomejev, «kostita oodatud külalisi!»

Näen — Butšilo toob naeratades välja klaasid, toobitäie puskarit, keedetud pekki. Seina ääres aga istuvad ta tütred otsekui peigmeeste ootel. Mõlemad on Varfolomejevite pruudid. Näost valged, küllap taipavad, et niisugune kostitamine head ei tähenda.

Vaatan Varfolomejevile otse näkku. Mul on õudne, kuid argust ei ole, tunnen oma selja taga nõukogude võimu. Ja muudkui kuulatan, mida see noorem vend korteriperemehega sosistab.

517

Sellal valab Lj üska Varfolomejev mulle klaasitäie puskarit ja ütleb:
«Joo, mu armas!»

«Miks siis mina esimesena?» küsin. «Võib-olla on see mürgitatud. Joo ise.»

«Mis sa ometi mõtled,» sisistab Ljuska. «Kas kardad? Solvad peremeest! Sinule, kältsakale, avaldatakse austust, sina aga ...» Ja haarab ropsupealt pussi.

Kui nägin, et asi on niisugune, pilgutasin Kolja Smorgunovile silma. Tema aga, selle asemel, et neid kirbule võtta, pani mängu oma viimase jõu ja paugutas karabiinist otse lambi pihta! Tulised klaasikillud sadasid mulle pähe. Mis teha? Kui juba kord oli niisugune pööre, siis muudkui paiskasin vanema Varfolomejevi lauale. Kuulen— sööginõud kurisevad, preilid kiljuvad, pilkane pimedus. «Jõuaksid meie mehed ometi kiiremini siia!» mõtlen. Tirin välja brauningu, et anda pauk aknasse. Kuid siis lendas mu kõrva äärest mööda taburet. «Ahaa, nüüd on rasked suurtükid mängus!» mõtlen. Ja rooman ukse poole. Kuulen, kuidas mu kõrval keegi nohiseb ja lõhnab kroomnaha järele. Tähendab, nahast kuub on lähedal. «Noh, võta vastu!» mõtlen. Ja virutan brauningupäraga! Otse kuklasse. Uks Varfolomejevitest oigas ja karjus: «Valva ust, Kaškett, küll me temale näitame!» ja kus kõmmutas lakke. Nüüd ei hoolinud ka mina enam millestki: andsin brauningust valangu nurka, kust tulistati... Ulgumine, tuli, petrooleumilõhn, Smorgunov aga häälitseb ukse juurest: «Võta, Volodja, bandiitidelt relvad käest! Ma neid siit välja ei lase!» Tal hea rääkida: «Võta relvad käest!» Neid peremehega kokku neli, mõrsjaid kaasa arvamata, mina aga üksinda!

Rooman neljakäpukil ukse poole. Äkki kuulen, et keegi nagu äigab minu poole ja tunnen lähedal puskari lõhna. Lasen madalamale ja panen käe kaitseks pea ette. Ja korraga — siuh! Mulle käe pihta!

Algul, teate, ma valu ei tundnud. Olgugi, et nuga oli mu käesooned läbi lõiganud ja kolpa riivanud. Tõmbasin käe tagasi ja tahtsin tasku pista, et rätikut võtta. Siis taipasin — asi on halb: sõrmed ei liigu. Surusin haavatud kätt teise käega ja mul hakkas kuum, isegi higi tõusis otsmikule ja väsimus tuli peale.

518

Hädavaevalt kogusin jõudu, et Kolja Smorgunovile hüüda: «Peksa neid kulakuid-parasiite, olen haavatud!» Sel hetkel paiskas nende adjutant Kaškett vaasid aknalaualt maha, lõi peaga klaasi välja ja tahtis nagu kala sinna alla lume peale hüpata. Seal siis Kolja Smorgunov hüvastijätuks põrutaski tema pihta karabiinist. Meie malevlased kuulsid laske ja vahistasid mõlemad Varfolomejevid ning peremehe. Mina aga ... jäin vigaseks. Isegi klaasi vett on mul raske üles tõsta. Tol ajal oli toitlustamine halb, haavad kasvasid kuidagiviisi kokku, aga käsi on siiamaani nagu halvatud ...»

«Kuule, Volodja,» küsis Gladošev, «mispärast site Kaškett kiitleb, et ta ori haavata saanud rindel Jekaterinoslavi valgete eest kaitstes?»

«Rindel?» Volodja puhkes naerma. «Kas sa pole temaga kunagi koos suplemas käinud? Kahju! Kui on juhus, siis tee sötia. Vaata järele, kustkohalt see kuul on sisse läinud ja kust ta välja on tulnud. Rindel, vennas niisugust haavatasaamist ei juhtu; võib-olla ainult desertööride juures, kes salaja jalga lasevad.»

Hoogsal laial kõnnakul möödus meie pingist tuttav keigar .kaadriosakonnast, jalas teravaninalised saapad.

«Näe, Zjuzja!» ütles voorimees valjusti.

519

«Tervist, tervist!» vastas see, pöördudes tema hääle peale ja läks kätt viibutades edasi.
«Seg Zjuzja ei tahtnud meid tehasesse vastu võtta!» tähendas Maremuhha süngelt.
«Mis sa räägid!» imestas Volodja.
«Sulatõsi,» ütlesin, kinnitades Petrussi sõnu..
«Imelik!» ütles Gladõšev. «Kas tõesti nii upsakaks läinud? Ja mulle räägiti, et Zjuzja suhtub hästi töölisklassi.»
«Kas seda nimetatakse heaks suhtumiseks!» pahandas Bobõr. «Kui tehase direktorit poleks olnud ... Noh, lugu .oli nii...» Ja ta jutustas, kuidas Zjuzja meid oma kantseleis vastu oli võtnud.
«Ehtne bürokraat. Tähenärija!» tõendasin ma takka.
«Ja mina just pidin tema juurde minema, et lasta end koos oma Sultaniga transpordiosakonda tööle palgata,» ütles Volodja..
«Oleks ta vähemalt seletanud, nõu andnud, aga tema ütles lihtsalt: «Aut! Ja sõitke Harkovi!»» osatas Bobõr pahaselt. «Hoopis teine asi on direktor... Küsitles meid kogu aeg inimlikult, kontrollis järele, mida me oskame ...»
«Ara meie direktori üle imesta,» ütles Luka. «Niisuguseid direktoreid ei leia sa kogu rannikul, alates Sevastoopolist kuni Rostovini. Teda on juba Iljitši tehasesse ja Ukraina trusti kutsutud, kuid ta eijjähe. «Lubage mul,» ütleb ta, «tehast arendada, töötehnikat tõsta, inglaste pärandust likvideerida.» Tema on see, kellele mõte tuli valukoja katust kergitada. Ütleb: «Olgu tervisele kõige kahjulikumas tsehhi,s kõige puhtam õhk.» Ja kas sa oled näinud, missugune malmipuhastusruum tema ajal on ehitatud? Imetlusväärt! Varem, Kayworthi ajal, suri malmipuhastajaid sadade kaupa tiisikusse. Valu puhastati viletsates kuurides, kogu tolm läks kopsu. Nüüd on lausa rõõm vaadata: puhtus,, palju valgust, ventilaatorid imevad tolmu enesesse. Aga missugune lahing oli temal, Ivan Fjodorovitšil, möödunud aastal sissesõitnud trotskistidega! Neil muudkui suled lendasid. Sina ära Ivan Fjodorovitši Zjuzjaga võrdlegi.»
«Mis tema siis on, kas töölisklassist esile kerkinud?» küsis Bobõr.
«Ah Ivan Fjodorovitš?»
«Ei, Zjuzja!»
«Jalgpallur,» ütles Luka rahulikult.
«Mis siin jalgpall asjasse puutub?» imestas Maremuhha.
«Vaat sellepärast,» seletas Luka, «et Zjuzja oli parim kesk-tormaja üle kogu Zaporožje, kuid tehases «Kommunaar» arvestati teda vähe: töötas seal vist kütjana. Noh, aga meie peainsener Andrõhhevitš on vana jalgpallihaige. Kord sõitis ta Zaporožjesse, vaatas Zjuzja mängu, nägi, et noormehel on menu ja meelitaski ta siia. Siin teda muidugi ka paugupealt edutati: sai

tööjõuosakonna ülema asetäitjaks. Hea palk, on, millest end kosutada, et võiks palli järel joosta ...»
«Peainsener — on see sihuke halli peaga mees?» küsisin ettevaatlikult, meenutades Angelika sõtiu isa kohta.
«Tema'p see ongi, see teie naaber,» ruttas Volodja vastama. «Sel inimesel on oma iseärasused, kuid jalgpallist peab talugu ...»
«Tal on huvitav tütar,» nähvas Maremuhha mõnuledes. «Vassil on temaga juba tuttav. Surus mererannas tema käekesi...»
«Mis sa ütled?» imestas Volodja ja vaatas lugupidavalt mulle otsa. «Tuleb välja, et oled hakkaja poiss, pead ei käota! Aga vaata ette: Zjuzja saab teada, lööb sul kohe jalad alt. Tema löök, vennas, tuleb nagu kahurist. Isegi tõstekangi võib palliga puruks lüüa …»
Meie lähedal, sadamas, kostis katkendlik vile. Siis teine ja kolmas ...
««Dzeržinski» sõidab Jaltasse,» ütles Luka.

Me polnud kunagi näinud tõelisi laevu, neid olime vaadelnud ainult piltidel. Oleksin väga tahtnud joosta sadamasse, vaadata laeva ärasõitu, kuid nagu kiuste narris Maremuhha mind edasi ja õhutades Bobõr'i, küsis Volodjalt:

«Kas Zjuzja on siis inseneri tütre sõber?»

«Kuidas muidu! Sõidutab teist tihti jalgrattaga ja käib neil külas. Ühe sõnaga, oma inimene.»

«Ma arvan, et nad austavad teda kui jalgpallurit,» tähendas Luka.

«Kas inseneri tütar mängib tõesti jalgpalli?» küsis äkki Petro.

«Päris hasardis! Kui lähed mängu vaatama, ära tema ette istu,» hoiatas Luka, «kolgib sind jalgadega kogu aeg selga. Jalgpalli peale on hull nagu ta isagi.»

«Noh, seda sa nüüd küll...» astus mu tuttava eest välja seni vaikinud Gladõšev. «Leidis ka sõna: «hull»! Preili on iseseisev, tark, loeb palju raamatuid. Et aga harrastab jalgpalli, mis siis sellest? Kes meist siis ei harrastaks midagi? Ühed leiavad rõõmu tuvidest, teised on kaasa kistud jalgpallist. Ka kuurordi peaarst Mark Zahharovitš Droll ei harrasta midagi? Harrastab! Sadamaülem kapten Sabadaš? Selge asi! Ja hambaarst madaam Kozulja? Kuidas veel! Ning see sealt tantsukoolist... kuiros ta nimi' nüüd oligi — madaam Rogal-Piątkowska? Meeletult! Isegi Lissovski, see papp, — niipea kui on jalgpallimäng, kohe kiriku-uks lukku ja koos oma emandaga jalgpalliväljakule ... Meie linn on juba kord sihuke pöörane!»

Gladõšev oli möödaminnes maininud nime, mis otsekohe äratas minus mälestusi kodulinnast seal kaugel Podoolias. Ja ma küsisin:

«Kas see Rogal-Piątkowska, keda te nimetasite, pole juhuslikult krahvinna?»

«Pagan teda teab, on ta krahvinna või mitte, aga fakt, et see madaam on lausa imedeime üle terve ringkonna,» ütles Gladõšev.

«Kõige kõrgem professor tantsuõhtute korraldamises,» lisas Luka.

«Mis me siis, sõbrad, siin niimoodi kuiva suuga istume?» tuli Volodjale äkki meelde. «Kas me ei läheks Tšelidze juurde ning jooks igaüks kruusi õlut?»

«Tuleb minna, eks ole, Vassil?» sosistas mulle Bobõr. «Kui .me ei lähe, siis nad saavad pahaseks!»

«Kas kommunistlikel noortel sobib minna õllepoodi?» arutasin ma. «On see hea? Teisest küljest võivad meie uued tuttavad tõepoolest mõtelda, et oleme mingisugused kõrvaleviilijad, et peame endid paremaks või et oleme lihtsalt ihnuskoid. Ja lõpuks, on see siis suur patt — juua kruus õlut?»

Ent väsimus võttis võimust ja meenutades, et homme hommikul tuleb minna tööle, ütlesin ma:

«Ei tea ... Me peame ju homme ...»

«Jäta nad rahule, Volodja,» segas Luka ootamatult, vahele. «Poisid on noored, pole jõudnud veel tööga harjuda, ei ärka ehk tõepoolest hommikul õigel ajal üles. Las-lähevad koju! Aga sina, sõber,» ütles Luka väga südamlikult, nüüd juba ainult minu poole pöördudes, «ara oma paarimeest nii väga karda. Ta toriseb, kärgib, aga üldiselt on ta õiglane vanamees ega aja sind taga mitte ilma põhjuseta. Ainult hea pärast. Hakkad tõsisemalt töösse suhtuma. Noh, siis homseni!»

Läksime lahku ja Volodja, kes majaesisest aiast esimesena sõiduteele astus, alustas laulu:

Selles vabrikus kohtasin teda,

tellismüür on seal kõrge ja lai.

Sama müür mulle kinnitab seda,

et see vabrik mul armsakski sai.

Sammu kolmkümmend käidavast «prospektist» eemal oli tühi ja vaikne nagu südaööl maal. Oli tunda levkoide magusat lõhna ja ühes aias, üsna teeäärses põõsastikus, häälitses vutt.

«Vassil, kas sinu sümpaatia teab, et sa meil vabrikukoolis jalgpallimeeskonda kuulusid?» küsis Petro salakavala muigega.

«Kellest sa räägid?»

«Teeskle aga.teeskle!» Ja Maremuhha köhatas lõbusalt. «Just ;nagu sa ei teaks, kellest!»

«Kuidas ta nimi on, Vassil?» küsis Saša.

«Olen unustanud..»

«Juba ta on unustanud, kas kuuled, Petruss?» nöökis Bobor.

«Ma tuletan sulle meelde, kui sa nii suur unustaja oled: An-ge-li-ka! Kirjuta enesele kõrva taha, ole hea.»

«Mis nimi see niisugune on: «An-ge-li-ka»?» venitas silpide kaupa Maremuhha, tundes lõbu minu kohmetusest. «Esmakordselt kuulen. Väga kummaline nimi!. Arvatavasti välismaine.»

«Deniikinlaste nimi,» kinnitas Bobõr takka. «Kas arvad, et ta meile juhuslikult ütles: «Merci»?»

«Nii ütlevad kõik pursuid: «Merci!» ja «Pardon!»,» nõustus Maremuhha.

Mina aga sammusin jälle vaikides, kuulates kannatlikult pealt, kuidas poisid mind narrivad.

Kaugel merel õõtsusid lahkuva auriku «Felix Dzeržinski» rohelised ja punased topp-tuled, eemaldudes- kaares ümber laine-murdja. Oleksin ma tol ööl teadnud, keda see aurik oma pardal Aasovi mere pilkases pimeduses Jaltasse viis! Kui oleksin teadnud, siis oleksin juba aegsasti jooksnud sadamasse ega oleks raisanud aega tühja lobisemisega . . .

LXXII. TURUNDAT KÜLASTAMAS

Sedamööda, kuidas ma harjusin tehase eluga, hakkas sõna «kohanete» mind üha vähem ja vähem hirmutama. Päevad möödusid kiiresti ja iga päev tõi uusi sündmusi.

Täna, mõni minut enne lõunavaheaega, astus mu masina juurde Golovatski. Keset valukoja tolmu ja kära oli teda imelik näha hästiõmmeldud ülikonnas ja pealegi oli tal ka lips kaelas. Telrase komsomolikollektiivi sekretärina oleks minul küll olnud piinlik end sääTases riietuses tsehhis näidata. Inimesed teevad kehalist tööd, tema aga jalutab nii puhtana ja klanituna ringi. Kuid Golovatski käitus, nagu peaks see nõnda olemagi, tervitas kättpidi Naumenkot, Luka ja Gladõševi poole aga tegi kummarduse.

«Kas tulid, Tolja, oma šeflusalust kontrollima?» küsis Luka.

«Kuidas ta teie juures on kohanenud? Kas «jõuab sammu pidada?» vastas Golovatski küsimusele küsimusega ja vaatas oma hallide silmadega mulle tähelepanelikult otsa.

«Suur kiirustaja. Varsti jõuab onu Vasjast ette!» ütres Luka, haaras täidetud vormkasti ja ruttas sellega minema, et katta «lumist poolt. . Gladõševi ja Naumenko poole pöördudes sõnas Golovatski:

«Ütlesin temale: «Kohaned!», tema aga kaotas peaaegu julguse, kui masinaga vormimisest teada sai.» Ja heitnud mulle veel kord pilgu, ütles usaldavalt: «Tule, Mandžura, lõunavaheajal korraks minu poole ...»

«Nagu näen, olete Golovatskiga head tuttavad?» küsisin Lukalt, niipea kui sekretär vormkastide taha oli kadunud.

«See on ju meie kasvandik! Valukojast tulnud mees. Kui pärast Lenini-surma toimus siin hulgaline astuvõtt kommunistlikku parteisse, võtsime ka tema vastu,» ütles Luka ja ma sain aru, et mu naaber on kommunist.

«Tähendab, Golovatski töötas enne valukojas?»

«Seal küll! Mis sa imestad? Ta töötas tempereerimisahjude juures!» ütles Turunda. «Ta on tubli, lõi seal korra majja. Enne tema tulekut olid tempereerimisahjude töölised üle kogu tehase kõige räpasemad. Sellest rauamaagist, millega valu kuumutati, jäi rooste mitte ainult riiete, vaid ka juuste külge. Versta kauguselt võis tempereerimisahjude töölisi ära tunda. Nüüd aga näe: kui töö lõpeb, on nad niisama puhtad nagu teisedki inimesed. Ja miks? Parteikomitee ülesandel kogus Golovatski kommunist-likud noored laupäevakule, ühiselt panid nad neisse ahjudesse spiraaltorud, seadsid sisse soojavee dušid ja valmistasid iga töölise-jaoks kapikesed määrdunud ja puhaste riiete jaoks. Nüüd lähevad nad, niipea kui töö lõpeb, kohe duši alla. Pesevad end sooja veega, panevad puhtad riided selga ja lähevad koju nagu mingisugused haritlased. Lust vaadata! Ja keegi ei või arvatagi, et nad neid- ahjusid valust tühjendasid!»

See naabrite jutt tungis mulle südamesse. Sammusin nüüd Golovatski juurde tehase komsomolikollektiivi tuppa hea tundega ega osanud aimatagi, et Golovatski mind etteheitega vastu võtab:

«See, et sa, Mandžura, kiiresti oled kohanenud ja masinaga vormimise üksikasjad ära õppinud, on hea ja kiiduväärt, kuid miks sa end teistest noortest kõrvale hoiad?»

«Kuidas ma end kõrvale hoian?» küsisin ja istusin kääksuvale toolile.

«Väga lihtsalt! Pooled poistest sind veel ei tunnegi: kes sa oled, mis sa oled, mida teed. Parteitutest ma üldse ei räägigi. Isegi kommunistlikud noored, ka need ei aima, et sul on komsomolipilet taskus. Möödunud korral kõnelesid siin mulle suud-silmad täis oma ühiskondlikust tööst vabrikukoolis. Ma juba rõõmustasin: «Kus energiline poiss, tuleb meile appi,» mõtlesin ...»

«Kuid ma pidin ju oma tööga harjuma,» ütlesin süüdlaslikult, aru saades, et tehase komsomolikollektiivi sekretäril on mitmes suhtes õigus.

«Nüüd oled sa loodetavasti harjunud?»

«Nüüd olen harjunud.»

«Siis on hea,» ütles Golovatski juba leebemalt. «Ma annan

1 Tempereerimisahjud — ahjud, milledes malm pärast pikaajalist kuumutamist muutub pehmemaks ja taotavaks.

sulle nõu kiiremini kõiki valukoja noori tundma õppida: kuidas keegi elab, mis kedagi huvitab. Kuula, milles asi seisab: valukoda on ainus tsehh tehases, kes olenevalt valust lõpetab sageli omav, töö ammu enne üldist töölõppu. Mis see tähendab? See täheridab, et kõige rohkem vaba aega on valukoja noortel. Aga kas sa leiad valutöölisi õhtuti metallistide klubi noortesektsioonis? Väga vähe. Häbiasi, kuid kahjuks on see nii. Aga madaam Rogal-Putkowska tantsuõhtutel on neid murdu . . .»

Juba- teist korda viimaste päevade jooksul kuulsin seda tuttavat nime. Ja oli raske end talitseda, et tehase komsomolikollektiivi sekretärile mitte vahele rääkida. «Kes on siis see madaam?»

«Killuke sellest, mis nüüd jäädavalt on purustatud,» ütles Golovatski, koputades oma pikkade sõrmedega vastu vineerlauda. «Alles mõne aasta eest kuulusid temale restoran «Kodukohake» ja selle juures töötav kondiitriäri. Ent siis, kui madaam tüdines maksude maksmisest, avas ta oma isikliku tantsuklassi. Selle madaami tütar abiellus juba valgete ajal inglasest tsehhiülemaga ning sõitis temaga koos Londoni. Ema aga jäi siia ja meelitab nüüd meie noorsugu oma võrku.» Pingutasin mälu

ja küsisin: «Kas Rogal-Pitkowska juba kaua siin elab?» «Sellest ajast saadik, kui revolutsioon algas. Ta sõitis siia koos oma tütrega. Kuskilt Umani lähedalt.»

«Kas ta on abielus?»

«Tema meest pole keegi näinud. Võib-olla mattis ta selle seal Umanis maha või on ta mees jooksus.»

«Kas siis valukoja poisid käivad tema tantsuklassis?»

«Oleks veel, et ainult valukoja poisid! Ka teistest tsehhidest käiakse. Komsomolirakuke ei ole osanud organiseerida noortele jõudeaja veetmist — madaam seda nüüd siis kasutabki. Ja kirjuta enesele kõrva taha, Mandžura: sinu tsehhis on veel poisse, kes oskavad väga viletsasti lugeda ja kirjutada. Pole siin mingit kollektiivist kõrvalehoidmist! On aeg heade poistega sõbraks saada, ühiselt tööle hakata. Griša Kanjuk, näiteks, või Kolja Zakabluk…»

«Teen kõik, mis vaja, Tolja,» andsin Golovatskile lubaduse.

«Tuleb teha kõik, mis vaja ja siis seda veel korrata!» naljatas Golovatski ja ütles mu kätt surudes: «Noh, jookse, sest vileni on jäänud ainult kolm minutit.»

Tsaarivalitsuse ajal, kui me veel Jõetagusel, Vana kindluse külje all, Uspenski nõlvaku lähedal elasime, ulatus krahvinna Rogal-Piatkowska mõis äärelinnas ühest põiktänavast teise. Kollane härrastemaja, mille paraadukse esist kaunistasid sambad, uppus varjurikka aia lehestikku. Õielehti kujutavate kaunistustega raudvärava juurest viis majani tee, milleni oli puistatud

kruusa. Selle tee aarde olid rajatud peenrad, millel kasvasid valged liiliad ja pujengid. Kõrget ažuurväravat ei avatud peaaegu kunagi, ja sellel rippus raske roostetanud lukk.

Kuid,ükskord siiski tehti mõisa värav omaniku lahkel loal pärani lahti. See juhtus 1919. aasta kevadel, kui meie linna vallutas ataman Petljura oma jõukudega. Tema jõukude riismed olid surutud vastu raudteed. Atamanil ei vedanud — ta käes olid ainult mõned väikesed linnakesed ning alevikud Podoolias ja Volõõnias. Kuid vaatamata sellele, et Petljura rinne oli täiesti lagunemas, kuulutas ataman pidulikult meie linna «Petljüuria» ajutiseks pealinnaks, oma residentsiks aga valis krahvinna Rogal-Piątkowska pooleldi tühja mõisahoone.

Autole, millega Petljura sõitis, oli avatud väravasse vastu tulnud krahvinna ise — kuivetu daam mustas volangidega kleidis, silmade vastu surutud lornjetiga. Meie, poisikesed, nägime naabruses asuva Uspenski kiriku käimistult, kuidas Petljura, kes oli pealaest jalatallani sinises mundris, autost välja astus, krahvinna kõhna sõrmustega kaunistatud kätt suudles ja koos perenaisega kollase maja poole sammus. Tema juurde sõitsid siia läbirääkimisi pidama Konovaletsi korpusesse kuuluvad Galiitsia «Setši laskurid» ja Denikini ohvitserid.

Veidi hiljem saabusid krahvinna juurde Inglise ja Prantsuse sõjaväelised esindused. Petljurat abistanud Entente'i ohvitserid jalutasid krahvi aia varjurikastel puiesteedel sõjaväevormis, missugust me varem polnud näinud, kuid meil ei läinud kuidagi korda vaadelda neid ohvitsere lähemalt. «Surmakurennidesse»[1] kuuluvad haidukid, kes kaitsesid Petljurat ja tema kaaskonda, ajasid teekäijad kõnniteelt minema.

Ainult üks kord ronisime koos sõpradega varbtara graniitalu-sele ja proovisime vaadata läbi puudetihniku, mis ometi toimub sammastega maja juures. Sel hetkel, kui seisime palja jalu krobelistel ja kevadpäikesest soojadtel kiviplaatidel ning surusime end vastu raudtara, jooksis aiast välja kõrget kasvu kuivetu mees, kellel oli seljas pikk hall pintsak, ja ähvardas mind musta, hõbedaste monogrammidega käetud jalutuskepiga.

Nagu hirmunud varblased pistsime jooksu, kuhu keegi sai, kartes, et pikakoivaline mees hõikab meiega arveid õiendama petljuuralasi, kes maja väljastpoolt valvasid. Neil aga olid meie jaoks

valmis kangem kost kui jalutuskepp: pikad nuudid, mille nahkribade külge olid kinnitatud viie kopika suurused tinatükid. Tundmatu mehe nägu jäi mulle hästi meelde — see oli kisk-jalik, kuri, lõtv, üleni täis kollakaid kortse.

Räägiti, et see olevat krahvinna lihane vend, kes bolševikke
kartes kuskilt Kiievi kandist tema juurde oli põgenenud. Ega.

1 Kurenn — teat. kasakaväeosa nimetus.

muidu poleks hiljem, kui Petljura minema kihutati, Kontrrevolutsiooni Vastu Võitlemise Erakorraline Komitee areteerinud kuivetu krahvinna. Mis temast edasi sai, seda ma ei teadnud. Võib-olla oligi krahvinna vend siinse Rogal-Piątkowska jooksus olev mees. Sellesama Piątkowska, kes Golovatski sõnade järgi tantsudega «meelitab noori oma võrku»?

Kuumus ei olnud veel vähenenud, kuid prospektil oli juba palju jalutajaid. Loidudena ja roidunutena lonkisid suvitajad supelrannalt ara. Neil olid peas tübeteikad või laiaääрelised õlgkübarad, mõned aga olid pähe sidunud lihtsalt märja räti. Nad tassisid kaasa vaibakesi, käterätte, märgi linasid ja supelkostüüme. Ühed neist peatusid kioskite juures, kus müüdi valget külma buzaad, sidrunijooki, narsaani ja boržommi, mida hoiti jääl. Teised sissesõitnud, peamiselt mehed, astusid tänavanurgal asuvasse viinamarjakasvatajate kooperatiivi. Kuumusest ja suplusest väsinud, tühjendasid nad seal klaase läbipaistva «berjoz-kaga», merevaigutaolise kuivveiniga, vägijookidega, millest vesi välja külmutatud, «isabellaga», veniva, tumeda muskaadiga ning teiste Aasovi-äärsete veinidega.

Lonkisin pehmel asfaldil, .kuhu mu kontsad jälgi järele jätsid ja vaatasin kord sisse kaupluste ustest, kord seisatasin toredate vaateakende ees. Enne töö lõppu oli Gladõšev mulle ütelnud, et Rogal-Piątkowska salong asub Genua tänaval majas nr. 25.

Äkki äratas mu tähelepanu mees, kes oli ei tea kust minu ette ilmunud, ja ma kaotasin silmapilkselt igasuguse huvi teiste tänaval liikujate vastu. Selle mehe selg ja kõnnak — mehelik, kindel, sõjaväelikult rühikas — olid mulle kummaliselt tuttavad. Kui see mees poleks kandnud suvist toorsiidist tsiviilülikonda ja samast materjalist helesinise paelaga laia pehmet panamakübarat, oleksin kohe sööstnud tema kui oma kalli sõbra poole.

«Kuid see erariietus, mida ma polnud kunagi näinud? Ometi on kõnnak seesama, ja kasv, ja päevitunud käel, ja püstine peahoiak! Vist on ta siia suvitama sõitnud! Noh, kuidas ma siis selle peale ei tulnud!»

Jooksin toorsiidist ülikonnas mehest kiiresti ette ja vaatasin talle näkku.. Tema silmitses sellal apteegi vaateakent, kuhu olid pandud terved virnad ladinakeelsete kirjadega purgikesi.

«Nojah, see on tema!»

Astusin teekäijale üsna ligi, puudutasin hästi õrnalt tema veidi kõverdatud küünarnukki ja ütlesin:

«Tere, seltsimeees Vukovitš! Kuidas teie siia ...»

Imestamisväärt külmavereliselt, nagu oleks ta oodanud, et ma teda puudutan, pöördus Vukovitši näoga mees ümber ja ütles:

«Teie eksite, noormees ...» ja vaatas mulle pisut pilkavalt silma, nagu oleks tal kahju, et ma nii rumalasti eksisin.

Ei mäleta, mida ma talle pomisesin vastuseks. Need polnud sõnad, millega vabandust palutakse. Pigemini ümatasin midagi «oh sind küll!» taolist ja lõplikult hämmeldudes sammusin kiiresti edasi, et uudishimulikud minule tähelepanudel osutaks. Ise aga mõtlesin: «Kas tõesti on võimalik niisugune

ühtesattuvus! Imekspanuväärt, kui sarnane see mees on Vukovitšiga!» Kui see oleks olnud Vukovitš, siis oleks ta mind kindlasti ära tundnud ja mind tervitanud. Eriti pärast seda pikka jutuajamist tema kabi-netis, kui me koos Kolomejetsiga teda külastasime.

Toibunud suurest jahmatusest ja vabanenud mind vallanud hämmeldusest, otsustasin mitte miski hinna eest poistele oma eksitusest jutustada.

Genua tänava maja nr. 25 osutus tavaliseks ühekorruseliseks üksikelamuks. Ruudulises šoti riidest kleidis kassapidajalt, kes oli oma piletiraamatud sissekäigu juurde asetatud lauale laiali ladunud, sain teada, et tants algab tunni aja pärast. Ega's ma siis nii kaua võinud saalida tantsuklassi kõrgete akende all, et näha siinset ilmaimet. Hakkasin mööda Genua tänavat edasi lonkima, järjest kaugenedes kesklinnast.

Genua tänav viis välja Liski agulisse, kus majad olid kõik väikesed. Peaaegu kogu maa oli siin juurviljaaedade all. Läksin niikaugele, kuipalju üldse oli võimalik, otse mere äärde.

Kalda lähedal kukusid ankrus tõrvatud kaluripaadid, purjed rehvitud. Üleni vetikaid täis uhutud liival kuivasid noodad. Näkku paiskus mereavaruste hõngu, mis oli segatud suitsukala, vetikate, joodi ja tõrva lõhnaga.

Tühi liivarannik ulatus kuni Nogaiskini. Mere äärde laskuvast järsakust paistis mingisugune kahekorruseline punase telliskivikatusega villa. Loojuv päike heitis purpurpunaseid laike tema akendele, mis olid Liski poole pööratud. Aknaklaasid näisid aeglaselt merre loojuva -paikese kiirtest leegitsevat. Tekkis mulje, nagu möllaks villa sisemuses tulekahjulõõm. Mulle meenusid valutööliste jutud tehase endisest omanikust Kayworthist, kes oli Inglismaale jalga lasknud, ning ma jõudsin otsusele, et see, mis mulle sealt kaugelt silma paistab, ei või olla keliegi muu'kui tema villa. Piisas selle villa võrdlemisest mereranda mööda laiali paisatud väikeste valgete savionnidega, et aru saada: seal oli elanud rikas mees.

Pehmel .liival astudes läksin vaikse mere äärde, võtsin sealt pihkudesse puhast vett, pesin higist nägu ja niisutasin juukseid.

«Hei, noormees, tule siia!» kostis kaugelt hüüe.

«Kindlasti ei käi see minu kohta,» mõtlesin ega pööranud end ümber. «Kes võiks mind siin tunda?» Ja ma hakkasin minema Genua tänava suunas. Kuid mulle kajas järele hüüe:

«Vassili Stepanovitš! Seltsimees Mandžura!»

Väikesest tarest sammus kiiresti minu poole mu masina-

naaber Luka, Turunda. Ta oli juba jõudnud endale selga tõmmata helesinise päikesest pleekinud kuue, mis oli läbi tepitud valge niidiga.

«Näe, kus uhkeks läinud!» ütles Luka mu juurde jõudes. «Hõikan, hõikan, tema aga ei tee väljagi! Nägin sind juba siis, kui sa mere äärde läksid. Ega millagi, mõtlen, mees läheb end uputama, et pääseda Naumenko tagakiusamise eest.»

«Tere! Miks peaksin end siis uputama?»

«Tule korraks minu tarre!» tegi Turunda ettepaneku.

Vastasin kõhklevalt:

«Pean linna minema. Võib-olla teine kord?»

«Ega's ma sind pulma kutsu. Istume natuke ja siis läheme koos!»

Turunda tare asus üsna käida ääres. Õue astudes küsisin:

«Kas vesi teid tormi ajal üle ei ujuta?»

«Juhtub sedagi. Möödunud sügisel hakkas puhuma maistra1, siis tegi niisugust lainetust, et vesi viis aknaklaasi eest. Mu teinepool peitis koguni kanad pööningule, et meri neid ära ei uhuks.»

Madalas kambris oli jahe. Kõik aknad, peale ühe, mis oli pärani lahti, olid kärbeste eest kaetud tüllriidega. Aknalaudadel asetsesid lillepotid pelargoonide. ja viigipuudega ning pudelid kirsijoogiga.

«Saage tuttavaks!» ütles Luka. «See siin on minu ätt ja see on mu teinepool. See aga on Vassili Stepanovitš. Ta on meie valukoja uus tööline… Kust sa meile tulid, Vassil?»

«Podooliast,» ütlesin, tervitades Luka isa ja tema naist. «Ent rna pole ju Stepanovitš, vaid Mironovitš.»

«Kas tõesti?» imestas Luka. «Tähendab, ma vahetasin sind su paarimehega ara: tema on meil Stepanovitš. Istu sinna akna alla: seal käib sulle merelt ka tuuleõhku peale.»

Pugesin akna alla ja istusin hästi puhtaks pestud männipuust laua äärde. Luka isa, kes oli päevitunud ja kuivetu nagu ta poegki, istus mu vastu, Turunda abikaasa aga, umbes kahekümneviie aastane sümpaatne naine, hakkas toimetama keedu-kolde ääres, mis paistis läbi eeskoja. Ta oli tõmmu, tugeva kehaehitusega, .krooniks põimitud juuksepatsidega ja jooksis kuuldamatult köögis ringi, kord köide ette ilmudes, kord vaheseina taha kadudes.

«Meie ätiga arutasime siin üht elulist küsimust,» ütles Luka. «Sa ju tead, et juba kolmandat kuud läheb üks protsent meie töötasust inglise tööliste heaks. Toon aga palgaraamatu koju, siis hakkavad mu omaksed kohe lärmi lööma: «Jälle need inglise töölised! Mis nad sinule on, kas sugulased või? Parem võiksid

1 Maistra — nii nimetavad Aasovi kalurid kirdetuult.

selle mahaarvestatud summa eest naisele kleidi osta või midagi muud, mis majas tarvis läheb.»»

«Mis see kleit siin asjasse puutub!» katkestas poja juttu vana Turunda, kusjuures nähtavale tulid ta tubakast kollaseks tõmbunud harvad hambad. «Need inglise töölised — kas nemad abistasid meid tuhande üheksasaja viiendal aastal, kui «Potjomkin» tõmbas masti punase lipu? Vastupidi! Vana Kayworth tellis omalt poolt Melitopolist välja sada kasakat streikijaid rahustama. Kas arvad, et keegi meid siis välismaalt abistas? Võta näpust! Terve suve ajasime läbi ainult tülka-kalaga. Mis pagana pärast me nüüd nende streikijaid abistama peame?»

«Sellepärast, et oleme kogu maailma töötajate isamaa,» ütlesin ettevaatlikult, et torisevat vanameest mitte pahandada. «Meil on nõukogude võim, neil aga seda veel ei ole... Neil istuvad turjal churchillid ja chamberlainid.»

«See pole vastus,» ümatas vanamees. «Tungi paremini asja sisusse, poliitikat teha minu juures ei maksa!»

Turunda sõnad puudutasid mind valusasti. Meenusid meil vabrikukoolis peetud koosolekud rahvusvahelistel teemadel, ja rna ütlesin samasuguse ägedusega nagu sealgi:

«Miks see vastus ei ole? Selge, et meie oleme paremas olukorras kui n.eed inglise kaevurid, kes muudkui neelavad kivisöetolmu, et igasugused kapitalistid rohkem teeniksid.»

«Kas me tsaariajal vähe seda tolmu oleme neelanud, et inglise pursui näe, sessamas härrastemajas saaks elada ja oma isiklikul jahtlaeval merel ringi sõita?» Vanamees osutas oma kõnksus sõrmega villa poole, mida ma asja kaldalt olin silmitsenud. «Temal oli vaja korraldada pidusid värskes õhus, meile jäi ainsaks meelelahutiiseks kõrts ja sealgi käidi võlgu!»

«Minu vanaga äravaidlema hakkagi. Ta on nagu metropoliit Vvedenski! Räägi temale palju tahad, tema jääb ikka oma sõnade juurde kindlaks. Ikka risti vastu. Ka mina räägin temale: kuna meil on võim tööliste käes, tuleb meil iga töölist, kes abi vajab, hädas abistada,» ütles Luka.

Kuuldamatult oma paljaste päevitunud jalgadega mööda savi-põrandat astudes tuli tuppa noore Turunda naine. Käes oli tal suitsunud praepann. Ta asetas selle kahele puualusele ja ma nägin panni põhjal nelja rasvast käia. Ninna tungis vänge küüslaugulõhn.

«Oled sa kunagi midagi säärast söönud?» küsis Luka.

Raputasin eitavalt pead.

«Kalamehe kombel valmistatud pardkalad!» teatas Luka. «Hommikune püük. Ätt tiris nad veest välja, meil pole praegu muud kui aga proovime, kuidas maitsevad.» Ta haaras raske käia kahvli otsa ja pani minu ette taldrikule.

Nüüd mänkasin, et sel käial polnud isegi soomuseid ära võe-

tud. Praeahju soojuses olid hiilgavad soomused nii turri läinud, otsekui oleks keegi kala «vastukarva» kamminud.

Tõmbasin pardkalalt peremehe eeskujul naha maha ja taipasin õige pea, kui lihtne on valmistad! seda maitsvat rooga. Enne pannile panekut ja kuuma praeahju lükkamist pikitakse käia küüslaugulibledega. Käiad praadisid tervetena omaenese rasvas. Nende valge liha tuli kontide küljest lahti ja lõhnas isuäratavalt. «Kala tahab ujuda! Eks ole, Vassil?» ütles Luka mulle silma 'ilgutades ja võttis pimedast nurgast raske savist veinikannu, ja valas klaasidesse kahvatukollast imeväärselt puhast veini. «Aitab! Aitab!» peatasin Luka'd. kui mu klaas oli pooleni täis valatud.

«Mis sa kardad?» Luka heitis minule kure pilgu. «Kas arvad, et on kange? See on ju «berjozka». Üsna lahja teine. Meil joovad seda väikesed lapsed vee asemel.» «Ikkagi jätkub sellest. Ma pole harjunud.»

«Tuleb harjuda,» tähendas Luka isa. «Kui Aasovi ääres elad sa, siis «berjozkat» tarvita!»

«Noh, sinu terviseks, Vassil! Saagu sinust hea valaja. Et sul veaks su noores elus!» ütles Luka ja me lõime klaasid kokku.

Klaasi tõstis ka ta naine, kohendades oma täidlase käega kroonina seatud sinakasmusti patse!

Tema sügavate, oliivmustade heade silmade vaates oli palju südamlikkust. Näis, et olen juba ammu tuttav selle Aasovi liivasel rannikul asuva tare armsa pererahvaga..

Vein oli külm, aromaatne, veidi hapuvõitu, üsna vähe kibekas. Ta polnud tõesti kange.

Panin tühja klaasi lauale ja heitsin möödaminnes pilgu pommidega seinakellale, mis rippus ahju juures. Luka tabas mu pilgu ja ütles rahustavalt:

«Ära karda, noormees, ka mul tuleb veel ülikooli minna!»

«Missugusesse ülikooli?» imestasin ma.

«Ta on mul ju üliõpilane,» vastas Turunda eest tema naine, vaadates Lukale väga lahkelt silma ja pannes oma tõmmu käe mehe õlale.

«Möödunud aastast saadik, õhtuti!» ütles Luka. «Abiellusin Katjaga ja siis mõtlesin, tuleb hakata õppima. On juba küllalt vaba aega tühjalt ära logeldud. Alguses õppisin ettevalmistuskursustel, tuletasin kõik meelde, mis vanasti kirikukoolis õpitud, sain jagu algebrast, ja siis avati siin tööliste õhtuülikool. Noh, kuidas saab seda juhust kasutamata jätta!»

«Ja olete rahul?» küsisin ma, tundes, et soojus sellest lahjast veinist mööda keha laiali valgub. Luka lõi rõõmsalt pea püsti:

«Ara küsigi! Mis oli enne seda? Niipea kui töö lõppes, teised riided selga ja prospektile. Ja prospektilt? Tšelidze juurde «Kodu-

kohakese» restorani. Pärast aga lähed koju uimasena, tuigerdades. Mõnikord võtab nii uniseks, et soni pas ja saapad jalas koikule prantsatad. Ei saa veel silma kinni.kui tehasetoru juba vilistab. Ja mis töö see siis pohmelusega on? Venid nagu sügisene kärbes mööda klaasi, paarimees aga kiub sind maa põhja, sest et sa ka tema tööd pidurdad. Suur tänu lvan Fjodorovitšüe, et tuli mõttele avada ülikool.»

«Meie direktor?»

«Tema jah. Taipas, et linnas on palju igasguseid õpetajaid — nii keemia kui ka astronoomia alal — kutsus nad enda juurde ja ütles: «Hakkame, mu armsad, õhtuti töölisklassi õpetama, raha ma teie jaoks leian!» Öeldud — tehtud. Ja asi hakkas susisema. Ning sellest ajast peale, kui ma sellsse ülikooli astusin,, muutusin otse teiseks inimeseks. Eemal undab sulatusahi, mina aga meenutan sellal vormeleid, mis õpetaj seletas, ja mõtisklen, miks ja kuidas, miks sulab malm, kuida temast terast saada ja nimelt missuguse temperatuuri juures. Nig tulemus on see, et selle väikese akna asemel võid ellu vaadata suure akna kaudu.»

«Õppetööle jääd täna küll hiljaks,» ütle Turunda abikaasa pehmel tasasel häälel.

«Mina? Et midagi sellist!» ühmas Luka,jooksis riiuli juurde ja hakkas kokku koguma oma raamatuid.

«Astuge meie jifurde sisse ilma kutsumaagi,» ütles Katerina hüvasti jättes. «Ja kui soovite merele mina, võtab vana teid kaasa kalapüügile.»

Tänasin pererahvast kostitamine eest jaütlesin, et järgmine kord, kui tulen, võtan poisid kaasa. Koos Lukaga läksime mööda Genua tänavat prospekti poole.

«Eks ole mu ätil terav keel? ära temaga aidlema mme! Enne revolutsiooni töötas ta ise ka valukojas, seal, kus tehakse sepistatavat malmi.»

«Miks siis praegu enam tööle ei tule?»

«Kodusõja ajal, kui tehas suleti, hakkas klapüügiga tegelema. Temast sai tubli kalamees. Ja ükskord —talv oli juba lõppemas '— läks ta oma paatkonnaga merele, et püüda jää alt esimese sordi kala. Tuul puhus kogu aeg lahest, siis aga tõusis äkki öösel täiesti ootamatult levant[1]. Jää hskas liikuma ja pragunema ning kandus ulgumerele. See leant viis mu taadi Kubaani suunas. Pooled meestest hukkusid, nemad aga pääsesid imekombel, kahlates peaaegu täiesti prunenud jäält läbi madala vee kaldale. Vesi aga oli nagu jäsupp, äti jalad külmusid kuni kondiüdini ära. Nüüd on ätt reast väljas iga kord, kui tuleb ilmamuutus. Hea veel see, et kuurort on lähedal. Mu

1 Levant — idatuul.

naine sõidab sinna ja toob talle anumatega haisvat limaanimuda. Soojendab seda muda pliidil, paneb siis vanamehe künasse ja hakkab teda selle ravimudaga arstima. Niipea kui valu vähemaks jääb, viskab ätt võrgud paati ja muudkui jälle merele. Toob koju kas vimmakalu, heeringaid või särgi. Selles loigus on kalu palju!» Ja Luka osutas peaga mere poole. «Kuule, Luka, aga kes end selles kuurordis õige ravivad?» «Siia sõidab inimesi igalt poolt. Noh, näiteks, kui sina elaksid alles oma Podoolias või veel kaugemal. Arkad öösel üles ja tunned, et jalad lõhuvad valutada mis kole. Jooksed polikliinikusse. Arst katsub su läbi: seletab nii ja naa, aga ikkagi tuleb välja, et on kõige raskem liik jooksvat. Noh, siis annab kindlus-tuskassa sulle tasuta tuusiku, ja oledki siin ...»

«Võib-olla oli see siiski Vukovitš, keda kohtasin prospektil,» mõtlesin, kui olin jäänud üksinda. «Ta ehk läkitati kuurorti, ta pani endale erariided selga ega tahtnud minuga tegemist teha?» Kuid kohe peletasin eemale selle absurdse mõtte.

LXXIII. «NOH, HEAKENE KÜLL, MADAAM!»

Juba eemalt oli näha, et Rogal-Piątkowska asutuse juures sagib palju noori. Ühed neist proksutasid laisalt päevalilleseemneid ja vaatasid neid õnnelikke, kes ilma igasuguse kõhklemiseta läksid sisse esiku avatud uksest. Teised, vähem kannatlikud, taganesid kaugemale, majaesise aiakese juurde ja püüdsid kikivarbaile tõustes vaadata kõrgel seisvaist aknaist saali, kust kostis muusika, mille sekka oli kuulda tantsivate jalgade kiipa-mist.

Maksin ruudulises kleidis piletimüüjale tervenisti pool rubla ja astusin piklikku saali, mida kaunistasid mõranenud pappsambad. Kohe oli tunda umbses õhus puudri ja odavate lõhnaõlide hapukasmagusat lõhna.

Keset saali liikus kivistunud poosis edasi-tagasi mitu paari, tantsides mingisugust arusaamatut marsitantsu. Hiljem sain teada, et see oli fokstrott.

Tähtsate ja ühtlasi nürimeelsete nägudega kavalerid tõusid kord kikivarbaile ja astusid edasi, kord taganesid jälle kaks sammu; nii sagisid nad siia-sinna mööda saali, tirides endaga kaasa kuumusest piinatud tütarlapsi. Paistis, et nad on väga uhked sellele, et võivad niiviisi tammuda selle monotoonse rütmi järgi ja teha kaks-kolm primitiivset liigutust puhkavate tantsijate ja pealtvaatajate silme ees, kes samuti kui mina olid tulnud imetlema seda veidrat vaatepilti. Tantsuklassi perenaist veel ei olnud ja ma ootasin kannatamatusega tema ilmumist.

Vaatasin, kuidas lõbutsevad Rogal-Piątkowska salongi külastajad ja mulle meenusid tahtmatult hoopis teistsugused tantsuõhtud meie linna parteikoolis. Ma käisin seal sageli enne vabrikukooli astumist, sest et parteikoolis oli töötanud trükitöölisena mu isa.

Muusikandid kursandid istusid seal laudadest laval ja orkestri vaskpasunad panid vappuma kõrge marmorsaali, mis oli klubiks ümber ehitatud endisest tütarlaste kirikukooli kabelist. Saalis oli nii palju inimesi ja nii lõbus, et näis, nagu rõõmustaksid alles kinnipätsimata pühakud selle valju muusika üle ning jumal See-baot ise, kes seisab paljastele jalgadele tõmmatud sandaalides loosungi kohal: «Rahu onnidele, sõda lossidele!», on valmis alustama tantsu koos oma tiivuliste peainglite ja prohvet Moosesega.

Helesiniseid budjonnovkaid kandvad kursandid ja linna agulite tütarlapsed tantsisid kõige ehtsamat ballimasurkat ja ükski ei pööranud muidugi erilist tähelepanu sellele, et kavalerid tantsivad äratallatud kontsadega ja paigatud saabastes ning et daamidel on mõnikord jalas lihtsad puukingad.

Küretele vengerkadele järgnesid sujuvad ja kerged valsid, alates valsiga «Polgu hing» ja lõpetades imetoreda «Doonau lainetega». Lõbusad krakovjakid asendasid padespanni, aga kui loodusteaduse lektor Boiko palus muusikante mängida tema armast «hiina polkat» kükituste ja muude keerukate liigutustega, polnud klubis enam inimast, kes poleks asunud tantsijate ringi.

Ka mina võtsin sellest tantsust osa! Ka mina laskusin kükakile ja vihisesin siis läbi terve saali, viibutades oma ülestõstetud nimetissõrme kas paremale või vasakule.

Kord sattus mu paarimeheks elatanud kökk Mahteitš. Ta tuli kooli korrapidajalt küsima, millal helistada kella õhtusöögiks, lektor Boiko aga tõmbas ta kaasa tantsukeerisesse. Litauride[1] saatel ringlesime Mahteitšiga mööda saali ja pidime peaaegu lendama vastu lava, mis otsekui leegitses muusikantide vaskpillidest, ning selle järgi, kuidas mu «daam» lõhnas tatratangu-pudrust, praetud rasvakõrnetest ja sibulast, võisin peaaegu kind-lasti ütelda, missugune õhtusöök on kursantidele valmistatud.

Neil kursantide piduõhtutel, mis kippusid juba unustusse vajuma, oli alati palju nalja ja sundimatut värsket lõbusust. Nad olid üksmeelsed ja lihtsad ning muutsid meele erksaks. Seal paiskus nooruslik hoog üle ääre. Seal oli tunda hakkajate, julgete inimeste kollektiivi, kes tahtsid lihtsalt puhata ja lõbutseda.

Kuid mis siin on? Kas need on tantsud? Tambivad jalgu ühel ja samal köhal nagu puuslikud! Ja kellelgi pole oma naabriga mitte kui micfagi pistmist. Ja igaüks vist arvab, et ta tantsib teistest paremini. Aga tõepoolest pole üldse mingit tantsu!

1 Litaur — teatud löökpill. Tõlk.

Selle mõtte juures puhkesin valjusti naerma. Üks tantsijaid, kollaka näojumega ja teravate mustade vurrudega noormees, kõõritas ähvardavalt minu poole, nähtavasti arvates, et ma teda naeran.

«Mu kulla naabrike, kas tõesti teie? Oh, millised edusammud!» kostis mu kõrval.

Pöörasin ümber ja silmasin Angelikat. Ta seisis mu kõrval valgete täppidega rohelises kleidis, ja kui ta naeratas, tuli nähtavale kaks rida ühetasaseid hambaid. Polnud midagi parata, ulatasin talle käe ja ütlesin:

«Tere õhtut!»

«Tantsite? Seda ma poleks arvanud! Säärane noormees.»

«Tulin lihtsalt vaatama,» pomisesin ja lasksin pilgul ringi käia, et kas leidub lähedal veel teisi tuttavaid.

«Jätke juba, jätke!» ähvardas Angelika mind sõrmega. «Mulle te puru silma ei aja ... Seal ongi madaam Rogal-Piątkowska. Ta asendab tapööri1, ja see on tore!» Ning tõustes kikivarbaile, et äratada rohkem tähelepanu, pani Lika peod ümaralt suu ette ja hüüdis nagu kõnetorusse: «Glafira Pavlovna, palume charlestoni!»

Hallipäine tüse mustas kleidis vanaeit, kelle põsed olid iseäralikult punased, vaatas selle hõike peale ümber. Tema näole ilmus rahulolev ja paljutõotav naeratus. Ei, ta ei meenutanud tõesti mitte millegagi Jõetaguse kuivetut krahvinnat! Pigem sarnanes see madaam liha- või vorstipoe pidajaga.

«Aga see väikene seal on vist teie madaami mees?» küsisin tasa Likalt, osutades tapöörile.

«Mis te ometi arvate!» pahandas Lika. «Tema mees oli insener, kes sai Umani all juhusliku kuuli läbi surma. Uman — see on seal kuskil teie kandis — eks ole?»

«Kuidas nii! Umanini on meie juurest rongiga veel terve ööpäev sõitu!» hüüdsin ma ning panin endale kõrva taha, et Golovatski jutt ja Lika sõnad osaliselt ühte langevad.

Lühikest kasvu tapöör, kellel oli seljas pikk, põlvini ulatuvate hõlmadega määrdunud pintsak ja kes väga sarnanes tagumistele jalgadele tõusnud ritsikaga, lükkas Rog,al-Piątkowskale lipitsevalt lähemale väikese ümmarguse pöördistme. Madaam seadis oma seelikuid ja istus. Tema tüseda keha raskuse all vajus iste sedamaid viltu. Perenaine tõstis klaviatuuri kohale oma lihavad sõrmustes säravad sõrmed ning vajus mõttesse.

«Kas tantsite charlestoni?» küsis Angelika minult sosinal.

«Mis?»

Läbi saali mürisesid valjud klaverihelid, mis kutsusid uuele tantsule: madaam hakkas halastamatult taguma oma klaverit.

Tapöör — palgaline klaverimängija tantsuõhtuil. Tõlk.

«Lähme, see on Charleston!» ütles Lika.

«Ma ju ei oska!»

«Tühi jutt! See on väga kerge tants. Vaadake minu jalgadele — siis õpite kiiresti ära!» Lika tiris mu keset saali ja pani oma käekese kohe mu õlale.

Kehad längakil, tantsisid meie ümber juba mõned paarikesed. Tütarlaste kirjud kleidid lendlesid mööda ja virvendasid silme ees.

Vaatasin tähelepanelikult alla, kus minu partner oma pikki päevitunud sääri väristas. Näis, nagu oleks Angelika oma jalgadest tüdinenud ja nagu tahaks ta need endast eemale paisata. Ta jalad käisid nagu liigenditel: heidab sääre ette, viibutab seda ja sammub jälle minu poole.

«See pole enam tantsimine, vaid tantstõbi!» mõtlesin ja käänasin jalgu põlvedest nii, et köndid ragisesid. «Noh, saagu mis saab!» otsustasin, ja meenutanud kursantide tantsuõhtuid, haarasin tugevasti Angelikast kinni ja keerutasin teda, hüpeldes nagu «hiina polkas». Ta vaatas mind hämmastusest tardunud ja pisut tigedate silmadega. Kuid niipea kui tahtsin teha järsku pööret, sattus

mu parem jalg hooga millelegi pehmele ja libisevale. Tuigerdasin tahapoole ja lõin suure hooga oma küünarnukiga Rogal-Piątkowskale selga.

Charleston katkes hetkeks. Tekkinud vaikuses kuulsin mitte väga valju, kuid mind otsekui kõrvetavat lühikest sõna:

«Mats!»

Katsudes võimalikult kiiremini klaveri juurest eemale pääseda nägin tantsuklassi perenaise vihast virildunud ja punetama löönud nägu. Kahtlemata oli tema see, kes minu aadressil välja paiskas selle solvava sõna. Kuid viha ei püsinud tema ilmes kaua: kohe manas ta oma näole naeratuse ja otsekui soovides kaotatud aega tasa teha, tagus järjest valjemini ja kiiremini klahve. Võib-olla ei kuulnud Angelika seda minu aadressil öeldud solvamist, võib-olla tegi ta lihtsalt näo, nagu ei kuuleks, — mina aga kiskusin oma daami otsustavalt paremale ukse juurde, mille vahelt hoovas värsket õhku, ja juhtisin ta saalist välja.

«Tõepoolest, missugune mühakas te olete!» ütles Lika pooleldi naljatades, pooleldi põlglikult. «Mängitakse üht, teie aga ignoreerite täielikult viisi ja tantsite mingisugust «oirat». Teil pole ju sugugi kuulmist! Teile, armuline härra, on Ott Oti' poeg Mesikäpp kõrva peale astunud. Teil pole rütmist aimugi.»

«Mis Mesikäpasse puutub, seda ma ei tea, kuid see, et niisuguse palavusega võivad siin niimoodi tõugelda ainult hullumeelsed, on fakt.»

«Nemad oskavad tantsida charlestoni, teie aga mitte. Milleks siis vihastuda?» ütles Lika lepitavalt.

«Kuid kas poleks parem säärasel õhtul minna merele paadiga sõitma?»

Niipea kui olin seda ütelnud, jäi mu pilk. peatuma põrandal katki litsutud õunasüdamel. Siis sellepärast ma teenisingi ära selle «matsi»! «Noh, heakene küll, madaaml Eks me veel näe, kes on «mats». Tantsija pealt pool rubla röövida — seda sa, vana nõid, oskad küll, aga korda pidada ei taha!»

«Kas teie armastate paadiga sõita?» küsis Lika oma lõhnastatud taskurätti lehvitades.

«Kes seda ei armasta?» küsisin lõksu aimamata.

«Siis teate mis? Paneme siit jooksu mere äärde!» Ja Angelika haaras uuesti mu käest kinni.

Ma ei jõudnud temaga mööda Genua tänavat viit sammugi edasi minna, kui Zjuzja meile vastu tuli.

«Kuhu te lähete, Lika?» küsis keigar rahulolematult, ajades käsi õieli.

«Läheme noormehega mere äärde!» nähvas Lika tujukalt. «Muide, te pole vist tuttavad?»

«Trituznõi!» pomises keigar ja ulatas mulle otsa vaatamata käe.

Surusin terria kätt ilma igasuguse mõnuta ja nimetasin oma nime.

«Pardon, mu kallis! Mind pidas kinni Ivan Fjodorovitš. Muutke oma viha armuks ja tulge tagasi. Täna tantsitakse tangot «Mu südamest järel vaid riismed». Hakkame õppima. Nii et…»

Nüüd läks mul kops üle maksa. Keigarlikult riietatud kehkenpüks ei tahtnud absoluutselt arvestada minu olemasolu!

«Lähme, Angelika, kiiremini, sest hiljem söövad sääsed meid merel ara!»-ütlesin bassihäälel ja ta tuli minuga.

LXXIV. INSENERI KODUS

Mõlemal pool laudadest silda kukusid vaiade külge kinnitatud paadid. Lika kummardus ja keeras võtmega lahti keti küljes rippuva tabaluku.

«Hüpake sisse!» kamandas ta ja tõmbas paadi käi äärde.

Ma ei mõtelnud kaua, võtsin hoogu ja hüppasin. Niipea kus mu tallad puuduasid restpõhja, hakkas see neetud kerge sõude-paat niivõrd kõikuma, et ma peaaegu oleksin üle parda lennanud.

«Võtke, Lika, päästerõngas!» hõigati ülevalt.

Seda hüüdis Vetelpäästeseltsi valvemadrus. Ta seisis väikesel sillal ainuüksi spordipükstes, peas kaptenimüts, mille äärisel oli valge lipuke. Madruse tugevate musklitega rinnal rippus ketikese küljes väike vile.

«Milleks siis, Kolja?» küsis Lika, paati aeru abil käist eemale lükates. «Arvan, et mu hidalgo[1] oskab ujuda. Ja kui midagi peaks juhtuma, päästan ma tema ise, ilma rõngata.»

«Kuidas arvate!» muigas madrus. «Aga kui midagi peaks juhtuma, andke märku.» Ja ta viskas päästerõnga kaile tagasi.

Mossitades kuulasin seda juttu pealt. Minu naaber tahab alati ja igal pool näidata, et ta minust üle on! Ja ka ses madrusele pillatud lauses kõlas põlglik vihje sellele, et ma ei oska ujuda ja lähen põhja nagu kassipoeg, kui ta minust kinni ei haara.

Angelika liigutas kergelt aere ja kallas kaugenes meist aegamisi. Siit paistis käi juba üsna väikesena, nagu kaks tikku, mis «T» tähe kujuliselt kokku on pandud ja mis suruvad end vastu kallast.

«Lubage, et ka mina pisut sõuan!»

«Riskige,» nõustus Angelika ja me vahetasime kohad.

Purpurne päikeseketas, mis vajus kuskile vasakule, Kertši taha, pimestas mind ja värvis imekspanuväärselt rahuliku lahe-vee ereda telliskivi värviliseks. Ma lõin aerud sügavalt vette ja ainus tõuge viis paadi edasi. See pöördus paremale, kuid aer kiskus lahti tulli. Puudus veel pisut ja tull oleks vette sulpsatanud.

«Usun, Vassil, et olete jõumees, kuid maksab siis sellepärast paati lõhkuda? Sõudke kergelt, otsekui vastu tahtmist, ajaviiteks. Siis liigub ka paat kiiremini.»

Ja tõepoolest, niipea kui end vähem pingutasin ega vajutanud aerude labasid enam sügavasse vette, hakkas paat mööda lahepinda libisema nagu kaldalt heidetud lame kivike, jättes rooli taha õrna väreleva jälje.

«Sõudke pisut vasemale. Suunduge lainemurdja poole.»

«Kas te sinna tahate?»

«Kas teie siis ei taha?»

«See on ju kaugel!»

«Teie ei tea veel, mis tähendab «kaugel»! Kui me teiega nüüd vastu ööd neemele sõidaksime, oleks teine asi. Kuid lainemurdja — see on ju kiviga visata.»

Sadam oma poolümarike aitadega jäi juba selja taha. Ning tema viimase muuli signaalkella taga tulid kohe nähtavale lainemurdja kõrged graniitrahnud.

«On küll lähedal,» nõustusin ma. «Oma kaks versta?»

«Poolteist.»

Ma polnud harjunud aerudega ringi käima ja iga kord end pingutades surusin huuled kokku. Ilme oli mul vist ebaloomulik. Põrmugi hämmeldamata vaatas naaber mulle ainiti üsna lähedalt näkku.

1 Hidalgo — hispaania aadlik enne XIX s. Tõlk.

«Kas teate, Vassil, teie pilk on kui puudutus. Niisama nagu leitnant Glahnil,» ütles ta ootamatult.

«Ei tea, mis see siis veel tähendab?» uratasin ma.

«See on ühe Skandinaavia kirjfniku armastatud kangelane. Leitnant Glahn põgenes õnnetu armastuse eest metsa, elas seal mahajäetud onnis ja et armastatud tütarlast kiusata, saatis temale kingituseks oma koera pea.»

«See oli siis mingisugune metslane!» nähvasin ma. «õige mees ei põgene inimeste eest.»

«Mitte inimeste, vaid õnnetu armastuse eest! Ta oli tsivilisatsioonist tüdinenud.»

«Ukstapuha!» laususin, erakut juba ette vihates. «Aga ütelge, missugune pilk on teie Trituznõil? Kas niisamuti «nagu puudutus»?»

Angelika ei taibanud irooniat minu küsimuses ja vastas meeleldi:

«Tema pilk on tavaline, see-eest löök aga nagu kahurist! Kahju, et te polnud siin siis, kui toimus matš Jenikalega. Oli see alles mäng! Zjuzja andis hoobi, seistes keset väljakut, ja rabas oma palliga väravahi jalust maha. Meie jalgpalliharrastajad lausa kiljusid vaimustusest.»

«Kah mõni asi!» ütlesin just meelega häbematult ja surusin aerudele peale. «Me mängisime kord Berditševi noortega ja Bobõr oli väravas. Kaks meie kaitsjat löödi jalust vigaseks, Sašale, sellele kaitseta väravavahile, lendasid peale kolm mängijat. Ja mis te arvate? Kas Saša laskis palli läbi? Kinni pidas! Tõsi küll, mul tuli ühele vastase edurivimehele vastu vahtimist anda selle eest, et jala taha pani. Kohtunik katkestas mängu ja andis Berditševile karistuslöögi. Üheteistkümnelt meetrilt! Kuid Saša jälle ei lasknud palli läbi, see närukael aga lahkus väljalt segilöödud lõustaga!»

«Oh, Vassil, Vassil, teil tuleks õppida head tooni.. .» ütles Lika manitsevalt. «Kui te teaksite, kuidas mind šokeerivad need teie sõnakesed! Te olete meeldiv noormees, kuid väljendate end nagu tahumatu maamees.»

Kõigepealt ei teadnud ma siis veel, mis tähendab see tark sõna «šokeerima». Kuid isegi ilma selle terna poolt paisatud -sõnata ajas mind marru juba ainuüksi ta külm ja õpetlik toon. Ja ma ütlesin näpsakalt:

«Need «tahumatud» tegid revolutsiooni, seda oleks teilgi vaja teada!»

Angelika kas ei leidnud, mida vastata, või ei tahtnud seda juttu jätkata.

Kustuva päikese tulipunane pärjake piilus silmapiiri tagant, andes merepinnale äreva tulekahjuvärvingu.

539

Meie taga näis meri juba pigimustana ja õlisena. Ta hingas kuuldamatult, peegeldades viimaseid roosasid loojanguhelke ja sadamamuuli poole langevat lainemurdja varju.

Lika kohendas kergelt ja hooletult oma juukseid«ning ütles:

«Bunaatsia!»

Kehitasin õlgu, andes mõista, et ma ei saa sellest sõnast aru.

««Bunaatsia» — see on just niisugune mere seisund nagu praegu. Täielik tuulevaikus. Kõige rohkem armastan merd just säärasena.».

«Mulle näis vastupidi, et te armastate tormi. Tookord te hüppasite trepilt otse mässavasse merre.»

«Ma olen mere ääres üles kasvanud ega saa päevagi elada suplemata. See on muutunud harjumuseks. Ent kõige enam maailmas ma austan rahu ja vaikust. Ja et kass lööks mu kõrval nurru ... Istuda kiiktoolis ja paitada tasakesi kassi. Tema karva-des aga säriseb vaevu-vaevu tajutavalt elekter ... Mis võiks veel parem olla? See on imetore!»

Kas võib midagi niisugust kuulata ilma vihastamata?! Ja ma ütlesin:

«See on ju väikekodanlikkus! Te pole veel elu alustanudki, aga juba ahvatleb teid vaikus ja rahu.»

«Ohoo!» Lika vibutas silmi. «Tossike hakkab küüsi näitama. Väga huvitav! Ma ei teadnud, et olete nii suur vaidleja. Mu austajad kuulavad mind tavaliselt ilma vastu vaidlemata.»

Siiski, missugune jultumus! Kes andis temale õiguse mind oma austajate kilda arvata?

«Ei, päris tõsi, Vassil, pean kahjuks üles tunnistama: armastan üksi olles nukrutseda, unustada maailma askeldused, laskuda unistuste valda ...»

Ja ootamatult hakkas Lika pehme meeldiva häälega laulma:

... Hallis majakeses linna serval,

hallis majakeses elas igavus ...

«Eriti talvel,» jätkas ta, «kui saabub see tund, kus päev pole veel kustunud ja võitleb lilla videvikuga, siis armastan viibida üksinda ja vestelda nukrusega ... See hiilib kuuldamatult portjääri tagant, ise üsna-üsna hall, — heasüdamlik, nukrutsev haldjas tuhkjate juustega, seda värvi, nagu meri praegu, ja rahustab mind ...»

«Säärased meeleolud võivad tekkida, kui ollakse oma isa juures prii leiva peal! Sellepärast viirastuvadki talle kõik niisugused asjad,» mõtlesin ma. Selliseid avameelseid väikekodanlasi ei olnud ma veel nii lähedalt näinudki.

«Milleks te siis, õigust öelda, elate?»

«Inertsi mõjul. Ootan õnnelikku juhust. Võib-olla saabub keegi, kes on tugev, kes võtab mul käest kinni, ja kõik muutub korraga.»

«Aga teie ise? Kas ilma lapsehoidjata ei saa?»

«Ei ole proovinud.»

«Proovige ometi.»

«Ah, kõik on mind ära tüüdanud!»

«Mis mõte on siis asjata logelda? Oodata kedagi tugevat ja muudkui viriseda: «ära tüüdanud», «ära tüüdanud» .. .»

Oli näha, et need sõnad Angelikat tõsiselt puudutasid. Nngu hiljuti Rogal-Piątkowska salongis, nii välgatas ta silmis jälle tige tuluke.

«Milleks siis teie, mu härra, elate? Kas teid siis rahuldab ühetooniline töö valukojas?»

«Ühetooniline?» pahandasin ma. «Vastupidi! Täna ma vormin üht detaili, homme teist. Minu käe alt tulevad tuhanded uued detailid. Mind täidab rõõmus mõte, et töötan oma rahva heaks, ilma et kedagi petaksin. Kas see pole huvitav? Ja mis puutub ühetoonilisusse, siis ärge sellest üldse rääkige! Ei ole olemas igavat tööd, on ainult olemas igavad, lootusetud inimesed.»

«Noh, heakene küll! Ofete kõik, teada saanud, kõigega tutvunud ja mis edasi?»

«Õppida!»

«Õppida on ju raske. Vaevalt jõuate lõunatada ja puhata, kui juba peate jooksma loengutele.»

«Kes siis.meie eest jookseb? Kas teie hall haldjas?»

«On olemas veel teine pääsetee. Tahate, ma palun oma isa, et ta viiks teid üle kergemale tööle? Näiteks kontoriametnikuks?»

«Miks mulle seda? Teenistujaks ma ei hakka.»

«Olete tõesti naljakas, Vassil! Ma soovin teile head, teie aga olete kangekaelne, ajate nagu siil okkad püsti.»

«Pidagu teie Zjuzja oma kergest tööst kinni, aga mina ei taha.»

«Miks te Zjuzja peale nii vihane olete? Ta on tasane, armas noormees.»

«Noormees? Terve nagu härg, aga muudkui nina paberis. Vastik vaadata.»

«Mispärast, Vassil, olete nii sallimatu inimeste vastu? Niisugune õeluskott, et hirmus!»

«Aga kui need inimesed ei käi õiget teed, kas peab neid siis kiitma? Kuidas me saame maailma ümber korraldada niisuguste inimestega?» ütlesin juba vihaselt.

«Kes teid palub maailma ümber korraldada? Jäägu nii, nagu on!»

««Kes palub»? ... Teie vist olete rahul vana maailmaga. Võibolla meeldib teile tsaar või batko Mahno?»

Arvasin, et Angelika põikleb otsesest vastusest kõrvale või hakkab tagasi ajama. Kuid ta ütles haruldaselt rahulikult:

«Minu isa elas hästi ka tsaariajal. Kayworth pidas mu isast väga lugu. Ütles, et niisugust peainseneri annab «otsida!»

«Aga kuidas elasid töölised?»

«Selle vastu pole ma huvi tundnud ... Ja üldse on see kõik nii igav ... Vaadake parem, kui kiiresti kuu tõuseb! Kas pole ilus?»

Õrn kuuvalgus virvendas siledal veepinnal ja lõi sellele sädeleva tee, mis ulatus lainemurdjast peaaegu kuni neemeni, kus oli juba hakanud vilkuma majakas. Kuukiirte all näis vesi lahes hõbedasena ja väreles pisut.

«Säärast kuuvalgusest helkivat riba nimetatakse «õnne juurde viivaks teerajaks»,» ütles Angelika. «Paar aastat tagasi peaaegu uskusin seda legendi, võtsin paadi ja sõitsin seda teed mööda ulgumerele. Jõudsin neemeni, seal aga tõusis kirdetuul, meri hakkas möllama, omal jõul poleks ma kuidagi tagasi sõuda saanud! Tirisin paadi madalikule, pöörasin ta ümber, laotasin maha vetikaid ja nii ööbisingi üksinda paadi all. Oh, missugust hirmu tundsin!»

«Kas pole häbi: hirmu tunda tuule eest! Leidsite ka, mida karta!» Ja seda öeldes äigasin korraks tahtmatult käega üle otsmiku.

Lika märkas mu liigutust ja küsis kiiresti:

«Mis arm teil otsmikul on?»

«Ah, see on niisama, tühine asi!»

«Jutustage.»

«Granaadikillu kriimustus:»

«Granaadikillust? Kes siis teile selle granaadi viskas?» Pidin jutustama, kuidas ma kord Dnestri-äärses sovhoosis põhukuhja juures ööbides pidin vastu astuma Rumeeniast tulnud jõugule. Need bandiidid oli saatnud Nõukogude territooriumile Inglise salaluure. Hakkasin laskma, tõstsin kära. Parteikooli kursantidel läks korda sovhoosi päästa mahapõletamise eest, bandiidid aga haavasid mind granaadiga ...

«Ah, kui hirmus see kõik on ja kui põnev!» ütles Lika. «Ainult et poliitikat ma ei armasta.» Ja ta mossitas huuli. «See on igav. Kuid lugu, mida te praegu jutustate, on väga huvitav.»

«Ilma poliitikata ei saa maailma ümber korraldada.»

«Ikka, Vassil, ajate oma joru! Niisugune talumatu inimene ... Sõuame parem koju, muidu läheme lõplikult riidu.»

Alles siis, kui me sillakeste juures randusime, tundsin, kuivõrd väsinud ma olin. Pihud olid aerutamisest valusad. Üsna maja väravas tahtsin kiiresti hüvasti jätta ja lahkuda, kuid Angelika peitis käed selja taha ja ütles:

«Ärge mõtelgegi, lahkumisele ... Täna peate terve õhtu-minuga veetma. Läki meile. Ma teen teid oma isaga tuttavaks.»

Angelika isa istus suures söögitoas laua taga ja ladus kaarte. Ta oli sellega niivõrd ametis, et ei pööranud peadki meie poole.

«Papake! Meil on külaline!» hüüdis Angelika ja puudutas teda õlast.

Ta isa pöördus ümber. Siis viskas ta kaardipaki lauale, tõusis ja astus meile vastu. Ta oli pikk ja kondine ning ta pealagi puudutas äärepealt rasket kroonlühtrit. Mind hämmastasid juba esimesest pilgust Andrõhhevitši tihedad, ülitihedad kahused kulmud, mis olid ninajuure kõhalt ühte kasvanud, ja tema kõnksus allapoole paindunud kullinina.

«Kellega on mu! au?» küsis ta ja ulatas mulle oma kortsulise käe.

.«Vassili Mandžura,» esitlesin end.

«See on meie uus naaber, papake. Ma jutustasin sulle kord, et Marja Trofimovna juurde kolisid uued üürilised. Siin ongi üks neist. Palun tema vastu lahke olla. Ta on kirglik vaidleja.»

«Rõõm on kõhata noori inimesi, keda taga kihutab vaidlus himu. Muistne Kreeka on oma kultuuri eest tänu võlgu kõrgesti arenenud vaidluskunstile. Vaidlustes tärkasid paljud veel praegugi kehtivad tõed.» Ja sõnadega: «Istuge, Vassili...» osutas insener, toolile. ;

« ... Mironovitš!» täiendasin ma ja istusin. Ning kohe tõmbasin oma tooli massiivsele lauale lähemale.

«Tead sa ka, tütreke, mis meil täna õhtusöögiks on? Vähid! Kujutle, Kuzma tõi mulle Aleksejevkast terve ämbritäie vähke! Saatsin Daša juba õlle järele.»

«Isa on kirglik vähisööja,» selgitas Lika. «Ta lepib sageli kokku rongisaatjatega ja need toovad talle vähke üsna Jekaterinoslavi juurest.»

Insener vaatas mind väga teraselt ja ütles:

«Sina, Lika, lõbusta külalist, mina aga lähen ja keadan need elukad ära.» Ning ta läks kööki.

«Nüüd algab isal püha talitus! Ta keedab neid kuidagi erilisel viisil: köömnetega, loorberilehtedega, peterselliga. Tema tunneb vähkide keetmisest erilist mõnu. Isegi siis, kui ema kodus on, ei usalda ta seda protsessi temale. Ema on veel onu juures Guljai-Poles külas. Niikui lihavõtteks sinna sõitis, nii ta ara. jäigi... Tahate, ma näitan teile oma pesakest?» vadistas Lika..

Söö nüüd ise oma supp! Astusid siia majja, pead alistuma perenaise soovidele.

Läksime Likaga väikesesse tuppa, mille aknad olid vastu aeda. Toakese seinad olid üleni käetud pärsia vaipadega. Ühele vaibale oli kinnitatud ikoon — jumalaema — ja selle ees põles nõrgal leegil vasksesse hoidjasse asetatud punasest klaasist lampaad. «Ohoo, kõigele lisaks on ta veel usklik!» mõtlesin ma.

Angelika keeras põlema laealuse elektrilambi. Toas läks väga valgeks. Kahest aknast aeda tungivad valgusjoad näitasid läbi pimeduse osa lillepeenrast ja telliskividega ääristatud liigast rada.

«Siin te siis vestletegi oma haldjatega?» küsisin muiates.

«Jah. Siin ma usaldan oma südamesaladused heale hallile printsessile, siin ma uurin suurte inimeste horoskoope. Muide, Vassi!, mis kuul te olete sündinud?»

Riugast aimamata ütlesin rahulikult:

«Aprillis. Ja mte siis?»

«Aprillis? Jäära tähtkuju all?»

«Missuguse jäära?» venitasin ma, meelepaha varjamata.

«Pole põhjust pahaseks saada. Jäär tähistab päikese asukohta. Istuge siia ja kuulake. Ma loen teile nüüd ette kõik, mis puutub teie isikusse.»

Ta lehitses raamatut, heitis käega tahapoole oma pikad kastan-pruunid juuksed ja luges:

«Jäära tähtkuju all sündinu saab kaasa igasuguseid võimeid: ta omandab kergesti teadmisi, paistab välja väsimatu tegutsemisiha ja julguse poolest, mida peaaegu võib- nimetada hulljulguseks. Seda tüüpi inimene on alati valmis võitlema mitte elu, vaid surma pealeürituse eest, millele ta end on pühendanud, isegi hauataguses elus ja Peltsebuli teenistuses. Kahju ainult, et määratu suure .impulsiivsuse tõttu ta pühendab end sageli asjadele, millele ei tuleks anduda niisuguse energiaga, See suur impulsiivsus ja asja puudulik läbimõtlemine muudavad ta mõnikord läbematuks ja viivad ta mõtlematutele tegudele. Inimene, kes on sündinud hetkel, mil Päike asub Jäära tähtkujus, võib

avaldada kalduvusi märtrieluks ja muutuda Ohvrijääraks ...» Noh?» küsis Angelika, tõmmates hinge tagasi. «Ja see olete teie! Vapustav, eks ole? Siin näidatakse teile teid ennast nagu peeglis. Noh, mis te selle kohta ütlete, Vassil?»

«See kõik on vana korra aegne ebausk ...»

«Miks siis,ebausk, Vassil? Kuidas teil häbi ei ole! Kuulake, .mis edasi on kirjutatud: «Jäär eeldab kalduvusi tehnikale ja tööstusele. Ta sünnitab inimesi elukuts&te jaoks, mis on seotud tule ja rauaga, arendab inimestes orga/nseerimistalenti ja oskust juhtida lähedasi inimesi...» Ütelge, kas see pole mitte kirjutatud teist ja teie ideaalidest?»

«Neile šabloonilistele ennustustele võib allutada kõiki inimesi ja ikka tabatakse märki... Ning milleks on siin räägitud hauatagusest elust?»

«Jah, kuid mitte kõik inimesed pole sündinud aprillis. Ja vaadake veel edasi, mis siin on kirjutatud: «Sõpru tuleb otsida inimeste hulgast, kes on sündinud 24. juuli ja 24. augusti vahel, Lõvi tähtkuju all.» Aga kas teate, et mina olen sündinud 25. juulil? Tähendab, saatuse enese poolt oleme määratud teineteise jaoks.»

«Võib-olla meelitab ta mind nii kavalalt ja peenelt selleks, et abielluksin temaga?» mõtlesin hirmuga. «See veel puudus! Siduda end säärase mamsliga, tema vaipade ja haldjatega! Brr-r! Oleksin kadunud inimene!!» Selle pöörase mõtte juures käis mul isegi värin üle keha. «Ei jõua veel valmida, kui juba igaveseks närbud!»

«Miks te vaikite_, mis, Vassil? Ärge ometi vaadake mulle nii kurjalt otsa, ma võin minestusse langeda.»

«See kõik on lollus. Ebausk... sonimine,» ütlesin kindlal toonil. «Inimesed, kellele selles elus enam midagi pole üle jäänud, mõtlevad endale välja mingisuguse teise maailma.»

«Kuidas siis sonimine? Oi, te olete talumatu! Minu isa juures käivad insenerid spiritistlikel seanssidel. Nad keerutavad pimedas toas niisugust väikest lauda ja kutsuvad välja vaime. Neile on ilmunud juba Napoleoni vaim ja isegi Nebukadnetsar on nendega kõnelnud!»

«Tunneme neid trikke!» ütlesin ja puhkesin südamest naerma. «Meil, Podoolias, minu kodulinna lähedal, juhtus kord niinimetatud «Kalinovka ime». Külanaistele viirastus, et teeäärsele tulbale ülesseatud plekist Kristuse kuju haavadest voolab veri. Mahajäänud tumedaid inimesi: vooris selle risti juurde kokku nagu laadale. Ja rnis te arvate? Sõitis kohale komisjon, kontrollis asja järele ja selgitas välja, et see kõik oli pappide tegu, et rahvast segadusse viia, teda nõukogude võimu vastu üles, ässitada ja sealjuures raha kokku ajada!»

«Te olete uskmatu Toomas!» ütles Angelika ärritatult. «Ma ei tea midagi teie imest, kuid Nebukadnetsari häält on meil kõik selgesti kuulnud.»

«Ütelge, kas ta juhuslikult ei andnud teile edasi tervitust Rogal-Piątkowska tütrelt Londonist? Või tema mehelt teisest

ilmast? Kuidas seal ka on, kas Charleston on moes või mitte?» pilkasin ma.

Sel hetkel ilmus «pesakese» lävele Andrõhevitš.

«Palun!» ütles ta ja tegi käega laia liigutuse, andes meile teed.

Laud oli kaetud. Mingisuguste nimetähtdega märgitud laudlinal seisid peened kannud, milles vahutas tme õlu. Iga taldriku juures oli peene jalaga kristallpokaal ja surätt. Ühe õllekannu juures asetses väike mõhakas karahvin saiasugusest punasest lihvitud klaasist nagu lampaad, mis põles Lika toas. Keset lauda aga seisis suur vaagen, täis erepunaseid avavaid pikkade rippuvate vurrudega vähke.

«Need on alles vähid!» mõtlesin lauda istudes. «Ei anna võrreldagi nende vähijässidega, mida meie künlavabriku lähedalt püüdsime. Kui niisugune sul sääremarjast kini haarab, siis hoia alt!»

«Seni kui need elukad jahtuvad, palun vrta suupisteks tuurakala!» ütles Andrõhhevitš, istudes mu vastu

Nüüd märkasin teisel, pikliku kujuga vaagnal lahtilõigatud kala, mis oli üle valatud paksu kollaka kaanega ja millele olid ringis ümber asetatud sidruniviilud.

Ma pistsin kahvli kalatükist läbi ja hakhsin käia noaga lõikama. Ja siis äkki märkasin, et Andrõhheitš vahetab tütrega pilke. Nähtavasti olin teinud midagi ülelijset. Angelika pani kähku sõrme huultele, andes isale nähtavas märku, et ta minule midagi ei ütleks. Insener muigas ainult vaikides ja liigutas kulme. Mu isu, mis pärast paadisõitu oli sutesti kasvanud, kadus sedamaid. Püüdsin mõistatada, missuguseeksisammu olin teinud, kuid ei osanud.

«Kas ehk võtaksite enne tuurakala söömt napsi, noormees?» pakkus insener, tõstes mõhakat karahvini, millel oli sobivaks lihvitud kork.

«Suur tänu! Viina ma ei joo,» ütlesin kuredalt ja panin kahvli halba aimates laudlinale.

«Seda ma kiidan!» ütles Andrõhhevitš. «Noores eas on viinajoomine kahjulik, sest see on mürk!» Ja amas valas ta oma kahuseid kulme liigutades endale terve klasitäie seda «mürki» ning neelasselle ühe sõõmuga alla.

Hinge tagasi tõmmanud, märkas insenr minu kõhklust ja ütles:

«Vähke, noormees, võetakse sõrmedega, pange nuga ja kahvel ära ning tegutsege julgelt, ärge häbenege.

Ah, saagu mis saab! Sirutasin käe ja vcsin vaagnalt kõige suurema vähi, kuid ei jõudnud ma seda vsl endale taldrikule panna, kui nagu.maa alt ilmus teenija Daša, pitstanu peas, ja vahetas mu'taldriku puhta vastu. «Huvitav, kas ta kuulub rahva-

toitlustuse ametiühingusse või ekspluateerivad nad teda salaja, ilma töölepinguta?» mõtlesin ma

Niisiis määratu suur vähk lebas mu ees, ent kuidas seda «viisakas seltskonnas» süüakse, põimid mul aimugi. Hoopis iseasi oli maiustada vähkidega küünlavabriku juures aasal! Haarasid siis niisuguse vähi tavaliselt kahe pulgakesega keevast toidukatlast ja hakkasid teda kohe sealsamas ragistama, punaseid koori otse tulle visates.

Andrõhhevitš sõi kuidagi pidulikult, otsekui oleks see tõepoolest puha talitus, nagu oli maininud Lika. Oli kohe näha et selle isanda elus polnud söömine kaugeltki mitte viimasel kohal

«Vahid on minu nõrkus!» ütles Andrõhhevitš vähisõrga närides. «Ja ühenduses ehtsa maheda õllega moodustavad nad eriti toreda gamma söögi alal.» Ning ta valas mulle pokaali tökat-musta õlut. «Missugusel teemal te siis noormehega vaidlete tütreke?» küsis ta.

«Vassil kavatseb maailma ümber luua, mina aga laidan selle maha.»

«Mis sa räägid! See on huvitav. See väiksem mees nüüd teistest ees? Virtsa seest vürstiks? Kas nii tuleb sellest aru saada?» Ja silmi vidutades vaatas Andrõhhevitš mulle otsa

«Jah!» vastasin, lükates kõrvale vähikaela ja püüdes olla rahulik. «Noh, aga teie tahaksite, et kõik oleks jäänud endiseks — sadakond kapitalisti rikastub miljonite tööst. Kas nii?»

«Sellel, kes nüüd on kõige ees, puuduvad võimed, ja teadmisigi on tal napilt.»

«Asjata mure! Küll õpime. Võitleme ja õpime »

«Kuid võimed on inimesele antud jumalast. Nad on kaasa sündinud ja lähevad edasi põlvest põlve!» ütles insener juba pahaselt.

«Kas arvate, et töölisklassil pole võimeid?»

Lika puhkes naerma ja lausus:

«Ütlesin sulle, papäke, ta on pöörane vaidleja. Meie külalisel on imekspandavalt tugevasti arenenud vasturääkimise tunne.»

«Oota, tütreke! See pn isegi huvitav. Niisiis, teie, mu härra küsisite minult: kas töölisklassil on olemas võimeid? Kahtlemata! Kui vene tehasetöölistel puuduksid võimed, oleksin valinud endale teise kutseala. Sest mis mõte oleks töötada insenerina, kui poleks neid, kes on võimelised teostama su plaane! Kuid kas saate aru, milles asi seisab: selleks, et töölisklassis areneksid originaalsed, omapärased talendid, peab tal olema tehnilist intelligentsi! Aga kust te seda võtate?»

«Kuidas kust? Ent töölisklass ise? See klass, kes viis läbi revolutsiooni?»

«Jätke, noormees, need muinasjutud!» ütles Andrõhhevitš märgatava ärritusega. «Kõige kergem asi maailmas on hävitada ühe

hoobiga kõik see, mida on loonud sugupõlved enne teid. Kuid katsuge kõike seda varemeist tõsta, uuesti üles ehitada. Kust võtate teie haritud inimesi, kes suudaksid praktiliselt teostada neid Taganrogi maakonna ja kogu maailma ümberkorraldamise fantastilisi plaane? Pealegi kui kõik riigid on teie vastu!»

«Küll ehitame, ehitame omal jõul! Me ei karda kedagi! Omades niisugust juhti, nagu seda on meie partei, ei kohku töölisklass tagasi mingisuguste raskuste eest,» ütlesin õhinal, Andrõhhevitšile trotslikult silma vaadates.

«Kas ikka ise? «Üks-kaks — korraga. Eh, eks lähegi ta omal jõul!» Kas nii?»

«Pole viga, pole viga, saame kuidagi läbi ka ilma «Dubinuškata»[1],» vastasin insenerile, tundes, et õigus on minu poolel. «Ja tõestame kogu maailmale, nagu ütleb seltsimees Stalin, «et töölisklass, võtnud võimu enda kätte, on võimeline mitte ainult vana hävitama, vaid ka sotsialismi ehitama». Aastate möödudes tekib meil tuhandeid oma, nõukogude spetsialiste. Nad asuvad tööle mitte isikliku kasu pärast, vaid üldiseks hüvanguks, selleks et koos kõigi töötajatega ehitada kommunismi. Ja halvasti läheb siis neil, kes praegu meiega ei tule kaasa.»

«Kellele te viitate, noormees?» küsis Andrõhhevitš ja heitis minule tigeda pilgu.

«Kellele mul on viidata? Kas te ise ei tea, et inimene, kes tegutseb kogu rahva vastu, vastu rahva tahet, varem või hiljem avastatakse, paljastatakse ja heidetakse üle parda? Mis te arvate, kas töölisklass talub, et teda mõnitatakse, et tema jõusse ei usuta, kuid samal ajal süüakse tema leiba? Meil pole vaja armu-leivasööjaid. Meie vajame sõpru. Nüüd te naerate selle üle, mis me teeme. Aga huvitav oleks teada, kuidas käitusite siis, kui inglased põgenesid välismaale? Arvasite vist, et kõik variseb kokku? Kuid vaadake nüüd — ilma nende inglise pursuideta laseb meie tehas välja rohkem lõikusmasinaid kui enne sõda. Kas see pole tõsiasi? On! Ja kui palju on meie maal niisuguseid tehaseid? Ja kui palju neid veel aja jooksul ehitatakse!»

«Elame — näeme ...» uratas insener tähendusrikkalt.

Neist tema tagasihoidlikult öeldud sõnadest kostis palju umbusaldust, varjatud tigedust ja ärritust…

1 Andrõhhevitš ironiseerib, kasutades tuntud vene rahvalaulu «Dubinuška» sõnu. Toim.

LXXV. RULLIKUD

See jutuajamine laia laua ääres millele mahedat valgust andis laes rippuv raske lühter, jäi mulle eluksajaks meelde. Nagu praegu näen enda ees insener Atidrõhhevitšit halvustavalt mulle otsa vaatavat, tema kissis kõõrdsilmi, kuulen tema üleolevalt armulikku ja iroonilist häält. Tema armulik toon polnud inimese oma, kes on aastatelt vanem, enam kogenud, kellel on teadmisi palju kordi rohkem kui ta vestluskaaslasel. Õleks see olnud nii, oleksin võib-olla sealt ära läinud teise tundega kui see, mille kaasa viisin, lahkudes hilisõhtul nende majast, mis oli kasvanud luuderohtu ja lõhnavatesse roosidesse. Ei, tema halvustuses minu vastu peitus hoopis midagi muud! Minuga kõneles isand, inimene sellest vanast, oma aja ära elanud maailmast, millest nii palju oli kõnelnud meile

meie vabrikukooli direktor Polevoi. Insener mõnitas vargsi, endamisi nii minu indu kui ka minu siirast usku tulevikku. Ta ei pildunud sõnu tuulde, vaid ütles neid salajase tagamõttega, ihnsalt, läbimõeldult. Ta ei pannud kõiki kaarte lauale, et ma ei võiks talle näkku ütelda: «Oh sind, vaenlast ja igasuguste välismaale plaganud ekspluataatorite-kayworthite tallalakkujat! Sõida ka sina kürernini nende juurde sellelt maalt, sellest riigist, kelle kodanikesse sul pole usku!»

Ei, ta kõneles väga kavalalt ja püüdes ühtlasi mult välja uurida mu mõtteid, teeskles, nagu küsiks minult nõu. Minult, vabrikukooli õpilaselt, kes kuud aegagi polnud töötanud tehases, küsib nõu see vana, hallipäine peainsener!

Lahkudes söögitoast, kus vaagnal punetasid järelejäänud vähid, küsis insener minult, jätkates käigul meie kõnelust: «Huvitav oleks teada, kuhu te siis need uued tehased ehitate?»

«Igale poole, kuhu tarvis!» vastasin talle häbematult, meenutades sõnu, mida mulle kunagi oli vestluses ütelnud Ukraina Kommunistliku Partei Keskkomitee sekretär.

«Oh, noormees, näen, et olete väga äge! Kavatsete ehitada tehaseid, kuid kala süües pole te ikka veel harjunud noata läbi saama. Tuleb noorelt alustada. Üsna noorelt.»

Tol ööl vähkresin kaua oma torkival kõval magamiskotil lahtise akna all. Vähkresin ja kuulasin juba ammu enne minu tyilekut uinunud poiste norskamist, meenutasin kõhna inseneri solvavaid vihjeid, eriti torget selle kohta, et tarvitasin tuurakala süües nuga.

Kui lihtne, hea ja südamlik oli kõik Luka Turunda juures, merekaldal asuvas tarekeses! Nii Luka ise kui ka tema isa ja Katerina olid siiralt külalislahked, tõelised inimesed!

Uinusin sooja tänutundega Turunda perekonna vastu ja hakka-

sin lõplikult vihkama naabreid sellest luuderohtu kasvanud majast, saades väga hästi aru, et neil seal pesitseb seesama vana minevik, mis jääb meile jalgu ja mille eest mind korduvalt on hoiatanud nii Polevoi kui ka Nikita Kolomejets.

Siis aga nägin painajalikku und.

Mul oli nagu seljas sääraste hõlmadega frakk kui tollel tapööril, ja ma tantsisin charlestoni. Tantsisin väsimatult, siputasin käte ja jalgadega, nagu tantstõves kerjus, kes seisis meil linnas katoliku peakiriku juures ja nurus inimestelt raha. Tantsin, ise aga vaatan ennast peeglist. Ja märkan, kuidas mu nägu muutub kortsuliseks ja kurjaks ning mulle kasvab järk-järgult hall habe ja mu kulmukarvad tihenevad. Mina aga tantsin ja tantsin ning lähen kõhnaks nagu kepp. Mööda räpast parkettpõrandat roomavad kõikjalt minu poole suured tulipunased vähid ja oma sõrgu avades sisistavad mulle: «Mats! Mats! Räpane mats! Kuhu sa end poetasid? Kas virtsast vürstiks? Välja siit!» Ja siis ilmuvad järsku kuskilt samba juurde veel üsna noored Bobõr ja Petruss. Nad sosistavad omavahel ja vaatavad mulle põlastavalt otsa. Ja ma kuulen Bobõr'i salaja ütlevat: «Kas näed, Petro? Siin ta nüüd on. Kogu eluaeg muudkui tantsis, selle asemel et midagi õppida!»

Kattusin üleni külma higiga ja liigutasin huuli, et end õigus-tad'a, kuid sisin gummutas mu hääle. Neetud vähid alustasid jälle oma juttu, pealegi nii valjusti, et oleksin tahtnud sulgeda kõrvad ...

Pöörasin end teisele küljele ja — ärkasin.

Minu kõrval tärises äratuskell.

Oli aeg tõusta, kuigi aknast vaatas alles sisse kollane noorkuu. Valukojas alustati tööd palju varem kui teistes tsehhides.

«Peab ka just niisugust jampsi unes nägema!» mõtlesin ja astusin ettevaatlikult üle magavate poiste. «Ei tohi unustada ära-tuskella uuesti üles keeramast, et ka poisid õigel ajal ärkak-sid …»

See, kellele on osaks saanud elada pikemat aega mereäärsetes linnades, teab, et need on kaunid igal ajal.

Imeilusad on vaiksed pilvitud loojangud, kus roosatama löönud päike laskub kiirustamatult merre. Ega ole vähem kaunid samasugused hetked, kus jäetakse hüvasti kuskil taevavõlvil, pilvede taga kustuva päikesega, kui meri mühiseb ja määratu suured veevallid tormavad kaldapealse rinnatisele, heites soolaseid pritsmeid lähedalt mööduvale raudteele. Marutuul toob stepist kaasa puju- ja kaetisrohulõhnalist liivatolmu, kisub mütsid peast, tõstab raudteetammi kõhal üles liivasambaid, kihutab mööda tänavaid edasi paberitükke, kuivi vetikaid ja põletussõnnikut. Säärastel päevadel, kus möllab orkaan või puhub kirdetuul, virven-

dab savine kollakas vesi isegi merest kaugel asuva Kobazova mäe juurde kaevatud kitsastes kraavides. Hommikust õhtuni kestab seal lainetus samuti nagu avaral ulgumerel. Ja ometi on kaunis see linn, millest üle käib marutuul, kus tormitseva mere saatanlik müha kõmiseb vastu«mitte ainult rannikul, vaid kandub isegi kõige kaugemaile tänavaile. Asudes neeme peal mäejalamil, sarnaneb see linn laevaga, mis iga silmapilk võib mandrist eralduda ja koos oma elanike, hoonete, turu ja Liski kirikuga, aetuna kirdetuulest, minna mööda vahuseid laineid kaugele ohtlikule reisile. Ja kui säärane mõte pähe tuleb, tundub kõhe, nagu oleks majakasireeni kauge veniv-kaeblik undamine viimaseks ärasõidu-signaaliks enne rasket, kuid ahvatlevat reisi.

See linn Aasovi mere ääres, kuhu- olin elama sattunud, on mulle eriti meelde jäänud säärasena, nagu ta oli suvistel, varahommikustel tundidel.

Kell kolm hommikul. Sadamas lõi asja kell ja tema meloodiline helin hõljub kõigi tänavate kõhal ning vaibub alles kuskil mäe peal, käimistu lähedal. Jalgvärav mu käe all kriuksatab tasa. Panen ta uuesti riivi, ise aga kõnnin mõni aeg mööda mereäärseid raudteerööpaid.

Pigimust meri, kus ainult üsna sadama juures helgivad vastu kollaste signaaltulede ribad, on alistunult tagasi tõmbunud lahe kallaste vahele. Ka meri magab, ajuti õhates oma tasa loksuvate lainetega.

Kui hea on kokku sulada alles uinuvate tänavate imetlusväärse koidueelse vaikusega! Akendes pole näha veel ainsatki tuld. Laternad"põlevad ainult tähtsamatel tänavanurkadel, heites kõrgelt alla sõiduteele kullakaid valguslaike. Klaasist laternakuplite ümber lendlevad parvedena valged, hallid ja kreemid liblikad. Nad sahistavad seal üleval siidsete tiibadega, otsekui tahaksid end kangekaelselt vigastada vastu palavat klaasi.

Möödud üksteise järel inimtühjadest ristteedest, sukeldud ühtlaste kvartaalide hämarusse, sulad ühte ridamisi kasvavate noorte akaatsiatega ja saad vähehaaval lahti viimastest uneraasudest.

Kontrollväravas heidab unine valvur eemalt pilgu su läbipääsuloale ja noogutab pead. Selgesti on kuulda, kuidas rohelise kästi põhjas kõliseb sinna lastud töölisenumber. Rohelisest kastist tuleb see number valukotta tagasi alles päikesetõusul, siis, kui kõik tehasetorud on ara puhunud. Tehase tabelipidaja riputab selle siis traatvõrguga kaetud kasti naela otsa. Ja igakord, kui kärnina juurde joostes sellest kastist möödud ja su silmad seda läikivat vasknumbrit «536» näevad, mõtled mõnutundega: «Jälle üks päev ausalt ara elatud. Hilinemata ja puudumiseta!»

Esimestel töönädalatel tehases piinas mind kõige rohkem hirm hiljaks jääda. Mitte et oleksin kartnud karistust, palgast maha-

võtmist või meistri noomitust. Oli lihtsalt häbi isegi ette kujutada, kuidas sa lähed, kui oled hilinenud, mööda kõmisevat tsehhi ja kõik vaatavad sind muiates. Mehed juba ammu töötavad, mSsinate taga seisavad valmisvormitud vormkastid, neid võiks juba hakata valama. Oigel ajal tööle tulnud

valutöölised vaatavad sulle otsa ja mõtlevad: «Vaat kus unimüts, nüüd alles venib tsehhi! Töölisklass on juba ammu oma töö juures, tema aga põõnab sulgpadjal, nurjatu looder!»

Oli isegi raske kujutleda, kuidas ilmun hilinenuna oma paarimehe Naumenko ette ja kuidas talle ütlen, nagu poleks midagi juhtunud: «Tervist, tervist, onu Vasja!» Missugune südametunnistus peab olema sellel, kes hilineb, pärast aga võtab töötasu vastu võrdselt oma paarimehega!

Aga võib ka teisiti minna. Pillad oma numbri juba tühjendatud kästi, jooksed tehase hoovist läbi oma tsehhi poole, seal aga tuleb sulle vastu direktor Ivan Fjodorovitš. «Tere, Mandžura!» ütleb ta sulle. «Kuhu sa siis nii kangesti ruttad? Ja miks oled sa siin, kui kõik su seltsimehed on juba ammu tsehhis, vormivad detaile, tugevdavad oma tööga töölisklassi ja talurahva liitu?» Mida ma siis direktorile vastan? Kas ütlen: «Hilinesin, Ivan Fjodorovitš!»? Ütlen niiviisi pärast seda, kui Rudenko võttis sõna suhtuda ausalt oma kohustustesse? . . .

Sellepärast jooksidki mul judinad üle keha, kui vahetusmeister Fedorko mulle teatas: «Suvisel ajal alustame tööd mitte vile järgi, vaid kella neljast.» Kas ma suudan nii vara üles tõusta? Kas ma ei hakka hilinema?

Kuid kõik kahtlused summutas mõistlik arutelu: «Kuidas see võikski teisiti olla? Käskida valajaid alustada tööd samaaegselt kõigi teistega, vile järgi, tähendaks, et valu hakkab toimuma lõuna paiku. Päike on juba seniidis ja lõunane kuumus, ühinedes sulamalmi soojuslainetega, muudab valukoja igaveseks põrguks. Ei, see on väga õige, et direktor Rudenko tegi korralduse eraldada meie tsehh kuni valukoja katuse tõstmiseni üldisest graafikust.»

Tavaliselt õnnestus mul tulla valukotta ikka esimeste hulgas. Tänajaga kuulsin sulatusahju juures poolhämaras tsehhis mitme töölise hääli. Ka minu paarimees oli juba kõhal. Meie masinate juures hõõgusid jahtuvate plaatide otsad. Naumenko poolt varem mudelite alla õnarustesse pistetuina andsid nad oma soojuse öö jooksul jahtunud babiidile.

Inseneri soolased vähid ja tema mahe õlu ajasid mind kangesti jooma. Jõin kr.aanist külma vett ja läksin labidaid tooma. Me jätsime need tavaliselt peidupaika, vabrikant Kayworthi poolt valmisehitamata jäänud martäänahju alla.

Küürutades* astusin martäänahju all olevasse võlvitud tunnelisse ja otsisin seal kobamisi üles kaks kampoliga karestatud'

labidat. Nende maa-aluste käikude elanik — vana isakass — välgatas pimedas oma rohelisi silmi ja söõstis kõrvale. Neid metsistunud tehasekasse elas siin mitu. Päeval olid nad peidus ja ilmusid avarasse valukotta allel õhtuks, kui malm oli vormides jahtunud ega olnud enam ohtu, et kass võiks rauaetel oma õrnu käppi põletada. Ma ei taibanud, mis toitu nad võisid endale leida meie valutsehhis. Polnud ju rottidel ega hiirtel siin midagi peale hakata. Võib-olla sõid nad tööliste einest mahapudenenud raasukesi.

Vara köidikul on mõnus sammuda mööda tsehhi pehmet liiva, kaks labidat õlal, tundes endas jõudu ja julgust ning valmisolekut igal hetkel asuda vormima.

Töölised, kelle hääli olin kaugelt kuulnud, olid kogunenud Kašketi ja Tiktori masinate juurde. Seal seisis Artjom Gladõšev ja ka minu Naumenko oli jäänud, pihid käes, sinna peatuma.

«Küll alles tegid töö, päris veovoorimehed!»

«Ara veovoorimehi asjatult põhja! Hea voorimees niisugust häbi endale juba ei tee.»

«Ja ei maksa ühtigi sellele noorele poisile süüd veeretada. Kuidas õpetaja, nõnda õpilane!»

«Kašketil ei jätkunud peaparanduseks raha. Muudkui kisas: «Las käia, las käia!» Noh, eks nad siis lasknudki «käia» ...»

Olin alles eemal, kui kuulsin neid katkendlikke lauseid. Esialgu ei saanud ma aru, mis on juhtunud. Kuid maksis ainult vaadata üles, tühjade vormkastide virnale, kui selgus kõik.

Ühele vormkastile oli kriidiga kirjutatud: «115—605». See arv näitas eelmise päeva kokkuvõtet. Niisuguseid märkmeid tegid vormkastidele pärast valu vastuvõtmist praakijad. Nüüd tuli välja, et Kaškett koos Jaškaga olid vorminud kõigest sada viisteist head detaili. Ülejäänud läksid praaki.

Kuulsin enda taga rasket hinganust ja tuttavat häält.

«On sul nüüd hea meel?»

Pöördusin ümber ja nägin Tiktorit. Ta krae oli eest lahti. Juuksetutt sorakil.

«Ma pole nii suur enesearmastaja nagu sina,» ütlesin väga tasa. «Minule ei paku lõbu teiste inimeste nurjumised. Kahju ainult, et nii palju malmi raisku läks!»

«Noh, aitab juba, kasi siit minema! Häbistada mind ei maksa. Küllap tean isegi, mis teen!»

Vaatasin Jaška tigedatesse, rohekatesse kassisilmadesse ja sain aru, et sellel inimesel on vähe südametunnistust järele jäänud. Ütlesin talle läbi hammaste:

«Kas ikka leierdad üht ja sedasama, Jaška?»

... Kõige kaunimaks ajaks olid need koidueelsed tunnid läheneva hommiku vilus, kui käed ei ole veel väsinud ning tolmusel

laubal ei läigi higitilgad. Elekter kustutati ja läbi klaaskatuse tungis tsehhi päevavalgus.

Tol päeval edenes meil Naumenkoga töö hästi. Meie seljataha kerkis kolm rida vormkaste «vorstikestega». Nähes, et Naumenko peatub suitsu tõmbamiseks, küsisin ma:

«Kust nad said nii suure hulga praaki? Ütelge, onu Vasja? Otse imelik!»

«Pole siin midagi imelikku,» ütles Naumenko, pöörates end mu hääle peale ümber ja pannes jala koostisega täidetud kastile. «Igal masinal ja mudelil on oma hing nagu inimeselgi. Üks mudel on tujukas, nõuab õrna kohtlemist, teine aga on tugevam, ei karda mingisuguseid tambitsaid. Seda kõike tuleb südamega ara tunda. Ühe mudeliga ole ettevaatlik, soojenda teda ja kata puistepulbriga, võta ta tasakesi koost. Teist mudelit aga tambi täie jõuga ja ara muretse.»

«Kuid masinad on ju ühesugused?»

«Ei, kus seda! Siin peaks kõik olema mehhaniseeritud — nii täitmine kui ka tampimine peaks toimuma suruõhu abil. Nii see oligi algul, kõhe pärast masinate ülesseadmist. Kui aga nõukogude võim tehaseid oma kätte võtma hakkas, püüdsid endised omanikud, inglased, kõike nurja ajada. Nad varastasid joonised, rikkusid ära kompressorid, nende osad aga kas matsid maa sisse või heitsid merre. Öösiti hiilisid siin laternatega ringi inglastest tehnikud ning kupjad ja tegid oma räpast tööd.»

«Kus siis Andrõhhevitš oli? Mis tema magas?»

«Kes seda teab!» ütles Naumenko suitsu pahvides. «Võib-olla püüdis lainemurdja juurest mudiläid, aga võib ka olla, et jõi ise inglastega nende viskit. Elas oma lõbuks ega muretsenud selle üle, et need bandiidid siin ringi kolasid .. .»

«Onu Vasja, kas varem samamoodi soojendati masinaid? Kas plaatidega?» küsisin, silitades oma jahtuvat mudelit. «Niisugune soojendamine on väga tülikas!»

Naumenko vaatas arusaamatuses mulle otsa:

«Käe mul uudist! Mispärast tülikas?»

«Kuidas ta siis' tülikas pole! Satud tööhoogu, sead kõhale mõne'vormkasti — ja plaat ongi juba jahtunud. Jookse siis läbi kogu tsehhi selle kärnina juurde ...»

«Kus mul saks! Tähendab, et sa ei viitsi joosta? Võib-olla tuleb sinu jaoks ehitada hoburaudtee kuni kaminateni? Valukojas ju töö just sellele rajatud ongi, et istuda ei saa, vaid peab jooksma. Kui rahu tahad, eks kauple end siis kontorisse tööle.»

Naumenko sõnad pahandasid mind rängasti, kuid ma ei tahtnud temaga vaidlema hakata. Et vormimises seisakut ei tekiks, haarasin pihid ja jooksin «Sahhalinile» — kaminate juurde.

Tormasin läbi valukoja ja mõtlesin: «Siiski pole sul õigus, onu Vasja! Kas on siis mõtet alati nii pikki «otsi» joosta? Kuhu

jääb siis ratsionaliseerimine? Kui liita kõik käigud kaminateni ja 'tagasi, siis saame vahemaa, mis võrdub poole Mariupoli-teega!»

Me ei jõudnud veel täita saja e|imest vormkasti, kui masinate juurde tuli Fedorko ja küsis:

«Kas kavatsed varsti töö lõpetada, Naumenko?»

«Mis siis, Aleksei Grigorjevitš?»

«Teeme väikese ümberkorralduse.»

Onu Vasja jättis isegi vormimise seisma. Meelepaha varjamata ütles ta venitades:

«Missuguse ümberkorralduse?»

«Annan rullikud sinu teha.»

«Rullikud? Halasta ometi, Aleksei Grigorjevitš! Jätke meile «vorstikesed». Vaevalt saime harjuda, ja juba võtate ära!»

«On tarvis, Naumenko!» ütles Fedorko karmilt. «Pooltoodete ladu on teie «vorstikesi» juba otsast otsani täis. Rullikuid pole seal aga linnu nokatäitki. Panin sellele tööle need metsalised, nemad aga, nägid ise, tegid nii palju praaki, et kahel platvormilgi ei jõua ara vedada. Veel üks päev säärast kunstitööd, ja lukksepa- ning monteerimisosakond peavad seisu jääma. Kas võib siis riskida?»

«Saan küll aru, et riskida ei saa,» ütles onu Vasja, «aga ...»

«Jäta juba need «agad», mu kallis Vassiljok!» hüüdis masinate tagant Gladõšev. «Vahetus on suurepärane. Sinu «vorstikeste» jaoks on vaja pool sulatusahjutäit malmi köhale vedada, rullikud aga on ühe hetkega valatud!»

Abitöölised tõid remont- ja tööriistatsehhist kohale tagavara-plaadid. Tõid köhale ja viskasid otse kuiva liiva sisse, tühjade vormkastide alt vabanenud platsile. Need kastid olid meil peaaegu kõik juba tarvitusele võetud. Rutates valamisplatsile vormi alumisi pooli seadma, heitsin möödaminnes pilgu uuele mudelile. See näis väga lihtne. Siledale babiitplaadile oli joodetud kuus samasugust rullikut nagu need, mis veavad õlitatud rattapaaril lõikusmasina nelja tiiba nende langemisest kuni tõusuni. Iga :rulliku köhalt, mis oli asetatud mudeliplaadile, paistsid välja kär-nimargid. Ülemine osa oli aga veel lihtsam: kuus tillukest sõrmkübaraga sarnanevat kärnipesa ja vahtralehe roo taoliselt igale poole hargnevad väikesed toitekanalid iga rulliku täitmiseks.

«Huvitav, kuidas saab tulla praaki niisuguse lihtsa detaili vormimisel,» mõtlesin oma töö juures.

Oli juba aeg tööd lõpetada. Turunda ja Gladõšev vormisid kõik oma vormkastid ja alustasid valu. Selles kuumuses oli raske edasi vormida. Läheduses valatud vormkastidest hoovas kuumust. Sulatusahjude juures hakati uuesti kella lööma. Alustati järjekordset malmi väljalaskmist.

«Jäta vormimine!» käskis Naumenko. «Läki sinna sulatusahju juurde.»

Valasime tihedate kellalöökide saatel. Ühest malmi väljalaskest teiseni jäi täpselt nii palju aega, et võis sulamalmiga täidetud raske kopa masinate juurde tassida ja valada üksteise järel ara kõik kaheksa vormi.

Kui meeldiv oli lõpuks näha, et malm oli vormi täitnud selle kõige ülemise osani ja ümmargune valukanalikauss, millesse me valasime sulametalli, täitus ning lõi punetama. Rõõm oli tunda, et kõik meie vormid on parajalt niisked ja et nende valamine õnnestub, et metall ei paisku tugevate põletavate pritsmetena laiali. Ta ainult uriseb ja kuriseb sees, täites vormide tühemikke ja muutudes oma külmas liivases vanglas vedelast olekust tihedaks ja kõvaks.

Olime vaevalt jõudnud martäänahju juurde kuiva liiva sisse välja valada kõrbenud suhkru sarnase pruuni jahtuva rabu, kui sulatusahju juures hakkas uuesti helisema kell, kutsudes valajaid malmi võtma. Ja me pöördusime sinna, kus mürisevate sulatusahjude juures sagisid sulatusahjutöölised, kaabud otsmikule lükatud, tumedad prillid ees ja raudvardad käes.

Läksime sinna jooksuga. Onu Vasja tõttas hüpeldes, justkui noor inimene, unustanud oma aastad.

Mulle meeldis see riisikoga seotud töö, võidujooks teiste valajatega mööda töökoja tolmust liiva ja see, kuidas me raske kopaga ettevaatlikult tagasi läksime.

Töökoda oli täis leitsakut. Vaävlilõhn pani kurgu kipitama. Laiali lendavate sädeete heledad pursked ei lasknud peaaegu välja paista tsehhi kaugemates nurkades kustutamata jäänud lambikesi.

Üsna lähedal, valmisehitamata martäänahju taga undas ümarik «pirn» — rnõhakas vasevalamisahi. Juhuslikud õhuvoolud tõid sealt teravat sulavase lõhna. Haaratuna üldisest ärevusest, ei pööranud ma mingisugust tähelepanu leitsakule ja kuumusele, mis muutus seda tugevamaks, mida kauem kestis valu.

Valajate näod hiilgasid leegi vastuhelgis, tumepruunid ja higist märjad.

Seisin musta undava sulatusahju juures, renni lähedal, mida mööda meie koppa voolas kollakas malmijuga, vaatasin aeg-ajalt onu Vasja süngesse, keskendatud näkku, ja tundes, kuidas täitub kopp, saki aru, et olin endale valinud õige töö.

Kauneid tulekaari joonistades ning lennul jahtudes langesid kuskil mu selja taga alla väikesed malmipritsmed, kuid ma ei hüpanud neist enam eemale nagu varem, ei võpatanud, vaid tõmbusin ainult märkamatult kühmu, hoides kõvasti kinni kandekangi käepidemest.

Sulatusahju undamises, tule läheduses ja selles, kuidas me mööda tsehhi lõttasime ja sulamalmiga täidetud koppa kandsime, oli vahvust, oli riski ning lõbusat uljust. Ja kandes koos Nau-

menkoga .raskeid koppi, väsinuna, tilkudes soolasest higist, kuid tundes sealjuures uhkust ja rahuldust, olin ütlemata õnnelik.

Alles siis, kui valamine oli lõpetatud, märkasin, et meie masinate juures askeldab Saša Bobõr koos kellegi teise lukksepaga, aeg-ajalt kõlistades tellitava võtmega. Neid oli saadetud köhale remont- ja tööriistatsehhist, et homseks meie jaoks mudelid ümber seada. Nähtavasti oli Saša ammu jälginud, kuidas me malmi valame, sest .kui ma, asetanud tühja kopa valamisplatsile, higisena masinate juurde läksin, küsis ta haletsevalt:

«Kas oled väga väsinud, Vassil?»

Bobõri häälest kostis tunnustus selle kohta, et ta peab valaja tööd kõrgemaks oma lukksepaametist.

«Väsinud? Miks sa seda arvad? Täitsa harilik päev!» vastasin tasa ja hõõrusin silmi.

Nüüd küsis Bobõr juba teisel, uurival toonil:

«Kus sa eile hilja ööni ringi uitasid?»

«Seal, kus vaja, seal uitasingi! Parem ara plaati viltu pane!

«Ja poldid pinguta viimseni välja!»

«Ära karda! Küll me juba oma tööd tunneme,» uratas Saška ja toetudes jalgadega kastile, milles oli koostis, tõmbas veel tugevamini enda poole tellitava võtme käepidet.

«Hakkame, noormees, kokille[1] määrima,» hüüdis mind Naumenko.

Ta oli jõudnud juba laoruumist köhale tassida kasti, mis oli malmrõngaid täis. Võtsin kaasa väikese purgi grafiitmäärdega ja istusin .oma paarimehe kõrvale liiva peale. Palavus oli nii suur, et grafiitmääre, mis hommikul oli olnud tihke, oli nüüd muutunud kördiks. Olin rammestunud. Higi tilkus isegi selle kerge töö juures. Tuli sõrm pista grafiitmäärdesse ja võida siis seestpoolt iga kokill.

«Kas taipad, milleks seda vaja läheb?» küsis Naumenko.

«Et neid kokille vabalt paigutada rullikuile?»

«See esiteks. Teiseks, et neid saaks ara võtta kergelt, koos liivaga.»

«Kas nad jäävad siis vormi?»
«Kuidas muidu? Kokillides jahtudes kattub malm kõva koorikuga. Niisugune kõva ja sileda pealispinnaga rullik läheb käiku ilma treimiseta.»
«Osavasti välja mõeldud!» ütlesin ma ja mulle meenus, et olin korduvalt näinud, kuidas siledale plaadile kukkunud sulamalm jahtudes muutub niisama siledaks ja kõvaks nagu see plaat.

[1] Kokill — metallist valamisvorm, mida käsutatakse mitmesuguste masinadetailide ja esemete, eriti karastatud pöidadega vagunirataste, valtsimisrullide jne. valamisel. Kokille käsutatakse ka lõikusmasinate rullikute valmistamisel. Tõlk.

Suitsevate vormkastide taga vilksatas Kašketi punane pearätt.. Kaškett lonkis mööda löövi ja näris päevalilleseemneid.
Täna jõudis ta tööle kõikidest hiljem. Vaevalt silmas ta praaki-jate,märget, kui tõstis hirmsat kära, jooksis meistri juurde, käis temaga hoovis, kuhu tavaliselt puistati praakdetailid, ähvardas esitada kaebuse hinde-vaide komisjonile ega tunnistanud mingit praaki, mis oleks tekkinud tema enda süü tõttu. Nii luusis, ta päev läbi tsehhis tööta ringi, kuni hakati valama.
Märganud meid kokillidega täidetud kasti juures, pööras Kaškett end järsult ümber. Ta seisis mõne aja vaikides, peas kukla taha sõlme seotud narrirätik, näris päevalilleseemeid ja küsis siis:
«Tahate varakult valmis jõuda?»
Sel küsimusel polnud mõtet ja onu Vasja ei pidanud vajalikuks vastata. Vaikides määris ta kokille grafiidi ja tavoti seguga.
«Püüate teistest rohkem teenida? Kas suvila ja aia ostmiseks?» nämmutas Kaškett.
«Kindlasti mitte prügimäe jaoks nagu sina, vaid töölisklassi käsuks!» sähvas Naumenko ja haaras kokilli kätte.
«Mind huvitaks teada, mis te ülehomme laulate, kui teile sama märge tehakse nagu mulle täna?»
«Eks tunne huvi niipalju kui tahad, kuid ära loobi jalge alla päevalilleseemnete kesti. Need satuvad ju vormimulla sisse,» ütles Naumenko vihaselt.
«Küll mullasõelujad sõeluvad läbi. Ara karda!» sõnas Kaškett ja sülgas kesta julgelt jalge ette.
«Nii peent kesta läbi sõeluda ei saa. Satub teine vormi ja ongi tühemik sees. Ara aja prahti maha, ütlen sulle!» kärkis onu Vasja juba üsna karmilt.
«Noh, hea küll, kulla sõber, ära vihasta,» ütles Kaškett lepitavalt ja pistis päevalilleseemned tasku.
Ta istus minu kõrvale maha, võttis kokilli ja hakkas seda seest määrima. Kaškett haises viinast.
«Kui arutada rahulikult, ilma kärata, onu Vasja, siis kõik see, mida te praegu teete, oh ülearune,» nämmutas Kaškett, vedades sõrme kokilli sisemuses ringi.
«Millest -sa räägid?» küsis Naumenko, vaadates karmilt Kašketi poole.
«Määri või ara määri — miski ei aita. Mudel on sandisti konstrueeritud — sellest see praak tulebki. Oleks ammu aeg see mudel ümber teha, nemad aga piinavad töölisi praagi pärast!»
«Ise sa ennast piinad, mitte «nemad»,» vastas Naumenko. «Muudkui lobised, aga vormida ei oska!»
«Eks me vaata, kui palju sa oma komsomolistiga valmis vormid,» ütles Kaškett üles tõustes ja ringutades.
«Vaatama hakkavad teised, sina aga, va siidivend, lase siit

jalga, muidu sa kargled mööda tsehhi nagu vanapagan enne hommikupalvust ja segad teiste tööd!»
Ja kuigi Naumenko ütles seda niisugusel toonil, nagu ei annaks ta Kašketi sõnadele mfngit tähtsust, taipasin ma, et see looder oli mu paarimeest sügavasti pahandanud. Selge oli see, et Naumenko on valmis kas või nahast välja pugema, kui ainult rullikute vormimine ja valu hästi korda läheksid. .
«Aga mis siis, onu Vasja, kui mudeli konstruktsioon on tõepoolest ebaõnnestunud?»

«Kuula aga jah seda lobasuud,» ütles Naumenko vihaselt. «Ta oskab sulle veel paremaidki lugusid välja mõtelda! Ükskord läks ta oma luiskamisega päris rappa: «Mäletan,» ütles, «seda aega, kui aurik «Feodossia» oli veel sõudepaat» ... Kas siis võib uskuda ühtainustki tema sõna!»

. .. Järgmisel päeval olime rohkem harjunud ja töötasime veel kärmernini. Lõunaks oli meil täidetud juba kaheksakümmend seitse vormkasti. Oleksin tahtnud pärast lõunat sisse hüpata Golovatski juurde, kuid onu Vasja pani mind raspliga koonusetaoliseks treima tugevate, värnitsaga segatud kärnide ääri. Tehes kärni juures veel viimaseid ettevalmistusi, et neid vormipesadesse torgata tulevaste rullikute aari riivamata, mõtlesin ma sellest, et seda detaili vormida oli siiski väga lihtne. Aga kuidas nad meil välja kukuvad, seda me veel ei teadnud. See selgub alles esmaspäeval, kui vormkastid avatakse.

Täna oli laupäev.

Kui me töö lõpetasime, jäid valamisplatsile sada viis kuumusest õhkuvat täisvalatud vormkasti.

LXXVI. KIRJAD SÕPRADELE

«Tont teiega, eks laterdage edasi, mina aga lähen ja kirjutan poistele kirjad valmis!» nii ütlesin Maremuhhale ja Sašale, kui olin kannatlikult ära kuulanud kõik nende pilked minu õhtuse äraoleku pärast.

Jätsin nad kahekesi katusekambrisse ega öelnudki neile, kus ma olin veetnud kogu üleeilse õhtu. Nagu ilmnes neist kiusuviisi toimepandud küsitlustest, kavatsesid poisid ka edaspidi kontrollida iga minu sammu, sest nad kartsid, et eraldun kollektiivist. Sõprusest minu vastu tundsid nad hirmu selle ees, et ma võiksin neist lahku lüües ogaraks minna ja «ümber sündida», ning püüdsid igasuguste vihjetega minult kõike teada saada. Kuid mina ei suutnud üles tunnistada. Oleksin ma vaid piuksatanud kutsest õhtusöögile ja vähkidest, oleks mind käsile võetud, et hoia alt! Kuid kas ma siis selle inseneri juures meie lipu au ei kaitsnud? Kaitsesin!

Juba eeskojas panin jalga kerged sussid, oma valukoja-«tankid» aga jätsin kuni esmaspäevani kitselauta.

Meie väikeses hoovis tara juures asus vana lehtla, üleni kaetud metsviinamarjakasvudega. Lehtla keskele oli maasse kaeva-tud kuuenurkne väike laud.

Mugavas varjulises lehtlas oli hea kirjutada! Ajuti pääses siia merelt mahe tuuleke ja liigutas vihikukaant, vahel avas vihiku, vahel lõi lehed õigesse kohta tagasi.

Kõige esmalt ma kirjutasin valmis postkaardid: Furmanile Luganskisse, Oktoobrirevolutsiooni-nlmelisse tehasesse, Monus Husarczykile Harkovi ja muidugi Galja Kušnirile Odessasse. Hommikust saadik olin mõtelnud, mida temale kirjutada. Nüüd paistis mulle täiesti tühisena see solvang, mis ta minule laskis osaks, saada, asudes Franz Jpsephi loos Tiktori poolele.

Olin unustanud kõik meelepaha tekitanud teravad ütlemised ja väikesed pahandused, meenutasin praegu ainult kõike armast ja õrna. Ma võrdlesin tagasihoidlikku ja lõbusat Galjat tahtmatult Angelikaga, tema ebausuga, vaiba kohale, ülesseatud ripplambiga, .tema nukra haldjaga ning charlestoni-harrastusega.

«Muidugi on Galja sada tuhat korda tagasihoidlikum, loomulikum ja südamlikum!» mõtlesin, maalides postkaardi lõppu need lihtsad read:

«.. . Ja kui sa selle kirjakese kätte saad, siis leia, Galja, vaba hetk ja kirjuta, kuidas elad, kuidas oled end sisse seadnud, kas sulle meeldib su töö ja Odessa linn, ühe sõnaga — kirjelda kõike \ajneenuta sealjuures meie jalutuskäike Vanasse kindlusesse ja kõike seda head, mis meie vahel on olnud. Petruss ja Saša Bobõr paluvad sulle edasi anda kommunistliku noore palava tervituse. Elame koos ühes ja samas majas, üsna Aasovi mere ääres. Kommunistliku noore tervitusega

Vassili Mandžura.»

Ma polnud sugugi kindel, kas mu postkaardid adressaatidele kätte lähevad. Üksteisest lahkudes kirjutasime üles tehaste nimetused, kuhu keegi tööle asub, ja see oli kõik. Kuid tehastes on ju tuhandeid töölisi!

Nikita Kolomejetsile otsustasin kirjutada pika, üksikasjalise kirja. Oli ju tema aadress mulle jäädavalt mällu süüvinud: «N. linn, Haigla väljak, vabrikukool tehase «Mootor» kõrval.» Maalisin selle aadressi hoolikalt helesinisele ümbrikule ja panin sellele raskuseks peale munakivi, et tuul ümbrikku ara ei viiks. Ent niipea kui olin avanud vihiku, sain aru, et seda oli keegi kasutanud. Vihiku keskpaigast oli kaks lehte välja tõmmatud, esimesel leheküljel aga ilutses Bobõri tuttav käekiri.

Lugesin ta kirjutise läbi ja naeratasin tahtmatult:

«GPU linnaosakonna ülemale.

Mul on väga hea mälu. Kui olen kord tedagi näinud, siis jääb ta mulle eluksajaks meelde. Seda kõike kirjutan sellepärast, et teie, seltsimees ülem, suhtuksite ...»

Siin Saša läkitus kätkes. Viimane sõna «suhtuksite» oli kirjutatud hiljem, mahakriipsutatud lause asemele: «ei naeraks mind välja, nagu mu seltsimehed».

Mulle tuli uuesti elavalt silme ejie meie saabumise päev ja ärevil Saša Bobõr, kes kinnitas, et ta olevat näinud Petšeritsat kioski juures, kus müüdi buzaad. Mul oli veel meeles, missugust kisa tõstis Saša, kui Maremuhha küsis: «Kas sa ei ütelnud Petšeritsat nähes, nagu mängus: «Ära puutu mind!»?»

Keerasin rikutud lehe neljaks kokku, pistsin selle särgi tasku ja hakkasin Nikita Kolomejetsile kirjutama. See kiri venis hirmus pikaks. Ja süüdi selles polnud mitte niivõrd mina kui Kolomejets ise.

Lahkumise eelpäeval ütles Nikita: «Ühte palun sult, mu armas: kirjuta mulle rohkem üksikasju. Iga inimese elu koosneb paljudest pisisündmustest, ja ainult see osutub tõeliseks inimeseks, kes ei upu sellesse segadikku, vaid mõistab, milleks miski asi hea on, ja leiab õige tee tulevikku. Sellepärast kirjuta mulle, vennas Vas-senka, rohkem õpetlikke üksikasju, mida sa uues kohas tähele oled pannud. Ma püüan neist aru saada ja kasutan neid töös uute vabrikukooli lõpetajatega.»

Ma siis kirjutasingi — nagu ütlevad kütjad — «täie auruga» kõik «üksikasjad» viimseni ara. Kirjutasin Kolomejetsile kõik: seda, kuidas Tiktor meist rongis eraldus ja kuidas me algul kartsime, et satume elama suurmajaomaniku üürikorterisse, ja kuidas Petšeritsa ilmutas end Saša Bobõrile buzaa müügikoha juures, ning isegi selle jalgpallispetsi Zjuzja Trituznõi, kelle löök tuleb nagu kahurist ja kes oleks peaaegu saanud takistuseks meie teel, ' võtsin läbi, nii et aitab! Teatasin Nikitale, et mõtlen oma jõudeajal läbi üht leiutist masinate soojendamise alal. Kirjeldasin väga põhjalikult oma visiiti Rogal-Pi^tkowska tantsuklassi. Kuid selleks, et Nikital ei tuleks pähe — mis võib kergesti juhtuda — mulle ette heita ajaviitmist tantsuõhtutel, seletasin talle selle ettevõtte külastamise põhjuse:

«Tahtsin oma silmaga kontrollida, kas ^iinne Rogal-Piątkowska pole ehk sugulane sellele vanale krahvinnale, kes elas meil Jõetagusel ja oma mõisas nii külalislahkelt vastu võttis ataman Petljurat, Konovaletsi «Setši laskureid!», inglasi, ameeriklasi, prantslasi ja teisi nõukogude võimu vaenlasi.»

Palusin Nikitat täpselt välja uurida, missugune saatus on osaks saanud krahvinnale ja tema aadlisoost vennale.

Kirjeldasin helgetes värvides meie punast direktorit Ivan Fjo-dorovitš Rudenkot, kes kohtles meid isalikult. Jutustasin oma kir-jas Nikitale, kuidas Ivan Fjodorovitš hoolitseb töölisklassi eest: laseb kõrgemale tõsta valukoja katuse ja püüab ise inglaste poolt kaasa viidud saladuste jälile jõuda.

Juba hämardus ja sellepärast pidin kirja lõpetama kuidagiviisi ülepeakaela. Edasi ma kirjutasin Nikitale pisiasjast, mis minu arust oli üpris kasulik:

«-. .. Ütle instruktor Kozakevitšile: lasku ta neil õpilastel, kes töötavad valukojas, lõigata käised küünarnukist saadik ara. Kui palju toodeti meil praaki just nende pikkade käiste pärast, kuid keegi ei pööranud sellele tähelepanu. See asi võeti arutusele alles siin. Põhjus on lihtne: vabrikukooli õpilane roomab lahtise vormi ümber ja riivab käistega vormimulda. Ühes kohas ta parandab vea lusika abil, teises köhas aga ajab hagemata prügi sisse. Nii tekivad tühemikud ja kraadid. Vormimine äratõigatud käistega on aga palju hõlpsam ja liigutuste kurus palju suurem. Samuti seletagu Zora kõigile valajatele, mis on kokillid, milleks neid vaja läheb, ehk mis veel parem — vormigu ja valagu ta näitlikult üks detail kokilli abil. See on väga kasulik. Muidu aga võta näiteks mindki: alles siin nägin ma, mis asi see kokill on ...»

Päike oli juba merre vajunud. Tema kiirtest kuumutatud ja väsinud maa köhale laskus soe piimjas häijiarik. Mina aga kirjutasin ja kirjutasin. Isegi käsi hakkas valutama rohkem kui tambitsaga tagumisest.

LXXVII. OTSUSTAME ASTUDA VÕITLUSSE

Ilus täiskuu kerkis aeglaselt. Tema valgus sädeles vaiksel lahe-pinnal. Ümber pargi kasvavad kastanid pillasid kuuldamatult jalge ette oma viimaseid kahvaturoosasid õisi, mis sarnanesid praetud maisi pakatanud terakestega.

Olime poistega kogu pühapäeva vedelnud rannaliival nagu tõelised kuurordikülalised.

Pruunikaspunaseks põlenud, kogu keha täis päikesesoojust, nii lonkisin aeglaselt mööda pehmet asfalti ja sattusin kokku Golovatskiga. Ta oli tulnud jalutama, seljas kerge apašš-särk, jalas kreemid püksid ja paljastele jalgadele tõmmatud sandaalid.

«Otsin varjulist kohta!» ütles Golovatski tervitades. «Kodus läks ventilaator rikki. Katsusin lugeda — ei tule midagi välja. Palavus kurnab ära. Jõin küll buzaad, küll rosinatega õuna-kvassi — miski ei aita. Lähme parem sinna kaugemale!» Ja Golovatski osutas peaga pargi poole.

Õigupoolest kavatsesin pühapäeva puhul Turundat külastada, isegi sõpru kutsusin kaasa sinna tema juurde Liski randa, kuid nad keeldusid. Golovatski ettepaneku tõttu loobusin oma esialgsest kavatsusftst. Poetasime end jalutajate hulka ja piki alleed kõndides möödusime kõrge raudtaraga piiratud suveteatri välja-

kust. Seal surises ühetooniliselt kinoaparaat ja üsna ekraani juurest kostsid üksikud klaverihelid. Täna näidati vabas õhus filme «Karupulm» ja «Tellised» — kaks filmi ühel seansil. Jalutajad valgusid massina sinna ja pifhapäevase päeva kohta jäi alleedele võrdlemisi vähe rahvast.

Läksime Golovatskiga haljasse pargisoppi, kus üldse polnud inimesi. Aia raudtara vahelt võis näha valgustatud põiktänavat, mis vi-is Genua tänavale. Haralistest puudest moodustatud pargi-sopp jäi varju ja meil oli ütlemata mõnus nõjatuda vastu kooldunud pingituge.

«Tss! Tähelepanu, Mandžura!» müksas Golovatski mulle külge, osutades põiktänavale.

Pargi tänava hämarusse sööstsid äkki kaks kergetes sitskleitides tütarlast. Vaevalt olid nad jõudnud pärnade varju, kui üks tütarlastest trepiastmele istus. Kärmesti, justkui ajaks keegi teda taga, hakkas ta tegema mingisuguseid vigureid oma jalgadega. Varsti sain aru, et tütarlapsed võtavad jalast oma kingi. Siis, otsekui ussilt nahka koorides, tirisid nad maha pikad sukad, pist-sid need kingadesse ning mähkisid oma jalatsid hoolikalt ajalehepaberisse, mis selleks otstarbeks

kaasa oli võetud. Tütarlapsed vaatasid ringi, sirutasid jalgu ja nähtavasti tundes end palja jalu väga hästL_ pistsid jooksu Liski poole. Ja otsemaid vuhises valgustatud põiktänavalt pärnade varju terve salk nende sõbratare. Nad jooksid majatrepile, istusid samale astmele ja tegid kõik sedasama, mis nende eelkäijad. Mähkinud oma kitsad kingad vanasse ajalehte või rätikusse, jooksid nad kergelt ja rõõmsalt igaüks oma koju.

Golovatski naeratas,- vaatas oma tarkade silmadega mulle saladuslikult otsa ja ütles:

«Tõepoolest, nuta või naera! Niisugust vaatepilti võib siit jälgida igal õhtul.»

«Näe, neid tuleb veel!» sosistasin.

Pargi tänavale ilmusid vaaruval sammul kaks sõbratari. Ühel neist oli seljas madrusepluus, tal olid tukad ette lõigatud. Teine oli endale välja mõtelnud tuunikalõikelise kleidi imestamisväärt laiade käistega.

Tütarlaps, kellel oli seljas tagasikäänatava kraega gnadruse-pluus, ei suutnud minna isegi kõnesoleva trepini. Kohe haaras ta vana pärna ümbert kinni ja end puu vastu surudes heitis jalast läikivad kingad.

«Missugune õndsus!» kostis siia tema peenike hääl. «Arvasin, et minestan, nii hirmsasti hakkasid pigistama.»

«Võta sukad ka ara, Marlaine,» ütles ta sõbratar, kes oli istunud trepile, «muidu tallad nad alt kätki!»

«Oota. Las varbad puhkavad ...» Ja madrusepluusiga tütar-

laps jalutas aeglaselt pärnade all edasi-tagasi ainuüksi sukkades, nagu tahaks ta jalgu kõnnitee kividel jahutada.

«Kes käskis sind tellida endale nii kitsad kingad!» ütles tema sõbratar sukki jalast võttes.

«Juba niigi kannan kolmekümne seitsmendat numbrit. Kuidas ma siis suuremat võtta sain? Hakatakse naerma...» vastas Marlaine.

Kui palja jalu Liski poole jooksnud tütarlapsi pimeduses enam näha polnud, ütles Golovatski:

«See, kes oli madrusepluusiga, töötab meie tehases.»

«Kust nad siis niimoodi tulid?»

«Need on Rogal-Piątkowska tantsuklassi alalised koosseisuli-sed külastajad... Kaš sa pole seal käinud?»

«.Käisin!» laususin ja lõin kõhklema: kas jutustada Golovatskile, kuidas see madaam mind matsiks nimetas.

«Mis sa siis arvad selle kohta, mida seal nägid?»

«See asutus on selleks, et meie noorsugu jaburaks muuta.»

«Anna käsi, sõber!» hüüdis Golovatski. «Tähendab, oleme sinuga ühel arvamusel. Rogal-Piątkowska salongis võõrutatakse noor inimene mõtlemisest. Talle pakutakse odavat lõbu ja varjatakse tema eest imestamisväärselt huvitavat maailma, võiks öelda —. tervet universumi.»

Golovatski vaatas ringi ja jätkas:

«... Need puud ja need tähed, mis vilguvad taevas, isegi need liivaterad, mis krudisevad jalge all, varjavad endas veel suure hulga avastamata loodussaladusi. Need saladused ootavad inimest, kes tuleks nende juurde, avastaks nad, oleks abiks ühiskonnale. Vaata neid majakesi meie ees. Uuri nende ehitamise viisi, pane oma ajud tööle: kas ei saaks ehitada paremini, praktilisemalt, mugavamalt, kui ehitasid meie vanaisad, ehitada nii, et päike paistaks neisse majadesse päev läbi? Kas see pole ülesanne, millele maksab pühendada elu? Või näiteks siirdume sinuga mõttes mereranda. Kui vähe me seda veel tunneme! Meie Aasovi kala püütakse nagu vanal hallil ajal, ikka veel noo-tadega, kuid eks ole kuskil juba käimas kalapüük elektriga? Või teine ülesanne: püüda kinni murdlainetuse energia, rakendada see sotsialismi teenistusse! Kas see pole muinasjutt, mida võib

tõeks muuta? Siin aga siputavad igal õhtul kümned inimesed, kelle ees on lahti niisugune huvitav tulevik, tundide kaupa oma jalgu, nagu oleksid nad selleks palgatud. Päris häbi kõhe!»

«Tuleks juba kord lõpp teha niisugusele jõledusele!»

«Vaata, Mandžura, kord ma juba tegin katset võidelda selle niadaami Vastu, kuid mingid tähenärijad hakkasid mind keelama: «Küll oled väiklane, Tolja! Meil,» ütlesid nad, «tuleb probleeme lahendada, sina aga muudkui oma tantsuõhtutega.» Kuid see pole sugugi minu väiklus. Olgugi et madaam Rogal-Piątkowska

ühel ilusal päeval kõrvad pea alla paneb, tuleb veel kaua võidelda tema mõju vastu... See madrusepluusiga on tagasihoidlik ja väga arusaaja tütarlaps. Kord lõin raamatukogus pilgu tema laenutuskaardile ja sattusin lausa vaimustusse sellest, kui palju raamatuid ta oli lugentid. Kuid siis meelitasid sõbratarid teda nendele «šimmidele» ja «fokstrottidele». Käis seal kord, käis kaks ja hakkas silmanähtavalt teiseks muutuma. Kõige esmalt laskis ta endale moekohaselt tukad ette lõigata, siis kraapis oma kulmud mingisugusteks ettekujutamatuteks siksakkideks, ja mõne aja pärast laskis end isegi ümber ristida.» «Kas kirikus? Kommunistlik noor?!»

«Kirikuni ei ole asi seni veel jõudnud,» ütles Golovatski. «Ümberristimist toimetas-ta kodusel teel. Tema, näed, oli tüdinenud oma tagasihoidlikust nimest «Olga» ja hakkas end nimetama Marlaine'iks. Sõbrataridele aga oli see nagu vesi veskile! Nad ise ju samasugused: eile oli neil veel nimeks Varvara, Daša, Katja, ent niipea kui Rogal-Piątkowska salongi sisse vaatasid — ristisid end välismaa nimedega: Nelly, Margot, Lisette. Lukksepa- ja monteerimistsehhis tuli ilmsiks isegi üks Beatrice, endine Avdotja…»

«Ütle... kas ka Angelika, on välismaine nimi?» küsisin möödaminnes.

«Mõtled sa peainseneri tütart? See on samuti ümberristitud nimi. Tõsi küll, tagasihoidlikum kui teised. Perekonnakirjades on Angelina. Parandas ainult ühe tähe.» «Kas .ümberristitute hulgas on ka poisse?» «Sedagi tuleb ette. Näiteks töötab transpordiosakonnas veotöölisena keegi Miša Ossaulenko. Ülemineval aastal ta sai hakkama rumalusega — laskis end kellegi tööta meremehe juures üleni ära torkida. Ta nahale ei jäänud ühtki loomulikku kohta. Ta keha on üleni ara tätoveeritud: ankrud, näkineiud, ahvid, Iisaku peakirik, tema seljal aga-ilutseb banaanimets, nagu neid kasvab Havai saartel. Nendest torgetest pidi ta peaaegu vere-, mürgituse saama. Rasketest haavadest hoolimata sõitis ta ikka oma veohobustega ringi, kuni hoopis pikali jäi. Siis kirus end maa põhja. Läheb ta supelranda päevitama, koguneb tema ümber rahvahulk: mis iseäralik inimene see siis on, niimoodi täis joonistatud? Suvitajad arvasid, et Miša on vana merekaru, kuid tema pole Beloretšje neemest kaugemale saanud, ja sinnagi vaikse ilmaga, kuna ta kergesti merehaigeks jääb. Nüüd pidi ta vaeseke hakkama suplemas käima Madruste aguli taga — inimeste silmist kaugemal. Kuid kas arvad, et ta sellest targemaks sai? Niipea kui Rogal-Piąktkowska oma tantsuklassi avas, läks ta igavusest sinnagi. Ning tantsimise peale on noormees kärmas! Selge, et madaam ütleb komplimente ja paneb kõik oma pilli järgi tantsima. Lähen kord tehasesse ja kuulen — minu taga sõidab

oma veovankril see täisjoonistatud Miša ja laulab täiest kõrist: «John Gray see kõigist julgem, John Gray on ikka nii . . .» Ja teine tantsuharrastaja hõikab teda kõnniteelt: «Eduard! Kas suitsu on?»»

«Sa vist naljatad, Tolja?» ütlesin ma.

«Siin pole naljast juttugi! Sulatõsi. Läksin transpordiosakonda. «Kuidas sul häbi ei ole?» ütlesin talle. «Kas sul tõesti pole lugupidamist enese vastu?»»

«Ja mis ta sulle vastas?»

«Esiteks puikles. See olevat «tema isiklik asi». Vestlesime tunni, vestlesime kaks ja lõpuks nõustus ta, et toimib rumalalt.»

«Kas ta käib veel praegugi tantsuõhtutel?»

«Mõtles ümber. See-eest on teisi, kes ei suuda ilma tantsuklassita .elada. Näiteks see Marlaine. Ise töölisperekonnast pärit, tubli märkija, kuid temagi läks kõige moodsama kingsepa, Gara-gonitši juurde: «Tee mulle moelehe järgi kõige kõrgema kontsaga lakkkingad.» Ega Garagonitš loll ole, nööris talt kogu palgapäeval saadud raha, tõstis ta om,a tubli kümme sentimeetrit kõrgemale — kuidas ta nende kingadega käima hakkab, see Garagonitšit ei huvitanud. Sa ju ise nägid — kõigub nagu kompadel. Ja just see salong ongi kõige kurja juur. Peamine väikekodanluse, kolle! Madaam avaldab noorsoole mõju vaikselt ja salakavalalt. Tema sõbratarid saadavad talle välismaisi laulukesi, noote, grammoioniplaate, moodsaid ajakirju, ja tema levitab neid siin. Meil sinuga, Vasja, on aeg võitlusse astuda!»

«Kuidas me siis tema vastu võitleme, kui tal patent on?»

Golovatski puhkes naerma:

«Kas sinu arvates on patent eraettevõtja kaitsetunnistus? Tagatis, et riik talle varba peale ei astu? Küll oled naiivne, Mandžura! Lepime parem kokku, kuidas tegutseda.»

... Nii tekkis meil sel lämbel õhtul linnapargi serval, õitsele puhkevate jasmiinipõõsaste lähedal, plaan rünnata Rogal-Piątkowska tantsusakongi.

Sellel pingil istudes mõtlesime ja arutasime kõik kuni pisiasjadeni läbi. Kui kõiges oli juba kokku lepitud, küsis Golovatski:

«Oled sa täna väga väsinud?»

«Ei. Mis siis?»

«Võib-olla astume minu tarre ja paneme kõik meie kavatsu-sed paberile, et midagi ei ununeks?»

LXXVIII. KAJUT MANDRIL

Golovatski elas väikeses õuemajas Rahvatasujate väljaka ääres.

Läksime hooletusse jäetud pika hoovi tagumisse soppi. Maja

ukse juures kobas Golovatski käega räästa-alust ja leidis võtme. Tabalukk tema käe all kriuksus.

Tolja tegi esikus valgust ja laskis mind mööda. Jaheda esiku -tagasein oli täis laotud raamatuftl. Ka toas oli kõikjal näha raamatuid — riiulitel ja isegi vämmata taburettidel.

«Ära imesta mõningate minu veidruste üle,» hoiatas Tolja mind justkui vabandust paludes, «mina, näed, armastan hullupööra merd ...»

Väjkese toa mööbel koosnes kahuse rohelise vaibaga käetud kitsast koikust, kirjutuslauast ja väikesest ümmargusest söögilauast, mille kõhal rippus rohelise abažuuriga lamp. Mulle torkas kõhe silma, et kaks vastu hoovi olevat akent olid ümarad nagu laevadel. Selle toa sarnasust laevakajutiga täiendas päästerõngas, millel oli nimi «Otšakov». Ka tool oli raske, tammepuust, nagu neid tavaliselt võib leida- laevadel kapteniruhvis.

«Kas sind panevad imestama aknad?» küsis Golovatski. «Kui sa ainult teaksid, missugust lahingut mul tuli lüüa korteriperenaisega, enne.kui ta lubas mul nad säärasteks ümber ehitada!»

«Nad on sul ju umbselt seina sisse tehtud! Õhust tuleb puudus.»

«Ei ilmaski!» Ja justkui tahtes end oma veidruse pärast minu ees õigustada, tõukas Golovatski riivi, mida ma enne polnud märganud. Ta tõmbas enda poole ümarikku, -vaevalt päästerõngast suuremat akent. Õuest hoovas sisse'õitsele puhkeva jasmiini lõhna ja sedamaid näis noorkuu sellele õuemajale lähemale nihkuvat. «Minu enda konstruktsioon,» ütles Tolja, avades teist akent. «Ise tegin müüritöö, puusepatsehhi poisid lõid minu jooniste järgi kokku raamid. Eks ole ebatavaline? Kuid

mulle meeldib! Tunned end nagu merel. Otsekui sõidaksin kogu aeg. Neljakandilised aknad aga on sobivad neile, kes armastavad rahu.»

«Kuid eks ole ju rõhuval enamikul inimestest neljakandilised aknad?»

«Nad on harjunud sünge ühetoonilisusega,» ütles Tolja pooleldi raaljatades, pooleldi tõsiselt. «Pane tähele näiteks riietust. Ammusest ajast on meie riietuses ülekaalus must värv: mustad nokk- ja sonimütsid, ülikonnad, meie vanaemade räikud ja isegi neiude pidukleidid. Kuid kas poleks aeg hakata väitlema selle leinatunnuse vastu meie igapäevases elus? On ju loodus nii rikas värvidest! Kui palju kauneid värve on vikerkaaresäras, kui palju varjundeid mere kohale laotuval taevavõlvil! Siin tuleb julgelt lõpp teha minevikule!»

«Ara nüüd ägedaks saa, Tolja. Ma niisama küsisin,» rahustasin ma imeliku toa peremeest ja läksin riiuli juurde, mis oli täis raamatuid.

Sedov, kuulus Arktika-uurija, kes jääpankade vahel, teel Põhjanabale, suri skorbuuti.»

«Kas ka tema on Aasovi mere äärest pärit?»

«No muidugi! Krivaja Kossa'lt. Nagu need, pole kõik ohvitserid ühesugused. Kui leitnant Schmidtil oleks peale tema siiraste püüdluste isevalitsuse kukutamiseks olnud ka Georgi Sedovi iseloom, kes teab, kuidas ülestõus «Otšakovil» oleks siis lõppenud!»

«Tähendab, Sedov oli hea inimene?» küsisin ettevaatlikult, juba täiesti hämmeldunult.

«Ta oli pärit lihtrahva hulgast ja armastas oma kodumaad,» ütles Golovatski innukalt ja võttis riiulilt mingisuguse raamatu. «Kuula, mida kirjutab Sedov oma viimases käskkirjas, mille ta andis enne saabumist Põhjanabale. Ta kirjutas selle käskkirja täiesti haigena, 2. veebruaril 1914. aastal. «...Niisiis, täna me jõuame Põhjanabale. See on sündmuseks nii meile kui ka meie kodumaale. Sellest unistasid juba ammu suured vene inimesed — Lomonossov, Mendelejev ja jleised. Meile, väikestele inimestele, sai osaks suur au teostada nende unistus ja oma jõu kohaselt saavutada polaarpiirkonna uurimisel teaduslikke ning ideelisi võite, mis on käsuks ja uhkuseks meie kallile isamaale. Ma ei tahaks teile, mu kallid teekaaslased, ütelda «hüvasti», tahaksin teile öelda «nägemiseni», et jälle sülelda teid ja teiega koos rõõmustada meie ühise edu üle ning koos tagasi pöörduda kodumaale...»»

«Kas tal õnnestus tagasi jõuda?» küsisin ma.

«Seal Arktikas ta maetigi, nii lähedal oma eesmärgile. Ta andis oma elu rahva ürituse eest, tsaari ministrid aga laimasid teda sellal ajalehtedes...»

«Jah, niisugune inimene oleks nõukogude võimu kõhklematult vastu võtnud. Ta poleks hakanud nurga taga keelt peksma nagu Andrõhhevitš!» pahvatasin ma.

«Küll leidis aga võrdluse... Kõrvutada jahikulli konnaga ...» Golovatski vaatas mulle etteheitvalt otsa. «See, keda sa praegu nimetasid, on lihtsalt kõrgema tehnilise haridusega väikekodanlane. Kas sina tunned Andrõhhevitšit isiklikult?»

«Neil päevil juhuslikult tutvusin,» vastasin.ma.

«On isegi huvitav, kuidas inimene juba teises sugupõlves ümber sünnib. Tema vanemad võtsid Poola riigis osa mässust Vene keisri vastu. Nad saadeti selle eest Siberi. Poeg aga hakkas teenima tsaari ja kapitaliste ning nägi revolutsioonis kohe ohtu, mis ähvardas ta isikliku elu roopaist välja viia.»

«Ega ta sellest avalikult räägi?»

«Mõnikord ta armastab teeselda demokraati, teeb oma üksikelamust käike linna. Peamiselt laupäevaõhtuti. Astub õllepoodidesse, käib «Kodukohakeses» pimedaid bajaanimängijaid kuula-

mas. Joob õlut ja ajab juttu. Mõned meistrid on tema mõju all. Nad otse jumaldavad teda.»

«Kuid kas ta üldiselt on asjatundja töötaja, kas ta toob tehasele käsu?»

«Tal tuleb paratamatult iööd teha. Teist väljapääsu tal pole. .Ma võin endale hästi ette kujutada, mida teeb Andrõhhevitš sõja puhul! Kuid kas ta käsu toob — kuidas seda võtta? Kasu võib .tuua üsna pisut, ainult näiliselt, ja kasu võib tuua kõigest südamest, täie andumusega. See härra aga ainult t e e n i b . Sa oled kindlasti kuulnud, et inglased on lahkudes palju tootmissaladusi ara peitnud või kaasa viinud — kes neid teab! Ivan Fjodorovita püüab ja püüab, kuid seni pole tagajärjed kuigi suured. Peainsener aga hiilib asjast kõrvale, liigutab kulme ja itsitab endale rusikasse. Nüüd otsusta ise: kas Kayworthil võis tõesti olla saladusi oma peainseneri ees? Heal, kogenud inseneril peavad need saladused olema jäädvustatud mällu ilma igasuguste joonisteta. Joonised on ettekääne. Ta ei taha avada oma südant — selles seisab asi.»

«Ootab teist korda! Arvab, et kõik muutub,» nõustusin Golovatskiga ja jutustasin temale oma vaidlusest inseneriga.

«Kas näed! Mis sa veel tahad? Missuguseid avameelseid ülestunnistus! sulle veel tarvis?» hüüdis Golovatski ja märgates, et kohv läheb keema, keeras tahi väiksemaks. «Ta ei armasta meid. Andrõhhevitši-taolised inimesed meid ei aita. Nad muudkui luuravad. Saad aru, Vassil: luuravad! Nad panevad tähele iga meie eksisammu, iga meie viga, et hiljem kahjurõõmu tunda .. . Lase aga siia jälle Denikin koos välismaalastega — siis on Andrõhhevitš esimene mees neile soola-leiba viima!»

«Kas tütar on tal samasugune?» küsisin, ära oodanud, kuni Tolja kogu oma viha vanale insenerile välja oli valanud.

«Angelika? Kasvav kaur. Niisuguste kohta ütles toredasti Gorki: «Ka kaurid oigavad, — nemad, kaurid, ei tunne mõnu eluvõitlusest: kõuekärgatused hirmutavad neid!»»

Golovatski valas ülikanget kohvi väikestesse pruunikaspunastesse tassidesse, mis olid kaunistatud lepatriinu tiivatähnikesi meenutavate täpikestega. Siis läks ta esikusse, võttis tünnist vett ja valas kaks klaasi täis.

«Seda kohvi juuakse niiviisi,» ütles ta, «lonks vett ja lonks kohvi. Muidu ütleb süda üles. See kohv on vägi kange.»

Kell oli juba kaheteistkümne peal, kui ma Tolja «kajutist» ara tulin.
Linna tänavad olid juba tühjad. Nahkhiired lendasid kuuldamatult mu pea kõhal, kui möödusin pargist, mis oli ööseks suletud.

LXXIX. MIS KA EI JUHTUKS, KÕIK VIIB PAREMUSE POOLE

Kui hästi õnnestusid need toredad rullikud peaaegu terve nädala, kestel! Meie süü läbi läks umbes kuuesajast rullikust praaki viis kuni seitse rullikut. Sellega võib leppida. See oli niisuguse kiireloomulise töö juures lubatav praagiprotsent. Kuid rullikuid valmistasime hulga enam kui teised töölised, ja kõik sellepärast, et onu Vasja polnud laisk varem sisse määrima kokille ning treima kärne. Ta arutas asja nii: parem viibida pool tundi valmisvalatud vormkastide juures umbses õhus ja tolmus ning valmistada kõik ette järgmiseks päevaks, kui et jännata nende ettevalmistustega varahommikul, siis kui tuleb hoogsalt tööle asuda.

Tol päeval, kui lõppes minu katseaeg, ei ilmunud onu Vasja tööle. Ma ei tulnud selle pealegi, miks ta hilineb. Peaaegu kõik töölised olid oma masinate juures: ühed sõelusid uuesti mulda läbi, teised soojendasid mudeleid, kolmandad seadsid vormimis-platsil kõik korda, siludes kuiva liiva, et oleks pärast hõlpsam sinna vormkaste asetada. Ootamatult ilmus meister Fedorko ja ütles:

«Määran sulle, Mandžura, täna teise paarimehe. Sinu Naumenko palus endale kaks palgata vaba päeva. Ta peab oma naise viima Mariupoli operatsioonile.»

... Ja mõne minftti pärast ilmus meie masinate juurde ... Kaškett. Tal oli käes oma isiklik tambits.

Lodeva kõnnakuga sammus Kaškett onu Vasja masina juurde, proovis raami, et kas tihvtid on kindlasti sees, pani suitsu ette. Vaatasin seda pealt ja mõtlesin: «Paarimees! Parem oleks hulkuv kass martäänahju alt kinni püüda ja masina juurde panna, siis saaks vähem kahju...» Tõsi küll, pärast seda hirmuäratavat praaki oli Kaškett muutunud ettevaatlikumaks, kuid olgugi et ta askeldas teistest enam, ajas puru silma oma edasi-tagasi jooksmise ja asjatu kisamisega, jõudsime iga päev oma nelikümmend vormkasti rohkem teha kui tema ja Tiktor.

Turunda nägi, missuguse paarimehe ma endale sain ja hakkas mulle peaga märku andma: argu ma vastu võtku! Keeldugu!

«Kuidas ma siis keeldun? Oleksin siin töötanud aasta või kaks, oleks teine asi. Siis võiksin vastu puigelda, vahetust paluda. Kuid ma olen ju uustulnukas. Teisest küljest — võib-olla tahab meister just meelega Kašketti ja Jaškat lahutada?» «Miks mudel on halvasti soojendatud?» küsis Kaškett tähtsalt, «Jookse, too-plaate ja soojenda oma maitse kohaselt.» «Sa oled noorem, mine sina!» nämmutas Kaškett. «Nagu arvad!» nähvasin, ja kuuldes töö algust kuulutavat kellalöömist, hakkasin vormkastis vormimulda tampima.

Kaškett keerutas end siia-sinna, haaras siis pihid ja läks plaate iooma.

Tema tagasitulekuks olid mul juba valmis kaks alumist poolt. Isegi kärnid seadsin ise ja valmistasin platsi uute vormkastide jaoks. Kuidagiviisi täitsime kümme vormkasti. Siis muutus Kaš-kett rahutuks. Ta läks sulatusahju juurde suitsu tegema ning jäi sinna toppama. Hakkas seal sulatusahjutöölistele igasuguseid lugusid jutustama! Mu süda sai täis. Täitsin viimase vormkasti paarimehe eest ja tõttasin sulatusahju juurde.

«Kuule, millal sa siis...» Ma puudutasin Kašketti õlast. «See oli ülemineval aastal,» ütles ta, arvates, et ma tunnen huvi ta jutustuse vastu.

«Ma küsin, millal sa jätad lobisemise ja hakkad vormkaste täitma?» sähvasin talle näkku.

«Kas mina sind segan?» vastas Kaškett rahulikult ja pööras mulle selja, et oma juttu jätkata.

«Jah, segad!» hüüdsin talle kõrva sisse. «Ah või segan?»

«Mitte mind isiklikult, vaid kogu tehast. Töölisklassi. Kõiki!» harjusin ägedushoos.

Kaškett tõmbus kogu kehast. vunma, viskas plotski kartlikult liiva sisse ja ütles sulatusahjutöölisele:

«Tule parem minu juurde, Arhip. Seal räägin lõpuni. Sa ju näed, missuguse pöörase ... komsomolisti nad mulle kaela määrisid.»

Ma jäin vait ja läksin tagasi masinate juurde. Astusin hoogsalt, tundes kuskil enda taga Kašketi tippavaid samme ning mõtlesin endamisi: «Veel pole teada, kes kellele kaela määriti, Mahno sabarakk niisugune! Õige mul sind vaja!»

Tulnud tagasi masinate juurde, hakkas Kaškett askeldama, kõlistas masinakangiga ja, peab õigust ütlema, töötas nobedasti umbes kolmkümmend minutit. Luka ja Artjom isegi imestasid, kust sellel klounil ilmus säärane tempo. Nad polnud kuulnud meie kõnelust sulatusahju juures. «Olgu pealegi! Jäägu see kõik meie vahele!» mõtlesin algul.

Kuid Kaškett oli teisel arvamisel. Mõne aja pärast hakkas ta jälle irisema:

«Huvitav küll, kuidas ma siis töölisklassi segan?» Ilma et oleksin pikemalt mõtelnud ja tööd seisma jätnud nähvasin talle nagu terava tambitsaga:

«Meie lõikusmasinaid ootavad miljonid talupojad, sina aga pidurdad plaani täitmist. Töölisklass tõstab tööviljakust, sina aga tembutad. Sa nähtavasti tahad, et mitte meie neid, vaid nemad meid?»

«Olen ise töölisklass! Mis sa jamad? Missugused «nemad»?»

«Nemad — valgekaartlased ja kapitalistid. Igasugune rämps,, keda sina üheksateistkümnendal aastal aitasid!»

«Mina?! Aitasin?! Mis sa nüüd, lapsuke? Seda sa räägid küll asjata!».

Ta jäi äkitselt vait ja muutus üsna, üsna vaguraks. Isegi plaate tooma jooksis, ootamata oma järjekorda. Vaadates, kuidas ta kauge kärnina poole sibab, tuli mul isegi mõte: kas mul on õigus? Kaškett on ju minust aastatelt vanem, töötab juba ammu valukojas, kas ma oma häält liiga ei tõsta? Otsekui minu kahtlust aimates ütles mulle Turunda: «Nii ongi tarvis teda kohelda, Vassili Õige tee valisid. Ja tõepoolest, on see tal siin mõni palagan? Kui kaua seda võib taluda?»

«Ammu oleks kulunud talle tuul jalge alla teha. Kahju, et Fedorkol on pehme süda!» segas end jutusse Gladõšev. «Tuleb küsimus teravalt üles tõsta. Astu lõunavaheajal Fedorko juurde sisse. Et nii ja naa on lood, see hulgus tuleb siit koristada ja jätta sind niikauaks üksinda vormima, kani Naumenko tagasi tuleb.»

Vanade tööliste poolehoiuavaldused liigutasid mind väga. Kuid siiski ei julgenud ma toimida Gladõševi nõu järgi. «Kannatan need kaks tööpäeva kuidagiviisi Kašketiga välja, siis aga saabub tagasi mu paarimees ja kõik on hästi.»

õige pea tuli mul oma kõhklemist kahetseda. Jõudis kätte minu järjekord plaate tooma joosta. Tulin tagasi — ülemine pool polnud jälle täidetud, Kaškett aga ajas sulatusahjutöölisega rahulikult juttu:

«... Ja ma tulin, kas saad aru, Trituznõi juurde pabereid; korda seadma, tema aga küsis minult: «Kus teie, seltsimees Jentuta, viimase viie aasta jooksul olete töötanud? Ja miks pole teil tõendeid viimasest töökohast?» Mina aga sähvasin temale: «Seltsimees Trituznõi! Kui kindral Wrangel kahekümnendal aastal sisse tuli, ehmatasin nii, et ei suutnud üldse toibuda ega saanud tervelt viis aastat tööd teha!» Zjuzja otse ahhetas: «Viis aastat?! Mis närvivapustus see niisugune oli?»»

Siin-kargas Turunda, pihid käes, Kašketi juurde.

«Kas sinule tuleb eriline kutse saata, et masina juures tööle hakkaksid?» ütles Luka, asudes minu poolele.

«Plaat oli ju jahtunud!» ütles Kaškett süütut nägu tehes.

«Ajud on sul jahtunud, mitte plaat!» nähvas Turunda südametäiega, andes mu paarimehele teed masina juurde.

«Kuhu sul kiire on? Kas Rostovi rong sõidab ära?» sähvas Kaškett vastuseks, asudes töö juurde.

«Aega on vähe, jah!» hüüdis Turunda, lüües labida hoogsalt alles palavasse liiva. «Ja kogu see lobisemine on meid ara tüü-

danud. Kui sa ei viitsi siin töötada, mine ja võta end ametist .lahti, hakka seanahka vedama ...»

«See kulus talle, laiskvorstile ara! Nii on õige!» hüüdis Gladõšev heakskiitvalt.

Tundes, et kõik on tema vastu, pomises Kaškett:

«Kae, kui vali!» ja hakkas vormima.

Mul oli raske aru saada selle mu juhusliku paarimehe hingest. Oli ta juba noorest east peale niisugune laiskvorst ja lobasuu või, kui uskuda voorimees Volodja juttu, piilus ta endist viisi steppi: kas kurgaani tagant ei ilmu nähtavale mitte Mahno kaarikud?

Vaikust katkestades hakkas Kaškett ootamatult laulma:

Oli ärgates kahju -mul rahast, mille eest olin joonud end täis ... Oli kahju, et räti jõin maha, mis mul naiselt kui mälestus jäi...

«See on Kašketi oma repertuaarist,» tähendas Giadõšev.
«Noh, mille poolest ma pole Saljapin?» ütles Kaškett, võttis ulja poosi ja kohendas pearätti.
«Alumine pool, Saljapin, on juba täidetud, kuid ülemist vormi-poolt pole ikka veel näha!» hüüdsin ma.
Ta keksis masina juures ega suutnud ikkagi rahuneda:
«Isegi laulu on rahvas sinu kohta luuletanud!»
«Missuguse laulu?»
«Eks kuula, missuguse,» ja ta hakkas oma kähiseva, ärajoodud häälega laulma:

Elas kord üks veider mees Podolis, küll see üks kange kisakõri oli...

«Sa oled ju Podolist pärit?»
«Halvasti tunned geograafiat,» ütlesin karmilt. «Podol asub Kiievi juures, mina isiklikult aga olen sündinud endises Podoolia kubermangus.»
Kaškett ei vastanud midagi. Ta püüdis tööga järele jõuda, võitu saada pohmelusest, askeldas ringi, kuid mul oli selge, et seda normi, mida me tavaliselt täitsime Naumenkoga, me lõunavaheajaks kuidagi täita ei suuda.
Vormimuld oli täna liiga märjaks tehtud. Selle alumine kiht auras nagu kevadel laotatud sõnnik ega kõlvanud venimiseks.. Seda tuli segada kuiva liivaga.
Siinsamas lähedal oli kuhi ülikuiva ja rasvast liiva. Ma sööstsin kuruga sinna ja et vormimist mitte pidurdada, viskasin liiva meie poolele.
«Ära torma, sa meeletu!» hüüdis mu korva ääres Kaškett ja haaras mul selja tagant küünarnukist kinni.
Kuid minu käte hoogu ta ei suutnud enam pidurdada. Labidas vajus liiva ja sattus oma teel ootamatule takistusele. Midagi

prõksatas liiva sees, nagu oleks labidas elektrilambi katki teinud.
«Vaat kus koletis! Kes sind palus siia õiendama tulla!» ulgus meeleheitel minu paarimees.
Ta laskus kükakile ja hakkas värisevate kätega liiva sees tuhnima.
«Oled aru kaotanud, mis?» küsisin ega taibanud veel midagi.
«Ma sulle näitan aru kaotamist! Teen sulle säru, nii et küll saab ... Siin oli peidus viinapudel, sina aga labidaga otse pihta,» Kaškett võttis pihku kämblatäie märga liiva. Ta tõstis selle nina alla ja hakkas ahnelt nuusutama. Ta käed värisesid Tugev viinahais kinnitas mulle, et liiva sisse oli tõesti peidetud pudel.
«Lähme vormima!» kutsusin ma. «Millega ma nüüd lõuna ajal pead parandan?» «Vab'asta raamid! Kaks alumist poolt on täidetud.» Süngena, nägu kipras, hakkas ta vormi täitma. Kuid viinapudeli kaotus näis talle kõige rohkem maailmas muret tegevat.
«Kes sind ometi käskis sinna oma nina pista?»
«Ja kes sind käskis viina tsehhi tuua?»
«Sinul, nagu näen, on terav keel! Ega su ühenurgamees siis ilmaaegu rääkinud, et oled kuri poiss.»
«See on tõsi. Ma olen kuri neile, kes petavad Nõukogude riiki. Niisugune k u r i olen alati olnud, olen praegu ja jään ka tulevikus. Kuid see, ai mu kurjus Tiktorile ja sinule ei meeldi, on mulle

ükspuha. Ma teie pilli järgi tantsima ei hakka. Aga kui sinule pole nõukogude tehases valitsev kord 'meelt mööda, siis käsi siit minema, enne kui meie.su välja viskame.»

... Tõepoolest, Kaškett läks juba lõunavaheajal kuhugi ara: kas ambulantsi haiguselehte saama või end töölt lahti võtma. Varsti aga ruttas Fedorko minust mööda ja hüüdis seejuures mulle: «Ma lasksin su paarimehe koju. Vormi üksinda. Turunda aitab sul valada.»

Ja siis pärast kõiki sekeldusi Kašketiga saabusid õnnelikud tunnid. Täitsin paar alumist vormipoolt, torkasin neisse sisse kärnid, seejärel jooksin teise masina juurde ja vormisin ülemised pooled.

Olin tänulik neile minutitele ka veel sellepärast, et sellal kui jooksin kaminate juurest tulles läbi tsehhi, pihtide vahel hõõguvad plaadid, välgatas mul ajus õnnelik mõte.

«Aga mis siis,» arutlesin vormi täites, «kui läbi nendesamade torude, mida mööda praegu iga masina juurde voolab suruõhk, lasta küll samasugust õhku, kuid juba soojendatud kujul? Mingu soojendatud õhk üle terve tsehhi, pääsegu iga masina juurde ja soojendagu ühtlasi mudeleid. Üldisest magistraalist võib tõmmata körvaljuhtme, keerata sellesse kraan, kraani külge aga vaskotsaga kummivoolik. Kui sul on vaja õhku mudeli puhasta-

miseks, keera korvalkraani ja sellesama sooja ohuga pühid hästi ara liigse liiva. Kogu ülejäänud aja aga täidteb õhk ainult soojendamiseülesannet. Ja kui lihtne seda teha on! Tuleb ainult sulgeda õnarused mudelite all, võimaldada ligipääs tõmbetuulele ja mudel seisab kogu aeg kuum. Kuid mida me sellega saavutame? Palju! Valutöölistel pole enam tarvis lahkuda oma töökohast ja joosta kaminate juurde. Neil ei ole enam ohtu end ara külmetada, kui nad higistena õue jooksevad, eriti talvel. Saab kinni pidada õigest vormimisrütmist. Ja kui palju kõksi võib riigile kokku hoida, kui me jäädavalt kaotame kaminad!»

Mõlgutades oma õnnelikke mõtteid, olin masinatel vormimisega nii väga ametis, et ei märganud, kuidas minu juurde tuli Fedorko. Ta seisis salaja mu selja taga, umbes kähe sammu kau-gusel, ja vaatas pealt, kuidas ma vormin. Panin meistrit tähele alles siis, kui ta Turundalt valjusti küsis:

«Noh, Luka, mis sa oma naabrist arvad?» Ja Fedorko osutas minule.

Turunda pani tambitsa käest, pühkis higist nägu ja ütles: «Mina, Aleksei Grigorjevitš, arvan, et temast saab asja. Ta on püüdlik ja kohanes kiiresti.»

«Niisiis, Mandžura,» ütles Fedorko sõnu venitades, «sinu prooviaeg on läbi. Kui töö lõpetad; tule kontorisse, seal antakse sulle palgaraamat. Määran su viiendasse kategooriasse. Mis edasi saab, eks näe ... Kas kategooriaga jääd rahule?»

«Jah, Aleksei Grigorjevitš, aitab küll. Suur tänu teile!» Ja ma pigistasin tugevasti meistri kätt.

.. .Paljud juba lõpetasid töö, mina aga aina täitsin ja täitsin vorme, et mitte seista tööta, oodates, kuni Luka ja Gladõšev valavad täis oma vormkastid. Tohutu suur aurupilv tõusis tühjendatud sulatusahju juures.

Töölised lõid välja sulatusahju põhja ja sealt paiskus sügavasse auku poolpõlenud kõks, mis oli käetud malmkoorukesega ja kleepuva räbuga, nagu suhkrustatud pähklid.

Tervet seda tülist putru kasteti juba tuletõrjevoolikuist. Oli kuulda, kuidas kustuvad koksikamakad. Kõks muutus järk-jär-gult purpurpunaseks, siis tumedamaks — vabajnavärviliseks ja lõpuks mustaks.

Läheduses asuvast teisest sulatusahjust tungis aurupilvedtes välja sädelev malmijuga. See purskus uutesse koppatesse. Kõik juba suitses ümberringi ja kogu ruum oli auru täis nagu sgunas kolmandal lavaastmel. Ja kuigi meil Turundaga läks korda tassida oma kopad kõhale viimastel minutitel, polnud mul veel kunagi olnud nii kerge tööd teha nagu just praegu, tööpäeva lõpul. Meistri rahulikud ja veidi pidulikud sõnad kõlasid mul ikka kõrvus. Need sõnad kindlustasid mulle püsiva köha selles tsehhis.

577

Üksteise järel läbisin päikeseküllaseid tänavaid. Määrdunult, higinired voolamas mööda nägu, sammusin uhkena keset sõiduteed, endal aga oli juba kuue küljetaskus uus tembeldatud palga- raamat,, millele oli märgitud minu töölisnumber. Palgaraamatusse oli selge ja energilise käekirjaga sisse kantud, et vormija Vassili Mironovitš Mandžura on arvatud viiendasse kategooriasse. Oleksin tahtnud näidata seda raamatut igale vastutulijale, kuigi juba mu välimus võis ilma igasuguste dokumentideta tõendada, et kuulun suurde töölisarmeesse.

Pärast valukojas valitsenud kuumust ei tundunud ilm sugugi palavana. Püüdsin veel kord läbi mõtelda oma plaani, kuidas võiks muuta masinate soojendamist. Kuid praegu siin tänaval valgusid need mõtted laiali ja mul oli raske neid vaos hoida. «Hea küll, kõige tähtsam on juba käes, muu tuleb hiljem!»

Magellani ja Ranniku tänava nurgal jõudis mulle järele Angelika.

«Tere, Vassil,» ütles ta hingeldades. «Te jooksete, nagu oleks kuskil tuli lahti.»

«Tere,» uratasin ma. «Jooksen sellepärast, et olen must. Tahan end pesta.»

«Ütelge, kas olete mulle pahane?»

«Kust te seda võtate?»

«Miks te siis meile sisse ei astu?»

«Ei ole aega olnud.»

«Ma jätsin teile sedeli. Ja rääkisin teie sõpradega. Kas nad seda tõesti teile edasi ei andnud?»

«Andsid küll!» ütlesin süngelt, püüdes Lika vastu olla võimalikult karmim. Ja mõtlesin: «Parem, kui sa poleks meile tulnud, praegugi juba ei anta mulle hingerahu. Muudkui kiusavad: «peigmees» ja «peigmees»! Ei tohi pilkugi naabermaja poole pöörata — kohe hakkavad poisid muigama.

Saška Bobõr oli hankinud kuskilt kimbu pomerantsiõisi, millega ehitakse noorpaare, ja pistnud selle mu pintsaku nööpauku, kui ma end kaevu äares pesin. Hea veel, et seda õigel ajal märkasin, muidu oleksin läinud niimoodi linna, rahvale naeruks!

Lika vaikis veidi ja ütles:

«See ikkagi ei sobi. Mina annan esimesena enesest märku. Tulen ise teie juurde, — varem ma pole kunagi midagi niisugust teinud. Ja teie ... Juba viisakuse pärast!»

«Kas teate mis, Lika,» muutusin julgemaks, «kardan, et teie viisakuskommetega pole mul midagi ühist.»

«Kas ma olen siis nii lootusetu? Väikekodanlike kalduvustega põhimõttelage olevus? Kas nõndamoodi käsite enesest aru saada?»

Mõistsin: Lika tahab mind välja kutsuda avameelsele kõnelusele. Mul polnud himu temaga vaielda ja ma põiklesin otsesest vastusest kõrvale.

578

«Kuidas arvate. Teate ise paremini!»

«Kogu minu õnnetus, Vassil, seisab selles, et ma ei suuda teie peale vihaseks saada.»

«Aga teie saage ometi,» ütlesin üKskõikselt.

«Raske ...» sõnas Lika aeglasett. «Ja ma hakkasin juba peaaegu mõtlema ...»

• «Mida?»

«Et -see olete teie, kes juhib mind õigele teele ...»

Jõudsime meie tarani. Pärast tööpäeva valukojas ei suutnud ma kuidagi kooskõlastada oma südant Angelika mõtteviisiga. Ja ma nähvasin:

«Te paluge Zjuzjat. Ta löök tuleb nagu kahurist, ta oskab charlestoni tantsida ja on igasuguste viisakustega harjunud. Just tema sobib teile kasvatajaks. Hüvasti!»

Nende sõnade juures viipasin talle oma käreda kämblaga, teise käega aga tõukasin lahti jalgvärava ...

Esimesena vastas mu postkaardile Monia Husarczyk. See oli ka arusaadav: Harkov asus siinsamas lähedal, ühe öö sõidu kau-gusel. Morika kirjutas:

«…Saadud postkaart rõõmustas mind väga ja pakkus mulle moraalset rahuldust. Kõik meie väikesed nääklemised on ununenud. Meelde on jäänud ainult kõik see, mis oli hea. Ja tühja kah, et te ei tahtnud mind komsomoli vastu võtta selle vanaema pärast, keda ma pole ihusilmagagi näinud. Kommunistlikuks nooreks saan ma ikkagi! Töötan siin Harkovi Veduriehitustehases. Kas tead, kui palju siin on töölisi? Ega sa seda usugi! Rohkem kui kümme tuhat. Meie «Mootor» on Harkovi Veduriehitustehasega võrreldes päris külasepikoda ...

Mul oli väga imelik lugeda sinu sõnu selle kohta, et teil tuli «lahingut lüüa», enne kui teid leitnant Schmidti nimelisse tehasesse vastu võeti. Minul läks kõik ludinal: vaevalt näitasin oma Iähetuskirja, kui mind juba registreeriti tööle diiselmootorite tsehhi ja siin ma nägingi esmakordselt, kuidas monteeritakse elektrienergia tootmiseks mõeldud määratu suuri diiselmootoreid. Sa ei oska endale ette kujutada, Vassil, missugune hiiglane on see diiselmootor! See väike mootor, mis põksutas meie vabrikukooli keldris, pannes käima treipingid ja ketassae, on ijeie mootoriga võrreldes üpris viletsake. Võin ütelda päris avameelselt: töö on väga huvitav ja ma olen sellega täiesti rahul. (Iga kord, kui kirjutan sõna «rahul», tuleb mulle meelde meie vabrikukool ja Bobõr, kes kord kirjutas «rahhul».) Kuidas see meie sõbrake end seal mere ääres tunneb? Anna talle edasi mu parimad soovid.

Mind saadeti otsekohe kuuemehelisse brigaadi. Elan kaugel — kilomeetrit üheksa tehasest eemal, kuid seda vahemaad nagu ei märkagi. Koguni vastupidi: on mõnus sõita trammis läbi pea-

579

linna ja vaadata aknast, kuidas tema tänavad välja näevad. Tulen veidi varem, sean tööriistad valmis. Meister Ivan Petrovitš Kolesnitšenko kiitis mind kord: «Kuigi Monka on podoollane ja alles hiljuti õppis veel vabrikukoolis, on ta siiski niisama püüdlik kui meie töötajad.» Meie brigaadi on sattunud head töölised, suuremalt jaolt vanad mehed. Üks neist tahtis minu kulul nalja teha ja saatis mu töörüstakambrisse, et tooksin sealt mingisuguse bigme. Ma tegin küll lärmi ja käisin peale, aga lõpuks selgus, et «bigme» on väljamõeldud sõna, et niisugust tööriista pole olemaski. Küll mind siis naerdi!

Diiselmootorite tsehhi kaadritööliste hulgas on palju neid, kes on. ise revolutsiooni kaasa teinud. Ja mitte ainult seda, et nad tugevdasid Ukrainas nõukogude võimu, vaid nad võtsid osa juba 1902. 'aasta maistreigist ning andsid 1905. aastal politseinikele vatti. Tõeline proletariaat! Nad on mulle palju jutustanud Harkovi tööliste võitlusest tsaarivõimu vastu. Näiteks eile lõpetasime töö ja tulime tsehhist välja koos monteerija Kulešoviga, — sel mehel on oma kuuskümmend aastat turjal. Vaatasime — trammid on rahvast puupüsti täis. Ning ta ütles mulle: «Lähme jalgsi, Monia.» Hakkasimegi kahekesi minema ja ma ei kahetse, et nõustusin niisuguse jalutuskäiguga. Kõndisime, ja vanamees muudkui jutustas, kuidas Harkovis ülestõusu ette valmistati, kuidas bolševlke Keskkomitee delegaadid Piiterist kohale jõudsid. Linna südames Rosa Luxemburgi väljakul, seal, kust läheb tee Ülikooli tänavale, näitas Kulešov mulle, kus asus ülestõusu staap, kust toodi kohale laskemoona, kust lasti maha esimesed politseinikud, kuhu ehitati barrikaad…

Siin on teised kombed kui meie linnas. Kas mäletad, kuidas meil isegi parteitud peapesu said selle eest, et neil lipsud kaelas olid? Siin on lugu hoopis vastupidine. Harkovi Veduriehitus-tehase ja eriti meie diiselmootorite tsehhi noored ei pea häbistavaks hästi ja korralikult riides käia. «Asi ei seisa kaelasidem.es,» öeldakse siin, «vaid selles, kes seda kaelasldet kannab.» Töölised pesevad end pärast tööd, panevad puhtad riided selga ja sõidavad alles siis köju. See on õige seisukoht! Kuid mõni teine tahab nagu meelega kõigile näidata, et ta on tööline, ronib trammi, riided masuudiga koos, ja määrib seal kõik inimesed ära, selle asemel et jätta tööriided tsehhi.

Diiselmootorite tsehhil on suur komsomolirakuke. Seni olen seal ainult külaliseks olnud. Kui jutustasin sekretärile, miks te mind komsomoli vastu ei võtnud, naeris ta ja ütles: «Sa oleksid võinud ju hoopis ülekäte minna!» Ja soovitas, et ma varsti avalduse esitaksin. Nii on lood, Vassil!

Nüüd lõpetan. Kui poisid sulle, Vassil, kirjutavad, siis saada mulle nii kiiresti kui võimalik nende täpsed aadressid. Anna Maremuhhale ja Bobõrile edasi minu parimad soovid.»

580

Lugesin selle kirja läbi püstijalu, tööriided alles veel seljas. Ja kuigi Monka vihjas sellele, kuidas me temasse varem olime suhtunud, haihtusid sedamaid mu meelest tänased raskused: nii kokkupõrge Kašketiga kui ka võibtolla liiga toores kõnelus Angelikaga.

Kuuris jalanõudest liiva välja puistates arutasin, et ka meil, valukojas, oleks hea sisse seada niisugune kord nagu Harkovis. Mis. mõte on kõndida läbi kogu linna määrdunud, kohati läbi-põletatud rõivais, kui meie valukojas on võimalik end pesta ja teisi riideid selga panna ning tulla lõõmutusahjude tööliste kombel töölt koju puhtana!

Meenus, kuidas me alles üsna hiljuti, paremad riided seljas, oma kodulinna kevadistel tänavatel kõndisime, päevalilleseem-neid sõime ja nende kesti välja sülitasime ning kokoškasid närisime, ja kuidas meie juurde jooksid Furman ja Husarczyk ning teatasid uudist, et vabrikukooli lõpetajaile on saabunud lähetus-kirjad Ukraina tehastesse. See oli alles üsna hiljuti, aga kui palju uut on igaüks meist sellest laupäevaõhtust saadik läbi elanud ja kui kindlalt me juba oma jalgadel seisame!

«Armas kodulinn!» mõtlesin, pladistades nagu part kaevu juures. «Kas näen ma sind veel kunagi? Kas kõnnin millalgi Proreznaja tänaval, kuulatades lehtede -sahinat? Kas ronin veel kunagi Vana kindluse sakilistele müüridele ja vaatan sealt, tema vallidelt, oma Podoolia avaraid välju, Smotritši kevadist suurvett? Oleme läinud oma lähetuskirjadega uude ellu mööda Ukrainat laiali, ja vaevalt on meil veel kunagi juhust jälle kokku saada vana linna kaljustel järsakutel ning marssida laulude saatel tõrvikutega mööda varjulisi piiriäärseid radu kuni kiirevoolulise Dnestrini.»

LXXX. ÜLESANNE KOLOMEJETSI POOLT

«Kallis Vassilko!

Anna andeks, kulla sõber, et ma su kirjale kohe ei vastanud. Olen kui tules: kõik käed tööd täis. Teie sõitsite tehastesse, meie vabrikukool jäi tühjaks; paistis, et ka meil on nüüd võimalik Smotritši haljustel hallastel päevitamas käia. Kuid otsustasime seda mitte teha. Kui partel meid kutsub kindla rindma alustama pealetungi eraettevõtjate vastu ja paiskama kõik mete maa industrialiseerimisele, kas on meil siis õigus võtta endale niisugusel palaval tööajal puhkust?

Kogusin kokku esimese õppeaasta kommunistlikud noored, Polevoi kutsus enda juurde kooli pedagoogilise personali — ja üldkoosolekul otsustasime remontida meie kooli omaeneste jõududega.

581

Rohkem kui kuu aega tulime päev päeva kõrval vabrikukooli, korrastasime ruume, valmistasime uusi tööriistu, laiendasime tsehhe. Sina, Vassilko, ei tunneks praegu oma tsehhigi enam ara! Su valukoda on seest ja väljast valgeks lubjatud. Sissekäigu juurde seinale maalis Kozakevitš metallistide ametiühingu embleemi suurendatud kujul. Ja nüüd saab igaüks, kes siit mööda läheb, kõhe aru, et selles puhtas hoones, kus kunagi pidasid istungeid maksuameti paberimäärijad, valatakse malmi. Kas mäletad lukksepatöökoja juures asunud väikest kolikambrit? Sellest pole nüüd enam jälgegi järel! Võtsime puust vaheseina ara ja vabanenud kohale seadsime üles veel kolm tööpinki koos kruustangidega. Seega võitsime üheksa uut töökohta noorte tööstustööliste väljaõpetamiseks. Mõtle järele, Vassil, kui tähtis see kõik on! See tähendab, et sügisel võime täiendavalt vastu võtta üheksa poissi ja tüdrukut, kes tahavad teha sõprust meisli ja haamriga. Aga kui iga vabrikukool järgib meie

eeskuju? Sellest saaks juba terve diviis tööstusproletariaati. See on meie nõukogude noorsugu, millele lisandub tehnika, sotsialistlik suhtumine töösse, oskus aru saada jooniseist ja nende jooniste järgi tulevikku üles ehitada!

Mul on väga hea meel teie pärast, et teie tehase direktoriks osutus tõeline bolševik, kes suhtub teisse tähelepanelikult, nagu see on sünnis punasele direktorile. Sinu kirjast, Vassil, järeldasin, et teil on nüüd sõlmitud väga head suhted komsomolikollektiiviga, et teist peetakse seal lugu. Kuna ma loen sind endiselt Podoolia komsomoli saadikuks Aasovi rannikul, pöördun sinu poole, mu kallis, samuti ka Maremuhha ja Bobõri poole, suure palvega.

Kas mäletad, Vassil, sovhoosi Dnestri kaidal, kus me sinuga sõbraks saime juba noil aastail, kui sa parteikoolis elasid? On olemas partei ringkonnakomitee büroo otsus anda kogu see sovhoos kõigi tema hoonete ja maaga põllumajandusliku noorte-kommuuni käsutusse. Selles kommuunis hakkame ette valmistama noorte spetsialistide kaadrit põllumajandusele. Need noored aga omakorda näitavad teed teistele talupoegadele: kuidas tuleb majandada uutel, nõukogulikel printsiipidel.

Vabatahtlike juurdevool kommuuni on väga suur. Lugenud ajalehes «Tšervonõi Kordon» sõnumit kommuuni asutamise kohta, ründavad mitte ainult Babšino, Zvanetsi, Privorotje ja Ustje, vaid ka teiste rajoonide noored meie ringkonnakomiteed palvetega saata neid sovhoosi.

Kuid vaat mis häda! Selles kommuunis on kõik olemas: põllumaa, lehmad, hobused, noored töökaed, vaimustus, soov kogu hingega pühenduda armastatud üritusele, kuid inventarist on puudus! Olen kindel, et meie vabrikukooli õpilased, kommunistlikud nooredi oskavad šeflusaluse kommuuni jaoks remontida atru ja äkkeid; tehes ületunde, valmistame kommunaaridele nii

mõnegi hekslimasina, kuid sellega on meie võimalused ammendatud. Ühtlasi on äärmiselt tarvilik varustada kommunaare vähemalt viie lõikusmasinaga, mis oleksid varustatud automaatse viljaviskajaga. Mõistagi, et tsentraliseeritud korras meile aasta keskpaigas lõikusmasinaid ei saadeta. Aga kui tore oleks, kui viljalõikuse ajaks meie kommunaarid sõidaksid põllule uute heade nõukogude lõikusmasinatega!

Ja kui ma lugesin su kirjas sellest, et teie tehas valmistab lõikusmasinaid, siis välgatas sedamaid mu peas õige mõte: «Vaat kes tuleb appi noorele kommuunile!» Jah, Vassil, tee mis tahad, kuid te peate meid aitama! Seües oleme juba ette veendunud meie Polevoiga, selles on veendunud ka komsomoli ringkonnakomitee.

Mine tehase parteiorganisatsiooni, mine direktori juurde, seleta neile, missugune poliitiline tähtsus sel on, kui bojaaride-Rumeenia piirile tekib noorte näitlik musterkommuun. Ütle neile ... Aga milleks ma sulle hakkan sõnu suhu panema! Kas sa tõesti ei suuda meie kommuuni jaoks saada viit viljalõikusmasinat? Palu,
nõua, kutsu abiks Golovatski. Sinu kirja järgi otsustades on ta tähelepanelik noormees. Ühe sõnaga, Vassil, sinu peale loodab kogu vabrikukool ja koos temaga ka piiriäärse rajooni komsomol.

Teil võib tekkida küsimus, kes siis maksab välja need lõikusmasinad. Ära selle üle muretse. Niipea kui saame sinu telegrammi, kus on ara näidatud vajalik summa, kanname kohe raha üle. Oleme juba asunud selleks otstarbeks summasid koguma. Andsime Sevtšenko-nimetises teatris kaks šeflusetendust («Vii» ja «Oi, ara mine, Gritsju!»), sealsamas korraldasime ka maskiballi, samasuguse, nagu me tegime kingituste kogumiseks punasele kasakaväele. Ka komsomoli ringkonnakomitees on olemas natuke raha kommuuni vajadusteks. Lühidalt öeldud, pane kõik rattad käima, Vassil!

Ah jaa, oleksin peaaegu unustanud! Sa küsid, kas on uudiseid Petšeritsa kohta. On, pealegi tähtsaid uudiseid! Kuid pean enneaegseks neist kirjutada ...

Tervitusi teile kõigile Polevoi, Kozakevitši-jg, minu enese poolt. Sind laseb tervitada Dimitri Pantšenko ja palub edasi anda, et ta on veendunud, et teie koos Maremuhha ja Bobõriga õigustate meie lootusi lõikusmasinate suhtes.

Kommunistliku noore palava tervitusega

Kolomejets.»

Näitasin kirja poistele. Bobõr luges selle läbi ja pomises midagi arusaamatut. Maremuhha sügas kukalt ja ütles:

«On see meile alles soliidne koormus! Viie lõikusmasina ostmine pole viie nööritäie tülkakala muretsemine!»

«Kuidas need lood Petšeritsaga õieti ikka on?» tuli mul äkki meelde.

«Napsasid ta vististi kinni!» ütles Bobor ärevalt. «Ma ju ütlesin teile, et nägin teda siin.»

«Siin nägid, aga seal napsasid kinni? Küll sünnib imesid!» ütlesin, tahtes Saškale aru pähe panna. «Kõik on väga udune, ühe sõnaga ...»

«Kas sa oled Kolomejetsi unustanud?» küsis Maremuhha. «Ta on alati armastanud udujuttu ajada, niihästi seal, kus seda vaja on, kui ka seal, kus seda tarvis ei ole.»

«Mis nüüd teha, poisid?» küsisin, viies jutu uuesti Kolomejetsi poolt antud ülesandele.

«Direktori juurde minna, mis muud!» nähvas Bobõr, otsekui mõistes mind hukka, et ma niisugust lihtsat tõde ei taipa. «Lähme kõik koos.» «Täna jätke mind mängust välja,» ütles Bobõr. «Mul on aeroklubis niisugune töö, et isegi ööst tuleb puudu.»

«Ja sina, Petro?» küsisin ning vaatasin paluvalt Maremuhhale otsa.

«Ma ju ütlesin sulle, Vassil: meil on tehmiinimumi kursus. Seda juhatab tsehhiülem ise. Võin ma siis sealt puududa?»

Direktori juurde ma siiski ei läinud, vaid seadsin sammud kõigepealt Tolja Golovatski juurde, et nõu küsida.

Arusaadav, et mul oli väga hästi meeles Dnestri-äärne sovhoos, millest Kolomejets mulle nüüd kirjutas. Mäletan, kui sala' pärasena tundus see sovhoos mulle tol südaööl, kui me mitme vankriga sinna jõudsime. Valge kiviaia taga mõisahoone ümber kasvasid kõrged paplid nagu valvurid. Kuskil tallides krõmpsutasid hobused kaera. Õuepimedusest kerkis esile valvur, berdani-püss käes, ja enne kriuksuva värava avamist päris ja uuris hulk aega, kes me niisugused oleme.

Ning kas saab kunagi unustada esimest ööbimist selles sovhoosis, sahisevates heintes, vintpüss vastu rinda surutud, plekkkatuse all, mis varjas meie eest tähti. Või hommikust suplust käredavoolulises Dnestri jões, kus vesi oli veel öiselt külm. Või karusmarjapõõsa varjus kasvava halli piparmündi lõhna, millele

sattusin juhuslikult, hooletusse jäetud aias ringi hulkudes? ... Ja kui tore oli sõita pühapäeviti Zvanetsi alevikku sovhoosi posti järele!

... Kõrgel Dnestri kaldal läheb läti viljapõldude tolmune külavahetee. Võigu hobuse kabjad vajfivad pehmelt tolmu, jättes enda taha halle pilvi. Kügun kääksuvas sadulas ning näen teisel, Bessaraabia-poolsel jõekaldal hütikesi Hotini serval ja vanaaegse kindluse varemeid. Hobune liigutab kõrvu ja püüab kogu aeg haarata-valmivaid viljapäid.

Ent veel mõnusam on tulla tagasi paki värskete ajalehtede ja ajakirjadega. Kerin ratsmed käe ümber ja täielikus tuulevaikuses teen lahti ajalehtede «Bednota», «Rabotšaja Gazeta», «Molodoi Leninets» ja «Tšervonõi Junak» ning «Komsomolskaja Pravda» ja «Bezbožnik» uued numbrid. Lasen silmad artiklite pealkirjadest üle käia ja kaalutlen endamisi, mida maanoortele punases nurgas ette lugeda.

Polevoi tegi mulle sel suvel ülesandeks pühapäeviti valjusti ajalehti ette lugeda. Algul ei olnud ma sellega päri, ega osanud üldse ette kujutada, kuidas ma sellega hakkama saan, kuidas mõistan nagu mõni kooliõpetaja jutustada ajalehtedest võetud uudiseid hästi riietatud neidudele ja noormeestele. Oh, kui raske oli esimene valjusti ettelugemine! Kuidagi ei julgenud ajalehelt silmi üles tõsta, siis aga hakkasin vahepeal juba hinge tõmbama ning juukseid siludes vaatasin rahulikult koosolijaid. Ja pärastpoole läks kõik libedasti. Vastasin isegi küsimustele.

Ning nüüd tegi teade, et mulle nii tuttavas külas on tekkimas noortekommuun, mu meele väga rõõmsaks. Küll on tore!

Noorte lõbusad laulud hakkavad iga päev kostma bojaaride poolt anastatud Bessaraabiasse. Ei ole kahtlust, et kommunaarid panevad väikese mootori asemele, mis annab voolu vaevalt kella kümneni õhtul, hea elektrijaama, ja kes teab, võib-olla saab kord tõesti teoks see, mida kirjutas ajaleht «Bednota» lehmade lüpsmise kohta elektrienergia abil!

Kujutlesin noortele üleantud kahekorruselist hoonet, endist härrastemaja, säramas heledates tuledes ja helamss jõudetundidel lauludest. Kui palju noori bessaraablasi ujub meie poole üle nende valgete tulede peale! Sest kellele muule kui ainult meile võisid loota need orjastatud inimesed! Teist lootust rlil polnud, kui ainult see, et meie õnn võib kord paiskuda Bessaraabiasse otsekui lõõmav tulekahjuleek ...

Kui hea oli Golovatski poole minnes mõtiskleda, ent seda raskem oli laskuda tuleviku-unistuste taevast tänapäeva ja täita Kolomejetsi palvet.

Ka Golovatski muutus silmanähtavalt murelikuks, kui Nikita palvest kuulda sai.

585

«Su sõber on natuke naiivne,» ütles Tolja, kui oli kirja lõpuni lugenud. «Ta arvab, et see kõik läheb niisama lihtsalt — muudkui võta ja loe viis lõikusmasinat välja! Kuid teisest küljest on kommunistlik noorsooühing niisugusest piiriäärsest kommuunist äärmiselt huvitatud. Me ei tohi teie sõprade kirjale vastamata jätta ... Tead mis: põrutame õige otse direktori juurde!»

«On ta siis praegu tehases?»

«Läheme tema juurde koju,» ütles Golovatski.

«Koju?» küsisin vastu. «Kas see siis sobib?»

«Miks mitte? Läheme ju ühiskondliku asja pärast! Ega's Ivan Fjodorovitš pole mingisugune Andrõhhevitši-taoline kodanlik spets. Pealegi on direktor meil partei esindajaks. Lähme, lähme, pole siin midagi häbeneda!»

Mind rahustas Golovatski otsustav toon. Kui aga pöörasime prospektilt vasakule, sattusin segadusse:

«Kas Rudenko ei elagi kesklinnas?»

«Madruste agulis. Seal, kuhu kõik tuuled korraga vabalt ligi pääsevad! Tehase meistrid elavad seal juba ammusest ajast. Ja Rudenko töötas enne revolutsiooni teatavasti valukojas.»

«Kas ta siis ei oleks võinud nüüd kesklinna üle kolida?»

«Muidugi oleks võinud,» nõustus Golcvatski, «seda enam, et direktori raaja oli tookord tühi, kuid ta ei tahtnud. «Mis ma nende paljude tubade ja esikutega peale hakkan? Mulle jätkub kolmest toakesest[1]. Pealegi on seal mere ääres lahedam — nagu kuurordis!»» Ja Golovatski viipas käega ranna poole, millele me lähenesime mööda laia sillutamata tänavat, kus mõlemal pool teed olid takjatesse ja stepirohtu kasvanud kraavid. «Rudenko tegi õige otsuse,» jätkas Tolja, «võttis kätte .ja

andis tehase endise omaniku maja meie tehase tööliste öösanatooriumiks. Kui nõrga tervisega tööline on oma vahetuse ara olnud, läheb ta kõhe sellesse majja. Ühes esikus on väikesed kapid. Ta riputab oma kuue sinna, võtab riidest lahti ja kohe duši alla. On ta end pesnud, ootavad teda teises käpis puhas pesu, hommikumantel ja sussid. Ümberringi valitseb puhtus,' söök on toitev, puhketunnist peetakse rangelt kinni, nii suvel kui talvel magatakse lahtiste akende all ja õhtuti on kultuursed meelelahutused. Hommikul aga lähevad tehase vile peale kõik selle sanatooriumi puhkajad otseteed tööle.»

«Kas direktori] on suur perekond?» tundsin huvi.

«Naisega kahekesi.»

«Lapsi pole?»

«Ühe poja raiusid mahnoolased surnuks. Teine poeg on lendur, eskadrilli komandör. Nüüd tuli meie juurde lühikeseks ajaks puhkusele.»

«Pea, Bobõr jutustas mulle, et lendur Rudenko oli toonud aeroklubisse õppelennuki...»

«See ongi meie direktori poeg,» seletas Golovatski. «Hulljulge noormees. Ka möödunud aastal veetis oma puhkuse siin. Kihutas süstal Mariupoli. Kas sa kujutad ette, missugune vahemaa see on? Ja kui torm oleks teda tabanud Beloretšje neeme juures? Siis poleks temast jälgegi järele jäänud!»

Nüüd ma mõistsin, miks Saša niisuguse vaimustusega oli jutustanud sellest lendurist.

«Ei tea, kas me Ivan Fjodorovitši üldse kõdust leiame?» muretses Golovatski, seades sammud üle kraavi viiva sillakese poole. Liivakivist tara taga õunaaias seisis ühekorruseline maja. Läksime selle avatud akna juurde. Majast kostis tasast jutuajamist ja sööginõude kõlinat.

«Paistab, et söövad,» sosistas Tolja ja viivitanud veidi, koputas sõrmega aknaraamile. «Kas Ivan Fjodorovitš on kodus?» küsis ta.

Pitskardinad lükati kõrvale ja me nägime oma direktori päevitunud nägu.

«Näe, noored! Just parajal ajal! Tahtsin, Anatoli, juba ammu sinuga tõrelda.»

«Minuga? Mispärast siis?» imestas Golovatski. «Asja pärast!» ütles direktor! «Kuid enne palun lauda istuda.» «Tänan, Ivan Fjodorovitš, oleme juba lõunatanud,» sõnas Golovatski kähku. «Jätkake söömist, meie aga-ootame teid rannas,»

«Ärge häbenege, istuge aga lauda,» kutsus Ivan Fjodorovitš. «Ei, ei!» protesteeris Tolja. «Ootame seal.» Ja ta viipas käega mere poole.

Madalate kääbusõunapuude taga laius tühi maa, mis oli tihedalt täis kasvanud sinkjasrohelisi merepujusid, ohakaid ja nõgeseid ning Tauria taimi: laialehelisi parkjuuri ja ankrikuid. Siin kasvas külluses piimalilli, angervaksu ja isegi kollaste õitega haraline härmal. Keset seda närbunud umbrohtu, peaaegu üsna vee piiril, oli maa sisse kaevatud tammepuust pink. Tormi ajal lõid lained temast kindlasti üle.

Tolja istus pingile esimesena, pööras oma 'pikliku siledaks raseeritud näo minu poole ja küsis murelikult:

«Miks ta siis minuga pahandada kavatseb?»

«Võib-olla tegi Ivan Fjodorovitš nalja, sina aga satud juba paanikasse!» lohutasin Toljat.

«E-e-ei! Ta on minu peale millegipärast pahane.» Samal hetkel kostsid meie taga sammud. Mööda laialivajuvat liiva tuli Ivan Fjodorovitš peaaegu jooksusammul meie poole. Ta paljastele jalgadele olid tõmmatud toatuhvlid, jalas olid tal sinised tööpüksid, särgivarrukad olid küünarnukkideni üles käänitud, mistõttu ta tugevad, päevitunud, ja hallide karvadega käetud lihaselised käsivarred olid paljad.

«Noh, miks sina, siidivend, oma kommunistlike noortega kunagi tehase sööklasse pilku ei heida?» tungis direktor juba eemalt Golovatskile kallale, istus siis tema kõrvale pingile ja võttis ta ümbert kinni.

«Ivan Fjodorovita!» hüüatas Tolja ägedalt.

«Tean isegi, et olen Ivan Fjodorovitš. Juba kuuendat aastakümmet hüütakse mind nii. Sina aga tuleta parem meelde oma lubadusi, mis sa andsid siis, kui söökla avati: kui töölised töövaheajal kohvi või teed joovad, hakkame meie, kommunistlikud noored, ühiskondlikku tööd tegema — jutustame töötajate olukorrast Inglismaal, räägime Hiinast, ja selle koletise Tšang Tso-lingi paljastame korrapealt. Aga mis sellest välja tuli? Astusin eile õhtul sööklasse — ei mingisuguseid tšang-tsolinge. Lähen täna — sööklas on inimesi kõikidest tsehhidest, kuid ettelugejaist pole kippu ega kõppu. Kes siis niimoodi petab?»

«Kahetsen ... Olen süüdi, Ivan Fjodorovitš!» ütles Golovatski, võttis oma ruudulise sonimütsi peast ja laskis pea nii madalale, et ta kastanpruun juuksetutt pinki puudutas. «Kas saate aru, miks niimoodi juhtus? Me valmistame praegu ulatuslikku programmi-võitluseks tantsuklassi vastu. Ja kogu meie jõud kulub selleks ära.»

«Peaasi, Tolja, pole siin muidugi tants, vaid eraettevõtjate olemasolu. Kõige tähtsam on meil praegu tootmine, industrialiseerimine, põllumajandus, kultuuri omandamine. Kogu meie töölisklassi jõud tuleb selleks koondada.»

«Sellepärast me teie juurde tulimegi, Ivan Fjodorovitš,» ütles Tolja kähku ja sosistas mulle: «Vassil, anna kiri!»

Ulatasin Kolomejetsi kirja tehase direktorile, endal hing ärevu-sest kinni jäämas. Just praegu tuleb otsustamisele meie palve saatus! Rudenko koukis püksitaskust välja traatraamidega vana-inimeseprillid ja sikutanud need oma teravale ninale, hakkas lugema Nikita laiakaarelist ning hoogsat käekirja. Mida kaugemale ta luges, seda lahkema ilme võtsid ta silmad, kus oli näha punaseid soonekesi.

«Toreda asja on need poisid välja mõtelnud,» lausus ta lõpuks kirja lehvitades. «Just niisugustes kommuunides võib kasvatada talurahva juhte. Ja nemad haaravad endaga kaasa rahvahulki, kui partei meid kutsub põllumajandust laialdaselt ümber korraldama. Ent küsimus on, kuidas mina selleks kaasa aidata saan. Mulle on kategooriliselt keelatud ise oma toodangut turustada. Meie tehas pole ju põllutööriistade kauplus!»

«Aga kui teha erand?» küsis Tolja ettevaatlikult.

«Mis erandit siin teha saab, kus mul naljamees! Niisuguste erandite eest heidetakse mind parteist välja, trusti juhataja aga annab mu kohtu alla. Ja nii ei täida me ka toodangu väljalaske plaani!»

«Aga kui me lõikusmasinad ise valmis teeme?» heitis Tolja õnge välja.

«Kes need «meie» on? Kas teie kahekesi?» Ja direktor osutas minule.

Tolja sai pahaseks.

«Muidugi mitte ainult meie kahekesi. Kogu tehase kommunistlikud noored. Noored valutöölised valavad oma vabal ajal tasuta viis komplekti malmdetaile, edasi aga võtavad need detailid nagu teatejooksul vastu teiste tsehhide kommunistlikud noored ja noored töölised. Küll näete, Ivan Fjodorovitš, et lõikusmasinad ei tule halvemad kui vanadel töölistel. Ma ise lähen lõõmutusahjude juurde ja valan malmi viis plussi peale.»

«Valama oled sa meister, seda ma tean, kust ma aga teie jaoks malmi võtan? Sa ju tead, Tolja, malm just peabki mind kinni, muide, nagu kogu meie maadki. Kui meie kõrgahjud rohkem malmi välja laseksid, kuipalju võiks siis veel ehitada niisuguseid tehaseid nagu meie oma! Kogu tuleviku aluseks on ju rasketööstus, see aga pole veel nii arenenud nagu tarvis ja teeb meile ajuti veel muret.»

«Kallis Ivan Fjodorovitš! Aga see vanaraud, mida oleme kogunud kommunistlike noorte laupäevakuli? Seda pole ju veel tuludesse sisse kantud?»

«Kus sa sellega! See on juba ammu läbi!»

Mu mõtted kändusid tagasi kodukohta ja mu silme ette tõusis kaljune linn Dnestri piirimail. Vanade mõisade urgastes, Smot-ritši järskude kaldakaljude all, Vana kindluse bastionide juures ja

Tšõganovkas vedeles palju türklaste püssi- ja kahurikuule ning muud metallirisu. Ja kui palju kõiksugu vanametalli hilisematest aegadest leidus sõjaväeasutuse hoovil, endises vaimulikus koolis, kus kunagi oli asunud vaimulik seminar. Kord hakati kõiki neid metallitükke kokku vedama tehasesse «Mootor», kuid sellest mõttest loobuti, sest tehase hoov ei suutnud kogu vanarauda mahutada. Ja kohe tärkas mu peas julge mõte:

«Aga kui meie teile malmi muretseme, seltsimees direktor?» ütlesin otsustavalt. «Kas te siis lubate meil lõikusmasinaid teha?»

«Kui muretsete malmi, seltsimees viienda kategooria valaja, siis ma tulen teile hea meelega vastu,» ütles direktor naeratades.

... Pool tundi hiljem saatsin peapostkontorist Nikita Kolomejetsile kodulinna järgmise telegrammi:

LÕIKUSMASINAD VÕIME VALMISTADA TINGIMUSEL KUI SAADATE MEILE VANARAUDA PKT ERGUTA KIIRESTI LINNA KOMMUNISTLIKKE NOORI VANARAUA KOGUMISEKS SAADA MEIE TEHASELE PKT SURUME TUGEVASTI KÄTT SOOVIME EDU ANATOLI GOLOVATSKI VASSILI MANDZURA ALEKSANDER BOBÕR PJOTR MARE-MUHHA.

LXXXI. UNUSTAMATU PALGAPÄEV

Palgapäev oli meeldivaks päevaks kõigile valukoja töölistele. Palgaraamatutest, mis tsehhi tabelipidaja Koljä Zakabluk juba hommikul masinate juurde laiali kandis, saime teada, kuidas keegi on viimase kahe nädala jooksul töötanud. Ja juba hommikust peale, juba enne palga kättesaamist, tegid valutöölised arvestusi, missuguseid uusi asju võib perekonnale kauplusest osta, kuipalju raha pidid need, kes olid vastastikuse abistamise kassast võlgu võtnud, kassale tagasi maksma.

Mind kui hiljutist vabrikukooli õpilast panid imestama arvud mu palgaraamatus. Kui ainult mõelda! Alles mõne kuu olin valukojas töötanud, kuid teenisin välja juba üle seitsmekümne rubla kuus. Niisugune palgapäev näis mulle tõesti luksuslikuna.

Palgapäevi! oli meie tsehhis kõige rohkem ärevil Kaškett. Hommikust saadik nautis ta juba ette, kuidas ta pillab oma raha õllepoes ega mõtelnud sellele, kuidas ta siis koidikul ärkab kumiseva ning valutava peaga kuskil kuivadel vetikatel, mille lained liivasele rannikule on toonud, taskus ainult peenrana.

Nii tänagi — päike ei olnud veel tõusnud, kui Kaškett palga saamise ootel juba oma masina juures tantsis, paljaksaetud pea ümber punane rätik, ja laulis kähiseval häälel:

Ma kübara musta siis võtan,

Anapasse kiiresti tõttan,

sean rannale istuma end,

tulvil nukrust mu mõtete lend ...

Vormisime parajasti hammasrattaid. See oli tujukas detail: niipea kui andsid tambitsaga pisut tugevama hoobi, olid hambal praod sees ja liiv tuli juba täistambitud vormkastist välja valada. Nende raskelt vormitavate detailide kallal töötasime onu Vasjaga vaikides, õige harva vahetasime isekeskis mõne sõna. Kuid minu paarimees, kes kõigest hingest vihkas Kašketi-taolisi elupõletajaid ja kasutuid päevavargaid, ei kannatanud viimaks enam välja ja uratas:

«Tema nüüd paneb kübara pähe! Paljaspäine kurat! Lihtsa sonimütsigi jaoks ei jõua ta raha kokku kraapida, kõik läheb kurgust alla, ise aga veel, et ««k-ü-ü-bara musta»!»

Meie ees .töötasid endiselt Turunda ja Gladõšev. Ka nüüd lausus Luka peaga Kašketi poole osutades ja mulle kavalalt silma pilgutades:

«Laulab küll hästi, aga mis siis, kui pärast kimpu jääb?»

Seda ütelnud, lõi Turunda pilgu tsehhi väravale: seal riputas Kolja Zakabluk käskjala abil parajasti üles mingisugust tahvlit. Turunda, kes oli partei esindajaks meie valukoja noore komsomolirakukese juures, teadis, mida kommunistlikud noored kavat-sevad.

Tsehhi teised töölised arvasid nähtavasti, et riputatakse üles uut kuulutustahvlit ega pööranud sellele esialgu tähelepanu. Samal arvamusel oli nähtavasti ka Kaškett, kes jätkas külmetunud, kähiseval häälel oma laulu:

… Oh meri, su taineisse uppus

üks mees üpris tore ja hukkus,

see oli seesamane mees,

kes istus seal nukrutsedes ...

Jäi järele kübar vaid temast,

jäi alles Anapa nii kena,

jäi alles ka merevee pind,

millest muutub nii rahutuks rind.

Kes hauda näeb, veendub siis ka,
et surnud see kannataja....

«Eh, ja kui palju praaki need kannatajad veel valmis vorbivad!» tähendas Gladõšev, masinale voolikust õhku puhudes.

Sisisev suruõhujuga puudutas mu nägu ja värskendas seda meeldivalt.

«Kuidas see ometi juhtus, Vassil, et teie seal Podoolias kasvatasite meie Kašketile paraja paarimehe?» nähvas Turunda. «Pealtnäha pole poisil nagu vigagi — tugev, laiade õlgadega. Algul arvasime, et hakkab Kašketti käsutama, tuli aga välja vas-tupidine lugu: ta kohaneb Kašketiga ja tantsib tema pilli järgi.»

Sain aru, et jutt oli Tiktorist ja ütlesin vihaselt:

«Kas tead, seltsimees Turunda, kui koguda kokku kõik need sõnad, mida me Tiktorile oleme ütelnud, — usu mind, nende manitsustega oleks võinud ümber kasvatada mistahes alaealiste seaduserikkujate koloonia.»

«Kust siis niisugune põikpea, niisugune «pöialpoiss» välja on tulnud?» segas Gladõšev vahele.

«Mis «pöialpoiss»?» imestasin niisuguse võrdluse üle. «See pole pöialpoiss, vaid tõeline kägu!»

««Pöialpoiss», vennas, pole see, mida sina arvad,» seletas Gladõšev. ««Pöialpoisteks» nimetatakse meil malmitilku, mis pole valumassiga kokku liitunud. Satub niisugune «pöialpoiss» näiteks hammasratta hambasse. Töötlemisel ei pandud seda tähele, lastakse ratas käiku, ja siis vaata, et kõige raskemal hetkel pudeneb selle näruse tilga pärast välja terve hammas.»

«Näiteks sõjas, lennukis!» toetas oma paarimeest Turunda. «Ja lennuk koos lenduriga prantsatab maha! ... Ütle, Vassil, kas ta ehk on üks endistest inimestest? Mingisugune aadlik või pris-tavipoeg? Võib-olla vaimulikust seisusest?»

«Selles asi seisabki, et ta seda pole,» uratasin meelepahaga. «Selles liinis on tal kõik korras. Raudteelase-vedurijuhi poeg . .. Tiktori isa juhtis vedurit ausalt,» lisasin, soovides oma vaenlase vastu olla õiglane.

Juba hõõgusid siin-seal vormkastides jahtuvad valukanalikausid, vormide lahtilööjad kogusid igalt poolt kokku metallijäätmeid, et need vormimulda ei satuks, meie aga onu Vasjaga, nagu paljud meie naabridki, hõõrusime parajasti grafiidimäärdega sisse masinate telgi ja tihvte, et neid kaitsta roostetamise eest, kui kõntorist tuli välja Kolja Zakabluk.

Pean ütlema, et ma ei sallinud teda alguses, nagu ma ei sallinud muide ka teisi poisse, kes püüdsid olla ainult teenistujad.

Imestasin, kui sain kuulda, et see kontorirott on juba kauemat aega kommunistlik noor.

Pärast seda kui valukoja kommunistlikud noored olid mind sekretäriks valinud, hakkasin iga poisiga lähemalt tutvuma. Tutvusin ja tegin plaane selle kohta, missugust ülesannet kellelegi neist arjda. Pikka kasvu laiaõlgne vormide lahtilööja Griša Kan-juk võttis enda peale seinalehe «Noor Entusiast» toimetamise. Kärnitegija Sura Danilenko, kes iga päev kärnid raudplaatidel tsehhis laiali kandis, nõustus kärnitegemisruumis lõunavaheaegadel valjusti ette lugema ajalehti ja ajakirju. Ka teistele kommunistlikele noortele leidus tööd.

Kuid missugust tööd välja mõelda meie rakukesse kuuluvale ainsale teenistujale Kolja Zakablukile, kui ma temasse ise säärase eelarvamusega suhtusin? Mind ei ärritanud ainuüksi ta lips, vaid ka korralik juukselahk ta karedavõitu heledates juustes. Hiljem mõistsin: kuidas küll võib eksida inimeses, kui otsustatakse tema üle ainult ta välimuse järgi!

Hakkasime kord Zakablukiga juttu ajama ning siis selgus, et see rässakas noormees, kelle näol. oli nii palju tedretähti, et need tikkusid isegi ta kitsastele kokkusurutud huultele, ei ole sugugi alati olnud paberimäärija. Praegu tegi ta seda igavat tööd ainult paratamatuse tõttu.

Sellest päevast alates, mil nõukogude võim pärast Wrangeli purustamist tehase käiku laskis, oli Kolja Zakabluk lõikusmasinate detaile vormides masinate juures toksinud. Noil sõjajärgseil aastail olid töötingimused valukojas praegustest hulga halvemad. Nagu inglaste ajalgi, toimus vormimine algul ilma igasuguse ventilatsioonita. Ei olnud ime, et alalises tolmus ja leitsakus sai Zakabluk tiisikuse. Kuidas tookord toitlustamisega oli, on ju teada: tülkakala ja õlikookidest küpsetatud leib. Volga ääres valitsev nälg andis end tunda ka Taurias.

Kolja Zakabluki ja teiste haiglaste poiste elu muutus kerge-maks alles pärast seda, kui vana valaja Ivan Rudenko sai punaseks direktoriks ja endine tsaariaegne insener Andrõhhevitš, kes oli juhtinud tehast pärast inglast John Kayworthi, jäi tagaplaanile. Tehasesse asutati oma ambulants, seati sisse ventilatsioon, arstid hakkasid töölisi perioodiliselt läbi vaatama. Kuid kõige rohkem aitas Zakablukki tema enese sõnade järgi seesama öö-

sanatoorium, mis avati Rudenko käsul endise tehaseomaniku Kayworthi majas. Kui Koljat oli küllalt nuumatud ja ta kopsud «kokku lapitud», lubasid arstid tal töötada, kuid esialgu veel mitte valukojas. Niisiis hakkas endfne vormija Kolja Zakabluk tegelema arvutusmasinaga.

Kõnesoleval palgapäeval ootas Kolja Zakabluk, kuni valamine hakkab läbi saama, ja tõi siis kontorist pikliku karbi rahapakkidega. .Selleks ajaks teadsid juba valajad, vormijad ja kärnitegi-jad hommikul välja jagatud palgaraamatuist, kui suur on neile arvestatud töötasu.

Zakabluk läks ühe masina juurest teise juurde, hüpates üle liivakuhjade ja hoides auravaist vormkastidest eemale. Ta tundis näo järgi valukoja iga töölist ja selle töökohale lähenedes võttis silmapilkselt välja temale määratud rahapaki.

Vormija pühkis käed kleepuvast mullast puhtaks, võttis ümbriku vastu ja andis vihikusse allkirja. Vähe oli neid, kes raha . üle lugesid: kogu tsehh teadis, et Zakabluk on usaldusväärne noormees ega eksi arvestusega kunagi.

Zakabluk naeratas, nii et tulid nähtavale mõlemad read valgeid.väikesi hambaid, jäi hetkeks meie masinate juurde peatuma ja sosistas:

«Kui lärmama hakkavad, kas tuled siis appi, Vassil?»

«Muidugi!» lubasin ma. «Vaata, et ise kindlaks jääd!»

Zakabluk läks kiiresti naabrite juurde.

Varsti oli teda näha juba masinate lähedal, kus askeldasid Kaškett jA Tiktor. Nende juures peatumata läks Zakabluk kiiresti edasi sulatusahju poole.

«Hei, hei, Koljake, ara sõpru unusta!» kähises Kaškett. «Kõigepealt astu kogu oma leierkastiga meie juurde!»

Zakabluk pööras selle hõike peale ümber. Ta nägu oli pinevil. Hambaid välgutades ütles ta valjusti:

«Logelejad ja praagitegijad saavad, raha viimases järjekorras!»

«V-viu!» vilistas Kaškett ootamatusest. «Mis see tähendab?»

«Seda see just tähendabki!» nähvas Kolja ja ruttas sulatusahju juurde. Seal juba ootasid teda laiaääreliste kaabudega sulatusahjutöölised.

Kaškett hakkas veel rohkem askeldama, ajades taga oma paarimeest ja vahetades temaga lühikesi, tigedaid lauseid. Nad lõpetasid töö kiiresti ara ja Kaškett jooksis kontorisse kaebama.

Sellal me tegime masinad suruõhuga puhtaks, panime silumisriistad, lantsetid, kõnksud, orad ning veega ja määrdega täidetud kopsiku riiulile — kõik kindlas järjekorras, et hommikul võiks viivitamatult asuda vormima.

Oli mõnus nagu alati pärast tööd pesta kraani all puhtaks läikiv labidas, ja kuumutades seda siis vabarnavärvi malmplaadi köhal, puistata talle peale peent kampolit. Kollakas kampol jook-

sis labidat mööda laiali nagu kleepuv läikiv siirup. Männimetsa lõhn, palaval augustikuu päeval vaiku eritavate kõrgete soomus-kooreliste puude lõhn lõi mulle ninna ja Jämmatas kõik teised valukoja lõhnad. Labidat kampoliga hõõrudes vei pannud ma tähelegi, kuidas Zakabluki poolt tsehhis üles pandud tahvlile lähenes kiiresti Griša Kanjuk: ta rullis lahti ja kinnitas tahvlile meie seinalehe «Noor Entusiast» esimese numbri.

Väga silmatorkava pealkirja all — «PRAAGI-REKORDI- MEHED VALUKOJAS» oli ära toodud vastav artikkel ja joonistatud mitu hanereas meest. Mehed olid poolpaljad ja ajasid nagu maadlejad tähtsalt rinda ette, üle rinna aga rippusid neil viinapudelid. Kõik mehed sammusid tseremoniaalses marsitaktis ühe ja sama eesmärgi poole: neid ahvatles määratu suur sinakat vedelikku sisaldav pudel, mille etiketil oli pealuu. Nagu võis juba arvata, tõttasid teiste praagitegijate ja logelejate hulgas ihaldatud pudeli poole ka sasipäine Tiktor ja nobe ning päevitunud Kaškett, kes oma naeruväärse punase rätiku poolest sarnanes hispaania pikadooriga[1].

Karikatuuri alla oli kirjutatud:

«Tsehhi kõigi ausate töötajate palvel saavad praagitegijad, logelejad ja tootmise desorganiseerijad tänasest päevast alates palga kätte erikorras.»

Ja samal hetkel ilmus Zakabluk oma tooli ja väikese kokkupandava lauaga. Ta laotas laual kiiresti lahti palgalehed, istus toolile ja jäi ootuses paigale nagu oma kontoris. Ta oli valmis viivitamata palka välja maksma kõigile praagitegijaile.

Nagu maa alt kerkis tsehhi uksele insener Andrõhhevitš. Vana kombe järgi kandis ta kõrgepõhjalist inseneri vormimütsi, mille sametäärisel oli haamer ja tellitav võti. Peainseneri märgates astusid valutöölised kõrvale ja andsid talle teed.

Pikk ja kondine, meelekohtadel hallid juuksed, mis vormimütsi rohelise äärise tõttu teravalt silma torkasid — säärasena peatus Andrõhhevitš seinalehe ees, heitis pilgu lauale ja sähvas põlglikult:

«Mis vigurid need on? Kutsuge meister!»

«Olen siin, Stefan Medardovitš!» hüüdis Fedorko, keile mõni solvunud logeleja oli nähtavasti siia kutsunud.

«Miks te seda lubasite?» käratas peainsener meistrile.

«Ma mõtlesin ... Ma arvasin, et see on ühiskondlikus ... liinis ....»

«Ei mingisuguseid «ühiskondlikke liine»!» surus Andrõhhevitš silmi pilutades mürgiselt läbi hammaste. «Tootmine on tootmine. See soperdis viivitamatult maha võtta!»

Neil hetkil elasin palju läbi. Nurjumisohus oli kogu meie plaan

[1] Pikadoor —r ratsa-odamees härjavõitluses. Tõlk.

alustada pealetungi praagitegijate ja tootmise desorganiseerijate vastu. Ja kogunud julgust, astusin kiiresti inseneri ette.

«Seinalehte me maha võtta ei luba!» hüüdsin katkeval häälel.

Rohkem kui rninut aega silmitses Andrõhhevitš mind vaikides, liigutades oma kahuseid kulme ja «tuletas nähtavasti meelde, kus olime varem kohtunud. Siis aga meenus see talle ja ta otsustas asjast kavalalt mööda hiilida.

«Aa-a-a! Uue maailma ülesehitaja! Tere, mu armas!» lausus ta teeseldud naljatoonil ja ulatas mulle oma kortsulise käe, kus oli massiivne kuldsõrmus. «Nüüd lubage endalt küsida, noormees, kelle nimel te protesteerite?» jätkas insener, soovides mind ilmselt alandada. «Kas omaenese algatusel? Või noorusele omase vasturääkivuse korras, mis mulle juba tuntud?»

«Vaidlen vastu tsehhi komsornolirakukese nimel! Seinalehe andsime välja meie, ja teil pole õigust seda keelata.»

«Lubage, mu armas! Kuid kas komsomoliorganisatsioonil on õigus omavolitseda ja rikkuda töödistsipliini?» küsis insener.

«Kes rikub töödistsipliini? Kas meie?!» pahandasin ma. «Logelejad ja praagitegijad, need rikuvad töödistsipliini ja kisuvad meid tagasi!»

«Tasem, tasem, noormees! Talitsege oma ägedust! Ma pole veel kurt ja minuga karjuda pole vaja. Seda enam, et revolutsiooniliste miitingute aeg on möödas. Tahan selle jutuga ütelda vaat mida. Praegu olen siin veel peainsener. Ma käsin meistril selle seinalehe ara koristada. Kuid teie — isik, kellel pole ei kogemusi ega administratiivseid volitusi — segate end toorelt minu tegevusse, tõstate häält, ütlete jämedusi. Kuidas tuleb sellest aru saada? Kas see pole töödistsiplii-ni rikkumine?»

Silmasin oma kõrval praagitegija Kašketi kahjurõõmsat, täiel määral võidutsevat nägu, mu ees aga läikisid salakavalalt And-rõhhevitši rohekad silmad.

Kuid ma ei andnud veel alla:

«Töötasu kättesaamise järjekorra küsimus, Stefan Medardovitš, on kooskõlastatud tehase direktori seltsimees Rudenkoga ja meie ametiühingu käitiskomiteega. See, kes töötab kõige paremini, saab palga kätte esimeses järjekorras. Ja muile näib, et ka peainsener peab täitma direktori korraldust, mitte aga sellele
vastu astuma.»

«Ma ei tea niisugusest kokkuleppest midagi,» uratas Andrõhhevitš. «Direktor pole minuga sellest rääkinud.»

«Teiega ei rääkinud, kuid kõigi meie tehase komsomolikollektiivi büroo liikmetega rääkis. Ivan Fjodorovitš kütis kõik meie abinõud heaks ... esmajoones aga seinalehe.»

«Seda ma veel selgitan! Nii kergesti teil need vigurid läbi ei lähe!» pomises Andrõhhevitš süngelt, ilmselt segadusse sattudes.

Minu kõrvale tlmus Turunda. Ta pöördus inseneri poole ja ütles lepitavalt:

«Stefan Medardovitš, ma võin tõendada, et Mandžura räägib tõtt ega kavatse teid petta. Ma ei teata seda teile mitte enese, vaid parteiorganisatsiooni nimel. Me oletasime, et teie tänate meid, kuid selle asemel niisugused vaidlused . . .»

«Seda me veel vaatame!» sähvas insener ähvardavalt ega kuulanud Turunda juttu lõpuni. Ta kohendas oma lakknokaga vormimütsi ja väljus kiiruga tsehhist.

«Kuus — null meie kasuks, Vasja!» hüüdis Zakabluk, niipea kui kriuksuv uks inseneri järel oli kinni paugatanud.

«Kuule sina, komsomolist!» pudistas Kaškett, minnes Koljale üsna ligi ja hingates talle näkku viinaauru. «Mis sa minust tahad? Keel käib sul kui tatraveski, sul on kange himu iga asja kallal uriseda, kuid su kavatsus ei kõlba kuhugi. Ennem tõmban enese oksa, kui et hakkan siin raha vastu võtma. Tooge mu palk mulle masina juurde!»

«Noh, jäta siis võtmata! Kummardama me sinu ees ei hakka!» lausus Turunda. «Tehase juhatus kannab selle sinu nimele hoiukassasse.»

«Mul ei ole hoiuraamatut. Ma pole niisugune kopikakoi nagu sina!» hüüdis Kaškett vihaselt.

«Aga nüüd saad ühtlasi ka hoiuraamatu! Vihastada pole sul millegi üle. Kef on meil praagitegemise kuningad? Kas mitte sina oma paarimehega?» ründas Turunda oma vilkaid silmi välgatades ägedalt Kašketti. «Poisid kirjutavad siin õigust. Kui armastad praaki teha, olgu sul siis ka järjekord eriline... Või lahku tsehhist ja mine merele noota vedama. Võib-olla näkkab sul seal paremini!»

«Mis see siis nüüd ometi on, vennad?» ulgus Kaškett, otsides naervatelt valutöölistelt toetust.

Kuid keegi ei tundnud talle kaasa. Vähehaaval hakkasid kõik laiali minema. -

Ja järsku kattis palgalehtedega täidetud laua kellegi selg: Zakabluki juurde oli tulnud raha saama elatanud sulatusahjutöö-line Tšutšvara. Nüüdsama enne palgasaamist oli ta terve tööpäeva pummeldanud oma sõbra pulmas, Madruste agulis. Selles pulmas mürtsus muusika nii-valjusti, et seda oli' kuulda isegi neemel. Tšutšvara aga käis järgmisel päeval unisena ringi. Nüüd otsustas ta kära tegemata palga välja võtta ja ruttu inirrteste silmist kaduda, ilma et tarvitseks nende ees üleliia häbi tunda.

«Algus qn tehtud!» ütles Kolja Zakabluk valjusti. «Kes on järgmine? Palun rutata.»

Ja alles jiüüd, esmakordselt pärast töö lõpetamist, kuulsin Tiktori häält. Tema, kes seni oli olnud vaikne ja norgus, tõmbas Kašketti käest ja ütles:

«Asjatult lased end paluda! On ju õigus, et praaki tegid. On ju õigus, et terve pärastlõuna raiskasid nende rullikute peale! Võta raha vastu ja mine minema! . . .»

Tsehh tühjenes kohe, niipea kui Kaškett oma paarimehega, kes seekord mõistlikult käitus, palga vastu oli võtnud. Me läksime kontrollvärava poole koos Turunda ja Zakablukiga ning meenub, et Luka nähvas nagu kogemata:

«Vaata ometi, Vassil! Sinu ühenurgamees muutus niisuguses seltskonnas päris taltsaks. Mõjus! Pole ta sugugi nii lootusetu.»

Lükal oli õigus. Ja mina arvasin, et just Tiktor hakkab kõige enam skandaali tegema, nähes seinalehes oma portreed. Juhtus aga otse vastupidi.

Ärritatuna kokkupõrkest Andrõhhevitšiga, sammusin koos seltsimeestega tehase värava poole ja mõtlesin: «Küll see «papake» mind, vaesekest, nüüd lõunalauas kirub! «Niisugune see sinu räpane austaja ongi!» ütleb ta tütrekesele. «Astus mulle teele ette. Ja meie kostitasime teda, kelmi, õlle ja tuurakalaga!» Ning Angelika kirtsutab mind kohates nüüd muidugi nina. Las kirtsutab! Hakkan ma tema tujude pärast oma põhimõtteid muutma? Niisugune nagu olin^niisuguseks ka jään. Minu tee on hoopis teine: koos Turunda, Gõlovatski, Naumenko ja kõigi minu uute sõpradega, keda selles linnas olen tundma õppinud.»

Neist mõtteist hoovas soojust — haarasin kindlalt Turunda küünarnukist kinni ja ütlesin:

«Algus on tehtud, Luka Romanovitš! Küll aga tuleb sellest valukojas palju rääkimist! Ning kui palju võitlemist on meil veel ees!»

«See on suur üritus, Vassil,» vastas Turunda tõsiselt. «Poliitika — see on miljonite inimeste võitlus, nii räägiti mulle töölisfakulteedis. Üksikud jäävad selles võitluses alati kaotajaiks. Meid aga on miljonid!»

LXXXII. KIRI KIVI ALL

Kaks päeva pärast seda, kui meie tsehhis oli ilmunud seinaleht, kus materdati logelejaid, nägi pärast mind töölef minev Maremuhha meie jalgvärava juurde viival rajal valget ümbrikku, millele oli peale pandud raske munakivi.

Kirja sisu on väärt, et seda siin täielikult ara tuua:

«Kuule sina, paljanabaline hohholl! Oled äkki norima hakanud.

Kas sa ei tea, et juba üsna varsti tuleb kodumaile tagasi batko Mahno oma meestega. Küll kärbime siis kõigi parteilaste ja komsomolistide tiibu. Nii et istu vakka või veel parem — korista koos

pärituulega oma koivad, seni kui nad sul veel terved on, oma Podooliasse, sinna, kust saatan sind tõi. Ja vaata ette, kui piiksatad kellelegi sellest kirjast — ara looda armu. Teeme su paugupealt vagaseks!»

Allkirja asemel oli kirja lõppu soperdatud irevil hammastega kolp ja selle all ristamisi kaks sääreluud.

Kui tehasest tagasi tulime, ulatas Maremuhha mulle ümbriku selle kirjaga ja ütles erutatult:

«Maod niisugused, kuidas ähvardavad! Loe, Vassil!» Lugesin kiiruga läbi selle läkituse, mis oli kirjutatud ebatasaste tähtedega ja ilmselt vasaku käega, ning pahvatasin naerma.

«Ma ei saa aru, mis siin naerda on!» uratas Saša. Nagu külanaine kerib lõnga, nii keris temagi kahele toolikorjule pikki ja peenikesi kummiribasid oma aeroklubi jaoks. Vaatasin uurivalt enne ühele, siis teisele näkku ja ütlesin: «Ega te, poisid, minuga nalja tee?» Pjotr sai vihaseks:

«Kas näed uskmatut Toomast! Ta arvab, et meie temale mah-noolaste nimel kirja saatsime!» Ja siis jutustas Petro mulle, kuidas ta oli leidnud kivi alla pandud ümbriku.

Petka argumendid veensid mind. Ja tõepoolest, kas kommunistlikel noortel kõlbab siis niiviisi naljatada, näideldes nõukogude võimu vagnlasi?

«Kes selle siis võis kirjutada?» päris Maremuhha naiivselt. «Kas mitte mõni valukojast?»

«Selge, et valukojast. Keegi logeleja. Astusime neile saba peale, nüüd siis hirmutavad,» nõustusin ma.

«Kui oled kindel, et see on Kaškett, siis jookse ja anna üles. See asi on poliitiline!» soovitas Bobõr poolsosinal.

«Kui ma täpselt teaksin ... Kuni teolt pole tabatud, pole veel varas. Ta rabeleb välja, mina aga satun rumalasse olukorda. Jään veel naerualuseks.»

«Pole viga, põle viga!», ütles Saša täiesti veendunult. «Küll nad seal selgeks teevad. Seal istuvad targad inimesed ja need uurivad kõik välja. Ainuüksi käekirja järgi leiavad inimese igalt poolt üles.»

«Kuule, Vassil, Saša räägib tõejuttu,» segas Maremuhha end jälle kõnelusse. «Näita seda kirja, kellele vaja. Seal võetakse abinõud tarvitusele. See on ju vaenlase temp!»

Kuni hilisõhtuni rääkisime sellest neetud kirjast, mis täitis kõik meie mõtted, ja millestki muust me ei kõnelnudki. Jõudsime ühisele otsusele, et meie vaenlased ei võta niisuguseid kirju abiks mitte seepärast, et neil on hea elu, et nad on tugevad, vaid eelkõige seepärast, et nad on nõrgad.

Alles üsna hiljuti oli mul väga paha meel, kui mind peeti poi-

sikeseks. Kuidas oleksin tahtnud kiiremini noorukiaastaist üle hüpata, saada sääraseks nagu Turunda või vähemalt nagu Golovatski! Kuid solvav omadussõna «paljanabaline», mis viitas mu noorusele, ei riivanud mind täna niivõrd kui teotav ja vastik sõimunimi «hohholl». Säärase nime andsid tsaariajal ukrainlastele urjadnikud, sandarmid ja igasugused ülemkihu kuuluvad isikud. Olin korduvalt kuulnud, kuidas Denikini skaudid meid, Jõetaguse alaealisi töölisi, põlastavalt «hohhol-lideks» nimetasid. Arvasin, et see kõik on nüüd möödas, kirjutasin uhkusega oma ankeetides «rahvus — ukrainlane». Armastasin õhtuti komsomoli-klubis ukraina laule laulda, kõnelesin ukraina keelt. Nüüd selgus, et lurjus, kes mulle anonüümse kirja oli saatnud, mõnitas ka minu rahvust, ja see vihastas mind kõige enam.

. .. Bobõr ja Petro olid ammu uinunud. Saša hakkas üha enam norisema. Õhukese kõrvitsalõiguga sarnanev kollakas kuu vaatas pärani avatud aknast sisse. Kuna oli laupäev, siis kostis väikesest linnapargist ikka veel jalutajate hääli. Idast tõusis tuulevinu ja ühtaegu õrna tuulepuhanguga kuulsin väravariivi valju plõksatust. Kruus rudises kellegi jalge all, kes jalgvärava poolt kiiresti meie maja poole tuli. Kes see võis olla? Perenaine magas juba ammu. Harva tülitasid teda naabrid nii hilisel tunnil. Hõikasin tulijat aknast.

«Telegramm! Vassili Mandžurale,» hüüti alt.

Jooksin tuhatnelja trepist alla. Seni kui ma postiljonile allkirja andsin ja ärklituppa tagasi jooksin, olid minu sagimisest ülesärganud poisid juba tule põlema süüdanud. Mind oodates seisid nad unistena, ainult aluspükste väel ja nende näod väljendasid kannatamatust.

Lambi valgel lugesin lähtejaama nime: ««Sinelnikovo». Mis segadus see on! Sinelnikovos pole mul tõesti mitte kedagi. Ent võib-olla on see mu isa, trükitööline, kes on otsustanud mind külastada ja sõidab oma Tšerkassõst mere äärde puhkusele?»

«Ava juba kiiremini! Ara piina!» oigas Saša.

Tegin tema nõu järgi, tõmbasin ara sinise paberitükikese ja kõva telegrammipaber oma pealekleebitud lindiribadega, millel paistsid tähed, avanes mu ees nagu väike maakaart.

Trükitähed hüplesid mu silme ees. Nende kokkulugemine hämmastas mind oma ootamatusega ja ma möirgasin:

«Poisid! Nikita sõidab siia!»
«Nikita sõidab meie juurde? Teed nalja? Siin on mingi eksitus!» hüüdis Maremuhha, tõustes kikivarbaile ja vaadates üle minu õla telegrammi.
«Mis eksitus? Kuula!» Ja ma lugesin pikkamisi:

«HOMME KESKPAEVAL SAABUN KAUBARONGIGA TULGE VASTU VALMISTUGE LAADUNGI VIIVITAMATUKS VASTUVÕTMISEKS PKT KOLOMEJETS».

«Kui kahju, et mina ei saa temale vastu minna!»
«Kas sa oled arust ara?» nähvasin Bobõrile. «Mis sa ometi mõtled? ... Sa ei lähe Nikitale vastu?»
Bobõr venitas haledalt:
«Ma ei saa, Vasja. Mul on tähtis asi ees!»
«Mis t ä h t s a d asjad võivad sul pühapäeval ees olla?» ütles Maremuhha, asudes minu poolele.
Kuid Saša ei andnud alla ja teatas paljutähendavalt:
«Just nimelt tähtsad asjad. Ent seni on nad saladuseks!»
«Isegi oma sekretärile Nikitale sa ei lähe vastu? Ta toob ju meile malmi, sind põikpead küll! ... Sa bled kohustatud tulema jaama! Komsomoli distsipliini korras. On arusaadav?»^ ütles Maremuhha Saškale käskival toonil.
«Ma ju ei saa!» kinnitas Bobõr kangekaelselt. «Just keskpäeval on mul niisugune asi ees .. .»
Ja midagi ei aidanud. Kuidas me Saškat ka ei noominud, kuidas teda ka ei häbistanud, et ta vana sõbra ja kasvataja vastuvõtmise asemel läheb mingisugusele, kohtamisele, jäi Bobõr kindlaks ega lasknud end keelitada.

Järgmisel päeval läksime Petroga jaama, võttes endaga kaasa ka Golovatski. Reisirong Jekaterinoslavist oli sisse tulnud juba hommikul. Tühjad rohelised vagunid seisid ammu tagavarateel. Kaalujad, rööpaseadjad, puhvetimüüja — kõik olid keskpäevase palavuse eest põgenenud jahedatesse ruumidesse jaamahoones, mis alles hiljuti oli olnud meile, vabrikukooli õpilastele, uus ja võõras. Nüüd aga näis see mereäärne lõppjaam oma päikesest kuumade ja läikivate rööbastega meile armsana ja otsekui juba lapsepõlvest saadik tuttavana. Kui kiiresti võib koduneda uues linnas, kui kohtad oma teel häid inimesi! Isegi tedretähelist nooruslikku jaamakorraldajat, kes oma punase vormimütsi tõttu sarnanes kärbseseenega, pidasin vanaks tuttavaks.
Kaugel, väljasõidupöörangu juures tõusis semaforitiib plõksatades üles ja hakkasid heledalt undama terastrossid piki raudteed kulgevas kaitseribas. Kostis kaugelt vedurivilet.
«Missugune küll võib Nikita praegu olla? Kas ajab ta meiega endiselt juttu nagu_vanem seltsimees või peab ta meid nüüd omataolisteks?» mõtlesin, jälgides pinevalt, kuidas .suurenes vedurist tulev suitsutomp.
Kaubarong, mida vedas raske vedur, sööstis Tauria steppidest vastu mere avarustele. Ja siis lõpuks sõitis vedur jaama ette, täites juba niigi päikeseleltsakust kuuma perrooni palavate aurupilvedega. Must oli see vedur, õline, läikiv määrdest ja lakist, lõhnav ja kogukas, ning tema väikesest ruudukujulisest aknast vaatas välja noor tahmane vedurijuht.

Pruunid ehituspuudega platvormid ning potase- ja söetolmuga käetud tundmatu sisuga kastid veeresid meist mööda ja ma mõtlesin, et neile ei tulegi lõppu. Ent siis ilmus ühel platvormil näh-

tavale õlgkaabuga kogu, kes ei tarnanenud nende vagunisaatjatega, kes nagu oleksid meid kyinistelt platvormidelt lipukestega tervitanud. Möödus hetk, möödus teine, ja me tundsime ära Kolomejetsi. Tal oli seljas sinine tööülikond ja ta seisis mingisugusel tohutul tööpingil.

Niipea kui meie pilgud kohtusid, haaras Kolomejets kaabu peast ja lehvitas meile tervituseks. Ta oli imekspanuväärselt must, kuivetu, tuules lehvivate juustega ja karjus midagi, kuid vaguniratastе mürin summutas ta hääle. Rong ei jõudnud veel kurust vahendada, kui Nikita juba osavalt perroonile hüppas. «Tere, poisid!» hüüdis ta.

Esiteks surus Nikita mul ainult kätt, siis, kõhelnud hetke, süleles mind tugevasti ja suudles mõlemale põsele. Temast hoovas steppide avaruse, kibeka puju, angervaksa ja mägimündi lõhna. Ja suudles ka Maremuhhat. Siis esitlesin Nikitale Golovatskit. Kolomejets vaatas Toljale lõbusalt otsa ja surus tal kätt. «Olen sinust kuulnud, kuidas siis muidu! Vassil kirjutas mulle sinust. Suur tänu selle eest, et võtsite meie kasvandikud oma varju alla . .. Noh, aga kas lõikusmasinaid saame?»

«Kas malm on kohal?» küsis Tolja vastuse asemel ja naeratas omakorda.

Kolomejets pööras näo ešeloni poole ja näitas käega rongi lõppu haagitud kolme täislaaditud platvormi.

«Kas tõesti ei jätku?» küsis ta uhkustundega.

«Jääb ülegi!» määratles Tolja. «Kuid näen, ei ole veel teieni jõudnud Felix Edmundovitši sõnad: «Metalliga tuleb ümber käia nagu kullaga.» Nähtavasti on teil seda terved lademed. Mina aga, pean tunnistama, mõtlesin, et Vassil pisut suurendab.»

«Enne teie telegrammi saamist ei tulnud meil pähegi seda vanarauda üles korjata,» möönis Nikita. «Tänan väga, et meelde tuletasite.»

«Ja kui kiiresti te selle kõik kogusite!» imestas Petro. «Kiiresti oli vaja. Lõikus ei oota. Öösel tõg/ikute valgel kogusime. Nüüd paneme lootuse ainult teie peale!»

«Ütle, Nikita, mis vigur see on?» küsisin, osutades katkisele malmist raamile, mis pealtnäha meenutas hiiglasuure laua alustuge. »

«See, vennas, pole mingi vigur, vaid ehtne rahatrükkimise masin!»

«Kas mitte seesama, mis seisis vaimulikus seminaris?» tuli mulle meelde.

«Just seesama!» tõendas Nikita ja seletas ainuüksi Golovatski poole pöördudes: «Lugu on nii, et meie linnas peatus kord pet-

ljuuralaste direktoorium. Ja sakslased saatsid siis Petljurale Berliinist selle rahatrükkimise masina. Petljura trükkis sellega nii palju grivnasid ja karbovanetseid, et külataadid neid veel tänapäevalgi tapeetide asemel seinale kleebivad. Pärastpoole seisis see katkihe masin põllumajandusinstituudi keldris. Saime Vassili telegrammi [a hakkasime kõikides keldrites tuhnima, metalli koguma. Üliopilased-kommunistlikud noored leidsid ta puuvirnade tagant üles. Kas kõlbab?»

Rõhutades iga sõna, ütles Golovatski aeglaselt:

«Kas pole kahju niisugust mürakat vanaraua hulka visata? Kas ei saa seda kohandada mingisuguse trükikoja jaoks?»

«Mõtlesime. Pidasime aru. Tühi töö!» ütles Nikita. «Kui saksa instruktorid koos Petljuraga Zbrutši taha põgenesid, siis võtsid nad ka,asa kõik väärtuslikud osad, raami aga rikkusid ära. See on üleni pragusid täis. Kergem on uut teha kui seda parandada.»

Vaatasin tohutut raami, mis oli platvormi keskele üles seatud ja köitega selle äärte külge kinnitatud. Mulle meenus kauge kodusõja aeg, kus petljuuralaste poolt, vallutatud kodulinnas levis kuuldus, et vaimulikus seminaris hakatavat trükkima uut raha. Mulle meenus elavalt see, kuidas petljuuralased tahtsid väevõimuga ka mu isa, trükitöölist, sundida haidamakkide valve all trükkima nende paberraha, mis oli kirju «kolmikharkidest» ja mis kandis petljuuralaste pealaekuri, kellegi

Lebed-Jurtšiku allkirja. Isa hüüdis: «Ma olen trükitööline, aga mitte valerahategija!» ning jäi enesele kindlaks. Ta läks siis Nagorjanõsse, partisanide juurde.

Ja jälle sattus mu teele see neetud masin, mille eest noil aastail oli põgenenud mu isa, kuid nüüd kõlbas see masin ainult ümbersulatamiseks.

Golovatski läks otsekohe jaama korrapidaja juurde ja palus teda platvormid malmiga lahti haakida ning haruteed mööda tehasesse saata.

«Teie, sõbrad, viige külaline koju. Küllap ta on vist näljane? Ka pesemine ei teeks talle kähju,» ütles Tolja, võttes Kolomejetsilt vastu saatekirjad. «Küllap mina ajan ise siin kõik joonde.»

«Jah, ega pesemine kahju teeks,» tähendas Nikita ja tõmbas käega üle päevitunud põse.

«Kas sa .tõesti kogu tee lahtisel platvormil sõitsid?» küsis Maremuhha, kui olime jaamaesisele väljakule jõudnud.

Kolomejets raputas uljalt oma juukseid ja ütles:

«Uhkelt sõitsin! Nagu hulkur Jack Londoni romaanidest! Ainult selle vahega, et keegi ei ajanud mind rongilt maha. Öösel kogunesid vagunisaatjad pikkadel jaamavahedel minu juurde nagu klubisse.»

Tundes veidi kadedust, küsisin:

«Kas oli lõbus sõita?»

«Mis seal rääkida! Puhkekodu ratastel. Niipea kui päike tõusis, võtsin riided seljast ära ja hakkasin päikest võtma. Tasane tuuleke paitab sind, mõlemal pool aga lendavad mööda pooljaamad, külad, jõed, põllud, kogu Ukraina! . . . Kui rikas on meie maa! Õhtul lähenesime Jekaterinoslavile — seal panid tehased kogu taeva punetama. See on alles tööstus — hing jääb kinni! Ühe sõnaga, sõit oli mul tore. Säärast naudingut pole ma elus veel .tundnud!»

«Nikita, ütle ometi, mis sai Petšeritsast?» vihvatas äkki Maremuhha.

«Petšeritsast? .. .» Kolomejetsi nägu muutus kohe salapäraseks. «See, vennas, on pikk jutt. Ei jätku öösktki, et teile kõike seda pajatada.» Ja jutuainet muuta soovides küsis ta: «Poisid, aga kus on siis Saša? Kus on meie kallis ja armastatud seltsimees Bobõr?»

«Bobõril on mingisugune tähtis asi ees. Ta tuleb hiljem . . .» uratas Maremuhha.

Ja sel hetkel kostis Kobazova mäelt mingi järjest tugevnev ragin. See kõvenes aina, kasvades mürinaks. Pöörasime pilgud sinnapoole ja nägime, kuidas mäe servalt kiskus end ootamatult lahti ja hakkas linna kõhal tiirlema väike lennuk.

Lennuk vajus viltu ühele küljele ning tegi siis veel järsuma pöörde mere poole ja me nägime madalal sõitvas lennukis mitte ainult laiaõlgset pilooti, kes kandis prille ja nahkmütsi, vaid ka tema taga sõitvat teist inimest — kõhna, sasipäist ja imelikult tuttavat. Propellerilt paiskus tagasi õhujuga ja sakutas ta heledaid juukeid. Reisija viipas meile käega, ja äkki huikas Maremuhha:

«Poisid, see on ju Bobõr! Tõsijutt, see on tema!»

Kogeldes ja segi minnes, kuid silmi lennukilt pööramata, jutustas Maremuhha meile kiiruga, et neli remont- ja tööriistatsehhi kommunistlikku noort askeldavad koos komissar Rudenkoga juba kaks nädalat šeflusalusest eskadrillist toodud õppelennuki kallal. Kõik sai nüüd selgeks: niihästi Saša sagedased kadumised õhtuti kui ka tema saladuslik keeldumine Kolomejetsile vastu minna. Kuna nad polnud edus kindlad ega teadnud, kas neil õnnestub lennukit remontida, varjasid äeroklubi vandeseltslased viimase minutini oma esimest lendu. Kuidas nad ometi suutsid tirida lennuki klubist salaja Kobazova mäele?

Vahepeal oli lennuk ulgumerele eemaldunud. Nüüd oli ta juba lainemurdja kohal. Jälgisin ahnel pilgul tema lendu, ja mis seal rääkidagi! — kadestasin Sašat. Oleksin väga tahtnud viibida praegu tema kabiinis ja ülevalt vaadata meie liivasel neemel laiuvat linna. Ühe-kahe minutiga oli Saša sõitnud üle linna, meie aga läksime mööda prospekti ega olnud jõudnud veel isegi kesklinna. Ja nüüd veel õhutas Kolomejets minu kadedust:

«Kas see tõesti on Aleksander?»

«No muidugi tema!» hüüdis Maremuhha. «Ta ju ükskord hooples: «Olen pardamehaanik!» Vastasin: «Mis pardamehaanik sa õied, kui pole kordagi lennanud!» Tema vastu: «Küll näed, et lendan.» Ja lendaski! Vaata, vaata — pöörasid majaka poole . . .»

«Järelikult on see Bobõr ikkagi julge poiss! Tuleb välja, et ta polegi nii argpüks, kelleks me.teda pidasime pärast ebaõnnestunud vahikorda eriülesannetega väeosa staabi juures. Selleks, et niimoodi lennata, peavad inimesel olema tugevad närvid ja selge pea. Tema aga viipab käega nagu katuselt. Ei saa midagi öelda — Saša trumpas teid üle!» ütles Kolomejets.

Lennuk kadus taevasinasse ja sarnanes kogemata soolasesse merre lennanud kiiliga.

«Küllap maanduvad neemel, ütlen teile!» ennustas Maremuhha..

Ja tõesti, lennuk sõitis parajasti neeme kohal, kuid siis pööras tagasi linna poole, lendas mööda kuurordist ja teinud tiiru jaama köhal, lehvitas tervituseks tiibu.

«Ta tervitab sind, kuuled, Nikita!» ütlesin vaimustusega. «Arvab, et sa oled veel jaamas, selle ešeloni juures.»

«Võib-olla, võib-olla . . .» nõustus Kolomejets erutatult, jälgides pilguga lennukit, mis võttis nüüd.jälle kursi Kobazova mäe peale. Hetke pärast kadus ta mäeharja taha.

Seni kui mete külaline meres aeglaselt ja kürustamata pesi oma raudteesõidul kõvaks tolmunud juukseid, tegime Petroga vees sääraseid kurbette[1] ja hüppeid, milleks on võimeline ainult inimene, kes on tulvil rõõmu. Surusin peopesad tugevasti üksteise kõrvale ja pildusin Petrussi üle veepritsmetega, mida tuli nagu kosest. Ta puristas vett neelates, püüdis mind eemale tõrjuda, kuid asjata. Siis ujusime kaugele, kus vesi polnud nii segamini pekstud, ja sukeldusime hoogu võttes. Vee all avasin silmad ja nägin läbi roheka veesügavuse põhja liivaseid kurde, kaluri-paadi roostetanud ankrurisu ja veealuste kipslilledega sarnanevaid vetikatepuntraid.

Tore oli supelda, teades, et lähedal sulistab su ammune sõber Nikita Kolomejets.

Saša sööstis tuppa, kui meie kolmekesi, olles pesnud ja end karastanud, sõime parajasti värskete kurkidega külma okroškat, mida perenaine oli valmistanud jäisest ja kangest leivakaljast. Ärevusest punase ja õlitilku täispritsitud näoga ning määrdunud kätega teretas Bobõr Kolomejetsit, nagu oleks ta temaga alles eile koos olnud, ja küsis otsekohe:

«Kas nägid, kuidas me lendasime?»

1 Kurbett — teatud hüpe spordis. Tõlk.

«Nägin, nägin, Sašok, ja õigust öelda, ei uskunud algul, et sa oled niisuguseks asjaks kõlblik!» vastas Nikita ja pilgutas meile silma.

Bobõr sai pahaseks:

«Mis? Pole kõlblik?! Meie ju kontrollime veel põhjalikult mootorit ja põrutame siis kas Nogaiskisse või Genitšeskisse. Sõidame agitatsioonilennule. Rudenko ise ütles. Ja mina sõidan parda-mehaanikuna kaasa, Ja-jah ... Rudenko ei usaldanud ühelegi teisele poisile mootori kokkupanemist, ainuüksi minuga töötas koos. . .»

«Õnnitlen, Sašenka, ja usun, et sa lendad mitte ainult Nogaiskini. Kui juba kord lendama hakkasid, siis tõuse aina kõrgemale ning ära jää peatuma!» ütles Kolomejets.

LXXXIII. RÕÕMUS ÖÖ

Podoolia kommunistlike noorte poolt kogutud malm laaditi maha.

Päike paistis veel, kui meie juba pärast lõunasööki ja vähest puhkust rammimismasina juurde kokku tulime ning tassisime rammimismasinisti juhtimisel võrestiku juurde vanade teedemasinate riismeid, mingisuguste kõigile tundmatute möödunud sajandist pärit tööpinkide õliseid raame ja isegi roostetanud kat-kise matsavalmistamise1 pressi. Nagu seletas Kolomejets, olevat kommunistlikud noored-trükitöölised leidnud selle vana sünagoogi[2] hoovilt.

Kõige rohkem tööd oli trükimasina malmraami tõukamisega rammimismasina võrestiku taha. Pingutasime kogu oma jõudu, nii et olime üleni higised. Isegi vanad sulatusahjutöölised tulid meile appi.

Lõpuks sulges masinist võrestiku uksed ja me jooksime kõrvale.

Siis pani Tolja Golovatski käima vintsi. Vingudes tõstis tross üles raske metallpommi. See jäi kõrgele rammimismasina ploki alla peatuma, olles selgesti nähtav õhtueels« taeva roosatama löönud sinas. Tolja surus vintsihoovale ja vabanenud metall-pomm langes vuhisedes alla. Mitu korda tuli üles vinnata seda rasket metallpirni ja pommitada sellega väljaulatuvaid malm-osasid hetkeni, mil suur raam krigisedes ja ragisedes tikkideks purunes.

«Hästi!» hüüdis Tolja vintsihoovast lahti lastes ja pühkis mõnutundega oma õliseid käsi.

1 Matsa — juutide paasaaegne vahvlitaoline hapnemata leib nisujahust ja veest. Tõlk.

2 Sünagoog — juudiusuliste palvekoda. Tõlk.

Kõige raskem oli seljataga.

Varsti pärast seda läksime rammimismasina juures olevale võrega piiratud ruudukujulisele platsile ja nägime trükimasina asemel malmirisu hunnikut. Suureteraline tore malm läikis murrukohtadelt. Golovatski tõstis malmitüki mõlema käega silmade kõhale, vaatas ebatasasesse murrukohta nagu peeglisse ja ütles Nikitale:

«Tore malm. Peen. Grafiiti on vähe, see-eest fosforit ja ränikivi palju. Säärane malm sulab nagu või, temast tehtud detailid aga peavad palju aastaid vastu!»

Ja oma musklite jõudu proovides tõstis Tolja malmitüki parema käega üles. Praegu ei sarnanenud ta sugugi selle korraliku sekretäriga, kes meie esimesel tutvumisel oma välimusega mu tähelepanu oli köitnud.

Et kommunistlike noorte malmi juhuslikult tsehhi üldtagavaradega segi ei aetaks, meisterdas Zakabluk erilise tara: maasse löödud teibad ühendas ta köiega. Me kandsime sellesse tarasse rasket malmirisu ja kui kõigi kolme platvormi sisu oli valmis sulatusahju heitmiseks, riputas Zakabluk köie külge sildi kirjaga: «Malm noorte tööliste laupäevaku jaoks.»

Nägin juba otsekui oma silmaga: kure Dnestri kõrgel kaldal läigivad ja voogavad tugevapealise nisu kullased lained. Ja justkui laevad merel ujuvad mööda seda kollerdavat nisupõldu meie käega valmistatud fõikusmasinad, ragistades lõiketeradega.

Turunda asendas valukoja partelrakukese sekretäri Flegontovit, kelle tehase direktsioon oli saatnud Leningradi tööalasele komandeeringule. Iga päev pidasin Luka Romanovitšiga nõu, kuidas meie jioori paremini suunata tootmisülesandeid täitma, et nad oleksid nii pisiasjus kui ka suurtes üritustes parteile ustavateks abilisteks.

Tõelise bolševiku ja vilunud töölisena suunas Turunda meie noorusliku õhina lihtsate ja asjalikkude nõuannetega konkreet-setele tegudele. Ta- juhtis meid väga osavalt ja ütles õigel ajal ette, mis veel tuleb teha. Pärast iga uut vestlust temaga nägin selgesti neid kitsaskohti tsehhis, kus

meie energiat oli võimalik rakendada. Õppisin Turundast aru saama poole sõna pealt, tema aga omakorda juhtis kommunistlikke noori nii, et me võisime ilmutada igas algatuses kõige laialdasemat initsiatiivi.

Iga algus on raske. Nädal aega pärast minu tülliminemist insener Andrõhhevitšiga ilmus tsehhis noorte seinalehe teine number. Vormide lähtilööja Griša Kanjuk oli sellega tublisti vaeva näinud.

Nahkpõlle ja kaijtseprillidega pikka kasvu laiaõlgne noormees, seisis kraanaga teenindatava valukopa juures ja pööras selle

tüüri. Kopatilast voolas välja sulametalli juga ja kirjutas täht-tähelt nime: «Noor Entusiast». See tulikirjaline nimi tõmbas : otsekohe ligi tsehhi noorte ja vanade tööliste pilgud.

Kõik artiklid oli Kolja Zakabluk tehasevalitsuse kirjutusmasinal hoolikalt ümber tippinud. Kähe kirjutise autoriks oli ta ise.

Kokkuhoiurežiimile pühendatud artiklis tegi meie sõnakehv tabelipidaja oma peremeheliku silmaga ringkäigu valukojas.

«Ei tsehhide laovalitsejad, ei Fedorko ega tehase peainsener Andrõhhevitš,» kirjutas Kolja, «pole seni südamesse võtnud partei üleskutset võidelda kokkuhoiurežiimi eest. Kas peainsener on mõtelnud sellele, kui palju on olemas vaba pinda valmisehita-mata martäänahju ümbruses? Vaja on ainult mahajäetud plats puhastada liivast ning metallijäätmeist, ja ongi olemas koht, kuhu paigutada vormi-mismasinad, mis valukoja 'laos juba üle aasta remonti ootavad ... Ja kui palju katkiste puuküludega tambit-said vedeleb riiulitel! Sellal saadab meister Fedorko iga kord, kui tambitsaist puudus tuleb, üha uusi ja uusi tellimusi remont-ja tööriistatsehhile. Tööriistalukksepad kulutavad kallist metalli selleks, et valmistada meile uusi tambitsaid. Kas poleks lihtsam panna vanadele raudkäepidemetele uued kulud ja asi korras?»

Sääraseid veenvaid näiteid tõi Zakabluk suure hulga. Otseselt ja avameelselt süüdistas ta administratsiooni grafiidi, sulfiit-leelise ja siirupi ebamajanduslikus kulutamises kärnitegemis-ruumis. Ta otsis välja puudusi, vähe sellest — ta kutsus ka töölisi üles võitlema iga malmitilga eest, iga peotäie kaugelt toodava rasvase gatšina liiva eest, iga mõranenud vormkasti eest, mida soovikorral võib kinni neetida ja ümbersulatamatult käiku lasta.

Lühikeses artiklis «Meister Fedorko pehme süda» võttis Zakabluk Aleksei Grigorjevitši läbi tema lepliku suhtumise pärast omakasupüüdjaisse ja praagitegijaisse. Kolja ütles tõtt näkku. Ta kirjutas, et piisab, kui keegi praagitegija kutsub meistri oma pulma või lapsele vaderiks, ja kohe on Fedorko valmis kõigile eksimustele läbi sõrmede vaatama. «Kui need logardid ei taha end parandada,» hoiatas Zakabluk, «siis peab meister valukoja neist viivitamatult puhastama.»

Oma artiklile kirjutasin alla «Vassil Raputaja». See«õna meeldis mulle juba vabrikukoolis. Raputusnuiakesega raputavad platsil vormijad tavaliselt lahti mudeleid, enne kui neid ettevaatlikult liivavormidest välja võtavad. Samuti tahtsin ka mina oma artikliga üles raputada laisku ja paigalpüsivaid inimesi, kellest sõltus tsehhi areng.

Vassil Raputaja väljendas seinalehes «Noor Entusiast» teda ammu piinanud mõtet: ta pani ette lõpetada primitiivne masinate

soojendamine ja sellest tingitud üleliigne jooksmine plaatide järele läbi kogu tsehhi.

Meile oli seinalehe tegemisel abiks olnud üksikasjaline kiri, mille perteirakukese sekretär Flegontov oli Leningradist Turundale saatnud. Me avaldasime seinalehes Flegontovi muljeid.

Ta jutustas ratsionaliseerimisest tehase «Kjasnõi Võboržets» valukojas, vormide tampimisest suruõhuga, valajate ja vormijate, ülesannete täpsest jaotamisest. «Miks ei võiks kõike rakendada meilgi?» küsis «Noore Entusiasti» toimetuse kolleegium.

Flegontov vormis meil lõikusmasinate rattaid. Ta oli umbes viiekümneaastane keskmist kasvu, jässakas, hallikate juustega mees ja täitis väga peent ning vaevanõudvat tööülesannet. Jälgides algul tema linases tööriietuses ja kullakates tehase poolt antud saabastes tugevat kogu, paistsid Flegontovi liigutused mulle väga aeglastena ja ettevaatlikkudena. Ta jändas nagu liiga kaua iga lahtivõetud ratta kallal, niisutas tähelepanelikult ja õrnalt vormi aari, vaatas peegli abil tulevase rattapöia kitsastesse õnarustesse, kontrollides, kas seal ei leidu prahti. Sellal kui me «kuulipildujatel» täitsime ümber vaatamata vormkasti vormkasti järel, seades neid tublisti kümme tükki pehmele liivasele asemele, jõudis Flegontov oma paarimehega talide abil ära võtta ja kokku panna kõigest ühe vormi kaks poolt. Kord avaldasin Turundale oma arvamust Flegontovi aegluse kohta, mille peale Turunda mulle vastas:

«Oled liiga kärme otsustama! Selle töö juures sa juba ei kiirusta. Rattad ja kered — need on kõige rohkem vaeva nõudvad detailid. Ega's neid juhuslikult vormi kõige kõrgemate kategoo-riate töölised. Miks siin nii? Aga üsna lihtsalt! Rikud kiiruga viis hammasratast — paha lugu, kuid parandatav. Kujutle aga endale, et seesugune ratas on halvasti vormitud. Hirmus mõtelda, kui palju malmi läheks praaki, ümbersulatusele! . . . Flegontov aga on suur meister!»

... Vanad töölised lugesid suure huviga meie noorte seinalehest parteisekretäri kirja, ja kogu seinaleht avaldas sügavat muljet.

. ..Tol ööl, kui valukoja noored otsustasid alustada tööd mitte kell neli, vaid kell üks öösel, et ammu enne tööliste saabumist jõuda kiirustamatult valmis vormida komplekti detaile Dnestri-äärsele kpmmuunile saadetavate lõikusmasinate jaoks, olin väga ärevil: «Äkki ei tule meie, noored vormijad, toime nende vaeva ja tööd nõudvate ohtlike detailidega? Neile detailidele tugineb ju kogu lõikusmasin!» Kuid me ei tahtnud vanadelt töölistelt abi paluda. «Tuleme toime omaeneste jõududega,» ergutasime iseennast.

Ei jõudnucl me veel tööle asuda, kui hoovist tsehhi astusid Turunda ja Gladõšev, nende järel aga poetasid end üksteise järel

sisse. «vanamehed» — kaadritöölised, kes juba ammu olid kommunistliku noore east väljas.

«Tere, Luka Romanovitš!» hüüdsin, peatades Turunda. «Tahtsime just hakata teie masinatel töftama. Kuidas siis nüüd saab?»

Luka Romanovitš naeratas ja «ütles:

«Tahad meid liiga vara vanameeste kilda arvata! Tulime ju teile appi. Ühine üritus, ühine mure. Eks ole?»

Nagu känk malmi oleks mu õlalt maha langenud. Aitäh Turundale! Kõik läheb hästi. Nüüd võis juba julge olla, et kõik lõikusmasinate malmosad vormitakse ja valatakse nagu kord ja kõhus.

Tööd alustasime kell üks.

Kõikjal masinate juures hakkasid visisema suruõhk, lõid punetama kuumutatud plaadid mudelite all. Labidad lõikusid liiva-hunnikuisse ja sealt tõusis tihedat auru.

Olime varem kokku leppinud, et minuga paaris hakkab hammasrattaid vormima Kolja Zakabluk. Ja sellest, kuidas ta pimesi keeras kruvisid, millega vormkast oli malmraami külge kinnitatud, veendusin veel kord, et ta tunneb vormimist juba ammust ajast.

Kolja ei jõudnud veel täita esimest vormkastigi, kui kuulsime Naumenko torisevat häält:

«Hei, hei, noormees! ära asu ühti võõrale töökohale. Venitad end ära, jääd jälle haigeks. Tuleme sinutagi toime!»

Nende sõnadega ajas Naumenko Kolja masina juurest minema ja kontrollinud, kas vormkast on kõvasti kinnitatud, laskis terava tambitsakiilu hooga auravasse liivaputru.

«Pole viga, Kolja, ära noruta!» lohutasin oma õnnetut paarimeest. «Meie onu Vasjaga vormime, sina puhka. Või tead mis? Näita parem Kolomejetsile, kuidas vormimulda sõelutakse. Või mis veel: tooge masinate juurde plaadid, et me ei tarvitseks oma tööd katkestada. Aega on meil napilt!»

Ka Nikita ei jäänud vahtima. Kas võis tema oma püsimatu loomuga sel ööl rahulikult magada, teades, et noored valajad on hakanud valmistama lõikusmasinaid Dnestri-äärse kommuuni jaoks?

Kaugel Dnestri kõrgel kaldal lõid päid ja sirgusid aina pikemaks tihe hõbedane kaer, sinkjas rukis, nisu ja oder. Lähenes viljalõikuse päev. Ei tohtinud kaotada enam minutitki!

Meie Podoolia-külalise Nikita jaoks sain Fedorkolt ajutise läbi-pääsuloa. Kolomejets oli nõus tegema ükskõik missugust talle jõukohast tööd. Nii ta hakkaski Zakablukiga võidu jooksma hõõguvate kaminate juurde ja sealt tagasi, hoides pihtide vahel sädemeid pilduvaid kuumutusplaate.

Maremuhha õhutas puusepatöökoja noori valmistama lõikusmasinate puuosad ületunnitööna ja tasuta. Ka Saša Bobõr tuli

tol ööl koos minuga valukotta, et anda esimest lukksepaabi juhul, kui midagi peaks murduma.

Onu Vasja aga, nagu ma aru sain, oli mingil põhjusel väga tujust ära. Ta muudkui torises midagi endamisi ja ohkas millegipärast, siis aga ei kannbtanud enam välja ja ütles mulle:

«Missugune rumal lugu! Jäin natuke hiljaks. Ja kõik selle vanamoori pärast! Ütlesin talle: ärata mind keskööl. Tema aga jäi ise magama. Vaatan kella — pool üks. Ja sadamas löödi juba esimest kella. Selle ajaga, kui ma nägu loputasin ja riidesse panin, olite teie juba platsis! ...»

«Pole viga, onu Vasja! Ka praegu tuleme toime päevatöö alguseks,» lohutasin vanameest.

«Mitte selles ei seisa asi, et me toime tuleme. See töö on ühiskondlik! Ühiskondlikule tööle hilinemine aga on seda suuremaks häbiks. Ma pole Kaškett, ma pole eales vaadanud metsa poole. Tahan elada kõigi teistega koos.»

Me polnud veel kunagi töötanud nii suure rõõmuga kui sel ööl! Mis seal salata — tavalistel päevadel töötad, töötad ja arvestad endamisi, kui palju teenid, ja kui töö lõpuks on tavaline norm ületatud, lähed koju lõbusas tujus. Sel ööl aga töötasime ühiskonna heaks. Pingutasime jõudu rõõmsalt, vaevata, üks käsi ajas teist taga ja jalad jooksid iseenesest vormimiskohale.

Kolm päeva hiljem läksime koos Nikita ja Golovatskiga maalritsehhi. Jube eeskojas võttis meid vastu värnitsa ja tärpentini lõhn. Avaras tsehhis seisis palju uusi lõikusmasinaid, mis ootasid ärasaatmist.

Keskpäeva valguskiirtes tundsime kohe ära oma viis lõikusmasinat. Ega's olnudki nii raske leida neid sadade teiste masinate hulgast: iga Dnestri-äärse kommuuni jaoks konstrueeritud viljalõikusmasina platvormihõlmal ilutses Kommunistliku Noorsoo Internatsionaali märk. Pisut kaugemale aga, vabrikumärgi alla, olid noored maalrid osavasti maalinud kaks rida meie poolt, väga armastatud ja tollal väga levinud laulust:

Me vedur, torma edasi! Kommuunis alles peatu!...

Ja selle loosungina kõlava laulu sõnade alla oli väiksemate tähtedega maalitud: «Iljitši-nimelisele komsomoli kommuunile Pjotr Schmidti nimelise Masinaehitustehase töölistelt.»

Tehase transpordiosakond lubas lõikusmasinad kommnnaaridele ära saata esimese kaubaešeloniga, kohe pärast keskööd.

LXXXIV. PETSERITSA JÄLGI MÖÖDA

Kui me laadimisvalmis lõikusmasinad üle olime vaadanud, tegin sõpradele ja meie külalisSle ettepaneku neemele minna. Olime ise ammu kavatsenud sinna sõita, nüüd aga oli selleks hea. ettekääne. Õhtu juhtus olema ilus, stepist puhus avamerele nõrk tuul.

Kõigi nende ärevate päevade kestel, mil tehase tsehhides töötati meie poolt valatud detailide kallal, oli merel möllanud torm. Kuid täna köidikul oli lainetus vaibunud ja ilma erilise vaevata saime Vetelpäästeseltsi paadisillalt enestele kerge valge kaheaeru-paadi.

Maremuhha ja Nikita hakkasid sõudma, mina võtsin tüüri-mise enda hooleks. Ainult Saša logeles algul niisama, võttis jalast spordikingad ja istus paadininas, lastes jalgadel rippuda üle aare.

Sõudsime vaheldumisi, pikkade saarepuust aerudega, ja tunni aja pärast jooksis meie paat kuurordi ja majaka vahel neeme liivasele leetele.

Siin oli avarust ning polnud inimesi. Mõlemal pool neeme laius kergelt virvendav veeväli, mida poolitas ainult väike kitsas riba imeväärselt puhast hõbedast liiva.

Linn paistis siia vaevalt: see näis madalana, sarnanes kau-gelt suure mereäärse külaga, ulatudes oma tillukeste hoonetega Liskist kuni Madruste agulini. Lainemurdja poole suunduva neeme paremal äärel kerkis kõrgele valgest kivist majaka koonus. Ilmselt oli väga raske olnud teda ehitada sinna ebakindlale liivasele pinnale, sest maanina oli siin juba niivõrd kitsas, et iga marulaine temast vabalt üle käis.

Sumades kuivas liivas nagu hirsiterade salves, tirisime paadi veest välja ja Maremuhha hakkas kähku_riidest lahti võtma.

Otsekui oma kangeks jäänud tubade jõudu prooviv hani vehkis Nikita mitu korda kätega, vaatas silmi kissitades roosatavat päikest ja tormas siis poisikese kombel vee poole. Jooksime Kolomejetsile järele ja sööstsime päikesekiirtes sädelevasse
merre.

Tore oli supelda siin ääretus mereavaruses! Vesi oli nagu stepikaevus — puhas ja soe. Põhi, mida mööda \Mrahommikul oli tormanud murdlainetus, oli nüüd üleni kergetes Invakurdudes. Soolakas ja nii mõnusas tuules oli pisut tunda mädanevale vetikate ja käia lõhna. Kui heitsid selili, nägid, kuidas kuskil rannas mereäärse stepi kõhal vibeleb kõrgel taeva all pistrik. Tema, kelm, otsis aina saaki ega jõudnud kuidagi otsusele, kelle peale kõrgusest alla söösta.

Suplesime suurepäraselt ja kui me märgadena ja väsinuina veest kaldale tuigerdasime, hakkas Kolomejets võimlema. Ta ajas

611

oma käed laiali, nii et luud ragisesid, väänas oma käelabasid, ja kuigi meile avamerelt puhus mahe tuul, tundus, nagu veedak-sime koos Nikitaga vaba aega oma Podoolias. Mulle meenusid meie ühised jalutuskäigud öises linnas ja haaratuna kannata-matusest palusin teda veel kord tungivalt:

«Aitab juba sellest salapärasest vaikimisest, Nikita! Jutusta meile juba kord selgesti ara, mis juhtus Petšeritsaga!»

«Küll ma räägin, ole rahulik!» lohutas meid Nikita, istus paati, pööras näo loojeneva päikese poole ning alustas jutustamist.

. . . Sellest hetkest peale, mil Džendžuristõi ringkonna rahva-haridusosakonna välisukse juures leidis pagenud Petšeritsa kokkukägardatud punased vurrud, ei saanud Vukovitš enam rahu.

Petšeritsa peidupaiga kindlaksmääramiseks tuli tundma õppida tema minevikku, olevikku ja heita pilgu ta tulevikkugi, uurida kõiki ta vanu ja praegusi sõpru ning tuttavaid. Tuli välja selgitada, kus ta oli reisinud, missugustes kohtades kõige lahedamalt elanud, et siis oleks juba kergem ära arvata, kus ta võiks endale leida kaaslasi ja varjajaid.

Žitomir ja Proskurov langesid välja. Vaevalt oleks Petšeritsa peatunud neis väikestes linnades, mis asusid tolleaegse riigipiiri juures. Piir oli alati suletud, liiatigi pärast Petšeritsa pagemist meie linnast oleks piirile lähenemine olnud ohtlik.

Petšeritsa poolt mulle jäetud pileti järgi võis oletada, et ta kavatses sõita Millerovo jaamani. Kas tõesti laskis ta jalga endisesse Doni Sõjaväe Oblastisse või Kubaanimaale?

Kaasteenijate seletustest ja põgeniku ankeediandmetest uuris Vukovitš välja, et Petšeritsa polnud kunagi käinud Doni-äärsetes piirkondades. Veel enam: varsti pärast saabumist meie linna, olles veel väljaspool igasuguseid kahtlustusi, oli Petšeritsa ringkonna rahvaharidusosakonna masinakirjutajale uhkelt sõnanud:

«Moskvamaal pole ma kunagi käinud, ja annaks jumal, et ei lähe ka tulevikus. Miks peaksin lahkuma Ukrainast?»

Raske oli oletada, et ta selle juhusliku lause poetas sihilikult, lootes selle abil hädaohu korral oma jälgi segada ja end just varjata vihatud «Moskvamaal».

Igaks juhuks uuriti hoolikalt kõiki kahtlasi isikuid Millerovo, Olhovõi Rogi ja Nikolsko-Pokrovskaja staniitsas ning isegi Krivoi Rogi Olhovtšiki asulas. Petšeritsa jälgi sealt ei leitud. Tõenäoliselt oli Petšeritsa tähelepanu kõrvalejuhtimiseks võtnud pileti Millerovoni. Ja kes teab, vahest oli ta enesele nendeks reisideks välja kirjutanud veel mitu maksuta sõidutunnistust Ukraina raudteeliinidele ja võib-olla märkinud n'eile erisugused perekonnanimed?

Ja Vukovitš asus selle segase küsimuse lahendamisele.

Nikita jutustas meile,, et kõigepealt tutvus ta tolle ajajärgu

materjalidega, mil Petšeritsa kandis Austria sõjaväe mundrit ja tuli üle Zbrutši revolutsioonitulest haaratud Ukrainasse.

Austria kindralidl kasutasid tookord ära Galiitsiast pärinevaid ukraina natsionaliiste, kes kamdsid austria mundrit. Terve «Ukraina Setši laskurite» leegion paisati siis Austria armee koosseisus Ukrainasse, et seda rüüstata.

Kiievi, Hersoni ja Jekaterinoslavi piirkonnas puhkesid rahva ülestõusud. Terved külad, vallad ja isegi maakonnad ühinesid partisanisalkadesse ja pidasid võitlust okupantide vastu. Ainuüksi Zvenogorodoki lähedal purustasid partisanid mitu Saksa-Austria regulaarväieosa.

Austerlaste ida-armeed juhtis Ukrainasse feldmarssal Böhm-Ermolli. Hiljem asendas teda kindral Krauss. Kokkuleppel sakslastega rüüstas sete kindral 1918. aasta märtsikuu lõpul Podoolia, Hersoni ja Jekaterinoslavi kubermangu — hiiglasuurt Zbrutšist kuni Aasovi imereni ulatuvat maa-ala Ukrainas.

Kohe pärast seda, kui Krauss sai ida-armee ülemjuhatajaks, määrati austerlaste nõuandja Ukraina asjus Zenon Petšeritsa XII Austria korpuse staapi Jekaterinoslavi. Ta sõitis tihti karistus-ekspeditsiooni koosseisus rajoonidesse, kus olid puhkenud talupoegade ülestõusu.d, ja. oli alati valmis nahast välja pugema, et aga paremini ja k;avalamalt talitada-austerlaste meele järgi.

... Ning uurides Petšeritsa teekonda viletsast Kolomõja alevikust Aasovi meireni, avastas Vukovitš, Nikita sõnade järgi, et Jekaterinoslavist Lahkudes peatusid Austria karistussalgad kõige tihedamini saksa asundustes, eriti Taurias.

Tuleb märkida, et Tauria rajoonid olid Vukovitšile tuttavad juba lapsepõlvest saadik. Just siia oli möödunud sajandi esimesel poolel Serbiast põgenenud ta vanaisa, kes oli osa võtnud ülestõusust julma vürsti Miloš Obrenovitši vastu. Vukovitši vanaisa abiellus Taurias ukrainlannaga ja jäi sinna alaliseks elama, Vukovitši isa aga asus kõrgahjumeistrina tööle Mariupoli metallurgiatehastes. Mariupolis astus ta poeg komsomoli, ja sealt saadeti ta juba kodusõja aastail tööle vägedesse, mis allusid Ülevenemaalisele Erakorralisele Kontrrevolutsiooni vastu Võitlemise Komisjonile ning Ühendatud Riiklikule Poliitilisele Peavalitsusele.

Uurides nüüd Petšeritsa teekonda talle lapsepõlvest saadik tuttavais Tauria steppides, sai Vukovitš teada, ft üks Austria väesalkadest, kellle koosseisu kuulus ka Petšeritsa, jõudis saksa asundusse Neuho:ffnungisse, mis asus Berda jõe kaldal. Vukovitš püüdis otsemaid hankida andmeid selle asunduse ajaloo kohta ja sai teada, et selle olid juba üheksateistkümnenda sajandi algul asutanud Württembergist Tauriasse ümber asunud sakslased.

Vukovitš võttis luubi ja hakkas selle abil rändama mööda maakaarti ning uurima Zenon Petšeritsa teekonda Aasovi mere äärde

1918. aasta kevadel. Rohkearvulistest saksa nimedest läks tal silme ees kirjuks: Fürstenau, Goldstadt, Muntau . .. Need Tauria viljarikkas stepis tihedalt üksteise kõrval paiknevad saksa asundused .olid jõukad. Kuni valitses Romanovite dünastia, elasid sakslased seal külluses. Ent kohe, kui Smolnõist kostis loosung: «Kogu võim nõukogudele!», peletas hirm rahva võimu ees jõukatel saksa kolonistidel tihti une silmist ja pani nad värisema.

Austria armee olid nad vastu võtnud avasüli. Hallides mundrites sõjaväevaimulikud olid pidanud kirikuis pidulikke jumalateenistusi ning palvetanud Habsburgide dünastia tervise eest ja asunduse vanad elanikud olid oreli venivate helide saatel vaimustusest nutnud.

Ilma igasuguse kahtluseta pidasid kolonistid hästi saksa keelt kõnelevat Zenon Petšeritsat — austria käsilast — oma inimeseks. Nad olid talle meeleldi abiks rüüsteretkedel ukraina küladele.

«Kahtlemata,» mõtles Vukovitš, «pidi niisugusel osaval vaenlasel nagu Petšeritsa olema veel sidemeid neis asundustes, kus ta kunagi oli käinud.»

Polnud saladuseks ka see asjaolu, et nendesse asundustesse oli jäänud konspiratiivseid saksa agente. Võib-olla oli Zenon Petšeritsale mõne juurde neist määratud salakorter «mustade päevade» jaoks kui avastamisoht sunnib teda lahkuma vanast köhast ja minema põranda alla.

Varsti sai Vukoyitš teada, et Friedensdorfi asunduse sovhoosi tõufarmi oli Podooliast õppepraktikale tulnud põllumajanduse instituudi üliõpilane Prokopi Trofimovitš Sevtšuk. Ta asus kostile Gustav Kunke, juba kõrges vanuses kolonisti juurde, kes pastori puudumisel toimetas kiriklikke talitusi luteri usu palvemajas. Vaevalt jõudis Vukovitš selle teate läbi lugeda, kui talle toodi teine šifreeritud sõnum. Afeile teiseks koduks saanud Aasovi-äärsest linnast teadustati, et salakuulamises kahtlustatud Zenon Petšeritsat oli nähtud linna tänaval, kuid tal õnnestunud silmist kaduda.

Teostades juurdlust ja püüdes ette ära arvata vaenlase kõiki võimalikke tegusid, ei taibanud Vukovitš kuidagi, mis mõte oli Petšeritsal end päise päeva ajal rahvarikkas kuurordilinnas näidata. Palju lihtsam, kasulikum ja ohutum oleks olnud see kardetav aeg mööda saata tuttava kolonisti Gustav Kunke juures. Pärast pikki mõtisklusi oletas Vukovitš, et Petšeritsa istus Zme-rinkas ümber Odessasse minevale rongile ja püüdis sealt siis merd mööda Aasovi rannikule edasi pääseda.

Ent see oletus osutus ebaõigeks. Petšeritsa ei käinud Odessas ega sõitnud Tauriasse merd mööda.

Algul sõitis ta Harkovi, lootes seal leida abi ja varjupaika. Kuid Harkovi jäämine polnud talle sugugi ohutu: sellal algas Ukrainas natsionalistide paljastamine ja hävitamine. Ööbides

sisse registreerimata kord ühe, kord teise sõbra-natsionalisti juures, võis Petšeritsa neile väga palju halba teha. Ja need soovitasid tal varjata end kuskil kaugemal.

Ta sõitis rongiga Mariupoli tja sealt voorimehega mööda tolmuseid mereäärseid maantei4 meie linna. Võib-olla tema oligi selleks «rahadega reisijaks», kellest meile jutustas voorimees Volodka, ilma et ta oleks aimanud, missugust kelmi ta oma rappuval pikkvankril sõidutas.

Tehes Mariupolisse sõiduga väikese ringi, arvestas Petšeritsa omast vaatekohast õigesti. Ta kartis tagaajamist ja tahtis oma jälgi segada.

Pika maa tagant ei saa kõike välja selgitada, palju jääb järele küsimata. Vukovitš, kes Petšeritsat näo järgi tundis, sõitis ülemuse nõusolekul rajooni, kuhu Petšeritsa oli ilmunud. Nii juhtuski, et nägin Vukovitšit tema saabumise päeval, kui ta, seljas toorsiidist ülikond ning peas helesinise lindiga panama-kübar, raudteejaamast linna läks. Kuid ta ei andnud end tunda, soovides hoida oma saabumist paraja ajani saladuses.

Meie linnas ootas Vukovitšit suur üllatus. Ta tuli GPU linna-osakonda ja talle näidati Verhni Tokmaki jaama korrapidajalt saadud kiirettekannet. Selles ettekandes teatati, et jaama lähedal nõos, kust tavaliselt võeti portselansavi, oli leitud mehe laip ja dokumendid Petšeritsa-Sevtšuki nimele...

«Mi-i-i-s? Laip?» hüüatas Bobõr ja ta hääl väratas. «Ei või olla! Kes ta siis tappis?»

«Kas arvad, et tean, kes ta tappis?» ütles Kolomejets.

Nikita rahulik hääl pettis ka Maremuhhat. Eksiarvamusele viidud Petruss ütles kibedusega:

«Vukovitš jutustas sulle kõik, Nikita. Niisuguseid üksikasju, et neid on raske isegi välja mõtelda! Kas ta tõesti hiljem ei saanud sulle ütelda, kes Petšeritsa tappis?»

«Kujuta ette, ei ütelnud ...» surus Kolomejets vaevu naeru tagasi hoides läbi hammaste ja küsis: «Kas olete kindlad, et lõikusmasinad enne pimedat platvormidele laaditakse, poisid?» «Kui juba Golovatski selle asja enese peale võttis, on kõik korras!» hüüdsin mina. «Olgu .muuga kuidas,on, aga Tolja sõnu võib uskuda. Öise rongi ajaks toimetatakse nad tehasest kaubajaama.»

«Noh, kuulake siis, mis edasi juhtus!» ütles Nikita.

LXXXV. LAIP NÕOS

Juhtus see, mida Vukovitš oli väga kartnud. Kui Friedensdorfis Petšeritsa kohta andmeid päriti, sai keegi koguduseliige sellest kuulda ja teatas otsemaid pastori asetäitjale Kunkele, et võimud on huvitatud tema üürilisest.

Petšeritsa ei jäänud kinnivõtmist ootama: kogu maailma needes sõitis ta saabuvas videvikus asundusest välja kõige lähemasse Verhni Tokmaki jaama. Kunke andis talle kaasa soovituskirjad Taganrogi ümbruskonnas elavate rikaste sakslaste juurde pääsemiseks.

... Öö. Tuhmilt valgustasid kaks petrooleumilaternat stepis asuvat Verhni Tokmaki raudteejaama. Üsna jaamahoonete juurest algasid arbuusi- ja viinamarjaväljad. Unine korrapidaja tukkus lahtise akna all, oodates helistamist naaberjaamast.

Petšeritsa kõndis üksinda kruusasel perroonil edasi-tagasi. Pärastpoole astus tema juurde veel keegi reisija ja palus tuld. Petšeritsa ulatas mehele hõõguva paberossi. Igavuse tõttu lonkisid nad kahekesi mööda perrooni ja vestlesid. Nad sattusid üha pikemasse kõnelusse ja Petšeritsale sai selgeks, et ta uus tuttav on varustusagent Jossif Okolita Novo'tšerkasskist. Noormees sõitis koju pärast kauakestnud ringreisi Aasovi-äärsetes rajoonides ja oli rõõmus kaasvestleja üle.

Üsna pea oli Petšeritsal teada, et nad olid Okolitaga ühe kandi mehed. Omaksed olid ta juba poisikesena Galiitsiast Volga äärde viinud. Austerlaste tagakiusamist kartes lahkusid noil aastail paljude Lääne-Ukraina külade elanikud koos taganevate Vene vägedega oma kodumaalt. Galiitslasi võis 1916. aastal leida Kaukaasias, Taurias ja Krimmis. Mõned sõitsid isegi veel kaugemale — Pensa ja Saraatovi kubermangu. Petšeritsa öise kaasvestleja omaksed olid Volgamaal näljaajal

hukkunud, ta ise aga, jäänud orvuks, oli sõitnud oma rätsepast onu juurde, kes samuti oli põgenenud Galiitsiast ja Novotšerkasskisse elama asunud.

Rava Russkaja lähedal elanud õpetaja poeg Jossif Okolita oli «moskaalidega» täiesti kodunenud ega tundnud nende vastu mingit vaenu, ta isegi kõneles kütvalt nõukogude valitsusest ja kavatses sügisel astuda Rostovi pedagoogilisse instituuti.

Kuulates sel ööl nii usaldavalt jutustavat noormeest, kelle kõneluses polnud enam tunda galiitslasele nii iseloomustavat aktsenti, nõustus Petšeritsa temaga igas asjas ja mõtiskles samal ajal sel>sst, et Jossif Okolita dokumente ja tema elulugu läheks tal praegu hädasti vaja.

Kes seda veel teab, kuidas Petšeritsasse suhtuvad kolonist Gustav Kunke tuttavad, kelle poole ta parajasti oli teel! Ja pealegi võis Kunke oma naha päästmiseks juba esimesel ülekuulamisel kergesti välja lobiseda Petšeritsa asukoha.

... Juba anti Nelgovka jaamast teada, et reisirong on alustanud viimast jaamavahet Verhni Tokmaki suunas. Petšeritsa külm salakaval mõistus töötas kiiresti. Püüdes kaaslase poolehoidu võita mälestustega kallist Galiitsiast, kaalutles Petšeritsa palavikuliselt: «Laip leitakse, dokumendid võetakse ära, ja kui mu.

tagaotsimine on juba käimas — kutsutakse kolonist Kunke tapetu isiku kindlakstegemiseks otsemaid välja. Noh, see on vana rebane. Oma naha päästmiseks ja selleks, et mul võimalik oleks pageda, kinnitab ta igas olukorras minu, «Sevtšuki» surma.»

Jaamast natuke maad eemal peistis puude varjus kaev. Petšeritsa ütles, et teda piinavat janu ja palus kaasreisijat pumbata talle arteesiakaevust külma vett. Okolita ei aimanud midagi halba ning oli sellega meelsasti nõus. Vaevalt said nad pöörata kaubaaida nurga taha, kus neid varjas pimedus, kui Petšeritsa haaras taskust jahinoa ja lõi sellega Okolitale selga. Petšeritsa tiris oma ohvri lähedasse jäärakusse, otsis kõik tapetu taskud läbi, võttis ta dokumendid, raha ja portsigari. Viivitada polnud võimalik. Kähku pistis Petšeritsa tapetu tasku võltsitud koman-deerimistunnistuse, mis oli välja kirjutatud üliõpilase Prokopi Trofimovitš Sevtšuki nimele, pesi kaevu juures loigus käed puhtaks ja, haaranud kätte Okolita väikese vineerkohvri toidupoolisega, läks, nagu poleks midagi juhtunud, jaamahoone teiselt küljelt valgustatud perroonile.

Aasovi mere äärest tulev rong peatus Verhni Tokmaki jaamas-kolm minutit. Petrooleumilaternatega valgustatud vedur tassis siis veereva koosseisu puhkides edasi Pologi poole, viies kaasa valevarustaja Jossif Okolita.

Koju sõitvad päevitunud suvitajad vähkresid unistena puhastel linadel. Vanamees-vagunisaatja tukkus tambuuris ja unistas sellest, et saaks end pisut välja puhata enne kärarikast Volno-vahhat. Ja keegi ei pööranud tähelepanu juhuslikule reisijale, kes sulavatest steariinküünaldest valgustatud poolpimedas platskaart-vagunis vabale kohale asus.

Uue reisija enesetunne oli suurepärane. Petšeritsa oli kindel, et tal ometi viimaks oli läinud korda oma jälitajaid kavaluses. üle trumbata. Saabunud Rostovi Doni ääres, peatus ta linna parimas, Aia tänaval asuvas võõrastemajas «San Remo».

Täiesti rahulikult registreeris ta end võõrastemajja ja tal läks korda seal elada kolm päeva kindlas usus, et vaevalt keegi pöörab tähelepanu Novotšerkasskist sissesõitnud varustusagendile, kelle nimeks oli Okolita. Nähtavasti puhkas ta mõnusasti' pärast rahutuid rännakuid. Õhtuti hulkus ta linnas ringi.

Tõenäoliselt oli see kõige hirmsam hetk tema elus, kui ta oodatud kelneri asemel, kes tema juurde pidi tulema uushõbedast vaagnaga, märkas lävel sihvakat heledajuukselist Vukovilšit.

Vukovitš hoidjs enda ees laskevalmis nagaani ja ütles, ilma et oleks häält kõrgendanud, kõige tavalisemal toonil: «Käed üles! ...»

«Pea, Nikita! Aga kuidas võis ta Petšeritsa üles leida võõra nime all ja veel niisuguses suures linnas?» hüüdis Bobõr.

617

Kolomejets lausus õpetavalt:

«Sina, Sašenka, oled ikka veel lubamatult naiivne, kuigi oled juba taeva all lennanud. Saa aru, vennas: Vukovitš ja tema seltsimehed on raudse revolutsioonirüütli Felftc Edmundovitš Dzeržinski õpilased! Nad teenivad parteid ja nõukogude võimu, kaitstes Oktoobri suijri võite! Neid abistab kogu rahvas! Sellest on vähe, et Vukovitš püüdis kinni salakuulaja. Ta kirjutas Verhni' Tokmaki raudteelastele kirja ja palus, et nad püstitaksid mälestussamba Jossif Okolita hauale, selle väikese nõo servale, kus Petšeritsa ta mõrvas. Isegi kiri selle mälestussamba jaoks on Vukovitši enese poolt välja mõeldud. Kas teate, kuidas see kõlab? «Ikke all ägava Lääne-Ukraina pojale Jossif Okoütale, kes hukkus maailma kodanluse palgasõduri käe läbi. Puhka rahus, kallis seltsimees! Su kodupinnale saabub kord helge vabastamishetk!» Täna sõidan Verhni Tokmakist läbi, ja kui rong kauemaks peatuma jääb — lähen ja vaatan seda mälestussammast.»

«Hästi, Nikita,» segasin ma vahele, «kuid sa pole meile ikka veel selgelt ütelnud, kuidas Vukovitš sellele tuli, et Petšeritsa «San Remo» võõrastemajas elab?»

«Kuidas ta selle peale tuli?» Kolomejets muheles. «Aga näe kuidas. Ma ju jutustasin teile, poisid, et tapetu onu oli Novo-tšerkasskis rätsep Teades, et ta vennapoeg veedab kõige suurema osa oma komandeeringuisj; Mariupolis, saatis ta sinna Jossif Okolitale lühikese, kuid rõõmustava kirja aadressil: «Postkontor, nõudmiseni.» Onu teatas Okolitale, et vastuvõtukomisjon kutsub teda Rostovi pedagoogilisse instituuti. Andis nõu asjaajamine kiiremini lõpetada ja koju sõita. Selle kalli kirja, millel oli saatja-aadressina märgitud onu elukoht, oli Okolita pistnud tasku, mille Petšeritsa oli ahmiga unustanud läbi otsida. Ja Vukovitš kutsus tapetu onu kähku välja sündmuskohale. Sellal kui kohtumeditsiini ekspert tegi kindlaks laiba vanuse, mis ilmselt ei vastanud Petšeritsa omale, saabus Okolita onu telegrammiga köhale kutsutult juba Verhni Tokmakki. Ta tundis ära mõrvatud vennapoja. Tema mõrtsukat tabada oli aga õige lihtne asi...»

Otsekui ärgates mõtisklusest, mida Nikita jutustus oli esile kutsunud, ütles Maremuhha erutatult:

«Mõtelge ometi, poisid, mis oleks juhtunud, kui Petšeritsa meid oma kavalusega üle oleks trumbanud! Kooli me poleks saanud lõpetada, oleksime ehk puuduliku tööoskusega vedelnud kuskil PodooUas ja töölisklassile poleks lisandunud viitkümmend kaht inimest!»

«Ja kommuun oleks jäänud ilma lõikusmasjnateta,» lausus Bobõr.

«Jah, lõikusmasinaid poleks olnud, see on tõsi,» nõustusin

618

meelsasti Bobõriga, «ning paljugi oleks jäänud olemata. Ja meie poleks siin koos istunud ... Tõepoolest, kui palju kahju võib teha üks vaenlane, kui teda õigel ajal ei paljastata!»

«Sa võtad seda liiga kitsalt, Vasfil,» segas end jutusse Kolomejets. «Asi ei seisa muidugi mitte ainult meie vabrikukoolis. Niisugused petšeritsad tahavad hävitada kogu meie elu, kogu nõukogude võimu. Selles see asi seisabki, et oleme juba õppinud hävitama nende hundisüdameid ammu enne seda, kui nad jõuavad, meid hävitada! Kunagi ei õnnestu neil Ukrainat Venemaa küljest ära kiskuda! Ukraina rahvas — aus töörahvas — taipab väga hästi, kuhu need Petšeritsa-taolised härrad sihivad. Mäletate, juba vabrikukoolis kordasime tihti Iljitši sõnu: «Suurvene ja ukraina proletaarlaste ühise tegevuse puhul on vaba Ukraina v õ i m a l i k , ilma säärase ühtsuseta ei saa sellest juttugi olla.» Neid Lenini tarku sõnu kannab iga Ukraina .töötaja juba ammu südames, need on kodusõja-aastail tegelikus elus korduvalt läbi proovitud ning ei ükski vaenlaste alatu tegu suuda rahvast veenda

vastupidises. Ja alati, varem või hiljem, saavad need nurjatud lüüa, sest õigus jääb tingimata meile.» Ja pärast vähest vaikimist tegi Kolomejets ettepaneku: «Lähme kaldale tagasi, poisid! Päike loojub, aga meil tuleb veel palju sõuda.»

Pingutasime jõudu ja lükkasime paadi vaiksesse vette. Nüüd hakkasin mina parempoolseks sõudjaks, Saška Bobõr aga võttis tüürimise enda hooleks. Rasked pikad aerud tungisid ker- -gelt soolasesse elastsesse vette. Sädelevad piisad kukkusid aeru-labadelt merre ning hiilgasid päikese paistel. Tullid kriuksusid meie liigutuste taktis ja Saška, mõnuledes ahtris, alustas laulu:

Töölippu julgelt kanname oma võitlusteel!
Üksmeelselt elu anname
töörahva võidu eest!

.. . Saatsime Nikita teele südaööl. Tassisime kodunt kaasa kotitäie heinu, et tal oleks lahtisel platvormil lõikusmasina all pehmem magada.

Iga silmapilk oli oodata veduri tulekut hiiglapika' kaubaešeloni ette, kui Nikita kiskus kotist äkki välja emailitud plasku ning lausus:

«Näita mulle, Vassil, kust saab tee peale vett kaasa võtta.»

«Lähme, me näitame sulle,» oli Maremuhha kohe valmis minema.

«Ei, valvake koos Bobõriga siin minu asju, las Vassil näitab mulle teed. Lähme, Vasja!» ütles Nikita kähku.

Kui ma teda perrooni äärde väikese veekeetmishoone juurde viisin, ei taibanud ma veel, et mitte janu, vaid peamiselt soov mulle avaldada mingit saladust, sundis Kolomejetsit paluma, et

nimelt mina teda saadaksin. Vaevalt olime jõudnud väikese kivihoone juurde, mille seinast ulatusid välja kaks kraani, kui Nikita ringi vaatas, kas ehk kedagi pole läheduses, ja mulle tasa kõrva sosistas:

«Ütle, Vassil, kas sa näitasid oma kirja kellelegi, enne kui sa ta mulle ära saatsid?»

Ma ei saanud hästi aru, milles asi seisab ja laususin valvsaks muutudes:

«Ei, ei näidanud ... Mis siis?»

«Ega rääkinud kirja sisust kellelegi?»

«Mitte kellelegi… See tähendab, ütlesin, et saatsin sulle kirja kuid mis seal kirjutatud oli, sellest ei rääkinud.»

«Aga kas sa näiteks oma kahtlustustest, et see tantsuklassi juhataja Rogal-Piątkowska on Podoolia krahvinna sugulane, pole kellelegi rääkinud?»

«On ta siis sugulane? ... Kas näed!» Ja ma ütlesin rõõmsalt-«Mina vaatasin teda ja mõtlesin: lihtsalt juhuslik perekonnanimede kokkusattuvus. Meie oma oli uhke, kuivetu, kuid see siin on hoopis teistsugune, nagu lihamüüja turupoes.»

«Ja mõtle ka tulevikus nii, said aru?» ütles Kolomejets tähendusrikkalt. «Lihtsalt juhuslik perekonnanimede kokkusattuvus ja muud midagi! Ning ei mingit lobisemist sellest. Seda ei palu sinult ainult mina, vaid veel keegi…»

«Vukovitš?»

Sel hetkel kolksatasid vagunipuhvrid, andes meile teada, et vedur on juba ešeloni ees.

«Kord saad sa kõigest teada,» ütles Kolomejets, «kuid seniajani ... täielik vaikimine. Kõiki metsloomi tuleb püüda käratult.»

Ma ei saanud enam millestki aru ja vaidlesin vastu:

«Pea, Nikita! Me ju kavatseme rünnata seda madaami ja ta tantsuõhtuid. Rääkisin ju sulle kodus ...»

«Kas komsomoliliinis?»

«Nojah, noortesektsiooni abiga ...»

«Komsomoliliinis võib. See asja ei sega. Kuid sa tee nii, nagu oleksid esmakordselt oma elus kuulnud seda nime alles siin Siis see pisiasi, mida sa mulle oma kirjas teatasid, ei lähe kaotsi... Kuid nüüd — lähme tagasi...»

LXXXVI. MIS TÄHENDAB «INSPIREERIJA»?

Kolomejetsi poolt ära viidud viis lõikusmasinat polnud veel sihtkohta jõudnud, ent juba soovitas Golovatski igast rakukesest valida agitaatoreid haridustööks lõunavaheaegadel. Tõsi küll, meil leidus puurimistsehhis keegi Arkaša Salagai, kes astus

Tolj.a vastu välja. Salagai väljendas kartust, kas meie, kommunistlikud noored, ei kipu sellega asendama tehase parteiorganisatsiooni. Salagai ägestus, püüdes tõendada, et ettelugemise korraldamine lõunavaheaegadel on kommunistide otsene ülesanne.

Golovatski aga pani sel sasipäisel kisakõril, kelle määrdunud sonimüts oli uljalt kuklasse lükatud, suu plaksti kinni.

«Kõigil on teada, seltsimehed,» ütles Tolja väga selgelt ja rahulikult, «et meil tehases on kommunistlikke noori poole rohkem kui partei liikmeid. Meie oleme ju kommunistide otsesed abilised, kas pole nii? Ja selles pole midagi häbistavat, kui me paiskame oma jõud ka sellesse töölõiku, kuhu meid suunab partei. Vastupidi, selle üle tuleb uhke olla!»

... Sel suvel huvitasid tehase töölisi ja üldse kogu meie maad suhted Inglismaaga. Sellepärast Golovatski soovitaski kõige enne töölistele viimastest ajalehenumbritest ette lugeda mitu selleteemalist artiklit.

Tänaseks tehti söögisaalis ettelugemine kohustuseks tisleri-tsehhi rakukesele. Ma ei imestanud sugugi, kui üle pika saali läve astudes kuulsin Maremuhha bassihäält. Eile oli mu sõber hilisööni klubi lugemissaalis ajalehtede taga istunud, valmistudes ettelugemiseks.

Maremuhha seisis väikesel laval, kus tavaliselt esines «Sinine Pluus». Hoides käes ajalehte «Izvestija», luges Petruss Nõukogude valitsuse poolt Inglismaale läkitatud nooti:

«... NSV Liidu tööliste ja nende ametiühingute vennalikku abi streigivõitlusele Inglismaal püüavad Inglise riigivalitsuse kõnemehed tõlgitseda kui Nõukogude valitsuse vahelesegamist Briti impeeriumi siseasjadesse. Pidades enesele ebaväärikaks reageerida mõne Inglise ministri poolt sel puhul tehtud jämedale ja lubamatule kallaletungile NSV Liidu, ta töölisklassi ja tööliste ametiühingute vastu, juhib Nõukogude valitsus tähelepanu sellele, et mõne valitsuse kuuluvus teatud poliitilisse parteisse ja ühe või teise poliitilise partei domineeriv positsioon mistahes ametiühinguis on üsna levinud nähtus ...»

Kõik saalisviibijad, kes istusid heleda lõhnava vahariidega käetud pikerguste laudade ääres, olid pöörasud pilgud Maremuhhale. Kui mõnel lõunatajal oli vaja minna susiseva keeduaparaadi juurde keeva vee järele, siis läks ta sinna kikivarbail, püüdes astuda võimalikult tasa, ja vaatas kogu aeg lavale.

Ma ei saanud teisiti, ma lihtsalt pidin rõõmustama Petro pärast! Vabrikukooli õpilane, kes alles hiljuti oli püüdnud silmusesse linde ja jooksnud palja jalu ringi meie kaljurikkas linnas, luges täna suure masinaehitustehase töölistele ette valitsuse nooti ja kõik kuulasid teda tähelepanelikult. Kahetsesin, et Kolomejetsit polnud siin: küll ta oleks rõõmustanud, nähes, missuguseid edusamme teeb tema kasvandik!

Söökla kõige kaugemas nurgas märkasin Golovatskit ja Flegontovit, kes mõne päeva eest oli Leningradist tagasi jõudnud. Ka nemad kuulasid tähelepanelikult minu sõpra.

Jälgides nooti, milles Nõukogude valitsus luges üles igasuguste chamberlainide kallaletunge ja rumalaid väljamõeldisi, meenus mulle kõnelus varte Turundaga.

«Jah, aitasime ja aitame tulevikus igaüht ausat kodanlaste poolt rõhutud töölist, ja kui see kapitalistidele ei meeldi, vilistame selle peale,» mõtlesin ma.

Otsekui oleksid Nõukogude diplomaadid salaja pealt kuulanud meie tookordset vaidlust, väljendasid nad nüüd oma noodis meie mõtteid, tõsi küll, väga viisakas toonis, kuid seetõttu ei kaotanud need midagi oma teravusest.

Mõtiskledes polnud ma üldse kuulanud seda, mis Petro luges, ja mul oli raske kohe aru saada noodi edaspidisest sisust.

«.. . See või teine sõbralikkuse aste riikidevahelistes suhetes,-» luges Maremuhha soliidsel bassihäälel, «avaldub kõigepealt riikide majanduslikes vahekordades. Rahaminister Churchilli kõnes kuulub kõige tähtsam koht rünnakuile, mille ilmseks eesmärgiks on õõnestada majanduslikke suhteid Inglismaa ja NSV Liidu vahel. Need 1918.—1919. a. Nõukogude vabariigis toime pandud' Inglise interventsiooni tookordse peamise inspireerija' rünnakud taotlevad ilmselt sedasama eesmärki, mida kõnesolev tegelane on endale seadnud Nõukogude vabariigi suhtes kogu selle olemas-olu kestel. Churchill ei ole unustanud blokaadi ega interventsiooni, ja tema praegune väljaastumine on mõeldud selleks, et kaasa aidata uue blokaadi loomisele meie vastu ...»

Maremuhha luges selle pika lause soravalt lõpuni ja tõmbas siis hinge. Seda lühikest vaikushetke käsutas kohe ära Kaškett. Ta tõusis kähku püsti ja hüüdis, hoides käes aurava teega täidetud helesinist emailkruusi:

«Noormees, kas tohib midagi küsida?»

«Küsige,» vastas, Petruss ebakindlalt.

«Lugesid meile ette palju igasuguseid keerukaid sõnu. Kädistad neid üksteise järel, aga pea ei võta neid kinni. Ja mitte kuidagi, ei taipa, mis see kõik tähendab. Näiteks, kallis sõbrake, seleta õige minule, harimatule tööinimesele, mis asjamees see «kon-spi-ree-ri-ja» õige on!»

Ja oma nobedate salakavalate silmadega võidutsevalt ringi vaadates istus Kaškett kõlinal pingile. Kõigest oli näha, et ta oli selle küsimuse esitanud mitte oma harimatuse tõttu, vaid ainuüksi selleks, et poissi kimbutada.

«Hea küll, ma seletan,» ütles Petro. «Kuid seal ei ole tarvitatud sõna «konspireerija», vaid «inspireerija». Inspireerija — see on ...»

Sel hetkel- kostsid söögisaalis valjud kindlad sammud. Lava

poole tuli kaugelt nurgast Flegontov. Ta oli tugev, rässakas, seljas olid tal hallid linased riided, jalas valukoja tolmuga tihedalt kattunud punaseks kulunud saapad. Jõudnud Petro juurde, tõstis ta nagu õpilane õpetaja ees käe ja ütles tasa:

«Luba, kallis noormees, et mina vastan.»

Kaškett nägi, et tema katse lugemist luhta ajada nurjub, ning ütles kohapealt, kuid juba palju tasemini:

«Miks poissi segada? Ta luges ladusalt, las seletab meile ka, nagu oskab.»

«Tahan abistada seltsimeest ja seletada nii sulle kui teistele.

Ega see asjale kahju tee!» ütles Flegontov j.ärsult. «Sind huvitab, kuidas tuleb aru saada keerulisest võõrsõnast «inspireerija»? Luba, et vastan. Käesoleval juhul võiks seda tõlgitseda niimoodi: 1918.—1919. aastal oli Churchill peamiseks õhutajaks, ässitajaks ja … ütleme isegi — eestvedajaks selles välismaises kallaletungis Nõukogudemaale. Pärast esimest maailmasõda jätsid inglased oma tehased siia. Algul arvasid nad, et meie, bolševikud, ise uperkuuti läheme, ent pärast, pettudes selles, otsustasid kõik need churchillid toimida teistmoodi. Churchill saatis meie vastu neljateistkümne riigi relvastatud jõud, et lämmatada noort Nõukogudemaad, kuid see ei õnnestunud tal. Nii umbes võib seda sõna seletada rahvusvahelises polütikas. Kuid inspireerijaid on mitmesuguseid, pole nad alati Inglise ministrid ... Niisugused tüübid võivad näiteks poetada end ka töölisklassi ridadesse, ja kuigi nende tegevuse piirid on hulga väiksemad kui Churchillil, toovad nad ikkagi suurt kahju meie ühisele üritusele. Võtame näiteks valukoja. Seal töötab niisugune isik, kes kodusõja aastail rippus batko Mahno ja kindral Denikini küljes. See isik on rahulikult elanud kuni praeguse ülesehitusajani. Talle antakse masina juures töötamiseks paarimees, noor poiss, kes veel ei tunne meie korda. Arusaadav, et see noormees oleks võinud teadlikult suhtuda tootmisse, töötada ausalt, täiesti kohusetruult, ja arusaadavalt oleks vanem tööline pidanud teda selle juures aitama. Kuid siin on lugu ümberpöördult. Isik, kellest ma räägin, inspireerib algajat töölist hoopis teisiti toimima: tegema praaki, lohakat tööd ja suhtuma hoolimatult ja ükskõikselt nõukogude tootmisse.

Aga kuhu viib välja niisugune-inspireerimine? Sajad detailid lähevad praaki, kuskil külas aga ootab talupoeg ega jõua ära oodata tellitud lõikusmasinat ja vannub maa põhja niisuguse linna ja maa koostöö. On mu vastus sulle arusaadav.

Kõikjalt kostis naeru. Lõunatajate pilgud peatusid Kaškeftl, kes oli peitnud oma näo tohutu suurde emailkruusi ja teeskles, nagu jooks ta hoolega ega kuuleks midagi.

«Noh, kui enam küsimusi pole, siis jätkame lugemist,» ütles Flegontov, noogutas Maremuhhale ja läks jälle Golovatski juurde.

Maremuhha vaatas tänuliku pilguga Flegontovile järele, köhatas ja jätkas nüüd juba märksa kindlamini:

«. . . Poleks ju muidugi vaja Churchilli ütlustesse suhtuda tõsiselt, teades, et tema sõnu ei saa kunagi võtta puhta kullana, kui mitte tema kui rahaministri positsioon . . .»

Kuum keskpäevapäike pimestas mind, kui ma mõni minut enne töövaheaja lõppu väljusin Flegontovi järel söögisaalist. Rööpajl seisid tööliste poolt sinna lõunavaheajaks jäetud väikesed veo-vagunid, mis olid ääreni täis äsja valmistatud õliseid polte; kaugelt kütmisruumist kostis vihinat, vahetpidamata undasid sulatusahjud, sulatades malmi.

«Kas olete omavahel semud?» küsis mult Flegontov, mõeldes minu ja ettelugeja vahekorda.

«Jah! Õppisime koos vabrikukoolis.»

«Tubli poiss, ei ajanud midagi sassi.»

Kuid mind piinas mõte: kas mul on õigus ütelda Flegontovile, parteirakukese sekretärile, et ta ühes asjas natuke eksis. Ja ma laususin ettevaatlikult:

«Kuid mõnes asjas ma küll teiega pari ei ole, seltsimees Flegontov.»

«Ja nimelt missuguses?» Flegontov pööras minu poole oma suure päevitunud näo, millel olid näha arvatavasti varases lapsepõlves põetud rõugete armid.

Märkasin, et ta sõjaväe-vormimütsi nokk läikis grafiidist. Ta oli seda siin tehases kandnud vist kodusõjast saadik!

«Vihjates sellele, et Kaškett õhutab oma paarimeest tegema praaki, te just kui oleksite õigqstanud Tiktorit. Et näe, Kaškett on praagitegija ja laiskvorst, Tiktor aga süütu talleke. Kuid tõeliselt pole see nõnda, seltsimees Flegontov! Kui te ainult teaksite! . . .»

Kirill Pankratjevitš katkestas mind:

«Kui vana Tiktor on?»

«Käib vist kaheksateistkümnendat.»

«Nõndaks. Ja mida ma peaksin teadma?»

Jutustasin talle mitte just kuigi ladusalt, kuidas Tiktor vabrikukoolis oli käitunud, kuidas ta oli olnud vastuolus kollektiiviga ning purjusoleku tõttu polnud ilmunud köhale erakorralise väeosa alarmi puhul.

«Ja see on kõik?» küsis Flegontov.

«Kuid meie heitsime ta komsomolist välja! Ta on parandamatu!»

«Sa eksid, Mandžura,» ütles Flegontov rahulikult. «Ega inimesed ole loopida. Niipalju kui mina sellest asjast isiklike tähelepanekute ja sinu jutu järgi aru saan, on su kaaslinlane upsaka-võitu poiss, peab ainult oma huvisid silmas. Kuid ka niisuguseid •võib ümber kasvatada. Kas saad aru, Mandžura, meil tuleb või-

delda iga inimese eest, seda enam iga noore eest. Olen kindel: komsomolist väljaheitmine on jätnud talle okka südamesse. Sina aga anna talle mõista, et kõik pole veel kadunud. Ma ei taha, et sina kui kommunistlike noorte organisaator hoiduksid kõrvale niisugustest inimestest, nagu on see Tiktor. See käiks meie huvidele vastu. Kui ta hakkab tõrkifma, siis ründa. Ole printsipiaalne! Mis on kergem, kui kuulutada inimene parandamatuks ja sellega teha asjale lõpp? Kuid kurjategijatki võime mõnikord oma veendumuste abil juhtida õigele teele. Tõde on ju meie poolel!»

Õhtul hakkas äkki puhuma, trimuntan1 ja lahes rullusid valged vahused lained. Läbilõikav stepituul kihutas neid hirmsa jõuga tagant, kallutas lainete harju ja siis lendasid veepritsmed kõrgele, helkides roosalt külma loojangu kumas. Kustuva päikese valgus värvis mõneks hetkeks tulipunaseks Maremuhha näo ja vist ka minu oma. Istusime sadamarestorani lähedal pingil ja vaatlesime, kuidas tuuleiilidest voogama löönud lahevesi alatasa oma värvi muutis.

Märkamatult ligines öö. Videvik kattis maa madala sinaka vinega ja tõi meile siia väikesele kõrgendikule asja küpsetatud leiva magusat lõhna ning soolast mereniiskust.

Teades, et Petkal pole täna harjutust klubis, olin teinud talle ettepaneku minna mere äärde jalutama. Petruss nõustus meeleldi, ja kui olime istunud pingile, ütles ta kergendusohkega:

«Flegontov aitas mind täna toredasti hädast välja, kas pole tõsi? Otsekui oleks aimanud, et neis Inglismaa asjus pole mu teadmised kuigi suured. Õieti kavatsesin Hiinast rääkida. Tegin enesele tohutu palju väljavõtteid! Golovatski aga sundis mind lugema suhetest Inglismaaga ...» .

«Mul on Hiina asjadest niisama vähe aimu kui hiina tähestikust,» lohutasin Petkat.

«Hiina küsimus on keeruline,» ütles Petruss soliidselt ja üle-olekutundega.

Ta vaikis pisut aega ja ütles siis äkki ägedalt, justkui oleks otsustanud võitu saada oma kohmetusest:

«Kuule, Vassil, kas mäletad Sung Jat-sengi läkitust Nõukogude valitsusele?»

«See on mul vist kähe silma vahele jäänud.. Kuid... pea ... Ta on ju surnud?»

«Aga enne oma surma kirjutas ta läkituse, möödunud 'aasta kevadel. Kutsus, kas tead, oma sõbrad enda juurde ja dikteeris neile läkituse sõnad. Kui toredasti see kõlab! Kuula: «Teie,» kirjutab Sung Jat-seng, «juhite Vabade Riikide Liitu — seda

1 Trimuntan — põhjatuul.

pärandit, mille surematu Lenin jättis maailma rõhutud rahvastele. Selle pärandi abil . . .» Petro kibrutas oma lafä otsmikku, tuletades pingeliselt meelde täpseid sõnu, ja jätkas siis rõõmsalt: «Jah, ja edasi läheb nii: «Selle pärandi abil vabanevad imperialismi ohvrid paratamatult sellest rahvusvahelisest korrast, mille alusedguba igivanast ajast põhinevad orjapidamisel, sõdadel ja ebaõiglusel . . .» Eks ole toredasti öeldud? Missugune kindlus! Ja oma läkituse lõpetab ta nii: «Jättes teiega hüvasti, kallid seltsimehed, tahan väljendada lootust, et varsti saabub päev, mil NSV Liit tervitab võimsat ja vaba Hiinat kui sõpra ja liitlast ning et suures võitluses maailma rõhutud rahvaste vabastamise eest lähevad mõlemad liitlased käsikäes vastu võidule.'» Ja kas saad aru, Vassil, ehk elame meie mõlemad selle päevani. Kas sa taipad, mis on Hiina ja mis NSV Liit? Sajad miljonid! Peaaegu pool maailma! Mingisugused chamberlainid ei kohuta meid! ...»

Sel hetkel oli me selja taga kuulda kõnelust.

«Seal istub keegi!» kuulsin Golovatski valju häält. «Lähme sinna, näe, seal on vaba pink. Restorani jõuad minna pärastpoole.»

Ja äkki oleks mulle nagu külma vett kaela valatud — kuulsin Tiktori teravat ning upsakat häält:

«Mis huvf sulle pakub minuga rääkida? Ma pole ju kõmmu-nistlik noor …» t

«Sa arvad, et kui olen komsomoliorganisatsiooni sekretär, siis pole mul sinuga millestki rääkida?»

«Minu meelest küll. .. Olete mind oma seinalehes kujutanud kui kõige suuremat kahjurit.»

Istusime allatuult, ja seetõttu oli meile iga sõna selgesti kuulda, kuid sel hetkel tutid sadama kaubaaitade tagant nähtavale vedurituled.

Valgustades oma teed kaunis tuhmide petrooleumilaternatega, vedas manöövrivedur meist mööda tühja kaubarongikoosseisu. Kogu ümbrus täitus aurusisinaga, vagunirataste kolksumisega, läbilõikavate viledega, mida andsid vagunisaatjad, kes tambuuridelt laternatega vehkisid.

Mida Tolja ja JTiktor selles mere äärest mööda roomavate vagunite müras kõnelesid, pole mul teada, ent siis, kui lõpmatu pika ešeloni viimane vagun oma vilkuva punase tulukesega oli pimedusse kadunud, kandis tuul jälle meieni Golovatski erutatud hääle:,

«Sina, Jakov, oled noor, tugev ja osav. Ma ei usu, et sa ei saaks hästi töötada, löö kas või maha —- ei usu!.Kuid sa teed praaki, töötad lohakalt, laisalt ning hea õnne peale. Halbadest mudelitest ära parem mulle räägi. Tunnen pisut valutööd ega usu

kunagi, et sa praegustes tingimustes ei saaks töötada inimese kombel.»

«Las võtavad minult selle paarimehe ara, küll ma neile siis näitan…»

«Kellele, Tiktor?»

«Kas sa siis ise ei tea, kellele? Oma linna poistele! Küllap vist kaebasid mu peale?»

«Kui kõnelda Maremuhhast ja Bobõrist, siis eksid sa, Tiktor, rängasti. Nendega pole mul sinust üldse juttu olnud. Mis aga puutub Mandžurasse, siis on ta ammu sinu peale käega löönud. Me läksime sinu pärast koguni tülli.»

«Läksite tülli?» küsis Tiktor imestunult.

«Kujutle! Mandžura peab sind parandamatuks, mina aga püüan teda veenda vastupidises. Ta hea meelega arutaks sinuga kõik sõbralikult läbi, unustaks vanad asjad, kuid kardab, et sellest ei tule midagi välja.»

«Ja mis sina arvad?» küsis Tiktor huvitatult, saanud jagu oma uhkusest.

Golovatski vaikis.

Ja see vaikus, mida katkestasid kauged veduriviled, sadama-restorani orkestri helid j.a marutuule tugevad puhangud, ütles mulle, et Flegontov oli Golovatskile rääkinud mu tänasest kal-laletungist Tiktorile.

«Mis mina arvan?» kordas Golovatski küsimust, kuid otsustades vastusega viivitada, sõnas: «Olgu, ütlen'sulle! Kuid enne seda vasta ühele küsimusele, mis mind huvitab.»

«Vastan!"» sõnas Tiktor kindlalt.

«Mistahes küsimusele vastad?» , «Ütlen sulle, et jah!»

See «jah» kõlas väga siiralt.

«Miks sa võtsid vabrikukoolis õppimise ajal eratellimus; vastu?»

«Ka see on sul teada?. .. Hüva, ütlen ... Selleks, et teenida!»

«Kas siis omaksed sind ei abistanud?»

«Susi neid söögu! Taat võttis pärast ema surma uue naise, ja see võõrasema tegi ta oma tuhvlialuseks ning ässitas ta minu vastu üles ....» :

«On see tõsi, Tiktor?» küsis Tolja väga tõsiselt.

«Miks peaksin valetama! Võin sulle veel enamgi ütelda: kui isa veduril pikemale reisile sõitis, hakkas võõrasema mind mõnitama, aga kuhu sa ikka pääsed? Kannatasin välja, sest minna polnud kuskile. Hulk aega ei antud ju stipendiumi nendele, kes vanemate juures elasid.»

«Sa oleksid võinud ju poistele rääkida, kuidas sul kodus lood on, nad oleksid sind aidanud,» lausus Golovatski.

«Häbi oli...» tunnistas Tiktor. «Polnud tahtmist tervet kooli

perekonnatülidesse pühendada. Nõnda tuli mul raha kokku ajada, kuidas aga sain, ka spekulantide juures käisin tööl, et aga võõrasemast materiaalselt sõltumatu olla.»

«Püüan uskuda, et see on tõsi, Jakov!» ütles Golovatski. «Milleks kogu see jutt, mis sa arvad? Oleme väga huvitatud sinu tulevikust, Tiktor, nagu oleme huvitatud iga noore poisi tulevikust. Tahaksin, et iga su käeliigutus tooks kasu ühiskonnale. Kuidas seda saavutada? Tuleb tugevasti ühte liituda kollektii-viga! Elada selle muredega! Mõtelda vähem enesele ja võimalikult rohkem teistele. Sina aga, nagu mulle öeldi, hoiad teistest kõrvale nagu hunt, vaatad paljudele altkulmu, otsekui mõtleksid kõik ainult sellele, kuidas saaks sulle jalga taha panna. Kuid meie soovime ainult ühte: et sa ei jääks kuhugi poolele teele. Niisugused inimesed hukkuvad varem või hiljem. Mina ei taha sugugi niisugust lahendust. Kasvata eneses tõelist armastust töö ja kollektiivi vastu, suru maha oma uhkus, mis sind sööb nagu rooste, — ja usu mind, sinust saab hoopis teine inimene.»

«Noh, kui sa südamest mulle head soovid, eks ma siis püüa,» lausus Tiktor pikkamisi ja ma ei kuulnud ta hääles enam seda põlglikku pilget, nagu tavaliselt tema kõneluses inimestega.

Nad sammusid linna poole ja kadusid kiiresti pimedusse.

Püüdes tofmitseva mere mühast üle karjuda, ütles Maremuhha mulle:

«Tõepoolest, Tiktori isa tegi poisile tuupi! Kas mäletad, kuidas Tiktor kord kooli tuli, üleni siniseid muhke täis ja rneile valetas, et pätid olevat talle pulmas näha peale andnud. Pärast aga saime teada, et isa oli teda sedaviisi ehtinud.»

«Häbenes meid, kartis, et teda pilkama hakkame, sellepärast salgaski. Meie elasime ju iseseisvalt, tema aga oli isa leival ja tal oli piinlik, et teda kolgitakse nagu poisikest,» ütlesin ma ja kahetsesin siiralt, et me õigel ajal polnud teada saanud Tiktori kodustest oludest. Oleksime seda kõike varem aimanud, oleksime temaga hoopis teisiti kõnelnud.

LXXXVII. LEID MARTÄÄNAHJU ALT

Kuumus aina suurenes. Juhuslikud tormid vaheldusid täieliku tuulevaikusega. Kuid lämmatavalt palavad ja väsitavad ilm.ad ei suutnud pidurdada seda, mis kord oli kavatsetud. See kasulik töö — lõikusmasinate valmistamine noorte kommuunile — otsekui andis tõuget teisteks algatusteks.

Esmalt arvasime, et peainsener võtab vaevaks läbi lugeda seinalehe «Noor Entusiast» teise numbri ja eriti Zakabluki artikli. Kuid ei midagi sellesarnast! Iga kord, kui Andrõhhevitš tsehhi ilmus, möödus ta seinalehest ilmse halvakspanuga.

Kuid meie ei lakanud mõtlemast tsehhi tulevikule, ja leidnud toetust tsehhi parteirakukese poolt, kutsusime tehase noored kokku pühapäevakule.

Hommikul koos Maremuhha ja jBobõriga pühapäevakule sammudes meenutasin kõike algusesj peale: kauakestvat «kuulipildujate» tagavaraosade ja mudelite otsimist; joonise valmistamist kaheteistkümne uue masina seadmiseks vaheruumi, mida juba varakult nimetasime kommunistlike noorte töökohaks; kohustuste jaotamist kõigi tehase aktivistide vahel kogu pühapäevakuks; piinavat viivitamist peainseneri osakonnas, kus meie projekt vägisi taheti kalevi alla panna, ja lõpuks mu esimest ettekannet tsehhi parteirakukese büroole.

Algul ei tahtnud ma ettekannet teha. Paistis, et kõige paremini seletab meie kavatsuse ära Golovatski kui kollektiivi sekretär ja valutsehhi endine tööline. Kuid Tolja ütles kindlalt:

«Ara häbene, Mandžura. See üritus sai alguse valukojas, eks? Kes siis veel peaks sellest jutustama parteiorganisatsioonile kui mitte sina?»

Noored joonestajad paljundasid koosoleku ajaks kommunistlike noorte tulevase töökoha plaani. Enne ettekannet andsin igale parteibüroo liikmele sinise, valgete joontega lehekese — selle plaani koopia.

Sellal kui ma ette kandsin, uuris Flegontov sinisel paberil iga joont, tõstis oma silmad alatasa jooniselt ja heitis pilgu läbi tsehhikontori tolmuste akende tsehhi.

Seal lebasid suitsunud seina ääres kõrged hunnikud ülemäära kuiva, nagu tavatsesime ütelda — «vana režiimi» liiva. Selle liiva all peitusid alused vormimismasinate jaoks. Maailmasõda oli tehaseomanikku Kayworth'i takistanud sellele kõhale üles panemast uusi masinaid. Lõikusmasinate tootmine kätkes, osa töölisi mobiliseeriti armeesse ja vormijad, kes polnud läinud rindele, hakkasid kogu tsehhiga valmistama ainult üht detaili — hambulist kapslit käsigranaadi jaoks. Tehas valmistas sadu tuhandeid niisuguseid ümmargusi ananassitaolisi granaate. Neid vormiti hulgaliselt ja keegi ei tõrelnud töölistega sellepärast, et nad kõik metallijäätmed, rauaeete, ärapõlenud liiva ja igasuguse prahi kuruga viskasid valmisehitamata martäänahju juurde. Nõnda oligi tsehhi .tekkinud suur prahiljjmnik, mille kavatsesime nüüd ära koristada.

«Kommunistlikud noored on hea mõtte peale tulnud! Ja kõik on õigesti arvestatud,» toetas meid Flegontov. «Kaksteist uut masinat — see tähendab sadu lõikusmasinaid üle plaani! See tähendab vabu kohti neile töölistele, kes tööbörsil järjekorda ootavad ...»

Tsehhi väravas läksime lahku. Petro tõttas tisleritsehhi,

Bobõr kadus kohe lattu, kus ta poisid uute masinatega askeldasid. Mina suundusin oma «liivabrigaadi».

Kõige esmalt märkasin tsehhis Tiktori laia selga. Jakov seisis masina juures ja tõmbas oma sinist särki üle pea.

«Tuli siiski!» mõtlesin kergendustundega.

Flegontovi nõuandel ning Golovatskile antud lubadust täites olin laupäeval enne valamise lõpetamist esimesena Tiktori juurde läinud ja ütelnud:

«Homme on pühapäevak, Jakov. Kas tuled ka?»

«Kuulsin sellest...» sõnas Tiktor mulle pilku heitmata ja hakkas tühje vormkaste ümber laduma.

Niisugusest vastusest ei saanud ma veel aru, kas ta tuleb või mitte, ja nüüd olin rõõmus, nähes teda meiega koos.

Kui teiste tsehhide töötajaile välja jagati vabu labidaid, tuli Tiktor, seljas käisteta spordisärk, taaruval sammul minu juurde ja küsis kumeda häälega:

«Noh, kuhu te mind käsite tööle asuda?»

«Vali, kuhu ise tahad,» tegin ettepaneku. «Kas puhastad siin töökohta või kannad liiva. Või tahad seda mullaveski juures sõeluda?»

«Jään siia,» otsustas Tiktor. «Oota, võtan kohe labida.»

«Paneksid «õige mütsi pähe,» andsin nõu, vaadates ta kohevil juukseid, «lähevad liiva täis, sa ei saa neid enam puhtaks.»

«Pole häda!» raputas Tiktor jonnakalt oma heledat juukse-tukka.

Ja polnud veel möödunud viit minutitki, kui ta, olles üks esimesi, torkas oma läikiva labida hooga kuiva tihedasse liiva.

Varsti tõusis niisugune tolm, et nägime üksteist nagu läbi udu. Rauaeetele ja roostetanud vormkastide rusudele sattudes kolksatasid labidad ja läksid kiiresti nüriks.

Kuulasin nende kolksumist ja mõtisklesin: «Jälle jääb sõela peale üks metallitükk. Poisid puistavad ta välja, puhastavad liivast ning ta läheb koos känkmalmiga valuahju toiteavasse ja siis tuuakse ta jälle siia valamiseks raskes tuldõhkuvas kopas ...»

Pean tunnistama, et enne siiasõitu ei olnud ma endale kunagi aru andnud, missugune väärtus on metallil meie maa tuleviku suhtes. Kuid-pärast kõnelust tehase direktoriga olin hakanud sellesse küsjmusse suhtuma hoopis teisiti. Ja mõne päeva eest lugesime veel kord seltsimees Stalini poolt partei XIV kbng-ressil peetud ettekannet, kus ta räägib metalli puudusest meie rahvamajanduses. «Nii meie majandus, eriti meie tööstus, edasi areneda ei saa,» ütles seltsimees Stalin, soovitades pöörata rohkem tähelepanu metallile. Need sõnad süüvisid mu mällu ja nüüd, koristades töökohta liivalasust, rõõmustasin iga leitud malmitüki üle.

Mida kõike see hunnik küll ei sisaldanud! Katkisi labidavarsi, millega võib-olla töötati enne revolutsiooni, ja lõpuni valamata granaadikapsleid, mis viisid mu mõtted tagasi nendesse aegadesse, mil läbi minu kodulinna liikusid Lvovi poole sääraste käsigranaatidega relvastatud edelarinde sõjaväed. Labidad tõmbasid prahi hulgast välja ajaleheräbalaid, millel võis näha kõvendusmärki ja tähte «T», vormide niisutamise juures tarvitatavate malmist veekopsikute kilde, mingisuguseid väikesi hammasrattaid ja püssipadrunite roheliseks tõmbunud kesti.

Kõik selle ladusime koos liivaga kanderaamile ja tassisime hoovi.

Varsti viskas Jakov seljast ära isegi oma sinise käisteta spordisärgi. Tema eeskujule järgnesid ka teised poisid. Nende vööni paljad higised kehad läikisid elektrilampide valguses.

Tahes-tahtmata vaatasime ühtelugu Tiktori poole. Ainuüksi see oli juba rõõmustav, et ta töötas vabal päeval meiega koos ega istunud Tšelidze juures marmorlauakese taga oma poistekamba ja pudikeelse Kašketiga. «Tuleb võidelda iga noore hinge eest ja võita ta enesele, aga mitte tõugata vaenlaste kilda!» meenusid mulle Golovatski sõnad. Ja nüüd taipasin, et meie vaidluses Jaška üle oli õigus Anatolil, mitte minul.

«Miks me sel juhul ei peaks võitlema ka Angelika hinge eest? Tema isa on kodanlik spets ega salli meid. On see tõsi? Jah on. Kuid tema võib ju saada paremaks, kui seda on ta vanemad?» Nimetades teda aga «upsakaks mamsliks» ja «kauriks»,

Golovatski. oleks justkui igaveseks löönud ta peale käega. «Ei, Toljake, seda asja, armas sõber, pole sa hästi läbi mõtelnud!» ütlesin enesele ja lasksin labidal veel kiiremini käia. Käed libisesid mööda siledat labidavart nagu spordisaalis latti mööda.

Mu tuju oli väga hea ka veel sellepärast, et eile olin saanud Galja Kušnirilt kaardi, mille Kolomejets oli mulle edasi saatnud. Nähtavasti polnud minu kiri Galjani jõudnud.

Tehases, kuhu Galja komandeeriti, vabu töökohti ei leidunud. Metallitööliste ametiühing aitas tal asuda lukksepana tööle laevaehitustehase mehaanikatöökojas. Kaardi erksa tooni järgi võis otsustada, et Galja oli väga rahul. «Sa, Vassil, sõidad võibolla tuleval aastal puhkusele merd mööda. Odessa kaiidu, — ära siis unusta, et seal elab su vana ja truu sõber,» kirjuras ta. «Otsi mind tingimata üles. Seni aga — kirjuta, ära unusta!!!»»

Kolm hüüumärki lõpus, üldse Galja piltpostkaart vaatega merele, ning eriti just see, et Galja mind ikkagi oli üles otsinud, tõid mu südamesse palju rõõmu. «Olin Galja vastu ülekohtune,» mõtlesin ma. Ja loopides labidaga tolmust liiva kanderaamile, tegin kindla otsuse tuleval aastal sõita puhkusele .ainult merd mööda, Odessa kaudu . . .

Veevärgitöölised .ei oodanud, kuni me koristame ära kogu liiva, vaid tõmbasid juba uuele töökohale torusid suruõhu jaoks. Jälgides aegamisi, kuidas nad kinni kruvisid torusid, mõtlesin tahtmatult oma leiutisele, mis polnud mulle viimaste päevade jooksul enam hingerahu andnud. Mu mõtteid oli aga kõrvale juhtinud kord üks, kord teine asi, näiteks lõikusmasinad kommuuni jaoks, Nikita siiasõit, ettevalmistused noortesektsiooni piduõhtuks ning kõik see oli mind seganud paberile panemast seda, mis ammu keerles mu peas .. .

Seal märkasin äkki, et Tiktor viskas labida kõrvale, kummardus ning haaras maast mingi nööriotsa. Siis ajas ta end sirgu ja hõikas, märganud redeltrepil seisvat sinises tööülikonnas montööri:

«Noormees, tule õige siia!»

Montöör arvas, et teda kutsutakse liiva peale laadima ja vastas tusaselt:

«Kas sa ei näe, et panen juhet?»

«Roni kiiremini maha! Siin on juba mingi juhe olemas.»

Montöör ronis vastu tahtmist redeltrepilt alla. Kruvikeerajaga vehkides sammus ta aeglaselt Tiktori juurde, laskus põlvele ja heitis nöörijupile pealiskaudse pilgu.

Nöör paistis liivast välja justkui rotisaba. Ümberringi klõksusid labidad ja keegi ei pööranud Tiktori leiule vähematki tähelepanu. Montöör kallutas end nöörile järjest lähemale ja lähemale, — paistis, nagu tahaks ta seda keelega limpsata, siis aga kargas akki jalule nagu ussist nõelatud ja hüppas kauge-male. Vaatas korraks ringi ja karjus võõral häälel:

«Hei, pidage! . . .»

Ja sealsamas kiskus montöör kohalejooksnud Zakabluki suust paberossi.

«Ara tekita paanikat! . . . Ütle, milles asi seisab?» ja Tiktor puudutas jahmunud montööri õlist.

«Ma ei tekita paanikat. Ol«n läbi teinud üldise sõjaväelise õppuse,» seletas montöör. «See pole juhe... see on bickfordi nöör! . . . Kas saate aru? Kes on siin vanemaks?»

Nagu öine välgusähvatus tõid need hirmsad sõnad — «bickfordi nöör» — uuesti mu mällu vaenlase ebaõnnestunud rünnaku eriülesannetega väeosa staabile. Ma ei teadnud, mis teha: kas karjuda või kiskuda see nöör puruks.

Õnneks tuli sel hetkel laost Flegontov. Seni kui me töökohta puhastasime, abistaid Kirill Pankratjevitš Flegontov, Turunda ja teised aastatelt vanemad vormijad tööriistatsehhi lukkseppi tagavarama.sinate kontrollimisel.

«Kirill Pankratjevitš! . . . Tulge siia!» hüüdis Tiktor üle terve tsehhi.

Flegontov kiirendas pisut oma käiku ja küsis tööplatsile lähenedes rahulikult:

«Mis on juhtunud?»

«Näe, vaadake ...» näitas talle montöör.

«Bickfordi nöör?» lausus Flegontov. «Kust see tuli?» Ja tegi sealsamas pikemalt mõtlemata otsuse ning hõikas: «Siin ei tohi suitsetada!»

Kurel sammul astus ta klaasvaheseinaga lahutatud kontoriruumi ja me nägime, kuidas ta huuled liikusid, pärast seda, kui ta oli haaranud telefonitoru.

Väsisime sel pühapäeval sedavõrd, et kondid lausa valutasid. Lahkusime tsehhist alles videvikus, kui viimane, kaheteistkümnes masin oli veeretamispuude abil pandud kivist alusele, oma paigale. Taoti paistis, et hõikeist «üks, kaks — korraga!» varisevad hoogusattunud noorte ja vanade kollektiivile kaela katuse-klaasid.

Puusepad seadsid masinavahelistele kohtadele nende poolt valmistatud puhtad tõrvalõhnalised kastid vormisegu jaoks. Äsjapandud torustik valendas juba kõikjal. Veega niisutatud põrand paistis kaugelt läikivmustana.

Et need kaksteist uut «kuulipildujat» takistusteki ragiseksid, tuli neid veel kontrollida seeriaviisilises töös. Abitöölised pidid tassima siia veel sadu uusi vormkaste ja piirama paaristöötajate jaoks töökohad võrestikuga. Kümned tonnid vormitäitmiseks sobivat, puhtaks sõelutud niisket liiva tuli siia toimetada mulla-veski juurest ja inimesesuurustes kuhjades puistata uuele tööplatsile, mille olime vabastanud tsehhi prügihunniku alt. Kuid. kõige raskema ettevalmistustööga oli toime tuldud just pühapäevakul.

Olime väsinud ja roidunud ja oleksime võinud viivitamatult heita kõvadele asemetele, et vajuda raskesse unne. Meil seisis ees terve nädal tükitööd. Kuid me ei saanud koju jõudeski rahu.

«Millal nad ometi selle miini panid, selles seisab küsimus,» lausus Bobõr.

«Teadagi, millal: siis, kui Wrangel jalga laskis!» vastasin ma. «Nende aurikud käisid tol aastal isegi Aasovi meres. Kui aga jõudis kätte aeg siit plehku pista, otsustasidki nad tehase õhku lasta, et see meile ei jääks, kuid miski tuli vahele. Ega onu Vasja mulle asjata jutustanud, kuidas inglise tehnikud öösiti tsehhides sõelusid …»

All aias siristasid tsikaadid1. Oli kuulda, kuidas korteriperenaine oma toas läbi une raskelt ohkas.

Sõpradega tasasel häälel vesteldes olin mõttes kogu aeg seal valukojas ja nägin uuesti, kuidas montöör valmisehitamata martäänahju alt ettevaatlikult välja kaevas liiva alla mattunud bickfordi nööri. Juba enne seda, kui meie tsehhi ilmus Flegontovi poolt telefoni teel välja kutsutud GPU linnaosakonna ülem — väikest
kasvu, esimese pilgu järgi otsustades heasüdamlik hallis koverkottülikonnas mees —, oli Flegontov saladusliku ingliskeelsete kirjadega kasti ise jäbi uurinud ja ütles, et selle sisust oleks täiesti piisanud, et õhku lasta mitte ainult martäänahi ja vasesulatamise «pirn», vaid ka tsehhi peasein, mille läheduses olid sulatusahjud.

Tolja Golovatski osutas sellele lõhkeainekastile ja lausus meile: «Vaadake ja pidage meeles, missuguseid kingitusi jättis Inglise kodanlus meie töölisklassile! Joonised viisid kaasa, lõhkeaine aga

panid siia. Te küsite, milleks? Selleks, et panna tehas valukoja õhkulaskmisega paljudeks kuudeks seisma. Nad tahtsid seda liiva niisutada tööliste verega.»

«Üks asi on arusaamatu,» ütles Bobõr vaikust katkestades. «Kodanlased tahavad ju siia tagasi tulla. Tekib küsimus, miks oli neil siis tarvis valukoda õhku lasta.»

«Oled tõesti naljakas!» vastas Maremuhha Sašale otsekui täiskasvanu. «Milleks on siis kindlustamine? Võib-olla kindlustas Kayworth tehase juba enne revolutsiooni. Mis ka ei juhtuks, tema saab kindlustusseltsilt igal ajal oma miljonid, niipea kui ta end siin jälle pukki upitab.»

«Noh, hea küll,» ei andnud Bobõr järele, «aga miks nad seda nööri paremini kinni ei matnud?»

Petrol sähvas jälle hea mõte peast läbi:

«Kes teab, võib-olla tõmbas mõni inglaste tallalakkuja selle meelega välja? Valasime sellele prahihunnikule kogu aeg malmi-

1 Tsikaadid — suure pea ja suurte tiibadega kirjud putukad nokaliste seltsist. Tõlk.

jäätmeid. Kujutlege — kukub sellele nöörile malmitilk ja miin lõhkeb!»

«Hirmus mõteldagi!» lausus Bobõr.

«Kuid ütle, Saša,» küsis MarernVhha, müksates Bobõr'i õlast, «miks teretas GPU ülem sind kättpidi? Kas oled temaga tuttav või?»

«Ta tervitas kõiki,» püüdis Saša kõrvale põigelda.

«Ara luiska! Ainult Flegontovit ja sind,» vaidles Maremuhha talle vastu.

«Ei tea,» uratas Saša.

«Kuid mina tean! Petro, anna tikud!»

Maremuhha kobas käega oma peatsis ja hüüdes: «Püüa!», viskas mulle tikutoosi. Tõmbasin tikust tuld, süütasin lambi ja kui valgus oli põlema löönud, võtsin oma särgi väljaõmblusega kaunistatud rinnataskust neljaks kokkumurtud paberi, mille olemasolu olin peaaegu unustanud.

«Loe, Petro! Kas tunned ara, kelle käekiri see on?» ütlesin ja ulatasin talle paberi.

Ei möödunud hetkegi, kui Maremuhha juba Bobõrile osutas ja hüüdis:

«Tema! Muidugi tema oma!»

Bobõr heitis pilgu paberile, mille Maremuhha talle armulikult nina alla pistis, ja oigas:

«O-o-i, on minul aga pea! Kuidas ma seda ära ei põletanud!»

«Noh, jutusta kõik. Kas me oleme sulle võõrad?» ütlesin ma.

«Mis seal jutustada? Ise näete... Teie tookord ei uskunud, et kohtasin Petšeritsat. Isegi naersite mind. Mina aga mõtlesin: las naeravad, kurjadvaimud, minu silmad mind ei peta. Ja viisin avalduse. Kahju, et ma ärakirja ei hävitanud ... Ja pole teil sugugi vaja minu üle irvitada!»

«Kes irvitab? Küll oled aga imelik! Tegid väga õigesti! Meile pannakse miinid alla, ja kas meie peame siis jätma selle tähele, panemata?» ütlesin Sašale.

Tol ööl uinusin viimasena. Sõprade tasase norskamise saatel mõtlesin kõigi tänaste sündmuste üle järele, nii et võttis pea valutama.

Hoopis teisena paistis mulle nüüd see vaikne ning päikeseküllane mereäärne suvituslinn. Ta petliku rahuliku väljpiuse taga oli samuti varjul meeleheitlik võitlus uue ja vana vahel. Selle pingelise võitluse tundemärgid tulid ilmsiks ootamatult, nagu tundmatu mahnoolase poolt kivi alla pandud kiri või täna Tiktori märgatud bickfordi nööri ots. Varjatud klassivaenlased lootsid veel tagasi saada oma endist elujärge, mis revolutsioon oli neilt jäädavalt ära võtnud. Nad püüdsid pidurdada meie edasiliikumist ega kohkunud ühegi alatu abinõu ees.

«Nad luuravad iga meie viga, iga meie tähelepanematut

sammu,» mõtlesin ma, «ja tahavad ka tulevikus ära kasutada meie heasüdamlikkust ja muretust. Nad ootavad meie surma; kui jääme püsima, elame edasi ja kasvame, siis anname neile ilmtingimata — kas varem või hiljem — kogu maailmas surmahoobi . . . Nad aimavad seda ette, märatsevad, on valmis kõigeks. Ent kui asi on niimoodi, siis ära vahi, suu ammuli, kommunistlik noor! Hoia oma kõrvad lahti, nagu soovitas Polevoi. Kõikjal, kus juhtud viibima, ole alati valvas.»

LXXXVIII. RÜNNAKULE!

Püüdsime ründamisplaani Rogal-Piątkowska salongile saladuses hoida ja näiteringi proovid toimusid kinniste uste taga, kuid kuuldus sellest levis ikkagi üle kogu linna. Isegi vanataadid ja memmed pärisid meilt, et millal siis lõpuks mängitakse seda kommunistlike noorte poolt väljamõeldud näidendit.

Meie mereäärsesse linna oli Leningradist sõitnud puhkusele laulu- ja muusikakunstnik Arkadi Ignatjevitš koos oma naise,. Leningradi estraadiartistiga.

Arkadi Ignatjevitš võttis tihti supelranda kaasa oma kitarri. Kui teda vaikne päevitamine ära tüütas, istus ta kaile, laskis jalad mere kõhale rippu ja hakkas matkima ringirändavaid estraadišarlatane, kes igasuguse mõttetu loba eest nöörivad kergeusklikku publikut.

Ta ise sepitses sapiseid paroodiaid tollel nepi-ajastul levinud lauludele. Kuidas ta küll tögas oma paroodias Odessa laulukest «Klaavakesest», kes «õgib palju, trambib valjult» jakelleall aina «raksub tool»! Arkadi Ignatjevitši silmis ei leidnud armu ka uus romanss, mis meeldis liiga kergeusklikele inimestele: «Ta oli kaevur, lihtne töömees...» Selles karmi romansi kombel loodud laulus märkas Arkadi Ignatjevitš seda, mida paljud ei märganud, nimelt labasust. Ning tõesti, kaevur, kes kakskümmend aastat «on sünges šahtis puurinud», armus ja kannatas selles romansis nagu päevavaras kõrgemast seltskonnast! Külaline Leningradist oli toonud kaasa ka läikiva nikeldatud saksofoni. Kui ta hommikuti sellel mänguriistal, mida ma varem kunagi polnud näinud, kõrgeid noote võttis, hakkas isegi Maria Trofimovna rahulik kits haledalt mökitama ning kanad jooksid kaagutades laiali, justkui oleks üle hoovi libisenud kanäkulli hirmuäratav vari.

Leningr.adi kunstnikud asusid elama Ranniku tänavale Merevannide asutuse lähedale, meist kahe maja kaugusele. Otsustasime neid paluda, et nad meie noortesektsioonite abiks oleksid.

Arkadi Ignatjevitš kuulas mu segase jutu ära ja lausus paljuütlevalt:

«Valmistate nii-öelda paroodiat kohalike kommete kohta? Mis seal ikka, tarvis seda kodanlikku läpastanud õhkkonda pisut tuulutada!»

.. . Heitsin vahel pilgu harjutusruumi, kus leningradlased koos Tolja Golovatskiga valisid tegelasi noorte piduõhtu jaoks. Arkadi Ignatjevitš istus tavaliselt tugitoolis, toetudes selle korjule, ja hoidis kitarri käes. Tal oli pikergune kõhn nägu esiletükkiva lõua ning terava profiiliga. Tema naine, õrn elegantne Ludmilla, seljas punaste taskute ja rinnaesisele väljaõmmeldud ankruga sinine spordikleit, lõi ta kõrval takti kord kinga kontsaga, kord selle ninaga. Tagapool jalutas soliidselt ja tähtsalt edasi-tagasi Golovatski.

Kord juhtusin proovil nägema «ümberristitud» Ossaulenkot. Ta tuli klubisse Golovatski kutsel, olles pisut hämmeldunud, sest kartis, et Tolja tahab temaga jälle kõnelda tema tätoveeringutest. Kui aga Miia, hüüdnimega «Eduard», teada sai, milles asi seisab, oli ta heameelega nõus meie üritusest osa võtma. Selles salkus juustega noormehes, kelle nahale kaelast kvmi kanda-deni olid tätoveeritud näkineiud, ahvid ja vanaaegsed fregatid[1], tulid ilmsiks mingisugused salajased jõud. Ta oli valmis piduõhtul kõike tegema, küll tantsima, küll žongleerima puudaliste spordipommidega ning isegi laulma, olgugi et «Eduardi» hääl polnud kuigi meloodiline ja ta proovidel tihti võttis liiga kõrge noodi. Kui ma täna harjutusruumi läksin, nägin Miša Ossaulenkot tantsimas. Kogu ta keha vappus lõtvades liigutustes, ta ajas jalad laiali, laskus nii peaaegu

põrandale, ähvardades pooleks murduda, vehkis loiult kätega ja hõõrus taldu vastu põrandat, seejärel jalgu jälle «kääridena» kokku tõmmates.

«Kuidas selle tantsu nimi on?» küsis Golovatski tusaselt. «Black bottom!» vastas Mihhail hingeldades. «Kes sulle selle tantsu õpetas?» päris Tolja. «Keegi madrus tantsis seda «Kodukohakeses». Välismaal käinud poisid rääkisid, et Inglismaal olevat see praegu kõige moodsam tants.»

«Aga kas sa tead, mis tähendab «black bottom?» küsis Golovatski.

«Noh, see on niisugune nimi... Nagu näiteks «valss».»

«Kuid ütle siiski, mis see nimi tähendab, kas sa ei tea?» Tolja vahetas Arkadi Ignatjevitšiga kavala pilgu.

«E-i-i...» venitas Mihhail.

«Oh sind, Plära-Liisut! Kordad nagu papagoi võõraid sõnu ega tunne üldse huvi selle vastu, mida need tähendavad. Kas kavatsed terveks eluajaks jääda niisuguseks laisaks ja huvivaeseks?

1 Fregatt — vanaaegne sõjalaev. Tõlk.

«Black bottom» tähendab tõlkes «must põhi». Kas sulle meel. diks põhja minna? Liiatigi pilkases pimeduses?»

Mihhail muheles, paljastades oma hõbehambaid:

«Ji-i-i. Ei meeldi!»

«See'p see on, mu kallis. Kodanlus, kes seda tantsu moodsaks peab, mingu ise põhja, meie valime endale midagi lõbusamat! Meie peame sammuma valguse poole, ent mitte laskuma allmaailma!»

... Kui tsehhides noorte piduõhtuks pääsmeid jagati, võtsin endale lisaks veel kaks pääset ja saatsin need Angelika Andrõh-hevitšile postiga otse koju ning saatja aadressi kõhale märkisin:] «Leitnant Glahnilt». Ei tea, mis mul pähe tuli. Tahtsin koerust] teha.

Nagu oli ette näha, ilmus ta piduõhtule koos Zjuzja Trituznõiga. See istus uhkena Angelika kõrval kolmandas reas, kostitas teda sinisest plekk-karbist Moskva põllumajandus- ja tööstuskaubastu karamellidega, sosistas talle midagi naljakat kõrv; ja muheles ise esimesena.

Vaatlesin ta lipitsemist ja mõtlesin: «Kannata, Zjuzjake! Sa ei oska aimatagi, mis lõbu sind ees ootab!»

Vaatamata kõigile Trituznõi pingutustele Angelikat lõbustada,, näis tütarlaps tundvat igavust, vaatas lavale hajameelsel pilgul ja kohendas vahetevahel hooletult oma kohevil juukseid, otsekui tõrjudes selle liigutusega ühtlasi eemale oma pealetükkivat naabrit. Ta isegi ei naeratanud nagu paljud, kui Golovatski alustas oma sissejuhatavat kõnet.

«Rumal on see, kes tahab noored jätta lõbuta ning ei oska mõistlikult organiseerida neile meelelahutust!» — just nende sõnadega avas Tolja Golovatski noorte piduõhtu. Kõike seda, mis pealtvaatajaile hiljem ette kantakse, nimetas ta vaid «esimeseks katseks näidata loomulikus valguses meid ümbritseva vana eluviisi inetuid nähtusi ja häbimärgistada igaveseks tungi kõige välismaise poole, mis on tühi ja ideetu».

«Dekadentlik muusika, kõik need fokstrotid ja mustlasromansid,» ütles Golovatski, «tekitavad tahtejõuetuse ja passiivsuse ning vähendavad inimese töövõimet. Ja meie vaenlased ei sõdi meie vastu mitte juhuslikult selle võõra muusika abil. Kuid mõistes hukka kõik, mis on mäda ja meile võõras,» ütles Tolja, «tuleb õppida tundma kõike head, otsida seda targu, hellalt hoolitseda selle eest ja tuua esile tõelisi rahvatalente.»

Klubi saal oli külastajaist täis kulutud ja nad kõik kuulasid, tähelepanelikult Golovatski sõnu eelseisvast ebatavalisest etendusest. Saalis ei istunud mitte ainult tehase noored, vaid ka vanad

tootmistöölised koos oma naistega. Esimeses reas märkasin Ivan Fjodorovitš Rudenkot, Flegontovit ja partei linnakomitee sekretäri Kazurkinit.

Olin Kazurkinit kord kuulnud kõnelemas valutsehhi tootmisnõupidamisel, kus ta meid üles kutsus kogu jõust võitlema praagi vastu ja vältima teiste tsehhide töö pidurdamist. Turunda oli mulle jutustanud, et Kazurkin olevat kodusõja ajal teeninud Budjonnõi ratsaväes, läinud koos sellega Aasovi-äärsetest steppidest kuni Lvovini. Ega muidu oleks sädelnud selle retke mälestusena ta valgel frentšil noil aastail väga haruldane Lahing-Punalipuorden.
Kazurkin oli selle piduõhtu korraldamisel abistanud kommunistlikke noori. Korduvalt oli Golovatski käinud tema juures, ja siis leidus meile kõike: kalinguri, grimeerijaid, väljaüüritavaid balalaikasid naabruses asuvast Kohaliku Veetranspordi klubist ja miilitsa trofeefondist pärit kaukaasia pistodasid, mis militsionäärid olid ära võtnud areteeritud mahnoolastelt. . .

Vaevalt sai Golovatski oma kõne lõpetada, kui ma signaalkella lähedusse endale uue köha otsisin.

Siit oli võimalik jälgida mitte ainult seda, mis laval sünnib, vaid heita vargsi pilku ka saalisistujaile. Tõsi küll, kui eesriie lahti tõmmati, nägin vaeva, et lugeda, mis oli kirjutatud musliin-riidele: «CHARLESTONIAAD EHK. MIDA KEIGARID VAJAVAD. (Följeton tegelastega)».

Klubi dekoraatorid olid täpselt järele teinud Rogal-Piątkowska salongi. Isegi mõlemale poole lava üles seatud papist sambad olid inimese kõrguseni määrdunud nagu sealgi.

Kirjaga musliinriie rullus kokku ning tõusis pikkamööda üles ja esilavale ilmus pikkade hõlmadega sabakuues tapöör —- täielik koopia Rogal-Piątkowska salongi tapöörist. Ta hakkas sõnu väänates ja neid ebaselgelt hääldades ülistama tantse, mida «made-moiselle'id» ja «monsieur'd»' võivad tantsuklassis ära õppida, makstes pool rubla õhtu eest. Siis jooksis ta hüpeldes pianiino juurde ja lavalt kostsid sedamaid charlestoni helid.

Selle muusika saatel hakkasid kulisside tagant ilmuma paarid.

Alguses oli saalis kuulda naeru, mis sarnanes paratamatut peatset äikest ettekuulutava kergetuulepuhanguga, siis muutus see tasane turtsumine valjemaks ja varsti naeris terve saal laginal, nii et näis, nagu kuriseksid kõrged, mere poole suunatud aknad.

Klubi kunstnikud olid tõesti näinud palju vaeva! Nad olid «Charlestoniaadi» jaoks valmistanud kostüümid koostöös grimeerijatega saavutanud tegelaste peaaegu fotograafilise sarnasuse, nii et praegu meenutasid kõik tantsijad laval Rbgal-Piątkowska salongi tuntud külastajaid.

Kõikuval tantsusammul kargas lavale märgistaja Marlaine. Tal oli seljas suure kraega madrusepluus, ta juuksetukad olid

1 Monsieur — (loe: musjöö) — härra (prants. k.). Tõlk.

lõigatud nii, et need peaaegu täiesti katsid otsmiku ning andsid ta näole sünge ilme. Tema kõrval raputasid oma jalgu ta sõbratarid, kelle kingadel olid nii kõrged kontsad, et pealtvaatajad muudkui imestasid: kuidas saavad nad üldse liikuda?

Tütarlaste huuled olid värvitud erepunaseks, kuid mitte nii, nagu mood nõudis»- «kitsa lindiribana», vaid laia paelana. Peaaegu iga tantsija nina all oli näha veripunast kanamunasuurust. pumatilaiku. Ja missugused soengud oli grimeerija neile välja mõtelnud! Tukad, mis ulatusid noolekujulisteks kitkutud kulmudeni, ja turbaniks kohendatud püstakil juuksed. Oli siin ka kukla tagant üles tõstetud, varesepesadena korraldatud juuksekuhilaid ja tangidega põletatud toredaid kiharaid justkui bolonja koertel.

Keegi paljaste jalgade otsa topitud kingadega tantsija oli oma soengusse kinnitanud rohelise papagoitopise ja sidunud vööle kaks ruuget rebasenahka, mis olid selja taga sabapidi ühte seotud.
Kõik kavalerid «charlestonitasid» kitsa.st.es lühikestes pükstes. Oli karta, et need ruudulised ja triibulised püksid õmblustest lahti rebenevad.
Publik taipas kohe, keda kujutas näitleja, kelle pea ligi silutud hallikad juuksed olid lahku kammitud. Tal olid kreemid püksid ja hall pintsak, nägu oli paksult kaetud päevituspuudriga, millesse oli segatud tavotti. Hallipäise tantsiva kavaleri nägu otse hiilgas, oli tõmmu nagu indiaanlase oma, käes aga hoidis ta hooletult kaukaasia palmipuust keppi, millel ilutsesid monogrammid.
Polnud mingit kahtlust, et see oli advokaat Maurodiadise koopia. See poolkreeklane-pooltürklane, keda ei tea missugused tuuled olid ajanud Tauria randa, tavatses teatud kellaajal ilmuda kärarikkale prospektile ja selle asfaldil oli ta ära kulutanud juba mitu paari taldu. Talvel istus ta kuskil oma juriidilises nõuandlas, kogus raha, andis eraettevõtjaile nõu, kuidas suurtest maksudest kõrvale hiilida ning protsessis igasugustele väikekodanlikele tädikestele pärandusi välja, ent kui tuli kevad ja linna saabusid esimesed suvitajad, ronis ta prospektile. Tegi seal tutvust sissesõitnud noorukeste tütarlastega, ennustas neile tulevikku käe ja kaartide järgi, käis nendega supelrannas Ja lebas videvi-kuni üsna vee lähedal, peas musta tutiga punane fess[1]. Kui saabus õhtu, tegi ta paar tiiru prospektil, kõndis siis tähtsal sammul ning kepiga kopsides tantsusalongi, suudles Rogal-Piątkowska kätt ja tantsis seal kesköönі.
Kuid kõige kardetavam oli see, et temale, vananevale kergatsile, meeldis olla noorte seltskonnas.

1 Fess — idamaine müts. Tõlk.

Lootsime, et Maurodiadise klientuur pärast seda piduõhtut tunduvalt väheneb, kuna kõige parem abinõu alaväärtusliku ja ebaausa inimese paljastamiseks on tema avalik naeruvääristamine.
Siis kargas kulisside tagant lavale veel üks hilinenud paar. Saalis pahvatati laginal naerma: tuunikas daamiga, kelle juuksed olid pealaele üles kammitud, tantsis Zjuzja Trituznõi.
Talle oli meisterdatud ruudulised, kuid ainult põlvedeni ulatuvad'püksid, mis pidid meenutama jalgpallipükse, jalga olid talle .topitud punakaskollased jalgpallisaapad, nii et kellelgi ei tekkinud kahtlust, keda laval kujutati. Kõik oli täpselt kopeeritud: esiteks Zjuzja lemmiksoeng, mis peaaegu jättis paljaks ta punaka voltides kukla, siis tärgeldatud krae vahele pigistatud lips ja kõik ta lipitsevalt viisakad maneerid, pea ettepoole kallutamine ja oma kaastantsija silmadesse vaatamine heldinud ning sentimentaalse pilguga. Pasa tisleritöökojast, kes mängis Trituznõi osa, käsutas charlestoni tantsides meelega lühikesi samme — «dribbling» — ning hõikas ühtelugu bassihäälel Zjuzja võõrkeelseid lemmikväljendusi ja jalgpalli-oskussõnu: «aut», «s'il vous plait»[1], «ah, charmant!»[2], «aujourd'hui»[3], «apsait» ...
Zjuzja polnud vist kogu selle aja kestel, mil ta jalgpalli mängis, sattunud niisugusesse lolli seisukorda kui sel õhtul. Haljal jalgpallimurul tundis ta end palju vabamana. Kui juhtuski, et ta otse värava ees mööda lõi ja palli võrgu asemel kornerisse kihutas, siis võis see ebaõnnestumine üsna pea unustusse jääda. Teised mängijad tõmbasid kiiresti pealtvaatajate tähelepanu enestele. Siin aga väänles ja keerles Zjuzja mitmesugustes poosides pealtvaatajate ees kaunis kaua.
Algul tõeline Trituznõi turtsatas, tundes end ära oma teisikus, kehitas siis halvustavalt õlgu ja ütles midagi Likale. Kuid tisler Pasal maksis ainult läheneda rambile ja hõigata Zjuzja lemmik-sõnu, kui «kahurilöögi» meister tuli otsusele, et tema üle naerdakse kaunis kurjasti ja solvavalt. Pikkamööda valgus veri talle näkku. Ta käel läks tulipunaseks, ta pigistas huuled kokku. Ta püüdis istuda, nagu poleks midagi juhtunud, kuid järjest enam ja enam pealtvaatajaid heitis talle tähele-panelikke pilke. Ka tehase direktor Ivan Fjodoroyitš' pööras end tema suunas ja naeris. Seda ei kannatanud Zjuzja enam välja! Ta pööras end järsult ümber ja sosistas oma naabrile midagi kõrva. Angelika naeratas ja raputas eitavalt pead. Zjuzja haaras tal käest kinni, nähtavasti püüdes teda

saalist ära viia, kuid Angelika tõmbas oma käe imerahulikult tagasi ja raputas jälle pead, jälgides tähelepanelikult kõike, mis toimus laval.

1 S'il vous platt (loe: sil vu plee) — palun (prants. k.). Tõlk.
2 Ah, charmant (loe: a, šarmaan) — ah, kui tore (prants. k.). Tõlk.
3 Aujourd'hui (loe: ožurdüü) — täna (prants. k.). Tõlk.

Zjuzja kehitas solvunult õlgu, tõusis kõlinal üles ja sammus väljapääsu poole. Teravaninaliste kingade kriuksudes läks ta mööda pikka vahekäiku ja pealtvaatajad póörasid end ümber ning vaatasid talle järele. Ühed pilgutasid silma,teised sosistasid talle järele mürgiseid sõnu, kuid Pasa tisleritöökojast solvas teda kõige rängemgi. Kui Pasa märkas, et keigar, kelle osa ta mängib, lahkub saalist, kargas ta koos oma tuunikas neiuga eeslavale ja hõikas Zjuzjale järele:

«Au revoir!»

Siis ruttas Pašat kõrvale lükates lavale Rogal-Piątkowska ise. Ta jooksis rambi juurde, keerutades mustast kitliriidest tehtud vanamoelise kleidi sabaga tolmu üles. Silmitsedes pealtvaatajaid läbi luust lornjeti klaaside, hakkas Rogal-Piątkowska tantsima.

Keegi poleks uskunud, et see tantsuklassi juhataja täpne koopia pole naisnäitleja, vaid minu sõber Maremuhha!

Petrol olid peas hallid lokid, ta paksud põsed olid punaseks võõbatud. Kõrvanibude külge oli Petruss kirjaklambritega kinni-tanud kroonlühtri kristallripatsid. Võta yõi jäta, ta sarnanes väga madaamiga! Pettus tuli ilmsiks alles siis, kui Petro kumedal madalal mehehäälel alustas monoloogi.

Pöördudes oma kasvandikkude-tantsijate poole ja silitades peopesadega nende õlgu, pobises Maremuhha kuruga, vahetevahel charlestoni viisi taktis:

«Noh, mis on, mu tibukesed? Kas tundsite igatsust oma mammakese järele? On nii? Ärge tundke igavust! Ärge nukrutsege! Minu juures unustate mõtlemise kiiresti ära. Milleks õppida, unistada tulevikust, lugeda raamatuid? Pole vaja! See on väga kahjulik! Tantsige! Mõtelge jalgadega! Näe, nii nagu mina, vaadake siia. Nõndaviisi! Üks-kaks! Üks-kaks-kolm! Maestro, kiire-mini! ...»

Kergitades pisut oma pikka seelikut, hakkas Petro mõttetult trampima. Ei olnud see tšetšotka ega ukraina hopakk. Kuid kas asi seisis siis selles?

Ta läks tantsusammul pianiino juurde, lükkas tapööri kõrvale, kohendas seelikut ja istus ise klaveri taha. Vaevalt said ta sõrmed puudutada valgeid klahve, kui pealtvaatajaile nähtamatu orkester hakkas tantsuviisi edasi mängima.

Kuigi Petro end klahvide köhal siia-sinna kiigutas ja pedaale vajutas, püüdes näidata, et tema see mängija ongi, taipasid kõik selle mängu petlikkust ja kaotasid pikapeale tema vastu huvi.

Muusikataktis kiirenesid tantsijate liigutused järjest. Iga paar tantsis isemoodi, mida aga keegi oskas. Marlaine’il murdus kinga alt konts. Ta prantsatas maha, tõmmates kaasa oma kavaleri — väikeste teravate vurrudega pika mehekolaski. Nende kukkumine tuli täiesti loomulikult välja ning kohe tekkis üldine rüselemine. Selles segaduses rebiti kollaste rebasenahkadega tütarlapse tore-

dast soengust papagoi ja keegi ilus keigar püüdis seda salaja peita oma tasku. Paša-Trituznõi jättis tuunikas daami sinnapaika ja hakkas tantsima teise tütarlapsega. Solvunud daam tungis käsitsi oma võistlejale kallale. Madam Rogal-Piątkowska ruttas neid lahutama. Selle segaduse «jal tulid tantsijais ilmsiks kõik halvad, närused iseloomuomadused. Peenutsevaist ja upsakaist .muutusid nad riiakaiks ja kärsituiks, tõukasid üksteist ning sõimlesid, Keegi astus advokaat Maurodiadise jalale. Jätkates tantsu, ähvardas see süüdlast kepiga.

Kõrgete kontsadega tütarlapsed hakkasid üksteise järel järjest sagedamini heitma pilke oma jalgadele. Nende näkku tekkis kannatav ilme. Tantsu ajal puudutasid nad kätega salaja oma kingi, püüdes vähemalt sellegagi pisut vähendada valu varbais.

Siis lükkasid kellegi abivalmis käed kulisside tagant eeslava äärele noore puu ja väikese põõsa. Puu külge olid kinnitatud teeviited: «Liskisse», «Koera nõkku», «Madruste agulisse», «Kobazova mäele»... Naistantsijad tormasid selle palavasti ihaldatud «metsatuka» juurde. Ja siis nägi publik umbes sedasama, mida olime näinud Golovatskiga, istudes linnapargi pingil kõvera akaatsia all. Tütarlapsed kiskusid kitsad kingad jalast, hüplesid palja jalu puu ümber, väljendades rõõmu ja kergendust, ning hüüetega «Ah kui hea!» tormasid kodu poole.

Mõned kõige kangekaelsemad paarid jätkasid tantsimist.

Siis seadis lavavalgustaja prožektori ümber. Rohekas-sinine kuuvalgus ujutas lava üle, ja kui endine valgustus tagasi tuli, olid kavaleridel hallid habemed. Nad olid kogu oma elu tantsides ära raisanud. Ka daamid olid sootuks muutunud: noortest ja vallatutest neidudest olid saanud vanaeided. Nende liigutused olid väsinud ja jõuetud. Ent Zjuzja Trituznõil oli kõigele lisaks peale habeme ka veel kiilaspea.

LXXXIX. LEPPIMINE

Eesriie tuli mitu korda kõrvale tõmmata, et näidata publikule kõiki artiste; üksteise käest kinni hoides, maflaam Rogal-Piątkowska keskel, ilmusid nad valjude tušihelide saatel lava äärele.

Kuid tõeline piduõhtu algas alles pärast seda spsejuhatavat paroodiat.

Nagu tavaliselt, esitati mõned palad neil aastail meie" klubis suurt poolehoidu võitnud elavast ajalehest «Sinine Pluus».

Pärast seda mängis treialitsehhi noortest moodustatud keel-pilliorkester «Täiskuu hiilgab» ja Tšaikovski «Sentimentaalse valsi».

Lavale ilmus tehase vanade tööliste laulukoor. Minu suureks imestuseks silmasin nende hulgas ka Gladõševit. Olin teda tava-

liselt ikka näinud küünarnukkideni lühikeseks lõigatud käistega linases särgis, ja nüüd oli mul raske harjuda mu masinanaabri uue välimusega. Tal oli seljas must pikk-kuub. Kuue alt paistis sinise särgi kaunilt väljaõmmeldud kaelus. Ilmnes, et Gladõšev laulab bassi.

Koor laulis «Sind vaevatud orjuseikkes», siis «Seal Siberis Baikali taga» ja «Punane lipp». Vanadele töötajaile aplodeeriti valjusti, karjuti «bis». Nad sosistasid omavahel ja laulsid siis kasakalaulu «Noor kasakas Donil on lõbutsemas» ja pärast seda «Meil seppadel on hinged noored». Nähtavasti olid vanadele töölistele kõige rohkem meelde jäänud sunnitööliste laulud, sest kui neid uuesti välja kutsuti, laulsid nad «Kül-koll, kill-koll, raudus vang nii kõnnib». Samal ajal kõlistati lava taga ahelaid. Ja kuulajate silme ette kerkis kauge Siberi maantee, rühm tapiga saadetavaid revolutsionääre, kes jalaraudu kandes lumetormis ja pakases pikkamisi lumise Siberi poole liikusid ...

Kava mitmekesistada soovides olid Golovatski ja klubi direktor siia kutsunud lauljaid ka Kohalikust Veetranspordist. Neid oli ainult kolm, ja nad ilmusid lavale puldanrõivais, peas laiaääre-lised kipperi-südvestrid1, et alla kriipsutada oma ühtekuuluvust merega. Tundsin nende hulgas ära Kolja, Vetelpäästeseltsi madruse, kes tookord Likale päästerõngast pakkus, kui me temaga koos merele sõudsime. Lauljad köhatasid ja hakkasid bajaani saatel laulrha lõbusaid Taganrogi tšastuškasid. Neil olid jalas üle põlvede ulatuvad jahimehesaapad ja vahetevahel komp-sutasid nad nendega vastu põrandat. Varem polnud mul aimugi, et Aasovi kalurid loovad nii toredaid naljalaule, nagu näiteks «Saraatovi piinad».

Siis jaulsid nad veel lõbusaid meremeeste laule, mida tänapäevani võib kuulda kõikjal Musta ja Aasovi mere rannikul, Ska-dovskist kuni Rostovini Doni ääres. Need laulud tekkisid esimestel

revolutsiooniaastali, neis naeruvääristati intervente, kes aitasid valgetel võidelda noore Nõukogude vabariigi vastu. Kähe balalaika tinisemise saatel pilkasid lauljad musta parunit Wran-gelit, sasipäist Mahno'd, inglise kommodoore[2], kes viisid oma miiniristlejail Krimmist kaasa vene suurvürste, saades neilt sõidutasuks perekonnabriljante.

Esmakordselt kuulsin sel noorte piduõhtul Arkadi Ignatjevitši ettekandes madruselaulu «Lai merepind avardub rannalt».

Ilmusid tehase tantsijad. Neid oli palju. Keegi poleks varem sellele tulnud, et ainuüksi meie tehase tööliste hulgas leidub nii' palju avastamata talente. Mõni tantsis küll vahel pulmapidudel,

1 Kipper — tüürimees; südvester — meremehe õliriidesf peakate. Tõlk. - Kommodaoi: — mereväeohvitseri auaste Inglismaal, mereväekapteni ja admirali vahel. Tõlk.

varrudel-, tavalistel perekondlikel koosviibimistel, tantsis sõprade seltskonnas Tšelidze juures «Kodukohakeses», kuid keegi ei omistanud sellele tõsist tähendust ja kellelegi ei tulnud pähe kutsuda niisugust andekat tantsijat klubisse, lasta tal esineda laval, anda talle võimalus näidata oma võimeid tervele tehasele korraga. Golovatski on täitsapoiss, et tegi selle asjaga algust!

Esimesena tantsis lukksepp Himenko, lambanahkne papaaha silmile tõmmatud, seljas pikk tšerkessikuub. Laskunud põlvili, kiigutas ta end siia-sinna, tegi maani kummardusi ja hakkas siis laval ringi tiirlema. Tema tehtud ringid muutusid aina väiksemaks, pehmetes kontsadeta tuhvlites jalad libisesid laudadel üha kiiremini ja lõpuks hakkas ta keerlema marulise tuuleiiliga sarnanevas mägilaste tantsus, vehkides sealjuures pistodaga.

Bessaraabiast pagenud tõmmunäoline Stupak näitas meile laval, kuidas ta kodumaal tantsitakse «žokki». Hiljem sai see «moldavaneskaks» nimetatud tants meie maal väga populaarseks, kuid tol ajal oli see veel uudne.

Siis kargas lavale madruseks ümber riietatud Miša Ossaulenko transporditsehhist. Tal oli seljas ümmarguste pärlmutternööpi-dega salstivärvi meremehekuub ja ta nägu säras mõnutundest. Kord tippas Ossaulenko kiirete sammudega lava tagaossa, kord, haarates kinni ettekujutatavaist vantidest, ronis nagu ahv kõrge masti otsa, siis tõmbas küürutades köit ja kujutas maruilmaga töötavat madrust, keda ookeanitorm siia-sinna paiskab. Teadsin, et endine «Eduard» — Miša Ossaulenko — polnud kunagi Beloretšje neemest kaugemale saanud ja imestasin, kuidas maarott võib nii hästi tunda mere stiihiat.

Pärast tehase tantsijaid lendas vuhinal lavale Arkadi Ignatjevitši abikaasa Ludmilla. Ta oli oma lihtsas kleidis, millele olid peale õmmeldud punased taskud. Igas ta väikese jala löögis oli tunda, et ta tants pole ette kantud mitte ainult täpselt, vaid ka väga osavalt. Ludmilla märguandel jäi orkester vait, ja siis tantsis ta oma tubli kaks minutit muusika järgi, mida ta ise endale tegi, tagudes taldu vastu lava.

Algul ei tahtnud Golovatski meie tuttavale voorimehele Volodkale anda esinemiseks luba sel põhjusel, et ta töötab omaette ega ole tehasetööline. Kuid meie veensime teda, et ta muudaks oma otsuse ja isegi näitasime talle Volodka nartisanikaarti. Polnud vaja kahetseda, et Volodka lavale ilmus. Ta žongleeris suurepäraselt muusika saatel suurte nikkelkuulidega, sefedis end seisma kahele pudelile, toetades keha ainult oma terve käega ja pärast neid trikke tantsis mitte halvemini kui Ludmilla. Tema «õunake» kutsus esile tugeva käteplagina. Kui aga Volodka oli tantsinud kuulsat Aasovi-äärset «tšebatšokki» ja lõpetanud oma ettekande naljaka kepitantsuga «tipa-tapa», jättis tema tore tantsimine varju kõik teised enne teda esinenud tantsijad.

Pärast kontserti valgusid saalisolijad avarasse jalutusruumi, kuhu juba varem olid seintele riputatud Rogal-Piątkowska salongi alaliste külastajate karikatuurid.

Rahvas kogunes kohe pilkepiltide juurde, mille -köhal paistsid üle terve seina ulatuvad silmatorkavad kirjad: «Maha «charlestonid» ja fokstrotitt! Tõrjume kodanliku kultuuri oma igapäevasest elust jäädavalt välja!», «Tahame mõistlikku ja lõbusat puhkust meie tehase noortele!».

Siinsamas seletas metallitööliste klubi noortesektsioon oma külalistele, missugustesse ringidesse võib end registreerida. Oli olemas ka soolo-rahvatantsu ring. Noortesektsioon teatas, et nende päevade sees avatakse kool, kus soovijaile maksuta õpetatakse niisuguseid tantse nagu valss, krakovjakk, masurka, vengerka ja polka.

Tööliste õhtuülikooli pedagoogid olid meie piduõhtut ära käsutades jalutusruumi üles pannud kooli vastuvõtu tingimused. «Igast töölisest võib saada insener!» oli kirjutatud plakatile.

Sellal kui rahvas fuajees jalutas, läksin korraks tänavale, et hingata värsket õhku. Ja seal klubi sissekäigu juures silmasin Likat. Ta ulatas mulle käe ning lausus:

«Tervist, leitnant! Aitäh kutse eest.»

«Tervist,» vastasin, teeseldes, nagu poleks ma tema torget märganudki. «Kas teile meeldis?»

«Haruldaselt. Sai nalja. Niisugust õhtut pole teil seni klubis olnud. Kas lähete koju?» Ta heitis oma tihedate ripsmete alt mulle pilgu, seisis mu ees pikakasvulisena, ilusana, ja justkui kartes eitavat vastust, lisas: «Saatke mind. Mu kaaslane solvus ja jooksis minema.»

«Ma nägin.»

«Kas tunnete kahjurõõmu? See on pisut julm. Kas arvate, et talle valmistas Genua tänaval käimine suurt lõbu? Klubis oli igav, sellepärast kõik sinna tantsuklassi nii sageli jooksidki. Te siis saadate mind?»

Vaatasin Angelikale, nägin tema pisut kõõritavates suurtes silmades palvet ja mul oli kahju teda mõne jämeda sõnaga solvata. Läksin temaga kaasa.

«Mis tähendab «igav», Lika? See on naeruväärt. Kas teie Zjuzja on siis mõni tita või? Vajab lapsehoidjat, kes ta meelt lahutaks? Arvate, et ta ühegi raamatu aastas läbi loeb? ...»

«Ega loe küll,» ütles Lika ja hakkas naerma. «Annan alla! Vaikin.»

«Noh, kas näete!» ütlesin ärritatult. «Veidrik, kes ei taha mõtelda ja on oma ajud jalgadesse üle viinud, tunneb kõikjal igavust.»

«Kuid ütelge, Vassil, miks te mind «Charlestoniaadis» sääst-

site? Mina aina ootasin, et näen ennast selles labaste inimeste panoptikumis.»

«Tahtsime . .. arvasime . ..» pomisesin ega teadnud, kuidas pääseda otsesest wastusest, löpufcs siiski ropsasin: «Tahtsime esmalt mõjutada teehase inimesi.»

«Ütelge lihtsamalt — et mind ei tasu enam «ümber kasvatada». Eks ole?» ja Lika vaatas mulle tükk aega teraselt otsa, nii et ma lausa segaseks muutusin.

«Seda ma pole ütelnud,» ümatasin ja mõtlesin endamisi: «Jälle viib ta jutu isiklikkudele teemadele.»

... Läksime mööda inimtühja tänavat mere äärde ja ma tundsin tuska mõtte juiures, et olin kavatsenud veeta õhtu hoopis teisiti. Ja kuigi mu kõrval sammus tütarlaps, kellega ma kõigi viisakusreeglite järgi oleksin pidanud vestlema, vaikisin kangekaelselt.

Mõtlesin hoopis muust. Veel polnud ununenud need hoogsad päevad, kus me ühiselt, lõbusa noorteartellina, abistatuina tehase vanemate tööliste]poolt, olime Nikita Kolomejetsi jaoks valmistanud lõikusmasinaiid ja puhastanud tsehhis lisapinda, kus leiti inglise miin.

Ja kui palju tööd seisab veel ees! Flegontov jutustas, kuidas Leningradi kommunistlike noorte pere võtab osa võitlusest töö produktiivsuse tõstmise eest. Tahaks ka siin neid kogemusi ära

käsutada. Seame kogu tsehhi jaoks üles tahvli «Kaotsiläinud minutid» ja märgume sinna minutites ära kõik sunnitud tööseisakud, ja Kolja Z.akabluk arvestab välja, mis need kaotused maksma lähevad . .. Istutame tsehhide Vahele puid, rajame lille-klumbid ... Meil on palju tööd ees!

Nagu aimates nnu mõtteid, ütles Angelika tasa:

«Ma segasin teid?»

«Ei, miks ...» ütlesin otsekui ärgates.

«Ütelge, miks te hoidute minust eemale?»

«Teil on teistsuigused vaated elule kui minul,» ütlesin otsekoheselt välja.

«Nõustun sellega meeleldi, kuid tunnistage siis teiegi seda, et inimest ei saa vaadelda ainult ühes mõõtmes.»

«Kuidamoodi?»

«Nõnda, nagu teie näiteks vaatate mind. Küllap vist mõtlete: tühine tujukas plika, kel on hea elada oma papa tiiva all!»

Angelika sõnades oli kuulda kibedust.

«Kuulge, Lika, kuidas võiksingi teisiti mõtelda? Te ju ise ...»

Kuid ta ei laskmud mul lõpuni rääkida.

«Vaadake, Vassil,» ütles ta ägedalt, «teie armastate kõike lõplikult hukka mõislta ega taha aru saada teise inimese olukorrast, kelle süda on võilb-olla väga rahutu. Kuid niimoodi ei tohi! Tookord paadis sain ainult öelda: «Ootan õnnelikku juhust», kui te

juba hakkasite mulle etteheiteid tegema. Te ei võtnud üldse vaevaks huvituda, kuidas neid sõnu mõista tuleb. Tean väga hästi: peate mindki üheks niisuguseks tahtetuks preilikg, kellekogu tule-vikulootus seisab abiellumises. Kuid saage aru ja uskuge, et niisugune elu min4 ei rahulda! Ma ei taha sarnaneda nende juba noorelt paksuks minevate kaupmeheemandatega, kelle meelest kõik elulõbud seisavad selles, et saaks võimalikult rohkem süüa, end hilpudega ehtida ja mehe käe alt kinni hoides minna pühapäeval prospektile — ennast näitama ning teisi maha tegema …»

Pean tunnistama, et need avameelsed sõnad viisid mind segadusse. Küsisin hämmeldunult: «Mis teid siis rahuldab?»

Ta raputas korraks oma juukseid ja lausus oma mõtteid edasi mõlgutades:

«Kui te ainult teaksite, kuidas vihkan seda lämmatavat provintsiõhkkonda!»

«Teie, Lika, kõnelete jälle teisiti kui vaja!» rääkisin talle vastu. «Te saate ju vabalt sõbrustada kellega tahate. Meie linnas on ju ka häid inimesi. Teie aga loobite nad kõik ühte patta. Võtke näiteks tehas. Kui palju on seal häid, huvitavaid ja tarku inimesi. Miks räägite «provintsist»?»

Istusime kaldaärsele rinnatisele, selle koha lähedusse, kus olin Angelikat esmakordselt näinud.

Kaugel reidil sädelesid Inglise kaubalaeva valgustatud aknad. Suurtel praamidel veeti ta juurde teravilja; laeva meeskond laadis seda ise vintside abil laeva kiilruumi. Ka praegu kostis meile kaugelt kõrvu vintside ragin, mis segunes arusaamatu võõrkeelse kõne ja jalgade müdinaga, kuna madrused valgustatud laevalael alatasa edasi-tagasi jooksid.

«Tean, Vassil, et meie linnas leidub õige palju huvitavaid inimesi, kellelt soovi korral võiks õppida tahtekindlust ja oskust leida elus seda peamist eesmärki,» lausus Lika vaikust katkesta-des. «Kuid käesoleval hetkel räägin teile omaenese ümbruskonnast. Kas tohib teiega siiralt kõnelda?» Ta hääl väratas.

«Tehke proovi. Kõige enam elus armastan ma otsekoheseid inimesi!»

«Kas te ei tõsta kära mu sõnade puhul?» Ta vaatas mulle kuidagi iseäralikult otsa ja ma taipasin, et ta tahab mulle usaldada mingit saladust.

«Miks peaksin kära tõstma?»

«Usun teid. Kuulake, Vassil… Isa ja ema_arvavad, et see kõik ei kesta kaua ... Noh, nõukogude võim ja kõik muu.»

«No küll leidsite alles uudise, Lika! Oli seda siis raske aimata ilma teie ülestunnistuseta, juba ühestainsast kõnelusest teie isaga?»

«Aimasite? No näete! Teiega ta oli väga avameelne. Igatahes suuremal määral kui teistega ... Niisiis, mu vanemad on veendunud, et seda kõike pole kuigi kauaks, et selle lõppu tuleb oodata nagu uduvihma ülejäämist. Ja inimesed, kellega nad läbi käivad, mõtlevad samuti. Ema külastavad igasugused lobisejad, kes ütlevad: «Varsti, varsti... Tuleb veel natuke kannatada.» Kord lootsid nad Wrangelile, kord Kutjopovile.- Kunagi levis kuuldus, et Mahno olevat ühinenud Petljuraga, et nad istunud laevadele ja sõitvat Varnast otse siia Tauriasse, et päästa Venemaad bolševike küüsist. Ema hakkas koguni tsaariaegsete sõjalaenude kuponge kokku arvestama ...» Ma ei kannatanud välja ja ütlesin tusaselt: «Seda nad küll ei jõua ära oodata! Vahepeal lähevad nende pealaed paljaks nagu teie Zjuzja Trituznõil selles elavas pildis. Kõik nende elu läheb tühja, kuid nõukogude võim jääb püsima, nagu on püsinud seniajani!»

«Kõige enne, Vassil, lepime kokku, et Zjuzja on niisama palju minu kui teie oma.» Angelika häälest oli tunda, et ta on solvunud. «Kuid lubage mul lõpuni rääkida ...» Ja tütarlaps vaatas mulle ainiti otsa.

«Rääkige siis!» uratasin vastuseks.

«Päevad läbi vatravad need lobasuud meie majas, meenutavad, missuguseid pulmapidusid siin peeti, kuidas keegi Edwards abiellus Rogalihhaga, kui palju kristalli .joobnud külalised ära lõhkusid, ja kogu nende elu koosneb neist mälestustest. Kuulen iga päev ikka ühte ja sama ning järjest sagedamini mõtlen: «Mis see minusse puutub? Neil pole midagi peale mälestuste, kuid mina tahan elada! Ka minul võib olla tõeline tulevik.»

Olin liigutatud Lika viimaste sõnade siirusest ning küsisin leebelt:

«Miks te siis mulle tookord vastu rääkisite?»

«Ah, rumalusest! Lihtsalt kalduvusest alati vastu rääkida.»

«See kalduvus ei vii kaugele!»

«Kas arvate, et ma seda ei tea?» ütles ta niisama südamlikult. «Tean! Ja seepärast tundsin .kahetsust, kirjutasin teile sedeli ja püüdsin nüüdki teile läheneda. Kunagi varem pole minuga seda juhtunud, et mina, kangekaelne olend, oleksin tunnistanud, ei olen teinud midagi valesti...»

«Mina, Lika, olen alati arvanud ja arvan ka praegu, et parem on ütelda inimesele tõtt otse näkku, ütelda kõik, mis sa temast mõtled, kui et ta ümber lipitseda ja järele kiita tema veidraid tujusid.»

«See on tõsi. Parem ütelge, kas olete päris kindel, et olen lootusetu?»

Kavalalt ja osavalt oli ta mind viinud selle küsimuseni. Ta

ütles seda muiates, nagu muuseas, kuid nüüd vaatas mulle otsa oma tähelepanelikkude ja sügavate silmadega.

«Keegi ei mõtle seda, kuid mulle näib . ..»

«Mis-seal põigelda! Ütelge otsekoheselt välja, mis teile näib!» õrritas mind Angelika.

Ning ma sähvasin:

«Kas teil siis pole kahju maha jätta vanematekodu mugavust, teie vaipu ja haldjaid? Mulle paistab, et olete nendega väga ära harjunud!»

Ta ütles kindlalt:

«Uskuge, kui mul õnnestub näha oma ees valgust, kui leian lõpuks väljapääsu, siis lahkun kõigest sellest jäädavalt.»

«Kas olete seda kindlalt otsustanud?» küsisin karmilt ja tõsiselt.

«Kindlalt! Oh, kui te ainult teaksite, kuidas mul on villand sellest kõigest! Olen tõsiseks muutunud, vallatust tüdrukukesest sirgunud neiuks, kuid ema muudkui tahab ikka veel koju kutsuda preester Pimenit, et see mulle jumalasõna õpetaks. Mis jumala seadusi siin veel tarvis, kui miljonid inimesed juba ammu elavad uute seaduste järgi!»

Mul oli raske varjata oma rõõmu ja ma ütlesin kergendustundega:

«Siis te midagi üleloomulikku ei usugi?» Ta puhkes heledalt naerma ja patsutas lõbusalt mu kätt: «Küll teie, Vassil, olete mõnikord naljakas. Ja naiivne. Kas te mind tõesti peate niisuguseks lootusetuks lollpeaks? No muidugi ei usu!»

«Miks põleb teil siis diivani kõhal lampaad?» Naerumuie polnud veel kadunud ta näolt, kui ta avameelselt vastas:

«Kuni elan vanemate juures, ei saa ma iga päev teha skandaali.»

«Sülitage sellele! Visake kus see ja teine need lampaadid, lobisejad, igasugused haldjad, ja hakake õppima. Ja oleks parem, kui mõnes teises linnas. Kuulake, mis ma teile jutustan. Meil vabrikukoolis oli keegi tütarlaps, Galja Kušnir. Ta õppis koos meiega kaks aastat, ei jäänud meist milleski maha, kuigi tal mõnikord oli raske toortükke treipingile litsuda. Kui vabrikukooli lõpetasime, anti meile lähetuskirjad, ka teda ei jäetud ilma. Kuid tal olid ju niisamuti nagu kõigil isa ning ema, ja keegi poleks talle seda ette heitnud, kui ta oleks jäänud nende juurde. Ent Galja otsustas1 õigesti. «Mispoolest ma siis poistest halvem olen?» ütles ta. Meie Galja on uhke ja julge tüdruk! Ka tema sõitis ära Odessasse. Sain talt kirja. Ta on end hästi sisse seadnud. On rõõmus. Teenib ise enesele leiba ega olene enam mitte kellestki. . . »

Lika vaatas mulle küsivalt otsa:

«Arvate, et kõik tuleb maha jätta? Kas see pole hirmus? .. .»

«Mis seal karta? Meil vabrikukoolis oli poisse, kes olid täielikud orvud: petljuuralased olid tapnud neil nii isa kui ema. Ja mis te arvate — kas need poisid läksid hukka? Lõpetasid kooli! Said meistriteks! Muidugi oli kaheksateistkümne rubla suuruse stipendiumiga raske ära elada, rnis sest rääkidagi. Nädalate kaupa sõid ainult läätsesid ja maisiputru. Kuid nad pidasid vastu ja neist said tublid inimesed. Kas siis teie ei saaks elada iseseisvalt, ilma isa ja emata? Annan teile kõigest südamest nõu: jätke kogu see minevikumuusika ja minge edasi õppima.»

Angelika istus vaikides ja toksis oma kontsadega vastu rinnatise müüri. Ta pilk oli suunatud majakale, mille hõbedane valguskiir paitas merd enda ümber. Lika mõtlik nägu näis neil otsustavail hetkil eriti armsana.

«Jah, Vassil, asi on otsustatud,» ütles ta ja pöördus järsult minu poole. «Pidage mu sõnu meeles. Kuid just muusikat ei kavatse ma maha jätta. Tahan õppida konservatooriumis. Sõidan Leningradi, mul elab seal Svetšnoi põiktänaval tädi. Tuli kord meile külla — kutsus enda poole. Näe, tema juurde lähengi.»

«Suurepärane!» ütlesin, liigutatud neist sõnadest. «Tuleb välja, et olete tubli!»

«Võib-olla, ei tea ...» vastas ta lihtsalt.

Aitasin tal rinnatiselt maha hüpata ja me sammusime kiiresti klubi poole, kust siia mere äärde vaevu kuuldavalt kostis muusika.

«Tunnistage üles,» ütles Lika, astudes mu sammude taktis, «kas olite isa peale väga pahane ta iroonilise tooni pärast?» «Pahandasin rohkem ühe teise asja pärast.»

«Kas olete siis temaga veel kokku saanud?»

«Enam kui kord. Ühel päeval sattusime isegi sõnavahetusse. Ja siis tahtis ta mu leiutise kõlbmatuks tunnistada ...»

«Isa?» küsis Lika, justkui oleks ta isa pühak.

«Tema jah! Mõtlesin midagi välja. Noh, see puudutab vormimismasinate üldist soojendamist. Minu ettepanekut arutati tsehhi tootmisnõupidamisel: seda toetasid nii parteirakuke kui ka vanad töölised. Ettepanek saadeti teie isale kui peainsenerile.   Ilma temata neid asju ei otsustata. Ja kas te teate, mis ta ettepaneku kohta kirjutas?»

«Ta pühendab mind vähe oma asjadesse,» ütles Lim. «Oleks ta lihtsalt kirjutanud «ei», oleks sellega olnud ,asjal lõpp. Ma oleksin kellegi teise poole pööranud. Kuid ta kirjutas sihukese mürgise resolutsiooni: «Projekt kuulub noorele fantaseerijale, kes juba iseenesest on tuline, ilma et vajaks soojendamist». Kuidas see teile meeldib?»

«Tunnen ära isa stiili,» lausus Lika ja lohutas mind: «Teie ärge sellepärast kurvastage. Tal on palju veidrusi. Õunugi sööb

ta koos ussidega ja ütleb: «Kuni mul on võimalik, söön selle ussi ära, muidu pistab see hiljem ise mind nahka!»»

«Kuid see resolutsioon pole veidrus, vaid mõnitamine!»

«Võin teile siiralt ütelda: isa on enesearmastaja ja suur egoist. Tihti tunneb ta mõnu teiste inimeste ebaõnnestumistest. Niisugustel juhtudel tavatseb ta ütelda: «Mida halvem, seda parem!» Kas tahate, et ma püüan talle auku pähe rääkida, et ta oma otsuse Veel kord läbi kaaluks?» pani Lika lahkelt ette ja ma märkasin ta pilgus kaastunnet.

«Ei, pole vaja! Saame läbi ilma eestkostjateta.»

... Vaevalt saime astuda metallitööliste klubi vestibüüli, kui meid võtsid vastu puhkpilliorkestri valjud helid ja hele valgus 'pani silmi vidutama. Tundsin ära vana valsi «Metsa muinasjutt».

Kui me tantsijatele lähenesime, torkasid meile esimestena silma vanad töötajad, kes keerlesid sujuvas valsitaktis. Nad polnud läinud koju ega astunud nagu tavaliselt sisse «Kodukoha-kesse», vaid olid jäänud tehase noorte hulka omaenese noorust meenutama. Isegi põetud Gladõšev tantsis väärikalt, kuigi ehk mitte just väga osavalt, oma naisega valssi. Noortest ei maksa rääkidagi. Siin oli neid hulga rohkem kui kõige tulutoovamal tantsuõhtul Rogal-Piątkowska juures. Vaatlesin minust möödavilksatavaid noorte tööliste tuttavaid nägusid ja taipasin, et nad tunnevad end siin palju hubasemalt kui Genua tänaval.

Luka Turunda, seljas valge niidiga tikitud sinakas meremehe-kuub, tantsis meist mööda, surudes enda vastu tõmmut Katerinat, kel oli kaelas merevaigust kee. Minust möödudes, pilgutas ta mulle silma ja vaatas siis'imestunult otsa, kui märkas, et seisan peainseneri tütre kõrval. Turunda teadis sellest solvavast resolutsioonist, mille Andrõhhevitš oli kritseldanud mu avaldusele, sõimas teda «vana režiimi kuradiks» ega taibanud nüüd, miks ma Angelikaga nii rahulikult vestlen.

Pillimehed hakkasid polkat mängima. Pidin just Likat tantsima kutsuma, kui äkki võpatasin nagu ussist nõelatud. Käed ristamisi rinnal, seisis saali teises otsas Maremuhha lähedal Golovatski ning jälgis meid tähelepanelikult. Nähtavasti oli Tol-jal veel meeles, kuidas ta naljatledes mind oli hoiatanud, et ma «naabrite juures oma südant veriseks ei kriimustaks». Nüüd oli ta täielikus arusaamatuses, nähes meid mõlemaid rahulikult vestlemas.

«Noh, olgu!» mõtlesin ma. «Pärast seletan sulle, Toljake, kõik ära.» Haarasin Likal küünarnukkidest kinni ja juba keerlesingi tantsuhoog.

Ma ei jõudnud polkat lõpuni tantsida, kui silmasin ukse juures Griša Kanjukki. Tema higine nägu reetis, et ta oli asja lõpetanud töö valukojas.. Tundus imelik, et Griša Kanjuk ei jooksnud koju ümber riietuma, vaid tuli klubisse tantsuõhtule määrdunud rõi-

vais. Kui ta pilk mind üles oli leidnud, andis ta mulle kannatamatult märku, et ma saalist välja tuleksin.

«Mind kutsutakse, Lika, vabandage,» ütlesin ma, viisin tütarlapse vaba toolini ja läksin otsekohe Griša juurde.

«Golovatskit, sind ja kõiki komsomoli aktiviste kutsutakse kiiresti tehasesse!» sosistas Kanjuk hingeldades.

Ilmselt oli ta siia tulnud mitte käies, vaid joostes. Ma ei taibanud midagi ning laususin:

«Seal pole ju enam kedagi.»

Nähtavasti samuti kellegi poolt välja kutsutud Luka Turunda puudutas mööda joostes mind küünarnukist ja ütles:

«Kiiremini, Mandžura! Nõupidamisele Rudenko juurde!»

Kui kohale jõudsime, olid direktori kabinetti juba kogunenud tehase kommunistid ja paljude komsomolirakukeste sekretärid. Põlesid kaks rohelise kattega lampi ja nende valge! märkasin kohe partei linnakomitee sekretäri Kazurkinit, meie Flegontovit ja GPU linnaosakonna ülemat, keda olin näinud tol päeval, kui leidsime martäänahju alt inglise miini.

Kui kõik olid istet võtnud, laskis Rudenko pilgul üle koosolijate rännata ja ütles:

«Kauem me ei oota. Niisiis, seltsimehed, täna öösel tahtis vaenlane ära kasutada puhkepäeva eelõhtutja lasta õhku meie tehase eluliselt kõige tähtsamad sõlmpunktid. Vaenlase mineerimisplaarr on meie käes! Siin ta on.» Rudenko osutas sõrmega tema ees lebavale kortsunud joonisele. «Pean oma kohuseks tänada meie seltsimehi tšekiste selle dokumendi õigeaegse leidmise eest!»

Nende sõnadega pöördus Ivan Fjodorovitš GPU linnaosakonna ülema poole ja surus tugevasti tema kätt. Kuid see raputas pead, otsekui tahtes öelda, et nii tema kui ka temale alluvad töötajad pole tänu ära teeninud.

See direktori teatatud uudis rabas meid. Ja sejles pinevas vaikuses kõlas Rudenko hääl veel rangemalt ning mõjukamalt:

«Esimese alarmsignaali inglaste «kingitustest» saime teatavasti kommunistlike noorte pühapäevakul. Kodanlaste alatu palgasulane, kellele oli kohuseks tehtud miini süütamine,jaotas viimsel hetkel pea ega tulnud diversiooniga toime. Pealegi olid noored oma pühapäevakuga seganud ta plaane. Õnneks ta areteeriti ja osutus juba esimesel ülekuulamisel väga jutukaks. Samasugused, juba 1919. aastal inglaste poolt siia pandud miinid kaevati välja kütteruumist ja sulatusahjude lähedalt...»

«Kes on see palgasulane, Ivan Fjodorovitš?» kuuldus hääli.

«Joodik ja praagitegija Jentuta, kes end pettusega poetas töölisklassi ridadesse,» lausus direktor selles pinevas vaikuses.

«Siis tema see arvatavasti oligi, kes meid tahtis hirmutada oma kirjaga, kui hakkasime teda paljastama!» turgatas mul pähe.

Direktor vaikis pisut ja lausus siis:

«Kõigest muust jutustab teile Kuzma Nikarforovitš!» Ja ta vaatas jälle väga heasüdamliku lühikest kasvu mehe poole, kel oli seljas hall koverkott-ülikond, kutsudes teda käeviipega koosoleku juhataja kohale.

Sellest ootamatust nõupidamisest osavõtjad valvasid kogu öö, kuni koidikuni tsehhides, olid tehase kaitseks väljas selle hetkeni, mil kõik vaenlase ettevalmistused olid tehtud kahjutuks.

Selle uudisega, et looder ja joodik Kaškett osutus vaenlaste palgasulaseks, harjuti õige pea.

«Kas see polnud juba varemgi selge, et välismaa kodanlus värbab oma agendid just niisuguste hukkaläinud tüüpide hulgast!» mõtisklesin jahtuvate sulatusahjude juures kõndides. «Need inimesed, kes pole kunagi teadnud, mis tähendab kodumaa, võivad hakkama saada mistahes verise teoga, et aga kergesti raha teenida ja rohkem viina saada ...»

Madaam Rogal-Piątkowskale, kellest Kuzma Nikanorovitš rääkis tol õhtul meile tagasihoidlikult, kuid väga kaalukalt, oli Kašketi minevik teada juba ammu, sellest ajast peale, kui madaam oli andnud nõusolgku hakata Inglise salaluure juhiks meie mereäärses linnas, varjates oma salajast õõnestustööd Nõukogude riigi vastu rahuliku tantsuklassi sildi taha.

Esimene sidepidaja, kes saabus Inglise kaubalaeval Londonist, andis talle salajasel kohtamisel üle mitte ainult kirja ta mehelt — suhkruvabrikandilt, kes Umani ümbrusest oli pagenud Inglismaale, vaid ka mingi «ametliku dokumendi». See oli «ustavaks jäänud inimeste» nimekiri, mille oli Inglise salaluure ülesandel nähtavasti koostanud Nestor Mahno ise, kes noil aastail elas Pariisis ja, nagu kõneldi, õpetas seal kindralstaabi akadeemias oma bandiidiametit. Ta unistas sellest, et sõita Entente'i abiga kuulipildujavankreil tagasi Aasovi rannikule.

Sellesse nimekirja oli sisse kantud ka anarhist Jentuta, hüüdnimega Kaškett. Madaam Rogal-Pmtkowska sirutas oma briljant-sõrmustega ehitud hästihoolitsetud käed tema järele välja juba noil päevil, mil restoran «Kodukohake» kuulus talle. Kaškett tuli «mammi» juurde, et võlgu napsitada, kusjuures ta oma võlga tihti ei tasunudki, käsutades ära madaami «head südant». Ja kui see pärastpoole Genua tänaval, nüüd juba tantsuklassi juhatajana, nõudis Kašketilt esimest allkirja selle kohta, et ta oli saanud sada rubla Inglise salaluurele «Intelligence Service» tehtud töö eest, kirjutas Kaškett ilma kõhklemata alla.

Pärast seda kohtumist olid Rogal-Piątkowska ja ta agendid terve aasta jäetud iseendi hoolde. Side Londoniga oli kätkenud.

Briti tipu all sõitvad aurikud ei tulnud pikemat aega Nõukogude sadamatesse, et siit kaupa peale laadida. Rogal-Piątkowska peremehed otsustasid tantsuklassi madaamiga ühendusse astuda teistviisi.

Rovno papipoeg Kozyr-Zirka pidi pärast seda, kui oli meie väikeses Podoolia linnas sooritanud eriülesannetega väeosa staabi õhkulaskmise, sõitma Donbassi ja Aasovi mere äärde ning andma Londonist saadud uued instruktsioonid üle salaluure juhtidele, kes nagu Rogal-Piątkowska elasid maskeerituina Nõukogudemaal. See oligi see teine Rovno papipojale antud ülesanne, millele nii kaua ja visalt püüdis jälile saada Vukovitš.

Talle olid abiks paljud asjaolud, mis esimesel pilgul tundusid tühistena. Muuseas osutus tähtsaks ka juhuslik oletus, mida olin väljendanud kirjas Nikitale — kas pole sugulust mereäärse linna tantsuklassi juhataja ja vana krahvinna vahel, keda me kauges lapsepõlves Jõetagusel nägime.

Vukovitš tuli mõttele, et Petšeritsa ilmumine mereäärsesse linna on kuidagi ühenduses sellega, et «Umani insenerilese» ellujäänud mees elab Inglismaal hästi ja on oma krahvitiitli tõttu isegi sisse

kantud teatmeraamatusse, kuhu on märgitud Euroopa nimekad inimesed imeliku pealkirja all: «Kes keegi on?».

Pärast seda kui Polevoi oli haavanud eriülesannetega väeosa staabi pööningul Kozyr-Zirkat, oli Rovno papipoeg sunnitud jääma kuni paranemiseni Zenon Petšeritsa korterisse. Seetõttu andis ta oma teise ülesande Petšeritsale üle.

On väga tõenäoline, et kui Vukovitš poleks õigeaegselt avastanud Kozyr-Zirka peidupaika, oleks Petšeritsa järjekordse ametialase kornandeeringu sildi all rahulikult Harkovi sõitnud ja sealt ka Aasovi mere äärde põiganud. Kuid juhtus teisiti. Petšeritsal tuli ühtaegu pageda ning täita Rovno papipoja poolt temale usaldatud ülesanne.

Tabanud Petšeritsa ja Kozyr-Zirka, polnud Vukovitšil enam raske kõike lahendada.

Kolomejets ei hoiatanud mind- raudtee-veekeeduhoone juures mitte juhuslikult: liigne lobisemine Rogal-Piątkowskast oleks võinud takistada vandenõu avastamist.

Kuid madaami närvid olid viimasel ajal halvas seisukorras. Niipea kui Kašketi areteerimine talle teatavaks sai, korjas ta kähku kokku kõik perekonnabriljandid, ja kui saabus videvik, otsustas minna «paadiga sõitma».

Sel hetkel, kui Petro Maremuhha kujutas teda laval, sõudis madaam Rogal-Piątkowska kergel kaheaeru-paadil ümber lainemurdja, et märkamatult ulgumere poolt läheneda reidil seisvale Inglise aurikule, kus oldi lõpetamas teravilja laadimist.

Kuzma Nikanorovitš ei kõnelnud meile tol õhtul, et Rpgal-Piątkowska lähedusse ilmus teine paat, kus istusid meie nõuko-

gude inimesed. Need takistasidki Glafiira Pavlovnat kinni haaramast nöörredelist, mis varakult oli alla lastud roostetanud Inglise laeva pardalt… Ta ainult seletas meile, missugune hädaoht ähverdas tehast ja lausus nagu muuseas: «Madaam on õigeaegselt tabatud.»

Pean tunnistama, et tol ööl, mil valvasime tehast, polnud paljudele meie hulgast veel kõik selge. Kirjutan sellest nüüd nii üksikasjaliselt seetõttu, et järgmised päevad, mil palju kõneldi ja arutati seda saladuslikku asja, aitasid juhtunust aru saada.

XC. AASOVI LAINETE MÜHAS

Torm tugevnes õhtuks niivõrd, et sadamaski paiskusid mürinal vastu muuli graniitseina kollased lained. Nad ründasid metsiku vihaga sadamat, kord tõstes, kord laisalt langeda lastes madalal rataslaeval, mis oli valmis ärasõiduks.

Rattapöia kohal paistis poolkaares kiri:

«FELIX DZERŽINSKI»

Oma eelmisel sõidul Kertši oli see aurik meie juurde sisse pööranud ja esimesena toonud kurva teate selle mehe surmast, kelle nime ta nüüd kandis.

Ta sõitis tookord sadamasse sisse neemepoolsest küljest ja hakkas juba välisreidil ärevalt ja kurvalt undama. Ta leinakrepiga ääristatud lipp oli pooles vardas.

Sadama kommunistlikud noored olid valitsuse teadaande üksikasjadest kuulnud radistilt juba enne seda, kui Mariupolist saabus ajaleht «Priazovski Proletari». Nad jutustasid meile, et Felix Dzeržinski suri Moskvas südamerabandusse pärast oma esinemist Keskkomitee pleenumil, kus ta ägeduse ja vihaga nagu alati paljastas nurjatuid rahvavaenlasi — trotskiste. Teade seltsimees Dzeržinski surmast rabas meid kõiki... Alles üsna hiljuti, enne mu sõitu siia, kuulsin, kuidas Felix Edmundovitš hilisööl helistas meie piirivalveüksuse ülemale. Tuli meelde, kui erutatult mulle tookord ütles Nikita Kolomejets: «Kas tead, kes helistas? Revolutsiooni esimene tšekist!»

Flegontovi ülesandel lugesin järgmise päeva töövaheajal suurte masinate juurde kogunenud valukojatöölistele ette ÜK(b)P Keskkomitee läkituse Dzeržinski surma puhul:

«Ootamatult suri südamerabandusse seltsimees Dzeržinski, kodanlaste hirm, proletariaadi ustav rüütel, kommunistliku revolutsiooni õils'aim võitleja, meie tööstuse väsimatu ülesehitaja, ennastsalgav töömees ja suurte lahingute julge sõdur...

Tema haige, ülekoormatud süda keeldus töötamast ja surm tabas teda -silmapilkselt. Kuulsusrikas surm eelpostil.. .»

Lugesin seda ja peatusin. Tundsin, kuidas nutt kippus mul kurku. Vaevu jõudsin end pidada, et mitte nuuksuma hakata kogu tsehhi nähes, kurva- ja karmiilmeliste töökaaslaste silma all. Ja kui olin läkituse tasasel summutatud häälel .lõpuni lugenud, ajalehe kokku keeranud ning sammud oma töökoha poole seadsin, ruttas Flegontov mulle järele. Ta pani oma raske töölisekäe, millesse grafiit oli sisse sööbinud, isalikult mu õlale ja lausus poolkuuldavalt:

«Oli raske lugeda, Vassil? Mõistan sind hästi. Niisugune kaotus! Kas sa, vennas, saad nüüd aru, kuidas me kõik — vanad ja noored, kommunistid ja parteitud, peame koonduma Stalini ümber, et ka see kaotus tasa teha ja minna julgelt edasi, vaatamata kõigile kodanlaste salasepitsustele? ...»

Ja silmitsedes nüüd sadamas südamelähedast ja kallist nime «Felix Dzeržinski», ei saanud ma ikka veel harjuda mõttega, et seda inimest pole enam elavate kirjas ...

«Felix Dzeržinski» tuli Krimmi poolt ja sõitis tagasi Rostovi Doni ääres ning me pidime tema pardal tegema merereisi Mariu-polisse, et osa võtta komsomoli ringkonnakonverentsist.

Kuna me polnud tormiga harjunud, oli meil pisut kohe sõita öösel välja mühisevale rahutule merele.

Kõige ülemisale tekile ihnus pikakasvuline meremees ja hõikas:

«Hei, Selezen! Kruvi kõikidel paatidel põhjakorgid tugevasti kinni! Kui jõuame merele, läheb lainetus veel tugevamaks.»

Meremehe hääl tundus tuttavana, kuid vastu valgust vaadates ei näinud ma hästi ta nägu.

Mu kõrval seisev Tolja Golovatski lausus:

«Asi läheb tõsiseks, poisid! Baromeeter langeb.»

«Ja mulle paistis, et tuul on vaiksemaks jäänud ...»

"«Argu see paistku sulle ühtigi niimoodi, Mandžura. Parem vaata meteoroloogiaaama torni. Mitu musta palli oli seal päeval? Kaheksa! Aga nüüd on juba ilmunud üheksas.»

«Kui juba kapten käsu andis sõudepaadid valmis seada, küllap siis saame merel alles õõtsuda,» nõustus Golovatskiga tolliameti komsomolirakukese tedretäheline sekretär Kolotilov.

Sammusime nagisevast trepist üles vahimadryse juurde. See kontrollis meie pileteid ja siis soovitas Golovatski, et läheksime kõik kõrgemale.

«Kajutites on palav. Teeb roidunuks,» ütles Tolja ja heitis pilgu kahvatanud Kolotilovile.

Panime kõik oma asjad ahtripaadi lähedale, läksime reelingu juurde ja vaatlesime signaaltulesid, mis paistsid kuskil kaugel Kobazova mäe kõrgusel.

Varsti võeti maabumissild ara. Kaldalejäänud laadijad päästsid lahti käilakoie. Korstnast tuli vilinal auru, masin hakkas tööle ja aurik eemaldus pikkamisi muuli graniitmüürist.

Juba lõdvenes ahtriköis ja vallandus kinnitusposti küljest. Ta heideti laevalaele. Aurikut ei hoidnud enam miski tagasi ja rataste kiiresti pööreldes hakkas ta manööverdama. Ülemisel tekil krrgises ja tõmbles tüürikett. Sadama poolümarad alumii-niumivärvi kaubaaidad jäid meist järjest kaugemale.

Tuulest üle karjuda püüdes küsis Golovatski:

«Kas laulame, poisid?»

Ja nähtavasti taibates, et keegi talle vastu ei vaidle, alustas ta madalal meeldival häälel:

«Vaid edasi, komsomol, edasi, madrus,

meil tulevik kaitsta on nüüd!»

Kõlavate häältega, mis tuul silmapilkselt eemale kandis, hakkasime kaasa laulma ja vaatlesime õrnal pilgul tuttavat kitsaõitu sadamat.

Pikkamisi ujus meist mööda Aasovi mere liivasel kaldal asuv linn, mis nüüd oli täis vilkuvaid kollaseid tulesid. Seda kallisi laulu kaasa lauldes püüdsin rannaäärsete tulede reas üles leida meie maja akent.

Bobõr ja Maremuhha olid tahtnud mind saatma tulla, kuid ma polnud sellega nõus. Polnud teada, .kas aurik sõiduplaani järgi välja läheb, Tieil aga tuli ju homme tööle minna.

Ja veel oleksin tahtnud selle reipa laulu helide saatel meie akna lähedusest üfes leida Lika toa luuderohtu peidetud akna.

Nüüd võisin olla kindel, et ta oma sõna peab. Mu vankumatut usku kinnitas täna lõunalauas ka Marja Trofimovna oma möödaminnes lausutud sõnadega:

«Naabrimaja on täis halinat. Proua nutab, insener on sünge nagu öö. Nende tütar kavatseb sõita Leningradi, need aga muudkui keelavad teda. Inseneri proua tõotab tütrele kullamägesid. «Pole sul vaja seda… kuidas see nüüd oli… konservatooriumi...» ütleb ta. «Laseme sind kodus õppida. Palkan kaks õpetajat, kutsun ka Liski kiriku koorijuhi. Sa sured Leningradis tiisikusse.» Kuid tütar jääb oma tahtmise juurde, ei võta nende juttu kuuldagi, pole midagi parata! Kange preili!»

Kuulasin Marja Trofimovnat — temal olid ju'need naabermaja uudised täpselt teada — ja rõõmustasin ning tundsin kahju, et Lika sõidab.minu äraoleku ajal ara, ilma et_ ma teda enne seda näeksin. Oleksin tahtnud kõnelda temaga kõige üle avameelselt, jätta hüvasti ja soovida talle edu uues, iseseisvas elus.

«Me oleme tehaste, merede lapsed,

ja kindel on siht meie teel.
Me noored, ei tormi ja maru me karda,
ei pelga me raskusi ees…»

laulsid poisid. Kuid laev kukus järjest rohkem. Kord laskus ta

kõrgetelt laineharjadelt alla, nii et veepritsmed ta üle uhtsid — siis jäi süda seisma ning jalad tundsid vetruvat tühjust, sealsamas paiskus ta kõrgele üles, tõugatuna vihasest stiihiast, — ja ta rataste labad puudutasid siis mäetaoliste lainete pikki, murduvaid harju. Kõrvus vilistas üha«valjemini tugev marutuul ja selle köhin sulas ühte ulgumere pilkase pimedusega, millest vahetevahel läbi tungis lahesuudmes tantsisklev majakakiir.

Üksteise järel kadusid rannatuled ja silmipimestavalt valge majakasilm süttis kord üsna lähedal, siis aga pöördus kõrvale ja näitas meile sõiduteed lahest väljapääsuks. Meie aga laulsime tormi kiuste:

«... Las märatseb maru, veel võimsam kui eile!
Läeb edasi -töölislaviin.
Nüüd edasi, komsomol, järel parteile,
me madrused ründavad siin ...»

«Laulate toredasti, kuid asjad palun paatidelt ära koristada. Ilma ei või uskuda, tuleb paadid välja lükata,» kostis mu kõrval .tuttav hääl.

Pöördusin ümber. Samal hetkel valgustas majakakiir heledalt noore tüürimehe nägu ja ma tundsin ta ära — mu sõberveli!

«Nugis, tervist!»

Hüüdsin seda nii valjusti, et kõik delegaadid ümber pöördusid.

Meremees põrkas tagasi ja ta vilkad mustlasesilmad läksid imesuureks. Nähtavasti polnud keegi teda juba kaua kõnetanud ta lapsepõlve hüüdnimega. Ta hõõrus hämmeldunult oma laupa, püüdes midagi meelde tuletada, ja alles siis, kui majakakiir parajasti allapoole vajuvale tekile uue valgusjoa heitis, langes Nugis mulle kaela: «Mandžura! ... Kust sina siia said?»

Józikul jäi hing kinni. Otsekui tuge otsides vaatas ta ringi ja lõpuks, saanud võitu oma erutusest, lausus tasemini:

«Küll on aga kohtumine! Mõtle ometi! Vaska! Juhtub sääraseid asju! ...»

Minagi ei suutnud uskuda, et just siin, väljudes Aasovi-äärse sadama vahutavatest vetest, kohtan laevalael oma lapsepõlve-sõpra Józik Starodomskit, hüüdnimega Nugis.

Kuid see oli siiski terna, minu vana sõber juba linnakooli ajast, kelle eest polnud kaitstud ükski Podzamtše puuvijjaaed, meie Smotritši parim ujuja! Temaga koos olime ju kolkinud qetljuu-ralaste skaute ja andnud pühaliku tõotuse haidamakkide poolt tapetud bolševiku Timofei Sergušini haual. Mureleid otsides olime kord sattunud sissepoole Vana kindluse müüre ja näinud seal juhuslikult pealt, kuidas hukati julge mees, kes andis oma elu Nõukogude Ukraina eest. Sellesama päeva õhtul kordasime sireliokstega ülepuistatud värske hauakünka juures Józiku järel kiiruga väljamõeldud tõotusesõnu. Lubasime kätte maksta bol-

ševik Sergušini surma eest, seista üksteise eest ja jääda kuni surmani sõberveljedeks. Kuidas oli seda tõotust pidanud Józik Starodomski, kes varsti meie linnast ära Kiievi merekooli sõitis? ...

Poole tunni pärast oli «Felix Dzeržinski» jõudnud juba ümber neeme ja sõitis ulgumerele, võttes kursi Mariupoli peale. Selleks ' ajaks vahetati Józik Starodomski vahikorrast välja ja ta kutsus mind laeva ühiskajutisse. Koos meiega tulid sinna Golovatski ja veel mõned delegaadid.

Hoides tugevasti kinni trepikäsipuudest ja põrgates küünarnukkidega tekipealsete ehituste seinte vastu, jõudsime suure vaevaga laeva ühiskajutisse.

«Leidsin sõbra, Nikolai Ivanovitš!» ütles Starodomski rõõmsalt eakale valge põllega einelauapidajale. «Kui palju aastaid oleme olnud teineteisest lahus, ja äkki! ... Mitu aastat me pole teineteist näinud, Vassil?»

«Juba kuues aasta.»

Nugis võttis mulligade ümbert kinni ja ütles etteheitvalt:

«Kujutadagi ei võinud! Oh sind, sõbervelje!»

«Me ju kirjutasime sulle — nii mina kui ka Maremuhha! Aga sina vastasid ainult üks kord ja siis jäid hoopis vait. Me olime isegi vihased, mõtlesime, et oled seal merekoolis uhkeks läinud.»

«Mina uhkeks?» Józik hakkas naerma. «Kirjutasin ja kirjutasin, aga kirjad tulid aina tagasi.»

«Huvitav, kuhu sa siis kirjutasid?»

«Jõetagusele, maja kolmkümme'nd seitse.»

«Sellepärast siis!» ütlesin kergendustundega. «Meie kolisime ju sealt ära, riigikorterisse, parteikooli.»

«Nüüd on kõik selge,» ütles Nugis kuidagi rahunedes ja ta nägu säras jälle rõõmust.

Laev kõikus kord paremale, kord vasakule. Paistis, et tormilaine iga silmapilk rõhub kajutiakna sisse ja uhab meid roheliste jugadega üle.

«Oled vanemaks läinud,» lausus Nugis, vaadates mulle ainiti otsa. «Pole enam see Vaska, kes linnupesi lõhkus. Kas mäletad, kuidas me käimistu lähedalt kaljupraost kanakulli pesa leidsime?»

«Kuidas siis!» naeratasin, tundes südames mälestuste soojust. «Seal oli valkjaskollane muna, punaseid tähne täis ...»

«See oli haruldane muna. Ainult et taat viskas selle koos terve kollektsiooniga minema.» Nugise häälest kostis tõeline kah-jutunne.

«Kas see oli siis, kui sa kaks ikooni klaaskastidešt välja võtsid ja munad klaasi alla vati sisse panid?»

«Tõsi, tõsi!» hüüdis ta rõõmsalt. «Missugune mälu sul on!»

«Algul me kõik kadestasime sind, et sul on niisugused kuldkantidega kastid. Terves töökoolis polnud ju kellelgi sääraseid.»

«Muidugi polnud kellelgi,» nõustus Nugis ja ta nägu tõmbus naerule.

Meie juurde tuli einelauapidaja, balansseerides nagu žonglöör köiel ja pühkides käigul taldrikut.

«Sõprade kohtumine, ja tühja laua taga!» ütles ta naeratades. «Millega käsite kostitada?»

Gojovatski pilgutas mulle silma, köhatas tähtsalt ja küsis:

«Kas merivähke on?»

«Mis te nüüd, härra!» Einelauapidaja vaatas Golovatskile otsa, otsekui oleks see kuu pealt kukkunud.

Suuri vaevu hoidsime naeru tagasi.

Ka Nugis vaatas Golovatskit arusaamatuses. Kust võis tema teada, et meie sekretärile meeldis poiste lõbustamiseks demonstreerida meie ees suurilma elu tundmist, missuguse tarkuse ta oli ammutanud vanaaegsetest romaanidest.

«Mis on siis õieti saada selles viletsas einelauas?» küsis Golovatski, püüdes rääkida kurguhäälel nagu tõeline aristokraat.

Einelauapidaja elavnes sedamaid ja ladus välja:

«Oliive, kui soovite! Kalamarja nii terades kui pressitult! Sobib hästi värskete kurkidega. Võid. Suitsetatud meriärni. Skumbriat. Noh, balõkki[1]! Heeringat sinepikastmes. Külma vasikaliha mädarõikaga ...»

«Tead mis, papi,» ütles Tolja ootamatult tooni muutes, «anna meile suuremal arvul oliive, no ja saia nii umbes veerand puuda, võttes arvesse meie eluiga ja kõhutavat isu. Leib on sul muidugi värske?»

«Küpsetasime Kertšis,» ütles einelauapidaja.

«Suurepärane!» rõõmustas Golovatski. «Ja kooruke krõbe?»

«Krõbe!»

«Noh, räägime edasi. Võid. Kurke. Skumbriat või meriärni, kui see on rasvane, ja muidugi teed sidruniga ...»

«Kas te juua midagi ei taha?»

«Miks mitte?» imestas Tolja. «Aga tee?»

«Aga midagi kangemat?» ja. einelauapidaja vaatas meie brigadiirile tähendusrikkalt otsa.

«Ei tarvita!» sähvas Golovatski. «Kuid mineraalvett — palun.»

«Reisijad jõid päeval kõik ära!» Ja einelauapidajalahutas käsi, ise siia-sinna kõikudes.

«Üks hetk, poisid!» Nende sõnade juures kargas Starodomski oma istmelt ja jooksis kergelt, otsekui poleks laev kõikunudki, trepi juurde.

Juba lapsepõlves oli see meie Jõetaguse poiss, kelle soontes

[1] Balõkk — soolatud ja kuivatatud punase käia seljaliha. Tõlk.

voolas ühtaegu ukraina, poola ja vist ka mustlasverd, väga osav. Ta oli suuteline Vanas kindluses ronima igasse prakku, sellepärast teda Nugiseks hüüdsimegi. Kuid siin merel olid Józiku liigutused läinud imeväärselt painduvaks ja kindlaks. Graatsiliselt kiikus ta möllama hakanud mere taktis. «Näe, kes oleks tulnud piduõhtul -hästi toime madrusetantsuga!» mõtlesin Nugist jälgides ja pöördusin Tolja poole:

«Tore poiss, eks?»

«Kohe näha, et osav meremees,» nõustus Tolja.

Nugise jalge all kriuksatasid trepiastmed, mille servad olid vaskliistudega käetud. Meie juurde alla joostes hoidis Starodomski käes kaht boržommipudelit. Kolmanda pudeli käel paistis välja ta taskust.

«Om,aenese keldritest!» ütles Nugis hinge tagasi tõmmates. «Nikolai Ivanovitš, palun too nõud.»

«Silmapilk, Jossif Vikentjevitš! Lähen lennates!» vastas einelauapidaja.

Esmakordselt nimetati minu juuresolekul mu. sõpra ees- ja isanime järgi. Ja mina ei teadnudki, et Nugis on «Vikentjevitš»!

Näe, oligi lõppenud meie lapsepõlv, vilksatasid mööda ja jäid minevikku need toredad muretud päevad, mil me võidu jooksime Smotritši ägres haljal rohul ja kogu aeg unistasime leida kaldaäärses mudas türgi kuldtsekiine!

«Kellena sa siim töötad, Józik?» küsisin ma.

«Teenin sellel aurikul neljanda tüürimehena,» vastas Nugis. «Enne Aasovi liini sõitsin mitmesugustel laevadel: küll «Truže-nik Morja» peal, küll «Feodossial» ja «Pestelil». Kogu oma prak-tikaaja töötasin «Transbaltil». Tegin sellega isegi välisreisi.»

«Kuidas sa küll jõudsid, paneb otse imestama,» kadestasin Józikut. «Meie lõpetasime alles sellel aastal vabrikukooli.»

«Olen ju sinust vanem,» lausus Nugis väärikalt. «Teie Maremuhhaga õppisite alles töökoolis, kui mina juba Batumi all purjesid rehvisin.»

Järsk tõuge pani meie laeVa vappuma. Einelauas kõlisesid ja rappusid laiali teelusikad. Äärmiselt vaagnalt pudenes lauale mitu. oliivi, sealt varisesid nad maha ja veeresid nurkadesse laiali.

«Ohoo!» ütles Józik ja kuulatas. «Eks puhugi juba otse vastu. Tuul on suunda muutnud. Pöörab üsna itta.»

«Kuule, Józik: kas idatuul on halvem või parem endisest tuulest?» küsisin ettevaatlikult, kuid nähtavasti nii, et mu hääles kostis pisut hirmu.

Starodomski heitis mulle uuriva pilgu.

«Kas kardad uppumist, Vassil? ära karda! See aurik peab vastu igasuguses,tormis. Tuuled vahelduvad, terna aga muudkui läheb edasi.»

Oli mõnus istuda uute sõprade keskel, oma vana sõbra vastas, ja kuulata, kuidas ta järjest tugevamini vihistava vastutuule saatel jutustab oma merereisidest, ja meenutada oma endisi sõpru ning sõda meie vaenlastega, pursuide pojukeste — skautidega ...

. . . Siis vedas Józik Sta-rqdomski mind laeval ringi, näitas katlaruumi, tüürimeheruhvi, näitas, kus meeskond elab, ja siis läksime tema kajutisse. Ta tegi enesele aseme diivani peale, ent mulle kui külalisele pakkus oma kitsast koikut, mille kõrge äär kaitses mahakukkumise eest.

Mugavas, koduses kajutis rippus väikese laua kõhal riiul raamatutega navigatsiooni ja laevajuhtimise kohta. Lehitsesin ühte õpikut ja nägin kõikjal Józiku käega tehtud märkmeid. Ei suutnud ikka veel uskuda, et mu vana sõber oli jõudnud selgeks õppida mulle nii keerulise ja arusaamatu kunsti, nagu seda on laevade juhtimine.

Diivani lähedal seinal rippus tuttav tinabareljeef. Lähemalt vaadates tundsin ära meie kodulinna piirjooned. Bareljeef oli valmistatud XVI sajandi plaani järgi. Starodomski embas mind ja ütles:

«Ostsin selle Odessast. Vaatan — midagi tuttavat. Silmitsesin lähemalt — issake, see on ju meie linn!»

«Isegi Vana kindlus on näha! Vaata ometi!» hüüdsin ma, uurides sissepääsu linna sulgevat kindlust kõigi tema vallide ja bastionidega.

«Peen töö! Siin on kujuiatud kõik kuni viimase tornini,» nõustus Nugis, «ka Smotritši jõgi. Kas näed, kuidas ta silmusena keerleb ümber linna ja ühineb kindluse juures?»

«Näe, kus Kindluse sild! Kui järsud on siin kaldad! Kas mäletad, Józik, kuidas me õhtul läksime seda silda mööda, et viia lilli Sergušini hauale, ja kuidas Maremuhha kartis, et petljuuralased meid kinni võtavad?»

«Kuidas võiksin seda unustada!» lausus Nugis, ja ma taipasin, et õhtu tapetud bolševiku haual on süüvinud ka tema hinge. «Kuule, kus sa siis koos Maremuhha ja Bobõriga elad?»

«Ranniku tänaval. Sadamast paar sammu.»

«Ai-ai-ai!... Küll on kahju!» venitas Starodomski. «Oleksin, seda teadnud, oleksin alati peatuse ajal teie juurde sisse jooksnud! .. .»

Kõik jutud olid neljanda tüürimehe kajutis juba räägitud ja lahusolekut nagu -poleks olnudki. Taipasime, et mitte ainult meie pole kasvanud ja poistest sirgunud meesteks, vaid et ka meie noor riik on selle aja jooksul kasvanud ja tugevnenud.

Sain teada, et Józik oli juba Musta mere laevanduses vastu võetud kommunistliku partei ridadesse. Ta oli meie sõberveljede kolmikust kõige vanem ja sai enne meid kommunistiks, siis, kui pärast Lenini surma toimus eesrindlike tööliste hulgaline vastuvõtmine kommunistlikku parteisse.

Lamades väikesel plüüšdiivanil ja toetudes jalgadega vastu naaberkajuti veekindlat seina, küsis Józik:

«On su leiutis midagi tähtsat, Vassil? Või tühine asi?»

Tuli ka sellest jutustada.

... Leidus inimesi, kes minu ettepanekule käigu andsid. Andrõhhevitši resolutsioon, milles mind «nooreks fantaseerijaks» nimetati, hirmutas meister Fedorkot, kuid ei avaldanud mõju vabriku punasele direktorile. Püüdis ju keegi Ukraina Põllutööriistade Trustis Ivan Fjodorovitši ennastki nimetada «ohtlikuks inimeseks», kuna ta oli tulnud mõttele ilma tootmist katkestamata tõsta valukoja katusi ning lõpule ehitada martäänahi terase sulatamiseks.

Direktor kutsus mu enda juurde ja ütles: «Oled tubli poiss, Mandžura! Tegutse ka tulevikus nii tarmukalt. Tööta — tööta, täida normi, püüa võimalikult rohkem mõtelda, ela hoogsalt. Ega sa ei hakka protestima, kui me sulle nädalaks ajaks insenerkonstruktori abiks määrame. Muidugi mitte kaasautoriks, vaid et ta aitaks projekti tehniliselt vormistada?»

Muidugi olin heameelega nõus.

Varsti ilmus kontrollvärava juurde plakat: «Tehase noored, võtke eeskuju noortelt valajailt! Vassili Mandžura ratsionaliseerimisettepanek säästab tehasele iga päev 660 töötundi. Tema ettepanek hävitada kaminad ja minna üle tsentraliseeritud kuumutamisele hoiab töölisi külmetamise ja teiste haiguste eest.»

Nagu hiljem selgus, olid selle plakati Golovatski nõuandel valmistanud needsamad metallitööliste klubi noortesektsiooni kunstnikud, kes olid joonistanud karikatuure Rogal-Piątkowska salongist.

Tehase käskkirjaga avaldas direktor Rudenko mulle tänu ja määras preemia — viissada rubla. Enam polnud meil vaja mõelda «troopilise mööbli» ostmisele. Tol ööl, kui ma Józikuga vesteldes sõitsin aurikul ja lamasin tema kitsas kõikus, magasid mu sõbrad kodus juba täitsa muga-

vates vedrumadratsitega voodites. Ja ka minul oli seal katusekambris oma voodi, käetud kahuse rohelise vaibaga.

Selle ootamatult saadud raha eest tellisime enesele «Rabotši Universitet Na Domu», ajakirjad «Ogonjok», «Prožektor», «Krasnaja Panorama» ja «Smena» kooe kaasannetega, ning samuti ajalehe «Komsomolskaja Pravda».

Golovatski kaasabil valisin enesele Tööliste Keskkooperatiivist välja väga hea pruunist ševiotist ülikonna — püksid, kuue ning vesti, ja saapad, mis kandsid vabrikumärki «Skorohod».

Ja ikkagi jäi mul veel üle üheksakümmend viis rubla, mille ma viisin hoiukassasse. Tõsi küll, ma ei ütelnud poistele kodus, veel vähem Józikule, miks vajan sääste. Siin peitus saladus: otsustasin seda raha hoida juhuks, kui seda läheb Leningradis tarvis Angelikal. Sellele vaatamata, kas ta oleks nõustunud mult abi vastu võtma või mitte, pidasin enda kohuseks teda toetada ta iseseisva elu algul.

«Noh, nüüd ma taipan, miks sind valiti konverentsi delegaadiks!» lausus Józik, kui ta oli mu jutu ära kuulanud. «Kuid missugused on su tulevikuplaanid?»

«See on juba otsustatud, Józik,» vastasin uhkusega. «Hakkan koos poistega õppima töölisülikoolis. Päeval oleme tehases, õhtul istume koolipingis. Ja sa ei märkagi, kuidas möödub talv. Aga kuhu sina talveks jääd, kui meri kinni külmub?»

«Hakkan sõitma Mustal merel Odessa—Suhhumi vahet. Aga võib-olla lähen jäälõhkujale. Aasovi mere kalureid kalastushooajal hädast välja aitama.»

«Küllap see jäälõhkuja on vist väike?»

«Jah, ta pole just suur. Meremehed naeravad: «Katlaid viis, sõlme kuus, kui laine sõuab — kaks teha jõuab.» Aga mis mul sellest? Kuni oled noor, võid tüürimehe ametit õppida isegi rannalaevadel, kui ainult tahtmist jätkub. Ja siis ilmuvad siia äkki ookeaniaurikud. Sõidame kaugetele meredele. Voib-olla tossutame siit isegi Põhjanabamaadele. Näe, õpin vabal ajal Barentsi ja Kara mere lootsiasjandust!» Ja Starodomski osutas peaga riiuli poole.

«Tähendab, et ka sina, Józik, oled rahul?»

«Mina? Missugune küsimus! Kui näen oma kompassi vurri, siis mu süda juubeldab. Merelained loksuvad vastu parrast, all puhib masin, ent mina ei maga ja tean, et ainuüksi minu rroolde on usaldatud reisijate saatus. Nad puhkavad kõik rahulikult kajutites, kuna usaldavad mind täiesti, — ja mina olen kohustatud juhtima laeva õiges sõiduvees! ... Meresid minu eluajaks jätkub. Ja tähti, millede abil saab oma asupaika kindlaks määrata ilma igasuguste keeruliste seadmeteta... Kuid nüüd, Vassil, jääme magama! Mul algab kell neli vahikord.» Ja Starodomski kustutas tule.

665

Küll paiskasid lained auriku oma järskudele harjadele, .küll tõukasid hooga alla ebatasasesse põhjatusse sügavikku. Rataste pööreldes sõitis laev raginaga üle väledate laineharjade, taltsutades uusi vastutormavaid kõrglaineid. Kaugel all töötas ühtlaselt masin, mis Józiku sõnade järgi oli nii suure võimsusega, et oleks võinud anda valgust mitte ainult meie linnale, vaid ka teistele asulatele meie naabruses, Aasovi mere ääres.

Aurik pidas antud kurssi, mina aga kuulatasin ta masina ühe-tasaseid ohkeid ja mõtlesin sellele, kui tore on, et ka meie poistega pole eksinud oma elutee valikus. Hästi ütles selle kohta isa oma viimases kirjas, mis ta mulle saatis Tšerkassõst. Ta jutustas, kuidas tal kunagi oli tulnud keelitada Marja Afanasjevnat, et see jätaks oma rumala mõtte võtta mind Tšerkassõsse kaasa. «Mina arvasin, Vassil,» tunnistas isa alles nüüd üles, «et oleks õigem, kui jätkaksid õppimist vabrikukoolis. Nüüd oled kätte õppinud hea ameti, ja kuigi oled selleni jõudnud raskusi ületades, on see siiski parem, kui tädi seeliku varju pugemine. Usun, et sa, astunud kord õigele iseseisvale eluteele, sealt enam kõrvale ei pööra! Samuti kiidan heaks su otsuse hakata õppima tööliste õhtuülikoplis. Oled tubli poiss! Nõukogude võim annab nüüd noorsoole kõik, millest meie, vanema põlve inimesed, ei –julgenud unistadagi. Ja oleks patt, kui te neid revolutsiooni saavutusi ära ei kasutaks. Õpi, mu kallis, ära raiska oma noorust tühjade asjade peale, pea meeles, et kommunistlikku ühiskonda suudavad ehitada

ainult kirjaoskajad ning kindla iseloomuga inimesed, kes selgesti saavad aru, mille poole nad püüavad.»

Koidikul hakkas paistma Mariupol, üleni valge ja imepuhas hommikuse päikese kiirtes.

Vaevalt olid mu unised silmad märganud kajutiaknas roosakat koidukuma, kui ma korrapealt jalule kargasin. Józiku diivan oli tühi, magamisriided koristatud. Starodomski oli tasahilju läinud vahikorda, ilma et oleks mind äratanud.

Laevalael sahisesid põrandaharjad ning pahises voolikuist väljapurskav vesi. Üleskäänatud pükstega paljajalgsed ning tugevate lihastega madrused valasid poolbakki[1] veega üle.

Loputasin pesemisseadeldise all kähku oma nägu ja kargasin erksana kajutist välja.

Laevalagi mu jalge all läikis veest. Ta puhastest laudadest hoovas värskust. Mastis lehvis kärmas vimpel.

Tuule poolt küljest tõusev päike värvis punaseks idast veerevad valged vahused lained. Ei need saanud ligigi möödunud päeva mäesuurustele ning pikkade murduvate harjadega voogudele! Juhtus nii, nagu oli ennustanud Nugis: Rostovi poolt puhuv

1 Poolbakk — laeva vööris ülemisel tekil olev madal lühike ruumiosa. Tõlk.

tuul ei olnud ainuüksi vaigistanud tormilainet, vaid oli merre ajanud ka rohkesti Doni magedat vett. Meri oli muutunud veel kollasemaks ja sulas oma värvi poolest mõnes kõhas kokku Tauria liivase rannaga.

Lähenev Mariupol paistis järjest selgemini. Taamal aga suitsesid suure tehase korstnad. Mustadest mõhakatest kõrgahjudest .paiskusid välja tulekeeled. «Tähendab, seal on Sartana!» taipasin sedamaid.

Linna taga Sartana raudteejaama lähedal asusid suurel maaalal Iljitši-nimelised tehased. Enne revolutsiooni olid need kuulunud kompaniile «Providence»[1]. Kindlasti on konverentsil kõige rohkem delegaate neist tehastest. Need on ju kõige suuremad ettevõtted kogu Aasovi mere rannikul! Neil on tsehhis rohkem kommunistlikke noori kui meil terve tehase komsomolikollektüvis kokku.

Aga niipea kui mulle meenus eelseisev kommunistlike noorte konverents, läks süda kohe rahutuks. «Mida rääkida konverentsil?»

Ärasõidu eelpäeval oli Golovatski mandaati andes mulle soovi tanud: «Sa, Mandžura, esine tingimata! Jutusta oma kogemus-test. ära ainult närvitsema hakka! Teel mõtle oma ettekanne põhjalikult läbi.» Mõtlesin ikka küll! ...

«Vassil! Oled juba üleval? Tule siia!» kutsus mind Starodomski.

Ta seisis kaptenisillal, seljas kitsaste kuldsete käisemärkidega meremehekuub, peas vormimüts, rinnal nahkrihma otsas rippumas binokkel.

«Noh, kuidas magasid? Kas hästi?» küsis Józik. «Mina magasin küll hästi, kuid sina said vähe puhata.»

«Oleme sellega harjunud. Teenistus on juba kord niisugune; üks silm magab ja teine valvab.» .

«Ilm on tore,» ütlesin ma, «ennustasid õigesti.» «Kuid vaata, idas juba kerkivad pilved!» sõnas Nugis ja osutas peaga paremale, kus oli silmapiirile ilmunud väike pilv. «Õhtuks tõuseb jälle torm. Meie aga oleme siis juba jõesuus .. Mis kurss meil on, Vanja?» :

«Nord-Ost-Nord!» hõikas roolimees.

Mulle oli kõik uudiseks selles peitsitud tammepuult laudadega vooderdatud pikerguses ruumis: masinatelegraafi valge Jülit-us-tahvel noolte ning pealkirjaga: «Täiskäik edasi», «Stopp», «Maksimaalkiirus»; alla masinaruumi laskuvad läikima hõõrutud kõnetorud; tundliku kompassi vurr, mis ujus klaasi all piirituses nagu hiiglasuur silmamuna.

1 Providence — loe: providans.

Starodomski näitas mulle oma tööruumi, astudes alatasa roolimehe juurde. Ta võrdles kompassi näidatud kurssi joonega kaar-dil ja vaatas mõlemale poole, kus juba lainete koilastele harjadele hakkasid ilmuma kukuvad toodrid. Need näitasid mere-kanali liini ning kadusid meie poole kummardades ja otsekui «Tere hommikut!» üteldes ahtri taha.

Kuulasin sõpra, vaatasin läbi selgete puhaste klaaside mere kõhale kerkivat linna ja mõtlesin:

«Aga mis siis, kui alata oma ettekannet konverentsil jutustusega sellest, missuguseks kujunes elutee neil kolmel sõbervel-jel, kes sõitsid siia Aasovi mere äärde kaugest Podooliast ning said Aasovi-äärse komsomoli aktivistideks?

Jutustan, kuidas me lapsepõlvest saadik vihkasime petljuuralasi ja muid inimjätiseid, kes takistasid Nõukogude Ukrainal kasvada ja edeneda . .. Räägin Petruss Maremuhhast, Nugisest ja tõotusest, mille andsime Vana kindluse halja bastioni juures ... Ehk tuletada meelde, kuidas me koolis käisime, kuidas ameti kätte õppisime, jutustada, jnille poole oma elus oleme püüdnud? ... Eks ole meie kolm väikest elu väga näitlikud: mida meie kogesime, seda on tulnud ju läbi elada kõigil Ukraina töölisnoortel. Tõotada ka tulevikus olla ustav Iljitši õpetustele. Ütelda, et kõige eest, mis meil on ja mida oleme saavutanud, võlgneme tänu parteile ja komsomolile. Annan delegaatidele pühaliku toetuse, et meie — sõberveljed — hakkame oma kollek-tiivis ka tulevikus võitlema iga noore poisi eest, püüdes teda vanalt maailmalt ära võita ja Rasvatada temas tahet rahva teenimiseks, võitluseks nende kõrgete õilsate eesmärkide eest, mis meile kätte näitab kommunistlik partei!»

... Silmipimestav päike tõusis ikka kõrgemale mere kõhale. Ta kuldas eredalt lainete harju, ja valge linn, millest üle puhus tugev ja soolane idatuul, avanes me pilgule juulikuu hommiku kerges vines.

1 Tooder— meremärk. Tõlk.

XCI. KAKSKÜMMEND AASTAT HILJEM

Kakskümmend aastat on möödunud sellest päikesepaistelisest hommikust, mil aurulaev «Felix Dzeržinski», sõites kanalit mööda Mariupoli sadamasse, pani oma väreleva vilega helama Kalmiuse jõe suudme.

Madrused hakkasid askeldama ankruvinna juures, valmistudes ankrut heitma, reisijad tulid välja oma kajutitest, meie aga kogunesime ülemisele laevalaele ja alustasime valjul häälel laulu:

On lõppenud öö. Juba tõusnud on päike...

Tore laul! Eluksajaks on ta süüvinud mu mällu!

Ka praegugi, kakskümmend aastat hiljem, istun väikeses toas, lehitsen vanu ajalehti, kuulan, kuidas vihm rabiseb vastu aknaklaase, kõrvus aga heliseb jälle see tuttav lauluviis.

Läbi akna paistavad märjad kastanid. Nad on sagris ja nende suured käpataolised lehed ripuvad alla. Tihe vihm on nende viimased õied maha peksnud ning paljastanud väikesed teravad õieraod.

Saabusin siia öösel Leningradist. Magama heites unistasin sellest, kuidas varahommikul linna rutata ja külastada Vana kindlust.

Mu korteriperenaine Jelena Lukjanovna on arst — neuropatoloog. Ta kaotas Leningradis juba esimesel blokaaditalvel kõik omaksed ja pärast demobiliseerimist sõitis tööle minu kodukohta. Vagunis sattusime vestlusse. Juba ainuüksi see, et olime näiteks üle kümne aasta ühel ja samal ajal elanud Leningradis, tegi mulle kohe lähedaseks selle mõtliku, varakult halliks läinud juustega naise rohekas sõduripluusis, millel nähtavasti veel hiljuti olid olnud õlakud. Nagu tema omaksedki, suri 1941. aasta detsembris mu oma silma all nälga minu isa, kes natuke aega, enne sõda oli sõitnud minu juurde Leningradi ja töötanud trükikojas.

«Kardan, et te korterit ei leia,» ütles Jelena Lukjanovna, kui rong linnale lähenes. «Vanalinnas on ainult varemed. .. Kui soovite, võite peatuda minu juures.»

Mul polnud linnas enam ühtki sugulast, seepärast nõustusin meelsasti oma sõidukaaslase ettepanekuga.

Ent öösel hakkas sadama. Vihma valas vahetpidamata, kuigi kell oli juba nelja peal ja oleks ammu olnud aeg uidata linnas, mida ma polnud näinud üle kahekümne aasta.

Kui Jelena Lukjanovna hakkas haiglasse minema, küsisin, kas ta ei saaks mulle anda midagi lugemiseks.

«Puha meditsiiniline kirjanclus,» ütles Jelena Lukjanovna. «Mu. raamatukogu pole veel siia jõudnud... Kuid pööningul vist siiski leidub pakk mingisuguseid raamatuid ja ajakirju. Need on veel okupatsiooniajast sinna jäänud. Vaadake, mis seal on, — võib-olla tuleb need kõik ära põletada.»

Ja juba teist tundi lehitsen nüüd illustreeritud ajakirju «Die Woche», «Signal» ja teisi fašistlikke väljaandeid. Nende lehekülgedelt vahib mulle igalt poolt vastu Hitleri hullunud nägu: ta kohtub Mussoliniga, võtab vastu Hispaania saadikut, vaatleb mõnuledes saksa pommidest purustatud Varssavit. Ja kõikjal kangestusse tardunud hitlerlased, kalmistut meenutavad tühjad väljakud, haakristiga lipukangad purustatud linna kohal ...

Kuid mis see on?

Tirin korvi põhjast välja raske kokkuõmmeldud ajalehepaki. Selle lehe nimi — «Podoljanin» — viib mu mõtted tagasi kaugesse lapsepõlve. Niisugust nime kandis ka vene ajaleht, mis kunagi tsaariajal ilmus meie kubermangulinnas. Kuid miks on ta ukraina keeles?

Vaatan ilmumistega: 1942. aasta. Lehitsen fašistlikku «Podoljaninit» ja mulle tundub, nagu kerkiks mu ette anastajate sõjakroonika pahupidises järjekorras. Näen hitlerlasi sisse sõitmas Kiievi tühjadele tänavatele, loen karjuvaid pealkirju Leningradi ja Moskva paratamatust langemisest ning teisi fašistlikke teateid. Nüüd loed neid muiates, nagu halba unenägu.

Ja äkki torkab mulle silma tuttav perekonnanimi: «Grigorenko». Loen kähku: «Selle kuu 12-ndal asutati linnas ringkonna-komissari parun von Reindeli käsul Ukraina komitee koosseisus: Jevgen Vikul, Tser (tõlk), Juri Ksežonok (komitee esimees), Kost Grigorenko. Komitee kontrollib maksuasjandust, abistab Saksa võimusid kontingentide kogumisel. Komitee on ringkonnakomissari organ ja tegutseb selle juhendite järgi.»

Grigorenko! Petljuuralaste skaut, sakslasi ja Petljurat teeninud tohtri poeg, — näe, millal ta jälle päevavalgele ilmus.

«Olete vist leidnud huvitava tegevuse?» ütles Jelena Lukjanovna tuppa astudes.

«Leidsin jälgi vanadest tuttavatest, Jelena Lukjanovna, ja kahetsen, et nooruses ei saanud ühte neist kohtu kätte toimetada.»

«Ka mina kohtasin täna vanu tuttavaid,» lausus Jelena Lukjanovna, ilma et oleks tunginud mu lause sisusse. «Nende hulgas on keegi poiss Siberist, Dima. Meie linna vabastamisel sai

ta lahingus haavata. Väga raske haige. Teist aastat ei saa ta sõnagi lausuda.»

«Mis temaga on?»

«Tuleb otsustada — kas opereerida teda või mitte,» ütles Jelena Lukjanovna otsekui kuuldavall, mõeldes ning võttis maha arstikitli, mis tal oli sineli all. «Saatsin täna väljakutse Lvovi, paludes läkitada konsultanti. Seal töötab samuti üks minu tuttavatest — professor-neuropatoloog Leningradist...»

.«Teile, Jelena Lukjanovna, kõlab see praegu väga lihtsalt: «Saatsin väljakutse professorile Lvovi!» ütlesin ma. «Kui te ainult teaksite, kui palju tähendab see lause mulle, kes ma siin linnas olen üles kasvanud. Neis sõnades peitub Ukrainas toimunud muudatuste hiiglasuur tähendus. Kahekümne aasta eest oli Lvov meist väga kaugel, nagu Pariis, London või Madrid, ehk küll teie professoril tuleb Lvovist siia lennata mitte üle kahe tunni.»

«Mitte rohkem,» nõustus Jelena Lukjanovna.

Saabus teine hommik kodulinnas. Avasin silmad. Oh rõõmu! Sinine taevas paistis aknast sisse ja öise vihma viimastest piiskadest märjaks pritsitud kastanid tõstsid oma tumerohelisi lehti vastu päikesekiirtele.

Riietun kiiresti ja tõttan linna.

Kivimüüridest tungivad kõikjal välja lopsakad puhmad: kollased võililled, kopsurohi, metsviinamarja kasvud. Kitsed on sellest roheluse küllusest joovastuses, nad muudkui kõlistavad konservikarpidest tehtud kellukesi. Kõik see on lapsepõlvest tuttav ning ammu nähtud!

Arusaamatuna tundub ainult see, miks on Uuele sillale minev sõidutee üleni täis teelehti. Kas neid munakive mööda ei sõida siis enam keegi? Siin oli ju peamine sõidutee, mis viis uuest linnaosast läbi kesklinna Dnestri poole!

Vaevalt jõudsin järsaku juurde, kui mu pilgule avanes kurb pilt. Toredast Uuest sillast olid järele jäänud ainult tugisambad sügaviku kohal, mille põhjas helkis Smotritš. Sammastele oli ehitatud kitsas purre, mille lauad nagisesid ja painduid jalge all.

Vanalinnast, mis asus kõrgel kaljul, millest Smotritš temalt ringi voolas, ei tulnud mulle kedagi vastu. Peaaegu kõigist hooneist olid järel ainult varemed.

Suure vaevaga püüdsin müürirusude järgi selgusele jõuda, missuguses linnaosas viibin. See oli vist Posti tänav? Siin nurgal ostsime meie, vabrikukooli õpilased, stipendiumipäevadel alati juppvorste…

Ent seal, pisut eemal, oli restoran «Veneetsia», millest nüüd

polnud midagi järel, aga kus Mõnus Husarezyk kunagi oli kärarikkalt pidanud oma surnud vanaema peiesid …

Kus on ta praegu, see meie «parteitute kiht», mootorite monteerija, käratseda armastanud Monia? Viimase kirja sain talt 1940. aastal Leningradis. Husarezyk kirjutas mulle, et töötab vanemmeistrina Harkovi Veduriehitustehases ja saatis mulle isegi väikese raamatu oma meetodist, kuidas tootmises üle minna konveiersüsteemile ...

Seal, kus seisis seitsmekorruseline Stephan Bäthory torn väravaga, mida nimetati Tuulte väravaks, olid ümberringi kõik väikesed majad otsekui rajust ära pühitud. See torn ehitati kunagi siia kuninga-ungarlase käsul, kes muulasena Poola troonil valitses ja kes püüdis Ukrainale kuuluvat Podooliat endale võita. Üsna hiljuti, 1943. aastal (nagu mulle jutustas Jelena Lukjanovna), lasksid hitlerlased Tuulte värava läheduses maha rohkem kui seitse tuhat Ungari väljapaistvat inimest, kes ei tahtnud abistada fašistlikke okupante. Gestapo kartis neid Budapestis hukata ja saatis nad mahalaskmiseks väikesesse Ukraina linna.

Märkasin lähedal varemeis maja, mille alumisel korrusel laiade böömi klaasist vaateakende taga oli varem asunud kondiitriäri..

Mäletan, et sellesse ahvatlevasse kondiitriärisse kutsusin kord Galja Kušrriri. Istusime Galjaga, ajasime tähtsalt juttu, jõime marmorlauakese juures kohvi otsekui täiskasvanud, ent isa heitis trükikojast tulles pilgu aknast sisse ja märkas meid. Küll oli pärast seletamist! …

Kus on praegu Galja Kušnir, keda lahutas minust sõda?

1941. aasta kevadel sain temalt viimase kirja Odessast. Ta kirjutas, et on edukalt kaitsnud väitekirja, on saanud ajalooteaduste kandidaadiks, et hakkab edasi uurima Musta mere väinade küsimust rahvusvaheliste suhete valguses. Kas tal õnnestus Odessast ära sõita? Ja kas ma kohtan veel kunagi teda, mu esimest armastust, ainsat vabrikukooli naisõpilast, kellest pärast sai ajalooteadlane.

Nagu vanastigi müüsid naised seal, kus algas Kindluse sild, kivirinnatise ääres lilli: roosasid, valgeid ja küllaseid pujenge, kimpudesse aeotud rukkililli, erepunaseid, keskelt rnusti ja kar-vaseid moone, kreeme, sirelivärvi ning punakaskollaseid võhu-mõõku — «kukekesi» — ja selle aasta viimaseid tulpe, tulipunaste, roosade ning helekollaste õietuppedega ....

Seljaga minu poole pöördunud tüse laiaõlgne alampolkovnik ostis lilli. Ta võttis ühelt naiselt terve sületäie lillekimpe ja viis need maastikuauto istmele. Bensiininõude arvu järgi oletasin, et alampolkovnik koos oma juhiga on tulnud kaugelt ja et ta nagu nainagi viibib selles linnas juhuslikult.

674

«Mis ta teeb nii paljude lilledega?» mõtlesin, kuid siis tõmbas mu pilgu endale Vana kindlus ja ma unustasin sedamaid need linnast läbisõitvad sõjaväelased.

Kindlus seisis nagu mu lapsepõlveski kõrgel kaljudel, ja nagu sadade aastate eest, tõkestas sissepääsu linna lõunast, läänest ja idast: Enam kui kord on meie linna elanikke vaenlase eest päästnud ta paksud, vanaaegse ehitusviisi kohaselt laotud kivimüürid, mis on niisama vastupidavad ja purustamatud nagu need õnaralised hallid kaljud, millele ta on ehitatud.

Nagu varemgi kerkisid esimese kantsivöötme siksakiliste kind-lusemüüride kõhal kõrgele kas neljakandilised või ümmargused kitsaste laskeavadega vahitornid, milledel ilutsesid rohelise samblaga kattunud teravad katused. Üle kindlusevallide paistsid rohelised puuladvad. Järsakute servadele oli kasvanud suuri kuslapuupõõsaid ja roosakat kanarbikku. Kuristiku kõhal rippus terav salumurakas, mille juured olid tunginud sügavale kivi-müüri, kust türklaste kuulid olid tagasi põrganud otsekui pähklid.

Pärani avatud värava juures punetas sinna nähtavasti alles hiljuti kinnitatud silt: «Ajaloomuuseum-kaitseala».

Sügava erutusega astusin kindluseväraya võlvi alla.

«Meie armas, kuulsusrikas vanake!» mõtlesin kindlust vaadeldes. «Sind pole puudutanud ei aeg, ei türklased ega hitlerlaste pommid. Nõnda nagu sa sajandite jooksul oled purustamatu kantsina Podoolia edelaosas seisnud, nii seisad sa ka praegu rõõmuks rahvale, hirmuks vaenlastele, kes jäädavalt on välja aetud põliselt ukraina maalt!»

Kuid vaevalt sain astuda tihedat noort rohtu täis kasvanud õuele, kus isegi sillutis oli rohtunud, kui taipasin, et ka meie vanake oli hiljutistes lahingutes saanud tublisti kannatada.

Vahitornid, mille laskeavad olid suunatud igasse nelja ilmakaarde, olid rikutud kuuliaukudest. Rözanka tornil polnud katust enam olemaski. Komandandi tornist olid järel ainult varemed. Kuid kindluse hoovil asuv maja, kus nüüd ilmselt oli avatud muuseum, oli taastatud. Uute aknaraamide ja värske krohvi järgi võis otsustada, et see hoone oli alles hiljuti kerkinud varemeist

Automürin sundis mind tagasi vaatama. Ilmun nähtavale seesama maastikuauto, mille küljes rippusid bensiininoud. Nähtavasti tahtis lilli armastav alampolkovnik möödasõiduf külastada muinsuskaitse all olevat kindlust.

Pidurid kriuksatasid, masin jäi vahimaja juurde seisma, mina aga läksin kitsast rada mööda edasi halja bastioni poole, mis paistis Musta torni taga.

Veerand sajandi eest lasksid petljuuralased just sellesama bastioni juures maha Donetsi kaevuri Timofei Sergušini. Józik

675

Starodomski ja mina, kes me tollal olime Jõetaguse poisijõnglased, ronisime varahommikul kindlusse mureleid tooma ja nägime juhuslikult pealt, kuidas lasti maha inimene, keda pidasime kalliks.

Sergušin seisis seal all, poolalasti, haiglaselt kollane. Tema poole pööratud püssitorude ees hüüdis ta timukatele-petljuuralastele otse näkku: «Elagu Nõukogude Ukraina!»

Panime hiljem salaja ta hauale kiviplaadi. Kui aga tulid nõukogude väed, püstitati siia hallist marmorist obelisk, millesse oli raiutud:

NÕUKOGUDE UKRAINA EEST VÕITLEJALE REVOLUTSIOONILISE SÕJATRIBUNALI ESIMESELE ESIMEHELE TIMOFEI SERGUSINILE, KES LANGES PETLJURA BANDIITIDE KÄE LÄBI

Asjata otsisin nüüd seda hallist marmorist obeliski kindluse õuel.
Teda polnud siin näha.
Täis viha nõukogude võimu vastu olid vaenlased ja reeturid püüdnud hävitada mälestust sellest tublist mehest, esimesest kommunistist, kes veerand sajandit tagasi oli külastanud meid meie tares Jõetagusel.
Otse Musta torni juures leidsin tihedast rohust marmoritüki hauakirja viimase sõnaga.
Obeliski alus — lihtne nelinurkne kivi — oli alles, samuti kääbas. Roheline igihali kasvas tihedalt kalmukünkal, mille all puhkas Sergušini põrm.
Peatusin selle kääpa juures, ja mälestus kandis mind jälle tagasi sellesse kaugesse aega, mii Podoolias just asja oli hakanud kehtima nõukogude võim.
Mäletan, et pärast Sergušini hukkumist tulime õhtul siia, võtnud kaasa oma sõbra Maremuhha. Nugis laotas zaporoožlaste kombe kohaselt hauakünkale tüki punast kitaikat, meie aga puistasime kääpale õitsvaid sireleid. Sel õhtul tõotasime tapetu haua juures, et seisame üksteise eest nagu sõberveljed ja tasume kätte Nõukogude Ukraina vaenlastele ühe ta parima poja surma eest.
Langetanud.pea, seisin ma nüüd mõtlikult halja kääpa juures ja elavalt meenus mulle Sergušini lemmiklaul:

Laul südamest heliseb, nutab ja kaebleb, maa-aluses nutu ta helama viib ... Kui linnuke puuris ta pimedas vaevleb ja igatseb pääseda siit...

Ent peagi ta kustub, jääb vait nagu pettes, kui imbudes viimaks mu pisaraveest. Uus seltsimees sammub siis pimedais etes ja lõpetab laulu mu eest…

Olin nii süvenenud oma mõtetesse, et ei kuulnud, kuidas keegi teine mees ligi astus. Panin ta juuresolekut tähele alles siis, kui tihedale rohule varisesid erepunased pujengid.
Tüse laiaõlgne alampolkovnik puistas Sergušini hauale lilli, ilma et oleks minule tähelepanu pööranud. Vaatasin talle terasemalt otsa — ja äkki märkasin ta päevitunud põskede habemetüügaste all Pjotr Maremuhha tuttavaid näojooni.. .
«Kuulge, seltsiniees!» ... ütlesin erutatult.
Alampolkovnik-tankist pöördus mu häälekõla peale ja vaatas mulle algul karmilt, ütleksin isegi — rahulolematult otsa, siis aga muutus näost ja hüüdis:
«Vassil! Sõber!»
Pool tundi hiljem istusime juba Karmaljuki torni juures kastest veel märjal rohul ning olime elavas vestluses unustanud kogu maailma.
Maremuhha autojuht, punapõseline jefreitor-tankist, laotas rohule puldanist telkmantli ja ladus sinna toidupoolist.
«Pea, Vasja,» katkestas mind Maremuhha, «miks sa mulle Leningradist ei vastanud? Ma otse ründasin sind tehasesse adresseeritud kirjadega! Kirjutasin isegi selle lennukitehase kaadriosakonnale: kus töötab teie juures insener Vassil Mand-žura? Kord vastasid nad mulle, et «komandeeringul», ja siis polnud sinust enam kihku ega kähku kuulda. Kuhu sa sealt kadusid?»
«Mind saadeti tehasesse «Bolševik» ...»
Sel hetkel kostis meie selja taga vanainimese hääl:
«Seltsimehed sõjaväelased! No kas teil pole häbi! See kindlus on muinsuskaitse all, aga teie viskate prahti maha!»

Otsekui valvuri poolt tabatud koolipoisid pöördusime selle hääle peale kähku ümber.

Siinsamas künkal seisis hallipäine vanamees, seljas vanamoeline linane tolstovka, ristlips ette seotud, ninal kuldnäpitsaga prillid. Ta oli ilmunud kuuldamatult nagu kauge lapsepõlve unenäost ja ainuüksi tema ilmumine tegi meid oma tubli veerandsada aastat nooremaks.

Kui vanamehel poleks ninal olnud neid tuttavaid näpitsprille, me vahest ehk polekski temas ära tundnud Valerian Dmitrijevitš Lazarevi. Kuid see oli tema — meie armastatud ajalooõpetaja ja Tarass Sevtšenko nimelise töökooli esimene direkror. Petro kar-gas kähku maast üles ja tõstis käe mütsisirmi juurde: »

«Vabandame väga, Valerian Dmitrijevitš! Olime väga erutatud ja unustasime, kus viibime. Silmapilk korjatakse kõik koored üles.»

«Lubage! Kust te mu nime teate?» jahmus Lazarev märgatavalt ja tuli künkalt alla.

Kust võis ta ära tunda selles halliksminevate juuste ja ordeni-

tega ohvitseris seda nässi, kes kord paljaste päkkade välkudes jooksis teiste poiste kännul, käes tormilatern, tiivustatud soovist kiiremini laskuda ahvatlevasse maa-alusesse käiku!

Tuhandeid sääraseid koolipoisse oli Lazarevi silmade eest mööda vilksatanud ta palju aastaid kestnud pedagoogilise tegevuse jooksul — kas jõudis ta kõiki meeles pidada!

«Kust teate mu nime?» kordas Lazarev ja astus üsna Maremuhha juurde.

Nüüd segasin mina jutusse:

«Millal läheme jälle koos teiega maa-alusesse käiku, seltsimees Lazarev?»

«Pidage!... Mis asi see ometi on?» Vanake võttis näpitsprillid eest ja hõõrus rätiga selle klaase. «Kas te, seltsimees, olete oblasti haridusosakonnast?»

«Mina, kallis Valerian Dmitrijevitš, olen Tarass Grigorjevitš Seytšenko nimelisest töökoolist. Ja alampolkovnik samuti. Oleme mõlemad teie õpilased, 1923. aasta lend. Kas olete meid tõesti unustanud?»

Nende sõnadega embasin tugevasti meie vana direktorit.

Olime jõudnud juba paljust rääkida ...

«Tahate kuulda kõigest, mis siin on juhtunud?» küsis Lazarev ja tõusis telkmantlilt. «Jätkame siis näitlikku ajalootundi. Viimane kord jutustasin teile vist vabadusvõitlejast Ustim Karmaljukist?»

«Täitsa õige, Valerian Dmitrijevitš!» ütles Petro, iga sõna rõhutades. «Kas mäletate, leidsime veel ahelad, mis kuulusid kellelegi Karmaljuki või Gonta sõpradest...»

«Need ahelad on mul tänase päevani muuseumis alles,» ütles Lazarev. «Nüüd aga jutustan teile teistest sangaritest, kes on võidelnud ukraina rahva rõhujate vastu... Kuid kõigepealt ütelge mulle, alampolkovnik,» Lazarev heitis näpitsprillide alt kavala pilgu Maremuhhale, «kas teil on teada üldine sõjaline olukord, mis siin tekkis möödunud aasta esimestel kuudel?»

Maremuhha vastas põiklevalt:

«Ligikaudu.»

«Sel, juhul aidake mind, kui eksin.»

Ja ta hakkas jutustajna:

«Pärast seda kui nõukogude väed 1944. aasta märtsis võtsid tagasi Volotšiski, kaotasid fašistid raudtee-otseühenduse läände. Siis tõmbusid kõik Podoolias kotti jäänud väeosad siia. Ründavad nõukogude väed aga pidid hitlerlastele sulgema põgenemistee läbi meie linna Bukoviinasse ja Lääne-Ukrainasse.

Märtsi algul murdis nõukogude suurtükivägi saksa kaitse läbi Sepetovka juures.

Sellesse läbimurdesse paiskusid kindralite Leljusenko, Rõbalko ja Katukovi tankiväed. Nad alustasid pealetungi lõunasse, Dnestri

poole.. .. Miks te naeratate, Maremuhha? Kas ütlesin midagi valesti?»

«Naeratan sellepärast, et ka mui oli mõningaid suhteid nimetatud pealetungiga,» ütles Petro tasa. «Teenisin Leljušenko juures.»

«Oh teid küll!» erutus Lazarev. «Võib-olla tegutsesite ise siin? Tunnistage üles!»

«Siin mitte, seal aga küll!» Maremuhha osutas loodesse. «Vallutasime Skalati.»

«Noh, kuulake siis,» jätkas Lazarev rahunenult. «Pärast seda, kui teie vallutasite Skalati, saadeti siia Uraali vabatahtlike korpuse tankibrigaad ...»

«See oli pealegi veel kaardiväekorpus,» lisas Maremuhha. «Selle korpuse tankid tungisid esimestena Lvovi ja päästsid Praha hävingust.»

«Kaardiväekorpus, ei vaidle vastu,» nõustus Lazarev. «Pärast seda, kui meie väed tõttasid Ternopoli alla, tehti sellele brigaadile ülesandeks tungida vaenlase tagalasse, teha see võitlusvõimetuks ja läbi Gusjatini, Zerjo ja Orinini tulla meie linnani... Ja siis, mu poisid ...» Lazarevi hääl väratas, ta tõmbas hinge tagasi ja hakkas tasemini jutustama. «1944. aasta 25. märtsil nägid Podzamtše elanikud parast kaks ja pool aastat kestnud fašistlikku okupatsiooni jälle nõukogude tanke! Podzamtšelased nutsid rõõmu pärast; nad hõõrusid oma silmi, arvates, et nad näevad seda kõike unes ... Ka mina nutsin, mu poisid, justkui väike laps, kui üks tankidest peatus külas, kus ma end peitsin hitlerlaste eest... Tankist hüppas soomuskattelt maha ja palus juua. Ta oli üleni määrdunud õli ja bensiiniga. Suudlesin teda kui lihast poega ja nutsin ...»

Lazarev hakkas köhima ja pööras oma kõhna näo kindluse värava poole, kuid me saime aru: ta vaatas sinna ainult selleks, et varjata oma väsinud vanainimesesilmadesse valgunud pisaraid.

«Brigaadi eelsalga eesotsas,» jätkas Lazarev pärast hetkelist pausi, «tormas Dolžokist Podzamtše poole raske tank «Suvorov». Sellel lehvis lipp. Seda tanki juhtis nooremleitnant Kopeikin, tulevane Nõukogude Liidu kangelane. Eelväge aga komandas vanemleitnant Ivan Stetsjuk, kes oli üles kasvanud ühes Dnepropetrovski linna lastekodus. Tema väeosale ofi ülesandeks tehtud iga hinna eest vallutada Vana kindluse rajoon ja jära lõigata väljapääs linnast.

Vallutanud Podzamtše, alustas Stetsjuk koos oma meestega Kindluse silla kaudu rünnakut linnale.

Nad ilmusid nii ootamatult, et hitlerlased kargasid korteritest välja aluspesu väel. Hiljem fašistid toibusid ja alustasid igast küljest korraga pealetungi linnale.

Stetsjukile tehti ülesandeks kaitsta linna lähiseid Dolžoki ja Podzamtše küljest. Selleks ajaks oli talle jrele jäänud ainult neli korras tanki ja kuuskümmend jalaväelat. Päev läbi kaitses ta oma meestega teelahet konservivabriku ihedal, tema peale aga roomasid igast suunast fašistide «pantri» ja «tiigrid». Vaatamata nõukogude tankistide erakordsele rahvusele, jätkasid vaenlased nende surumist silla poole. Asi sisis selles, et parajasti nendel viimastel märtsikuu päevadel soritas kindral Katukov Zaleštšiki rajoonis peatamatult ülermeku Dnestrist ja koondus Tšernovitsõ põhjapoolsetele lähistele. Kui hitlerlased sellest teada said, hakkasid nad meie linn veel raevukamalt ründama, et selle kaudu läbi murda Bukoviinasse.

Hitlerlased tõkestasid kõik maanteed ja sõitsid nüüd Dnestri ja Zbrutši äärde otse põldusid mööda, kuid kevadine teede lagunemine pidurdas nende edasiliikumist, sundi neid haavatuid ja tehnikat maha jätma. Üle viieteistkümne hitlrlaste diviisi püüdsid meie brigaadi siit välja lüüa. Tankistid oleksid muidugi võinud taganeda, katkestada lahingu, anda vaalasele tee vabaks, sest mis tähendab üks brigaad viieteistküme diviisi vastu! ... Te naerate jälle, alampolkovnik? Kas ütlesin nidagi valesti? ...»

«Mis te nüüd, Valerian Dmitrijevitš! Kõik on õige!» lausus Maremuhhe leebelt meie vanale õpetajale.

«…Tankistid otsustasid end kaitsta siin,sest neil oli teada: vallutaksid fašistfd uuesti linna, tähendaks see Nõukogude armee rünnakoperatsioonide hilinemist mõne nädala võrra,» jätkas Lazarev. «Nüüd aga palun teid tulla mulle järele!» Lazarev väljus kindluse väraVast ja peatu Suurte ümmarguste munakividega sillutatud tee läks järsult alla silla poole.

Lazarev lõi kepiga vastu maad ja ütles plulikult: «Siia seadis Stetsjuk oma ainsa järelejäänu tanki «Suvorov», mida komandas nooremleitnant Kopeikin. Kas näete neid üles-tuhnitud kive? Siin pöördus tank «Suvorov oma esipoolega vastu jõge. «Tee, Kopeikin, mis tahad, kuid ära ühtki hitlerlast värava juurde lase!» ütles Stetsjuk oma abilisele ...» Lazarev osutas kepiga silla suunas.

Seal, kus algasid silla krobelised lauad, paistis külakeldri katust meenutav maa-aluse käigu sissepääsu :õrge võlv. Põliselanike pärimuste järgi viis see käik Besaraabiasse, Hotini kindlusesse, mis sarnanes meie omaga.

«Maa-alusesse käiku,» lausus Valerian Dmitrijevitš, «pani Stetsjuk tagavaraks lõhkeainega täidetud pudeleid. Kaalutlus oli lihtne: vaenlase tankid püüavad sillale läbi mrda; siis hakkavad nõukogude võitlejad neid maa-alusest käigustoopima lõhkeaine-pudelitega . .. Kapten Suiga mineeris vaenlže tule all silla ja hukkus selle ülesande täitmisel. Šulga oli prit Krasnodonist.»

«Vahest ehk tundis ta Oleg Koševoid ja selle sõpru «Noorest Kaardiväest»?» hüüdsin ma, olles vapustatud perekonnanimede ühtesattuvusest.

«Ja võib-olla on ta Matvei Šulga sugulane! Kõik on võimalik,» nõustus Lazarev. «Ma kontrollin veel seda. Igal juhul jutustas mulle Stetsjuk, et kapten Šulga olnud väga vahva ohvitser...»

Olen oma eluajal küllalt näinud muuseume, olen kuulanud paljusid kskursioonijuhte, kuid ükski neist pole jätnud minusse nii sügavat muljet kui Valerian Dmitrijevitš! Oli ju Vana kindluse iga üksik kivi meil suurepäraselt teada juba lapsepõlvest saadik, kõigil salumurakaga kattunud müüridel olime käinud, kõik tornid olid läbi kopsitud muistsete aarete otsimisel. Nüüd aga ker-kis Valerian Dmitrijevitši jutustusega me ette Podoolia kindluse uus ajalugu kõigis üksikasjades. See ajalugu kõneles sellest, kuidas meie kindluse vanade müüride juures kaitsesid kodumaad uued, nõukogude inimesed. Lazarevi kuulates me otsekui oleksime ise näinud Zolotonošast pärit laiaõlgset tugevat kind-lusekomandanti Ivan Stetsjukki.

... Näe, ta hiilib õhtu eel siia, nägu mudane ja täis õliprits-meid, peas tankisti nahkkiiver. Ta peidab selja taha haavatud käe. Sellest niriseb verd. Stetsjuki näoilmes ei reeda miski piinavat valu: pole hea, kui kindluse garnison märkab, et nende komandör on haavatud.

Eelmise päeva lumetormist niiskel maal on vahitornide läheduses komandöri ette rivistunud ta mehed: siberlased, moskvalased }a odessalased. Viimased mehed sellest väesalgast, kes Zbrutši liinil kauges tagalas hitlerlasi kihama pannes mööda pimedat Dnestri-äärset looduslikku piiri Smotritši kaljuste kallaste poole tungis.

Vanemleitnant Stetsjuk vaatleb vaikides oma sõdureid ja ohvitsere. Need vaatavad talle lootes ja küsivalt otse näkku. Nad on väsinud ning kõhnunud ja ootavad, mida lohutavat ütleb neile komandör, kes koos nendega on ära lõigatud Suurest maast vanaaegse kindluse müüridega.

Stetsjuk sõnab lihtsalt: .

«Selles kindluses võitleme viimase padrunini. On arusaadav? Kui vaja — hukkume ürituse eest, kuid vaenlast me läbi ei lase! …»

... Stetsjuki ees seisis viimane ta garnisoni vabatahtlikest meestest — Dima Bezverhi.

Paljud tankistid ei teadnudki taibuka sinisilmalise poisi perekonnanime, vaid kutsusid teda lihtsalt Dimkaks.

Dimka oli tankistide juurde ilmunud juba brigaadi formeerimise ajal ja võtnud lahingutest osa kuni Karpaatide harudeni. Ta oli juba enne sõda unistanud mäeinstituuti astumisest pärast

aprillil leiti kõik kolm teelahkme lähedal, purustatud saksa kuulipilduja juures surnuina ...»

«Aga kas te, Valerian Dmitrijevits, olete teada saanud selle teejuhi riime?» küsis Maremuhha. «On see ikka tõsi, et ta siit pärit oli?»

«Mitte ainult siit pärit, vaid ka minu õpilane ... See oli Jossif Vikentjevitš Starodomski!» ütles Lazarev uhkusega. «Vaevalt teie teda mäletate. Ta oli siit kaua eemal.»

«Või meie ei peaks Starodomskit mäletama? Józik Nugist!» hüüdsin ma.

«Kuid Starodomski oli ju meremees?» imestas Petro omakorda. «Kuidas sattus ta siia merest kaugesse linna ja veel sõja ajal?»

«Ta oli meremees, ei vaidle vastu,» ütles Lazarev. «Ja võibolla just mina võin enam kui keegi teine siin linnas tõendada, et tal see elukutse oli. Palun teid mõneks minutiks muuseumi astuda ...»

. . . Leinalindiga ääristatud portreelt vaatas naeratav armas Józik Starodomski, peas kaptenimüts. Ta-nägu oli niisama kõhn, tõmmu, jonnakas nagu tol juulikuu köidikul, mis mu mälust läbi vilksatas nagu tooder, millest möödusime enam kui kahekümne aasta eest, siis kui me koos Józikuga seisime Mariupolile lähenedes kaptenisillal.

Läbipaistva klaasi alla olid välja pandud mõned eksponaadid. Kui me vitriini juurde astusime, langes mu pilk kõige enne roostetanud türgi jatagaanile. Selle juures oli ikka veel näha veerandsaja aasta eest tehtud luitunud märkust: «Kõrgema algkooli õpilase Jözef Starodomski annetus.»

Meenus päikesepaisteline pühapäev.

Jalutasime siis Vanas kindluses. Otsides kanepilinnu pesa viir-puuvõsades, kust lind oli vuhinal välja lennanud, sahistas Józik Donna torni juures kaua okstega, siis aga ilmus sealt säraval ilmel, hoides käes seda türgi relva — veriste ja julmade aegade mälestust.

Missuguse uhkustundega ja nina nohistades jälgis ta hiljem, kuidas meie peamine nõuandja linna muinsuse küsimustes Valerian Dmitrijevits Lazarev uuris kõverat jatagaani, peaaegu puudutades oma prilliklaasidega selle roostest tera, ning lõpuks otsusele jõudis: «See on seitsmeteistkümnenda sajandi teiselt poolelt pärit relv. Pole võimatu, et selle kaotas keegi türgi janitšaridest[1], kes põgenesid Podooliast vene vägede eest! ...»

Starodomski poolt lapsepõlves tehtud annetuse kõrval lebas nüüd piklik ning paks tugevas köites vihik. Valgele pealekleebitud sildile oli tušiga kirjutatud: «Aurulaeva «Slava Azova» vahiraamat».

1 Janitšar — türgi jalaväelane vanemal ajal. Tõlk.

«Kas teate, mis on vahiraamat?» küsis Lazarev, märgates, et me otsekui arusaamatuses vahtisime seda eksponaati. «See on tähtis dokument, mille iga kapten on kohustatud laeva hukkumisel kuivale maale toimetama. See on laeva elav ajalugu: laeva reisid, kõigi laeva pardal juhtumid sündmuste ülestähendused.»

«Mil kombel see vahiraamat siis siia sattus?» küsis Petro.

«Lahingu viimastel hetkedel haaras Starodomski vahiraamatu ja tal õnnestus sellega maale pääseda,» ütles Lazarev. «Noh, hiljem aga tõi ta selle siia.»

«Kas lubate vaadata, mis vahiraamatusse on kirjutatud?» uudishimutsesin.

«Miks mitte,» nõustus Lazarev. «Olete kadunu lähedased sõbrad.»

Nende sõnade juures avas muuseumi direktor vitriini ja ulatas mulle paksu vihiku. Sissekirjutusi oli sinna tehtud juba 1939. aasta talvest peale ja esimesi lehekülgi täitsid võõrad käekirjad.

Esimestel sõjapäevadel olid vahiraamatu sissekanded tehtud kuruga, ja sellest võis järeldada, missugune oli sõjaline olukord lõunapoolsete merede piirkonnas 1941. aasta teisel poolel.

«15.02 — Signaal: vaenlase lennukid, Nord-Ostist.

Sama kursiga.

15.08 — Paremal, kursi nurgal 80°, teostasid saksa lennukid rünnaku naaberlaevadele. Ilmuvad 10—15 fašistide torpeedo- ja pommituslennukit.

15.17 — Vanemmehaanik Voskoboinikov sai haavata. Lõhke-kuuli tabamus selgroogu.

15.20. Rünnak vaibus. Pommitatakse väga kõrgelt. Kuulipilduja- ja suurtükituli kestab. Käskisin Kostenkol asendada raskesti haavatud Voskoboinikovi masinaruumis. Voskoboinikov on viidud salongi, kus talle anti esmaabi...»

Pöörasin vahiraamatu lehti ja märkasin sissekirjutust, mis oli tehtud Józiku käekirjaga, kuid väga suurte ebaühtlaste tähtedega:

«Koidab. Olen neeme serval. Kas tõesti Belosarai neem? Kuidas siia sattusin — tõesti ei tea. Mu kõrval lebab randa paisatuna meie laeva sõudepaat. Kõrvus huugab lakkamatult. Nähtavasti põrutuse tagajärg. Käed on aurust põletatud. Kas katlad lõhkesid? Kirjutan ainult seda, mida hästi mäletan.

Eile, 7. oktoobril 1941. aastal; kell 10 hommikul kaubeldi veel turul ja ma saatsin sinna Griša Gussenko, andes talle kaasa kõik kassas oleva raha. Naaberlaevad võtsid pardale haavatuid- j a tehnilist varustust. Seisime reidil, oodates laadimisjärjekorda. Umbes kell 13.00 tungisid ootamatult sadamasse vaenlase tanki-kolonn ja automaaturid.

685

Nähes, et teised laevad lõpetavad laadimise, võtsin kõigi minu käsutuses olevate tulevahenditega vastu lahingu hitlerlaste eelväega, risteldes sealjuures väikeste pööretega, et mitte sõita madalikule. Tõmmates enda peale vaenlase tule, tahtsin seltsimeestele anda võimaluse äraminemiseks. Nägin, kuidas paljud laevad eemaldusid, kiilvees rivistusid ja merekanalit mööda välisreidile sõitsid. Sain kaheksa vaenlase tankikahuri mürskude tabamust. Panin kail kaks saksa tanki põlema. Nägin fašistlikke automaatureid langemas mu kuulipildujatule all. Hakkasin juba eemalduma — otsetabamus masinasse viis laeva rivist välja. Jätkasin võitlust põhjavajuvalt laevalt.

Katkestasin tulistamise alles siis, kui kahurid jäid juba vee alla ja suurtükiväelased ujusid meres. Siis järgnes plahvatus ja rohkem ei mäleta ma midagi...»

«Põrutus oli tal üks raskemaist,» tähendas Lazarev. «Jossif Vikentjevitš Starodomski kõrvakuulmine oli peaaegu kadunud isegi veel siis, kui siia jõudis. Ja nägu oli tal ära kõrbenud. Mulle jutustas sellest ta onu, metsnik. Metsnikult saingi selle vahiraamatu. Üsna lõpus leidub veel üks tähelepanuväärt sissekirjutus.»

Vahiraamatu viimastel lehtedel, mis ametlikust tekstist olid lahutatud mitme puhta lehega, lugesime ridu, mis olid kirjutatud värisevate tähtedega, otsekui vanainimese käega:

«Needsin end sellepärast, et raske põrutus segas mind tungimast itta, kuigi ma seda igati püüdsin! Sattunud Jassinovatajasse, sõitsin kaasa söeešeloniga ja otsustasin kuni paranemiseni otsida peavarju omaste juures.

Rinne liikus ikka edasi ja edasi, päris Moskva alla. Lurjused — hitlerlaste kollaste-siniste käesidemetega palgasulased — sosistavad kõikjal, et meie omad võidetakse. Vale! Venemaad ei saa võita! Ei saa ka võita Ukrainat, kuni see on ühinenud Venemaaga! Kivid esiisade haudadelt hakkavad võitlema, kui elusaid nõukogude inimesi- enam järele ei jää.

Fašist, ükskõik kelle väkke sa kuulud, — sa ei võida! Varem või hiljem upud omaenese verre ...»

«Need read käivad 1941/42. aasta kohta,» lausus Lazarev ja heitis pilgu portreele, kust meile vastu naeratas Dnestri-äärsete tšumakkide[1]- järeltulija, varrukail kaugsõidukapteni kuldsed käise-märgid.

. .. Vitriinis klaasi all lebasid saksa kuulipilduja — Maschinen-gewehr'i — rikutud toed ja toru. Ta mustal raual paistsid tuhmid plekid. Vahest olid need tekkinud kuulipilduja juures surnutena leitud Józik Starodomski ja ta võitluskaaslaste verest?

1 Tšumakk — nii nimetati Ukrainas talupoega, kes härgadega vedas Krimmi ja Doni äärde müügiks vilja ning -tõi sealt soola ja käiu. Tõlk.

«Kui Starodomski taipas, et ta ei suuda jaamani läbi murda,» lausus Lazarev, «heitis ta oma seltsimeestega koos selle kuulipildujaga teelahkmele põõsastesse maha ja nad pidasid kolmekesi kinni vaenlase motoriseeritud jalaväe ega lasknud seda kindluse juurde. Mõtelge ainult: peaaegu lagedal köhal hoidsid nad kolmekesi tule all tohutut hulka vaenlasi! Läheduses elavad podzamtšelased jutustasid, et fašistid olevat seda tulepunkti tulistanud kahest patareist, külvanud ta üle polgu miinipildujate tulega ja alles siis õnnestunud neil seda vaikima sundida ...»

Läksime mööda kuslapuuvõsa ja kollakaid täis kasvanud kindlusemüüri sinna, kus Józik Nugis oli üles roninud enne oma surma.

Dolžoki metsa tagant sööstis välja kollakas «põlluvaht», pannes me kõrvad lukku oma ühtlase mootoripõrinaga, ja sõitis sujuvalt üle meie peade. «Ehk lendab seal Jelena Lukjanovna poolt välja kutsutud professor Lvovist?» mõtlesin ma.

Lennuki ilmumine taeva alla tõi Maremuhha mõtted tagasi sellele, mis ta mulle oli jõudnud jutustada enne kohtumist Lazareviga.

«Tuleb aeg,» ütles Petro unistavalt, «kui teie, Valerian Dmit-rijevitš, oma muuseumis korraldate aukoha veel ühele meie koolivennale, kes on siit linnast pärit.»

«Ja kellele nimelt?» elavnes muuseumi direktor.

«Aleksander Bobõrile!»

«Ei mäleta niisugust.»

«Kust te võite mäletada Saša Bobõr'i, kui teie meidki vaevu ära tundsite!» lausus Maremuhha. «Aleksander Bobõr õppis samuti teie koolis, läks pärast üle vabrikukooli. Siis sattus Aasovi mere rannikule. Oli väga huvitatud aviatsioonist. Koos 'kellegi puhkusele sõitnud lenduriga muudkui remonteerisid ja remonteeri-sid üht rikkis õppelennukit, leidsid sellele puuduvad osad ja kus siis tõusid mere köhal lendu! Meie ei jõudnud veel millestki aru saada, kui Saša meile juba taeva alt käega viipas…»

«Kuid sellest on veel vähe, et teie sõbra mälestust muuseumis jäädvustada,» ütles Lazarev targu. «Nüüd lendavad sajad ja tuhanded noormehed.»

«Ega me mõtlegi, et Bobõri mälestust tuleks jäädvustada ainult selle esimese ohtliku lennu pärast,» vastas Petro. «Sašal on väljapaistvamaid teeneid. 1936. aastal sõitis ta wabatahtlikult abistama vabariiklikku Hispaaniat. Ta lendas seal «tömpninalistel», tulistas alla kaks lennukit «Savoja» ja vist kokku kolm «Junkersit» ning langes õhulahingus Terueli all. Ajalehes «Mundo Obrero» ilmus tema nekroloog. Alles hiljem tutvusin kellegi hispaania lenduriga, kelle nimi oli Fernandez. Teda oli Saša Bobõr õpetanud. Fernandez näitas mulle ka Saša pilti. Meie Sašenka seisab väliaerodroomil, hoides tõmmu hispaanlase

ümbert kinni. Mõlemad on lenduriülikonnas. Naeravad. Ja taamal paistavad mäed. Kuidas ma kahetsen, et tookord Fernandezilt seda ülesvõtet endale ei palunud! Oleksin ta nüüd teile andnud.»

«Ara kurvasta, Petro,» ütlesin ma, «missuguseid kohtumisi küll praegusel ajal ette tuleb! Äkki juhib su Fernandez partisanisalka kuskil üsna Franco nina all? Ja see pilt on tal alles. Ja võib-olla saabub aeg, kus Fernandez ning partisanid näitavad meile vabalt, hispaania sandarmeid kartmata, kus asub Bobõri haud?»

«Kui juhtute sinna,» ütles Lazarev ja aeglustas sarrimu, «siis palun teid väga — tooge sellelt haualt natuke mulda kaasa. Panen selle muuseumi ja kirjutan juurde: «Muld Hispaaniast, mille vabaduse eest valas oma verd Podoolia noormees Aleksander Bobõr».»

«Valeriän Dmitrijevitš,» ütles pärast vähest vaikimist Maremuhha, «astuge ühendusse Lvovi ajaloolastega. Las nad kirjutavad teile, kuidas käitusid Vana kindluse kaitsjad, kes vabastasid fašistidest ka Lvovi. Sinna tungisid ju esimestena just tan-kistid-uraallased. Tankist Aleksander Martšenko Uraalist kinnitas Lvovi raekojale punase lipu. Kõik need tõsiasjad osutuvad kahtlemata huvitavaks ka teie muuseumile. Tehke eri vitriin: Podooliat vabastanud tankistide võitlustee läände!»

«Hea mõte!» nõustus Lazarev. «Kuid õigupoolest oh Vana kindluse kaitsjaid vähe järele jäänud. Suurem osa garnisonist, keda komandas vanemleitnat Stetsjuk, sai surma või haavata. Need aga, kes panid vastu lõpuni — hetkeni, mil ühinesid Esimene ja Teine Ukraina rinne, — olid niivõrd kurnatud, et olid sunnitud jääma mõneks ajaks teise[1] ešeloni. Kui näiteks Stetsjuk sai teada, et Nõukogude armee peajõud lähenesid Podooliale ja fašistid karjusid: «Kaputt!», ütles ta seltsimeestele: «Noh, esialgu on see kõik. Oma ülesande oleme täitnud.» Langes siis kohe Karmaljuki torni juurde märjale maale ja magas ühtesoodu viisteist tundi! Küll äratati ja äratati teda — ei mingeid tulemusi. Sõitis kohale brigaadi komandör, vaatas magajat, lõi käega ning ütles: «Ärge teda puutuge. Las magab. Ka kotkas vajab puhkust!»

«Kuid mis sai Dimast, Valerian Dmitrijevitš?» küsisin ma.

«Dimaga on asi halb!» vastas Lazarev. «Viimasel kaitsepäeval lõhkus «tiigri» kuul Peapiiskopi torni. Koos torni rusudega kukkus raskesti põrutada saanud Dima alla hoovi. Siiamaani pole ta saanud ütelda veel ühtki sõna ...»

«Lubage! Kas tema juurde kutsutigi professor Lvovist?» hüüdsin ma. «Kuidas ma varem sellele ei tulnud!»

«Juba kutsuti välja? See on hea!» rõõmustas Lazarev.

«Võib-olla see oligi tema, kes asja «põlluvahil» siia lendas,» ütlesin mina. .

«Lähme õige Dima juurde, eks ole, Vassil?» ei läbenud Maremuhha.

«Lähme!» nõustusin. «Kui sa tänaseks päevaks linna jääd, siis meil aega jätkub. Pealegi tunnen Jelena Lukjanovnat. Ta ravib Dimat ja ma arvan, et ta lubab meil haiget külastada.»

Alampolkovnik Maremuhha maastikuauto sõidutas meid kii-resti turule. Seal me ostsime Dinjale külakosti: kodutehtud, küüslaugust ja suitsust lõhnavat sealihavorsti, mune, käntsaka värsket köömnetega peenleiba, mõne käreda värske kurgi, märja kõr-vitsalehe sisse mässitud võitüki, šokolaaditahvli ja lõhnava hommikukastese jasmiinikimbu.

Jelena Lukjanovna silmas kõike seda ja kohmetus.

«Tõesti ei tea, mis teiega teha!» lahutas ta käsi. «Poole tunni eest alustas professor Dima läbivaatamist. Praegu läks ta telefoni keskjaama. Tahab Leningradi helistada. Võin teid lasta haige juurde, kuid ainult hetkeks.»

Arvasime, et leiame haigevoodis ulja kakleja, kes üldse ei tunne sõna «ei». Niisugusena kujutasime Lazarevi juttude järgi Dimat — poissi kaugest Siberist. Kuid meie ees lamas end natuke patjadel üles kergitanud imevaikne, häbelikult naeratlev, pisut esiletungivate põsenukkidega vene poiss.

Ühe kindluse-vahitorni komandant ja Kuulsuse ordeni kavaler vaatas imestuse ja lootusega meile, kes me olime puhtais tärgeldatud kitlites. Võib-olla näis talle, et uued professorid olid jõudnud kiiresti Leningradist kõhale lennata mingisugusel erilisel ülikiirel lennukil?

Tahtes poisi nõutust hajutada, hakkas Petro soliidsel bassihäälel talle seletama, kes me oleme ja mispärast otsustasime teda külastada.

Dima esilekerkivate põsenukkidega nägu tõmbus üleni naerule, kuulda saades, et Petro kuulub alampolkovnikuna samasse korpusesse, mille tankidel tema, Dima, Podooliani jõudis. Hoogsalt kergitas ta end oma kõhnadel küünarnukkidel istukile, ulatas enne Maremuhhale ja siis alles minule oma ebaloomulikult kah-vatu ning siniste soontega poisikäe. Andes mõista, et ta ei saa rääkida, vehkis ta käega suu ees.

«Küll aetakse kõik joonde, Dima, ära kurvasta!» lohutasin ma Siberi poissi. «Leidub inimesi, kes aastate kaupa on olnud pimedad, kuid nüüd annab teadus ka neile silmanägemise tagasi, sinu haigusest aga saadakse palju kergemini jagu.»

«Noh, kas sa ka tulevikus pead muuseumi kitsetopist elavaks kitseks?» küsis Maremuhha naeratades ja nähtavasti soovides poisi tuju lõbusamaks teha.

See mõtles pingutatult ja kibrutas oma siledat laupa. Ta ninajuure kõhale ilmus kangekaelsusekurd. Ent äkki meenus Dimale temaga juhtunud naljakas lugu ja ta puhkes naerma.

Haigla koridorist kostsid kõmisevad sammud. Mistahes haiglamiljöös end kodus tundva inimesena astus otsustaval kõnnakul

689

kiiresti palatisse pikakasvuline valges kitlis arst. Kaelus liibus-tihedalt ta tugeva soonilise kaela vastu. See oligi professor Lvovist. Nihkusime oma toolidega voodist eemale ja tundsime end nagu koolipoisid suurte teadmistega vana õpetaja ees.

Professor heitis meile pealiskaudse pilgu ja hakkas röntgeni-ülesvõtet vaatlema! Temaga koos tulnud Jelena Lukjanovna oli tardunud poisi peatsis aupaklikku ootusesse, hoides valmis vatti ja mingisuguseid katseklaase.

«Alustame tundlikkuse uurimist,» lausus professor ja ta kõmisevas hääles tundus midagi tuttavat. «Kus olen seda meest varem näinud?» murdsin pead.

Professor ei pööranud Maremuhhale ega mulle enam tähelepanu, vaid uuris haiget kaua ja tähelepanelikult.

Jelena Lukjanovna pani Haigla väljaku poolse akna mõlemad pooled kinni. Läbipaistev klaas summutas jõumasina podinat, mis kostis pärast sõda taas elustunud tehasest «Mootor». Kui lapsepõlvest tuttav neljataktilise jõumasina puhkimine vaibus, meenus mulle äkki, et ka mina olin kord lamanud sellessamas haiglas pärast seda, kui mind haavasid bandiidid, kes Rumeenia kaitsepolitsei käsul olid Dnestri tagant Nõukogude territooriumile üle tulnud. Palju päevi olin pärast sidumist üksinduses kuulasud seda mootori podinat.

Kui tühisena tundus mulle praegu minu haavatasaamine, võrreldes sellega, midte pidi taluma see poiss! Kui palju vahvust oli vaja selleks, et peaaegu terve nädal üksi lamada trofeekuuli-pildujaga Peapiiskopi torni laskeava juures, vaadeldes tähelepanelikult teed ja tulistades hetkeni, mil ta pimestatuna raske mürsu kurest pahvatusest mürina ja tolmupilvede saatel lendas alla purustatud torni jalamile!

«Noh, kulla mees,» ütles professor, kui oli läbivaatuse lõpetanud, «tuleb teha operatsioon. Väikesed mürsukillud ja luutükikesed rõhuvad peaaju. Need võtsidki sinult rääkimisvõime. Kutsusin Leningradist välja hea kirurgi. Ta sõidab täna esimese lennukiga Lvovi. Nüüd võtan su kaasa, viin oma kliinikusse. Võtame killud välja ja sa hakkad veel laulmagi! Oled nõus?»

Me ei näinud Dima nägu. Kuid nähtavasti oli ta professori tugeva kuju varjus noogutanud jaatavalt pead, sest professor ütles kergendustundega:

«Noh, see on tore! Teadsin, et oled tubli poiss.»

Kui me Jejena Lukjanovna juurde arstikabinetti astusime, sammus professor seal mööda poonitud parkettpõrandat edasi-tagasi. Ta oli kitli juba maha võtnud ja ma nägin ta hallil ülikonnal .kaht rida lahinguliste ordenite lindikesi. !

Katkestades juba varem alustatud juttu, Jõi professor järsult

käega ja see liigutus otsekui valgustas mu mälus mu esimest kohtumisi temaga.

«Palun tutvuge, professor,» ütles Jelena Lukjanovna. «See seltsimees on insener Leningradfet...» Ta osutas käega minule.

«Mulle näib, et oleme juba tuttavad,» ütlesin naeratades. «Kord tõi professori portfell mulle palju õnne ...»

«Oleme tuttavad?» küsis professor hämmeldunult. «Lubage Missugusest portfellist te räägite?»

«Kord kahekümne aasta eest valisid vabrikukooli õpilased sellessamas linnas endi keskelt delegaadi Harkovi. See pidi sinna sõitma ja päästma siinse vabrikukooli sulgemisest, mida kavat-ses läbi viia ukraina natsionalist Zenon Petšeritsa. Kuid oh häda: delegaadil polnud portfelli, kuhu pabereid panna. Siis pöörduti komsomoli ringkonnakomitee organiseerimis- ja instrueerimisosakonna juhataja Pantšenko poole palvega, ja ta andis pealinna sõitvale vabrikukooli õpilasele oma portfelli . . . Teie olete ju Pantšenko?»

«Pantšenko,» ütles professor. «Ja teie . . . Pidage ... Sina oled Vassili Mandžura!»

Kuigi keegi sõber oli mulle soovitanud, et kui tahan terveks jääda, tuleb elus arstidest alati eemale hoiduda, surusin end suurima rõõmuga vastu professori laia, pisut arstimite järele lõhnavat rinda .. .

«Põlluvaht» oli juba tüki aja eest põrinal taeva alla tõusnud ja kohe Karvassarõ taga Lvovi poole pööranud, viies sinna professori ja ta uue patsiendi, ent ma ei saanud ikka veel toibuda - sellest ootamatust kohtumisest. Kes oleks võinud kahekümne aasta eest mõelda, et meie armastatud kuldsuu ja vahest kõige aktiivsem kommunistlikest noortest Dmitri Pantšenko saab kord arstiteaduse professoriks!

Selle vähese aja kestel, mis me koos veetsime arstikabinetis, jõudis professor mulle jutustada oma eluloo. Kahekümnendate aastate lõpul oli ta lahkunud ühe meie maa Volga-äärse linna komsomoli kubermangukomitee sekretäri kõhalt ja sõitis ÜLKNÜ KK lähetuskirjaga Leningradi, et õppida Sõjaarstiteaduse Akadeemias. Tal õnnestus veel näha elusana akadeemik Pavlovit. Pärast üht loengut kuulis ta temalt isiklikult neid kuulsaid sõnu, mis suur füsioloog hiljem kirjutas oma testamendis, kirjgfs noorsoole: «Järjekindlus, järjekindlus ja järjekindlus!»

. . . Ja veel meenus mulle, kui me Maremuhhaga Jõetagusel kõndisime, ammune kõnelus insener Andrõhhevitšiga.

Sel päikesepaistelisel pärastsõjaaegsel päeval, mis oli tulvil kohtumisi, kerkis kaugest noorusest esile tige, pahane nägu, mis kuulus vanale spetsialistile, kes juba tookord oli end tööstuspar-

teiga[1] sidunud, kes tahtis ära oodata revolutsiooni lõppu, oma kavalusega üle trumbata nõukogude võimu. Ja ma otsekui olek. sin täna% uuesti kuulnud ta õelat küsimust: «Kust võtate haritud inimesi? Õpite ise? «Üks-kaks — korraga! Eh eks lähegi ta omal jõul!» Kas nii või.. . Kahtlen selles väga! .. .»

Läksime Petroga Vanamõisa, kus ta oli veetnud oma lapsepõlve. Kuid ka siin leidsime eest ainult varemed. Seal, kus oli olnud maja, milles enne sõda olid elanud Petrussi isa ja ema, paistis punakas prahihunnik. Tihe malts ja karuohakad valvasid varemeid. Nähtavasti oli suurtükituli maja purustanud

juba esimesel sõjaaastal, kui hitlerlaste armee pärast Ternopoli vallutamist liikus meie linnast läbi Proskurovi poole.

Polnud alles ka tuttavat kõrget väravat Józik Starodomski maja juures. Kui palju kordi olime siin kuskil, kus omal ajal oli värav, hõiganud üle terve Järsaku põiktänava: «Józik! Joziu! Nugis!»

Ja siis viimaks ilmus meie ataman tähtsal ja kurel sammul, viibutades liikumise taktis pikka keppi, ja me läksime kas järjekordselt ründama Podzamtše aedu või suplema Paradiisi värava juurde.

Meie kallis Józik ei hõika meile enam kunagi vastu.. .

Seal, kus oli seisnud nende tare, paistis savisest nõost välja hall, sinna alles hiljuti vaenlase poolt ehitatud dott. Hallist betoonist tolknesid välja sõrestiku raudotsad. Doti lai, turu liha-putka akent meenutav laskeava suundus itta. Ilmselt oli see üks kindlustustest, mis vaenlane Volõõnia-Podoolia kiltmaale oli ehitanud.

Ei päästnud fašiste see dott ega sajad teised taolised kindlustused!

Maremuhba ronis dotile, vaatas selle ventilatsioonitorusse, mis laevakorstnana ülespoole tõusis, sülitas sellesse ja tagudes kontsaga vastu betooni, lausus:

«Nõukogude suurtükid on neist suuremaidki juurtega välja kiskünud. Kas oled näinud, kuidas metsas kände kaalutakse? Umbes niimoodi tehti ka dottidega!»

Ümberkaudsete varemete vaatamine tegi meid kurvaks ja ilma et oleksime kokku rääkinud, lonkisime läbi Tatariski aguli uuesti Vana kindluse juurde. Teda kaitses Smotritši kaldal paiknev kõrge vahitorn.

Loojangu tulipunases kumas paistis Vana kindlus õhtutaeva taustal eriti majesteetlikuna.

1 Tööstuspartei e; Inseneride Keskus — kontrrevolutsiooniline organisatsioon, mis avastati ja likvideeriti 1930. aastal. T-õlk.

Peatusime keset silda. Maremuhha toetus kätega tammepalkidest käsipuule ja vaatas Jõetagusele. Hall dott näis siit ülevalt üsna väikesena ning sarnanes maasse kaevatud tanki torniga.

«Kuule, Vasja,» ütles äkki Petro, «aga kas mäletad, meil oli naaber, tehase peainseneri «tütar? Sa vist olid armunud temasse-… Ta ju sõitis Leningradi, eks ole? Kas sa pole teda kohanud?»

«Muidugi olen, Petruss!» vastasin ma. «Võin sulle siiralt tunnistada: tutvunud temaga, tegin kõik, et aidata tal saada nõukogude inimeseks. Juba sel ajal, kui ta oma kodustest lahku läks ja vastu nende tahtmist Leningradi sõitis, abistasin Angelikat. Kui sõjaväkke läksin, olime kirjavahetuses. Ta palus mind pärast sõjaväeteenistust sõita Leningradi. Nii ma ka tegin: lõpetasin teenistuse armees ja võtsin kursi Neeva kaldaile. Asusin tööle tehasesse, seadsin end seal sisse. Kohtusime sõpradena; mul on praegugi selgesti meeles, kuidas me koos filharmoonias kuulasime Tšaikovski kuuendat sümfooniat. Angelika lõpetas juba sel ajal konservatooriumi. Ta abiellus just sõja eel.»

«Kas ta isa on elus?» küsis Maremuhha.

«Sa ju tead, et ta viidi meilt üle Rostovi põllutööriistade tehasesse. Angelika jutustas, et ta isa areteeriti Rostovis, kuna tal oli olnud sidemeid tööstusparteiga, kuid ta vabastati pea ja ta tegi tööga heaks oma süü kodumaa ees. Kui algas sõda,-evakueerus ta koos tehasega Rostovist Uraali. Kogu sõjaaja kestel töötas ta insenerina miinipildujatsehhis. Nüüd on ta juba õige vana.»

«Võib-olla sattus ta Polevoi käsutusse?» ütles Petro. «Sa ju tead, et Nestor Varnajevitš sõitis pärast Tööstusakadeemia lõpetamist Uraali suurima kombinaadi direktoriks.»

«Olen tema nime juhtunud mitu korda nägema ajalehtedes. Kavatsesin talle isegi kirjutada, kuid mul ei õnnestunud saada ta täpset aadressi.»

«Kas Lika näljaaja üle elas, on see sul teada?» küsis Maremuhha.

Elavnesin otsemaid ja hüüatasin:

«Kuidas siis muidu! Kas tead, kus ma teda kohtasin sel blo-kaaditalvel? Õudne meenutada! Wiedemann'i-nimelises haiglas Vassili saarel! Olin seal jõuetuse pärast ravil. Äkki kuulsin koridoris

— keegi ütleb tasa: «Vasja!» Vaatasin ringi — mu kõrval on Angelika! Kõhnunud. Silmaalused üsna mustaa Käed peenikesed, läbipaistvad.. . «Lika, kallis, kas teie ära ei sõitnudki?» hüüatasin. Kuid tema, tead, vastas mulle üsna tasa: «Kuhu ma peaksin sõitma oma kodulinnast? Mille poolest olen mehest halvem? Tema aga viibib siinsamas lähedal, Pulkovo kõrgustikel.» Ja ta jutustas tasahilju, kuidas oli keeldunud evakueerumast koos filharmooniaga . . . Mäletan, ta vaatles mind ja sosistas: «Jumal küll, Vassil, kuidas olete muutunud! Kallis, ka teil on vist väga

693

raske?» Minul kui mehel oli häbi jaatavalt vastata. Naljatasin: «Nüüd te ei ütle enam, et mu pilk on nagu leitnant Glahnil?» — «Mis puutub siia leitnant Glahn?» imestas ta. «Aga kuidas siis,» ütlesin, «kas mäletate, kord võrdlesite mind Aasovi merel kellegi Glahniga? Kuna ma kirjandust vähe tundsin, küsisin teilt tookord veel: kas see leitnant Glahn pole ehk juhuslikult valgekaartlane. Näete, eksisin ainult üsna vähe. Kui selle aja jooksul Glahnist enesest pole saanud üldiselt tuntud fašisti, siis on seda igal juhul autor, kes ta välja mõtles ...» Me kõnelesime palju. Seal ma, Petka, taipasin, et Angelika on nende aastate jooksul täiesti muutunud ning saanud uueks inimeseks. Kuid kas mäle-, tad, oli aeg, kus me teda viljatuks õieks pidasime?»

«Jah, aeg ja ümbruskond muudavad inimesi,» ütles Maremuhha, kallutas end üle käsipuu ja vaatas alla.

Seal mühas elektrijaama turbiinide juurde juhitud kindluse kosk. Ta oli nüüd vaiksem ja rahulikum, kuna andis suurema osa oma kurest voolust masinatele, mis inimsilmade eest olid peidetud kindluse juures kaljude vastu surutud- valgesse elektrijaamahoo-nesse. Varsti — nagu me tulles olime teada saanud — läheb kose jõuga liikuma pandud masinate juurest üks osa voolust uude metallitööliste tööstuskooli, mis kerkib meie endise fašistide poolt õhku lastud vabrikukooli asemele.

Vaatasin alla ja tuletasin meelde selles linnas veedetud lapsepõlveaastaid. Palju kordi olime suurvee ajal lonkinud jõe mudastel kallastel, unistades leida kui mitte just mingisugust türgi vesiiri[1] krooni, siis vähemalt mõned kuldtsekiinid!

Me ei leidnud kulda, kuid see-eest leidsime suure õnne — meil on niisugune riik, niisugune kodumaa, keda kadestävad kõik maailma ausad töötajad.

«Jah, aeg ja ümbruskond muudavad inimesi. Kuldseid sõnu ütlesid, Petro!» kordasin pärast vähest mõtisklust. «Ja ma rõõmustan siiralt selle üle, et mitte ainult meie, keda on kasvata-nud komsomol ja partei, vaid -ka Angelika-sarnased inimesed, kelle maailmavaade kahekümnendail aastail polnud veel välja kujunenud, on selle aja jooksul suurepärase elukooli läbi teinud.»

«Kas Angelika mees on elus?» küsis Petro.

«Langes Gatšina all, kui Leningradi blokaad läbi murti. Nii kuidas ta sügisel rahvakaitseväkke läks, enam ta 'rindelt tagasi ei tulnudki. Sai surma majorina ... Muuseas, Angelika klaveri-kontserte võid puhuti kuulata Leningradi raadio kaudu. Kui sulle meeldib, teata talle sellest. Kirjuta: «Olen teie naaber Petruss. kellega Vassil teid tutvustas Aasovi mere kaldal.» Kuidas ta rõõmustab su kirja üle! Ta meenutab tihti seda kohtumist. See

694

on ju meie noorus, Petro, meie suurepärane, kallis ning helge noorus!»

«Kuidas peame olema tänulikud selle nooruse eest meie parteile ja komsomolile!» ütles Maremuhha, vaadeldes meie väikest, kuid nii kaunist vanaaegset linna, mis paiknes kaljudel aedade ja parkide tihedas roheluses.

. . . Läänetuul tõi Dnestri-äärsete piirirahnude köhalt hiiglasuure mustjashalli ning tiheda pilve. Aeglaselt kerkis see ikka kõrgemale, sarnanedes kauge tulekahju suitsuga, ja ta ülemine äär, valgustatud loojangu kumast, oli tulipunane ning ähvardav.

«Millal see-taevasse ilmus?» imestasin ma. «Ilm oli hommikust saadik nii päikesepaisteline! See on imelik! Tead, mida see pilv mulle meenutab? Badajevi ladude põlemise suitsu Leningradis. See oli esimene ja vahest ka kõige rängem rünnak, mis sissepiiratud linna õhust tabas. Ja neist ladudest

hoovas niisugust tihedat, ülitihedat suitsu ja see kerkis nii aeglaselt ülespoole, kattes suurema osa taevast, et me algul mõtlesime — see on pilv ... Kuid kas me ei läheks koju, Petro? Tuleb äikest.»
«Ara rutta,» ütles Petro muiates ja läände vaadates. «Mis on meil karta — vihma või? Oleme suuremaidki äikesi üle elanud. Nüüd see ei kõhuta-. Oleme ju täiskasvanud ...»

Märts 1935. a., Leningrad — oktoober 1951. a., Lvov.

Vesiir — kõrgem riigiametnik Idamaades. Tõlk.

XCII. AUTORILT LUGEJAILE

Kuidas valmis triloogia «Vana kindlus»

Hiljuti sain Tallinnast lugejailt kirja, milles küsitakse:
« ... Kas te ei võiks meile kirjutada, kes teie raamatu kangelastest on välja mõeldud, kes mitte? Kas alampolkovnik Petro Maremuhha, vabrikukooli direktor Nestor Polevoi, Galja Kušnir, Vassil Mandžura, Anatoli Golovatski, Angelika ja ta isa on võetud elust?»
«Vana kindluse» lugejad saadavad mulle tihti niisuguseid kirju. Mõistagi tekib igal lugejal kõigepealt küsimus: mis on selles raamatus ajalooline tõde ja misjon välja mõeldud. Mul eneselgi ori praegu väga raske lahutada väljamõeldist reaalsusest, kuna need mõlemad on triloogias suurel määral ühte põimunud. Triloogia kirjutamine kestis ühtekokku üle viieteistkümne aasta. Selle aja jooksul jõudsin oma kangelastega niivõrd koduneda, et uurides raamatust uuesti nende eluteid, ei suuda eraldada tõelisi elusündmusi nendest, mis on välja mõeldud, nii-öelda konstrueeritud.
Üks on selge: vaevalt oleksin suutnud kirjutada niisugust raamatut, kui üksiksündmused triloogia peakangelase, töölisnoore Vassili Mandžura elu kirjelduses poleks sageli ühtinud mu enese eluga.
Sündisin väikeses vanaaegses ja maalilises Ukraina linnas Kamenets-Podolskis. Kuni Oktoobrirevolutsioonini oli Kamenets-Podolsk tüüpiline Vene keisri-riigi piiriäärne kubermangulinn. Seal puudus peaaegu igasugune tööstus: see oli kauplejate, ametnikkude ja käsitööliste linn.
Oktoobrirevolutsioon tõi täieliku muudatuse meie linna tardunud olukorda. Vanade inimsuhete põhjalik purustamine ei innustanud mitte üksnes täiskasvanuid ja noorsugu, vaid ka. lapsi. Mängisime revolutsiooni, «tõukasime keisri troonilt», nimetasime oma vastaseid tol ajal äärmiselt solvava hüüdnimega «pursui».
Kuid varsti tungisid Ukrainasse saksa okupandid ja nende järel Entente'i palgasõdurid — petljuuralaste jõugud. Nende juhid tahtsid Ukrainat lahutada Venemaast ja teha seda õitsvat maad kapitalistide asumaaks. Linn käis mitu korda-käest kätte. Pärast linna vallutamist hävitasid petljuuralased nõukogude korra esimesi idusid: nad hukkasid kommuniste ja nõukogude töötajaid, kehvtalurahvakomiteede esimehi ja esimeste komsomolirakukeste organiseerijaid.
Esimese ppeglastegümnaasiumi, kus ma õppisin, võtsid ukraina natsionalistid oma võimu.alla. Seal levitati tarmukalt natsionalistliku kollase-sinise värvinguga skautlust. Vanemate klasside õpilasi võttis Petljura täienduseks oma ohvitserikoolidesse. Pedagoogid-petljuuralased mõnitasid igati agulilapsi.
Kuid gümnaasiumis andis end algul varjatult ja siis järjest selgemini tunda klassiline kihistumine. Agulilapsed ootasid kannatamatult Punaarmee

tagasitulekut. Taipasime järjest enam, et petljuuralaste jultunud käsilased on ukraina rahva vaenlased.

Mäletan, kord läksin koos sõbraga juurviljaaeda, et murda noori maisi-tõlvikuid. Juurviljaaed oli kalmistu lähedal. Ja siis nägime, kuidas mitu relvastatud petljuuralast tõid kalmistukraavi äärde nende poolt tabatud bolševiku. Nad lasksid ta meie sumade all maha. Bolševik-partisan käitus vahvalt. Ta tundis põlastust oma timukate vastu ja hüüdis neile otse näkku: «Elagu Nõukogude Ukraina!» — ning öeldes neid uhkeid ja prohvetlikke sõnu, langes ta kalmistukraavi. See stseen vapustas meid ja me saime näitlikult teada, mida enesest tegelikult kujutasid petljuuralased, kes end nimetasid võitlejaiks Ukraina eest.

Sellepärast võtsimegi suure rõõmuga vastu esimesi punaarmeelasi, kes mööda Kindluse silda meie linna sisse sõitsid.

Täis erutust olid need kauaoodatud kohtumishetked Punaarmee eelvägedega, kes vabastasid meie piiriäärse ukraina linna petljuuralaste rämpsust. Meie, poisid, hoidsime kõige kallima kingitusena alal võitlejate ja komandöride käest saadud tühje padrunikesti, ja kui kellelgi meist õnnestus sõjaväehobuse seljas koos võitlejatega sõita jõe äärde hobuseid jootma, kadestasid säärast õnneseent kõik selle tänava poisid. Esimesed punaarmeelased, komandörrd ja poliittöölised olid meie esimesteks õpetajateks, nõuandjateks ja sõpradeks, olgugi et viimast sõna vaevalt saab tarvitada meie kohta: olid ju siis, 1919. aastal, meie põlvkonna inimesed alles kümne aastased. Kuid erakordse värskusega on meil igaveseks säilinud mälestused tollest esimeste aastate võitlusest nõukogude võimu eest Ukrainas.

Kohe pärast petljuuralaste ja valgepoolakate purustamist hakkas kehtima nõukogude võim ja meie gümnaasiumis toimus põhjalik muudatus. Temast sai I Töökool, loodi õpilaste komiteed, usuõpetuse tunnid jäid ära.

«Laste tundeid tuleb tugevasti vapustada, siis jääb kõik kaunis neile kauaks ajaks meelde,» kirjutas ühes oma kirjas suur vene kirjanik Nikolai Vassiljevitš Gogol.

Niisuguseid vapustusi oli mu vanusekaaslaste ja mu enese elus väga palju. Traagilised muljed kõigest, mis petljuuralaste märatsemise aastail läbi elati, asendusid muljetega nõukogude võimu taaskehtestamise päevadest, mis olid kaunid ja täis revolutsioonilist romantikat.

Hiljem, töötades Leningradi tehases «Bolševik», kirjutasin jutustused «Naabrid» ja «Samaealised», mis käsitlevad mu lapsepõlve.

Neid jutustusi panid mind kirjutama mälestused sellest, mida olin esimestel revolutsiooniaastatel läbi elanud. Teile, noored, hästi tuntud luuletaja ja andekas toimetaja S. Maršak luges jutustuse «Samaealised» läbi ning ütles mulle:

«Teate mis: arendage edasi oma kangelaste saatust. Ehk kujuneb sellest huvitav jutustus lastele ja täiskasvanuile.»

Neist sõnadest julgustatuna hakkasin kirjutama jutustust «Vana kindlus». Selle aluseks said mu mälestused lapsepõlvest ja nooruseast, mille saatsin mööda Kamenets-Podolskis. :

See muidugi ei tähenda seda, nagu oleksin jutustanud selles raamatus oma eluloo.

Sellele eluloole on õige palju juurde mõeldud ja praegu, nagu juba vareni ütlesin, teeb mulle raskusi määratleda, kus lõpevad tõsiasjad, rrnlle pealtnägijaks ma ise olin, ja kus' algavad väljamõeldud sündmused, mis jutustusse on põimitud selleks, et see oleks huvitavam.

Nägin oma silmaga, kuidas reeturid-petljuuralased hukkasid bolševiku. Jutustuses toimub mahalaskmine Vana kindluse õuel. Kuid selleks, et see sündmus oleks pugejale usutav ja et lugeja hakkaks armastama seda julget meest, kes ei võpatanud, kui tal surm silma ees seisis, ja kes teadis, mille eest ta sureb, tuli välja mõelda mahalastu elulugu. Nii tekkis üksikuist kokkupõimitud sündmustest bolševik-kaevuri Timofei Sergušini kuju, kelle

surma eest poisid, «Vana kindluse» kangelased, petljuuralastele kätte maksavad. Nagu raamatuis kirjeldatud, raiuti pärast Punaarmee tulekut mälestussambale sõnad: «Nõukogude Ukraina eest võitlejale, Revolutsioonilise Sõjatribunali esimesele esimehele Timofei Sergušinile, kes langgs Petljüra bandiitide käe läbi».

«Nii võis see elus siiagi,» mõtlesin, kirjutades seda dramaatilist peastseeni. Määras ju partei, revolutsiooniaastali niisugustele tähtsatele kohtadele just töölisklassi poegi, eriti aga Donetsi proletaarlasi.

Ning ma ei eksinud. Alles pärast seda, kui jutustus oli ilmunud, sain Kamenets-Podolski ajaloomuuseumi töötajailt kirja, milles nad teatasid, et Vanas kindluses olid petljuuralased tõepoolest maha lasknud Revolutsioonilise Sõjatribunali esimehe Navrotski.

«Vana kindluse» kirjutasin Leningradis pärast pikemat lahusolekut oma kodukohast Podooliast. Oma lapsepõlve ja noorusea muljete kontrollimiseks ning vigade vältimiseks kas või pisiasjus tuli kogu aeg võtta abiks arhiive, pealtnägijate mälestusi, ajalooraamatuid.

Mu seltsimeeste ja raamatu esimeste lugejate hulgas leidus ka skeptikuid, kes arvasid, et pole mingit vajadust osutada raamatus niipalju tähelepanu ja raisata niipalju ruumi petljuuralaste kontrrevolutsioonilisele tegutsemisele kui ajaloolisele nähtusele.

«Petljuuralaste kontrrevolutsiooniline liikumine on jäädavalt purustatud meie nõukogude relvade jõuga, nende ellujäänul atamanid hulguvad ringi kuskil välismaal ja kas on vaja meelde tuletada, pealegi veel meie nõukogude noorsugu käsitlevas raamatus, kõiki neid kollaseid-siniseid kaabakaid?» ütles mulle kord keegi mu sõpradest.

Vaidlesin talle vastu. Tõendasin, et kuigi petljuuralaste kontrrevolutsiooniline liikumine purustati, on siiski alles jäänud kapitalistlik ümbrus. Nende ninamehed — kõigi maade kapitalistid, alates maailma suurimast naftatööstturist Henri Deterdingist ameeriklase Hooveri, Winston Churchilli ja Rockefellerini koos deniikinite, mahnoode, millerite ja muude interventide jõukude eestvedajatega hakkasid juba kahekümnendail aastail enda ümber koguma petljuuralaste riismeid koos nende «ideelise» pagasi pehkinud rämpsuga. Sellepärast tuli nõukogude lugejale meelde tuletada ka seda liiki natsionalistlikke vaenlasi, õpetada lugejat neid ära tundma ja eraldama nende võtete, nende käitumise järgi, nagu me näiteks eraldame rästikut vaskussist, kobrat latsutajast maost.

Möödunud suvel oli mul juhus külastada piirivalvureid ühes Nõukogude Liidu lõunapoolses piirivalvepunktis. Piirivalvevägede leitnant, kes oli mu saatjaks, ütles mulle, et ümbruskonnas leiduvat palju usse.

«Tunnimehed lebavad varitsuspaigas — ja kaebavad. Kogu ümbrus on sahinat täis. Kuid meil on ju teada: selleks, et vaskuss viseldes ei saaks nõelata, tuleb pöörata ta selg päikese poole. Päikesekiired pimestavad ussi, ta ei suuda täpselt viselda ja teda saab kergesti surnuks litsuda.»

Tahtsingi oma triloogias näidata kollase-sinise värvusega madude käitumisviise ja õpetada nõukogude lugejat, kuidas parajal juhul nendega arveid õiendada. See näis mulle eriti tähtsana veel sellepärast, et kõik meie paljurahvuselise kodumaa ajaloolised vaenlased on juba ammust ajast pannud oma lootuse alatutele ukraina natsionalistidele, kes võiksid neile abiks olla Ukraina lahutamisel Venemaast.

Juba üheksateistkümnendal sajandil lobises saksa imperialismi juht ja ideoloog, Saksamaa kantsler Otto Bismarck kogemata oma plaanid välja, öeldes, et temale väga meelepärane Ukraina lahutamine Venemaast oleks viimasele kõige raskemaks amputatsiooniks. Mitte asjata ei hellita inglise-ameerika sõjaõhutajad ka praegu neidsamu Nõukogude Liidu tükeldamise plaane ega korja kõigist Euroopa väravaalustest üles reetureid, nende hulgas ka truult hitlerlasi teeninud ukraina natsionalistlikku rämpsu, keda nad

nüüd on võtnud enese juurde teenistusse, ega püüa neid ellujäänud petljuuralasi salaja saata rahvademokraatiamaadesse ja Nõukogude Liitu.

Kahes esimeses jutustuses olen täiskasvanute negatiivsete kujude hulgas ühtlasi pikemalt kirjutanud petljuuraUste skaudist, arstipojast Kotka Grigorenkost.

Kirjeldades Kotka Grigorenkot,« nägin kogu aeg enda silme ees üht meie gümnaasiumi petljuuralaste juhti, kellega minu vanusekaaslastel, kes pooldasid nõukogude võimu, tuli ette ohtrasti kokkupõrkeid. Kahekümnendail aastail läks see tüüp, kes mulle oli Kotka algkujuks, salakaubavedajate kilda ning pages üle piiri. Nii ma sellest kirjutasingi triloogias.

Pärast sõda sain juhuslikult teada selle petljuuralase edasise elukäigu. Selgus, et ta 1939. aasta sügiseni elas Peremõšlis, oli salaja politsei agendiks, reetes pilsudskilastele revolutsiooniliselt meelestatud ukrainlasi, ent siis, kui 17. septembril 1939. aastal Punaarmee väeosad läksid üle Zbrutši appi oma veresugulastele, lääne-ukrainlastele, hakkas sel reeturil, keda ma kirjeldasin raamatus Kotka näol, hirm rahva kättemaksu ees ja ta pages Krakovi, kus hitlerlased tol ajal formeerisid säärastest lurjustest niinimetatud «Ukraina leegioni». Koos selle «leegioniga» viibis too petljuuralane — Kotka Grigorenko algkuju — 1941. kuni 1943. aastani Ukrainas,, ent pärast hitlerlaste täielikku lüüasaamist Stalingradi all pages Hamburgi. Selles Saksa linnas seadis ta sisse poe ja hakkas müüma pudukaupa. Pole sugugi võimatu, et ta praegu peale kauplemise töötab veel Ameerika salaluures, täpselt samuti, nagu ta paljude aastate kestel oli panide Poola politsei teenistuses.

Niisugune on selle reeturi, tundmatu päritoluga palgalise agendi saatus, keda ma triloogias nimetasin Kotka Grigorenkoks.

Pean ütlema, et Kotka Grigorenkp saatus on tüüpiline petljuuralaste skautidele, kes alustasid oma «karjääri» veel noil aastail, kui Petljüra inglise kindrali ja salaluure meistri Baden-Powelli nõuandel hakkas Ukrainas moodustama skautidest natsionalistlikke väeosasid.

Nõukogude piirivalvurid-tšekistid, kes kolmekümnendail aastail likvideerisid kapitalistlike riikide agentide salaluurajate võrgu Edela-Ukraina piirirajoonides, jutustasid mulle, et nende poolt kahjutuks tehtud ja tabatud rahvavaenlaste — ukraina natsionalistide — hulgas leidus palju endisi skaute.

Ja ma taipasin, et ma polnud asjata oma raamatus pühendanud hulga lehekülgi skautlusele, mis piiri taga seniajani edasi elab.

Kui ilmus jutustus «Vana kindlus», ei teadnud ma veel, kas jätkan jutustamist selle peategelaste elust, kuigi pean tunnistama, et mul polnud tahtmist neist lahkuda. Kuid siis saabusid esimesed kirjad lugejailt. Ühes kirjas esitab noor lugeja Ipatovo külast Ordžonikidze kraist mulle küsimuse:

«Kas need poisid, kellest te kirjutasite «Vanas kindluses», elavad või mitte? Kui nad peaksid elus olema, tervitage neid minu poolt! Nägemiseni!
Teie elus ja terve Nikolai Korobka.»

Niisugused lihtsad ning siirad kirjad veensid mind selles, et lugejaid huvitab «Vana kindluse» peategelaste edaspidine saatus. Kirjanik Jevgeni Petrov, üks minu esimesi kirjanduslikke nõuandjaid, soovitas mulle samuti jätkata jutustust esimese raamatu peategelastest.

Varsti pärast seda kirjutasin teise jutustuse «Maja, kus viirastuvad tondid», (hiljem panin sellele pealkirjaks «Dnestri kallastel»). Selles jutus on kirjutatud sellestsamast Kamenets-Podolski linnast nõukogude võimu esimesel etapil. Alles aasta või kaks tagasi olid selle linna kaljuseid tänavaid mööda pagenud Pilsudski leegionärid ja nende petljuuralastest sabaräkud. Ameerika, Inglismaa, Prantsusmaa ja teised kapitalistlikud riigid saatsid oma tolleaegsete vasallriikide — Poola ja Rumeenia — kaudu Nõukogude piiri-rajoonidesse palgalisi jõuke. Elasin tookord koos emaga nõukogude- ja parteikoolis, kus õppisid Ukraina piiriäärsete ringkondade kommunistid ja

kommunistlikud noored. Ma vaatlesin nende elu ja olin neile kade sellepärast, et nad olid minust vanemad, püüdsin neist igas asjas võtta eeskuju ja tahtsin kiiremini saada täiskasvanuks.

Kui sain kommunisitlikuks nooreks ja eriülesannetega väeosa kommu-naariks, tuli mul isiklikult osa võtta ühe Dnestri-äärse sovhoosi kaitsmisest jõugu kallaletungi vasju.

Paljudesse triloogia teises osas kirjeldatud Vassili Mandžura seiklustesse on põimitud mu isiklikke läbielamusi.

Varsti pärast meie rahva võitu hitlerliku Saksamaa üle, 1945. aasta kevadel, peatusin oma teekonnal Tšehhoslovakkiasse mõne päeva väikeses Taga-Karpaatia linnas Mukacevos. Elasin kohaliku elaniku juures, kes oli osa võtnud vastupanuliikumisest okupantide vastu. Ühel õhtul, sorides ta raamatuid, leidsin ootamatult õige lagunenud eksemplari raamatust «Maja, kus viirastuvad tondid», mis oli «Detizdati» poolt välja antud 1941. aasta kevadel. Kuidas võis see sattuda Taga-Karpaatia linna, kus tookord peremehetsesid admiral Horthy fašistlikud jõugud?

Raamatu omanik jutustas mulle selle raamatu ebatavalisest saatusest.

Ühe tema sõbra, Taga-Karpaatia elaniku, viisid Horthy sandarmid vastu ta tahtmist tollal hitlerlaste poolt okupeeritud Ukrainasse, kust ta varsti põgenes. Tagasiteel kodukohta sattus ta Stanislavi piirkonnas asuvasse Kolomõja linna, kus hitlerlased parajasti rüüstasid kooliraamatukogu. Koha-likud elanikud korjasid raamatuid kokku. Ka kõnesolev mees võttis paar raamatut. Ta peitis need oma sõdurikotti ja ületanud mägiradade kaudu Kar-paatide mäeaheliku, tõi need raamatud oma mõttekaaslastele. Õnneliku juhuse tõttu leidus raamatute hulgas ka minu jutustus «Maja, kus viiras-tuvad tondid». Hilistel sügisõhtutel lugesid petrooleumilambi valgel seda raamatut tulevased noored partisanid, kes aitasid Nõukogude armeel Karpaatide lõunapoolselt nõlvalt pääseda käredavoolulise Tisza orgu. Neid mu raamatu lugejaid kohtasin, kui sõda oli juba lõppenud. Üks neist ütles mulle:

«Nüüd olete meie võlglane. Kirjutage raamatule järg. Jutustage, mis teie kangelastega juhtus pärast vabrikukooli lõpetamist, kuidas nad tehaees töötasid, püüdke edasi anda meile, kes me nõukogude võimu tulekut nii kaua oleme oodanud, neid suuri.kogemusi, rnis võimaldab kasvatada uusi inimesi, kes oleksid vabad alandavast kapitalistlikust orjusest.»

Ja ma pöördusin uuesti tagasi «Vana kindluse» kangelaste maailma, kust olin juba lahkumas.

Triloogia viimane osa kannab nime «Linn mere ääres». Siin räägitakse raamatu kangelastest juba kui täisealistest inimestest, nende tööst tehases, nende kui tulevaste ko,mmunistide moraalsete omaduste kasvatamisest. Triloogia epiloogis toimub tegevus juba pärast sõda, meie päevil, ja ühtlasi jutustatakse siin, kuidas kindral Leljušenko tankistid kuulsusrikkalt kaitsesid Vana kindlust.

Jutustuses «Linn mere ääres» tahtsin kirjutada oma kangelaste kui kommunistlike noorte ainulaadseist noorusaastaist, sellest, kuidas nejnad, meie partei ustavad abilised, alustavad oma iseseisvat töörikast elu nõukogude tehases, innustatuina suurest tulevikuunistusest. Olen- ise olnud vabrikukooli õpilane, olen töötanud valajana lõunas, ühes mereäärses tehases ja selle elu tundmine tuli jutustuse «Linn mere ääres» kirjutamisel mulle käsuks.

Teose kõik kolm osa on kirjutatud mina-vormis. Sellepärast peetaksegi Vassili Mandžurat tihti autoriks.

Tahtsin kirjutada raamatu «Linn mere ääres» ja üldse kogu triloogia nii, et see tugevdaks nõukogude lugeja valvsust, meenutaks talle piiritaguseid vaenlasi, kes pirüavad saata meie maale oma alatuid agehte.

Juba sõja ajal komandeeriti mind Ukraina läänepoolsetesse vabastatud oblastitesse ja ma võtsin osa fašistide julmuste uurimisest. Ja igal pool, kus

sattusime, sakslaste-gestapolaste metsikutele tegudele, leidsime ühtlasi ka jälgi ukraina natsionalistide verisest tööst, nendesamade natsionalistide tööst, kes jutustuses «Vana kindlus» lasksid; maha bolsevik Timofei Sergušini nüüd aga, pagenud üle piiri, teenivad sõjaõhutajaid.

Mida siis tahtsin lugejaile ütelda »ma triloogiaga «Vana kindlus»?

Tahtsin näidata, kuidas Lenini-Stalini partei juhtimisel kasyasid lastest täisealisteks minu sugupõlve inimesed, keda ma raamatus nimetan «revolutsiooni esimesteks võrseteks». Kahekümnendail aastail võtsid nad vaimustusega vastu kommunistliku noorsooühingu liikmekaardi, neljakümnendate aastate keskpaiku aga kandes õlakuil majorite ja alampolkovnikute tärne, viisid nad võimsad nõukogude tankid rünnakule fašistide koopa, Berliini vastu.

1953.

Vladimir Beljajev